

D N.

GUIL. ESTII

SS. THEOL. DOCT.

COMMENTARIORUM

IN OMNES CANONICAS

APOSTOLORUM

EPISTOLAS,

Tomus Tertius.

*HAC POSTREMA EDITIONE MULTO COMMODIUS
& elegantius ad usum Lectoris dispositus: textu Correcta seu Clementina editionis
adauctus, necnon utilissimis LOCORUM COMMUNIORUM AD MORES
& FIDEM pertinentium notationibus singulari industria adornatus.*

ACCESSERUNT HUIC EDITIONI ADDITIONES,

& supplementum commentariorum ad duas ultimas Epistolas, Authore
Barthol. Petri Lyntrense S. Theol. Doct. Duacensi.

PARISIIS.

Apud **FREDERICUM LEONARD** Regis, Serenissimi Delphini,
& Cleri Gallicani Typographum, viâ Jacobæâ, sub Scuto Veneto.

M. DC. LXXIX.

CUM PRIVILEGIO ET APPROBATIONE.

IN EPISTOLAS CATHOLICAS

P R Æ F A T I O.

OST explanatas Apostoli Pauli Epistolas; sequitur ut ad reliquas Apostolorum Epistolas, quæ septem numero sunt, exponendas, accedamus. Est autem de iis multorum usu receptum, ut *Canonicæ* dicantur; sive quod æquè ut Paulinæ Epistolæ, ad Canonem pertineant librorum scripturæ sacræ, sive (quæ ratio magis est propria) quia canones, id est, regulas ac præcepta continent instituendæ vitæ Christianæ. Sed veteri inscriptione, cum in Latinis codicibus, tum maximè in Græcis, *Catholicæ* vocantur, non *Canonicæ*; eoque vocabulo passim eas appellant antiqui scriptores: ut Origenes apud Eusebium *lib. 6. hist. eccles. cap. 19.* & Dionysius Alex. *apud eundem lib. 7. cap. 20.* ac ipse Euseb. *lib. 2. cap. 22.* Item Cyrillus Hieros. *catech. 17. illuminatorum*, & Hieron. *de scriptor. Ecclesiast. in Petro, Jacobo & Juda.* nec non Sophronius Græcus Hieronymi interpres.

Cur hæc 7.
Epistolæ vo-
centur Ca-
nonicæ.

Sic autem vocantur, non à Catholica doctrina quam tradunt (quæ ratio omnibus scripturis sacris est communis) verum quia non ad unam aliquam civitatem scriptæ sunt, ut Pauli Epistolæ ad Romanos, Corinthios, Ephesios, &c. aut ad unum hominem, ut quæ ad Timotheum, Titum, Philemonem: sed quia generatim scriptæ ad fideles dispersos in varias regiones. Nam Jacobi Epistola duodecim tribus quæ erant in dispersione compellat. Prior Petri mittitur ad electos advenas dispersionis Ponti, Galatiæ, Cappadociæ, Asiæ & Bithyniæ. Secunda, ad fideles in universum: aut certè ad eosdem qui nominantur in prima. Quod arguere videtur illud capitis 3. *Hanc ecce vobis carissimi secundam scribo Epistolam.* Prima Joannis apud nos nullam habet inscriptionem, utpote generalis: quamvis olim vocaretur Epistola ad Parthos scripta. Nec ideo non erat Catholica. Nam qui eum titulum dedit, Parthorum nomine comprehendere voluit ceteros Orientales populos, in quibus dispersi erant fideles, ut Medos, Elamitas, incolas Mesopotamiæ, qui Parthis subjunguntur *Act. 2.* Est item generalis ad fideles inscriptio Epistolæ S. Judæ, sicut secundæ Petri, cum qua maximam habet argumenti consensionem.

Cur vocen-
tur Catholi-
cæ.

Tantum scrupulus restat de secunda & tertia Epistola Joannis, quæ ad singulares homines missæ fuerunt. Sed dicendum has propriè non esse Catholicas: nec in nostris codicibus ita appellari. Unde nec gravatim concedimus quinque tantum esse Catholicas Epistolas: Obtinuisse tamen ut & illæ duæ sic vocarentur, eo quod in unum volumen cum aliis quæ propriè tales sunt, essent inclusæ. Sed quid de epistola ad Hebræos scripta, quæ non minus quam Jacobi Epistola, generalis videtur, data nimirum ad omnes ex Hebræis fideles? Respondeo peculiariter scriptam esse ad Hebræos qui Jerosolymis & in Judæa morabantur; de quibus dicit, *quod rapinam bonorum suorum cum gaudio sustinuerint*, Heb. 10. licet intentio scribentis fuerit, ut & cæteris in dispersione positis communicaretur. Tametsi etiam dici potest, ideo non numerari inter Catholicas, quod aliis Epistolis Pauli quæ non sunt Catholicæ, debuerint accenseri.

Quod ad ordinem attinet harum Epistolarum: juxta codices quidem hodiernos, tam Græcos & Syriacos quàm Latinos, prima Jacobi est, eamque suo ordine sequuntur Epistolæ Petri, Joannis, & Judæ. Atque hunc ordinem videre est etiam in concilio Laodiceno can. ult. & apud Hieron. in epist. ad Paulinum præfixa Bibliis. Nec non apud Gelasium in concilio LXX. Episcoporum, c. *Sancta Romana distinct. 15.* Verumtamen olim nonnulla varietas exstitit. Nam in can. ult. eorum qui vocantur Apostolici, recensentur hoc ordine: Epistolæ Petri, Joannis, Jacobi, Judæ. Sic & August. *de fid. & oper. cap. 14.* Quod secuti sunt Florentini concilii patres in decreto Armenis dato, ac novissimè Tridentini *sess. 4. in decreto de canon. script.* Habetur idem ordo in concil. *Carthagenensi. 3. can. 47.* ac rursus apud August. *lib. 2. de doct. Christ. cap. 8.* nisi quod his locis Epist. Jacobi ultima ponitur: quemadmodum & apud Innocentium I. in *Epistol. 4. ad Exuperium*, qui tamen Joannis Epistolas cæteris anteponit. Meminit etiam diversæ ordinis inter Codices Græcos & Latinos, Prologus quidam harum Epistolarum, rectè ascriptus Hieronymo, tam in Bibliis vetustioribus, quàm apud Liranum.

De ordine
harum Epi-
stolarum.

Hæc de varietate ordinis. Ex qua satis intelligitur Patribus non admodum fuisse curæ
Guill. Estii in Paulum Tom. III.

V V u u

quo ordine recenserent has Epistolas; etsi non dubitem quin singuli suæ collocationis rationem habuerint. Nam qui Petri epistolis primum locum attribuerunt, principatum ejus inter Apostolos spectarunt, simul & ipsarum Epistolarum majestatem tanto Apostolo dignam. Qui Jacobi epistolam extremam collocarunt, id ea ratione fortasse fecerunt, quod post cæteras ab Ecclesiis recepta fuerit. De qua re infra dicemus. Qui verò eam ipsam reliquis anteponunt, ordinem temporis quo scriptæ sunt, attendisse videntur: ut vult Liranus, nec malè probat. Aliis tamen placet idcò positam primo loco, quia Jacobus Jerosolymitanæ Ecclesiæ ac Judæorum fuit Episcopus, id est, Ecclesiæ primitivæ, & eorum qui fuerunt primitivæ fidelium. A quo loco & populo deinceps in alias regiones ac gentes propagandum erat Evangelium.

De argu-
mento ha-
rum Episto-
larum in ge-
nere.

De argumento harum epistolarum in genere, id breviter adjicimus, argumentum non unum esse; in eo tamen omnes fermè convenire, quod adversus insurgentes hæreses Simonis, Nicolai, ac similium qui satis esse ad salutem fidem sine operibus prædicabant, Pauli etiam quibusdam dictis quæ legebantur in ejus Epistolis ad hoc abutentes, tradant bonorum operum necessitatem, & graviter insectentur eos qui secus aut docent aut sentiunt. Quæ de re B. Augustinus *lib. de fid. & oper. cap. 14.* sic post alia scribit: Quoniam ergo hæc opinio tunc fuerat exorta; aliæ Apostolicæ Epistolæ Petri, Joannis, Jacobi, Judæ, contra eam maximè dirigunt intentionem, ut vehementer astruant, fidem sine operibus nihil produsse, sicut & ipse Paulus non quamlibet fidem qua in Deum creditur sed eam salubrem, planèque Evangelicam definivit, cujus opera ex dilectione procedunt. *Et fides, inquit, quæ per dilectionem operatur.* Ac paulò post: Unde evidenter in secunda Epistola Petrus, cum ad vitæ & morum sanctitatem hortaretur, sciens de Apostoli Pauli quibusdam subobscuris sententiis nonnullos iniquos accepisse occasionem ut tamquam securi de salute quæ in fide est, benè vivere non curarent, commemoravit quædam ad intelligendum difficillima esse in epistola ejus, quæ homines perverterent, sicut & alias scripturas, ad proprium suum interitum: cum tamen & ille Apostolus, de salute æterna, quæ nisi benè viventibus non daretur, eadem sentiret, quæ cæteri Apostoli. Hæc Augustinus. Quamquam nec his etiam Epistolis sua deest obscuritas & difficultas: de qua sursum Hieronymus in Epistola ad Paulinum: *Jacobus, inquit, Petrus, Joannes, Judas septem Epistolas ediderunt, tam mysticas quam succinctas, & breves pariter ac longas; breves in verbis, longas in sententiis; ut rarus sit qui non in earum cecutiat lectione.* Sic ille. Quod annotandum duxi propter Erasmm, qui pene cum sensu pugnans, in nuncupatoria quam suæ paraphrasi in primam Catholicam præmisit, Epistolarum Jacobi & Joannis, & (quod magis mirandum) etiam ejus quæ scripta est ad Hebræos, difficultatem studiosè extenuat.

ANNOTATIO DE AUTHORE PRIMÆ.

EPISTOLÆ CATHOLICÆ.

Quis Jaco-
bus auctor
hujus primæ
Epistolæ Ca-
tholicæ.

JACOBUM esse hujus Epistolæ authorem ipsa loquitur in frontispicio: sed cujus sit Jacobi, cum ejus nominis duo fuerint Apostoli; alter Zebedæi filius & frater Joannis, alter Alphæi filius & frater Judæ, qui & Minor appellatus est, quibus nonnulli tertium addunt Jacobum quem fratrem Domini fuisse volunt, id est, quod in quæstione versatur. Et quidem Jacobum fratrem Joannis authorem esse hujus Epistolæ disertè negat Hieronymus scribens *in cap. 1. Epist. ad Galat.* Nec ullus interpretum affirmat: nisi quod versio Syriaca tribus Epistolis Catholicis (neque enim plures exhibet) præmittit hæc verba: *Tres Epistolæ trium Apostolorum, ante quorum oculos Dominus noster se transfiguravit, id est, Jacobi, Petri & Joannis.* Id verò rejiciunt quidam hoc argumento, quia Jacobum hunc paulò post Domini resurrectionem Herodes occidit, *Act. 12.* At hi falluntur in temporum ratione. Nam juxta veram supputationem (de qua consule Baronium *Tom. 1. Annal.*) reperiuntur intercessisse decem anni, plus minus, inter mortem Christi & martyrium hujus Jacobi. Quo tempore scriptam ab eo fuisse Epistolam aliquam ad fratres post Stephani necem dispersos, fortè non videbitur absimile vero. Hanc enim dispersionem graves quidam expostitores intelligunt eam cujus in exordio Epistolæ mentio est. Contigit autem illa dispersio, ut & B. Stephani lapidatio, anno primo post mortem Salvatoris, & proinde multò ante obitum Jacobi memorati.

Sed tamen hæc non admodum suadent. Primum, quia sicut Irenæus docet *lib. 3. adversus hæreses, cap. 1.* serò cœperunt Apostoli doctrinam suam literis consignare, principio intenti in prædicationem verbi, quemadmodum iis præceperat Dominus dicens: *Prædicate Evangelium omni creaturæ,* Marc. ult. Deinde nec verisimile est, quamdiu Petrus Apostolorum princeps adhuc in Judæa agebat, alium quempiam ex Apostolis eam auctoritatem sibi sumpsisse, ut ad fratres per Judæam dispersos, Catholicam, id est, universalem Epistolam scriberet. Accedit, quod hæc Epistola sicut & aliæ Catholicæ, dirigit intentionem, ut loquitur Augustinus *antè citatus*, contra opinionem eorum qui fidem sine operibus sibi putabant ad salutem sufficere, ex quibusdam Epistolarum B. Pauli sententiis accepta

occasione, & earum perversum intellectum corrigit. Atqui, vivente Jacobo fratre Joannis, Paulus nondum gentibus prædicare coeperat, necdum Epistolas scribere. Quanam verò dispersio in hac Epistola intelligatur, id suo loco dicemus.

Cum igitur ex his satis appareat authorem Epistolæ non esse Jacobum fratrem Joannis, superest ut eam assignemus Jacobo Alphæi fratri Domini, & Jerosolymorum Episcopo, qui & Justus cognomen meruit, & à Paulo inter columnas nominatur, *Galat. 2.* Est enim unus idemque. Nam sententiam eorum qui diversos faciunt, & per hoc tertium Jacobum introducunt, bene firmis rationibus evertimus in *exposition. Epist. ad Gal. 1.* ut nihil opus sit hic ad ea quicquam adjicere.

Auctorem
hujus Epistolæ
Jacobum,
non illum
filium Zebedæi,
sed Alphæi,
& Jerosolymorum
Episcopum.
Resp. Erasmo
& Cajetano.

Sed respondendum Erasmo & Cajetano; quorum ille in *Annot.* tam initio quàm in fine, hic autem in principio commentarii, vocant in dubium, sitne hæc Epistola Jacobi Apostoli unius ex duodecim, aut etiam fratris Domini: propterea quod Hieronim. in *catalogo* de Jacobo fratre Domini agens, cum dixisset eum unam scripsisse Epistolam, quæ de septem Catholicis est; continuo subjecit: *Quæ & ipsa ab alio quodam sub nomine ejus edita asseritur, licet paulatim tempore procedente obtinuerit auctoritatem.* Verum non negat his verbis Hieronymus, neque dubitat hanc Epistolam esse Jacobi fratris Domini; sed cum prioribus verbis id planè affirmasset, adjunxit quid alii nonnulli hac de re senserint; editam scilicet esse ab alio quodam sub illius nomine. Certè quid ipse Hieronymus senserit, satis etiam ex aliis locis manifestum est; in quibus ex hac epistola sub nomine Jacobi Apostoli testimonia adducit, *ut lib. 1. & 2. adversus Pelag.* Et in *comment. super Isai. 16. atque alibi.* Nec usquam ambigè de Epistolæ authore locutus invenitur, ut interdum loquitur de authore Epistolæ ad Hebræos.

Huc etiam facit quod in Epistola Epiphani ad Joannem Jerosolymitanum, (quam Hieronymus ex Græca Latinam fecit), *cap. 4.* Jacobus hujus Epistolæ scriptor, nunc Apostolus vocatur, nunc conjunctè simul Apostolus & frater Domini. *Sed aiunt:* Author ipse non se nominat Apostolum, nec fratrem Domini; sed tantum servum Jesu Christi. *Respondeo:* nec Judas, qui nemine dubitante inter duodecim fuit, Apostolum se nominat, sed tantum Jesu Christi servum, & Jacobi fratrem. Quin nec Joannes usquam in omnibus Epistolis Apostolum se scribit, sed interdum non aliud quam servum Jesu Christi. Cur autem fratrem Domini non se nomet Jacobus uti nec Judas, perspicua ratio est. Non enim Christum, sed seipsum potius honorasse viderentur, si se scriberent fratres ejus, cujus erant Apostoli & servi; maximè quando id facerent in literis publicis, quas mittebant ad Ecclesias. Imò per hoc existimationem Christi Domini, cujus gloriæ servire debebant, non parum minuerent; sicut faciebant cives ejus quando dicebat: *Nonne fratres ejus Jacobus & Simon & Joseph & Judas?* Matth. 13.

Porro sciendum de Jacobo fratre Domini multa ex Hegesippo vetusto scriptore narrari ab Eusebio *libr. 2. hist. cap. 22.* & Epiphanio *heresi 79.* Quorum nonnulla etiam refert Hieronymus in *catalogo*; quæ an omnia vera sint, non immeritò quis dubitaverit, atque hæc præsertim; Quod illi soli licitum erat ingredi sancta sanctorum; quodque solus ingrediebatur templum; & quod ad ejus judicium scribæ & Pharisei Christianæ religionis adversarii, retulerint quæstionem quid de Jesu sentiendum esset; tamquam Jacobus ad id usque tempus non satis apertè ac liberè Jesum Christum prædicasset, qui Jerosolymitanam ecclesiam triginta jam annis rexerat. Quod de sanctissimo viro, & Christi Apostolo, sentire, perabsurdum videtur. Sed quoniam hujusmodi dubiorum explicatio majoris est operæ, nec præsentis instituti, tantum hic nobis sufficiat admonuisse: quo studiosis ansam daremus inquirendi, quid ad ea responderi posset.

HANC EPISTOLAM ESSE CANONICAM SCRIPTURAM.

DE hac Epistola fuisse aliquando dubitatum an sacris libris esset annumeranda jam intelleximus ex verbis Hieronymi supra citatis, in quibus dicitur eam paulatim tempore procedente obtinuisse auctoritatem. Quod etiam ante eum testatus est Eusebius *lib. 2. hist. cap. 22.* Sic enim de ea Epistola scribit: *Et si à quibusdam tamquam adulterina ac minime germana propterea judicetur, quod non adeo multi ex veteribus, illius Epistola, sicut nec ejus quæ dicitur Jude, mentionem faciunt: tamen nos istas, cum reliquis, in quamplurimis Ecclesiis publicè receptas approbatasque cognovimus.* Hæc ille. Ex quibus patet eam dubitationem vel paucorum hominum, vel paucarum ecclesiarum fuisse; quas tamen in communem aliarum ecclesiarum sententiam convenisse, ex eo palam ostenditur, quod ab illo tempore & deinceps nec ulla ecclesia nec ullus Ecclesiasticus scriptor invenitur hac de re amplius hæsitasse. Quin è contrario omnes indices librorum scripturæ sacre, sive editi à conciliis tam generalibus quàm particularibus, atque etiam à Romanis Episcopis; sive ab aliis orthodoxis scriptoribus traditi, ut ab Athanasio, Gregorio Nazianzeno, Augustino, Cassiodoro, Isidoro, Damasceno, hanc Jacobi Epistolam suo nomine expressam & cæteris canonicis

Scripturis annumeratam, exhibent. Quæ probatio ad certam fidem faciendam cuique Catholico sufficere debet.

Resp. ad argumenta eorum qui hanc epistolam rejiciunt
Resp. Luthero.

Verum quia non defuerunt hoc sæculo, qui hujus Epistolæ authoritatem aut contemnerent, ut Martinus Lutherus, cum nonnullis suis sequacibus, aut elearent dubiamque redderent, ut Erasmus & Cajetanus: idcirco breviter ad argumenta quæ eos moverunt, est respondendum. Lutherus Epistolam hanc ob id rejicit, quod hominem justificari doceat ex operibus, & non ex fide tantum, contra quàm Paulus, ut ait, docuit in *Epistolis ad Rom. & ad Gal.* justitiam statuens ex fide sine operibus. Hinc igitur eam nec Apostoli Jacobi esse censet, nec Apostolico spiritu dignam. Imo stramineam, per contemptum, aliquando vocavit & scripsit. *Respondeo*, Lutherum hujusmodi argumento non Epistolam hanc probare spuriam, sed seipsum hæreticum declarare, qui sinceræ doctrinæ in ea traditæ usque adeò repugnet, ut propterea totam Epistolam abjiciat & condemnet. Quod ne facere cogeretur Calvinus, maluit Epistola salva doctrinam justitiæ operum in ea contentam, ad alium sensum detorquere. Sed nos veram conciliationem hujus doctrinæ cum ea quam Paulus tradidit, infra suo loco adferemus.

2. Objectio.

Resp.

Secundo objiciunt Lutherani, hanc Epistolam ut rectè commendet opera, tamen, præter morem Apostolicum, mutam esse de doctrina fidei, & tantum de operibus concionari. Quibus *respondeo*, non opera tantum sed & fidem hac Epistola luculentè commendari; non solum in eo quod ad justitiam utrumque requirit, tam fidem quàm opera; verum etiam dum ait, cap. 1. *Voluntariè genuit nos verbo veritatis*. Quæ sententia, si qua alia, prorsus Apostolica est. Sensus enim est, quem eo loco plenius explicabimus, *Gratis justificavit nos per fidem*. Nec aliud vult quàm paulò post ait: *Suscipite insitum verbum, quod potest salvare animas vestras*. Sed & illud quod dicit ab exordio Epistolæ: *Probatio fidei vestra patientiam operatur*: Et mox: *Postulet autem in fide, nihil hesitans*. Et cap. 5. *Oratio fidei salvabit infirmum*: nonne manifestam continent fidei commendationem? Sed ideò magis occupatur in operibus commendandis, quod (ut antè diximus) adversus eos agat qui neglectis operibus ex sola fide salutem sibi pollicebantur. Deinde, sicut ipse Calvinus respondet, non ab omnibus exigendum ut idem argumentum tractent. Multa enim, (exempli causa) inter Evangelium Joannis & reliqua tria diversitas est: & tamen hæc omnia æquè recipimus, ut à Dei spiritu profecta.

Argum. Cajetani.

Porrò Cajetanus ex salutatione sumit argumentum, ad convellendam authoritatem Epistolæ. Quoniam, inquit, salutatio tam pura est, ut nulli salutationi cujusquam alterius Apostolicæ Epistolæ conformis sit. Nam nihil Dei, nihil Jesu Christi, nihil gratiæ, nihil pacis sonat; sed profano more, *salutem*. Hæcille, verbis (quod sanè mirum est) à Luthero mutuatis. Nam eadem penè Luthero Sixtus in Bibliotheca sacra attribuit. Ex iis autem colligit Cajetanus, minus certum reddi authorem hujus epistolæ; & consequenter authoritatem: sicut argumentabatur de Epistola ad Hebræos.

Resp. Cajetano.

Ad argumentum verò hoc facilis est *responsio*. Non enim Apostoli semper eadem aut simili formula salutandi in suis epistolis utebantur, atque interdum in ea re, ut in multis aliis morem sequebantur vulgo receptum. Quod perspicuum est ex Epistola quæ habetur Actor. 15. cujus initium est: *Apostoli & seniores, fratres, his qui sunt Antiochia & Syria & Cilicia fratribus ex gentibus, salutem*. Quin potiùs, hæc salutationis in utraque Epistola similitudo suadet ut præsentis Epistolæ non alium Jacobum quæramus authorem, quàm eum, quo suggerente memorata Epistola ad gentium Ecclesias ab Apostolis missa fuit, uti narratur eodem loco. Nec verò putandus est *gratiam & pacem* tacuisse, qui *salutem* nominavit. Nam salus Christiana omne bonum salutare comprehendit. Nec Apostolo necesse fuit *Deum & Jesum Christum*, cum verbo salutationis repetere; qui Dei & Jesu Christi servum se jam dixerat.

ARGUMENTUM HUIUS EPISTOLÆ.

Duo principaliter agi hac Epistola.

NON simplex hujus Epistolæ argumentum est, sed multiplicem ac miscellaneam continet doctrinam. Tametsi duo principaliter agere videtur: *alterum*, ut instruat eos qui volebant aliorum esse magistri, veloces ad docendum & pronunciandum, jactantes suam sapientiam, aut sapientiæ inordinato modo studentes, & ad malos fines hoc suum studium referentes, ut ad gloriam, opes, voluptates, quod maximè patet *ex cap. 4*. Unde, statim ab initio docet unde petenda sapientia, monetque ut malint esse discipuli quàm magistri, & deterret ab ambitione magisterii. Vitium enim hoc regnabat apud Judæos, qui sibi scientiam legis vendicabant, & omnium volebant esse Doctores, *Roman. 2*. Unde Judæis fidelibus illud vitium adhuc magna parte adhærescebat.

Alterum, de quo jam in prolegomenis admonuimus, ut ostendat bonorum operum necessitatem, ne quis sibi de sola fide blandiatur tamquam ea satis sit ad salutem, quemadmodum Simoniani, recentes tunc hæretici, docebant. Nam inter alias hæreses Simonis eam fuisse, quod opera justa non sint ad salutem necessaria, testatur Irenæus *lib. 1*.

sui operis adversus hereses conscripti cap. 20. De Nicolaitis etiam aliisque nonnullis ejus ætatis hæreticis, à quibus orti postea Gnostici, quam se totos voluptatibus carnis immergerint, ostendunt ea quæ idem Irenæus & post eum Epiphanius & Augustinus de hæresibus scripta reliquerunt.

Adversus hanc igitur pestem, quæ in locis Judææ ac Samariæ, Simone authore, jam dudum cæperat pullulare, & quam non parum adjuvabat perversus intellectus epistolarum Pauli Apostoli, in quibus de gratuita per fidem justificatione differit, præcipue suam intentionem dirigit Apostolus Jacobus, quemadmodum Augustinus docet verbis suprâ citatis, *ex lib. de fide & oper. nec non in præfat. sue enarr. in Psalm. 31.* Agit Apostolus de ea re per totam Epistolam commendans opera, sed speciatim cap. 1. præcipit, ut sint factores verbi, & non auditores tantum, & quæ sequuntur. Plenius autem atque expressius cap. 2. ab eo loco: *Quid proderit fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat?* & cætera usque ad finem capituli. Eodem pertinet illud cap. 4. *Scienti bonum facere, & non facienti, peccatum est illi.*

Cæterum traduntur & alia saluberrima præcepta: cujusmodi sunt, retinendam in adversis patientiam, iræ temperandum, personarum acceptionem vitandam, linguæ vitia cavenda, reprimendas esse pravas animi cupiditates, inermes oratione & sacra unctione refocillandos, justorum preces plurimum valere apud Deum, aberrantes in viam revocandos: & id genus alia. Nec malè Cajetanus submonet libri speciem potius esse, quam Epistolæ; præsertim cum eam, quod in Epistolis ferè perpetuum, nulla salutatio claudat. Verisimile est scriptam esse Jerosolymis, in qua urbe Jacobus Episcopus erat, & ferè continuo resedit. De tempore nihil certi habetur, nisi quod existimem ab eo scriptam non multò ante suum obitum, ut haberent Judæi fideles sui Apostoli & Episcopi doctrinam scripto consignatam, qua etiam post ipsius mortem instruerentur. Nam ad Judæos scriptam esse liquet ex ipso statim ejus exordio.

Ubi & quando scripta hæc Epistola.

EPISTOLA CATHOLICA B. JACOBI APOSTOLI.

CAPUT PRIMUM.

Jacobus Dei & Domini nostri Jesu Christi servus, duodecim tribubus, quæ sunt in dispersione, salutem. 2. Omne gaudium *Rom. 5. a. 3.* exultate fratres mei, cum in tentationes varias incideritis: 3. scientes quod probatio fidei vestræ patientiam operatur. 4. Patientia autem opus perfectum habet, ut sitis perfecti & integri, in nullo deficientes. 5. Si quis autem vestrum indiget *Mat. 7. a. 7.* sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non impropert, & dabitur ei. 6. Postulet autem in fide nihil hæsitans: quoniam hæsitans, similis est fluctui maris qui à vento movetur & circumfertur. 7. Non ergo æstimet homo ille quod accipiat aliquid à Domino. 8. Vir duplex animo, inconstans est in omnibus viis suis. 9. Glorietur autem frater humilis in exaltatione sua; 10. dives autem in humilitate sua, quoniam sicut flos sæni transibit. 11. Exortus est enim sol cum ardore, & arefecit sænum, & flos ejus decedit, & decor vultus ejus deperit: ita & dives in itineribus suis marcescet. 12. Beatus vir, qui suffert tentationem: quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se. 13. Nemo cum tentatur, dicat, quoniam à Deo tentatur: Deus enim intentator malorum est: ipse autem neminem tentat. 14. Unusquisque verò tentatur à concupiscentia sua abstractus, & illectus. 15. Deinde concupiscentia eum conceperit, parit peccatum: peccatum verò cum consummatum fuerit, generat mortem. 16. Nolite itaque errare fratres mei dilectissimi. 17. Omne datum optimum, & omne donum perfectum, desursum est; descendens à Patre luminum, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. Voluntariè enim genuit nos verbo veritatis, ut simus initium aliquod creaturæ ejus. 19. Scientis fratres mei dilectissimi. Sit autem omnis homo velox ad audiendum; tardus autem ad loquendum, & tardus ad iram. 20. Ita enim viri, justitiam Dei non operatur. 21. Propter quod abjicientes omnem immunditiam, & abundantiam malitiæ, in mansuetudine suscipite insitum verbum, quod potest salvare animas vestras. 22. Estote autem factores verbi, & non auditores tantum, fallentes vosmetipsos. 23. Quia si quis auditor est verbi, & non factor, hic comparabitur viro consideranti vultum nativitatis suæ in speculo: 24. consideravit enim se, & abiit, & statim oblitus est qualis fuerit. 25. Qui autem perpexerit in legem perfectam libertatis, & permanserit in ea, non auditor obliviosus factus, sed factor operis, hic beatus in facto suo erit. 26. Si quis autem putat se religiosum esse, non refrænans linguam suam, sed seducens cor suum, hujus vana est religio. 27. Religio munda & immaculata apud Deum, & Patrem, hæc est: Visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum, & immaculatum se custodire ab hoc sæculo. *Mat. 7. d. 21. Rom. 2. b. 13.*

SUMMARIUM.

Firmit animos fidelium adversus ingruentia mala: precandi studium commendat, ejusque rationem explicat: suo quemque vitio peccare affirmat; bona verò omnia à Deo speranda. Divini verbi auditionem laudat, & vera religionis partes & officia perstringit.

JACOBUS DEI ET DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI SERVUS. Officii sui dignitatem hoc titulo manifestat. Nam Dei ac Jesu Christi servum se nominat, ea speciali ratione, qua passim id facit in suis Epistolis Paulus: Nimirum ratione muneris Apostolici, quo sicut Paulus & Barnabas apud gentes, ita Jacobus, Cephas & Joannesungebantur in circumcissione, id est, apud Judæos, ut habetur *Gal. 2.* Vocabulum Dei quidam referunt ad eandem personam cum sequentibus, hoc sensu, Servus Jesu Christi qui est Deus ac Dominus noster. Qui sensus haud dubiè Catholicus est. Verum Apostolico *Guill. Estii Tom. III.*

scribendi stylo magis convenit ut prior pars ad patrem referatur. Sic Oecumenius, *Dei Patris*, inquit, & *Domini filii.*

DUODECIM TRIBUBUS QUÆ SUNT IN DISPERSIONE, SALUTEM. Hoc est, Judæis per varia loca dispersis salutem dicit, aut scribit. Nam populus Israëliticus duodecim tribubus constabat. Unde liquet ad solos Judæos scriptam esse hanc Epistolam. Pro salute Syrus pacem transtulit, rem tamen eandem significare volens; quomodo in Evangeliiis eadem sunt; *Avete*, Matth. ult. & *pax vobis* apud Lucam & Joannem. Porro dispersionem hanc plerique interpretantur eam quæ sub Stephano facta est, de qua *Act. 8.* quando fideles qui erant Jerosolymis ob persecutionem dispersi fuerunt per regiones Judææ & Samariæ. Alii verò (quod magis placet) intelligunt dispersionem Israëliti populi in varias nationes olim factam, scilicet ex eo tempore quo in Assyriam, Babyloniam, Egyptum, inque alia regna per captivitates & bella vel abducti vel sponte profugi discesserunt. Ad hanc enim dispersionem line

Ad solos Judæos scriptam esse hanc Epistolam.

Dispersio Israëliti populi quænam hic intelligatur.

dubio pertinet Petri salutatio in exordio suæ prioris Epistolæ, cum ait, *Electis, advenis dispersionis Pontici, Galatia, &c.* eandemque significavit Lucas *Act. 2. & 6.* ubi mentionem facit Judæorum qui Hierosolymam convenerant ex diversis mundi plagis, etiam valde remotis. Huc præterea facit, quod hæc epistola una est & prima Catholicarum, id est, earum quæ scriptæ sunt generaliter ad fideles in variis ac longinquis regionibus morantes. Atqui Judæa cum Samaria vix unam Palæstinæ regionem constituēbat.

Pro vocabulo *salutem* Græcè est *καίρειν* quod *gaudere & salvere* significat. Nec tamen aliter vertit debuit quam quomodo noster interpret & alii vertunt, *salutem*. Quod enim Græci in exordiis epistolarum præcantur *καίρειν*, id *salutem* Latini dicunt, nihil diversum significare volentes. Sed tamen Apostolus etiam ad alterum significatum, *gaudere*, quod ejus verbi primum est, attendit. Hinc enim occasionem sumit inchoandæ suæ epistolæ. Nam quasi dicerent Judæi fideles, ad quos scribit; Quomodo jubes nos gaudere, qui tot malis preissi, in continuo mœrore versamur? sicut angelo Tobiam cæcum salutanti his verbis, *Gaudium tibi sit semper*; respondit Tobias; *Quale gaudium mihi erit, qui in tenebris sedeo & lumen celi non video?* Tob. 5. Jacobus ostendit eos justam & amplam habere gaudendi materiam, ita scribens.

2. OMNE GAUDIUM EXISTIMATE, FRATRES MEI, CUM IN TENTATIONES VARIAS INCIDERITIS. Dicit, *fratres mei*, quia ad solos scribit fideles. Auspicatur autem à consolatione, conjuncta cum exhortatione ad patientiam. Judæi namque, vel ipso nomine Judaicæ gentis, odio erant & contemptui cæteris populis: quod si etiam Christiani essent, hoc amplius opprimi se sentiebant infidelium injuriis & persecutionibus: ut proinde tam consolationis verbo quam exhortationis, animi eorum fuerint erigendi. *Omne gaudium*, Hebræa phrasi dixit *magnum & perfectum gaudium*. Unde vertit Erasmus: *Pro summo gaudio ducite*, id est, ingentis gaudii materiam vobis oblatam existimate.

Resp. Catharino male de certitudine gratiæ sentienti.

Importunè Catharinus inculcat hoc loco suum dogma de certitudine gratiæ, quasi sine ea non possit esse in homine perfectum gaudium. Cui breviter respondeo; Sicut perfectum gaudium, quale hic intelligitur, non excludit omnem tristitiam (*Beati enim qui lugent*, Matth. 5.) ita nec omnem incertitudinem gratiæ; quamvis multum adferat serenitatis. Nam ut perfectio justitiæ, sic & gaudii, quæ in hac vita haberi potest, plurimum distat ab ea quam speramus in futuro.

Porro *tentationes* Apostolus vocat, non incitamenta peccandi; quamvis ita videatur intellexisse Augustinus lib. 14. de civit. Dei cap. 9. sed afflictiones; quod per eas Deus homines tentare, hoc est, probare soleat, ut quales sint innotescat. Ita Christus Luc. 22. *Vos estis*, inquit, *qui permansistis mecum in tentationibus meis*. Et Paulus Hebr. 4. de Christo: *tentatum autem per omnia*. Atque eam significationem declarat quod infra dicitur in hoc eodem capite, *Beatus vir qui suffert tentationem; quoniam cum probatus fuerit, &c.*

Nota ad mores, in tentationibus & afflictionibus Christiano esse gaudendum.

Est autem in scripturis locus frequens, in afflictionibus & persecutionibus esse gaudendum. Ut Rom. 5. *Gloriamur in tribulationibus*. Et 1. Pet. 4. *Communicantes Christi passionibus, gaudere*; & ipse Dominus Matth. 5. *Cum persecuti vos fuerint propter me, gaudete & exultate*. Hinc illud Actor. 5. de Apostolis: *Ibant gaudentes à conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati*. Quod verò ad tentationes peccatorum attinet, an & quatenus expecti possint, ac justii gaudii materiam præbere, disputatum est à nobis in lib. 2. sent. dist. 33.

Sed cum naturale sit, in malis dolere; adeò ut &

filius Dei carnem passibilem gerens, instante passione dixerit, *Tristis est anima mea usque ad mortem*, docet Apostolus sequentibus verbis, qua ratione in iisdem malis, ac de iis gaudendum nobis sit; quatenus scilicet magna quædam bona nobis pariunt. Quod & Paulus docet Rom. 5. & Heb. 12. & Petrus 1. epist. 1. & 4. & magister eorum Christus Matth. 5. & Luc. 6.

3. SCIENTES QUOD PROBATIO FIDEI VESTRÆ PATIENTIAM OPERATUR. Ac si dicat, Scire enim & persuasum habere debetis, quod probatio fidei vestræ, &c. Hac parte, primum ac tacite significat probationem fidei effectum esse tentationum. Nam per eas fides nostra probatur sive exploratur. Et enim facile cedere in tentationibus, argumentum est imbecillitatis fidei; sicut è diverso firma fides roborat animum in adversis. Affirmat deinde, probationis fidei effectum quem operatur, Græcè, *καταργάουσα*, esse patientiam. Sed hoc difficultatem habet; maxime cum videatur contrarium verbis Pauli dicentis, Roman. 5. quod *patientia probationem operatur*. Nam quid fieri potest ut patientia & fidei probatio se invicem pariant? Respondeo, verum esse utrumque, diverso sensu. Et quidem patientia quo sensu probationem operetur, expositum est suo loco; quia scilicet per tolerantiam adversitatum homo sibi & aliis, qualis sit, ostenditur, simulque ea exercitatione, purgatur in dies ab amore hujus sæculi, sicut aurum in fornace probatur, ac purgatur.

Dubium.

Resp.

Quomodo autem è converso, juxta hunc Apostolum, probatio fidei patientiam operetur, satis obsecrum est, nec uno modo ab hominibus explicatur. Complures metonymicè per *fidei probationem* intelligunt tribulationem qua fides probatur. Nam tribulatio (sicut in loco memorato Paulus ait) *patientiam operatur*; eò quod sit patientiæ exercendæ & augendæ materia. Sunt qui velint transitivam esse locutionem loco intransitivæ; *Probatio fidei*, id est, fides tentationibus probata, patientiam gignit; scilicet auctiorem: vel impetrando à Deo, vel etiam efficiendo. Nam simili locutione dictum est à Petro Apostolo 1. epist. 1. ut *probatio vestra fidei multis preciosis auro inveniatur &c.* Aliis denique *probatio fidei patientiam operatur*, id est, declarat ac prodit quanta sit patientiæ virtus in iis qui multis adversis probati & explorati, à fide cujus gratia patiuntur, non recedunt.

Quomodo probatio fidei patientiam operatur.

1. Sentent.

2. Sentent.

3. Sentent.

Mihi videtur hoc loco non esse necessarium ad improprietates confugere: cum possit apertus & commodus dari sensus, hujusmodi; Dum Deus variis afflictionibus fidem vestram probat, interim eo ipso exercet & perficit in vobis patientiam. Græcè *καταργάουσα*, id est, eam virtutem qua patienter expectatis bona vobis in cælo reposita: *sustinentiam* vocat interpret *ult. capite hujus epistolæ*; estque ea quam Pauli & Petri epistolæ passim commendant.

Sensus commodior.

4. PATIENTIA AUTEM OPUS PERFECTUM HABET. Legendum *habeat*, quod in plerisque est emendationibus, quodque exhibent veteres concordantia, & editio Lovaniensis. Nam & Oecumenius Græcus studiosè observat Apostolum non dixisse *ex habet*, sed *ex eo, habeat*. Syrus quidem vertit in hunc modum: *Ipsi autem patientiæ erit opus perfectum*. Sed hoc ab Hebræicæ linguæ consuetudine descendit, qua verba futurum tempus indicantia ponuntur pro imperativo; ut *Non occides*, id est, Ne occidito, & alia innumera. Sic, *Ipsi patientiæ erit*, id est, ipsa patientia habeat, opus perfectum.

Est igitur exhortatio: sed cujus sensum variè reddunt. *Quidam hoc modo*: Patientia vestra gaudium & alacritatem annexam habeat. Sed ita nihil diversum diceret Apostolus ab eo quod dixit, *Omne gaudium existimate, &c.* Alii opus patientiæ perfectum interpretantur, quod conjunctum est cum dilectione

1. Sensus.

2. Sensus.

eorum qui nos affligunt. Charitas enim est quæ reliquarum virtutum opera format ac perficit: estque ei qui læditur, ne adversus lædentem ira aut odio commoveatur, imprimis necessaria. *Tertius sensus* est quem innuit Oecumenius; Patientia vestra ne deficiat, sed opus suum perducatur usque ad finem: Sic enim erit opus absolutum atque perfectum, & re & fructu. Nam qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit, Matth. 10. Hi duo sensus postremi merito probantur; & utrique potest aptari quod sequitur.

UT SITIS PERFECTI ET INTEGRI, IN NULO DEFICIENTES. *Integri*, Græcè *ὁλοκαίρι* dicuntur omnibus membris seu partibus constantes. Quod & explicatur per illud sequens, *in nullo deficientes*, id est, *nulla in parte diminuti*, ut vertit Erasmus. Non enim hic *deficientes* intelliguntur qui succumbunt afflictionibus, sed quibus ad integritatem aliquid deest. Græcè *ἀποκρίτοι*, verbum idem quod mox interpretes vertit *indigere*. Jam, si in parte superiori, opus perfectum intelligas cum dilectione conjunctum, sensus hujus partis erit, Ita futurum ut quod ad virtutes attinet vobis necessarias, non sitis imperfecti aut mutili, sed integri, sic ut nulla earum vobis deficiat. Nam *charitas est vinculum perfectionis*, Col. 3. Sin autem opus patientia perfectum intepreteris ratione perseverantiæ, tum hic sensus reddi poterit, Ut in adventu Domini inveniamini perfecti & integri, nec ullo genere boni operis destituti. Hanc enim integritatem ac perfectionem secum adducit patientia perseverans; id quod longa bonorum operum enumeratione docet B. Cyprianus *in tract. de bono patientie*. Aliam deinde exhortationem subjicit, dicens.

5. SI QUIS AUTEM VESTRUM INDIGET SAPIENTIA. *Sapientiam* hoc loco vocat eandem, quam c. 3. dicit *sapientiam de sursum descendentem*; piam scilicet rerum divinarum scientiam. Multum autem occupatur Apostolus in hac epistola reprehensione eorum qui sapientiam sibi arrogabant, & prosliebant ad sacra docendum: potissimum cap. illo 3. Præmonet ergo hic, unde petenda sit sapientia, de qua postea plura dicere constituit; & quo animo, & quales esse debeant qui eam vel petant vel exerceant.

Sed cur velut dubitans dicit, *Si quis vestrum indiget sapientia?* Quis enim sapientia non indiget? neque enim quisquam est mortalium tam sapiens cui non adhuc multum sapientiæ desit. Aiunt nonnulli de iis loqui Apostolum, qui nondum eo progressi sunt, ut sibi afflictionibus gratulentur; secundum id quod dixit: *Omne gaudium existimate, &c.* Atqui doctrina Apostoli generalis est, monstrans unde petenda sit sapientia omnibus qui indigent. Itaque potius dicendum voculam *si* non dubitantis esse hoc loco, sed supponentis, ut de re certa & confessa: quasi dicat. Si quis vestrum indiget sapientia, ut certe omnes indigeris, alius plus, alius minus, ac ferè plus illi qui minus egere se credunt, en ostendo vobis unde petenda sit. Sæpè namque ad hunc modum usurpatur illa conjunctio, ut Mal. 1. *Si pater ego sum, ubi est honor meus?* & Rom. 13. *Et si quod est aliud mandatum.* Et. 2. Thess. 1. *Si tamen justum est apud Deum, retribuere, &c.* Item apud profanos authores: *Si Deus est animus. Si qua est celo pietas.* Sic etiam à quibusdam exponitur illud hujus epist. cap. 5. *Et, si in peccatis fuerit, remittentur ei*, quem admodum ibi videbimus Deo duce.

POSTULET A DEO QUI DAT OMNIBUS AFFLUENTES. Græcè, *postulet à dante Deo omnibus simpliciter*. Syra quoque editio *simpliciter* habet, non *affluenter*. Suspiciatur Gaignæus interpretē nostrum pro *ἀπλως*, in Græco legisse *ἀθρως*, id est, cumulatè. Mihi verisimilius est eum respexisse ad rei consequentiam. Qui enim dat simpliciter, dat liberaliter & affluenter. Nam simpliciter & purè dure dicitur, qui in dando non aliud spectat quàm justas causas dandi, cu-

jusmodi præsertim sunt inopia & humilitas petentis. Id autem non faciunt qui vel tergiversationes quærunt quò vel non donent, vel parcius: vel qui ex datione commodum aliquod reciprocum expectant. Ita Paulus loquitur Roman. 12. *Qui tribuit, in simplicitate*: quam virtutem etiam alibi in eleemosynis commendat: ut 1. Cor. 8. & 9. Dicit autem B. Jacobus, *postulet à Deo*; quia omnis sapientia à Domino Deo est, Ecclesiastici 1. Et *omne datum optimum desursum est, descendens à patre luminum*, sicut infra docet. Nec ideo tamen non sunt invocandi sancti, pro sapientia adipiscenda; quod objicit hæreticus: non enim invocantur ut eam à seipsis dent, sed ut à Deo nobis impetrent. Porro quod ait *omnibus*, intellige postulantes, nec his prorsus omnibus, sed iis qui sic petunt & tantum petunt, quomodo & quantum res ista petenda est, inquit Augustinus *lib. de natura & gratia cap. 17*. Id Apostolus ipse statim post indicat docens in fide postulandum.

ET NON IMPROPERAT. Hoc addit, vel ad exponendum illud *simpliciter*, quia qui refricant subinde quid dederint (quod est tacitè exprobrare) videntur retributionem quærere: vel certè ideo addit, ne quis Deum sapiens adire vereatur. Non enim dicit, Jam toties dedi: quid adhuc me obtundis? ut solent homines, etiam qui maximè liberales. Sed, ut est fons inexhaustus, ita ad dandum, modò petas sicut oportet, paratissimus: imò ipse ultro nos ad semper petendum invitans, adeoque id præcipiens, Luc. 18. Bene monet Cajetanus, hanc partem intelligendam esse, quantum ex parte Dei: quomodo jam explicata est: Nam ex parte hominum ingratorum, sæpe numero fit ut improperet Deus beneficia collocata; quod multæ scripturæ testantur.

ET DABITUR EI. Non dubitat Apostolus affirmare, quod Christum toties promittentem audiverat; *Petite & dabitur vobis. Omnis enim qui petit accipit*, Matth. 7. & Luc. 11. *Omnia quacumque petieritis in oratione, credentes, accipietis*, Matth. 21. & Marc. 11. *Quodcumque petieritis in nomine meo, hoc faciam*, Jo. 14. & 16. Sed quia solis credentibus hæc promissio facta est, ideo subjungit.

6. POSTULET AUTEM IN FIDE, NIHIL HÆSITANS. Græcè *διανενοῦντος*, id est, *discernens, judicans*. Item *disceptans, hæsitans*: fit enim ut cui rationes hinc inde oppositæ succurrunt, nesciat utram in partem judicium suum inflectere debeat: itaque disceptat apud se, & hæret dubius. Rectè igitur interpretem nostrum secutus Erasmus, & alii, verterunt, *nihil hæsitans*. Sic enim & alibi Græcum verbum accipitur, ut Actor. 10. *Vade cum eis nihil dubitans*; & Roman. 4. *Non hæsitavit dissidentia*; & cap. 14. *Qui autem discernit*, id est, *hæsitat, si manducaverit, damnatus est*. Ita quoque apud Matthæum cap. 21. (qui locus huic similis est) Domino dicente: *Si habueritis fidem & non hæsitaveritis; non solum de ficulnea facietis, sed & simoni huic dixeritis, &c.* Quæ postrema sententia, sicut & aliæ similes quæ habentur locis ex Evangelio paulò antè citatis, id etiam ostendunt, fidem hic non poni pro fiducia, quod vult Erasmus, ita vertens: *Postulet verò cum fiducia*; sed pro fide Christiana qua assentimur verbo Dei; quem admodum & supra accipitur, ubi dixit *probationem fidei patientiam operari*; imò per totam hanc epistolam. Nam ut in verbis Domini, ita & hic, intelligitur fides veritatis ac promissionis divinæ, qua dixit, *Petite & accipietis*; & *Omnis qui petit, accipit*, ut sensus sit: Petat à Deo, nihil dubitans de ejus promissione; sed firma fide illi inhærens.

Verum quia promissio conditionem habet hanc; modò petas sicut oportet, de qua nemo certus est, inde fit, ut cum ea fide promissionis divinæ consistat, te haud planè certum esse, num sis impetraturus quod petis. Unde locus hic & similes nihil omnino

Simplicitas in eleemosynis commendata, qualis sit.

Obf. contra Sectarios, pro invocat. Sanctorum.

Dei promississima liberalitas, nos ad petendum excitat.

Sensus,

Resp. Sensus. Nemo non indiget Sapientia. Dubium.

Quid sit dare simpliciter.

Fidem hic non usurpari pro fiducia, sed fide Christiana.

Obf. contra
Sectar. fru-
stra ab iis ex
hoc loco peti
subsidium
pro fide spe-
ciali.

Non dubi-
tanter oran-
dum, quam-
vis id Calvi-
nus impin-
gat Catho-
licis.

faciunt pro fide speciali sectariorum nostri tempo-
ris, qua statuunt se certo exaudiendos in omnibus
quæ à Deo petunt; non advertentes illud multis ac-
cidere quod Apostolus infra dicit, cap. 4. *Petitis &
non accepitis, eo quod male petatis.* Sed tamen etiam
adesse debet petitionibus nostris, non modò spes
qualiscumque, sine qua nihil verè petitur; verum
etiam bona fiducia impetrandi quod petitur; cum
præsertim ipsa fides doceat cum fiducia petendum
esse.

Quocirca calumniatur Calvinus, quum ait, Ca-
tholicorum esse dogma, quod dubitanter orandum
sit. Nam impetrandi fiducia cum fide promissionis
divinæ conjuncta (malè enim hæc duo confundit)
credentis animum applicat in alteram partem, ut
dici non possit eum qui sic orat, dubitare. Non
enim continuo qui de successu non est infallibiliter
certus, dubitare dicendus est. Is enim propriè du-
bitat cujus animus inter utrumque fluctuat, juxta id
quod sequitur,

QUI ENIM HÆSITAT SIMILIS EST FLUCTUI MA-
RIS, QUI A VENTO MOVETUR ET CIRCUMFERTUR.
Rem declarat eleganti similitudine, ducta à fluctu
maris, qui ventis agitur & huc illuc impetu rapitur,
ut Græca sonant. Talis est in sua petitione, qui hæ-
sitat, id est, qui non firmiter credit Deum daturum
quod petit, quasi scilicet vel non promiserit, vel pa-
rum constans sit in promissis: ut solent hæsitare, qui
ab hominibus aliquid petunt, de quorum fide aut
voluntate dubitant. Est autem cum hac Apostoli
monitione conferenda illa Ecclesiastici sententia cap.
18. *Ante orationem prepara animam tuam, & noli
esse quasi homo qui tentat Deum.* Tentat vero Deum
qui de potentia vel promissis ejus dubitat.

7. NON ERGO ÆSTIMET HOMO ILLE QUOD ACCI-
PIAT ALIQUID A DOMINO. Græcè, *Non enim exi-
stimet homo ille quod accipiet, &c.* Mutando conjun-
ctionem interpres sensum voluit exprimere, quod
loco illativæ particulæ causalis posita videatur, ut
sit interdum. Concludit enim Apostolus, eum qui
non ex fide orat, quum animo fluctuat, indignum
esse qui impetret quicquam à Domino Deo.

Dicit aliquis exauditum fuisse Regulum orantem
pro sanitate filii, Jo. 4. cui tamen à Domino dictum
est, *Nisi signa & prodigia videritis, non creditis.* Et
de quo Gregorius homil. 28. super Evang. scribit
quod in fide dubitavit. *Respondeo*, exauditum fuis-
se, non tam quod oratio ejus hoc mereretur, quam
quia Christo, ad gloriam suam miraculo manife-
standam, ita visum fuit. Quamquam non omnino
sine fide oravit, qui credidit Christum posse salu-
tem filio suo dare; licet nondum crederet id posse
absentem: ut eodem loco Gregorius docet.

8. VIR DUPLEX ANIMO INCONSTANS EST IN
OMNIBUS VIIS SUIS. *Duplicem animo*, Græcè διψω-
ν, quasi dicas *bianimem*, vocat non eum qui simu-
latus est, aliud loquens, aliud cogitans: sed qui ni-
hil certi fixum habet in animo quod sequatur, qua-
les erant quibus ab Elia dictum est: *Usquequo clau-
dicatis in duas partes?* Reg. 18. & ille cui dicitur. *Uti-
nam frigidus esses, aut calidus*, Apoc. 3. qualis item in
rebus humanis qui non dedunt se certo generi vitæ,
sed semper ambigunt quid eligant, nunc in hoc pro-
pensi, nunc in illud. Tales, in omnibus viis, id est,
actionibus suis, inconstantes sunt; quoniam eas in cer-
tum scopum non dirigunt; sed prout diversis ferun-
tur affectibus, ita sunt in actionibus varii: Ideoque
nec proficiunt. Ex hac generali sententia colligi vult
Apostolus, eum qui hæsitat in postulatis suis ad
Deum, ut aut dubius sit de illius promissis, aut fidu-
ciam non adferat, in ipsa sua petitione lubricum &
inconstantem esse; & proinde nihil impetraturum.
Idem vocabulum habes infra cap. 4. *Purificate cor-
da duplices animo.* Videtur autem hoc loco respe-

xisse Apostolus ad quasdam sententias Eccles. 2.

9. GLORIETUR AUTEM FRATER HUMILIS IN
EXALTATIONE SUA. Græcè ἐν τῷ ὑψίστῳ, id est in
altitudine sive sublimitate sua; quod & vox Syriaca
significat. Atque id arbitror interpretem voluisse
nomine *exaltationis*. Superiùs hortatus fuit Aposto-
lus ad patientiam; hoc argumentum nunc profe-
quitur; ponens afflictis fratribus ante oculos felici-
tatem vocationis suæ, de qua meritò debeant non
gaudere solùm, sed etiam gloriari. Si quis, inquit
inter vos Christianos humilis est, id est, pauper, ab-
jectus & mundo contemptibilis, ne doleat vicem
suam, nec animum despondeat; sed suam cogiter
sublimitatem ac felicem statum ad quem evectus
est, & in eo gloriatur. Ea sublimitas est, Christia-
num esse: Hoc enim nomine immensa dignitas si-
gnificatur, ut filium esse Dei, consortem Christi,
hæredem regni.

Christianum
esse maxima
dignitas &
felicitas.

Alii exaltationem hanc intelligunt in eo ipso,
quod pro Christo spoliatus, inopia premitur; tam-
quam ea ipsa sit gloriandi materia, ut consolatio
hæc similis sit cum illa, 1. Petri 4. *Si quis patitur ut
Christianus, non erubescat: glorificet autem Deum in
ipso nomine.* Verùm antithesis hujus partis ad eam
quæ sequitur, magis exigit priorem sensum.

10. DIVES AUTEM IN HUMILITATE SUA. Potest
verti in *humiliatione sua*, quomodo vertit Eras-
mus. Sed quamvis verbale sit τῇ ταπεινώσει, passim ta-
men pro humilitate accipitur, ut in cantico B. Vir-
ginis. Item Act. 8. Phil. 3. Loquitur hîc Aposto-
lus de divite, nec solum de infideli, ut nonnulli ex-
ponunt, sed etiam de Christiano. Erant enim inter
Christianos quidam divites qui Christianæ charita-
tis obliti, fratres suos pauperes, tametsi pro Christi
nomine in paupertatem redactos, superbè despicie-
bant; nec eis de sua abundantia communicabant.
Hæc enim eis impropere, infra cap. 2. & 5. ut ista
fuerit una ex causis scribendæ hujus epistolæ.

Partem hanc imperfectam plerique, Bedam secu-
ti supplent addito verbo, *gloriatur*, ex parte præce-
denti, ut sit ironicus sermo: *Dives gloriatur in hu-
militate*, id est vilitate & miseris, sua: quæ con-
sequentibus verbis describitur. Quasi dicat: Cerrè
non habet unde gloriatur aut in quo sibi placeat, sed
magis unde doleat ac sibi vilescat: sicut eis dicit cap.
5. *Agite nunc divites, plorate ululantes in miseriis ve-
stris quæ advenient vobis.* Alii dicunt antiphrasim esse
in verbo *gloriatur*, ad hanc partem relato.

Mihi probabilius est id quod Oecumenius sub-
indicat, egypticum esse sermonem, qui supplendus
sit verbo contrariæ significationis: quomodo locu-
tus est Paulus 1. Timoth. 4. *prohibentium nubere, ab-
stinere à cibis, subaudi, præcipientium.* Supplendus,
inquam, & exponendus hoc modo: *Dives autem
confundatur in humilitate sua*, id est, pudeat ac sibi
displiceat, cogitans ac secum reputans suam vilita-
tem, ac rerum in quibus confidit inconstantiam. In
his tribus expositionibus summam idem est sen-
sus. A quo diversam adfert Erasmus in paraphrasi,
ita scribens; Contra, dives hoc nomine sibi gratu-
letur, quod qui ob falsa hujus mundi bona magni
fiebat apud mundi cultores, nunc ob Christi confes-
sionem spretus sit & contemptus, &c. Sed hic sen-
sus nihil ad scopum Apostoli, de quo supra. Vult
enim divitibus ante oculos ponere suam ipsorum vi-
litem; qua considerata desinant superbè sapere &
adversus pauperes sese insolenter efferre. Et eo per-
tinent quæ sequuntur.

Nota ad mo-
res, non su-
perbiendum
in divitiis.

QUONIAM SICUT FLOS FOENI, TRANSIBIT. Fœ-
num, virens intellige, id est, gramen, herbam,
Græcè ὄσπρον. Unde alii clarius verterunt: *Quoniam
veluti flos herba præteribit.* Et sensus est: Quomodo
flos herbæ res pulcherrima est, sed citò gratiam suæ
venustatis amittit: ita homo dives cum omni gloria

Gloria divi-
tiarum bre-
vis & caduca.

Floris & fœ-
ni compara-
tione rerum
hujus sæculi
vanitatem
sæpè scriptu-
ra indicat.

sua quam ei divitiæ pepererunt, brevi admodum evanescet. Certè non ultrà hanc vitam, quæ brevis & momentanea est, durare poterit. Comparatione floris & fœni, ad significandum aliquid in rebus humanis pulchrum quidem, sed caducum & breve, frequenter utitur scriptura; ut *Isa. 40. Job. 14. psal. 37. & 102. & 1. Pet. 1.*

II. EXORTUS EST ENIM SOL CUM ARDORE, ET AREFECIT FOENUM; ET FLOS EJUS DECIDIT, ET DECOR VULTUS EJUS DEPERIIT. Descriptio est floris herbæ citò transeuntis. In vocabulo vultus metaphora est, quæ Erasmo & Gaignæo subdura videtur, quod vultum tribuat herbæ. Proinde Erasmus aspectum vertere maluit. Gaignæus censet molliorem fore metaphoram, si pro *vultu*, *facies* legatur, quod hæc vox soleat etiam ad res inanimas transferri. Sed ea reprehensio, si iusta est, interpretis est, non Apostoli; qui Græcè scripsit *ὄψος*, id est, *faciem*, usus metaphora Hebræis familiari; qua *facies* de externa specie cujusque rei dici solet. Hinc *facies cæli*, *terræ*, *templi*, & multa ejusmodi in scripturis. Igitur decor vultus seu faciei floris est pulchritudo ejus qua blanditur oculis hominum. *Notandum*, in sole, qui exortus cum ardore fœnum & florem ejus marcescere facit; typicè Christum intelligi posse, qui ignifero splendore sui adventus (*Ignis enim ante ipsum præcedet*, *psalm. 96.*) omnem mundi opulentiam & gloriam in favillam rediget.

ITA ET DIVES IN ITINERIBUS SUIS MARCESCET. *Itineribus*, Græcè *πορεία*. Pro quo nonnulli codices litera *ε* dempta, legunt, *πορεύς*. Et ita haberi in antiquo codice bibliothecæ Dionysianæ refert Gaignæus. Significat autem *πορεία* facultatem, abundantiam. Juxta quam lectionem vertendum esset; Ita & dives in abundantia sua marcescet, id est, in opibus vel cum opibus suis evanescet: nihil ei divitiarum suarum, quibus fidit, ad felicitatem proderunt. In hanc lectionem Erasmus quoque propendit. Equidem à lectione vulgata, quæ omnium penè codicum est, haud puto recedendum. Nam abundantia *πορεύς* nomine significata nescio an alicubi in sacris literis inveniat. At *πορεία*, id est, iter seu via, legitur apud Lucam *cap. 13.* Et verbum *πορεύσας* iter facio, passim obvium est. Nec verò quicquam incommodi habet hæc lectio, sed consuetudini scripturarum optimè congruit. Nam *via*, pro actionibus & studiis, frequentissimum est in scripturis. Ita paulò antè, virum duplicem animo dixit *inconstantem esse in omnibus viis suis*. Unde sicut Hebræa phrasi prosperari quis dicitur in viis, id est, actionibus suis, atque in iis à Deo dirigi & custodiri: ita, congruenter scripturis à B. Jacobo dictum est, quod *dives in itineribus* seu *viis suis marcescet*. Quasi dicat: Adeo non prosperabitur in actionibus & studiis suis, ut tandem cum omni spe sua quam in divitiis collocavit, emarcescat & pereat. Hunc sensum Beda tradit, itinera actus exponens. Similes scripturæ Job. 24. *Subverterunt pauperum viam*; Thren. 3. *Semitas meas subvertit*; Psalm. 1. *Iter impiorum peribit*. Et 34. *Fiat via illorum tenebra & lubricum*. Et 145. *Vias peccatorum disperdet*.

12. BEATUS VIR QUI SUFFERT TENTATIONEM. Suam ad patientiam exhortationem nunc velut paradoxo quodam concludit; beatum pronuncians eum qui patitur, non autem divitem illum de quo modò loquebatur, cui omnia putantur ex voto succedere. *Tentationem* intellige ut supra, id est, afflictionem, persecutionem; adversitates hujus sæculi; quibus tentantur, id est, probantur homines. *Suffert tentationem*, qui cum spe & expectatione præmii celestis, sustinet afflictiones, non obmurmurans, nec vindictam cogitans; sed de manu Dei, cum approbatione voluntatis ejus, suscipiens quicquid adversi visum ei fuerit, sive per seipsum sive per ho-

mines malos, ipsi immittere. Hunc beatum dicit, ob spem felicitatis æternæ; cujus jam pignus quoddam accepit ipsam patientiam: ut hac ratione non solum in spe dicendus sit beatus, verum etiam re ipsa quadamtenus; ut qui meritum in se jam habeat, pro quo præmium beatitudinis sit accepturus. Quod declarat subsequens probatio.

QUONIAM, CUM PROBATUS FUERIT, ACCIPIET CORONAM VITÆ. *Probat*, Græcè *δοκιμος*, nomen, non participium. Itaque *sensus* est: Cum in hoc certamine patientiæ fortis & constans atque in fide perseverans, inventus fuerit, tamquam igne probatus accipiet sui certaminis atque victoriæ coronam seu præmium, vitam æternam. Est enim transitiva locutio pro intransitiva. *Coronam vitæ*, *Locus manifestus pro meritis bonorum operum*. Ubi enim corona, præmium, merces auditur; ibi sine dubio meritum intelligitur. Nec ob id non gratuito (quod objicit Calvinus) destinatur ac datur nobis vita æterna: Nam etsi fateamur, ac verum sit, prius nobis à Deo destinari vitam æternam quàm opera, quatenus intentio finis prior est voluntate mediorum: quia tamen eadem Dei prædestinatione etiam ipsa opera quibus, ut mediis ac meritis, vitam consequamur æternam, præparata nobis sunt; hinc in utroque gratuitum Dei beneficium agnoscimus, & quod vitam nobis destinavit æternam, & quod ad eam assequendam merita nobis præparavit. Merita verò hæc, sunt id quod dicuntur, non ex operum natura, sed ex promissione divina. Sequitur enim.

QUAM REPROMISIT DEUS DILIGENTIBUS SE. *Quam* scilicet coronam, ut liquet ex Græco. *Promissionem* verò eam significat, qua promissit & pactus est Deus pro operibus patientiæ se daturum coronam vitæ. Cujusmodi promissio est illa ad angelum Smyrnenis ecclesiæ scripta, qua ei variè tribulato atque tentato dicitur; *Esse fidelis usque ad mortem: & dabo tibi coronam vitæ*, Apoc. 2. Unde Paulus eam vocat coronam justitiæ, à justo judice Christo expectandam, 2. *Timoth. 4.* Jam quod ait, *diligentibus se*; non autem quod consequens videbatur, ut diceret *patientibus pro se*; fontem aperire voluit omnis boni meriti, id est, dilectionem Dei, quam vocamus charitatem. Hæc enim est quæ operibus à se profectis eam conciliat dignitatem, qua fiat ut in Dei judicio compensentur retributione vitæ æternæ. Alioqui, *si tradidero corpus meum ut ardeam*, inquit ille, *charitatem autem non habuero; nihil mihi prodest*, 1. Cor. 13.

13. NEMO CUM TENTATUR, DICAT, QUONIAM A DEO TENTATUR. Græcè, *Nullus qui tentatur, dicat, quia à Deo tentatur*. Sed in hoc postremo Hebraïsmus est, ita reddendus Latine, *dicat se à Deo tentari*. In tentatione de qua superius egit, tria ferè concurrent: afflictio, probatio & peccandi incitamentum. *Afflictio* plerumque ab homine est, semper à Deo: *Probatio* est à solo Deo: *Peccandi incitamentum* à mundo & diabolo; sed præcipuè à carne seu concupiscentia nobis intestina, quæ fomes peccati vocatur à Theologis. Igitur de tentatione secundum hanc ultimam qualitatem nunc agit Apostolus admonens fideles, ne quum se sentiunt afflictionibus commoveri ad impatientiam, murmurationem, diffidentiam, aut etiam ad fidem deferendam; hujusmodi tentationem Deo ascribant; sed neque culpam suam in diabolum aut homines malos conferant, ubi peccaverint hoc modo tentati; sed in seipsum. Accipitur ergo hic, & in sequentibus, tentatio, sicut in oratione Dominica: *Ne nos inducas in tentationem*. Et sicut Matth. 26. *Orate ut non intretis in tentationem*. Et alibi sæpè.

Ex quibus jam patet huic Apostolicæ doctrinæ non adversari scripturas in quibus Deus homines tentasse legitur: ut Abrahamum *Genes. 22.* & popu-

Patientia pi-
gnus felicitatis
æternæ.

Obs. contra
Sectarios,
pro meritis
bonorum
operum.

Quemodo
vita æterna
detur gra-
tuito, & si-
mul pro me-
ritis operum.

Vana divi-
tium spes.

Nota.
Quomodo
beatus qui
afflictiones
sustinet.

In tentatio-
ne tria ferè
concurrent.

Quomodo
Deus dica-
tur tentare
homines.

lum suum *Exod. 16. Deuter. 13.* Nam iis in locis, *tentare* non est ad peccandum sollicitare, quomodo hic accipitur, sed probare, experimentum capere. Quamquam & hoc ipsum Deo, quia nulla nostri indiget experientia, sed omnia novit antequam fiant, non nisi per tropum tribuitur; ut probare dicatur homines, quando eos tum sibi ipsis, tam aliis per alicujus facti experientiam notos facit quales sint.

Non est autem improbabile quod quidam annotant hujus loci doctrinam usque ad illa verba, *Scitis fratres mei dilectissimi*, à beato Jacobo dirigi adversus eos, qui ex epistolis Paulinis, ubi legerant quosdam à Deo tradi in desideria cordis eorum, & in passionem ignominiae, & in reprobum sensum, *Roman. 1.* item obdurari & excæcari, *ibidem cap. 9. & 11.* occasionem erroris sumpserant, ut putarent homines à Deo ad peccandum impelli. Hunc enim errorem (nam errorem B. Jacobus appellat, dicens: *Nolite errare*) totus iste locus ex professo destruit; peccatorum causas à Deo removens ac è diverso omne bonum ad eum authorem referens. Quis verò sensus sit dictorum Pauli Apostoli, satis à nobis expositum arbitror in *commentariis*. Ex quibus breviter repero, hæc & his similia multa de Deo dici in scripturis, non quod ipse peccatorum ac scelerum author sit (quam doctrinam, ut impiam, ecclesia semper est detestata) sed quia peccatores justo suo iudicio amplius deserit, ac poëticis etiam offendiculis in alia graviora peccata cadere permittit; & hac permissione priora eorum peccata punit ac vindicat.

Quomodo
Deus dicatur
indurare, ex-
cæcare, tra-
dere &c.

DEUS ENIM INTENTATOR MALORUM EST. *Intentator*, negativum; Græcè ἀμειγγος, id est, intentabilis. Quod accipi potest activè & passivè. Noster interpret activè intellexit; si tamen codices non sunt vitiosi. Nam fieri potest, ut ille scripserit, *intentatus*, pro quo non intellecto subrepsit, *intentator*. Alii certè interpretes passivè exponunt, hoc modo: *Deus malis tentari nequit*. Syrus quoque, *Deus enim non tentatur in malis*. In quem sensum & Oecumenius Græcus exposuit. Nec facillè Græcam vocem alibi reperias in activa significatione. Denique, si activè sumas, bis idem dicetur. Nam sequitur.

IPSE AUTEM NEMINEM TENTAT. Hanc partem cum priori sic explicatè reddit Erasmus: *Nam Deus ut malis tentari non potest; ita nec ipse quemquam tētat*. Quaritur, quibus de malis sermo sit. Oecumenius mala afflictionis intellexisse videtur. Adducit enim hanc cujusdam ethnici scriptoris sententiam velut similem; Dei naturam neque molestias sustinere, neque aliis præbere. Verùm res ipsa postulat ut de peccatis accipiat: Tale enim est quod dicit: Deus nec induci potest ad peccandum, nec inducere. Quomodo dicere solemus, Deum nec falli posse, nec fallere. Valet igitur Apostoli probatio. Nam ejusdem naturæ est, incitari posse ad peccandum, & alios incitare: Quare si illud non potest Deus, nec istud poterit.

Quid sit in-
ducere in
tentationem.

Dices: Si Deus neminem tentat; si neminem ad peccandum inducit: quomodo nos ab eo petimus, ne nos inducat in tentationem? Sed ad hoc jam antè responsum est. Inducere namque in tentationem dicitur eos quos in peccatum, ad quod tentantur, cadere permittit, dum non adjuvat. *Necesse est enim*, ait Innocentius primus in epist. ad Carthag. concil. *ut quo auxiliante vincimus, eo rursus non adjuvante vincamur*.

14. UNUSQUISQUE VERO TENTATUR A CON-
CUPISCENTIA SUA ABSTRACTUS ET ILLECTUS. Græcè, à propria concupiscentia abstractus & inescatus; id est, dum à propria concupiscentia abstrahitur & inescatur. Sunt enim in Græco participia præsentis temporis: ac satis apparet cum iis esse construendum illud in medio positum à sua concupiscentia, non autem

cum verbo, *tentatur*; præsertim cum & præpositio diversa à superiore, ubi dixit, à Deo *tentatur*, magis ad ista propendeat. Hic enim legitur *τὸν*, illic *δὸν*. Quamquam ad sensum nihil refert, utram constructionem eligas; cum altera sit ex altera supplenda. Sentit enim Apostolus, unumquemque tentari à sua ipsius concupiscentia, dum per eam abstrahitur à bono & allicitur ad malum. Quod tunc fit, quando concupiscentia excitat in homine desideria peccandi, quæ motus ipsius vocantur: quibus si animus nullo modo consentiat, peccata non sunt. Ut nec ipsa concupiscentia, quamvis peccatorum fomes & illecebra, ex peccato originali in renatis ad agonem relicta, peccatum in iis propriè dici potest: quemadmodum adversus hæresiarchas Lutherum & Calvinum luculenter docuit ac definivit synodus Tridentinæ sess. 5. can. 5.

Obf. contra
hæreticos,
concupiscen-
tiam, ex se
non esse pec-
catum.

Quid autem concupiscentia nomine significetur in scripturis Apostolicis, plenius explicatum est à nobis ad illud Roman. 7. *Concupiscentiam nesciebam*: & rursus ad illa verba Galat. 5. *Caro concupiscit adversus spiritum*. Ubi ostendimus eos falli, qui concupiscentiam pertinere volunt ad solum appetitum sensitivum: cum eodem loco Paulus inter opera carnis recenset inimicitias, contentiones, hæreses; ad quæ vitia sensitivus appetitus non attingit. Quavis etiam ex hac ipsa Apostoli Jacobi sententia, quæ peccati tentationem ad propriam cujusque concupiscentiam refert, refelli possunt. Loquitur enim universè de peccatis, sive quæ carnalia dici solent, sive quæ spiritualia: adeo ut ex hoc loco probabiliter statui possint hæc duo: Post lapsum primi parentis omnia hominum peccata committi ex tentatione carnis seu concupiscentiæ; & Non omnia committi ex tentatione diaboli. Quorum prius asseritur à S. Augustino ser. 6. de verbis Apostoli, dicente, ex carnali concupiscentia cuncta peccata oriri, quod & docet Sanctus Bonaventura scribens in. 2. sent. dist. 21. art. 2. qu. 2. Posterius, communiter à Theologis tenetur. De utroque nos ex instituto tractavimus in *commentario dista dist.*

Quid nomi-
ne concupif-
centiæ intel-
ligatur in
script.

Duo conse-
ctaria ex hoc
loco.

15. DEINDE CON-
CUPISCENTIA CUM CONCEPERIT,
PARIT PECCATUM. Gradatione quadam ostendit ortum & progressum peccati in nobis ex concupiscentia; ac deinde genituram mortis ex peccato. Adverbium, *deinde*, referendum ad verbum, *concepit*: ac si dicat, *Deinde concupiscentia concepit, & postquam conceperit, parit peccatum*. Plerique partem hanc ita exponunt: Post concupiscentiæ tentationem, qua fit ut animus tangatur aliqua delectatione peccati (id enim erat ab ea abstrahi & illiciti) concupiscentia concepit, hoc est, consensum aliquem eblanditur, sed imperfectum. Quod contingit dum animus aliquantum immoratur delectationi peccati; negligens eam repellere, aut ei resistere. Nam hoc ipso consentit aliquo modo, licet imperfectè: & per hoc, concupiscentia parit peccatum. Siquidem consensus ejusmodi sine peccato esse non potest. Juxta hanc expositionem, *conceptus & parvus* quos concupiscentiæ ascribit Apostolus, sola videntur ratione distingui. Quod an rectè dicatur in sequenti parte expendemus.

PECCATUM VERO CUM CONSUMMATUM FUERIT, GENERAT MORTEM. Pro hujus partis simul & præcedentis intelligentia, colligendi sunt gradus ab Apostolo indicati, quibus à concupiscentia tentante pervenitur usque ad mortem. Ubi primo notandum est, Apostolum his gradibus non annumerare *Suggestionem*, quæ inter gradus tentationis solet prima poni à Theologis, Augustinum & Gregorium secutis; sicut ostendimus in 2. sentent. dist. 21. Cujus gradus etiam Beda meminit in hujus locis *comment.* Sed hunc prætermisit B. Jacobus, quod præsentī loco sit impertinens. Nam etiam sine suggestionē

Nota, gra-
dus quibus à
tentante con-
cupiscentia
pervenitur
ad mortem.

dæmonis aut mundi, concupiscentia sibi sufficit ad excitandas in nobis tentationes ac desideria peccati. Quod si suggestionem etiam ad carnem referas, impropria est locutio. Et hoc pacto suggestio non erit diversa à tentatione concupiscentiæ, quæ hîc prima ponitur.

De tentationibus ad graviora peccata agi hoc loco.

Deinde, *notandum* hîc agi de tentationibus ad graviora peccata; cujusmodi sunt fornicationes, & cætera libidinum flagitia: Item homicidia, furta, rapinæ, perjuria, & alia id genus, quæ hominem privant gratia & amicitia Dei. Nam de levioribus peccatis, ut sunt risus immoderatus, verbum ociosum, mendacium officiosum, dici non potest quod consummata mortem adferant.

Tertiò, notanda est metaphora, à nemine, quod sciam, satis explicata, in hac tota Apostoli sententia. Fingit enim hominem, ut virum; & concupiscentiam, ut fœminam, quæ virum blanditiis ad amorem & amplexum sui sollicitet. Quod significant illa verba quibus dicit, *Unumquemque tentari, à concupiscentia sua abstractum & illectum*. Deinde fingit, ex hominis amplexu concupiscentiam concipere & parere sobolem, id est, peccatum: quæ soboles ex eodem viro, id est, patre suo, gravidata, postea mortem propinat: ut quemadmodum concupiscentia mater est peccati, ita peccatum (quod & ipsum Græcis fœmininum est, ἀναπτή) matrem mortis intelligi velit. Nam sicut de concupiscentia dicit *πύκτις, parit*; ita de peccato, *ἀνένδρις, id est, enititur*, pro quo interpres, *generat*. Quod utrumque fœmininum est. Hanc metaphoræ explicationem paucis verbis indicatam reperies apud Beatum Augustinum *homil. 42. inter 50. cap. 8.*

Varii varios gradus in Apost. discursu constituit.

Jam his præmissis ad ipsorum graduum enumerationem & explicationem veniamus. Quidam in hoc processu Apostoli tres tantum gradus agnoscunt, alii quatuor, alii quinque. Sunt enim qui concupiscentiæ *tentationem à conceptu* non distinguunt; quasi concupiscentia eo ipso quo tentat concipiat. Alii à *tentatione* quidem *conceptum* distinguunt, sed cum *partu* confundunt; ut in expositione suprâ dicta. Rursus alii, vel etiam iidem *consummationem peccati* cum *generatione mortis* in eodem gradu collocant: alii gradibus dividunt etiam hæc duo. Ex qua varietate, facile est videre, quemadmodum alii ab aliis dissentiant in numero graduum.

Quinque gradus ponendos videri.

Nobis ea probatur sententia, quæ quinque gradus ponit. Videtur enim id omnino postulare series verborum Apostoli, ut & *tentationem* distinguamus à *conceptu peccati*; quia interponit adverbium, *deinde*: & *conceptum* à *partu*, quia dicit; *cum conceperit*, seu posteaquam concepit, *parit*; Græcè *παραβῆναι τέκεν*: & *consummationem peccati* à *generatione mortis*; ob similem in Græco sermonem. *Partum* verò *peccati* ab ejus *consummatione* distingui, nemo est qui neget: licet in iis distinctè exponendis non omnes conveniant. Nam neoterici ferè, ut Cathar. Titelmannus, Hasselanus & alii partum peccati constituunt in consensu ejus imperfecto; consummationem autem, in consensu perfecto, sive in opus exeat sive non.

Vetustiores autem, quos modò citabimus, partum peccati intelligunt in absoluto consensu; consummationem verò in externo opere: excepto quod nonnulli partum intellexisse videntur in opere, & consummationem in consuetudine. Quæ quidem veterum expositio nobis est probabilior: tum quia partus peccati à conceptu distinguendus est, id enim exigat metaphora; tum quia consummatio peccati in externo opere solet intelligi, nisi quid addatur ad significandum consummationem quæ fit in animo seu voluntate, ut Matth. 5. dicente Domino, *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mæchatus est eam in corde suo*.

Gradus igitur quos indicat Apostolus, hi sunt:

Primus, in tentatione concupiscentiæ; ubi nullum adhuc peccatum est. *Secundus*, in conceptu peccati per consensum imperfectum; cujusmodi suprâ descripsimus. *Tertius*, in partu peccati per consensum plenum ac perfectum. Nam partu perfectum animal in lucem editur. *Quartus*, in consummatione peccati per opus externum. *Quintus* ac postremus, in generatione mortis ex eo ipso peccato. Intelligitur autem mors æterna, peccati stipendium, Rom. 6. ei scilicet vitæ opposita, de qua paulò antè dixerat; *Cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ*: sicut benè notat Beda.

Jam in his gradibus *observandum*, unumquemque priorem consistere sine posteriori; adeò ut etiam temporis ordine præcedere possit: ut patet eunti per singulos. Nam & peccati consummatio (de qua dubitari posset) tamen si mortis æternæ reatum secum necessariò trahat; ipsam tamen mortem non statim adducit, sed ad eam tandem perducit, nisi pœnitentia deleatur, ut explicat Oecumenius. Atque hunc ordinem etiam Græca significant, uti paulò antè submonui. Participium enim *δοτεται ἐξ ἑοῦ* significationem habet temporis præteriti. Proinde non significatur, peccatum dum consummatur, sed, posteaquam consummatum fuerit, mortem gignere. Nec secus hoc intellexit Augustinus in *homil. suprâ citata*. Dicit enim peccatum perducere ad mortem. Atque his consentanea sunt, quæ de concupiscentia scribit Apostolus Paulus Roman. 7. & 8. ubi *legem peccati & legem mortis* eam vocat, utique mortis æternæ, quæ peccati stipendium est; quemadmodum illic exposuimus.

Nomine peccati consummati peccati consummati intelligi externum opus peccati.

Porro quod dixi, nomine peccati consummati, quod mortem generat, significari externum opus peccati, primum id colligitur ex eodem Augustino *serm. 43. de verbis Domini cap. 11.* ubi cum post alia dixisset: In animo tuo faciendum esse adulterium, decrevisti? subjunxit; jam quod absit, si & membra fuerint operata, in mortem devolutus es. Beda verò in hujus *loci comment.* non solum consummationem, verum etiam partum ad opus externum referre videtur. Ait enim: At si delectationem concepti corde facinoris, etiam partus pravæ sequitur actionis, nobis jam mortis reis victor hostis abscedit. Atque hæc ejus verba in glossam ordinariam relata sunt. Sed & glossa interlinealis *peccatum consummatum* exponit per actum & consuetudinem. Liranus quoque disertè *partum peccati* interpretatur in consensu perfecto; *consummationem*, in opere exteriori. Similia tradit commentarius Thomæ Aquinati ascriptus, & inter recentiores Joannes Gaignæus, Franciscus Feuardentius. His accedat antiquissima Synodus Neocæsariensis, quæ *canone 4.* peccatum non consummatum ponit in eo, qui concupita muliere, etiam si concubitus ejus desiderium habeat, non pervenit ad effectum. Nam titulus canonis est, de concupiscentia non consummata. Addit autem canon, ejusmodi hominem per divinam gratiam fuisse liberatum.

Cæterum adversus istam expositionem parata est obiectio. Si enim peccatum tunc demum generat mortem, postquam opere consummatum fuerit, aut, secundum alios, in consuetudinem venerit, consequens videbitur solo consensu voluntatis nulla committi peccata morte digna. Quod ad Pharisaicam doctrinam pertinet; quam ex hoc ipso Apostolo refellere facile est. Nam *infra c. 3.* graviter damnat *zelum avarum & contentiones quæ sunt in cordibus*; & cap. 4. præcipit dicens: *Purificate corda duplices animo*. Respondent aliqui, propterea Apostolum peccato consummato mortis effectum attribuire, quod in opere exteriori magis appareat peccati deformitas, quodque per illud etiam culpa augeatur & scandalum aliis detur.

Reconsensus quinque isti gradus.

Nomine peccati consummati intelligi externum opus peccati.

Obiectio.

Ref. r.

Resp. 2.
Cur potius
peccato cō-
summato
mortis effe-
ctum attri-
buat Apost.
cum etiam
animo con-
ceptū mor-
tem generet.

*Alii rationem hanc reddunt, quia posteaquam semel quis abjecto Dei timore, quo deterrebatur, in opus peccati proruperit; non contentus est illud semel fecisse, sed audacior factus subinde repetit, unde in frequentationem & consuetudinem peccandi venit: quo fit ut tandem ducatur ad mortem. Quod non ita contingit, si peccatum animo conceptum, prematur ne exeat in opus. Facilius enim sanatur peccatum, si nondum fuerit opere perpetratum. Legitur huiusmodi responsio in commentario qui S. Thomæ inscribitur. Et consonat iis quæ scribit Augustinus in *serm. memorato de verbis Domini, capit. ult.* Congruit etiam expositioni quam supra dedimus. Non enim dicitur *peccatum consummatum generare mortem*, quia facit hominem dignum morte; sed quia hominem reipsa ducit ad mortem; Quod de peccato nondum consummato non perinde verum esse, jam declaratum est.*

Porro quod dicit canon Neocæsariensis, eum qui mulierem concupivit, si ad opus non pervenit; divina gratia fuisse liberatum, (ne cui scrupulum faciat) non sic est accipiendum, quasi ille taliter concupiscendo, non incurreret peccatum mortale; sed sensus canonis est, gratiæ Dei deputandum esse, quod non fuerit permissus malum malo cumulare, id est, peccato cordis superaddere peccatum operis, maximè quod perpetrari non posset sine alterius peccato vel injuria. Unde Augustinus volens ostendere etiam hoc ipsum quod quis ab opere peccati impeditus est, ad Dei gratiam esse referendum, in *homil. 22, cap. 6.* Deum ita facit homini loquentem: *Ut adulterium non committeres, suavor defuit; ut suavor deesset, ego feci. Locus & tempus defuit, ut hac deesset ego feci.* Sic ille. Huc facit illustre exemplum Davidis, qui, sicut habetur *1. Reg. 25.* cum iret armatus ad perdendum funditus Nabal & universam ejus familiam; occurrente sibi conjuge illius Abigail, à facinore prohibitus, gratias egit Deo, dicens: *Benedictus Dominus Deus Israël, qui misit hodie te in occursum meum, &c.*

16. NOLITE ITAQUE ERRARE, FRATRES MEI DILECTISSIMI. Græcè & Syriacè sine nota illationis. *Ne erretis fratres mei dilecti.* Respicit tamen præcedentia; quasi dicat: Igitur fratres mei absit a vobis error tam detestabilis, ut tentationes peccatorum in Deum rejiciatis; cum ille sit author & fons omnis boni. Quod jam docet sequentibus verbis.

17. OMNE DATUM OPTIMUM, ET OMNE DONUM PERFECTUM DESURSUM EST. Græcè: *Omnis datio bona, & omnis donatio perfecta è supernis est.* Sed rectè interpretes verbalia per *datum* & *donum* expressit. Optimum autem pro bono dixit, more suo; sicut dilectissimi pro dilecti. Quomodo differant ex Apostoli sententia *donis* & *donum*, *datum* & *donum*; non liquet. Sunt qui velint esse synonyma, ut sit ejusdem repetitio, ad inculcationem doctrinæ vehementer necessariæ. Quod non improbo. Quamquam alii malunt distinguere; ut *datum* ad naturam, *donum* ad gratiam referatur. Nam in vocabulo *doni* seu *donationis* magis apparet gratuiti significatio. Donatur enim quod gratis datur. Quò pertinet etiam epitheton *perfecti*. Nam gratia perficit naturam. Quod ait, *desursum*, *à vobis*, è *supernis*, id est, è cælo, metonymicè Deum significat, cæli habitatorem. Quem tropum explicabunt verba sequentia. Dicitur autem Deus habitare in cælo, quia gloriam suam ibi manifestat.

Deus auctor
omnis om-
nino boni.

Porro sententia Apostoli generalis est, qua docet Deum omnis boni, quodcumque in nobis est, auctorem esse & datorem: sive naturale sit bonum, sive naturæ conditionem superans; & sive in habitu consistat, sive in actu; præsertim cum de peccatis antè fuerit locutus, quibus ex adverso bonæ actiones respondent. Unde Beda annotat, Apostolum

ostendere; quia quicquid boni agimus, hoc Deo donante percipimus. Citatque illud Pauli, *Quid habes quod non accepisti?* *1. Cor. 4.*

Valet igitur egregiè hic locus adversus dogma Pelagii, negantis bonam voluntatem & bona opera esse Dei dona. Nec est quod Pelagianus quispiam nobis objiciat, non aliud Apostolum velle his verbis, quam omnia bona data & dona, esse à Deo dante & donante: nostra autem bona opera non esse data aut donata, sed esse nobis à nobisipfis. Respond. enim phrasim esse scripturis familiarem, qua vel actio, vel affectus pro re objecta ponitur, ut Job. 3. *Timor quem timebam, evenit mihi.* Sequitur enim: *Et quod verebar accidit.* Et Psalm. 105. *Concupierunt concupiscentiam in deserto, cum de carnium concupiscentia loqueretur.* Ita dicit Jacobus, omne datum bonum, & omne donum perfectum esse desursum; utique significare volens omne bonum quodcumque habemus, esse datum à Deo; & omne perfectum, esse donum Dei. Simile est illud Lucæ 11. *Si vos cum sitis mali, nostris bona data* (id est, res bonas) *dare filiis vestris.*

Observatio:
cum contra
Pelagianos.

DESCENDENS A PATRE LUMINUM. Variè hoc exponitur. Quidam significari putant lumina increata, id est, Filium & Spiritum sanctum à Deo Patre procedentes: si quidem uterque eorum est *Deus de Deo, & lumen de lumine.* Sed refellitur hic intellectus ex vocabulo *Patris*. Nam etsi Spiritus sanctus æquè ut Filius dici possit lumen de lumine; non tamen admitti debet hic sermo, Deum esse Patrem duorum luminum, Filii & Spiritus sancti. Sic enim in divinis essent duo Filii. Quod est à sana fide alienum. Item refellitur hic Commentarius, quia in Deo non sunt ponenda lumina, pluraliter; sed unum lumen: sicut est unus Deus, & unus Dominus.

Multò igitur rectius intelligitur de luminibus creatis; ut totius Trinitatis epitheton sit, *Pater luminum*; quamvis specialiter ad primam personam accommodari possit, ut qui est pater luminis increati, idem etiam dicatur creatorum luminum pater, id est author, fons & origo. Sed quorum luminum? Nonnulli generaliter tam spiritualium, inquit, quam corporeorum. Spiritualia exponunt revelationes, collustrationes & inspirationes, quibus hominum mentes illuminantur, ac diriguntur inter tenebras hujus vitæ. Corporea verò solem, lunam, astra, à quibus illuminatur hic mundus corporeus.

Alii, sola intelligunt lumina spiritualia, maximè ea quæ peccatis opponuntur. Passim enim scriptura novi testamenti peccata tenebras vocat, Joan. 3. *Dilexerunt homines magis tenebras quam lucem.* Et cap. 8. *Qui sequitur me, non ambulat in tenebris.* Et Rom. 3. *Abjiciamus opera tenebrarum, & induamur arma lucis.* Item has tenebras scriptura ad diabolum auctorem refert: *Hæc est, inquit, hora vestra, & potestas tenebrarum,* Luc 22. Si ergo peccata tenebræ sunt, quarum pater est diabolus; certè & bona opera lumina sunt, quorum pater est Deus. Etsi nihil verat eo nomine etiam cætera spiritualia bona comprehendere. Quod facit Beda, dum lumina interpretatur charismata spiritualia. Dicuntur autem lumina, quia à lumine increato, velut radii quidam in nos effunduntur; quemadmodum è diverso peccata tenebræ vocantur, quia omne peccatum ex errore procedit, & ab erroris magistro diabolo ortum habet.

APUD QUEM NON EST TRANSMUTATIO, NEC VICISSITUDINIS OBUMBRATIO. *Vicissitudinis*, Græcè, *τροπῆς*, id est, *conversionis*, ut legit Hieron. *lib. 1. contra Jovin.* Nam Græca vox usurpatur pro conversione seu reciprocatione solis, quæ fit in solstitiis. Unde ab astronomis circuli tropici dicuntur, ex quibus sol reflectitur. Notum est autem solem quantò magis ad nos accedit, tanto umbras facere minores; contra

Deus pater
luminum &
corporalium
& spiritua-
lium.

Ut peccata
dicuntur te-
nebræ, sic
opera bona
lumina; ut
illorum au-
thor diabo-
lus, sic ho-
rum Deus.

contrà verò, quum recedit. Hanc Apostolus vocat *obumbrationem vicissitudinis seu conversionis*; id est, eam quæ sit major aut minor à sole, per vices annuas recedente, vel accedente. Docet ergo non ita Deum esse patrem luminum spiritualium, quomodo sol author est luminis corporalis, ut sicut sol mutatur è loco in locum, & conversiones patitur, & objectis corporibus umbras facit; ita Deo accidit. *Nulla enim apud eum transmutatio*; cum sit natura sua prorsus immutabilis: *Nulla quoque conversionis obumbratio*; cum nullo objectu rei cujusquam vis luminis ejus impediri possit, quo minus quocumque voluerit penetret ac radios spargat; ideoque paratum & expositum sit omnibus, humili petitione ipsum requirentibus; secundum id quod supra dixit: *Si quis vestrum indiget sapientia; postulet à Deo qui dat omnibus affluenter*; & juxta quod David hortatur, dicens, *Accedite ad Deum, & illuminamini; & facies vestra non confundentur*. psalm. 33. Simul innuit Apostolus hac parte, bona tantum esse à Deo, non mala: quod sit ipse immutabilis è bono in malum.

Bona à Deo,
non mala.

Obiter notandum est, Augustinum pro *vicissitudine legere momentum*. *Apud quem, inquit, non est immutatio, nec momenti obumbratio*. Loca sunt lib. 11. de civit. Dei cap. 21. & libro de nat. boni contra Manich. cap. 24. & serm. 11. de verbis Apost. Sed interpres cujus translatione usus est Augustinus, legisse videtur in Græco *πομπῆς* loco *momenti*. Significat enim *πομπή* nutum, momentum. Ita sensus erit: Deum ne momentaneam quidem, id est, minimam pati sui luminis obumbrationem. Verum prior lectio, qua ad solis conversiones alluditur, quæque omnium est codicum, quam & Syra lectio reddit, multo est probabilior.

18. VOLUNTARIE ENIM GENUIT NOS VERBO VERITATIS. Causalem particulam *enim* Græca & Syriaca non habent. Multi etiam & probati codices Latini non agnoscunt. Pertinet tamen hæc pars ad declarationem doctrinæ præcedentis. Nam Deus, quàm sit erga nos bonus & beneficus, in eo vel præcipuè ostendit, quod *voluntariè nos genuit verbo veritatis*. *Voluntariè*, Græcè, *volens*, seu potius, *quia voluit*; id est, ut Erasmus vertit, *destinata voluntate*. Putat Oecumenius Apostolum hîc agere de beneficio creationis; ut sensus sit: Cùm non essemus, Deus sponte sua nos genuit, id est creavit, homines fecit ratione præditos ac suæ notitiæ capaces, idque *verbo veritatis*, hoc est, per verbum sibi consubstantiale, quod est ipsa veritas. De quo verbo Joannes: *Omnia per ipsum facta sunt*. Hic sensus etiam apud Athanasium exstat oratione 4. contra Arianos.

At verò Beda, cui cæteri ferè omnes consentiunt, exponit hunc locum de beneficio regenerationis & justificationis nostræ. Quæ sententia præterquam quod magis Apostolica est; satis etiam proditur ipsis verbis, si ea conferantur cum aliis scripturæ locis, in quibus de hoc beneficio agitur. Ut sunt ista 1. Pet. 1. *Secundum misericordiam suam magnam regeneravit nos in spem vivam*. Et iterum; *Renati non ex semine corruptibili, sed incorruptibili per verbum Dei vivi*. Item Joan 15. *Mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis*. Act. 15. *Fide purificans corda eorum*. Eph. 5. *Mundans eam lavacro aquæ in verbo*. Et quod hîc post pauca subjungitur; *Suscipite insitum verbum, quod potest salvare animas vestras*.

Ex quibus scripturis & similibus, partim potest intelligi, de qua generatione loquatur B. Jacobus, nimirum de spirituali, qua nascimur filii Dei, de qua & Paulus 1. Cor. 4. dicens, *Per Evangelium ego vos genui*: partim de quo verbo loquatur. Non enim sermo est de verbo increato, quod quidam huic etiam sensui adhibent, sed de verbo veritatis Evangelicæ, de quo Paulus Rom. 10. *Hoc est verbum fidei quod prædicamus*. Et Petrus 1. epist. 1. *Hoc est verbum* Guil. Estii Tom. III.

quod Evangelizatum est in vobis. Intelligitur autem hoc verbum fide susceptum. Unde scripturæ sanctificationem nostram nunc verbo, nunc Evangelio, nunc fidei ascribentes, idem significant.

Jam quod addit, *voluntariè*; gratuitam declarat justificationem: ac si dicat, Nullo nostro merito provocatus, sed omninò gratis atque ex mero beneplacito suæ voluntatis, nos sibi genuit ac filios suos fecit per fidem. Atque hoc est beneplacitum, quod Paulus Apostolus modò propositum, modò consilium divinæ voluntatis appellat; ut *Ephes. 1. Rom. 8. & alibi*. Non igitur est sensus, Voluntate non necessitate, genuit nos; quasi intendat discrimen inter nostram & filii Dei naturalis generationem, ut nonnullis visum est: sed voluntatem meritis opponit, ut si diceret, Genuit nos, quia voluit, non quia nos digni eramus; Et, ut Beda loquitur, non nostris meritis, sed suæ beneficio voluntatis. Ita David psal. 17. *Salvum me fecit quoniam voluit me*. Et Dominus apud Osee prophetam c. 14. (quod Beda huc citat) *Diligam eos spontaneè*. Ex his jam perspicuè patet Jacobi sententiam hoc loco eandem esse cum eo quod Paulus docet & inculcat in *epist. ad Rom. & ad Gal.* nos gratis justificari per fidem. En quomodo sibi consonant in doctrina gratuitæ justificationis Apostolica tubæ.

Deum nos
justificasse
gratuito.

UT SIMUS INITIUM ALIQUOD CREATURÆ EJUS. Græcè, *Ut essemus primitia quadam creaturarum ipsius*. Beda testatur quemdam ita vertisse, *Ut simus primitia creaturarum ejus*. Atque eam versionem suo commentario explanat. Etenim Græca vox *ἀπαρχῆς* non tam *initium* quàm *primitias* significat, id est, primos fructus, qui Deo offerebantur in lege; & ab his ad alia quæ in suo genere prima sunt & præstantissima, transfertur. Quam metaphoram innuit, dicens, *ἀπαρχὴν πνεύματος, primitias quasdam*, id est, quodammodo primitias. Ostendit igitur hac parte quid eximium nobis præstet generatio Dei. Poterat autem uno verbo rem maximæ dignitatis exprimere dicendo, Generavit nos sibi filios: sed quia hoc inerat in verbo *genuit*, ut ex eo facillimè posset intelligi, aliud quidam adjecit valde præclarum, scilicet esse primitias creaturarum Dei.

Qui priorem partem interpretantur de generatione, qua facti sumus homines; eodem referunt hanc partem, & sensum faciunt hujusmodi: Creavit nos ut essemus inter creaturas ejus visibiles atque corporeas præcipui, ac cæterarum Domini, secundum illud: *Omnia subjecisti sub pedibus ejus*, Ps. 8.

At juxta veriore intellectum, qui est de generatione spirituali, sensus hujus partis est: Ea generatione nobis hoc insigne beneficium contulit, ut humani generis essemus primitiæ quædam, id est, præstantissima & selecta portio, quæ Deo offeratur. Nam *creaturam* restringi ad hominum genus, in sacra scriptura non est insolitum. Sic enim accipitur Marc. ult. *Prædicare Evangelium omni creature*. Et Coloss. 1. *Quod prædicatum est in universa creatura quæ sub calo est*. Ac ne dubites creaturam humanam significari, manifestus est locus Apoc. 14. *Hi empti sunt ex hominibus primitia Deo & agno*. Quod æquè de electis dicitur. Nec dissimili ratione electi vocantur ecclesiæ primitivorum, sive primogenitorum, Heb. 12.

Denique, nota fideles atque electos ita vocari primitias humani generis; sicut electorum primitias Christum dixit Apostolus Paulus 1. Cor. 15. Quod sane amplissimam declarat electorum dignitatem. Sensus Apostoli minus assecuti sunt, qui hoc initium sive primitias referunt ad ecclesiæ primordia, id est, ad eos qui primi ex Judaica gente crediderunt in Christum; ut dicantur fuisse velut primitiæ totius ecclesiæ decurrentis usque ad finem sæculi. Minus, inquam, hoc placet, quia doctrina Apostoli generalis est, ad omnes pertinens regeneratos. Confer

Sensus.

autem commentatium nostrum ad verba proximè citata ex cap. 12. ad Hebræos.

19. SCITIS FRATRES MEI DILECTISSIMI. Græcè, *Itaque fratres mei dilecti*. Syriacè: *Et vos fratres mei dilecti*. Latinus interpres pro *scitis*, legit, *scitis*, quod huic loco non admodum congruit, licet Beda exponat. Sed & verbum Græcum *scitis* nescio an alibi reperiatur in scriptis Apostolicis. Certe passim legitur *scitis* pro eo quod Latine *scitis*. Igitur transitum facit Apostolus ad exhortationem sequentem.

SIT AUTEM OMNIS HOMO VELOX AD AUDIENDUM. *Autem*, non additur in Græcis & Syriacis: Et quidem juxta eorum lectionem, quam dixi, redundat. Quoniam mentionem fecit Apostolus de verbo veritatis per quod fuerant renati; nunc, ut in eo quod renati erant, permaneant, atque proficiant, hortatur ad ejusdem verbi audiendi velocitatem, id est, promptitudinem & diligentiam. Nam sicut fides ex auditu est, *Roman. 10.* ita necesse est eam auditu foveri, nutriri & augeri. Non igitur ad quidlibet audiendum vult nos esse veloces; cum tam multa noxia & inutilia ab hominibus dicantur, à quibus avertendæ sint aures: sed ad audiendum Dei verbum, quod potest, ut paulò post dicit, animas salvare. Sub quo comprehenditur omne verbum, quoquo modo spectans ad ædificationem tam fidei quam vitæ Christianæ. Pulchrè B. Augustinus ad *Dulcimum qu. 3.* Ego plus amo discere quam docere. Nam hoc admonemur etiam dicente Jacobo Apostolo, *Sit omnis homo velox ad audiendum: tardus autem ad loquendum*. Ut ergo discamus, invitare nos debet suavitas veritatis: ut autem doceamus, cogere necessitas charitatis.

TARDUS AUTEM AD LOQUENDUM. Intellige de rebus ad doctrinam fidei, morumve pertinentibus. Unde dicit cap. 3. *Nolite plures magistri fieri*. Tutius enim, inquit Beda, veritas auditur, quam prædicatur. Cum enim auditur, humilitas custoditur: Cum autem prædicatur, vix est ut non subrepat homini jactantia. Et, ut Bedæ verbis hoc addam, vix est ut amanti cathedram non subrepant errores loco veritatis, quam docere debeat. Monet igitur Apostolus fideles ne citò ac facillè pronuncient de rebus divinis; sed prius benè discant quæ doceant. Quo consilio quondam Pythagorici, ut post alios idem Beda refert, auditores suos per quinquennium jubebant silere; quo sic demum utiliter aliquid loqui possent. Quamquam exhortatio Apostoli rectè extenditur etiam ad quotidianum sermonem, ut in eo parci & circumspecti simus; ac linguam non à noxiis tantum verbis, sed etiam ab ociosis & superfluis cohibeamus. Huc enim pertinet quod non multò post subjicit de refrænanda lingua. Cujus & vitia acrius infectatur cap. 3.

ET TARDUS AD IRAM. Notandum, in Græco sermonem asyntheton esse: *Velox ad audiendum, tardus ad loquendum, tardus ad iram*. Adjungit Apostolus tertium hoc præceptum duobus superioribus, eo quod disputantibus facillè soleat iracundia suboriri; quæ dum mens obnubilatur, inventio veritatis impeditur, quæ finis esse debet disputationis. Non sic ergo præcipit tarditatem irascendi, quomodo præcepit tarditatem loquendi; quasi bonum sit irasci, sicut bonum est loqui, modò tardi & providi simus ad utrumque: sed ab ira revocat tamquam ab affectu vitioso; quod passim facit Apostolus Paulus, iram annumerans inter alia peccata fidelibus absolute cavenda, ut *Gal. 5. Eph. 4. Coloss. 3. 1. Tim. 2.*

Quò pertinet etiam illa Domini sententia Matth. 5. *Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio*. Cum enim ira sit appetitus vindictæ, nemini profectò licet irasci, cui non licet aut ulcisci, aut ultionem ab eo cui licet, faciendam, desiderare. Ulcisci verò non licet nisi Deo; qui dixit, *Mihi vindicta, & ego re-*

tribuam, *Rom. 12.* & quibus à Deo data est potestas aliorum delicta puniendi, id est, solis iudicibus ac præfectis. Desiderare verò non licet nisi juxta dictamen justitiæ & charitatis. *Sensus* igitur hujus præcepti est; quoniam difficile est homini, seu potius impossibile, numquam irasci; saltem ei cavendum esse, ne sit ad iram præceps, sed ab ea sibi temperet quantum potest. Hunc sensum & hanc iræ acceptionem confirmat ratio subjuncta.

20. IRA ENIM VIRI JUSTITIAM DEI NON OPERATUR. Declarat deinceps tria præcepta quæ proximè dederat; incipiens à postremò. *Justitiam Dei* Cajetanus intelligit quam Deus exercet in puniendis malis, ut sensus sit: Ira hominis non exsequitur justitiam Dei. Neque enim Deus ad exsequendam suam justitiam ordinavit iram hominum volentium se vindicare; sed iudices ad eum finem instituit. Alii *justitiam Dei* interpretantur, quæ quis verè & coram Deo justus est, quæque Deum habet authorem. Quæ significatione *justitia Dei* passim accipitur apud Paulum in *epist. ad Rom. ut cap. 1. 3. & 10.* Ita *sensus* est, Vir iratus, præ cæco animi imperu, multa committit justitiæ Christianæ contraria: tantum abest, ut contentiosa disputatione veram, quam querere videtur, assequatur justitiam. Hic sensus textui conformior est, & probabilitatem accipit ex simili sententia quæ est *Eccles. 1.* secundum Græcam lectionem: *Non poterit iracundus vir justificari*. Nam videri potest Apostolus ad eum scripturæ locum allusisse.

21. PROPTER QUOD ABJICIENTES OMNEM IMMUNDITIAM, ET ABUNDANTIAM MALITIÆ. *Abjicientes*, Græcè *ἀποβάλλοντες* deponentes, seu potius, *deposita omni immundicia* &c. Quinquam pro *immundicia*, Græcè est *πυργία*, quæ vox in Apostolicis literis alibi non reperitur: ac propriè significat sordes ac spurcitiam corporibus adherentem. Translata verò ad animum significat avaritiam; quas etiam Latini *sordes* vocant; ut avarum, sordidum: tametsi Oecumenius impudicitiam intellexisse videtur. Nobis verisimile est, Apostolum eo vocabulo comprehendere voluisse quolibet animæ sordes, id est, quodcumque genus peccati. Nec enim apparet ratio cur hæc specialiter impuditiæ faceret mentionem. Nam & quod sequitur, *Et abundantiam malitiæ*, generale est. Vocat autem *abundantiam malitiæ*, malitiam redundantem ac superfluum (id vult Græca vox *ὑπερβολή*, *reundantia*, *superfluitas*) id est, vitia, quæ instar malarum herbarum, quæ inutiles ac proinde superflue sunt, agrum nostri cordis occupant, impediunt exortum & incrementum boni seminis. Est enim in hac apostolica exhortatione, metaphoræ ab agricolis sumpta, qui ex agris conferendis vel etiam confitis, quoad possunt, herbas vitiosas extirpant; lapides, & quicquid sordidum, inutile & noxium est, auferunt.

IN MANSUETUDINE SUSCIPITE INSITUM VERBUM. Mansuetudinem opponit iræ & contentioni. *Insitum*, Græcè *ἐμπεφυκός*, nomen est non participium; quasi dicat, insititium. Rectè tamen participialiter exponitur. Scribit enim ad fideles, in quorum cordibus jam seminatum & insitum erat Apostolorum prædicatione verbum Dei: quos hortatur ad ejus audiendi & suscipiendi assiduitatem, quo nimirum firma radice hæreat, fructumque multiplicem referat, tamquam quod inciderit in terram bonam: juxta parabolam Evangelicam *Matth. 13.* Præcipit autem ut *cum mansuetudine verbum suscipiant*; quia sicut contentioni studium indociles reddit; ita mansuetudo, dociles præsertim ad ea quæ captum ingenii nostri superant. Hinc Salvator semissum testatur ad annunciandum mansuetis Evangelium, *Esa. 61.* Convenit cum hoc loco præceptum Ecclesiastici 5. *Esto mansuetus ad audiendum verbum Dei, ut intelligas*. Quidam scriptor *ἐμπεφυκός λόγον* interpretatur

Sensus;

Sensus;

Verbum Dei promptè & alacriter audiendum, sed inutilia verba hominū non item.

Nota ad mores, minus esse discere, quam docere.

Pythagoræ discipuli quinquenni silentio utili loquelæ se preparabant. Nota, in sermone parum & circumspectum esse oportere.

Nota locum contra iracundiam & vindictæ studium.

Mansuetudo disponit & preparat hominis animum ad audiendum cum fructu verb. Dei.

instam rationem, id est, naturale lumen rationis; sed male; non attendens ad phrasim apostolicam: maxime cum tam in præcedentibus quam in consequentibus hujus capituli, per λόγον intelligatur *verbum Evangelii prædicatum*, non ratio. Deinde, ratio non interitur, sed conascitur: at verbo evangelico proprium est inferi, quemadmodum bene declarat Cajetanus.

QUOD POTEST SALVARE ANIMAS VESTRAS. Id est, ad æternam salutem perducere. Præstat id verbum evangelicum fide susceptum; si tamen ad eam opera accedant fidei congruentia: sicut docet verbis subjunctis, & latius *seq. cap.* Ex hac parte probabile sumitur argumentum, animas sanctorum adipisci salutem quæ in Dei visione consistit, quamvis nondum corporibus redditas. Ita B. Petrus 1. ep. 1. *Reportantes finem fidei vestre salutem animarum.* Quamquam nihil vetat & illum locum & hunc præsentem intelligi de salute quæ hic habetur in via,

22. ESTOTE AUTEM FACTORES VERBI, ET NON AUDITORES TANTUM. Redit ad tractationem præcepti, *Velox ad audiendum*; monetque non satis esse, si quis auditor sit verbi, quantumlibet velox & promptus, nisi & factorem se exhibeat, id est, factis exsequatur ea quæ verbum evangelicum facienda docet. Hæc doctrina pulchrè consonat cum ea quam tradit Paulus Rom. 2. tum illis præcipue verbis: *Non audientes legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur*; tum reliquo capite Judæos compellens (perinde ut hic Jacobus) qui gloriabantur in lege tamquam magistri, nec eam servabant.

Sicut autem illo loco Paulus præmunit lectorem adversus malam intelligentiam doctrinæ, quam erat traditurus de fide sine operibus iustificante, ita B. Jacobus, hic & in sequentibus, pravum intellectum ejusdem doctrinæ Paulinæ corrigit. Qua de re egimus in præfatione. Erasmus annotat, in Græcis codicibus à se visis non haberi particulam *tantum*; sed nec Latinis emendationibus. Atqui codices tam Græci quam Latini qui in nostris sunt manibus, constanter legunt: Græci quidem hoc ordine; & *non tantum auditores*. Quod si fortè Apostolus non expressit, haud dubiè tamen intelligi voluit.

FALLENTES VOSMETIPSOS. Græcè *παρολογίζετε ὁ αὐτοὺς*, *paralogizantes vos ipsos*, id est, captiosis quibusdam ratiunculis ex scriptura vel aliunde petitis vosmetipsos illaqueantes atque fallentes, sophistarum more. Utebantur autem, inter alias, hac scriptura; *Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam*. Nam argumentum ex ea desumptum solvit cap. sequenti.

23. QUIA SI QUIS AUDITOR EST VERBI ET NON FACTOR. Poterat Apostolus graviore comminatione percellere eos qui auditores sunt verbi & non factores; quemadmodum facit cap. 4. dicens, *Scienti bonum facere & non facienti, peccatum est illi*, sed hoc loco contentus est ostendere, quod inutilemumat operam, qui tantum studet audire & non facere, idque adhibita commoda similitudine,

HIC COMPARABITUR VIRO CONSIDERANTI VULTUM NATIVITATIS SUÆ IN SPECULO. *Comparabitur*, Græcè, *εἰς τὸν*, præteriti temporis verbum, quod tamen vim præsentis habeat. Unde rectè vertunt alii; *Similis est*. Sic enim & noster interpretes jam supra vertit. *Similis est fluctui maris. Vultum nativitatis*, Hebraismus est, pro vultu seu facie nativo: quæ ita dicitur ad differentiam larvæ aut faciei fucatæ.

24. CONSIDERAVIT ENIM SE, ET ABIIT, ET STATIM OBLIVIS EST QUALIS FUERIT. Non probat, sed explicat; quasi dicat: Illi, inquam, similis est qui *consideravit se, & abiit* &c. Est autem hujusmodi comparatio: Quemadmodum homo vultum suum contemplans in speculo, si id negligenter & incuriose faciat, continuo postquam discessit, oblivisci-

Guil. Estii Tom. III.

tur qualem se viderit; ideoque nec curat abstergere sordes aut maculas abluere: sic auditor verbi, si tantum accedit ut audiat, videt quidem in Evangelii speculo formam vultus sui interioris ab evangelica doctrina discrepantem, videt ibi sordes ac maculas suas, id est, peccata; sed postea tamquam ejus quod audivit oblitus, non est sollicitus ut deformitatem sui vultus, quam ei speculum repræsentavit, corrigat, ac vitæ suæ faciem ad illius speculi pulchritudinem componat. Unde sit ut inutile & sine fructu efficiatur ei verbum auditum. Ad sensum hujus similitudinis certius accipiendum, nonnulli premunt illud (viro). Nam mulieres non solent sese in speculo negligenter considerare.

25. QUI AUTEM PERSPEXERIT IN LEGEM PERFECTAM LIBERTATIS. Locus à Romanis correctoribus restitutus. Nam in multis codicibus legebatur, *in lege perfecta libertatis*. In nonnullis (quod germanæ lectioni vicinior est) in lege perfecta libertatis. Sed Græca nullam habent ambiguitatem. Sic enim sonant, *In legem perfectam quæ est libertatis*. Nec ab his Syriaca translatio diffidet. Pro verbo *perspexerit*, alii malunt *prospexerit*; haud temere suspicantes ita vertisse nostrum interpretem. Sic enim alibi vertit, 1. Pet. 1. *In quem desiderant Angeli prospicere*. Rursus alii verterunt, *introspexerit*. Nam Græcum verbum *προσέκυπτεν*, proprie de iis dicitur, qui intuitu studio ac penitus introspiciendi sese inclinant, ut doctè Gagneus annotavit.

Porro membrum hoc superiori respondet per antithesin: qua auditori otioso opponit auditorem operosum; & inani speculatori verbi, eum qui legem Christi introspicit cum affectu bonæ operationis. Nam legem Christi vocat *legem perfectam*; & hanc exponit, *legem libertatis*. *Perfecta* quidem lex est, quia perficit ac iustificat: quod vetus lex non potuit. *Nihil enim illa ad perfectum adduxit*, Hebr. 7. *Libertatis autem lex est*, vel quia Judæos credentes exemerat iugo legis Mosaicæ; vel potius, quia lex charitatis est, quæ liberos facit, id est, Dei filios; cum lex vetus, quæ lex timoris erat, non nisi in servitute generare potuerit. Quod discrimen novæ legis ac veteris sub nomine duorum testamentorum tradit Apostolus Paulus Gal. 4. Estque tam eo loco, quam Hebr. 8. plenius à nobis expositum.

ET PERMANSERIT IN EA. Hoc opponit ei quod in priori membro dixerat, *Et abiit*. Permanet autem in lege Christi contemplanda, qui sic eam contemplatur, ut opere impleat. In Græco tantum habetur, *Et permanserit*: tamen Syrus addit, *in ea*. Sunt qui putent ex Græco legendum: *Et permanserit sic*, ut pro vocabulo *ὧν* quod proxime sequitur, & ad sequentia pertinet, adeoque redundare videtur, (nam postea suo loco reperitur) legatur *ἔως*, huic parti annectendum. Atque eam lectionem in Græcis observarunt Erasmus & Gagneus. Eandem eligit Cajetanus, sensu tamen à vulgata nihil differentem.

NON AUDITOR OBLIVIOSUS FACTUS, SED FACTOR OPERIS. Græcè, *non auditor oblivionis*. Sed Hebraismus est, quem bene exposuit interpretes.

HIC BEATUS IN FACTO SUO ERIT. *Facto* Græcè *μίνεσι*, id est, *operatione*, vel ut ita dicam, *factione*. Neque enim unum aliquod factum intelligit, sed legis executionem per opera. *Beatum* dicit vel beatitudine patriæ cælestis, quæ merces est bonorum operum quam paulò ante *salutem animarum* vocavit: vel potius beatitudine viæ, quæ consistit in iustitia & certa expectatione felicitatis æternæ; quomodo supra beatum dixit eum qui suffert tentationem: ut totius periodi iste sit *sensus*; Qui verò studiosius intenderit oculos mentis in legem Christi, quæ est lex perfecta, lexque veræ libertatis; & non recesserit, nec averterit se ab ea, sicut ille qui vultum

X X x x ij

Animas iustorum ante resurrectionem generalem admitti ad visionem Dei.

Nota locum Catholicum simul & moralem; non solum audiendum & credendum verbum Dei, sed etiam faciendum.

Sensus.

Sensus.

lum contemplabatur in speculo, sed fixus in ea contemplanda permanferit; id est, si non oblivio- sus ac negligens auditor verbi fuerit, sed opere præ- stiterit quod audivit, is ex bona sua operatione bea- tus erit, justus erit, justificabitur, scilicet eo sensu, quo sequenti capite docet ac pluribus declarat, *hominem ex operibus justificari & non ex fide tantum*. Nam & Paulus justificationem appellat *magis non beatitudinem, seu beatificationem*. Rom. 4.

Nota, ad mo- res, homini religioso ac veræ pietatis studio vitia linguæ solli- cite esse fu- gienda.

26. SI QUIS AUTEM PUTAT SE RELIGIOSUM ESSE. Hæc pars facit ad declarationem præcepti: *tardus ad loquendum*. Græca addunt, *ἐν ὑμῖν, in vobis*, id est, *inter vos*. Sed in Syriaco textu non legitur; ut merito videri possit adjectivum; tamen si sensui non officit. Vertit autem Erasmus ex Græco, verbum verbo reddens; *Si quis videtur religiosus esse*. Atqui noster interpres vim Græcæ locutionis melius asse- cutus est, dum vertit addito reciproco nomine: *Si quis putat se religiosum esse*. Vide quæ annotavimus ad illam sententiam 1. Corinth. 8. *Si quis autem se existimat scire aliquid*. Sensus: Si quis sibi videtur religiosus esse, id est, verus Dei cultor, ac bonus Christianus.

NON REFRAINANS LINGUAM SUAM, Scilicet à loquacitate, contentionibus, obreftationibus, ma- ledictis, & aliis linguæ vitiis; quibus ferè sunt obno- xii, qui volunt religiosi videri. Adversus hæc latius agit infra cap. 3. Ex quo etiam intelliges cur utatur verbo *refrainationis*. SED SEDUCENS COR SUUM. Si- mile ei quod suprà dixit: *Fallentes vosmetipsos*. Se- ducit enim cor suum, & fallit seipsum, dum hujus- modi vitiis involutus adhuc sibi placet, quasi sit re- ligiosus.

Nota, haud leve pecca- tum esse, non debite rege- re seu coer- cere linguam suam.

Hujus VANA EST RELIGIO. Quamvis enim pro- fessione, ac fortè etiam re ipsa Christianus sit, & Dei cultor; inutilis tamen & infructuosus ei redditur il- le cultus qualiscumque, quem Deo exhibere vide- tur; eo quod Deum quem colit, istiusmodi peccatis infensum sibi reddat. Hinc ergo discite, non leviter peccare eos, qui ad sensum Apostoli, linguam suam non refranant. Nisi enim mortalis in his esset cul- pa: non diceret vanam esse eorum religionem. Adfert autem hoc pro exemplo doctrinæ superioris, qua do- cuit non auditores verbi, sed factores, Deo placere.

27. RELIGIO MUNDA ET IMMACULATA APUD DEUM ET PATREM HÆC EST. Quasi quæreret ali- quis, Num ergo mihi sufficiet refranare linguam, ut non vana sit mea religio? Respondet quid amplius

& principalius exigat. Non enim satis est ad religio- nem proximo factis aut verbis non nocere; nisi stu- deas etiam prodesse; denique & teipsum ab inquina- mentis purum conserves. *Mundam & immaculatam vocat religionem*, quæ non obfuscatur peccatis ejus in quo est; vel, quod eodem recidit, quæ à corde puro & immaculato proficiscitur. *Apud Deum & Patrem*, id est, apud Deum, qui idem est pater no- ster. Sensus autem est, religionem puram coram Deo, vel quæ Deo exhibetur, hanc esse.

VISITARE PUPILLOS ET VIDUAS IN TRIBULA- TIONEM EORUM. *Visitationis* nomine synecdochicè subventio significatur, hoc est, pecuniarum ac re- rum necessariorum subministratio; sive præsens hæc facias, sive absens. Sic & illud accipiendum: *Infirmus eram & visitastis me*. In carcere; & *venistis ad me*, Matth. 25. Cæterum ex specie genus intelligi vult Apostolus, id est, afflictorum cujuscumque generis solatia & subsidia; præsertim corporalia; quæ sola Dominus commemoravit *loco citato*. Hæc quippe sunt à quibus exercendis rarus est qui se possit excu- sare; tum quibus maximè declarari, foverique so- leat charitas Christiana. Dicit autem *religionem mun- dam hanc esse*, non quod in his essentialiter virtus re- ligionis consistat, sed quia per hæc potissimum sese prodit Deo placita religio. Unde & frequentissimæ sunt in scripturis exhortationes ad hæc misericordiæ opera. Cajetanus in commentario post S. Thomam 2. sec. q. 81. art. 1. ad 1. hanc adfert rationem, quia virtus religionis hostactus imperat. Verùm hæc ra- tio mihi nimis generalis videtur.

ET IMMACULATUM SE CUSTODIRE AB HOC SÆ- CULO. Græcè sine conjunctione, *incontaminatum se- ipsum servare à mundo*, id est, à peccatis quibus so- lent homines sæculo dediti, inficere eos qui secum versantur. Necesse est enim eos qui pupillorum & viduarum curam gerunt, in sæculo versari; quibus proinde difficile est, ait Cajetanus, pupillorum cu- rare bona, sine aliqua lucris macula: nec minus diffi- cile viduas visitare absque macula carnis, equidem potius arbitror hanc partem specialiter accipien- dam de sæcularibus inquinamentis, gulæ potissi- mum ac luxuriæ. Cùm enim dixisset Apostolus, quid officii religio munda postulet erga proximos; adju- nit & de puritate, quam quisque sibi debet, ut per- fectus sit homo Christianus: Deo, religionem ex- hibens; proximo justitiam atque misericordiam; & sibi ipsi, temperantiam.

Nota, affli- ctis solatia & subsidia præ- stare gratissi- mus Deo cultus est.

Nota, officia charitatis non semper esse sine pe- riculo ejus qui exercet, ideoque pru- denter & caute agen- dum.

CAPUT II.

1. FRATRES MEI, nolite in personarum acceptione habere fidem Domini nostri Jesu Christi gloriæ. 2. Etenim si introierit in conventum vestrum vir aureum anulum habens in veste candida, introierit autem & pauper in fordido habitu, 3. & intendatis in eum, qui indutus est veste præclara, & dixeritis ei: Tu sede hic bene: pauperi autem dicatis, Tu sta illic: aut sede sub scabello pedum meorum: nonne judicatis apud vosmetipsos, & facti estis iudices cogitationum iniquarum? 4. Audite fratres mei dilectissimi, nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, divites in fide, & heredes regni, quod repromisit Deus diligentibus se? Vos autem exonorastis pauperem. Nonne divites per potentiam opprimunt vos, & ipsi trahunt vos ad judi- cia? 7. Nonne ipsi blasphemant bonum nomen, quod invocatum est super vos? 8. Si tamen legem perficitis regalem secun- dum scripturas: Diliges proximum tuum sicut teipsum, bene facitis: 9. si autem personas accipitis, peccatum operamini, redarguti à lege quasi transgressores. 10. Quicumque autem totam legem servaverit, offendant autem in uno, factus est om- nium reus. 11. Qui enim dixit, Non mœchaberis, dixit &, Non occides. Quod si non mœchaberis, occides autem, factus es transgressor legis. 12. Sic loquimini, & sic facite, sicut per legem libertatis incipientes judicari. 14. Judicium enim sine misericordia illi, qui non fecit misericordiam: superexaltat autem misericordia judicium. 14. Quid proderit fratres mei si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat? Numquid poterit fides salvare eum? 15. Si autem frater & soror nudi sint & indigeant victu quotidiano, 16. dicat autem aliquis ex vobis illis: Ite in pace, calefacimini & saturamini: non dede- ritis autem eis, quæ necessaria sunt corpori, quid proderit? 17. Sic & fides, si non habeat opera, mortua est in semetipsa. 18. Sed dicit quis: Tu fidem habes, & ego opera habeo, ostende mihi fidem tuam sine operibus: & ego ostendam tibi ex operi- bus fidem meam. 19. Tu credis quoniam unus est Deus: Bene facis & demones credunt & contremiscunt. 20. Vis autem sci- re o homo inanis, quoniam fides sine operibus mortua est? 21. Abraham pater noster, nonne ex operibus justificatus est of- ferens Isaac filium suum super altare? 22. Vides quoniam fides cooperabatur operibus illius: & ex operibus fides consummata est? 23. Et suppleta est Scriptura, dicens: Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad justitiam, & amicus Dei appellatus est. 24. Videtis quoniam ex operibus justificatur homo, & non ex fide tantum? 25. Similiter & Rahab meretrix, nonne ex ope- ribus justificata est, suscipiens nuncios, & alia via ejiciens? 26. Sicut enim corpus sine spiritu mortuum est, ita & fides sine ope- ribus mortua est.

Lev. 19. c. 13.
Deut. 1. c. 16.
Eccl. 16. d. 19.
Prov. 24. c. 23.
Eccl. 4. a. 1.
Luc. 19. d. 18.
Mat. 22. d. 39.
Marc. 12. c. 31.
Rom. 12. c. 9.
Gen. 5. c. 14.
Lev. 19. c. 15.
Deut. 1. c. 19.
Matt. 5. c. 19.
1. Joa. 3. c. 17.

Gen. 22. b. 9.
Gen. 15. b. 6.
Rom. 4. a. 3.
Gal. 3. a. 6.
Ios. 2. a. 10.

Personarum acceptionem damnat. Pauperes à Deo electos esse inculcat. Docet legem intergrè esse servandam. Ad misericordiam invitat. Ratione & scripturæ testimoniis ostendit fidem absque operibus esse mortuam.

RATRÈS MEI, NOLITE IN PERSONARUM ACCEPTIONE HABERE FIDEM DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI GLORIÆ. Apostolus superiori capite

inter alia consolatus est pauperes mundo contemptibiles, jubens eos gloriari in sua exaltatione: divitibus, autem, quos mundus honorat, è contrario suam vilitatem ante oculos posuit. Nunc pro majori consolatione pauperum, & depressione divitum, ad hos se convertit à quibus & pauperes contemnebantur, & divites in precio ac honore habebantur, præsertim in confessibus ac ministeriis ecclesiasticis: ac gravi increpatione docet ejus peccati magnitudinem. Nam de personarum acceptione quæ fiebat in conventibus sacris Apostolum loqui, valde probabile est, uti sequentia declarabunt. Igitur hic sermo videtur esse ad presbiteros & diaconos, quorum erat in ecclesiæ conventu loca convenientia singulis attribuere. Fortè etiam ad episcopos; quorum est homines idoneos ad ecclesiastica ministeria promovere.

Personarum
acceptio
quid sit.

Sensus.

Est autè personarum acceptio, quum in distribuendis honoribus aut præmiis, non causa attenditur, sed personæ respectus habetur. Quoniam autem unumquodque peccatum tantò gravius est, quantò in majori materia versatur: constat utique tantò gravius eos peccare qui iniquè spiritualia dispensant, quàm qui temporalia; quantò sunt spiritualia temporalibus potiora. Græce vitium hoc vocatur *προσωπολην*, de cujus vocis origine ac ratione vide quæ diximus in *epist. ad Rom. 2.* Sensus Apostolici præcepti est: *Nolite fidem Christianam habere*, id est, ea quæ Christianæ religionis sunt, agere, cum acceptione personarum. In iis quæ fidelium propria sunt, locum non habeat respectus personarum; quasi dicat: In vulgaribus ac profanis cætibz utcumque tolerari potest hoc malum; at in conventibus rebusque Christianis intolerabile est.

Dictio *gloria* in fine addita sententiam nonnihil obscurat. Nec enim satis apparet quò referenda sit, aut quid sibi velit. Erasmus ejus loco vertit, *ex opinione*, ut referatur (sicut in annotationibus dicit) ad personarum acceptionem; sitque sensus; Ne habeatis fidem Christi in descensione personarum juxta rerum mundanarum æstimationem. Sed hæc interpretatio violenta est, utpote, qua nimis longè separatur genitivus à nomine regente, ac præter morem Græci sermonis exponitur. Adde, quod etsi *δοξα* significet interdum opinionem; non tamen arbitror in apostolicis scripturis ea significatione reperiri.

Porrò nonnulli genitivum *gloria* referunt ad fidem; sicque verba Apostoli construunt & exponunt: Nolite cum personarum acceptione habere fidem gloriæ Domini nostri Jesu Christi; id est, fidem Christi gloriosam; Vel, ut alii, fidem gloriæ Christi nobis communicandæ. Quippe indignum est ut humanam gloriam aut quærat, aut admiretur is qui participationem expectat gloriæ Christi Domini. Qui posterior sensus probabilis est, sive Græca spectes, sive consuetudinem scripturæ.

Plerique tamen alii malunt dictionem *gloria* referre ad proximè præcedentia, hoc sensu, Domini nostri Jesu Christi gloriosi. Quamquam alii peculiariter ad vocabulum, Domini, referunt, hoc modo: Fidem Domini nostri Jesu Christi; Domini, inquam, gloriæ. Nam hoc epitheton etiam Apostolus Paulus attribuit Christo 1. Corinth. 2. Si enim, inquit, cognov-

Guil. Estii. Tom. III

vissent; numquam Dominum gloriæ crucifixissent. Atque hunc sensum Erasmus sequitur in paraphrasi, Dominum gloriæ exponens omnis gloriæ principem. Nos quid ea phrasi significetur, explicare conati sumus in commentario loci jam citati. Congruit autem hic sensus instituto. Nam si Christus est Dominus gloriæ; magis igitur ille glorificandus est à nobis & honore prosequendus, qui Christo propinquior est.

2. ETENIM SI INTROIERIT IN CONVENTUM VESTRUM VIR AUREUM ANNULUM HABENS IN VESTE CANDIDA. Exemplo rem illustrat. In quo non reprehendit ornatum vestitum, si modò congruat personæ; sed tam divitis quàm pauperis habitum describit: tametsi in genere sapissimè peccatur à divitibus, dum mirabili vanitate ex splendore vestium honores captant. Candida, Græcè λευκή, id est, splendida, quomodo verterunt Erasmus & alii. Significatur enim non tam coloris genus, quàm splendor & pulchritudo. Vox eadem Luc. 23. ubi legitur Herodes Jesum indutum veste alba, id est splendida remisisse ad Pilatum. Hujusmodi veste solebant uti non solum qui erant ex genere regio (quod nonnulli putarunt) verum etiam qui ex operibus potentiam nacti erant, ut in tali veste prodire possent. Nam de divite loquitur Apostolus; non speciatim de eo qui sit claro genere natus. Quæ autem Herodi causa fuerit induendi Christum candida veste; petendum ab iis qui Evangelicam historiam enarrant.

Jam quod ad anulum aureum attinet, existimat Cardinalis Baronius Annal. Eccles. tom. 1. ad annum Domini. 34. ubi de veste alba, qua Salvator illus fuit, disputat; anulum, cujus hic mentio, non manus aut digiti, sed ipsius vestis ornamentum fuisse. Nam, inquit, anulus in veste candida idem erat quod aurea fibula, qua vestis stringeretur. Atque hunc vestis astringendæ morem probat ex eo quod dicitur Exod. 28. Stringebatur rationale annulis suis; tum maximè verbis Josephi lib. 12. antiq. Jud. cap. 8. ubi narrat jonathæ missam fuisse à rege fibulam auream, gestamen solis cognatis regis concessum. Addit Baronius, hoc annuli ornamentum fuisse ejus ferè modi, quale apud Romanos nobilissimos latus clavus. Censet igitur hoc loco designari virum quempiam regium, cui hujusmodi ornamentum gestare liceret in veste candida. Sed de viro regio commentarium jam exclusimus.

Baronii opinio de anulo aureo.

Quod autem anulum interpretatur fibulam, primum Græca dictio χρυσόδακτύλιος id non recipit: δακτύλιος enim significat anulum qui digito inferitur: & χρυσόδακτύλιος eum qui anulum aureum in digito gestat. Nec usquam δακτύλιον puto reperiri pro fibula; nisi fortè per catachresin inusitatam. Etenim nec apud Josephum, nec apud LXX. loco Exodi citato, juxta Sixtinam editionem, quæ sincerior est, δακτύλιος legitur; licet alii quidam codices habeant. Nec juvat dictam interpretationem, quod dicitur in veste candida: quasi anulus intelligatur vesti affutis. Nam Hebraismus est; qualis item cum dixit in personarum acceptione; nimirum pro eo quod diceret, cum veste candida, id est, splendide vestitus.

Reprob. opinio Baronii.

Cæterum constat apud Romanos, sub quorum imperio degebant hi ad quos scribit Apostolus, aurei annuli standi usum fuisse in populo frequentem. De qua re vide Feuardentium scribentem in hunc locum; ut non sit necesse propter insignia hinc nominata, anulum aureum & vestem splendide, coarctare sermonem Apostoli ad hominem primæ nobilitatis, præsertim quum etiam generis defectum pecunia supplere soleat.

Proinde, cum aliis plerisque sentimus hinc describi hominem divitem, qui opibus ac potentia fretus splendide vestitur, qualicumque sit genere. Cujusmodi & ille dives Evangelicus, qui induebatur purpure & bysso, Luc. 16.

Sensus germanior.

Conventum
hic signifi-
care Synago-
gam.

Conventum quidam interpretes generaliter accipiunt pro cœtu publico, tam profano quàm sacro: Unde & reprehensionem Apostoli de personarum acceptione, æque generalem faciunt. Sed sciendum pro conventu Græcè legi συναγωγήν. Quo vocabulo propriè significari solet in scriptura novi Testamenti, locus publicus ad quem Judæi certis temporibus conveniebant legis audiendæ ac discendæ causa. Habebant autem ejusmodi loca multis in civitatibus. Unde hic idem Apostolus Actor. 15. sic ait: *Moses enim à temporibus antiquis habet in singulis civitatibus qui eum prædicant in synagogis; ubi per omne sabbatum legitur.* Ex quibus Apostoli verbis, id etiam colligitur, Synagogas à Judæis ad Christum conversis non fuisse derelictas, sed commutatas in Ecclesias Christi, sic ut in iis & Moyses more veteri legeretur, & Evangelica doctrina trederetur, & religionis Christianæ mysteria peragerentur.

Igitur hujusmodi *conventum* etiam hic ab eodem Apostolo significari, plusquam verisimile est; præsertim quod Judæi qui erant in dispersione (nam ad eos hæc Epistola scribitur) alios cœtus publicos in civitatibus habere vix fuerint permitti. Hinc jam manifestius apparet (id quod supra dixi) de personarum acceptione quæ contingebat in conventibus Ecclesiasticis Apostolum præcipuè loqui. Quod & Liranus, & multi neotericorum sentiunt, ut Hasselanus, Baius, Cunerus; imò & sentire videtur Augustinus hunc Apostoli locum tractans in Epistol. 29. scripta ad Hieron. Exponit enim de honoribus Ecclesiasticis: tamen nec generalem sensum rejicit. INTROIERIT AUTEM ET PAUPER IN SORDIDO HABITU. Græcè, *in sordida veste*. Vocabulum idem cum superiore.

3. ET INTENDATIS IN EUM QUI INDUTUS EST VESTE PRÆCLARA. Græcè, *Et respexeritis in eum qui gestat vestem splendidam*. Est enim hic rursus λαμπρόν. Significatur affectus hominum admirantium splendorem externum. Quod enim admirantur & magni faciunt, intentè aspiciunt. Nec emphasi caret articulus in Græco inculcatus ad denotandam causam admirationis, τὸ ἐν τῷ λαμπρῷ, *vestem illam præclaram*. Quamquam id Latine pari sermonis gratia reddi non potest.

ET DIXERITIS EI, TU SEDE HIC BENE. Græcè καλῶς; quod alii vertunt, *honeste*. Vult enim Apostolus significare sessionem honorificam. Nam de honoribus hic agitur. Idem patet ex antithesi partis sequentis.

PAUPERI AUTEM DICATIS, TU STA ILLIC, AUT SEDE SUB SCABELLO PEDUM MEORUM. Græcè & Syriacè; *aut sede hic*, &c. Nam quod ex Græco vertunt *subter scabellum meum*, noster interpretes dixit explicatius, *sub scabello pedum meorum*. Est enim Græcè ὑποπόδιον, id est, scamnum humile quod sedentium pedibus subjicitur. Versio Syriaca sic habet, *Ante scabellum pedum nostrorum*, intellige, loco inferiori. Cæterum in hac mimesi verborum, quæ ad divitem & pauperem dicuntur, observanda sunt antitheta: *Sede sta, hic, illic; bene, sub scabello pedum meorum*. Quæ omnia serviunt exaggerationi.

4. NONNE JUDICATIS APUD VOSMETIPSOS? Græcè, *Et non dijudicati estis in vobisipsum?* quomodo vertit Erasmus, tamen potest etiam activè verti Græcus aoristus διεκρίνατε, *dijudicastis*; quod video pluribus placere; quibus & Syrum interpretem annuero: ut sensus sit, Nonne discrimen fecistis apud vos inter divitem & pauperem; cum in Christo Jesu, sicut non est distinctio Judæi & Græci, servi & liberi; ita nec divitis & pauperis. Horum enim nihil est quod hominem magis aut minus in Christo honorabilem reddat. Si passivè legas *dijudicati estis*, sensus erit: An non propria conscientia vosipsos redarguit & convincit malè agere? Conjunctionem,

&, in Græco redundare, sicut & alibi interdum; rectè Græcus author Oecumenius admonet.

ET FACTI ESTIS JUDICES COGITATIONUM INIQUARUM? Græcè πονηρῶν, *malarum, perversarum*. Periphrasis est iniquorum judicum. Dicuntur enim *judices malarum cogitationum*, quia pravis affectibus imbuti & impulsu perversè de aliis judicant: quasi videlicet melior & honore dignior quis sit, quia divitior aut genere clarior, aut sanguine conjunctior. Et ita locum hunc Augustinus dicta Epist. 29. intellexit. Notandum est Oecumenium hæc absque interrogatione legere; quem & alii nonnulli secuti sunt. Non enim in Græco est οὐκ, sed οὐ non. Facit autem hunc sensum; Dijudicandi vim, quæ in vobis erat, corrupistis, nullam facientes inquisitionem, uter suo merito potius honorandus esset, pauper an dives: imò facti estis iniqui judices, alterum honorantes divitiarum intuitu, alterum ob paupertatem aspernantes. Verum interrogativa lectio, quam & textus Syriacus habet, magis profectò arridet. Nec obstat Græcum οὐ. Nam & illud interrogationi subservit haud rarò, ac nominatim nos hoc ipso capite, in sequentibus aliquoties; ubi legimus, *nonne?* Utrumque legis apud Paulum 1. Cor. 9. *Non sum Apostolus?* &c.

Ex hujus loci doctrina patet non inter levia peccata numerandum esse, si in confessibus Ecclesiasticis, ubi sanctæ fidei nostræ mysteria tractantur, præcæteris honorentur divites, eo tantum nomine, quia divites sunt; maxime si id fiat cum contemptu pauperum. Unde consequenter intelligitur, longè gravius esse peccatum, si ad sacra ministeria gradusque Ecclesiasticos, præ pauperibus divites assumantur, licet id Apostolus non expresse, contentus exemplo vulgariore rem de qua agebat, declarasse. Quis ferat, ait Augustinus ad Hieron. scribens eligi, divitem ad sedem honoris Ecclesiæ, contempto paupere instructiore atque sanctiore? Quod verò ad confessus & salutationes quotidianas attinet, si in illis, ut fit, divites præ pauperibus honorentur, aut veniale peccatum est, dum humano quodam affectu ad divitias habetur respectus; aut nullum peccatum, si spectatur in divite quod potest divitiis beneuti, & ad hoc invitatur tali honoris exhibitione. Nam sine peccato id fieri posse, satis apertè significat Augustinus in Epistola memorata 29.

5. AUDITE FRATRES MEI DILECTISSIMI. Excitat attentionem, ostensurus à persona pauperis & divitis, quàm non sit ille præ isto contemnendus. Uritur autem erotematis, ad exaggerandam facti indignitatem; inquit, NONNE DEUS ELEGIT PAUPERES IN HOC MUNDO, DIVITES IN FIDE? Græcè, *Pauperes mundi hujus*. Et sensus est, Deum elegisse & vocasse pauperes hujus sæculi ut faceret eos fide, cæterisque donis spiritualibus divites. Non quod divites hujus sæculi prætermiserit omnino; sed quia à pauperibus exordium facere voluit, ut divitum superbiam retunderet, & (quod secretioris fuit consilii) ut Evangelii fructum atque progressum non humanæ potentie præsidii, sed virtuti gratiæ ipsius sciremus ascribendum. Unde Paulus 1. Cor. 1. *Videte vocationem vestram, fratres; quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles; sed quæ stulta sunt mundi & infirma, & ignobilia mundi & contemptibilia, elegit Deus.* Et concludit hac ratione: *Vt non gloriatur omnis caro in conspectu ejus.* ET HÆREDES REGNI QUOD REPROMISIT DEUS DILIGENTIBUS SE. Hoc ex priori sequitur. Qui enim divites sunt in fide, iidem sunt hæredes regni cælestis, quod Deus promisit in ipsum credentibus & sperantibus ipsumque diligentibus. Non tamen dixit, *credentibus in se*; sed diligentibus se: ne quis ex fide ociosa, & dilectionis vacua regnum sibi polliceretur.

Sensus,

Nota ad mores, non leve peccatū esse, in confessibus sacris honorare divites præ pauperibus; nomine divitiarū solum. Nota iterum, longè gravius esse ad dignitates Ecclesiasticas posthabitis pauperibus, dignioribus divites assumere indignos.

Nota. Quam diversum sit judicium Dei & mundi Ille pauperes extollit, hic deprimit ac spernit.

Probat pau-
peres non
esse contem-
nendos.

Alio argu-
mento pro-
bat quàm
sint divites
indigni ho-
nore.

VOS AUTEM EXHONORASTIS PAUPEREM. Id est, *contemptui habuistis*; quasi dicat, quod minimè oportuit. Argumentum tale est; Non sunt contemnendi quos Deus elegit ad regni sui consortium; atqui pauperes hac electione dignatus est Deus; non sunt igitur illi vobis contemnendi. **NONNE DIVITES PER POTENTIAM OPPRIMUNT VOS?** Alii vertunt, *tyrannidem exercent in vos*, sed eodem sensu: Tale quid enim significat verbum Græcum *τυραννιδεω* *tyrannideō*. **ET IPSI TRAHUNT VOS AD JUDICIA?** *Ipsi*, Græcè *αὐτοὶ*, quod hic melius vertitur, *videm*, scilicet divites. Ut & in versu proximè sequenti. Alterum argumentum à divitis persona, quo ostendit quàm sint divites honore indigni, utpote, fratrum oppressores. Loquitur enim de divitibus Christianis, uti benè observat Gaignæus. Nam, ut *suprà* monstratum est, reprehendit eos ad quos scribit, quod in Ecclesiasticis suis conventibus honorarent divites contemptis pauperibus. At illuc soli admittentantur fideles. Sic & *infra cap. 5.* in divites avaros atque injustos invehitur, tamquam in malos Christianos. De his ergo dicit: *Nonne divites opibus suis confisi vos opprimunt*; & pauperiores qui inter vos sunt, titulo debiti alicujus, ad judicia seu tribuna- lia trahunt? tribuna- lia dico, non quæcumque, sed judicium infidelium. Nam fideles, sive ex Judæis in dispersione constitutis, sive ex gentibus qui suas civitates incolebant, propria tribuna- lia sæcularium causarum non habebant: ac proinde citabantur ad judices infideles. Qua de re Paulus etiam Corinthios graviter increpat, 1. Cor. 6. Per hoc autem fiebat ut malè audiret apud infideles nomen Christianum: quod & indicat Paulus *eodem loco*. Sed hic asperioribus verbis idipsum à Jacobo significatur, in eo quod sequitur.

7. NONNE IPSI BLASPHEMANT BONUM NOMEN QUOD INVOCATUM EST SUPER VOS? Non sentit propriè blasphemus, id est, maledicos fuisse in Deū aut Christum ut multi intelligebant: quos benè refellit idem Gaignæus: Jam enim ostendimus Christianos fuisse de quibus hæc dicuntur. Sed *blasphemant*, inquit, hoc est, blasphemari faciunt malis & improbis suis moribus; & eo maximè quod fratres suos pauperes, nulla misericordia moti, ad tribuna- lia traherent. Quæ res, quia apud judices ethnicos & infideles agebatur; non parum deformabat nomen Christianum. Ita Paulus Rom. 2. Judæum alloquens ait: *Per prævaricationem legis Deum inhonoras. Nomen enim Dei per vos blasphematur inter gentes.* Et de Judæis Ezechiel. cap. 36. *Inter gentes polluerunt nomen sanctum meum; cum diceretur de eis, Populus Domini iste est, & de terra ejus egressi sunt.*

Ex quibus Prophetæ verbis aperitur intellectus ejus etiam quod hic dicitur; *Bonum nomen quod invocatum est super vos*, id est, nomen Domini Dei, à quo vos appellamini populus Dei, seu populus Domini; vel, secundum alios, nomen Christi, à quo vocamini Christiani. Nam Hebræa phrasi nomen alicujus super aliquem invocari, est hunc ab illius nomine nuncupari; si præsertim honoris agnominatio sit: ut in locis subjunctis, Hierem. 14. *Nomen bonum invocatum est super nos*, id est, populus Domini vocamur; Ecclesiastici 36. *Miserere plebi tuæ super quam invocatum est nomen tuum*, id est, quæ vocatur plebs Domini; 3. Reg. 8. orante Salomone: *Et probent quia nomen tuum invocatum est super domū hanc*, id est, experientia beneficiorum discant, hoc esse templum Domini; Genes. 48. dicente Jacob de Ephraim & Manasse: *Invocetur super eos nomen meum*, id est, vocentur filii mei; Isa. 4. *Tantummodo invocetur nomen tuum super nos*, id est, dicamur uxores tuæ. Rursus Hierem. 15. *Invocatum est nomen tuum super me*, id est, Propheta aut servus tuus appellor.

Porro Jacobus non simpliciter dixit *nomen*, sed

bonum nomen: sicut Ezechiel, *sanctum nomen*: ut gravitatem ostenderet peccati, dum blasphemant bonum & sanctum illud nomen, quod præ omnibus honorari debuit, & sanctificari; juxta id quod primo loco petimus in oratione Dominica; *Sanctificetur nomen tuum*. Ergo quod hic dicitur, *blasphemant*; id est, reddunt odiosum, faciunt ut malè audiat, quomodo & illud B. Petri. 2. Epist. c. 2. accipiendum est, *Per quos via veritatis blasphemabitur*.

Argumentum autem hujus partis tale est; Divites Dei nomen exhonorant; igitur indigni sunt, qui à vobis honorentur. Illud sciendum, de divitibus Christianis non toto genere loqui Apostolum: sunt enim inter Christianos quidam hujus sæculi divites, obediens Apostoli Pauli præcepto, *Non sublimè sapere neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo*, &c. 1. Timoth. 6. Sed divites, quales permulti sunt, depingit.

8. SI TAMEN LEGEM PERFICITIS REGALEM SECUNDUM SCRIPTURAS: DILIGES PROXIMUM TUUM Sicut TEIPSUM, BENE FACITIS. Hac parte jam seipsum declarat Apostolus, ac docet non omnino se damnare si quis divitem præ paupere honoret: posse enim id fieri salva lege charitatis, si nimirum id faciat quis honesti officii causa, quod pertinere videatur ad bonum commune; non autem ideò præcisè, quoniam hic dives sit; ille, pauper. Nonnulli codices, *secundum scripturam*, legunt numero singulari, ut in Græco est & Syriaco. Exstat enim hoc præceptum uno tantum loco veteris instrumenti, *Levit. 19.* Repetitur autem à Christo in Evangelio, & à Paulo *Rom. 13.* cujus *in loci commentario*, nos sensum ejus præcepti exposuimus. Eam vocat Apostolus *legem regalem*: vel quod observatores suos spiritaliter reges faciat, id est, Dei filios; *Vel*, quod lex ipsa sit via regia, id est, plana & æquabilis, & quæ rectè ducat ad regnum cælorum; *Vel* quia lex est charitatis, quæ virtutum omnium regina est; *Vel* quia à Deo profecta, qui est rex regum; *Vel* denique, quia charitatis præceptum summum ac præcipuum est in lege, ad quod cætera sint referenda *Matth. 22.* & per quod impleantur cætera. *Qui enim diligit proximum, legem implevit.* Et, *Plenitudo legis est dilectio*, *Rom. 13.* Quæ autem in rebus præcipua sunt, regia dici solent. Hanc expositionem, quod scripturis valde consona sit, arbitror esse germanam.

Sunt qui legem regalem accipiant pro lege regum ac principum de honorando magistratu à se constituto; qualis illa Regis Assueri pro Mardochæo, *Sic honorabitur quemcumque voluerit rex honorare*, *Esther 6.* (nam hoc exemplum adducit Cajetanus) ut sensus sit; Si divites honoratis tamquam in magistratu constitutos, quos principes suis legibus honorari præcipiunt; benè facitis. At nobis ista expositio non probatur. *Primum*, quia sermo est de divitibus judæis, iisque Christianis in dispersione positis: qui utique ad magistratus civitatum non assumebantur. *Deinde*, quia non diceret Apostolus, *secundum scripturam, Diliges proximum tuum*, &c. sed, *secundum scripturam quæ præcipit regibus esse obediendum*. *Tertio*, quia lex hoc loco, non alia quærenda est, quàm de qua in sequentibus; ubi & lex libertatis appellatur.

Est igitur hic sensus Apostoli, Si tamen in eo quod divites honoratis, legem servatis regiam, id est, mandatum illud magnum quod tradit scriptura, dicens, *Diliges proximum tuum sicut teipsum*: benè, facitis, nec ad vos pertinet superior reprehensio. Nam ea lege sicut acceptio personarum prohibetur, ita præcipitur ut quisque juxta statum, dignitatem, & merita sua honoretur; sive dives sit, sive pauper. Id enim secundum rectam rationem unusquisque sibi fieri velit. Aut certè, sic intellige: Si tamen ho-

Legem cur
Apost. vo-
cet regalem

Sensus.

Obf. contra
Sectarios,
Legem à no-
bis impleri
posse, &c.

norando divites non peccatis in legem regiam, quæ præcipit diligendos proximos ut nosipfos; Id est, Si divites honoratis sine cuiusdam injuria; rectè facitis, non vos reprehendo. Hic obiter nota Apostoli verba, *legem perficitis, bene facitis*. Per quæ, & similia, validè refelluntur illa sectariorum placita, Legem à nobis impleri non posse; & justum in omni opere peccare mortaliter.

9. SI AUTEM PERSONAS ACCIPITIS; PECCATUM OPERAMINI. Sed si, inquit, divites honorando personas respicitis, non causas (quod arguit pauperum neglectus atque contemptus, de quo supra) peccatum committitis in legem. Unde sequitur, *REDARGUTI A LEGE QUASI TRANSGRESSORES*. *Redarguti*, Græcè ἐλεγχόμενοι temporis præsentis; quod simili participio Latine reddi non potest. Erasmus mutavit in verbum, *Et redarguimini à lege*. Commodius ita veritas participio passivo in activo mutato; *Peccatum facitis, lege vos redarguente velut transgressores*. *Legem*, intelligit non eam quæ dicit: *Non accipies personam*, Deut. 1. & 16. ut quidam volunt; sed legem charitatis modò dictam, *Diliges proximum tuum sicut teipsum*. In qua etiam hoc præceptum de personis non accipiendis, continetur; ut jam ostendimus. *Transgressores* autem dicit, non hujus aut illius præcepti; sed absolute, id est, transgressores legis: ut patebit ex sequentibus.

10. QUICUMQUE AUTEM TOTAM LEGEM SERVAVIT, OFFENDAT AUTEM IN UNO; FACTUS EST OMNIUM REUS. Græcè, *Quicumque enim*: conjunctione causali; quam etiam Syriacus textus exhibet. Nam adducitur hæc sententia ad probationem ejus quod proximè dictum est, *quasi transgressores*, scilicet legis, tamquam si dicat: Ne miremini me eos qui personas accipiunt, simpliciter vocare transgressores: *Quicumque enim totam legem*, id est, omnia legis præcepta, *servaverit*, uno excepto, factus est omnium reus. Nam ista pars, *offendat autem in uno*, exceptionem facit ab illa, *totam legem*. Solet enim ad hunc modum scriptura exceptiones significare, ut Matth. 12. *Omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus: spiritus autem blasphemia non remittetur*. Hoc est: Omne remittetur, excepta blasphemia spiritus.

Quoniam autem hic Apostoli locus partim favere videtur Stoicorum paradoxo, quo docebant omnia peccata esse æqualia & pari supplicio punienda: partim verò ab hæreticis allegari solet adversus discrimen peccatorum venialium & mortalium (Volunt enim illi, peccata omnia esse mortalia; cumque nemo sit hominum in hac vita à peccatis immunis; hinc ulterius colligunt, ex observatione legis neminem justum dici posse, sed ex sola divina imputatione) necesse est, ut verum, ac germanum hujus scripturæ sensum diligenter exquiramus; præsertim quod hic locus etiam S. Augustino visus fuerit adeo difficilis, ut super ejus intellectu consulendum putaverit S. Hieronymum; uti videre est in epistola satis prolixa ad illum scripta, quæ in numero Epistolarum B. Augustini est 29.

Primum igitur sciendum est, *offensionem* hic intelligi non quamcumque, ut quidam voluerunt, etiam levem, quam venialem vocamus; de qua dicit cap. seq. *In multis offendimus omnes*. Et iterum: *Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir*. Nam quomodo verum est eum, qui totam legem servaverit, si in verbo ocioso, aut risu immoderato offendat, omnium reum fieri? Sed eam intelligit *offensionem*, qua præceptum aliquod legis unum ex præcipuis violatur; quæ est gravis & mortalis offensio. Nam de hujusmodi offensione sermonem esse, constat ex subjuncta declaratione; *Quod, si non machaberis, occides autem, factus es transgressor legis*. Sed & supra monstratum est, eam personarum acceptionem, quam

hoc capite insectatur Apostolus, in magnis peccatis esse numerandam. Utitur quidem B. Jacobus verbo *male*, quod significat impingere, ac minus est quam cadere; ut patet *Rom. 11. vers. 11*. utiturque eo cap. seq. *in multis offendimus omnes*: sed non idcirco levem lapsum hic vult significare; verum ii contra quos agit, ita putabant & loquebantur, scilicet non admodum Deo displicere; nec ideo quemquam damnandum, si unum aliquod præceptum transgrediebatur.

Hoc posito; jam quærendum quo sensu dicat Apostolus, eum qui unum legis præceptum, reliquis omnibus servatis, transgressus fuerit; factum esse omnium reum. Hoc enim est, in quo cum Augustino interpretes ferè omnes laborant, alii aliud adferentes.

Sunt qui istud *omnium*, interpretentur de bonis operibus; hoc sensu: Qui vel unum præceptum legis violaverit, dignus est qui omnia bona quæ fecit amittat, juxta scripturas, Ecclesiast. 9. *Qui in uno peccaverit, multa bona perdet*. Et Ezech. 33. *Omnes justitia ejus oblivioni tradentur*. Sed hæc coacta est interpretatio. Non enim more scripturæ quis dicitur reus bonorum operum, sed vel peccati, vel pænæ, vel (quod eodem recidit) legis violatæ. Patet etiam has voces, *uno & omnium*, ad idem genus referendas esse, scilicet præcepti; hoc modo: Qui offendit in uno præcepto, factus est omnium præceptorum reus.

Igitur alii *reum fieri* dicunt *omnium* præceptorum, quia ex unius præcepti transgressionem pronus efficitur ad cætera violanda. Verum sequentia satis ostendunt alienam esse à mente Apostoli hanc expositionem.

Liranus, reum omnium intelligit, quantum ad pœnam damni, quæ est carentia divinæ visionis. Hanc enim pœnam putat æqualem esse omnibus damnatis five in uno, five in multis peccaverint.

Quod etiam si verum esset: Apostoli tamen verbis eum sensum non convenire, benè docet Paulus Burgenfis. Idemque, pro hujus loci intellectu, commemorat Phariseorum fuisse doctrinam (quam & Rabbi Moyse postea tradidit, & Calvinus Catholicis calumniosè impingere non est veritus) hominem reputari justum apud Deum, si majorem partem legis servet, etiam si in paucioribus transgressor sit legis. Hoc simile ei, quod quidam stultè imaginantur de appendendis in statera bonis & malis meritis: & si quidem bona præponderent, salvatum iri hominem; sin mala, perituum.

Itaque censet scriptor ille, B. Jacobum hac sententia perstringere hujusmodi Judaicum errorem, ac contra docere Judæos fideles, unius præcepti transgressionem, etiam si cætera omnia servantur, satis esse ad amittendam justitiam, & incurrendam pœnam seu maledictionem legis, ut hoc ipsum velit Jacobus quod post Moyse Paulus illis verbis: *Maledictus omnis qui non permanferit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, ut faciat ea*, Galat. 3. ex Deuter. 27.

Hic intellectus multis etiam aliis placet; ac nobis quoque probatur. Ubi tamen observandum dictionem, *omnium*, non posse exponi distributivè, ut qui in uno offendit, dicatur omnia & singula transgressus, aut ut talis puniendus, sed collectivè: quia videlicet transgreditur legem, quæ est collectio omnium præceptorum. Ac nisi sic intelligas, sententia secum ipsa pugnabit. Nam quomodo totam legem observat uno excepto, qui reus est transgressionis omnium & singulorum?

Sit igitur hic sensus: Qui cæteris servatis unum transgreditur, reus est totius legis non servatæ, & obnoxius pœnæ quæ transgressoribus legis constituta est, id est, æternæ maledictioni. Sensum hunc

Disquirunt, quo sensu unius præcepti transgressor sit reus omnium.

1. Expof.
Refellitur.

2. Expof.

3. Expof.

4. Expofitio probabilior cæteris.

Sensus.

Obf. contra
Sectar. in
peccatis ag-
noscendum
discrimen
mortalium
& venia-
lium.

ostendit id quod infra, velut explicando, dicitur; *Factus est transgressor legis*: ac per illud probat Hieron. lib. 1. *dialogi contra Pelag. cap. 7.* Porro faciunt ad hunc sensum illustrandum, quæ ad Hieronymum scribit Augustinus in *Epist. memorata*, Beda repetente in *comment.* quorum summa est, eum, qui in uno offendit, esse omnium reum, quia contra charitatem facit, ex qua tota lex pendet & Prophetæ. Nam, inquit, *merito sit omnium reus, qui contra illam facit in qua pendent omnia.*

Doctrina
Apostoli
non faret
Stoicis nec
hæreticis.

Jam ex his patet Apostolum Jacobum hoc loco nec Stoicis patrocinari, paritatem peccatorum astringentibus; nec hæreticis, tollentibus discrimen peccatorum mortalium & venialium. Non Stoicis; quia non dicit (ut bene respondet Augustinus) æqualiter esse rerum, qui in uno offendit: & qui in alio vel in pluribus. Nec hæreticis; quia non de omnibus agit peccatis, sed tantum de transgressionibus præceptorum legis: ut antè dictum est. Patet insuper malè colligi ex hac sententia, quod qui unum legis præceptum transgreditur, etiam aliorum omnium sit transgressor. Apertè enim significat totam legem servari posse, uno excepto; sic nimirum ut adversus reliqua non peccetur. Tamen si verissimum sit, hoc casu reliqua servari non posse eo modo qui necessarius est ad promerendam vitam æternam, id est, ex charitate. Quod vult expositio B. Augustini.

II. QUI ENIM DIXIT, NON MOECHABERIS: DIXIT ET, NON OCCIDES. Probatio est & declaratio sententiæ præcedentis. Eiusdem, inquit, legislatoris, atque ejusdem legis hæc sunt præcepta. Quodcumque ergo legis præceptum solveris, & in Deum peccas & in legem, & per hoc constitueris divinæ legis transgressor. Hoc enim est quod sequitur.

QUOD SI NON MOECHABERIS, OCCIDES AUTEM; FACTUS ES TRANSGRESSOR LEGIS. Inferendum relinquit, & proinde omnium reus. Hinc satis apparet, Apostolum habere pro iisdem, aut certè pro reciproce sese consequentibus, esse transgressorem legis & esse reum omnium: prout superius expositum est. Potest autem probari sequela per illud supra citatum, *Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus*, &c. Unde eodem loco Deuter. etiam dicitur: *Maledictus qui facit sculptile & conflatile; Maledictus qui non honorat patrem suum & matrem*; & ita de aliis. Nec ideo tamen eadem, aut æqualis significatur omnium transgressorum maledictio; sed eadem tantum secundum genus maledictionis. Nam in speciali pænæ erant diversæ pro diversitate transgressionum.

12. SIC LOQUIMINI, ET SIC FACITE, TAMQUAM PER LEGEM LIBERTATIS INCIPIENTES JUDICARI. Doctrinam superiorem quæ erat de acceptione personarum, concludit generali admonitione; qua tamen etiam viam aperit doctrinæ sequenti de fide & operibus. Incipientes judicari, Græcè *μειλότες κρινέσθαι*, id est, ad verbum, futuri judicari. Latinius una voce judicandi; sicut & Beda exponit. Legem libertatis eandem hic intelligit, quam superiori capite, nempe legem charitatis, quam & paulò antè citavit scripturæ verbis; *Diliges proximum tuum sicut teipsum*. Igitur sensus est: Deinceps sermones & actiones vestras instituite, tamquam à Deo judicandi secundum legem ipsius, qua præcipit ut proximos sicut nos ipsos diligamus. Nam si judicium hoc Dei semper haberemus ante oculos; neque pauperes fratres nostros verbo aut facto contemneremus; neque suspiceremus, aut honoraremus divites cum injuria pauperum, ipsiusque ecclesiæ. Rursum si cogitarem nos secundum eam legem Judicandos, non esset fides nostra ociosa & operum misericordiæ vacua; nec dicta nostra essent à factis dissona. Cui sensui optimè convenit probatio sequens; qua explicat judicium, de quo locutus est.

Nota ad mo-
res, sic in-
stituendas
omnes actio-
nes nostras,
ut memine-
rimus super
his manere
nos judi-
cium Dei.

13. JUDICIUM ENIM SINE MISERICORDIA ILLE QUI NON FECIT MISERICORDIAM. Subauditur, erit. Nam, inquit, ille qui non præstiterit proximis suis misericordiam, ac multò magis qui fecerit injuriam; experietur in judicio suo Deum justum ac severum & (ut ita dicam) immisericordem. Nam Græcè est *ἀνέναντος* (Teutonicè dicitur valdè significanter, *ongenadieb.*) Non enim misericordia dignus est, qui misericordiam non fecerit. Docet id Christus, quando propter opera misericordiæ neglecta sententiam æternæ damnationis in extremo judicio se laturum ostendit; quemadmodum & propter opera misericordiæ exercita, sententiam æternæ salvationis, *Matth. 25.* Quamquam hic non solum significatur damnatio, sed excluditur omnis misericordia.

Nota ad
mores, quam
promptos
nos esse par-
sit ad miseri-
cordiam ut
aliquando &
ipsi miseri-
cordiam conse-
quamur.

Reprobos
sola justitia
sine miseri-
cordia puni-
endos.

Unde valde probabiliter ex hoc loco statuitur (quod apud Theologos controversi solet) reprobos non infra meritum, sed secundum exactam & rigidam Dei justitiam esse puniendos. Alioqui enim cum aliqua misericordia judicarentur, qui misericordiam non fecissent. Sed de ea re egimus ex p. ofello ad *distinct. 46. lib. 4. Sentent.* Hinc etiam apparet judicium hoc loco non significare damnationem, ut alibi sæpè, sicut nonnulli volunt; tamquam duplex futura sit damnatio, altera sine misericordia, altera cum misericordia; sed esse vocabulum medium, & commune ad judicium sine misericordia, quod est damnationis, & ad judicium cum misericordia, quod est salvationis. De quo jam sequitur.

SUPER EXALTAT AUTEM MISERICORDIA JUDICIUM. Græcè; *Et contra gloriatur misericordia judicio*, id est, gloriatur adversus judicium. Sic infra cap. 3. *Nolite gloriari adversus veritatem.* Et Paulus Rom. 11. *Noli gloriari adversus ramos.* Est enim in his locis idem verbum *κατακαυχᾶσθαι*, id est, adversus aliquem gloriari seu exultare. Nec temerè suspicatur Erasmus vitiatos esse codices, ac legendum, *superexultat*. Nam ita legitur ac tertio reperitur apud Augustinum *Epist. 29. ad Hieronymum.* Et iterum *Epist. 89. ad Hilarium quæst. 4.* Eamque lectionem arguit etiam locus apud eundem in *enartat. Psalm. 143.* Nam Jacobi sententiam exponit hoc modo: *Superponitur misericordia judicio.* Eodem modo in bonis exemplaribus legitur apud eundem, *De peccamer. & rem. lib. 2. cap. 3. & 7.* Et contra *Julian. lib. 4. capit. 8.* Item *Confess. lib. 9. cap. 13.* Sic quoque Bedam in *comment.* legisse quamvis depravati sint codices, palam ostendunt hæc expositionis ejus verba: *Quia quemadmodum damnatus in judicio Dei dolebit, qui non fecit misericordiam; ita qui fecit, remuneratus exultabit & gaudebit.*

Jam nec erit sentus commodus, si legamus, *superexultat*, nisi suppleas reciprocum, *se*; quasi dicat, Misericordia exultat se supra judicium, id est, superponit ac præfert se judicio. Est apud Fulgentium locus libr. 1. ad Monimum capit. 25. ubi sic legitur, *Sciebat enim (Propheta) cunctos pari retinendos punitionis vinculo, nisi Deus in quibus vellet misericordiam fecisse, superexaltaret judicio.* Locus sine dubio mendosus; quem puto sic restituendum. *Nisi Deus in quibus vellet, misericordiam fecisset superexultare judicio.*

Porro bifariam exponitur hæc pars: Uno modo de misericordia Dei judicis; ut sensus sit, in judicio Dei misericordiam ejus prævalituram esse justitiæ, atque ea superiorem fore; quod intellige, de electis qui omnes cum misericordia judicandi sunt. Nam seclusa misericordia, non justificatur in conspectu Dei omnis vivens, *Psalm. 142.* Et, Si iniquitates observaveris; quis sustinebit? *Psalm. 129.* Altero modo, de misericordia hominis judicandi; ut hic sit sensus: Misericordia, quam quis fecerit erga proximos, opponet se justo Dei judicio, & adversus illud quodammodo gloriabitur: quia gratiam veluti ex-

Nota
Quantum
valeat apud

Deum misericordia erga proximos exhibita.

torquebit; quæ is severitatem iudicii evadat. Hunc sensum arbitror magis germanum. Et huc pertinent scripturæ: *Beati misericordes: quoniam ipsi misericordiam consequentur*, Matth. 5. *Dimitte, & dimittemini. Date & dabitur vobis*, Luc. 6. *Omnis misericordia faciet locum unicuique secundum meritum operum suorum*. Eccles. 16. Denique, id clare sonat sententia iudicis; qua vocantur ad regnum electi, quia fecerunt opera misericordie, *Matth. 25*.

Ex quibus etiam apparet ne electorum quidem hominum distinguendum esse duplex iudicium; alterum cum misericordia, alterum sine misericordia. Nullus enim sine misericordia salvabitur. Quin verò tota salus nostra Dei misericordia est.

14. QUID PRODERIT, FRATRES MEI, SI FIDEM QUIS DICAT SE HABERE, OPERA AUTEM NON HABEAT? *Quid proderit*, Græcè, *τί πρὸς ὄφελος*. *Quæ utilitas?* Transiit Apostolus ad pleniorē commendationem operum misericordie; docens fidem sine iis nihil prodesse: & huic doctrinæ immoratur usque ad finem capituli. Potestque inferri hæc pars ex superiori; sic: Iudicium sine misericordia erit ei qui non fecerit misericordiam: Nihil ergo cuiquam proderit in Dei iudicio, habuisse fidem sine bonis operibus; ut sunt opera misericordie, quæ fides ipsa faciendæ præscribit. *Locus* hic apertissime monstrat fidem non semper cum operibus esse conjunctam; ideoque distinctionem illam fidei informis & formatæ quam Catholici tradunt, & sectarii insectantur, esse verbo Dei consentaneam. *Locus*, inquam, adeo apertus & evidens; ut propter eum Martinus Lutherus aliquando censuerit hanc epistolam recandam esse à catalogo scripturarum. Sed stolidè; quasi non aliæ scripturæ id ipsum clarè convincant, ut Joan. 12. *Ex principibus multi crediderunt in eum; sed propter Phariseos non confitebantur, ut è synagoga non eicerentur. Dilexerunt enim gloriam hominum magis quam gloriam Dei*. Et 1. Cor. 13. *Si habuero omnem fidem ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero; nihil sum*.

Hinc Paulus eam fidem commendat, quæ per charitatem operatur, *Galat. 5*. utique significans in quibusdam esse fidem, quæ non per charitatem operatur. Atque huc pertinent omnes scripturæ in quibus fideles increpantur de gravibus peccatis: ut maxime in priore ad Cor. *Epist.* & in B. Jacobi ferme tota. Cum enim dicit (ut alia præteream) hujus capituli initio, *Nolite in personarum acceptione habere fidem Domini nostri Jesu Christi*; & quæ sequuntur: nonne palam declarat quosdam esse qui fidem habeant cum personarum acceptione; & proinde legis esse transgressores.

Vanum est autem & futile, quod ad locum hunc Jacobi Calvinus & alii (patrocinate etiam Erasmo in sua paraphrasi) respondent: partim, fidei nomine hic intelligi professionem fidei; partim Apostolum uti concessione rhetorica, quod de nomine nolit cum adversario contendere. Facile enim ista refelluntur; primum, ex ipso contextu sermonis Apostoli. Non enim de nuda professione potest exponi, aut per concessionem dictum intelligi, illud; *Tu credis quoniam unus est Deus? Bene facis: & Demones credunt & contremiscunt*. Deinde, ex collatione præsentis loci cum duabus scripturis jam citatis; quæ hujusmodi effugia nullo modo admittunt; ac in priori, qui est Joan. 12. differre fidei professio excluditur.

Adde quod juxta hanc istorum expositionem, licebit etiam dicere: *Quid proderit*, si charitatem quis dicat se habere, opera autem non habeat? Numquid poterit charitas salvare eum? Nam utique charitatis professio sine operibus æquè nihil prodest. At de charitate non ita Joannes: *Qui habuerit, inquit, substantiam mundi, & viderit fratrem suum necesse habere, & clausit viscera sua ab eo, quomodo charitas*

Dei manet in eo, 1. *Epist.* 3. Non dicit: *Quid proderit ei charitas? aut numquid poterit eum salvare charitas?* absurdè enim diceret; sed aperte negat charitatem manere, id est, esse in eo: quamvis, ut ibidem subiicit, verbo & lingua diligit. Quod si B. Jacobus sentiret tales fidem non habere, non eos fratres vocaret, id est, fideles, sed hypocritas; ac prius ad fidem recuperandam hortaretur, quam ad opera charitatis exercenda. Nunc autem, ut jacto dudum fidei fundamento superstruant opera, cohortatur. Id verò inde etiam liquet, quia dicit *ex operibus fidem consummari*, id est, perfici ac formari. Igitur sine operibus existit fides, sed imperfecta & informis. Quo autem sensu fidem sine operibus, cum fide demonum compararet, ac mortuam vocet, inferius exponemus.

Porro quod hic dicitur, tale est: quid proderit cuiquam si fidem habeat, ac de ea sese jactet; opera autem fidei respondentia non habeat? Nam quod de ipsa fide, ac non solum de jactantia seu professione fidei loquatur, arguit plane quod sequitur.

NUMQUID POTERIT FIDES SALVARE EUM? ac si dicat, *Non poterit*, non quia non est; sed quia infructuosa est. Hinc etiam collige, quod antè, quasi absolute dixit, *Quid proderit?* intelligendum, ad salutem, non quod fides informis ad eam omnino sit inutilis, (nam & propter hujusmodi fidem dicitur infra, *Bene facis*) sed quia hominem in statu iustitiæ & salutis constituere non sufficit, ne quidem secundum inchoationem si sit omnino informis, cuiusmodi est fides quæ totam justificationem præcedit, nihil habens veræ & Christianæ dilectionis.

15. SI AUTEM FRATER ET SOROR NUDI SINT, ET INDIGEANT VICTU QUOTIDIANO. Rem declarat exemplo, seu malis, a simili, sumpto tamen à re præsentī. Nam in commendandis operibus misericordie versatur. *Fratrem & sororem* intelligit Christianos. Cum enim operari bonum oporteat erga omnes, maxime tamen erga domesticos fidei, *Gal. 6*.

16. DICAT AUTEM ALIQUIS EX VOBIS, ILLIS; ITE IN PACE, CALEFACIMINI ET SATURAMINI. Id est, Si benè precemini illis, dicentes, Abite, & bene sit vobis: Deus vos adjuvet, vestitum & victum provideat. *Abire in pace*, Hebraismus est pro eo quod Latine dicitur; Discedere cum animi tranquillitate, cum hilaritate, animo pacato. Ita Simeon ille senex apud Lucam cap. 2. *Nunc dimittis servum tuum in pace*. NON DEDERITIS AUTEM EIS QUÆ NECESSARIA SUNT CORPORI, regendo & cibando, QUID PRODERIT? Græcè, *Quæ utilitas?* supple, provenit fratri aut sorori indigenti, ex ejusmodi verbis? nulla profectò.

17. SIC ET FIDES, SI NON HABEAT OPERA, MORTUA EST IN SEMETIPSA. Græcè *καὶ ἡ πίστις, ὡς ἂν ὄψω, secundum seipsam*, aut *per se*, ut vertit Erasmus, id est, sola, & ab operibus sejuncta. Sic & Syriaca versio: *mortua est sola*. Est enim allusio ad corpus, quod mortuum est, si sit solum, id est, actionibus vitæ destitutum, ab anima desertum. Cæterum comparationis hæc summa est: Quemadmodum verba illa divitis ad pauperes, *Ite in pace, &c.* verba quidem sunt, sed pauperibus nihil conferunt: ita fides nisi opera habeat, fides quidem est, sed habenti non prodest, utpote mortua, quia solitaria. Non ergo fidem absque operibus mortuam vocat, tamquam revera fides non sit, sed quia vita caret charitatis ac bonorum operum, sine quibus ad salutem non prodest.

18. SED DICET QUIS; TU FIDEM HABES, ET EGO OPERA HABEO. Corrigendi codices, in quibus dicit, adhuc legitur. Est enim *ἐπεὶ* Græcè, futuri temporis verbum. Nec tamen occupatio est, ut forma sermonis præ se ferre videtur; sed introducit Apostolus eum qui opera habet, insultantem ei qui fidem jactat operum vacuus, ac dicentem hæc verba

Sensus.

Summa sive sensus comparationis.

Obf. contra Sectarios, fidem non semper cum operibus esse conjunctam, adeoque distinctionem fidei informis & formatæ non esse repugnandam.

Tu fidem habes, & quæ sequuntur, ut per hæc ostendat inaniter illum de fide gloriari apud homines, quibus eam probare non potest. Nam *sensus* est: Merito dicat bonus Christianus ei qui fidem sibi arrogat sine operibus: Tu fidem habes; non nego: at ego operibus habeo.

OSTENDE FIDEM TUAM SINE OPERIBUS: ET EGO OSTENDAM TIBI EX OPERIBUS FIDEM MEAM. Græca sic habent: *Ostende mihi fidem tuam ex operibus tuis*, & ego ostendam tibi ex operibus meis fidem meam. Quamquam in nonnullis exemplaribus Græcis priori loco legitur *ἐν τοῖς* pro *ἐν τούτοις*, ut verti possit, *sine operibus*. Et ita legisse videtur interpres vulgatus; nec non Syriacæ versionis author. Nam Beda non attigit hanc partem. Verum mihi suspecta est ea lectio. Nam *ἐν τοῖς*, pro *sine*, nusquam apparet in sacris literis; sed fere semper in Græco est *ἐν τοῖς*, interdum *ἐν*, nonnunquam *ἐν τούτοις*, ut *Luc.* 22. semel & iterum. Et quidem præpositio *ἐν τοῖς* hoc ipso capite, in sequentibus, tertio repetitur: eademque habetur *Roman.* 3. & 4. ubi de justificatione ex fide sine operibus, Paulus disserit. Denique sciendum est, apud Oecumenium & in codice Veronensi Græco, quem Gaignæus citat, neutrum haberi: sed tantummodo legi: *Ostende mihi fidem tuam*, & ego ostendam, &c.

Sensus.

Sed hæc lectionum varietas in eundem fere sensum concurrat. Nam *sensus* est: Fidem, quod in animo lateat, ostendi & manifestari apud homines non posse, nisi per opera sensibus conspicua; cujusmodi sunt opera misericordiae proximis impensa. Proinde, eum qui fidem sine operibus habeat, frustra jactare quod nequeat ostendere. Estque sermo ironicus: Non enim potest fides ostendi, nisi ex operibus.

Erasmi commentum refellitur.

Erasmus tam in annotationibus quam in paraphrasi, huc alium invehit sensum. Putat enim Jacobum proponere duos colloquentes, quorum alter sola fide fretus negligat opera; alter opera jactet sine fide; atque hic illi dicat, Tu fidem habes; sit hoc tibi satis. Et ego opera habeo; hoc mihi satis est. Deinde Jacobum facit utriusque verba refellentem, cum ait: Ostende mihi fidem tuam ex operibus, id est, factis ipsis doce te fidem habere: & ego ostendam tibi ex operibus fidem meam. Sed multis modis peccat hæc interpretatio. Primum, quia Jacobus unum tantum facit loquentem ut patet. Tum quia nulla hic disputatio est de operibus sine fide: Nam ad fideles hæc scribuntur, nec ullus sermo dirigitur ad eum qui sola habeat opera. Præterea, nec convenit Jacobum in sua persona (quod vult Erasmus) dicere, *Ego ostendam tibi ex operibus fidem meam*. Et, ut semel dicam, sensus iste non nisi coactè & violentè ex verbis Apostoli exprimitur, ideoque nullo loco habendus.

Dubium. Quomodo ex operibus ostendatur fides.

Sed quares, quo pacto ex operibus ostendatur fides; cum etiam infideles multa faciant opera verè, vel in speciem bona. Respondeo, Jacobum hic tantum comparare duos fidem Christianam profitentes: quorum alter opera habeat professioni consentanea, alter non habeat: ac docere, eum qui opera habet, fidem quam profitemur ostendere per opera illa; quod non potest qui opera non habet, utcumque fidem profiteatur & jactet. Quamvis igitur infideles aliqui opera habere videantur, non tamen ex illis fidem ostendunt, aut ostendere volunt, quia fidem non profitentur. Et tamen inter opera bona Christianorum & opera quæ videntur bona paganorum, magna differentia est. Hæc enim serviunt honestati vel necessitati vitæ præsentis, nec ultra porriguntur. Unde qui ea faciunt, non abdicant occulta dedecoris: ut loquitur Paulus Apostolus 2. *Cor.* 4. Illa verò, fide intentionem dirigente, serviunt gloriæ, & spem operantis extendunt in vitam æter-

Nota discrimen inter opera bona Christianorum, & opera in speciem bona paganorum.

nam. Unde & quia ea faciunt, immaculatos se custodiunt ab hoc sæculo: ut loquitur hic Apostolus in *sine cap.* 1. Quæ quidem differentia tanta est, tamque notabilis, ut sanctitas per externa opera sese prodens, jure censeatur inter notas ecclesiæ quibus ab infidelium cœtibus distinguatur.

19. TU CREDIS QUONIAM UNUS EST DEUS. Græcè, *Quod Deus unus est*. Adhuc verba sunt ejus qui opera habet, ad eum qui non habet. Tu credis, inquit, Deum unum esse, non plures. Respicit ad illud *Deut.* 6. repetitum à Christo *Marc.* 12. *Dominus Deus noster, Deus unus est*: ita scilicet Deus, ut præter eum non sit alius. Hunc autem articulum adfert pro exemplo, vel quod in eo maxime Judæi differrent à paganis, vel quia in symbolo fidei nostræ primus est; ac si dicat: Tenes symbolum, & dicis, *Credo in Deum*, &c. Nam de cæteris articulis idem est judicium. Hinc, etsi Deum esse unum, ratione naturali demonstrari possit & cognosci; quemadmodum illi cognoverunt, contra quos agit Paulus *Rom.* 1. id ipsum tamen credere sicut cætera creduntur, & sicut credere oportet, homines non possunt, nisi ex dono fidei.

BENE FACIS. Est enim actus suo genere bonus, imò actus Christianæ virtutis, tamen imperfectæ in eo qui non habet opera, si tamen adsit aliquis Christianæ dilectionis affectus: ut esse potest. Neque enim homo peccator in omni opere peccat, quod volunt sectarii, sed quædam bene facere potest, non moraliter solum, sed etiam Christianè, modò fidem habeat. Quamquam an actus fidei possit ex aliqua circumstantia malus esse, alia quæstio est, tractanda in 3. *Sentent. distinct.* 23. Jam & illud patet, Apostolo credere non idem esse in hac disputatione, quod profiteri fidem. Non enim bene facit, sed male & fallaciter, qui profitemur ore quod corde respuit.

ET DÆMONES CREDUNT ET CONTREMISCUNT. Et, priori loco pro *etiam*; quasi dicat, Tu credis quod Deus unus est: Atqui etiam dæmones hoc credunt, adeoque & cætera symboli nostri, ut Jesum esse Christum & Dei filium, & tam hominum quam angelorum judicem venturum, eumque sibi imprimis formidabilem. Hæc enim eos credere satis ex evangelica historia & actis epistolisque Apostolicis intelligi potest. Vide *Matt.* 8. *Marc.* 5. *Luc.* 4. *Act.* 16. & 19. & *Philip.* 2. *Credunt* autem, non fide divinitus infusa, sed ex subtilitate naturæ: nec voluntariè, sed coactè. Convincuntur enim evidenti rerum experientia, tum per vera miracula pro fidei articulis facta, quæ quidem à falsis miraculis optimè discernunt, eademque sciunt esse testimonia certissima veritatis, ex eo quod vident per fidem illorum articulorum homines subtrahi suæ potestati, & transferri in regnum Dei. Quare nec repetendum hîc fuit: *Bene faciunt*. Nullus enim invitus bene facit: Nec omnino quicquam est quod dæmones bene faciant, quorum voluntas semper intenta est in malum.

Unde manifestum est multum esse discriminis inter fidem hominum etiam informem, & fidem dæmonum. Nec tamen ideo vacillat comparatio quam facit Apostolus: Consistit enim in eo, quod quemadmodum dæmonibus ad salutem nihil prodest omnis illa notitia, quam de rebus divinis habent, quia non adest bona voluntas; ita Christiano, quamdiu non studet bonis operibus, fides ad salutem prodesse non poterit. Quod attendens Augustinus, & tamen sciens non nihil interesse, dixit fidem malorum hominum prope esse fidem dæmonum, *serm.* 31. de verbis Apost. cap. 9. Porro contremiscere dicuntur dæmones, metaphoricè, ut & angeli boni juxta illud ecclesiasticum, *tremunt potestates*; diverso tamen sensu. Nam bonorum angelorum tremor aliud non

Discrimen inter fidem hominum, etiam informem, & fidem dæmonum.

est, quam reverentia quam in amante parit consideratio majestatis ejus quem amat. Dæmonum autem tremor, verus ac vehemens timor est, quo refugiunt eum quem certissimum ac severissimum judicem expectant.

20. VIS AUTEM SCIRE, O HOMO INANIS, QUONIAM FIDES SINE OPERIBUS MORTUA EST? Huc usque verba ejus qui opera habet, ad non habentem: Nunc eundem Apostolus ex sua persona aggredditur, exemplis institutum probaturus; nisi quis malit Apostolum suis verbis loquentem facere ab eo loco, *Tu credis*, &c. In multis codicibus pro *mortua*, legebatur *otiosa*; sed ex melioribus, quibus applaudunt tam Græca, quam Syriaca, bene restitutum, *mortua*. Vocat autem *mortuam sine operibus fidem*, non quod revera fides non sit, sed mortuum fidei simulacrum, ut exponunt sectarii; verum idcirco, quod otiosa sit, ut habebat altera lectio, hoc est, quod actione & motu careat. Ex his enim vita æstimari solet. Agitur autem & movetur atque exercetur fides à charitate per bona opera: proinde sine his mortua reputatur. Ipsum autem *hominem inanem* appellat, id est, bonis operibus vacuum. Ita Petrus 2. *epist.* 1. cum ad opera bona exhortaretur: *Hæc enim, inquit, non vacuos nec sine fructu vos constituent, &c.*

21. ABRAHAM PATER NOSTER, NONNE EX OPERIBUS JUSTIFICATUS EST, OFFERENS ISAAC FILIUM SUUM SUPER ALTARE? Hoc primum ponit exemplum petiitum ex *Gen.* 22. propter quod in Abraham, qui Judæorum est Patriarches (id enim est quod ait, *pater noster*) idemque omnium credentium pater, propositum sit omnibus fidelibus exemplum & idea quædam justificationis; etiam apud Paulum *Rom.* 4. & *Gal.* 3. Tametsi & ea fuit causa petendi exempli ab Abraham ex operibus justificato, quod ii contra quos agit, ab ejusdem Abraham exemplo suum confirmarent errorem; dicentes Abraham sola fide justificatum fuisse, quia scriptum sit; *Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad justitiam*. Hanc enim scripturam Jacobus hic repetit tamquam ab adversariis usurpatam.

Pro *offerens*, in Græco est aoristus *ἀνέφερεν*, cum obtulisset, id est, offerre voluisset, ad offerendum se se comparasset, ac manu gladium arripuisset percussurus, nisi prohibitus fuisset ab eo qui præceperat. Ita Paulus quoque loquitur *Hebr.* 11. *Fide obtulit Abraham Isaac*. Utitur autem Apostolus præteriti temporis participio, respiciens ad rem gestam. Nam Abraham postquam obtulit, accepit divinitus testimonium justitiæ quæ ex illo opere esset, dicente Domino: *Nunc cognovi quod timeas Dominum*: Et iterum: *Quia fecisti hanc rem; benedicam tibi, &c.* Atque hoc est quod 1. *Mach.* 2, dicit Marathias sacerdos, *Abraham nonne in tentatione inventus est fidelis*, id est, obediens; & *reputatum est ei ad justitiam*? Utique *reputatum* à Deo; cujus judicium falli non potest, quique per Joannem Apostolum 1. *epist.* 3. testatur, dicens, *Qui facit justitiam, justus est*. Imò & per Apostolum Paulum, *Rom.* 2. *factores legis justificabuntur*. Quamquam non id solum sentit Apostolus Jacobus, sed ita fuisse declaratam Abraham quæ ex operibus esset, justitiam, ut sine illis justus non esset; utque ex illis etiam aucta, provecta & perfecta fuerit ejus justitia: juxta illud *Apoç.* ultimo, *Qui justus est, justificetur adhuc*. Id enim insinuat parte sequenti, cum dicit, ex operibus fidem Abraham fuisse consummatam. Non enim id factum est, sine justitiæ augmento & consummatione.

Quocirca rectè præsentem scripturæ locum adducit Tridentina Synodus inter alia; quib. ostendit justitiam augeri per opera bona, *Sess.* 6. cap. 10. Similis locus est *Psal.* 105. *Stetit Phinees, & placavit; & cessavit quassatio: & reputatum est ei in justitiam*.

Notandum verò est, ex operibus hominem justificari, etiam formaliter. Nam sicut quis formaliter justus est in habitu, per habituales justitias: ita formaliter justus est in actu, per justitiam actualem quæ sunt opera justitiæ. Quod similiter in omni virtute & actibus ejus potest declarari. Et ita dictum videtur, *Qui facit justitiam, justus est*, 1. *Joan.* 3.

Jam igitur hoc intellectu probè constituto, facile tolli potest apparens diaphonia doctrinæ hujus loci, cum doctrina Pauli in epistolis *ad Romanos* & *ad Galatas*; ubi docet hominem justificari per fidem sine operibus legis. Neque enim Paulus à negotio justificationis opera quælibet excludit, cujus in eadem ad *Rom.* epistola tam aperta sententia est, *Factores legis justificari*. Hoc enim quid aliud est, quam quod B. Jacobus pronunciat, *hominem ex operibus justificari*? Sed negat Apostolus Paulus justificari quemquam posse *ex operibus legis*, id est, ex iis operibus quæ fidem mediatoris antecedunt, & ex sola legis cognitione proficiuntur. Nam contra Judæos illi instituta erat disputatio, qui legem sibi ad justitiam & salutem sufficere arbitrabantur. Jacobus verò de operibus agit fidem consequentibus, & ex fide pullulantibus, atque à fide directis: sine quibus utique steriles & infructuosæ, ac proinde inutilis est fides. Ex hujusmodi igitur operibus homo justificatur; tum quia per ea, tamquam per actualem justitiam est & declaratur verè justus, eoque nomine Deo gratus; tum quia per ea necesse est justitiam conservari: denique quia per ea opera augeatur & perficitur justitia. Hanc B. Jacobus cum Paulo Apostolo conciliationem multis locis tradit S. Augustinus: ut in *libro de fide & op. capit.* 14. *De prædest. sanct. cap.* 7. in *prefat. enarr. in Psalm.* 31. & *quæst.* 76. inter 83.

Quod autem aliqui pro conciliatione dicunt, Paulum agere de prima justificatione; & Jacobum de secunda; parum solidè videtur dici. Nam & ad primam justificationem opera fidei requiruntur, de quibus loquitur Jacobus: & ad secundam justificationem inutilia sunt opera legis, de quibus Paulus. Nihilò rectius illi qui opera legis apud Paulum interpretantur ceremonias & sacramenta veteris legis, quæ vim justificandi non habuerunt. Constat enim Paulum in *epist.* *ad Rom.* quemadmodum hoc loco Jacobum, ad moralia legis præcepta respicere, cujusmodi sunt: *Non concupisces, Non furaberis, Non mæchaberis*.

Restat videndum, quale sit argumentum Apostoli, quo ex facto Abraham probare contendit fidem sine operibus mortuam esse. Sic enim *argumentatur*: Abraham ex operibus justificatus est, & sine illis justificari non potuit: Nam si nolisset obedire Deo præcipienti, ut filium sibi immolaret, justus non fuisset: igitur & nos oportet ex operibus justificari; ac proinde sine operibus ad justitiam fides non valet, sed mortua est. Posterior sequela per se est manifesta: Prior dupliciter probari potest; vel à causa exemplari, quia justificatio Abraham fuit idea quædam justificationis nostræ: vel à nudo exemplo; quia de omnibus justificandis eadem est ratio. Unde & alterum exemplum mox profert de Raab meretrice ex operibus justificata.

22. VIDES QUONIAM FIDES COOPERABATUR OPERIBUS ILLIUS? Colligit, Abraham fidem operosam fuisse, non otiosam nec mortuam. Ex eo namque quod filium suum obtulit super altare (quod quidem fecit ea fide incitatus, de qua scriptum est *Hebr.* 11. *Fide obtulit, &c.*) patet fidem ejus progerminasse bona opera, atque iisdem bonis operibus fuisse cooperatam, dirigendo videlicet intentionem operantis, ut essent Deo accepta. *Cooperabatur*, Græcè *συνήρην*, quod Erasmus interpretatur, *adjumento fuit*. Sed bene noster inter-

Conciliatio doctrinæ Apostoli Pauli & Jacobi de fide & operibus.

Aliorum modus conciliandi Paulum & Jacobum retellitur.

Obf. contra fidem etiam mortuam, esse tamen fidem.

pres ac propriè vertit, *cooperabatur*. Vult enim Apostolus innuere societatem quamdam individuam inter fidem & opera; ut sicut fides sine operibus esse non debet; ita nec opera sine fide: tamen si partes fidei potiores sunt, utpote dirigentis, ut dixi, & imperantis.

ET EX OPERIBUS FIDES CONSUMMATA EST. Sicut fides charitate formatur; ita subsequenter operibus non modò declaratur & conservatur, verum etiam augetur, & roboratur & perficitur. Non solum igitur opera sunt fructus & signa fidei, quod volunt hæretici; sed insuper eam, totamque hominis justitiam augent & perficiunt, hominemque Deo gratiorem reddunt.

23. ET SUPPLETA EST SCRIPTURA, DICENS; CREDIDIT ABRAHAM DEO, ET REPUTATUM EST ILLI AD JUSTITIAM. *Suppleta*, Græcè, *impleta*. Quæritur, quomodo tunc impleta, quando filium obtulit; cum scripta sit de eo quod multo antè contigit. Cum enim Moyses narrasset Deum Abraham promississe semen ejus futurum numerosum ut stellas cæli, Genes. 15. subjunxit verba hîc citata: *Credidit Abraham Deo, &c.* Respond. imprimis, Apostoli sensum non esse, quod illa scriptura velut Prophetica fuerit prius dicta aut scripta, quàm res eveniret; ac post impleta. Certum est enim historicè hoc esse à Moysè, sicut & reliqua ejus libri; de rebus scilicet olim gestis. Deinde nec sensum esse quod illa scripturæ pars, *Et reputatum est illi ad justitiam*, retrorahi debeat ad illud tempus quo Abraham filium obtulit; quasi non prius quam opus illud faceret, fides ei fuerit ad justitiam imputata. Nam æquè certum est ex Apostolo Paulo ad Roman. 4. & ex ipso textu scripturæ Genes. tunc quanto credidit divinæ promissioni, ipsum credere fuisse ei reputatum ad justitiam, id est, tamquam insigne opus justitiæ, Deo placitum ac probatum fuisse.

Sed impletam dicit hanc scripturam tunc quando filium obtulit: quia tunc declaratum est, ad justitiam hominis requiri non solum opus fidei, quæ Deo creditur, verum etiam opera aliarum virtutum; ut obedientiæ, religionis, fortitudinis &c. ex fide tamen profecta. Quo in genere valde excelluit illud opus Abraham. *Suppleta est* ergo sicut noster interpret loquitur, quia quod in eo non fuerat expressum, ex alio loco docetur quodammodo suppleendum; scilicet etiam opera fuisse Abraham ad justitiam reputata, nec solam fidem sufficere ut homini ad justitiam reputeretur. Hoc sensu supplevit hanc scripturam Matathias 2. *Machab. 2.* quando hoc ipsum opus Abraham, de quo nunc agitur, commemorans adjecit ex priori loco, *Et reputatum est ei ad justitiam*.

ET AMICUS DEI APPELLATUS EST. Non hoc adjungit tamquam partem scripturæ; sed ut sua, id est, Apostoli verba: probans quod superioribus continetur, scilicet, illud opus immolationis filii fuisse reputatum Abraham ad justitiam. Sic enim propter illud amicus Dei vocatus est; nec quisquam est amicus Dei nisi justus: igitur illud opus ei reputatum est tamquam opus justitiæ. Quamvis autem eo loco ubi res gesta narratur, non legamus Abraham fuisse vocatum Dei amicum: satis tamen id continetur in verbis Dei, ad ipsum loquentis, quibus factum ejus ut sibi gratissimum, collaudat; ac novarum promissionum cumulo prosequitur. Alibi verò disertè scriptura Abraham Dei amicum nominat; ut 2. *Par. 20. Isa. 41. & Judith. 8.* Ubi sic legitur admodum accommodatè ad locum præsentem. *Pater noster Abraham tentatus est, & per multas tribulationes probatus, Dei amicus effectus est.*

24. VIDETIS QUONIAM EX OPERIBUS JUSTIFICATUR HOMO, ET NON EX FIDE TANTUM: *Guil. Estii Tom. III.*

Græcè: *Videtis igitur quod ex operibus, &c.* tamen verti potest: *Videte igitur*. Utrovis autem modo veritas; conclusio est rei propositæ, quæ scilicet ab exemplo Abraham colligit non sola fide justificari hominem; sed etiam opera ad justitiam hominis esse necessaria. Quod enim ait, *Ex operibus justificatur homo*, sic omninò accipiendum ex mente & doctrina Apostoli, ut sine operibus (intellige vel reipsa, vel in animi preparatione factis) non justificetur. Itaque fidem vult esse formatam charitate, quæ voluntas prompta reddatur ad opera, dum opus est, exercenda.

25. SIMILITER AUTEM ET RAAB MERETRIX NONNE EX OPERIBUS JUSTIFICATA EST, SUSCIPiens NUNCIOS, ET ALIA VIA EFICIENS? *Suscipiens & ejiciens* in Græco sunt aoristi, ita commodè reddendi, *suscepit nuncios, & alia via emisit*. Prius exemplum sumptum erat à principe generis: cui nunc alterum subjicit, à muliere gentili, quæ tamen meruerit adjungi generi Abraham, & inter progenitrices salvatoris inveniri, ejusque genealogiæ inferi, *Matth. 1.* In qua & ecclesiæ typus fuit, secundum Augustinum enarrantem illud Psalmi 86. *Memorero Raab & Babylonis scientium me.* Ad cuius mulieris justificationem commendandam, illud quoque pertinet, quod *meretricem* nominat. Nam verè meretricem fuisse, idque juxta propriam significationem vocis Hebrææ zonah, contra quam sentiunt nonnulli interpretes, luculentè monstravimus ad illa verba Heb. 11. *Fide Raab meretrix, &c.* Neque verò manens meretrix justificata est, nec sine fide; sed ad Deum verum conversa, per fidem bonis operibus cooperantem illi placuit. Credidit enim & confessa est, Deum Israël esse Deum in cælo sursum & in terra deorsum; atque ex ea fide processit ad opera quæ hic referuntur, ut exploratores à Josue missos susceperet, absconderet, ac diversa via quàm venissent emitteret, non sine vitæ suæ discrimine. Legitur historia Josue 2.

Raab fuisse verè meretricem.

Sed quia sine fide mediatoris nemo justificari potest: utique existimandum est illam nec ea fide, saltem implicita, caruisse. Concepit autem hujusmodi fidem eo modo quo plerique alii in populo Dei, si ve post legem latam, si ve ante; Deo per externum & humanum aliquod ministerium (quia fides ex auditu est, Rom. 10.) intus eos docente.

Porro quod dicit Apostolus *Raab fuisse justificatam ex operibus*, similiter est accipiendum, quomodo de Abraham idipsum dixit. Justificata est enim, nunciis susceptis, & alia via dimissis: quia ex illo tam benefico opere, quod non tam nunciis illis, quàm populo Dei præstitit, laudem virtutis ac justitiæ meruit in scripturis, *Josue 2. & 6.* Quo nimirum opere justitia ejus non solum declarata fuerit; sed & augmentum ceperit, & ad perfectionem quamdam pervenerit. Siquidem & hîc addi poterat quod de Abraham dixit: *Et ex operibus fides consummata est.*

Ex his apparet, Apostolum ad secundam justificationem potius quàm ad primam respicere, etiam in hoc exemplo; tamen nec prima justificatio, quæ completur in remissione peccatorum, contingit sine operibus, quorum à fide initium, ut supra dictum est. Jam, ut hoc quoque exemplum, quemadmodum prius, valeat probandum Apostoli institutum, ex ejus mente subaudiendum est, ita ex hoc opere justificatam fuisse Raab, ut si illud facere detrectasset, justificata non fuisset. Sic enim sequitur etiam nos ex operibus justificari debere; & proinde sine operibus inanem & mortuam esse fidem nostram.

26. SICUT ENIM CORPUS SINE SPIRITU MORTUUM EST, ITA ET FIDES SINE OPERIBUS MORTUA EST. Aptissima similitudine concludit suam

Y Y y y

Dubium.

Resp.

de fide & operibus doctrinam. *Spiritus* intelligit, non halitum seu flatum, ut vult Cajetanus, sed animam. Hanc enim scriptura passim significat nomine *spiritus*, ut Psalm. 30. *In manus tuas commendo spiritum meum.* Ecclesiastæ 10. *Et spiritus redeat ad Deum qui dedit illum.* 1. Corinth. 2. *Quis hominum scit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est?* Nec ideo parum apta videri poterit hæc Apostoli comparatio; quod veretur Cajetanus, hac ratione motus, quia opera non sunt forma fidei, sed effectus quidam concomitantes, anima verò forma est corporis. Respondetur enim, Apostolum opera considerare in sua radice, id est, in bona voluntate seu charitate, quæ forma est fidei, sicut anima corporis. Sentit enim, fidem operandi voluntate destituam mortuam esse; sicut corpus anima privatum mortuum est. Et observa, non dicere Apostolum, *Sicut homo sine spiritu mortuus est*: sed, *Sicut corpus sine spiritu mortuum est.*

Obf. contra
Sectarios,
dari fidem
et si non con-
iunctam
operibus.

Unde evanescit hæreticorum objectio: Homo mortuus non est homo, sed cadaver hominis; ergo fides mortua non est fides, sed quoddam fidei cadaver. Non enim comparat Apostolus fidem mortuam cum homine mortuo, sed cum opere mortuo. Sicut ergo corpus mortuum verè & propriè corpus est; ita fides mortua verè & propriè fides est. Neque enim magis in ratione fidei continetur charitas, quàm in ratione corporis, anima; sed sicut anima perfectio corporis est: ita charitas perfectio fidei.

Item obser-
va contra
hæreticos

Proinde, ex hac ipsa similitudine Apostolica, quam sectarii nobis obijciunt, optimè statuitur illa, non scholastica modo, sicut eam vocant, sed Catho-

lica distinctio fidei in informem & formatam. Est enim fides informis Apostolo, velut corpus inanime, & fides formata, velut corpus animatum. Sic ergo utrimque vera fides; sicut utrimque verum corpus.

distinctio
nem fidei
informis &
formatae ca-
lumniantes.

Quin etiam sequitur, contra quosdam Catholicos aliter opinantes, quemadmodum idem numero corpus est nunc vivens, nunc mortuum: sic eamdem numero fidem esse nunc animatam charitate; nunc sine ea mortuam. Ubi tamen *notandum*, ex sententia Apostoli non esse fidem mortuam in bono catechumeno, & in fidei pœnitente, dum per bona opera dignosque pœnitentiæ fructus aspirant ad gratiam baptismi vel reconciliationis. Non enim est illa fides sine operibus, quam solam Apostolus mortuam vocat. Vivens igitur est, atque formata; & si nondum illa charitate, quæ est amicitia hominis cum Deo; tamen ea saltem, qua Deus tamquam justitiæ fons, & quidem sicut oportet, diligitur; ut loquuntur Patres Synodi Tridentinæ. Quæ observatio necessaria est ad plenam intelligentiam distinctionis, quæ, secundum scripturas, agnoscenda est inter fidem formatam & informem, id est, vivam & mortuam: ne fidem hominis nondum justificati, sed per opera pœnitentiæ sese parantis ad justitiæ donum accipiendum, pro mortua reputemus; cum nec otiosa quidem dicenda sit ejusmodi fides, sed operosa; ac sub ea fide comprehensa quæ per charitatem operatur; ideoque in Christo Jesu valet, Galat. 5. Quamquam respectu charitatis gratificantis, quæ amicitia cum Deo est, & ab isto nondum habetur; informem eam dici posse non negamus. Confer quæ de Charitatis notione diximus ad 1. Corinth. 13.

Qualis sit
fides in fidei
pœnitente,
& bono ca-
techumeno.

CAPUT III.

Nolite plures magistri fieri fratres mei, scientes quoniam majus judicium sumitis, In multis enim offendimus omnes. Si quis in verbo non offendit: hic perfectus est vir. Potest etiam frano circumducere totum corpus. Si autem equis frena in ora mittimus ad consentiendum nobis, & omne corpus illorum circumferimus. Ecce & naves, cum magnæ sint, & à ventis validis minentur, circumferuntur à modico gubernaculo ubi impetus dirigentis voluerit. Ita & lingua modicum quidem membrum est, & magna exaltat. Ecce quantus ignis, quam magnam silvam incendit. Et lingua ignis est, universitas iniquitatis. Lingua constituitur in membris nostris, quæ maculat totum corpus, & inflamat rotam navitatis nostræ inflammata à gehenna. Omnis enim natura bestiarum, & volucrum, & serpentium, & cæterorum domantur, & domita sunt à natura humana: 8. linguam autem nullus hominum domare potest: inquietum malum, plena veneno mortifero. In ipsa benedicimus Deum & Patrem: & in ipsa maledicimus homines, qui ad similitudinem Dei facti sunt. 10. Ex ipso ore procedit benedictio, & maledictio. Non oportet, fratres mei, hæc ita fieri. 11. Numquid fons de eodem foramine emanat dulcem, & amarum aquam? 12. Numquid potest, fratres mei, ficus vinas facere, aut vitis ficus? Sic neque salsa dulcem potest facere aquam. 13. Quis sapiens, & disciplinatus inter vos? Ostendat ex bona conversatione operationem suam in mansuetudine sapientiæ. 14. Quod si zelum amarum habetis, & contentiones sint in cordibus vestris: nolite gloriari, & mendaces esse adversus veritatem. 15. Non est enim ista sapientia desursum descendens: sed terrena, animalis, diabolica. 16. Ubi enim zelus & contentio: ibi inconstantia, & omne opus pravum. 17. Quæ autem desursum est sapientia, primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens, plena misericordia, & fructibus bonis, non judicans, sine simulatione. 18. Fructus autem justitiæ, in pace seminatur, facientibus pacem.

SUMMARIUM.

In lingua vitia graviter invehitur: advocat à contentionibus & emulationibus: animalis & spiritualis sapientia discrimen explicat.

NOLITE PLURES MAGISTRI FIERI FRATRES MEI. Plures. Græcè *multi*. Potestque etiam sic verti, *Ne sitis multi Magistri*. Quæ primo capite breviter Apostolus præceperat de refrananda lingua, dicens, *Sit omnis homo tardus ad loquendum*. Et iterum: *Si quis putat se religiosum esse, non refranans linguam suam, huius vana est religio*: nunc aliis verbis repetit cum amplificatione quadam qua linguæ intemperantis noxam vehementius exagitat. Et quia maximè periculosus est linguæ casus in magistris, incipit ab hoc præcepto; *Nolite plures magistri fieri*. Quod à nonnullis in hunc sensum accipitur: *Nolite diversa docere; ne sitis opinionum ac sectarum authores, suos quisque post se discipulos trahentes*. Quod in hæreticos maximè quadrat: tamen si reperiantur & alii ab hoc studio non alieni.

1. Expositio.

Sic intellexit Augustinus in Prologo suarum retract. ita scribens: *Magistros autem plures tunc fieri existimo, cum diversa atque inter se adversa sentiunt. Cum verò id ipsum dicunt omnes, & verum dicunt; ab unius veri magistri magisterio non recedunt*. Huic sensui etiam Bedæ commentarius alludit, & favere putant illud Domini præceptum: *Nec vocemini magistri, quia Magister vester unus est Christus*, Matth. 23.

Alii verò sic exponunt: Ne per ambitionem crescat in vobis numerus magistrorum, & ut Erasmus breviter in paraphrasi: *Ne passim ambiatis esse magistri*. Solet enim ambitio creare multos magistros, qui cathedram appetant, aliosque docere velint, ipsi parum aut malè docti. Peculiariter autem Judæi (nam ad Judæos hæc scribuntur) gaudebant salutaris Rabbi, Matth. 23. facileque sese ingerebant ad docendum alios. Unde Judæo dicitur Roman. 2. *Confidis teipsum esse ducem cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt, eruditorem insipientium, magistrum infantium, &c.* Hic sensus simplicior & probabilior est: Nec ab eo diversum postulat locus ex evangelio citatus, prout eum doctissimi interpretes exponunt.

2. Expositio:
Non esse
ambiendas
cathedras,
aut magiste-
rium, ex
præpostero
docendi af-
fectu.

Ex hac tamen ambitione plerumque etiam illud consequitur, ut ad cathedram evecti non amplius discipulos se cogitent, sed magistros; nec jam majorum doctrinam, sed propria placita studeant auditoribus instillare; nec eos Christi, sed suos facere discipulos. Hinc itaque plures ac inter se divisi magistri sectarumque authores existunt. Ut in sententia Apostoli metalepsis quædam sit qua ex posteriori id quod prius est, velit intelligi. Nam ut dixi, multitudinem magistrorum creat ambitio.

SCIENTES QUONIAM MAJUS JUDICIUM SUMITIS. Græcè *ἀποφύσσει* *sumemus*, *accepturi sumus*. Consonat editio Syriaca. Juxta quam lectionem, (quam veram arbitror) Apostolus sese conjungit illis quos admonet, ita suadente modestia, quo magis persuadeat, sicut & infra, de lingua loquens; cum ait: *In ipsa maledicimus homines. Sumere sive accipere judicium*, pro quo Paulus Galat. 5. *portare judicium*; est puniri, pœnas luere. Et legitur apud tres Evangelistas Matth. 23. Marc. 12. & Luc. 20. *ἀποφύσσει* *accipiant amplius judicium*: sive ut interpretes apud Lucam vertit; *accipient majorem damnationem*, id est, gravius punientur. Igitur Apostolus proposito periculo deterret ne magistri munus affectent, neve ad docendum temerè profiliant: ac si dicat; Si id facimus, scire debemus nec dubitare, quin pœnas nobis accumulemus in Dei judicio; cum alioqui satis multa sint in quibus peccemus. Id est quod sequitur.

2. IN MULTIS ENIM OFFENDIMUS OMNES. *Offendimus*, presentis temporis est. Vult enim assiduitatem quamdam & frequentiam significare. Græcè *πλῶνός*, *labimur*, *impingimus*. Est enim *πλῆξιν*, minus quam cadere. Unde est illud Roman. 11. *Numquid sic offenderunt ut caderent?* Significantur ergo minora seu leviora peccata quæ venalia vocamus; & sensus est; in actionibus nostris sæpè nos labi, impingere, peccare per ignorantiam, imprudentiam, affectiones varias & intentiones non puras; & per hæc obnoxios reddi judicio Dei. Cavendum proinde ne reatum hunc nostrum augeamus dum magistri esse volumus; quod in eo munere exercendo gravius ac periculosius labi contingat.

Hæc Apostoli sententia una est ex iis quas opposuerunt Patres errori Pelagianorum, affirmantium posse hominem vivere sine peccatis. Eadem valet adversus hæreticos nostri temporis, eos, qui dicunt hominem etiam justificatum in omni opere peccare. Non enim dicit Jacobus in omnibus nos offendere, sed in multis.

SI QUIS IN VERBO NON OFFENDIT, HIC PERFECTUS EST VIR. Hic jam, occasione præcedentis admonitionis, agere incipit de commodis & incommodis linguæ. Cum in multis, inquit, offendamus omnes, tamen in verbis facillimus est lapsus, adeo ut qui verborum offensas vitare potest, perfectus sit pronunciandus. Innuit doctoris officium neminem suscipere debere nisi perfectum se agnoscat. Nam si usquam alibi, maxime in doctrina religionis (de qua hic sermo) periculum habet lapsus verborum.

Videri potest hanc sententiam Jacobus accepisse ex Ecclesiastici 14. ubi sic legitur: *Beatus vir qui non est lapsus verbo ex ore suo*. Si quæres, sitne quispiam talis: affirmativè respondeo. Nam id & Apostolus hoc loco, & Ecclesiasticus, satis significant. Nec enim sentit Apostolus, eum demum verbo non offendere, cujus lingua numquam labitur: Talis enim, opinor, nullus est eorum, qui sermone utuntur. Nam quod de Joanne Baptista canit ecclesia; *Ne levi saltem maculare vitam famine posses*; conatum potius ac profectum significat quam plenarium effectum. Sed sensus Apostoli est, eum esse perfectum in conversatione, id est, etiam reliquas suas actiones bene

Guil. Estii Tom. III.

disponere, qui linguam cohibere noverit; ita scilicet ut loquendo nusquam gravius impingat; raro, levius. Nam minimas verborum offensas & culpas omnino vitare homini inter homines versanti, impossibile est. Hic sensus manifestè patet ex sequentibus. Itaque non perfectum vocat à sola linguæ continentia; sed ex ea docet optimam sumi conjecturam quod quis etiam reliquum corpus suarum actionum gubernet, & hac ratione perfectum esse; nimirum perfectione totius comparati ad partes, quemadmodum Paulus 2. Tim. 3. partium enumeratione perfectum hominem Dei describit.

POTEST ETIAM FRÆNO CIRCUMDUCERE TOTUM CORPUS. Græca sic habent; *Potens fræno ducere*, seu moderari, *etiam totum corpus*. In nonnullis item Latinis legitur *potens*, quod Græcè est *δυνατός*. Sermo meraphoricus est, quo significatur, hominem linguæ temperantem posse etiam cæteras actiones suas moderari. Nam qui potest quod est difficillimum; potest & alia faciliora. Corpus igitur actionum hic intelligitur. Quamquam sint qui corpus propriè accipiant; ut sensus sit, eum qui linguam regere norit, posse etiam cætera corporis membra regere, ut oculos, aures, manus. Verùm Apostolus nondum linguam nominavit, sed de locutionibus locutus est.

3. SI AUTEM EQUIS FRÆNA IN ORA MITTIMUS AD CONSENTIENDUM NOBIS, ET OMNE CORPUS ILLORUM CIRCUMFERIMUS. Græcè, *circumagimus*. Duas deinceps adfert comparationes: alteram à fræno quo reguntur equi, cujus jam meminerat in verbo composito Græco *χαλινάγων*, alteram à gubernaculo quo naves diriguntur: quibus ostendat dominatum linguæ super reliquum corpus; id eoque magnam habendam curam linguæ moderandæ, si volumus ut totum corpus actionum nostrarum benè se habeat. In hac parte variant codices. Ac primum refert Bedæ, *in comment.* quosdam pro, *Si autem*, legere, *sicut autem*; ut pendeat sermo usque ad illud, *ita & lingua*, &c. Sed huic lectioni nec Græca suffragantur, nec ulla Latina, quæ nunc sunt in manibus.

Cæterum in Græcis plerisque legitur *ἰδὲ* sive *ἰδού*, *ecce*. Quod & Syrus interpres reddidit. Huic autem proximè accedit *ἢ δὲ*, *Si autem*, quod nos habemus, ut dubium non sit interpretem nostrum ita in Græco legisse. Nam & hodie ea lectio quorundam est exemplarium. Illud tamen quod in pluribus est Græcis, congruit cum parte sequenti; *Ecce & naves &c.* Sed & sensum habet commodiorem, ut satis verisimile sit hoc ab Apostolo scriptum esse. Quod autem in Latinis vetustioribus legitur: *Si autem equorum frænos in ora mittimus*, exhibet quidem ad verbum quod in Græco est *τῶν ἵππων τοὺς χαλινούς*: sed admonet Oecumenius ea verba sic ordinanda (quemadmodum & Syrus ordinavit), *in ora equorum mittimus fræna*. Quod quidem sensu idem est cum nostra lectione. Denique conjunctio, *Et*, non est commutanda cum *etiam*, sicut in multis codicibus factum est; licet per *etiam* exponi debeat à legentibus. Porro sensus planus est, nos immittere solere equis frænum in ora, ut nobis obediant, eoque exiguo ferro totum belluæ corpus, pro nostro arbitrato, circumagere.

4. ECCE, ET NAVES CUM MAGNÆ SINT, ET A VENTIS VALIDIS MINENTUR. Hæc altera comparatio est. Benè autem restituta lectio, tam Græcis quam nostris antiquis, ipsique Bedæ consentanea: cum prius in multis codicibus inverso ordine legeretur, *Et ecce*. Sic autem habent Græca: *Ecce & naves, cum tantæ sint, & à duris ventis impellantur. Duros ventos* vocat sævos & validos. Minare autem pro eo quod est agere seu ducere huc illuc, vix est prisca Latinitatis, vulgato interpreti usita.

Y Y y y ij

Nota ad mores. Quanti referat nosse & posse cohibere linguam.

Sensus Nota. Periculosum esse Doctoris munus affectare.

Nota. Quam timide Doctoris officium suscipiendū.

An possit esse aliquis hominum qui non offendant in lingua sua.

Sensus.

CIRCUMFERUNTUR A MODICO GUBERNACULO, ubi IMPETUS DIRIGENTIS VOLUERIT. Alii plenius ex Græco, *Circumaguntur à minimo gubernaculo, quocumque impetus*, &c. Quod autem addita conjunctione legebatur passim in Latinis codicibus, *circumferuntur autem vel tamen*, meritò correctum habemus ex melioribus, in editione Romana. Nam nec Græca nec Syriaca tale quid addunt.

5. ITA ET LINGUA MODICUM QUIDEM MEMBRUM EST, ET MAGNA EXALTAT. Vocabam quidem interpretes addidit de suo. *Magna Exaltat*, Græcè composito verbo *μεγαλυνει*, id est *magna gloriatur sive jactat*; ut alii verterunt. Verisimile est ab interprete scriptum fuisse *exultat*; pro quo apud Hieron. in *exposit. 2. Psalm. 119.* corruptè legitur, *exulcerat*. Certè Venerabilis Beda testatur in quibusdam codicibus inveniri, & *magna exultat*; eamque lectionem etiam interpretatur. Eandem & hodie libri quidam exhibent, diverso tempore Parisiis excusi, & nonnulli M. S. viti Erasmo & Isidoro Clario. Itaque jactantiae vitium hac parte notari plerique existimant: ut sensus sit; linguam, etsi pusillum in corpore membrum, magna tamen loqui, multumque præsumere.

Verùm hic sensus parum responderet ad similitudines allatas fræni & gubernaculi; quibus ostendere vult Apostolus, quanta sit linguæ potestas in corpus reliquum, quæ non ostenditur ex vitio inanis jactantiae, sed ex eo quod magnarum rerum sit effectrix; ut Græco verbo videatur abusus, pro eo quod est, *magna vi pollere, plurimum posse in utramque partem, malam & bonam*. Id sensit Græcus Oecumenius, ita Apostolum exponens, *Etsi lingua pusillum sit membrum, inquit, magna tamen operatur, bona videlicet & mala*. Quamquam fatetur non adeò explicitum esse sermonem hunc Apostoli. Porro hinc collige, si tanta linguæ potestas est, summa cura frændam eam esse ac moderandam, ne se effundat extra limites recti & boni. Quò pertinet comparatio.

ECCE QUANTUS IGNIS QUAM MAGNAM SILVAM INCENDIT. *Quantus ignis*; Græcè *ὀλίγον πυρ* *exiguus ignis*. Textus quidem Veronensis habet *ὀλίγον πυρ*, *quantus ignis*: sed mutatione, quod suspicor, ex Latino facta. Nam *ὀλίγον* nusquam parvitatem indicat, ut verè possit *quantulum*; sed semper magnitudinem. Sed & Beda testatur codices sic habere; Ecce modicus ignis. Et Hieronymus Isaïæ caput ultimum exponens, ad hunc modum citat: *Parvus ignis quàm grandem succendit materiam*. Dicit materiam: quia Græca vox *ὕλη* & silvam & materiam significat; & utrumque quadrat sententiæ; tamen neoterici interpretes Erasmus & alii, *materiam*, malint.

6. ET LINGUA IGNIS EST. Intellige per comparisonem jam dictam. Sicut enim exiguus ignis, nisi cautè seruetur, magnum facit incendium: ita lingua pusillum membrum, nisi bene coerceatur, ingentes excitat turbas, & magnorum multorumque malorum causa est. Unde sequitur forma Appositionis. UNIVERSITAS INIQUITATIS. Græcè *Mundus iniquitatis*. Syriacè *Mundus peccati*. Sed noster interpretes sensum attendit. *Mundus* enim universum & universitas vocatur, quod in eo sit rerum omnis generis collectio. Sicigitur & lingua vitiorum ac scelerum mundus & universitas quædam est, causativè nimirum; quia nullum est peccati genus quod lingua non pariat aut perpetrando, ut detractiones, maledicta perjuria; aut præcipiendo, suadendo, provocando, concinnando, denique occasiones & fomenta ministrando; ut sunt ebrietates, adulteria, stupra, rixæ, cædes, schismata & hæreses. *Arius in Alexandria una scintilla fuit* (ait Hieronymus super epistolam ad Galat. 5.)

sed quia non statim oppressa est, totum orbem ejus flamma populata est. Quod de Luthero, qui in Germania una scintilla fuit, totidem verbis dicere nobis liceat.

Sciendum in Syriaco textu sic legi, *Et mundus peccati veluti ramus est*. Vult enim Syrus interpretes duplicem hîc esse comparisonem: alteram linguæ cum exiguo igne; alteram mundi peccati cum ramis, id est, silva seu materia: ut quemadmodum igniculus corripit lignorum materiam, & consumit; ita lingua mundum peccati, id est, corruptum hoc sæculum & ad omne genus vitiorum proclive, velut aridam materiam, & huic igni concipiendo aptissimam, comprehendat atque incendat. Quem sensum etiam ex recentioribus quidam huc adfert. Sed de eo suum cuique sit judicium.

LINGUA CONSTITUITUR IN MEMBRIS NOSTRIS, QUÆ MACULAT TOTUM CORPUS. Græcè, *Ita lingua constituitur*, &c. Illud quod dixerat, Linguam esse universitatem iniquitatum, videtur hac parte explicare. Est autem metallage quædam in verbis Apostoli. Sic, inquit, lingua, quæ constituta est inter alia membra, atque eorum penè minimum est, male custodita, totum undequaque vitiis inficit & maculat hominem.

ET INFLAMMAT ROTAM NATIVITATIS NOSTRÆ. Hæc ad metaphoram ignis pertinent. *Nostre*, non est in Græco: tamen Syrus paraphrastes ascriptit tam hîc quàm in membro præcedenti. Sic enim habet: *Et ipsa lingua existens in membris nostris, maculat totum corpus nostrum, & inflamat proventus generationum nostrarum, quæ currunt veluti rota*: Sensus autem hunc reddunt Beda & alii. 1. Sensus. Lingua, tamquam ignis, incendio vastat totum vitæ nostræ cursum, quo à die nativitatis usque ad mortem, velut semper corrente rota, continuo volvitur.

Notandum tamen in Græco non haberi *γενεάς* *nativitatis*; sed *γενεάς*, *generationis*; quomodo vertit Syrus. Atqui *generatio* sæpè in scripturis accipitur pro sæculo quod transit. Unde est illa phrasis in Psalmis & alibi; à *generatione in generationem*, ferè eadem cum ista, à *sæculo in sæculum*. Quoniam verò *sæculum* & *mundus* pro eodem accipiuntur interdum, præsertim in scriptura novi testamenti, videri potest Apostolus hoc loco *generationem* vocare, quam prius *mundum iniquitatis*, juxta sensum ab interprete Syro indicatum: id est, sæculum hoc nequam: ac si clarius dixisset; *Et inflamat cursum sæculi*, ut eadem sint, inflammare rotam generationis, & incendere mundum iniquitatis. Huc spectat illa cujusdam versio, *Et inflamat orbem conditum*. Hic sensus, si verus est, confirmat supplementum Syriacæ versionis, de quo supra.

Sed quoniam in sacris literis *generatio* interdum significat ea quæ homines facere solent, negotia, actiones, mores, vitæ modum; ut cum dicitur *Luce 16. Filii hujus sæculi prudentiores filiis lucis in generatione sua sunt*; seu ut Græcè legitur, *in generationem suam*; id est, in his quæ gerunt, seu, ad negotia sua: idcirco & hic locus ad illum modum rectè potest accipi; ut *sensus sit*, Inflamat totum veluti orbem totumque circulum atque cursum actionum nostrarum. Qui intellectus affinis est ei quem dat Beda cum suis, etiam si ex diversa lectione Græca, ut dictum est.

INFLAMMATA A GEHENNA. Ex Græco consequenter cum duobus membris superioribus verendum esset, *Et inflammatur à gehenna*. Docet linguam in hoc incendio esse instrumentum diaboli. Unde hæc pars causaliter accipienda est; quasi dicat, utpote, quæ inflammatur à gehenna, id est, à diabolo, quæ gehenna vocatur per metonymiā, quæ locus pro locato sumitur: Vel quia gehenna sedes

Nota. Quæ cura moderanda sit lingua.

Nota. Quomodo lingua sit mundus seu universitas iniquitatis, & omnium vitiorum.

Lingua per abulum sit instrumentum Diaboli.

& aula est Satanæ; vel quod gehennam, id est pœnam gehennalem semper circumferat quocumque se movet: quem sensum pluribus ac doctè explicatum vide apud Venerabilem Bedam. Sic autem & angeli sancti ubicumque sunt, in calo esse dicuntur; eo quod à Dei visione nusquam recedant, Domino testante Matth. 18. *Angeli eorum in calis semper vident faciem patris mei qui in calis est.* Potius autem dicit Jacobus, à gehenna, quàm à diabolo, quia de igne loquebatur ac de incendio, cujus causam & originem pulchrè in gehennam refert, id est, ad ignem ulque tartareum. Et hinc discere, non ita unumquemque tentari à sua concupiscentia, sicut dixit cap. 1. quin etiam assidue sua fomenta per se, suosque ministros suggerat diabolus.

7. OMNIS ENIM NATURA BESTIARUM, ET VOLUCRUM, ET SERPENTUM, ET CÆTERORUM DOMANTUR, ET DOMITA SUNT A NATURA HUMANA. Græcè *domatur & domita est.* Item pro *ceterorum*, in Græco est *καταλιν*, id est, *marinorum*. Quidam suspicantur interpretem legisse *καταλιν* aliorum. Mihi verisimilius est, eum scripsisse *ceterorum*: quod ipsum adhuc in nonnullis exstare codicibus testatur Erasmus; & ipse codices vidi qui sic haberent: ut *ceterorum* nomine, velut à specie præcipua, significare voluerit Interpretes totum genus marinarum belluarum.

ADDITIUNCULA. B. P.

Correctio Clementina dat *ceterorum*: quod ipsum ex vetustis libris sumptum esse credas. Interpretem hoc vertentem est manifestum rem dedisse, non vocabulum. Postquam enim commemorata sunt animalia irrationalia quæ gradiantur, quæ volent, quæ repant; qui cætera dicit, quænam alia significat quàm marina?

Igitur exaggerat Apostolus hac parte malitiam humanæ linguæ collatione aliorum animalium: quorum nullum natura tam ferum est aut sævum, quod non hominum ars & industria domare possit: sive terrestris sit animal, sive volatile, sive reptile, sive marinum. Hac enim distributione utitur Apostolus. Nam *ἀντί* pro quo *bestias* interpretes vertit, ea propriè sunt inter terrestria, quæ feritate aut veneno nocent. Quod autem ait, *domantur & domita sunt*: præsens quidem tempus posuit ad potentiam significandam; præteritum verò refert ad rei factæ experientiam: ac si dicat, Nullum est genus animalium quod domari non possit ab homine. Siquidem experientia docet multa sæpè, etiam quæ ferocissimi sunt generis, domita ab hominibus ac cicurata fuisse: ut leones, urfos, pardos, tygrides, aquilas, vultures, dracones, aspides, delphines. Exempla suppeditant historiae.

8. LINGUAM AUTEM NULLUS HOMINUM DOMARE POTEST. Hanc Apostoli sententiam olim Pelagius, addita interrogationis nota, torquebat in sensum alienum; tamquam diceret Apostolus; Si quod majus est, faciunt homines; quod minus est, facere non poterunt? Si domare possunt omne genus bestiarum; quantò magis linguam quisque suam? Referunt hoc de Pelagio August. lib. de nat. & grat. cap. 15. & Paulus Orosius in apologia, quam adv. Pelag. scripsit. Quamquam hic sensus etiam apud Oecumenium legitur. Respondent autem Augustinus & Orosius Apostolum non dicere, *linguam nullus domare potest*, sed, *nullus hominum*: ut quum domatur, id Dei gratia fieri fateamur. Rectè etiam ex ipso contextu hujus loci, sensum Pelagii refellit Augustinus, ostendens sequentia cum eo non coherere. Sententiam verò Apostoli sic intelligit; Linguam suam nullus hominum per se suisque viribus domare potest; sed Deus id potest, & per gratiam suam

Guil. Esfii Tom. III.

homini præstat ut faciat. Alii quidam id ipsum accipiunt absolute. Neminem posse suam ipsius linguam domare, id est, ita refrænare, ut non aliquando prorumpat in verbum ociosum.

At revera probabilior est Apostolum hic non agere de propria lingua domanda, sed de aliena; ut sensus sit. Cum possint homines omne genus animalium domare, neminem tamen esse qui frænum alienæ linguæ possit injicere, prohibendo eam à detractionibus, contumeliis, rixis, mendaciis, fraudulentiis, susurrationibus, murmurationibus, & aliis id genus. Est enim sermo de lingua mala; quæ non solum indomabilis est, verum etiam inevitabilem & insanabilem plagam infert; quemadmodum pluribus & pulchrè docet Ecclesiasticus cap. 28. Tale est & illud Psal. 119. *Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam? Sagitta potentis acuta cum carbonibus desolatoriis.* Hunc sensum arguit comparatio ferarum jam adducta, quæ ab aliis domantur. Item confirmant ea quæ sequuntur.

INQUIETUM MALUM. Potest hæc pars appositivè jungi cum præcedenti accusativo *linguam*, hoc sensu: Nemo potest linguam domare, utpote malum inquietum & indomitum. Potest etiam seorsim accipi, casu nominandi; sicut membrum sequens, *plena veneno*, &c. Et ita supplenda erit sententia: Est enim lingua malum inquietum, Græcè, *ἀνταρξεν*, id est, *incoercibile*, ut alii verterunt. Hieron. libr. 2. dial. cont. Pelag. legit, *incontinens malum*: quod intellige passivè, pro eo quod contineri non potest. Sentit ergo B. Jacobus linguam, quamvis ei natura duplex septum opposuerit labiorum & dentium, coerceri tamen non posse quin solutis repagulis erumpat, & grassetur in hominum perniciem. Allusio est ad feras quæ dentibus & ungulis infestæ sunt; & ne noceant, cancellis inclusæ tenentur: quemadmodum membro sequente alluditur ad ea animalia quæ venenum fundendo noxia sunt.

PLENA VENENO MORTIFERO. Id est, parata semper ad noxas, etiam gravissimas & lethales, aliis inferendas, ac si mortifero veneno plena sit, quod retinere nequeat. Huc pertinet illud Psal. 139. *Acuerunt linguam suam sicut serpentis: venenum aspidum sub labiis eorum.*

IN IPSA BENEDICIMUS DEUM ET PATREM: ET IN IPSA MALEDICIMUS HOMINES, QUI AD SIMILITUDINEM DEI FACTI SUNT. In ipsa, & in ipsa, id est, in eadem, per eandem linguam. Quantum lingua sit malum deinceps ostendit ex ejus absurda ac prodigiosa deformitate. Quasi dicat, Lingua monitrum quoddam est, cui simile non facile reperias. Sed nos hujus monstri sumus authores, dum linguam nostram facimus organum contrariarum actionum, inter quas nulla consensio est: Dum, inquam, *lingua Deum benedicimus*, id est, laudamus, *Patrem* eum appellantes: & eandem linguam mox convertimus ad *maledicendum hominibus*, ad Dei imaginem factis; sive mala imprecando, quod propriè est maledicere, Græcè *κατακαλεσθαι*, sive convitiis aut obtreccionibus (quæ etiam maledicta vocantur) honorem & famam aliorum lædendo. Sic enim efficitur lingua portento similis; habenti duo capita, alterum humanum; alterum ferinum; aut duas manus, quarum una sit in digitos formata, altera unguibus armata.

Porrò taxatur insignis hominum hypocrisis; quum eandem linguam vertunt in Dei laudem & proximorum execrationem: simulque innuitur, benedictiones & laudes Dei profectas à lingua in proximum maledica, Deo placere non posse, juxta illud Psal. 49. *Peccatori dixit Deus, Quare tu enarras justicias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Et infra: Os tuum abundavit malitia, & lingua tua concinnabat dolos. Sedens adversus fratrem*

Y Y y ij

Sensus probabilior.

Perversa
sententia
Pelagii.

Expositio
Augustini.

Nota, ad
mores, lo-
cum contra
maledicos,
& alieni no-
minis seu
famæ obtre-
ctatores.

tuum loquebaris. Et Ecclesiastici 15. *Non est speciosa laus in ore peccatoris.* Rationem indicat Apostolus, addita illa parte, *qui ad similitudinem Dei facti*, seu conditi sunt. Nam si laudandus est Deus in omnibus operibus suis, ad quod hortatur scriptura, *Psal. 145. Dan. 3.* maximè in eo opere laudandus est, in quo peculiariter ejus imago relucet, id est, in homine.

Nec sanè inultam sinet injuriam imagini suæ irrogatam; ut quæ in ipsum maximè redundet. Sicut enim imaginis honoratio, sic & ignominia, ad prototypum utique refertur.

Dei similitudinem interpretamur ejus imaginem; quæ consistit in facultatibus animæ, intellectu & voluntate; &, quod ex his consequitur, rerum dominio quod initio datum est homini. Sic enim accipitur etiam *Genes. 1. & alibi*, quoties Scriptura velut eandem rem significare volens, nunc imaginem Dei nominat, nunc similitudinem, aliàs verò utrumque conjungit. Patet igitur ex hoc loco, imaginem & similitudinem Dei, secus quàm Origenes docuit, in homine per peccatum non periisse. Nisi enim similitudo ad quam factus est homo, usque hodie in eo permanisset, ociosè adderet Apostolus, *qui ad similitudinem Dei facti sunt*: cum responderi posset, imaginem, quæ jam olim periit, nostra nunc hominum maledictione deformari non posse.

10. EX IPSO ORE PROCEdit BENEDICTIO ET MALEDICTIO. Id est, ex eodem ore hæc duo tam contraria & pugnancia proficiuntur. Verba sunt exaggerantis absurditatem rei. NON OPORTET, FRATRES MEI, HÆC ITA FIERI. Hæc, inquam, quæ proximè dixi de usu linguæ ad contraria. Porro minus dicens plus intelligi vult; quum de re summo opere fugienda dicit, *Non oportet*, aut *non convenit ita fieri*. Sic Paulus 1. Timoth. 5. *Loquentes quæ non oportet*, Et Tit. 1. *Docentes quæ non oportet*.

11. NUMQUID FONS DE EODEM FORAMINE EMANAT DULCEM ET AMARAM AQUAM? Exemplis aliquot à natura petitis ostendit quàm non oporteat, imò quàm sit absurdum ex eodem ore procedere pugnancia. Argumentatur enim ab eo quod est impossibile secundum naturam, ad absurdum in moribus; ac si dicat: Quomodo natura non patitur ut ex eodem fontis foramine emanet dulcis aqua & amara; sic ratio non finit ut ex eodem ore procedat benedictio & maledictio; pietas & impietas; veritas & mendacium. Et ita in exemplis reliquis. Notandum pro eo quod nos habemus, *Emanat dulcem & amaram aquam*: Græce legi; *scaturit* sive *ebullit dulce & amarum*, vel *dulcem & amaram*, subaudi *aquam*; ut *id est*, quod neutri generis est in Græco, subintelligatur. Id enim paulò post exprimitur. Sentit autem Apostolus, ex eadem fontis scaturigine dulcem & amaram aquam profluere non posse, nec quidem diverso tempore: Hoc enim ad comparisonem sufficit. Nam linguam non simul, sed diversis temporibus, profert benedictionem & maledictionem.

12. NUMQUID POTEST, FRATRES MEI, FICUS UVAS FACERE, AUT VITIS FICUS? En alia duo exempla quibus idem docet quod supra. Neque enim ficus vuas gignere naturaliter potest, sed solum ficus; neque vitis ficus gignere, sed vuas solummodò. Quamquam in Græco & Syriaco non *vuas* legimus, sed *olivæ*; altipulante etiam Beda, & antiquis quibusdam etiam manuscriptis exemplaribus. Verùm res eodem recidit. Significat enim Apostolus hac parte, nec ea quæ diversi sunt generis, etsi non contraria, ex eodem gigni solere: ut nos doceat, imitatione naturæ, in loquendo simplicitatem amare; nec diversa, quæ non consistunt, expromere; multò minùs contraria, cujusmodi sunt benedictio & maledictio.

SIC NEQUE SALSA DULCEM POTEST FACERE AQUAM. Græca, quæ hodie exstant, non parum hic à nostris dissident. In illis enim ita legitur: *Sic nullus fons salsam & dulcem facere aquam*. Quæ si vera est lectio, dicendum erit, id quod præcessit, nempe fontem ex eodem foramine non emittere dulcem & amaram aquam; hic jam concludendo repeti, atque ad ejus probationem interpositum esse ficus & vitis exemplum. Sic enim ex neotericis quidam tractant hanc partem. Nam Oecumenius Græcus omnino non attingit. Verùm, cum illa parum concinna probatio sit, & necessaria; (quorū enim exemplum tam evidenter notum, aliorum rursus exemplorum sustentaculis Apostolus confirmare vellet?) vulgatam nobis lectionem retinendam censeo. *Primum*, quod eam constanter habeant Latini codices, & exponant Latini tractatores; nisi quod in uno aut altero exemplari non *salsa*, sed *salsam* legatur; mutatione casus inducta, quod suspicamur, ex Græco. *Deinde*, quod Syriaca versio Latinæ lectioni patrocinetur. Verba sunt; *Sic nec aqua salsa possunt effici dulces*. Quod idem est sensu cum Latino. Atque hinc probabile sit, etiam Græcos codices aliquando hunc sensum dedisse. Neque enim Syriacam interpretationem aliunde habemus, ut arbitror, quam ex Græca scriptura.

Quocirca libenter assentior viro doctissimo Francisco Lucæ) qui locum hunc in suis notationibus egregiè illustravit) existimanti Græca hic aucta esse tribus voculis, *ἡ ἀπὸ τοῦ*, & quibus ablatis eadem profus erit Græcorum lectio quæ Latinorum; nisi quod Latinus interpres, supplendæ sententiæ causa, verbum *potest*, ascripfit, ex superioribus repetitum. Hoc pacto sanè pars ista pulchrè convenit Apostoli instituto. Quatuor enim exemplis, sive, ut ita dicam, parabolis, suam doctrinam declarat: quorum primum à fontibus desumptum est; quartum à mari; secundum & tertium à plantis fructiferis ficu & vite.

Et quidem tria priora jam exposita sunt, & difficultatem non habent: quartum verò quamvis idem penè cum primo videatur, idèoque prætermittatur à quibusdam ejus expositio; differt tamen, ut dixi; quia non à fonte, sed à mari petitum est, cujus aquæ falsæ esse solent: tamquam diceret; Idem mare non posse præbere salsam & dulcem aquam: quemadmodum inverso ordine de fonte dixit, per scaturiginem unam & eandem non posse emittere dulcem & amaram aquam. Unde & eo distinguuntur, quod primum exemplum magis propriè bonis hominibus accommodatur; quartum verò, malis. Fontes enim dulcem aquam fundere solent, non amaram aut salsam: maria verò salsam dare, non dulcem. His porro consonant aliæ scripturæ, ut Matth. 7. *Non potest arbor bona malos fructus facere; neque arbor mala bonos fructus facere*. Et cap. 12. *Aut facite arborem bonam; & fructum ejus bonus: Aut facite arborem malam; & fructum ejus malum*. Item. *Quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali? Ex abundantia enim cordis os loquitur*. Et iterum: *Bonus homo de bono thesauro profert bona: & malus homo de malo thesauro profert mala*.

13. QUIS SAPIENS ET DISCIPLINATUS INTER VOS? *Disciplinatus*, Græcè *διδασκόμενος*, id est, *sciens*, *scientia præditus*. Egit hujus capituli initio B. Jacobus adversus ambitiosos doctores; quorum occasione multa de linguæ vitiis disseruit. Redit nunc ad institutum, & eum cui scientia magistro necessaria non deest, informat, docens quibus moribus esse debeat, si benè & cum fructu suo velit munere fungi. Et quia magistralis illa scientia paucorum est; ideo quærit: *Quis sapiens*, &c. Nominat autem duo, *sapientiam* & *scientiam*, tamquam Christiano doctore ad officium docendi necessaria; quæ ita differunt, quod *sapientia*

Quatuor exempla seu parabolæ ab Apostolo ad declarationem doctrinæ suæ adducta.

Nota ad mores, Christiano doctore sapientia & scientia necessaria.

Similitudo seu imago Dei in homine, in quo consistit.

Similitudinem Dei in homine per peccatum non periisse.

Sensus.

Sensus.

fit rerum ad religionem pertinentium, per causas superiores accepta notitia: *Scientia* vero, earumdem rerum notitia per ea quæ sunt humanæ scientiæ vel experientiæ. De utraque Paulus 1. Cor. 12. dicens: *Alii quidem per spiritum datur sermo sapientiæ: alii autem sermo scientiæ, secundum eundem spiritum.* Nec enim magistro ad officium satis est, sapientia & scientia instructum esse; nisi & sermonem utriusque habeat; id est, ea quæ sapienter & scienter intelligit, etiam verbis convenientibus noverit ad auditores proferre. Plenior utriusque descriptionem pete ex comm. loci jam dicti.

Quid sapientia, quid scientia.

OSTENDAT EX BONA CONVERSATIONE OPERATIONEM SUAM IN MANSUETUDINE SAPIENTIÆ. Docet, ut sine sapientia & scientia magister quis esse non potest; ita non posse munus illud obire in ecclesia Dei cum ædificatione & fructu, si non etiam hinc duo præstet atque ostendat, *exercitium bonorum operum, & mansuetudinem.* Ubi bona opera (nam opera, non operationem in Græco & Syriaco legimus) ea potissimum significant quæ sunt beneficentiæ erga proximos. Nam mansuetudinis est adversantium vel obloquentium injuriis haud facile commoveri. Moderatur enim mansuetudo passionem iræ. Quam virtutem etiam Paulus in episcopo, id est, ecclesiæ magistro, singulariter requirit, dum præter alia vult eum mansuetum esse *ad omnes, & cum modestia corripientem eos qui resistunt*, 2. Tim. 2.

Nota ad mores, mansuetudinis virtutem sapientiæ conjunctam maxime decere doctorem.

Dicitur autem quis ostendere ex bona conversatione operationem suam sive opera sua: dum benè conversando facit opera sua lucere coram hominibus juxta præceptum Domini, vel maxime pertinens ad magistros: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum, qui in calis est.* Porro quod dicit, *In mansuetudine sapientiæ*, Syrus ita reddit, *In sapientia mansueta.* Nobis videtur ita potius exponendum, cum mansuetudine sapientiæ conjuncta. Hæc enim virtus, ut dixi, sapientem, id est, doctorem, mirificè commendat. Unde, sicut in superioribus repetitio fuit præcepti illius, *Sit omnis homo tardus ad loquendum*, sed cum amplificatione: ita hic repetit, quod illic adjunxerat; *Et tardus ad iram.* Hoc enim est esse mansuetum. Id vero etiam latius diducit, annexens reprehensionem illius contrarii, iræ videlicet; dum subjungit.

14. QUOD SI ZELUM AMARUM HABETIS, ET CONTENTIONES SINT IN CORDIBUS VESTRIS. Verbum *sint*, in multis manuscriptis non legitur: Græca quoque & Syriaca non habent. Græcè est: *Et contentiones in corde vestro*, ut hic *ἡ ἐν τῷ καρδίᾳ* repetendum sit verbum *habetis*. Et ita quidem Venerabilem Bedam legisse, commentarius ejus haud obscure significat. Sed & hic paulò post utrumque, *Zelus* scilicet & *contentio* repetuntur, numero singulari. Zelus æmulatio est. Zelum autem amarum invidiam vocat, quam Paulus Eph. 4. *amaritudinem* appellat: quum videlicet animus invidia velut felle tinctus, amarescit adversus proximum. *Contentio* est verborum pugna studio vincendi suscepta. Sed hic videtur accipi pro ipso vincendi studio, quod latet in animo. Dicit enim, *in cordibus vestris*. Exprimat Apostolus hæc vitia, zelum amarum & contentionem; quod ex ambitione & cœnodoxia soleant oriri.

Sensus. Nota, immerito sibi vendicare titulum sapientis, qui pravo

NOLITE GLORIARI ET MENDACES ESSE ADVERSUS VERITATEM. Græca sic sonant: *Ne contrā gloriemini & mentiamini contra veritatem.* Ex quo liquet illam partem, *adversus veritatem*, referri debere ad utrumque verbum præcedens: *ne gloriemini contra veritatem; & ne mentiamini contra eam.* Porro sensus Apostoli talis est: Quod si in animo geritis invidiam & contentiones alius adversus alium; nolite vos jactare & dicere sapientes. Id enim esset gloriari & mentiri adversus veritatem. Nam qui animum habent istiusmodi vitiis affectum, sapientes esse non

possunt, nisi falso nomine. Sensus hic clarius fiet ex sequentibus.

invidia & contentio-
num affectu
laborant.

15. NON EST ENIM ISTA SAPIENTIA DESURSUM DESCENDENS. Voculam *enim*, quæ in Græco non est, interpres addidit, ut connexionem ostenderet hujus partis cum præcedente. Probat enim sapientiam quam venditabant improbi magistri, non esse veram sapientiam, sed falsam; quia non est desursum descendens, id est, à Deo profecta; quum, ut dictum est supra cap. 1. *Omne donum perfectum desursum sit, descendens à Patre luminum. Et sapientia, si quis ea indigeat, non aliunde postulanda sit, quam à Deo.*

Cum autem hic jam consequenter discrimen statuatur Apostolus inter sapientiam veram & falsam, notis propriis, suis utramque pingens epithetis, seu coloribus, & laudabilem & vituperabilem: *quæritur* quid utriusque sapientia nomine significatum velit. Nam multi non explicant. Qui vero explicant, plerique per veram sapientiam intelligi putant eam quæ omnibus bonis fidelibus communis est, id est, justitiam Christianam, quæ omnes virtutes complectitur. Sic enim concludit hanc de sapientia disputationem Apostolus: *Fructus autem justitiæ in pace seminatur*, &c. tamquam videlicet sapientia sit ipsa justitia. Quò præterea facit, quod hoc modo sapientiam videtur accepisse primo capite, dicens: *Si quis vestrum indiget sapientia, postulet à Deo.* Vel certè (quod ferè eodem recidit) sapientiam intelligunt judicium rectum & practicum de omnibus agendis. Nec verò ab his admodum dissentit S. Thomas 2. 2. *quest. 45. art. 6.* ubi sapientiam hanc interpretantur eam, quæ prima est inter dona Spiritus sancti, quo etiam loco ejus epitheta singulatim explicat. Et ejusdem *quest. art. 1.* de falsa sapientia, quam hujus sæculi sapientiam vocat, ejusque notis ab Apostolo designatis, conformiter differit.

Quæstio.
Quid per sapientiam veram, quid per falsam intelligat Apostolus.

Sed hic an verus ac germanus sit hujus loci sensus, merito dubitatur. Agit enim Apostolus, ut jam dixi, de sapientia magistrorum; quæ ad intellectum pertinet & voluntatem non necessariò afficit; ita tamen ut sapientiam nominans, etiam scientiam comprehendat. Hanc sapientiam facit duplicem: quæ à Deo est, & quæ non est à Deo; id est, veram & falsam; quæ secundum Deum est, & quæ secundum sæculum. Non quidem significare volens aliquam esse rerum divinarum notitiam quæ Deum non habeat authorem; sed eam, quam possident aut sibi vendicant homines ambitiosi ac moribus corrupti, utentes ea ad contentionem, & ostentationem, aliosve malos fines; indicans non esse dignam sapientiæ nomine, dum servire cogitur vitiosis ac perversis hominum cupiditatibus. Quomodo virtutes philosophorum falsæ dicuntur, & vitia Patribus interdum appellantur; quatenus ab illis ad fines indebitos referebantur: quod & de malorum Christianorum virtutibus dici potest.

Qualem sapientiam habeant homines ambitiosi & moribus corrupti.

Non igitur Apostolus negat malos habere posse veram & à Deo datam sapientiam & scientiam, abstractivè consideratam; quam certè in malis & charitate destitutis hominibus agnoscit Paulus 1. Corinth. 13. Imò & beatus Jacobus in fine capitis sequentis, dicens: *Scienti bonum facere, & non facienti, peccatum est illi*: sed sapientiam, ut in malis est, & vitiis servit, id est, concretivè consideratam, sapientiam esse, ac desursum descendere negat. Ut si dicam scientiam infantem, aut voluntatem peccantem non esse à Deo, sed à diabolo, vel à vitio hominis.

Hunc sensum, etsi verbis obscurioribus, tradit Cajetanus: Nec dissentit Hassellanus, & in sua *paraphrasi* Titelmannus. Illud tamen addendum, sapientiam ac scientiam, quæ in hominibus est ambi-

riosis, aut avaris, aut alia quavis cupiditate corruptis, plerumque multis esse permixtam & infectam erroribus ac pravis opinionibus, ad carnalem sensum accommodatis; etiam si fundamentum, quod est Christus, retineri videatur. Unde tales magistri dicuntur *superfundamentum adificare ligna, fœnum, stipulam*, 1. Cor. 3.

SED TERRENA, ANIMALIS, DIABOLICA. *Animalis*, Græcè *ζωική*, ab anima, non ab animali. Quomodo Paulus animale vocat hominem, dicens: *Animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei*, 1. Cor. 2. Et quomodo Judas (quod cum hoc loco magis convenit) in sua epistola quosdam infectatur hoc nomine quod essent *animales*. Solet enim scriptura in homine animam à spiritu distinguere; ut animæ tribuantur quæ sensitivæ sunt partis, spiritui verò quæ spectant ad partem intellectivam. Unde animales dicuntur, qui carnis ac sensuum voluptates sequuntur. *Diabolica*, Græcè *δαιμονιώδης*, id est, *dæmoniaca*, vel potius *demoniosa*, *dæmone plena*.

Mundana
sapientiæ tri-
partita divi-
sio.

Dicit ergo sapientiam malorum magistrorum esse *terrenam*; quia servit avaritiæ quæ circa res terrenas versatur: dicit esse *animalem*; quia servit voluptatibus carnis: dicit esse *diabolicam*; quia servit ambitioni & superbiæ, quod propriè diabolicum est vitium. Itaque hic observare est tripartitam divisionem mundanæ sapientiæ: sicut apud Joannem 1. epist. 2. *Omne quod in mundo est*, trifariam dividitur, in *concupiscentiam carnis*, & *concupiscentiam oculorum*, & *superbiam vitæ*. Nam concupiscentiam oculorum spectat sapientia terrena; concupiscentiam carnis, sapientia animalis; & superbiam vitæ, sapientia diabolica.

16. UBI ENIM ZELUS ET CONTENTIO; IBI INCONSTANTIA, ET OMNE OPUS PRAVUM. Cum supra tantum de invidia & contentione, quæ superbiorum vitia sunt, malos magistros inculaverit; nunc rationem addit, cur eorum sapientiam omni genere vitiorum oneret, vocando eam non solum diabolicam, sed etiam terrenam & animalem. Quoniam, inquit, ubi *zelus*, id est, invidia est, & *contentio*, faciliè etiam cetera vitia subnascuntur. *Inconstantia*, Græcè *ἀστασία*, quod etiam verti potest, *seditio*, *tumultus*. Nam gravius aliquod vitium hoc vocabulo significare voluit. Erasmus *perturbationem* reddit, hoc est, turbatum rerum ordinem, qui invidiam & contentionem consequitur, dum per ambitionem quisque majora præoccupat. Legitur apud Paulum numero plurali, pro seditionibus non semel. Vide quæ diximus ad illud 2. Corinth. 6. *In seditionibus*. Omnino namque apparet hic significari tumultuationem seditioni similem; qualis esse solet hominum vehementer ac superbè inter se contententium.

Veræ ac cæ-
lestis Sapien-
tiæ proprie-
tates.

17. QUÆ AUTEM DESURSUM EST SAPIENTIA, PRIMUM QUIDEM PUDICA EST. Nunc è diverso veram ac cælestem sapientiam, quæ videlicet bonorum est magistrorum, suis proprietatibus explicat, iisque septem numero. Nam *sapientia*, id est, rerum divinarum cognitio, si non solum intellectum format, sed etiam voluntatem afficit, omnes virtutes comites secum adducit. *Primum*, inquit, *pudica est*, seu *casta*; Græcè *αἰνή*, id est, pura ab illecebris carnis ac sensuum. Quia proprietate opponitur sapientiæ animali.

DEINDE PACIFICA, MODESTA, SUADIBILIS. *Pacifica*, id est, abhorrens contentionibus. *Modesta*, Græcè *ὑμεινός*, quod verti etiam potest, *æqua*, *humana*, *moderata*. *Suadibilis*, Græcè *πειθής*, id est, persuasui facilis, accedens rationi. *Tractabilem* alii vertunt. Per has tres proprietates opponitur hæc sapientia sapientiæ diabolicæ.

BONIS CONSENTIENS. Hæc pars nec in Græco est nec in Syriaco: Quidam etiam vetusti codices Lati-

ni non habent. Verisimile est, huc ascriptam esse ex alia translatione, in qua pro vocabulo *suadibilis*, legebatur, *bonis consentiens*. Nam Græca vox *εὐμενής* etiam hanc interpretationem non respuit; ut *bonis consentire*, sit acquiescere bonorum monitis & consiliis.

PLENA MISERICORDIA ET FRUCTIBUS BONIS. Hac proprietate sapientia cælestis à falsa sapientia, quatenus ea terrena est, discernitur. *Misericordia* virtus est, qua inclinamur ad succurrendum egenis & miseris. *Fructus* autem *bonos* dicit opera exteriora, quæ à misericordia procedunt, velut boni fructus a bona radice: Cujusmodi sunt, pascere fame-licos, vestire nudos, visitare pupillos & viduas in ipsorum tribulatione. Quæ omnia commendata habemus in superioribus hujus epistolæ.

NON JUDICANS, SINE SIMULATIONE. In Græco nomina composita sunt *ἀδιδάκτος* & *ἀνυπόκριτος*; Quod ita verti potest; *Nihil adjudicans*, & *nihil simulans*. Vel, *sine dijudicatione*, & *sine simulatione*. Et quidem hoc posterius, nempe sapientiam, quæ è supernis est, expertem esse simulationis, difficultatem non habet. Atque hac notâ rursus vera sapientia pugnat cum sapientia diabolica: nam hypocrisis cenodoxiæ filia est. Cæterum prior dictio variè exponitur. Oecumenius hunc dat sensum: *Non discernens observationes ciborum & variarum lotionum*: De quibus scilicet Paulus agit in epistola ad Coloss. 2. Cajetanus putat significari constantiam in judicando, oppositam illi inconstantia, quæ ponebatur inter effectus falsæ sapientiæ, ad quam pertinet, inquit, contraria judicia efficere.

Possêt etiam sic intelligi; Non discernens inter personas, id est, non habens respectum personarum: In quo vitio reprehendendo versatus est cap. 2. Quem sensum probabilem facit quod illic dicitur; *Nonne judicatis apud vosmetipsos*. & *facti estis iudices cogitationum iniquarum*? Nam ibi pro verbo *judicatis*, in Græco est *διακρίνετε*, id est, *dijudicatis*, *discretionem fecistis*, scilicet inter personas; honorando divitem & contemnendo pauperem: sicut ibi expositum est.

At verò plerique sic accipiunt hanc partem, ut compositum stet loco simplicis: *non dijudicans*, id est, *non judicans*, quemadmodum vertit noster interpres; ac proinde significetur sapientiam cælestem alienam esse à sinistris & temerariis judiciis proximorum; juxta præceptum Salvatoris: *Nolite judicare, nolite condemnare*, Luc. 6. Quamvis autem hic sensus multis arrideat, idemque ex Latina lectione maximè sit obviu: sciendum tamen, Græcam dictionem multò magis invitare ad sensum quem tertio loco attuli; hunc autem postremum ægrè posse ex ea accipi.

18. FRUCTUS AUTEM JUSTITIÆ IN PACE SEMINATUR FACIENTIBUS PACEM. Concludit hac sententia admonitionem eorum qui sapientiam profitebantur: in quibus specialiter reprehenderat quod *Zelum haberent amarum*, & *contentiones inter se*, id est, iis vitiis laborarent, quæ paci sunt quàm maximè contraria. Igitur epiphonemate pacem commendat, simulque viam facit ad interpretationem continuè sequentem; illam, *Unde bella*, &c. Potest autem *fructus justitiæ* duobus modis intelligi: *Vel* fructus qui ex justitia colligitur, id est, vita æterna; *Vel* fructus qui est ipsa justitia: ut sensus sit, ex pace, tamquam semine, provenire vitam æternam, quæ est fructus ac merces justitiæ; vel, ipsam justitiam, tamquam fructum, colentibus pacem. Quod posterius videtur esse magis ex mente Apostoli; sed ut justitiam accipiamus secundum incrementa sua & perfectionem. Hac enim transitiva locutione *fructus justitiæ* etiam alibi sumitur: ut Philipp. 1. *Repleti fructu justitiæ per Jesum Christum*. Et Hebr.

11. *Fructum pacatissimum reddet justitia.* Cujus loci nostrum vide commentarium. Ratio hujus doctri-

næ est, quia pax charitatem fovet; quam contentiones & dissidia minuunt aut extinguunt.

CAPUT IV.

1. **U**Nde bella & lites in vobis? Nonne hinc? ex concupiscentiis vestris: quæ militant in membris vestris? 2. Concupiscitis, & non habetis: occiditis, & zelatis; & non potestis adipisci: litigatis, & belligeratis, & non habetis, propter quod non postulatis. 3. Petitis, & non accipitis: eo quod male petatis: ut in concupiscentiis vestris insumatis. 4. Adulteri, nescitis quia amicitia hujus mundi inimica est Dei? Quicumque ergo voluerit amicus esse sæculi hujus, inimicus Dei constituitur. 5. An putatis quia innanter scriptura dicat: Ad invidiam concupiscit spiritus, qui habitat in vobis? 6. Majorem autem dat gratiam. Propter quod dicit: Deus superbis resistit; humilibus autem gratiam. 7. Subditi ergo estote Deo: resistite autem diabolo, & fugiet à vobis. 8. Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis. Emundate manus, peccatores: & purificate corda, duplices animo. 9. Miseri estote, & lugete, & plorate; risus vester in luctum convertatur, & gaudium in moerorem. 10. Humiliamini in conspectu Domini, & exaltabit vos. 11. Nolite detrahere alterutrum fratres. Qui detrahit fratri, aut qui judicat fratrem suum, detrahit legi, & judicat legem. Si autem judicas legem, non es factor legis, sed judex. 12. Unus est legislator, & judex, qui potest perdere, & liberare. 13. Tu autem qui es, qui judicas proximum? Ecce nunc quid dicitis. Hodie aut crastino ibimus in illam civitatem, & faciemus ibi quidem annum, mercabimur, & lucrum faciemus: 14. Qui ignoratis quid erit in crastino. 15. Quæ est enim vita vestra? vapor est ad modicum parens, & deinceps exterminabitur. Pro eo ut dicatis: Si Dominus voluerit, & Si vixerimus, faciemus hoc, aut illud. 16. Nunc autem exultatis in superbiis vestris. Omnis exultatio talis, maligna est. Scienti igitur bonum facere, & non facienti, peccatum est illi.

Rom. 14. 14.

1. Pet. 1. 6.

Prov. 3. 6. 34.

SUMMARIUM.

Concupiscentiam ostendit causam esse dissensionum & litium. Moneat ut repudiata mundi amicitia humiliter se Deo subiciant, detractionem vivunt; & ut facturi aliquid, de vita sua instabilitate cogitent.

UNDE BELLA ET LITES IN VOBIS? Id est, inter vos. A specie transit ad genus; hoc est, ab æmulatione & contentione magistrorum inter se, ad similia vitia passim inter fideles grassantia, bella scilicet & lites. Quamquam Oecumenius etiam quæ hic dicuntur, specialiter ad magistros refert. Hæc autem vitia B. Jacobus ita castigat acri objur-gatione, ut statim eorum fontem & originem commonstret. *Bella* vocat conflictus & concertationes de iis rebus, quas malè concupiscebant, ut de pecuniis, honoribus, aut etiam de his quæ ad solam voluptatem facerent. Idem ferè per *lites* significatur. Nam Græcè est *ὁ πόλεμος*, pugna. Poterant alioqui *lites* intelligi forenses; de quibus Paulus 1. Cor. 6. *Jam omnino delictum est in vobis, quod judicia habetis inter vos.* De quibus in hac epistola Jacobus cap. 2. *Nonne divites per potentiam opprimunt vos, & ipsi trahunt vos ad judicia?*

NONNE HINC? EX CONCUPISCENTIIS VESTRIS; QUÆ MILITANT IN MEMBRIS VESTRIS? *Concupiscentiis*, Græcè *ἡδοναί*, voluptatibus. Sed interpret ad sensum Apostoli respexit, qui *voluptates* dixit concupiscentias, id est, carnalia desideria; per tropum, quo objectum ponitur pro actu qui in ipsum fertur. Interrogatio hæc Apostoli, responsiva est; ac si dicat: Certè hæc causa est contentionum vestrarum ac dissidiorum, quam nunc indico; nimirum concupiscentiæ vestræ; *quæ militant in membris vestris*, id est, tamquam milites membris vestris, ut armis, utuntur ad opera peccati; cujus imperio & regno militant, velut oculis ad malè appetendum, manibus ad fraudandum, lingua ad maledicendum. Metaphora est à re militari sumpta, quæ etiam Petrus & Paulus usi sunt: Ille 1. epist. 2. dicens, *Abstinete vos à carnalibus desideriis quæ militant adversus animam.* Hic verò Rom. 6. *Neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato, sed arma justitiæ Deo.*

2. **CONCUPISCITIS ET NON HABETIS.** Causam contentionum & pugnarum quam dixit, explicat. Qui enim concupiscunt quod non habent, utopes, honores, voluptates, insurgunt & incenduntur adversus alios qui habent, aut à quibus impediuntur.

OCCIDITIS ET ZELATIS, ET NON POTESTIS ADIPISCI. *Zelatis*, *ζῆλον*, id est, æmulamini: sed æmulationem intelligit amaram, ut supra. Porro noster interpret dum vertit, *occiditis*, haud dubiè legit in Græco *φονεύετε*, vel *φονεῖτε*; utrumque enim dicitur. Sc-

etiam legit & exponit, Oecumenius Græcus: Nec diversum reddit translatio Syriaca. Rursus, eandem lectionem *φονεύετε*, exhibent biblia Complutensis, & alia ex illis expressa.

Porro alii quidam codices habent *φονεύετε*, id est, *invidetis*. Atque ita vertit Erasmus, & alii ex recentioribus. Quam & Cajetanus veram esse lectionem censet. Ac faciliè potuit, cum sint vicina vocabula, ab oscitante librario alterum pro altero scribi. Quamquam nonnulli suspicio est, Erasmus fuisse primum authorem mutandæ lectionis. Nam in annotat. hac de re agens, nullum pro se codicem allegat, sed tantum dicit: *Forè scriptum fuit φονεύετε*. Non improbabile quidem est, imò satis verisimile, B. Jacobum ita scripsisse: sed non debuit ex sola conjectura, sine codicum ope, lectio consueta mutari. Dico satis verisimile: quia non hic agit Apostolus adversus homicidas ac miserorum oppressores; quales illi divites, quibus sequenti capite dicit, *Addixistis & occidistis justum*: sed contentiones & æmulationes quæ inter fideles Judæos erant, reprehendit.

Unde & Oecumenius hanc partem exponens, confugit ad occisionem spiritualem, qua quis sectando cupiditates, suam occidit animam. Quæ tamen expositio parum convenit. Est enim communis omni mortaliter peccanti. Quod si B. Jacobus scribere voluisset *occiditis*; ordinem commutasset, dicendo, *Zelatis & occiditis*, ut à minus gravi faceret gradum ad id quod gravius est. Deinde, quid est, *Occiditis, & non potestis adipisci*? cum occidere non sit via ad adipiscendum quippiam; nisi apud homines valde sceleratos? *Invidetis* autem hic maxime quadrat: Invident enim plerumque qui adipisci volunt quod vident alios habere. Docet autem Apostolus hoc loco, cur ea quæ petunt, non accipiant; quia nimirum affectibus invidiæ & æmulationis aguntur.

Inter *invidiam* & *æmulationem* hoc discriminis esse vult Cajetanus, quod invidia referatur ad tristitiam interiorem; æmulatio ad conatum conformem invidiæ. Verum magis placet ita distingui, quod *invidus* propriè doleat de bono alieno, volens illud non esse: *æmulus* autem propriè suum velit bonum, æquandum alieno. Certè nisi differrent hæc duo, etiam dum in malo accipiuntur, non utrumque poneret Apostolus Paulus in enumeratione operum carnis, Gal. 5.

Porro si quis contendat germanam esse lectionem, *occiditis*; non repugnabo: sed dixero, sensum hunc esse; *occiditis*; id est, odio habetis alius alium: *Omnis enim qui odit fratrem suum homicida est*, 1. Joa. 3. Notandum verò, etiam apud Paulum loco jam citato, tam in Græcis codicibus quam Latinis, legi hæc duo, *invidias* & *homicidia*; sed & eam lectionem.

Quid discriminis sit inter invidiam & æmulationem.

Nota, volup-
tates & pra-
vas cupidita-
tes esse litium
& contentio-
num semi-
naria.

nem Hieron. in comment. vitiosam esse confirmat; negans homicidia ad textum pertinere, quemadmodum illic annotavimus.

LITIGATIS ET BELLIGERATIS. Repetit ordine converso quæ initio dixerat *bella & lites*. Sunt enim hic verba, quorum illic nomina. Græcè; *pugnatis & bellatis*; scilicet verbosis & clamoris contentio- nibus.

ET NON HABETIS; PROPTER QUOD NON POSTULATIS. Oecumenius negationem posteriore loco omittit. Sic autem habet, interprete Hentenio: *Et non accipitis id propter quod postulatis*. Verum apparet eam lectionem esse mendosam: esset enim tautologia; Nam hoc ipsum sequitur, *Petitis & non accipitis*. Est igitur sensus: Ad ea bona quæ desideratis, non ea via conanini qua oportuit. Si quid vobis deest quod meritò desideratur, id non pugnis aut conflictationibus querendum, sed à Deo postulandum, *quidat omnibus affluenter*, sicut dictum est cap. 1.

3. PETITIS ET NON ACCIPITIS; EO QUOD MALE PETATIS. Præoccupat quod dicturi erant: Imò verò petimus à Deo precibus quotidianis. Atqui, inquit, malè petitis: ideo non accipitis. Ergo quod Dominus in evangelio promittit, *Omnis qui petit accipit*, Matth. 7. ita accipiendum, ut non satis sit bona petere, nisi benè petantur; alioqui nec petere censendus est, qui non petit quo modo Salvator in sua promissione verbum petendi intellexit. Jam autem ad bene petendum in primis necessaria est bona intentio; quæ istis defuit. Sequitur enim.

UT IN CONUPISCENTIIS VESTRIS INSUMATIS. *Concupiscentiis*, Græcè *voluptatibus*, ut suprâ. Sensus: Ea quæ petitis, sive pecunias, sive honores, sive scientiam, eo fine petitis ut habeatis unde voluptates vestras expleatis. Nomine *voluptatum* comprehendere videtur omnem illicitam delectationem qualis etiam ea est, quam ex pecuniis avari, ex honoribus ambitiosi, ex scientiis quærent curiosi: licet propriè verba B. Jacobi pertineant ad voluptates sensuum, quibus saturandis solent homines sæculo dediti facultates suas impendere, quod Græcè est *sumere, insumere, sumptum facere*. In summa, vult Apostolus frenandas esse cupiditates, ut moderatæ sint & ordinatæ; Deinde, quæ moderatè cupimus à Deo postulanda esse: ita futurum, ut remotis contentionibus atque æmulationibus, pacem colant & fructum justitiæ proferant.

Hic monendus es lector, quosdam interpretes, Oecumenii commentarium secutos, totum hunc locum restrictè exponere de magistris, seu magistrallis scientiæ cupidis; contra quos in fine capitis præcedentis agebatur. Exponunt autem hoc modo: Unde pugne verborum & contentiosæ disputationes inter vos, dum quisque videri vult alio doctior & sapientior; nisi ex concupiscentiis vestris? Non enim Christo Domino servitis, sed alius suo ventri studet, id est, voluptatibus carnis; alius opes & ex opibus splendorem quærit; alius honores ambit; alium gloria titillat. Et hæc consequi speratis excitata apud discipulos opinione magnæ scientiæ. Hinc inter vos odia, invidiæ, æmulationes: Nec sic tamen obtinetis ea quæ concupiscitis. Si dicatis sapientiam vos expetere; ne illam quidam consequimini; quia non eam petitis à Deo, sicut vos initio docui esse faciendum; aut si petitis, malè petitis, ut ea abutimini ad quæstum, ventrem, honores, &c. Gravis hæc increpatio est adversus doctores & concionatores, qui in sua professione ac munere aliud spectant quam gloriam Christi. Ad hunc sensum, quem non improbo, possunt etiam accommodari quæ sequuntur.

4. ADULTERI NESCIITIS QUIA AMICITIA HUIUS MUNDI INIMICA EST DEI? Græci codices sic ha-

bent: *Adulteri & adultera, nescitis quod amicitia mundi inimicitia Dei est?* Eadem lectio est apud Oecumenium: Nec dissonat editio Syriaca, nisi quod additum non habet illud, *Et adultera*. Quod sanè adjectitium videri potest. Nusquam enim muliebrem sexum alloquitur Apostolus tota hac epistola. Sed & proximè dicta, ad viros propriè dirigebantur. Non dissimilis huic sententia est apud Paulum Roman. 8. *Sapientia carnis inimica est Deo*; ubi similiter in Græco & Syriaco legitur *inimicitia*.

Præsens objurgatio tangit & castigat eum affectum, quo laborare solent ii, in quibus est aliquid excellens; ut sunt sapientiæ magistri. Volunt enim esse magni in sæculo, ideoque quærent hominibus placere magis quam Christo servire: quam vocat Apostolus *amicitiam mundi*; videlicet *mundi* nomine significans homines, ut plerique sunt, id est, quales ex Adam nati, non quales in Christo renati. Hæc amicitia est *inimicitia Dei*, vel ut Paulus loquitur, *in Deum*, adversus Deum; quia hominem constituit à Deo aversum, Deoque contrarium: utpote tendens ad diversum & contrarium finem: item quia est amicitia cum eo qui est hostis Dei, id est, cum mundo & diabolo mundi principe. *Adulteros* autem appellat metaphoricè; tum quia voluptatum fecerat mentionem, quarum immodicus & exstians appetitus adulteros facit; tum quia à Deo fornicatur, atque adulteratur, quisquis amorem, quem Deo debet, ad mundum transfert.

QUICUMQUE ERGO VOLUERIT AMICUS ESSE SÆCULI HUIUS, INIMICUS DEI CONSTITUITUR. *Sæculi huius*; Græcè, *mundi*, ut in parte præcedenti. Infert autem hanc conclusionem argumento expresso a conjugatis. *Amicitia mundi est inimicitia Dei; Ergo omnis amicus mundi constituitur inimicus Dei*. Terribilis valde sententia adversus eos qui suas actiones & studia componunt ad gratiam humanam. Hoc enim verè est esse amicum huius sæculi.

AN PUTATIS QUIA INANITER SCRIPTURA DICIT: AD INVIDIAM CONUPISCIT SPIRITUS QUI HABITAT IN VOBIS? *Aut putatis*, habent antiqui codices. Pro verbo, *habitat*, in Græco est aoristus *ἔκειτο*, id est, *habitavit*, uti quidam verterunt; vel potius, *habitationem accepit & fixit*: ut significetur actus præteritus in præsentem continuatus; quemadmodum verbo *ἐκείσθαι* Marc. ult. Heb. 1. 10. & 12. quod alii *sedit*, alii *sedes* transferunt; de quo diximus suis locis. Eam esse vim huius aoristi docent alia loca, maximè si Græca consulantur, ut Matth. 2. *Veniens habitavit in civitate qua vocatur Nazareth*; & cap. 4. *Venit & habitavit in Capharnaum*, id est, ad eas civitates commigravit, & in iis habitationem constituit. Unde rectè noster interpres, quemadmodum & Syrus verbo presentis temporis Græcam vocem hoc loco reddiderunt. *In vobis*, Græcè & Syriacè *in nobis*. Sicque legisse Oecumenium commentarius ejus indicat; tamen parum id refert ad sensum. Nam modestiæ est Apostolicæ conjungere se eorum personæ quos increpat; sicut vidimus capite præcedenti.

Cæterum de intellectu totius sententiæ non parva difficultas est; multumque in ea tum distinguenda, tum explicanda, variant tractatores; quod non appareat de qua Scriptura loquatur Apostolus, nec de quo spiritu. Unde & invidiam alii aliter interpretati sunt, & ad diversa retulerunt. Illud in primis admoneo, Scripturam intelligi debere veteris instrumenti. Nam ubicumque in libris Apostolicis Scriptura citatur, ad legem & Prophetas respicitur, non ad ea quæ Apostoli jam scripserant: *Habemus*, inquit Petrus, *firmiorem Propheticum sermonem*, 2. epist. 1. Est autem distinctio maximè obvia, quam nostri codices exhibent, quamque Syrus interpres secutus est, ut post verbum, *dicat*, stygme ponatur,

Nota objurgatione Apostoli adversus eos, qui volunt videri magni in hoc sæculo, & plus student placere hominibus quam Deo.

Adulter est quisquis neglecto Deo amat mundum.

Nota terribilem sententiam adversus eos qui omnia sua dirigunt ad gratiam humanam.

Nota ad mores, non satis esse bona petere, nisi & benè petantur.

Sensus.

Nota ad mores, gravem increpationem Doctorum ac prædicatorum, aliud in suo munere quam gloriam Dei querentium.

& interrogationis nota totam sententiam claudat. Ita significatur, Scripturam non inaniter nec frustra dicere hæc verba, saltem quoad sensum, *Ad invidiam concupiscit*, &c. Quod tamen adhuc variè exponitur.

1. Expof.

Plærique, quorum & Beda meminit tertio loco (tres enim adfert expositiones) dictum accipiunt de *spiritu humano*, per se prono ad malè concupiscendum: Et scripturas citant *Gen. 7. & 8.* ubi dicitur quod *sensus & cogitatio cordis humani ab adolescentia sua sit intenta ac prona ad malum omni tempore*. Sed ibi nulla invidiæ mentio.

2. Expof.

Alii *Spiritum Dei* intelligunt; quem dicunt concupiscere usque ad invidiam, id est, zelotypiam, dum more viri zelotypi non patitur cultores suos amorem transferre ad mundum, & ea quæ mundi sunt; & id si fiat, zelo vindictæ adversus eos commovetur. Prosequitur hunc sensum pluribus verbis Cajetanus; & Scripturam adfert *Exod. 20.* ubi Deus in legis latione zeloten se vocat. Sed aliis istud non probatur; ac meritò. Nusquam enim in sacris literis invidia accipitur in bono. Et utique superius invidiam & pugnas graviter culpatas audivimus.

3. Expof.

Hinc alii, quos Beda memorat secundo loco, *ad invidiam* exponunt, adversus invidiam; ut sensus sit, Invidiæ morbum debellari atque à vestris mentibus extirpari desiderat Spiritus Dei per baptismum habitans in vobis. Id enim scriptura dicit iis locis quibus invidiam damnat. Nec refugit hanc significationem Græca præpositio *ἀντί*.

4. Expof.

Porrò Oecumenius aliter distinguit. Nam partem illam, *Ad invidiam*, annectit interrogationi præcedenti: reliquum affirmatè legens, & *τὸ πνεῦμα* quarto casu accipiens, *concupiscit spiritum*: tametsi id interpretis ejus non animadverterit. Facit enim hunc sensum Oecumenius: An putatis scripturam inaniter, & ad invidiam (id est, tamquam nobis invideat) dicere, præcipere; id est, difficilia humilitatis præcepta nobis præscribere? Nequaquam: sed id facit exaltationis nostræ causa. Concupiscit enim sive expetit spiritum, id est, gratiam in nobis per suam exhortationem inhabitare, per quam exaltemur: uti sequentia Jacobi verba declarant.

5. Expof.

Alius vir doctus eandem distinctionem secutus, notam interrogationis in fine collocat; & hoc modo exponit: An existimatis frustra scripturam dixisse, eo quod vobis invideat; Spiritum carnis vestræ pravè concupiscere, nec bona esse ea quæ desiderat? Non ita sanè quod vobis invideat; Quinimò majorem (uti sequitur) gratiæ cælestis pollicetur opulentiam, quam quæ cunctis carnis desideriis queat comparari. Sic ille. Sed mihi coactæ videntur hæc expositiones. Est autem & alia hujus sententiæ distinctio, sive potius pronuntiatio, quæ utrumque membrum facit interrogativum. Exponitur autem simpliciter. *Uno modo*, ut posterius membrum contineat in se scripturam allegatam; utpote sensum hunc habens negativum: Non concupiscit (id est, concupiscere facit) Spiritus sanctus: quem in baptismo accepistis, ad invidiam: sed magis ad beneficentiam. Id enim docet Scriptura, Sap. 1. *Benignus est spiritus sapientiæ*. Quæ Lirani expositio est. *Altero modo*, ut allegatio scripturæ referatur ad præcedentia; ac sensus sit hujusmodi: Num putatis scripturam inaniter dicere ac docere hoc quod modò dixi, mundi scilicet amicitiam Deo adversari, nosque Dei inimicos constituere? (id enim docent omnes scripturæ quæ à malorum conversatione & amicitia fideles revocant) Numquid spiritus gratiæ quo signati estis in die redemptionis, hoc concupiscit, ut invidetis alterutrum; ac non potius ad charitatem & pacem invitat atque impellit? Ipse enim est qui, ut sequitur, *majorem dat gratiam*. Hic sensus, quem Beda probat & alii post eum, instituto

6. Expof.
ceteris probabilior.

Apostoli non malè quadrat: ut qui contra simulas & dissidia quæ inter fideles erant, concionatur hoc loco.

Verùm non est ea negligenda pronuntiatio, quæ posteriorem sententiæ partem, *Ad invidiam*, &c. legit absque interrogatione: & est observandum, quod huic parti in Græco non præmitti voculam *ὅτι* quia, quod; quæ tamen ferè præmitti solet ubi de scriptura testimonium aliquod assumitur, ut Marc. 11. *Nonne scriptum est, quia domus mea domus orationis vocabitur?* Rom. 3. *Sicut scriptum est, quia non est iustus quisquam*, &c.

Unde nihil necesse est hanc partem, *Ad invidiam* &c. accipi ut scripturam, quam velit Jacobus citare. Nam fieri potest ut aliò respiciat: velut ad id quod præcedit; juxta Bedæ expositionem quam dixi; vel ad id quod paulò post sequitur, *Deus superbis resistit*, &c. quod suspicatur Emanuel Sa; vel ad aliam quamlibet Scripturam. Pro cujus investigatione mihi videtur illud benè considerandum, quod hæc pars, *Ad invidiam concupiscit Spiritus qui habitat in vobis*, admodum conveniat cum verbis illis superioribus: *Concupiscitis & non habetis. Occiditis, si ve invidetis, & zelatis, & non potestis adipisci*. Item *Petitis & non accipitis*, eo quod malè petatis ut in concupiscentiis vestris insumatis. Continet enim similem cum illis exprobrationem, quia scilicet eorum spiritus ad invidiam concupiscit ac petit.

Itaque sententiam ita suppleo & expono: An putatis inaniter scripturam dicere, Petite & dabitur vobis? Non. Sed ad invidiam concupiscit spiritus vester, ideo non datur quod petitis. Cum enim Scriptura passim dicat & moneat ut à Deo petamus quicquid boni desideramus, neque id sine promissione impetrandi; ut Psalm. 24. *Universi qui sustinent te, non confundentur*; & 33. *Accedite ad eum & illuminamini, & facies vestre non confundentur*; & 36. *Revela Domino viam tuam, & spera in eo, & ipse faciet*. Et ecclesiastici 2. *Nullus speravit in Domino, & confusus est*. Et iterùm: *Quis invocavit eum; & despectus illum?* Denique cum Dominus noster planissimè promittat, *Petite, & accipietis*. Omnis enim qui petit, accipit, Matth. 7. & alibi: in vobis tamen contrarium apparet. Petitis enim & non accipitis.

Sed non ideo putetis Scripturam inaniter & falsò hæc dicere, aut vanam esse Christi promissionem: Defectus enim ex vestra parte est, ut antè dixi; quia malè petitis. Nam spiritus qui in vobis sedem habet, spiritus utique vitiosus ac malus, ad invidiam & æmulationem concupiscit, id est, ad ea concupiscenda vos incitat, pro quibus consequendis invicem invidetis & æmulamini; sive sint opes, sive honores, sive sapientia atque scientia. Sic autem efficiuntur Dei inimici, ea videlicet quæ mundi sunt, amando & concupiscendo, mundique amicitiam ambiendo. Cum igitur & pessimè petatis, & Dei sitis inimici: cur miramini vos non exaudiri? Non enim simpliciter omnes aliquid à se petentes exaudiri se promittit; sed Deum timentes, & in veritate ipsum invocantes, & ea quæ Dei, non quæ mundi sunt, quærentes. *Voluntatem*, inquit, *timentium se faciet, & deprecationem eorum exaudiet*. Prope est Dominus omnibus invocantibus eum, omnibus invocantibus eum in veritate, Psalm. 144. *Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui*, Psalm. 36.

Hæc expositio perspicua est; & quàm maximè videtur in hære contextui Apostolico. Cui & sequentia probè respondent; ut mox docebimus. Eòdem redibit sententia, si scripturam dicamus intelligi eam quæ fuit insinuata in superiori illa occupatione, *Petitis & non accipitis*. Nam sensus erat; Miramini vos non accipere, cum Scriptura sacra toties promittat petentibus exauditionem. Unde quod

Sensus hujus loci perspicua enat ratio.

Nota ad mores, quæ de causa contingat multorum orationes à Deo non exaudiri.

ibi sequitur, eo quod male petatis, sicut illic explicatur, addendo, ut in concupiscentiis vestris infumatis; ita nunc amplius declaratur, hac parte, *Ad invidiam concupiscit spiritus*, &c. Quod jam de spiritu vitioso interpretati sumus, sive per hunc spiritum intelligatur animus hominum depravatus, sive spiritus mundi, de quo Pauli 1. Cor. 2. *Nos autem non spiritum huius mundi accepimus*; sive malum habitans in nobis, de quo Rom. 7. id est, concupiscentia, ab ipso ortu penitus infidens Adæ filiis, & in eis excitans desideria quæ militant in membris ipsorum, ut supra dictum est. Qui commentarius est Hassellani, idemque nobis præ cæteris probatur.

6. MAJOREM AUTEM DAT GRATIAM. *Gratie* nomen in scripturis comprehendit omne datum gratuitum & salutare: nec aliter hoc loco accipiendum. Qui partem proximè præcedentem de spiritu Dei interpretantur, hic non laborant. Nam eundem spiritum in hac parte commodissimè subaudiunt. Qui verò de spiritu vitioso partem illam exponunt; eos necesse est hic aliud quærere suppositum verbi, *dat*. Cum autem scriptura sit verbum Dei; & quod scriptura promittit, ipse Deus promittat, rectè hic subintelligitur *Deus*, utpote tacitè nominatus ibi, *dicat scriptura*, videlicet divina. Certè, inquit, Deus qui promittit, si bene rogetur, atque ex humili corde petitio vestra procedat, etiam *majorem dabit gratiam*, id est, beneficia tribuet majora petitis: ut pro terrena sapientia, cælestem; pro splendore sæculi gloriam sui regni. Aut *majorem* intellige eam quam dedit: quasi dicat, gratiam ante datam augebit, aliquid ad eam adjiciet, majorem eam & cumulatiorem reddet. Cui sensui benè congruit quod sequitur.

PROPTER QUOD DICIT: DEUS SUPERBIS RESISTIT, HUMILIBUS AUTEM DAT GRATIAM. *Propter quod*, nempe significandum, *dicat* Deus vel scriptura. Totam hanc partem Græci quidam codices præmittunt. Oecumenius quoque non interpretatur; nec in sua versione exhibet Erasmus; qui & suspicatur à studioso quopiam annotatam in margine ex epist. Petri priore cap. 5. ubi eadem habetur sententia; postea in contextum irrepisse. Verùm illic non est additum, *Propter quod dicit*. Latini omnes & legunt & interpretantur: Habent & Græci codices multi ac vetusti; & ex his editiones Aldina & Complutensis. Nam de Aldina Erasmus ipse fateatur: ideoque in sua paraphrasi sententiam hanc restituit. Denique dat eam Syrus interpres Unde non dubitamus quod à B. Jacobo scripta fuerit. Occasionem ejus prætermittendæ fuisse puto, quod similiter desinat cum parte præcedente: quæ res scribam oscitantem fefellit, ut omissis verbis mediis ad sequentia transiret. Tale quid enim & aliàs fuit à nobis observatum.

Desumpta est autem sententia ex Proverbiis Salomonis cap. 3. juxta antiquam translationem, ut ait Beda; id est, eam quam primi ex Hebræo fecerunt interpretes LXX. nisi quod hic *ὁ θεός*, Deus; in Proverbiis, *κύριος*, Dominus, scribitur. Atqui ex Hebræo sic transtulit eam Hieronymus: *Ipsè deludet illos, & mansuetis dabit gratiam*. Quod tamen sensu non est diversum. Nam *illos* sive *derisores* iidem sunt qui *superbi*. Inde enim quis alium irridet; unde se illo meliorem reputat. *Mansueti* quoque & *humiles* iidem ferè in scripturis intelliguntur. *Resistit* autem *Deus superbis*, dum eos humiliat, & humiliando contemptibiles reddit: quod proprium est deridentis. Convenit tamen *resistendi* vocabulum; quia superbi sunt velut invasores gloriæ divinæ, dum sibi rapiunt quod Dei est. Invasoribus autem & raptoribus vis opponitur; quod est resistere.

At verò *mansuetis & humilibus*, qui Deo jam grati

sunt, & ab ejus gratia præventi, *gratiam dat*, scilicet majorem, ut dictum est; dum augeat gratiam prius datam, ac nova subinde gratiæ munera prioribus adjicit. Humilitas enim non tantum gratia est; sed cui tamquam vasi alias virtutes, infundat, ut in eo conserventur. Unde humiles typicè per valles significantur, quæ aquas cælestes suscipiunt ac retinent, ideoque frugiferae sunt. Lucæ 3. *Omnis valis implebitur*. Psalm. 64. *Valles abundabunt frumento*. Pulchrè S. August. serm. 27. de verbis Domini, loquens de Maria sorore Lazari: *Sedebat ad pedes capitis nostri. Quanto humiliter sedebat, tanto amplius capiebat. Confluit enim aqua ad humilitatem convallis; defluit de tumoribus collis*.

Ex qua declaratione hujus scripturæ, liquet eam haudquaquam patrocinari Pelagianis, qui gratiam dari dicebant secundum merita nostra. Nam merita intelligebant quæ ex nobis sunt, quæque gratiam Dei præveniunt. At è diverso confirmat eadem Scriptura Catholicam doctrinam, quæ tradit hominem justificatum, bonis operibus ac in primis humilitate mereri gratiæ augmentum. Hæc enim merita nobis ex Deo esse profiteamur, à quo, *omne datum optimum, & omne donum perfectum*, sicut dictum est cap. 1. Docet autem hæc Scripturæ sententia, quemadmodum aliæ multæ similes, quid Deus agat, ut iudex ac meritorum discretor. *Resistit enim superbis ac deprimit eos*: quia hoc eorum superbia meretur, *Humilibus autem dat gratiam*, eosque exaltat; quoniam id meretur eorum humilitas. Verum quia malis non semper rependit Deus quod merentur: non huic repugnat sententiæ quod aliquando superbos deprimit & humiliat salubriter; convertens eos ad se, & gratiam humilitatis inspirans, per quam cætera Dei dona recipiant. Sed id misericordiæ est, non justitiæ.

Porrò significat Apostolus, ex superbia fuisse natas contentiones & æmulationes, ac cætera vitia, contra quæ superius egit; eamque ob causam in postulatis suis non fuisse exauditos: Idcirco superbos eos hic vocat. Hortatur autem ad humilitatem amplectendam, si velint exaudiri & exaltari à Deo, Quod quidem in sequentibus agit expressius.

7. SUBDITI ERGO ESTOTE DEO. Id est, per veram humilitatem vos illi subternite, confitentes peccata vestra, & agnoscentes quàm sine illo nihil possitis. Ita fiet ut gratiam ampliorem consequamini. RESISTITE AUTEM DIABOLO; ET FUGIET A VOBIS. *Autem* de suo adjiciunt interpretes. Innuit Apostolus à diabolo, qui est rex super omnes filios superbia, Job. 41. suscitatas fuisse lites & contentiones de quibus supra. Hic verò patet non ita tentari unumquemque à propria concupiscentia, quod dixit capit. 1. ut non etiam diabolus in tentandis hominibus suum negotium agat. Ipse enim suis suggestionibus concupiscentiæ fomitem excitat atque incendit. Resistitur autem diabolo, dum ejus tentationibus opponuntur arma, quibus nos instruit Paulus Ephel. 6. dicens: *Accipite armaturam Dei, ut possitis resistere in die malo*. Et infra: *In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere*. De quo & Petrus 1. epist. 5. *Cui resistite, fortes in fide*.

Poteit igitur & B. Jacobi præceptum sic accipi: *Resistite diabolo*, per fidem. Sed nihil vetat etiam cæteras armaturæ Dei partes intelligi, præsertim humilitatem, & ex ea profectam orationem ad Deum. Nam de humilitate nunc sermo versatur. Nec ulla alia re magis fugatur diabolus, quàm humilitate; quippe quam maximè oderit ipse superbissimus.

Sed, quomodo fugiet à nobis, si ei resistamus; qui numquam nos oppugnare desinit; imò adversus resistentes vehementius insurgit? *Respondeo*. Fugere dicitur

Nota, ad mores, superbos esse Deo exosos, humiles vero ad recipiendam uberius gratiam elici perquam idoneos.

Obs. contra Hæreticos, hominem justificatum mereri gratiæ augmentum.

Nota humilitate maximè fugare Diabolum. Dubium.

Quomodo
Diabolus
fugiat, dum
resistimus,
qui num-
quam defi-
nit impu-
gnare.

dicitur dum repellitur ac vincitur; etiam si victus subinde redeat & pugnam instauret. Est enim in verbo *fugendi* metaphora, sic explicanda. Fugit diabolus, quatenus debilitatur; Nam debilius est fugere: Debilitatur autem quatenus homini, quem impugnat, vires crescunt ipsa victoriâ, qua meretur atque consequitur augmentum virtutis. Quamquam nec permittit illum Deus nos tentare quantum & quoties vult; sed interdum tentatis, post graviores impugnationem, ferias ab immani hoste concedit: quemadmodum docet exemplum sancti Antonii apud Athanasium.

8. APPROPINQUATE DEO, ET APPROPINQUABIT VOBIS. Deo, qui ubique est & omnia implet, *appropinquamus*, non gressibus corporis, sed motibus animi. Sensus igitur est: Appropinquate Deo per humilitatem; & appropinquabit vobis per gratiam: secundum quod antè dixit: *Humilibus dat gratiam*. Et infra dicit: *Humiliamini in conspectu Dei, & exaltabit vos*. Verumtamen nemo appropinquat Deo, nisi tractus ab eo. Vocat quidem Christus & invitat, dicens: *Venite ad me omnes qui laboratis*, Matth. 11. Sed idem ipse testatur & dicit: *Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit eum*, Joan. 6. Præclare sanctus Hieron. in comment. epist. ad Eph. 2. quod absque cruce Domini Jesu nemo appropinquat Deo. Quare nec ista Jacobi sententia favet supradicto Pelagiano dogmati.

EMUNDATE MANUS, PECCATORES; ET PURIFICATE CORDA DUPLICES ANIMO. Generalem nunc subijcit rationem appropinquandi Deo; scilicet per mundiciam operum & cogitationum. *Manuum* nomine comprehendit omnia membra quibus exterius aliquid operatur; inter quæ principatum obtinent manus. Cæterum à corde cogitationes procedunt. Præcipit ergo ut tam opera quam cogitationes habeant mundas ac repurgatas à pravis cupiditatibus; iis potissimum, de quibus eos in superioribus reprehendit; & quæ contentionum inter eos erant seminaria. Nondum enim ab argumento discedit. *Peccatores* vocat, propter opera foris conspicua, quæ suprà nominavit bella & lites. *Duplices* autem *animo* vocat, propter ancipites cordium affectiones & cogitationes, quibus fluctuabant inter amicitiam Dei & mundi. Volebant enim esse Dei amici, quò fides urgebat; sed cupiditatibus impliciti mundo volēdicere nequibant. Unde & in suis actionibus erant instabiles ac varii; sicut dixit cap. 1. *Vir duplex animo inconstans est in omnibus viis suis*. Est enim idem vocabulum Græcum *διψαλγος*.

Porrò si jubentur homines emundare manus, & purificare corda, nec jubetur quid impossibile, consequens est eos posse hæc præstare. Quod dum faciunt, utique cooperantur suæ justificationi; quæ corda purificantur à Deo: ac quodam etiam sensu seipfos justificant: quomodo dictum est à Davide: *Ergo sine causa justificavi cor meum, & lavi inter innocentes manus meas*, Psal. 72. Quamquam & illa cooperatio effectus est gratiæ divinæ. *Quid enim habes quod non accepisti?* 1. Cor. 4.

9. MISERI ESTOTE, ET LUGETE, ET FLORATE. Peccatores quos dixit hortatur ad opera pœnitentiæ. *Miseri estote*, Græcè *πενήσασθε*. Erasmus, *affligimini*, id est affligite vosipsos, opera pœnalia subite; quod Hebræa phrasi dicitur, *affligite animas vestras*. Id fiebat jejuniis, supplicationibus; item luctu, ploratu, cilicii gestatione, & aliis id genus operibus, quibus Deum iratum sibi placere studebant. Est enim adhortatio persimilis ei-quæ est apud Joel Prophetam ca. 2. *Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejuniis & in fletu & in planctu, & scindite corda vestra*, Eodem pertinet quodd sequitur. *Risus vester in luctum convertatur, et gaudium in moerorem*. Hoc est, Pro risu & gaudio luctum

Guil. Estii. Tom. III.

& moerorem assumite. *Risum & gaudium* intelligit in quæ sese effunderant, iis ex parte potiti bonis, quæ malè concupierant.

10. HUMILIAMINI IN CONSPECTU DOMINI; ET EXALTABIT VOS. Peccatoribus, præsertim superbis, Deo reconciliandis maximè necessaria est humilitas. Ideò rursus hac velut superiorum clausula, ad humilitatem eos revocat; idque addita promissione exaltationis. *Quasi dicat*; Ut concludam, hæc una ratio est amicitiae & gratiæ Dei recuperandæ, & altitudinis, quam quæritis, adipiscendæ; si vos humilietis in conspectu Dei. Sententia eadem est cum illa, quam ex ore Salvatoris toties audierat: *Omnis qui se humiliat, exaltabitur*. Nec diversum significat ab illa superiore, *Humilibus dat gratiam*. Exaltat enim humiles Deus, adjiciendo eis ampliora suæ gratiæ beneficia, quibus veram consequantur sublimitatem & gloriam.

Illud, *In conspectu Domini*, dupliciter intelligi potest: Vel, ad significandam humilitatis veritatem ac sinceritatem. Nam ad veram sublimitatem, non nisi per veram humilitatem pervenitur. Quicquid autem coram Deo tale est, id verè tale est. Vel potiùs, ad significandum quod suprà dixit; *Subditi estote Deo*. Ut sensus sit: Cum omni humilitate vos Deo submitte. Sic enim & B. Petrus exponit 1. epist. 5. dum eandem sententiam effert his verbis: *Humiliamini sub potenti manu Dei, ut vos exaltet in tempore visitationis*. Ex quo etiam loco discimus exaltationem hic promissam, etsi per augmenta beneficiorum Dei inchoetur in hoc sæculo, non tamen perficiendam nisi in gloria sæculi futuri.

11. NOLITE DETRAHERE ALTERUTRUM FRATRES. Multicodices addunt *mei*. Sed meliores Græcis consentanei non habent. Præceptum hoc cavendæ detractionis superioribus subjungit; quia detra-ctio linguæ vitium est affine contentionibus, de quibus jam egit, & cum his ex eadem radice surgens, nempe radice superbiæ & ambitionis. Nam ideo detractor fratri obloquitur, & famam ejus convellit & maculat, ut illo depresso & contempto ipse melior ac honoratior habeatur. Nec improbabile est, Apostolum hic quoque speciatim ad magistros respicere, qui per æmulationem & arrogantiam mutuò detrahebant, alii aliorum seu doctrinam, seu vitam moreque carpentes. Est autem Græcè *καταλαλῶν*, id est, *obloqui*. Quo verbo non solum obre-tationis vitium quo fama læditur absentis (quamquam hoc potissimè;) verum etiam convici-um & calumnia significari solent. *Alterutrum*, Græcè *ἀλλήλων*, id est, alter alteri; etiam si non sit detra-ctio reciproca. Nam mali bonis plerumque detra-hunt, non contrà.

QUI DETRAHIT FRATRI, AUT QUI JUDICAT FRATREM SUUM. Græcè, *Detrahens fratri suo & judicans fratrem suum*; copulante nimirum conjunctione, qua significetur eundem qui fratri suo detrahit, fratrem judicare. DETRAHIT LEGI, ET JUDICAT LEGEM. Quomodo is qui fratri detrahit, fratrem judicet, facile est intelligere. Judicat enim, fratrem privato suo judicio talem aut talem eum pronun-cians atque condemnans; & hoc suum de eo judi-cium aliis ingerens. Nam *judicium* pro condemna-tione sumitur more scripturæ.

Sed quomodo detrahat legi, & judicet legem; non satis apparet. Venerabilis Beda duobus modis id explicare conatur. *Vnus est*, eum qui detrahit fra-tri, detrahente legi, quasi ipsa non rectè fecerit, quæ detractionem vetuit, dicens: *Non eris criminator & susurro in populis*, Levit. 19. Simile quid innuit Oe-cumenius, citans legem Christi, Matth. 7. *Nolite judicare ut non ju dicemini*. Et versiculum Phalmi 100, *Detrahentem secretò proximo suo, hunc persequetur*. Nec dissimiliter Aquinas 2. sec. quæst. 74. art. 2. ad

ZZzz

Sensus.

Nota locum
moralem,
contra vi-
tium detra-
ctionis.

Nota, De
mundicia
operum &
cogitationū
sectanda.

Obf. contra
Sectarios,
hominem
cooperari
suæ justifi-
cationi.

Quomodo
detrachens
fratri, detra-
hat legi.
1. Explic.

3. ita scribens; *Ille qui detrahit fratri, in tantum videtur detrahare legi, in quantum contemnit præceptum de dilectione proximi.*

2. Explic.

Alter modus, Eum qui detrahit fratri legis iussu facienti, detrahare legi & judicare legem, quæ talia iussa dedit. Sic & Cajetanus docens hanc Apostoli sententiam directè verificari de detractioe & iudicio quo bonum opus, quod lex probat, vituperatur ac damnatur. Nam eo damnato damnatur ipsa lex. Eandem reddit sententiam Titelmannus in sua paraphrasi. Igitur juxta hunc intellectum de ea tantum detractioe sermo est, qua de proximo cum vituperatione narratur quod verè bonum est & laudandum. Sed hæc videtur nimirum restricta ratio præcepti Apostolici, cum illud sensum habeat generalè.

3. Explic.

Alii proinde sic explicant; *Qui detrahit fratri, detrahit legi*; quia dum fratrem judicat & damnat, legis officium & partem præoccupat, ac si legator sive iudex (hunc enim nomine comprehendunt) in iudicando & damnando eo qui deliquit, tardior esset. Qui sensus, etsi probabilis sit, eum tamen quem adfert S. Thomas, cæteris anteponendum censeo: tum qua parte legem exponit de præcepto dilectionis proximi; nam de hac lege jam antelocutus est Jacobus cap. 1. & expressius cap. 2. tum in eo quod detrahentem fratri interpretatur huic legi detrahare, eamque judicare, quatenus illam contemnit. Quod quidem maximè locum habet in magistris, qui non quomodocumque, sed cum auctoritate & supercilio dicta, factaque aliorum sibi iudicanda sumunt; quasi ipsorum iudicium sit pro lege. Quod non sit sine contemptu quodam legis Dei, qua mutuam charitatem præcepit. Ratio dicti Apostolici videtur hæc esse. Quia qui fratri detrahit, iudicium condemnationis in fratrem statuit, contra legem charitatis quæ id verat. Itaque consequenter ipsam legem judicat & condemnat.

4. Explic.
S. Thomæ
approbatur.

SI AUTEM JUDICAS LEGEM, NON ES FACTOR LEGIS, SED JUDEX. Ad manifestius incommodum ducit detractorem. Nam ex eo quod judicat legem, sequitur eum esse iudicem legis, non factorem. Iudicem quidem; non vera potestate, sed usurpata quodammodo; sicuti declaratum est. Jam si iudex est legis; non ergo factor, id est, observator ejus est. Nam iudex superior est eo quem judicat: Quare qui iudicem legis se facit, eo facto supra legem se collocat, & per hoc ad ejus observationem se non teneri declarat. Id autem in Christiano perabsurdum est.

12. UNUS EST LEGISLATOR ET JUDEX, QUI POTEST PERDERE ET LIBERARE. Malè quidam codices addita causali particula, *Unus est enim legislator*, &c. quæ nec in Græco est, nec in emendationibus Latinis. Sed nec ad sententiam facit: Est enim assumptio potius quam probatio, quemadmodum mox patebit. Sed nec illud, *Et iudex*, in Græcis invenitur: quamquam Syrus interpret, nisi paraphrastem agit, utrumque legisse videtur. Sic enim habet: *Unus est enim ponens legem & iudicium*. Denique in Græco & Syriaco conversus est ordo verborum; qui potest salvare & perdere: tamen id ad sensum parum aut nihil refert.

Sensus.

Porrò sensus est: Tu qui detrahis fratri, iudicem legis te constituis: Atqui unus est legislator & iudex, qui potest unumquemque pro meritis aut salvare aut perdere. Deus videlicet, quem proinde metuere debebas, non ei te æquare, multò minus superponere: quod tamen facis, dum legis ab eo latè iudicium usurpas. Nota dupliciter intelligi posse eam partem, qui potest salvare & perdere: Vel hoc modo; Qui potest in æternum salvare & perdere, id est, æternam dare salutem, & æternas irrogare pœnas. Cui sensui congruit illud: *Timete eum qui potest & animam & corpus perdere in gehennam*, Matth. 10.

Vel sic: Qui nullo impediante potest homines sive

in æternum sive temporaliter salvare & perdere; id est, qui supremam habet in homines potestatem vitæ & mortis, salutis & interitus. Hic sensus generalior est, idemque Scripturis consentaneus, quæ potestatem servandi & perdendi in genere, passim Deo tribuunt, ut *Dent. 32. 1. Reg. 2. & alibi*.

Patet ex his, B. Jacobum non absolute dicere unum esse legislatorem & iudicem, tamquam nullus sit alius in quem legislatoris ac iudicis nomen verè proprieque competat; quod perspicue falsum est: sed cum restrictione; qui possit salvare & perdere; idque sensu jam explicato: Nam alioqui, constaret etiam iudices Deo inferiores suo modo posse servare & perdere; dum absolvunt aut condemnant, & pro meritis aut pœnia reddunt aut supplicia. Legislatores quoque, tam ecclesiasticos quam sæculares, suis legibus & constitutionibus subditorum conscientias obstringere, sic ut peccent ac pœnis obnoxii sint coram Deo, qui non optemperant; juxta scripturas: *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum in calis*, Matth. 16. *Qui vos audit, me audit; & qui vos spernit, me spernit*, Luc. 10. *Necessitate subditi estote; non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam*, Rom. 13.

Quod annotandum fuit, propter Joannem Calvinum, qui hoc loco insurgit, hæretico planè spiritu & ore maledico, adversus legislativam potestatem prælatorum ecclesiæ; dicens, totam Dei majestatem ad se rapere eos qui sibi jus ferendæ legis vindicant: ideoque Papam, qui id faciat, esse Antichristum. Quasi non idem totidem verbis eodem colore dicere potuerit adversus legislativam potestatem regum ac principum terræ: Cui tamen nequissimus hypocrita se nolle derogare, cum protestatione confitetur; ut intelligas quo animo feratur, dum hæc scribit in Romanum Pontificem; & quàm nulla sit illi in verbo Dei explanando sinceritas.

Obs. contra Calvinum, penes Prælatos Ecclesiasticos esse legitimam potestatem obligandi subditos.

13. TU AUTEM QUIS ES QUI JUDICAS PROXIMUM? Græcè *Tu quis es qui judicas alterum sive alium?* *τίς ἐστις ὁ κρινὼν.* Sed eo nomine proximus intelligitur, imò quis proximus intelligendus sit exponitur, scilicet omnis homo alius à te. Quapropter & Syrus proximum vertit. Ita legimus Levit. 20. *Si mœchatus quis fuerit cum uxore alterius, & adulterium perpetraverit cum conjuge proximi sui. Ubi clarè videmus alterum & proximum eundem significari. Ita Roman. 13. Qui diligit proximum, legem implevit. Græcè est Qui diligit alterum.* Argumentum hujus partis est à communi natura hominis. Cum enim omnes homines natura sint pares: non debet alius in alium sibi sumere iudicandi potestatem, nisi eam à legislatore, qui sit utroque superior, id est, Deo acceperit. Similes sunt objurgationes apud Paulum ad Rom. 14. *Tu quis es qui judicas alienum servum? Domino suo stat aut cadit.* Et iterum: *Tu autem quid judicas fratrem tuum?*

ECCENUNC QUI DICITIS, HODIE AUT CRASTINO IBIMUS IN ILLAM CIVITATEM. Transit ad aliud genus superbiæ & præsumptionis; eorum videlicet qui de suis actionibus ita confidenter statuunt, dicentes hæc & illa sese facturos, ac si futurorum domini essent, & à Dei voluntate ac providentia non penderent; sine qua tamen non modò non actiones suas & actionum eventa, sed nec vitam suam vel ad momentum in potestate habeant. Horum autem verba per mimesim refert, quo acrior sit admonitio. Græcè non est, *ecce*, sed *ἀγε*, age, quod idem habetur initio cap. seq. estque adverbium excitantis attentionem. Quodque mox sequitur, in Græco sic habetur; *Hodie & cras eamus in hanc civitatem*: & ita deinceps cætera verba quæ nos legimus enunciative, *faciemus, mercabimur, lucrum faciemus*; subjunctivi modi sunt in Græco, *faciamus, mercemur, lucremur*.

Verum interpretes ad mentem Apostoli respexit, qui non voluit ponere verba mutæ cohortationis ad aliquid faciendum; sed verba propositi firmi, & indubitati. Cui significando servit etiam apud Græcos interdum modus subjunctivus. Unde & in editione Syriaca leguntur indicativi modi verba. Est autem Apostoli oratio (quantum apparet) imperfecta, supplenda hoc aut simili modo: *Qui hac dicitis, superbe & stultè facitis*: nisi, quod mavult Gaignæus, Græcum participium *λεγοντες*, dicentes, Hebræorum more pro verbo positum dicatur: *Agenuc*, dicitis, &c.

Mercatura non damnatur, sed potius approbatur ab Apostolo.

ET FACIEMUS IBI QUIDEM ANNUM. Græcè: *Et faciemus ibi annum unum. Facere annum*, id est, agere, transigere annum, ut alii vertunt. ET MERCABIMUR, ET LUCRUM FACIEMUS. A mercatoribus exemplum adducit, quod si non raro cupiditate excæcati, ac suæ industriæ confisi, postponere soleant cognitionem providentiæ divinæ; ut & aliarum rerum honestarum. Itaque, præter superbiam etiam avaritiæ castigatio est in hac parte. Neque tamen mercaturam seu negotiationem damnat; sed potius approbat, si cum timore Dei exerceatur. Approbat enim, qui docet à quo successus ejus expectari debeat: quemadmodum Joannes Baptista publicani & militis officia probavit, ut licita; quando regulam præscripsit ea exercendi. Verba sequentia parentheticè legenda sunt. QUI IGNORATIS QUID ERIT IN CRASTINO. Sensum expieit interpretes: Nam Græcè est *τίς τις αὐριον*; *Quid diei crastine*, id est, quid postera die futurum sit; an etiam victuri. Quod spectat quod sequitur.

15. QUÆ EST ENIM VITA VESTRA? *Quæ*, Græcè *μία*, qualis, cujusmodi. Nam de brevitate vitæ sermo est: quam cum vapore comparat dicens: VAPOR EST AD MODICUM PARENS, DEINCEPS EXTERMINABITUR. Græcè, *extermīnatur*, seu potius, *evanescit*, *disparet*. Est enim in Græco grata vocum affinitas *εὐανέσκειν* & *αἰνέσκειν*: *apparens*, *disparens*. Habent Græca repetitam in hac etiam parte causalem particulam *ὅτι*. *Vapor enim est*, &c. sed eodē referendum quod præcedentem; hoc sensu: Benè dico vos nescire quid cras futurum sit vobis; quum nec illud sciatis, an cras sitis futuri superstitēs. Nam vita vestra similis est vaporī ē terra surgenti; qui ad exiguum tempus apparet, & deinde evanescit in auras. Porro sub brevitate incertitudinem comprehendit. Nam & illud breve censetur, quod ita casibus undique expositum est, ut de ejus diuturnitate nihil sibi polliceri quis possit. Cum ergo vita ipsa, quæ basis est omnium humanarum actionum, sit nobis incertissima: an non stulta præsumptio est, de ipsis actionibus earumque successu definitionem absolutam in longum etiam tempus extendere? Huc usque parenthesis. Nam quæ sequuntur, respondent prioribus: *Ecce nunc qui dicitis*, &c. Quæ res ab Oecumenio diligenter enucleata est.

PRO EO UT DICATIS. Id est, loco ejus quod dicere debuistis. Vel, Cum ita potius dicendum vobis sit. Corrigit enim sermonem superius reprehensum, admonens loquendum ut sequitur. Si DOMINUS VOLUERIT; ET, Si VIXERIMUS; FACIEMUS HOC AUT ILLUD. Græcè, *Si Dominus voluerit & vixerimus, faciamus hoc aut illud*. Sed posterius & redundat, ideoque ab interpretibus omissum. *Faciamus* autem pro *faciemus* est positum; id est, subjunctivus indicativi loco: sicut annotatum est supra. Quamquam etiam sic verti posset, *Si Dominus voluerit: & vivemus & faciemus hoc aut illud*. Ut intelligas nec victuros nec facturos aliquid, nisi Dominus voluerit. Sed Apostolum id velle quod interpretes dederunt, verisimilius est: ut duplex sit conditio nominata ab Apostolo, & ita quidem ut utramque conjunctam exigere videatur: *Si Domi-*

Guil. Estii Tom. III.

nus voluerit, & vixerimus; sicut in Græco dictum est haberi.

Verum non ita accipiendum est hoc Apostoli præceptum, ut semper lingua dicamus utrumque vel aliquid istorum (Neque enim sancti leguntur tale quid expresse semper adjecisse) sed in primis ut divinæ providentiæ, nostræque mortalitatis cogitationem animo semper geramus. Deinde, ut ejusmodi conditionem interdum etiam voce exprimere, prout opportunitas tulerit, haud negligamus. Id enim nobis valde expedit, pietatis ac modestiæ causa. Nam cum dicimus, *Si Dominus voluerit*, profiteamur omnes nostras actiones Dei nutu ac providentia gubernari. Cum autem dicimus, *Si vixerimus*, nos ipsos commonefacimus nostræ mortalitatis, quæ tanta est, ut nihil prorsus de futuro, quantumcumque illud sit, certum habeamus. Etenim ex quo peccatum intravit in hominis naturam, fecit eam omni hora atque momento morti obnoxiam, ut nullus habeat quod conquatur, cur minus diu vixerit. Unde qui de suis actionibus in futurum sine Deo statuunt; perinde faciunt, atque si quis post acceptam mortis sententiam, veller absq; voluntate judicis, de quibusdam adhuc in posterum agendis, disponere.

Quam verò sanctis usitatæ fuerint istæ loquendi formulæ quas Jacobus præscribit aut similes; unius Pauli nos exemplum docet, qui Actor 18. sic loquitur: *Iterum revertar ad vos, Deo volente*. Et 1. Corinth 4. *Veniam ad vos cito, si Dominus voluerit*. Et 16. *Spero me aliquantulum temporis manere apud vos; si Dominus permiserit*. Item Hebr. 6. *Et hoc faciemus, si quidem permiserit Deus*. Tale est & illud Rom. 1. *Si quo modo tandem aliquando prosperum iter habeam in voluntate Dei, veniendi ad vos*. Et Philipp. 2. *Confido autem in Domino, quoniam & ipse veniam ad vos cito*. Sed Paulum quid refero? cum & Socrates Philosophus a Christo alienus, ita suum Alcibiadem dicere jussit, *καὶ θεὸς ἐθέλει*. *Si Deus voluerit*.

16. NUNC AUTEM EXULTATIS IN SUPERBIIS VESTRIS. Quam inquit, hæc vita tam brevis & evanida sit, & tam incertæ providentiæ vestræ, ut merito de vobis ipsis humiliter sentite, deque futuris actionibus vestris cunctanter & modestè loqui debeatis: tamen perinde quasi satis immortales, & certi de futuris, animos erigitis; stultè exultantes ac vobis placentes in *superbiis vestris*; id est, in his quæ superbe facitis ac dicitis. Nam superbia est quum servus agit aut loquitur ut dominus. OMNIS EXULTATIO, TALIS MALIGNA EST. Si malum est superbe quicquam agere aut dicere: multo certè pejus, in hujusmodi factis aut dictis exultare, sibi que placere. Addit Apostolus.

17. SCIENTI IGITUR BONUM FACERE, ET NON FACIENTI, PECCATUM EST ILLI. *Scienti bonum facere*, id est, scienti bonum sibi faciendum. Nam de bono practico eoque debito sententia loquitur. Quæ quidem dupliciter connecti potest superioribus. *Priore modo*, ut ad eos referatur de quibus proximè egit. Nam dicere poterant. Scimus nos sine Dei nutu ac voluntate nihil posse; fideles enim sumus: ideoque Dei voluntatem in sermonibus & cogitationibus nostris semper præsupponimus. Atqui, inquit Apostolus, hoc scire non sufficit, nisi & factò præstetis, id est, eam quam dixi loquendi formulam vobis familiarem reddatis, opportuno tempore ea utentes. Alioqui nihil proderit scire aut credere quod dicitis. Nam fides sine operibus ociosa & mortua est. Imo verò scire illud vestrum magis in peccatum vobis imputabitur.

Alter modus est, isque maximè probabilis, ut Apostolus hac sententia, velut epiphonemate, totam claudat hujus ac præcedentis capitis exhortationem: ac si dicat. Jam de his omnibus satis vos admonui, nec deinceps poteritis ignorantiam prætexere

Z Z z z ij

Quid sibi vellet hoc Apostoli monitum seu præceptum.

Nota ad mores, perquam laudabile, pium, ac utile esse si in disponendis actionibus nostris divinæ providentiæ, & mortalitatis nostræ simus semper memores.

Nota ad mores loci de brevitate & incertitudine vitæ humanæ, & quam sit vanum, de rebus suis in futurum præfidenter decernere.

Proinde, si non pareatis, peccabitis, *Nam scienti & non facient, peccatum est.* Peccatum intellige gravius ac majus, juxta illud Luc 12. *Servus qui cognovit voluntatem domini sui, & non fecit secundum voluntatem ejus; vapulabit multis: Qui autem non cognovit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis.* Ad hanc enim Domini sui sententiam videtur Apostolus alludere. Igitur quod ait, *peccatum est illi*; emphasim habet: quemadmodum & illa Domini ver-

ba Joan. 15. *Si non venissem & locutus fuisset eis: peccatum non haberent.* Ubi magnum illud incredulitatis peccatum significatur. Non ergo sentit B. Jacobus eum peccato non teneri qui non facit quod faciendum nescit: sed eum multo gravioris peccati reum fieri, qui sciens quid faciendum sit, non tamen facit. Nam illius culpam ignorantia elevat; hujus scientia gravat.

CAPUT V.

A GITE NUNC DIVITES, plorate ululantes in miseriis vestris, quæ advenient vobis. 2. Divitiæ vestrae putrefactæ sunt: & vestimenta vestra a tineis comesta sunt. 3. Aurum & argentum vestrum æruginavit: & ærugo eorum in testimonium vobis erit, & manducabit carnes vestras sicut ignis. Thesaurizastis vobis iram in novissimis diebus. 4. Ecce merces operariorum, qui messuerunt regiones vestras, quæ fraudata est à vobis, clamat: & clamor eorum in aures Domini sabaoth introivit. 5. Epulati estis super terram, & in luxuria enutristis corda vestra, in die occisionis. 6. Addixistis, & occidistis justum, & non restitit vobis. 7. Patientes igitur estote fratres, usque ad adventum Domini. Ecce agricola expectat pretiosum fructum terræ, patienter ferens donec accipiat temporaneum, & ferotinum. 8. Patientes igitur estote & vos, & confirmate corda vestra: quoniam adventus Domini appropinquavit. 9. Nolite ingemiscere fratres in alterutrum, ut non judicemini. Ecce judex ante januam afflitit. 10. Exemplum accipite, fratres, exitus mali, laboris, & patientiæ, Prophetas: qui locuti sunt in nomine Domini. 11. Ecce beatificamus eos, qui sustinuerunt, Sufferentiam Job audistis, & finem Domini vidistis, quoniam misericors Dominus est, & miserator. 12. Ante omnia autem fratres mei nolite jurare, neque per cælum, neque per terram, neque aliud quodcumque juramentum. Sit autem sermo vester: Est, est: Non, non, ut non sub judicio decidatis. 13. Tristatur aliquis vestrum: oret: Aequo animo est: psallat. 14. Infirmatur quis in vobis? inducat Presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, unguentes eum oleo in nomine Domini: 15. & oratio fidei salvabit infirmum, & alleviabit eum Dominus: & si in peccatis sit, remittentur ei. 16. Confitemini ergo alterutrum peccata vestra, & orate pro invicem ut salvemini: multum enim valet deprecatio iusti assidua. 17. Elias homo erat similis nobis passibilis, & oratione oravit, ut non plueret super terram, & non pluit annos tres, & menses sex. 18. Et rursum oravit: & cælum dedit pluviam, & terra dedit fructum suum. 19. Fratres mei, si quis ex vobis erraverit à veritate, & converterit quis eum; 20. scire debet quoniam, qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus à morte, & operiet multitudinem peccatorum.

SUMMARIUM.

Invehitur in divites pauperum oppressores. proponens eis vindictam Dei. Hortatur fideles ad patientiam. Prohibet jurare. Precipit infirmos oleo ungi à presbyteris. Efficaciam orationis ostendit: & quantum boni præstet qui fratrem averterit ab errore viæ suæ.

A GITE NUNC DIVITES. Opportune post avaritiam & superbiam taxatam eorum qui student acquirendis divitiis; hic totum se ad divites objurgandos convertit, divites, inquam, avaros, injustos; superbia tumidos, ac voluptatibus immissos: quibus & mala superventura denunciat. Egit quidem adversus eos dudum per aliam occasionem cap. 2. sed hic jam rursus, multò acrius, velut ex instituto eos aggreditur; inhumanitatem eorum in pauperes, & imminuentem eis divinam ultionem, verbis penè tragicis, describens. Existimat Beda sermonem esse ad divites infideles pauperum Christianorum oppressores. Verum, si locus capit. 2. ad divites Christianos pertinet, quod illic ostendimus, pari ratione etiam hunc locum de iis accipi consentaneum est. Neque verò in epistola quæ propriè scribitur ad fideles, conveniebat admisceri verba, quibus eos qui foris sunt, Apostolus compellaret. Nam & quæcumque lex loquitur, iis qui in lege sunt, loquitur, Romano. 3.

Nota contra Calvinum, terreri hic divites ab Apostolo, non ut desperent, sed ut pœniteant.

Porro censet Joan. Calvinus, hac Jacobi oratione divites non ad pœnitentiam invitari, sed terreri tantum, absque spe veniæ. Quæcumque enim, inquit, dicuntur, non nisi ad desperationem spectant. Cui responsum sit, ipsam illorum increpationem quantumvis duram, esse admonitionem agendæ pœnitentiæ. Nisi forte Calvinus putat etiam Christum divitibus abstulisse spem veniæ, quibus dixit: *Vae vobis divitibus, qui habetis consolationem vestram*: ac non potius terrere voluisse, ut pœnitentiam agendo, Væ illud evaderent. Neque enim aliud hic dicit Jacobus, etsi pluribus verbis, quàm quod illic Christus. Terret enim uterque & minatur; ut à peccatis revocet.

Nec ignorabat Apostolus, homines peccatores, dum adhuc vivunt, non tamquam dæmones incre-

pandos esse, sed veniæ spem omnibus proponendam: quum ipsa charitas, quam omnibus debemus, vetet nos de quoquam desperare. Certè Petrus Apostolus Simonem magum pessimum hominem, qui Spiritus sancti gratiam emere voluit, ut venalem faceret, ita increpavit, ut tamen ad pœnitentiam hortaretur, Act. 8. Et Paulus corripit vult eos qui resistunt: si quando Deus det illis pœnitentiam, 2. Timoth. 2. Sic igitur & B. Jacobus spem veniæ per pœnitentiam obtinendæ nequaquam adimit divitibus, in quos tam acriter invehitur: ut sequentia doceant. *Agite, Græcè ἀγε*, de cujus significatione paulò antè dictum est.

PLORATE ULULANTES IN MISERIIS VESTRIS, QUÆ ADVENIENT VOBIS. Græcè *super miseriis vestris superventuris*. Has intelligit non temporales, ut quidam interpretati sunt; sed sempiternas, id est, cruciatus gehennæ. Et sensus est: Ponite vobis ob oculos æternam miseriam certissimè superventuram, nisi pœnitentiam egeritis; & ejus rei cogitatio vos ad fletum & ululatum provocet, id est, ingentem animi dolorem in vobis excitet, ut eo metu ac terrore concussi, & ad Dei misericordiam confugientes, pœnitentiam agatis vitæ præteritæ. Inest igitur huic parti exhortatio ad pœnitentiam; quemadmodum est & in illis verbis capituli præcedentis: *Miseri estote, & lugete, & plorate, &c.*

Sensus;

Nota miseriam divitum.

2. DIVITIÆ VESTRÆ PUTREFACTÆ SUNT. Exprobratio est extremæ tenacitatis & immisericordiæ divitum istorum, ut qui paterentur opes suas computrescere potius & perire sine aliqua utilitate, quàm ut eas erogarent in usum ac necessitates indigentium. *Putrefactionem* posuit pro corruptione; speciem pro genere. Aut *divitias* intelligit ea parte qua putrefactioni sunt obnoxia: ut sunt congesta ligna, & agrorum, atque arborum fructus. Nam de aliis sequitur.

Nota exprobrationem extremæ tenacitatis & immisericordiæ divitum.

ET VESTIMENTA VESTRA A TINEIS COMESTA SUNT. Rectius *exesa* seu *corrofa* sunt. In Græco nomen compositum *οντοβρωτα*, id est, *a tineis esca*. Sed quia sequitur in Græco verbum *καταβρωτα*, verti commodè potest hoc modo, *tinearum esca facta sunt*. Luxus vestium notatur; qui tantus in quibusdam est divitibus, ut mutatorias, quas sibi multiplicant, à tineis defendere nequeant.

Luxus vestium notatur.

3. AURUM ET ARGENTUM VESTRUM ÆRUGINA-
VIT. Id est, ærugine vitiatum est. Hoc in divites
avaros maximè competit; quos non solum sacræ
literæ damnant; verum etiam profani scriptores
passim infectantur, velut indignos qui communem
hauriant aerem, quod ipsi rerum suarum nihil aliis
faciant commune, malintque pecunias suas ærugi-
ni erodendas, interdum & furibus auferendas, ser-
vare, quàm bonis usibus impendere.

ET ÆRUGO EORUM IN TESTIMONIUM VOBIS
ERIT, ET MANDUCABIT CARNES IVESTRAS SICUT
IGNIS. Figuratus est sermo, quo *æru*go fingitur &
testis & carnifex. *Sensus* autem est, aliquando fu-
turum, nempe in Dei judicio, ut testimonium ad-
versus eos dicat ipsorum conscientia, videlicet eis
repræsentans aurum suum & argentum avarè ser-
vatum, & ærugine corruptum; adeo ut quemad-
modum æru

quas tamquam ignem pro thesauro recondidistis in
extremos dies, id est, in adventum Domini, exe-
dent carnes vestras. Eadem distinctio conspicitur
etiam hodie in nonnullis codicibus (inter quos Cō-
plutensis) Græcis. Eadem est & in Syriaco textu, ni-
si quod in eo supprimatur similitudinis nota. Sic
enim habet: *Ignem congeffistis vobis in dies ultimos.*
Quæ quidem distinctio non prorsus improbanda est.

4. ECCE MERCES OPERARIORUM QUI MESSUE-
RUNT REGIONES VESTRAS; QUÆ FRAUDATA EST A
VOBIS, CLAMAT. Avaritia divitum plarumque co-
mites habet inhumanitatem, injustitiam, violentiam,
& his cognata vitia. Hinc merces operario-
rum iniquissimè detenta: quam injuriæ speciem ex
multis unam hinc attingit, tamquam in primis odio-
sam, & adversus quam expressum in lege præcep-
tum datum fuerat: ut Levit. 19. *Non morabitur
opus mercenarii tui apud te usque mane.* Quod ipsum
pluribus verbis explicatur Deut. 24. cum subjuncta
hac comminatione: *Ne clamet contra te ad Domi-
num; & reputetur tibi in peccatum.* Ad quem locum
Deuter. S. Jacobum alludere, quoniam clamoris
meminit, admodum verisimile est. Quæ etiam cau-
sa, cur peccatum hoc detentæ mercedis ac frustrati
laboris pauperum, inter peccata in cælum claman-
tia vulgo ac rectè numeretur.

Dicitur autem *merces qua fraudata est*, id est, mer-
cedis defraudatio seu detentio, *clamare* in cælum,
vel ad Deum, propter insignem ac manifestam hu-
jus peccati malitiam adeo ut in cælum ascendere,
& Deum ad ultionem sui provocare videatur. Porro
speciatim loquitur Apostolus de operariis segetum
messoribus, agricolas synecdochicè volens signifi-
care: quia valde indignum est eos qui panem ex suo
labore nobis suppeditant, pane sibi debito fraudari.
Quamquam sciendum Græco vocabulo ἀπρεσβυτον
non solum significari subtractionem sive detentionem,
fraude factam; sed quomodocumque; etiam sola te-
nacitate. Quod facit ad majorem hujus criminis ac-
cusationem: quando etiam absque fraude facta mer-
cedis detentio, modò injusta, clamat in cælum.
Quare simpliciter verti potuit, *qua subtracta (seu
detenta est) à vobis.*

ET CLAMOR EORUM IN AURES DOMINI SA-
BATH INTROIVIT. Græcè: *Et clamores eorum qui
messuerunt, in aures Domini Sabaoth introierunt.* Sy-
riacè, *Et vociferatio messorum in aures Domini Sabaoth
introivit.* Prius dixit *mercedem operariorum fraudatam
clamare*; nunc ipsos operarios. Quomodo etiam in
Deuteronomio, de operario paupere dictum est, *Ne
clamet contra te ad Dominum.* Sed res eodem recidit.
Nam injuria violenta sæpè etiam ipsos quibus infer-
tur, ad clamandum impellit. Unde per metonymiam
clamor interdum ejusmodi injuria vocatur, ut
Isa. 5. *Exspectavit ut faceret judicium; & ecce iniquitas:
& justitiam; & ecce clamor.* Sed sive qui patiuntur
injuriā clament, sive taceant; ultionem Dei pro-
priè non istorum provocat clamor, sed causa cla-
moris; id est, injuria, vis, oppressio, quam patiuntur.

Igitur cum dicit *clamorem eorum in aures Domini
Sabaoth introisse*; schemate scripturis familiari signi-
ficat Deum graviter illorum injurias ulturum. Dicit
autem *Domini Sabaoth*, id est, *Domini exercituum*;
ut hoc epitheto significatam Dei potentiam, oppo-
nat iis qui potentes sunt in sæculo, nec humana cu-
rant tribunalia. Cæterum usurpat vocem Hebræam
Sabaoth, sive quod Hebræorum auribus; ad quos
scribit, gratum id esset, sive ex imitatione LXX. in-
terpretum, qui fere ubicumque epitheton hoc Dei
in Hebræo occurreret, eandem vocem invariata
Græcis literis expresserunt. Nomine *exercituum*
quidam accipiunt universam creaturam, quæ tota
servit & militat Dei voluntati. Sed scripturæ magis
consonum est angelorum copias intelligi; qui pecu-

Nota, con-
tra avaros
mercedem
operariis de-
tinentes aut
defraudan-
tes.

Nota ad mō-
res, quam in-
dignum sit,
inhumanū,
nedum inju-
rium esse ad-
versus agri-
colas.

Nota, Deū
præpotentē
tandem fore
vindictam o-
perariorum
à divitibus
oppressorū.

Nota, quid
passuri divi-
tes avari in
judicio Dei.

Sensus.
Nota, mul-
tos, identi-
dem divitiis,
sed non mi-
nus supplicii
addicere.

THEZAUORIZASTIS VOBIS IRAM IN NOVISSIMIS
DIEBUS. Variant in hac parte codices. Venerabilis
Beda legit ut nos habemus. At Græca quæ nunc in
manibus sunt, tantum habent; *Theaurizastis in no-
vissimis*; sive *in extremis diebus*. Ad eundem mo-
dum aliquot vetusti codices Latini; nec non Augu-
stinus in Speculo. Consentit & Syrus interpres, nisi
quod addat *vobis*, fortè de suo, paraphrasten agens.
Porro apud Oecumenium Græcum textus quidem
planè convenit cum eo quod est in nostris: verum
expositio satis arguit, eum non amplius legisse
quàm quod nunc in Græcis est. Ex quibus fit verifi-
mile voculas illas, *vobis iram*, pro glossmate à quo-
piam huc adjectas fuisse ex *epist. ad Rom. cap. 2.* ubi
sic legitur; *Theaurizas tibi iram in die ira & revela-
tionis justi judicii Dei.* Quæ verba saltem pro com-
mentario sint hujus loci, ut *sensus* sit, Gaudetis &
gratulamini vobis de thesauris pecuniarum quas
avarè recondidistis in multos annos. Atqui id fa-
ciendo coacervastis vobis iram & maledictionem in
diem novissimum, id est, in diem extremi judicii.

Quidam quod in Græco est ita exponunt: Cu-
mulatis vobis pecuniarum thesauros in novissimis
diebus, id est, in extrema senectute jam constituti;
videlicet eo plus viatici quærentes, quo minus re-
stat viæ.

Rursus alii significatum volunt, divites quasi
semper victuros, numquam satiari; sed semper con-
gerere quod in multos annos, imo usque in finem
sæculi, satis esse queat. Ita quoque Cajetanus qui
juxta hunc sensum statuit antithesim inter hanc par-
tem & proximè sequentem: ac si dicat Apostolus,
Vos aservastis pecunias vestras in tempus futurum;
& interim operarios vestros præsentī mercede frau-
dastis. Verum quod primo dixi magis congruere vi-
detur, ut verba sint denunciantis justum Dei judi-
cium; quemadmodum & ea quæ præcedunt, & quæ
mox sequuntur.

Notandum denique quod Oecumenius illud ex-
tremum partis præcedentis, *ὡς πῦρ*, quod Latinus
interpres vertit, *sicut ignis*, ad sequentia referat,
diverso casu: *Tamquam ignem thesaurizastis in extre-
mis diebus*; faciatque hunc sensum: Divitiæ vestræ,

Guil. Estii Tom. III.

Z z z iij

liari modo militant Deo, mente scilicet ac voluntate obsequentes divinis imperiis. In quibus etiam hæc sunt militiæ nomina: Principatus, Potestates, Virtutes. Vide quæ diximus ad illud Rom. 10. *Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen.*

5. EPULATI ESTIS SUPER TERRAM. Divitum alii ita tenaces sunt ut opibus congestis uti non audeant, ne pecuniarum acervus minuat; de quibus jam dictum est: alii profundunt eas in luxum & epulas; adeo non solliciti pauperum juvandorum, ut eos etiam calumniolis artibus perdere nitantur. In hos nunc invehitur B. Jacobus. *Epulati estis*, Græcè, *ἐπεφύγατε* *delicati estis, deliciis indulgistis*, ut vertunt ex Syriaco, *Indeliciis vixistis*, ut transtulit Erasmus. Noster vertit, *Epulati estis*, quod delicia divitum potissime consistant in epulis. Addit Apostolus, *super terram*; quod omnis hæc delectatio sit in bonis terrenis & fluxis ac brevi perituris: cum Christianorum professio sit quærere ac sapere *que sursum sunt*, id est, cælestia, non ea que super terram, Coloss. 3. Vel, *super terram*, id est, in hac vita mortali quæ super terram agitur. Per quod significat eos immemores esse vitæ futuræ.

ET IN LUXURIIS ENUTRISTIS CORDA VESTRA. Græcè, *Et lascivistis. Enutristis corda vestra*. Ut illud, *Et lascivistis* adhærent parti præcedenti: *Delicati estis super terram & lascivistis*. Deinde nova sequatur pericope; *Enutristis corda vestra, &c.* Delicia pertinent ad epulas; lascivia ad Venerem: juxta illud Amos Prophetæ increpantis opulentos in Sion cap. 6. *Qui dormitis in lectis eburneis, & lascivitis in stratis vestris*; tametsi Græcum verbum *ἐντρέφω* hoc loco positum, aliis videatur ejusdem esse significationis cum priore, & per auxesim à B. Jacobo adjectum. Nam *ἐντρέφω* Græcis delicati cibigenus est; quod tamen etiam pro voluptate accipitur. *Enutrire corda* est sibi indulgere in cibis & potu, non ad mensuram necessitatis, aut regulam rationis, sed quantum cor expetit & concupiscit, id est, in corpore pascendo suæ concupiscentiæ satisfacere. Syrus paraphrastes *corda* interpretatur *corpora*, quasi dicat Apostolus, Corpora vestra lautis epulis egregiè saginatis.

IN DIE OCCISIONIS. Græcè, *sicut in die mactationis*, *ὡς θυσίας*, Syriacè, *tamquam ad diem mactationis*: Vel, *sicut in die victimæ*. Quod bifariam exponitur. Uno modo, ut comparatio sumpta sit ab epulis sacrificabilibus, quæ lautiores esse solent magisque geniales epulis vulgaribus; utpote ex victimarum immolarum carnibus exstructæ. Quasi dicat Apostolus, Quotidiana agitalis convivia, tamquam omnes dies essent vobis festi, in quibus victimæ cædi solent. Sic alibi scriptura à victimis epularum apparatus significat; ut Isa. 34. Prov. 7. & 17. Quibus adde locum Nehem. 8.

Alter sensus est. Divites, dum more divitis illius evangelici Luc. 16. epulantur quotidie splendide, sese pascere ac saginare, tamquam in diem mactationis, id est, tamquam in illud tempus quo mactandi sint: quomodo pecora solent diligenti cura saginari ad victimam. Ut dies mactationis intelligatur dies iudicii, quando de carnibus impiorum parabitur epulum omnibus avibus cæli & bestiis terræ, id est, demonibus. Quod epulum post Ezechielem Prophetam cap. 39. describit Joannes Apostolus Apoc. 19. ita concludens: *Et omnes aves saturate sunt carnibus eorum*. Quò referri potest etiam ille versiculus Psalm. 48. *Sicut oves in inferno positi sunt; mors depascet eos*. Probabilem facit hunc sensum locus Jeremiæ 12. ubi de impiis sic ad Deum loquitur; *Congrega eos quasi gregem ad victimam, & sanctifica eos in die occisionis*. LXX. *eis nūquam ὡς θυσίας, ad diem mactationis*.

Nec obstat huic intellectui quod dicitur *in die*, non *in diem* (quamquam hoc in Latinis quibusdam

manuscriptis legitur:) Constat enim Apostolos interdum usurpare præpositionem *in* pro *eis*: ut hic paulò antè: *Thesaurizastis in novissimis diebus*; id est, in novissimos dies. Et Rom. 2. *Thesaurizastis iram in die iræ*, id est, in diem iræ. Huic interpretationi affine est quod Oecumenius dicit Apostolum respicere ad expectationem Judæorum à Romanis; ad quam velut mactationem & victimam solemnem, epulis & deliciis impinguandos sese præparabant. De qua Judæorum cæde videtur etiam Jeremias Prophetice loqui in verbis supra dictis.

Plerisque tamen neotericis prior sensus magis alubescit, propter adverbium similitudinis in Græco textu appositum. Porro non desunt qui *victimam* intelligant justum occisum, sive pauperem oppressum; super quo divites oppressores, tamquam voto potiti, lætantur & epulantur. De quo iusto sequitur.

6. ADDIXISTIS ET OCCIDISTIS JUSTUM. Partem præcedentem, *in die occisionis*, multi Latini codices initium faciunt hujus versus; *in die occisionis addixistis &c.* Quam distinctionem etiam expositores non pauci secuti sunt. At minus rectè. Nam multo commodius adjungitur ea pars superioribus. Quod in multis codicibus legitur *adduxistis*, pro *addixistis* mendum est ab imperitis invecum, qui quid sit addicere quempiam non intellexerunt. Alioqui, constat legendum (ut in plerisque manuscriptis habetur) *addixistis*, pro quo Græcè est *ἀνέδραματε*, id est, *condemnastis*; quod & Syriaca voce significatur. Nam *addicere* pro *condemnare* non est alienum à consuetudine sermonis Latini; tametsi magis usitatè dicitur addito casu dativo, *addicere supplicio*, *morti*. Sed id hoc loco satis suppletur per verbum adjunctum, *occidistis*: quasi dicat, addixistis justum morti, qua & affectistis eum. Quamquam absolute etiam apud Latinos dicuntur addicti qui Græcè *ἀνέδραματε*, id est, *condemnati*. De quo Valla lib. 5. elegant. cap. 28. Ipsum quoque verbum absolute posuit Gregorius in hom. 17. super evang. cum ait: *Ne apud justum judicem nostra nos tacurnitas adducat*. Imo & Cicero in Pisonem; *Hujus, inquit, ipsius domum evertisti; cujus sanguinem addixeras*.

Potest autem etiam ex Græco verti, *accusastis, reum egistis, dicam scripistis*; idque sanè probabiliter. Non enim hic judices Apostolus compellat, sed divites privatos, qui *justum* agebant mortis reum in iudicio. Sed quem justum? Beda & Oecumenius Christum Dominum intelligunt, de quo scriptum est: *Prope est justus mens*, Isa. 51. Et de quo Stephanus ad Judæos Act. 7. *Quem Prophetarum non sunt persecuti Patres vestri? Et occiderunt eos qui prænuntiabant de adventu justi, cujus nunc vos proditores & homicide fuistis*.

Addit Beda, totam comminationem præcedentem ab initio hujus capituli, ubi dicitur, *Agite nunc divites, plorate*, &c. Prædictionem quamdam esse everisionis civitatis Jerosolymæ, & horrendæ cladis ac internecionis quam passi sunt Judæi, in ultionem mortis Dominicæ. Sensus hic etiam recentioribus quibusdam placuit, Titelmanno, Gaignæo, Stapulensi, & aliis, quorum etiam nonnulli *diem occisionis* interpretantur de die solemnè Paschæ, quo legales immolandæ erant victimæ, quo eodem justum, id est, Christum condemnare & occidere non sunt veriti.

Verum huic sensui multa sunt quæ videantur ob stare. Primum quod scriptura mortem Christi non divitibus imputat, sed principibus ac sacerdotibus Judæorum. Hic autem speciatim adversus divites increpatio dirigitur. Deinde, quia scribitur hæc epistola ad Judæos fideles duodecim tribuum in dispersione positos: In quos jam Christi fidem amplexos, pœnitentia (si ex illis parricidis fuerant) ductos, noluisse B. Jacobus hac exprobratione rei. Item;

Addicere pro
condemnare.

Nota ad mo-
res, turpem
divitiarum
abusum esse,
eas ad deli-
cias & epulas
convertere.

Sensus.

Nota, divites
genialiter vi-
ventes sese
saginare, &
parare quasi
victimas ad
diem iudicii.

cum à Christi morte jam anni ferme triginta fluxissent: verisimile est paucos ac vix ullos mortis illius auctores, cum hæc scriberentur, superfuisse, in quos stringi posset hæc comminatio. Sed & cætera, adversus avaritiam & luxum divitum hætenus à B. Jacobo dicta parum ad hunc sensum conferunt.

Quocirca probabilius est, quod alii sentiunt, in numero singulari emphaticum esse sermonem, quo significetur unumquemque pauperem justum, quamvis solitarius ac desertus videatur, ideoque divitum prædæ expositus, è diverso tamen, atque si solus & unicus esset, singulariter à Deo curari. Sic enim & alibi, *justum* divitibus ac potentibus opponit scriptura, ut Isa. 57. *Justus perit; & non est qui recogitet in corde suo.* Et Psalm. 93. *Captabunt in animam justi, & sanguinem innocentem condemnabunt.* Et alibi in Psalmis.

Nomine sanguinis in scriptura sæpe omne genus calumniæ & oppressionis intelligi

Jam quod ait, *addixistis & occidistis*: sive *addicere* sit condemnare sive accusare, synecdochicè sic accipi potest ut comprehendat omne genus calumniæ, violentiæ, & oppressionis; quemadmodum & *sanguis* sæpenumero sumitur in scripturis. Unde qui innoxios quovis modo persequuntur, *vir sanguinum* dicuntur, quibus & dicitur Isa. 1. *Manus vestra sanguine plena sunt.* Ac notum est illud, *Omnis qui odit fratrem suum homicida est.* 1. Joan. 3. Sicut ergo in superioribus, alia divitum vitia taxata sunt, ut avaritia, & luxus & mercedis operariorum deventio, ita hic notat quod pessimum est, violentiam scilicet, atque calomniolam justorum pauperum oppressionem; quæ interdum etiam usque ad mortis machinationem procedit.

ET NON RESISTIT VOBIS. *Resistit* Græcè ἀντιστάτω, id est, *resistit*; quod & in Latinis manuscriptis non paucis reperitur, & Erasmo teste (dislentit enim meus codex) apud Bedam legitur. Quæ lectio rursus ad Christum minus aptari potest. Dicitur enim quis injurianti non resistere, tunc quando patitur, non posteaquam passus est. Atqui passio Christi Jacobo hæc scribente, jam dudum præterierat. Significatur ergo divitum violentiæ quotidianæ in pauperes, ob inopiam amicorum resistere non valentes. Quo magis certè metuere debent divites ultricem manum ejus cui dicitur; *Tibi derelictus est pauper; orphanus tu eris adjutor.* Psalm. 9.

Nota ad mores, quid potentiores deterrere debeat ab oppressione pauperum.

Porro quod Erasmus vertendum putavit impersonaliter, *non opponitur vobis*; id præter usum est verbi Græci. Deinde nec probo quod Cajetanus annotat verbum *resistit*, non ad *justum*, sed ad Deum referri. Nam de Deo potius affirmanter & comminativè dicendum erat, *resistet vobis*: secundum id quod antè dixit, *Clamor eorum in aures Domini Sabaoth introivit.* Nec quicquam incommodi si ad *justum* referatur; hoc modo: *Occidistis justum non resistentem vobis.* Postremò, notandum in Græco totam sententiam hic legi: *Addixistis, occidistis justum: non resistit vobis*; nulla scilicet addita conjunctione; quam tamen ad pleniorum sensum rectè Latini interpretes, itemque Syrus ascripserunt.

7. PATIENTES IGITUR ESTOTE FRATRES USQUE AD ADVENTUM DOMINI. Nunc pauperibus afflictis & oppressis consolationem adhibet, exhortans eos ut patienter ferant injurias, usque in illud tempus quo & ipsi suæ patientiæ præmium accepturi sint, & divites condignas suis sceleribus pœnas daturi. Hoc enim tempus significat per *adventum Domini*; videlicet Christi, ad judicium. Quamvis enim judicia particularia præcedant, ea nobis interrim occulta sunt; nec uno tempore fiunt; eademque non hominum sunt, sed animarum tantum. Idcirco passim judicium universale proponitur in scripturis, ad quod omnes spectent; ut in quo manifestè simul universum genus hominum judicandum

Nota locum morale, de patientia, spe & certa expectatione futuri judicii potissimum fulcienda.

sit. *Patientes estote*; Græcè, μακροθυμεῖτε, *longanimes estote, perdurate.* Significat enim patientiam perseverantem. Sed ad consolationem, terminum figit adventum Domini: Nam etsi post hujus vitæ terminum mali non habeant amplius quid faciant bonis, Luc. 12. plena tamen retributio tam bonis quam malis servatur in illum diem, quo reddat Dominus unicuique secundum opera sua. Porro quem Oecumenius adventum Domini intelligat, paulo post dicemus.

ECCE AGRICOLA EXPECTAT PRETIOSUM FRUCTUM TERRÆ, PATIENTER FERENS. Exhortationem confirmat exemplo agricolæ, qui labores quos impendit in colenda terra, patienter tolerat spe percipiendi ex ea *fructum preciosum*, id est, sibi utilem, quum tempus advenerit; Neque moleste fert quod non statim terra fructum reddat. Ita vobis, inquit, longanimitè ferendæ sunt injuriæ & cætera hujus vitæ mala, ut fructum laboris ac patientiæ vestræ super omnia pretiosum, id est, æternæ vitæ coronam, à Deo promissam, quum ad judicium venerit, accipiatis. Sciendum pro eo quod nos habemus, *Patienter ferens*, ita legi in Græco μακροθυμῶν ἐπ' αὐτῶν, id est, *longanimitè ferens super eo*, nempe fructu pretioso terræ. Idem verbum cum superiore: quod & statim infra repetitur. Erasmus vertit, *patienter expectans illum*: At Græca non hoc significant, sed id quod dixi; ut sensus sit, agricolam in laboribus patientem esse ac durare propter fructum quem sperat. Hunc enim sensum etiam Syrus interpretes expressit.

Nota, exemplum, vel simile quo pauperes afflicti ad ferendas patienter injurias excitari possunt.

DONEC ACCIPIAT TEMPORANEUM ET SEROTINUM. *Fructum* subintelligit Litanus. Quoniam, inquit, terra promissionis, de qua loquitur Apostolus, duplicem fructum reddit quotannis; *temporaneum*, id est, primitivum, in Aprili, & *serotinum*, in Septembri. Sed hoc rejicit Paulus Burgensis, quoniam nec scriptura in illius terræ commendatione usquam hujus rei meminit, nec à perigrinis inde revertentibus quicquam tale narratur. Itaque mavult ille *temporaneum* dici de fructibus qui prius maturescunt, eadem tamen anni parte; & *serotinum*, de eis qui posterius. Idipsum sensit author glossæ interlinealis, dum *temporaneum* exponit fructuum primitias. Atqui verus intellectus tum ex Græco textu, tum ex aliis scripturis petendus est. In Græco sic legitur; *Donec accipiat pluviam temporaneam*, sive *tempestivam* (ut alii vertunt) & *serotinam*. Nec secus in Syriaco.

Scriptura verò frequenter utriusque pluviae meminit: ut Deut. 11. *Dabit Dominus pluviam terræ vestræ, temporaneam & serotinam*, Jerem. 5. *Metuamus Dominum Deum nostrum, qui dat nobis pluviam temporaneam & serotinam in tempore suo.* Item Hosee 6. & Joelis 2. mentio fit imbris temporanei & serotini. Alibi solus imber serotinus nominatur, tamquam optatissimus atque utilissimus, ut Jerem. 3. Amos 7. Zach. 10. Unde & ab eo comparatio sumitur rei gratissimæ, Job. 29. & Prov. 16. Est autem *pluvia temporanea* seu primi temporis, quæ terram rigat jacta semente. *Serotina*, qua seges ante maturitatem & messim grandescit, ac spicæ turgescunt. Malè quidam *pluviam temporaneam & serotinam* interpretati sunt matutinam & vespertinam: Hæc enim temporum in pluviiis distributio, nihil aut parum ad vota agrorum: forte eos fefellit dictio, *matutinum*, quæ legitur apud Joelem. Sed interpretes ibi *matutinum* pro *temporaneo* posuit. Est enim in Hebræo idem vocabulum quod alibi.

Quæ pluvia temporanea, quæ serotina.

8. PATIENTES ESTOTE ET VOS. Quemadmodum, inquit, agricolæ patientia commendatur non in eo solum quod expectat fructum; verum etiam quod pluvias opportunas ad fructum consequendum: ita vos oportet inter afflictiones hujus vitæ

Sensus.

cum patientia à Deo spectare non solum fructum vitæ æternæ, sed & spirituales pro tempore consolationes, quibus velut pluviis è cælo datis irrigati, & mala præsentia levius feratis, & ad fructum æternitatis allequendum fiat aptiores.

ET CONFIRMATE CORDA VESTRA: Scilicet adversus tentationem impatientiæ & desperationis. Nihil enim æquè ac certa spes præmii roborat animum in adversis. QUONIAM ADVENTUS DOMINI APPROPINQUAVIT. Vitiose legitur in multis *appropinquabit*. Græcè enim est *ἐγγίκε* præteriti temporis verbum, tamen de eo dicitur non qui jam accessit, jamque pervenit; sed qui cœpit accedere & propinquare. Sic Matth. 3. & 4. *Pœnitentiam agite: appropinquavit enim regnum calorum*, id est, *appropinquat, in propinquo est*, ut alii vertunt. Unde & hoc loco non malè Erasmus & Hentenius *appropinquat*. Oecumenius in superiore expositione persistens, quam dedit ad illud, *in die occisionis, adventum Domini* vult intelligi, quando per Romanos deleta est Jerosolyma, & populus in captivitatem ductus. Nam tempus illud multum appropinquabat, quando Jacobus hæc scribebat.

Sed facile refellitur hic commentarius. Non enim in illo adventu receperunt fideles fructum laboris & patientiæ suæ sub parabola agricolæ promissum; sed eum adhuc expectant accipiendum in illo Domini adventu quem Apostolicæ scripturæ nobis passim annunciant: Hunc igitur adventum Christi Domini hic & superius significari, rectè censent omnes alii interpretes: Dicitur autem *adventus ille appropinquasse*, sive appropinquare: quia dies ejus paulatim fit propior; & quum venerit intelligetur quàm revera propinquus fuerit, & non tardaverit; quumque breve fuerit omne tempus quod eum præcessit; quum præsertim apud Dominum mille anni sint sicut dies unus, 2. Petr. 3. Hinc & Paulus Phil. 4. *Dominus prope est*. Sumitur ergo præsens ad patientiam exhortatio à brevitate temporis quo ferenda sunt mala, & à propinquitate retributionis.

9. NOLITE INGEMISCERE, FRATRES, IN ALTERUTRUM; UT NON JUDICEMINI. Græcè, *Ne ingemiscite adversus alterutrum*, id est, alius adversus alium, *fratres, ut non condemnemini*. Nam Cajetanum, quia ex Græco reddendum putat, *juxta alterutrum*, falli perspicuum est. *Gemitum*, intelligit Apostolus accusatorium; cum quis animo ac gemitu (quod libera voce non audet) proximum, quem sibi molestum sentit, accusat & condemnat. Qua in re dupliciter peccatur: per impatientiam, & per usurpationem de proximo judicium. Itaque præceptum hoc simile est illi præcepto Dominico; *Nolite condemnare, & non condemnabimini*, Lucæ 6. Docet ergo non solum exhibendam esse patientiam in ferendis manifestis improborum injuriis; de quibus hæcenus, verum etiam in tolerandis ac dissimulandis minutioribus offensis; quales esse solent fratrum ac domesticorum inter se.

Sunt enim, qui in aperta persecutione fortes, dum sibi placent, infirmitates eorum quibuscum versantur, impatientius ferant: contra quos Apostolus Paulus Rom. 15. *Debemus, ait, nos firmiores imbecillitates infirmorum sustinere, & non nobis placere*. Sunt alii, natura suspiciosi & ad proximorum facta judicanda prompti, maximè quibus aliquo pacto læsos se existimant. Utrique hic admonentur ut offensas fratrum æquo ac placido animo ferant; nec eos apud se, suove judicio condemnent; ne simile judicium & ipsi apud Deum experiantur, fiatque eis quod talibus minatur Dominus: *In quo judicio judicaveritis, judicabimini*, Matth. 7. Intelligitur autem *judicium* sive *condemnatio*, vel ad pœnam æternam, vel ad temporalem, pro ratione peccati ejus qui adversus fratrem ingemiscit, eumque judicat. Sæpe

enim in his, tantum venialiter peccatur.

ECCE JUDEX ANTE JANUAM ASSISTIT. Id est, in proximo est. *Judicem* intelligit Christum, de quo jam dixit: *quoniam adventus Domini appropinquavit*. Sunt enim eadem hæc duo, adventum Domini appropinquare, & judicem stare pro foribus. Porro duas ob causas intelligi potest hanc partem à Jacobo additam; vel ut significet fratrem non esse à nobis judicandum, quod judicem habeat Deum, brevi venturum, cujus judicio sit relinquendus, de quo superiori capite, cum similiter de fratre non judicando præciperet, adjecit: *Unus est legislator & judex*. Vel (quod probabilius) ut ipsi qui adversus fratres ingemiscunt, Christum judicem metuant jam jam adfuturum; ne scilicet ab eo condemnentur. Hoc enim præcessit; *Ut non judicemini*. Significat Apostolus, adventum Domini non solum his qui nos opprimunt formidabilem esse debere, verum & nobis qui patimur injurias; si vel impatientia, vel temerario in illos judicio peccemus.

10. EXEMPLUM ACCIPITE FRATRES, EXITUS MALI, LABORIS ET PATIENTIÆ, PROPHETAS QUI LOCUTI SUNT IN NOMINE DOMINI. Exhortatio est ab exemplis sanctorum; quam ut efficacissimam ultimo loco servavit. Ut enim optabile est cum sanctis remunerari: ita durum esse non debet similia cum illis pati. Utitur hujusmodi exhortatione etiam Christus, Matth. 5. dicens: *Gaudete & exultate quoniam merces vestra copiosa est in calis*. Sic enim persecuti sunt Prophetas qui fuerunt ante vos. Hinc notanda varietas Latinorum codicum. Nam in multis quidem leguntur hæc tria, *Exitus mali laboris & patientiæ*. Et apud Bedam, addito quarto, *Exitus mali, & longanimitatis, & laboris & patientiæ*. Ubi etiam, ne textum ejus fortè quid amplius habere suspiceris ab eo quod ipse legit, eadem omnia ordine exponit. At verò multi codices duo tantum legunt: nonnulli quidem, *exitus mali & longanimitatis*; complures autem, *laboris & patientiæ*; quod in bibliis est castigationis Lovaniensis, & in prima correctione Sixtina: item in missali Leodiensi, *feria 4. hebdom. 1. Adventus*. Nec plus est in Græco & Syriaco. Nam Græca sic habent: *Exemplum accipite laboris, fratres mei, & longanimitatis, Prophetas, &c.*

Itaque verisimile est, cum Græcas voces *τὸς κακομύθιος καὶ τὸς μακροθύμος*, alii aliter in Latinum vertissent; intempestiva scribarum diligentia factum ut diversas interpretationes in iisdem codicibus haberemus conjunctas. Quamquam *κακομύθιος* non *exitum malum* significat; sed *malorum perpeffionem*, id est, *afflictionem, laborem*. Estque hic sensus: Sint vobis pro exemplo sancti Prophetæ, qui graves afflictiones patienter usque ad finem pertulerunt. Addit autem, *Qui locuti sunt in nomine Domini*; id est, qui jussu & mandato Dei verba habuerunt ad populum; seu futura prænunciantes, seu revocantes eos à peccatis ad Deum ac verum ejus cultum: Hoc, inquam, addit B. Jacobus, ut causam indicet ob quam passi fuerint persecutiones, scilicet propter justitiam; quomodo passos legimus Eliam, Amos, Isaiam, Jeremiam, & alios. *Quem enim Prophetarum non sunt persecuti patres vestri?* ait B. Stephanus ad Judæos Act. 7.

11. ECCE BEATIFICAMUS EOS QUI SUSTINERUNT. Græcè *οὗς ἐσσωδίζοντες*; id est, *eos qui sustinent*. Confirmat quæ dixit, à communi sermone fidelium. Solemus enim beatos prædicare eos qui pro justitia sustinent afflictiones; idque facimus edocti à Christo dicente: *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam*. Et quare beati? *quoniam, inquit, ipsorum est regnum calorum*, Matth. 5.

SUFFERENTIAM JOB AUDISTIS. *Sufferentiam*; Græcè *ἐσσωσιν*, id est, *sustinentiam, patientiam*. In exemplum adduxit Prophetas qui populo Israel

Nota, ut optabile est cum Sanctis coronari, ita grave esse non debet iis compari.

Sancti Prophetæ persecutiones passi ob prædicationem veritatis, & verbi Dei.

Quomodo adventus Domini dicatur appropinquasse.

Nota ad mores, non solum in gravibus improborum injuriis, sed etiam lenioribus fratrum & domesticorum offensis patientia opus.

Nota ad mores, de cavendis finistris suspitionibus & temerariis judiciis.

locuti fuerant : Nunc exemplum adfert hominis extra populum illum geniti quidem & conversati, sed apud eos patientiæ nomine plurimum celebrati; cuius etiam historiam in canone suarum scripturarum haberent. Nam quod quidam, nescio quid secutus, pro Job substituit Jacob, nimia temeritas est. *Sensus*: Habetis in sacris literis insigne exemplum patientiæ sancti Job : ad quod moneo ut respiciatis.

Sensus.

Obf. adver-
sus Secta-
rios quosdā
librum Job
historiam
esse, non fa-
bulam.
Item, non
onerandum
B. Job ca-
lumniis ob
quædam
impacientia
signa.

Hinc duo discimus, adversus sectarios quosdam notanda. *Primum*, ea quæ de sancto Job scribuntur, historiam esse rei gestæ, non argumentum confictum, exhortationis aut doctrinæ causa, veluti fit in comœdiis ac tragœdiis, ut Anabaptistæ volunt & veteres quidam Hebræi. Nam ficta exempla serio non monent. Nec, si ficta narratio esset, coniungeret hunc virum Dominus *Ezech.* 14. cum aliis duobus, quorum iustitiam sibi vehementer acceptam fuisse declarat his verbis : *Si fuerint tres viri isti in medio ejus, Noe, Daniel & Job, ipsi iustitia sua liberabunt animas suas.*

Alterum; non esse audiendum blasphemum Calvinum, calumniantem beatum Job, quum dicit eum cæco impetu abreptum multa impacientia signa edidisse. Nam si ita est; quomodo Jacobus Apostolus remittit fideles ad exemplum patientiæ ejus, tamquam illustre & singulare? Non quidem negamus sanctum virum in tanta afflictione positum, & amicorum disputatione exagitatum, passum fuisse aliquid humanum, ut præ carnis infirmitate diceret aliqua non dicenda; de quibus à Domino reprehensus, *cap.* 40. ipse etiam se reprehendit ac pœnitentiam agit, *cap.* 42. Sed ea verbis atrocibus exaggerare, quod Calvinus facit, ab Apostolico spiritu valde alienum est.

ET FINEM DOMINI VIDISTIS. Hæc pars duas aut tres recipit expositiones. *Prima* est de sancto Job: Vidistis oculis mentis vestræ, spectastis velut in tabula animis vestris objecta, quemadmodum Deus illius viri patientiam remuneraverit, omnibus quæ amiserat, in duplum ei restitutis, in typo retributionis cælestis. *Secunda* de Christo; in quo propositum nobis est absolutissimum exemplar & forma patientiæ. *Vidistis exitum*, id est passionem & mortem Christi *Domini*; quanta patientia eam sustinuerit. Quasi dicat; Dixi quod audistis olim gestum: Addo quod vidistis recenter exhibitum; scilicet exemplum Salvatoris. Nam ex fidelibus adhuc supererant qui spectatores fuerant afflictionum Christi. Vocat autem *finem*, passionem ejus; quomodo Lucas *excessum* sive *exitum*, Græcè ἐξόδον. Dicebant (inquit *cap.* 9. de Moyse & Elia) *excessum ejus quem completurus erat in Jerusalem.* Tertia expositio, nihilominus de Christo. *Vidistis finem Domini*; hoc est, gloriosam ejus resurrectionem, quam sua morte patienter & obedienter tolerata promeruit. Vidistis quàm beato fine omnis ejus passio terminata fuerit & conclusa. *Videmus Jesum*, ait Paulus ad Hebr. 2. *propter passionem mortis, gloria & honore coronatum.* Secundam expositionem tradit & cum tertia conjungit Beda in *com.* & ante eum Augustinus *lib.* 1. *de symbolo ad catech.* *cap.* 3. Sed primam ferè amplectuntur recentiores, Cajetanus, Gaignæus & alii, pro argumento sumentes hoc quod sequitur.

QUONIAM MISERICORS DOMINUS EST ET MISERATOR. *Misericors* Græcè μελεπικρως, quod sonat, *multum viscerosum*, id est, *valde misericordem*, ut alii verterunt. Nam in sacris literis vehemens ac pius affectus, *viscerum* nomine significari solet. Sed & altera vox, οἰκτιρμων *miserator*, eum significat qui propensus est ad commiserandum. Porro juxta primam expositionem partis præcedentis, hic est *sensus*; & connexio: Sicut Dominus misertus est iusti Job, tribuens ei sælicem exitum suarum afflictionum; ita

& vestri miserebitur, tandem à præsentibus malis vos liberaturus & præmia patientiæ redditurus: quippe vehementer misericors est. Quasi dicat, Id superabundans ejus misericordia promittit.

Quod si magis placent datæ expositiones de Christo (quæ sanè probabiles sunt) poterit quidem hæc pars etiam ad illum accommodari; quia misertus est ei Deus, mortem ab eo auferens per gloriam resurrectionis: verum commodius accipitur pro nova confirmatione superioris exhortationis, *ac si dicat*: Merito vos exhortor ad patientiam exemplis sanctorum. Non enim debetis diffidere. Nam sicut illis adfuit misericordia Dei, liberantis ac remunerantis: ita & vobis aderit.

Alius sensus,

12. ANTE OMNIA FRATRES MEI NOLITE JURARE. Quoniam superius *cap.* 2. & 4. multa disseruit adversus vitia linguæ: nunc, supplementi causa, pro coronide doctrinam adjicit eodem pertinentem, de vitando juramento; ad quod multorum linguæ sunt & omnibus sæculis fuerunt, nimium propensæ. Dicitur autem, *Ante omnia*, vel quia peccatum hoc irreverentia est in Deum, qui est super omnia. Nam & id lege prohibetur cum adjuncta gravi comminatione; *Non usurpabis nomen Domini Dei tui frustra: quia non erit impunitus qui super re vana nomen ejus assumpserit*, Deuter. 5. Vel, secundum Augustinum *serm.* 28. *de verbis Apostol.* quia, propter consuetudinem contrariam, magna vigilantia opus est ad hoc præceptum servandum; *ac si dicat* Apostolus: Plus ad hoc intenti estote quàm ad alia. Major enim consuetudo superanda, majorem intentionem flagitat.

Nota ad
mores lo-
cum, de vi-
tando jura-
mento.

Porro non dubium quin hoc Apostoli præceptum sit idem cum præcepto Salvatoris Matth. 5. *Dico vobis non jurare omnino*, & quæ sequuntur: ac proinde eodem modo exponendum. Nam & verba totius præcepti penè eadem sunt: Nec credendum est Discipulum alio sensu ea referre quàm quo Magistrum docentem audierat. Cum autem ex scripturis constet, sanctos tam novi quàm veteris testamenti jusjurandum dictis suis interdum adhibuisse; ut Abraham, Isaac, Jacob, *Genes.* 14. 21. 26. & 31. Moysen, *Exod.* 2. Eliam 3. *Reg.* 17. & Paulum in *suis epistolis*; nec quisquam orthodoxus eos propterea culpandos putet.

Quarendum, quo sensu Christus & discipulus ejus Jacobus vetent ne omnino juremus: simul ut respondeatur novis & antiquis hæreticis, qui propter hæc duo scripturæ loca, negarunt fas esse cuiquam Christiano aliquando jurare. Fuit enim is error quondam Pelagii, deinde Joannis Wicleffi, & hodie Anabaptistarum. *Quidam* igitur respondent jurare positum utrobique pro pejerare; nec aliud prohiberi, quàm ne quis fallat jurando, ne quidem si juret per creaturas: & ob hoc additum esse, *neque per calum, neque per terram*, &c. eo quod Pharisei docebant juramenta quæ per creaturas fierent, non habere vim obligandi. Sed de Phariseorum doctrina dicemus infra. *Refellitur* autem hæc interpretatio. Nam Christus hoc præceptum tradens, apertè distinguit inter jurare & pejerare. *Audistis*, inquit, *quia dictum est antiquis, Non perjurabis: Ego autem dico vobis, non jurare omnino.*

Dubium.
Quo sensu
Christus &
Apost. ve-
tent omni-
nò jurare.

1. Resp. alio-
rum.

Refellitur.

Sunt alii qui dicant Christum illis verbis non præceptum dare, sed consilium. Verum nec hi satisfaciunt ullo modo. *Primum*, quia hic apud Jacobum nulla species est consilii. Graviter enim prohibet, ut in superioribus, alia multa linguæ & morum vitia. *Deinde*, quis dixerit Paulum qui toties hortatur fideles ad sui imitationem, ut 1 *Corinth.* 4. & 11. & *Philip.* 3. hoc Domini consilium neglexisse? Addo, quandoque necessitatem occurrere etiam viris perfectis, quæ cogat eos jurare.

2. Resp.
Refellitur.

Jam nec illud convenit quod alii respondent Hie-

3. Resp.

1. Sensus,

Refellitur.

onymo autore, solam prohiberi jurationem per creaturas; eo quod sequatur; *Neque per calum, &c.* Non convenit, inquam; quia sicut per Deum, ita & per Dei creaturas licite juratur, quatenus in illis veritas & gloria Dei opificis refulget. Sic enim creaturas se considerare, etiam Christus apud Matthæum declarat dicens: *Neque per calum, quia thronus Dei est, &c.*

Resp. germana.

Restat igitur, ut cum Augustino & aliis doctissimis interpretibus, dicamus hoc Domini præcepto simpliciter & absolute, quemadmodum sonat, prohiberi ne juremus, quantum scilicet in nobis est, & quoad ejus à nobis fieri potest. Ita nimirum ut à juratione semper & omnino abstineamus, nisi ad eam justa aliqua necessitas compellat; quum videlicet alioqui proximus adduci non potest ut id credat quod expedit, & recta ratio exposcit ut ei per sualum sit. Ita docet August. locum Matthæi exponens lib. 1. de serm. Domini in monte cap. 17. & in serm. 28. de verbis Apost. Item lib. de mendacio cap. 15. ubi sic ait: *Intelligendum est illud quod positum est, omnino ad hoc positum, ut quantum in te est, non affectes, non ames, non quasi pro bono cum aliqua delectatione appetas jursurandum.* Hæc ille.

Quæ res ut amplius explicetur, observandum est scripturam sacram non ponere juramentum in bonis. Alioqui enim hortaretur nos ad jurandum: quod nusquam facit. Non enim sicut dicit, *Orate, vigilate, date, dimittite*: ita dicit usquam, *jurate*. Nam quod dicitur Deut. 6. *Per nomen illius jurabis*; hunc sensum habet. Quum jurandum erit, non nisi per nomen illius jurabis: ad exclusionem scilicet alienorum Deorum. Sed nec ponit in mediis & adiaphoritis: quia de juratione non loquitur, sicut de ambulatione aut cursu aut sessione. Ponit ergo juramentum in malis, id est, fugiendis; non tamen per se fugiendis, ut sunt mendacia, furta, adulteria; sed ita fugiendis, ut admitti non debeant nisi boni necessarii & secundum se experendi, compensatione. Quo in genere malorum est hominem occidere, mutilare, percutere.

Cur malum sit jurare.

Cur autem hujusmodi malum sit jurare, ea ratio est, quia qui jurat, Deum assumit in testem: quod qui facit absque necessitate, per irreverentiam peccat divini nominis; sive juramento utatur assertorio, sive promissorio. Peccat autem ergo magis, si sublit etiam periculum perjurii. Nam hoc modo Deum faceret falsum testem. Exponit autem sese periculo perjurii, quia assuescit temere ac leviter jurare. Quanquam & sine eo, peccatum est magnæ irreverentiæ; velut si quis aut regem aut quemlibet virum honoratum testem rogaret pro re levicula aut non necessaria. Sed hic tanto gravius peccatur, quanto graviora sunt peccata, quæ in Deum committuntur, quam quæ in homines.

Jurare sine necessitate grave peccatum irreverentiæ erga Deum.

Hinc est quod Patres, præsertim Græci, maxime Chrysostomus in *Homiliis ad populum*; dum invehuntur in pessimam facile jurantium consuetudinem, ita loquuntur interdum de hac Christi prohibitione, quasi nullam admittant exceptionem: quum tamen non aliud sentiant rêvera, quam quod jam diximus ac potissimum urgeant, in quotidiano & familiari sermone nunquam prorsus utendum esse juramento. Unde & habet bonorum fidelium consuetudo, ut juraturi caput aperiant, divinæ reverentiæ causa. Sed & canones Ecclesiæ certas personas à jurejurando vel prohibent vel eximunt; & ut à jejunis præstetur, saltem ex honestate requirunt.

Patres in consuetudinem jurandi acriter invehunt solliciti.

Porro sensum Dominici præcepti jam datum confirmat lex ipsa, cujus veram intelligentiam adversus Scribarum & Phariseorum corruptelas aperire voluit Dominus. Non enim ut illi interpretabantur, solum perjurium lex prohibebat, sed ne nomen Do-

mini assumeretur in vanum. Assumitur autem in vanum, quoties in testimonium extra necessitatem adhibetur, etiam si verum sit quod juratur. Quanquam ipsa quoque lex naturalis nos docet ne sine justa causa Deum testem adhibeamus; ac ne tunc quidem sine magna reverentia.

NEQUE PER CÆLUM, NEQUE PER TERRAM, NEQUE ALIUD QUODCUMQUE JURAMENTUM. Judæus error erat, ex traditione Scribarum & Phariseorum profectus, in ea juratione quæ per creaturas fieret, usque adeo culpam non agnoscere, ut eum qui sic jurasset, ad præstandum promissum crederent non teneri, etiam si per templum aut altare jurasset. Tantum excipiebant quasdam creaturas suæ avaritiæ commodas, per quas jurantem teneri dicerent. Id totum patet ex verbis Christi, sic illos increpantis Matth. 23. *Vae vobis duces cæci, qui dicitis; Quicumque juraverit per templum, nihil est: Qui autem juraverit in auro templi, debet.* Et, *Quicumque juraverit in altari; nihil est: Quicumque autem juraverit in dono quod est super illud, debet.*

Apparet autem hujus erroris reliquias apud Judæos fideles illo adhuc tempore hæsisse; quos proinde docet Apostolus, generale esse Christi præceptum, *non jurare omnino*; id est, non solum non perjurare, sed nec omnino jurare; idque non solum expressio Dei nomine; sed ne per ullam quidem creaturam. Cujus rationem Christus ipse adjunxit, Matth. 5. *Neque per calum, inquit, quia thronus Dei est: neque per terram, quia scabellum est pedum ejus: Neque per Jerusalem, quia civitas est magni regis.* Quasi dicat; Quicumque per hæc jurat, per Deum jurat: cujus majestas & veritas in his creaturis agnoscitur. Et si vero non omnium creaturarum par sit præstantia: nulla tamen est, cui non veritatis ac gloriæ suæ notas Deus impresserit; ut per illas jurans, per Deum jurasse censeatur. Partem illam, *Neque aliud quodcumque juramentum*, aut generaliter accipere possumus de quocumque genere juramenti; aut restrictè, hoc modo: Neque per quamcunque aliam creaturam.

Sensus.

SIT AUTEM SERMO VESTER, EST, EST; NON, NON. Vocabulum *sermo*, videtur ex Matthæo additum. Nam Græca sic habent. *Sit autem vestrum est, Est*; sive, ut alii vertunt: *Vestrum etiam, etiam.* Est enim in Græco *vai*, adverbium affirmandi; quod & noster interpret alibi reddit per *etiam*, ut Actor. 5. & 22. Ordo verborum: *Vestrum est, sit est; & vestrum non, sit Non.* Sensus autem: Sermo vester quo quid affirmatis, sit simplex & nuda affirmatio: & sermo quo quid negatis, sit simplex & nuda negatio. Dicit hoc ad exclusionem juramenti. Nam affirmatio vel negatio jurata non simplex affirmatio vel negatio est. Alioqui, non vetat quo minus addita ratione quis probabile faciat id quod affirmat aut negat.

Sensus.

Eandem sententiam habent Christi verba apud Matthæum: licet in Græco nonnihil diversa. Nam Apostolum his verbis idem velle quod Christum, non potest dubitari; Quanquam alii sensum utriusque loci hunc esse malunt, constanter & vera affirmare, & falsa negare: Vanitatem & inconstantiam in dictis & promissis fugite. Ita nimirum fiet ut absque juramenti fidem mereamini. Confirmant hunc sensum, ex Epistola Pauli 2. Corinth. 1. ubi per *Est* & *Non*, dictorum inconstantia denotatur. Ex quo apparet, per *Est, Est*, & per *Non, Non*, significari dictorum constantiam. Quod non improbo. Verum tamen de sensu Paulino consulatur illius loci commentarius.

Nota ad mores, qualem oporteat esse sermonem nostrum ad excludendum juramentum.

Alius sensus.

UT NON SUB JUDICIO DECIDATIS. Græca sic habent; *Ut non in simulationem incidatis*; hoc est, Ne efficiamini hypocritæ, simulatores. Nam hypocritarum est non simpliciter loqui, dum aliud sunt, aliud videri volunt. Sed parum congruit hic sensus,

Non enim hypocrisis ex inconstantia sermonis oriri solet; sed contra hæc ex illa. Proinde Oecumenius adfert & alium sensum. Dicit enim Apostolum *κατακρίσας* dixisse *κατακρίσας*, id est, *condemnationem*. *Vt non in condemnationem incidatis*. Quod convenit cum nostra lectione. Nam *judicium* intelligitur condemnationis. Sed ubi *κατακρίσας* *κατακρίσας* significet non reperio. Quocirca probabilis admodum conjectura est, in Græco non *κατακρίσας*, sed diviso vocabulo *κατα* *κρίσας* legendum esse (quomodo certè legit noster interpres, dum vertit *sub iudicio*, fortè, *sub iudicium*) abjiciendam vero præpositionem *εἰς*, ut supervacaneam, ac verisimiliter suppletam ab iis qui legebant *κατακρίσας*. Argumento est textus Syriacus; *Vt non condemnemini sub iudicio*. Denique hanc quam dixi lectionem annotatam habent in margine Biblia regia, & Robertus notat vetus exemplar Græcum quod eam habuerit, sibi conspectum.

Sit igitur Germana scriptura Græca, *Vt non sub iudicio cadatis*, id est, Ne condemnemini, ne subbeat iudicium condemnationis, ne iudex in vos animadvertat, vosque puniat; si videlicet legem ipsius de non jurando, minus servaveritis. Videtur respicere ad legis comminationem, præcepto annexam: *Quia non eris impunitus*, &c. Deut. 5. Et hinc liquet non esse consilii tantum, sed præcepti, non jurare omnino.

13. TRISTATUR ALIQUIS VESTRUM? ORET. Græcè: *Αφίγεται aliquis inter vos? oret*. Est enim verbum *αφίγεται*: cuius verbale nomen paulò antè vertit *laborem*, id est, *afflictionem*. *Æquo animo est? psallat*. Græcè *εὐθυμῶν* *ἢ*; bono animo est aliquis? significatur animus hilariter affectus; ut est iis quibus res prosperè succedunt, quanquam bene vertit interpres, *Æquo animo est?* Suprà compescuit Apostolus afflictorum ac dolentium fratrum mutuas querelas, prohibens ne ingemiscerent adversum se mutuo: nunc quid iidem agere debeant, quid item prosperitate gaudentes; breviter admonet.

Et quidem afflictos tristesque, ad orandum hortatur: prosperè agentes & hilares, ad psallendum. Illis enim, ut consolatione ac majorum levamine egentibus, oratio convenit; his, ut Dei benignitate fruentibus, laus & gratiarum actio, quæ Psalmorum cantu reddi solet. Notandum, quosdam Latinos codices ita legere; *Oret æquo animo & psallat*. Quam lectionem etiam Beda habet, & interpretatur. Sed vitiosam esse constat, refragantibus optimis quibusque exemplaribus, & tam Græco textu quam Syriaco.

14. INFIRMATUR QUIS IN VOBIS? Descendit ad speciem afflictionis, quæ est adversa corporis valetudo: docetque quid in ea Christiano homini sit agendum. Quæ doctrina nequaquam prætermittenda fuit, eo quod spirituali remedio maximè opus habeant infirmi, potissimum ii qui ad finem hujus vitæ appropinquant, Deo iudici (quem ante januam aitare dixit) jam jamque sistendi. Nam (ut loquuntur Tridentini concilii Patres *sess. 14.* in doctrina de Sacramento extremæ unctionis) *etsi adversarius noster occasiones per omnem vitam querat & carpet ut devorare animas nostras quoquo modo possit: nullum tamen tempus est, quo vehementius ille omnes sua versutia nervos intendant ad perdendos nos penitus, & à fiducia etiam, si possit, divina misericordia deturbandos, quam cum impendere nobis exitū vitæ prospicit*.

Igitur ex hoc Apostoli Jacobi loco ejusdem concilii Patres, & cum iis omnes orthodoxi, rectissime statuunt & probant eam unctionem præperpetuo more Catholica Ecclesiæ, infirmis adhibetur, ab Apostolica traditione manasse; adeoque verè & propriè Sacramentum esse novæ legis. Tradit enim

hic Apostolus omnia ad hujusmodi Sacramentum necessaria: materiam, formam, proprium ministerium, & effectum gratiæ, ac primo loco eum qui suscipere debeat. Quæ res adversus contradictores hæreticos (qui ut Sacramentum hoc Catholicis eriperent, partim ademerunt huic Epistolæ spiritum Apostolicum, ut ostendimus in *prologoments*, partim novas & contortas in hanc Scripturam expositiones ingesserunt) erit nobis in progressu commentarii demonstranda per singula.

Primum ergo quum dicit: *Infirmitur quis in vobis*; eum designat cui sit administrandum hoc Sacramentum; videlicet infirmum, id est, corporali morbo detentum, eumque præsertim qui tam periculose decumbit, ut in exitu vitæ constitutus videatur. Nam vox Græca *ἀσθενῶν* de graviore morbo intelligitur. Confer quæ dicta sunt ad illud 1. Corinth. 11. *Ideo inter vos multi infirmi & imbecilles*. Unde & Sacramentum hoc, exeuntium nuncupatur. Ita Patres Tridentini *cap. 3.* ejusdem doctrinæ. Quæ de re etiam sic legitur in Decreto Florentino; *Hoc Sacramentum nisi infirmo de cuius morte timetur, dari non debet*. Denique hujusmodi statum morbi insinuat vox Græca *καμνω*, qua paulò post Apostolus utitur.

INDUCAT PRESBYTEROS ECCLESIAE. Inducat, Græce *προσκαλεσάτω*, advocet, accersat. Ecclesiæ presbyteros variè interpretantur sectarii. Nam alii, simpliciter ætate seniores in quavis communitate fidelium, intelligunt; alii, primores in populo. Et sunt qui medicos illis tan numerent; ut B. Aretius. Porro Calvinus eo vocabulo generaliter comprehendit vult omnes qui regendæ Ecclesiæ præfunt, sive pastores sint, sive delecti ex plebe quasi censores ad tuendam disciplinam. At verò Tridentini Patres & omnes Catholici, *presbyteros Ecclesiæ* non alios intelligunt quàm sacerdotes ab Episcopo rite ordinatos, sive iidem sint Episcopi, sive non. Nam quod ad ætatis attinet significationem, vix usquam in scriptura novi Testamenti *πρεσβυτερος*, presbyter, senior, ætatis nomen est: Passim vero aut populi magistratus eo vocabulo designatur, ut in *Evangelio*, & interdum in *Actis Apost.* aut ii significantur *presbyterorum* nomine qui ad Episcopalam aut sacerdotalem functionem ordinatione sacra promoti sunt.

Hoc autem modo accipitur, ubicumque de ecclesiæ ministeriis agitur, ut in *Act. Apostol. & Epist. Paulinis*, ac nominatim etiam in his Epistolis quæ Catholica vocantur, ut in 1. Petri *Epist. cap. 5.* & in *Epistola Joannis 2. & 3.* Similiter autem & hoc loco: primum, quia non simpliciter *presbyteri* dicuntur, sed *presbyteri Ecclesiæ*; tum, quia jubentur orare super infirmum; deinde, quia per eos unctio faciendæ præscribitur in nomine Domini; denique quia per eorum ministerium remissio peccatorum obtinenda promittitur. Ac sane quin hujus generis presbyteros B. Jacobus significare voluerit, apud totam antiquitatem nulla fuit umquam dubitatio. Hinc igitur habemus ministerium hujus Sacramenti, *presbyterum ecclesiæ* ritu consecratum.

Sed quæres cur dicat *presbyteros* plurali numero, cum de uno loquatur infirmo. Non enim consuetudinis est, ut à pluribus uni Sacramentum hoc administraretur, sed ab uno; quemadmodum & cætera ecclesiæ Sacramenta. Respondent quidam Apostolum loqui secundum consuetudinem Ecclesiæ primitivæ, quando tanto studio curabatur fidelium salus; ut plures presbyteri, & interdum etiam Episcopus presbyteris comitatus, ad infirmum accurrent. Quorum, etsi unus tantum unctionem adhiberet; omnes tamen ungere quodammodo dicebantur, quatenus uno ungente cæteri assistebant ac preces jungebant.

mam unctionem ab Apostolica traditione manasse, ac esse verè Sacramentum novæ legis.

Extrema unctio quibus administranda.

A quibus administranda.

Presbyteri quoniam intelliguntur.

Dubium.

Resp. 1.

Nota ad mores, quid tristibus seu afflictis, ut quid lætis ac prosperè agentibus faciendum.

Demon præcipue moribundis infestus.

Observa contra Sect. Extremæ

Resp. me-
lior.

Aliter, ac fortasse melius, *respond.* enallagen esse numeri; *Accersat presbyteros*, id est, aliquem ex presbyteris, quomodo dicuntur latrones qui cum Christo crucifixi erant, ei conviciati fuisse, *Marc. 15.* cum alter latronum id fecerit. Ita loquitur etiam S. Augustinus *serm. 33. de diversis*, quum ait, mulierem quandam, quæ vitam infanti suo mortuo precibus a B. Stephano impetraverat, tulisse eum ad presbyteros baptizandum, id est, ad aliquem presbyterorum. Nam *lib. 1. miraculorum S. Stephani cap. ultim.* apud eundem Aug. *tom 10.* ubi res eadem narratur, tantum fit mentio presbyteri, numero singulari. Verumtamen, nisi in una ecclesia plures essent presbyteri, non diceret B. Jacobus pluraliter, *presbytero ecclesie*. Ut hinc etiam colligatur adversus Aërianos hæreticos non eundem esse presbyterum & Episcopum. Neque enim una ecclesia plures habebat Episcopos.

ET ORENT SUPER EUM. Cujusmodi debeat esse hæc super infirmum oratio, docet ecclesiæ traditio; secundum quam, à presbytero plures quidem pro infirmo fiunt orationes, quibus illi sanitatem animæ & corporis precatur à Deo; sed ea præcipua est quæ cum ipsa unctione conjungitur. presbytero dicente, *Per istam sanctam unctionem & suam pissimam misericordiam, indulgeat tibi Dominus, &c.* ut habetur in decreto Florentino, vel aliis verbis, idem tamen valentibus, utente; juxta morem cujusque Ecclesiæ. Quamquam, quid oratione super infirmum petendum sit, satis ipse B. Jacobus ostendit infra, referens hujus orationis effectus, sanitatem, alleviationem, peccatorum remissionem.

Igitur hac parte, quemadmodum & ea quæ statim sequitur, *Et oratio fidei salvabit infirmum*, indicat Apostolus, presbytero certis ac præscriptis à Christo vel Ecclesia verbis utendum esse: quam Sacramenti formam vocamus. Nam & illud quod dicit, *super eum*, & non, *pro eo*, significationem ingerit ritus ceremonialis: quomodo & ab Augustino dictum est *libro 3. de baptismo cap. 16.* manus impositionem non aliud esse quam orationem super hominem.

UNGENTES EUM OLEO IN NOMINE DOMINI. Hic jam apertè materia declaratur hujus Sacramenti, videlicet oleum olivæ. Nam illud solum propriè est *oleum*; sicut vinum vitis solum propriè vinum est. Atque hæc unctio, quemadmodum loquuntur Patres Tridentini, Spiritus sancti gratiam, qua invisibiliter anima ægrotantis inungitur, aptissimè representat, præsertim quum oleum in scripturis etiam misericordiæ significationem habeat, quam ipsis verbis suæ orationis infirmo precatur sacerdos: ut ita probè sibi respondeant verbum & elementum. Porro quæ membra corporis ungenda sint, ex ecclesiastica traditione & consuetudine petendum.

Quod additur, *in nomine Domini*, triplicem admittit constructionem. Una est, ut ad dictionem *oleo* referatur, & sensus sit, *Ungentes eum oleo benedicto in nomine Domini*, id est, consecrato cum invocatione divini nominis. Non enim nisi oleo per Episcopum benedicto fas est hanc sacram unctionem peragi: tamen si disputant Theologi, num ea benedictio solâ præcepti vel divini vel Ecclesiastici necessitate requiratur, an etiam Sacramenti.

Altera constructio est, qua refertur ad totum istud complexum, *Ungentes eum oleo*; id est, ad actionem presbyteri infirmum ungentis. Hoc enim facere debet *in nomine Domini*. Hujus & superioris contructionis meminit Beda. Verum hæc posterior multo probabilior est, ut sit sensus: *Ungant eum oleo in nomine Domini* Jesu Christi, id est, vice Christi, tamquam ejus ministri: & ut Paulus loquitur *2. Cor. 2. in persona Christi*. Sic idem Paulus *1. Cor.*

5. Judicavi, inquit, *in nomine Domini nostri Jesu Christi* str tradere hujusmodi hominem Satane. Sic ipse B. Jacobus non multò superius dixit *Prophetas locutos in nomine Domini*.

Tertio potest extendi ad totum illud quod præcedit; *Orent super eum ungentes eum oleo*, id est, ad totam actionem presbyteri, quæ orationem & unctionem complectitur: ut significetur non solam unctionem, quæ est materiæ applicatio, verum etiam orationem, quæ est formæ recitatio, fieri à presbytero tamquam Christi ministro; ut dictum est: quemadmodum similia faciendo, vice Christi fungitur eique ministrat, in baptismo & aliis Sacramentis.

Porro quæ ad hujus loci interpretationem ab hæreticis adferuntur, ut hoc infirmorum Sacramentum Catholicis extorqueant; facillimum est refellere. Primus Joannes Vvicleffus B. Jacobi sententiam hujusmodi verbis conatur eludere. Quoniam, inquit, in Palæstina præstans erat oleum, & cum primis utile sanandis corporibus quibus adhibitum esset, ideirco de recreando ægroto verba faciens Apostolus, unctionem olei præscribit. Non dissimiliter quidam sectariorum nostri sæculi, quorum penè novissimus Benedictus Aretius in suo commentatio scribit ad hunc modum: *Olei usus fere in omnibus morbis locum habet, præsertim in Orientalibus regionibus, & ad meridiem, ubi olei est magna copia. Oleo igitur jubet ungere; quasi expedito remedio, & comparatu facili*. Sic ille

Sed hi primum non attenderunt ad titulum sive inscriptionem hujus Epistolæ. Nam inscribitur non Jerosolimitis aut Judæis in Palæstina, aut in Oriente vel Meridie habitantibus; sed duodecim tribubus in dispersione positis. Quam dispersionem explicans Beatus Petrus initio prioris suæ Epistolæ, primo loco Pontum nominat, frigidam Septentrionalis Asiæ regionem, nec vini nec olei feracem.

Deinde si de naturali virtute olei sentit Apostolus; cur Ecclesiæ presbyteros, ac non potius corporum medicos advocari jubet? Nam quod medicorum est, promittunt medici. Quocirca sapienter Ecclesiasticus, *cap. 38.* ad curanda ægotantium corpora non presbyteros, sed medicos & unguentarios accersendos admonet. Jam quid absurdius quam unum idemque medicamenti genus morbis omnibus adhibendum præcipere; quando olei usus in quibusdam morbis etiam noxius sit ac perniciosus? Denique, si commentarium de naturali per oleum sanatione recipimus hoc loco: licebit & Evangelicam apud B. Marcum historiam sic interpretari *ca. 6.* ubi narrat Christi discipulos ab ipso ad prædicandum Evangelium missos, oleo multos ægros unxisse & sanasse. Quod si nimis absurdum est (non enim per curationes morborum naturales, sed per opera vim omnem naturæ excedentia, doctrinam suam cælestem mundo commendatam facere voluit Christus Dominus:) utique nec Beatum Jacobum qui id ipsum fidelibus commendat atque promulgat, quod à Christo apud Marcum insinuatum est, de naturali curatione loqui, ulla ratio permittit. Quo argumento etiam Calvinus istum commentarium rejicit, scribens in Marcum.

Est igitur aliorum quorundam responsio, figuratum esse sermonem Apostoli, quo significatum sit, Ecclesiæ ministros debere Evangelii prædicatione consolari infirmum; ut hoc sit ungere eum oleo in nomine Domini, ægrum illius animum verbi Domini suavitæ delinire. Sic illi commenticio tropo, qui mos est hæreticorum, cassare nituntur Christi Sacramentum. Atqui tropicum hunc sensum ut nullus Patrum agnovit; ita planè refugit simplicitas verborum Apostoli, qui utique præcipere vult aliquid quod intellectu sit obvium; quemadmodum & in

Hæreticorum commenta & figmenta circa hunc locum de extrema unctione refelluntur.

1. Hæret. interpret.

Materia Sacramenti extremæ unctionis.

& in præcedentibus fecit, & in sequentibus. Hic autem tropus sententiam prorsus obscurat; maxime quod insolitus sit, neque ex ullo alio scripturæ loco probabilis reddatur. Nam quod à Marco refertur, historicum esse, ac sine tropo intelligendum, inter omnes constat.

Hæret.
interpret.

Restat ea interpretatio quam auctore Calvino multi sectariorum tenent. Dicunt enim Jacobum Apostolum loqui secundum ea tempora, quibus adhuc vigeat in Ecclesia donum sanationis. Eo namque manifeste pertinere, quod Marcus scribit de ægrotis unctione olei sanatis. Posteaquam verò donum illud cessavit, stultè ac ridiculè nos agere, qui ritum illum unctionis, utpote jam inanem & inutilem, adhuc retinendum putemus. Igitur Beatum Jacobum interpretantur de unctione olei qua sanabatur infirmus per gratiam curationis; qua multi tunc præditi erant. Qui commentarius etsi plus aliquid coloris habeat, quam duo superiores; optimis tamen rationibus refellitur.

Primum, quia gratia sanationis, atque in universum gratia miraculorum non se extendebat ad effectus spirituales, sed ad corporales dumtaxat.

Hæc autem unctio spiritualem effectum infirmo conferebat; ut ex sequentibus patet. *Deinde* quia divisiones gratiarum sunt, quas operatur unus atque idem spiritus, dividens singulis prout vult, 1. *Corinth.* 12. Nec igitur soli presbyteri, nec omnes, gratiam sanationis habebant. Quare non dicendum fuisset, *Accersat presbyteros Ecclesia*; sed, eos qui præditi sunt dono pellendi morbos. Quæ ratio procedit, etiam si (quod quidam sectariorum volunt) presbyteri intelligantur aut ætate seniores, aut primores in populo. *Tertio*, quia loquitur Apostolus de infirmo fratre seu fidei, inter fideles inungendo. Atqui miraculorum usus potissimum erat ad convertendum infideles. Quocirca Paulus qui patrem Publii febribus & dysenteria vexatum sanavit, *Act. ultim.* carissimum tamen Timotheum suum stomachi vitio ac frequentibus infirmitatibus obnoxium, non miraculo restituit, sed ad naturale remedium misit, 1. *Timoth.* 5. Ut nec Epaphroditum ægrotantem usque ad mortem, *Philip.* 2. nec Trophimum Mileti infirmum à se relictum, 2. *Timoth.* 4. quamvis homines Ecclesiæ necessarios, per miraculum sibi sanandos existimavit. *Quarto*, quia quod generaliter à Domino fuerat promissum in se credentibus, *Super agros manus imponent, & bene habebunt*, Marc. ultim. id non debebat B. Jacobus aut mutare, aut ad unctionem olei restringere, si de sola ageret sanatione corporali. *Postremo*, cum cætera præcepta quæcumque tradit in hac *Epist.* pertineant ad omnium temporum Christianos, nullo modo credibile est hoc unum (ut vult Calvinus) temporarium esse, & vix unius sæculi. Itaque merito commentarium hunc expresse damnandum censuit Trident. Synodus sess. 14. cap. 3. *doct. de Sacram. extrema unction. & can. 2.*

Cur Paulus
etsi pollens
gratia sanationum
quosdam infirmos curaverit, quosdam non.

Porro testimonia Patrum qui hujus sacræ unctionis tamquam Ecclesiastici Sacramenti meminerunt, si quis requirat; ea plurima diligenter & ordine collecta reperiet apud Franciscum Feuardentium in *comment. loci præsentis*. Nobis sufficiat ex antiquitate unum ac præcipuum indicasse, Sanctum videlicet Innocentium Papam ejus nominis primum, sancto Augustino synchronon, qui in *epist. ad Decentium Eugub. Episc.* de hoc Sacramento ejusque ritu ac ministro, cæterisque illuc pertinentibus, accuratè pertractat; non novum aliquid instituens, sed Ecclesiæ Romanæ consuetudinem ex Apostolica traditione manantem, decreto suo explicans. Quod ejus decretum passim à posterioribus Theologis citatur; ac nominatim à Venerabili Beda locum hunc exponente, in testimonium adducitur. Ac ne de sola Ro-

Guil. Estii Tom. III.

mana ecclesiæ consuetudine videamur præscribere: morem celebrandi hujus Sacramenti à majoribus acceptum etiam Græcorum ecclesiæ, quamvis schismatica, usque hodie retinent; uti locuples testis est ipsorum Patriarcha Jeremias, qui consultus à Lutheranis, tam de hoc Sacramento quam de aliis, quæ Protestantes controversant, idipsum quod Ecclesia Romana servat ac docet, etiam apud suos servari ac doceri disertissime proficitur.

Græci cum
Ecclesia
Roman. in
hoc, cæterisque
Sacramentis
concordant.

15. ET ORATIO FIDEI SALVABIT INFIRMUM.

Græcè *ἡ πίστις σώζει τὸν ασθενή* laborantem; ut vertit Erasmus, atque etiam legit Innocentius. Quo verbo periculum ægrotantis insinuat, tamquam deficientis ac morbo succumbentis. Declarat Apostolus hac parte & sequentibus, effectum hujus sacræ unctionis. *Oratio fidei* dicitur oratio à fide profecta, fidèque subnixæ; si non ipsius ministri (quod ad effectum Sacramenti non est necessarium) saltem Ecclesiæ, cujus ille personam in administrando Sacramento sustinet, & cujus fides numquam deficit. Verbo *salvabit, saluum reddet*, sanitas corporis significatur, juxta omnium ferè interpretum expositionem. Cum enim de corporali infirmitate loquatur Apostolus; consentaneum est hoc quod sequitur, *salvabit*, de ejusdem generis salute intelligi; non excludendo tamen intellectum de salute ac sanatione animæ, maxime quia salus corporis ad salutem animæ hic referenda est; tum quia non dicit, *sanabit*, quod magis ad corpus solet referri; sed *salvabit*, quod tam de anima quam de corpore dicitur, ac frequentius in sacris literis ad animam refertur, ut in fine hujus capituli: *Salvabit animam ejus à morte*.

Effectus
extremæ
unctionis
secundarius
& minus
principalis
sanitas corporis.

Quo pertinet quod Patres Florentini, respicientes ad hæc Apostoli verba, definierunt effectum hujus Sacramenti esse mentis sanationem; in quantum autem expedit, etiam corporis. Addunt autem, *in quantum expedit*, sicut & Patres Tridentini, *Ubi salui anima expedierit*: quia cum id quod salutaribus agitur Sacramentis (ut ait Augustinus *Enchirid.* 66.) magis ad spem futurorum bonorum, quam ad retentionem vel adeptionem præsentium pertineat, non debuit absolute fidelibus per hoc Ecclesiæ Sacramentum, nec per ullam aliud promitti corporis salus; sed ita demum quatenus ad animæ salutem & adipiscenda cælestia bona conducere. Unde hunc effectum merito secundarium minusque principalem hujus Sacramenti, nuncupant Theologi.

Notandum tamen, sub hac sanatione corporali quamlibet etiam modicam morbi relevationem comprehendere; velut motum aliquem ad sanitatem. Unde, licet rarius contingat hominem periculose ægrotantem, sacra hac unctione adhibita restitui sanitati, sæpe numero tamen evenit, ut morbi levamen aliquod ægrotus sentiat. Id quod variis de causis ad salutem animæ potest conducere. Hunc autem effectum significat oleum, quatenus est sanativum.

Sed objicit adversarius, effectum hunc, quicumque significetur, non unctioni ascribi, sed orationi. *Respondeo*, quod antè jam dixi, orationem quam facit presbyter super infirmum, comprehendere formam hujus Sacramenti. Cum igitur in Sacramentis principalior sit forma quam materia; nihil mirum si potius orationem nominavit Apostolus, quam unctionem, ubi Sacramenti effectum exponere voluit: tametsi quod de oratione dixit, de unctione, velut altera Sacramenti parte, jam proximè non otiose utique nominata, reliquit intelligendum. Alioqui sanè, si quis solam orationem adhiberet, unctione neglecta, nihilo plus efficere, quam fecissent Apostoli, si quando jussi fuerunt ungere ægros oleo & sanare, quemadmodum scribitur *Marc. 6.* ommissa unctione solam adhibuissent vel orationem vel manus impositionem. Quod si verè & inoffense dixit

Objeccio
hæret.

A A a a

Apostolus Paulus Ecclesiam mundari lavacro aquæ: cur offendit, si ex doctrina Apostoli Jacobi dicatur infirmus salvari unctione olei?

ET ALLEVIABIT EUM DOMINUS. Nempe Christus, in cuius nomine fuerit unctus. *Alleviabit*, Græcè ἐξέρψῃ, id est eriget, ut alii vertunt. Pro quo legit Innocentius, *suscipiat*. Quidam codices habent, *allevabit*; Sed verisimile est interpretem scripsisse, *allevabit*, et si minus Latine; quemadmodum & Actor. 27. *Satiati cibo alleviabant navem*. Erat enim vocabulum illo sæculo receptum apud Ecclesiasticos scriptores, pro relevare, exonerare; & ad animum relatum, pro eo quod est, dolorem mitigare, leviores reddere. Quo verbo etiam Hieronymus usus est in translatione veteris Testamenti, ut *Isa. 9.* & *Joan. 1.* Hic vero sic est exponendum ut Græco respondeat. Constat autem Græcum verbum ἐξέρψῃ in scripturis Apostolicis ita ferè sumi ut ad animum pertineat, ac idem sit quod torporem, tristitiam, negligentiam pelleret; aut quid simile, ut *Roman. 13.* *Hora est jam nos de somno surgere.* *Ephes. 5.* *Surge qui dormis, & exurge à mortuis.* 2. *Petr. 3.* *Vestram excito in commonitione sinceram mentem.* Sic & apud Lucam capit. 3. *Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ.*

Alter huius
sacram effe-
ctus, ægri
animum
confirmare.

Cæterum hoc loco, ubi de infirmo agitur ad salutarem exitum parando, nihil aptius intelligi potest ea voce significari, quam liberatio à torpore, mœrore & anxietate, qua plerumque gravantur ægroti morte vicina, sic ut mentem ad divina non facillè queant attollere. Atque ista est huius sacre unctionis alter effectus. Quem plenius explicat Synodus Tridentina, dicens, unctionem Spiritus Sancti in hoc Sacramento ægroti animam alleviare & confirmare, magnam in eo divinæ misericordiæ fiduciam excitando, qua infirmus sublevatus & morbi incommoda ac labores levius ferat, & temptationibus dæmonis calcaneo insidiantis facilius resistat. Sed & huius effectus significationem habet oleum; cuius nimirum hæ sunt proprietates, lenire, discutere, exhilarare & confortare.

ET SI IN PECCATIS SIT, REMITTENTUR EI. Græcè: *Et si peccata sit operatus, remittetur ei*; id est, si peccata fecerit, commiserit, fiet ei remissio. Nam videtur Apostolus verbum ἀποδοῦναι, impersonaliter accipere. Exprimitur hac parte tertius effectus huius unctionis, videlicet remissio peccatorum. Cum enim ut plurimum causæ morborum sint peccata, convenienter admodum, pro consolatione infirmi, promissionem adjungit remissionis peccatorum; innuens futurum ut causa remora morbus cesseret, aut ad salutem cedat. Sic enim legimus & Davidem morbo afflictatum, veniam peccatorum à Deo petivisse, *Psal. 6.* & 37.

Verum effectus hac parte significatus non uno modo ab omnibus explicatur. Quidam de remissione venialium intelligunt. Nam mortalium remissio post baptismum non aliter quam per Sacramentum reconciliationis obtineri potest. Nec verò solet infirmus nisi reconciliatus inungi. Cui intellectui si obijcias conditionem à Jacobo appositam, *Si in peccatis sit*; quæ utique in venialibus locum non habet (nam sine peccatis nemo vivit, ipso etiam Jacobo teste, qui supra cap. 3. dixit: *In multis offendimus omnes*;) Respondent, particulam (si) sæpe sic usurpari, etiam in sacris literis, ut non tam conditionem incertæ ac dubiæ rei significet, quam concessionem rei certæ & indubitatæ, ut *Malach. 1.* *Si pater ego sum; ubi est honor meus? Et, si Dominus ego sum; ubi est timor meus?* & 1. *Thessal. 1.* *Si tamen iustum est apud Deum retribuere, &c.* Quale etiam esse volunt quod ad ipso Jacobo dictum est cap. 1. *Si quis vestrum indiget sapientia, postulet à Deo.* Maxime

vero confirmati videtur hic sensus ex oratione Salomonis 3. *Reg. 8.* qua dicit: *Quod si peccaverint tibi non est enim homo qui non peccet.* Ubi clarè videmus, particulam, si, nihil ob stare, quo minus universaliter & indubitate etiam hoc loco vera sit affirmatio; ac si dictum esset à beato Jacobo: *Si in peccatis sit*; non est enim homo sine peccatis. Denique præbant ex verbis quæ formæ locum habent; *Ignoscat tibi Dominus quicquid deliquisti per visum, &c.* Nam delicti vocabulo minora peccata significari solent in Scripturis.

Porro alii, quibus inconueniens videtur aliquod Sacramentum institutum esse ad remissionem peccatorum venialium, quibus expiandis alia tam multa sunt in promptu remedia, putant hic intelligi pravas inclinationes ex peccatis relictas, quas, tamquam peccatorum reliquias abstergi dicunt hac sacra unctione; idque significari hoc loco per remissionem peccatorum. Si enim teste Cyrillo *lib. 4. in Joan. cap. 17.* sacre Eucharistiæ digna perceptio sedat in nobis favientem membrorum nostrorum legem; nihil ob stare videtur, quo minus huic Sacramento tribuatur pravarum inclinationum, quas anima peccando contraxit, ablatio seu diminutio.

Rursus alii de peccatis mortalibus Apostolum exponunt, quæ per oblivionem aut ignorantiam apud sacerdotem in confessione sacramentali non fuerant detecta. Sunt enim mortalia quædam occulta; in quibus plerique hærent rudiores, maxime quibus bona deest institutio & cura pastorum; cum sint alioqui bonæ voluntatis; quibus probabile est, per hoc Sacramentum divinitus provisum esse remedium. Denique sunt qui de venialibus interpretentur, non quibuscumque, sed crassioribus & non quotidianis; à quibus sollicitè sibi cavere solent perfectiores. Sed cum Beatus Jacobus generaliter nominet peccata, non apparet ratio cur vel ad hoc genus venialium, vel ad illud mortalium, vel ad solas peccandi inclinationes, vocabulum hoc restringatur. Quin potius ad omnia cujuscumque generis peccata, comprehensis etiam inclinationibus & affectibus vitiosis, extendendum videtur; quatenus extendi potest salva aliorum sacramentorum institutione ac necessitate. Quod arbitror voluisse Patres tam Florentini concilii quam Tridentini. Illos quidem, quum effectum huius Sacramenti statuunt, in genere, mentis sanationem: Istos autem, cum effectum hac parte significatum, exponunt per gratiam Spiritus sancti, cuius unctio, delicta, si qua sint adhuc expianda, ac peccati reliquias abstergit: Nam et si delictum minus aliquid in scripturis significare videatur, quàm peccatum; non tamen de solis dicitur venialibus; sed etiam mortalia, saltem ea quæ per ignorantiam fuerint commissa, complectitur: ut videantur Patres, cum delicta nominant, respexisse ad illud *Psal. 18.* vericulum, *Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me.*

Unde & conditionem quæ apud Apostolum est, *si in peccatis sit*, non omittunt tamquam non necessariam, sed exponunt, dicendo, *si qua sunt adhuc expianda*, quod etiam de mortalibus possit intelligi; tam ad culpæ quam ad pœnæ condemnationem referri. Nam utroque modo fit peccatorum expiatio. Nec dubium, quin mortalibus quoad culpam remissis, sæpe gravissimæ reserventur pœnæ luendæ iis qui non satis dignos fecerunt fructus pœnitentiæ. Quod indicat Paulus 2. *Corinth. 12.* dicens; *Et lugeam multos ex iis qui antè peccaverunt, & non egerunt pœnitentiam super immunditia, &c.* Ex quibus omnibus intelligitur, quàm sit hoc unctionis Sacramentum infirmis, quos sæpe multorum peccatorum reatus grayat, salutare ac minime negligendum.

3. Effectus
remissio
peccatorum.

Jam quod addunt peccati reliquias hac unctione abstergi; significare voluerunt, ni fallor, etiam ad tollendas aut minuendas inclinationes pravæ ex primo peccato relictas, aliisque peccatis subinde confirmatas, hoc Sacramentum valere. Vocant autem *absterfionem*, alludentes ad olei proprietatem, quæ est abstergere. Sed hæc satis ad explicationem loci præsentis. Cætera quæ ad hoc extremæ unctionis Sacramentum pertinent, ab iis petenda, qui de Sacramentis ecclesiæ ex professio differuerunt. Quod argumentum etiam à nobis aliquando tractatum fuit in scripto super Magistrum lib. 4. dist. 23. Multa ibi diximus de peccatorum reliquiis: ac inter eas torporem quoque posuimus, non qui sit ex morbo, de quo supra in secundo effectu, sed qui ex peccato.

16. CONFITEMINI ERGO ALTERUTRUM PECCATA VESTRA. Particulam ergo Græca non habent, nisi pauca quædam. Tantum enim legitur, *Confitemini alterutrum peccata*; seu mavis *delicta*. Nam in Græco non est *ἀμαρτία*, peccata, quod in parte præcedente; sed *παραπτώματα*, lapsus, errata; cum quis per infirmitatem aut ignorantiam peccat, ut Gal. 6. *Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto*. Tamen si his nominibus indifferenter alias utuntur Apostoli, nominatim Paulus Rom. 5. Nec verisimile est B. Jacobum in hujus loci contextu de aliis & aliis peccatis loqui; præsertim cum pars ista præcedenti quadamtenus respondeat. Sunt autem hujus Apostolici præcepti tres expositiones, omnes aliquo modo probabiles. *Quidam* intelligunt de ea peccatorum confessione, qua culpam agnoscunt, & veniam petunt fideles ab iis quos aliqua injuria affecerunt; uti faciendum præcepit Christus Matth. 5. illis verbis: *Si recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te: Vade, reconciliare fratri tuo*. Et quia multorum mutua sunt injuriæ & offensæ, dicunt Apostolum jubere, ut eas mutuo libenter & fateamur & condonemus. *Alii* malunt eam intelligi peccatorum confessionem, qua peccata reteguntur fratribus, petendi consilii vel auxilii causa. *Consilii*; ut quum viri spirituales consuluntur de morbis peccatorum curandis atque in posterum evitandis, sicut intellexisse videtur Augustinus, seu quisquis author, *Hom. 12. inter 50. Auxilii*; quum fratrum intercessione veniam consequi cupimus à Deo. Quam causam non obscure significavit Apostolus, dum subjungit, *Et orate pro invicem ut salvemini*. Hujusmodi confessionis exemplum habemus in B. Gregorio, qui *in fine suorum Moralium* proferitur se peccatorum suorum vulnera fratribus detegere, ut ab illis subsidium orationis recipiat. Estque hujus confessionis quædam formula quotidiana, in eo quod ante missæ Introitum sacerdos & minister sibi mutuo peccata confitentur, mutuasque petunt & reddunt orationes.

Porro non pauci Catholici scriptores interpretantur hunc locum de confessione peccatorum Sacramentali, quæ scilicet apud eos fiat, qui in Ecclesia potestatem habent remittendi & retinendi peccata, *Joan. 20*. Censent enim B. Jacobum commonefacere fideles servandæ legis, quam sciebant à Christo præscriptam, ut quos conscientia peccatorum gravaret, pro eorum expiatione ad presbyteros, ipsius vicarios recurrerent. Idque hoc loco peropportune; ubi de infirmis agebat. Cum enim morbi plerumque ex peccatis accidunt; merito monentur infirmi, ut ante omnia sese peccatorum vinculis, prævia eorum confessione, curent absolvendos. Favent huic expositioni Origen. *hom. 2. in Levit.* & Chrysol. *lib. 3. de sacerdot.* qui verba B. Jacobi proximè præcedentia, *Si in peccatis fuerit, remittentur ei*, acceperunt de ea peccatorum remissione, quæ sit ministerio sacerdotum. Juxta quam intelligentiam,

G. Estii Tom. III.

aptè subjungitur istud, tamquam de confessione sacramentali dictum: *Confitemini ergo*, &c. Nam & confessionis apud sacerdotem faciendæ Origenes eodem loco disertè meminit.

Cæterum apertissimè Venerabilis Beda, tam superiora verba quàm ista exponens, confessionem peccatorum quæ sacerdoti facienda sit, astruit: quamquam & secundam expositionem à nobis allatam admiscet in hujus partis commentario. Sic enim scribit: *In hac sententia illa debet esse discretio, ut quotidiana levique peccata alterutrum coequalibus confiteamur; eorumque quotidiana credamus oratione salvari. Porro gravioris lepræ immunditiam, juxta legem sacerdoti pandamus: atque ad ejus arbitrium, quali & quanto tempore jusserit, purificari curemus*. Sic ille. His accedunt Hugo de S. Victore *lib. 2. de Sacrament. part. 14. cap. 1.* & sub nomine Bernardi *lib. Medit. cap. 9.* & his vetustior author opusc. *de visitat. infirm.* (quod fertur inter opera Augustini) *lib. 2. cap. 4.* Item Callistus Papa citatus à Burchardo *lib. 18. Decreti cap. 2.* Qui omnes B. Jacobi præceptum referunt ad eam peccatorum confessionem quæ pro more sit Ecclesiæ presbyteris.

Nec obstat, ut multi putant, huic expositioni, quod ait, *alterutrum*; quasi mutua tantum confessiones hic præcipiantur; sicut præcipiuntur orationes mutua. Nam Græcè est *ἀλλήλοις*, id est, *alii aliis*; quemadmodum ipse etiam Erasmus interpretatus est. Ut sit sensus, exponente Hugone, *Confitemini non soli Deo, sed homines hominibus, scilicet iis quibus potestatem remittendi peccata à Deo concessam novistis*. Nam Græca dictione, pro qua nunc *alterutrum*, nunc *invicem*, vertit interpres, nihil amplius significari, patet ex aliis scripturæ locis passim obviis. Ut Rom. 15. *Suscipite invicem*, id est, firmi infirmos; ut liquet ex ejusdem capituli initio, & 1. *Thess. 5.* Ita dum ait idem Paulus Ephes. 5. *Subjetti invicem in timore Christi*; non vult ut omnes omnibus promiscuè subjecti sint; sed ut quique superioribus; id est, uxores viris, filii parentibus, servi dominis; quemadmodum ibidem consequenter declarat. Item *Coloss. 3.* *Nolite mentiri invicem*, id est, nemo alteri mentiatur. Non enim solas fraudes mutuas prohibet. Et Petrus 1. epist. 4. *Hospitales invicem*, id est, qui domum & facultatem habent, hospitio recipiant inopes ac recto indigentes.

Huc facit quod narrat Gregorius *lib. 3. dial. 9. cap. 36.* quosdam in periculo maris constitutos, sibi met pacem dedisse, corpus & sanguinem redemptoris accepisse. *Sibi met*, id est, alios aliis; quod noster interpres diceret, *sibi invicem*. Sentit enim Gregorius presbyteros, qui in navi erant, reliquæ multitudini Sacramentum pacis, seu reconciliationis impendisse; ac deinde viaticum corporis & sanguinis Domini præbuisse simul & accepisse. Et quidem hæc sufficiunt ad stabiliendam probabilitatem hujus tertiæ expositionis.

Sed quia prioribus etiam, præsertim secundæ, sua probabilitas non deest; atque etiam alii peræque Catholici scriptores tradiderunt, idcirco lectori libera sit potestas è duabus, vel etiam ex tribus, elegendi quam voluerit. Quod enim ad veritatem attinet doctrinæ Catholicæ, de usu ac necessitate sacramentalis confessionis, ea satis abundeque ex aliis Scripturæ locis, ac potissimum ex Christi verbis, *Quorum remiseritis*, &c. *Joan. 20.* denique ex Apostolica perpetua traditione, confirmatur.

ET ORATE PRO INVICEM UT SALVEMINI. Græcè *ἰασητε*, *sanemini*, *satis sitis*. Qui in parte præcedenti volunt esse præceptum presbyteris confitenda esse peccata; sic exponunt hanc partem; *Orate pro invicem*; id est, alii pro aliis, presbyteri pro infirmis; peccata sua confessis; Ut sanitatem recipiant. Et ita videtur Beda accepisse. Verum plerique ma-

A A a a ij

1. Exposit.

2. Expositio.

3. Exposit.
De confessione peccatorum sacramentali

lunt generale esse præceptum, quo jubeantur fideles orare pro sese mutuo, maxime firmiores pro infirmioribus, justi pro peccatoribus; ut à peccatis, quibus implicitos ex ipsorum confessione cognoverint, Dei misericordia liberentur. Ita futurum, ut pariter utrique ad salutem perveniant. Nam *sanitas* in Scripturis sæpe ad animam refertur: ut in Psalm. *Sana me Domine & sanabor. Sana animam meam, quia peccavi tibi.* Et 2. Petr. 2. *Cujus livore sanati estis.* Hunc sensum commendat sequentia de oratione justitæ, & illud extremum: *Qui converti fecerit peccatorem, salvabit animam ejus à morte.* Similiter autem & Joannes Apostolus sub finem primæ suæ epistolæ, exhortationem adjunxit ad bonos fideles, ut pro peccatoribus orent.

MULTUM ENIM VALET DEPRECATIO JUSTI ASSIDUA. Hinc satis apparet, partem præcedentem potissimum ad justos seu perfectiores dirigi. Voculam enim Græca non habent. Addendam tamen putaverunt interpretes, quod intelligerent hic causam reddi, cur alii pro aliis, id est, justi pro peccatoribus, orare debeant: causam dico ab utilitate & effectu. *Assidua*, Græcè *ἐνεργῶν*, id est, *efficax*, secundum Erasimum & alios quosdam eum secutos; sed minus rectè. Nam efficax Græcè dicitur *ἐνεργῶς*: hic verò participium est passivum, quodque passivi tantum significationem habet, quemadmodum & ipsum verbum *ἐνεργεῖσθαι*, sicut ostendimus ad illud epistolæ ad Gal. 5. *Fides quæ per charitatem operatur.* Unde dicti *ἐνεργεῖσθαι*, qui à dæmonibus agitantur.

Est igitur Apostolo *ἐνὲν ἐνεργῶν*, deprecatio incitata, & quasi motu & impetu quodam agitata; id est, vehemens & fervens, & ut dicere solemus, devota. Nec aliud videtur voluisse noster interpres, dum *assiduam* vertit. Nam assiduitas apud Latinos diligentis significationem habet. Est autem oratio diligens quæ fit cum magno devotionis affectu. Quæ quidem ab homine justo oblata, *multum valet* id est, magnam vim habet ad impetrandum à Deo quod petitur; attestante Joanne Apostolo 1. epist. 3. *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum: & quicquid petierimus, accipiemus ab eo, quoniam mandata ejus custodimus, & ea quæ sunt placita coram eo, facimus.* Ratio perspicua est, quia justus amicus est Dei, & proinde jus apud eum habet impetrandi; si quid pro alio petat quod ad salutem pertineat. Peccatoris autem oratio, nisi jam à peccato recesserit, tamquam ab hoste profecta, ingrata est Deo.

17. ELIAS HOMO ERAT SIMILIS NOBIS PASSIBILIS. Exemplo confirmat quod dixit de virtute orationis hominis justitæ; utpote, quæ cælum claudi possit & aperiri. *Similis nobis passibilis*, Græcè *ὅμοιωτός ἐστιν ἡμῖν*, id est, *similiter ut nos passibilis*. Queritur quomodo passibilis, animo an corpore? Quidam ad solas animi passiones referunt. Beda de utrisque interpretatur, ita scribens: *Homo namque erat, tametsi nulli hominum virtute secundus; similis nobis origine carnis; passibilis, ut nos, & mentis fragilitate & carnis. Nam quod carne fragilis esset, apud Sareptanam viduam viduum querendo, monstravit. Quod mente quoque passibilis fuerit, ostendit cum post redditas terras aquas, extinctosque Prophetas & sacerdotes idolorum, unius mulierculæ minis exterritus per desertum diffugit.* Hæc ille. Quæ expositio, sic ex scripturis declarata, videri potest maxime probabilis; præsertim quum significatio Græcæ vocis ad utrumque passionum genus pateat.

Sed tamen obstat nonnihil, quod alibi ad solam corporis passibilitatem hoc vocabulum referatur, ut Act. 14. ubi pro eo quod in Græco legitur, Paulum & Barnabam ad Lycaonios dixisse; & nos similiter vobis passibiles sumus homines: nostra versio sic habet; *Et nos mortales sumus similes vobis homines.* Visum fuit interpreti potius vertere *mortales*, quam *passibi-*

les, ut ea voce corporis passibilitatem, de qua loquebantur Apostoli, exprimeret. Nam hoc sermone negare voluerunt se esse Deos; quod esse putabantur. Atqui Deos ab hominibus secernebat juxta gentiliū opinionem immortalitas corporum, non vacuitas passionum animi. Quare & hujus loci sensus esse videtur, Eliam more cæterorum hominum fuisse obnoxium passionibus, id est, molestiis & afflictionibus corporis. Patiebatur enim famem, sitim, æstum, algorem, denique mortalis erat, etsi privilegio singulari mortem usque hodie nondum expertus. Si cui tamen placet etiam animi passiones hoc loco comprehendere, non resisto: dum sciamus non ita nobis hac parte similem fuisse Eliam, ut non eas passiones habuerit vir sanctissimus multo magis ratione frænatas minusque turbulentas, quam habeat communis modus justorum.

ET ORATIONE ORAVIT UT NON PLUERET SUPER TERRAM. Hæc particula *super terram*, à Græcis rejicitur in partem sequentem. At Syra nobiscum faciūt: tametsi nihil refert ad sensum, utro ponatur loco. *Oratione oravit*, id est, vehementer & magna animi contentione Deum precatus est. Hæc enim congemminatio vehementiam significare solet in scripturis; ut Isai. 24. *Commotione commovebitur terra.* Lucæ 22. *Desiderio desideravi.* Significatur ergo oratio, quam prius vocavit *ἐνεργῶν*, id est, *incitata, vehemens*, & ut noster interpres vertit, *assidua*. Nam ejusmodi orationis exemplum adducere voluit. Historia est 3. Reg. 17. ubi tamen non aliud legitur quam Eliam dixisse: *Si erit annis his ros & pluvia, nisi juxta oris mei verba.* Sed hæc verba nobis exponit Jacobus orationem ad Deum. Non enim talia prophetæ faciebant imperio, sed impetrabant oratione; ut liquet de aliis ab Elia gestis. Sic ergo cælum clausit oratione, sicut oratione postmodum aperuit.

ET NON PLUIT ANNOS TRES ET MENSES SEX. Græcè, *Et non pluit super terram annos tres &c.* Significatur effectus orationem statim consecutus, id est, siccitas terræ Israëliticæ. Tempus quidem definitum siccitatis in historia Regum diserte non exprimitur. Imò videri potest minus triennio fuisse. Nam initio cap. 18. dicitur in anno tertio factum fuisse verbum Domini ad Eliam, ut daretur pluvia super faciem terræ. Sed dicimus expressum fuisse tempus à Christo Lucæ 4. loquente de diebus Eliæ: *Quando, inquit, clausum est cælum annis tribus & mensibus sex.* Nec repugnat quod in historia dicitur: *in anno tertio.* Nam illud tempus supputatur, ut annotat Liranus, non à prohibitione pluvie, sed ab egressu Eliæ de terra Israël. Prius enim latuit in torrente Carith, donec eo siccato abiret in Sareptam Sidoniorum; ut proinde ex ipsa historia tempus illud definitum, quod expresserunt Christus Dominus & Apostolus ejus, utcumque colligi possit.

18. ET RURSUS ORAVIT. Narratur hoc ejusdem libri cap. 18. his verbis: *Elias autem ascendit in verticem Carmeli; & pronus in terram posuit faciem suam inter genua sua, scilicet orandi causa.* Nam hæc corporis abjectio, membrorumque compositio erat humiliter orantis. Putat Beda prophetam semel tantum, & prius & postea orasse, statimque una oratione quod voluit, impetrasse. Quod ut de priori oratione verum sit; de posteriore tamen non adeo probabile est: quin potius apparet eum pro impetranda pluvia septies orasse. Nam totidem vicibus misit puerum ad proficiscendum contra mare, num inde nubes aliqua ascenderet; ipse interim orandi repetens vices, donec exaudiretur.

ET CÆLUM DEDIT PLUVIAM. *Cælum*, utique æreum, in cujus media regione gignuntur nubes, ex quibus pluvia in terram descendunt.

ET TERRA DEDIT FRUCTUM SUUM. *Dedit*, Græcè, *ἐβλάστε* germinavit, produxit. Ex his quæ

Sensus;

Nota ad mores, quanta sit vis & efficacia orationis assidue.

Elias Prophetam quantum valuerit orando.

Nota ad mores,

cum tanta
sit vis sedula
orat, ad pro-
ximorum sa-
lutem à Deo
instante pe-
tendam.

de Elia orante jam dixit Apostolus, id nobis intelligen-
gendum relinquit: Si tanta vis est ferventis ac devo-
tæ orationis, ut per eam cælum claudi & aperiri
possit; nobis omni studio orationi incumbendum
esse, ut fratrum salutem à Deo imperemus: rem
profectò longè Deo gratiorem, quàm sit pluvia ter-
ræ fecundandæ necessaria. Porro ne quis existimet
sola oratione procurandam esse fratrum salutem:
consequenter ostendit etiam monitis & correptioni-
bus agendum, ut frater aberrans in rectam viam
revocetur.

19. FRATRES MEI, SI QUIS EX VOBIS ERRAVE-
RIT A VERITATE, ET CONVERTERIT QUIS EUM. *Ex*
vobis, Græcè, *In vobis*, id est, *inter vos*. *Veritatem*
vocat rectam vivendi regulam; quæ complectitur
hæc duo, sanam fidem & sanctam conversationem.
A sana fide aberrant hæretici; à sancta conversatio-
ne, mali Christiani. Igitur *errare à veritate*, periphras-
is est peccatoris. Hunc autem *convertere* dicitur,
qui ea foris adhibet adminicula subsequente effe-
ctu, quæ revocandis ab errore peccatoribus adhi-
benda Deus instituit; ut preces ad Deum, doctri-
nam, exhortationem, correptionem, castigatio-
nem: cum alioqui solus Deus sit, qui hominum cor-
da propriè possit ad se convertere.

20. SCIRE DEBET. Græcè *γνωσκέτω*, *sciat*. Quo-
NIAM QUI CONVERTI FECERIT PECCATOREM AB
ERRORE VIÆ SUÆ. Græcè, *Quod qui converterit*.
Est enim *ἐπισπεύας*, participium verbi quod proximè
reddidit uno verbo, *convertit*. Dicit autem Apo-
stolus, *ab errore via sua*, metaphora sumpta à viato-
ribus de via aberrantibus: Omnis enim qui peccat,
judicio mentis aberrat ab eo quod rectum est.

SALVABIT ANIMAM EJUS A MORTE. *Ejus*, *αὐτοῦ*
in Græcis non est, nisi paucis. Et sanè emphasim ha-
bet *animam* solitariè positam. Ut enim res admo-
dum pretiosa est anima; ita sciat, inquit, se rem ma-
gnam præstitisse, qui *animam à morte*, id est, interi-
tu damnationis æternæ, vindicaverit. Beda scribit
quosdam Latinos codices habere, *animam suam*; Est
enim ambiguus ad utrumque genitivus *αὐτοῦ*: Ve-
rùm in quibus legitur, rectius omnino vertitur hoc

loco per *ejus*. Hoc enim vult Apostolus quod Do-
minus ipse, Matth. 18. *Sic audierit frater tuus cor-
ripientem; lucratus eris fratrem tuum*. Jam quo sensu
dicatur *homo salvare animam fratris à morte*; cum &
id propriè soli Deo competat: ex iis patet quæ paulò
antè dixi. Sic autem & Paulus loquitur 1. Tim. 4.
*Hoc enim faciens, & teipsum salvum facies, & eos
qui te audiunt*.

ET OPERIET MULTITUDINEM PECCATORUM. In
multis codicibus legitur *operit*: sed verior est lectio,
operiet; quæ non solum est in textu Græco & Syria-
co, verum etiam reperitur apud Bedam, & in codi-
cibus Latinis probatoribus. Irrepsit autem mutatio
ex aliis locis, statim citandis. *Multitudinem peccato-
rum*; quæritur cujus? suorumne, an ejus quem con-
verterit? Beda cum nonnullis aliis suorum intelli-
gunt. Sed sciendum est Jacobum alludere ad illud
Sapientis Prov. 10. *Universa delicta operiet charitas*.
Quod & beatus Petrus recitat 1. *epist.* 4. his verbis:
Charitas operiet multitudinem peccatorum. Loquitur
autem sapiens de peccatis alienis; quæ charitas te-
git, dissimulat, & quatenus potest, tollit. Igitur &
beatum Jacobum intelligamus hîc loqui de peccatis
alterius, scilicet ejus qui abductus à veritate, multa
& gravia peccata commiserit. Nam in Hebræo non
simpliciter est *peccata*; sed *prævaricationes*. Quo mi-
nus etiam ad ipsum corripientem, qui justus ponit-
ur, hæc multitudo peccatorum referri potest. Qua-
re & hîc supplendum, quod in priori membro: *Et* Sensus.
operiet multitudinem peccatorum ejus. Videtur autem
conjunctio & causaliter exponenda; ac si dicat Apo-
stolus: Qui peccatorem à via sua prava converterit;
is animam ejus à morte æterna, cujus reatum pec-
cando incurerat, eripiet, salvamque reddet: quia
nimirum hoc opere charitatis illi impenso efficiet,
ut verè & coram Deo per pœnitentiam ejus peccata
deleantur. Interpretamur Apostolum de morte æter-
næ damnationis; non de morte peccati: quia de mor-
te loquitur ut de effectu & stipendio peccati; quem-
admodum Paulus Rom. 6. *Stipendia peccati mors*. Sic
enim & hujus epistolæ c. 1. accipitur, ubi dixit, *pec-
catum cum consummatum fuerit, mortem gignere*.

COMMENTARIORUM IN EPISTOLAS

B. PETRI APOSTOLI

PROOEMIUM.

De Auctori-
tate primæ
Epist. B. Pe-
tri.

Uas epistolas à Petro Apostolo scriptas agnoscit, & in Canonem Scriptu-
ræ sacræ, jam inde ab initio, recepit ecclesia. Et quidem de hac priore
(quod testatur Eusebius lib. 3. *eccl. hist. cap. 3. & 4.*) nulla fuit unquam con-
troversia, quin & ipsius Petri esset, qui in fronte nominatur, imò seipsum
nominat; & pròinde libris canonicis accenseri deberet: Sed de posteriore
à quibus & quam ob causam aliquando dubitatum fuerit, suo loco dicemus.

Existimat Erasmus in argumento quod præmisit paraphrasi hujus epistolæ, ac rursus in ipsa para-
phrasi capitis ultimi, Petrum ante has duas aliam adhuc & ad eisdem epistolam scripsisse:
propterea quod in fine hujus dicat, *Per Silvanum fidelem fratrem vobis, ut arbitror, breviter scri-
psi*. Sed manifestè eam opinionem redarguunt illa verba posterioris epistolæ cap. 3. *Hanc
ecce vobis, carissimi, secundam scribo epistolam*. Non enim secundam sed tertiam dicere de-
buit; si duas jam antea scripserat. Porro dicens se per Silvanum scripsisse, non de alia sed
de hac ipsa loquitur epistola. Sic Paulus in fine ad Hebræos, *Per paucis scripsi vobis*; utique
de illa ipsa loquens epistola.

Guil. Estii Tom. III.

A Aaa a iij

Ad quos
scripta hæc
epist.

Ad quos autem hæc scripta sit, ipsa statim initio declarat epigraphe, qua dicitur: *Advenis dispersionis Ponti, Galatie &c.* Ubi quia primo loco Pontus inter regiones ad quas missa est nominatur, à veteribus *Epistola ad Ponticos* appellata fuit; ut à Tertulliano *in fine Scorpiaci adversus Gnost.* & à Cypriano *lib. 3. test. cap. 36. & 37.*

1. Sententia,
ad Gentiles
scriptam
esse,

Queritur autem utrùm ad Judæos, an ad Gentiles, scripta sit. Ad Gentiles scriptam fuisse, ex eo videtur ostendi quod cap. 2. dicit: *Qui aliquando non populus Dei, nunc autem populus Dei: Qui non consecuti misericordiam, nunc autem misericordiam consecuti.* Hoc enim testimonium ex Osee propheta sumptum, Paulus ad *Rom. 9.* de vocatione gentium interpretatur. Huc & alia quædam faciunt: ut illud ejusdem capituli; *Et ipsi tamquam lapides vivi superedificamini.* Quasi dicat, Non tantum qui ex Judæis, sed etiam vos qui ex gentibus: quomodo ferme Paulus loquitur *Ephes. 2.* Deinde, quod dicitur cap. 1. *Quem cum non videritis, diligitis.* Item: *Non configurati prioribus ignorantie vestre desideriis.* Ac rursus: *Redempti estis de vana vestra conversatione paternæ traditionis.* Hæc enim ad gentes propriè pertinere videntur. Rursus quod dicitur cap. 4. *Sufficit præteritum tempus ad voluntatem gentium consummandam, his qui ambulaverunt in luxuriis.* Denique addit; *Et illicitis idolorum cultibus.* Quod utique ad Gentiles, qui idololatræ fuerant, dictum apparet. Hæc Augustini sententia est *lib. 22. contra Faustum cap. 89.* & Joannis Hesselii *in comment.*

2. Sententia,
Epistolam
hanc ad Ju-
dæos scri-
ptam,

At verò alii complures in diversa sunt sententia, ut Eusebius *lib. 3. hist. cap. 4.* Et Hieronymus *in catal. script. eccl.* Item commentatores, Didymus, Oecumenius, Cajetanus, Tietelmannus & Erasmus; ac præterea Canus *lib. 2. de locis Theologicis*, Baronius, *tom. 1. annalium*, & Ribera *in proæmio super epistolam ad Hebræos.* Hi omnes scriptam esse volunt hanc epistolam ad Judæos: quod id palam ostendant memorata verba inscriptionis, *Advenis dispersionis.* Nam *dispersionis* nomine Judæos per orbem dispersos etiam Jacobus significavit in exordio suæ epistolæ: quamvis illic addat, *duodecim tribubus.* Sed ejus loco Petrus dicit, *advenis.* Neque enim Gentiles advenæ erant earum regionum, quas Petrus ibi recenset, sed Judæi in illis commorantes. Accedit quod 2. cap. dicit: *Conversationem vestram inter gentes habentes bonam.* Et cap. 3. De Sara ad mulieres: *Cujus estis filie, benefacientes,* id est, sic respondebitis generi vestro. His addi potest argumentum ex 2. epistola, quæ ad eosdem scripta est. Nam quod in ea dicitur cap. 1. *Habemus firmiorem propheticum sermonem,* ad Judæos propriè spectat, apud quos etsi jam fideles, adhuc tamen prophetarum erat major autoritas quàm Apostolorum. Quin & ex priori epistola cap. 1. simile argumentum accipi potest: quum & ibi in ipso adhuc exordio prophetas in testimonium vocet salutis per Christum promissæ.

3. Sententia,
scriptam esse
Epistolam
hanc ad pro-
felytos,

Est autem & tertia sententia quorundam, qui scriptam putant ad profelytos, velut significatos *advenarum* vocabulo. Ita Venerabilis Beda, glossator & Lyranus. Sed falluntur. Neque enim ullæ erant ecclesiæ profelytorum propriæ, sed cum Judæis quorum religionem susceperant, communes. Nec erat ratio cur ad eos specialiter scriberet, quando jam Evangelio gentibus prædicato fas non erat quemquam ex iis circumcidi & profelytum fieri. *Advenas* autem quos Petrus dicat, jam indicavimus, & amplius exponetur in commentario.

Decisio
quæstionis.

Hac igitur opinione rejecta, primùm illud satis arbitror ex inscriptione constare; scriptam esse epistolam hanc saltem principaliter, ad Judæos, qui erant in dispersione; sicut & epistolam Jacobi. Verùm quia Judæi fideles in dispersione constituti, cum Gentilibus eorumdem locorum in Christum credentibus, tamquam fratribus, communicabant; imò etiam episcopos & ecclesias cum eis habebant communes (erat enim unius civitatis unus tantum episcopus:) idcirco etiam ad Gentiles scriptam esse probabile est, eoque pertinere ea loca quæ pro prima sententia adducebantur. Inscribit autem epistolam ad Judæos, ut Apostolus circumcisionis: quemadmodum è contrario Paulus ut Apostolus præputii & doctor gentium, præcipuè suas epistolas ad Gentiles dirigit; quamvis & Romæ & Corinthi & alibi essent etiam Judæi inter fideles illos ad quos scribit. Unam excipio epistolam ad Hebræos, quæ ad Judæos, eosque solos à Paulo scripta est. Hac igitur ratione prima sententia cum secunda probè conciliari potest: tametsi non desint qui contendunt ad solos Judæos hanc epistolam, æque ut illam B. Jacobi, scriptam esse; & quæ in diversum allata sunt, diluere conentur. Qua de re aliquid in commentario, cum ad ea loca ventum erit, dicturi sumus, Deo propitio.

ARGUMENTUM EPISTOLÆ.

IN hac epistola potissimum idagit Apostolus Petrus, ut Judæos ad Christum conversos, qui gentium regiones, uti dictum est, incolebant, in fide Christi confirmet; docens eos in professione suscepta constantes esse debere, eamque vita & moribus exornare: ita futurum ut hæreditatis cælestis, ad quam vocati essent, participes fiant. Huc autem varias adhibet exhortationes & præcepta, de retinenda in rebus adversis patientia, de servanda vitæ innocentia ac puritate, de obedientia præstanda magistratibus, de honesta & Christiana conjugum inter se conversatione, de vitanda profana gentium consuetudine. Tum

Invitat ad vigilantiam, sobrietatem, orandi studium, humilitatem, hospitalitatem, ac cætera officia charitatis in proximos. Atque his præceptis passim admiscet rationes & suasiones à fidei nostræ mysteriis petitas. Ultimo capite, tanquam ipsorum etiam pastorum pastor, seniores, id est, episcopos ac presbyteros hortatur, quomodo in ecclesiarum suarum regimine gerere se debeant.

Est autem epistola, quemadmodum de ea verè & graviter testatur Erasmus, profectò digna Apostolorum Principe, plena authoritatis ac majestatis Apostolicæ; verbis parca, sententiis differta. Porro qui volet cognoscere quàm consentiant in doctrina Petrus & Paulus, percurrat hujus epistolæ sententias & præcepta quæque præcipua; & inveniet ea mirificè convenire cum iis quæ Paulus tradit in variis epistolis; nec dubitabit ab uno spiritu profectam esse utriusque doctrinam.

Unde Scri-
pta hæc
Epistola.

Quod ad locum attinet; è Babylone scriptam esse significat ipse in calce epistolæ. Sed *Babylonis* nomine Romam typicè illic esse designatam, propter confusionem idololatriæ, quæ Romæ tunc vigeat, communis est & valde probabilis opinio: ut in urbe Romana scriptam esse non sit cur magnopere ambigamus. Sed hac de re plura in *ejus loci commentario*. Quando scripta sit, non liquet; nisi quod ex jam dictis satis intelligitur non prius scriptam esse, quàm Petrus Romam venerit. Illud etiam constat ex 4. cap. ubi dicitur, *Si autem ut Christianus*; scriptam esse postquam discipuli jam incœperant cognominari Christiani. Quod quo tempore factum sit, indicat historia Act. 11.

EPISTOLA I. BEATI PETRI APOSTOLI.

CAPUT I.

Petrus Apostolus Jesu Christi, electis advenis dispersionis Ponti, Galatiæ, Cappadociæ, Asiæ, & Bithyniæ, 2. secundum præscientiam Dei Patris, in sanctificationem Spiritus, in obedientiam, & asperionem sanguinis Jesu Christi: Gratia vobis & pax multiplicetur. 3. Benedictus Deus & Pater Domini nostri Jesu Christi, qui secundum misericordiam suam magnam regeneravit nos in spem vivam, per resurrectionem Jesu Christi ex mortuis, 4. in hereditatem incorruptibilem, & incontaminatam, & immarcescibilem conservatam in calis in vobis, 5. qui in virtute Dei custodimini per fidem in salutem, paratam revelari in tempore novissimo. 6. In quo exultabitis, modicum nunc si oportet contristari in variis tentationibus, 7. ut probatio vestræ fidei multo preciosior auro (quod per ignem probatur) inveniatur in laudem, & gloriam, & honorem, in revelatione Jesu Christi, 8. quem cum non videritis, diligitis: in quem nunc quoque non videntes creditis: credentes autem exultabitis latitia inenarrabili, & glorificata: 9. reportantes finem fidei vestræ, salutem animarum. 10. De qua salute exquisierunt, atque scrutati sunt Prophetæ, qui de futura in vobis gratia prophetaverunt, 11. scrutantes in quod vel quale tempus significaret in eis Spiritus Christi: prænuncians eas quæ in Christo sunt passionis, & posteriores glorias, 12. quibus revelatum est, quia non sibi metipsis, vobis autem ministrabant ea, quæ nunc nuntiata sunt vobis per eos qui evangelizaverunt vobis, Spiritu sancto misso de calo, in quem desiderant Angeli prospicere. 13. Propter quod succincti lumbos mentis vestræ sobrii perfecte sperate in eam, quæ offertur vobis, gratiam, in revelationem Jesu Christi: 14. quasi filii obedientiæ, non configurati prioribus ignorantia vestræ desiderii, 15. sed secundum eum, qui vocavit vos, Sanctum; & ipsi in omni conversatione sancti sitis: 16. quoniam scriptum est: Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum. 17. Et si patrem invocatis eum, qui sine acceptione personarum judicat secundum uniuscujusque opus, in timore incolatus vestri tempore conversationis, 18. Scientes quod non corruptibilibus auro vel argento redempti estis de vana vestra conversatione paternæ traditionis, 19. sed pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi, & incontaminati, 20. præcogniti quidem ante mundi constitutionem, manifestati autem novissimis temporibus propter vos, 21. qui per ipsum fideles estis in Deo, qui suscitavit eum à mortuis, & dedit ei gloriam, ut fides vestra, & spes esset in Deo: 22. Animas vestras castificantes in obedientia charitatis, in fraternitatis amore, simplici ex corde invicem diligite attentius: 23. renati non ex semine corruptibili, sed incorruptibili per verbum Dei vivi, & permanentis in æternum. 24. Quia omnis caro ut fœnum: & omnis gloria ejus tamquam flos fœni: exaruit fœnum, & flos ejus decidit. 25. Verbum autem Domini manet in æternum: hoc est autem verbum quod evangelizatum est in vos.

SUMMARIUM.

Deo gratias agit qui eos, quibus scribit, vocaverit per Christum ad æterna bona à prophetis prænuntiata. Hortatur eos ad sanctam conversationem, & charitatem mutuam.

Petrus Apostolus Jesu Christi. Petrus, Syriacè Cephæ, id est, petra seu rupes. Quod nomen ei, cum antea Simon vocaretur, primò quidem promissum fuit à Domino, dicente Joan. 1. *Tu vocaberis Cephæ*: deinde & ab eodem datum atque impositum; vel tunc quando duodecim sibi Apostolos selegit, Marc. 3. Sic enim ibi dicitur; *Et imposuit Simoni nomen Petrus*: Vel potius quando ei dixit Matthæi 16. *Tu es Petrus; & super hanc Petram edificabo ecclesiam meam*, &c. Nam verba Marci per anticipationem dicta commodè possunt accipi. Quanquam & prius nomen illi mansit deinceps; ut proinde binomius fuerit, quemadmodum constat, cum ex Evangeliiis & Actis Apostolorum, tum ex epigrapha posterioris epistolæ. *Apostolum* id est, legatum Jesu Christi se scribit; ut id quod facit, ex officio se facere significet. Erat enim muneris Apostoli, non solùm verbo, verùm etiam,

ubi videretur opportunum, scripto per epistolas Evangelii negotium agere & promovere. Illud verò modestiæ est, quod simpliciter *Apostolum* se vocat: non autem, quod jure poterat, *Apostolorum principem*. Quo titulo, etiam sectariis fatentibus, veteres ecclesiæ Patres eum honoraverunt: non, ut illi volunt, hac ratione, quod cæteris ardentior primas ferè in agendo dicendoque apud Dominum in ordine Apostolorum teneret; sed quia totum ovile Christi (in quo utique erant & Apostoli) uni Petro commissum fuit, iis verbis Joan. 21. *Pasce oves meas*.

ELECTIS ADVENIS DISPERSIONIS. Subaudi *scribit hanc epist.* *Electos* Vocat eos ad quos scribit, quemadmodum honorabili ac beato titulo; qui tamen non in omnes eos & singulos comperat, sed in ecclesias eorum: quæ *electæ* dicuntur, quod electis constent tanquam membris præcipuis. Dicuntur autem *electi*, quos aliis derelictis ac reprobatis, elegit Deus ab æterno ad hæreditatem regni cælestis. Estque hoc nomen etiam bonis angelis commune; ut 1. Tim. 5. v. 21. *Advenas* quidam interpretati sunt Judæorum proselytos. Nam *προσelyτος* *adventicium* significat: quod & interpret noster alias *advenam Antiochenum*. Sed nos jam antè eorum improbavimus sententiam, qui ad proselytos scriptam volunt hanc epistolam. Nec verò Græcè est hoc lo-

Petrus fuit
binomius.

co, μεσσηνίας, quo nomine in Scripturis significari solent Gentiles ad Judaicam religionem traducti; sed μεσσηνίας, id est, *advenis*, five incolis. Nam & *Act. 2.* ubi dumerantur variarum gentium ac generum homines, qui Ierosolymis habitabant, diversi ponuntur *advena* & *profelyti*.

Advenæ dispersionis quinam hic intelligantur.

Porro quibusdam placet, *advenas* intelligi metaphorice eos qui tanquam peregrini in hoc mundo versantes, ad caelestem patriam tendunt: quomodo sancti patriarchæ confitebantur se peregrinos & hospites esse super terram, ut dicitur *Hebr. 11.* Quod & David de se fatetur *psal. 38.* Sed hic intellectus refellitur ex nomine *dispersionis*, quod proximè sequitur. Nam *advena dispersionis* Hebræo more dicuntur advenæ dispersi, id est, sparsim per diversas provincias habitantes, scilicet in iis locis quæ continuò post exprimuntur: Erant autem ii Judæi qui quondam, per captivitates & bella, patriis sedibus ejecti aut sponte profugi, varias toto orbe regiones incolebant, uti declaratum est ad illud *Jac. 1. Duodecim tribubus quæ sunt in dispersione.* Etenim de dispersione eodem sensu loquuntur Jacobus & Petrus.

PONTI, GALATIÆ, CAPPADOCIÆ, ASIÆ ET BITHYNIÆ. Oecumenius conjunctè legit & exponit, *Ponti Galatiæ*, id est ejus regionis quæ vocatur Galatia Ponti; quod sit & alia juxta Celtas Galatia, quæ est Gallia Celtica. Hinc Oecumenii interpretes ad mentem authoris vertit: *incolentibus Ponti Galatiam.* Verùm nusquam alibi legitur Galatia Ponti. Neque enim Galatia, quæ alio nomine Gallogræcia dicta, Ponti regio est, sed à Septentrione Pontum habet adjacentem. Igitur Pontus hic nominatur, sicut & *Act. 2.* inter eas regiones quas incolebant Judæi. Ac hujusmodi quinque numerat B. Petrus hoc loco: Ex quibus Lucas *Act. 2.* tres nominat, Cappadociam, Pontum & Asiam. Quum autem constet, Pontum, Galatiam, Cappadociam & Bithyniam fuisse regiones Asiæ minoris (nam major Asia intelligi hic non potest:) *Quæritur* quomodo Petrus, imo & Lucas, Asiam illis annumeret tanquam distinctam.

Respondeo, specialius adhuc Asiam fuisse appellatam eam regionem quæ circa Ephesum est; quæ, præter alias, comprehendebantur septem illæ civitates, ad quarum ecclesias scribere jubetur Joannes *Apoc. 1.* Atque hanc strictiorem significationem Asiæ facile est colligere ex reliqua *historia Act. præsertim cap. 16.* ubi Phrygiam, Galatiam, Myliam & Bithyniam, quæ omnes sunt Asiæ minoris regiones, invenies ab Asia distingui; hac utique specialiore. Quò pertinere etiam arbitror illud *cap. 19.* de Paulo Ephesi per biennium docente: *Ita ut omnes qui habitabant in Asia, audirent verbum Domini, Judæi atque Gentiles.*

Jam quæ causa fuerit Beato Petro propriè ad harum provinciarum fideles scribendi, non liquet. Hieronymus libr. 1. contra Jovin. causam indicat quod eas provincias Petrus ipse peragrasset, & sua prædicatione ecclesiæ Christi conjunxisset. Epiphanius quoque in hæresi Carpocratitarum: Petrus, inquit, sæpe Pontum & Bithyniam visitavit. Et Leo Papa sermone primo quem habuit in natali Apostolorum Petri & Pauli, Petrum alloquens: *Jam, inquit, Pontum, Galatiam, Cappadociam, Asiam atque Bithyniam legibus evangelicæ prædicationis impleveras.*

Sed cum Asiæ & Galatiæ populos Pauli prædicatione conversos ad Christum fuisse, sacra Scriptura testetur; eam potiore causam existimo, quod ob graves persecutiones adversus fideles maximè Judæos in illis partibus excitatas, Petro, velut Apostolo circumcisionis omniumque fidelium pastori, visum fuerit eos necessariò per epistolam exhortan-

dos ad patientiam, & in fide confirmandos. Obiter nota genitivos, *Ponti Galatiæ*, &c. non regi à genitivo *dispersionis*, sed à dativo *advenis*. Significat enim fuisse *advenas* illorum locorum, advenas, inquam, dispersos.

2. SECUNDUM PRÆSCIENTIAM DEI PATRIS. Partem hanc Oecumenius, & ante eum Cyrillus in libro de recta fide, connectunt cum illa; *Apostolus Jesu Christi*: ut Apostolum Christi se dicat Petrus, ex Dei Patris præscientia & voluntate constitutum: quomodo Paulus in multis epistolis se vocat Apostolum Jesu Christi per voluntatem Dei. Verùm quæ hic continuò sequuntur, omninò cogunt ut referatur ad vocabulum, *electis*. Quod & Beda facit; & Liranus ac cæteri probant. Sed & Syrus paraphrastes verbum *electis* hic repetit; dicens: *Qui electi fuerunt in præscientia.*

Præscientiam, five *præcognitionem*, Græcè *αἰσχρογνωσία*, vocat prædilectionem, vel quod eodem recidit providentiam seu benignam ordinationem. Erasmus vertit *præscitionem*: Liranus *prædestinationem* exponit, Augustinum secutus, qui libro de dono persever. cap. 18. docet præscientiam Dei quum in bonis ponitur, eandem esse cum prædestinatione. Nihil enim boni prævidet Deus, quod ipse non sit factururus. Ita Petrus, infra, Christum *agnum immaculatum* dicit *præcognitum*, id est, præordinatum ante mundi constitutionem. Nec secus utitur hac voce Paulus Rom. 8. *Quos præsciuit & prædestinavit*, &c. & cap. 11. *Non repulit Deus plebem suam quam præsciuit.* Idque convenienter verbo simplici scire seu cognoscere; quod usitatissimè in Scripturis accipitur pro diligere, approbare, tamquam suum agnoscere. *Electos* ergo dicit *secundum præscientiam Dei*, id est, electos æterna Dei præordinatione & prædilectione; ut omnis cogitatio meritum qualicumque hanc electionem prævenientium, quæ ex parte nostra fingi possent, excludatur: utque cum gratiarum actione fideles intelligant se sola Dei gratiâ ad salutem esse prædestinatos. Quod idem pluribus docet Paulus Rom. 9. & Ephes. 1.

IN SANCTIFICATIONEM SPIRITUS. Græcè, *In sanctificatione spiritus*. Et ita vertisse interpretem verisimile est: quandoquidem & Beda sic legit; & in nonnullis adhuc codicibus Latinis ea lectio reperitur. Et alibi interpretes sic vertit, ut 2. *Thessal. 2.* ubi similiter est Græcè *ἐν ἀγιασµῷ τοῦ πνεύματος*. Potest autem exponi vel de spiritu humano, vel de spiritu sancto. *Priori modo sensus*; Electis ut spiritus vester sanctificetur. Nam etsi corpus etiam sanctum esse debeat: ejus tamen sanctitas à spiritu tanquam principaliore dependet. *Altero modo*: electis per Spiritum sanctum ut ille vos sanctificet. Ac si dixisset, *In spiritu sanctificationis*, id est, in spiritu sanctificante. Videtur enim esse hypallage. Nam & alibi legimus *spiritum sanctificationis*, ut Rom. 1. Et hic sensus melius explicat usum Græcæ præpositionis *ἐν*, quem ex idiomate Hebræo passim habet in sacris literis. Unde Erasmus vertit: *per sanctificationem spiritus*.

Attamen conferendus est hic locus cum illo Pauli jam allegato 2. *Thessal. 2.* qui sic habet: *Elegit vos Deus primitias in salutem, in sanctificatione spiritus & fide veritatis.* Est enim sententia similis. Cæterum utroque sensu declaratur effectus electionis. Nam ut ait Paulus Ephes. 1. *Elegit nos Deus ut essemus sancti.* Posterior sensus, quem fere omnes tradunt; etiam hac ratione præferendus est, quod compleatur in B. Petri verbis mysterium Trinitatis. Nam Deum Patrem in parte præcedenti nominavit; in sequenti, Filium. Et quidem accommodatissimè Patri nostram electionem ac dilectionem tribuit; Spiritui sancto, sanctificationem; Filio redemptionem. Sequitur enim.

IN OBEDIENTIAM ET ASPERSIONEM SANGUINIS

Præscientia quid sit hoc loco.

Prior sensus, Posterior sensus prioris habiliior.

JESU CHRISTI. Hæc quoque pars dependet à verbo electis; potestque duobus modis constitui: In obedientiam sanguinis Jesu Christi, & asperionem ejusdem sanguinis; Vel, In obedientiam Jesu Christi, & asperionem sanguinis ejusdem Jesu. Quæ posterior constructio magis placet. Nam obedientiam sanguinis nusquam legimus. Quæritur autem quam vocet obedientiam Christi: num eam qua Christus obedivit Patri usque ad mortem crucis; an eam qua nos Christo obedimus. De priorè quidam intelligunt. Sed iis obstat quod non rectè dicimur electi in (vel ad) obedientiam qua Christus obedivit Patri; sed potius per eam; At verò rectè convenienterque dicimur electi ad obedientiam Christo præstandam. Hujus autem obedientiæ meminit scriptura, quoties commendat obedientiam Evangelii, & fidei; interdum & Christi, passivam videlicet, ut grammaticè loquamur, *Act. 6. Rom. 1. 10. & 16. Item. 2. Thessal. 1. & Heb. 5.* Hæc obedientia est credere & opera fidei consentanea exercere. Ad hæc igitur à Deo electos Petrus dicit: quemadmodum & Paulus *Eph. 2. Creati, inquit, in Christo Jesu in operibus bonis; quæ preparavit Deus ut in illis ambulemus.*

Addit sanctus Petrus asperionem sanguinis Jesu Christi, id est, expiationem peccatorum sanguine ejus factam; quæ est altera pars nostræ justificationis; ut innuat, totam nostram justitiam, quæ partim in fide & operatione virtutum, partim in remissione peccatorum consistit, esse divinæ electionis effectum. Vocatur autem remissio peccatorum asperio sanguinis Christi; quia per Christi sanguinem nemo mundatur à peccatis, nisi fuerit eo aspersus; id est, nisi applicatum ei fuerit Christi patientis meritum. Quæ quidem asperio sive applicatio fit per obedientiam fidei; juxta illud *Rom. 3. Quem proposuit Deus propiciationem per fidem in sanguine ipsius.*

Cæterum manifesta hic est allusio ad asperiones sanguinis brutorum animalium, quæ factæ leguntur in veteri testamento; ut quæ figuræ fuerint illius asperionis de qua loquitur. Erant autem asperiones varii; de quibus vide Joannem Hesselium in commentario; sed respicit potissimum Beatus Petrus ad eam asperionem quæ describitur *Exod. 24.* De qua & Paulus agit *Heb. 9.* referens Moysen sanguine vitulorum & hircorum, quo dedicabatur vetus testamentum, aspersisse librum legis & populum & tabernaculum & omnia vasa ejus; ac dixisse: *Hic sanguis testamenti quod mandavit ad vos Deus.* Hæc enim typicè significabant novum testamentum dedicandum esse in sanguine Christi; nec eo mundari posse quicquam, cui non fuerit aspersus.

GRATIA VOBIS ET PAX MULTIPLICETUR. Salutatio est, qua fidelibus gratia Dei jam præventis, augmentum ac multiplicationem ejusdem gratiæ, simul & pacis, imprecatur. Gratia nomen completitur omne Dei beneficium quo provehimur ad salutem; quod totum gratia vocatur, quia gratis datur. Pacem multi interpretantur reconciliationem & amicitiam cum Deo. Alii, quietam & securam bonorum in Deo possessionem. Rursus alii salutem in genere. Sunt enim Hebraicæ salutandi formulæ, *Pax tibi; Pax vobis.* Vide quæ à nobis annotata sunt ad similem salutationem epistolæ Pauli ad Romanos.

3. BENEDICTUS DEUS, ET PATER DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI. Exordium epistolæ sumit à laude Dei & gratiarum actione; iisdem verbis quibus & Paulus exorsus est epistolam ad Corinthios secundam, & epistolam ad Ephesios. Nam benedictio laudis intelligitur. Unde Erasmus vertit hoc loco: *Laudandus est Deus.* Sensus est: Deus, idemque Domini nostri Jesu Christi Pater sit benedictus, id est, laudetur à nobis, propter beneficia

in nos collata; nominatim propter illud quod sequitur.

QUI SECUNDUM MISERICORDIAM SUAM MAGNAM REGENERAVIT NOS IN SPEM VIVAM. Hæc quamvis etiam de Deo Filio vera sint; constat tamen ad Deum Patrem referenda esse, de quo dixerat: *Benedictus Deus, &c.* Qui, inquit, cum sit ab æterno Pater Domini nostri Jesu Christi per naturam; nos in tempore filios habere voluit per adoptionem. Cum enim essemus in peccatis geniti, & per hoc natura filii iræ ac mortis æternæ: novam ac secundam nobis in baptismo (quod est lavacrum renovationis ac regenerationis, *Tit. 3.*) contulit civitatem, qua nos sibi ipsi genuit filios; ut pote per justitiam sibi similes: idque in spem vitam, sive ut legit Augustinus *lib. 1. de peccat. mer. ca. 27. in spem vitæ æternæ*: quasi dicat, facta nobis certissima spe consequendæ vitæ æternæ, tanquam hæreditatis filius, atque ex promissione debitæ. Quod totum immensæ est misericordiæ. Non hic à negotio salutis simpliciter excluduntur merita, quod vult Calvinus; sed ipsa etiam merita gratiæ & misericordiæ eligentis Dei accepta feruntur. Non enim electio est ex meritis, sed merita ex electione.

PER RESURRECTIONEM JESU CHRISTI EX MORTUIS. Potest hæc pars referri vel ad verbum, *regeneravit*, vel ad *spem vivam*. Si ad prius referas: significabitur resurrectionem Christi à morte, causam esse nostræ regenerationis, qua à morte peccati resurgimus ad vitam justitiæ: *Resurrexit enim propter justificationem nostram, Rom. 4.* Cujus autem generis causa sit, ad eum locum Pauli plenius explicatum reperies. Sin autem referas ad *spem vivam*: tale erit quod dicit; Spem nobis fecit vitæ æternæ, & immortalis per resurrectionem Filii sui quem à morte resuscitavit ad vitam æternam & immortalem. Quoniam enim Christus resurrexit; & nos resurgemus: ut quod caput præcessit, membra sequantur. Hoc enim argumento Paulus quoque resurrectionem mortuorum astruit, *1. Cor. 15. & 1. Thess. 4.* Itaque sensus iste probabilis est: tamen prior qui partem hanc refert ad verbum *regeneravit*, germanior videtur. Sic enim & infra loquitur Beatus Petrus cap. 3. dicens *baptisma nos salvos facere per resurrectionem Jesu Christi.* Atque hic sensus etiam apud interpretes magis receptus est.

4. IN HEREDITATEM INCORRUPBILEM, ET INCONTAMINATAM, ET IMMARCESCIBILEM. Explicatio est illius partis *regeneravit nos in spem vivam*; eidemque cohæret. Nam sicut generatio, ita & regeneratio, filiorum est; filii autem, hæredes. Docet ergo ad quam hæreditatem regenerati sumus: & sensus est; Regeneravit nos in spem vitæ: quæ vita est hæreditas ad nos ut filios perventura; hæreditas, inquam, *incorruptibilis*, quia corrumpi, perire, & semel habita auferri non potest; est *incontaminata* sive incontaminabilis, quia nullas sordes aut maculas admittit; *Non enim intrabit in eam aliquid coinquinatum*, *Apoc. 21.* Vel potius ideo incontaminata, quod ipsa in se sit omni ex parte purissima, nihil habens quod offendant. *Immarcescibilis* denique est, quia vigorem suum ac gratiam, instar amaranthi floris, semper retinet; ut nullo unquam tempore possessori fastidium tediumve subrepat. His epithetis hæreditas illa cælestis discernitur ab hæreditatibus terrenis, ad quas suos filios generant patres carnales. Harum enim nulla est, quæ non perire & auferri; nulla quæ non sordescere & contaminari; nulla quæ non tandem vilescere possit & displicere.

CONSERVATAM IN CÆLIS IN VOBIS. Addit conservatam in cælis; ut hujus hæreditatis excellentiam simul & certitudinem declararet. Excellentiam, quia cælestis est. Certitudinem, quia in cælo conservatur, non in terra. Tanquam si dicat: Hæreditas ve-

Observa contra Calvinum & Secretarios. A negotio salutis non simpliciter excludi merita.

1. Sensus.

2. Sensus.

Sensus.

Nota, hæreditatis in cælo nobis præclaræ præclara epitheta, quibus excitari debemus, ad eam tantò ardentius expectandam, quod omni hæreditate terrenâ præstantior est.

Dubium. Quam vocet obedientiam Christi, Apostolus.

Resp. Obedientiam hic intelligi, qua nos obedimus Christo.

Sanguinis Christi asperione fieri expiationem peccatorum nostrorum, quomodo intelligi debeat.

stra in tuo est ; nam apud Deum custoditur , è cuius manu nemo potest eripere. Quod & Dominus in Evangelio significavit , ita præcipiens Matth. 6. *Thesaurizate vobis thesauros in celo ; ubi neque arigo, neque tinea demolitur , & ubi fures non effodiunt, nec furantur.* Usus est autem Apostolus participio præteriti temporis *τηρησάντων* , id est , *conservatam, aservatam* ; non autem præsentis temporis *τηρεσάντων* , *qua conservatur* : ut innuat non novam esse hanc Dei curam pro suis electis ; sed eum jam olim ab origine mundi , ex quo celos fecit , futuris suis filiis hæreditatem in celis repositam conservasse. Qua in re significatio est singularis providentiæ divinæ circa suos electos.

Particula sequens , *in vobis* , pro qua Erasmus , *erga vos* , Hentenius *ad vos* (nam Græcè est *εἰς ὑμᾶς*) ita videtur accipienda ac si dixisset , *in vos* ; quomodo legit Hieron. lib. 1. *contra Iovinian. cap. 24.* aut si dixisset tertio casu absque præpositione (quomodo citat Augustinus) *servatam vobis in celis*. Ab hoc loco beatus Petrus personam mutat , primam in secundam. Dixerat enim , *regeneravit nos* : nunc autem dicit , *in vos*. Quam personam deinceps longè continuat , eo quod serviat exhortationi. Quamquam nonnulli Græci codices etiam hîc legunt *εἰς ὑμᾶς* , *in nos*. Sed illi ipsi quoque statim *versu. 6.* secundam habent personam.

5. QUI IN VIRTUTE DEI CUSTODIMINI PER FIDEM. Commendatio est gratiæ Dei , qui quos regeneravit , eosdem custodit ; idque potenti virtute gratiæ suæ , qua facit eos perseverare. Nam donum perseverantiæ significatur. Rursum , sicut regeneravit per fidem , teste Jacob capite primo , *Voluntariè genuit nos verbo veritatis* : ita & *per fidem custodit* ; quia iustus quamdiu vivit in hoc sæculo , semper ex fide vivit. Utitur Apostolus peculiari verbo *τηρησάντων* , id est , *qui custodimini* , non quomodocunque , sed *vigilantissima cura* ; qualis est militum qui in excubiis collocantur ea parte qua metuitur hostilis irruptio. Nam *οπρὸς* militare præsidium significat. Hanc Dei pro nobis vigilantiam & curam ostendit illud Psal. 120. *Ecce non dormitabit neque dormiet qui custodit Israel.*

Observanda quoque relatio hujus partis ad præcedentem. Nam ne dicant ; Quod juvat hæreditatem nostram conservari in celo , si nos quotidie periclitamur in terra ? docet utrumque Deo esse curæ , adeoque alterum ex altero impleri. Per hoc enim hæreditas in celo nobis conservatur , quod in terra Dei virtute custodimur. Hæc porro ad electos pertinent ; non ad unumquemque fidelium. Singulis enim dicitur : *Tu fide stas : noli altum sapere, sed time*, Roman. 11. Quare locus hic & similes alii nihil faciunt pro fide speciali , id est , perniciofa securitate salutis ; quam sectarii passim inculcant.

IN SALUTEM PARATAM REVELARI IN TEMPORE NOVISSIMO. Hanc partem alii aliò referunt. Quidam ad verbum *regeneravit* , ut per oppositionem jungatur cum eo quod dixit , *in hæreditatem* , &c. videlicet hoc sensu : Regeneravit nos ad hæreditatem incorruptibilem , hoc est , ad salutem in ultimo tempore revelandam. Alij construunt cum verbo *custodimini*. Custodit enim nos Deus per fidem ad salutem æternam. Sunt autem qui referant ad fidem , ut sensus sit : Per fidem , qua creditis salutem seu vitam æternam venturam , Deus vos custodit ; sicut dicitur Actorum 14. *Videns quia haberet fidem, ut salvus fieret.*

Omnes hæ expositiones probabiles sunt : sed secunda præ cæteris obvia & expedita. Quod ait , *paratam revelari in tempore novissimo* , significat hanc salutem & hæreditatem ita nobis esse repositam in celo , ut jam parata sit , exhibenda tamen suo tempore , videlicet *in tempore novissimo* , id est , in fine

sæculi. Loquitur enim de hæreditate cælesti , tanquam de thesauro reposito , qui non adhuc comparandus sit , sed jam dudum partus & paratus , ut tempore constituto tradatur ei cui servabatur. Dicit autem , *revelari* , quia nunc latet illa salus quæ in fine sæculi patefiet. *Novissimum tempus* alibi vocatur ultima mundi ætas ; quæ protenditur ab adventu Christi usque ad diem iudicii , ut 1. Jo. 2. *Filioli, novissima hora est.* Hîc verò significat illius ætatis extremum , id est , ipsum iudicii , diem. Tunc enim demum salus illa revelabitur , omnibusque palam innotescet ; non ipsis solum electis , sed toti mundo. Nunc quidem interim animæ iustorum regnant cum Christo ; sed regnum hoc non est universale , nec hominum , sed (ut dixi) animarum ; nec adhuc manifestum , imò à multis non creditum.

6. IN QUO EXSULTABITIS. Græcè *ἐκχαλισθε* , *exsultatis* ; atque ita legisse Oecumenium constat. Sic & multi Latini codices manuscripti : ut vix dubium sit , quin Latinus interpres ita scripserit. Sed futurum tempus loco præsentis irrepsit , quod sensus ita postulare videretur. Unde & Oecumenius præfens pro futuro dicit accipi. Quod & alii quidam sequuntur. Idque non malè ; si istud *in quo* , referret *tempus novissimum* , ut illi volunt. Nam in tempore novissimo non exultamus , sed exultabimus. Movebat etiam antilogiæ species in verbis Apostoli alioqui futura. Sequitur enim , *Nunc contristati*. Quomodo ergo eis diceret , verbo præsentis temporis , *Exsultatis* ; ac non potius in futuro , *Exultabitis* ? Quo modo Salvator ait , *Beati qui nunc fletis, quia ridebitis*, Lucæ. 6.

Atqui dicendum est , particulam , *in quo* , non referre *tempus novissimum* ; sed totum complexum quod præcessit de spe nostra conservata in celis , deque salute parata revelari in novissimo tempore. Hæc enim sunt quæ maximam nobis , etiam in hoc præsentis tempore , exultandi materiam præbent. Ita , ut dixi , illud , *in quo* , exponunt Beda & alii. Nec ulla repugnantia est , eos qui tristes sunt , exsultare ; dum attenduntur rationes diversæ. Tristatur enim propter afflictiones præsentis ; exsultant autem in spe retributionis futuræ , secundum illud Pauli Rom. 12. *Spe gaudentes*. Ut etiam hîc locum habeat , quod idem Apostolus scribit in persona ministrorum Evangelii 2. Cor. 6. *Quasi tristes, semper autem gaudentes*. Ita Dominus , Matth. 5. cum dixisset : *Beati qui lugent* , iidem postea dicit , *Gaudete & exsultate ; quoniam merces vestra copiosa est in celis.*

Igitur Beatus Petrus hæc scribit fidelibus electis , congratulans eorum fœlicitati : tanquam diceret : Eorum quæ dixi consideratione meritò gaudetis & exsultatis. Sunt enim maxima bona , quorum certa spes ingens gaudium excitat in animis credentium , etiam inter medias afflictiones. Confirmatur hic commentarius ex eo quod paulò post sequitur eodem sensu : *Credientes autem exsultatis lætitia inenarrabili* , &c. Non ignoro posse etiam verti modo præceptivo : *In quo exsultate*. Quæ versio quibuldam placet : nobis non item. Nondum enim venit ad præcepta ; sed adhuc in exordio versatur , quo benevolentiam excitat.

MODICUM NUNC , SI OPORTET , CONTRISTATI IN VARIIS TENTATIONIBUS. Legendum arbitror *contristati* , non *contristari* : tamen etiam Bedam hoc pacto legisse commentarius ejus arguit. At Græcè est , *λυπνῶντες* non *λυπῶνται* : Ubi nec tanta est similitudo vocum , quanta in Latino , ut alteram pro altera quis facile scribat aut legat. Sed & sensus commodior est ; modo memineris eam partem , *si oportet* , commate , seu mavis clausula parenthetica separandam à sequenti dictione *contristati*. Missale Romanum in quibusdam impressionibus , etiam

Novissimum
tempus
quodnam
sit.

Nota, quomodo in tristitia possit etiam locus esse gaudio.

Sensus.

Observa
contra Se-
ctarios, hunc
locum nihil
facere pro
fide speciali.

Antverpiensibus habuit *contristati*: velut anni. 1577. Interpretes alii, quo sermo dilucidior sit, fere eam partem, si oportet, rejiciunt in finem, hoc modo: *Modicum nunc contristati in variis tentationibus, si opus sit.*

Adverbium *modicum*, Græcè *ὀλίγον*, secundum quosdam magnitudinem diminuit; secundum alios, durationem. Quod est probabilius. Sentit enim Apostolus *tentationes*, id est, afflictiones hujus temporis, etsi multas & alias aliis graviore, non diu duraturas, sed brevi finiendas. Sic infra capit. 5. *Modicum passus ipse perficiet.* Hinc alii vitantes ambiguitatem, verterunt, *paulisper, parumper, ad breve tempus.*

Tentatio-
num nomi-
ne intelli-
gi afflictiones.

Sensus.

Tentationum nomine significantur afflictiones, quod per eas Deus tentare seu probare soleat homines, ut plenius expositum est ad illud Jacobi 1. *Omne gaudium existimate, cum in tentationes varias incideritis.* Igitur *contristati in variis tentationibus*, idem est quod dolore seu mœrore affecti ob varias & multiplices afflictiones. Addit autem, *Si oportet*; quia quamvis piæ viventibus tribulationes nunquam desint, imò per multas tribulationes oporteat nos intrare in regnum Dei, Actor. 14. non tamen semper, nec omnibus æquæ graves incumbunt. Tamen quoties eæ occurrunt; æquo animo ferendus est dolor. Hoc est quod ait, *Si oportet*, si opus sit, si ita res ferat. Pro quo dicit infra cap. 3. *Si voluntas Dei velit.*

7. UT PROBATIO VESTRÆ FIDEI MULTO PRÆCIOSIOR AURO QUOD PER IGNEM PROBATUR. Tentatis & contristatis ponit ob oculos fructum tentationum, Græca plus aliquid habent, *multo preciosior auro quod perit, per ignem autem probatur.* Id est quod etiam pereat seu corruptibile sit, tamen tanti sit ab hominibus, ut velint igne probari, quo suum apud ipsos precium obtineat. Similiter infra, *corruptibilia vocat aurum & argentum.* Probatio fidei locutione transitiva dicitur, pro fide probata, explorata, nempe variis tentationibus. Eam auro per ignem probato dicit esse multo preciosiore, non quod comparabile sit aurum cum fide; sed ad declarandam hoc schemate comparationis, excellentiam fidei: quomodo David *judicia Domini* prædicans, ea dicit esse desiderabilia super aurum & lapidem preciosum multum & dulciora super mel & favum, Psal. 18. Subest igitur in his verbis argumentum à minore: Si aurum quod corruptibile est elementum, probatione per ignem redditur hominibus pretiosum & carum; cur non Deus fidei probationem exigit per afflictiones, ut ea coram ipso resplendeat, gratiorque fiat.

INVENIATUR IN LAudem ET GLORIAM ET HONOREM. Id est, inveniatur digna laude, gloria & honore, scilicet in judicio Dei. Laude quidem; quia tunc laus erit unicuique à Deo, 1. Cor. 4. Tunc enim audient qui bona egerunt, has voces judicis: *Euge serve bone & fidelis, &c. Venite benedicti Patris mei, &c.* Matth. 25. Gloria & honore, quia quicumque honorificaverit me, glorificabo eum, ait Dominus, 1. Reg. 2. Et quia gloria & honor omni operanti bonum, Rom. 2. Est autem ad aurum, de quo locutus est, allusio. Nam ut auro non antè suus habetur honos, quam purgatum & probatum fuerit; ita significat, fidem posteaquam ritè fuerit examinata & probata, gloria & honore coronandam à Deo; id est, ipsum hominem merito fidei coronandum; sicut dicit Beatus Jacobus cap. 1. *Beatus vir qui suffert tentationem: quoniam cum probatus fuerit accipiet coronam vitæ.* IN REVELATIONE JESU CHRISTI. Id est, in die judicii, quum apparuerit qui nunc latet Jesus Christus veniens in gloria.

Sensus to-
tius senten-
tiæ.

Potest tota oratio construi & breviter explicari, ad hunc modum: ut fides vestra tentationibus pro-

bata, reperiatur in adventu Christi judicis longè pretiosior auro per ignem probato, proindeque laudem, gloriam, & honorem apud eum consecutura. Suggestit hunc ordinem Cajetanus. Dicitur autem fides inveniri in die judicii secundum effectum laudis & gloriæ; ut jam declaratum est.

8. QUEM CUM NON VIDERITIS, DILIGITIS. *Videritis*; vertendum esset, *noveritis*; est enim in Græco participium *ἰδότες*; sed notitiam hîc accipiunt interpretes quæ per sensum sit principalem, id est, visum; quod verisimile sit Petrum respicere ad dictum Salvatoris, *Beati qui non viderunt & crediderunt*, Joan. 20. Sed cum vox illa Græca contrahi non soleat ad sensum videndi, sed magis ad mentem referatur; neque apud Joannem in sententia citata legatur *ἰδότες*, sed *ἰδόντες*, quod ad visum propriè pertinet: poterit pars ista sic exponi; Quem cum antè ne quidem cognoveritis, annunciatum tamen diligitis. Porro si omninò non cognoverant; sequitur ut nec viderint: Nam qui videt, aliquo modo cognoscit: Itaque complectitur hic intellectus priorum. Sanè vetus quædam translatio, juxta quam citat hunc locum Augustinus lib. 1. de pec. mer. cap. 29. *pro non videritis, habet ignoratis*, id est, non cognoscebatis.

Igitur Petrus hac parte fideles electos collaudat, quod Christum antè nec visum nec cognitum ita fide receperint; ut etiam dilexerint, utique ea dilectione quam fides exigit, quaque convenit eum diligere qui Deus & homo est, idemque hominum Salvator.

Ex hoc loco nonnulli conjecturam sumunt hanc epistolam scriptam esse ad Gentiles. Quorum fides in hoc specialiter commendatur, quod in eum crediderunt quem non viderunt. Nam Judæi Christum habuerunt præsentem. Sed parum firma est conjectura. Scribit enim Petrus ad Judæos non in Judæa commorantes, ubi Dominus in carne fuit conversatus; sed ad eos qui erant in dispersione, quorum plurimi Judæam non viderant. Unde ad illos etiam, merito pertinet laus illa: *Quem cum non videritis, diligitis.*

IN QUEM NUNC QUOQUE NON VIDENTES CREDITIS. *Creditis* non est in Græco, nec in Syriaco. Tantum enim legitur: *In quem nunc non videntes.* Ubi Græcè est *ὁπότε* diversum vocabulum à superiore. Pendet autem adhuc sententia. CREDITES AUTEM, EXULTABITIS LÆTITIA INENARRABILI ET GLORIFICATA. Legendum *exultatis*, ut suprâ; quemadmodum habent Græca & Syra, consentientibus exemplaribus Latinis penè omnibus quæ apud nos sunt tam scriptis quàm impressis. Repetit enim Apostolus & declarat fructum fidei superius indicatum, ubi dixit, *In quo exultatis*: ostendens quanta sit ea exultatio, præsertim in cordibus eorum qui fidem suam frequenti meditatione exercent.

Estigiur sensus: At cum ne nunc quidem eum videatis; credentes tamen in eum, exultatis ob spem promissæ felicitatis gaudio ineffabili & glorificato. Ineffabili quidem; quia de bonis est ineffabilibus, & quæ superant omnem sensum: *Glorificato* autem; id est glorioso (nam Hebraismus est, participium pro nomine) magnifico, stabili item ac solido. Est enim hoc gaudium de gloria cælesti & æterna, ab eo promissa, quæ fallere non potest. Porro sciendum, hîc quoque verti posse, *exultate pro exultatis*, scilicet modo præceptivo, quomodo citat Augustinus lib. 2. de symb. ad Catech. cap. 7. *Gaudete inenarrabili gaudio.* Sed melius vertitur enunciativè. Cujus ratio superius reddita est. Causam tanti gaudii deinceps exponit.

9. REPORTANTES FINEM FIDEI VESTRÆ, SALUTEM ANIMARUM. Plærique de salute futura interperantur; quia post mortem corporum, salutem

exspectamus animarum, ac novissimè totius hominis. Verùm, quia non dicit, *reportaturi* sed *reportantes*, Græcè *ἀποστέλλοντες*, potius accipiendum videtur de salute in genere, cuius initium in hac vita; quomodo Paulus loquitur ad Eph. 2. *Gratia estis salva i per fidem*. Et ad Tit. 3. *Secundum suam misericordiam salvos nos fecit*. Et Jacobus in fine suæ epistolæ; *Salvabit animam ejus à morte*. Salvamur enim dum justificamur: sed ea salus primum imperfecta, deinde paulatim augetur, ut in futuro seculo perficiatur. Dicit autem *animarum*, quia salus hæc in præsentis vita ad solas animas pertinet, non ad corpora. Nam hac vita durante, *is qui foris est noster homo corrumpitur: sed is qui intus est renovatur de die in diem*, 2. Cor. 4. Item nominans *salutem animarum*, Judæos, ad quos scribit, revocat à sensu carnali; ne salutem per Christum promissam imaginentur talem, qualis erat felicitas in veteri testamento per Moysen promissa. Porro *finem* vocat fructum; qui idem causæ finalis habet rationem, etsi non ultimæ. Fructus enim & finis fidei nostræ est animarum nostrarum salus; quæ hic inchoatur & in futuro perficitur: tamen Paulus de *fructu & fide* distinctè loquitur, Rom. 6. *Servi*, inquit, *facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem; finem verò, vitam æternam*. Nam finem ibi intelligit ultimum, post quem nihil aliud exspectetur.

10. DE QUÀ SALUTE EXQUISIERUNT ATQUE SCRUTATI SUNT PROPHETÆ. Salutis de qua loquitur, magnitudinem amplificat à studio veterum prophetarum, qui divino spiritu moti de ea diligenter inquisierunt. Horum autem meminit, quemadmodum & in 2. epist. cap. 1. quod ad Judæos scriberet, quorum fides ex prophetis erat confirmanda. Studium hoc ad desiderium prophetarum significavit Christus Dominus Matth. 13. cum ait: *Multis propheta & iusti cupierunt videre quæ videris, & audire quæ auditis*. Tale fuit desiderium Isaïæ clamantis: *Rorate cali desuper, & nubes pluant iustum: aperiat terra & germinet Salvatorem. Unam dirumpes celos, & descenderes*, Ita. 45. Intelligit autem B. Petrus prophetas ea de quibus scrutati sunt, scripto consignasse; ut Judæis in manibus essent. Nam ad scripturas propheticas respicit: sicut & in secunda epistola; Idque satis declarant ea quæ hic sequuntur.

QUI DE FUTURA IN VOBIS GRATIA PROPHETAVÉRUNT. Græcè, *ἡς ὑμῶν ἐν ὑμῖν*: Nec additur *futura*; sed supplementum est interpretis. Erasmus & Hentenius ita reddiderunt: *Qui de ventura in vobis gratia vaticinati sunt*. Alius ita supplet; *Qui de effusa in vobis gratia*, &c. Potest etiam nudè sic verti; *Qui de gratia quæ erga vos est prophetaverunt*, id est, de gratia quæ nunc vobis impensa atque exhibita est, & mundo palam manifestata. Est autem expositio salutis, quam dixerat. Eam quippe gratiam vocat, ut intelligant esse beneficium planè gratuitum.

SCRUTANTES IN QUOD VEL QUALE TEMPUS SIGNIFICARET IN EIS SPIRITUS CHRISTI. In eis; Græcè, *ἐν αὐτοῖς*, qui in eis, subaudi erat: ut rectè ab aliis versum, *Tempus*, Græcè *καιρὸν*, quo propriè significatur tempus aptum rei gerendæ, vel exsequendæ. Supplendum autem, *salutem* (sive gratiam) *venturam*. Et sensus est, prophetas attentos & auctulantes ad revelationem Spiritus sancti quo præditi erant pio studio inquisivisse, quo tempore, post quot annos, quo mundi aut rerum Judaicarum statu venturam salutem, gratiam, regnum Christi, Spiritus ejus significaret.

Videtur potissimum respicere Petrus ad locum Danielis 9. ubi legimus, Daniele cupido cognoscendi temporis quo veniret salus (qui propter hoc vir desideriorum ab angelo appellatus est;) oratione, jejunio, sacco & cinere se præparasse ad visio-

nem, qua ei revelatum fuit; post quot annorum hebdomadas venturus & passurus esset Christus, Sanctus sanctorum; per quem deletio peccato adducenda esset justitia sempiterna. Revelatum, inquam, verbis adeò claris & perspicuis: ut inter vulgares etiam Judæos, sub illud tempus quo Christus venit, celeberrime fuerit sermo de Messia, velut exorto, aut jamjam adfuturo. Quare & à multis creditum fuit, Joannem Baptistam, in quo magna vitæ sanctitas relucebat, esse Messiam. Unde nec leguntur Judæi Jesum propterea retulisse, quod Messia tempus à prophetis prædictum nondum venisset, (erat enim etiam vulgo persuasum, tempus illud jam impletum esse:) sed quia lucem veritatis ab eo prædicatæ ferre non poterant, Joan. 3. Porro alii prophetæ alia attulere signa temporis adventus Christi, ut Isaïas cap. 2. pacem generalem, Jacob Gen. 49. sceptrum à Juda ablatum.

Dicit autem *spiritus Christi*; ut Christi Domini innuat divinitatem, qui ipse jam olim suo spiritu prophetas afflaverit & impleverit ad ea prænuncianda quæ ad ipsum pertinerent. Ex quo etiam, contra Græcos, ostenditur Spiritum sanctum à Filio procedere. Nec illud improbabile, quod apud quemdam legi, Petrum hinc alludere ad apparitiones angelicas tempore veteris testamenti, in persona Christi factas. De quibus egimus ad illud 1. Cor. 10. *Neque tentemus Christum; sicut quidam eorum tentaverunt*.

PRÆNUNCIANS EAS QUÆ IN CHRISTO SUNT PASSIONES, ET POSTERIORES GLORIAS. Græcè ad verbum: *Prætestificans eas quæ in Christum passiones, & quæ postea* (scilicet passiones) *glorias*. Sensus autem planus est, Spiritum Christi per prophetas testatum fuisse priusquam acciderent, id est, prædixisse venturas in Christum passiones sive afflictiones; nec non gloriam passionibus successuram. Dicit autem *glorias* plurali numero; quia gloria Christi passionem & crucem consecuta, multiplex est; ut gloria resurrectionis, ascensionis, sessionis ad dexteram Patris; gloria nominis exaltati, potestatis judicariæ. Has autem Christi passiones, & subsequentes glorias, à prophetis fuisse prædictas, ipse Christus testatur semel & iterum, *Luc ult.* Ubi notandus ordo à Deo constitutus, ut passiones præcedant, gloria sequatur. *Nonne hæc*, inquit, *oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam?*

Hæc verò commemorat beatus Petrus, ut fideles sciant, exemplo Christi capitis sui, se ad gloriam non perventuros nisi per afflictiones & cruces. Continet igitur hæc pars tacitam consolationem fidelium, qui propter Christum variè affligebantur. Porro quod apud Didymum lib. 2. de Spiritu sancto citantem hunc Apostoli locum ex versione S. Hieronymi legitur pro *glorias*, *decreta* (sic enim habet; *Etcæ quæ post erant secutura decreta*:) non arbitror recipiendum. Quamvis enim *δέξα* Græcis etiam *decretum* interdum significet; huic tamen loco ea significatio non quadrat.

12. QUIBUS REVELATUM EST QUIA NON SIBIMET-IPSI, VOBIS AUTEM MINISTRANT EA QUÆ NUNC NUNCIATA SUNT VOBIS. *Vobis autem*, Latinius, *sed vobis*; tamen quidam Græci codices priori loco non *ὑμῶν*, sed *ὑμῶν* legunt, id est, *vobis*. Et ita apud Didymum Latinum legitur. Sed textui magis convenit aliorum codicum lectio, quæ etiam Oecumenii esse videtur, estque omnium Latinorum; ut persona non mutetur. Erasmus in annot. particulam, *quibus*, exponi posse docet quadrifariam. Verum nobis unus sensus, apud eum ordine tertius, quem & ipse sequitur in sua versione & paraphrasi, retinendus est; utpote clarus & per se obvius, & à Syro paraphraste expressus: ut ad *Prophetas* ea particula referatur: hoc modo. Quibus quidem prophetis revelationes

Danieli re-
velatum tē-
pus venturi
Messiæ.

Sensus.

Gloria
Christi mul-
tiplex est.

Sensus.

revelationes de his quæ dixi factæ sunt, non tam ipsorum causa, quàm vestri, qui eratis eorum libros lecturi. Non enim sibi metipsis, sed vobis ministraverunt, annunciantes ea futura, quæ nunc vobis annuntiata sunt esse completa; scilicet ut ex comparatione & cōsensu eorum quæ prædicta sunt à prophetis, cum istis quæ nos vobis annuntiavimus, fides vestra confirmetur. Nonnulli istam particulam, *Ea quæ nunc nuntiata vobis*, faciunt suppositum verbi, ministrabant; sed sensu minus commodo. Nec eam constructionem admittit pronomen reciprocum *autōis sibiipsis*, quod non de aliis quàm de prophetis accipi potest. Sub quibus tamen & cæteri ejusdem temporis homines intelliguntur.

Porro non sentit Apostolus Petrus ea quæ prædicta sunt à prophetis, nihil ad ipsos pertinuisse; cum idem ipse dicat universè de Patribus Act. 15. *Per gratiam Domini nostri Jesu-Christi credimus salvari, quemadmodum & illi*; sed usum significat revelationum prophetarum. Non enim prophetis factæ sunt propter ipsos; quibus utique sua fides aut obscura aut aperta, sicut aliis justis illorum temporum sufficere poterat; sed propter eos, quorum tempore implenda erant, quæ illi predixerant; ut videntes ea quæ fiebant & facta nunciabantur, olim à prophetis fuisse prædicta; crederent in eum de quo prædicta erant: aut si jam credidissent, amplius in ea fide roborarentur. Ita Christus suos discipulos ex prophetis ad fidem instruxit, *Lucæ ultimo*; & illi cæteros, ut in *Actis* frequenter.

PER EOS QUI EVANGELIZAVERUNT VOBIS. Id est, per nos Apostolos, aliosve Evangelii ministros. Non enim (ut quidā suspicantur) indicat se non fuisse eorum ad quos scribit. Evangelistam; sed non fuisse solum. Alioquin nec quod sequitur, ad Petrū pertinet.

SPIRITU SANCTO MISSE DE CÆLO. Græcè, *In Spiritu sancto*, id est, per Spiritum sanctum è cælo missum: Refertur autem ad verbum *evangelizandi*. Nam postquam Apostoli per Spiritum sanctum quæ acceperunt in die Pentecostes, ut scribitur Act. 2. plenissimè fuerunt edocti de his quæ alios docere debebant; mox ejusdem Spiritus virtute, primus ipse Petrus, deinde & cæteri cœperunt evangelizare Christum, & redemptionis ejus mysteria. Hoc autem dicit, ut ostendat eodem Spiritu nunciari evangelium per Apostolos, quo fuerat prænuntiandum per prophetas; ideoque fide dignissimum esse.

IN QUEM DESIDERANT ANGELI PROSPICERE. Ita ferè Latini codices. Et quidem Beda illud, *In quem* dupliciter exponit: Vel ut ad Christum referatur, (quanquam hoc longius præcessit) in quem, etiam ut hominem, præsertim nunc glorificatum, angeli prospicere gaudent; quia per Christum instaurantur omnia quæ in cælis & quæ in terra sunt, *Eph. 1.* Vel ut ad Spiritum sanctum; quem cum Patre & Filio unum Deum angeli summa cum voluptate intuentur, desiderio videndi numquam cessant. Gregorius *ho. 8. super Ezech.* absolute de Deo interpretatur. At verò Græca constanter habent *is a in qua*. Quod & in Latinis nonnullis legitur. Annuat & Syra versio. Sic & Ambrosius legisse videtur *lib. 4. de Sacram. cap. 2.* licet pro Petro nominet Paulum memoriæ lapsu. Verba sunt: *Audi ergo Apostolum Paulum dicentem, ea nobis esse collata, quæ concupiscunt & angeli videre.* Et de Christi Sacramentis accipit hunc locum etiam Beatus Isidorus Pelusiota *lib. 1. epist. 119.*

Sensus.

Sensus hujus lectionis, quam veram arbitror, iste est: *in qua*, scilicet ea quæ nunc nuntiata sunt vobis, hoc est in mysterio salutis ad redemptionis humanæ à prophetis prædicta & ab Apostolis annuntiata, etiam angeli penitus introspicere desiderant. Quamvis enim ea non ignorent, ut quorum ministerio ipsis etiam prophetis revelata fuerint: tamen cognitis adeo delectantur, ut plenius etiam atque

Guill. Estii Tom. III.

perfectius ea nosse, vehementer cupiant. Quod mysticè significabant duo Cherubim expansis alis operientes propiciatorium, & in illud versis ad se mutuo vultibus, respicientes, *Exod. 25.* Nam in propiciatorio typus erat nostræ per Christum redemptionis.

Porro voluptatis hujus ac desiderii sanctorum angelorum causa est, tum quod illic agnoscant admirabilem Dei sapientiam, in ordine ac modo redemptionis nostræ declaratam; tum quia de electione & salute hominum, quos ex charitate diligunt, ineffabiliter gaudent. Unde & in principio redemptionis ipsi primi de ea laudem Domino cecinerunt, dicentes; *Gloria in excelsis Deo*, *Lucæ 2.* Convenit hic sensus cum iis quæ à Paulo dicuntur *Eph. 3. Ut innotescat principatibus & potestatibus in cælestibus per ecclesiam, multiformis sapientia Dei*: Et *1. Timoth. 3. Manifestè magnum est pietatis Sacramentum; quod apparuit Angelis, prædicatum est gentibus, &c.* Atque in hunc sensum reducitur etiam prior expositio Venerabilis Bedæ, illa videlicet de Christo homine.

Magna laus Evangelii, quod ejus mysteria etiam Angelos lætificant.

Est autem hæc magna Evangelii dignitas, quod ejus sacramentacognita etiam angelos lætificant, & ad amplius cognoscendum excitant. Sicut ergo prius à prophetarum studio; ita nunc ab angelorum cognoscendi desiderio, Evangelium commendat.

De Græca voce *προσπικν*, pro qua Noster hic dat verbum *prospicere*; quam vim habeat, vide commentarium nostrum ad illud *Jac. 1. Qui autem perspexerit in legem perfectam libertatis, &c.* Hactenus exordium epistolæ, idque sanè tanto Apostolo dignum; ut pote grave & illustre, constans rerum amplitudine cum majestate verborum: ut non immerito scripserit quidam, exordium hoc facillè certare posse cum quovis epistolarum Pauli exordio. Sequitur nunc propositio principalis, velut summam in se continens totius exhortationis, quam instituit facere hæc epistola.

13. PROPTER QUOD SUCCINCTI LUMBOS MENTIS VESTRÆ, SOBRII, PERFECTE SPERATE IN EAM QUAM OFFERTUR VOBIS GRATIAM. *Perfekte*, Græcè *τελειος*, pro quæ vitiose legitur in quibusdam Latinis, *perfecti*. *Offertur*, melius in Græco, *fertur*, *adfertur*. Est enim participium simplex, *ἔσποδον*. Erasmus vertit, *in eam quæ ad vos deferretur gratia*. Hier. *lib. 1. contra Jovin. cap. 24.* ita legit *in eam quæ deferenda est vobis gratia*. Utitur autem Apostolus statim initio metaphora valde ad rem apposita, qua & Christus usus est, cum ait *Lucæ 12. Sint lumbi vestri præcincti*; desumptâ nimirum ab iis, qua vel iter facturi, vel operis aliquid aggressuri, quo ad illud expeditiores sint, lumbos succingunt. Declarat verò metaphoram quum addit, *mentis*.

Itaque *lumbos mentis succingere* est mentem refrænare ac restringere ab omni cupiditate, qua impeditur atque implicata tenetur, ne expedire & liberè Deo serviat. Non enim hic (ut quidam putant) sola castitas præcipitur; sed omnium carnalium cupiditatum repressio. Quemadmodum & sequenti dictione, *sobrii*, non sola prohibetur intemperantia cibi & potus; sed omnis immoderatus rerum delectabilium usus. Nam Græcè est participium *ὑπογρηγ* id est, *vigilantes*, ut legit Hier. contra Jovin. Quod Syrus vertit *excitami*. Passim verò usurpatur de iis qui casti & sobrii sunt. Itaque videtur *ἔνθυμους* additum, ad explicandam metaphoram.

Lumbos mentis succingere quid sit.

Notandum quoque, Oecumenium & Syrum interpretem conjungere hæc duo, *sobrii perfecte*, vel *excitami perfecte*; quæ alii omnes distinguunt, ut adverbium *perfecte*, ad verbum *sperate* pertineat, quod est probabilius: ut hæc sit adhortatio; Quum igitur vocati sitis ad tantam gratiam, ne sitis desides sed mentem ac sensus vestros ab omni noxia cupiditate continentes, sobrii & casti, spe perfecta & perseverante apprehendite, amplectimini ac retinete eam gratiam quæ per Evangelii prædicatio-

Sensus.

B B b b b

nem hoc tempore ad vos defertur, in o jam delata est. *Gratiam* vocat gratuitum illud beneficium salutis, de qua superius locutus est; & cuius semper aliquid, etiam in hac vita, restat sperandum. Interpretes Syrus in Græco pro *χαρὶν* legit *χαρὶν*, id est, *gaudium*. Sic enim vertit: *Sperate in gaudium quod adventurum est vobis*, &c. Verum nec Oecumenius hujus lectionis meminit, nec in ullo Græco codice reperitur. Repugnat etiam participium *περουσῶν*, præsens tempus indicans, non futurum: in quod Syrus illud convertit, propter hoc quod sequitur.

IN REVELATIONEM JESU CHRISTI. Plures ac meliores codices legunt: *In revelatione*. Et ita citat Hieronymus. *lib. 1. contra Jovin.* Nam & Græcè est *ἐν ἀποκαλύψει*; Nec aliter in Syriaco legitur: tamen non novum est Apostolis præpositionem *ἐν* pro *in* accipere; ut verti possit, *in revelationem*. Etenim duobus modis exponi potest hæc pars juxta diversam syntaxim. Nam si referas ad verbum *offeritur*, vel *affertur*; sensus erit, gratiam ad illos quibus scribit, deferri in revelatione Christi, id est, dum Christus eis per Evangelium revelatur ac manifestatur. Quod vult Erasmi & Hentenii translatio. *Dum vobis patet* (seu *manifestatur*) *Jesus Christus*.

Verum alii referunt ad verbum, *sperate*; ut sit sensus: In hanc gratiam nunc vobis oblatam perfectè, constanter & perseveranter sperate usque in revelationem Christi, id est, usque in diem quo Christus revelabitur, ac palam omnibus apparebit veniens ad judicium. Hujus enim revelationis Christi jam supra meminit; ac rursus *infra cap. 4.* Nec aliam Paulus intellexit Christi revelationem, *1. Corinth. 1. & 3. & 2. Thessal. 1.* Itaque sensus hic probabilior est. Excitat enim Apostolus fideles ad perseverantiam spei, proposita gloria, cuius cum Christo participes sint futuri. Sic & Paulus ad Colossenses *3.* *Cum Christus apparuerit vita vestra: tunc & vos cum ipso apparebitis in gloria.* Et Joannes primæ epistolæ *3.* *Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus.*

14. QUASI FILII OBIEDIENTIÆ. Hebraismus; id est, *filii obediētes*, ut alii vertunt. Et hoc referendum ad verbum *sperate*. Nam spes hæreditatis paternæ competit filiis: filios autem ostendit obediētia, qua & hæreditatem promerentur. Igitur *obediētiā* intelligit Deo, ut Patri, debitam in omnibus quæ præcipit.

NON CONFIGURATI PRIORIBUS IGNORANTIÆ VESTRÆ DESIDERIIS. *Configurati* participium est præsentis temporis in Græco *συμμορφωμένοι*. Nec est, *ignorantia vestra*, sed *ἐν τῇ ἀγνοίᾳ ὑμῶν*, *in ignorantia vestra*. Quare sententia reddi potest hoc pacto: *Non conformantes vos*, id est, non accommodantes vos, non obsequentes, *pristinis cupiditatibus*, quibus eratis subiecti, *dum adhuc versaremini in tenebris infidelitatis & ignorantia vestre*; priusquam vobis affluisset lux Evangelii. Nam infidelitas & ignorantia fons est omnium peccatorum. Admonet igitur eos ne repetant vitia vitæ prioris, neque conformentur veteri homini quem semel exuerunt. Dicit autem *vestre*, quia ignorantia propriè nostra est, & in ea omnes nati sumus.

15. SED SECUNDUM EUM QUI VOCAVIT VOS SANCTUM, ET IPSI IN OMNI CONVERSATIONE SANCTI SITIS. Clariùs ex Græco: *Sed quemadmodum ille qui vos vocavit, sanctus est, ita & ipsi sancti in omni conversatione efficiamini*. Græcè *ἁγιάζεσθαι*. Erasmus *reddamini*. Hortatur ad imitationem ejus à quo vocati erant. Quomodo Deus, inquit, qui vos vocavit & adduxit ad gratiam suam (efficax enim vocatio intelligitur) totus sanctus est, & ab omni coinquinatione purus: sic & vos in omni vestra conversatione sanctitatem, id est, mundiciam sectamini, & operam date ut semper in ea proficiatis. Hinc apparet Apostolum fuisse locutum de cupiditati-

bus peccatorum carnalium: his enim propriè *sanctitas* opponitur. Unde & Paulus *1. Thes. 4.* *Non vocavit nos Deus in immundiciā; sed in sanctificationem*. Quamquam & alia cujuscunque generis peccata, suo modo coinquant hominem & immundum reddunt; ut disertè testatur Dominus *Mat. 15.* Nam uti res unaquæque sordida fit & impura naturaliter ex admixtione rei deterioris, velut argentum, si ei stannum aut plumbum admisceatur: ita moraliter anima sordescit, & immunda redditur, quoties peccati commixtionem per consensum admittit.

16. QUONIAM SCRIPTUM EST. Græcè *ὅτι*, propterea quod scriptum est, SANCTI ERITIS; QUONIAM EGO SANCTUS SUM. *Eritis* præceptivè accipiendum. Nam Græcè est *ζήτετε*, *estote*, vel *efficiamini*; sicut in parte præcedenti. Scriptum est hoc *Levit. 11.* & repetitur *cap. 19. 20. & 21.* Quibus quidem locis partim sermo est de sanctitate, id est, mundicia legali, in cibis, ut *cap. 11. & 20.* partim de mundicia cæremionali, quæ in sacerdote requiritur, ut *cap. 21.* partim verò de mundicia à peccatis, ut *cap. 19. & iterum 20.* Quæ postrema sanctitas hujus est loci; & per sanctitatem legalem ac cæremonialem fuit adumbrata. Ratio quam adjicit, *quoniam ego sanctus sum*, ita est explicanda: Quoniam & populus Deo quem colit; & sacerdotes, Deo cui ministrant; & filii, Patri à quo creati sunt; & per quem regenerati, vitæ conversatione debent assimilari. Qua ratione & Christus præcipit *Mat. 5.* *Estote perfecti; sicut & Pater vester cælestis perfectus est*. Non autem æqualitas præcipitur, (est enim Deus per essentiam sanctus) sed similitudo & participatio sanctitatis, quanta per imitationem haberi potest: Hinc verò collige, sanctitatem nostram atque justitiam non in sola consistere peccatorum remissione, quod volunt sectarii; sed etiam, ac præcipuè in ornatu & operatione virtutum. Id enim est quod præcessit, *In omni conversatione sancti sitis*.

17. ET, SI PATREM INVOCATIS EUM, QUI SINE ACCEPTIONE PERSONARUM JUDICAT SECUNDUM UNIUS CUJUSQUE OPUS. Hortatus est ad innocentiam & sanctitatem vitæ: nunc modum sanctæ conversationis adjungit; ut scilicet *in timore conversentur, suamque salutem operentur*; ne vana securitate seipfos fallant. Particula *si* non dubitantis est, sed supponentis rem notam. Est enim omnium renatorum communis oratio: *Pater noster qui es in cælis*. Dicitur Deus judicare sine personarum acceptione, tum *hoc loco*, tum alibi; ut *Deuter. 10. Roman. 2. Galat. 2.* quia in excercendo judicio solum respicit ad merita causæ, non ad personæ qualitates à causa alienas. Atque hoc est quod exponendo addit; *secundum uniuscujusque opus*, id est, pro cujuscunque merito. Ut etiam hinc merita bonorum operum, quemadmodum malorum, rectè statuantur. Illud totum, *sine acceptione personarum*, Græcè eleganter exprimitur uno adverbio tricomposito *ἀνεξαρτήτως*. Interim vide quæ de hac phrasi, *accipere personas*, cujus ab Hebræis origo est annotavimus *Rom. 2.* Porro *sensus* hujus loci est, Si tanquam filii in oratione quotidiana Patrem invocatis & invocando nominatis (Græcè *ἐπαχέετε*) eum qui citra personarum respectum judicat unumquemque secundum opera; id est, qui non tantum Pater, sed etiam judex est, idemque justissimus: igitur cum timore ei servire debetis. Hoc est quod sequitur.

IN TIMORE, INCOLATUS VESTRI TEMPORE, CONVERSAMINI. *Incolatus*, Græcè *παροικίας*. Est autem *παροικία* vincinia multorum inquilinorum. Propriè verò significat commorationem advenarum, eorum scilicet qui alibi nati sunt. Unde qui pro *incolatus* vertunt *commorationem*, vim Græcè vocis, adeoque mentem Apostoli, non satis explicant. Significat enim Apostolus nos tanquam peregrinos versari in

1. Exposit.

2. Expositio
melior.

Sanctitas
multiplex.

Nota ad mo-
res, quomodo
Sanctitas
Dei nobis
imitanda.

Observe
contra Se-
ctarios, san-
ctitatem &
justitiam
nostram
non consi-
stere in sola
remissione
peccatorum.

Observe
contra Se-
ctarios, pro
meritis bo-
norum ope-
rum.

Sensus.

Nota ad mo-
res, tanquam
peregrinos
versari nos
debere in
hoc mundo.

mundò; ut qui non sumus de hoc mundo, *Joan. 15.*
& 17. proindeque ab iis quæ mundi sunt, amorem
& appetitum avertere debere, totos in patriam cæ-
lestem intentos, Unde & sequenti capite, *tanquam*
advenas & peregrinos obsecrat abstinere à carnalibus
desideriis. Summa admonitionis est, ut per omne
tempus sui incolatus, quod longum esse non potest,
conversentur cum timore Dei, velut Judicis, quem
noverint ubique præsentem, & omnia quæ agunt,
intuentem; nec non redditurum cuique quod mere-
tur, sine ullo personæ cujusquam respectu.

18. SCIENTES QUOD NON CORRUPTIBILIBUS
AURO VEL ARGENTO REDEMPTI ESTIS. Græcè &
Syriacè, *argento & auro.* Nam conveniebat in exag-
geratione precii prius nominari quod minus est,
deinde quod majus. Exhortationem superiorem no-
va ratione confirmat, desumpta à magnitudine pre-
cii quo redempti sumus; ac si dicat, exponente Ve-
ner. Beda: *Quantò majus est precium quo redempti*
estis à corruptione vite carnalis: tanto amplius timere
debetis, ne fortè ad corruptelam vitiorum revertendo
animum vestri redemptoris offendatis. Hæc ille. Ne-
que enim ultionem Dei effugiet, qui sanguinem testa-
menti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, *Heb.*
10. Porro verba Apostoli sic explana: Præsertim
quum sciatis vos non rebus corruptibilibus aut ca-
ducis, tamen si judicio mortalium valde preciosis, ut
argento vel auro, fuisse redemptos.

DE VANA VESTRA CONVERSATIONE PATERNÆ
TRADITIONIS. Græcè *πατρὸς ἐδοτὴ.* Quasi dicat,
conversatione à patribus tradita. Sic enim legunt
Hieronymus in *comm. Isaia*, & Augustinus in *expo-*
sit. Psal. 146. Erasmus ita vertit: *Quam ex Patrum*
acceperatis traditione. Significat Apostolus vanam
conversationem paternæ traditionis fuisse servitu-
tem quamdam; à qua fuerint redempti.

Sed quam vocet *conversationem paternæ traditio-*
nis, haud liquet. Qui hanc epistolam scriptam vo-
lunt ad Gentiles, significari putant vitam carnalem;
ut audivimus verbis Bedæ, id est, positam in operi-
bus carnis, de quibus *Gal. 5.* Et hanc dici *paternæ*
traditionis, quod à majoribus longa serie fuisset ob-
servata, filiisque tanquam bona & honesta per ma-
nus tradita. Nihil enim Gentilitas in actionibus suis
nisi carnem sapiebat. Est hic sensus etiam apud Au-
gustinum *loco jam citato.* Qui verò censent ad Judæos
scriptam epistolam; non uno modo hanc partem
exponunt. Cajetanum quidem interpretatur de *con-*
versatione legali, id est, observatione legis Mosaicæ.
Quam conversationem *vanam* esse docet ad finem
vitæ æternæ. Si quidem opera legalia tam moralia
quam judicialia & ceremonialia secundum se non
justificabant animas. Alii *conversationem* intelligunt,
qua studiosè retinebant & observabant traditiones
à suis majoribus institutas; easque partim vanas,
partim noxias; de quibus Judæos reprehendit Do-
minus *Matth. 15.* & *Marc. 7.* ubi & *traditiones senio-*
rum vocantur. Sub quibus comprehendere potest
quicquid errorum & superstitionum sensim ac lon-
gi temporis ductu in illum populum irreperat.

Primus sensus, qui de Gentilibus, non admodum
congruit. Nam vita carnalis Gentilium non solet si-
gnificari nomine *paternæ traditionis*; sed potius vo-
cabulis ignorantiae, cæcitatatis, infidelitatis. Nec tam
sequebantur Gentiles in vita sua carnali, instituta
majorum; quam inclinationem naturæ corruptæ, ad
quam non opus erat paternæ traditione. Cajetani
quoque expositio non multum habet probabilita-
tis. Non enim Petrus ad Judæos, quamvis fideles,
scribens, observationem legis Mosaicæ vocaret *va-*
nam conversationem: maxime quando adhuc erant
eorum plurimi zelatores legis, nec eam prohibe-
bantur observare. Quippe necdum tempus matu-
ruerat, quo lex cessare deberet: quemadmodum satis

Guil. Estii Tom. III.

patet ex Actis Apostolorum. Tantum docendi inte-
rim erant, ne spem salutis in lege ponerent.

Restat igitur tertius sensus, cæteris probabilior.
Nam traditiones illas Judaicas, quas vocabant *tra-*
ditiones seniorum, passim insectatur & damnat Scri-
ptura. Recteque Petrus harum observationem ap-
pellat *vanam conversationem*, quia non solum ad ju-
stitiam nihil proderat (ut & lex Moyfi sine Christo;
quæ tamen erat pædagogus ad Christum, *Galat. 3.*)
verum simpliciter inutilis erat; & in multis noxia,
legique divinæ contraria. Quod ex Evangelio cla-
rum est. Rectè etiam redemptos dicit ab hac con-
versatione, tamquam videlicet à servitute quadam:
Nam si lex Mosaicæ jugum erat importabile, eodem
Petro teste *Act. 15.* quanto magis illa sarcina pater-
næ innumerabilium, atque inutilium traditio-
num, velut jugum quoddam importabile, Judæo-
rum cervices premebat.

19. SED PRECIOSO SANGUINE, QUASI AGNI IM-
MACULATI, CHRISTI, ET INCONTAMINATI. Ordo
commodior in Græco: *Velut agni immaculati & in-*
contaminati, Christi. Constructio tamen est: *precioso*
sanguine Christi, velut agni immaculati & incontami-
nati. Manifesta allusio est ad typum veteris testa-
menti; eumque diversum ab eo, ad quem supra re-
spexit, nominans *asperersionem sanguinis Jესus Christi.*
Nam illic respicitur ad sanguinem vitulorum &
hircorum, quo populus spargebatur: hic ad sangui-
nem agni paschalis, quo non aspergebantur homi-
nes, sed postes ostiorum linebantur. Historia est
Exod. 12. Docet ergo Petrus, eos ad quos scribit,
ita redemptos esse Christi sanguine à servitute vanæ
sue conversationis; quomodo quondam patres eo-
rum à servitute Ægyptiæ liberati fuerant & redem-
pti illius agni sanguine, quo Christus præfiguraba-
tur. Hujus sanguinem *preciosum* vocat, quia sanguis est
filii Dei, cui nullum aliud precium comparari potest.

Porro Christus *agno* comparatur, propter inno-
centiam simul & patientiam; illam, exhibitam in
vita; istam, in morte. Est enim agnus animal inno-
centissimum; idemque tantæ mansuetudinis, ut etiam
dum mactationi admoveretur, taceat. Addit autem
immaculati & incontaminati; ad significandam sum-
mam puritatem hujus agni, qui est Christus. Nam &
agnus illum legalem absque macula esse oportebat.
Dicitur autem Christus *immaculatus & inconta-*
minatus, quia de Spiritu sancto conceptus, & ex vir-
gine natus, nec maculam contraxit originalis pecca-
ti, nec ullo peccato actuali fuit atraminatus: Deni-
que ita purus, ut peccatum in illam personam nullum
omninò cadere posset. Nec verò, nisi purus ab omni
labe peccati placabilis hostia pro peccatis nostris
esse potuisset. *Talis enim decebat ut nobis esset ponti-*
fex, idemque hostia, sanctus, innocens, impollutus, se-
gregatus à peccatoribus.

Quamvis autem & alias sæpè per agnum Christum
in lege fuerit adumbratus; ut per eum qui offerebatur
in purificatione puerperæ, *Levit. 12.* & qui in munda-
tione leprosi, *Levit. 14.* & qui mane vespere quoti-
die, singuli; plures autem in festis sollemioribus, *Nu.*
28. propriè tamen ad agnum paschalem respicit Bea-
tus Petrus, in quo admodum apertè præfigurata fuit
Christi passio, ejusque effectus, ac præcipuum Sacra-
mentum. Nec dubium quin eodem præcipuè respec-
xerint etiam alii tam Prophetæ, quàm Apostoli, quo-
ties de Christo salvatore ac redemptore sub nomi-
ne agni loquuntur, ut *Isaias ca. 33.* (quem locum etiam
Philippus de Christo exponit, *Act. 8.*) *Jeremias cap.*
11. Joannes Baptista *Joan. 1.* Paulus *1. Corinth. 5.* &
Joannes Apostolus in Apocalypsi frequentissimè.

20. PRÆCOGNITI QUIDEM ANTE MUNDI CON-
STITUTIONEM. *Præcogniti*, id est, *praordinati*; quem-
admodum alii rectè vertunt. Significatur enim
præscientia Dei practica, qua nimirum ita quip-

Approbatur
3. Expositio.

Christus
agno com-
paratur
propter in-
nocentiam
& patien-
tiam.

Ad Agnum
paschalem
respicit Pe-
trus in hac
compara-
tione.

1. Exposit.

2. Exposit.

3. Exposit.

Refellitur.
1. Exposit.

2. Cajet. Ex-
posit. rejici-
tur.

pia præcognoscit, ut idipsum suo tempore velit exsequi. Nec de quavis præordinatione dicitur, sed benigna ac salutari: quemadmodum supra; *secundum præscientiam Dei Patris*. Unde Ambrosius, lib. 1. de fide cap. 7. prædestinatum legit. *Ante mundi constitutionem*, id est, antequam mundus esset conditus, ante jacta mundi fundamenta. Hoc enim significat vox Græca καταβολή; de qua vide commentarium Ephes. 1. Hac autem phrasi notari solet æternitas. Nam creationem nihil præcedit nisi quod æternum est. Significat ergo, Christum æterno Dei consilio præordinatum ad tantum nostrum bonum, scilicet, ut effuso sanguine suo nos redimeret. Neque enim ulla temporaria sunt in Deo consilia: sed quicquid faciendum statuit, ab æterno statuit. Hoc autem quorsum dicat, ex eo quod sequitur, intelligemus.

*Consilia Dei non sunt temporaria sed æterna.

Salus in omni ætate hominum, id est, a condito mundo usque ad ejus finem nulli contingit nisi per Christum.

Novissima tempora quæ vocet Apost.

MANIFESTATI AUTEM NOVISSIMIS TEMPORIBUS. Quamvis, inquit, Christus ante mundum conditus; & ab æterno, fuerit ad opus redemptionis à Deo præordinatus; non tamen ab initio mundi missus est ad hoc opus: sed demum his ultimis temporibus exhibitus est, & redemptionis opere peracto, per Evangelii prædicationem mundo manifestatus. Non defuit quidem ulli temporum ætati salus quæ per Christum redemptorem est (extenditur enim ejus redemptio ad omnia sæcula): sed postquam ipse venit & opus redemptionis executus est, moxque prædicantibus Apostolis mundo declaratus; multo copiosior redemptionis ejus fructus ad homines pervenit.

Novissima tempora vocat totum hoc tempus quod ab adventu Domini tendit usque ad finem sæculi. Quod ideo *novissimum tempus*, & à Joanne Epist. 2. *novissima hora*, vocatur, quia quantumcumque longum sit, tale est ut post illud usque ad mundi finem non restet aliud tempus, cui priora Prophetarum tempora subserviant. Est enim universum hoc *tempus gratiæ* manifestatæ. Theologi postremam mundi ætatem appellant; sumpta metaphora ab ætatibus humanæ vitæ, quarum ultima est senectus, sola morte finienda, etiam si in annos quam plurimos producat. Vide quæ de hac phrasi annotavimus ad illud Hebr. 9. *Nunc autem semel in consummatione sæculorum*, &c.

21. PROPTER VOS; QUI PER IPSUM FIDELES ESTIS IN DEO. Græcè *qui per ipsum creditis in Deum*; tamen in nonnullis exemplaribus legitur præteritum πιστεύετε, *qui credidistis*. Dicit, *propter vos*, ut quibusdam videtur, quia quisque fidelis sic debet affectus esse erga beneficium redemptionis; ut quamvis illud aut omnibus aut multis sit commune, sibi tamen sibi soli impensum esset, Deo gratias agat. Quo affectu dictum est à Paulo Gal. 2. *Qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me*. Nam & revera sic curat unumquemque nostrum Deus, tanquam solum curet; & sic omnes, tanquam singulos, ut scribit Augustinus lib. 3. confess. 2. Alii, *propter vos*, inquirunt, id est, propter electos, penes quos, ut ait Prosper ad primam respons. objection. Vincent. redemptionis est proprietas.

Verum, nec hi nec illi docent cur dictum sit; manifestati propter vos: Id enim erat explicandum; sed ita commentantur ac si dixisset Petrus, *traditi in mortem propter vos*. Igitur meminisse rursus oportet hæc ad Judæos scribi; quibus factæ fuerant promissiones de Christo, quemadmodum docet Paulus Rom. 5. Unde & ipse Christus proficitur dicens: *Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel*. Et Paulus ad Judæos, Act. 13. *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei*. Venit ergo principaliter ad Judæos Christus; & propter eos in dispersione positos, mundo fuit manifestatus; scilicet

ut credentes in eum salvi fierent. Hoc igitur est quod ait, *propter vos*. Nam quod addit, *novissimis temporibus*; significat eis plus præstitum quam patribus eorum, quibus Christi redemptoris mysterium adhuc obscurum erat, imò plerisque incognitum.

Porrò quod dicit, *Qui per ipsum fideles estis*, indicat manifestationem Christi non omnibus eis prodesset, sed solum credentibus in Deum, authorem tanti beneficii. Addit autem, *per ipsum*, id est, Christum, ut sciamus & ipsam fidem qua in Deum credimus ut authorem salutis nostræ quæ in Christo est, non nisi per Christi merita haberi posse. Quod notandum, contra quosdam imperitos catholicos id revocantes in dubium; quos bene refellit in hujus loci commentario Joannes Hesselius.

QUI SUSCITAVIT EUM A MORTUIS, ET DEDIT EI GLORIAM. Initium glorificationis Christi fuit in ejus resurrectione; progressus & augmentum, in ascensione ejus in cælum & missione Spiritus sancti: deinde in Evangelii per orbem prædicatione. Per hæc enim mundo manifestatum est, Christum esse Dei filium ac verum Deum; ipsumque, ut hominem, exaltatum esse super omnem creaturam usque ad dexteram Dei. De hac sua gloria sic ait Joan. 5. *Ut omnes honorificent filium, sicut honorificant Patrem*; & cap. 12. *Venit hora ut clarificetur filius hominis*. Pro qua rursus orat Patrem, cap. 17. *Clarifica me claritate quam habui priusquam mundus esset*.

UT FIDES VESTRA ET SPES ESSET IN DEO. Græcè & Syriacè, *in Deum*. Quem casum nonnulla etiam exhibent Latina manuscripta. Erasmus ita vertit: *Ut vos fidem ac spem haberetis erga Deum*. Ratio est ejus quod proximè præcedit. Quæ quidem exponi potest duobus modis. Unus *Sensus* est: Deus Pater gloriam divinitatis dedit Christo, id est, mundo declaravit Christum esse filium suum, verumque Deum; ut dum creditis & speratis in Christum, non sit ea fides & spes vestra in puro homine, sed in Deo. Nam nisi Christus esset verè Deus; maledicti essent, juxta prophetam Jeremiam cap. 17. quotquot in eo confidunt & sperant. Alter *sensus*: Deus idcirco Christum à morte suscitavit & ad gloriam provexit; ut vos in ipsum velut exemplar resurrectionis ac gloriæ, aspicientes, crederetis Dei promissis, atque ab eo speraretis vos etiam, ut illius capitis membra, beatæ resurrectionis & gloriæ participationem adepturos.

1. Sensus.

2. Sensus.

Hic sensus, meo judicio, potior est. Nam ex resurrectione & gloria Christi potissimum Apostoli suam de Christo Salvatore prædicationem confirmabant. Unde ait B. Petrus in prima sua concione Act. 2. *Hunc Jesum resuscitavit Deus: cuius omnes nos testes sumus*; ad hoc scilicet ut in eum credatis. Et idem Apostolus cap. 5. *Hunc principem & Salvatorem Deus exaltavit dextera sua, ad dandam penitentiam Israeli, & remissionem peccatorum*. Propter hoc ergo, *Virtute magna reddebant Apostoli testimonium resurrectionis Jesu Christi*, Act. 4. Quo peritinet & illud Joan. 7. *Nondum erat Spiritus datus; quia Jesus nondum erat glorificatus*. Deinde consonat hic sensus cum eo quod superius dixit, *Deum regnerasse nos in spem vivam per resurrectionem Jesu Christi ex mortuis*.

22. ANIMAS VESTRAS CASTIFICANTES IN OBEDIENTIA CHARITATIS. Græcè & Syriacè, *in obedientia veritatis*, quemadmodum & Hieronymus legit lib. 1. contra Jovi. Addunt Græci, *ἀπὸ τοῦ πνεύματος*, *per spiritum*. Quod nec Syri codices habent, nec Latini, nec additur ab Hieronymo. Notandum etiam pro castificantes in Græco esse participium præteriti temporis ἡγιάσατε, id est, *qui purificastis*, vel cum *purificaveritis*. Unde vertit quidam, *Animabus vestris purificatis*. Itidem ex Syro vertit Latinus interpretes: *Quum sanctificaveritis animas vestras*.

Jam ut textus fiat clarior, observandum est, B. Petrum hic redire ad exhortationem nuper inchoatam, ut ab eo loco, *Scientes quod non corrup.* usque ad hanc partem sit parenthesis quædam verborum, quibus ad explicandum & commendandum redemptionis nostræ beneficium, paululum digressus est. Itaque potest hæc pars attexi illis verbis superioribus, *In timore, incolatus vestri tempore, conversioni, purificatis animis*, &c. Potest etiam initium esse novæ pericopes, cujus verbum sit, *diligite*; quod statim sequitur. *Sensus* est; Quum per fidem, quæ obeditis & acquiescitis veritati, purificaveritis animas vestras, utique secundum hoc quod idem Apostolus dicit Act. 15. *Fide purificans corda eorum*: nisi quod hic activam illam purificationem attribuit hominibus, illic Deo. Qua in re nulla est repugnantia; sed cooperatio significatur humanæ voluntatis cum Deo & sub Deo. Non enim credere quisquam posset, aut animam suam credendo purificare, nisi Deo ad hæc agenda efficaciter eum movente: quod vult additio Græcorum codicum, *per Spiritum*, videlicet sanctum, qui Deus est.

Porro dicitur quis animam suam castificare seu purificare per fidem; dum credens in Christum, & secundum ejus legem vivere paratus, impetrat à Deo peccatorum suorum purgationem, veramque justitiam, vel ejus augmentum. Nam & justificati quotidiana adhuc indigent per fidem purificatione. Quis enim est in hac vita sic mundus, ut non sit magis magisque mundandus, ait Augustinus tract. 80. in Joan. Eandem hanc fidem statim post commendat sub nomine *Verbi Dei*. Sunt autem scripturæ similes: *Jam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sub vobis*, Joan. 15. *Mundans eam lavacro aquæ in verbo*, Ephes. 5.

IN FRATERNITATIS AMORE SIMPLICI, EX CORDE INVICEM DILIGITE ATTENTIUS. Græca sic habent: *In fratrum amorem non simulatum, ex puro corde; alius alium diligite impense, sive continue, non interrupte*. Quod Græcè est *ἐν τῷ ἀγαπᾷ*. His respondet Syriaca paraphrasis. Noster interpres pro, *non simulato*, vertit *simplici*. Nam Græcè est *ἀνυποκρίτως*; quod aliàs aliter reddit, ut Rom. 11. *dilectio sine simulatione*; 1. Tim. 1. *ex fide non ficta*. Liqueat igitur epithetum *simplici* cum *amore* jungendum esse; non cum *corde*, cujus adjectivum est *puro*, quod interpres omisit, fortè ratus id satis intelligi in dictione *simplici*. Nam quæ simplicia, pura sunt. Pro *fraternitatis amore*, Græcè est *φιλადελφία*: quæ voce, ex *amore* & *fratre* composita, significare solent Apostoli mutuum Christianorum inter ipsos amorem. Nam legitur etiam Rom. 12. 1. *Thess. 4. & Heb. 13*. Petrus autem in utraque Epistola identidem inculcat. Addit autem *simplici* non *simulato*; ut significet eam dilectionem, de qua Joannes, 1. epist. 3. *Non diligamus verbo neque lingua, sed opere & veritate*. Rursus cum dicit, *ex puro corde*, excludit amorem impurum & carnalem, ac semel omnem eum quo proximus noster non propter Deum diligitur.

Cæterum quia Græcè non est *ἐν φιλადελφίᾳ*, in, *amore fraterno*, sed *ἐκ φιλადελφίας*, in, vel ad amorem fraternum, videtur hic sensus esse; Diligite vos invicem ex puro corde in fraternam societatem; ac si diceret, in unum corpus (aut collegium) fraternæ charitatis. Id enim intelligi potest nomine *φιλადελφίας*. Et hæc interpretatio parum differt ab Oecumenii commentario: qui præpositionem *ἐκ* pro *διὰ* positam putat; quasi dixisset: *propter charitatem fraternam*. Porro summa totius exhortationis est: Sicut purificati estis fide; sic etiam puram deinceps exhibete charitatem in vestra conversatione; ut actiones respondeant generationi, tanquam vita secunda vitæ primæ; de qua sequitur.

Guil. Estii Tom. III.

23. RENATI NON EX SEMINE CORRUPTIBILI, SED INCORRUPTIBILI. Quoniam fraternitatis meminerat; ostendit ex qua nativitate nos fratres dixerit, scilicet ex secunda, non autem ex prima. Nam prima quidem nostra nativitas est ex semine corruptibili, cui etiam fœditas & immundities attribuitur, ut Num. 15. & Job. 14. Secunda nativitas quam Paulus ad Tit. 3. *παλιγγενεῶν*, id est, *regenerationem* vocat, ex semine est incorruptibili. Hoc autem semen ipse Petrus interpretatur, *ἐξ ἡγνότητος*, ita subjungens.

PER VERBUM DEI VIVI ET PERMANENTIS IN ÆTERNUM. Græcè, *per verbum viventis Dei & manentis in æternum*. Quod etiam sic verti posset, *Per verbum vivens Dei & manens in æternum*. Nam manere in æternum, post paululum ipsi verbo tribuitur. Sed tamen hæc Græcæ orationis structura coactior est. Docet Apostolus *semen incorruptibile ex quo renati sumus*, esse *verbum Dei*. Quid autem per *Dei verbum* Petrus intelligat, ipse rursus paulò post exponet: hic verò congrua, pro loci circumstantia, Deo epitheta ascribit *viventis & manentis in æternum*. Nam de verbo Dei agit, in æternum mansuro; ut mox dicetur. Similis huic locus est Joan. 1. *Qui non ex sanguinibus; neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt*.

24. QUIA OMNIS CARO UT FOENUM, ET OMNIS GLORIA EJUS TANQUAM FLOS FOENI; EXARUIT FOENUM, ET FLOS EJUS DECIDIT. Verba sumpta sunt ex Isaïæ 40. juxta versionem LXX. Quæ quidem ab Hebræo non distant, nisi quod pro *flore fœni* seu *graminis*, Græcè *χόρτε*, in Hebræo est *flos agri*. Quod in sensu nihil mutat. Adducitur autem Prophetæ locus ad declarationem utriusque seminis, corruptibilis & incorruptibilis. Nam verba jam recitata docent, hominem carnaliter natum (qui proinde carnis nomine significatur) quamvis ad tempus floreat, caducum & mortalem esse, instar herbæ crescentis in agro; quæ pulchritudinem suam citò amittit. Quod si homo corruptibilis est & mortalis: igitur & semen ejus corruptibile est, & consequenter id quod ex eo nascitur esse corruptibile & mortale, nobis intelligendum reliquit Apostolus.

25. VERBUM AUTEM DOMINI MANET IN ÆTERNUM. Probat ejusdem Prophetæ verbis, alterum membrum; nempe semen ex quo renati sumus, esse incorruptibile, Nam semen illud est verbum Dei, quod Isaïas testatur in æternum manere. Et sane, si Deus vivit & manet in æternum, ut jam dixit; consequens est ut & verbum ejus semper maneat. Notandum esse quidem in Græco diversa vocabula, *λόγον καὶ ρήμα*, quorum illud, superius; istud, hoc loco positum est: & quosdam interpretes, ut ea distinguant, illic *sermonem* interpretari; hic, *verbum*: sed hoc non esse necessarium. Constat enim B. Petrum hæc duo pro eodem usurpare. Sed quæres: Quod est hoc verbum? sequitur.

HOC EST AUTEM VERBUM QUOD EVANGELIZATUM EST IN VOS. Malè quidam codices in *vobis*. Nam Græcè est, *ἐς ὑμᾶς*, id est, *in vos*, vel *ad vos*. Et sensus est quem expressit Erasmiانا versio; *Hoc autem est verbum quod per Evangelium delatum est ad vos*. Cajetanus & alii nonnulli *verbum hoc evangelizatum* interpretantur ipsum Jesum Christum Deum & hominem, qui est Verbum Dei Patris, manens cum eo in æternum: quem etiam esse dicunt *semen incorruptibile ex quo renati sumus*. At rectius alii *verbum* intelligunt Evangelicæ prædicationis, de quo & Paulus ad Rom. 10. *Hoc est verbum fidei quod prædicamus*. Nam & Christus quando dixit, *Semen est verbum Dei*; non seipsum dicere voluit, sed verbum Evangelii. Quod vocatur *verbum Dei*, quia Deus illud nobis loquitur per suos Apostolos; tanquam præcones.

B B b b b iij

Homo quamvis floreat ad tempus, caducus tamen & mortalis.

Sensus.

Quomodo dicatur quis animam suam castificare per fidem.

Sensus.

Docet igitur Petrus hominem renasci velut à femine, verbo prædicationis Evangelicæ; quod idem est verbum fidei, quatenus fide suscipitur. Quare non aliud huiusmodi sententiis significatur, quam renasci, mundari, justificari, salvari hominem per fidem qua credit Evangelio sibi annunciato. Sic Paulus *Ephes. 5.* de Ecclesia, *Mundans eam lavacro aque in verbo.* Et Jacobus cap. 1. *Voluntarie genuit nos verbo veritatis.* Explicat hunc sensum Paulus ad Rom. dicto cap. 10. Ubi cum dixisset, *Hoc est verbum fidei quod prædicamus;* subiecit, *Quia si confitearis in ore tuo Dominum Jesum, & in corde tuo credide-*

ris quod Deus illum suscitavit à mortuis, salvus eris. Eundem sensum declarat Augustinus tract. 80. in Joan. *Manet autem hoc verbum in æternum;* quia Evangelium, id est, prædicationis Christi pro nostra salute crucifixi, & à morte resuscitati, fide percepta; ex certa, firma & immutabili Dei promissione efficax est ut credentibus tribuat æternitatem, id est, vitam æternam. Hoc igitur est quod ex dictis colligendum B. Petrus relinquit, eos qui renati sunt ex femine corruptibili, id est, ex verbo Dei incorruptibiles & immortales futuros. Ita Joannes 1. Ep. 2. *Qui facit voluntatem Dei, manet in æternum.*

CAPUT II.

Rom. 6. a. 4. 1. Deponentes igitur omnem malitiam, & omnem dolum & simulationes, & invidias, & omnes detractiones, 2. sicut modo geniti infantes, rationabile sine dolo lac concupiscite: ut in eo crescatis in salutem; 3. si tamen gustastis quoniam dulcis est Dominus. 4. Ad quem accedentes lapidem vivum ab hominibus quidem reprobatum, à Deo autem electum, & honorificatum, 5. & ipsi tamquam lapides vivi superedificamini domus spiritualis, sacerdotium sanctum, offerre spirituales hostias, acceptabiles Deo per Jesum Christum. 6. Propter quod continet Scriptura: Ecce pono in Sion lapidem summum angularem, electum, precium: & qui crediderit in eum, non confundetur. 7. Vobis igitur honor credentibus, non credentibus autem, lapis quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli, 8. & lapis offensionis, & petra scandali, his qui offendunt verbo nec credunt in quo & positi sunt. 9. Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis: ut virtutes annuncietis ejus, qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen suum. 10. Qui alioquando non populus, nunc autem populus Dei: qui non consecuti misericordiam, nunc autem misericordiam contecti. 11. Charissimi, obsecro vos tamquam advenas & peregrinos abstinere vos à carnalibus desideriis, quæ militant adversus animam, 12. conversationem vestram inter gentes habentes bonam: ut in eo, quod detrectant de vobis tamquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos considerantes, glorificent Deum in die visitationis. 13. Subjecti igitur estote omni humane creature propter Deum, sive regi, quasi præcellentis. 14. sive ducibus, tamquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum: 15. quia sic est voluntas Dei, ut benefacientes obmutescere faciatis imprudentium hominum ignorantiam: 16. quasi liberi, & non quasi velamen habentes malitiæ libertatem, sed sicut servi Dei. 17. Omnes honorate, fraternitatem diligite: Deum timere: Regem honorificate. 18. Servi subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis & modestis, sed etiam dyscolis. 19. Hæc est enim gratia, si propter Dei conscientiam sustinet quis tristitias, patiens injuriam. 20. Quæ enim est gloria si peccantes, & colaphizati fueritis? Sed si benefacientes patienter sustinetis, hæc est gratia apud Deum. 21. In hoc enim vocati estis: quia & Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus, 22. qui peccatum non fecit, nec inventus est dolo in ore ejus: 23. qui cum malediceretur, non maledicebat: cum pareretur, non comminabatur: tradebat autem judicanti se injuste: 24. qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum: ut peccatis mortui, justitiæ vivamus: cujus livore sanati estis. 25. Eratis enim sicut oves errantes, sed conversi estis nunc ad pastorem & Episcopum animarum vestrarum.

SUMMARIUM.

Monet ut propius accedant ad Christum lapidem electum & angularem; tamquam peculiaris Dei populus: ut sanctè inter gentes conversentur; principibus pareant; & tamen innoxii, exemplo Christi injurias patienter ferant.

DEONENTES Igitur OMNEM MALITIAM ET OMNEM DOLUM, ET SIMULATIONES, ET INVIDIAS, ET OMNES DETRACTIONES. Deponentes, in Græco est aoristus *ἀποθέσειν*. Sic veritas, *Deposita igitur omni malitia & omni dolo*, &c. quomodo legit Augustinus *hom. 20. inter 50.* Postquam interposuit Apostolus mentionem regenerationis, qua renati erant Deo, & per hoc fratres effecti inter se; subinfert hanc brevem admonitionem ad ea vitia fugienda quæ fraternæ dilectioni contrariantur. Enumerat autem quinque: *Malitiam*, Græci *κακία*, cum quis data opera nocet alteri; tamen quidam faciunt genus sequentium vitiorum, quod non probō. Nam Paulus Rom. 1. *κακία* medio vitiorum inseruit. Quatuor reliqua per se nota sunt: Tantum adverte *simulationes*, quæ sunt mendacia quædam in facto, potissimum hic intelligi, cum quis amorem aut benevolentiam vultu præfert, quam non habet in animo. *Deponere*, pro derelinquere, phrasī Apostolica, ubi de vitiis agitur. Ita Paulus præcipit *deponere veterem hominem, mendacium, iram, indignationem*, &c. Denique *omne pondus & circumstantans nos peccatum*, *Ephes. 4. Coloss. 3. Hebr. 21.* Quod addit, *omnem*; significat omnino atque perfectè his vitiis renuntiandum esse. Et quibus hoc non addit, ex proximo relinquit intelligendum.

2. SICUT MODO GENITI INFANTES RATIONABILE SINE DOLO LAC CONUPISCITE. Vitiose in multis codicibus legebatur, *rationabiles*. Nam Græcè est

τὸ λογικόν, id est, *rationabile*, seu potius *rationale*. Sic & Latini legunt: Augustinus loco citato. Hieronym. in cap. 55. & 60. *Isaia*. Beda, Carthusianus in commentariis, & alii. Favet & Syra versio. *Sine dolo* Græca *ἀδόλον*, id est, expers doli. Augustinus legit, *innocens*. Itaque patet referendum esse ad *lac*, non ad suppositum verbi *concupiscite*. Sunt enim ambo *lac* & *lactis* epitheta, *λογικόν* & *ἀδόλον*. Perstat autem Apostolus in allegoria novæ nativitat, cæpta cap. superiori. Renati estis, inquit, ex femine verbi Dei: igitur omni vitiorum vetustate deposita; velut infantes nuper nati, lac rationale & sincerum appetite. Comparatio ab infantibus sumpta referri potest ad præcedentia, & ad sequentia. Nam & alieni sunt infantes à vitiis quæ hic nominantur, id est, à malitia, dolo, simulatione, &c. & lactis appetentes sunt. Unde Beda refert ad utrumque, tamen probabilius existimem, ad sequentia referri. Nam infantes, etsi careant illis vitiis, non tamen ea deponunt.

Lactis nomine doctrinam indicat Evangelicam, id est, fidei morumque præcepta. Considerat autem in hac metaphora, lactis candorem & puritatem; quia vocat *ἀδόλον*. Talis verò est Evangelica doctrina, pura, sincera, immaculata. Considerat etiam vim nutriendi; quoniam addit, *ut in eo crescatis*. Quod autem lac infantibus aptum sit, non viris; hic non attendit. Unde non pugnat quod Paulus lactis alimentum attribuit carnalibus & imperfectis; ut 1. Cor. 3. *Tamquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam; nondum enim poteratis;* & Heb. *Facti estis quibus lacte opus sit, non solido cibo*, &c. Petrus autem ad lac appetentium hortatur fideles in genere, tam perfectos quam imperfectos. Non, inquam, pugnat, quia Petrus non opponit lac cibo perfectorum, sed vetustati vitæ. Lac quippe eorum est qui sunt novi homines. Quamquam alioqui, quamdiu hic vivimus, omnes parvuli sumus,

Sensus;

Lactis non
men doctri-
nam indicat
Evangelicam.

comparatione virilis ac perfectæ ætatis quam assequemur in futuro sæculo: quemadmodum Paulus docet illis verbis 1. Cor. 13. *Cum essem parvulus, loquebar ut parvulus*, &c.

Sunt qui nomine lactis significatum velint omne genus Christianarum virtutum; quod eodem recidit. Sed cur vocat *rationale*? Quidam ab usu rationis hoc epithetum deducunt; ac si dicat Apostolus: Non exhortor ad infantiam rationis expertem, sed ita lac dolo vacuum jubeo vos appetere, ut tamen intelligentia conditum sit, secundum illud Pauli 1. Corinth. 14. *Nolite pueri effici sensibus, sed malitia parvuli estote*. Quod & Christus admonet, dicens: *Estote prudentes, sicut serpentes; & simplices sicut columba*, Matth. 11.

Alii plerique, meo judicio rectius, censent Apostolum addendo, *rationale*, significare se metaphoricè loqui, videlicet de lacte non corporis sed animi. Quod & Erasmus paraphrastice in sua versione putavit exprimendum. Unde & Syrus interpres reddidit, *spirituale*. Confirmat hunc sensum locus similis Rom. 12. *Rationabile obsequium vestrum*. Vocat enim ibi Paulus, oblationem corporum nostrorum qua Deo offeruntur à nobis ad sanctimoniam, *obsequium seu cultum rationalem*, id est, spirituales; ad discrimen hostiarum corporalium, quemadmodum & hic paulo post, legimus *domum spiritualem*, & *spirituales hostias*. Ita nunc B. Petrus ad concupiscendum *lac rationale*, id est, mysticum ac spirituale, fideles hortatur.

UT IN EO CRESCATIS IN SALUTEM. Græca præraque non addunt, *in salutem*; legitur tamen in Syriaco & nonnullis Græcis; nec non apud Augustinum & Bedam. Ut autem non fuerit additum ab Apostolo: rectè tamen intelligi potest, *in salutem in virum perfectum*; vel aliquid tale: nam motus incrementi tendit ad quantitatem perfectam. Itaque sensus est; Lac Evangelicæ doctrinæ quam semel accepistis, quotidie adhuc more infantium appetite & sugite; ut per illud adolescatis, id est, magis ac magis in vita hac nova, ad quam estis renati proficiatis, donec virile robur, id est, perfectam allequamini salutem.

3. SI TAMEN GUSTASTIS, QUONIAM DULCIS EST DOMINUS. Particula, *tamen* in Græco & Syriaco non habetur, nec in omnibus est Latinis. Augustinus quoque non addit: tamen si quod Græcè est *εἴπερ ἐξέσθαι*, si quidem gustastis, etiam verti potuit, si *tamen gustastis*; nisi *εἴπερ* hoc loco non tam esset dubitantis, quàm supponentis; quod verum est, uti patebit ex sensu. Cæterum mendosè quidam codices legunt gustatis, præsentis tempore. Est autem manifesta allusio ad versum Psalm. 33. *Gustate & videte quoniam suavis est Dominus*. Græcè tam in Psalmo, quam hoc loco, legitur *ὁ ἡγεῖς ὁ ἡγεῖς, quia benignus Dominus*. At Hebraicè est, *tob, bonus*. Ergo dulcedinem intelligi oportet bonitatem ac benignitatem Dei erga homines; quæ dum ab illis agnoscitur atque gustatur, dulcedo vocatur. Jam hoc quoque ad metaphoram lactis & infantium pertinet. Nam infantes dulcedine lactis gustata, rursus ipsum gustare cupiunt.

Est igitur exhortationis confirmatio, à dulcedine prius percepta: *quasi dicat*; Jam antè percepistis gustu palati spiritualis (tunc scilicet quando fide suscepistis Evangelium, tamquam salutis vestræ nuncium lætissimum & omni acceptione dignum) quam bonus & suavis est Dominus: Igitur hujus tam salutis doctrinæ succum amplius adhuc appetite, quò magis eo delectati plenius allequamini perfectionem in Christo.

Qui sensus etsi bonus ac verus sit; attamen haud est improbabile, sub istorum verborum velamine mysterium latere, quod Petrus apertè eloqui no-

luerit; participationem dico sacræ Eucharistiæ, qua dulcedo bonitatis & gratiæ Dei in suo fonte gustatur. Etenim primis Ecclesiæ temporibus solet neophytis statim à baptismo dari sacra Eucharistia. Sed & inter ipsas baptismi ceremonias lac & mel gustandum præbebatur; ut verisimile sit Apostolum Petrum ad ea mysteria respexisse hoc loco; quemadmodum & Paulum Hebr. 6. illis verbis: *Gustaverunt etiam donum celeste*. Unde & ecclesia locum hunc recitat in officio divino illius Dominicæ, qua neophytorum habitus olim commutari solet; quando & illud ex neophytorum persona canitur, haud dubiè quin de Eucharistiæ Sacramento; *Cujus corpus sanctissimum in ara crucis torridum, cruore ejus roseo gustando vivimus Deo*. Denique constat, *Dominum* hic intelligi Christum. Nam sequitur;

4. AD QUEM ACCEDENTES, LAPIDEM VIVUM. Exhortationem superiorem confirmat ab excellenti dignitate Christianorum; quam verbis magnificis, & ut ita dixerim, heroicis deprædicat, immorans huic argumento usque ad illum locum; *Carissimi obsecro vos*, &c. *Accedentes*, id est, dum acceditis. Acceditur autem ad Christum etiam ab iis qui jam in Christo renati sunt, dum quotidianis virtutum profectibus magis magisque se ei conjungunt. Christum vocat *lapidem vivum*; lapidem propter firmitatem, metaphora sumpta à lapide præsertim angulari qui firmitatem præstat ædificio: cuius ad instar Christus suam Ecclesiam sustinet ac firmat: Acceptum nomen à Prophetis; quorum verba refert, paucis interpositis. *Vivum* seu *viventem*; ut tropus agnoscat, quomodo supra dixit *lac rationale*: quia non solum ipse in se vitam habet, sed etiam omnes sibi adherentes vivificat.

AB HOMINIBUS QUIDEM REPROBATUM. Judæi significantur, qui tradiderunt *eum genibus ad insultandum & flagellandum & crucifigendum*, Matth. 20. Respicit Apostolus ad locum Psalmi, ex quo paulò post plura. A DEO AUTEM ELECTUM, ET HONORIFICATUM. Græcè, *Apud Deum autem electum, preciosum* sive *honorabilem*; quod idem interpres paulo post vertit, *preciosum*. Sunt enim nomina, non participia, *ἐκλεκτός, ἐντιμὸς*. Quæ eadem scripta sunt à LXX. Isa 28. verbis hic infra repetendis. Consonat his etiam Syriaca versio. Est autem allusio ad lapides præstantes, qui apud homines sunt in precio. Nam quod præstans est, *electum* vocatur more scripturæ. Sensus igitur est, hunc lapidem, etsi reprobatum ab hominibus, tamquam vilem & rejectaneum, tamen apud Deum atque in oculis Dei valde preciosum atque honorabilem esse, ut quem testatus sit Deus suum esse filium, regemque constituerit super omnem creaturam, & in celis ad dexteram suam collocarit; nomenque ei dederit quod est super omne nomen.

5. ET IPSI TAMQUAM LAPIDES VIVI SUPERÆDIFICAMINI. Metaphoram de lapide Christo, etiam ad fideles accommodat, ostendens quemadmodum & ipsi sint lapides vivi, Christo lapidi coagmentandi. *Superædificamini*. Græcè, *οἰκοδομηθῆτε, ædificamini*. Ubi tam Græcum quàm Latinum ambigui modi est, indicantis scilicet aut imperantis; quomodo Joan. 5. *ἐπεὶ ἄρα, scrutamini scripturas*. Erasmus & Hentenius imperativum elegerunt, vertentes, *ædificamini*. Qui modus etiam Syro paraphrastæ placuit. Alii verò, ut Beda, Cajetanus, Hesselius, enunciativè dictum accipiunt; idque rectius. Nam (ut dixi) versatur hoc loco B. Petrus in declaranda & commendanda dignitate Christianorum, quam à Christo authore participant. Etenim quod dicit, tale est: Merito vos exhortatus sum ad incrementa capienda in vita spirituali, dicens: *ut in eo crescatis*, &c. quia dum ad Christum profectibus quotidianis acceditis, qui est lapis vivus, ab hominibus quidem

In Sacram Eucharistiæ dulcedo bonitatis divini in fonte suo gustatur.

Lac & mel olim inter ceremonias baptismi gustanda dabantur.

Sensus.

Sensus.

reprobatus, apud Deum verò in precio & honore habitus: ipsi quoque, tamquam vivi lapides, ædificamini, supple, super eo, videlicet lapide fundamentali, qui sustinet totam spiritualis ædificii molem.

Igitur lapides vocat, quia ædificatio firma & solida sit ex lapidibus; *viventes* autem, ad significationem metaphoræ; simul ut insinuet, eos non ita collocari in ædificio, quomodo lapides insensibiles, qui seipso movere non possunt; sed ut vitam in se habentes, ipsi sese bonis actionibus & studiis, adjuvante Deo, promoveant, ut ædificio perfectius inhæreant. Quod & significatum est verbo, *accedentes*. Nam lapides materiales non accedunt, sed alienis tantum manibus portantur. Verisimile est autem B. Petrum hic respicere ad locum *Isa. 54.* ubi prædicitur ac describitur Ecclesia ex lapidibus pretiosis construenda.

DOMUS SPIRITUALIS. Variant exemplaria jam olim, Beda teste; qui legit pluraliter & accusandi casu, *domos spirituales*. Annotat autem, quosdam codices habere in singulari, *superædificamini domus spiritualis*; alios autem, *sursum ædificamini in domum spiritualem*. Sed hæc explicatio est veræ lectionis, *domus spiritualis*; ut nos legimus ex castigatione Romana, suffragantibus Græcis, nec non Latinis tam manuscriptis quàm impressis melioribus. Ad quem modum & August. legit. *Epist. 57. ad Dard.* Nec verò convenit plurale, *domos* (aut ut in quibusdam est *domus*) *spirituales*, etiam si in præpositio addatur aut intelligatur. Non enim singuli lapides ædificantur in singulas domos, sed multi in unam. Et sensus est, fideles ita ædificari, id est, componi instar lapidum, super Christo tamquam lapide fundamentali, ut constituent unam domum spirituale, quæ est Ecclesia.

Cur Ecclesia vocetur domus spiritualis.

Vocatur autem Ecclesia *domus spiritualis*; non quod sit occulta & invisibilis, qui est hæreticus commentarius, pugnans cum manifestissimis scripturis: sed tum ad differentiam domus materialis, quæ ex materia corporali constat; tum verò propter significationem mysterii. Nam *spirituale*, Græcè *πνευματικόν*, vocabulum est scholæ Christianæ, quo significatur quid allegoricum, id est, allegoricè sive mysticè significans aut significatum. Significans; ut *1. Corinth. 10.* ubi manna & aqua de petra fluens, & ipsa petra vocantur spiritualia. Significatum; ut *Apoc. 11.* ubi civitas magna, Christi & martyrum ejus interfectrix, vocatur spiritualiter Sodoma & Ægyptus. Sic Ecclesia *domus spiritualis*, id est, mystica dicitur, quia per domum materiale & propriè dictam, ut per tabernaculum Moyse, & templum Salomonis, præfigurata,

SACERDOTIUM SANCTUM. Ædificantur fideles non solum ut domus spiritualis, sed etiam (quæ magna dignitas eorum est) *ut sacerdotium sanctum*. Ubi nomine *sacerdotii*, velut colectivo, significari videtur cæterus, collegium & chorus sacerdotum: ita ut singuli sint sacerdotes. Verum sicut illa *domus* figuratè, non propriè intelligitur, quod significabatur epitheto, *spiritualis*; ita & hoc sacerdotium, non propriè dictum, sed metaphoricum est; quod insinuat epitheto, *sanctum*. Nam qui propriè sacerdotes dicuntur, videlicet ad externa sacrificia offerenda deputati, non omnes sunt sancti, id est, interna animorum sanctimonia, & puritate præditi, etiam dum suo funguntur sacerdotio, ut Ophni & Phinees *1. Reg. 2.* & alii multi in veteri lege. Qui vero ad hoc, de quo Petrus loquitur, sacerdotium pertinent, nisi sancti sint, hostias suo sacerdotio proprias offerre non possunt.

Obf. contra Sectarios, non omnes Christianos esse sacerdotes.

Ex quo patet eos vehementer falli, qui hac Petri sententia & similibus nitentes, simpliciter affirmant omnes Christianos esse sacerdotes, dum non distinguunt inter id quod propriè dicitur, & id quod fi-

guratè. Nam ut sacrificium specialiter & propriè vocatur quod externo ritu cum aliqua sui immutatione Deo offertur, ut supremo Domino; generaliter autem & impropriè, omne id quod agitur ut sancta societate Deo inhæreatur; quomodo describitur ab Augustino *lib. 10. de civitat. Dei cap. 6.* Ita peculiariter & propriè sacerdotes dicuntur quorum officium est sacrificia prioris generis offerre; cuiusmodi quidem in Ecclesia nullum est præter incruentum sacrificium corporis & sanguinis Domini. *Impropriè* vero ac generali ratione; qui posterioris generis offerunt Deo sacrificia; id est, quicumque pia & sancta opera, sive religionis sive misericordiæ seu cuiuscumque virtutis, exercent. Sicut autem utrumque sacrificium suo modo verum dicitur; externum quidem verum proprietate sermonis, quomodo dicitur vera vitis quæ fert uvæ; internum autem verum, quia per se Deo placitum, quomodo Christus dixit, *Ego sum vitis vera*, Joan. 15. sic etiam de sacerdotio impropriè ac generaliter accepto B. Petrum loqui, manifestè declarant ejus verba subjuncta.

Inter Christianos alii propriè, alii impropriè sacerdotes.

OFFERRE SPIRITUALES HOSTIAS. Id est, ad offerendum hostias sive sacrificia spiritualia. Exponit *sacerdotium spirituale* per actum proprium, qui est offerre spirituales hostias, id est, opera virtutum, quæ quidem omnia quatenus ad Dei referuntur honorem, ut authoris ac Domini universalis, *hostiæ* dicuntur: *spirituales* autem, ad differentiam carnalium hostiarum, quæ in veteri lege offerebantur, & per quas mysticè fuerunt significatæ, vel generatim ad discrimen cultus externi, qui ad interiorum cultum in animo consistentem referri debet. Subest igitur in hac parte, exhortatio tacita ad opera bona, tamquam ad spirituales hostias, ad quas Deo offerendas consecrari sint sacerdotes in baptismo.

ACCEPTABILES DEO PER JESUM CHRISTUM. Hanc partem, *per Jesum Christum*, Ven. Beda refert ad cuncta præmissa; quia per Christi gratiam & superædificamur in domum spiritualem, & sacerdotio sancto participamus, & hostias Deo acceptabiles offerimus. Alii referunt ad solam partem proximam, *acceptabiles Deo*: Nam spirituales hostiæ quamvis per se gratæ sint & placitæ Deo, quatenus sunt opera pietatis; tamen sicut haberi non possunt nisi per Jesum Christum, ita nec acceptantur à Deo ad salutem & gloriam nostram, nisi per eundem Jesum Christum. Hæc constructio satis est accommodata textui. Verumtamen alii referre malunt ad verbum *offerre*. Nam per Christum offerimus spirituales hostias, in quantum ille, tamquam mediator & sacerdos noster, eas velut à nobis susceptas offert Deo patri, suæque intercessione commendat. Huic constructioni favent aliæ scripturæ. Nam Hebr. 13. de Christo sic dicitur: *Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo*: Et *Apoc. 18. Data sunt illi (angelo) incensa multa, ut daret orationibus sanctorum omnium super altare aureum*. Per quem angelum Christus significatur. Quamquam hujus constructionis sensus pene idem est cum sensu secundæ. Offert enim Christus orationes nostras ac cætera bona opera Deo patri, quia per suum meritum grata ei facit & accepta.

Opera pietatis non sunt Deo grata, nec nobis ad salutem utilia, nisi per Christum.

6. PROPTER QUOD CONTINET SCRIPTURA. Græcè, *Idcirco & continet in scriptura*. Quod quia obsecrum est, variè exponitur. Erasmus in *annotat.* duas refert conjecturas verius quàm expositiones. *Primò* verbum *continet* ad Christum lapidem refert; hoc modo: Lapis ille de quo locutus sum, *continet in scriptura*, id est scripturæ testimonio describitur continens & connectens in se duos populos tamquam duos parietes, dum vocatur lapis angularis. Quia vero Græcum verbum *συνεχίζει* interdum *excellere* significat, hinc alteram addit de eodem lapide

Christo expositionem, huiusmodi: *Excellit in scriptura*, id est, excellens declaratur hic lapis subjuncto scripturæ testimonio. Porro apud R. Stephanum annotatur unus codex Græcus in quo scriptum sit *ἐπιεχὴν ἡ γράφῃ*, continet scripturam, quemadmodum habet nostra versio. Sed vereor ne locus studio sit efformatus, ut in aliis quibusdam factum, ad versionem Latinam.

Mihi rem attigisse videtur Jo. Hassellanus, qui submonet *ἐπιεχὴν* hic accipi posse, ut sit verbum scholasticum, à quo deducitur *ἐπιόχῃ*, id est, summa, argumentum; item comprehensio paucorum verborum aut versuum ex aliquo libro; quam Ecclesiastici scriptores Latini *Capitulum* vocare solent. Exemplum est Actor. 8. ubi nos habemus: *Locus scripturae quam legebat eunuchus, erat hic; Tamquam ovis ad occisionem ductus est, &c.* ubi locus, Græcè *ἐπιόχῃ*, id est, *capitulum*. Cui significationi congruenter etiam ipsum verbum hic positum exponere licebit ad hunc modum: Qua de re locus seu capitulum extat in scriptura, videlicet accepto verbo *ἐπιεχὴν* neutraliter (nam & hoc suggerit Erasmus) ac si dixisset B. Petrus: *Continet seu habetur in scriptura*. Quod & velle videtur Syriaca versio: *Dicitur enim in scriptura*. Nam quia dixerat Petrus Christum lapidem vivum, à Deo electum & honorificatum; ad id probandum adducit ex scriptura prophetica testimonium.

Ecce pono in SION LAPIDEM SUMMUM ANGULAREM, ELECTUM, PRECIOSUM. *Summum angularem*, Græcè composito nomine ἀκρογωνιαίον, quasi dicas, *summ-angularem*. Erasmus periphrasi reddit, *in summo ponendum angulo*. Ita Græcis vocatur lapis qui in extremo angulo fundamenti duos parietes ex diverso venientes conjungit & continet. Citat autem Apostolus Prophetæ testimonium, nec verbis omnino iisdem, nec eodem ordine servato, prout leguntur vel in Hebræo vel apud LXX. Nam Hebræa sic habent, Hieronymo interprete. *Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, preciosum*. LXX. verò sic: *Ecce ego immitto in fundamenta Sion, lapidem preciosum* (Græcè πολυτελὴν) *electum, summ-angularem, preciosum* sive *honorabilem*, Græcè ἐντιμον. De sententia tamen Prophetæ nihil mutatum est. Ea verò est huiusmodi: *Ecce ego, dicit Dominus Deus ad populum Israel, faciam in vobis rem novam ac longè præter merita vestra; nam in Sion, hoc est, in ecclesia, quæ ortum habebit in monte Sion in Ierusalem, ponam loco fundamenti Christum salvatorem, ut lapidem angularem, electum, preciosum. Lapis vocatur Christus, ob firmitatem, ut supra dictum est.*

Angularis autem, sive *summ-angularis* cur vocetur, sciendum Hebræa phrasi principes ac primores in populis vocari *angulos* populorum, quasi fundamenta eorum & sustentacula præcipua, ut *Judic. 20. 1. Reg. 10. Isa. 19. & Sophon. 1. & 3.* Christus igitur dicitur *angularis* Ecclesiæ lapis, id est, *primarium ac principale ejus fundamentum*; quia princeps & caput ejus est, spiritus sui gubernatione eam firmans, fulciens atque sustentans. Deinde etiam ob hoc *lapis summ-angularis*; quia sicut lapis angularis in ædificio duos inter se parietes connectit; ita duos populos Judaicum & Gentilem ipse in se conjungit. Quam rationem sine dubio spectavit Paulus *Ephes. 2.* illis verbis, *Ipso summo angulari lapide Jesu Christo: in quo omnis ædificatio constructa, crescit in templum sanctum in Domino; in quo & vos coedificamini, &c.* Nam & prius dixerat: *Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum, &c.* Verisimile est autem & B. Petrum huc spectasse, utpote scribentem Judæis per gentium provincias dispersis & gentibus in Christo per fidem adunatis. *Electus au-*

tem hic lapis est, sive ut in Hebræo, *probatum*; scilicet præ omnibus aliis: quia *non est in alio aliquo salus. Nec enim aliud nomen est sub celo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri*, Actor. 4. Ideoque & *preciosus* ac summo honore dignus; adeò ut *in nomine ejus omne genus flectatur caelestium, terrestrium & infernorum*, Philip. 2.

ET QUI CREDIDERIT IN EUM, NON CONFUNDETUR. Græcè, *Et qui credit in eo, nequaquam pudebit*. Verba posuit prorsus ut sunt apud LXX. nisi quod horum quidam codices omittunt illud, *ἐν αὐτῷ*, in eo. Hebræa verò sic habent; *Qui credit non festinabit*: quomodo reliqui etiam Græci interpretes ex Hebræo transulerunt. Sensus tamen utriusque lectionis eodem redit: estque huiusmodi. Qui crediderit quæ dico de lapide in fundamentis Sion mittendo, & salute per eum speranda; ne festinet ad rem promissam, impatiens moræ, quasi statim ea debeat exhiberi; neque si differatur, spem abjiciat, sed patienter expectet. Non enim pudebit, non frustrabitur expectata salute. Nam certissime ea ventura est tempore definito à Deo; quam & certissime consequetur qui credit sicut oportet, id est, fide sperante, diligente, perseverante. Citat hanc scripturam etiam Paulus *Roman. 9. & 10.* Vide quæ illic annotata.

7. VOBIS IGITUR HONOR CREDENTIBUS. Erasmus vertit, *Vobis igitur preciosus est qui creditis*, ut subaudiatur *lapis*; de quo in præcedentibus. Vult enim hunc esse sensum: *Vobis est preciosus, qui in illum credidistis: Judæis, & non credentibus vilis est.* Verum si id voluisset Petrus; non mutasset ἐντιμον in τιμὴν: sed prius vocabulum etiam huic loco aptum retinisset. Nam τιμὴ non significat pretiosum, sed honorem aut pretium. Rectius proinde Hentenius: *Vobis igitur qui creditis honor est.* Beda deducit hanc illationem ex eo quod proximè præcessit; *Ille nimirum honor*, inquit, *ut non confundamini ab eo in adventu ejus. Sed sicut ipse ait; Si quis mihi ministraverit, honorificabit eum pater meus.*

Potest nihilominus deduci per allusionem, ex vocabulo ἐντιμον, quod ex honore compositum est: Ut hæc sit illatio; Dixi, lapidem illum esse ἐντιμον, id est, pretiosum, honorabilem: Atqui vos tanquam lapides vivi super eo ædificamini, illique coadunamini, per fidem, in domum spiritualem: igitur & vobis credentibus honor, scilicet in judicio Dei. De quo honore etiam Paulus *Rom. 2. Gloria & honor & pax omni operanti bonum.*

NON CREDENTIBUS AUTEM, LAPIS QUEM REPROBAVERUNT ÆDIFICANTES. *Non credentibus*, Græcè uno verbo ἀπιστοί, id est, *volentibus credere, persuaderi*: fidem repellentibus. Significatur enim infidelitas positiva, quam vocant. Illud porro, *Lapis quem reproba-verunt ædificantes*, sumptum est ex *Psalm. 117.* cum eo quod sequitur, *Hic factus est in caput anguli*. Hebræa phrasis, pro eo quod diceretur, *factus est caput anguli*, id est, lapis angularis; quem superius ex *Isaia* Græco vocavit ἀκρογωνιαίον.

8. ET LAPIS OFFENSIONIS ET PETRA SCANDALI. Hoc assumit ex *Isaia cap. 8.* quod & Paulus citat *Roman. 9.* Vide nostrum ejus loci commentarium.

Jam vero ut totus hic locus intelligatur, primum exponendus est versus *Psalmi*; Deinde verba Apostoli ordinanda, & sensus reddendus. Quod ad *Psalmi* locum attinet, sumpta metaphora est ab ædificantibus, id est, architectis, qui ædificio extruendo lapides aptos quærunt, & quos ineptos arbitrantur rejiciunt: quibus forte contigit ut lapis rejectus, postea aptus inveniretur qui collocaretur in angulo fundamenti. Igitur lapis ædificantibus rejectus, & denique factus anguli caput, Christus est; quem

Sensus.

Sensus.

Christus cur dictus lapis angularis.

Explicatur locus Psalmi 117.

Quomodo Christus sit

lapis repro-
batus ab
ædificanti-
bus & ta-
men factus
in caput an-
guli.

ædificantes sive architecti, id est, pontifices & magistratus populi Judaici, quorum erat docere & gubernare populum, reprobaverunt, dicentes, *Quoniam inutilis est nobis*, Sap. 2. & adeo reprobaverunt, ut non solum regem eum habere nollent, *Nolumus hunc regnare super nos*, Luc. 19. & ad Pilatum, *Non habemus regem nisi Cæsarem*, Joan. 19. verum etiam crucifigendum procurarent. Idem tamen ille, repentina facta conversione, non modo receptus est in partem ædificii spiritualis, quod est ecclesia, sed mirabili Dei consilio & dispositione (nam ut in Psalmo sequitur; *A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris*) etiam factus est lapis angularis, id est, totius ecclesiæ fundamentum longe primarium, duos illius parietes, Judaicum scilicet populum & Gentilem, in seipso firmissima junctura connectens. Et quia lapis angularis; ideo rex populi: si quidem per angulos significantur principes, ut supra dictum est. Hinc ipse loquitur Psalmo 2. *Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus*. Sensem hunc versus Davidici, Christus ipse nobis insinuat *Matth. 21.* declarat autem Petrus *Act. 4.* & hoc loco, & Paulus *Ephes. 2.*

Aliorum
explicatio.

Nunc de ordinando contextu videamus. Quidam ut eum illustrent, illa verba, *Hic factus est in caput anguli*, claudunt parenthesi, ac separatim exponunt. Nam absurdum eis videtur Christum non credentibus dici factum in caput anguli. Itaque sensum hunc periodi faciunt; Non credentibus Christus factus est lapis ab ædificantibus reprobatus, (scilicet idem ille, qui postea factus est caput anguli, id est, fundamentum & princeps ecclesiæ;) factus etiam iisdem lapis offensionis & Petra scandali. Hæc constructio probari posset, nisi obstarer quod in Græco non legitur *lapis*, sed *lapidem*, *λίθον*, accusativo casu, quemadmodum & in Psalmo, nec non *Matth. 21. Marc. 12. & Luc. 20.* Qui casus aptari non potest parti præcedenti, si quod sequitur parenthesi claudas. Notatur quidem apud Robertum Stephanum unus codex in quo legatur *λίθος*, nominandi casu.

Sensus.

Quomodo
Christus sit
factus in
caput angu-
li non cre-
dentibus.

Igitur recta constructione servata, *sensus* hic reddi potest: Incredulis autem, lapis ille quem reprobaverunt ædificantes, id est, quem rejecerunt Judæorum principes, factus est in caput anguli, hoc est, eis quantumvis invitis & renitentibus datus est Judex & Rex, qui rebelles duro ac justo imperio coerceat atque puniat. *Jerem. 31. Dominatus sum eorum;* & *Ezech. 20. In furare effuso regnabo super eos.* Promotus est in caput ædificii & regem populi; atque in eo gradu collocatus à Patre, nunc regnat donec eos ipsos inimicos suos qui nolebant ipsum regnare, ponat aliquando scabellum pedum suorum. Quibus interim iisdem lapis est offensionis, quod in Hebræo est, *percussionis, & petra scandali*, id est, lapis in quem ipsi graviter impingant, ab eodem collidendi & conterendi, sicut dicitur *Matth. 21.* Hoc autem proprie ad Judæos pertinet, quibus Christus crucifixus scandalum factus est, *1. Cor. 1.* Nam gentibus incredulis, stulticia potius fuit Christus quam scandalum: ut ibidem dicitur. Unde, ex hoc etiam loco sumitur argumentum hanc epistolam ad Judæos scriptam esse. Laudat enim Apostolus Judæos fideles, ex comparatione Judæorum qui credere noluerunt. De quibus adhuc sequitur.

HIS QUI OFFENDUNT VERBO, NEC CREDUNT. *Nec credunt*, Græcè *ἀπιστεύουσιν*. Idem vocabulum quod supra; id est, *non credentes*, non acquiescentes persuaderi, & credere nolentes. *Sensus est*: His qui impingunt in verbum evangelii sibi annuntiati, nolentes illud recipere: sed eo offensi, contradicentes & blasphemantes: ut de iis dicitur *Act. 13.* iis, inquam, Christus (qui est verbum Dei increatum) factus est *lapis offensionis & petra scandali*. Offendentes enim & impingentes in verbum evangelii,

impegerunt in Christum, quem evangelium annuntiat. Aut certe ideo impegerunt in verbum evangelicum, quia impegerunt in Christum crucifixum.

IN QUO ET POSITI SUNT. In quo, Græcè *ἐν ᾧ*, in quod, vel ad quod. Ven. Beda legit, *in quid*; licet etiam alterius lectionis meminerit, & utramque exponat. Sed & manuscripta quædam probatissima, necnon veteres concordantiæ, quartum casum exhibent. Porro de sensu variant interpretes. Multi jun-
1. Expos.
gunt cum complexo verbi præcedentis & casus qui in eo subauditur: & hunc sensum reddunt: Nec credunt verbo evangelii; ad quod audiendum & fide suscipiendum positi erant, id est, ordinati, per legem & prophetas Christum prænuntiantes & promittentes. Unde Paulus ad eos ait: *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei*, *Act. 13.* Sed sciendum in Græco genus non respondere. Nam *λόγος* masculinum est: relativum *ὃ*, neutrum: quod proinde *τὸ λόγον* referre non potest. Qua ratione etiam illa cujusdam improbatum expositio, qui relativum ad lapidem refert. Nam & lapis in Græco masculinum est, *λίθος*. Igitur alii relativum indeterminatè sumunt, *ad quod*, id est, ad quam rem, ut possit ad diversa referri. Beda refert ad credendum: *In hoc*, inquit, positi; id est, per naturam facti sunt homines, ut credant Deo, & ejus voluntati obtemperent. Sed hic sensus nimium generalis est: loquitur enim Apostolus specialiter de Judæis.

Alii proinde sic exponunt: *Ad quod*, id est, ut crederent evangelico sermone, præparati erant & instructi per legem Mosaicam: quæ Christum multipliciter prænuntiarat. Ita Liranus, Rikelius & Cajetanus. Item Erasmus tam in annot. quam in paraphrasi. Quò respicit etiam ejus versio: *neque credunt id ad quod & instituti fuerunt*. Et quidem hic sensus, si res ipsa spectetur, coincidit cum primo.

Verum nihil istorum cum textu cohæret: Nec omnino particula *in quod*, ad verbum credere potest referri, quod in Græco non præcessit. Nam (ut dixi) Græcè est *ἀπὸ τοῦ λόγου*, ac si dicatur uno verbo, *diffidentes*, aut *refragantes*. Cui respondere non potest illa expositio relativi, *in quod*, id est, ad credendum. Ac sanè miror nec ab Erasmo id fuisse animi adversum.

Est igitur alius sensus, à dictis longè diversus ac
5. Expos.
penè contrarius: quo videlicet relativum *quod* non ad verbum evangelii, neque ad credendum: sed ad non credendum, & ad offendendum referatur: hoc modo: *Ad quod*, id est, ut offendant in verbum, & non credant, positi & ordinati sunt à Deo: videlicet permittente, propter eorum peccata præcedentia & propter gloriam suam, quam ex illorum justa condemnatione sibi parat. Hic sensus mihi videtur germanus. Non solum enim convenit cum scripturis in quibus Deus dicitur aliquos tradidisse in desideria cordis eorum, in passionem ignominie, in reprobum sensum, *Rom. 3.* sed & cum aliis, in quibus idem hoc verbum legitur, ut *Roman. 9. In hoc ipsum excitavi te* (pro quo in Exodo cap. 9. posui te) *ut ostendam in te virtutem meam*; & *1. Thessal. 5. Non posuit nos Deus in iram, sed in acquisitionem salutis*. Et cap. 3. loquens de tribulationibus: *Ipsi enim scitis*, inquit, *quod in hoc positi sumus*. Denique sensus hic præsentis instituto maxime est accommodus: Loquitur enim Petrus de Judæis à Deo reprobatis. Quam eorum reprobationem hic sensus explicat, ea parte qua dicuntur à Deo permitti cadere in peccatum infidelitatis. Adferunt eum Didymus, Oecumenius, Gagneus, Salmeronus, Lorinus, & in Notationibus suis Franciscus Lucas,

9. VOS AUTEM GENUS ELECTUM. Ad fideles orationem reflectit, quorum rursus insignem felicitatem amplissimis epithetis ac velut dignitatum titulis, prædicat & commendat. Mirifice enim assurgit

2. Expos.

3. Expos.

4. Expos.

5. Expos.
germana.

Quatuor
epitheta
populo Is-
raëlitico
olim attri-
buita.

hic sermo qui quamvis partim ex Moysæ desumptus sit; totus tamen, usque ad *versum* 11. Apostolicam refert ac spirat maiestatem. Dicuntur autem hæc ad Judæos, vel solos vel præcipuè. *Notandum* enim quatuor epitheta quæ hic ordine ponuntur, in veteri testamento fuisse attributa populo Israëlítico, quem Deus ad sui cultum præ cunctis gentibus elegerat, ac sibi peculiarem fecerat, multisque prærogativis ornaverât, itaque verè quidem illa, juxta sensum literalem, competeabant illi populo: Verùm quia *omnia in figura contingebant illis*, 1. Corinth. 10. non dubium quin sensu mystico, eoque longè sublimiori, conveniant eadem populo Christiano.

Id igitur est quod hic intendit ac docet B. Petrus. Israëlitas quidem fuisse genus electum, passim testantur scripturæ, quæ vocant eos *populum* & *semen electum à Deo*, ut Deuteronom. 4. 7. 10. & 14. & alibi. Gravitatem quoque ejusdem populi *electionem* significat Moysæ, Deuteronom. 7. his verbis: *Non quia cunctas gentes numero vincebatis, vobis junctus est Dominus & elegit vos; cum omnibus sitis populis pauciores: sed quia dilexit vos Dominus.* Ac rursus cap. 9. ubi populum monet. *Ne dicat, propter justitiam meam introduxit me Dominus, ut terram hanc possiderem; Cum, inquit, durissima cervicis sis populus: sed ut compleret verbum suum Dominus, quod sub juramento pollicitus est patribus tuis Abraham, Isaac & Jacob.*

Christiani
potius ge-
nus electum
quam olim
Judæi.

Cæterum multo magis ac verius Christiani *genus sunt electum*; quia non ad terrenam possessionem, sed ad cælestem, ex toto hominum genere & absque ullo meritum respectu: sunt electi & vocati à Deo, q. d. Apostolus, Majori jure in vos competant omnes hi tituli, quam in illos quibus olim ascriptos fuisse legimus. Vocat autem *genus*, propter regenerationem factam in baptismo *ex semine incorruptibili per verbum Dei*, quemadmodum dixit capite præcedenti.

REGALE SACERDOTIUM. Sumptum ex verbis quæ Deus jussit ad populum dici, *Exod. 19.* idque juxta versionem LXX. ubi nos habemus interprete Hieronymo *regnum sacerdotale*; pro eo quod in Hebræo est, *regnum sacerdotum*. Unde evanescit argumentum, quod ex hoc loco faciunt nonnulli pro discrimine, quod statuendum putant inter sacerdotium vetus & novum; dicentes, in veteri testamento regiam potestatem fuisse sacerdotali superiorem; quia dictum sit in Exodo, *regnum sacerdotale*: Nunc autem sacerdotium regali potestate esse prius ac potius, quia Petrus sermone confervo dicat: *sacerdotium regale*; tamquam illic sacerdotium fuerit accessorium regno, hic autem regnum sit accessorium sacerdotio; atque hanc esse prærogativam novi testamenti præ veteri. Evanescit, inquam, hoc argumentum: quia Petrus ipsa Moysi verba quæ ad veterem populum dicta fuerunt, referre voluit; sed retulit ut habebantur in Græca versione, quæ erat in usu fidelium. Quæ res & à Lorino observata est.

An autem vere consistat illud discrimen, ac non potius cum aliis doctissimis Theologis dicendum sit, etiam sub lege veteri sacerdotium fuisse regali potestate prius ac dignius; non hujus est loci disquirere. Conferendus est autem hic locus cum eo quod *Apocal. 1. & 5.* dicitur Deus nos fecisse *regnum & sacerdotes*; Græcè, *reges & sacerdotes*; non sine allusione ad locum Exodi. Nam & in Exodo Chaldaea versio habet, *reges sacerdotes*. Ex quibus apparet, etiam B. Petrum idipsum velle significare, scilicet omnes Christianos esse reges & sacerdotes. Et quidem quo sensu *sacerdotes* sint omnes, ipse Petrus jam antè exposuit, dicens *sacerdotium sanctum offerre spirituales hostias*.

Christiani
omnes
quatenus
sunt reges.

Reges vero sunt omnes Christiani; vel quatenus Deo subditi, *cui servire regnare est*, ut habet oratio ecclesiæ: vel quia suorum affectuum domini sunt

ac reges, mente suam in eis obtinente principatum, ut quidam exponunt: vel idèd maxime, quia prædestinatione ac vocatione reges sunt, utpote filii & hæredes Dei, cohæredes autem Christi, & cum eo regnaturi in æternum: sicut ipse testatur, dicens ad suos discipulos, *Luc. 22. Et ego dispono vobis, sicut disposui mihi pater meus, regnum.* Et dicturus omnibus suis electis in extremo judicio: *Venite, possidete paratum vobis regnum.* Est autem & alius modus secundum quem omnes Christiani dici possint & sacerdotes & reges: quatenus scilicet omnes membra sunt Christi sacerdotis & regis, cum quo unum corpus constituunt. Quem sensum pluribus persequitur Hesselius scribens in hunc locum. Vide S. August. de *Civi. lib. 20. cap. 10.* Quo autem sensu vetus ille populus Israëliticus, appellatus fuerit à Deo regnum sacerdotale *Exod. 19.* petendum ex illius scripturæ commentariis.

Porro jam ex his patet, valde ineptè quosdam abuti hoc scripturæ loco & similibus, ut doceant omnes Christianos verè & propriè esse sacerdotes. Nam scripturæ utrumque eis attribuunt, & quod reges sint, & quod sacerdotes. Ex quo cum non sit consequens, propriè reges esse; profectò non consequitur esse propriè sacerdotes.

Obf. contra
Sectarios,
abutent es
hoc loco ad
probandum
omnes Chri-
stianos esse
verè sacer-
dotes

GENS SANCTA. Hoc sumptum est consequenter ex eodem loco *Exodi*. Israëlita quidem dicti *gens sancta*, propter externam & legalem sanctitatem. Erat enim populus à gentiliis immunditiis, præsertim idololatriæ segregatus & legalis mundiciæ, quæ in delectu ciborum & lotionibus aliisque similibus consistebat, studiosus. Quò, secundum literam, pertinebat illud aliquoties in lege repetitum; *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum*: ut ostendimus capite superiori. Christiani verò dicuntur *gens sancta*, & apud Isaïam cap. 62. *populus sanctus*; propter internam & veram sanctitatem, id est, puritatem à contaminatione vitiorum. Hæc enim ea est sanctitas, à qua propriè ecclesia sancta vocatur in symbolo fidei.

Christiani
quomodo
dicantur
gens sancta;

Nam qui sanctitatem hanc definiunt à religione, doctrina, sacramentis ac reliquo cultu externo, non sufficienter eam explicant, nec attingunt quod in sanctitate ecclesiæ præcipuum est. Oportet enim eam intelligi sanctitatem quam Christus sanguine suo contulit ecclesiæ, secundum scripturas; ut *Joan. 17. Pro eis ego sanctifico meipsum; ut sint & ipsi sanctificati in veritate.* Ephes. 1. *Elegit nos in ipso, ut essemus sancti & immaculati.* Et cap. 5. *Christus dilexit ecclesiam; & seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret mundans eam lavacro aquæ in verbo.* Et Hebræorum 13. *Jesus ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est.* Nec obstat quod hæc sanctitas non sit in omnibus ecclesiæ membris: Nam nec illa veteris populi sanctitas quam dixi, in singulis erat. Sed sancta dicitur ecclesia à sanctitate præcipuorum membrorum: quæ tamen omnium esse debeat, ut vocationi respondeant.

POPULUS ACQUISITIONIS. Græcè *λαός ἐκ ἀποκτήσεως*, *populus in acquisitionem*: sive in vendicationem. Id quoque sumptum ex eodem cap. 19. *Exodi*, ubi ante verba superiora, sic habetur in Hebræo: *Eritis mihi in peculium de cunctis populis.* Pro quo LXX. *ἐσσεσθε μοι λαός περιεσσιός*: id est, *Eritis mihi populus peculiaris.* Ad quam versionem respexit Paulus in ep. ad Titum 2. dicens: *Et mundaret sibi populum acceptabilem*; Græcè *περιεσσιόν*, *peculiarem*. Vide quæ in illius loci commentario diximus. Cæterum vox Græca quam Petrus usurpat hoc loco, legitur etiam apud Paulum Ephes. 1. *In redemptionem acquisitioni.* Ubi Erasmus; *in redemptionem acquisitæ possessioni*; melius sane quam hic, *populus qui in lucrum accessit*. Sensus enim Apostoli est: Quomodo filii Israël vocabantur & erant Deo populus acquisitionis, seu

Sensus.

Christiani
cur vocentur
populus ac-
quisitionis.

vendicationis; quod Deus illum è tyrannide Pharaonis ereptum & in manu valida ex Ægypto educum in suam vendicasset possessionem, ac suum fecisset è cunctis gentibus peculium: ita, ac potiori ratione, Christianos esse Christo Deo suo populum acquisitum, vendicatum & peculiarem; quia, sicut dictum est *cap. preced.* pretioso sanguine suo eum è potestate diaboli redemit, atque ex vniuerso hominum genere electum, suum peculium fecit. Quæ certe maxima dignitas est Christianorum. Quomodo & Paulus eos vocat *ecclesiam Dei quam acquisiuit sanguine suo*, Actuum 20.

Notandum est apud Ambrosium in *expof. Psal. 118. octon. 6.* & apud August. *lib. 1 de peccat. mer. cap. 27.* hanc partem ita legi: *populus in adoptione.* Sed & Ephes. 1. veteris editionis hæc erat lectio, *In redemptionem adoptionis*; quemadmodum Hieronymus testatur in eius loci *comment.* Sed eam versionem corrigit ibidem Hieron. ac docet è Græco legendum, *acquisitionis seu possessionis.* Quod & nos eo loco annotauimus. Quamquam potius existimem non *adoptionis*, sed *adeptionis* ab illo interprete scriptum fuisse: quod scribarum oscitantia mutatum postea fuerit in *adoptionis*. Nam *adeptio* fere idem est quod *acquisitio*.

UT VIRTUTES ANNUNCIETIS EJUS QUI DE TENEBRIS VOS VOCAVIT IN ADMIRABILE LUMEN SUUM. *Virtutes*, non *suauitates* Græcè, quod alibi passim, id est, potentias: unde dicitur *Deus virtutum*: sed *aperta* (rarum aliqui in scripturis vocabulum) id est, *virtutes quæ a vitiis opponuntur*: ut sunt in Deo sapientia, iustitia, bonitas, caritas, misericordia, denique *gratiarum actio*, Tit. 3. Quidam addunt patientiam, obedientiam, humilitatem: videlicet de virtutibus Christi hominis accipientes hunc locum: quod non est necesse. Sunt enim in Deo virtutes omnes excellentissimo modo: aliæ quidem formaliter, aliæ vero eminenter: ut loquuntur & docent Theologi.

Nota cur
Deus nos fecerit
Christianos.

Declarat Petrus his verbis causam finalem acquisitionis prædictæ: nempe gloriam Dei. Ad hoc enim Christianos, id est, populum suum nos fecit Deus: ut de hoc tanto beneficio eum laudemus, & virtutes ejus, quæ in opere nostræ redemptionis & sanctificationis mirabiliter eluxerunt, quibusque laudabilem se ostendit, ubique prædicemus; quemadmodum ipse testatur Isa. 43. dicens: *Omnes qui invocant nomen meum, in gloriam meam creauimus.* Et infra *Populum istum formavi mihi: laudem meam narrabit*, id est, formavi ut laudem meam narret. Ad has enim scripturas alludere videtur Apostolus: tamen Beda refert ad historiam Exodi 15. in qua legimus, Hebræos, postquam ex Ægypto liberati mare rubrum transierant, canticum gratiarum actionis & laudis Domino cecinisse. Porro *vocationem* hic intellige efficacem, quæ divinæ prædestinationis effectus est, & vocatio secundum propositum appellatur à Paulo, Rom. 8.

In quale lumen
nos vocauerit
Deus.

Lumen ad quod vocatos dicit, quidam Christum exponunt, de quo Joan. 1. *Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem.* Qui & de seipso ait, *Ego sum lumen*, Joan. 8. Estque sane admirabile hoc lumen, quia tam magnum ut à nemine comprehendi possit. Juxta quem intellectum *lumen suum*, id est, Dei dixit Apostolus; quia Christus ut est Deus de Deo, ita lumen est de lumine. Alii tamen, inter quos Cajetanus, de lumine fidei exponunt, quæ Deus resque divinæ cognoscuntur. Quæ cognitio licet obscura sit, propter inevidentiam; *lumen* tamen, atque adeo *lumen Dei* rectè vocatur, ob certitudinem revelationis divinæ. Quamquam aliqui omnis cognitio lumen quoddam est. Rursum, fides ipsa *lumen est admirabile*: quia notitia est eorum quæ à sensibus nostris remotissima sunt, & quorum ra-

Lumen fidei
hic intelligi.

tionem assequi mente non possumus: testante Paulo; *quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit quæ preparavit Deus iis qui diligunt illum*, 1. Cor. 2. Ab hoc lumine, qui baptizati erant illuminati vocabantur: ut *Hebr. 6. & 10.* Et baptizamus, sacramentum Illuminationis apud veteres. Affectat hanc luminis acceptionem antithesis inter tenebras ac lumen, quam facit Apostolus: ac si dicat; Qui de profundis ignorantie tenebris vos vocavit ad sui cognitionem.

Cæterum videri potest hoc propriè dictum ad fideles ex gentibus, quæ diu jacuerant in tenebris ignorantie veri Dei. Unde & Christus *lumen ad revelationem gentium* vocatur à Simeone justo, *Luc. 2.* Sed ea res non convincit. Nam & ad Judæos similia dicta legimus, ut *Isai. 60. Surge, illumina Jerusalem, quia venit lumen tuum*; & *Matth. 4. ex ejusdem Prophetæ cap. 9. Populus qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam.* Sed & ista Judæos haud dubiè comprehendunt: *Lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quam lucem.* Joan. 1. & 3. Nam etsi Deum aliquo modo populus ille veteris testamenti cognoscat; non tamen ut salvatorem, id est, veræ iustitiæ & salutaris authorem. Hoc enim modo nosse Deum, promittitur filiis novi testamenti, *Jerem. 13. Hebr. 8. & Isa. 11.*

10. QUI ALIQUANDO NON POPULUS, NUNC AUTEM POPULUS DEI. Versum totum desumpsit B. Petrus ex *Osee cap. 2.* sub finem, ubi sic habetur: *Et miserebor ejus quæ fuit absque misericordia: Et dicam non populo meo, populus meus es tu.* Sed ordinem commutat Petrus, ideò fortè quia vult explicare & commendare quod dixit, *populus acquisitionis*; tamen Paulus quoque, citans eundem Prophetam locum *Rom. 9.* ordinem transposuit. Citat autem Paulus ut doceat à Deo vocatos esse non Judæos solum, sed etiam gentiles. Ex quo apparet etiam à Petro hæc eandem scribi ad fideles ex gentibus; si Prophetæ testimonium ab utroque Apostolo eodem sensu intellectum est. Quo argumento præcipue moventur, qui putant hanc epistolam ad eos qui ex gentibus erant fideles, scriptam esse: cujus contrarium nos ostendimus in *argum. epist.*

Primum igitur respondeo, non aliud ex hoc loco colligi posse, quàm non ad solos Judæos scribi hanc epistolam; sed etiam ad gentiles quibus permixti Judæi in dispersione positi, fide & sacramentis communicabant; ut propterea partim ad Judæos, partim ad gentiles, aliàs vero simul ad utrosque sermonem derigat Apostolus. Deinde, nec id quidem necessario nobis fatendum esse. Nam quæ de populo gentili prædicta sunt à Propheta, potuit ea Petrus suis verbis (quod sentit Cajetanus) populo circumcissionis accommodare. Non enim dicit Apostolus, prophetam hæc scripsisse de iis quos alloquitur.

Quin etiam illud dici potest, prædictionem Prophetæ vel ad solos pertinere Israëlitas in gentibus dispersos, quibus Prophetæ, post indictum repudium, gratiam reconciliationis promittit; quam promissionem Petrus nunc impletam esse docet: Hic enim sensus Prophetæ verbis & contextui valde consentaneus est: Vel, ad utrumque populum pertinere, Judaicum & gentilem; sensu quidem literaliter ad Judæos; mystico autem ad gentiles. Quæ sententia est Hieronymi Prophetam hunc exponentis. Quam & Franciscus Ribera amplectitur in *proemio sui comm. super epist. ad Hebr.* retractans ea quæ prius in diversam sententiam dixerat in *comm. Prophetæ.* Rectè igitur B. Petrus Judæis dispersionis id ascribit, quod de eis à Propheta, secundum literam, prædictum fuerat. Rectè & Paulus id ipsum ad gentiles refert; ad quos secundum mysterium pertinebat: uti suo loco declarauimus.

Expenditur
argumentum
eorum, qui
ex hoc loco
colligunt
epistolam
hanc scrip-
tam ad fi-
deles ex
gentibus.

Restat

Restat ut verba B. Petri exponamus. Quod ait, *Qui aliquando non populus*; sic absolute dictum accipi potest; quia populus dispersus revera non est populus. Significat enim hoc nomen collectionem hominum in unam rempublicam. Potius tamen apparet, ex posteriori membro supplendum esse *Dei*. Nam & apud Prophetam Deus loquitur, *Et dicam non populo meo*. Sensus igitur est; Qui hætenus fuistis non Dei populus; quia veram & salutarem Dei rerumque divinarum notitiam non habuistis; quia mandata Dei propter traditiones paternas (de quibus *cap. super.*) irrita fecistis; insuper & gentium corruptelis ac superstitionibus impliciti fuistis: Nunc, Christo per suos Apostolos in unam fidem & ecclesiam vos colligente, facti estis populus Dei.

QUI NON CONSECTI MISERICORDIAM, NUNC AUTEM MISERICORDIAM CONSECTI. Commendatio est vocationis gratuita. Sensus; Qui quondam & antehac à Deo derelicti fuistis in tenebris ignorantiae vestrae; nunc per ejus misericordiam & gratiam, non autem vestris meritis, quæ nulla erant, adducti estis ad lumen fidei, & assumpti ad eam dignitatem, ut sitis genus electum, &c. quæ supra commemoravit.

II. CARISSIMI, OBSECO VOS TAMQUAM ADVENAS ET PEREGRINOS. Redit ad exhortationem aliquantisper intermissam; admonens ut tantæ dignitati suæ vocationis, de qua hætenus, sancta conversione respondeant. *Obsecro*, Græcè *παροικῶ*, quod etiam verti potest, *adhortor*. Pronomen *vos*, quod Græca non exprimunt, additum ab interprete, vel potius à scriba quopiam: Nam nec in omnibus est Latinis. *Advenas & peregrinos* Græcè *παροίκους & παρεπιδήμιους*; quarum vocum posteriorem interpret initio epistolæ vertit *advenas*: tamen fere idem ambæ significant, videlicet eos qui ut adventitii & peregrini commorantur in aliquo loco. Alludit autem Petrus ad id quod in principio dixit, *advenas dispersionis*: ac si dicat: Vos qui estis advenæ dispersionis extorres à terra patrum vestrorum, exhortor & obsecro tamquam spiritualiter advenas & peregrinos, id est, hujus mundi hospites, qui debeatis cogitare nihil vobis, etsi inter homines sæculo deditos agentibus, commune esse debere cum desideriis & vanitatibus sæculi: sed animis & studiis semper tendere ad cælestem patriam exemplo sanctorum Patriarcharum: qui confitentes se peregrinos & hospites esse super terram, significabant se patriam inquirere, utique cælestem, Hebr. II.

ABSTINETE VOS A CARNALIBUS DESIDERIIS. Græcè, *abstinate à carnalibus desideriis seu concupiscentiis*; tamen quidam Græci codices pro *ἀπὸ κατὰ σαρκὸς ἀβσινετε*, habent *ἀπὸ κατὰ σαρκὸς ἀβσινετε*, quemadmodum & legit Clemens Alexand. lib. 3. *Strom. c. 6*. Quæ lectio sane probabilior est. Cohæret enim hæc pars cum præcedente; tamquam *advenas & peregrinos abstineret*; ut sensus sit: Obsecro vos, ut tamquam advenæ & peregrini in hoc mundo velut in terra aliena, ab iis concupiscentiis quæ mundo admiratur & concupiscit, abstinere: ut sunt voluptates, opes, honores. Nam peregrinorum & advenarum est, haud sese miscere negotiis civitatis aut regionis in qua peregrinantur. *Carnalia desideria* dicuntur à carne, id est, concupiscentia seu fomite peccati, ea in nobis excitante. Ab iis autem *abstinere* jubemur, non ut prorsus iis careamus, quod in hac vitæ corruptione fieri non potest; sed ut nec opere nec consensu ea sequamur.

QUÆ MILITANT ADVERSUS ANIMAM. *Animæ* nomine vita & salus intelligi solet in scripturis. Hinc *animam perdere & invenire* passim in evangeliiis. Igitur *militare* dicuntur *desideria carnis adversus animam*: quia quantumlibet sensibus animæ grata sint & jucunda; tamen exitiale bellum homini inferunt,

Guil. Esti. i. Tom III.

ut pote vitæ ejus salutique contraria. Non enim sentit Apostolus pugnam esse inter carnem & animam, cujusmodi est inter *legem membrorum & legem mentis*, Rom. 8. aut inter carnem & spiritum, Gal. 5. Nusquam enim hæc pugna inter carnem & animam statuitur. Sed à carnalibus desideriis revocat, proposito salutis æternæ periculo.

12. CONVERSATIONEM VESTRAM INTER GENTES HABENTES BONAM. Loco participii *ἐχόντες habentes*, apud Oecumenium legitur *ἐχόντες habere*: ut dependeat ab illo *obsecro vos*, sicut & verbum *abstinere*. *Bonam*, Græcè *καλὴν* id est, *honestam*, ut alii vertunt. Præcepit Apostolus ut animam servant puram à carnalibus desideriis: nunc, quod proximum est, exigit ut apud homines honestè se gerant; ac non solum non offendant improbitate morum: sed etiam bona conversatione moribusque rectè compositis amorem proximorum erga se provocent: ac religionem quam profitentur, commendent. Quod ait *inter gentes*, arguit epistolam hanc ad Judæos scriptam esse. Nam ad gentiles scribens non diceret *inter gentes*; sed *inter incredulos*; aut *eos qui foris sunt*; aut cum addito, ut alibi, *inter gentes quæ Deum ignorant*.

UT IN EO QUOD DETRACTANT DE VOBIS TAMQUAM DE MALEFACTORIBUS. *Detraherent* seu potius *detraherent*, ut legitur in multis codicibus, Græcè *καταλαλεῖν obloquuntur*, *detrahunt*, *obtrechant vobis tamquam maleficis*, id est, sceleratis hominibus, ac reipublicæ noxiis. Quidam istas detractiones interpretantur, quod dicerentur Christiani humanas carnes edere, videlicet occasione sumpta ex mystica participatione corporis & sanguinis Domini. Cujus calumniæ meminerunt Justinus martyr in *prima apol.* Eusebius lib. 5. *hist. eccl. cap. 1. & seq.* & Oecumenius in *commen.* Rursus quod dicerentur in mysteriis uti promiscua Venere. Cujus meminit idem Justinus in 2. *apologia*. At huic criminationi materiam præbuerant hæretici cognomento Gnostici, revera in suis conventiculis turpia quædam & nefanda exercentes: De quibus Epiphanius in *heresi Gnost.* Alii locum hunc ad alias referunt calumnias paganorum adversus Christianos; de quibus Tertull. consule in *Apologet.* & Joan. Hesselium in *commen.* Sed cum hæc epistola scripta sit ad fideles ex circumcissione Judæos; verisimilius est hic intelligi detractiones quibus obnoxii erant Judæi, ac nominationem de eo quod religionis ac libertatis prætextu principibus ac magistratibus ethnicis minus essent obsequentes, parumque civiliter iis inter quos vivebant sese accommodarent. Huc sanè B. Petrum respicere satis ostendunt verba sequentia.

EX BONIS OPERIBUS VOS CONSIDERANTES, GLORIFICENT DEUM. Vos supplementum est interpretis. Alii sic: *Ex bonis operibus quæ considerant, inspexerint*; Nam Græcè est aoristus *ἐμελόντες* id est, *confiscati, cum inspexerint*. Cyprianus lib. 3. testimoniorum cap. 11. totum hunc locum citans, ita legit: *Ut dum detraherent de vobis quasi de malignis; bona opera vestra aspicientes, magnificent Deum*. Sensus Apostoli: Benè & honestè inter gentiles conversamini; ut si qui malè de vobis loquuntur, malè persuasi vos esse maleficos & tranquillitatis publicæ turbatores, opera vestra bona videant & considerent; atque ex iis recto judicio vos æstimantes, Deum qui tales habeat cultores, glorificent: licque detractionem vertant in laudem & gloriam Dei. Qui scopus esse debet bonarum nostrarum actionum, Domino præcipiente, Matth. 5. *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum qui in calis est*.

IN DIE VISITATIONIS. *Diem visitationis* Oecumenius, Aria Montano suffragante, exponit inquisitionem hominum mundanorum, scilicet eorū qui malè de Christianis loquebantur. *Cum enim*, inquit Occa-

C C C C

Nota ad mores, sic nobis vivendū, ut exemplo bono, & probitate morum provocentur proximi, & religio nostra commendetur.

Nota ad mores, bonæ vitæ eò magis studendum, ut piis operibus alii excitentur ad glorificandum Deum.

1. Explic.

Sensus.

Sensus.

Nota ad mores, nobis velut advenis & peregrinis in hoc mundo agendum, & neglectis terrenis ad cælestem patriam contendendum.

2. Explic.

3. Explic

4. Explic.

menius, sit ab eis inquisitio de vita nostra: ubi res contrario modo se habere reperiuntur, quam fuerit eorum suspicio, non solum pudeant, sed & ipsi corrigantur, & Deus glorificatur. Hic sensus accipit probabilitatem ex vocabulo visitationis, Græcè ἐπισκοπή id est inspectio: quasi respiciat Apostolus ad id quod dicit, ex bonis operibus vos considerantes, insipientes. Aliis magis placet, visitationem intelligi divinam; quasi scilicet Deus visitat homines. Sic enim visitatio & dies visitationis familiariter accipiuntur in scripturis.

Igitur nonnulli de die iudicii seu tribulationis interpretantur; quando impii conspecta justorum gloria, Dei iustitiam agnoscent vel inviti. Sic infra c. 5. Humiliamini sub potenti manu Dei; ut vos exaltet in tempore visitationis: tamen illic visitationis non additur in Græco. Obstat huic sensui quod dicit, ex bonis operibus vos considerantes. Id enim est huius sæculi. Proinde alii plerique diem intelligunt divinæ visitationis in hoc sæculo; cum scilicet Deus per suam gratiam obrectatores illos visitare dignatur, convertens eorum corda à detractione & odio ad benevolentiam. Numquam enim sancta Christianorum vita ad infidelium & malevolorum conversationem proficeretur; nisi Deus speciali gratia, tamquam benigna vultus sui illuminatione, eos respiceret; quomodo Petrus Christus respexit, Luc. 22.

13. SUBJECTI IGITUR ESTOTE. OMNI HUMANÆ CREATURÆ, PROPTER DEUM. A generali exhortatione ad particularia præcepta sanctæ & honestæ conversationis descendit: & quia Judæi, ut antè dictum est, vulgo malè audiebant inter gentiles, tamquam legum refractarii; primo loco subjectionem præcipit præstandam regibus ac civitatum præfectis, ne in ordinem politicæ quoquo modo peccent. Atque hinc amplius probabile fit ad Judæos hanc epistolam scribi; propter quos etiam Paulus similia dat præcepta, Rom. 13. & ad Tit. 3. quemadmodum suis locis est annotatum.

Creaturam humanam Oecumenius post Didymum intelligit humanam constitutionem seu creationem, concretivè tamen, id est, homines qui à regibus creati seu designati sunt præfecti & in potestate constituti: aut ipsos etiam reges; eo quod & ipsi ab hominibus constituti ac positi sint. Cajetanus ipsum officium regiminis intelligit, eo quod humanis suffragiis creatur. Alii creaturam humanam, non dissimiliter quidem accipiunt, sed abstractivè, ut vocabulum sonat; id est, ordinationes, constitutiones seu leges humanas. Verum his obstat quod statim sequitur, sive regi, &c. quod primam illam, id est, concretivam postulat magis acceptionem.

At enim sciendum, Græcam vocem κτίσις qua Petrus utitur, nusquam alibi in scriptura significare constitutionem sive ordinationem, præsertim talem qualis est legum: sed passim accipi pro creatura, id est, rebus à Deo creatis: quemadmodum ostendimus ad illud Ro. 1. Invisibilia ipsius à creatura mundi. Nec vero necessitas ulla est quæ cogat aliter accipi hoc loco: quandoquidem & apud Marcum Petri discipulum, cap. ult. sic accipitur in simililocatione, ubi memorat Dominum suis Apostolis dixisse; Euntes in mundum universum prædicate evangelium omni creature, utique humanæ, id est, omnibus hominibus: non Judæis tantum, sed & gentibus, ubique & indiscriminatim. Quod & factum fuisse simili sermone testatur Paulus Col. 1. dicens de evangelio: quod prædicatum est in universa creatura quæ sub celo est. Sicut autem in illis scripturis primum opus est restrictione quæ hoc loco exprimitur, id est, ut intelligatur creatura humana; deinde, ut ea cui prædicatio fieri potest (neque enim infantibus aut amentibus prædicandum erat evangelium:) ita quod hic dicitur, omni humana creatura, debet accipi restrictè & ipsi materiæ accommodatè, de omnibus hominibus

qui sunt in potestate constituti, quicumque & qualescumque sint: ut sensus sit: Subditi estote, obedite cuicumque homini superiori; siue Judæus ille sit, siue gentilis; & siue Christianus, siue infidelis; denique seu bonus seu malus. Nam certè de hominibus accipi oportere, constat ex distributione sequenti, sive regi, sive ducibus. Hunc eundem sensum Syrus interpres Hebraismo reddidit, Estote subiecti omnibus filiis hominis. Propter Deum, Græcè, propter Dominum. Quod in Latinis quibusdam legitur. Ac verisimile est Dominum intelligi Christum; ut ferè alibi in scriptis Apostolicis. Qui Deum legunt, sic exponunt: Propter Deum, cujus gerunt vices: ut in homine jubente non hominem consideretis, sed Deum à quo potestatem accepit, & cujus personam sustinet. Quod diligenter inculcat Apostolus Paulus, Rom. 13. concludens inde, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam, debetis principibus subjectionem. Si cum Græcis legamus, Dominum; sensus erit: quia Dominus Christus hoc iussit, dicens: Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, Matth. 22. Notandum, hæc intelligi de legitima potestate, quamvis ea fortè, ut sæpè fit, à tyrannide & malis artibus initium duxerit, nec non de iustis legibus. Iustas autem leges bene definit Hessel, quæ nec contraria legi Dei præcipiunt; nec privata auctoritate feruntur; nec ad privatum commodum; nec inequaliter onerant aequales.

SIVE REGI, QUASI PRÆCELLENTI. Quo tempore scripta fuit hæc epistola, princeps imperii Romani erat Domitius Nero, Christianorum gravissimus persecutor; sub quo Petrus ipse qui hæc scribit, & Paulus martyrium subierunt. Liquet ergo ex doctrina Apostolica, principibus etiam infidelibus & valde malis obediendum esse. Et si verò Romani suum principem non regem, quod nomen illis exosum erat, sed vel Cæsarem vel Augustum, vel imperatorem appellarent: Græci tamen eum, consueto populorum more βασιλέα vocitabant. Unde & Judæi dicebant, Joan. 19. Non habemus regem nisi Cæsarem.

Addit, tamquam præcellenti, Græcè ὑπερέχοντι, id est, supremam habenti potestatem in republica, atque in rebus ad politiam externam pertinentibus. Nam in his quæ ad ecclesiæ regimen, & (qui illius regiminis finis est) salutem spectant animarum; Christus suum habebat vicarium Petrum Apostolum; & habet nunc quoque, ejus successorem Ro. pontificem: cui sine exceptione omnes suas oves pascendas & regendas commisit, Joan. 21. Quidam illud, tamquam præcellenti, putant ad omnes magistratus pertinere; sicut extendit Paulus, Ro. 13. dicens: Omnis anima potestatibus sublimioribus, id est, eminentibus, Græcè ὑπερέχουσιν, subdita sit. Et expressius 1. Tim. 2. ubi vult orationes fieri pro regibus & omnibus qui in sublimitate sunt, Græcè ἐν ὑπεροχῇ in eminentia. Nihil tamen vetat hoc loco significari titulum ita regi proprium, ut cæteris præfectis, de quibus alterum membrum subjungit, non sit communis.

14. SIVE DUCIBUS, TAMQUAM AB EO MISSIS. Ducibus Græcè ὡγεῖται, quos interpres in evangeliiis & Act. Apostolicis præsides interpretatur. Neque enim belli duces significare vult B. Petrus, sed Præsides provinciarum quæ Ro. erant subiectæ: Cujusmodi in Judæa Pilatus, Felix, Festus. Sunt qui putent hoc nomine designari quoslibet magistratus rege inferiores: At scripturæ magis consentaneum est quod dixi; ita tamen ut sub nomine speciali etiam reliqui magistratus intelligantur cōprehenfi. Unde non male Syrus interpres vertit, Iudices. In eo quod additur, tanquam ab eo missis, pronomen eo ad regem referunt nonnulli. Quod non placet: Nam Apostolus vult hoc in Præsides istis considerari, quod Deuseos miserit, id quod ad obediendum movere debet. Ac ut taceam quod præsides provinciis præficiabantur, non tam auctoritate Cæsaris quam senatus; illi alteri

Sensus.

Iustæ leges
quænam
censendæ.Nota
Principibus
et si malis
obediendū.

relationi non quadrat quod sequitur, *ad vindictam malefactorum*, &c. quem scopum mali reges non usquequaque habebant, propositum. Rectius igitur ad Deum refertur, qui hunc finem omnibus magistratibus præscribit. Unde & Paulus de potestate Rom. 13. *Dei enim minister est, tibi in bonum*; ac rursum: *Dei minister est, vindex in iram ei qui male agit*. Ex quo etiam apparet, missos à Deo hic intelligi debere non solum duces seu præfides, sed etiam regem ipsum: ad quem per syllepsin illa pars, *tamquam ab eo missis*, etiam pertineat.

AD VINDICTAM MALEFACTORUM, LAUDEM VERO BONORUM. Græcè, *Ad vindictam quidem xomion, mala agentium; laudem vero αγαθων, bona agentium*. Hos interpretes nominat bonos; quia qui bona agunt, boni merito reputantur in repub. civili. Illos maleficos sive nocentes liceat appellare. Significat Apostolus officium principum ac magistratuum, propter quod à Deo sint missi: sicut & Paulus verbis suprà citatis. Hoc officium est, ad tuendam reipublicæ pacem & tranquillitatem, malefacta supplicii, & benefacta præmiis prosequi. His enim duobus, reipublicæ status continetur. *Laudem* dixit pro præmio; quemadmodum & Paulus dicens: *Bonum fac & habebis laudem*: vel quia laus ipsa præmium quoddam est; vel quia præmium laudis est signum. Est autem præmii pars non minima, sub tutela magistratuum quietam & tranquillam vitam agere, ut dicitur 2. Tim. 2. Quod si ne hoc quidem præmium assequantur in terrena republica boni, propter improbitatem & tyrannidem eorum qui præfunt; laude tamen sua ac præmio condigno in Dei iudicio nequaquam defraudabuntur.

15. QUIA SIC EST VOLUNTAS DEI, UT BENEFACIENTES OBMUTESCERE FACIATIS IMPUDENTIUM HOMINUM IGNORANTIAM. *Obmutescere faciatis*, Græcè *φίμω*, id est, *os obstruere*, os obligare. Unde illud apud LXX. Deute. 25. citante etiam Paulo 1. Cor. 9. *ἐν φημίσει, non alligabis os bovi trituranti*. Verbum deductum à nomine *φίμω*, quod inter alia significat camum, instrumentum aptum non ad frangendum modo, sed & ad constringendum forinsecus ora boum, equorum, mulorum. Erasmus hoc modo vertit: *Ut benefaciendo obturetis os hominibus stultis & ignorantibus*. Potest ad sensum etiam ita verti: *Ut benefaciendo cohibeatis ac reprimatis amentium hominum ignorantiam*. *Amentiam* sive *imprudentiam* cum *ignorantia* conjungit; quia qui Deum ignorant, facile per imprudentiam impingunt. Vel *imprudentiam* ponit tanquam matrem *ignorantiae*, id est iudicii & sermonis irrationabilis ac stulti; quo censebant & inter se loquebantur infideles de Christianis Judæis tanquam de his qui legibus essent refractarii. Clem. Alex. lib. 3. Strom. c. 9. *non ἀγνοῦντες*, id est, *ignorantia* legit, sed *ἐπαγνοῦντες*, id est, *occupationem*. Ita sensus erit: ut, dum benefacitis, adversariæ linguæ non habeant quod dicant & in qua occupentur.

Illud observandum, *voluntatem Dei* non esse referendam ad id quod dixit, *subiecti estote*, &c. quasi sensus sit, Hoc vult & præcipit Deus, ut sitis subditi regibus & magistratibus; ita namq; futurum, ut obmutescere cogantur increduli qui solent de vobis male loqui, quamvis vera sint hæc: Sed referri debet *voluntas Dei* ad sequentia, quæ sic habent in Græco, *ἀγαθον ἔργον φημίω benefacientes obturare*, &c. quasi dicat. Voluntas Dei est vos benefaciendo cohibere maledicentiam infidelium. Ubi tam præceptiva Dei voluntas quam absoluta potest intelligi. Nam & præcipit Deus, ut benefaciendo, quantum in nobis est, obstruamus ora maledicis: & ita disposuit, ut malorum linguæ elanguescant per innocentiam bonorum. Nec id solum, verum etiam excitentur ad eos laudandos, & Deum glorificandum: uti dictum est v. 1. Similis admonitio Pauli ad Tit. 2. Verbum Guil. Estii Tom. III.

sanum, irreprehensibile: ut is qui ex adverso est, veretur nihil habens malum dicere de nobis.

16. QUASI LIBERI; ET NON QUASI VELAMEN HABENTES MALITIÆ LIBERTATEM. Construenda est hæc pars cum superiori verbo *subiecti estote*, quod facit Oecumenius auctore Chrysost. non, ut Beda, cum participio *benefacientes*, quod in Græco diversi est casus. *Notandum*, duplicis libertatis prætextu quosdam qui Christo nomen dederant, abusos fuisse ad peccandum. Nam *Judæi* quidem, quod essent Dei populus peculiaris, liberos se esse volebant à legibus alienorum principum, & à tributis pendendis. Nonnulli vero, libertatem qua per Christum donati sumus, perversè interpretantes, existimabant ita se esse à lege liberos ut quicquid liberet, agere possent. Contra quos Paulus Ro. 6. *Permanebimus in peccato ut gratia abundet?* & iterum: *Peccabimus quoniam non sumus sub lege sed sub gratia?* Absit; & ad Gal. 5. *Vos in libertatem vocati estis: tantum ne libertatem in occasionem detis carnis*. Inde nati Gnostici, de quibus B. Petrus in 2. epist. c. 2. *Libertatem illis promittentes, cum ipsi servi sint corruptionis*. Et S. Judas in sua epistola: *Dei nostri gratiam transferentes in luxuriam*.

Verisimile est autem Petrum hoc loco respicere potissimum ad prætextum illum priorem libertatis. Scribit enim ad Judæos, & versatur in inculcando præcepto obedientiæ magistratibus exhibendæ. *Sensus*: Subiecti estote tamquam liberi, id est, liberamente, & non serviliter legibus principum parentes. Vel, *tamquam liberi*, id est, à peccatis per Christum liberati; qui proinde justitiam colere debeatis, & facere quod Paulus præcipit, *Reddite omnibus debita*, Rom. 13. non autem libertatem, quasi velum prætexere malitiæ & inobedientiæ vestriæ.

SED SICUT SERVI DEI. Ac si dicat: In hoc quod principibus obeditis, Deo servitis, qui id præcepit. Itaque hominibus obediendo propter Deum, non hominibus sed Deo vos ut servos subijcitis. Atqui Deo servire summa libertas est. Deinceps aliquot præcepta subjungit, eodem ferè pertinentia.

17. OMNES HONORATE. Accommodate hoc intellige: sicut illud præcedens, *Subiecti estote omni humane creature*. Nam sensus est, Omnes honorandos honorate, etiam si Gentiles sint aut Infideles. Est enim idem cum eo quod Paulus præcipit, *Cui honorem, honorem*, Rom. 13. Neque enim vult Petrus omnes homines sine exceptione à nobis honorari, etiam pessimos: sed eos quibus honor debetur ratione potestatis; quam hic præcipue spectat. Alioqui tenendum illud Psal. 14. *Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus; timentes autem Dominum glorificat*.

FRATERNITATEM DILIGITE. *Fraternitatis* nomen collectivè sumitur pro fratribus, id est, Christianis: quos speciali præ infidelibus amore ac benevolentia vult prosequendos. Id enim postulat ordo charitatis. Unde Gal. 6. *Operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei*. Præcipit igitur ut qui regeneratione fratres sunt, sese mutuo omnes amore complectantur; sic ut neque divites despiciant pauperes, de quo vitio Judæos accusat Jacobus Apostolus; neque Judæi Gentiles dedignentur habere in sacramentis & conversatione socios, quos caelestium promissionum habent cohæredes.

DEUM TIME TE. Interferit hoc præceptum de Deo timendo; ut si quid homines quantumvis potentes aut præcipiant aut velint quod Dei voluntati contrarium sit; ab eo revocemur timore Dei, qui potest & animam & corpus perdere in gehennam, Matth. 10. Scientes illud ejusdem Apostoli; *Obedire oportet Dei magis quam hominibus*, Act. 5. Deum ergo timendum præcipit, ut Deum, id est, Dominum ac judicem supremum; de quo Jacobus cap. 4. *Unus est legislator & iudex qui potest perdere & liberare*.

REGEM HONORIFICATE. Idem in Græco verbum C Cccc ij

Libertatis prætextu quidam abusi ad peccandum.

2. Sensus.

Nota, frater nam inter Christianos charitatem commendari.

Nota, officium principum ac magistratuum esse malefacta poenis, & benefacta præmiis prosequi.

Nota, ad mores benefaciendo obstruendum os maledicis.

Nota, quomodo principes etiam mali honorandi.

cum superiori, *honorate; πῶτε, πῶτε*. Quod igitur præcepit de omnibus in potestate constitutis, ut eis honor debitus reddatur, id specialiter exprimendum putavit de Rege: tum propter ejus præ ceteris eminentiam, tum ne propter insignem illius qui tunc regnabat malitiam (erat is Nero, Romani imperii princeps) cuiquam forte videretur minus honorandus. Porro cum honor sit testimonium excellentiæ; principes honorari censentur, cum eorum excellentia, quam inter homines habent, agnoscitur observatione legum, & præstatione tributorum.

18. SERVI SUBDITI ESTOTE IN OMNI TIMORE DOMINIS. A genere subjectionis politicæ ad quædam alias subjectionis formas descendit, ut sunt, servos parere dominis, & uxores maritis: quam utramque partem graviter & Christianè persequitur. Necessaria fuit hæc ad servos admonitio: ne propter eos, si pretexto libertatis Christianæ servitia detrectarent, aut minus essent obsequentes, male audiret apud ethnicos Christiana religio. Quæ causa fuit etiam Paulo Apostolo idem hoc præceptum in suis epistolis inculcandi, ut *Ephes. 6. Col. 3. 1. Tim. 6. & ad Tit. 2.* In Græco sic legitur: *Famuli subditi (subaudi sint) in omni timore heris. Famulos dicit, non servos; item heros, non dominos; quia ad Judæos scribit, quibus quod essent populus Dei, valde molestum erat vocari servos, & habere dominos. Itaque rem odiosam innuit lenitate vocabulorum. In omni timore, id est, cum multa reverentia. Nam timorem intelligit non servilem, sed cum amore conjunctum, quæ reverentia vocatur.*

NON TANTUM BONIS ET MODESTIS. Græcè *ἀνθρώποις*, id est, *humanis & commodis*, quique æquos sese præbeant servis. Bonos autem vocat vulgi more, eos qui non cædunt nec affligunt injuste. SED ETIAM DISCOLIS. Græcè, *παισίν*, id est, *prævis seu morosis*. Noster interpretes Græcam vocem alia Græca reddidit, quæ fortè Latinis erat in usu. Quædam vetus versio, referente Beda, legit, *difficilioribus*. Vult B. Petrus servos Christianos, etiamli durè & iniquè tractentur à dominis, ac justo graviora imponentur onera: non tamen imperium recusare, sed nec fugam arripere. Nam servo fugere propter quamlibet injuriam non licet, imo injutum id est, cum servus sit possessio domini sui. Secus si vitæ, vel incolumitatis membrorum, vel innocentie periculum ei à domino immineret.

19. HÆC ENIM EST GRATIA, SI PROPTER DEI CONSCIENTIAM SUSTINET QUIS TRISTITIAS, PATIENS INJUSTE. Consolatio est servorum qui pravos & injustos patiebantur dominos; sumpta à mercede & laude patientiæ. *Hæc enim est gratia: Græcè οὐδὲν γὰρ χάρις, hoc enim gratia.* Ubi nomine gratia quidam intelligunt laudem seu gloriam, de qua statim sequitur: *Quæ enim est gloria.* Alii significatum putant effectum gratiæ, id est, opus à gratia Dei profectum, idemque eximia laude dignum. Quod Paulus 1. Cor. 9. *gloriam* vocat. Quæ tamen dux expositiones ferè eodem redeunt.

Rursus illud, *Dei conscientiam*, non uno modo omnes interpretantur. Cajetanus sic: *Propter applicationem scientiæ quam habet de iis quæ sunt grata Deo.* Sed hunc sensum non immerito rejicit Gagnæus. Ipse vero sic exponit: *Propter Deum qui & tua patientia & illorum nequitia conscius est.* Alii rectius hoc modo, quia conscius est id Deum velle & Deo gratum esse, ut *conscientia Dei* dicatur, id est, de Deo. Nam si quis sustineat tantum ne graviora incurrat incommoda, aut ut heri sui gratiam sibi conciliet; non erit *hæc gratia* de qua Petrus loquitur, id est, gratia apud Deum, sicut infra dicit.

Nonnulli sic exponunt: *propter Dei conscientiam*, id est, quia veri Dei estis cultores; videlicet eo no-

mine dominis vestris exosi. Sed nondum agere videtur Petrus de Christianorum afflictione propter justitiam, & quia Christiani sunt: de qua denum agit post medium capituli sequentis, ac rursus *cap. 4.* Sensus igitur est: Opus esse Deo valde gratum & singulari laude dignum, si quis Dei respectu, id est, ut Deo placeat quem animo gerit, tristitia & molestia patienter ferat, dum injuste ac præter meritum affligitur.

Sensus.

20. QUÆ ENIM EST GLORIA. Malè quidam codices *gratia*. Nam Græcè sic habetur: *τίον γὰρ κλέος; Quæ enim laus? κλέος* vero *laudem* significat non qualemcumque, sed quæ fit à multis; unde gloria nascitur. Itaque rectè *gloriam* vertit noster interpretes. Sic enim legitur passim in omnibus exemplaribus manuscriptis. Syrus interpretes *laudem* dedit. Si PECCANTES ET COLAPHIZATI SUFFERTIS? Dilucidius ex Græco: *Si cum peccantes colaphis cedimini, suffertis?* Sensus: quid magnum aut singulare, ut de eo laudem quis expectet aut gloriam; si propter delictum aliquis ceditur? Hoc propter servos; qui à dominis iratis solent alapis card.

SED SI BENEFACIENTES PATIENTER SUSTINETIS. Græcè, *Sed si beneficientes & patientes, sustinetis*, quemadmodum & in Latinis quibusdam manuscriptis legitur, & apud Bedam: Cui lectioni etiam Syrus annuit. Et ita respondet parti præcedenti, *peccantes & colaphizati*. Congruit etiam his quæ sunt *cap. 3. v. 17.* Verum imperitus scriba, quod non intellexit, mutavit in id quod promptius videbatur. *Sensus est: Sed si suffertis, si sustinetis æquo animo, cum benefacitis & tamen patimini, id est, malis afficiimini; gloria vobis est, ea sustinentia laudem & gloriam vobis pariet.* Est enim hic supplendum ex præcedenti parte, *est* (vel erit) *gloria*; idque juxta Græcam lectionem, uti statim videbimus.

Sensus.

HÆC EST GRATIA APUD DEUM. Græcè in multis codicibus, *Hoc enim gratia apud Deum*. Latina lectio partem hanc annectit præcedenti, ad hunc modum: *Sed si beneficientes ac nihilominus mala patientes sustineatis; ea gratia est apud Deum, id est, opus huiusmodi vehementer gratum est Deo.* Græci vero partem priorem suppletes, ut dictum est, hic ejus causam sive explicationem subjiunt. Ideo namque gloria est beneficienti & mala patienter sustinenti, quia facit opus Deo gratissimum. Non ergo significat B. Petrus, eum qui præ delictis suis, in republica, meritis patienter sustinet pœnas, patientiæ suæ mercede cariturum apud Deum: sed negat esse ex suo genere magnum & singulare opus patientiæ, cui gloria debeatur: quale si quis beneficiens ac præter meritum afflictus, patientiam conservet.

Nota, benefacere & ob hoc mala patienter sustinere, rem esse Deo gratissimam.

21. IN HOC ENIM VOCATI ESTIS. Hortatur ad patientiam, à vocatione Christianis omnibus communi: eamque adhortationem mox confirmat alio argumento, ab exemplo Christi. *Sensus; Hac enim lege vocati estis: Ita se habet vocatio & professio vestra, ut bene agentes mala patiamini & patienter sustineatis.* Hæc via ad regnum est: testante Paulo; *Quoniam per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei, Act. 14.*

Nota. Ne miretis, si patientis professio Christiana est schola crucis.

Christi discipuli sumus, quem sequi non possumus, si patientiam non habeamus.

QUIA ET CHRISTUS PASSUS EST PRO NOBIS, VOBIS RELINQUENS EXEMPLUM, UT SEQUAMINI VESTIGIA EJUS. Variant hoc loco pronomina *nobis* & *vobis*, tam in Græcis codicibus, quam in Latinis: ut quæ, in utraque lingua, una sola litera differant. Plerique Latini codices habent *nobis, vobis*; Plerique Græci; *nobis, nobis*; astipulante versione Syriaca. Sunt alii Latini codices non pauci, iique probatissimi, Græcis etiam nonnullis, & inter hos Oecumeniitextu, suffragantibus, in quib. legatur, *vobis, vobis*. Quam quidem veram ac germanam esse lectionem, non abs re censent castigatores Nicolaus Zegerus

Nota. Christi tam patienter injurias ferentis exemplum nobis omnibus ad imitandum proponitur.

& F. Lucas. Est enim textui revera cæteris accomodatior. Nam servos alloquitur Petrus, admonens ut æquo ferant animo, si à dyfcolis dominis plagas referant, dum bene fecerint. Hanc enim esse Christianorum vocationem. Quoniam, inquit, etiam pro vobis passus est Christus (habet enim emphasim vocula &) pro vobis, inquam, servis, non minus quam pro liberis; (Nam in Christo Jesu non est servus neque liber, Gal. 3. & Col. 3.) eademque sua passione etiam vobis exemplum reliquit, quod imitemini, insequentes ejus vestigia. Ad eundem modum legisse Ven. Bedam, commentarius ejus, si bene discutatur, satis indicat. Occasio mutandæ personæ secundæ in primam esse potuit, quod, non advertentibus seriem orationis, videtur ingrati & arrogantis animi, dicere in secunda persona, *Christus passus est pro vobis, vobis reliquens exemplum*, &c. Sed cur ita locutus sit B. Petrus, jam patet ex sensu dato.

22. QUI PECCATUM NON FECIT: NEC INVENTUS EST DOLUS IN ORE EJUS. Sumptum est hoc est *Isa.* 53. cap. quod totum de Christi passione est: ubi versus iste ex Hebræo sic legitur: *eo quod iniquitatem non fecerit, nec dolus fuerit in ore ejus.* Apud LXX. *nec dolum in ore suo*: sed repete ex præcedenti, *fecerit*. Quod ergo Petrus dicit: *Nec inventus est dolor in ore ejus*; non aliud dicit quam *Isaias*, sed Hebraismo usus est, quo dicitur *inveniri*, id quod est: non inveniri, id quod non est, ut *Philip.* 2. *Habitu inventus ut homo*; & *Eccl.* 44. *Non est inventus similis illi*. Sensus tam Apostoli quam Prophetæ est, Christi tantam esse innocentiam, ut nec facto nec verbo peccaverit. Sub quibus omne genus peccati comprehenditur, etiam originale. Etenim ut de eo scribit *August.* lib. 5. contra *Jul.* cap. 15. *Profecto peccatum etiam maior fecisset, si parvulus habuisset. Nam propterea nullus est hominum præter ipsum qui peccatum non fecerit grandioris ætatis accessu: quia nullus est hominum præter ipsum, qui peccatum non habuerit infantilis ætatis exortu.* Sic ille.

Potro Christum peccati expertem dicit B. Petrus, ut, quemadmodum indicatur in sequentibus, intelligatur idoneus fuisse qui sua passione genus humanum patri reconciliaret; quod utique facere idoneus non esset, si ipse etiam aliquando peccato subjacisset. Inest autem verbis Apostoli hujusmodi argumentum: Si Christus planè innocens passus est: quid grave si vos, quorum nemo sine peccato est, patiamini? Et, si Christus innocens passus est pro vobis, ut exemplum patientiæ vobis relinqueret, debetis & vos, peccatores, pati, ut ejus vestigia sequamini. Porro quod de perfecta Christi innocentia minus expresse forte dictum est in his Petri & *Isaiæ* verbis; alibi scriptura plenius & expressius loquitur, omne prorsus à Christo peccatum removens, ut *Joan.* 14. 2. *Cor.* 5. *Heb.* 7. 1. *Joan.* 3. Imò nec omnino peccare potuisse Christum, rectè docent Theologi, ex eo fundamento, quia Christus persona erat divina, quam peccare impossibile est.

23. QUI CUM MALEDICERETUR NON MALEDICEBAT. Græcè *ὁὐκ ἀνταποδοῖ, non remaledicebat*: quomodo *Cyprian.* citat non uno loco. *Erasmus* vertit: *Qui cum maledictis incesceretur, non regressus maledicta.* Manifestum id ex historia evangelica. Nam subinde vocatus à Judæis dæmoniacus, Samaritanus, utens opera Belzebub, blasphemus in Deum, vorax ac vini potor: item subversor gentis, & seditiosus in Cæsarem, nusquam recriminatus fuisse legitur, nec malum pro malo reddidisse. Nam quod dixit Judæis, *Joan.* 8. *Vos ex patre diabolo estis*, non recriminatio fuit: quia nihil simile prius tunc ei fuerat obiectum: sed vera & justa accusatio. Videtur autem etiam hic respicere Petrus ad *Isaiam*, de Christo dicentem eodem cap. 53. *Non aperuit os suum; sicut ovis ad occisionem ducetur*, &c.

CUM PATERETUR, NON COMMUNABATUR. Hoc *G. Estii Tom. III.*

est, Non minas regerebat in eos qui plagis aut aliis malis ipsum afficiebant. Legitur quidem Christus aliquando minatus fuisse, & vā denunciāsse civitatibus quæ doctrinam ipsius non reciperent; ut *Matth.* 10. & 11. Item scribis & pharisæis hypocritis, & doctrinam à Deo traditam corruptentibus: sed non minatus fuit tunc quando patiebatur; ne non ex zelo justitiæ, sed affectibus iræ & odii commotus id fecisse videretur.

TRADEBAT AUTEM JUDICANTI SE INJUSTE. Ita legerunt plerique omnes Latini codices; ut sensus sit: Tradebat se, nihil contradicens nec obmurmurans, Pilato judicandum injusto judici. At in Græcis omnibus omnino diversa lectio est, *Tradebat autem judicanti juste*. Quam & Syrus interpres paraphrastice sic reddit, *Sed tradebat judicium suum judici justitiæ*. Sensus igitur Græcæ lectionis est; Christus non seipsum vindicabat, sed tradebat seu committebat causam suam Deo, qui juste judicat, judicandam & vindicandam. Juxta illud *Deuteronom.* 32. à Paulo repetitum *Rom.* 12. & *Heb.* 10. *Mihi vindicta, ego retribuam*. Videri potest alluisse B. Petrus ad illud in persona Christi dictum à *Jeremia* cap. 11. *Tu autem Domine Sabaoth, qui judicas juste, & probas renes & corda; videam ultionem tuam ex eis. Tibi enim revelavi causam meam.* Ita & David in *Psalmis*; *Judica me Domine, & discerne causam meam. Judica Domine nocentes me.* Id verò est dare locum iræ, scilicet divinæ; quemadmodum præcipit Paulus *Rom.* 12. Verisimile est interpretem nostrum non aliud vertisse, quàm quod in omnibus Græcis legitur: sed cum non intelligeretur, librariorum incertitia jam olim fuisse mutatum in sensum magis obvium. Alioqui, certè *August.* tract. 21. in *Joan.* cum Græcis convenit, ita legens: *Sed commendabat illi qui juste judicat.* Similiter *Fulgentius* ad *Trajanum* c. 11. *Commendabat autem judicanti juste.*

24. QUI PECCATA NOSTRA IPSE PERTULIT IN CORPORE SUO SUPER LIGNUM. Pertulit, ἀνένευξεν, sustulit: à verbo ἀνατίθω, sustollor. Hic jam personam secundam mutat in primam, ut non servos solum, sed omnes ad quos scribit fideles, & in eis totam ecclesiam, tanti beneficii memorem reddat. Respicit autem ad voces *Isaiæ* 53. *Verè languores nostros ipse tulit: & dolores nostros ipse portavit: Et posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum.* Item: *Iniquitates eorum ipse portabit: Et ipse peccata multorum tulit*; ubi LXX. ἀνένευξεν, sustulit; idem verbum quod hoc loco. Deinde etiam ad illud Joannis Baptistæ præconium de Jesu: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi.* *Joan.* 1. Sed & illud emphaticum, ipse, à Propheta sumptum est; apud quem toties repetitur. Itaque sensus est: Qui ipse per se peccata, non sua sed nostra, tamquam pondus grave, sustulit, ac portavit in suo corpore super signum crucis, cui erat affixus; id est, pendens in cruce pœnas ipse recepit ac persolvit peccatis nostris debitas.

UT PECCATIS MORTUI JUSTITIÆ VIVAMUS. Mortui, Græcè *νεκρόισιν*, id est, defuncti, seu defuncti. Qua voce mortuos intelligi, docet antithetum vivamus. Significat Christum passum & mortuum esse in cruce, non solum ut peccata nostra tolleretur: verum etiam ut ad vitam justitiæ & sanctæ conversationis nos reformatet, quæ est altera pars justificationis nostræ: ad quam, velut finem, prior pars (quæ in remissione peccatorum consistit) ordinatur. Continet autem hæc pericope tacitam exhortationem: *Ut peccatis, inquit, mortui, id est, à peccatorum dominio ac reato soluti, jamque nihil amplius cum peccatis habentes commercii, deinceps, justitiæ vivamus*, id est, opera justitiæ exerceamus. Quid sit peccato mortui esse plenius à nobis expositum est ad illud ad *Rom.* 6. *Qui enim mortui sumus peccato*, &c.

Cujus LIVORE SANATI ESTIS. Et hoc sumptum *C C c c c iij*

Argumentatio. Apostoli.

Nota miram Christi patientiam & mansuetudinem in suffrendis maledictis,

Sensus.

Nota, peccatis mortuum, & justitiæ vivendum.

ex eodem cap. Isaia, ubi dicit interprete Hieronymo, *Disciplina pacis nostrae super eum; & livore ejus sanati sumus*. Pro livore Græcè est *μῶλον*. Qua voce usi sunt etiam LXX. Significat autem vestigium plagæ in cute; Latini *vibicem* vocant. In Hebræo legitur *chabburah*. Quo vocabulo tumor ex plaga surgens significatur. Sed hæc affinia sunt, & ad idem significandum adhibita.

Notandum etiam, verba B. Petri sic habere; *Cujus vibice ejus sanati sumus*. Quod Erasmus ita reddidit; *Cujus ejusdem vibice sanati sumus*. At meo iudicio non rectè, nec secundum usum Græci sermonis. Potius dixerim vel ad emphasim additum esse *autè*, *ipsius*, veluti superius, *αὐτοῦ*, *ipse*: vel (quod magis verisimile) pleonasmum esse Hebræis peculiarem, cuiusmodi passim occurrit in scriptura veteris testamenti, ut Psal. 73. *Montem Sion, in quo habitasti in eo*; 140. *Aaron quem elegit ipsum*: Ut proinde noster interpretes negligendum putaverit, & Hieronymus egligere soleat.

Alludit autem Petrus ad livores seu vibices plagarum, quas servi patiuntur ab inclementibus dominis: ideoque redit ad secundam personam, dicens; *Sanati estis. Et sensus est*; Meminisse vos volo, um injuste cædimini à dominis vestris, quæ Christus pro vobis passus sit: qui etiam non sine gravissima ignominia, servorum more flagris cæsus fuit, non ob ullum suum meritum, sed vestri causa. Nam et ejus livores, plagas & vulnera; vos sanati estis plagis peccatorum vestrorum.

25. ERATIS ENIM SICUT OVES ERRANTES. Et hic rursus ad Isaia locum respicit dicentem eodem capite in totius humani generis persona: *Omnes nos quasi oves erravimus: unusquisque in viam suam declinavit*. Hac similitudine sumpta ab ove quæ à grege & pastore aberravit, etiam alias utitur scriptura: ut

Psal. 118. *Erravi sicut ovis quæ perivi*. Item Ezech. 34. & alibi. Christus quoque ab ea sumit parabolam ovis errantis seu perditæ, Luc. 15. Significatur autem, error, sive aberratio hominum a vero pastore Christo, & à grege iustorum: qui error contingit per varia peccatorum genera. Petrus igitur hac parte morbum indicat à quo *sanati sumus*. Sicut enim oves aberrantes inopia boni pabuli languescunt ac deficiunt: ita nos alieni à Christo, peccatorum erroribus impliciti, veram sanitatem, id est, iustitiam nesciebamus, nedum habebamus.

SED CONVERSI ESTIS NUNC AD PASTOREM ET EPISCOPUM ANIMARUM VESTRARUM. *Conversi estis*, ab erroribus vestris, id est, peccatis quæ vos elongabant à Deo. *Pastorem & episcopum animarum nostrarum* Christum vocat: *pastorem quidem*, quia pascit, regit & fovet nos doctrina & præceptis evangelicis, salutaribus sacramentis, & sanctissimæ vitæ suæ exemplis; potissimum autem interna suæ gratiæ inspiratione: ut per hæc ad æternæ vitæ pascua perducatur. *Episcopum vero*, id est, inspectorem, visitatorem, & (ut Latine vertunt quidam) curatorem, quia vigilans super nos, infirmitates atque necessitates nostras considerans, salutis nostræ curam assidue gerit. In eo quod *Christum pastorem* nuncupat *animarum nostrarum*, iterum ad Prophetas respicit: ut ad Isaia dicentem cap. 40 *Sicut pastor gregem suum pascet*; ac præcipue ad Ezechielem, cuius hoc de Christo illustre vaticinium est cap. 34. *Et suscitabo super eos pastorem unum, qui pascat eas: servum meum David. Ipse pascet eas, & ipse erit eis in pastorem*. Quo loco, Christum etiam *episcopum* seu visitatorem esse suarum ovium, idem Propheta significat; ita loquens in Dei persona. *Ecce ego ipse requiram oves meas & visitabo* (Græcè *ἐμοὶ ποιῶ*) *eas*. *Sicut visitat pastor gregem suum; sic visitabo oves meas*, &c.

Christus pastor & episcopus animarum nostrarum.

CAPUT III.

1. SIMILITER & MULIERES SUBDITÆ SINT VIRIS: ut si qui non credunt verbo, per mulierum conversationem sine verbo lucrifiant; 2. considerantes in timore castam conversationem vestram. 3. Quarum non sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus: 4. sed qui absconditus est cordis homo, in incorruptibilitate quieti & modesti spiritus, qui est in conspectu Dei locuples. 5. Sic enim aliquando & sanctæ mulieres, sperantes in Deo, ornabant se, subjectæ propriis viris. 6. Sicut Sara obediebat Abraham, dominum eum vocans: cuius estis filiæ benefacientes, & non pertimentes ullam perturbationem. 7. Viri similiter cohabitantes secundum scientiam, quasi infirmiori vasculo muliebri impartientes honorem, tamquam & coheredibus gratiæ vitæ: ut non impediantur orationes vestræ. 8. In fine autem, omnes unanimes, compatientes, fraternitatis amatores, misericordes, modesti, humiles: 9. non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, sed & contrario benedicentes: quia in hoc vocati estis, ut benedictionem hereditate possideatis. 10. Qui enim vult vitam diligere, & dies videre bonos, coerceat linguam suam à malo, & labia ejus ne loquantur dolum. 11. Declinet à malo, & faciat bonum: inquirat pacem, & sequatur eam: 12. Quia oculi Domini super iustos, & aures ejus in preces eorum: Vultus autem Domini super facientes mala. 13. Et quis est qui vobis noceat, si boni æmulatores fueritis? 14. Sed & si quid patimini propter iustitiam, beati. Timorem autem eorum ne timueritis, & non conturbemini. 15. Dominum autem Christum sanctificate in cordibus vestris, parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea, quæ in vobis est, spe. 16. Sed cum modestia & timore, conscientiam habentes bonam: ut in eo, quod detrahunt vobis, confundantur, qui calumniantur vestram bonam in Christo conversationem. 17. Melius est enim benefacientes (si voluntas Dei velit) pati, quam malefacientes. 18. Quia & Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, iustus pro iniustus, ut nos offerret Deo, mortificatus quidem carne, vivificatus autem spiritu. 19. In quo & his, qui in carcere erant, spiritibus veniens prædicavit: 20. qui increduli fuerant aliquando expectabant Dei patientiam in diebus Noe, cum fabricaretur arca: in qua pauci, id est octo animæ salvæ factæ sunt per aquam. 21. Quod & vos nunc similis formæ salvos facit baptisma: non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio in Deum per resurrectionem Jesu Christi. 22. qui est in dextera Dei, deglutienti mortem ut vitæ æternæ heredes efficeremur: profectus in cælum, subjectis sibi angelis, & potestatibus & virtutibus.

SUMMARIUM.

*V*iros & uxores admonet mutui officii. Hortatur ad virtutum opera, ac specialiter ut linguam continent, pacem sectentur, propter iustitiam afflictiones ferant. Deinde, Arcam Noe docet baptismi figuram fuisse.

SIMILITER ET MULIERES SUBDITÆ SINT VIRIS SUI. A servis ad mulieres transit, instruens eas de officio suo & subjectione erga viros: Deinde & viros commonet officii erga suas uxores. De

his etiam apud Paulum extant præcepta Ephes. 5. & Col. 3.

Sed hic quæri potest, cur post tradita servis præ-

cepta, non etiam dominos vicissim admoneat quid servis debeant; Quemadmodum fecit Paulus Eph. Dubium: 6. & Col. 4. Causam hanc puto, quia Petrus scribit Judæis in dispersione positis; quorum multi quidem servi erant, perpauci verò domini qui servos haberent. Respon:

In Græco verbum non exprimitur; Sic enim habet: *Similiter uxores subditæ propriis viris, ut vel sint vel (quod alii) sitis suppleri possit*. Nec refert utrum subaudias, cum subinde personam mutet Apostolus. Dicit autem *idiotis, propriis*: sicut & Paulus locis citatis: ut castitatis eas submoneat, avocetque à suspectis obsequiis virorum alienorum. Ipse interpretes infra versu 5. vertit *propriis*. Quod ait, *similiter*, non æquat uxores servis in jure sub-

jectionis. (Nam uxor socia est mariti, non ancilla) sed similitudinem indicat præcepti. Sicut enim servi debent obedientiam dominis, ratione subjectionis servilis; sic & uxores maritis ratione subjectionis uxoria; quæ utique diversa est à servili. Sequitur præcepti ratio à fine utili.

UT ET SI QUI NON CREDUNT VERBO. Græcè, *Ut etiam qui increduli sunt verbo*, nam Græcè est ἀπιστοὶ τῷ λόγῳ; quasi dicat, *discredunt verbo*. Significatur enim animus fidei repugnans. Vide cap. super. vers. 7. & 8. Porro *verbum* intelligit evangelicæ prædicationis. **PER MULIERUM CONVERSATIONEM SINE VERBO LUCRIFIAN.** Sensus Apostoli: Ut si quæ mulieres viros habent qui nondum credunt nec acquiescunt evangelio, sed auditum repellunt, in Christo lucrifiant, ad credendum inducti per uxorum suarum obedientiam & bonam conversationem; idque *sine verbo*, id est, jam cessante prædicatione verbi, quia illud repulerunt. *Vel sic*: etiam si ipsæ uxores non eis ingerant doctrinam evangelicam; quod molestè ferant viri ab uxoribus doceri. Vult enim uxorum sanctam conversationem esse viris tacitam quamdam ad credendum suasionem. Nam cujus conversatio placet, non facile potest displicere religio. Non ergo contrarium est hoc quod ait, *sine verbo*, Paulinæ sententiæ, *fides ex auditu*, Rom. 10. Nam & hi de quibus Petrus, non credunt nisi verbo aliquando audito. Nec ἀπειθεῖς rectè dicerentur, nisi verbum eis annuntiatum & auditum fuisset.

Sensus.

Alius sensus.

2. **CONSIDERANTES IN TIMORE CASTAM CONVERSATIONEM VESTRAM.** Clarius ex Græco, *Ubi inspexerint seu considerarint castam vestram in timore*, seu *cum timore conversationem*. Timorem intellige reverentiam; quomodo vertit Erasmus. Hunc timorem etiam Paulus ab uxoribus exigit, dicens: *Uxor autem ut timeat virum*, Eph. 5. Ad huius loci intelligentiam notandum, Judæis non fuisse insolitum cum gentilibus & infidelibus miscere connubia. Nam Timotheus, ut scribitur Act. 16. filius erat mulieris Judææ fidelis, paræ gentili. Et Felici Præsidi Romano uxor Drusilla Judæa, Act. 24. Monet igitur Apostolus, ut si quæ mulieres viris infidelibus nuptæ erant, studeant eos Christo lucrifacere, modum & artem præscribens qua id faciant. Quod ait *castam*, intellige non solum abhorrentem ab adulterio, sed etiam à corruptelis libidinum, quæ sint præter naturam aut honestatem.

Nota, quo potissimum cultu & ornatu mulieres se viris suis commendare debeant.

3. **QUARUM NON SIT EXTRINSECUS CAPILLATURA AUT CIRCUMDATIO AURI AUT INDUMENTI VESTIMENTORUM CULTUS.** Docet quo præcipue cultu & ornatu mulieres se viris suis commendare debeant; videlicet interiore potius quam exteriori, qui in sumptu & splendore vestium consistit, ac viris plerumque dispendiosus & gravis est. Simile præceptum exstat apud Paulum 1. Tim. 3. Vocabulum *cultus* Græcè κοσμος, *mundus*, id est, *ornatus*, ad tria præcedentia referri debet, hoc modo: *Quarum cultus non sit extrinsecus*, &c. Id patet ex Græcis quæ commodius ita transferas: *Quarum ornatus sit intus* (præceptivum) *non externus ille, qui situs est in plicatura capillorum, & circumpositione auri, aut amictu palliorum*. Quibus verbis etiam non vetet Apostolus ornatum corporis exterioriorem (nam, ut dixi, quis ornatus cui præferendus sit, ex instituto docet) oblique tamen notat immodicum studium & luxum muliebrem in ornandis corporibus: species quædam huius vanitatis designans: quarum est prima, capillos arte crispare, aut in cincinnos componere. Secunda, reticula, sive id genus alia ornamenta, auro intexta capillis aut capiti apponere. Quanquam hoc etiam ad alia corporis membra, quibus curiosior adhiberi solet ornatus, referri potest. Tertia, reliquum corpus seu pallio seu quocumque alio

Nota locum ad redarguendum luxum muliebrem, in ornando corpore.

indumento precioso ac splendidiore vestire. Quas easdem species etiam in Pauli verbis, 1. Tim. 2. observare est. Verum sub his cætera cuncta ad cultum muliebrem pertinentia comprehendere, quæ quidem longo ordine recenset Isaïas cap. 3.

Cæterum, huiusmodi præceptis Apostolicis non simpliciter prohiberi, ne uxores sese viris suis ornent exterius; sed id notari tantum quod in eiusmodi cultu superfluum, immoderatum & indecorum est, pulchre docet Aug. in epist. 73. ad Possidium scripta: *Nolo tamen, inquit, de ornamentis auri vel vestis, præproperam habeas in prohibendo sententiam; nisi in eos qui neque conjugati, neque conjugari cupientes, cogitare debeant quomodo placeant Deo. Illi autem cogitant quæ sunt mundi, quomodo placeant vel viri uxoris, vel mulieres maritis, & quæ sequuntur.*

14. **SED QUI ABSCONDITUS EST CORDIS HOMO.** Absconditus, Græcè, ἐκρυπτός occultus: Est enim nomen, non participium. Potestque sic verti, *Sed occultus ille*, id est, *cordis homo*. Addit enim *cordis*, ut declaret quem dicat absconditum hominem, id est, eum, qui in mente seu parte rationali consistit, quæ propriè homines sumus. Eundem Paulus vocat *interiorem hominem*, & ab exteriori distinguit 2. Cor. 4. dicens: *Licet is qui foris est noster homo corrumpitur, tamen is qui intus est, renovatur de die in diem.*

IN INCORRUPIBILITATE QUIETI ET MODESTI SPIRITUS. Græcè, *mansueti & quieti spiritus*. Sensus Apostoli: Quarum ornatus sit non ille exterior & corruptibilis qui adhibetur & circumponitur homini exteriori, item corruptibili: sed qui versatur circa hominem interiorem, dum is ornatur in corruptione mansueti & quieti spiritus, id est, virtutibus non perituris, mansuetudine & quietudine animi: quam posteriorem, vel modestiam vel taciturnitatem possis interpretari. Nominat has speciatim virtutes, tanquam ornamenta mulierum; quia de subiectione & obedientia agit quam viris debent. Observanda antithesis inter hominem exterioriorem & interiorem; & inter ornatum utriusque: illum, corruptibilem & foris conspicuum; istum, incorruptibilem & hominibus occultum, sed Deo manifestum. Hoc enim sequitur.

QUI EST IN CONSPECTU DEI LOCUPLES. Qui est, multi codices, *Quod est*, ut in Græco, ubi πρὸς θεῷ legitur, neutri generis. Sed Latine vertendum fuit, *qui est*, ut respondeat vocabulo *spiritus*. Nec alio referri potest. Unde Erasmus exprimendum putavit; *Qui spiritus in oculis Dei, &c. Locuples*, Græcè πλούσιος, *sumptuosus*, id est, ut alii vertunt, *preciosus*. Et sensus est: Qui spiritus sive animus ejusmodi virtutibus exornatus, res est in conspectu Dei pretiosa, id est, Deo valde grata. Proinde mulieres, ut Deo placeant, hæc ornamenta confectentur, nec viris suis importunæ sint aut graves, ut corpori cultum suppeditent sumptuosum, magnoque emptum.

Sensus.

5. **SIC ENIM ALIQUANDO ET SANCTÆ MULIERES SPERANTES IN DEO, ORNABANT SE.** Hortationem suam confirmat exemplis sanctarum mulierum veteris testamenti; ex quibus erant progenitæ. Nam huiusmodi à majoribus ducta exempla multum movent, præsertim sexum muliebrem. *Sperantes in Deo*, verti poterat, *quæ speraverunt in Deo*, propter appositum articulum in Græco. Sensus: His enim virtutibus olim sanctæ mulieres progenitrices vestræ, quarum spes erat in Deo, & cura Deo place-re, sese ornabant. Prout sequitur, **SUBJECTÆ PROPRIIS VIRIS.** Scilicet cum mansueto & quiescente spiritu quasi dicat. Ita demum reputabant se pulchrè comptas & ornatas, si viris suis subditas & obediētes semetipsas exhiberent.

Nota, quoniam sit optimus ornaus mulierum.

6. **SICUT SARA OBEDEBAT ABRAHÆ.** Sicut, hoc est, exempli gratia. Ex omnibus Saram nominat, ut totius generis parentem, cujus exemplum meritò

Saræ erga
virum suum
obedientia &
reverentia
commendan-
tur.

attendere debeant: ac si verbis prophetæ eas alloqueretur, dicens *Attendite ad Saram quæ peperit vos. Isa. 51.* Obedientia Saræ commendatur in eo quod virum ad exteras & remotas regiones proficiscentem, ac subinde loca mutantem, semper secuta est: quodque, eo iubente, etiam periculo pudoris sese pro illo exposuit, dicens se sororem ejus esse. Quod imperanti ac dicenti, *Accelera, tria sata simila commisce, Gen. 18.* statim obtemperavit.

Denique magnam ac promptam subjectionem viro suo ostendit; DOMINUM EUM VOCANS. Iis verbis quæ habentur eodem loco: *Postquam consensui, & Dominus meus vetulus est, &c.* Exemplum cum primis laudabile; quod, cum ipsa vocaretur Sara, id est, domina; tamen virum dominum suum vocare non abnuitt: eo nomine & illius agnoscens potestatem, & suam profitens subjectionem, non servilem quidem illam, sed quam uxor viro debeat; juxta illud, *sub viri potestate eris, Gen. 3.* Nam quod sequitur, *& ipse dominabitur tui*; non jus domini viro tribuit in uxorem, sed significat durum ac molestum mulieri futurum imperium viri, quale esse solet dominorum in servos. Nam mulier virum dominum suum vocans, non aliud quam caput ac rectorem suum eum agnoscit. *Caput enim mulieris vir, 1. Corinth. 11.* Sic aliquando scriptura loquitur de filio respectu parentum. *Et quasi dominis serviet his qui se genuerunt, Eccl. 3.*

Cujus ESTIS FILIÆ, BENEFACIENTES. Cujus, Saram refert, non Abraham, ut patet ex Græco. *Estis, Græcè ἐστὶς, factæ estis.* Sicut enim bifariam dicuntur filii Abrahæ, carne & spiritu seu imitatione: ita significat mulieres ad quas scribit, & quæ carne erant filia Saræ, etiam spiritu filias ejus fieri, dum virtutes ipsius imitantur. Id enim est quod addit, *benefacientes*; hoc est, dum benefacitis, dum bonas ejus actiones ac virtutes, præsertim obedientiæ promptitudinem, moribus vestris exprimere studetis.

ET NON PERTIMENTES VLLAM PERTURBATIONEM. Græcè, *non timentes ullum pavorem*, vel *non territa ullo pavore.* Quo in sermone non tam Atticimus est, quod vult Erasmus, quam Hebraismus; quo solet vocabulum actus vel affectus poni pro objecto, ut Job. 3. *Timor quem timebam evenit mihi*, id est, malum quod verebar, accidit. Pl. 90. *Non timebis à timore nocturno.* Et hic paulo inferius: *Timorem eorum ne timueritis.* Sic in aliis actibus vel effectibus, ut Psal. 105. *Et laudaverunt laudem ejus:* Et mox: *Et concupierunt concupiscentiam in deserto.* Item Psal. 138. *Beatus qui retribuet tibi retributionem tuam quam retribuisti nobis;* & ad Tit. 2. *Expectantes beatam spem.* Itaque sensus est: Quod dum facitis, non est quod metuatis quicquam mali: velut, ne maritis vestris displiceatis, si minus corruptæ inceditis: aut ne serviliter vos tractent, si faciles ad obsequium vos præbeatis; ut solet sexus muliebris vanis pavoribus esse obnoxius. Sed & si forte nacti estis maritos iniquiores, silentio potius ac patientia, quam multis verbis studete eorum animos lenire.

7. VIRI SIMILITER COHABITANTES SECUNDUM SCIENTIAM. VIROS sui nunc admonet officii, quod vicissim uxoribus debeant. Idque significat particula *similiter*: ac si dicat, *vicissim, è diverso.* Cohabitantes, subaudi sint aut sitis, ut initio capitis. Primum ergo præcipit ut cohabitent cum uxoribus (hoc enim supplendum (id est, conversentur & convivant cum iis secundum scientiam, hoc est, prudenter, & cum ratione; ut in quibus rationale judicium magis vigeat; ob quod etiam constituti sunt conjugum suorum rectores. Hanc partem quomodo Oecumenius exponat, infra dicemus.

QUASI INFIRMIORE VASCOLO MULIEBRI IMPER-

TIENTES HONOREM. Vasculo, Græcè οἶνος vasi. Quo nomine corpus tam viri quam mulieris in scripturis significari solet, ut 1. Reg. 21. *& fuerunt vasa puorum sancta*; 2. Cor. 4. *Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus.* Et 1. Thessal. 4. *Ut sciat unusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione & honore.* Vocantur autem vasa, phrasi Hebræa, id est, instrumenta; propter usum ad varias actiones: atque inter eas ad actum conjugibus proprium. Nam eo Petrus respicere in hac parte præcepti, verisimile est, ex eo maxime quia subjungit de non impediendis orationibus. Et ita accepit Hieron. lib. 1. contra Jovin. cap. 4. & Augustin. in enarrat. Psalmi 146. eundemque sensum probant Oecumenius & Jo. Hesselius. Itaque præcipit Apostolus temperanter utendum esse uxoribus, non ad superfluas, nedum infandas libidines abutendum. Deinde certis etiam temporibus à congressu abstinendum. Id totum vocat honorem impertiri vasculo muliebri, id est, honestè & castè illo uti. Addit autem, *quasi infirmiori*; quia sexus muliebris & corpore & mente infirmior est. Sic igitur infirmiori sexui vult Petrus honorem à viris adhiberi, ad tegendam earum infirmitatem; quomodo Paulus 1. Cor. 12. dicit membris ignobilioribus & inhonestis majorem impendi solere honorem; scilicet ad pudorem eorum tegendum.

Alii tamen (quorum commentarium non omnino rejicimus) putant hac parte generaliter præcipi viris, ne viles habeant uxores suas, nec ut mancipiis utantur, sed honestè & comiter tractent; earumque infirmitati prudenter obviant; memores eas non ad servitutem, sed in adiutorium simile sibi, datas esse à Deo, Gen. 2. Addit Oecumenius, ad hanc virorum admonitionem id etiam pertinere, ne exacte repetant ab uxoribus rationem eorum quæ circa familiam tradita illis erant in custodiam: idque ne à largiendis in pauperes eleemosynis abstrahantur, sed magis in iis perseverent.

TANQUAM ET COHÆREDIBUS GRATIÆ VITÆ. Ratio est à cœquatione, qua Deus illas viris pares fecit. Si enim sic eas honoravit Deus, ut viris cohæredes & participes faceret illius excellentis gratiæ quæ est vita æterna (nam in Christo Jesu non est masculus neque femina Gal. 3.) debent igitur etiam viri eas hoc nomine honorare; ac proinde honestè eis uti, sive ad opera domestica, sive quod ad totum attinet. Notandum, in Græco non legi συγκαληροὶς, cohæredibus; sed συγκαληροὶς, cohæredes; ut ad viros referendum videatur, & sensus sit; viros meminisse debere quod etiam ipsi, perinde ut mulieres, vocati sint ad hæreditatem vitæ æternæ; ut ad eam, bene & sanctè vivendo, pariter contendere debeant; ideoque conjuges ab ipsis non sordide, neque turpiter, sed honestè secundum Dei legem tractandas esse. Quamquam possunt & Græca ad priorem sensum aptari, addito supplemento: *tanquam & cohæredes sint gratiæ vitæ*, scilicet ipsæ mulieres. In quem sensum Syrus paraphrastes Græca interpretatus est: nisi fortè is legit in Græco συγκαληροὶς. Est enim minima differentia. Apud Hier. loco suprâ citato legitur: *Et sicut cohæredibus multiplicis gratiæ.* Quod nec cum Græcis nec cum Latinis consonat. Credibile est B. Hier. de memoria citantem, accepisse partem verborum istorum ex cap. 4. v. 10.

UT NON IMPEDIANTHUR ORATIONES VESTRÆ. Impediantur, Græcè interrumpantur, scilicet iis temporibus quibus orandum est. Simile cum eo quod Paulus de abstinencia tori conjugalis scribit 1. Cor. 7. *Ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi.* Hinc apparet, ut antè dixi, de opere conjugali etiam Petro sermonem esse; ut merito dicat Hieronymus, eodem sensu, quia eodem spiritu, dictum esse ab utroque Apostolo, impediri orationes of-

Nota, præceptum Apostoli de temperantia in usu conjugii servanda.

Nota juxta alium sensum uxores non viliter aut serviliter, sed placide & patienter à viris tractandas.

Sensus.

Sensus.

Officio conjugali impediri orationes.

ficio conjugali. Etenim distinguenda sunt tempora orationis & complexus conjugalis; juxta illud Ecclesiastæ 3. *Tempus amplexandi; & tempus longè fieri ab amplexibus.* Quæ tempora religiosè observabant fideles ecclesiæ primitivæ. Vide quæ de ea re copiosius annotavimus ad locum 2. Cor. 7.

Porro utriusque Apostoli locum Oecumenius ita comparat, ut dicat, Paulum apertius loqui de actu conjugali, *Ne fraudetis invicem*, &c. Petrum autem verecundius & castius, dicendo: *cohabitanter secundum scientiam*, &c. Quod totum huc pertinere putat Oecumenius sensu non improbabili. Nam sicut Hebræis, *cognoscere*, & Græcis eo tropo sermonis, qui altissimus dicitur, *ομιλεῖν*, colloqui; aliquando significat concubitum; ut Dan. 14. bis terve: sic etiam *κοιναῖον*, cohabitare, dicitur interdum de contubernio conjugali.

Nota cavendum conjugibus nemini dissidiis ipsorum ad Deum preces impediuntur.

Jam qui præcedentia generaliter intelligunt de domestica conversatione conjugum; hujus partis adjunctæ rationem adferunt istam, quod ritè Deus invocari nequeat, nisi tranquillis ac sedatis animis. Nam jurgia, rixæ, dissidia puritati & fervori orationis vehementer contraria sunt. Unde & Paulus viros ad orandum exhortans, 1. Tim. 2. adjecit; *Levantes puras manus sine ira & disceptatione.*

8. IN FINE AUTEM, OMNES UNANIMES. Subjicit generalia quædam præcepta quæ ad omnes pertinent. Pro eo quod in multis exemplaribus legabatur, *in fide*, bene Romani correctores restituerunt, *in fine*; quæ vera est lectio, quam exhibent meliores codices. Nam Græcè est, *τὸ ἐν τέλος*, *finis autem*; quod verti potest, *denique, postremo*, quemadmodum & Syrus vertit. Quamquam alii quidam transtulerunt, *Summa*, sive *in summa*. Quod autem in nonnullis, post *unanimis*, additur, *in oratione estote*, ut in Græcis non est, ita nec Latini codices vetustiores agnoscunt: id quod etiam Liranus & Carthusianus annotarunt. Sumptum est autem ex lectione Apostolica *Domin. 5. post Pentecosten*, quæ sic incipit. *Fratres, omnes unanimis in oratione estote*, &c. Visum enim fuit ecclesiæ, ad vocem solitariam *unanimis*, illud adjicere, quod congregatis ad orationem fidelibus opportune conveniret. Neque vero hoc addendum putasset, sublata particula, *in fide*; si eam apud Petrum legisset. De qua re vide notationes F. Lucæ. *Denique*, ait Apostolus, *omnes unanimis*, subaudi, *sitis*; id est, idem sentite, idem sapite; sit vobis cor unum, & anima una. Exhortatio est ad concordiam: quæ & apud Paulum frequens; ut *Roman. 12. & 15. 2. Cor. 13. Philip. 2. & 4.*

Exhortatio ad concordiam.

COMPATIENTES. Græcè *συμπαθεῖς*, quod Erasmus vertit, *similiter affecti*, ut tam ad bona quam ad mala proximorum referatur. Est enim animorum sympathia inter eos qui mutuis bonis & malis afficiuntur, tamquam propriis: sicut & Paulus præcepit, *Roman. 12. Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus.* Igitur hoc præceptum etiam ad concordiam pertinet. Nam de commiseratione, quam compassionem vocant, mox sequitur. FRATERNITATIS AMATORES. Græcè *φιλადελφοί*, id est, *fratrum amantes*. Alii vertunt, *Fraterna præditi charitate.* Fratres intellige Christianos. Itaque præcipit ut Christianos tamquam ex regeneratione fratres, eundem habentes patrem Deum, peculiari complectantur amore. Eadem est præceptio apud Paulum, & quidem sub eodem nomine *φιλadelphίας*, *Romanorum 12. & Heb. 13.*

MISERICORDES. Græcè *ἐὺσπλαγχνοί*, quasi dicat *bonorum viscerum*. Vocabulum est sacre Scripturæ proprium, & ab Hebræorum consuetudine sumptum, qui viscera pro affectibus usurpant. Igitur hac voce significantur ii quorum viscera, ut more scripturæ loquar, super aliorum miseria commo-

ventur, videlicet ad eam tollendam. Eademque fere est etymologia Latini vocabuli *miseriordia*. Porro misericordiæ præceptis, tanquam summè necessariis, refertæ sunt scripturæ,

MODESTI, HUMILES. Hic Græcè tantum legitur, *φιλόφρονες*, id est, *affabiles, humani*, & ad vitæ consuetudinem faciles commodique. Quamquam Oecumenius hoc loco duas separatim virtutes exponit: alteram, quam Latinus interpres, *affabilitatem*; alteram, quam humilitatem sive animi modestiam vocat. Sed & Robertus Stephanus annotavit quatuor codices Græcos, in quibus pro *φιλόφρονες* scriptum legitur *ταπεινόφρονες*. Quod utrumque sibi putavit Oecumenius exponendum; ut vel hæc duo conjuncta legisse videatur, vel singula in diversis codicibus. Similis conjectura de versione vulgata. Aut enim interpres utrumque Græcum vocabulum legit; & vertit his vocibus, *modesti, humiles*: aut (quod est probabilius) ex diveria quâpiam translatione alterum accessit. Nec enim in omnibus codicibus invenitur, *humiles*. Siquidem, ut testatur Erasmus, in utroque codice S. Donatiani additum non erat. Isidorus etiam Clarius notat veteribus codicibus abesse. Est autem humilitas, quam Latini modestiam vocant, cum quis non alta de se sentit, sed verissima sui cognitione sibi apud semetipsum vilescit, talemque se etiam apud alios gerit. Virtus rara; quæ tamen in scripturis commendatissima.

Humilitas qualis virtus.

9. NON REDDENTES MALUM PRO MALO: NEC MALEDICTUM PRO MALEDICTO. Græcè, *aut convitium pro convitio*. Præcipit, ut injuria affecti, nec facto nos ulciscamur, si facto læsi sumus; nec verbo, si verbo quis læsit. Sub quo continetur omnis vindictæ privata prohibitio. Sic & Paulus *Rom. 12. Nulli malum pro malo reddentes.* Et iterum, *Non vosmetipsos defendentes*, id est, *ulciscentes*. Nam quod ad vindictam publicam attinet, ejus potestas & jus ad Deum spectat ejusque ministros. Id enim est quod apud Paulum sequitur, *Sed date locum ira. Scriptum est enim, Mihi vindicta: ego retribuam, dicit Dominus.*

Nota, verba Apostoli à studio vindictæ nos revocantia.

SED E CONTRARIO BENEFACIENTES. Id est, *bene precantes*. Hoc enim opponit secundo membro præcepti superioris: ac si dicat, Si qui maledictis & convitiis vos impetunt; vos è contrario bene eis precemini, bene velitis & optetis, etiam orando pro eis. Ita quoque Paulus *Rom. 12. Benedicite persequentibus vos; benedicite, & nolite maledicere.* De vocabulo *εὐλογεῖν* benedicere, quem usum habeat in scriptura sacra, vide quæ annotavimus ad eundem Pauli locum.

QUIA IN HOC VOCATI ESTIS, UT BENEDITIONEM HÆREDITATE POSSIDEATIS. Græcè, *scientes quod ad hoc vocati estis*, &c. Bifariam autem id exponunt. Quidam sic; *In hoc*, id est ad benedicendum vocati estis quando facti estis Christiani; ut benedicendo promereamini hæreditatem benedictionis futuræ. Plerique verò sic explicant; Vocati estis in hoc sive ad hoc quod sequitur, id est *ut benedictionem hæreditate possideatis*. Qui sensus germanior est. Hortatur enim Petrus ad benedicendum proximis, etiam maledicentibus, argumento sumpto non ex officio Christianorum (nam ad officium hortatur) sed ex ipsorum fine ad quem sint vocati. Est autem vocatio Christianorum ad hæreditatem benedictionis cælestis, à Deo percipiendæ, quando eis dicitur, *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum*, &c. *Matth. 25.* Nam ad ea Christi verba apparet Petrum allusisse; præsertim cum illic idem quoque verbum positum sit, quod hoc loco, *κληρονομήσατε*, hæreditate possidere.

Tale igitur est quod dicit. Quod si benedictionem quæ in possessione cælestium bonorum consi-

rit, ad quam vocati sumus, consequi cupimus; utique debemus & nos proximis, quantum in nobis est, benedicere; Deum precantes ut à peccato conversi, ad illius cælestis benedictionis hæreditatem una nobiscum perveniant. Regnum cæleste vocatur, *benedictio*, quia effectus est benedictionis ac beneficentiæ divinæ erga nos. Nam Dei *benedicere* benefacere est. Vocatur etiam *hæreditas*; quia jure adoptionis eam velut hæreditatem accepturi sumus.

10. QUI ENIM VULT VITAM DILIGERE, ET DIES VIDERE BONOS. Ad benedicendum proximis hortatus est, proposito præmio benedictionis cælestis: Idipsum nunc confirmat verbis è *Psalmo* 33. desumptis; quibus homini bene lingua sua utenti, & bene viventi, felicitas promittitur. Recitat autem verba prout apud LXX. leguntur, nisi quod ea quæ *Psalmista* dicit in secunda persona, mutet in tertiam. At neque inter Hebræa & Græca quicquam, quod ad sensum attinet, est discriminis. Hic quidem versus sic in *Psalmo* legitur: *Quis est homo qui vult vitam, diligit dies videre bonos?* Verumtamen potest quod hic habemus, hunc habere sensum; Qui vult & diligit vitam, aut, Qui diligendo diligit, id est, vehementer diligit vitam, ut phrasis sit non dissimilis illi, *Expectans expectavi Dominum* *Psalm* 39. *Gaudens gaudebo in Domino*, *Isa.* 61. *Vitam & dies bonos* intellige felicitatem. Notandum enim, quod David secundum literam dixisse videri potest de longævitate & felicitate temporali, quam servantibus legem promittebat verus testamentum; id à Petro, juxta sensum spiritalem, transferri, seu mavis extendi, ad felicitatem vitæ æternæ, quam promittit novum testamentum. Qui sensus etiam (& quidem principaliter) à Spiritu sancto fuit intentus, nec non ab ipso Davide, tamquam novi testamenti filio. Hæc qui vult & desiderat, faciat quod sequitur.

COERCEAT LINGUAM SUAM A MALO, ET LABIA EJUS NE LOQUANTUR DOLUM. *Labia ejus*; verti potuit & quidem melius *labia sua*; quemadmodum & alii transtulerunt. Regitur enim ab eodem verbo, *coerceat*; ut sit sensus: Cohibeat linguam suam à maledictis, seu convitiis; & labia sua cohibeat, ne per ea proximo suo loquatur cum dolo. Constructionem hanc postulant tam Hebræa quam Græca. Proinde *labia* casus est accusativi, non nominativi. Prohibet hic versus duo linguæ peccata: maledicentiam, quæ manifesta linguæ adversus proximum injuria est; & sermonem dolosum, quæ est injuria latens eoque nocentior. Sub his autem cetera omnia locutionis peccata prohibita debent intelligi: quemadmodum è diverso præceptæ virtutes illis contrariæ; nominatim *εὐλογία* seu benedictio, qua proximis ex animo bene precamur. Nam ad eam suadendam, spectat hæc B. Petri probatio ex *Psalmo* petita.

11. DECLINET A MALO ET FACIAT BONUM. Ita declinet à malo, id est, peccato; ut ne pro malo quidem malum reddat, nec maledictum pro maledicto: *Faciat* autem & operetur quod bonum est, etiam usque ad dilectionem inimicorum, reddens bona pro malis, & benedictionem pro maledictione. Duas expressit absolutæ justitiæ partes: quæ sunt *declinare à malo, & facere bonum*. Neque enim satis est à malo declinare; sed oportet etiam quod bonum est, facere. Verbi gratia, non satis tibi fuerit non rapere aliena, nisi & tua misericorditer indigentibus tribuas. *Omnis enim arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur*, *Matth.* 3. & 7.

INQUIRAT PACEM ET SEQUATUR EAM. Græcè: *Quærat pacem & persequatur eam*. *Quærare pacem*, Hebraïsmus est, pro eo quod Latine dicimus, paci studere, ut *Jerem.* 29. *Quærite pacem civitatis, ad*

quam transmigrare vos feci. Et 38. *Homo iste non quærit pacem populo huic, sed malum*. *Persequi pacem*, est totis viribus incumbere paci consequendæ ac retinendæ. *Non enim sufficit pacem quærere, nisi inventam fugientemque omni studio prosequamur*, ait Hieronymus in epistola ad Rusticum. Interpres Græcum verbum *διώκει* alibi vertit *sectari*: ut *Rom.* 12. *Hospitalitatem sectantes*, 1. *Corinth.* 14. *Sectamini charitatem*, 1. *Tim.* 6. *Sectare justitiam*. *Pax* intelligitur hoc loco, quemadmodum & in *Psalmo*, quæ cum proximis habetur; de qua Paulus *Rom.* 12. *Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus pacem habentes*. Quamquam isunt qui extendant ad pacem quam quisque cum Deo & cum semetipso habere debet.

12. QUIA OCULI DOMINI SUPER JUSTOS; ET AURES EJUS IN PRECES EORUM. Græcè, *ad deprecationem eorum*. Hæc pars ostendit supradictæ promissionis veritatem; ac si dicat. Qui hæc fecerit quæ proximè dicta sunt; vitam consequetur & dies bonos, id est, felicitatem. Is enim justus est. Atqui Dominus eos qui justitiam colunt, benignis oculis respicit, curam eorum gerens, & ad felicitatem provehens: Sed & benignas ac faciles aures præbet eorum precibus; promptus ad exaudiendum & præstandum quod petunt, id est, vitam quam volunt, & dies bonos quos diligunt. *Oculos & aures* figuratè Deo ascribi, metaphora ab hominibus sumpta, notissimum est.

VULTUS AUTEM DOMINI SUPER FACIENTES MALA. *Vultus*, Græcè *πρόσωπον*, *facies, aspectus*. Addit huic versiculo *Psalmista*: *Ut perdat de terra memoriam eorum*. Qua parte explicatur quem *vultus*, sive aspectum Domini intelligat; nempe qualis esse solet hominis irati & concitati ad vindictam. Quamvis enim tam Hebraica dictio, quam Græca *πρόσωπον* mediæ significationis sit in scripturis, ac frequenter in bonam partem accipitur, ut *Num.* 6. bis in eadem benedicendi formula, *Ostendat Dominus faciem suam tibi, & misereatur tui*; *Convertat Dominus vultum ad te, & det tibi pacem*: Interdum tamen in malo sumuntur; ut *Psalm.* 20. *Pones eos ut clibanum ignis in tempore vultus tui*, id est, iracundiæ tuæ. Utro autem modo accipiantur, declarat scripturæ circumstantia: ut hoc loco; maxime quia in *Psalmo* sequitur, *ut perdat de terra, &c.* Sensus igitur est: Dominum respicere quidem etiam eos qui mala faciunt; verum non benigno vultu, sed torvo suæ indignationis aspectu: non ut servet & exaudiat, sed ut aliquando perdat & aboleat de terra, id est, ex hominibus memoriam eorum, adeo ut viventium nemo sit, qui de eis honorificè loquatur. Quod ut plerumque contingit malis in hoc sæculo; ita perfectè & sine exceptione contingeret in futuro.

13. ET QUIS EST QUI VOBIS NOCEAT, SI BONI EMULATORES FUERITIS? *Boni*, Græcè *τὸ ἀγαθόν*, id est, *bonitatis*. Substantivè enim sumitur, quemadmodum apud Joannem in 2. epist. *Noli imitari malum, sed quod bonum est*. Nam & hic legitur *imitatores*, Græcè *μιμηταί*, quod interpretes vertit, *emulatores*. Hanc partem quidam sic intelligunt. Nemo est qui nocere vobis possit, id est, verum inferre nocumentum, si sectemini quod bonum est; quia ut dictum est, *oculi Domini super justos*. Etenim, ut ait Paulus *Rom.* 8. *Si Deus pro nobis; quis contra nos?* Quibus diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum; etiam adversa, quæcumque patimur à malis hominibus. Et huc referunt illud Chrysostomi, *Nominem laedi nisi à seipso*.

Verum alii accipiunt hoc dictum à Petro ad confirmationem præcedentium: ac si dicat, promissionem illam à Davide scriptam, *Quis est homo qui vult vitam, &c.* etsi principaliter referenda sit ad vitam futuri sæculi, pertinere tamen etiam suo modo ad præsens sæculum. Fit enim ut plurimum ut qui

Dei providentia & benignitas super justos.

Sensus.

Locus è *Psalm.* 33. explicatur.

Dux partes justitiæ, declinare à malo, & facere bonum.

Nota ad mores.

Quomodo
declinari pos-
sint impro-
rum homi-
nū injuriæ, ni-
mirum con-
tinentia lin-
guæ, studio
pacis, &c.

linguam suam bene moderantur, & pacem amant, omnibusque student benefacere, lædere neminem, tranquille & feliciter agant, certè minus obnoxii sint hominum improborum injuriis: quod est *dies videre bonos* juxta modum vitæ præsentis.

Est igitur argumentum à communi experientia sumptum, maximè extra tempora persecutionis fidei. Nam quod ait Paulus, & huic contrarium videri potest, *Omnes qui pie volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur*, 2. Tim. 3. potissimum accipi debet de tempore quo propter religionem commoveretur persecutio. Tunc enim præcipuè patiuntur ii qui verè pii sunt. Et hanc exceptionem videns Petrus, subjunxit.

14. SED ET SI QUID PATIMINI PROPTER JUSTITIAM; BEATI. Græcè: *Sed si etiam patiamini*, &c. Voculam quidam interpretes addit de suo. Dicit hoc Petrus, quod ex ore magistri audiverat; *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam*, id est, pro justitia retinenda. Ubi *justitia* quidem significat quodcumque opus virtutis: respicit tamen Petrus ad confessionem fidei Christianæ; uti sequentia declarant. Unde & sequenti capite loquitur sententia simili: *Si autem patiatur quis ut Christianus, non erubescat*, &c. Tale igitur est quod dicit; Quod si etiam contingat vos affligi propter justitiam & pietatem, non ideo minuetur vobis felicitas quam promittit psalmographus; imò sic quàm maximè eritis beati, videlicet spè certissima regni cælestis. Sic enim Christus ipse eam beatitudinem exponit, inquit, *Quoniam ipsorum est regnum celorum*, Matth. 5.

TIMOREM AUTEM EORUM NE TIMUERITIS. Eorum refert illos qui præcedenti parte intelligebantur in voce *patimini*; scilicet à malis seu persecutoribus. Sunt qui partem hanc ita interpretantur; Vester timor non sit qualis esse solet timor illorum, id est, mundanus, quo timentes amittere temporalia bona, deserunt virtutis ac justitiæ bonum, & sic amittunt æterna bona: At verior sensus est: Ne timeatis persecutores vestros, terrorem vobis immittebant propositis suppliciis & damnis temporalibus. Est enim Hebraismus, *timere timorem alicujus*, id est, ea formidabilia metuere quæ quispiam minatur vel adhibet. Sic Psal. 63. *A timore inimici eripe animam meam*, id est, à periculis quæ intentat inimicus. Vide etiam quæ superius annotata ad illud; *Non pertimentes ullam perturbationem*. Monet ergo S. Petrus, ne metuant eos qui se propter justitiam persequuntur, tamquam auferre ipsis possint suum bonum quo felices sunt; quum è contrario viam potius ipsis parent ad beatitudinem.

ET NON CONTURBEMINI. Quod in quibusdam codicibus legitur *ut pro* & corrigendum est. Græcè *unde, neque conturbemini*, id est, ea res vos non turbet, sed animi constantiam tenete. Ita Christus suos confirmat Jo. 14. *Non turbetur cor vestrum*. Porro non dubium quin Apostolus in hac tota sententia imitatus sit Isaiam Prophetam. Cujus hæc sunt verba populum Judaicum consolantis, cap. 8. *Timorem ejus* (scilicet hostilis exercitus) *ne timeatis, neque paveatis*. Sunt enim Græca prorsus eadem. Quin ad eundem locum alludit etiam quod sequitur.

15. DOMINUM AUTEM CHRISTUM SANCTIFICATE IN CORDIBUS VESTRIS. Christum, Græcè *Deum*; tamen si in translatione Syriaca legitur *Messiam* seu *Christum*. Quæ lectio etiam in nonnullis est Græcis. Apud Isaiam, tam in Hebræo quàm in Græco, sic habetur: *Dominum exercituum ipsum sanctificare*. Fortè B. Petrus idcirco Christum nominare voluit ut ejus innueret divinitatem; quum sit ille dominus exercituum de quo Propheta loquitur. Sensus Apostoli est: Ex intimo corde Christum Dominum sanctificate, id est, sanctum ac verè metuendum

agnoscite; & talem, ut ab omnibus agnoscatur, prædicatur; non sermone tantum, sed & rebus ipsis. Sanctificatur enim à nobis Deus seu nomen Dei; juxta illud *Sanctificetur nomen tuum*, quando id agimus verbis & factis, & tota nostra conversatione, ut nomen Dei glorificetur.

PARATI SEMPER AD SATISFACTIONEM OMNI POSCENTI VOS RATIONEM DE EA QUÆ IN VOBIS EST SPES. Quod quidam codices addunt, & fide; quamvis etiam Beda legisse videtur; nec in Græcis est, nec in latinis castigationibus. Gregorius quoque par. 2. cura past. cap. ult. citans hunc locum non addidit. Syra quidem versio sic habet: *De spe fidei*, sive ut in manuscripto codice legitur, *de spe fidei vestre*: Sed id addidit Syrus, ut paraphrastes, explicare volens mentem B. Petri. Satisfactionem dixit interpretes quod Græcè est, ἀπολογία, id est, defensionem, responsum ad ea quæ objicit adversarius. Quodque vertit rationem, in Græco est λόγος: pro quo Syrus & Latini quidam, sermonem transtulerunt. Quamquam sensus eodem redit; qui hujusmodi est: Quoniam infideles spem vestram quam in Christo habetis de vita & gloria futura, jactitant inanem esse: propterea moneo ut semper habeatis in promptu, velut ex meditato responsum, qua spem vestram seu fidem gloriæ speratæ rationabilem ostendatis; sive sit adversarius, sive quispiam discendi ac sciendi cupidus, qui rationem à vobis exigit cur in præsentī vita tam dura patiamini, contemnentes bona vitæ hujus.

Sed hoc non ita accipiendum, ac si velit Petrus omnes Christianos esse Theologos, qui norint de fidei dogmatibus, aut docendo aut respondendo, differere. Numquid enim omnes doctores? Minimè. Divisiones enim gratiarum sunt. Et alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ; alii autem sermo scientiæ secundum eundem spiritum, 1. Corinth. 1. Nec ab omnibus, sed ab episcopo requirit Paulus, ut potens sit eos qui contradicunt arguere, Tit. 1. Quæ scientia, ait Augustinus lib. 14. de Trinit. cap. 1. non polleant fideles plurimi; quamvis polleant ipsa fide plurimum. Aliud est enim scire tantummodo quid homo credere debeat propter adipiscendam vitam beatam; aliud autem scire, quemadmodum hoc ipsum & pils opituletur, & contra impios defendatur. Hæc ille.

Non aliud ergo Petrus exigit ab unoquoque fidelium, quàm ut de iis quæ ex fide Christiana sperat, & omnino de iis quæ fidei sunt, interrogantibus ac rationem poscentibus, juxta suum quisque modum respondere ac satisfacere possit. Sunt enim rationes quædam generales, quibus utcumque tueri se poterat quilibet Christianus adversus paganos, & quærentibus satisfacere: veluti quod religio Christiana prænuntiata sit à Prophetis; quod innumeris miraculis à Christo & Apostolis ejus confirmata; quod doceat justitiam, innocentiam ac beneficentiam usque ad dilectionem inimicorum; quod sit religio castissima. Item, Mundum unius Dei providentia regi, quæ postulat, ut unusquisque tandem recipiat secundum opera sua: Deo nihil esse impossibile. Nec mirandum, si quæ credimus & speramus, humanum superent intellectum; quoniam in ipsa etiam rerum natura plurima sunt quæ consequi ingenio non valemus.

Ad hunc modum, etiam hodie nequaquam desunt rationes & argumenta generalia velut principia quædam, quibus instructos esse oportet fideles (instruendos utique à suis parochis) adversus hæreticos fidem nostram Catholicam oppugnantes, aut de ea disputare volentes. Ea sunt: Ecclesiam Christiani esse unam, eamque, visibilem, manifestam, ab Apostolis ad nos usque successione episcoporum continuatam; in qua tot sancti fuere diversis temporibus martyres & confessores, quorum sangui-

Sensus.

An Petrus
omnes
Christianos
velit esse
Theolog.

Generalia
quædam
principia,
quibus fide-
les instructos
esse oportet.

Sensus.

Sensus.

Sensus.

ne doctrina, miraculis fides Catholica jam olim consignata sit atque sancita. Ad eam Ecclesiam audiendam, quod ipsa columna sit & firmamentum veritatis, scripturam sacram nos remittere. Ita sanè Joannes Apostolus 1. epist. 4. suos fideles instruit: quibus cum dixisset, *Probate spiritus si ex Deo sint*; hanc generalem probandi regulam paulò post eis præscribit; *Qui novit Deum, audit nos*, id est, Apostolos & eorum discipulos ac successores. *Qui non est ex Deo, non audit nos. In hoc cognovimus spiritum veritatis & spiritum erroris.*

Quamquam & rationes sive argumenta quædam magis specialia, fidelibus ad respondendum in promptu esse, prout talium capaces sunt, vehementer expedit. Quod autem Petrus universe dicit, *omni poscenti*, sic intellige, modò fructus inde speretur, vel in eo cui respondeas, vel in aliis. Alioqui tenendum illud Salvatoris; *Nolite dare sanctum canibus*, Matth. 7.

16. SED CUM MODESTIA ET TIMORE. Græcè, *cum mansuetudine & timore*, non addita vocula adversante sed. *Timorem*, Dei quidam hîc intelligunt: alii timorem hominum; quod est probabilius, ut ad eosdem referatur modestia seu mansuetudo, & timor seu reverentia; quemadmodum Erasmus vertit. Itaque præcepit Apostolus, fideles interrogatos de fide, non contentiosè nec arroganter aut protervè respondere; sed cum mansuetudine ac modestia, deinde & cum reverentia, prout ea cuique personæ debetur; maximè si apud judicem aut quemcumque dignitate superiorem sit ratio spei nostræ reddenda: secundum illud Pauli, *cum timorem, timorem*, Rom. 13. Hujusmodi namque responsio non solum decet Christianam professionem; verum etiam minus inde periculi est, ac major fructus. *Responsio mollis*, ait Sapiens, *frangit iram*; *sermo durus suscitatur furem*, Prover. 15.

Nota vitam
professioni
debere res-
pondere.

CONSCIENCIAM HABENTES BONAM. Profitentibus fidem Christianam, ac de ea cum interrogantur respondentibus, imprimis necessaria est bona conscientia; quam exterius prodat vita sancta & inculcata. Hæc enim loquendi præbet fiduciam. Quod si vita professioni non respondeat, non modò nullus erit profectus ex disputatione quantumvis docta; sed etiam dispendium sequetur, apud eos qui de sermone ex moribus judicant.

Sensus.

UT IN EO QUOD DETRAHUNT VOBIS, CONFUNDANTUR, QUI CALUMNIANTUR VESTRAM BONAM IN CHRISTO CONVERSATIONEM. Vobis; addunt Græca, *tamquam malefactoribus*. Syra, *tamquam hominibus malis*. Sed additum videri potest ex cap. præced. v. 12. ubi sic legebamus; *ut in eo quod detrahunt de vobis tamquam de malefactoribus*. Quæ verba prorsus eadem hoc loco sunt in Græco. Quamquam econtrario Syrus illud, *tamquam de malefactoribus*, in superiori capite omnino non legit. Referenda est hæc pars ad præcedentia ab eo loco ubi dixit: *Parati semper ad satisfactionem*, &c. Nam sensus est: Si de spe vestra interrogati, respondeatis cum ratione; si placidè ac reverenter; si denique ad hæc vitam adfertis integram & inculpatam: ita futurum est ut obrectatores vestri, qui *conversationem vestram*, id est, vitam quam agitis juxta Christi doctrinam, calumniantur ut maleficam ac fucam, suæ sycophantiæ & improbitatis tandem convicti, pudeant & obmutescere cogantur.

Sensum tamen non paulò commodiorem suggerit textus Syriacus, in quo particula similitudinis, *tamquam*, secundo loco repetitur; ad hunc modum *tamquam viri qui calumniantur conversationes vestras bonas quæ sunt in Christo*. Sic enim sensus est: Ita fiet, ut qui malè de vobis loquuntur tamquam de maleficis & sceleratis hominibus, ipsi vicissim, tamquam calumniatores sanctæ vestræ conversationis, malè

audiant & erubescant. Probabilis certè lectio: fierique potest ut particula *ut* in Græco textu jam olim vel incuria vel imperitia scribentium, qui superfluum putarent, omissa fuerit. Convenit hic locus cum eo qui est in capite superiore: *Ut benefacientes obmutescere faciatis imprudentium hominum ignorantiam*. Nec enim piget Apostolum rem necessariam sæpius inculcare.

17. MELIUS EST ENIM BENEFACIENTES (SI VOLUNTAS DEI VELIT) PATI, QUAM MALEFACIENTES. Consolatio est, ab eo quod magis optabile; simul & à voluntate Dei, cui acquiescendum est. In multis codicibus legebatur, *ut benefacientes*, adjecta videlicet particula *ut*. Sed ea meliorum codicum opem merito rejecta est à correctoribus Romanis. Nam & in Græco nihil ei respondet. Porro melius esse dicit *benefacientem pati quam malefacientem*, quod ad eum attinet qui patitur (id enim hîc spectat Apostolus) non quod ad eum qui infert passionem; ut qui benefacientem lædens, contra justitiam agat, sibi que ipsi noceat longè magis. Addit autem, *si voluntas Dei velit*; non solum ut innuat malos nihil posse in bonos nisi Deus permiserit: verum etiam ut intelligamus, nullam afflictionem nobis inferri ab homine quocumque, ac ne quidem à diabolo, nisi Deo volente, & non tantum permittente. Nam ad id significandum loquitur geminatè, *si velit voluntas Dei*, id est, si Dei voluntas, sive Deus per suam voluntatem, statuatur patiendum esse. Quod verò apud Augustinum lib. 22. contra Faustum cap. 20. pro voluntate legitur (*spiritus: Si spiritus Dei velit*; (quamquam eundem sensum facit) vel mendoso codici Græco imputandum arbitror, vel oscitantæ interpretis qui *πνεῦμα* legerit ubi *θελημα* scriptum erat.

Nota nul-
lam afflictio-
nem à quo-
cum infer-
ri nobis nisi
Deo permit-
tente, imò
etiam volen-
te.

18. QUIA ET CHRISTUS SEMEL PRO PECCATIS NOSTRIS MORTUUS EST, JUSTUS PRO INJUSTIS. *Nostri*, in Græco & Syriaco non additur: Multi quoque Latini codices manuscripti non agnoscunt. Nec Græca habent, *mortuus est*, sed *παθὼν πάσας* passus est. Dixerat enim Apostolus, *melius est benefacientes pati*. Quod nunc confirmat exemplo Christi, qui justus cum esset, passus fuit pro injustis. Non dubium tamen quin de passione mortis loquatur Petrus; maximè quia addit *semel*. Sic enim Paulus Rom. 6. *Peccato mortuus est semel*; & Heb. 9. *Per proprium sanguinem introivit semel in sancta*. Et iterum: *Christus semel oblatus est, ad multorum exhaustiendæ peccata*. Sed & Syrus hoc loco *passionem mortis* expressit. Pro peccatis, intellige abolendis ipsa Christi passione, velut solutione pænæ quæ pro illis debebatur. Id enim significat hic sermo, *Christus passus est, mortuus est pro peccatis*. Sed quorum peccatis? multorum; ut Paulum jam dicentem audivimus, id est, electorum, sicut & ipse Dominus dicit; *Hic est sanguis meus qui pro multis*, id est, pro omnibus electis, effundetur in remissionem peccatorum, Matth. 26. Dicit autem *semel*; ut efficaciam mortis Christi declararet, quæ una, nec unquam iteranda, valet ad omnia omnium sæculorum peccata delenda. Denique addit; *justus pro injustis*, ad confirmandam exhortationem, ut dixi; nec non ad commendandam immensam Christi erga nos charitatem, *Quoniam cum adhuc peccatores essemus, pro nobis mortuus est*, Rom. 5.

UT NOS OFFERRET, DEO. Offerret, Græcè *προσφέρειν* adduceret, scilicet aberrantes: sicut dixit capite præcedenti. *Eratis sicut oves errantes; sed conversi estis nunc ad pastorem*, &c. August. lib. 1. de peccat. mer. & remiss. cap. 27. & in ep. 99. sic legit: Ut nos adducat ad Deum. Potest tamen adductio intelligi per modum oblationis & doni: quomodo legimus passim in Levitico & Numeris, de adducendis hostiis ad offerendum, *Christus enim*, ait Hesselius

nunc offert nos Deo tanquam sacrificium; dum gratia sua concupiscentiam nostram mortificat: In futuro autem, offert tanquam holocaustum; quando toti puri toto corde Deo serviemus. Quamquam simplicior sensus est, ab eodem autore traditus; Christum ad Deum nos adducere, dum eum ob peccata nobis offensum, propitium reddit; dumque similitudine morum & affectuum Deo propinquos facit.

MORTIFICATUS QUIDEM CARNE, VIVIFICATUS AUTEM SPIRITU. Sic lego ex castigatione Romana, cum prius in plerisque libris haberetur, *Mortificatus, vivificatus*, accusativo plurali. Sed veram lectionem probant tam Græca quam Syriaca; faventque Latini codices manuscriptorum probatiorum, & veteres concordantiæ. His adde Græcos scriptores Clementem Alexand. lib. 6. *Strom.* Epiphanium *heresi* 51. & 77. & Oecumenium in *comm.* Imò & Latinos, Hieron. in *Isaia* caput 54. ubi pro *mortificatus*, legit *occisus*. Ruffinum in *expos. symboli*, & Augustinum *serm.* 14. de *verbis Apost.* cap. 16. & *ep.* 99. Quare prætermisissis eorum commentariis qui pluralem numerum legerunt, velut impertinentibus; veræ lectionis sensum requiramus: qui ferè pendet ab intellectu vocabuli *spiritu*. Quidam enim *spiritum* interpretantur vel divinitatem vel Spiritum sanctum: Alii verò animam Christi, de qua moriens dixit Patri, *In manus tuas commendo spiritum meum*, Lucæ. 32.

1. Sensus.

Priori modo sensus est: Qui Christus dum pateretur, carne quidem quam mortalem & infirmam gerebat, occisus est & mortuus; sed virtute divinitatis, quæ per mortem ab eo non fuit separata, vel (quod idem est) virtute Spiritus sancti, vivificatus est, id est, ad vitam resuscitatus. Sic Oecumenius, & locis jam citatis Augustinus. Item Athanasius à V. Beda allegatus. Convenit hic sensus cum eo quod Paulus scribit de Christo, 2. Cor. ult. *Nam etsi crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei.*

2. Sensus.

Posteriori modo, potest intelligi *vivificatus spiritu*, quia secundum spiritum, id est animam, non est mortuus, sed vivus permanfit. Nam *vivificare* pro eo quod est vivum servare, non occidere, phrasus est scripturæ, ut 1. Reg. 27. *Virum & mulierem non vivificabat David;* & Act. 7. *Ut exponerent infantes suos, ne vivificarentur.* Sed quid magnum, si anima Christi, moriente carne, vivens permanfit; quando nec in pessimis hominibus anima moritur; ut quæ natura sit immortalis? Quare nec facit ad consolationem piorum qui hinc affliguntur, quod post mortem supersint eorum animæ; nisi beatior aliqua vita secutura sit, exemplo Christi quod hic proponitur.

Proinde melius intelligitur Christus *vivificatus spiritu*, id est, anima, quia factus est in spiritum vivificantem, tunc scilicet quando à morte resurrexit ad vitam immortalem: quemadmodum Paulus loquitur, 1. Cor. 15. *Factus est primus Adam in animam viventem: novissimus Adam in spiritum vivificantem.* Quo loco, quamvis Græci tractatores per *spiritum* significari putent Spiritum sanctum: Latini tamen ferè interpretantur de anima humana; ut factus dicatur Christus *in spiritum vivificantem*, id est, habens spiritum vivificantem, quando anima ejus cœpit perpetuam & immortalem vitam corpori ipsius subministrare, absque subsidio alimenti, tamquam per se ad vitam corpori præstandam conservandamque sufficiens: ut quod prius erat corpus animale, factum fuerit hac ratione spirituale; quemadmodum id à nobis expositum est in ejus loci commentario, & in 2. *sent. dist.* 19. Qui sensus huic loco bene convenit, ut *vivificatus spiritu* Christus intelligatur per resurrectionem; quia tunc vivere cœpit vita immortalis, ad quam sola sine ciborum adminiculis ei sufficiebat animæ præsentia: quod & in reliquis futurum est electis, quorum *primitia* Christus, ut ibidem dicitur. Indicat huic sensum Epistolæ.

Guil. Estii Tom. III.

phanus *heresi* 51. Quomodo autem hic sensus etiam quadret cum eo quod sequitur, paulò post videbimus. Certè per *spiritum*, hinc intelligi animam Christi, docet nos ipsa antithesis quam facit Apostolus, *carnis & spiritus*; docet etiam id quod continuo sequitur Christum in suo spiritu profectum fuisse ad animas quæ erant in carcere.

19. IN QUO ET HIS QUI IN CARCERE ERANT SPIRITIBUS VENIENS PRÆDICAVIT. Locus hic omnium penè interpretum judicio difficillimus, idemque tam variè expositus, ut novem ejus interpretationes recensent Joan. Lorinus; quibus ipse suam addit decimam; tamen nec omnes attigerit. Unus Arias Montanus locum intellectu facilem esse contendit; nec tamen suum commentarium novum ac singularem, quem adfert, aliis facile persuaserit. Nos quidem paucioribus recitandis erimus contenti: Sed primum ipsius textus vera lectio constituenda est. Pro *carcere* quidam codices *carne* legunt, eamque lectionem Beda exponit, licet alteram quoque non prætermittat. Sed tamen mendosam esse, constat, reclamantibus non solum plerisque, præsertim vetustis, Latinis exemplaribus, item Hieronymo, Augustino & aliis authoribus supra citatis; verum etiam textu Græco, qui habet *ἐν φυλακῇ, in custodia seu carcere.*

Quod verò Joan. Calvinus *φυλακῇ* interpretatur *speculam*, & alii quidam *excubias*; etsi non negamus hæc etiam Græca voce significari, ut *Matth.* 14. ubi legimus *quartam vigiliam noctis*, & *Lucæ* 12. ubi secundam & tertiam vigiliam: multò tamen usitatius in scripturis accipitur pro *carcere*. Et alicubi etiam de carcere infernali dicitur, velut *Apoc.* 20. *Solvetur Satanas de carcere suo.* Nec ob aliud Calvinus ad *speculam* confugit, quàm quia non ei placet Catholicum dogma, aliquas fidelium piorum animas, sive quoniam ante Christi adventum, sive nunc, apud inferos detineri. Nam *specula* significatio præsentis loco parum aptè quadrat, ut infra demonstrabimus.

Notandum præterea, in Græco tantum legi *τῶ ἐν φυλακῇ πνεύματι*, *his qui in carcere spiritibus*, ut vel *erant* vel *sunt* in Latina versione supplendi, necesse sit. Et quamvis nonnulli *sunt* supplendum putent: multò melius tamen noster interpretes, ut & alii ferè omnes, *erant* suppleverunt. Nam verbum præteriti temporis *prædicavit* supplementum postulat temporis consimilis, *erant* vel *fuerunt*, eo scilicet tempore quo *prædicavit*. Rursus; quod in quibusdam codicibus addito participio legitur, *in carcere conclusi erant*, quamvis & Beda sic legat idque etiam Syriacæ paraphrasi conforme sit: in melioribus tamen Latinis, quorum & Beda meminit, non habetur; ut nec in ullis Græcis, unum si demas à Rob. Stephano annotatum; sed fidei non magnæ, quod existimetur ad Latinos codices esse commodatus: tamen ista additio sensum non mutat; imò facta videtur ad sensum explicandum.

Tertia lectionis varietas est in vocabulo, *spiritibus*, pro quo multi codices etiam manuscripti legunt *spiritu*. Verum Græca constanter exhibent numerum pluralem *πνεύματι*, *spiritibus*, pro quo Syrus transtulit, *animabus*; Ea quoque lectio est veterum Patrum tam Latinorum quàm Græcorum: ut hanc velut sinceriores meritò præ altera elegerint Romani correctores. Cum autem *πνεύματι* & *πνεύματι* tantum literula distent: fieri sanè potuit ut interpretes, vel noster, vel alius quispiam, alterum pro altero legeret ac transferret.

Denique sciendum loco participii *veniens*, in Græco legi *προεὶδης*, præteriti temporis participium, id est, *profectus*, ut alii vertunt & ipse interpretes paulò post, *profectus in calum*. Erasmus autem Hentenio suffragante, resolvere maluit in verbum; hoc modo reddens sententiam: *In quo etiam abiit,*

D D d d

& spiritibus qui erant in carcere predicavit. Ruffinus sensum secutus reddidit per verbum, descendit.

20. QUI INCREDULI FUERANT ALIQUANDO. Græcè ἀπεθνήσκοντες, hoc est, iis qui credere noluerant olim, quondam, aliquando. Erasmus vertit, inobedientibus. Verum Græca vox passim in scripturis usurpatur de iis qui fidem veritati satis declaratae adhibere pertinaciter renuunt.

QUANDO EXPECTABANT DEI PATIENTIAM IN DIEBUS NOE, CUM FABRICARETUR ARCA. Græca multa sic habent: Quando semel expectabat Dei patientia, seu longanimitas (μακροθυμία) in diebus Noe, dum apparabatur arca. Quamquam vacula semel in textu Syriaco non legitur; & Græca variant. Nam multi quidem codices habent ut dixi ὅτι ἀπαξ ἐξέδεχτο, quando semel expectabat: ut etiam legisse videtur Oecumenius; tamen nonnulli προίτε, quando legant ὅτι, quia; quod minus placet. At alii non pauci, etiam à Roberto notati, legunt ὅτι ἀπαξ ἐδέχτο, quando expectabat. Qua Græca voce etiam Paulus libenter utitur: ut ter in eodem cap. 8. Rom. Item 1. Cor. 1. Gal. 3. Philip. 9. Heb. 3. Nec verò particula semel agnita videtur à veteribus Latinis hunc locum citantibus. Nec ad rem propositam facere videtur: nisi dicas significari id quod olim semel Deus fecit in figura, nunc eum facere in re per figuram significata.

Cæterum malè Erasmus, passivè vertit, expectabatur; licet id alii quidam imitati sint. Nam Græcum verbum ἐδέχτο, sive ἀπαξ ἐδέχτο, sive simplex ἐδέχτο, quod Erasmus in quibusdam codicibus haberi testatur, etsi voce medium sit; tamen activè semper accipitur; ut multa ejus generis alia. Plane verisimile est irrepsisse mendum in vulgatam versionem, ut pro eo quod ex Græco transulit interpretes, expectabat Dei patientia, scriptum sit ab indoctis, expectabant Dei patientiam. Ac profectò in Missali Romano per Clementem Octavum correcto, in epistola feriæ sextæ Paschalis, legitur, expectabat Dei patientia. Quomodo legunt Hieronymus & Augustinus, item Idacius episcopus libro scripto contra Varimadum; imò & inter recentiores Dionysius Carthusianus. Bedam quoque eo modo legisse, commentarius ejus haud obscure significat. Dicitur autem patientia Dei expectare, quia Deus patienter expectat. Quomodo de eo dicit hic Apostolus in 2. epist. cap. 3. Patienter agit propter vos. Alioqui, dicere quod homines expectant Dei patientiam, nec usitatum est scripturis, nec sensum habet commodum. Qua ratione etiam Erasmi versio, de qua dixi, improbat.

IN QUA PAUCI, ID EST, OCTO ANIMÆ SALVÆ FACTÆ SUNT PER AQUAM. Pauci, Græcè pauca; ut ad animas referatur. Per quas tamen homines significantur synecdochicè. Nota est historia Gen. 7. Deum propter hominum peccata mundo diluvium induxisse, eoque omnes periisse, exceptis octo quos arca servavit. Qui quidem per aquam salvi facti dicuntur, quia aqua, quæ cæteros exstinxit, arcam elevans in sublime, effecit ne qui in ea erant unà cum aliis extinguerentur. Nonnulli per aquam, exponunt, in aqua salvos factos, cæteris in aqua pereuntibus. Verum prior sensus magis convenit cum antitypo, id est, baptismo salvifico, de quo statim audiemus.

Nunc ad totius loci sensum explicandum veniamus. Ubi primum cavendus error eorum, qui B. Petri verba in hunc sensum interpretati sunt, spiritus impiorum Christi ad inferos descendentes prædicatione conversos, & liberatos fuisse. Cujus erroris Beda meminit, eumque tacito nomine ascribit Hilario: qui enarrans illa verba Psalmi 118. Quando consolaberis me? sive, ut ille legit, exhortaberis me? post alia sic ait: Scit, Propheta, hanc exhor-

tationem sanctos quiescentes in inferno desiderare. Scit, testante Petro, descendente in inferna Domino, etiam his qui in carcere erant, & increduli quondam fuerunt in diebus Noe, exhortationem prædicatam fuisse. Verum quomodo sanè & catholicè possint hæc infrà accipi, pluribus declarat Hesselius, ut nos verba breviter dicemus. Leguntur similia apud Hieron. in quest. super Genesim ad illud cap. 6. Non permanebit spiritus meus in homine, &c. Pro quo dicit in Hebræo: Non judicabit spiritus meus homines istos in æternum; quia caro sunt. Sic autem exponit: Quia fragilis est in homine conditio, non eos ad æternos servabo cruciatus: sed hic illis restituam quod merentur. Ergo non servitutem sed clementiam Dei sonat; dum peccator hic pro suo scelere visitatur. Hæc ille. Quæ eadem Eucherius in Genesim scribens suo commentario inseruit.

His affine est, quod de iis quorum copora ceciderunt in deserto, quosque Paulus Hebr. 3. & 4. accusat incredulitatis, idem Hieronymus Ezechielis Prophetæ cap. 20. explanans, dicit, eos apud Deum vivere; nec æternis suppliciis reservatos esse, nec deletos de libro viventium, nec consumptos ante faciem Domini.

Porro B. August. in epist. ad Evod. prædicto errore refutato, suggerit hunc sensum, ut spiritus in carcere conclusi intelligantur homines quorum spiritus, id est, animæ erant in carne, atque ignorantie tenebris velut carcere claudebantur, Christumque iis, non in carne, quia nondum incarnatus erat, sed in spiritu, id est, secundum divinitatem, visis congruis alloquendo quos volebat, prædicasse. Sequitur hanc expositionem Beda in comm. & B. Thomas 3. q. 54. art. 2. ad 3. cum paucis aliis.

Non dissimilis sententia est Jo. Hesselii, qui putat vocationem gentium hic à Petro describi, velut explicante quod dixerat, Christum pro injustis mortuum. Nam prophetæ describunt gentes infideles, tamquam vinctos, obtenebratos, vectibus ferreis & portis æreis conclusos & incarceratos; ut Psal. 106 & Isa. 42. & 49. At verò utrique expositioni, tam Augustini quam Hesselii, multum obstat vocabulum spiritibus. Obstat etiam locus capituli sequentis, ubi Petrus seipsum exponit; dicens mortuis evangelizatum esse. Quibus argumentis etiam Arias Montanus refellitur, qui novo sensu spiritus in carcere conclusos interpretatur octo animas inclusas in arca. Quem sensum etiam contextus Apostoli refugit.

Veniendum igitur ad illud in quo cæteri omnes consentiunt, etiam sectarii; spiritus accipi propriè, & quidem non alios hic intelligi quàm spiritus humanos, id est, animas hominum mortuorum: Christumque, iis in carcere, id est in inferno, constitutis prædicasse. Nisi quod Calvinus, ut antè dixi, pro carcere mavult speculam in qua aguntur vigiliæ, ac sensum hunc facit; piorum animas in spem salutis promissæ fuisse intentas, quasi eminus è specula eam expectarent. Verum inepta hæc metaphora est. Nam usus speculæ & vigiliarium non est expectare, sed observare ne quid insidiarum hostis moliat. Sed nec usquam vulgum pro expectatione ponitur.

Tota igitur quæstio est, quibus spiritibus apud inferos, & quid prædicaverit Christus, in spiritu, id est, secundum animam, ad eos profectus. Sic enim illud, in quo, exponimus, consequenter ei quod præcessit, vivificatus autem spiritu; sensu videlicet obvio. Nam quod Oecumenius eam particulam causaliter interpretatur, in quo, id est, ideo; minus usitatum est. Sunt autem de ea quæstione tres generatim opiniones. Quidam enim solos bonos spiritus intelligunt, quibus prædicata sit & præstita ex infernis locis liberatio; alii solos malos, quibus denunciata & confirmata damnatio; alii denique tam bonos

Quæstio:
Quibus spiri-
tibus, & quid
prædicaverit
Christus.

3. Opiniones

quàm malos; quorum aliis liberationis sententia, aliis damnationis annunciata fuerit.

Primæ opinioni favet vocabulum *predicandi*, pro quo sequenti capite reponitur *evangelizandi*. Nam mali in inferno cum sint æternis pœnis irrevocabiliter addicti, nullius jam evangelii sunt capaces. At pro *secunda* opinione facere videtur quod incredulos fuisse dicit eos quibus Christus prædicavit. Denique, pro *tertia* adducitur utrumque: hinc verbum *evangelizandi*; inde, nomen *incredulorum*. Nam apud inferos evangelizari non potuerunt nisi boni.

Inter has opiniones, prima plus cæteris habere videtur probabilitatis; ita tamen ut ex parte totum intelligatur, id est, quod dicitur prædicatum fuisse spiritibus qui fuerant olim increduli, extendatur ad omnes spiritus salutis capaces in inferno positos, quando Christus illuc advenit; tam eos qui erant tunc in sinu Abrahæ (quorum receptaculum limbum Patrum Theologi vocant) quam qui pœnis adhuc detinebantur purgatoriis; inter quos erant illi olim increduli, non omnes, sed aliqui.

Etenim valde credibile est, juxta illud Psalmi 77. *cum occideret eos querebant eum*, multos ex iis qui prædicationem Noë denunciantis interitum peccatoribus, contemserant aut neglexerant (quod hic Petrus vocat incredulos fuisse,) superveniente & inundante diluvio penitentiam ex timore concepisse, veram sed imperfectam. Quorum proinde spiritus in carcerem apud inferos detrusi fuerint, & in eo detenti, donec Christo ad eadem loca descendente liberarentur. Ad quem sensum etiam Hilarii & Hieronymi verba supra dicta possunt aptari. Nam Hilarius distinguit sanctos in inferno quiescentes, id est, in sinu Abrahæ tunc positos, ab iis qui in carcere erant ut in loco pœnali, vetera adhuc peccatorum suorum debita luentes; quem locum purgatorium vocamus.

Hieronymus quoque non sentit aliquos sine pœnitentia discendentes ex hac vita, posse salvari, quod est semperque fuit alienum à doctrina & sensu ecclesiæ, atque inter hæreses recensetur ab Epiphanio *hæresi* 46. & ab Augustino *hæresi* 79. sed Hieronymi verba procedunt ex hypothesi pœnitentiæ ante mortem conceptæ: & non aliter. Nam, ut dixi, verisimile est multos aquis diluvii comprehensos, ad cor rediisse, ac Dei misericordiam impetrasse, ne in æternum perirent. Quod idem liceat dicere de iis quos incendium Sodomiticum corrupuit. Multo magis verò de Israëlitis in deserto prostratis, qui lege divinitus accepta jam instructi erant, nec simul omnes una plaga percussi, sed paulatim per annos quadraginta mortui, interierunt.

Quamquam & de iis qui diluvio perierunt, tale quid dici potest, fuisse veri Dei cultores, sed moribus ac studiis perditissimos. *Omnis quippe caro corrumperat viam suam super terram*, Genes. 6. Non enim usquam legitur quod falsos Deos coluerunt, aut idola sibi fabricaverunt; quando nec constat idololatriam habuisse initium ante diluvium; licet Genebrardus in *sua cronologia* id dicat, sed nullo authore. Quare, veri Dei cultum retinentes facilius potuerunt, invocato ejus nomine, veram animo pœnitentiam concipere, in extremo periculo constituti.

Itaque locus iste Petri sic nobis construendus & explicandus videtur: Christus qui homo hominibus in carne evangelizavit, idem carne mortuus, in spiritu, id est, secundum animam, profectus ad inferos, prædicavit, & ut infra dicitur, evangelizavit; id est, lætum attulit nuncium, spiritibus, hoc est, animabus, quæ apud inferos in carcere, velut pœnarum loco, conclusæ detinebantur: Qui quidem spiritus olim carne induti, increduli fuerant, tunc nimirum quando Deus patienter ac longanimitè (centum

Guill. Estii Tom. III.

videlicet annos) eos expectabat ad pœnitentiam; idque quo tempore Noë jussu divino fabricabat arcam, in qua ipse cum sua familia (quæ in octo hominibus consistebat) servaretur, & servatus fuit ab aquis diluvii, quod peccatoribus superventurum, tam verbo prædicabat quàm facto. Nam & ipsa arcæ fabricatio quædam prædicatio erat. Cui tamen prædicationi ac prædictioni credere noluerunt, (sicut & de generis Loth, admonitis ab eo super everfione Sodomæ, legitur quod *visus est eis quasi ludens loqui*, Gen. 19.) donec venit diluvium & consumpsit omnes. Ex quibus tamen multi, ipsius rei quam credere noluerant experientia & præfenti periculo commoti; tandem, Deo invocato, ad pœnitentiam conversi sunt, & cum spe salutis mortui; propter peccata tamen sua quoad pœnam adhuc expianda, apud inferos, carceri & cruciatibus addicti remanserunt, usque ad Christi redemptoris adventum.

Unde, si *quæras* quid læti nuncii Christus eis prædicaverit; *respondeo*, nunciasse, se redemptorem, & ad hoc venisse ut eos de pœnis & carcere liberaret, atque ex inferis eductos, unâ secem & cum sanctorum patrum spiritibus eveheret ad cælestia. Ut etiam ad eos accommodari sive referri possit illud *Isaia* 61. & *Luca* 4. ubi Christus se missum dicit, *predicare captivis indulgentiam, seu remissionem, & clausis apertionem*. Nam etsi quibusdam illorum pœnæ fortassis adhuc aliquæ solvendæ restarent; potuit tamen Christus quicquid hujusce debiti residuum erat, prorsus condonare. Quod & fecisse eum, vel ex hoc loco probabile; ut hoc pacto, potestatis indulgentias conferendi, quam ecclesiæ suæ relicturus erat, quasdam velut primitias, suo ad inferos adventu, consecraret. Qua de re vide quæ diximus ad *dist. 22. lib. sent.*

Quæret aliquis cur Petrus hoc loco mentionem faciat prædicationis à Christo factæ apud inferos? *Respondeo*, rationem hanc esse, ut ostenderet virtutem passionis Christi, de qua loquebatur, non solum ad vivos pertinere, sed etiam ad inferos penetrare; tamquam videlicet ejus qui *paratus est judicare vivos & mortuos*; ut dicitur cap. sequenti, *Propter hoc enim*, inquit, *& mortuis evangelizatum est*.

Rursum *quæres*, cur de spiritibus eorum qui diluvio perierunt, speciatim meminerit Petrus, ac non potius universè loquatur de omnibus in carcere purgatorio conclusis. *Una ratio est*, quia numquam tanta hominum multitudo simul periit, & secundum animas ad inferna descendit, ut merito ex parte tam notabili, totum intelligatur, uti supra dixi: *Alteratio ratio*, quia viam sibi facere voluit Apostolus ad digressionem quam mox subjungit de sacramento baptismi, ejus insignis figura in diluvio & arcæ præcessit. Hoc enim est quod sequitur.

21. QUOD ET VOS NUNC SIMILIS FORMÆ SALVOS FACIT BAPTISMA. *Similis forma*, Græcè ἀντίτυπον; id est, typo respondens exemplar. Sentit enim, in arca & diluvio typum existisse baptismi; tanquam antitypi, id est rei per typum illum significatæ ac prænunciatæ. Utitur ea voce etiam Paulus Heb. 9. ubi *manuscripta sancta vocat ἀντίτυπα*, id est, *exemplaria verorum*. Quod quo sensu dicat, manente eadem hujus vocis significatione, in ejus loci commentario à nobis expositum est. Eodem sensu mysteria corporis & sanguinis Domini in altari posita, passim à Græcis patribus antitypa vocantur. Porro Græca sic habent: *Quod & nos antitypon nunc salvos facit baptisma*. Nam nos potius quàm vos legendum esse, sicut & in mss. quibusdam codicibus habetur. Latinus saltem textus exposcit; in quo paulò post legitur in prima persona, *ut vita eterna hæredes efficeremur*. Licet ea verba non sint in Græco. Notandum tamen, editione Complutensi seu Regia non legi, *quod*, sed *quæ*, cui, mutato etiam ad

D D d d d ij

Sensus loci superioris admodum, difficilis.

Quæstio.
Quid læti nuncii Christi attulerit detentis in carcere.

Quæstio.

Resp.

Quæstio.

Resp.

hunc modum ordine verborum: *Cui antitypon nunc etiam nos salvos facit baptisma*, ut vocula *o*, cui, referat aquam quæ proximè precessit, Græcè *ὅθεν*, neutri generis. Quæ lectio clarior quidem est, sed haud scio an sincerior; aliis tam multis libris reclamantibus.

Quorum lectio sic potest explicari; Quod *ὅθεν*, quæ aqua, in re illo typo seu figurâ significata; hoc est, ipsum ejus antitypon, quod est baptisma, nunc tempore novi testamenti nos salvos facit salute spiritali, quemadmodum illa aqua ab interitu corporali servabat eos qui in arca erant. Hic observa baptismi sacramento attribui quod salvos nos faciat; quemadmodum & Paulus ipsum vocat *lavacrum regenerationis & renovationis Spiritus sancti*, Tit. 3. Adscribuntur enim hujusmodi effectus sacramentis non ut causis per se & ex natura sua efficacibus, sed velut quibusdam signis atque instrumentis, ad nostram sanctificationem à Christo institutis.

Quomodo
baptismi
Sacramentū
nos salvos fa-
ciat.

Quæstio.
Quomodo
in arca &
aquis dilu-
vii typus
baptismi.

Jam quomodo in historia arcae & aquarum diluvii, typus ac repræsentatio fuerit baptismi; breviter explicandum. Ipsæ quidem aquæ diluvii baptismum significant; arca ecclesiam, vel secundum alios, crucem Christi. Nam ut arca fabricata ex ligno; ita crux ex ligno, & per utrumque salus. Rursus familia Noë arcae inclusa significat eos qui sunt in ecclesia. Qui extra arcam, eos qui extra ecclesiam. Ut enim extra arcam nemo salvatus fuit; ita nec salus est extra ecclesiam. Et tamen etiam submersio eorum qui erant extra arcam, bonæ significationis mysterio non caret. Significat enim peccatorum omnium in baptismo extinctionem atque interitum. Nam & ipsa mersio quæ in baptismo fit, veteris hominis sepulturam adumbrari, Paulus docuit ad Rom. 6. Et ob hanc causam, eorum qui in aquis diluvii fuerunt extincti, Petrus mentionem fecit fortasse in bonum. Item, sicut per aquam Noë cum suis in sublime elevatus est; ita per baptismum sursum ferimur, & cives efficiamur regni cælestis, ut dicere possimus: *Nostra conversatio in talis est*, Phil. 3. Postremo, sicut illic per aquam pauci (quod Petrus hic urget) servati fuerunt, id est, soli illi quos arca continebat; ita, ex toto genere humano pauci salvi fiunt, nec quidem omnes ii qui aqua tanguntur baptismi, sed ii soli qui sese intra ecclesiam continent. Hæc ferè & similia arcae & aquarum diluvii sacramenta, fusius exposita vide apud August. lib. 12. cont. Faust. cap. 14. & multis seq. 15. de civit. Dei. cap. 26. & 27.

NON CARNIS DEPOSITIO SORDIUM, SED CONSCIENTIÆ BONÆ INTERROGATIO IN DEUM. Ordo est; *Non depositio sordium carnis, sed interrogatio bonæ conscientie in Deum*, vel ad Deum. Græcè, *ὅθεν*, quod alii vertunt, *ad Deum*. Quidam *depositionem sordium carnis* interpretantur circumcisionem; quæ erat ablatis sordium carnis, id est, Hebræa phrasi, sordidæ carnis & immundæ, nimirum præputii. Volunt enim hunc Petri sermonem similem esse cum eo quo Paulus Col. 2. circumcisionem vocat expoliationem corporis carnis. Verum de germano loci illius intellectu vide ibi commentarium. Sane constat non illam esse B. Petri sententiam in his verbis. Explicat enim quod dicit, *baptisma nos salvos facere*; utens correctione quadam rhetorica, qua doceat, in ipso baptismi sacramento non tam externam abluitionem (quæ per se tantum valet ad sordes corporis auferendas) spectandam esse, quam conscientie bonæ in Deum interrogationem. Non dicit autem baptismum esse bonæ conscientie interrogationem, sicut hoc nonnulli intellexerunt: sed, cum in baptismo bene & Christianè suscepto, duo sint, exterior ablutio, & conscientie bonæ interrogatio, declarat utri potiores partes ad salutem sint tribuendæ, nempe *interrogationi bonæ conscientie*.

Sed hanc interrogationem non uno modo omnes ex-

ponunt. Multi simpliciter intelligunt animum bene conscium; ut qui per internam interrogationem facto sui ipsius examine, nihil in se reperiatur quod indignum reddat fructu baptismi. Alii, ipsum baptismi effectum significari putant, qui est *aspersio sive mundatio sordium à conscientia mala*; ut loquitur Paulus, Hebr. 10. Nam baptismus bonam facit conscientiam. Remittit enim peccata præterita; ut jam non debeat hominis conscientia propter illa metuere ac trepidare.

Nobis verus ac germanus sensus esse videtur, quem tradit Beda, Apostolum loqui de *interrogatione* quæ fit in ceremoniis baptismi; dum interrogatus qui baptizari vult, an credat in Christum; & renunciet Satanæ ac pompis ejus: bona conscientia, id est, sermone, ex animo respondet se credere, & abrenunciare. Quam *interrogationem* B. Petrus oppositè vocat *ἰνὸς ὕδατος*, id est, *stipulationem*; quo inter duos, uno interrogante & altero respondente contractus fieri solet. Additur autem, *in Deum*, sive *ad Deum*; vel quia res agitur coram Deo, id est, Deo teste; ut referatur ad *interrogationem*: vel quia conscientiam respondentis, an bona sit & sincera, solus videt Deus.

Sensus:
verus ac ger-
manus.

Igitur Apostoli Petri doctrina hoc loco est, fidem internam exteriori professione, dum quis baptizatur, expressam, id esse quod in baptismo nos salvos facit. Non quo hunc effectum ab externa abluitionis ceremonia removeat; sed quo doceat quid sit præcipuum. Sic enim loqui solet scriptura, cum aliud præ alio commendat, ut Osee 6. *Misericordiam volui, & non sacrificium*. Sequitur enim; *Et scientiam Dei plus quam holocausta*. Item 1. Reg. 15. *Numquid vult Dominus holocausta & victimas? & non potius ut obediat voci Domini?* Nam sequitur: *Melior est enim obedientia quam victima*. Ita hoc loco non sic commendatur fides, ut aqua repudiatur. Jam enim dixerat *baptisma nos salvos facere*: sed utrū ad salutem potius sit, ostendit. Nam si utrumque ab altero separes, fides salvare poterit sine baptismo; non autem baptismus sine fide. Nec fides à baptismo suam vim habet; sed baptismus à fide, saltem ut dispositione per se necessaria ad baptismi effectum. Hoc enim est quod Augustinus dicit tract. 80. super Joannem, *Vnde ista tanta virtus aquæ ut corpus tangat & cor abluat: nisi faciente verbo? non quia dicitur, sed quia creditur*. De quo mox subjungit: *Hoc est verbum fidei, quod predicamus*. De eodem & paulo antè: *Detrahe verbum; & quid est aqua nisi aqua?* quia videlicet sine fide aqua corpus quidem tangere poterit, sed cor abluere non poterit: quod tamen facit interdum fides sine aqua, quemadmodum Petrus insinuat Act. 15. cum de Cornelio ejusque familiaribus dicit; *Fide purificans corda eorum*. Vide eundem Augustinum lib. 19. contra Faustum cap. 12. & serm. 3. de verbis Domini. Item Basilium lib. de Spiritu sancto cap. 12. & 15. & Joan. Hesselium in comment. Porro de stipulatione quæ est in ceremoniis baptismi, consule Dionysium lib. de eccles. hierarch. circa finem. Ambrosium de iis qui mysteriis initiantur cap. 3. & 4. August. epist. 23. & Cyrill. lib. 12. in Joan. cap. 14.

Nota, fidem
internam ex-
terna pro-
fessione esse
potiorem.

PER RESURRECTIONEM JESU-CHRISTI. Hæc pars coheret cum illa, *Salvos nos facit baptisma*. Nā quod intercedit; *non carnis depositio*, &c. parentheticum est, signis parentheseos includendum. Quomodo baptismus nos salvet per resurrectionem Jesu Christi, petendum ex interpretatione ejus quod dixit proximo capite, Deum regenerasse nos per resurrectionem Jesu-Christi ex mortuis. Quodque Paulus scribit ad Rom. 4. *Christum resurrexisse propter justificationem nostram*. Est enim hic locus similis: ut sensus sit; Baptisma nos salvos facere per Christi resurrectionem; eo quod Christi resurrectio quamdam

nobis formam exhibeat resurgendi ad iustitiam ac vitæ novitatem, ad quam regeneramur in sacramento baptismi; *ut quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriam patris; ita & nos in novitate ambulemus*, Rom. 6. Hic sensus probatur etiam Joanni Lorino præ aliis quos refert. Nam quod Hesselius sic exponit; *Per resurrectionem Jesu Christi*, id est, virtute Christi mediatoris, qui mortuus est & resurrexit; non videtur satis esse ad explicandam mentem Apostolorum horum duorum Petri & Pauli, qui regenerationem & justificationem & salutem nostram ascribunt resurrectioni Christi.

22. QUI EST IN DEXTERA DEI. Hoc est, *ad dexteram Dei*, quomodo vertit Roman. 8. Id autem dicens non negat Christum esse Deum, sed indicat de eo se loqui secundum naturam qua non est Deus; id est, humanam. Dicitur enim *Christus esse ad dexteram Dei*; quia post Deum supremam in Dei regno potestatem, gloriam, & dignitatem obtinet; tanquam à Deo secundus. Quod utique non secundum naturam in qua genitus est ex Patre, proindeque æqualis est Patri; sed secundum naturam creatam, id est, humanam qua Patre minor est, ei competit. Sed de hac locutione ejusque sensu plenius actum est à nobis in commentariis epistolarum Pauli Rom. 8. Eph. 1. & Heb. 1.

DEGLUTIENS MORTEM, UT VITÆ ATERNÆ HÆREDES EFFICEREMUR. Hæc pericope in Græcis, & Syris codicibus non habetur. Latini tamen omnes exhibent. Fulgentius quoque citat *libro de fide ad Petrum cap. 2.* Sed & Beda interpretatur. Quamquam Rufinus non videtur agnovisse, dum in ea expositione symboli, ad articulum, *Ascendit in calos*, &c. citat hæc B. Petri verba dicentis de Christo: *Qui est in dextera Dei, sedens in calis*. Nam, *sedens in calis*, dixit pro eo quod hic sequitur; *profectus in calum*; mediis, quæ in Græco non habentur, omissis. Et quidem parum commodè post illud, *qui est in dextera Dei*, subiungitur, *deglutiens mortem*; nisi præsens accipias loco præteriti, quasi dictum sit, absumpta morte; Ut sensus sit, Christum ad illam gloriam quam habet ad dexteram Dei sedens, evectum fuisse, postea quam passione & morte sua, velut causa meritoria; deinde & resurrectione ad vitam immortalem, velut exemplari causa, mortem nostram deglutivit, absumpsit ac penitus sustulit, ut vitæ æternæ nos faceret hæredes. Quemadmodum de eo canit ecclesia; *Qui mortem nostram moriendo destruxit; & vitam resurgendo reparavit*. Quod totum in nobis, id est, electis, complebitur per resurrectionem beatam, quando novissima inimica destruetur mors, ut dicitur 1. Cor. 15. Caterum allusio est ad locum Isaïæ 25. *Præcipitabit* (Hebraicè, *absorbebit*) *mortem*. Quod & Paulus citat in eodem capite ad Cor. dicens: *Tunc fiet sermo qui scriptus est: Absorpta est mors in victoria*.

PROFECTUS IN CÆLUM. Aptè connectitur hæc pars cum illa, *Qui est in Dextera Dei*. Estque sermo sic ordinandus, *Qui profectus in calum, est in dextera Dei*, ut hoc dicat Petrus quod habet articulus fi-

dei, *Ascendit ad calos; sedet ad dexteram Dei*. Utrumque verò secundum naturam humanam. Observa, Petrum nunc dicere *profectum in calum*, quem paulò antè dixerat profectum ad inferos. Utitur enim utrobique eodem Græco vocabulo *προηδης*. Ex quo collige contra Calvinum, etiam priorem locum secundum assumptam naturam exponendum esse.

SUBJECTIS SIBI ANGELIS ET POTESTATIBUS ET VIRTUTIBUS. Hæc quoque pars coheret illi, *qui est in dextera Dei*, & eam explicat. *Subjectis sibi angelis*, Græcè *ὑποτάξαντος τῷ ἑαυτῶν ἀγγέλων*, &c. id est, *subjectis ei angelis*; non autem *ὑποτάξαντος ἐαυτῷ τὸς ἀγγέλους*, *subjectis sibi angelis*. Itaque non est sensus, cum ipse sibi subiecisset angelos; sed, cum ei subjecti essent angeli, scilicet à Deo Patre. Loquitur enim Apostolus, ut dictum est, de Christo secundum naturam humanam: cui ut in Christo erat, Deus pater omnem subiecit creaturam, ut ipse Christus homo omnibus superior in dextera Dei sederet. Ita Paulus passim docet Deum Patrem omnia filio subiecisse, etiam angelicos spiritus; ut 1. Cor. 15. *Ephes. 1. Heb. 2.* & ad hoc, iisdem in locis, refert illud Davidicum, *omnia subiecisti sub pedibus ejus*, Psal. 8.

Porro sub nominibus trium ordinum angelicorum quæ hic exprimuntur, reliquos etiam omnes comprehensos voluit B. Petrus; ut principatus, dominationes, thronos, quos alibi nominat Paulus; denique omne nomen quod nominatur non solum in hoc sæculo; sed etiam in futuro: sicut idem Paulus ait Eph. 1.

An verò comprehendantur etiam adversariæ potestates, id est, mali angeli, non apparet. Nam illorum perfecta subjectio, tanta scilicet ut regno Christi nocere amplius non permittantur, demum futura est in die iudicii, secundum illud patris ad filium, Psalmo 106. *Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*. Quod & Paulus, ad eundem Psalms versiculum respiciens, docet 1. Cor. 15. *Oportet, inquit, illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus*, &c. At verò ista subjectio de qua Petrus loquitur, facta quidem est, quantum attinet ad potestatem Christo homini datam, quando *Verbum caro factum est*, id est, in unione hypostatica verbi cum carne; Nam & angeli ministrabant ei adhuc mortali, *Matth. 4.* Sed in ejus potestatis plenum quodammodo usum introductus fuit, postquam ascendit in cælum sessurus ad dexteram Patris, & cum eo in æternum regnaturus. *Angelorum* nomen etsi commune sit omnibus incorporeis substantiis, quatenus omnes nuntii Dei sunt & *spiritus administratorii*, Heb. 1. hic tamen unum certum ordinem significare videtur ab aliis distinctum; quem infimum in 3. hierarchia cælesti facit Dionysius. Quomodo autem *potestates* & *virtutes* differant inter se & ab aliis ordinibus; idem Dionysius, & post eum Scholæ doctores scribentes in *librum 2. sent. dist. 9.* accuratè tradiderunt, ad quos lectorem remitto.

CAPUT IV.

1. Christo igitur passio in carne, & vos eadem cogitatione armamini: quia qui passus est in carne, desit à peccatis. 2. Ut jam non desideris hominum, sed voluntati Dei, quod reliquum est in carne vivat temporis. 3. Sufficit enim præteritum tempus ad voluntatem Gentium consummandam, his qui ambulaverunt in luxuriis, desideris, vinolentiis, comestationibus, potationibus & illicitis idolorum cultibus. 4. In quo admirantur non concurrentibus vobis in eandem luxuriæ confusionem, blasphemantes. 5. Qui reddent rationem ei, qui paratus est judicare vivos & mortuos. 6. Propter hoc enim & mortuis evangelizatum est: ut iudicentur quidem secundum homines in carne, vivant autem secundum Deum in Spiritu. 7. Omnibus inquit charitatem appropinquavit. Estote itaque prudentes, & vigilate in orationibus. 8. Ante omnia autem, mutuum in vobismetipsis charitatem continuam habentes: quia charitas operit multitudinem peccatorum. 9. Hospitales invicem sine mur-
muratione. 10. Unusquisque, sicut accipit gratiam, in alterutrum illam ministrantes, sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei. 11. Si quis loquitur, quasi sermones Dei: si quis ministrat, tamquam ex virtute, quam administrat Deus: ut in omnibus honorificetur Deus per Jesum Christum: cui est gloria, & imperium in sæcula sæculorum: Amen. 12. Charissimi, nolite peregrinari in fervore, qui ad tentationem vobis sit, quasi novi aliquid vobis contingat: sed communicantes Christi passionibus gaudere, ut & in revelatione gloriæ ejus gaudeatis exultantes. 14. Si exprobramini in nomine Christi,
Guil. Estii Tom. III.

D D d d d iij

benti eritis : quoniam quod est honoris , gloriæ , & virtutis Dei , & qui est ejus Spiritus , super vos requiescit , 15. Nemo autem vestrum patiat ut homicida , aut fur , aut maledicus , aut alienorum appetitor . 16. Si autem ut Christianus , non erubescat : glorificet autem Deum in isto nomine : 18. quoniam tempus est ut incipiat iudicium à domo Dei . Si autem primum à nobis : quis finis eorum , qui non credunt Dei Evangelio ? 18. Et si iustus vix salvabitur , impius & peccator ubi parebunt ? 19. Itaque & hi qui patiuntur secundum voluntatem Dei , fidei Creatori commendent animas suas in benefactis .

S U M M A R I U M .

Monet , ut deponant veteris vitæ conversationem , & charitati studeant ; ac dona à Deo data dispendent ad utilitatem Ecclesiæ . Non dolendum , sed gaudendum potius ob afflictiones pro Christo .

CHRIStO Igitur PASSO IN CARNE , ET VOS EADEM COGITATIONE ARMAMINI . Post aliquantam digressionem , qua egit de prædicatione spiritibus facta , deque mysteriis arcæ , diluvii & baptismi , revertitur nunc ad mentionem passionis Christi , colligens inde materiam exhortandi ad sanctam vitæ conversationem . Græca sic habent : *Christo igitur passo pro nobis carne , &c.* Ad quem modum etiam Hieronymus legit lib. 1. contra Jovinianum . Sed & Syrus codex addit *pro nobis . Passus carne , vel in carne Christus* dicitur , hoc est , *secundum carnem* : id verò est , secundum naturam humanam , quia qua Deus est , mori non potuit . *Sensus* : Christo secundum carnem passo & mortuo vos conformate : simili cogitatione vos armate , id est , eam velut arma quædam induite . Sicut ille carne passus est & mortuus ; ita vos quoque existimate mortuos esse debere carni , id est , carnali concupiscentiæ ac desideriis ejus ; sicut infra declaratur . Nam (quod notandum est) Christi crucifixio , passio , mors , præterquam quod redemptio nostra fuit ; etiam nostram typicè significavit peccatorum & affectuum mortificationem . In qua tropologia , id est , mysteriorum nostræ redemptionis ad mores accommodatione , frequens est Paulus , ut *Rom. 6. Col. 2. & 3. & alibi* . Utitur Petrus armandi vocabulo ; quia talis cogitatio nos armat ac munit contra peccatum .

QUIA QUI PASSUS EST CARNE , DESIIT A PECCATIS . Græcè , *à peccato* . Sic & Hieronymus , *quievit à peccato* : tamen Syrus paraphrasticè reddidit , *ab omnibus peccatis* . Cæterum *ὅτι* , quia , non causam hic denotat , sed expositivè sumitur : Exponit enim Petrus cogitationem illam qua præcipit nos *armari* . Quocirca malè vertit Erasmus , *qui patiebatur* ; ad Christum hoc referens : quamvis & alii quidam de Christo partem hanc interpretati sint , sed prorsus repugnante eo quod sequitur ; *ut non jam desideris hominum* , &c. Deinde nec illi mentem Apostoli sunt assecuti , qui interpretantur (quemadmodum Beda) de martyre passo pro Christo . Nam *sensus* est : Hac , inquam , cogitatione vos armate , hoc apud vos reputate , quod qui conformatus similitudini passionis & mortis Christi , quam in carne sustinuit , ipse quoque carne mortificatus est ; jam desistit à peccatis , velut actionibus vitæ carnalis . Mors enim actiones vitæ excludit ejus cui quis mortuus est . Ita Paulus *Rom. 6. Qui mortuus est , justificatus est à peccato* . Sentit autem uterque Apostolus , ex quo mortui sumus carne , nihil amplius cum ea nobis esse negotii . Notandum , *carnem* hic non eodem modo sumi quo in parte præcedenti . Nam illic substantiam carnis significat ; hic carnalem concupiscentiam : Verum in eo consistit conformatio ad quam hortatur Apostolus , ut sicut in Christo patiente caro mortua fuit , ita in nobis vitia carnis mortificentur .

2. UT JAM NON DESIDERIIS HOMINUM , SED VOLUNTATI DEI , QUOD RELIQUUM EST IN CARNE VIVAT TEMPORIS . Modum explicat desistendi à peccatis : ut scilicet omne tempus quod nobis in carne hac mortali reliquum est (nam caro rursus hic pro substantia carnis accipitur , non pro vitio) vi-

vamus , transigamus , impendamus , non implendis aut sectandis cupiditatibus hominum , id est , quas homines sectari solent ; sed implendæ voluntati Dei , quæ præceptis declaratur . Notanda antithesis inter *desideria hominum* , & *voluntatem Dei* . Nam homo sine Deo totus carnalis est ; & non Dei , sed carnis voluntatem exsequitur , de qua Joan. 1. *Neque ex voluntate carnis* , &c. .

3. SUFFICIT ENIM PRÆTERITUM TEMPUS AD VOLUNTATEM GENTIUM CONSUMMANDAM . Græca sic habent : *Sufficit enim nobis , præteritum tempus vitæ voluntatem gentium operatos sive exsecutos fuisse* . Sensus est quem reddit Erasmi versio ; *Sat enim est nobis , quod antea vitæ tempore voluntatem gentium patravimus* . Quamquam magis placet quod in aliis codicibus , nominatim Regio , legitur *ὅτι* , vobis . Nam ut Petrus sub prima persona , velut ex humilitate , se jungat iis qui aliquando gentium voluntatem secuti , ambulaverunt in luxuriis & cæteris quæ deinceps enumerantur ; ratio non permittit . Adde quod infra secundæ personæ pronomen exprimit , *non concurrentibus vobis* , &c. Porro *gentium voluntatem* vocat quæ prius *desideria* seu *cupiditates hominum* , id est , quas sectantur & amant homines à Deo alieni ; cujusmodi erant gentiles .

Jam in eo quod dicit , *sufficit enim* ; asteismus quidam est , seu liptoten malis , qua mitigat exprobrationem antea vitæ ; quum omnino nullum tempus fuerit dandum consummandæ voluntati gentium ; & quicquid ei datur , non satis , sed minimum sit . Ita Dominus loquitur apud Ezechielem , c. 44. *Sufficiant vobis omnia scelera vestra , domus Israel* . Porro ex eo quod dicit : *ob voluntatem gentium consummandam* ; intelligitur Petrum hæc ad Judæos scribere , quibus exprobrat quod gentilium voluntati ac moribus sese accommodassent ; iisque similes se fecissent à quibus eos Deus segregaverat . Alioquin verò Paulus , ad gentiles scribens ; *Scitis* , inquit , *quoniam cum gentes essetis , ad simulacra muta* , &c. 1. Cor. 12. .

HIS QUI AMBULAVERUNT IN LUXURIIS , DESIDERIIS , VINOLENTIIS , COMESSATIONIBUS , POTATIONIBUS . *His qui ambulaverunt* , in Græco participiū est , *περπατούντες* , euntes , incidentes , accusandi casu ; qui construitur cum præcedenti verbo *κατεργάσαντες* , operatos fuisse . Resolvitur autem in verbum vel tertiæ vel primæ vel secundæ personæ , juxta variam lectionem ejus quod præcessit , *sufficit enim* , &c. . Noster interpres , qui pronomen non addidit , rectè tertiæ elegit personam , *qui ambulaverunt* . Qui verò pronomen illic ex Græco legunt , aut primæ aut secundæ personæ ; etiam verbum illi respondens hic reddere debent ; *qui incessimus , ambulavimus* , aut , *qui incessistis , ambulavistis* , id est , versati fuistis .

Exponit Apostolus quam dixit *voluntatem gentium* , enumeratione aliquot ejus partium , id est , vitiorum quæ ab ea procedunt . In luxuriis , Græcè , *ἐκδορᾶντας* , in lasciviis . Interpres alibi ferè *impudicitias* vertit . Eo nomine comprehensum vult Apostolus omne genus obscenitatis ac libidinis . Subjungit autem desideria seu concupiscentias , ut significet etiam interna peccandi desideria (de voluntariis sermo est) licet in opus externum non exeant , ad voluntatem & vitam gentium pertinere . Nec verò minus peccati reus est coram Deo qui voluit & non fecit , quia non potuit ; quam si illud opere perpetrasset . Omnis enim , ait Dominus , *qui viderit mulierem ad concupiscendam eam , jam mæchatus est eam in corde suo* , Matth. 5. .

Prov. XI. d. 31.

Sensus.

Nota Christi passionem & mortem admonere nos , de mortificandis vitiis & affectibus nostris .

Sensus.

Sequuntur vitia gulæ, quibus velut fomentis quibusdam excitari & nutriri solent lascivie, & lasciviendi motus ac desideria. Primum *vinolentia* (nam malè *violentis* in quibusdam codicibus legitur) id est, vini ingurgitationes, ebrietates ex vino; sub quo omnis potus inebriativus comprehenditur. Deinde, *comestiones*, Græcè *καμωσι*, id est, convivia, quæ non ad honestam recreationem, sed ad luxum, voluptatem & petulantiam instituunt; cuiusmodi post cœnam, vel aliàs extra tempora pastui destinata, ab hominibus ventri deditis agitari solent. De quibus & Paulus Rom. 13. *Non in comestationibus & ebrietatibus*. Sequuntur *potationes*, seu computationes, ut alii vertunt, Græcè *ποται*, cum potando certatur, & ad numerum bibitur. Hæc vitia seu peccata non adduceret B. Petrus pro exemplis in catalogo gentilium vitiolorum, si non ea suo genere gravia ac morte digna iudicaret. Multi codices addunt, *ebrietatibus*; sed non est in Græco, nec in Latinis melioribus: & satis in *vinolentis & potationibus* continetur.

Nota, impudicicias, comestiones, seu ventris & gulæ vitia, gravia ac morte digna censeri ab Apostolo.

ET ILLICITIS IDOLORUM CULTIBUS. Oritur hoc peccatum ex præcedentibus; velut olim in populo Hebræorum, de quo scriptum est: *Sedit populus manducare & bibere; & surrexerunt ludere*, Exod. 32. & 1. Cor. 10. *Illicitis* Græcè *ἀδικοῖς*, nefariis, ut vertit Erasmus. Sed cum ad Judæos hæc scribat B. Petrus, quaritur quomodo superioribus annumeret *idololatras* (hoc enim vocabulum in Græco est) à quo crimine Judæi ubicumque terrarum agerent, studiosè servabant sese immunes. *Quidam* hoc argumentum satis esse putant, ad probandum quod hæc epist. ad gentiles scripta sit. *Qui verò* scriptam ad Judæos & gentiles promiscuè opinantur, membrum hoc pertinere volunt ad gentilium admonitionem, non autem Judæorum. Rursus alii dicunt Petrum *idolatrias* appellare quasi superstitiones, quarum tunc pleni erant Judæi.

Respon. argumento eorum, qui hinc colligunt epist. hanc scriptam ad Gentiles.

Sed verior est solutio, Judæos per orbem dispersos in *illicitis idolorum cultibus ambulasse*, etiam si idola non adorarent; quod, cum exules & plerique inopes essent, à gentilibus in vitati, conviviis eorum, in quibus immolatiæ carnes apponebantur, sese miscerent, ac forte etiam sacris interessent. Hæc enim ad idolatriam imputari nobis insinuant illa Apostolorum præcepta: Pauli 1. Cor. 10. *Neque idololatra efficiamini*; & iterum, *Carissimi, fugite ab idolorum cultura*: & Joannis, in fine primæ epistolæ, quæ itidem ad Judæos scripta fuit, *Filii, custodite vos à simulacris*. Hinc rursus Paulus 1. Cor. 5. ita scribit: *Si is qui frater nominatur, est fornicator, aut avarus, aut idolis serviens, &c.* Nam quomodo frater & idolis serviens, nisi eo modo quo dixi? Quæ responsio colligitur etiam ex sequentibus.

4. IN QUO ADMIRANTUR NON CONCURRENTIBUS VOBIS IN EAMDEM LUXURIE CONFUSIONEM, BLASPHEMANTES. *Admirantur*, Græcè *ἐθαύμαζοντες*, id est, *peregrinantur*, ut quidam habent codices, quemadmodum & infra vertit eandem vocem noster interpretes, *Nolite peregrinari*. Sed qui vertit, *admirantur*, sensum reddidit: Græcis enim *ἐθαύμαζοντες* dicuntur, qui ob rem aliquam novam, insolentem aut peregrinam, cum admiratione turbantur. Augustinus epist. 99. legit *stupefunt*. Multi etiam Latini codices hujus epistolæ, sed ex alia versione, legunt, *In quibus nunc obstupescunt*. Et eam lectionem enarrat Thomas Anglicus. Syrus quoque sic habet; *Et ecce nunc admirantur, sive obstupescunt*.

Recentiores sic interpretantur; *Atque id novum, insolens, absurdum illis videtur*. Sed & vulgaribus linguis rem quæ novitate admirationem excitat, extraneam & peregrinam vocare solemus. *In quo*, id est, de quo, *admirantur*. Spectat autem sequentia; *non concurrentibus*, &c. Similis Hebraismus Jo. 9. *In*

hoc mirabile est, &c. id est, de ea re subit mirari. Pro *luxuria* in Græco non est *ἀσέλγεια*, quod superius, sed *ἀσώτεια*, quod propriè *luxuriam* seu *luxum*, id est, profusionem quæ fit ad voluptatem, significat. Nec in Græco est *συρροή*, *confusionem*, sed *ἀνάρροή*, *refusionem*: pro qua alii *profusionem* transtulerunt.

Quamquam hoc sensum non variat; qui quidem hujusmodi est: Gentiles, quorum voluntati & studiis aliquando fuistis obsecuti, nunc, ob hanc repentinam in vobis vitæ mutationem, obstupescunt & rei novitate turbantur, videntes vos non unà cum ipsis solito more currere ad epulas & symposia luxu confusa: nec id sine probis & maledictis quæ jactant in vos, tamquam homines à communi humanitate alienos, ac velut monstra quædam inter homines. Hoc est quod addit, *βλασφημούντες*, id est, *maledicentes, execrantes*, licet etiam ad blasphemiam qua Deo ac religioni Christianorum maledicerent, extendi possit. Hæc per quamdam occupationem à Petro dicuntur; qua admonet ne fragrantur animo, dum talia audiunt, sed cum patientia causam suam Deo justè judicanturo committant. Id enim vult pars sequens.

5. QUI REDDENT RATIONEM EI QUI PARATUS EST JUDICARE VIVOS ET MORTUOS. *Ei qui paratus est*, Græcè *ὁ ἐτοιμὸς ἔχων*, id est, *Ei qui in promptu habet*, cui promptissimum est, qui expeditus est ad *judicandum vivos & mortuos*. De Christo dictum videtur; qui *in hoc mortuus est & resurrexit, ut & vivorum & mortuorum dominetur*, Roman. 14. Et qui, juxta fidei nostræ confessionem, *sedet ad dexteram patris, venturus judicare vivos & mortuos*. *Reddituri* autem dicuntur Deo seu Christo *rationem operum* suorum, etiam mali & infideles; quia velint nolint Dei judicio sistendi sunt, & pro meritis operum suorum judicandi. Metaphora sumpta ab iis qui dominis suis rationem reddere coguntur suæ dispensationis. Sic ad Roman. ibidem, *Unusquisque nostrum pro se rationem reddet Deo*. *Vivos autem & mortuos* quos dicat scriptura, quoties Deum testatur judicaturum vivos & mortuos, variant quidem sententiæ; sed illa maximè probabilis, *vivos* intelligi quos judex adveniens vivos reperiet; *mortuos* autem, quicumque jam antè mortui fuerint, morte videlicet corporis. Quam expositionem cæteris esse præferendam, ostendimus ad illud 2. Tim. 4. *Testificor coram Deo & Iesu Christo qui judicaturus est vivos & mortuos*. Cui etiam probe consonat quod sequitur.

6. PROPTER HOC ENIM ET MORTUIS EVANGELIZATUM EST. *Propter hoc*, Græcè non est *διὰ τὸ*, sed *διὰ τὸ*, *in hoc*, sive *ad hoc*, ut causalitas ea voce significata, non ad partem præcedentem referatur, sed ad sequentem; uti postea declarabitur. Similis sermo est Joan. 18. *Ego in hoc natus sum & ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati*. Verbum *ἐγγηγμένον*, *evangelizatum est*, ponitur impersonaliter pro eo quod dicas, *evangelii prædicatio facta est*.

Jam secundo meminit Apostolus hujusmodi prædicationis; ut non videatur dubitandum quin eundem sensum utrobique spectet, ut uterque locus ex altero sit illustrandus. Quod igitur superiori capite dixit *Christum prædicasse spiritibus qui in carcere erant*, idem est cum eo quod hic dicit, *evangelizatum esse mortuis*: nisi quod hanc partem ad plures extendi posse, quidam existiment, scilicet ad omnes mortuos qui fructus evangelii sibi prædicati capaces essent; sive illi jam in Abraham sinum recepti fuissent, plenè purgati, sive pœnis adhuc purgatoriis subiecti: cum in sententia priore de solis iis spiritibus qui in carcere erant, expressa mentio facta fuerit. Nam quod ad damnatos ac reprobos mortuorum spiritus attinet, nihilo magis illis quàm dæmonibus, quorum consortes facti fuerant, evangelium à Christo

ad inferos profectò, prædicandum fuit.

Singularis
interpretatio
Joan. Hesse-
lii super hunc
locum.

Verùm magis arbitror esse ex mente Apostoli, de iis tantùm hic agi, de quibus antè egerat, id est, de spiritibus in carcere purgatorio constitutis, qui in diebus Noë increduli fuerant, deque aliis quorum similis erat causa, cur eo carcere detineantur. De varietate expositionum utriusque loci, multa diximus *cap. superiori*; quæ non opus est hic repetere. Tantum addo, Joannem Hesselium huc adferre singularem quendam commentarium, quo *mortuos* interpretatur morituros: tamquam ex eo doceat *Petrus Christum judicaturum mortuos, quia per ipsos viros*, inquit, *evangelizatur quotidie, etiam iis qui propter scelera sua ad judicium sunt mortui; hoc fine videlicet, ut et si apud homines condemnentur, ut secundum carnem moriantur, vivant tamen apud Deum in anima, propter fidem & conversionem quam in extremis habuerunt. Numquam autem evangelizaretur hujusmodi hominibus; nisi Christus mortuorum curam haberet. Sic ille, suam hanc expositionem confirmans potissimum ex loco Pauli 1. Cor. 15. ubi is simili argumento, hoc est, ex morientium baptismo, mortuorum arguit resurrectionem, ita scribens: Alioquin, quid facient qui baptizantur pro mortuis, si omnino mortui non resurgent.*

Reprobatur
commenta-
tio Hesselii.

Quæ doctissimi viri commentatio, etsi colorem probabilitatis habeat, non tamen germana videtur; tum quia non convenit cum loco præcedentis capituli, ne quidem secundum ipsius expositionem; tum quia non dicit Apostolus, *mortuis evangelizatur*, velut de re quotidiana, sed *mortuis evangelizatum est*, tamquam de re semel facta, scilicet à Christo, quod in priori loco fuit expressum. Ut omittam nimis improprie mortuos per morituros exponi, præsertim cum in eo quod proximè præcedit, ii qui proprie mortui sunt, intelligantur. Minus placet quod alius quidam ad solos spiritus damnatos hanc partem referens, quibus suam damnationem dicit à Christo declaratam & ingestam fuisse, verbum, *evangelizatum est*, exponit *predicatum est*. Quod certè nimis est violentum; nec ullo vel exemplo vel autoritate probari potest ea catachresis, qua *evangelizari* capiatur in malam partem.

Sensus.

Ut igitur quod hic dicit Apostolus, cum eo quod dixit *cap. super.* conveniat; videtur exponendum *hoc modo*: Cogentur impii illi & maledici rationem reddere Christo Domino, qui veniet judicaturus vivos & mortuos. Nam ut & intelligatis non solum vivos sed & mortuos judicaturum; non vivis tantùm ab eo prædicatum est evangelium, sed etiam mortuis; tunc nimirum quando mortuus ad mortuorum loca descendit. Quodnam evangelium mortuis prædicaverit, si queras: respondemus, in genere quidem prædicasse idem quod vivis, nempe se Messiam esse, & filium Dei, qui sua passione & morte genus humanum redemerit; speciatim verò, se ad ea loca descendisse, ut tamquam mortis & inferni victor, ipsos è carcere quo tenebantur eriperet, atque unà secum ad cælos subveheret, *captivam ducturus captivitatem*. Sic enim & priorem locum nuper exposuimus.

Dubium.
Respon.

UT JUDICENTUR QUIDEM SECUNDUM HOMINES IN CARNE: VIVANT AUTEM SECUNDUM DEUM IN SPIRITU. In carne, Græcè *σάρκι* carne; absque præpositione. Similiter in spiritu, *πνεύματι*, spiritu, quod & in Latinis nonnullis legitur. Ad hanc partem referendum est illud causale, *propter hoc*, sive, *in hoc*, ut oratio sic ordinetur. *Nam & mortuis evangelizatum est, idque in hoc, id est, in hunc finem, ut judicentur, &c.* Verum & hæc pars variè exponitur: Nam *judicium* & in bonam partem accipi potest, & in malam. Deinde vel præsens judicium potest intelligi, vel præteritum, vel futurum: denique *vita*, vel animæ solius, vel totius hominis, quam præstabit resurrectio.

Nos quod maximè probabile putamus, & supradictis consentaneum; breviter hoc sensu complectimur. Ad hoc, inquit B. Petrus, etiam mortuis evangelizavit Christus, ut quamvis *judicati fuerint*, id est, puniti, carne seu corpore, quando eos aquæ dilavii suffecerunt; & id, *secundum homines*, hoc est, publicè & in hominum notitia (fuit enim illa punitio omnibus hominibus manifesta, nec discernebat electos à reprobis:) *vivant tamen* feliciter & beatè per Christi redemptionem, *spiritu*, id est, anima; quam Christus annunciat ipis evangelio, gloriæ suæ participem fecit, etsi carne adhuc corruptionem patiente; & id *secundum Deum*, id est coram Deo, licet mundus eos apud Deum vivere nesciat aut non credat.

Sensus.

Hunc sensum de judicio seu punitioe jam olim facta, confirmat verbum Græcum *κρίτον*, quod non futuri temporis (ut quidam putant) sed præteriti potius habet significationem. Est enim aoristus, ita propriè reddendus. Unde nec prius hoc membrum, *ut judicentur secundum homines in carne*, ponitur tamquam causa prædicati evangelii: sed supponitur, exponendum per adversativam conjunctionem, uti fecimus. Sic enim & Paulus loquitur Roman. 6. *Gratias Deo, quod fuistis servi peccati, id est, quod cum fueritis servi peccati, nunc obedistis ex corde in eam formam*, &c. Et Isaias cap. 12. *Confitebor tibi Domine, quoniam iratus es mihi*, id est, quod postquam iratus mihi fuisti, *conversus est furor tuus, & consolatus es me*. Hæc interpretatio utriusque loci, nobis omnium maximè probatur; quod & à consueto sensu verborum quàm minimum recedat, & ad stabiliendum Catholicum dogma, quo credimus animas eorum qui cum pietate dormitionem acceperunt, haud prorsus puri culparum, pœnis purgatorii in altera vita expiari; non exiguum habeat momentum.

7. OMNIUM AUTEM FINIS APPROPINQUAVIT. Malè quidam codices, *appropinquabit*. Nam in Græco & optimis quibusque Latinis, præteritum est, *ἤγγικεν*. Syra quidem versio tempus habet præsens, *appropinquat, instat*; sed eodem cum Græcis sensu: significatur enim sic appropinquasse, ut jam vicinus sit atque immineat. *Finem omnium* Oecumenius interpretatur, in quo omnium prophetarum vaticinia complentur; & de quo Paulus Roman. 10. *Finis legis Christus*. Rectius alii simpliciter dictum accipiunt, *rerum omnium finem*, id est, mundi consummationem, *esse in propinquo*. Qua nunc ratione suadet Apostolus patientiam esse servandam in adversis; quod ea cum mundi fine jam instante, finem sint acceptura. Sic Paulus 1. Cor. 7. *Præterit figura hujus mundi*. Quæ admonitio, est non tam ad singulos fideles (nam singulis suæ adversitates finiuntur in morte) quam ad totam ecclesiam, velut unam personam; quæ non prius desinet affligi ab impiis, quàm sæculum hoc finiatur.

Quæri tamen potest, quomodo verum scripserit Dubium, B. Petrus; *omnium finem appropinquasse* & instare, cum ab eo tempore quo id scripsit usque nunc effluerint anni plus mille quingenti; nec adhuc finem conspicimus? *Resp.* rectè id dictum à Petro; quia jam tum incipiebat mundi senectus, id est, ætas ejus ultima, quam Joannes 1. epist. 2. *novissimam horam* vocat, postquam non aliud quàm consummatio, velut mors quædam, mundi sit expectanda; cui cælum novum & terra nova succedant, *Apocalip. 21.* &c. appropinquasse. Quamquam & generalis responsio est ex ipso Petro Apostolo in 2. epist. cap. 3. *Quoniam, inquit, una dies apud Dominum, sicut mille anni: & mille anni sicut dies unus*: quasi dicat, non debere longum videri quantumcumque tempus quo finis mundi differtur; cum æternitatis comparatione breve sit omne tempus quod aliquando finitur. Vide quæ dixi,

Respon.

Quo sensu,
dixerint A-
postoli no-
vissimam ho-
ram, finem,
&c. appro-
pinquasse.

mus ad illud Jacobi 5. *Quoniam adventus Domini appropinquavit.*

ESTOTE ITAQUE PRUDENTES. Græcè Σωφρονῶστε. Erasmus, *Sitis igitur sobrii*: pro quo alii *temperantes*. Nam σωφρονῶν proprie & visitatissime dicitur qui temperanter ac moderatè se gerit tam animo quam corpore. Paulus ad animum retulit, *Roman. 12.* præcipiens σωφρονεῖν, id est, *sapere ad sobrietatem*. Aliàs ad corpus refertur; estque verbum commune sobriis & castis: ut hoc loco. Unde & ex Syriaco, alius vertit, *estote casti*; alius, *estote sobrii*.

ET VIGILATE IN ORATIONIBUS. Græcè, & vigilate ad orationes. Nisi quod pro vigilate Græcè est *ὑπάρτε*, quod etiam, ac magis propriè, significat, *Sobrii estote*; quemadmodum id vulgatus interpret, ac ceteri reddiderunt in capite sequenti. Quo etiam loco, quod sequitur, *vigilate*, Græcè est *ὑπογρησάτε*, verbum in ea significatione passim obvium. Sed & *1. Tim. 3.* *ὑπογρησέτω*, quod nomen est ab illo verbo derivatum, noster interpret vertit *sobrium*; licet Erasmus & alii quidam, *vigilantem*. Vide nostrum eo loco commentarium. Verumtamen constat utrumque eo verbo significari, sobrium esse, & vigilare quod ad vigilias apti non sint, nisi sobrii. Quam ob causam Paulus conjunxit utrumque *1. Thes. 5.* *ὑπογρησάτω ὑμῖν καὶ ὑπογρησάτω, vigilemus & sobrii simus*. Convenit tamen huic loco *vigilandi* significatum, quia præcessit de sobrietate præceptum; quemadmodum sequenti capite convenit *sobrietatis* significatio, quia de vigilando præceptum illic sequitur. *Sensus est*, Sobrietatem colendam esse, ut vigiles & apti simus ad frequenter orandum, etiam horis nocturnis. Est enim oratio exercitium homini Christiano maxime necessarium, ideoque frequentandum. Porro significat Apostolus considerationem finis mundi appropinquantis, non solum valere ad retinendam in adversis patientiam; sed etiam excitare in nobis debere studium sobrietatis & orationis, ut paratos nos Domini adventus inveniat.

Sensus.
Nota ad
mores, So-
brietas co-
lenda ut vi-
giles & apti
simus ad
frequenter
orandum.

8. ANTE OMNIA AUTEM MUTUAM IN VOBISMET-
IPSIS CHARITATEM CONTINUAM HABENTES. Le-
gendum potius, (ita tamen ut sit reciprocatio dimi-
nuta) *mutuam in vobismetipsos*; ut habent codices
emendatiores. Nam Græcè est, *ἡν ἑστὶ αὐτῶν ἀγαπῶν*,
id est, *eam qua erga nos mutuò est charitatem*. Cui &
Syra versio consonat. Augult. lib. de gratia & lib.
arb. cap. 77. legit, *inter vos*, quomodo vertit etiam
Erasmus. Quod si noster interpret scripsit, *in vo-
bismetipsis*, id ita exponendum est, *inter vos ipsos*; non
autem intra vos, in cordibus vestris, ut quidam mi-
nus sciè exposuerunt. *Continuam*, Græcè *ἐκτενῆς*.
Erasmus *vehementem* vertit: atque ex Syriaco, alius
vehementem, alius *promptam*. Habetur eadem vox
Act. 12. ubi nos legimus, *Oratio fiebat sine inter-
missione*, &c. Quo loco nec Erasmus aliter verten-
dum putavit, nec aliter interpret ex Syriaco.
Nam uterque vertit *assidua*: estque ea propria Græ-
cæ vocis significatio: quam attendit Oecumenius,
dum sic interpretatur, *perseverantem ac durantem*,
& *in longum protensam*. Ideoque & interpret ejus
extensam vertit. Nec discrepat quod Augustin. legit
perpetuò, id est, *continuò*; tamen non negamus
ἐκτενῆς etiam pro *vehementi* usurpari.

Hortatur ergo Petrus ad charitatis mutuæ conti-
nationem & perseverantiam; quemadmodum
Paulus Hebr. 13. *Charitas fraternitatis*, inquit, *ma-
neat in vobis*. Itaque *sensus est*: Ante omnia, chari-
tatem quam mutuam inter vos habetis, habete conti-
nuam; foveate eam & conservate, cavete ne dissi-
diis ullis interrumpatur. Dicit *ante omnia*, quia
nec alia quæ putantur pietatis opera sine charitate
placent; & ut placeant à charitate habent. Congruit
illud Pauli Coloss. 3. *Super omnia charitatem habete*,
quod est vinculum perfectionis. Et quidem hæc ab

Sensus.
Nota, sine
charitate
non placere
virtutes, aut
ulla pietatis
opera.

Apostolis dicuntur non tantum de charitate Dei,
sed & proximorum, quæ tamen in Dei charitate
fundata sit. Quæ res planius liquet ex iis quæ de
charitate disserit Paulus *1. Cor. 13.*

QUIA CHARITAS OPERIT MULTITUDINEM PEC-
CATORUM. Operit, Græcè *καλύπτει*, operiet: quomo-
do legitur in fine epistolæ B. Jacobi, juxta castiga-
tionem Romanam. Quamquam hoc loco in ali-
quot codicibus Græcis à Roberto Stephano anno-
tatis legitur præsentis temporis verbum *καλύπτει*,
operit. Sed ea diversitas parum aut nihil ad sensum.
Sumpta est sententia ex *Proverb. 10.* ubi ex Hebræo
sic legimus: *Odium suscitatur rixas; & universa deli-
cta operit charitas*. Nam LXX. multo aliter habent.
Charitatem significari fraternam, id est, eam qua
proximus diligitur, ex parte præcedenti constat:
Nec minus ex antithesi quam facit Sapiens inter
odium & charitatem: non enim odium ad homi-
nes; charitatem ad Deum refert: sed ad homines
utrumque.

Ostendit eadem Sapientis sententia sermonem
esse de delictis proximorum; non autem ejus, cujus
charitas commendatur. Nam quod Sapiens dicit,
tale est: Sicut odium suscitatur rixas & dissidia cum
aliis quos odio quis habet: ita charitas è diverso,
non solum rixas & dissidia non ferit aut suscitatur, sed
etiam suscitata componit ac sedat, & delicta atque
offensiones, quæ rixarum causæ esse solent, tole-
rando ac dissimulando, atque excusando, operit:
denique, quicquid in se peccatum est, condonat, &
ut Deus condonet intercedit & impetrat. Hinc illa
charitatis epitheta *1. Cor. 13.* *Charitas patiente est, be-
nigna est; omnia suffert, omnia sustinet*.

Quomodo
charitas opē-
rit universa-
delicta.

Jam vero collige: Si charitas, id est, homo per
charitatem operit aliena delicta, ad eum modum
quem dixi; quanto magis per eandem charitatem
impetrabit ac merebitur apud Deum, ut sua ipsius
peccata operiat & condonet? Idque juxta pactum
orationis Dominicæ. Non igitur hac sententia pro-
priè significatur charitatem operire peccata ejus in
quo est; quomodo passim intelligi solet, sed peccata
proximorum; tamen ex ea consequens est, etiam
propria per eandem charitatem remitti.

Irrò non est diversum quod Sapiens dicit, *uni-
versa delicta*, ab eo quod Petrus, *multitudinem pec-
catorum* Nam *sensus est*, charitatem operire omnia
fratris peccata, quantumvis multa sint. Ita namque
Dominus interroganti Petro; *quoties delictam? us-
que septies?* respondit: *non dico tibi, usque septies;*
sed usque septuagies septies, Matth. 18. Quod totum
tamen intellige, salva justitiæ disciplina; quam cha-
ritas non impedit, sed dirigit. Vide etiam quæ di-
ximus ad extrema verba epistolæ B. Jacobi.

9. HOSPITALES INVICEM SINE MURMURATIONE.
Charitatis opus est inter cetera, peregrinos
egentes recto recipere, reficere, atque fovere: quod
est hospitalitatis in scriptura sacra multum com-
mendatæ, tam præceptis, quam sanctorum exem-
plis. Ut *Genes. 18.* & *19.* *Isaia 58.* *Matthæ 25.* *Rom. 12.* *Hebr. 13.* & in epist. *Joan. 3.* Dicit invicem, *ἑκ
ἀλλήλων*, id est, *alii erga alios*; divites erga pauperes.
Non enim requirit vicissitudinem beneficii; quam
præstare non possunt pauperes, & qua divites non
egent, quibus tamen ipsis *retribuetur in resurrectione
justorum*, Lucæ 14. Addit, *sine murmuratione*, sicut
& Gregorius legit *homil. 7. super Ezech.* Id, in-
quam, addit eadem ratione qua Paulus opera mi-
sericordiæ vult exerceri *in hilaritate*, ut *Roman. 12.*
& *2. Corinth. 9.* Nam qui non libenter, sed invitè,
& ut Paulus loquitur, *ex tristitia, aut ex necessitate*
hospitium præbent, aut eleemosynam tribuunt; faci-
lè queruntur vel de sumptu quem faciunt, vel de
morbis eorum quibus impendunt: quod hic est
murmurare.

Nota, opē-
ra misericor-
diæ, cum hi-
laritate præ-
standa.

10. UNUSQUISQUE SICUT ACCIPIT GRATIAM, IN ALTERUTRUM ILLAM ADMINISTRANTES. Nunc generali sententia admonet, ut quisque juxta donum & facultatem sibi datam à Deo, proximos adjuvet, tamquam unius corporis membra, conferens id quod habet in usum communem: quemadmodum id pluribus verbis docet Paulus Roman. 12. & 1. Corinth. 12. *Gratiam*, Græcè *χάρισμα*, donum, ut alibi vertit Interpres. Quo Græco nomine, tametsi generali, gratiæ, quas Theologi gratis datas appellant, appropriatè significari solent. *Sensus*: Prout quisque prædictus est aliqua facultate qua utilis esse possit aliis (quam utique non habet nisi donatam à Deo: ita alius in alium qui opus habeat, illam administrat, seu ministrando expendat. Est enim Græcè, *διακονῆτες*, ministrantes. Quo verbo innuitur non solum promptè, sed & cum humilitate ac modestia, donis hujusmodi quibus alii adjuvantur, utendum esse. Simul indicat Apostolus duas rationes, cur proximis ea dona debeamus impendere: tum quia Dei dona sunt, ideoque etiam aliis liberaliter communicata; tum quia non domini illorum sumus, sed ad ea utenda Dei ministri ac dispensatores, quæ proinde ad ejus arbitrium sunt eroganda. Posteriores hanc rationem ampliùs declarat id quod sequitur.

SICUT BONI DISPENSATORES MULTIFORMIS GRATIÆ DEI. *Multiformis* significantius Græcè dicitur, *ποικίλος*, id est, *varia*; inquit Hieronymus lib. 1. contro Jovin. cap. 4. Et hoc loco, *gratia*, non *χαρίσματα* Græcè, sicut prius, sed *χάριτες*; promiscua tamen significatione. Sentit Apostolus, hac lege Deum sua dona, quæ varia sunt & multiplicia, distribuisse per singulos; ut quisque quod accepit, non sibi vendicat, nec in terram talentum abscondat, nec in sudario repositum seruet, mōre servi illius inutilis ac pigri, de quo in parabolis evangelicis *Matth. 25. & Luca 19.* sed, tamquam Dei dispensator, in alios qui non habent & indigent, utiliter expendat. Eam Dei legem continent dictæ parabola de talentis in servos à Domino distributis ad hoc, ut lucrum ex eis Domino referrent. Pœnam verò legis non observatæ, probat inutilis servi condemnatio & ejectio in tenebras exteriores: ubi fletus & stridor dentium.

De ea re sic Augustin. *tract. 10. in Joannem* ad illud capitis secundi. *Zelus domus tuæ comedit me: Si fueris, inquit, frigidus, marcidus, ad te solum spectans, & quasi tibi sufficiens; & dicens in corde tuo, Quid mihi est cura aliena peccata? Sufficit mihi anima mea. Ipsam integram servem Deo. Eia, non tibi venit in mentem servus ille, qui abscondit talentum, & noluit erogare; Numquid enim accusatus est quia perdidit; & non quia sine lucro servavit?* Hæc ille. Notanda quoque Grægorii verba: *Qui scientia & virtute præditi secessum speculationis appetunt, tot animarum rei sunt, quot animabus in publicum prodeundo prodesse potuerunt.* Recitat hæc inter alia ex Grægorio, Guilielmus Peraldus in *Summa vitiorum*, differens de avaritia scientiæ, deque iis qui talentum abscondunt.

II. SI QUIS LOQUITUR; QUASI SERMONES DEI. Ad species donorum descendit, non quidem omnes eas aut multas particulatim commemorans, ut à Paulo factum est sed duo velut genera proferens, sub quibus multa dona specialia comprehendantur. Ea genera sunt: alterum, sermonis; alterum, ministerii sive actionis. *Sermones*, Græcè *λόγια*, quod alii vertunt, *eloquia*. Sic enim etiam vulgatus interpres alibi, & quidem assidue in Psalm. 118. Legitur item Roman. 3. *Credita sunt illis eloquia Dei.*

Porro sermones sive eloquia Dei variè exponunt. Vel *Dei*, ut materiæ & objecti, id est, ut sermones sint de Deo ac rebus divinis, non de negotiis ter-

renis. Sic Beda. Vel *Dei*, ut authoris, ac donansit ipsos sermones; juxta illud Psalm. 67. *Dominus dabit verbum, evangelizantibus virtute multa.* Sic Prosper intellexit in *epist. ad Demetriadem*. Et confirmari videtur hic intellectus ex parte sequenti: *Si quis ministrat, tamquam ex virtute quam administrat Deus.* Vel *Dei*, ut loquentis, id est, sermones quos Deus loquitur, aut locutus est. Sic *eloquia Dei* passim accipiuntur in Scripturis, ut *Roman. 3. & in Psalmis.*

Horum trium sensuum primus supponitur in dono sermonis. Nam illud non aliud hic intelligitur, quam quod de Deo est, aut rebus divinis. *Secundus* sensus ædificat quidem: verum *tertius* videtur propriè spectatus à Beato Petro, & explicatur ad hunc modum: Si quis accepit à Deo gratiam elocutionis sive sermonis (quò referenda sunt quæ Paulus enumerat Roman. 12. & 1. Corinth. 12. *sermo sapientiæ & scientiæ, donum Prophetiæ, doctrinæ, exhortationis, interpretationis*: & ad hujusmodi munus aliquis in ecclesia vocatur: is loquatur (id enim supplendum, quemadmodum supplet Syra paraphrasis) tamquam Dei sermones, cujus in ea functione minister est & vicarius: nihil proferat quod verbo Dei vel scripto vel tradito non sit consentaneum. Non hominum commenta doceat, non falsa miracula referat, non inutiles tractet quæstiones: sed Dei voluntatem ex eloquiis divinis annunciet. Ita convenit hoc præceptum Petri cum illo Paulino Roman. 12. *Sive Prophetiam, secundum rationem fidei.* Nonnulli sic exponunt: Loquatur tamquam Dei sermones, id est, reverenter & sanctè tractet eloquia Dei, reputans non suum esse verbum, sed Dei quod dispensat. Ubi nihilominus sermones Dei tertio modo supradicto accipiuntur.

SI QUIS MINISTRAT, TAMQUAM EX VIRTUTE QUAM ADMINISTRAT DEUS. *Administrat*, Græcè *χορῆται*, suppeditat, subministrat: verbum diversum ab eo quod paulò antè vertit, *ministrantes*. Occumenius hanc partem interpretatur de alimentis, aliisque subsidiis, in fratres pauperes erogandis pro modo facultatum quas Deus dedit. Beda generalem adhibet commentarium hujusmodi: Tantò humiliter impendat quisque proximo omne bonum quod potest, quando certissimè novit quod à semetipso non potest habere quod impendat.

Verum quia de peculiaribus donis & officiis agit hoc loco Beatus Petrus, quemadmodum & Paulus locis antè citatis: melius accipitur hæc pars propriè de ministeriis quæ in ecclesia geruntur, & ad ecclesiasticam pertinent hierarchiam, cujuscumque ea sint gradus & ordinis, ut episcoporum, presbyterorum, ministrorum, qui vel diaconi vel hypodiaconi sunt; vel ordinis ac functionis cujuslibet inferioris. Hunc intellectum exigit locus iste collatus cum aliis duobus apud Paulum: altero Roman. 12. *Sive ministerium in ministrando*; altero 1. Corinth. 12. *Divisiones ministrationum sunt, idem autem Dominus.* Itaque *sensus* est: Si cui ministerium aliquod publicum in ecclesia commissum est; exsequatur illud tamquam ex virtute seu robore (nam id Græca vox *ἰσχυρος* significat) quod Deus suppeditat, hoc est, ita sanctè, sincerè & fideliter exerceat opus sibi injectum ut appareat Deum in suo ministro potenter operari; & fiat quod sequitur:

UT IN OMNIBUS HONORIFICETUR DEUS PER JESUM CHRISTUM. *Honorificetur*, Græcè *δοξάζετε*, glorificetur. In omnibus, intellige, iis quæ agitis. Est enim generale præceptum 1. Corinth. 10. *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis: omnia in gloriam Dei facite.* Nam qui totum quod sumus, possumus, & agimus, à Deo habemus; utique ad ejus gloriam eadem omnia referre debemus. *Honorificatur ergo Deus in actibus nostris*, ait Beda, cum omne quicquid

Nota unū-
quemque
dona sibi à
Deo concessa
ad utilitatem
& salutem
proximi
conferre debere.

Sensus.
Nota ad
mores, id est
Deum sua
tibi donatū
buisse, non
ut abscondas,
sed ut instar
dispensatoris
expendas.

Nota, servum
illum in evangelio
accusari, non
quia talentum
perdidit: sed quia
sine lucro
habuit.

Sensus.

Sensus.

Nota, Quo
modo

Deus hono-
rificandus in
omnibus
actibus no-
stris,
benè & secundum voluntatem ejus facimus, non hoc
nostris meritis, sed gratia tribuimus: E contra autem
mala quæ gerimus, nostræ solum malitia vel ignorantia
deputamus. Addit Apostolus: Per Jesum Christum;
quia per Christi meritum non solum habemus ut
bona agamus, verum etiam ut bona quæ agimus
ad Dei gloriam dirigamus.

CUI EST GLORIA ET IMPERIUM IN SÆCULA SÆ-
CULORUM. AMEN. In hujusmodi clausulis, quæ
multæ sunt in epistolis Apostolicis, nusquam alibi
additur verbum, *Est*; sed interpretes fere subau-
diunt aut suppleunt verbum *fit*. Intelligunt enim esse
optationes. Hic autem peculiariter addidit Beatus
Petrus verbum *est*; quia præmiserat optationem.
Nam optando dixit: *Ut in omnibus honorificetur*, &c.
Proinde sensus est: Cui debetur gloria; vel, Qui
obtinere gloriam & imperium (Græcè, *κράτος*, id
est, principatum, imperandi potestatem) in omne
ævum. Nec refert ad veritatem hujus doxologiæ,
utrum Deum, an Jesum Christum repetat articulus
cui. Nam Christo ascribuntur hæc eadem, Apocal.
1. *Ipsi, inquit, gloria & imperium in sæcula sæculorum.*
Amen. Verum hujus loci contextus postulat ut ad
Deum potius referatur: Id enim præcessit, *Deum in*
omnibus esse glorificandum,

12. CARISSIMI, NOLITE PEREGRINARI IN
FERVORE QUI AD TENTATIONEM VOBIS FIT, QUI-
ASI NOVI ALIQUID VOBIS CONTINGAT. Redit ad
exhortationem patientiæ, perducitque eam usque
ad finem capitis: quod sciret eam virtutem fidelibus,
præsertim Judæis, (qui partim gentis, partim reli-
gionis nomine multis erant exosi) cumprimis esse
necessariam. Pro verbo *peregrinari*, quod Græcè
est *ξένος*, supra versu 4. scripsit interpretes *admi-
rantur*. Beda quoque legit hoc loco *mirari*: addens
tamen in quibusdam codicibus, *peregrinari*, scrip-
tum esse. Rursus *mirari* legunt Cyprianus lib. de
exhort. mart. cap. 9. & epist. 56. Et Hieron. in com-
ment. super Amos 4. Alii legunt *expavescere*; ut
Tertull. in Scorpiaco capit. 12. & Fulgentius ad Trasimundum cap. 30.

Porrò Syriacam vocem alius *mirari*, alius *obstu-
pescere* vertit. Quæ omnia explicant verbi Græci
significationem, quam supra dedimus: quæ tamen
etiam satis exponitur per hoc quod addit Petrus,
quasi novi aliquid vobis contingat; quamquam & ibi,
Græcè est *ξένον*, *peregrinum*, id est, novum, inso-
litum.

Pro fervore Tertull. *ustionem*, Cyprianus & Hieronimus *ardorem* legunt. Erasmus hunc locum ita
vertit: *Ne miremini dum per ignem exploramini*. At-
qui Græca sic habent, *τὴν ἐν ὕμῳ πύρωσιν*, id est, *ob*
ustionem quæ in vobis est. Explorationem autem si-
gnificat pars sequens: *Qui ad tentationem vobis fit*.
Erasmus; *Quæ res ad experimentum vestri fit*. Non
igitur *ustio* significat tentationem sive exploratio-
nem; sed gravem afflictionem, qualis est *ustio* in
carne hominis. Constat enim in Scripturis ignem
transferri passim ad significandum graviores cujus-
cumque generis afflictiones; ut Psalm. 16. *Igne me*
examinasti. Et 65. *Transivimus per ignem & aquam*.

Ea verò pars, *qui* (vel *quæ*) *ad tentationem vobis*
fit, additur à Beato Petro, ad mitigandum *ustionis*
dolorem consideratione salutiferi fructus inde con-
sequentis. Non enim ad interitum est ea *ustio*; sed
ad probationem & purgationem: quomodo per
ignem aurum probatur ac purgatur. Sensus igitur
est: Ne commoveamini velut ob rem novam, pere-
grinam & horridam, quo interdum excitètur adver-
sus vos incendium persecutionis ab adversariis
Christianæ religionis: Id enim fit Deo sic ordinan-
te, tentandi ac probandi vestri causa. Nam ea res
illustriorem reddit vestram patientiam, ac Deo vos
amplius commendat.

Præter hunc sensum istius loci, sunt & alii à di-
versis authoribus huc illati; quos sex numero re-
censet Lorinus: à quo repetat qui volent. Nobis fa-
tis sit verum ac genuinum, etiam Lorini judicio,
sensem attulisse: quem non solum tradiderunt com-
mentatores Beda, Oecumenius, Cajetanus, Gai-
gnæus, Hesselius & alii; verum etiam volunt in
suis citationibus scriptores ante dicti, Tertullianus,
Cyprianus, Hieronymus & Fulgent. Denique vult
etiam quod sequitur.

13. SED COMMUNICANTES CHRISTI PASSIONI-
BUS GAUDETE. Græcè: *Sed secundum quod* (vel,
in quantum *καθὸ*) *communicatis Christi passionibus*,
gaudete. Id est: Quin potius cogitate materiam gau-
dii vobis oblatam esse, ex eo quod crucem ferendo
confortes efficiamini crucis & passionum Christi
capitis vestri; cui estis per baptismum incorporati.
Hæc enim res non solum consolationem, sed & gau-
dium parere vobis debet, maximè propter id quod
sequitur.

UT ET IN REVELATIONE GLORIÆ EJUS, GAU-
DEATIS EXSULTANTES. Revelationem gloriæ Christi
intelligit illam gloriæ ejus manifestationem, quæ
futura est in fine sæculi; quando veniet in gloria Pa-
tris sui cum angelis suis, mundum judicaturus; ut di-
citur Matth. 16. Cujus revelationis etiam supra
meminit Petrus cap. 1. Excitat igitur ad patientiam,
proposita spe ingentis præmii, quod est, participem
esse gloriæ Christi aliquando manifestandæ, & de
ea participatione lætari gaudio ineffabili: quod si-
gnificare voluit addendo *exsultantes*. Nam gaudium
quo nunc interim afficimur, de quo dixit, *Communi-
cantes Christi passionibus, gaudete*, multum habet
doloris & tristitiæ permixtum. Illud verò gaudium
quod nobis promittitur in regno Christi, quando
animus perfectè conquiescet in vero suo bono, pu-
rum erit omnis tristitiæ, ideoque nomine *exsulta-
tionis* significatur. Quamvis & in hac vita exsultant
Sancti, sed imperfectè: ut passim in Psalmis, &
Matth. 5. Similes exhortationes sunt apud Paulum;
ut Roman. 8. *Si tamen compatimur, ut & conglori-
ficemur*; & 2. Tim. 2. *Si commortui sumus; & convi-
vemus. Si sustinebimus; & conregnabimus*.

14. SI EXPROBRAMINI IN NOMINE CHRISTI;
BEATI ERITIS. Interpres de suo ascripsit, *eritis*; alii,
estis. Quoniam probra & convitia, de quibus supra
dixit, *blasphemantes*, plus sæpè commovent animos
honestos, quam direptio possessionum aut crucia-
tus corporis: idcirco & huic malo consolationem
adhibet. Si, inquit, maledictis & probris afficim-
ini propter nomen Christi, id est, ea causa; quia
Christi nomen profiteamini, aut quia Christiani
estis, ut infra loquitur: pro ejusmodi probris cæle-
stem beatitudinem recipietis. Vel potius: *beati estis*,
ob spem certissimam mercedis in cælo vobis reposi-
tæ. Videtur enim respicere ad illud quod ex ore
magistri sui audierat; *Beati estis cum maledixerint vo-
bis* (Græcè *ὀνειδισθῶσιν*, idem verbum quod hoc loco,
id est, *exprobraverint*, *probra jecerint in vos*) & di-
xerint *omne malum adversum vos mentientes propter*
*me: gaudete & exsultate, quoniam merces vestra co-
piosa est in cælis*, Matth. 5.

QUONIAM QUOD EST HONORIS, GLORIÆ, ET
VIRTUTIS DEI, ET QUI EST EJUS SPIRITUS SUPER
VOS REQUIESCIT. Hic locus variè legitur. Primum,
quod in quibusdam legitur futurum, *requiescet*, in
nullis est Græcis; quæ sic habent: *Quoniam quod est*
gloria, & qui est Dei spiritus, super vos requiescit; Variæ lectio-
vel secundum quædam exemplaria, *requievit*; ta-
men hujus
metri quod etiam qui verti potest, ut referatur ad loci.
spiritum. Unde quidam ita breviter transtulit: *Quo-
niam spiritus gloria & Dei super vos quiescit*. Non-
nulli quoque Græci codices addunt *ἐν ὑμῶν*, &
virtutis. Græcæ lectioni propè accedunt quædam

Solidum
gaudium in
altera vita
solum.

Sensus.
Nota per-
secutionibus
& adversis
non ceden-
dum.

manuscripta Latina, paucissima tamen; quorum alia legunt, *Quoniam gloria Dei spiritus*: Alia, *Quoniam gloria & Dei spiritus in vobis requiescit*. Item Tertullian. in Scorpiaco: *Quoniam gloria & Dei spiritus requiescet in vobis*. Denique Syriaca versio: *Quoniam spiritus gloria Dei requiescit super vos*. Cyprianus vero in epist. 56. sic habet: *Quia maiestatis* (id est, gloriae) *& virtutis Domini nomen in vobis requiescit*. Sed qui sic vertit, non ἀνέωυα, sed ὁνομα legi in Græco. Quod autem in nostris est, honoris; quoniam alibi non legitur, adjectitium videtur.

Porro causam reddit Apostolus his verbis, cur beatos dixerit eos, qui probris afficiuntur propter nomen Christi: quoniam, inquit, *gloria Dei*, imò *& spiritus eius super vos* qui talia patimini, *requiescit*. Vel melius: *Quoniam spiritus gloria, qui idem est spiritus Dei, super vos* talia patientes, *requiescit*. Nam pati pro Christo, certum est signum Spiritus sancti requiescentis, id est, habitantis in homine: Non potest autem non esse beatus in quo requiescit & inhabitat Spiritus sanctus. Qui spiritus gloria dicitur, id est, spiritus gloriosus; Hebræo more, quo casus obliquus epitheti loco ponitur: quomodo Christus à Paulo vocatur *Dominus gloria* 1. Cor. 2. Et id voluisse videtur interpretes Syrus, quando sustulit conjunctionem, ac si diceret, *Spiritus gloriosus Dei*. Vel, *Spiritus gloria*, quod sit author gloriae seu glorificationis nostræ. Jam in eo quod dicit spiritum Dei requiescere super eos, allusio quædam est ad locum Isaia 11. ubi de Christo dicitur: *Et requiescet super eum spiritus Domini*. Per hoc enim innuere vult, eos qui spiritus Christi fuerint participes in passionibus, in gloria quoque per eundem spiritum cum Christo communicaturos.

In Græco proximè sequuntur hæc verba; *Secundum eos quidem blasphematur: Secundum vos autem glorificatur*. Quæ nec in Syriaco leguntur, nec in ullis exstant Latinis exemplaribus; nec quidem apud Tertullian. qui in Scorpiaco totum hunc locum adducit. Unus Cyprianus legit & citat in hunc modum: *Quod quidem secundum illos blasphematur, secundum nos autem honoratur*. Ut ad nomen referatur quod apud eum præcedit, ut supra diximus. Alioqui, rectius Oecumenius relativum supplet, quod ad spiritum pertineat. *Ut sit sensus*, inquit, *Qui spiritus Dei apud impios quidem videtur blasphemari; apud vos autem glorificatur: quia dum illi falsè vos accusant; in illos quidem refunditur confusio, vobis autem gloria*. Sic ille.

15. NEMO AUTEM VESTRUM PATIATUR UT HOMICIDA, AUT FUR, AUT MALEDICUS, AUT ALIENORUM APPETITOR. Græcè οὐδὲν τις ὄντων. Ne quis enim vestrum patiatur, &c. Pro quo Tertullian. legit: *Dum ne quis vestrum patiatur*. Et eodem sensu Syrus: *tantummodo ne quis ex vobis*, &c. *Maledicus* Græcè κακοποιός maledicus, id est, facinorosus, & (ut in Syriaco) *parator malorum*. Et sic arbitror interpretem nostrum vertisse, *maledicus*. Sicut & apud Tertullian. legitur, nec non apud Cyprian. lib. 3. *testim. cap. 37*. Quod facile per oscitantiam scriptoris in *maledicum* mutari potuit. Vocat autem Apostolus *maledicum*, qui per injuriam nocet proximo, præsertim in corporis integritate & valetudine.

Quod sequitur, *alienorum appetitor*. Græcè est ἀλλοτριολήπτης, id est, *alienorum inspector*; Tertull. *alieni speculator*. Cyprian. ubi supra, & Augustin. in *exposit. epist. ad Roman.* inchoata legit; aut *curas alienas agens*. Erasmus vertit: *alienarum rerum curiosus*. Sed cum sola curiositas alienarum rerum non sit inter crimina quæ publicis legibus castigari soleant (nam de his loquitur Apostolus:) benè, & ad mentem Apostoli respiciens, interpretes vulgatus transtulit, *alienorum appetitor*, scilicet cum effectu, id est, cupidè rebus alienis inhians, & tollens ubi

potest. Nam rapaces homines *limis oculis*, ut ait Horatius, *in res alienas inquirunt*, *Contemptor autem pecunia* (ut idem alibi loquitur) *auri ingentes oculo irretorto spectat acervos*.

Differt autem hoc crimen à furto, quod secundo loco posuit; quia non simplex est furtum, sed furtum vel rapacitas cum fraudulentia conjuncta. Monet igitur Apostolus fideles, ne quid committant legibus puniendum; ex quo fiat ut non solum gloriam non reportent, sed etiam ignominiam atque infamiam sibi ac Christiano nomini comparent. Posset tamen simpliciter intelligi *curiositas rerum alienarum*, quæ reddit hominem odiosum: ut Beatus Petrus non tantum ea enumeret, quæ plebuntur legibus; sed etiam quibus irritantur hominum animi ad nocendum.

16. SI AUTEM UT CHRISTIANUS: NON ERUBESCAT. Quod si quis, inquit, *vestrum patitur*, affligitur, vel à potestate publica, vel etiam privatim à quopiam, *ut Christianus*, id est, quia Christianus est, & Christi discipulum se profitetur, ea que agat quæ Christiani sunt hominis, *non erubescat*, non id reputet sibi pudori; nec supplicium ejus rei causa irrogatum, quamvis apud homines ignominiosum, pro ignominia ducat. Quo tempore & loco fideles, qui prius *discipuli* vocabantur, cognominari cœperint *Christiani*; refert S. Lucas *Actor. 11*. Nec tamen alibi in scriptura sacra legitur hoc nomen, nisi *Actor. 26*. verbis Agrippæ regis; & hoc loco apud Petrum. Si quidem magis ab externis impositum videtur, quam à fidelibus ipsis assumptum; qui sese mutuo passim *fratres* consalutabant: quamquam ab his postea amantissimè susceptum. Significat autem eum qui profitetur & colit religionem à Christo traditam. Quo nomine indignos esse hæreticos, docent antiqui scriptores: Tertullian. *lib. de præscript. hæret. cap. 16*. & *De carne Christi cap. 1*. Cyprian. *lib. de unit. eccles. & in epist. 52*. Athan. *orat. 2. contra Arianos*. Et Augustin. *Enchir. cap. 5*.

GLORIFICET AUTEM DEUM IN ISTO NOMINE. Græcè; *In parte hac*, tamen si Syrus quoque vertit, *in hoc nomine*. Nam sensus idem est. Non solum, inquit, non erubescat; imò nec solum gaudeat; sicut supra dixit, *Communicantes Christi passionibus, gaudete*: Verùm insuper & gloriosum ducat, & Deum glorificet *hac parte, hoc nomine*, quod ut Christianus patitur. Id est, agnoscat & laudet Deum hujus patientiæ suæ authorem; & totam gloriam ei ascribat, à quo datum sibi sit hoc tantum bonum: *Vobis enim donatum est*, ait Paulus Philip. 1. *pro Christo, non solum ut in eum credatis, sed etiam ut pro illo patiamini*.

17. QUONIAM TEMPUS EST, UT INCIPIAT JUDICIUM A DOMO DEI. Græcè, *Quia & tempus est*, &c. ut influetur nova ratio & à priori diversa, cur patienter ferre debeant afflictiones sibi illatas. *A domo Dei*, id est, ab ecclesia, quam & Paulus domum Dei vocat 1. Tim. 3. Respicit autem Petrus ad scripturam *Ezech. 9*. ubi præcipit Dominus angelis percussoribus, dicens: *A sanctuario meo incipite*. Nam per *sanctuarium* mysticè significabatur ecclesia sanctorum, hoc est, fidelium. Porro *judicii* nomine justam punitionem & vindictam significare solet scriptura. *Sensus est*: Ac ne quis obmurmuret & queratur se injustè pati, & immeritas luere pœnas: cogitet *judicium Dei*, & sciat Deum illud exercere, quamvis per malos & injustos homines, etiam in bonos ac domesticos & amicos suos, cujusmodi vos estis. Et quidem, tempus nunc esse, ut *judicium* hoc à *sanctuario*, à *domo Dei*, id est, à nobis Christianis & sanctis, inchoetur; quod aliquando in malis & reprobis complebitur. Prædictum fuit hoc tempus à Christo *Luc. 21*. ubi cum de futuris impiorum afflictionibus loqueretur, ita subjecit: *Sed ante hæc omnia, injicient vobis manus suas, & persequentur, tradentes.*

Pati ut Christianum non est ignominiosum, sed potius gloriosum.

Hæretici indigni nomine Christiani.

tradentes in Synagogas & custodias; trahentes ad reges & principes, propter nomen meum.

Sentit autem B. Petrus, postquam mundo cœptum est prædicari iudicium venturum (quæ prædicatio per Apostolos facta est;) Deum voluisse quodammodo iudicium hoc auspici à sua ipsius domo & familia, affligendo sanctos suos & electos; ut intelligeretur quàm grave & durum impiis expectandum esset à Deo iudicium, quando nec suis parceret. Sic enim ipse Petrus explicat in sequentibus quod & Paulus in 2. ad Thess. epist. cap. 1. significavit, cum de persecutionibus & tribulationibus piorum agens, subjunxit: *Quas sustinetis in exemplum iusti iudicii Dei.* Hunc enim Pauli locum cum isto Petri comparat Augustinus, & utrumque in eum sensum, quem dixi, interpretatur, in exposit. epist. ad Rom. inchoata; & lib. 22. contra Faustum cap. 20.

Nota, piorum afflictiones pertinere ad iustum Dei iudicium.

Ex quibus perspicitur, ad iustum Dei iudicium pertinere etiam iustorum afflictiones temporales, ipsasque pro Christi nomine passiones. De his enim agere Petrum, constat ex verbis proximè præcedentibus. Atque eam rem liquido probant confessiones Sanctorum; ut Tobie senioris, Tob. 3. Trium puerorum, Dan. 3. & martyrum Machab. 2. Machab. 7. Quibus accedit Pauli testimonium, Heb. 12. his verbis: *Quem diligit Dominus, castigat: flagellat autem omnem filium quem recipit: Quis enim filius, quem non corripit pater?* Vide quæ in eum locum, & in alterum 2. Thess. 1. commentati sumus; & quæ in huius loci commentario scribit Joannes Hesselius.

SI AUTEM PRIMUM A NOBIS; QUI S FINIS EORUM, QUI NON CREDUNT DEI EVANGELIO? Eorum qui non credunt, Græcè τῶν ἀπιστῶντων, id est, eorum qui increduli sunt, qui credere nolunt. Est enim sermo de iis qui evangelium sibi prædicatum respuunt. Quod si, inquit, primum à nobis, id est, fidelibus, qui sumus domus Dei, (exponit enim quod dixit, à domo Dei) incipere debet iudicium: quis erit finis eorum, qui Dei evangelio non acquiescunt? ac si dicas: Si Deus primum filios & domesticos suos flagellat, utique ad emendationem; quid tandem futurum est alienis, incredulis & inimicis, quorum iustam punitionem interim differt, ut in fine totam super eos iram suam effundat? Significatio est terribilis iudicii Dei in impios & evangelii contempores. Quod quidem Paulus 2. Thess. 1. describit futurum in *flamma ignis dantis vindictam*, &c. Petrus autem interrogando & admirando magis exaggerat. Et benè finem dicit eorum: quia filii flagellis eruditi & correcti, paternam in fine percipient hereditatem; Impiorum verò finis & veluti hereditas est in ipsis tormentis numquam finiendis. Cum isto loco B. Petri consentit quod ait Dominus per Jeremiam Prophetam cap. 25. *Ecce in civitate in qua invocatum est nomen meum, ego incipiam affligere: & vos quasi innocentes & immunes eritis? Non eritis immunes.* Et c. 49. *Ecce, quibus non erat iudicium ut biberent calicem, bibentes bibent: & tu quasi innocens relinqueris? Non eris innocens, sed bibens bibes.*

18. ET SI JUSTUS VIX SALVABITUR; IMPIUS ET PECCATOR UBI PAREBUNT? Salvabitur, Græcè σωζήται, salvatur; annuente Syro. Quod etiam in nonnullis est Latinis; & apud Salomonem juxta LXX. legitur Prov. 11. ex quo desumpsit hæc verba B. Petrus. August. in enarr. Psal. 6. legit: *Et si iustus quidem vix salvus sit; alibi, salvus erit.*

Cæterum parebunt; dixit interpretes, pro comparebunt, vel apparebunt, pro quo Græcè ἐπιδείξονται, singulare, comparebit: ut intelligas eundem intelligi impium & peccatorem, id est, hominem per sua peccata à Deo aversum, quemadmodum & Paulus eadem vocabula pro synonymis accepit Roman. 5. & alibi. Hac sententia penè idem dicitur quod superiore: nisi quod impius & peccator latius patet Guil. Estii Tom. III.

quàm non credens Dei evangelio. Nam quibus illud non est prædicatum, peccatores quidam sunt & impii; non tamen incredulitatis rei. Sumpta sententia est ex Proverbiis Salomonis, ut dixi, cap. 11. juxta versionem LXX.

Quamquam Hebræa sensu non differunt. Sic enim habent, interprete Hieron. *Si iustus in terra recipit: quantò magis impius & peccator?* Nam quod Chaldeus paraphrastes & Rabbinus quidam in priori membro receptionem intelligunt retributionem bonorum, utpote iusto pro operibus iustitiæ debitam; satis ex eo refellitur, quod argumentatio, quam à minori facit Sapiens, parum efficax foret. Non enim minus videtur æquum iusto reddi mercedem iustitiæ, quàm impio mercedem iniustitiæ. Qua ratione Jansenius illam Rabbinorum interpretationem rejicit. Certè de malorum receptione LXX. Petro comprobante, intellexerunt utrumque membrum: ut hic sit sensus; Si iustus & electus Dei vix, id est, non nisi per severum Dei iudicium castigantis ejus peccata, ad salutem pervenit: impius & peccator ubi comparebit? id est, quomodo stare ac subsistere poterit in Dei iudicio, ut non condemnatur & æternis addicatur suppliciis? Phrasis accepta ab iis qui malè sibi consci verentur in iudicio comparere; & si possunt, subterfugiant: certi se condemnandos.

Non igitur sensus est, quem tradunt nonnulli, periculum esse iusto propter huius vitæ fragilitatem & tentationes multiplices, ne non salvetur: quamvis id verum sit, quamdiu iustus agit hanc vitam mortalem. Nam de pressuris piorum sermo est, non de tentationum periculis. Minus autem rectè quidam alii, qui difficultatem hanc salutis iustorum, referunt ad diem extremi iudicii, tamquam illic iusti vel omnes vel aliqui periclitaturi sint de salute: contra illud Sapientiæ quinto: *Tunc stabunt iusti in magna constantia adversus eos qui se angustia verunt*, &c. Et illud Apoc. 2. *Esto fidelis usque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ.*

Igitur particula vix, exponenda sicut dixi, id est, per multas difficultates, per afflictiones, molestias, persecutiones, & ut Paulus loquitur Actorum 14. *per multas tribulationes*, velut flagella à iusto iudice Deo ad corrigendos & purgandos suos electos immissa. Quare autem iustus vix salvatur; nisi quia vix est iustus? id est, quia imperfectam habet iustitiam; cum delinquat in multis, & ipsa iustitiæ opera quæ facit, plerumque sordium aliquid habeant admixtum vel ex intentione non pura, vel alia circumstantia. Quæ tota impuritas igne tribulationis excoquenda est.

Hinc igitur etiam statui potest purgatoria pœna post hanc vitam. Nam si iustus non salvatur nisi per severum iudicium Dei punientis & purgantis ejus peccata: consequens est, iis qui minus purgati fuerint in hac vita, iudicium illud restare subeundum post mortem, quo satisfiat iustitiæ divinæ.

19. ITAQUE ET HI QUI PATIUNTUR SECUNDUM VOLUNTATEM DEI; FIDELI CREATORI COMMENDANT ANIMAS SUAS IN BENEFECTIS. Epilogo concludit totam superiorem admonitionem, factam ad eos quibus pro nomine Christi ferendæ erant afflictiones. Græca sic habent: *Itaque & qui patiuntur, sive affliguntur secundum voluntatem Dei; tamquam fidei Creatori, id est, apud fidelem Creatorem, deponant animas suas in beneficentia.* Sensus: Proinde exhortor & moneo vos in dispersione positos, ut non solum bona reddatis pro bonis; sed & ii quibus afflictiones, etiam usque ad mortem, à malis hominibus Dei voluntate contingit inferri, deponant animas suas apud Deum earum creatorem, tamquam fidelem custodem, id est, earum tutelam & custodiam illi commendent; idque cum benefi-

Sensus. Nota, hunc locum, contra obstinatos peccatores, aliosque de salute sua parum sollicitos, quibus sâveritas divini iudicii subinde ad terrorem inculcanda est.

Per multas tribulationes eundem in celum.

Obf. contra Sectarios argumētum non leve pro asserendis pœnis purgatoriis.

Sensus.

Nota, quid in pressuris & persecutionibus faciendum, nē

E E c c e

pe optimum
committere
Deo, & be-
nefacere per-
secutoribus.

Nota omnes
afflictiones
obvenire no-
bis non nisi
Deo volente,
Sensus,

centia, qua prosequantur etiam persecutores suos, reddendo eis bona pro malis.

Pars illa, *secundum voluntatem Dei*, malè à quibusdam annectitur sequentibus. Refertur enim ad *passiones*, estque sententia similis cum illa capitis superioris: *Melius est benefacientes, si voluntas Dei velit, pati, quam malè facientes*. Simul innuitur, omnes afflictiones, quæcumque nobis obveniunt, à Dei voluntate procedere.

Quidam animas interpretantur vitam nostram ac nos ipsos. Alii melius animas à corporibus superstites; juxta dictum Salvatoris: *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere*, Matth. 10. Quasi dicat Apostolus: *Qui creavit animas, idem erit earum cultos, etiam extinctis morte corporibus; & hoc depositum sibi commenda-*

tum fideliter servabit ne pereat. Videtur enim esse in his verbis allusio quædam ad vocem Christi in cruce morientis: *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum*, Luc. 23. Ubi similiter est Græcè, *παρέδωκας*, id est, *deponam, commendabo*. Nam & Christus id fecit *cum beneficentia*, patiens pro suis crucifixoribus, & orans pro eis. Quamquam potest per *ἀγαθωμίαν*, in genere intelligi studium bonorum operum; sicut accepisse videtur interpret noster dum vertit, *in benefactis*, id est, *in operibus bonis*, sicut habet editio Syriaca. Nam hoc animarum depositum non à peccatoribus recipit Deus, sed à iustis, qui seipsos prius per bona opera Deo commendaverint. Neque enim injustorum, sed *iustorum anima in manu Dei sunt*, Sap. 3.

CAPUT V.

1. **S**eniores ergo, qui in vobis sunt, obsecro, consenior & testis Christi passionum: qui & ejus, quæ in futuro revelanda est gloriæ communicator: 2. pascite qui in vobis est gregem Dei, providentes non coactè, sed spontaneè secundum Deum, neque turpis lucris gratia, sed voluntariè: neque ut dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo. 4. Et cum apparuerit princeps pastorum, percipietis immarcescibilem gloriæ coronam. 5. Similiter adolescentes subditi estote senioribus. 6. Humiliamini igitur, sub potenti manu Dei, ut vos exaltet in tempore visitationis: 7. omnem sollicitudinem vestram projicientes in eum, quoniam ipsi cura est devobis. 8. Sobrii estote, & vigilate: quia adversarius vester diabolus tamquam leo rugiens circuit, quærens quem devoret: cui resistite fortes in fide: scientes eandem passionem ei, quæ in mundo est, vestræ fraternitati fieri. 10. Deus autem omnis gratiæ, qui vocavit nos in æternam suam gloriam in Christo Jesu, modicum passus ipse perficiet, confirmabit, solidabitque. Ipsi gloria, & imperium in sæcula sæculorum, Amen. 12. Per Silvanum fidelem fratrem vobis, ut arbitror, breviter scripsi: obsecrans & contestans, hanc esse veram gratiam Dei, in qua statis. 13. Salutat vos Ecclesia, quæ est in Babylone coelecta, & Marcus filius meus. 14. Salutate invicem in osculo sancto. Gratia vobis omnibus, qui estis in Christo Jesu, Amen.

SUMMARIUM.

Prepositus instituit quomodo pascere debeant gregem sibi commissum. Hortatur ad humilitatem. Monet ut vigilent adversus insidias diaboli. Gratiam Dei illis precatur, adjectis salutationibus.

SENIORES ERGO QUI IN VOBIS SUNT, OBSECRO CONSENIOR. Ad ecclesiarum pastores, id est, episcopos sive presbyteros exhortationem convertit, sui memor officii, & potestatis à Christo acceptæ, quando dictum ei fuit: *Tu es Petrus & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam. Et tibi dabo claves regni calorum*, &c. Matth. 16. *Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos*, Luc. 22. Et quando tertio audivit: *Pasce oves meas*, Joan. 21. Nam eadem autoritate qua admonet episcopos Ponti, Galatiæ, Cappadociæ, Asiæ & Bithyniæ, quas regiones in fronte epistolæ nominavit; potuit & reliquos episcopos omnes ubivis constitutos admonere. Quare etiam hic locus ad confirmandum Petri super universam ecclesiam primatum, comprimis valet. Nec obstat quod se *conseniorem* vocat; ut objicit Calvinus dicens: *Si ipse primatus habuisset, poterat illud obtinere; idque ad præsentem causam aptius fuisset*. Nam quis non intelligat (quod & Oecumenius admonuit) modestiæ causâ Petrum sic locutum? ut qui sciret efficacior fore suam ad episcopos exhortationem, si eos alloqueretur ut fratres & socios; quàm, si ut subiectos. Hinc & Romanus episcopus Petri successor & imitator, ceteros episcopos, in suis ad eos epistolis ac rescriptis, fratres salutare consuevit; interdum coepiscopos & confacerdotes; nunquam autem filios. Quod si quicquam valeret Calvinii objectio: sequeretur nec Petrum nec Paulum habuisse potestatem ullam regiminis supra vulgus fidelium. Nam in suis epistolis omnes fratres vocant. Meminisse debebat Calvinus ipsum Dominum Salvatorem de suis Apostolis ita esse locutum, Matth. 28. *Ite, nunciate fratribus meis*. Item, Salvatorem dixisse Petro, Lucæ 22. *Confirma fratres tuos*.

Obf. hunc locum contra Sectarios, ad confirmandum Primatum Petri super universam Ecclesiam,

Nota, modestiam Petri nec non successorum ejus,

Refellitur cavillatio Calvinii,

Græca particulam illativam non habent: sic autem reddi possunt; *Presbyteros qui inter vos sunt adhortor ipse compresbyter*. Nam *παρεσβυτην* uitiatius adhortari significat quàm obsecrare. *Presbyterorum* nomine significantur episcopi. Se verò *compresbyterum* eorum vocat, id est, coepiscopum. Rectè enim annotavit Beda, & ante eum Hieron. in *epist.* 85. quæ est ad Evagrium, *presbyterum* hoc loco quemadmodum & in Actis, & in epistolis Paulinis non ætatis nomen esse, sed officii ac dignitatis. Nam dicitur eis, *pascite*; & pastores appellantur.

ADDITUNCULA B. P.

Quare rectius fecisset Interpret noster, tum hoc loco, tum Act. 15. & in principiis epistolarum B. Joannis *secunde ac tertie*, si Græcum nomen *presbyteri* & *compresbyteri* retinuisset: quod faciendum esse quando eo nomine non senilis ætas, sed ecclesiasticus gradus, ut hic, designatur, ipse etiam Laurentius diligenter monuit, in *Annot. ad cap. 15. Act. & ad init. secunde B. Joannis*, probante ipso quoque Desiderio, *annotat. in cap. 20. Act. & in hunc B. Petri locum*. Quemadmodum videmus fecisse S. Hieronymum epistola illa 85. *Presbyteri enim & compresbyteri* nomen usurpat.

Ubi tamen *queritur*, utrum etiam simplices presbyteri, quos vocamus, eo nomine comprehendantur. Sanè, quamvis nomen presbyteri generale sit etiam usu Apostolorum, ut omnes qui sunt ordinis Sacerdotalis complectatur, quemadmodum alibi docuimus; ut *Phil. 1. 1. Tim. 3. & 5. & Tit. 1.* principaliter tamen hoc sermone solos episcopos convenit Petrus; ut qui soli propriè & plena ratione sint dominici gregis pastores; non in partem operis vocati, velut parochi, sed absolutam & illimitatam (quod ad divinum jus attinet) exercendi in suo grege pastoralis officii, potestatem habentes: Ad quos proinde spectat non tantum prædicare Dei verbum, & sacramenta ministrare, quod utrumque parochi faciunt: verum etiam leges ponere, & transgressores punire, & contumaces ab ecclesia per excommunicationem ejicere. Unde & in canonibus, & apud veteres, ipsi soli vocantur pastores. Sed & Paulus Eph. 4.

Dubium.

Nomine Presbyteri B. Petrus propriè solos Episcopos intelligit.

pastores & doctores nominans, solos episcopos intellexit. Ceteri verò curam animarum habentes olim vocabantur *presbyteri*; postea *curati*, *plebani*, *parochi*, seu *parochiarum rectores*.

ET TESTIS CHRISTI PASSIONUM. Testem se nuncupat *passionum Christi*, non ideo solum quod Christi passiones, id est, afflictiones, crucem & mortem, verbo prædicaret; sed quod Christum patientem opere etiam ipso testificaretur, multis pro eo toleratis afflictionibus, persecutionibus & contumeliis. Itaque *Christi passiones* Hesselius interpretatur non quas Christus passus est, sed quas pro Christo passus fuerat Petrus; ut testis afflictionum Christi dicatur testis afflictus pro Christo: quemadmodum Paulus loquitur Coloss. 1. *Adimpleo ea quæ desunt passionum Christi*, id est, afflictionum pro Christo tolerandarum.

Verumtamen, ut ipsius Christi passiones intelligantur, quarum se Petrus testem dicat per suas pro Christo passiones, probabilius puto. Nam *passionibus Christi* statim opponit *gloriam Christi*, qua nimirum ipse Christus gloriosus existit. De huiusmodi testimonio, quod non tam verbo quam opere perhibebatur Christo, locus est apud Paulum 1. Timoth. 6. *Confessus es*, ait, *bonam confessionem coram multis testibus*. Et mox de Christo Jesu: *Qui*, inquit, *testimonium reddidit sub Pontio Pilato bonam confessionem*. Quò & illud pertinet, ubi Dominus, Apostolis suis prædicens mala quæ passuri essent à persecutoribus, subiungit id futurum *in testimonium Judæis & Gentibus*, Matthæi 10. Nempe quoniam ipsæ martyrum Christi passiones erant futuræ loco testimonii. Quare & *καὶ ἐξ ὧν martyres*, id est, *restes* vocantur. Hoc autem de se commemorat Petrus, ut suo velut exemplo compresbyteros animet, ne metu persecutionum cessent ab officio; quemadmodum, & id quod sequitur adjungit, ut eos in eandem unā secum futuræ gloriæ spem erigat.

QUI ET EJUS QUÆ IN FUTURO REVELANDA EST, GLORIÆ COMMUNICATOR. Græca sic sonat: *Qui & ejus quæ futura est revelari* (id est, quæ revelabitur) *gloriæ consors*. Nam *communicator* propriè non dicitur qui sit consors, sed qui consortes alios facit. Quod utique sibi Petrus ascribere non voluit. *Sensus est*: Qui idem etiam gloriæ quæ revelabitur in adventu Domini, particeps ac socius sum futurus. De qua gloria Paulus quoque Rom. 8. sic ait: *Existimo quædā non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis*. Ubi similiter in Græco est: *ad eam quæ futura est revelari, gloriam*. Sic autem & Petrus hanc gloriam opponit passionibus pro Christo toleratis; volens idipsum significare quod ibidem Paulus, dicens: *Si compatimur, ut & conglorificemur*.

Hoc tamen quod se consortem appellat illius gloriæ utrum dicat ex speciali revelatione, videlicet ea, cujus meminit in 1. epist. cap. 2. an verò bonæ ac Christianæ spei tantum hæc verba sint, non liquet: ac magis fortassis apparet illam revelationem postea Beato Petro factam fuisse, quando cœpit appropinquare martyrio.

Porrò *gloriæ communicationem*, de qua loquitur Petrus, quidam aliter interpretati sunt, dicentes eam Petro contigisse in transfiguratione Dominica; cui interfuit, & quæ typus quidam fuit gloriæ in nobis revelandæ; vel (ut alii) in Domini resurrectione & ascensione quas vidit. Secundum hos supplendum est verbum præteriti temporis, *communicator* seu *consors fui*. Verum quod primò dixi magis probabile est, & eo modo exponunt Oecumenius, Cajetanus, Titelmannus & Hesselius.

2. PASCITE QUI IN VOBIS EST, GREGEM DEI. Quidam Græci codices habent, *gregem Christi*, sed plures *gregem Dei*, quibus & Syrus astipulatur; cum

Guil. Estii Tom. III.

alii quæ grex Christi, tamquam supremi pastoris, qui pro ovibus animam suam posuit, rectissime intelligatur. Illud verò: *Qui in vobis est*, Græcè *ὁ ἐν ὑμῖν*, Erasmus & alii verterunt, *quantum in vobis est*: ut similis sermo sit cum illo Paulino Rom. 12. *Quod ex vobis est* (*ὃ ἐξ ὑμῶν*) *cum omnibus hominibus pacem habentes*. Sed eam versionem meritò Lorinus improbat. Nec enim Petro dictum fuerat à Domino: *Pasce oves meas quantum in te est*, sed absolute. Nec istiusmodi præceptis & exhortationibus ullo modo conveniunt modificationes istæ, Si potes; Quantum in te est, &c. Nam illæ potius remitterent animum ejus qui admonetur.

Quapropter retinendum omnino, quod noster vertit, *qui in vobis*, id est, apud vos, est, & cum quo unum estis corpus, una ecclesia. Sic & versu præcedenti: *Seniores qui in vobis sunt*. Nec sensu dissonat quod habet Syriaca paraphrasis: *Traditum vobis gregem Dei*. Similis loquendi forma apud Osee 4. *Ejus qui in te est misereberis pupilli*. Notandum sanè quemadmodum grex esse dicitur in pastore, sic è diverso, secundum Scripturam, pastorem esse in grege, ut Act. 20. Paulo pastores sic adhortante: *Attendite vobis & universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere ecclesiam Dei*. Quemadmodum & præcipit Ecclesiasticus cap. 32. *Rectorem te posuerunt, esto in illis*. Quo reciproco sermone significatur arctissimam esse debere conjunctionem pastoris & gregis: ut nec oves aberrent à suo pastore; & nec animò nec corpore pastor à suis ovibus separetur. Itaque ex huiusmodi Scripturis optinè statuitur pastorum apud oves suas residentia perpetua, tamquam jure divino necessaria. Verbum *pascite*, Græcè *ποιμαίνετε*, non solum significat pabulicam ac subministrationem, sed universum regimen seu gubernationem quam pastor ovibus ex officio impendit. Unde vetus interpres *regendi* verbo eam Græcam vocem convertere solet, ut Psalm. 2.

Reges eos in virga ferrea. Et 22. *Dominus regit me*. Et 79. *Qui regis Israël, intende*. Sic & locum præsentem citat Hieron. in epist. 85. *Regite gregem Christi*: Quin etiam reges ac principes huius sæculi, tam in sacris quam profanis literis pastores hominum ac populorum vocantur *Jerem. 23. Ezech. 34.* & apud Homerum non semel.

Appositè verò sanctus Hilarius enarrans Psalmum 2. Græcam vocem interpretatur, *pastoraliter regere*. *Reguntur autem oves Christi pastoraliter* (ut verbis utar Joannis Hesselii præceptoris mei) *dum eis præbetur pabulum Christiana doctrina, non tantum publicis prædicationibus & exhortationibus, sed etiam secretis atque privatis institutionibus, consolationibus, correctionibus*. Item, *dum eis sedulo administrantur Sacramenta Christi: dum eis optima vitæ exempla proponuntur: dum temporalibus eorum necessitatibus hilariter succurritur: dum utiles leges & præcepta præscribuntur: dum admodum solícite, frequenterque pro eis apud Deum oratur, ingemiscitur, ploratur, sacrificatur*. Hæc ille.

Perabsurdè verò Calvinus offerendi sacrificii munus à pastore removeret, hoc argumento, quia sacrificare non est pascere, quasi Christus ipse non tunc maximè fecerit pastoris officium, quando seipsum in ara crucis offerrens, animam suam posuit pro ovibus suis. Cerrè eodem argumento Calvinus excluderet orationem ab officio pastoris. Nam si sacrificare pro ovibus non est pascere: igitur nec pro eis orare, pascere erit.

PROVIDENTES NON COACTE, SED SPONTANEE SECUNDUM DEUM. *Providentes*, Græcè *προνοοῦντες*, id est, *intendentes*, sive ut legit Hieronymus *superintendentes*; ac si diceret, *episcopum agentes*. Nam allusio est ad episcopi nomen; quasi dicat cum Paulo: *Attendite gregi vestro, in quo positi estis*

E E e e ij

Nota, pastorum apud oves suas residentiam perpetuam esse divino jure necessariam.

Pastoris nomen esse regibus & principibus attributum.

Officium veteri Pastoris animarum describitur.

Cavillatio Calvini refellitur.

Martyres cur ita dicti.

Nota, veri
Pastoris esse
libenter &
spontaneè,
non commo-
di sui, sed di-
vinæ gloriæ
causâ officio
suo inten-
dere.

episcopi. Nomini vestro respondere. Hoc agite quod appellamini. Superintendite & curam agite quisque sui gregis. Addit autem, *non coactè sed spontaneè*: tum ut pastores secernat à mercenariis; Nam coactè providet, ait Beda, qui propter rerum temporalium penuriam, non habens unde vivat, idcirco predicat evangelium, ut de evangelio vivere possit: Hoc autem mercenarii est: Tum ne faciant officium velut inviti, quomodo solent qui frequenter ac faciliè de molestiis curæ suæ pastoralis conqueruntur. Nam & hoc illiberalis est animi: quemadmodum contra liberalis est ingenii, *Non ex tristitia aut ex necessitate facere*. Quod Paulus monet 1. Cor. 9.

Cæterum utrique vitio opponitur, *Spontaneè*, vel ut legit Hieronymus, *voluntariè providere*, idque secundum Deum. Id autem facit, qui libenter, alacriter & prompte, quique, ut ait idem Beda, nullius terrena rei sed tantum superna mercedis intuitu, verbum Dei predicat, ac cætera pastoris officia præstat. Particulam, *secundum Deum*, pleraque Græca non habent. Atque Hieron. in epist. memorata, Gregorius parte 2. cura pastoralis cap. 7. & Beda in comment. legisse se declarant; ac pro eo Syrus paraphrastes reposuit *spiritualiter*; tamen si sensus est, quem Beda significavit, ut recta intentione, qua solius Dei gloria quæretur, nec alia quam superna merces expectetur, gregem Domini procurent; nisi malis, *secundum Deum*, id est, secundum Dei voluntatem. Quod eodem recidit.

NEQUE TURPIS LUCRI GRATIA, SED VOLUNTARIE Pro tribus vocabulis, *turpis lucri gratia*, Græcis unum adverbium est, compositum, *αισχρονεργως*; & *voluntariè*, Græcè *ωσθελους*. Pro quo Syrus, *in toto corde vestro*. Alii itaque sic reddunt: *Non turpiter affectantes*, sive *sectantes*, *lucrum*; sed *prompto animo*. Quamquam non refert, adverbio, an nomine turpitudine exprimitur. Nam Paulus resolvit, ac nomine expressit, ad Tit. 1. *αισχρονεργως* *χρεων*, *turpis lucri gratia*. Ex hoc loco Syrus, *Non in lucro turpi*. Vocat autem tam Petrus quam Paulus *turpe lucrum*, non quod ex re turpi proveniat, (agit enim de functione episcopali, qua quid honestius ac præclarius) sed quod turpiter, id est, animo cupido & avaro quæritum sit aut quæretur: ita ut faciliè qui sic affectus est, etiam ex alia re qualibet paratus sit compendium sectari. Vide quæ diximus ad illud epistolæ ad Tit. 1. *Non turpis lucri cupidum*.

Nota, turpe
esse Pastori
quæritus gra-
tia tam san-
ctum gerere
ministerium.

Igitur *αισχρονεργως* providet gregi, qui ditari vult ex officio curæ pastoralis. Nam turpe est, quæritus gratia tam sanctum exercere ministerium. Quod additur, *sed voluntariè*, videtur idem esse cum eo quod prius dixit, *sed spontaneè*. Est enim observandum, Apostolum opponere hæc duo, *coactè*, & *turpis lucri gratia*, ei quod est *spontaneè*, seu *voluntariè*. Nam & qui *coactè*, id est, inopia compulsus, ut habeat unde vivat; & qui *turpis lucri gratia*, ut dives evadat, pastorale munus exerceat, non ex animo id facit, quo curet ovium salutem; sed privati commodi causa; quo cessante, nollet inutilem subire laborem.

3. NEQUE UT DOMINANTES IN CLERIS. Rectius, *in clericos*, sive *adversus clericos*. Idem Græca volunt. Hieron. in epist. ad Nepot. legit, *in clericum*. Sic & alii quidam posteriores; vitiose tamen, ut arbitror: mutato numero plurali in singularem. *Cleros* multi Latinorum interpretantur clericos, id est, ecclesiasticis ministeriis deputatos; ut sunt presbyteri, diaconi, ac cæteri post eos. Sic & Græcus Oecumenius, sacrum cœtum *cleri* nomine intelligens. Et huc citant Hieronymum, in epistola quam dixi ita scribentem: *Episcopi sacerdotes se esse novērunt, non dominos; honorent clericos, quasi clericos; ut & ipsis à clericis, quasi episcopis, honor deferatur. Scitum est illud oratoris Domitii: Cur ego te habeam*

ut principem, cum tu me non habeas ut senatorem? Et interpositis Apostoli Petri ex hoc loco verbis: *Pessima consuetudinis est*, inquit, *in quibusdam ecclesiis, tacere presbyteros, & presentibus Episcopis non loqui: quasi aut invideant aut non dignentur audire*. Sic ille, de factu quorundam Episcoporum supra clericum.

Verumtamen longè probabilius est, per *cleros* intelligi gregis Domini portiones quæ singulis Episcopis pascendæ ac regendæ, velut sortito, obtigerunt: juxta id quod Cyprianus dicit, Ecclesiam esse unam, cujus singulas portiones singuli Episcopi in solidum tenent. Phralis desumpta a sorte, (nam *clerus* sortem significat) qua veteres, etiam ex Dei præcepto, utebantur in distribuenda terra singulis in possessionem. Hinc enim partes quæ singulis obvenierant, *κληροι*, id est, sortes vocabantur. Unde Psalm. 67 *Si dormitis inter medios clericos*, id est, in medio sortium vestrarum.

Sanè totum gregem nomine *cleri* hîc intelligi, satis arguit adversativa, quam Petrus facit: *Non dominantes in clericis, sed forma facti gregis*: tamquam idem sit *clerus* & *grex*. Quapropter & Syrus interpres pro *cleris gregem* scripsit: *Non tamquam domini gregis*, &c. Denique nec consuetum est clericos appellare *cleros* pluraliter; sed *clerum*, nomine colectivo.

Proinde non dubitamus, hunc intellectum quo *cleri* vocabulum extenditur ad totum gregem cuique Episcopo attributum, priori antepone: secuti authores qui sic intellexerunt, Cyrillum lib. 1. super Isaiam orat. 3. & hujus loci commentatores, Bedam, Cajetanum, Gaignæum, Titelmanum, nec non Janlenium explicantem illud Psalmi modò citati, *Inter medios clericos*. Quibus adde Erasimum in annotat. Item Vatablum & Emanuelem Sa.

Prohibet igitur Apostolus id, quod Dominum suum prohibentem audiverat, illis verbis: *Principes gentium dominantur eorum, & qui majores sunt potestatem exercent in eos: Non ita erit inter vos*, Matthæi 20. Non solum enim dominari dicuntur in alios, qui potestatem quam super illos habent, ad suam ipsorum convertunt ac referunt utilitatem; cujusmodi potestas est dominorum in servos: Verum etiam qui, more principum hujus sæculi, imperant cum ostentatione potestatis, nec nisi cum satellitiis & pompa assëclarum prodeunt in publicum: scilicet ut terrorem subditis incutiant. Atqui Christus voluit in pastoribus & rectoribus ecclesiæ magis apparere humilitatem & mansuetudinem, quam potestatis ostentationem atque severitatem; & amorem magis quam terrorem: ut absit non solum animus, sed etiam species dominandi in plebem subjectam; potiusque sese per humilitatem gerant ut ministros eorum, quibus præsunt, utilitatem ipsorum spiritualem omni studio procurantes; juxta quod Dominus ibidem consequenter præcipit: *Sed quicumque voluerit inter vos major fieri, sit vester minister*. Quod quidem ministerium consistit non solum in docendo ac præcipiendo, verum etiam in exhibendis sanctæ conversationis exemplis. Unde sequitur.

SED FORMA FACTI GREGIS EX ANIMO. Græca & Syra non habent additum, *ex animo*. Bernardus quoque non addit, citans etiam hunc locum epistola 237. Deinde nec est in Græco *forma*, sed *νῦμι*, *forma* plurali numero, quod & legunt multi probatique codices Latini, tam vetusti quam recentiores. Sensus autem planus est: ut seipsos suo gregi velut typos, formas & exemplaria quædam exhibeant vitæ Christianæ ac bonorum operum; quibus inspectis ad similia provocentur. Admonet hoc Paulus discipulos suos Titum & Timotheum: *In omnibus te ipsum præbe exemplum* (*τύπον*) *honorum operum*,

Nota, Pasto-
res ac Recto-
res Ecclesiæ
potius humi-
litate & man-
suetudine,
quam exte-
rio splendore
& potestatis
ostentatione,
auctoritatem
suam in po-
pulo tue-
re.

Sensus.

Tit. 2. *Exemplum* (τύπος) esto fidelium in verbo, in conversatione, in charitate, in fide, in castitate, 1. Tim. 4. Sed & semetipsum Paulus ut τύπος, id est, formam imitandam proponit iis quos Christo genuerat, ut *Philippens.* 2. & 2. *Thessal.* 3.

Christus pastorum Princeps primarius: Petrus secundarius.

4. ET CUM APPARUERIT PRINCEPS PASTORUM PERCIPIETIS IMMARCESSIBILEM GLORIÆ CORONAM. Percipietis, Græcè νομισθε, reportabitis, quemadmodum vertit capite primo, reportantes finem fidei vestra salutem animarum. Principem pastorum Christum vocat, Græcè uno vocabulo ἀρχιεπίσκοπος, quasi dicat, archipastorem. Est autem Christus pastorum princeps primarius, cuius oves sunt, etiam pastores ipsi, pariter cum aliis ovibus, sanguine ejus redempti. Nam Petrus qui hæc scribit, erat quidem ipse etiam pastorum princeps; sed secundarius atque vicarius. Cum apparuerit, intellige, veniens gloriosus ad iudicium; quomodo de eo Joannes 1. epist. 3. Cum apparuerit similes ei erimus. Glorie coronam, id est, coronam gloriosam, vel, ut vult Hesselius, coronam valde gloriosam. Non enim simpliciter, inquit, vitam æternam significat; sed altiore præ cæteris gradum. Unde Danielis 12. cum dictum esset bonos ituros in vitam æternam: de eminentiori pastorum præmio sequitur; Qui autem docti fuerint, fulgebunt sicut splendor firmamenti; & qui ad justitiam erudiunt multos, quasi stelle in perpetuas æternitates. Hanc coronam sunt qui aureolam interpretentur, quæ doctoribus attribuitur; ut Hugo Card. & Thomas Anglicus.

Sed probabilius est principale præmium intelligi: quod & alibi corona nomine significari solet; ut Jacob. 1. Accipiet coronam vitam quam repromisit Deus diligentibus se. Immarcessibilem vocat, ad discrimen coronarum quæ apud nos dantur victoribus. Neque enim ex floribus & foliis, quæ paulo post marcescunt. At illa corona cælestis nec marcescet nec veterascet umquam: sed viroris ac floris gratiam semper retinebit. Cum autem corona sit præmium ac merces victoriæ, consequitur argumento à relictis, hominem pugnantem ac vincentem mereri gloriam regni cælestis: ac proinde falli vehementer eos qui merita bonorum operum negant. Merita dico, quæ tamen ipsa etiam Dei dona sunt.

Obf. contra Sectarios, merita bonorum operum oppugnant.

5. SIMILITER ADOLESCENTES SUBDITI ESTOTE SENIORIBUS. Adolescentes, Græcè νεώτεροι juniores. Hujus præcepti duplex adfertur sensus. Plurique ætate juniores & seniores intelligunt; cum prius de senioribus locutus sit, qui officio tales sunt, id est, de presbyteris sive episcopis. Alii volunt hoc præceptum respondere superiori: ut sicut ibi jubentur seniores, id est, episcopi, pascere ac regere gregem Dei, id est, populum sibi subiectum; ita nunc vicissim junioribus sive minoribus, id est, plebi subiectæ, præcipiatur erga suos pastores & præfectos obedientia. Sensum hunc indicat Beda; quem sequuntur Carthusianus, Cajetanus, Hesselius & alii nonnulli. Favet ei imprimis illud, similiter, quo significari videtur, officium reciprocum bene regendi & promptè obediendi. Deinde quod & alibi juniorum nomine subditi interdum significantur: ut Lucæ vigesimo secundo. Qui major est in vobis, fiat sicut junior, Græcè νεώτερος. Sed & contra priorem sensum objici potest, quamvis ætates juniores senibus debeant reverentiam, Domino præcipiente, Levit. 19. Coram cano capite consurge, & honora personam senis: propriè tamen illis non debere obedientiam, nisi alia ratione sint eis subiecti. Itaque videtur hoc Petri præceptum idem esse cum præcepto Pauli Hebr. 13. Obedite præpositis vestris & subiacete eis.

OMNES AUTEM INVICEM HUMILITATEM INSINUATE. Plus est in Græco. Sic enim habet; Omnes invicem subiecti, sive subicientes vos: (Est enim G. Estii Tom. III.

præsentis temporis participium ἐπονομαζέσθαι.) Deinde sequitur, Humilitatem induite: Græcè ἐννοουθεύετε, quod propriè significat, innodate. Quasi dicat, arctè vobis astringite. Erasmus vertit infixam habete. Oecumenius interpretatur: Vobis circumdate, amplectimini. Noster interpres quæ in Græco velut sejuncta leguntur, ut in unum sensum conjunxit: quod & fecit Syrus Paraphrastes cum sententiam totam ita vertit; Et circumamicti estote, mansuetudine animi unus erga alium. Vel ut Tremellius Latine reddit: Et amicitie vos intrinsecus demissione mentis unus erga alium. Metaphora sumpta videtur à genere vestimenti in nodum constructi, quo servi utebantur: ἐγκέλευμα Græci vocabant.

Præcipit ergo Petrus, priori quidem parte, id ipsum quod Paulus Ephes. 5. Subiecti invicem in timore Christi: Non enim sensus est, omnes omnibus subditos esse debere, sed alios aliis; inferiores superioribus, uxores viris, filios parentibus, servos dominis: quemadmodum Paulus ibidem consequenter declarat. Posterioris partis sensus est; Humilitatem animi (Græcè ταπεινοφροσύνην) induite, & instar vestis nodo astrictæ vobis conjunctam retinete, ne usquam excutiat. Hoc præceptum omnibus commune est, adeoque necessarium, ut humilitatis virtutem arctissime & intimè custodiamus. Ad id verò persuadendum subjungit quod sequitur.

Nota, humilitatem animi arctè & firmiter retinendam.

QUIA DEUS SUPERBIS RESISTIT, HUMILIBUS AUTEM DAT GRATIAM. Sententia desumpta ex Proverbiis Salomonis cap. 3. juxta LXX. interpretum translationem. Unde eam sumpsit Jacobus Apostolus epist. sue cap. 4. pro qua in Hebræo legitur, interpretante Hieronymo: Ipse deludet illusores; & mansuetis dabit gratiam. Nec enim in sensu diversitas est, ut ostendimus in exposit. epistola Jacobi.

Nam illudere proximum & præ se contemnere, proprietas est superborum. Deludit autem eos Deus, dum humiliat & contemptibiles reddit, eludendo atque frustrando eorum conatus & studia quibus suam quærunt excellentiam: quod est superbis resistere. Humilibus autem, hoc ipso quo jam humiles sunt, à Dei gratia præventis, gratiam dat ampliorem; augens quod dedit & novis subinde gratiæ suæ donis priora cumulans, denique eos exaltans per gloriam in sæculo futuro, quæ & ipsa gratia est, Paulo testante: Gratia Dei vita æterna, Rom. 6. Quod & Petrus significat versu sequente. Porro cætera ad hujus sententiæ declarationem pertinentia, require in commentario B. Jacobi.

6. HUMILIAMINI IGITUR SUB POTENTI MANU DEI, UT VOS EXALTET IN TEMPORE VISITATIONIS. In Græco non additur visitationis. Tantum enim legitur, ἐν καιρῷ, in tempore. Et huc adjecta videri potest dictio visitationis, ex loco cap. 2. hujus ep. Glorificent Deum in die visitationis. Erasmus hunc locum vertit, ut vos extollat cum erit opportunum; id est, cum ita judicabit expedire; etiam in hoc sæculo. Nam καιρός propriè tempus commodum & opportunum significat. Verum multò melius, juxta scripturæ consuetudinem, intelligitur dies adventus Domini & universalis judicii; qui solet antonomastice nunc tempus, nunc dies vocari, ut Matth. 8. Venisti ante tempus torquere nos? Marc. 13. Nescitis quando tempus sit. 1. Corinth. 4. Nolite ante tempus judicare. 2. Tim. 4. Quam reddet mihi Dominus in illa die justus iudex. Et Hebr. 10. Quando videritis appropinquantem diem.

Per potentem Dei manum omnipotentia Dei significatur. Ut Exod. 14. Viderunt manum magnam quam exercuerat Dominus contra eos. Itaque sensus est: Quandoquidem Deus superbis resistit, & gratiam dat humilibus; humiliter vos Deo subjicite, &

E E e e iij

hominibus propter Deum; qui potens est dejicere superbos, & extollere humiles: Ita futurum ut vos exaltet magnosque faciat & gloriosos tempore sui adventus ad iudicium. Rectè exaltationem extremo tempore retributionis assignat Apostolus; quia præsentis temporis exaltatio, præterquam quod meritorum proportioni non respondet, caduca est, & permodica, respectu gloriæ futuræ. Manifestè verò significat exaltationem illam futuri sæculi, gratiæ nomine comprehendere, de qua dixerat: *Humilibus autem dat gratiam.*

7. OMNEM SOLICITUDINEM VESTRAM PROJICIENTES IN EUM. Projicientes, Græcè aoristuse est *ἐπιτίθεντες*, ut rectè ita vertas: *omni solitudine vestra, projecta in eum*; vel, ut Erasmus: *Omni cura vestra coniecta in eum*. Refertur hæc pars præcepti ad verbum, *humiliamini*: & addita est ad significandum quid inter alia postulet illa nostri humiliatio sub potenti manu Dei: nimirum perfectam omnium curarum nostrarum in Deum resignationem. Id enim est *omnem solitudinem nostram in Deum projicere*. Quod sumpsit Apostolus ex Psalmo 54. in quo canitur: *facta super Dominum curam tuam*. Sunt enim eadem in Græco verbo *ἐπιτίθεντες ἐν κυρίῳ τὴν ψυχὴν αὐτῶν*.

Non igitur vetat Apostolus ne ullius rei curam aut solitudinem habeamus, sed præcipit ut eam totam conjiciamus in Deum: id est, ut in omni cura nostra de rebus necessariis, & curam nostram postulantibus, toti pendeamus à providentia Dei. Quod fit, dum à Deo tamquam universali provifore, per ordinata media quæcumque petimus, expectamus. Constat autem inter media divinitus ordinata esse operam & industriam, imo & curam ac solitudinem humanam: quemadmodum & preces ac supplicationes ad Deum. Et hoc modo conciliandi sunt loci scripturæ in speciem pugnantes, quorum alii prohibere, alii præcipere videntur solitudinem humanam de rebus quibuscumque. Prohibetur enim inordinata solitudo; præcipitur & laudatur ordinata, qualis est quam dixi & declaravi.

8. QUONIAM IPSI CURA EST DE VOBIS. Hoc dicit loco ejus quod in Psalmo sequitur: *Et ipse te enutriet*: videlicet ex specie genus colligens. Non enim solum alimenta Deus homini, curam suam omnem in ipsum projicienti: verum & alia præstat omnia, quæ bene & ordinatè ab ipso expectantur. Hæc autem fides & cogitatio providentiæ divinæ, magnam adfert animis Christianis tranquillitatem & pacem; & ab anxietate, curisque superfluis liberat.

8. SOBRII ESTOTE ET VIGILATE. Repetit temperantiæ & vigilantiae præceptum *super. cap. datum versu 7.* ut vehementius illud commendat, subjuncta etiam ratione necessaria. Græcè legitur sine conjunctione, *Νηφάρτε, γρηγορεῖτε*. Et quidem *νήφατος* capite præcedenti verterunt interpretes, *vigilate*. Sed hinc ita non potest exponi, propter verbum sequens *γρηγορεῖτε*, quod propriè *vigilate*, significat. Qua de re plura diximus ad locum *cap. præced.* Quod igitur hinc dicit *νήφατος*, idem est cum præcepto Dominico Luc. 21. *Attendite vobis, ne forte graventur corda vestra in crapula & ebrietate*. Nam quod ibi sequitur, *& curis hujus vite*, convenit cum eo quod hinc jam præcessit de solitudine nostra tota in Deum projicienda. *Vigilia* significat attentam curam salutis adversus hostilitatem. Sumpta metaphorà à castrensibus excubitoribus. Cæterum prius est, *sobrium esse*; deinde *vigilare*. Nam sobrietas aptum reddit hominem ad vigilandum; sicut è contrario saturitas somnum provocat.

QUIA ADVERSARIUS VESTER DIABOLUS, TAM- QUAM LEO RUGIENS, CIRCUIT QUÆRENS QUEM DEVORET. Hæc, inquit, causa est, cur sobrios & vigilantes vos esse velim, quia perpetuum no-

bis bellum est cum adversario vigilantissimo & intentissimo ad nocendum, id est, diabolo. Cui resistere non poteritis, si crapula gravatos & somno oppressos inveniat. Vocat eum *ἀντίδρον*, id est, *adversarium*, exponens Hebraicum vocabulum *Satan*, quod *adversarium* significat, & per antonomasiam principi dæmonum in scripturis attribuitur; ut qui juratus sit hostis humani generis; in quod peccatum & mortem, invidia motus, introduxit, *Genes. 3. Sap. 2.* Idem antonomastice *diabolus* vocatur, id est, *calumniator, delator*, & ut nominat Joannes Apoc. 2. *fratrum accusator*: cujus omne studium est homines reddere vituperabiles ac Deo invisos; quod solent criminatores & calumniatores. Cum alioqui non sit nescius calumniæ non esse locum apud Deum omnia scientem. His duobus nominibus, *diaboli & Satana* appellatur Apoc. 12. & 20.

Comparat eum Petrus *Leoni*, præ fame *rugienti*, & prædam quærenti quam comedit; *Leoni* quidem, quia fortissimus & sævissimus est: *Non enim est super terram potestas quæ comparetur ei*, Job. 41. Ac fortasse respicit Petrus ad apertas dynastiarum persecutiones, dum leonem nominat, non draconem: ut censet Augustinus enarrans illud Psalmi 90. *Conculcabis leonem & draconem*. Et in *homil. 35. inter 50.* Deinde, *rugientis*, id est, famelici, epitheton huic leoni addit Apostolus; quia perniciem nostram in-explebiliter appetit, nec ulla ei præda sufficit. Circuit autem, sive ut in Græco est, *ἐπιταρῖ, ambulat, obambulat* *diabolus quærens quem devoret* (quemadmodum & ipse de se loquitur Job. 1. & 2. *Circuivi terram, & perambulavi*) dum quaquaversum tendit laqueos tentationum, quibus pertrahat homines in peccata. Nam diabolo pertraxisse quemlibet in peccatum, est eum devorasse. Facit autem hæc, tum per se, tum per ministros suos dæmones, imo & per homines malos.

At quæres quomodo per se id faciat, cum Apoc. 20. scribatur ligatus, & missus in abyssum & clausus, *ut non seducat amplius gentes, donec consummentur mille anni*. Responsio est, illis verbis figuratè significari quod diaboli potestas per adventum Christi cohibenda fuerit ac restringenda usque ad finem sæculi; quo appropinquante rursus solvendus sit, relaxatione potestatis; quando per Antichristum ejusque ministros ecclesiam Christi de integro tamquam instauratis viribus oppugnabit. Non tamen interea temporis cessat ab hominibus tentandis; sed tantum tentat quantum permittitur. Locum hunc adducens Cyprianus *in serm. de Xelo & livore*, pulchrè explicat multiplices diaboli per diversa peccatorum genera tentationes.

9. CUI RESISTITE, FORTES IN FIDE. Fortes in fide, Græcè, *solidi fide*. Nam *στερεοί*, idem est quod *firmi, solidi*. Hinc *στερεώμα* firmamentum. Docet B. Petrus diaboli tentationibus, sive apertis sive occultis, resistendum esse firmitate fidei: qua videlicet non solum indubitanter credamus promissionibus Dei, verum etiam fiduciam in nobis excitemus eas consequendi, proposita nobis ante oculos Dei potentia & veritate, & misericordia per Christum. *Nam gratia & veritas per Jesum Christum facta est.* Joh. 1. Et, *hæc est victoria quæ vincit mundum; fides nostra*, 1. Joh. 5. Si mundum: igitur & mundi principem diabolus.

Idcirco autem victoria qua diabolus & omnes ejus tentationes superamus, ascribitur fidei: quia fides ostendit bona speranda, & ad ea capeffenda nos excitat animatque; & unde petenda sint auxilia, quibus adversario resistamus, docet. Hinc Paulus præcipit ut in ea lucta & pugna quæ nobis est cum potestatibus nequitiae spiritualibus, sumamus in omnibus securum fidei, quo possimus omnia tela nequissi-

nos adversus hostis insidias. Diabolus cur vocetur Satan.

Cur fidei adscribatur illa vis & victoria qua Diabolus vincimus.

Nota, curas nostras omnes in divinam providentiam resignandas.

Nota, Qualis cura & solitudo homini conveniat, ut tamen simul à divina providentia pendeat.

Cogitatio providentiæ divinæ minuit anxiam hominis curam.

Nota, sobrietate & vigilia optime præmuniri

mi ignea exstinguere, Ephes. 5. De qua fidei virtute plenius idem Apostolus disserit Hebr. 11. Hæc fides spem & charitatem adeo non excludit, ut eas secum adducat. Est enim fides sperans, diligens, invocans, obediens, iustificans, operans; & proinde vivens; non otiosa, non mortua, quam informem Theologi vocant.

SCIENCES EANDEM PASSIONEM EI QUÆ IN MUNDO EST VESTRÆ FRATERNITATI FIERI. Eandem passionem, Græcè pluraliter *πάσας τῆς παμπάντων, easdem passiones*, sive afflictiones. Et fieri, Græcè *ἐπιτελεῖσθαι*, id est, perfici, consummari, impleri; ad significandum Dei decretum, quo vult electos suos non sine passionibus ad gloriam pervenire; testante Paulo Actor. 14. *Quoniam per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei*. Sensus igitur est: Cum non ignoretis, fratres vestros passim per mundum dispersos, multa similia pari, Deo sic volente, qualia vos patimini. Hinc apparet Apostolum, ut supra dixi, respicere potissimum in hac exhortatione, ad tentationes quas diabolus ingerit, apertas adversus ecclesiam commovendo persecutiones. Quam ecclesiam vocat *fraternitatem*; quia fideles omnes fratres sunt sub uno Patre Deo, Christo dicente Matth. 23. *omnes vos fratres estis*. Adjicit verò partem hanc Petrus, ut tentatos consoletur ex communione tentationis & certaminis cum fratribus aliis; quò communem pariter cum illis sperent à Deo victoriam.

10. DEUS AUTEM OMNIS GRATIÆ. Initium hoc est epilogi totius epistolæ, quo fidelibus afflictis precatur a Deo firmitatis & perseverantiæ donum: ideoque *Deum omnis gratiæ* vocat epitheto ad rem præsentem appposito: quo significat, omne bonum salutare (quod *gratiæ* nomine solet intelligi) à Deo datore & autore expectandum esse.

QUI VOCAVIT NOS IN ÆTERNAM SUAM GLORIAM IN CHRISTO JESU. Qui vocavit nos, utique vocatione gratuita. Nam id consequens est ex eo quod dixit *Deum omnis gratiæ*. Vocavit, inquam, in æternam suam gloriam, id est, ad hoc, ut æternæ suæ gloriæ participes nos faceret: sicut de se dixit supra, *qui & ejus quæ in futuro revelanda est gloriæ communicator*. Quod addit, *in Christo Jesu*, ad vocationem referendum videtur; ut sensus sit, Deum nos ad æternam gloriam vocasse per meritum Christi filii sui pro nobis passi. Cui tamen merito non sola vocatio, sed & omnis gratia sublequens, & ipsa gloria, sit ascribenda. Valet autem hæc pars ad augendam fiduciam, quia *qui cepit opus bonum, perficiet usque in diem Christi Jesu*, Philip. 1.

MODICUM PASSOS IPSE PERFICIET, CONFIRMABIT, SOLIDABITQUE. In Græco quatuor sunt verba, atque ea modi optativi. Sic enim habet: *Modicum passos ipse perficiat*, sive *instaurat vos*; *fulciat* sive *stabiliat*; *roboret*, sive *confirmet*; *fundet*, sive *solidet*. In nonnullis quidem exemplaribus Græcis, quæ Robertus Stephanus annotavit; verba sunt indicativi modi, temporisque futuri, quemadmodum in Latinis: verum ea minus probata sunt fidei. Tamen & Prosper lib. 1. de vocat. gent. cap. 24. citat hanc partem omnino ut nunc in Latinis legitur. Quæ tamen lectio sensum non facit diversum. Sicut enim Hebræi futura pro præceptivis usurpant; sic & interdum pro optativis.

Jam quod ait: *modicum passos*, non tam indicat levitatem afflictionum hujus vitæ, quàm durationis brevitatem: Quamvis enim aliæ aliis graviore sint: omnes tamen brevi spatio vitæ mortalis concluduntur. Unde Erasmus & Hentenius verterunt: *parumper afflictos*. Vide quæ supra diximus ad illud capitis 1. *Modicum nunc, si oportet, contristari*. Ita loquitur Dominus Isaia 54. *Ad punctum in modico derelinqui te: & in miserationibus magnis congregabo te*.

Quamquam, si *modicum*, hoc loco sumas tam ut oppositum magnitudini, quàm ut diuturnitati; perinde commodus erit sensus: & congruet cum eo quod Paulus dicit 2. Corinth. 4. *Quod in presenti est momentaneum & leve tribulationis nostræ*, &c. Porro in quatuor illis verbis penè synonymis, quæ desumpta sunt ab ædificantibus, congeries quædam est, qua metaphoricè significatur fidelium in virtutibus instauratio & confirmatio usque in finem.

11. IPSI GLORIA ET IMPERIUM IN SÆCULA SÆCULORUM; AMEN. Precationem seu bonam optationem doxologiâ claudit; qua major in Deum fiducia fidelibus afflictis addatur ex mentione summæ potestatis divinæ, quæ significatur imperii nomine. Habetur eadem clausula superiori capite, versu 11. Ex quo etiam apparet indicativè potius quam optativè exponendam esse. Nam verbum *est* illic additur. Sensem inde require.

12. PER SILVANUM FIDELIEM FRATREM VOBIS, UT ARBITROR, BREVITER SCRIPSI. Græcè, *Per Silvanum vobis fidelem fratrem, ut arbitror, paucis scripsi*. Juxta quam lectionem pronomen *vobis*, referendum videtur ad nomen *fidelem*, ut sensus sit, Qui vobis fidele præstat ministerium; tamen Syrus interpres, æque ut Latinus, referat ad verbum *scripsi*. Quomodo refertur Hebr. 13. *Etenim per paucis scripsi vobis*. Sic autem habet Syriaca versio: *Hæc pauca ut arbitror, scripsi vobis per Silvanum fratrem fidelem*. Ubi nota quod dicit demonstrativè, *hæc pauca*: Quod est contra eos qui de alia quâpiam epistola prius missa, Beatum Petrum hic loqui suspicantur. Quorum opinionem refellimus initio, cum de hujus epistolæ autore ageremus. *Silvanum* existimat Oecumenius eundem esse qui cum Paulo Apostolo scribit utramque ad Thessalonicenses epistolam. Erat enim Pauli collega in prædicando Evangelio, *Silas* Hebræo nomine dictus; de quo multa Actor. cap. 15. & tribus seqq.

Quod ait Petrus, *per Silvanum scripsi*, quidam sic accipiunt, ut Silvano fuerit usus amanuensi in hac epistola scribenda. At verisimilius est sensum esse, Scripsi mittendam per Silvanum. Sic enim habent omnes hypographæ Græcæ epistolarum Pauli; *Scripta per Phœben, Timotheum, Tychicum, Onesimum, &c.* id est, missa per eos. Continet igitur hæc pars commendationem Silvani, tamquam fidelis in evangelio ministri; nec non commendationem ipsius epistolæ, quod eam per talem virum miserit. Addit, *paucis se scripsisse*, ne molestum sit legere. Quomodo & Paulus ad Hebræos 13. dicens; *Rogo vos fratres ut sufferatis verbum solatii. Etenim per paucis scripsi vobis*: illud verò, *ut arbitror*, non ad fidelitatem Silvani, ut quidam volunt (sic enim dubitandi de ejus fide potius occasionem daret (sed ad brevitatem epistolæ refertur, additumque est modestiæ causa.

OBSECRANS, ET CONTESTANS HANC ESSE VERAM GRATIAM DEI IN QUÀ STATIS. *Obsecrans* Græcè *παρακαλῶν*, quod etiam verti potest *adhortans*, ut alii verterunt, huic loco non minus convenienter. Nam & Syrus ita reddidit: *Et suadeo, ac testor quod hæc est gratia vera Dei in qua statis*. Colligit hic paucis verbis institutum suum Petrus; cur scripserit hanc epistolam, & quid in ea potissimum egerit. Hæc, inquit, scripsi, quò vos adhortarer ut maneat in fide suscepta; testificans vobis tamquam testis & Apostolus Christi, hanc, quam nobis prædicantibus suscepistis fidei, gratiam, & in qua hætenus statis & permanetis, veram esse gratiam Dei, per quam nimirum verè Deo grati sitis ad vitam æternā.

13. SALUTAT VOS ECCLESIA QUÆ EST IN BABYLONE COLLECTA. Malè quidam codices, *collecta*: Nam Græcè est, *συνεληλυθῆ*, id est, *coelecta*, sicque legit Hieronymus, *Catal. in Marco*. Nam in Græco

Sensus,

Nota, afflictiones hujus vitæ breves esse, ideoque patienter ferendas.

additur, *ecclesia*, sed intelligitur. *Coelecta* verò, id est, una nobiscum à Deo electa; & ut Erasmus vertit, *vestra confors electionis*. Respicere enim videtur Apostolus ad hoc quod in prima salutatione eos vocavit *electos*: ita scribens: *Electis advenis*, &c.

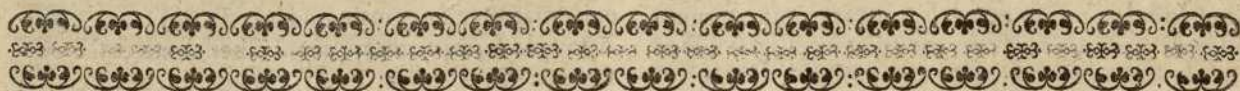
Quæritur quam *Babylonem* hic dicat. Certè veteres, ut Papias Hierapolites episcopus, & ex eo Eusebius lib. 2. *hist. eccl. cap. 15.* atq; Hier. *catal. in Marco & in epist. 17.* Item Beda & Oecumenius in *commentariis*; denique recentiores omnes orthodoxi, *Babylonem* Romam interpretantur. Quo nomine etiam in Apocalypsi *cap. 17: & 18.* Roma significata est: utique propter confusionem idololatriæ, quæ tunc in ea vigeat, ut quæ *omnium gentium serviebat erroribus*, sicut ait S. Leo in *serm. de natali Petri & Pauli*. Quamquam postea, Apostolica prædicatione & institutione tandem effectum est, ut ex *Babylone* in sanctam Jerusalem & novam Sion converteretur; qualis permanet in hodiernum diem, quem admodum id pulchrè declarat Rupertus lib. 8. *de glorific. Trinit. cap. 5.* Ex hoc commentario consequens est, Petrum Romæ fuisse atque sedisse: quod impudenter à sectariis quibusdam negatur. Volunt autem *Babylonem* intelligi vel illam in scripturis nominatissimam Chaldææ metropolim; vel ejusdem nominis urbem in Ægypto, quæ Cairum hodie dicitur: quò videlicet Petrum Roma longissimè faciant absentem, mirabili studio Catholicis contradicendi. Negant enim Petrum Romæ fuisse; quod tota testatur antiquitas: affirmant autem *Babylone* fuisse vel in Ægypto vel in Chaldæa; quod nulla prodit historia.

Observa
contra Se-
ctarios, Pe-
trum Romæ
fuisse negan-
tes.

ET MARCUS FILIUS MEUS. Hunc esse *Marcum* qui evangelium conscripsit, omnes idem authores quos modò citavi, confirmant. Vocat autem *filium suum*; quod propter sedulam in evangelio cooperationem singulariter charum haberet; ut de eo dicere posset, quod Paulus de Timotheo Philip. 2. *Quia* Qualis hic Marcus. *sicut patri filius, mecum servivit in evangelio.* De hoc Marco plura apud Hieron. in *catalogo*, & apud Bedam in *comm.* An autem idem sit cum Joanne Mariæ filio, & Barnabæ consobрино qui cognominatus est Marcus; ejus meminerunt Lucas *Act. 11.* & Paulus *Coloss. 4. & 2. Tim. 4.* dubitant nonnulli. Sed diversum fuisse, probabilius; ac benè probatur à Cardinale Baronio *tom. 1. Annal. Idem* Baronius *ad annum Christi 45.* ex bonis authoribus docet Marcum fuisse spirituales B. Petri filium, quem is baptismo genuerit; §. 31.

14. SALUTATE INVICEM IN OSCULO SANCTO. Græcè, *in osculo charitatis*. Quod idem est cum *osculo sancto*; & opponitur osculo impuri & inhonesti amoris. De osculo sancto & de veterum consuetudine, salutandi cum osculo, vide quæ diximus in *comm. Rom. 16.*

GRATIA VOBIS OMNIBUS, QUI ESTIS IN CHRISTO JESU. AMEN. In Græco non *χαίρεις*, sed *εἰρήνη* legitur, id est, *Pax vobis*, &c. Quæ consueta erat Hebræis salutandi formula; de qua egimus ad illud Roman. 1. *Gratia vobis & pax. Qui estis in Christo Jesu*, id est, Christianis. *Amen*, approbantis particula est cum optatione. De qua vide quæ dicta à nobis *Rom. 1. vers. 25.*

IN SECUNDAM EPISTOLAM B. PETRI APOSTOLI PROOEMIUM.

De Auctore
& Auctoritate
hujus Epi-
stolæ.

E hujus secundæ epistolæ autoritate dubitatum aliquando fuisse à nonnullis, testantur veteres: primus Origenes in *explic. primi Psalmi Davidici*; deinde Eusebius *histor. eccl. lib. 3. cap. 3. & 19.* ac rursus *lib. 6. cap. 19.* ubi Origenis verba commemorat. Et post illos Hieronymus in *catalogo*: Ubi & rationem addit cur dubitatum fuerit; nempe styli dissonantiam à priore epistola. Verum hujus argumenti solutionem ipse Hieronymus suppeditat in *epist. ad Hedib. quæst. 11.* his verbis: *Dux epistolæ quæ feruntur Petri, stylo inter se & charactere discrepant, structuraque verborum. Ex quo intelligimus, pro necessitate rerum diversis eum usum interpretibus.* Sic ille dissonantiam styli rejiciens in diversitatem interpretis, id est, scribæ, quo pro tempore Petrus usus fuerit. Aliter respondet Cajetanus, idcirco negans firmum esse hoc argumentum, quòd *unum atque eundem hominem diverso stylo quandoque scribere experientia testetur.* Et probat ex epistolis S. Gregorii Papæ stylo multum dissonantibus ab aliis ejusdem scriptis.

Alii tamen hanc characteris dissimilitudinem, ejus inter veteres solus Hieron. meminit, non agnoscunt: adeò ut etiam Magdeburgenses affirmant stylum hujus epistolæ cum priore valde similem sibi videri. Qua in re nos Catholici facile iis assentimur. Nam opinio dissimilitudinis styli ex materiæ diversitate nata videtur. Alioqui, etiam Calvinus iudice, nihil habet hæc epistola Petro indignum: ita sanè ut vim Spiritus Apostolici & gratiam ubique exprimat.

Porrò Didymus Hieronymi præceptor, commentariolum suum in hanc epistolam sic concludit: *Non est igitur ignorandum, præsentem epistolam esse falsatam: quæ licet publicetur* (id est publicè per ecclesias legatur) *non tamen in canone est.* Sed dicendum est Didymum in hoc falli; idque colligere ex iis quæ in fine Epistolæ habentur de mundi renovatione: ubi tradi putat revolutiones Platonicas.

Esse autem hanc Epistolam sacram & canonicam nobis confirmant antiqua concilia Laodicense & Carthaginense tertium, in quibus catalogo sacrorum librorum ascribitur. Item quicumque alii scripturarum catalogum recensuerunt: ut Athanasius in *Synopsi*. Augustinus *lib. 3. de doct. Christiana cap. 8.* Innocentius I. in *Epist. 3. ad Exuperium*, & Gelasius I. in *Concilio LXX. Episcoporum*. Sed & alii Patres, tam Græci quàm Latini, inter quos Origenes, (*homil. 7. in Josue*) & Hieronymus, multis locis frequenter ex hac Epistola, tamquam scriptura sacra, proferunt testimonia.

Quibus omnibus accessit definitio concilii *Trident. sess. 4.* ut jam de autoritate Epistolæ dubitare prorsus non liceat. Nec his obstat quod in Syriaco non habetur. Nam ex eo non aliud colligas, quàm dubitatum aliquando fuisse: sicut & de Epistola Judæ, deque secunda & tertia Joannis, & de ejus Apocalypsi. Quæ similiter in editione Syriaca non exstant: Et tamen Syri Doctores egregii, Ephrem & Joannes Damascenus, Græcam editionem meritò pluri facientes, ex hac ipsa Epistola citant interdum testimonia pro sacris. Imò Damascenus *lib. 4. cap. 18.* expressè eam catalogo scripturarum intexit.

Jam si canonica & sacra est hæc Epistola: constat authorem esse Petrum Apostolum, cujus nomen gerit in salutatione. Et sanè Apostolum fuisse unum ex tribus qui Dominicæ transfigurationi interfuerunt, apertè declarant illa verba capitis primi: *Et hæc vocem (Hic est filius meus dilectus &c.) nos audivimus de calo allatam, cum essemus cum ipso in monte sancto.* Quo argumento utitur Gregorius *homilia 18. super Ezech.* adversus eos, qui hanc Epistolam negabant esse Petri Apostoli, tribuentes eam alii cuiquam Cephæ, seu Petro, cui se Paulus in faciem restitisse scribit *Gal. 2.* cum ille revera non aliud fuerit, quemadmodum in ejus loci commentario ostendimus.

Ad quos
scripta hæc
Epistola.

Scripta est ad eosdem ad quos prior Epistola. Quod planè liquet ex illis verbis capitis 3. *Hanc ecce vobis secundam scribo Epistolam.* Cum autem prior scripta fuerit ad eos, qui ex circumcisione erant fideles; ut in ejus commentario satis à nobis demonstratum arbitror: etiam hanc ad eos, id est, Judæos in Christum credentes, scriptam esse, consequitur. Id vero confirmatur etiam ex eo quod dicit cap. 1. *Et habemus firmiorem Prophetarum sermonem.* Nam Prophetarum sermo ad Judæos factus fuerat, non ad Gentiles: eratque Judæis firmior Apostolorum sermone; sicut illic explicabitur, eo quod Prophetarum auctoritas apud Judæos diuturnitate temporis & consensu majorum firmata jam erat; non item Apostolorum, qui suam apud illos prædicationem astruebant ex dictis Prophetis, tamquam oraculis divinis. Hinc & illud quod ibi sequitur; *Cui benefacitis attendentes,* peculiariter ad Judæos pertinet, qui diligenter ac studiosè ex libris Prophetarum scrutabantur veritatem de Christo.

Sunt qui scriptam velint vel peculiariter ad Gentiles, vel ad omnes Christianos promiscuè. Nam alterum horum putant significari ipsa scriptione Epistolæ: *iis qui coequalem nobiscum sortiti sunt fidem.* Sed ad hoc respondebitur in ejus loci expositione.

Quodnam
hujus Epist.
argumen-
tum.

Argumentum Epistolæ ipse Beatus Petrus indicat uno & altero loco. *Primum* ubi dicit capite primo, *Propter quod accipiam,* &c. Cum enim sciret brevi futuram sui corporis dissolutionem; hac Epist. fideles instruere voluit ut in sana doctrina, & studio bonorum operum, etiam se mortuo permanerent. *Deinde*, ac plenius, *cap. 3.* ubi declarat se hac Epistola voluisse commonefacere fideles, ut firmiter inhæreant doctrinæ à Prophetis & Apostolis traditæ, nec ab ea se patiantur abduci per falsos magistros diversa docentes: quorum etiam mores & studia Graphicè depingit toto fere capite secundo. Quod ipsum & Judas Apostolus facit in sua Epistola, quæ cum hac ejusdem est argumenti, & hujus velut compendium.

Existimat Adamus post Hasselanum, has epistolas Petri & Judæ dirigi adversus Gnosticos: sed id refellit Lorinus, quia Gnosticorum hæresis posterior est Apostolicis temporibus, ut constat ex Irenæo & Epiphaniò, & aliis qui de hæresibus scripserunt. Quamvis enim Petrus, *cap. 2. & 3.* de illis seductoribus loquatur, tamquam venturis; venisse tamen eos jam suo tempore Judas testatur, dicens, *Subintroierunt quidam homines,* &c. Unde intelligimus, alios jam tum viventibus Apostolis exortos fuisse; alios ac plures post eorum decessum, fuisse exorituos.

Rectius itaque dixeris, tam Judæ quàm Petri hanc Epistolam scriptam esse contra carnalem & spurcam familiam Simonis Magi, quæ post ejus mortem propagata fuit, & in varias hæreses dispersa: Item contra sectam Nicolaitarum, cujus meminit S. Joannes in Apocalypsi. Sed confer ea quæ diximus ad 1. Timoth. 6. ad finem, ibi, *Et oppositiones falsæ nominis scientiæ.*

EPISTOLA II. BEATI PETRI APOSTOLI.

CAPUT I.

1. **S**imon Petrus, servus & Apostolus Jesu Christi, iis qui coequalem nobiscum sortiti sunt fidem in iustitia Dei nostri, & Salvatoris Jesu Christi. 2. Gratia vobis & pax adimpleatur in cognitione Dei, & Christi Jesu Domini nostri: 2. Quomodo omnia nobis divinae virtutis suae, quae ad vitam & pietatem donata sunt, per cognitionem ejus, qui vocavit nos propria gloria & virtute, 4. per quem maxima & pretiosa nobis promissa donavit: ut per hanc efficiamini divinae consortes naturae: fugientes ejus, quae in mundo est, concupiscentiae corruptionem. 5. Vos autem curam omnem subinferentes, ministrare in fide vestra virtutem, in virtute autem scientiam, 6. in scientia autem abstinenciam, in abstinencia autem patientiam, in patientia autem pietatem, 7. in pietate autem amorem fraternitatis, in amore autem fraternitatis charitatem. 8. Haec enim si vobiscum adsint, & superent; non vacuos, nec sine fructu vos constituent in Domini nostri Jesu Christi cognitione. 9. Cui enim non praesto sunt haec, caecus est, & manu tentans, oblivione accipiens purgationis veterum suorum delictorum. 10. *Joan. 1. f. 19.* Quapropter fratres magis satagite, ut per bona opera certam vestram vocationem & electionem faciat: haec enim facientes, non peccabitis aliquando. 11. Sic enim abundanter ministrabitur vobis introitus in aeternum regnum Domini nostri, & Salvatoris Jesu Christi. 12. Propter quod incipiam vos semper commonere de his, & quidem scientes & confirmatos vos in praesenti veritate. 13. Iustum autem arbitror quamdiu sum in hoc tabernaculo, suscitare vos in commonitione: 14. Certus quod *Mat. 17. a. 5.* velox est depositio tabernaculi mei, secundum quod & Dominus noster Jesus Christus significavit mihi. 15. Dabo autem operam & frequenter habere vos post obitum meum, ut horum memoriam faciat. 16. Non enim doctas fabulas secuti, notam fecimus vobis Domini nostri Jesu Christi virtutem & praesentiam: sed speculatores facti illius magnitudinis. 17. Accipiens enim a Deo Patre honorem & gloriam, voce delapsa ad eum hujusmodi a magnifica gloria: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipsum audite: 18. Et hanc vocem nos audivimus, de caelo allatam, cum essemus cum ipso in monte sancto. 19. Et habemus firmiorem propheticum sermonem: cui beneficiis attendentes, quasi lucernae lucenti in caliginoso loco, donec dies elucescat, & lucifer oriatur in cordibus vestris: 20. hoc primum intelligentes, quod omnis Prophetia Scripturae propria interpretatione non sit. 21. Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia: sed Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines.

SUMMARIUM.

Gratiam & pacem precatus, admonet ut bonis operibus vacent; doctrina sua sint memores, quam ipse a Domino, spectator gloriae ejus, acceperit: Item ut scriptis Prophetarum attendant, quae divinitus illis inspirata fuisse declarat.

SIMON PETRUS. Petrum Apostolum antea vocatum fuisse Simonem evangelistae testantur. Quod nomen ei a parentibus inditum, permansit usque ad extremum vitae diem. Non enim sic impositum ei fuit a Christo Domino nomen *Cepha*, id est, *Petri*, Matth. 16. ut priori nomine vocari desineret, sed ex eo tempore binomius esse coepit, ut ex Evangelii & Actis Apostolicis constat. Quomodo nec Jacob Patriarcha, postquam ei dictum est, *Israel appellabitur nomen tuum*, Genes. 32. prius nomen amisit; sed utroque deinceps appellatus fuit. *Simon* Graece *συμεών*: quemadmodum & legitur hoc nomen, *Actor. 15. Symeon narravit*, &c. tamen quidam Graeci codices hoc loco habent *σιμων*. Sed priori lectioni consonant veteres concordantiae. Quod quidem nomen Hebraice pronunciatur *Simhon*, Genes. 34. 35. & alibi: pro quo LXX. reddiderunt trissyllabum *Simeon*, (e) litera melioris faciliusque soni causa interposita. At in Evangelii passim dicitur *Simon*; voce ad usum Graecae consuetudinis aptata. Nam *Simones* fuere complures apud Graecos. Quod autem opinatur Oecumenius *Simonem* diminutive dici a *Simeone*, minus placet. De vocabulo *Petri*, vide quae diximus ad initium prioris Epistolae.

SERVUS ET APOSTOLUS JESU CHRISTI. *Servum* Christi se vocat, propter ministerium Evangelii docendi & propagandi, in quo serviebat Christo Domino. Id specialius explicat, addito nomine *Apostoli*, quasi dicat: Non qualicumque servus Christi, sed Apostolus. Qui gradus inter Evangelii ministros summus erat; sicut & ipsum nomen, praecipuae dignitatis. Nam sui primatus mentionem huc ut inferret, haud opportunum erat.

IIS QUI COEQUALEM NOBISCUM SORTITI SUNT FIDEM. *Iis*, supple scribit. *Coequalem*, Graece *ἰσὺν*, id est, *aeque pretiosam*. Non quod fides omnium Christianorum aeque magna atque perfecta sit, ac pariter meriti; nam in Evangelio aliis dicitur, *Magna est fides tua*; alii, quod modicae fidei sint, increpan-

tur: Et discipuli Dominum rogant, *Adauge nobis fidem*, Luc. 17. Sed aeque pretiosam dicit obiecti ratione; quod eadem promissa, ac eadem mysteria, per fidem omnibus sunt proposita. Quo sensu scriptum est; *Una fides* Ephes. 4. Sic *Actor. 11.* idem Petrus: *Eandem gratiam* (Graece *τὴν αὐτὴν χάριν*, *aequale donum*) dedit illis Deus sicut & nobis: *Sortiti sunt* Graece *ἔλαβον*, qui *adepti sunt*, quibus contigit habere fidem: &c. *Adepti sunt*, legit Prosper lib. 2. de vocat. gent. cap. 13. ac nihilominus ex hoc loco probat fidem esse donum Dei; tamquam scriptum esset, *sortiti sunt*. Quamvis enim Graecum hujus loci verbum non dicatur a sorte; tamen indicat aliquid casu ac sine debito cuipiam obveniens, sicut ea quae obveniunt sorte. Et alias hoc verbum cum sorte conjungitur, ut *Actor. 1.* ubi nos legimus: *Et sortitus est sortem ministerii hujus*. Unde etiam alii interpretes hoc loco verterunt, *sortiti sunt*. Constat autem gratuita Dei beneficia *sortis* nomine significari in scriptura; ut *Ephes. 1. vers. 11.* & *Col. 1. vers. 11.*

Quaeritur quos designet Petrus, dicens: *iis qui coequalem nobiscum*, &c. Quidam Gentiles significari volunt, tamquam assumptos ad eandem fidem & spem salutis cum Judaeis. De qua re Paulus multa ad *Ephes. 2.* Alii Petrum alloqui putant his verbis omnes fideles in genere. Omnes enim eandem cum Apostolis fidem sortiti sunt. Sed cum satis appareat ex iis quae praefando diximus, Epistolam hanc, sicut & priorem, specialiter ad Judaeos scriptam esse, restringenda erit ad Judaeos haec inscriptio; praesertim cum non dicat, *omnibus*, sed indefinite, *iis qui coequalem*, &c. ut sensus sit: Fratribus Judaeis in dispersione positis (de qua in priori Epistola) qui nobis Apostolis ac primis fidelibus Judaeae incolis, fide & vocatione pares sunt. Nam si nihil discrevit Deus inter Judaeos & Gentiles, quod ad beneficia salutis attinet, Petro teste *Actor. 15.* minus certe discrevit inter ipsos Judaeos hoc nomine quod alii terram patrum suorum incoherent, alii per gentes essent dispersi.

IN JUSTITIA DEI NOSTRI ET SALVATORIS JESU CHRISTI. In *justitia*, plerique exponunt *per justitiam*; quemadmodum & legit Prosper, & alii interpretes vertunt. Juxta quam interpretationem dari potest hic sensus, Fidem electis contigisse per justitiam, id est, merita Jesu Christi, qui idem & Deus noster est, & Salvator. Quod enim hunc commentarium nonnulli rejiciunt, ea ratione quod fides non

Dubium.

Respon.

fit ex merito Christi, sed ex prædestinatione, ut aiunt; in eo sanè nullo modo sunt audiendi.

Nam fidem esse donum Dei per Christum, quemadmodum & cætera salutis nostræ beneficia, ex scripturis clarum est, adeo ut sine magno errore negari non possit, uti ostendimus ex professo in 3. Sent. dist. 23. Et quid (obsecro) boni nobis est ex prædestinatione, quod non sit ex merito Christi; cum dicat Paulus Ephes. 1. *Benedictus Deus, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in celestibus in Christo; sicut elegit nos in ipso &c.* Sensus tamen ille non admodum congruere videtur: quia pars illa, *Dei nostri*; melius ad Deum Patrem refertur, ex more sermonis Apostolici: quemadmodum & in versu sequenti. Patris autem non sunt merita, sed filii incarnati.

Sunt alii, qui per *justitiam* intelligant misericordiam: quæ expositio difficultatem non haberet, si *justitia* nomine misericordia aliquando significaretur in scripturis. Igitur alii phrasim hanc, *in justitia*, putant idem valere quod *cum justitia*: sic enim aliquando beth Hebraicum usurpant. Ita sensus erit percommodus, fidem dari cum justitia, id est, comitante justitia (quia per fidem justificamur:) quæ justitia Dei est, tamquam authoris; & Jesu Christi, tamquam nobis eam promerentis: propter quod & Salvator noster dicitur. Qui sensus est consentaneus Evangelicæ & Apostolicæ scripturæ: quæ docet nos ex fide justificari; nimirum tamquam nos ad justitiam disponente, eamque nobis impetrante; quæque *justitiam Dei* vocat eam quæ nobis ex Deo est, & Dei judicio probatur. Ut Roman. 1. & alibi.

2. GRATIA VOBIS ET PAX ADIMPLEATUR. Salutis imprecatio est: de qua vide quæ in priori Epistola dicta sunt, nec non in Epistolis Paulinis. Est enim hæc salutandi formula Apostolis familiaris. *Adimpleatur* Græcè *πληθυνέτω*, multiplicetur, quomodo vertit interpres in priori. Quare quod Beda distinguit hæc duo, utriusque Epistolæ, *multiplicetur & adimpleatur*, quia nimirum, inquit, illam incipientibus, hanc perfectioribus scripsit Epistolam, &c. ex eo facit quod originalem scripturam non consuluit, vir alioqui rerum divinarum peritissimus.

IN COGNITIONE DEI ET CHRISTI JESU DOMINI NOSTRI. Multi Codices tam Latini quam Græci non addunt *Christi*. Quod ait, *In cognitione*, ferè similiter ut illud, *in justitia*, potest bifariam exponi. Uno modo, *per cognitionem*, sive quod mavult Erasmus, *agnitionem*, hoc sensu; Gratia & pax vobis multiplicetur per fidem qua agnovistis Deum Patrem; & quem ille misit Jesum redemptorem ac Dominum nostrum. Nam Augustino teste *fides prima datur, ut per eam cætera impetrentur*. Cætera, inquam, Dei beneficia, quæ nomine *gratia & pacis* comprehenduntur. Aliter; *in cognitione*, hoc est, unâ cum cognitione; ut crescente in dies cognitione, id est, fide vestra, simul cum ea crescant & multiplicentur in vobis cætera Dei dona. Prior sensus plenior est, quia præter concomitantiam etiam causalitatis ordinem declarat.

3. QUOMODO OMNIA NOBIS DIVINÆ VIRTUTIS SUÆ, QUÆ AD VITAM ET PIETATEM DONATA SUNT. In Græco non est, *donata sunt*, sed participium præteriti temporis, *δεδωκεν* construendum cum genitivo *δυνάμεως*, virtutis. Erasmus ita vertit: *ut ejus divina virtus omnia nobis largita est, quæ ad vitam ac pietatem pertinent*. Verum pressius ex Græco Hentenius, ad hunc modum: *sicut omnia nobis divina ipsius virtute, quæ ad vitam ac pietatem faciunt, largiente*. Beda quoque duplicis lectionis meminit *donata sunt & donata est*: Et hoc posterius ad *virtutem* refert. Quæ versio Græcum participium accipit passivè; cum frequentius usurpetur activè. Eadem lectio visitur in aliis codicibus manuscriptorum non paucis. Cæterum noster interpres, si

vertit, *donata sunt*; verisimiliter in Græco legit verbum *δεδωκεν*, quod idem paulò post à Petro repetitur. Et illic ab interprete vertitur activè *donavit*: quomodo & hic vertere poterat. Nam & Prosper ita legit in epistola ad Demetriadem: & contra Collatorem capite 29. Estque hæc lectio facilior & clarior, ac sensum reddit magis absolutum: scilicet Deum omnia divinæ virtutis suæ, quæ ad vitam & pietatem, nobis donasse.

Laborant autem commentatores in connexionem hujus partis cum præcedente; si tamen illi debeat annecti. Quod multis persuasum est, sed mihi non est probabile. Nam moris Apostolici est salutationem, quæ incipit ab illis verbis, *Gratia vobis & pax*, paucis verbis includere; moxque post eam à novo principio Epistolam ordiri; ut videre est in omnibus Epistolis Pauli, quæ salutationem habent: idemque in Epistola Judæ, & ipsius Petri priore. Sic igitur & in hac Epistola, Petrus salutationem absolvit superiore versu: hic autem versus initium est Epistolæ.

Jam nec illis assentior qui particula *ὅς*, quomodo, volunt esse vel admirantis vel exclamantis: tamquam hoc sermonis schemate prorumpat Apostolus in commendationem beneficiorum Dei. Quod satis inusitatum est in Epistolarum exordiis. Quare magis placet ut sit nota similitudinis, quæ vulgaris est ejus acceptio. Sic autem & Paulus orditur Epistolam priorem ad Timotheum: *Sicut rogavi te ut remaneres Ephesi*. Ubi quidem est *ὅς*, non *ὅς*, ut hoc loco: Sed hæc idem valent. Pendet autem hujus partis sententia, usque ad initium quinti versus: *Vos autem curam omnem, &c.* Quæ est redditio hujus particulæ, quomodo: sicut ibi declarabitur.

Exordium hoc Epistolæ ducitur à magnitudine beneficiorum Dei, quæ fidelibus exhibuit; quorum commemoratione vult Apostolus eos excitari ad studium bonorum operum. *Omnia divina virtutis, intellige effecta, seu beneficia*. Sed hæc restringit, addendo, *quæ ad vitam & pietatem*, subaudi pertinent. Nam de iis tantum beneficiis hic sermo est, quæ per Christum habemus, id est, de pertinentibus ad salutem vitæ æternæ; ut loquuntur Arausici concilii 2. Patres *canone* 7. Quocirca, nec *vitam* temporalem hic intelligimus, ut nonnulli; sed æternam, ad quam perducit pietas: aut certè spiritualem vitam, quæ in Dei cognitione & cultu consistit; ut explicandi causa additum sit vocabulum *pietatis*. Utitur hac S. Petri sententia B. Prosper *locis supra citatis*, ut doceant omnia quæ pietatis sunt, etiam ipsa virtutum semina, esse Dei dona.

PER COGNITIONEM EJUS QUI VOCAVIT NOS PROPRIA GLORIA ET VIRTUTE. In Græco non additur *propria*. Sic autem habet, *διὰ δόξης & ἀρετῆς*, per gloriam & virtutem. Pro quo videtur interpres legisse *ἰδίᾳ δόξῃ & ἀρετῇ*, propria gloria & virtute. Prosper legit *propria gloria virtute*. Sensus est, Deum Patrem nobis omnia quæ ad salutem pertinent, donasse, per agnitionem filii sui, id est, per fidem qua in eum credimus, qui vocavit nos (utique efficaci vocatione) per gloriosam suam virtutem, id est, bonitatem, benignitatem, misericordiam, & , ut Paulus appellat Tit. 3. *φιλανθρωπίας*: humani generis amorem. Non enim hoc loco est *δύναμις* virtus, potentia, ut in parte præcedente, sed *ἀρετὴ* virtus vitio opposita. Quam nominavit etiam in priori Epistola capite secundo vers. nono. Quod notandum pro conformitate hujus Epistolæ cum illa: siquidem vocabulum *ἀρετῇ* alibi in scripturis rarissime occurrat.

4. PER QUEM MAXIMA ET PRECIOSA NOBIS PROMISSA DONAVIT. Græcè, *Per quæ*, preciosa nobis & maxima promissa, (seu promissiones) donavit. Notanda tamen Latinorum codicum varietas.

De connexionem hujus partis cum præcedente.

Sensus.

Fidem non minus ac cætera salutis beneficia esse ex meritis Christi.

in relativo: Nam alii legunt *per quem*; alii *per quam*, Beda consentiente; alii, *per qua*, ut est in Græcis: nisi quod pro *δι ὧν*, *per quæ*, Robertus Stephanus unum annotavit codicem in quo scriptum fuerit *δι ὧν*, *propter quem*. Et quidem omnes hæc lectiones probabilem recipiunt commentarium. *Per quem*, Christum; *per quam*, gloriam & virtutem; Vel ut Beda, *Per quam cognitionem Christi*. *Per qua*, rursus gloriam & virtutem; *Propter quem*, Christum. Sed harum lectionum prima; quæ plurimum est codicum & editionis Romanæ, sensum præbet maximè Evangelicum, & ubique obvium: nempe Deum Patrem per Christum filium suum qui nos bonitate sua vocavit ad salutem, donasse nobis preciosa, maximaque beneficia; quæ per prophetas olim se daturum promiserat. Ea sunt fides, pœnitentia, iustitia, peccatorum remissio, filiorum adoptio, regnum cælorum, vita æterna.

Sensus,

Divinorum
beneficiorum
mira com-
mendatio,
quod per hæc
divinæ nat-
uræ consortes
sumus.

Consonat huic loco Paulus Roman. 8. de Deo Patre loquens: *Qui etiam proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum: quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit*. Porro sciendum, pro donavit, Erasmus, Hentenium & alios ex Græco vertisse *donata sunt*. Utroque enim modo verti posse verbum *δεδωκεν*, supra diximus: tamen series sermonis exigere potius videtur, ut activè sumatur, referendo ad Deum Patrem, quam ut passivè, sine relatione ad personam.

UT PER HÆC EFFICIAMINI DIVINÆ CONSORTES NATURÆ. Mira commendatio beneficiorum Dei quæ per Christum nobis donavit; ut meritò Beatus Petrus ea vocaverit *preciosa & maxima*. Nihil enim preciosius aut majus conferri nobis potuit, quam per quod divinæ naturæ consortes efficeremur, & quodammodo in Deos transformaremur. Id autem præstant nobis beneficia Dei per Christum; illud maxime, quod sumus filii Dei, per gratiam quidem, sed tamen quæ Dei-formes eos efficiat. Unde Dionysius lib. de Eccles. hier. cap. 1. *Salus non aliter existere potest, inquit, nisi ii qui salutem consequuntur, Dei fiant*. Deificatio autem est Dei, quoad ejus fieri potest, imitatio, & cum eo commissio, atque, ut ita dicam, unio. Sic ille. Cum cujus verbis est conferenda Oratio Ecclesiæ Secreta Domin. 17. post Pentecosten.

Caterum multò perfectiùs hæc nostra divinæ naturæ conformitas obtinebitur in futuro: quando Deum videbimus sicuti est. Perperam ex hac scriptura, qua dicimur effici divinæ consortes naturæ, Cælestius docuit consequens esse, ut ita possit anima esse sine peccato, quemadmodum Deus. Quod inter ejus dogmata refert Augustin. lib. de gestis Pelagii, cap. ult. Non enim divinæ naturæ nobis proprietas datur aut promittitur; sed similitudo, consortium, societas; Græcè *κοινωνία*, 1. Cor. 1. 1. Joan. 1. & alibi. Hæc autem societas & similitudo mutabilitatem naturæ creatæ non adimit. Rectè verò Cyrillus Hierosol. in catech. mystag. 4. hanc eandem scripturam accommodat ad venerabile Sacramentum Eucharistiæ; dicens nos effici consortes naturæ divinæ, quando corpus & sanguinem Christi, qui Deus & homo est, intra membra nostra recipimus, eo que alimur ac vegetamur.

FUGIENTES EJUS, QUÆ IN MUNDO EST, CON-
CUPISCENTIÆ CORRUPTIONEM. Græca sic habent; *Effugientes* (seu potius, si effugeritis, aut, ubi effugeritis) *eam quæ in mundo est, in concupiscentia corruptionem*. In concupiscentia, vertunt alii, *per concupiscentiam*. Sentit Apostolus eos demum effici divinæ naturæ consortes, qui sese abstraxerint à corruptione carnalium cupiditatum, quæ passim in mundo, id est, inter homines dominatur. Cum enim divina natura purissima sit ab omni inquinamento: ad ejus consortium (quæ maxima dignitas

Sensus,

est) admitti non potest, qui adhuc corruptioni carnis inhæreat. *Corruptionem* vocat turpitudinem, quæ per illicitas ac fœdas libidines dehonestatur humana natura. Sic infra cap. 2. *Cum ipsi sint servi corruptionis*. Quam statim interpretatur *coinquinationes mundi*. Et paulò post, comparat *volutabro luti*.

Ex quo intelligitur; Apostolum hac parte viam aperire ad doctrinam plenius eo loco tradendam adversus scholam Simonis. Dicit autem *fugientes*, quia victoria qua superantur *corruptiones carnis*, potissimum in fuga sita est. Unde & Paulus 1. Cor 6. *fugite fornicationem*. Alii *corruptionem* de qua hic Petrus loquitur, extendunt ad universum genus prævæ concupiscentiæ. Sed quod prius dixi, magis arbitror esse consentaneum intentioni scriptoris, & argumento epistolæ.

5. VOS AUTEM CURAM OMNEM SUBINFERENTES. Græca plus habent: *Et hoc ipsum autem sollicitudinem omnem subinferentes*. Quod explicatè sic reddas, *Et verò ad hoc ipsum omni studio adhibito*. Videtur autem hic supplendum *ἀπὸ τοῦ Θεοῦ* illius vocis *ἀπὸ*, quomodo, quæ fuit vers. 3. Nam huc usque sententia pendet: ut sensus & connexio sit ista, Quomodo Deus in vos maximà contulit beneficia, adeo ut evexerit ad consortium quoddam suæ naturæ: ita vicissim & vos ad hoc ipsum, nempe ut accepta Dei dona per ejus gratiam in vobis permaneant, multiplicentur & crescant, omni cura adhibita, facere debetis quæ sequuntur. Locus pro cooperatione liberi arbitrii cum gratia Dei: quæ tamen ipsa cooperatio tota sit attribuenda Dei auxilio operantis in nobis & velle & perficere, Philip. 2. Observa, hunc versum cum sequentibus continere propositionem generalem hujus epistolæ; præsertim si addas quod proximè præcessit de fugienda corruptione concupiscentiæ mundanæ. Nam id agit Petrus in hac epistola, ut fideles facti participes donorum Dei, in iisdem studio bonorum operum quotidie crescant, & falsos doctores corruptionis servos sedulo devitent. MINISTRATE IN FIDE VESTRA VIRTUTEM. *Ministrate*, Græcè *ἐκπορεύεσθε*, id est, *subministrate, suppeditate*. Qua voce rursus cooperatio nostræ voluntatis cum Deo significatur.

Sensus,

Observe locū
pro coope-
ratione liberi
arbitrii
gratiæ Dei.

Totius hic sermo B. Petri usque ad versum octavum, climaticus est, sive scalaris, constans septem gradibus; quibus per octo virtutes jucundissimè progreditur. Quamvis alii non propriè gradationem esse volunt, sed virtutum quamdam congeriem, quas velut in sertum pulcherrimum Petrus concinnaverit: ut de ratione ordinis per singulas non sit valde laborandum: quemadmodum nec in eo loco Pauli Galat 5. ubi primum opera carnis, deinde fructus spiritus enumerat; licet subtiles quorundam speculationes, rationem ordinis assignantium per singula, non contemnamus.

Præpositionem *in*, non eodem modo omnes interpretantur. Si consueto Hebraismo sit idem quod *per*; non parum difficultatis adfert ea acceptio. Non enim facilè explicatur, quomodo in tota hac serie virtutum posterior subministranda sit per priorem, tamquam in priore causalitas quædam sit respectu posterioris; Nec illi rectè, qui per dativos singula membra exponunt; *in fide*, id est, *fidei* ministrare virtutem; & sic deinceps. Nam præterquam quod obscuritatem habet hic sensus: ejusmodi Hebraismus authores illi non probant exemplis.

Quapropter iis accedere malumus, qui voculam, *in*, Hebræorum more, pro Beth adhæisionis accipiunt, & per *cum* exponunt. Cujus acceptionis exemplum est Psalm. 2. *Servite Domino in timore, & exultate ei in tremore*. Sic enim habent Hebræa & Græca: quod exponitur, *cum timore, & cum tremore*; sicut exponit Paulus Philip. 2. Item, Genes. 32. *In baculo*

In baculo meo transivi Jordanem istum, id est, cum baculo meo; quasi dicat solus sine comite; ut bene Caldæus interpretatur. Similiter Osee 4. *Ugebit terra, & infirmabitur omnis qui habitat in ea, in bestia agri & in volucre cali;* id est, cum bestia agri, &c. Igitur ministrare in fide virtutem, est simul cum fide subministrare virtutem, hoc est, fidei conjungere virtutum opera, ne fides sit inanis, informis & mortua. Nam hic rursus in Græco est ἀπὸ, non δι' οὗτος. Hic sensus etiam apud Bedam legitur, eumque fere amplectuntur recentiores. *Fidem* primo loco nominat Petrus, quod ea reliquarum virtutum Christianarum sit fundamentum ac basis.

IN VIRTUTE AUTEM SCIENTIAM. Hoc est, virtutum studio conjungite scientiam, vel eam quæ est mysteriorum fidei, ut hæc non tantum nudè credatis, verum etiam aliquatenus intelligentia assequamini; quæ est Oecumenii expositio; vel secundum alios, eam scientiam, quæ opera virtutum dirigat & ratione moderetur; ne quid in illis sit plus aut minus: ut hac parte virtus prudentiæ significata sit. Quod magis probo. Nam simili sensu Paulus Rom. 10. scribit de Judæis quod zelum, id est, emulationem & studium Dei habent, sed non secundum scientiam.

6. IN SCIENTIA AUTEM ABSTINENTIAM. Græcè τὴν ἐγκράτειαν, quam alii interpretantur temperantiam. Significatur autem ea virtus quæ in fræmandis ac reprimendis voluptatibus versatur. Hæc enim si non adsit, obnubilatur ratio, quam in dirigendis actionibus prudentia consulere debet. Nonnulli suspicantur hac parte notari Simonianos & alios inde ortos, turpia quædam exercentes, cum interim scientiam profiterentur. Qua de re vide quæ dicta sunt ad illa verba Apostoli Pauli. *Oppositiones falsi nominis scientia*, 1. Timoth. 6. in fine.

IN ABSTINENTIA AUTEM PATIENTIAM. Id est: *Abstinencia patientiam adjungite.* Sunt enim quidam voluptatum abstinentes, iidem tamen externarum perturbationum, afflictionum & injuriarum impatientissimi. Quod tangit hæc Petri admonitio. Laudatur illud Philosophicum præceptum, quod memorat Gellius lib. 17. cap. 19. *Sustine & abstine.*

IN PATIENTIA AUTEM PIETATEM. Græcè τὴν εὐσεβειαν. Qua voce pietas in Deum significatur. Itaque monet Apostolus patientiæ conjungendum studium pietatis. Nam sine Dei & promissionum ejus respectu non est vera patientia; quæ Græcis ἀνυπομονή dicitur, id est, adversarum rerum sustinentia, cum expectatione securæ liberationis ac felicitatis.

7. IN PIETATE AUTEM AMOREM FRATERNITATIS. Græcè τὴν φιλαδελφίαν, id est, amorem fraternum. Hunc præcipit adjungendum pietati; quia sine illo cultus Dei qualiscumque non erit pietas, sed pietatis species. Nam si quis dixerit quoniam diligo Deum, & fratrem suum oderit, mendax est, 1. Joan. 4.

IN AMORE AUTEM FRATERNITATIS CHARITATEM. *Fraternitatis*, rectius *fraterno*; sicut in membro præcedenti. Vult Apostolus fratres diligere, non carnali aut seculari amore, sed spirituali; scilicet propter Deum super omnia dilectum. Quem amorem scriptura passim ἀγάπην vocat; & interpretes charitatem: quam & Paulus 1. Cor. 13. & Joannes penè tota sua 1. Epistola, mirificè commendant & laudant. Concludit hanc virtutum coronam B. Petrus in charitate, quod ea sit omnium virtutum forma, perfectio & complementum.

8. HÆC ENIM SI VOBISCUM ADSINT, ET SUPERENT. Ab hoc loco usque ad versum 12. ostendit utilitatem virtutum ac bonorum operum. Multi codices sic habent: *Hæc enim vobis cum adsint & superent.* Quomodo verisimile est interpretem vertisse: sed quia scribentium vitio ex duabus vocibus una facta est, *vobiscum*, sicque oratio manca reddita, alii suppleverunt, addita particula *si*.

Guil. Estii. Tom. III.

Quamquam in Græco participia sunt, καὶ ἡ παρρησία πνευμαλίζονται: quæ utroque modo solvi possunt, id est, per *si* & *cum*. Porro *superent* dixit Interpres pro *exuberent*: nisi & hoc ab Interprete datum fuit, & ab imperito vel oscitante scriba mutatum in *superent*.

NON VACUOS NEC SINE FRUCTU VOS CONSTITUENT IN DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI COGNITIONE. *Vacuus* Græcè ἀργός, otiosus, ab opere vacans. *Sine fructu* Græcè ἀκαρπής, infructuosus. Pro quo quidam codices ἀπαρτεις, quod Erasmus vertit in *irritum laborantes*. Malim *inutiles*, nihil operis agentes. Est enim penè synonymum cum eo quod dixit ἀργός. *Constituent* Græcè κατασκευάζουσιν, *constituunt*, temporis præsentis. Quod respondet illi Latinæ lectioni: *Hæc enim vobis cum adsint.* Nec Græcè est, in cognitione, sed εἰς τὴν ἐμπύκνωσιν in cognitionem. Liceret εἰς propter ab Apostolis usurpetur interdum. Dicamus sensum hujus versus: Quod si hæc enumerata, videlicet virtus, scientia, abstinencia, &c. adsint vobis; aut, dum adsunt & exuberant, id est, dum iis non solum instructi estis, verum etiam aucti usque ad exuberantiam: nequam otiosos, infructuosos aut inutiles vos constituent, aut constituunt, reddunt, efficiunt, in fide Christi; sed (quod è contrario intellige) operosos, fructuosos, & utiles. Ac si dicat, Harum virtutum diligenti exercitio fiet ut fides vestra coram Deo non sit inanis & mortua.

Cognitionem, Græcè ἐμπύκνωσιν pro fide jam tertio posuit: quemadmodum rursus in fine Epistolæ his verbis: *Crescite in gratia & cognitione Domini nostri*, &c. Discrimen tamen est, quod fides obscuritatem importat, ideoque post hanc vitam evacuanda est; cognitio autem quæ nihil includit imperfectionis, perficienda, dicente Paulo: *Nunc cognosco ex parte; tunc autem cognoscam, sicut & cognitus sum.* Hic nota contra Sectarios, fidem sine operibus esse posse, sed non prodesse. Quod quidem Petrus studiosè agit in hac Epistola propter illos, qui ex Epistolis Pauli malè intellectis opera negligebant, sola fide contenti. De quibus infra cap. 3. Sed & hoc nota; a fidelibus præstari posse bonorum operum abundantiam; tantum abesse, ut omne opus hominis sit peccatum.

9. CUI ENIM NON PRÆSTO SUNT HÆC; CÆCUS EST ET MANUTENTANS. Probatio est à contrario. *Manutentans* Græcè μωπάζων. Quæ vox deducta est à μωέω, nictare, connivere, & ὤψ, id est, oculus. Dicuntur enim μωώπεις, qui non vident nisi quæ oculis propè admoventur, quod vitium multis naturale est. Hinc nonnullis aliunde contractum quidam vertunt, *Nihil eminens cernens*. Secundum quos sensus hic reddi potest: Cui memoratæ virtutes non adsunt, is mente cæcus est, non sic quidem ut nihil videat; sed ita ut tantum proximis, id est, rebus hujus mundi quas diligit, sese applicet; ad cælestia, tamquam procul posita, aciem oculorum mentis intendere non valens.

Alii Græcam dictionem derivant à muribus sub terra degentibus, id est talpis, quæ extra cavernas nihil vident, sed quicquid obvium est, sequi solent, donec cavum nanciscantur. Atque hoc attendisse putant interpretem, dum vertit, *manutentans*; quod facere solent cæci, non manibus tantum, sed & pedibus palpitando viam quærentes. Ita sensus est; Cui hæc non adsunt, is tamquam cæcus in tenebris errat, manu palps ac viam quærens. Nescit enim quò iter suum dirigat: Nescit, inquam, præcticè; quia fidem suam operando non exercet. Ideoque necesse est eum passim impingere. Huc adducitur locus Deuter. 28. ad quem putant Petrum alluisse: ubi inter maledictiones legis, hæc ponitur; *Percutiat te Dominus amentia & cecitate ac furor*.

F F F F F

Nota prudenter vivere volenti fræmandas voluptates, ut pote quæ rationem obnubilant.

Sensus.

Obf. contra Sectar. fidem sine operibus esse posse, sed non prodesse.

Sensus.

mentis : & palpes in meridie sicut palpare solet cecus in tenebris, & non dirigas vias tuas. Verum eo loco diversæ sunt dictiones in Græco, quibus ista palpatio significetur.

OBLIVIONEM ACCIPIENS PURGATIONIS VETERUM SUORUM DELICTORUM. Hoc est, oblitus sese à veteribus suis peccatis fuisse purgatum : ut vertit Erasmus, sensum potius quam verba reddens. Purgationem intelligit Apostolus quæ fit in baptismo ; & vetera peccata vocat, quæ commissa fuerunt ante baptismum. Dicit autem oblitum esse purgationis peccatorum ; quia cum ad hoc à peccatis purgemur in baptismo, ut deinceps in sanctitate & iustitia vitam agamus, hoc qui non præstat ingratiitudinis arguitur tamquam oblitus beneficii prioris. Arguitur etiam ignorantia, quasi oblitus quorsum factus sit Christianus. Addit igitur hanc partem B. Petrus, ad exaggerandam eorum socordiam, simul & ingratiitudinem, qui cum Christi beneficio purgati fuerint à peccatis, non student bonis operibus acceptam vitam novitatem conservare, sed ad priora relabuntur. Adversus quos plura sub fin. cap. sequentis.

Nota, socordia & ingratiitudinis merito argui, qui vitam novitatem Christi munere acceptam operibus bonis conservare non student.

10. QUAPROPTER FRATRES MAGIS SATAGITE UT PER BONA OPERA CERTAM VESTRAM Vocationem ET ELECTIONEM FACIATIS. Illatio est exhortatoria, qua indicatur nova ratio cur incumbere debeant bonis operibus, sumpta nimirum à certitudine vocationis & electionis. Ut particula non denotat causam finalem, sed determinat quid satagendum. Sic enim in Græco est : *Idcirco magis, fratres, studete (sive operam date) firmam vestram vocationem & electionem facere.* Non ergo dicit studendum bonis operibus, ut certam aut firmam faciant suam vocationem & electionem ; quamquam hoc ex studio bonorum operum sine dubio consequitur ; sed hoc ipsum est quod præcipit, studiosè procurare suæ vocationis & electionis certitudinem sive firmitatem. Et si vero Græci codices non habeant additum illud, *Per bona opera*, nisi per pauci, quos citat Robertus Stephanus : Latini tamen omnes vulgatæ versionis, constanter exhibent. Et cum eo addito citat hunc locum Synodus Trident. sess. 6. cap. 11. Nam etsi fortè Beatus Petrus non addidit, de quo non contendendo : tamen ex toto contextu huius loci, & scopo Apostoli, constat intelligendum esse ; ut sensus sit : Itaque fratres magis, (id est, potius ; vel magis, id est, amplius, diligentius) operam date, ut vocationem vestram, qua per gratiam Dei in tempore vocati estis, & electionem, qua ab æterno electi & prædestinati estis ad hæreditatem regni cælestis, certam firmamque reddatis. Reddatis, inquam, per opera virtutum, quas recensui ; & ad quas ego vos nunc ex professo adhortor. Redditur autem certa & firma vocatio & electio cuiusque per bona opera : certa quidem, quia studium bonorum operum signum est electionis certum suo modo, id est, in genere signorum benè probabilium. Sic enim usurpari frequenter solet certitudo. Firma vero, quia constanti bonorum operum studio firmatur ac stabilitur homo Christianus, ne à sua vocatione & electione, id est, ab eo ad quod vocatus & electus est, excidat. Facit enim quod dicitur Apocalyp. 3. *Tene quod habes ; ut nemo accipiat coronam tuam.*

Hoc posterius quod dixi, propiùs explicare videtur mentem Apostoli. Nam Græcè est *βεβαιον*, quod firmum propriè significat : quemadmodum & infra vertit interpretes, ibi ; *Et habemus firmiorem Propheticum sermonem.* Deinde, quia huic firmitati lapsus opponitur in parte proximè sequenti. Certitudini autem dubitatio vel incertitudo opponi deberet. Verumtamen sive certitudinem, sive firmitatem hic intelligas ; satis jam patet ex sensu quem dedi, verba B. Petri nihil adjuvare eos, qui si-

dem ab unoquoque specialem exigunt suæ electionis ; qua nimirum certissimè statuat se esse electum. Quæ non est fides, sed temeraria præsumptio : & doctrina qua docentur homines, ad fidem istam specialem ipsos teneri, tantum abest ut fidei sit doctrina, ut contrà sit perdita & perditrix hæresis, à Patribus Concilii Tridentini condemnata.

Jam nec illud ex verbis B. Petri consequens est, electionem pendere ab operibus bonis ; nisi tantum secundum aliquid : quatenus scilicet æterna felicitas ad quam electi sumus, non datur adultis nisi mandata Dei servantibus ; & quatenus ea pendet à bonis operibus, tamquam merces à merito. Quæ tamen opera bona sub eadem absoluta cadunt electione ; dicente Paulo *Elegit nos ut essemus sancti.* Et iterum : *Creati in operibus bonis, quæ preparavit Deus ut illis ambulemus*, Ephes. 1. & 2.

HÆC ENIM FACIENTES, NON PECCABITIS ALIQUANDO. *Non peccabitis* ; Græcè *ἐν ᾧ ἡ αἰών, nequaquam labemini.* Pro quo verbo Ambrosius, lib. 3. de fide cap. 6. & Idacius contra Varimadum, legunt *errabitis*. Noster interpretes alibi vertit *offendere*, ut Rom. 11. *Numquid sic offenderunt ut caderent ?* Et Jac. 3. *In multis offendimus omnes.* Ex quibus locis satis intelligitur hoc verbum patere ad majores & minores lapsus. Nam priori loco gravis lapsus significatur ; posteriori, culpæ minores. Unde non præter usum huius verbi est, si hic de graviore lapsu significatur ; Nec enim sensus esse potest ; eum ne leviter quidem peccaturum aliquando, qui hæc fecerit : sive pronomen hæc referatur ad bona opera, secundum codices Latinos, sive ad virtutes ante recensitas, secundum Græcos, quibus illud *per bona opera*, non legitur ; ut dictum est. Igitur sensus est, Si virtutum operibus exercendis sedulo insistatis : non excidetis, non aberrabitis à via veritatis. Vel non excidetis ab eo ad quod vocati estis ; quod est certum argumentum electionis. Probat enim quod dixerat, per bona opera confirmari vocationem & electionem. Sic è diverso dictum est à Paulo, quosdam bonam conscientiam repellentes circa fidem naufragasse, 1. Tim. 1. Hoc merentur qui bona opera negligunt, ut fidei donum amittant.

H. SIC ENIM ABUNDANTER MINISTRABITUR VOBIS INTROITUS IN ÆTERNUM REGNUM DOMINI NOSTRI ET SALVATORIS JESU CHRISTI. *Abundanter* Græcè *πλεονεξία*, id est, opulentia ; & accipitur pro eo quod est, abunde & splendide. Ministrabitur dixit Interpretes pro subministrabitur, ut suprà vers. 5. Est enim idem in Græco verbum : & ad illum locum hic alluditur. Nam sensus est : Si vos subministraveritis in fide virtutem & cætera priùs emunerata, sicque per ea confirmaveritis electionem vestram ; fiet ut vicissim vobis abunde subministretur introitus in regnum Christi. Quasi dicat : Si divites & abundantes fueritis bonorum operum, divites & abundantes eritis præmiorum, quæ vobis in introitum regni cælestis conferentur ab ipso rege & agonotheta Christo Domino & Salvatore nostro. Huc quadrat illud Pauli 2. Cor. 9. *Qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet.* Significant huiusmodi sententiæ proportionem meritorum & præmiorum apud Deum. Observanda sunt hæc contra nostri temporis sectarios, qui merita bonorum operum negant. Item contra veterem hæreticum Jovinianum, qui virtutum ac præmiorum disparitatem tollebat.

12. PROPTER QUOD INCIPIAM VOS SEMPER COM-MONERE DE HIS. Indicat Apostolus hac parte, & causam scribendæ huius epistolæ, dicens *propter quod* : & argumentum, subjungens ; *de his.* Causa est procuratio salutis eorum ad quos scribit : Argumentum, exhortatio ad firmitatem fidei & ad studium bonorum operum. Pro verbo *incipiam*, Græ-

Obs. contra sectarios, verba Apostoli non faveant iis qui fidem specialem electionis suæ ab unoquoque exigunt.

Sensus.

Sensus.

Sensus.

cē est ἐκ ἀμελήσω non negligam, sicut omnes alii verterunt. Quamquam apud Robertum Stephanum unius codicis lectio sic habet, ἐμελά: ὕσω, non differam non procrastinabo. Verisimile admodum est, interpretem nostrum absque negatione legisse μελλήσω, pro quo verterit incipiam. Nam Græcum verbum μελλήσω ubi statissimè significat futurum esse: quod vulgatus passim reddit incipiendi verbo, ut Joan. 4. Incipiebat enim mori. Actor. 23. Incipientem interfici. Jacob. 2. incipientes judicari. Ita sensus Beati Petri esset: Propter quod deinceps semper commonebo vos, &c. Verum quia futurum μελλήσω vix est in usu apud Græcos, licet alicubi apud Platonem legatur, certè nusquam in sacris literis, idcirco veriore arbitror eam lectionem, quam habent omnes aut penè omnes Græci codices. Nam omnes habent negationem; penè omnes ἀμελήσω. Quod verbum optimè convenit huic loco. Ut, inquit, ampla præmia recipiatis à Deo; non negligam vos ad exercenda bona opera adhortari: id est, assidue atque sollicitè vos commonefaciam & adhortabor. Est enim in negatione lptote, frequens in Scripturis, qua minus dicitur & plus intelligitur, ut in Psalmo, Cor contritum non despicies.

Sensus.

ET QUIDEM SCIENTES ET CONFIRMATOS VOS IN PRÆSENTI VERITATE. Et quidem, Græcè καίπερ, Et si. Addit enim hoc, ut mitiget molestiam admonitionis ad eos qui videri poterant per se satis instructi & confirmati; ac si dicat: Quamvis satis instructi sitis & virtutum exercitatione confirmati in præsentī veritate, id est, in hoc genere doctrinæ de quo nunc scribo vobis; non tamen omitam de eo vos assidue commonefacere; ita ut quod præsens verbo non possum, absens nunc agam per epistolam. Similis est mitigatio in epistola Judæ: Commoneo vos volo, scientes semel omnia. Et apud Joannem 1. ep. 2. Non scripsi vobis quasi ignorantibus veritatem, sed quasi scientibus eam.

Sensus.

13. JUSTUM AUTEM ARBITROR, QUAMDIU SUM IN HOC TABERNACULO, SUSCITARE VOS COMMOTIONE. Pars hæc rationem continet superioris: quia justum est ut hoc faciat, id est, excitet eos per commotionem. Justum, inquam, ratione officii debiti; quoniam Apostolus ipsorum & pastor erat. Quantumvis enim subditi sint benè instituti & firmi in doctrina sana; non tamen pastoribus licet prætermittere suum officium illos admonendi: quemadmodum benè hîc annotat Cajetanus; quia numquam deest in grege quod sanetur, foveatur, consolidetur & custodiatur, Ezech. 34. Appositè verò corpus suum mortale quod gerebat, tabernaculum vocat; quia tanquam peregrini & aliò tendentes, tantum ad tempus in corpore mortali isto, moramur, brevi illud relicturi, & accepturi habitationem cælestem, id est, domum non manufactam, æternam, in celis, 2. Corin. 5. Quo loco similiter corpus hoc corruptibile tabernaculum Paulus vocat. Nam, inquit, & qui sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus gravati. Cæterum alia ratione carcer vocatur, ut Psal. 141. Educ de custodia, id est, de carcere, animam, scilicet propter miseriam hujus mortalitatis & corruptionis, secundum illud: Corpus quod corrumpitur aggravat animam, Sap. 9.

Nota, pastoribus nunquam intermedium officium admonendi subditos.

Nota, mortale corpus nostrum merito dici tabernaculū, ut quod velut peregrinantes, & mox aliò migraturi incolimus.

14. CERTUS QUOD VELOX EST DEPOSITIO TABERNACULI MEI. Hæc altera ratio est, priorē confirmans, cur magis etiam necesse habeat eos excitare sua commotione. Certus, Græcè εἰδώς, sciens. Erasmus ita vertit: Cum sciam brevi futurum, ut deponam hoc tabernaculum meum. Quod & passivè potest exponi; Ut deponatur hoc meum tabernaculum: tametsi rectè se habet, ut deponam, non quod potestate depositurus esset Petrus corpus suum, sicut Christus animam suam potestate posuit, Ait enim: Potestatem habeo ponendi eam: & potestatem habeo

Guil. Estii Tom. III.

iterum sumendi eam, Joan. 10. sed quia voluntariè mortem obiturus erat pro Christo, quantum ad voluntatem deliberatam attinet: etsi voluntas, ut natura, reclamaret, secundum quod ei dictum fuerat à Dominò, Cum senueris alius te cinget, & ducet quod non vis, Joan. 21. Porro certum se dicit, ex divina revelatione. Nam sequitur.

SECUNDUM QUOD ET DOMINUS NOSTER JESUS CHRISTUS SIGNIFICAVIT MIHI. Secundum quod, Græcè καὶ οὗτος, quemadmodum. Dixerat quidem illi Dominus, Cum senueris, &c. ubi subjungit Evangelista, Dominum significasse, qua morte clarificaturus esset Deum: verum non illuc respicit Petrus hoc loco (quamvis illa Scriptura hîc ad marginem citetur in plerisque bibliis) sed ad novam revelationem. Dicit enim sibi significatum, quod velox, id est, brevi futura sit tabernaculi sui depositio. Ex quo etiam constat, Petrum jam senem, ac morti vicinum hanc epistolam scripsisse: & quidem verisimiliter post illud tempus, quo juxta veterem historiam, testibus Hegesippo lib. 3. de excidio Ierosolym. cap. 2. & Ambrosio epist. 33. audierat à Christo: Vade Romam iterum crucifigi. Quod de seipso Petrus interpretatus, pro revelatione vicinæ mortis per crucem inferendæ, accepit. Nam quod refert Metaphrastes apud Surium 29. Janii, Petro cum in Britannia versaretur, ab Angelo fuisse dictum: Petre tempus instat tue resolutionis; & oportet te ire Romam: ubi cum mortem per crucem suscineris, recipies mercedem justitiae, suspectæ fidei est, ut & alia nonnulla de Petro, ejusdem authoris. Certe Beda rerum Britannicarum gnarus si quis alius; nihil tale meminit, nec in commentario, nec in historia Ecclesiastica.

Probabilius illud, quod indicare videntur verba Leonis serm. 1. in natali Apostolorum Petri & Pauli, quibus ita Petrum affatur: Nec ut dubius de provectu operis, aut de spatio tuæ ignarus ætatis trophæum crueis Christi Romanis arcibus inferebas: quod te divinis præordinationibus anteibant & honor potestatis & gloria passionis. Quæ utique verba significant, Petro revelatum fuisse ætatis suæ spaciū, priusquam Romam primū veniret, id est, annis circiter octodecim ante mortem. Quo spacio prope finito, potuit dicere se certum, quod velox esset, id est, immineret depositio sui tabernaculi. Nobis tamen magis probatur quod prius dixi; & quæ fere omnium sententia est, Petrum loqui de revelatione recenter sibi facta. Nam Apostolis frequentes fiebant revelationes.

15. DABO AUTEM OPERAM ET FREQUENTER HABERE VOS POST OBITUM MEUM UT HORUM MEMORIAM FACIATIS. Frequenter, Græcè ἐξῆς, id est, unoquoque tempore, identidem, semper, ut alii vertunt. Erasmus refert hoc adverbium ad verbum præcedens, Dabo operam. Sic enim vertit: Dabo semper operam, id est, Non definam quoad vivam, curare &c. Sed melius refertur ad verbum habere, vel memoriam faciatis, vel potius ad utrumque conjunctum, ut ex sensu patebit. Nec enim poterat brevi moriturus dicere, Curabo omni tempore. Habere, positum pro posse, Græca consuetudine. Nec in Græco est obitum, sed ἐξόδον exitum, excessum, decessum. Qua in voce servavit metaphoram; meminerat enim tabernaculi: simul insinuat mortem non aliud esse quam exitum animæ e tabernaculo corporis. Quod idem est cum tabernaculi depositione. Versio clarior esset hoc modo: Cæterum dabo operam, etiam identidem posse vos post meum exitum horum mentionem facere. Hoc est; quin & curam atque operam adhibebo, ut post meum decessum, omni tempore possitis horum de quibus nunc scribo, memoriam vobis renovare. Id autem fecit, relinquendo illis monumentum suarum epistolarum: quibus sæpe relectis, futurum esset ut præ-

FFFFF ij

ceptorum ac monitorum ejus nunquam obliviscentur.

Porro quidam Catholici scriptores ex his Petri verbis probari posse putant intercessionem Sanctorum pro vivis: facientes hunc sensum: Dabo operam ut post obitum meum vestri sim memor, Deum videlicet oraturus pro vobis, ut horum quæ scribo memoriam habeatis. Sic accepit Chrysostomus, *serm. in Petrum & Paulum*: si tamen ejus est tortus. Nam sub finem mirè variat. Nec citat Petri verba ut apud ipsum leguntur, sed hoc modo: *Studebo post meam dimissionem vestri memoriam facere*. Oecumenius etiam hujus meminit interpretationis: sed alteram præfert, ut simplicior. Certe non congruebat, ut diceret, *Dabo operam, curabo, &c.* cum illud sancti faciant absque cura & sollicitudine. Jam quid attinet statuere velle doctrinam certissimam argumento incerto; cum alia certissima, nequaquam desint: Igitur observanda hic & laudanda sollicitudo Beati Petri qua satagit, ut etiam se mortuo recta doctrina maneat apud fideles, & ad posteros transmittatur. Quæ eadem & Paulo sollicitudo fuit, ita scribentis ad Timotheum 2. epist. 2, *Qua à me audisti per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere*; scilicet nobis demortuis.

Nota, exemplo Apostoli Petri commendari Prælati Ecclesie fidelem curam & sollicitudinem, ut fidelibus de sana doctrina sollicitè provideant.

Quæ doctrina fabulæ hoc loco intelligenda.

16. NON ENIM DOCTAS FABULAS SECUTI. In multis codicibus legebatur *indoctas*, pro *doctas*. Non enim apparebat quomodo *fabulis* competeret epithetum quod *docta* dicerentur. Sed veram lectionem ex codicibus fidelioribus, consentaneam Græco, nobis restituerunt epanorthotæ Romani. Nam in Græco participium est *σοφιστικόν*, quod bene vertit Erasmus, *arte compositas*, & alius quidam, *subtiliter excogitatas*. Sanè Græcum verbum, è Sapiencia deductum, quodque in bonam partem à LXX. usurpatur aliquoties, ut 1. Regum 3. & 3. Regum 1. & 4. non permittit ut ejus participium vertatur *indoctas*: etiam si ad falsam & commenticiam doctrinam (ut hoc loco) referatur. Vocabulum *doctus*, præter alia, nobis exhibent vetus exemplar manuscriptum ecclesiæ S. Amati, & vetus Epistolare sancti Petri Duacensis. Sed *doctus* interpretare *doctè*, id est, *artificiosè compositas*; uti dictum est; quomodo Gentiles poetæ suas fabulas de diis, & antiquorum gestis, commenti sunt; & eos imitati hæretici, præsertim Simoniani, de Deo & Angelis & mundi creatione. Quam *eruditam vanitatem* appellabant Græci, teste Hieron. *super cap. 3. epist. ad Galatas*. Nam veras hic non intelligi, satis ostendit additum nomen *μυθῶν*, *fabulas*, quod de commenticiis vanisque narrationibus semper accipitur in Scripturis Apostolicis: ut 1. Timoth. 1. & 4. 2. Timoth. 4. & ad Titum 1. Igitur Petrus suam doctrinam ab autoritate nunc probat, affirmans non sua aut aliorum figmenta se tradidisse, sed oracula cælitus accepta à Deo.

NOTAM FECIMUS VOBIS DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI VIRTUTEM ET PRÆSENTIAM. Non *præscientiam*, ut vitiosè legitur in multis codicibus; sed *præsentiam*, quod ex melioribus Romana correctio nobis restituit. Nam Græcè est *παρουσία*, id est, *præsentiam* sive *adventum*. Quomodo multis aliis locis vertit noster interpres; & hoc loco vertere potius debuit. *Adventum* autem Christi intellige, vel primum, quo per incarnationem venit in hunc mundum; sub quo adventu tota Christi in carne æconomia comprehenditur: vel, quod magis placeat, secundum ejus adventum, qui erit in maiestate ac virtute. Idcirco enim conjungit hæc duo; *virtutem* seu potentiam, & *adventum*. Nam primus Christi adventus fuit in infirmitate & humilitate. Adde: quod secundi typus quidam fuit ejus transfiguratio, de qua statim mentio subicitur. Denique, hic adventus est quem dubium reddere volebant, qui dice-

rent; *Ubi est promissio aut adventus ejus?* &c. infra cap. 3. adversus quos Petrus hac epistola fideles vult esse præmunidos.

SED SPECULATORES FACTI ILLIUS MAGNITUDINIS. *Speculatores* Græcè *ἐπιθεωροί*, *inspectores*: quod plus est quàm *speculatores*, quorum est longinqua videre & observare. Pronomen *illius* masculinum est *ἐκείνου*, Christum referens. Unde Hentenius sermonis ambiguitatem vitans, ita vertit: *Sed qui oculis nostris aspeximus illius maiestatem*. Per *magnitudinem* seu *maiestatem* Christi Petrus intelligit illam ejus gloriosam speciem quam suis oculis ipse cum Jacobo & Joanne conspexerat in monte: ut sequentia docent. Hujus autem meminit inter tot alia Christi, quæ viderat, miracula, propter eos, ut dictum est, qui suspecta reddebant apud fideles, ea quæ ab Apostolis fuerant prædicata de futuro Christi adventu, ejusque regno & gloria: cujus quoddam specimen ac prælibatio fuerat ipsius transfiguratio. Quam proinde qui viderant, idonei testes erant quibus etiam futuram Christi gloriam prædicantibus crederetur: vel ob id quod non solum inspexerant Christi transfigurati gloriam, verum etiam Patris cælestis de eo testimonium audiverant. Quod totum Petrus comprehendit in eo quod dicit; *Inspectores facti maiestatis illius*. Id ostendit narratio sequens, qua probat quod dixit.

17. ACCIPIENS ENIM A DEO PATRE HONOREM ET GLORIAM. Participium loco verbi posuit, *λαβών*, *accipiens*, id est, *accepit*, ut annotat Oecumenius; aut certe, juxta proprietatem sermonis Hebræi, supplendum verbum substantivum, *accipiens fuit*. Alioquin imperfecta relinquitur oratio, cum non sequatur aliud verbum; quod sententiam absolvat. *Sensus est*, Jesum Christum manifesto Dei Patris testimonio fuisse honoratum & glorificatum. Nam gloriæ corporis ejus, quam Pater dederat, accedebat honor & gloria ex ejusdem Patris vocali testimonio; de quo sequitur.

VOCE DELAPSA AD EUM HUIUSCEMODI A MAGNIFICA GLORIA. *Delapsa*, Græcè, *ἐκ νεφελῶν*, *allata*; uti paulò post interpres reddit: alii, *delata*. Significat Apostolus vocem Patris, utique ministerio Angelico in aëre formatam, super Christum fuisse delatam è nube lucida; in qua magnificè & gloriosè apparuit, id est, suam exhibuit præsentiam. Vocula *huiuscemodi* Græcè *τοιούτης*, demonstrat sequens testimonium.

HIC EST FILIUS MEUS DILECTUS. Hoc Patris de Jesu testimonium, tanti momenti est, ut non satis fuerit Spiritui sancto, narratum illud esse à tribus Evangelistis, Mattheo, Marco, & Luca; sed voluerit etiam hoc loco à Petro, tanquam quarto Evangelista, repeti. His adde (quod observat Oecumenius) Patrem non semel; sed tertio testimonium cælesti voce perhibuisse Filio. *Primum*, quando baptizatus fuit à Joanne: quod itidem ab iisdem tribus Evangelistis descriptum est. *Deinde*, in monte: de quo testimonio nunc agitur. *Tertio*, quando instante ejus passione, *vox ad eum de celo venit, Et clarificavi, & iterum clarificabo*, Joan. 12.

Notanda est in Græco, inculcatio articuli; *ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπῶμενος*, quæ emphasim habet ad significandum filium naturalem ac propriè ex ipso genitum; dum dicitur, *Ille filius meus, ille dilectus*. Ac sanè, etiam demptis articulis (nam Hebraicis verbis sonuit vox illa, non Græcis) si Christus non esset naturalis Dei filius, sed tantum adoptivus, ut vult hæresis Nestoriana, non singulariter de eo diceret Pater, *Hic est filius meus dilectus*. Nam per adoptionem omnes justi sunt filii Dei; & eorum quidam valdè excellenter, ut Joannes Baptista; quo præsentè, cum Jesum baptizasset, testimonium illud cælitus venit; de quo Joanne postea Jesus testatus est inter natos mulierum non alium surrexisse majorem. Nec tamen de

Joanne, sed de Jesu hæc locutus est Deus Pater, *Hic est filius meus dilectus*. Joannes autem, vir tantus, de eo testimonium perhibet, dicens: *Non sum dignus ut solvam et ut corrigam calceamenti*, Joan. 1.

Additur autem, *dilectus*, Græcè *ἀγαπῶμεν*, non restrictionis causa, tamquam Deus filium naturalem habeat aliquem non sibi dilectum, quod in hominibus sæpè contingit, sed ut epithetum necessarium. Neque enim potest filius ex Deo naturaliter genitus, in quo perfecta est similitudo Patris, non esse ei perfectio summoque amore dilectus. Simul insinuat, illum solum esse in quo & per quem à Deo diliguntur ceteri, quicumque nomen filiorum adoptione participant: ut proinde solus ipse *dilectus* vocetur: apud Evangelistas quidem & hoc loco, *ὁ ἀγαπῶμεν*; apud Paulum verò, *ὁ ἀγαπῶμεν*, cum ait Ephes. 1. *Qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum, in laudem gloriæ gratiæ suæ, quæ gratificavit nos in dilectione*.

IN QUO MIHI COMPLACUI. Vel, *mihi complacitum est*. Græcè *ἐνδοξα*. Quo verbo frequentissime usi sunt LXX. interpretes, & ex iis authores Scripturæ novi testamenti: quemadmodum & nomine *ἐνδοξία*, ad significandam *animi propensionem*, & (ut interpretis sæpè vertit) *bonam voluntatem erga rem aut personam*. Vide quæ diximus ad illud Ephes. 1. *Secundum propositum voluntatis suæ*. Sensus: In quo mihi unice placeo; in quo oblector & acquiesco, ut sit explicatio ejus quod dixit, *dilectus*. Quidam sic exponunt. In quo visum est mihi misereri ac benefacere generi humano: seu; Per quem mihi placuit hominum lapsum erigere, perditumque salvare. Verum hic sensus exprimi non potest ex modo locutionis, secundum significationem quam is habet passim in sacris literis: tamen verissimum est Jesum Christum esse illum dilectum in quo nos Deus sibi gratificavit; ut dictum est ex Paulo: nec ullum alium esse dilectum, in quo & propter quem nos diligit.

IPSUM AUDITE. Hæc pars in Græcis non additur: Constat tamen ex tribus Evangelistis, à Patre loquente additam fuisse: legiturque in omnibus Latinis vulgatæ editionis. Voluit autem Pater adjunctione hujus præcepti, confirmare & ratum facere testimonium Moysi, qui ibidem cum Elia præsens erat (nam in voce super baptizato Domino facta, non adjicitur) quo nimirum testimonio de Christo Domino, sub nomine prophetæ, Moyses prædixerat: *Prophetam de gente tua & de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi Dominus Deus tuus*: addito hoc præcepto, *Ipsam audies*, Deuteronom. 18. Præcipit ergo Pater, Filium suum, quem mundo dedit redemptorem, etiam audiri, tamquam doctorem, præceptorem & legislatorem: audiri, inquam, obedienter. Nam *audire* pro obedire frequens est in Scripturis. Igitur directe & apertissime facit hic locus adversus eos qui dixerunt, *Christum Jesum à Deo hominibus datum fuisse ut redemptorem, cui fidant; non etiam ut legislatorem cui obediant*. Quibus anathema dicit Tridentina Synodus sess. 6. can. 21. Qui verò sic colligunt, De solo Christo dictum est, *Ipsam audite*, ergo pontifices non sunt audiendi si quid præcipiant, non animadvertunt, à Domino dictum esse discipulis, *Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit*, Luc. 10.

18. ET HANC VOCEM NOS AUDIVIMUS DE CÆLO ALLATAM. Hic jam seipsum cum aliis duobus copostolis testes adducit, ac si diceret, Ne suspicemini nos vobis fabulas aut somnia narrare, aut ea quæ rumore tantum acceperimus: ecce, non solum oculis majestatem illam Christi conspeximus, verum etiam auribus ipsam Patris vocem cælitus super eo delapsam, hausimus. Itaque (quomodo Joannes alter sociorum Petri, loquitur) *Quod au-*

divimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus; Quod vidimus, inquam, & audivimus, annunciamus vobis, 1. epist. 1. R. & Beda colligit ex hoc loco Petrum esse indubitatum hujus epistolæ authorem. Neque enim quisquam vel Jacobo, qui jam pridem gladio Herodis occubuerat, vel Joanni, cujus stylus est diversissimus, eam ascripserit.

CUM ESSEMUS CUM IPSO IN MONTE SANCTO. Montem hunc. Matthæus & Marcus scribunt excessum fuisse. *Queritur* autem quis fuerit. Non enim ab Evangelistis nomen ejus exprimitur. Traditione tamen acceptum est a majoribus, & passim creditum, fuisse montem Thabor: quem LXX interpretes flexo nomine vocant Irabyrium. Qui mons est in Galiliæ campeltribus, rotundus atque sublimis; ut de eo testatur Hieron. *comm. in Hosee* 5. Suffragantur huic opinioni veteres: Cyrillus Hierosolimitanus *catechesi* 12. Hieron. in *epitaphio Marcellæ*; Damascenus in *sermone de transfigur.* Domini; Euthymus in *Psal.* 88. Beda de *locis sanctis cap.* 17. A quibus tamen dissentiunt Faber in *cap. 9. Marci*, & Franciscus Lucas in 17. *Matth.* quibus verisimile est hunc esse Libanum, montem sacris literis celebratissimum; eundemque Ptolemæo teste *libro* 5. *geographiæ*, altissimum, qui situs est in partibus Cæleæ Philippi. In quibus factam fuisse Domini transfigurationem, non autem in Galiliæ, in qua Thabor, ex Marco doceri putant, qui in fine narrationis, dicit; *Et inde profecti prætergredebantur Galiliam*. Huc autem referunt illud *Matth.* 5. *Gloria Libani data est ei, decor Carmeli & Saron. Ipsi videbunt gloriam Domini, & decorem Dei nostri*. Porro sanctum Petrus appellat hunc montem, propter ea quæ in illo exhibita sunt, *plena numinis ac majestatis*, ait Salboldus. Qua ratione terra sancta dicitur, in qua Moyli Deus apparuit, *Exod.* 3. Et Hierusalem, *civitas sancta*, 2. *Matth.* 3. quia cultui divino specialiter deputata; & ut Dominus loquitur *Matth.* 5. *quia civitas est magni regis*.

19. ET HABEMUS FIRMIOREM PROPHETICUM SERMONEM. Hæc dicuntur in persona fidelium ad quos scribitur hæc epistola; quibus & sese Petrus adjungit modestiæ causa. Sed *difficultatem* habent hæc verba. Cum enim testimonium Dei patris de Christo dicentis: *Hic est filius meus dilectus* &c. certissimum atque firmissimum sit; deinde non minor Apostolorum quam Prophetarum sit fides, ad aliquid testificandum, *quæritur* quomodo post allegatum Dei Patris & Apostolorum de Christo testimonium, dicat Petrus, fideles habere firmiorem sermonem propheticum.

Ad hunc nodum solvendum, variæ hunc adferuntur expositiones, tum ab Erasmo in annotationibus, tum ab aliis. Primum dicit Erasmus, morem esse Græcis subinde comparativum pro positivo usurpare. Itaque non aliud hic Petrum velle, quam propheticum sermonem satis firmum esse ad persuadendum Christum esse Filium Dei; quamvis Apostolica testimonia non accederent. Verum ostendere debuit Erasmus exemplis id quod dicit, præsertim è sacra Scriptura petitis: quod ei sanè difficile foret. Secundò, respondet non simpliciter dici prophetarum sermonem firmiorem, sed jam factum firmiorem ac certiorum, attestante dictis illorum voce Patris; firmiorem utique seipso; non autem Patris aut Apostolorum sermone. Sic & Oecumenius. Sed id si vellet Petrus, diceret hoc aut simili modo: Igitur nunc habemus firmiorem propheticum sermonem quam antè. Tertio, dicit Erasmus: Patrem ipsum illa cælesti voce quodammodo Filii sui prophetam fuisse ac præconem. *Atque hic, inquit, sermo propheticus firmior erat sermone prophetarum, quos illi venerabantur*, ad quos scribit Petrus: Et hunc sensum putat esse germanum hujus loci;

FF fff iij

Sensus.

Observa Christum nobis datum redemptorem, non solum, ut ei fidamus, sed etiam obediamus.

Quæstio. In quo monte Apostoli fuerint cum Christo transfigurato.

Difficultas circa hunc locum.

Variæ expositiones. 1. Erasmi.

quem & sequitur in paraphrasi.

Sed hoc quis non videat coactum esse & commentitium? quando & ea quæ sequuntur usque ad finem capitis, apertè docent, non hîc de sermone paterno, sed de Scripturis prophetarum, Petrum Apostolum loqui.

2. Expositio. Alius quidam comparisonem refert ad *doctas fabulas*. Sed ineptè. Est enim valde impropria comparatio sermonis prophetici cum fabulis ingeniosè confictis, quæ prorsus rejiciendæ sunt, ut nihil auctoritatis habentes. Sed nec ratio erat, cur prophetarum sermonem fabulis firmiorem esse dicerent. Sunt & aliæ aliorum expositiones, quas videre est apud Lorinum.

Ut autem verum sensum assequamur, primò notandum est; comparativum *firmiorem*, non referri ad vocem Patris de cælo allatam (nam vox Patris apud Judæos supream habebat auctoritatem, utpote vox Dei:) sed ad testimonium Apostolicum quod proximè præcessit: *Et hanc vocem nos audivimus*, &c. Deinde, distinctione opus est vocabuli *firmiorem*: Aut enim firmum aliquid dicitur in se, quia immobile habet veritatem; quomodo omne Dei verbum æquè firmum est, sive per vocem in aëre formatam, sive per os prophetarum, sive per Apostolorum prædicationem, ad nos perveniat: Aut *firmum* dicitur in mente hominis, id est, certum, certò cognitum. Ita quod uni firmum ac certum est, alteri dubium & incertum, aut minus certum esse potest.

Verior expositio. Hoc igitur modo sermo propheticus Judæis ad Christum conversis erat firmior Apostolica ista attestatione, ex qua didicerant revelationem illam factam in monte sancto. Erat enim Prophetarum auctoritas in illo populo diuturnitate temporis & consensu majorum firmata jam & roborata: non item auctoritas Apostolorum; quæ recens adhuc erat, ac proinde nondum tanta cum veneratione suscipiebatur. Nam & ipsi Apostoli suam doctrinam confirmabant dictis prophetarum maximè quoribus cum Judæis agerent.

Igitur Petrus Judæis fidelibus scribens, ut eos in fide Christiana amplius stabiliat; primum quidem commemorat vocem Patris cælitus super Jesum delapsam. Verùm non aliter eam probat delapsam fuisse, quàm suo & duorum coapostolorum testimonio. Quare cum Judæi pluris facerent oracula veterum Prophetarum, quàm attestaciones Apostolorum Christi: necessariò subjungendum putavit de prophetis. Ad quorum proinde testimonia, tanquam receptissima, atque certissima, nunc eos remittit. Huic intellectui consentanea scribit Augustinus *serm. 27. de verbis Dom. cap. 4.* ubi pro *firmiorem* legit *certiorem*. Et urget Apostolum dixisse *certiorem*; non *meliozem*; non *veriorem*; tamen si comparisonem illic Aug. facere videtur sermonis prophetici cum voce cælitus delata. Quod puto non esse textui conforme. Similis est locus apud eundem August. *tract. 35. in Joan.* Sensus hunc dilucidè tradit Cajetanus in commentario. Sequuntur & alii: Quin & Erasmus tandem, adhibita suis annotationibus quarta aut quinta recognitione, testatur se nequaquam repugnaturum, si cui magis arrideat Augustini super hoc sententia.

CUI BENEFACITIS ATTENDENTES. Cui construendum cum *attendentes*. Pro quo legit *intendentes* August. *serm. 74. de diversis, & alibi*. Ordo & sensus est: Cui prophetico sermoni dum attenditis legendo prophetarum libros, & ex eis scrutando veritatem; benefacitis & saluti vestræ consulitis. Exhortatio est ad legendas Scripturas propheticas: quod eas pluris facerent, ut dictum est, Judæi, tamen si jam Christiani, quàm dicta aut scripta Apostolica. Unde & laudantur *Act. 17.* Thessalonicenses quidam, qui & ipsi Judæi erant, *quotidie scrutantes*

Scripturas; utique propheticas si hac, quæ à Paulo audierant & fide jam susceperant, ita se haberent.

Utuntur hoc loco sectarii, ut probent exhortandos esse fideles ad lectionem & studium Scripturæ sacræ. Quod nos orthodoxi non negamus, de iis fidelibus, quibus id expedire, quod Scripturas legant, sui pastores & prælati judicaverint. Alioqui constat experientia certissima teste permultos esse quibus id non expediat; varias ob causas.

QUASI LUCERNÆ LUCENTI IN CALIGINOSO LOCO. Comparatur Scriptura prophetica lucernæ accensæ ut luceat in obscuro loco; cujusmodi est candela, fax, lampas; quibus noctis tenebras utcumque discutimus. Huic, inquam, comparatur: vel quia totum hujus vitæ tempus nox quædam est, errorum & ignorantie tenebris undique circumfusa; in qua proinde Scripturæ sacræ lumen, quo dirigimur, admodum est necessarium, ne contingat errare & labi. Qui commentarius multorum est; juxta quos id quod de sermone prophetico hîc dicitur, ad universam Scripturam sacram, etiam Apostolicam, æquè patet. Atque eodem referunt illud *Pla. 118. Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen seminis meis*.

Vel, secundum alios, quia scriptura prophetica more lucernæ in tenebris accensæ tenuem & restrictam lucem exhibet; qua tamen interim utendum sit, donec dies adveniat, clarum lateque diffusum lumen præbitura. Sensus hunc tradunt Hasselanus, Adamus & Arias. Ad quem propensior etiam est Lorinus; quod cum antecedentibus & consequentibus aptius coherere videatur. Quorum & nobis sententia placet. Scribuntur enim hæc ad Judæos, qui ex scriptis prophetarum ad lumen Evangelii clariùs & perfectiùs intuendum, erant adducendi. Hoc enim est quod sequitur.

DONEC DIES ELUCESCAT. Vel *illucescat*, ut legit Thomas Anglicus. Cæterum subaudi, *vobis*; vel, per syllepsin, ex parte sequenti, *in cordibus vestris*. Juxta priorem intellectum partis præcedentis, hîc significatur tempus futuri sæculi, quando facie ad faciem Deum videbimus, tamquam in clara die, ubi jam non sit opus adminiculo Scripturæ vel propheticæ, vel apostolicæ; ad cognoscendum Deum resque divinas. Juxta alterum verò sensum, eumque probabiliorem, hac parte significatur profectus & incrementum fidei, dum paulatim certior, purior, ac sincerior, magisque explicata, de Christi mysteriis accipitur cognitio; velut die illucescente. Quod utique fit in hoc sæculo: & fiebat in Judæis qui Christi fidem receperant.

ET LUCIFER ORIATUR IN CORDIBUS VESTRIS. *Lucifer* stella matutina est solem præcurrens, ac suo lumine (quod inter stellas præcipuum habet) unâ cum radiis solis emicantibus, quoddam diei faciens initium: quam gentiles stellam Veneris vocant. Igitur non minus aliquid dicitur hac parte, quàm priore; sed idem repetitur cum quadam amplificatione. Quare nec Christum *Luciferi* nomine significatum hoc loco putamus. Jam enim Christus ortus fuerat illis per fidem, quibus hæc scribuntur. Ad futurum autem sæculum accommodari nullo modo potest comparatio *Luciferi*: quum illic Christus in gloria sua veniens, omnem etiam solis splendorem sit superaturus; nec tempus illud diei illucescenti aut *Lucifero* Orienti, sed meridianæ luci & clarissimæ diei potius comparandum sit. Itaque sensus est: Donec depulsis noctis tenebris, clarius lumen, velut exorientis *Luciferi*, mentibus vestris insulgeat. Id est, donec ita sitis illustrati lumine fidei, ut nullis dubitationum scrupulis animi vestri amplius inquietentur. Ad hanc enim fidei perfectionem multi Judæorum qui crediderant, nondum pervenerant; nominatim illi, de quibus *Act. 17. Scrutantes Scripturas, si hac ita se haberent*; quamvis verbum cum omni avidi-

Observa contra Sectarios, imo prudenter quolibet ad lectionem S. Script. provocantes.

Sensus. Scrip. lucernæ comparatur.

sate suscepissent, ut ibidem dicitur. Facit enim ille locus non parum ad hujus intelligentiam.

20. HOC PRIMUM INTELLIGENTES QUOD OMNIS PROPHETIA SCRIPTURÆ PROPRIA INTERPRETATIONE NON FIT. Pendet participium *intelligentes*, Græcè *ἰνδυνόντες*, *cognoscentes*, à verbo, *benefacitis*; ac si dicat: Benefacitis attendentes Scripturis prophetarum; si tamen illud primum noveritis, quod *omnis prophetia Scripturæ propriæ expositionis non est*. Sic enim melius vertitur quod in Græco est, *ἡ πᾶσις ὁ λόγος ὁ θεῶν*. Prophetiam Scripturæ multi interpretantur prophetica Scripturam, & ita transulit Erasmus, ut *prophetia* sit eadem cum sermone prophetico prius nominato.

Sed sciendum, nomen *prophetie* in sacris literis non significare Scripturam propheticam, aut oraculum quod scribitur aut profertur; sed ipsam propheticam prædictionem, vel etiam Scripturæ propheticæ, & omnino verbi divini, sacram expositionem. His modis accipitur prophetia Rom. 12. 1. Cor. 12. 13. 14. 1. Thess. 5. & Apoc. 11. Item Prov. 29. & Jud. 6. Quare & hoc loco sic accipiendum videtur, præsertim cum *prophetia Scripturæ* pro Scriptura prophetica, sermo durus sit & insolitus. Sed & illud notandum, Græco vocabulo *ἡ πᾶσις ὁ λόγος*, tamen & alia significantur interdum; melius tamen & in sacris literis frequentius, *interpretationem* sive *expositionem* significari. Exemplum sit *Marci 4. v. 34. Actor. 19. v. 39*. Atque ita iste erit hujus loci sensus: Omnis scripturarum expositio quæ prophetia dici mereatur, propria interpretatione non fit. Confer quæ diximus ad illud 1. Cor. 14. *Magis autem ut prophetetis*.

Qui verò *prophetiam Scripturæ* intelligunt Scripturam propheticam; hunc reddunt sensum: Nulla Scriptura prophetica privata est expositionis, id est, privato ingenio exponenda. Verum hi duo sensus in unum ferè confluent. Utrovis autem modo intellecta Petri sententia, flagellat hæreticos & omnes eos qui contempto vel posthabito sensu ecclesiæ, cui spiritum suum Christus promisit; privatos sensus vel suos, vel suorum magistrorum, ad Scripturas interpretandas adferunt. Nam quod de Scripturis prophetarum hic dicitur, idem pari ratione & de cæteris utriusque testamenti Scripturis accipiendum est. Utrique sensui benè congruit probatio sequens.

21. NON ENIM VOLUNTATE HUMANA ALLATA EST ALIQUANDO PROPHETIA. *Humana*, Græcè, *ἡ ἀνθρώπου*. Et sensus est: Neque enim voluntate & institutione hominis alicujus olim introducta est Scriptura prophetica, seu potius usus & functio prophe-

tandi, id est, prædicendi futura, & proferendi ad homines arcana Dei. *Breviter*: Prophetia non est inventum humanum. Hinc sequitur id quod probare Petrus instituit, prophetias non esse privato sensu & arbitrio interpretandas; sed (quod intelligendum relinquit) in earum interpretatione semper respiciendum ad sensum ecclesiæ, quæ spiritum Dei habet. Nam utique eodem spiritu sunt interpretandæ, quo scriptæ sunt & ad nos allatæ, id est, Spiritu divino: quem Christus suæ ecclesiæ promisit. De quo Spiritu sequitur.

SED SPIRITU SANCTO INSPIRATI LOCUTI SUNT SANCTI DEI HOMINES. Græcè, *Sed à Spiritu sancto acti seu impulsæ, prædicatores, locuti sunt*, &c. *Actos & impulsos* dicit à Spiritu sancto, non arreptiorum more, quorum linguas ita movet spiritus nequam, ut nec intelligant quæ loquuntur, nec in potestate habeant non loqui. Cujusmodi apud ethnicos erant vates deorum; & apud hæreticos Montanistas, prophetissæ Prisca & Maximilla: (nam alienum est à Spiritu Dei ut amentem reddat quem replet, ad aliorum præsertim instructionem & doctrinam:) sed supra naturalem facultatem elevatos, infuso videlicet lumine prophetico, & inspirata mysteriorum cognitione; quæ deinde libero motu voluntatis eloquantur aut scribant. Nam *loquendi* verbum hic etiam scriptionem comprehendit. *Locuti sunt*, intellige divina mysteria, id est, prophetaverunt; secundum eam acceptionem prophetiæ, quæ superius exposita est.

Homines Dei vocantur in Scripturis, qui ratione officii specularem cum Deo habent conjunctionem; maxime si mores & actiones officio respondeant: ut prophetæ, sacerdotes, episcopi. Vide quæ diximus ad illud 1. Timoth. 6. *O homo Dei*. Et ad illud 2. Tim. 3. *Ut perfectus sit homo Dei*. Addit autem epitheton dicendo, *Sancti Dei homines*, ut ne dubitemus, eos per quos ministratæ sunt nobis Scripturæ sacræ tam novi quàm veteris testamenti, (nam de utrisque par ratio est) sanctos fuisse quando eas vel dictando vel scribendo tradiderunt. Jam verò si Spiritu sancto inspirati, & ab eo impulsæ, locuti sunt prophetæ & cæteri sacrorum librorum scriptores: sanè consequens est, Scripturam totam esse verbum Dei; nec aliter à nobis accipiendam, quàm si Deus immediatè & absque humano vel angelico ministerio eam edidisset; & ut ita dicam, digito suo scripsisset. Quod & volunt illa Pauli verba 2. Tim. 3. *Omnis scriptura divinitus inspirata*. De quibus item suo loco.

Nota, qualiter Scriptura à nobis habenda.

CAPUT II.

1. **F**uerunt verò & pseudoprophetæ in populo, sicut & in vobis erunt magistri mendaces, qui introducent sectas perditionis & cum, qui emitt eos, Dominum negant: superducentes sibi celerem perditionem. 2. Et multi sequentur eorum luxurias, per quos via veritatis blasphemabitur: 3. & in avaritia fictis verbis de vobis negotiabantur: quibus judicium jam olim non cessat, & perditio eorum non dormitat. 4. Si enim Deus angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos, in judicium reservari. 5. Et originali mundo non pepercit, sed octavum Noe justitiæ præconem custodivit, diluvium mundo impiorum inducens. 6. Et civitates Sodomorum & Gomorthorum in cinerem redigens, eversione damnavit: exemplum eorum, qui impie acturi sunt, ponens: 7. & justum Lot oppressum à nefandorum injuria ac luxuriosa conversatione eripuit: 8. aspectu enim, & auditu justus erat: habitans apud eos, qui de die in diem animam justam iniquis operibus cruciabant. 9. Novit Dominus pios de tentatione eripere: iniquos vero in diem judicii reservare cruciandos: 10. magis autem eos, qui post carnem in concupiscentia immunditiæ ambulant, dominationemque contemnunt, audaces, sibi placentes, sectas non metuunt introducere blasphemantes. 11. Ubi Angeli fortitudine & virtute cum suis majores, non portant adversum se execrabile judicium. 12. Hi verò velut irrationabilia pecora, naturaliter in captionem & in perniciem in his quæ ignorant blasphemantes in corruptione sua peribunt, 13. percipientes mercedem injustitiæ voluptatem existimantes diei delicias: coinquinationes, & maculæ deliciis affluentes, in conviviis suis luxuriantes vobiscum, 14. oculos habentes plenos adulterii, & incessabilis delicti. Pellicientes animas instabiles, cor exercitatum avaritia habentes, maledictionis filii; 15. derelinqentes rectam viam erraverunt, secuti viam Balaam ex Bosor, qui mercedem iniquitatis amavit: 16. correptionem verò habuit suæ vesaniæ: subjugale mutum animal, hominis voce loquens, prohibuit Prophetæ insipientiam. 17. Hi sunt fontes sine aqua, & nebule turbinibus exagitata, quibus caligo tenebrarum reservatur. 18. Superba enim vanitatis loquentes, pellicunt in desiderii carnis luxuriæ eos, qui paululum effugiunt, qui in errore conversantur: 19. libertatem illis promittentes, cum ipsi servi sint corruptionis: à quo enim quis liberatus est, hujus & servus est. 20. Si enim refugientes coinquinationes mundi in cognitione Domini nostri, & Salvatoris Jesu Christi, his rursus implicati fuerant: facta sunt eis posteriora deteriora prioribus. 21. Melius enim erat illis non cognoscere viam justitiæ, quàm post agnitionem, retrorsum converti ab eo, quod illis traditum est, sancto mandato. 22. Contigit enim eis illud veri proverbi: Canis reversus ad suum vomitum: &, Sus lota in volutabro luti.

Num. 22. d. 23. Ju. 6. 11.

Joan. 8. d. 24. Rom. 16. c. 20. Hebr. 6. a. 4. Mat. 12. d. 45. Prov. 28. b. 12.

S U M M A R I U M.

P Radicit exoritur magistros mendaces; quorum ingenia, & mores describit, & quæ illos maneat supplicia. Deinde ostendit quàm sit periculosum, post agnitam veritatem ad pristinam vitam relabi.

VERUNT VERO ET PSEUDOPROPHETÆ IN POPULO. Transitus est opportunus à mentione prophetarum, ad argumentum principale hujus epistolæ, quod est de cavendis pseudoprophetis

ac falsis magistris: quorum in genere studia mores, que describit hoc capite; quemadmodum & Judas Apostolus, hoc ipsum in sua epistola tractans argumentum. Hortatus sum, inquit, ad lectionem sanctorum Prophetarum, & unde eorum interpretatio petenda sit, indicavi: Nunc moneo ut falsos prophetas falsosque magistros vitetis. Nam sicut olim non defuerunt pseudoprophetæ, qui pro veris Dei prophetis sese populo venditarent, dicentes; *Hæc dicit Dominus*: ita neque nunc, exorta luce evangelii, tales defuturi sunt inter Christianos. Etsi namque Christus suam gubernet ecclesiam: ad ejusdem tamen utilitatem hæreses exoriri permittit. *Nam oportet & hæreses esse, ut qui probati sunt, manifesti fiant*, ait Paulus 1. Cor. II.

Sensus,

SICUT ET IN VOBIS ERUNT MAGISTRI MENDACES. Sicut, id est, similiter. *Magistri mendaces*, Græcè, *ψευδοδιδασκαλοι* id est, *falsi magistri*. Quamvis autem hæretici revera pseudoprophetæ sint, juxta generalem prophetiæ acceptionem, quia Scripturas sacras falso & perverso sensu interpretantur; juxta quam generalem significationem intelliguntur pseudoprophetæ, *Mat. 7. & 24.* non dicit tamen Apostolus, *Erunt & in vobis pseudopropheta*; sed, *pseudodidascali*; quia veteris testamenti tempus propriè prophetarum fuit. Unde Dominus, *Luc. 16. Lex & propheta usque ad Joannem*. Tempus autem novi testamenti magistrorum est; de quibus multa Jacobus in sua epistola. Si quidem in veteri testamento mysteria prædicebantur, quod est prophetarum stricto nomine sic appellatorum: At in novo, prædicta explicantur, quod est magistrorum.

Illud autem, *erunt in vobis*, non sic intellige, in vobis, gentilibus, sicut fuerunt in populo Judaico: sed, in vobis Christianis, sicut in veteri populo. Nam in vobis, id est, gentilibus, non quadrat: cum non minùs essent futuri inter Judæos Christianos, ex quibus, post ecclesiæ initia, multi & præcipui prodierunt magistri mendaces. Et quidem vivente Petro jam quidam emerferant; ut Simon magus cum suis discipulis, Cerinthus, Nicolaitæ & alii. Unde & in sequentibus multa de iis dicit, utens verbis præsentis temporis. Sed & Paulus & Judas de talibus suo jam tempore in ecclesia seu contra ecclesiam grassantibus, meminerunt. Dicit tamen in futuro, *erunt*, vel quia timore dum viveret Petrus circumcisionis Apostolus comprimebantur, post ejus obitum sese prodituri; ut vult author glossæ interlinealis: Vel potius, quod qui jam exorti erant, pauci admodum essent; eorum comparatione qui adhuc erant exorturi. Ita Paulus 2. Timoth. 3. *fuuros dicit in novissimis temporibus homines seipso amantes*, &c. De quibus tamen velut jam exortis, ipsum Timotheum admonet, dicens: *Et hos evita*.

QUI INTRODUCENT SECTAS PERDITIONIS. *Introducent* Græcè *παρεισιγουσιν*, id est, *subintroducunt*. A quo verbale nomen *παρεισιγωται* quo Paulus utitur Gal. 2; ubi Latine sic legimus: *propter subintroductos falsos fratres*. Judas simile verbum habet: *Subintroierunt quidam*. Erasmus hunc locum ita vertit: *Qui clam inducent sectas perniciosas*. Est enim Hebraismus; quo genitivus effectum denotans, vel epitheti loco vel restrictionis causa, adjungitur suo nomini: *sectas*

perditionis, id est, perditionem adferentes. Nam ubi fidei naufragium, ibi certus interitus est. Dixi, *vel restrictionis causa*; Nam *secta*, quod Græcè est *αἵρεσις*: quamvis usu totius ecclesiæ jam olim in malam partem accipiatur significatione notissima; tamen apud prophanos auctores, atque etiam in Scriptura sacra, vocabulum medium est, significans opinionem quam quis sibi delegerit, seu veram seu falsam. Porro quas sectas introduxerint primi inter Christianos ex Judæis hæretici, latè docet Epiph. lib. I.

ET IUM QUI EMIT EOS, DOMINUM NEGANT. *Negant*; Græcè, participium est, *ἀρνούμενοι*: quamquam id verbi loco positum videri potest; nisi malis hanc partem connectere cum illa, *In vobis erunt magistri mendaces, & Dominum, qui eos mercatus est, negantes*. Sensus autem est: Christum redemptorem suum; qui mercatus est eos, & redemit suo sanguine, eoque jure Dominus ipsorum est, abnegaturi sunt: si non verbo, certè factis & pravitæ doctrinæ; videlicet *Dei nostri gratiam transferentes in luxuriam, & per hoc solem dominatorem & Dominum nostrum Jesum Christum negantes*; ut exprimit B. Judas in sua epistola, qui locus cum Christo est conferendus: & ipse Petrus hic indicat dicens, quod *multi sequentur eorum luxurias, per quos via veritatis blasphemabitur*.

Ex hoc loco bene colligitur, Christum redemisse quosdam reprobos, nimirum illos, qui redemptionis ejus, secundum aliquos effectus facti sunt participes, cujusmodi erant hi de quibus Petrus loquitur: ut pote per fidem in baptismo regenerati, & peccatorum veniam consecuti; licet postea in veterem peccati servitutem relapsi. Quæ eadem doctrina est Concilii Valentini, antè annos penè 800. in Galliis habitis cap. 5. affirmantis Christi redemptionem etiam ad eos pertinere, qui etsi non salventur, quia non perseverant, baptismo tamen regenerati fuerunt, & in sanguine Christi à peccatis suis abluti. Sed ne hinc colligas, ad omnes omnino homines effectum redemptionis extendi: quod in eodem Concilio cap. 4. disertè negatur. Vide quæ dicta sunt ad verba Pauli, *Rom. 14. ver. 15. & 1. Cor. 8. v. 11.*

Christum redemisse quosdam reprobos.

SUPERDUCENTES SIBI CELEREM PERDITIONEM.

Allusio est ad id quod dixerat eos *introducunt sectas perditionis*; ac si dicat: Dum subinducunt sectas perditionis, sibi ipsis superducunt, id est, accersent, celerem perditionem, hoc est, inopinatum interitum. Quod enim inopinatum atque inexpectatum est, id celeriter ac subito videtur accidere; etiam si post multum tempus accidat. Loquitur autem de damnatione æterna, quæ malis ac præcipuè errorum magistris superveniet inexpectata.

2. ET MULTI SEQUENTUR EORUM LUXURIAS. In Græcis codicibus duplex est lectio. Multi habent *ἀπολείουσιν*, ut vertendum sit, *sequentur eorum perditiones*, sive exitia. In aliis non paucis quos annotavit Robertus Stephanus, legitur *ἀσέλγεια*, quæ vox *luxurias* sive *lascivias* significat. Nec dubium quin noster interpretes ita legerit. Estque ea lectio longè probabilior. Non enim propriè nec usitatè quis dicitur sequi alterius perditionem; licet ejus mores imitando, perdi cum eo mereatur. Et alioqui, dicendum erat *perditionem*, singulari numero; quomodo jam semel & iterum dixerat. Sed & quod sequitur: *Per quos via veritatis blasphemabitur*; satis arguit *luxurias* legendum, non *perditiones*. Verumtamen possunt hæc duo sensu conjungi, in hunc modum: Multos habebunt suarum lasciviarum imitatores, & impuræ doctrinæ sectatores; quos secum trahent in simile exitium. Tales fuere Simoniani & Nicolaitæ; in quos ex parte hæc dicta videntur. Ita Paulus 2. Tim. 3. *Mali homines & seductores proficient in pejus, errantes & in errorem mittentes*.

PER QUOS VIA VERITATIS BLASPHEMABITUR.

Nota, malos Christianos, & carni deditos veram fidei doctrinam hostium Ecclesie maledictis exponere.

Per quos, refert malos sequentes illorum luxurias. Et sensus est: Quorum causa Christianismus malè audiet apud infideles. Dum enim multi sub nomine Christiano libertatem carnis sectantes, dedit se omni lascivie & immunditie: fiet ut propter eos vera & sana doctrina maledictis & conviciis infidelium exponatur. Sic ad quosdam Paulus, Rom. 2. *Nomen enim Dei per vos blasphematur inter gentes. Via pro genere vitæ; & via veritatis pro secta, doctrina seu religione vera; Hebraismi sunt.* Qui interpretantur ipsos errorum magistros aut eorum sequaces blasphematuros, id est maledictis exagitaturos viam veritatis, quomodo solent hæretici doctrinam Catholicam, in mentem Apostoli non sunt assecuti; nec verò ad consuetam locutionem Scripturæ satis attenderunt.

3. ET IN AVARITIA FICTIS VERBIS DE VOBIS NEGOCIABUNTUR. Hic notat falsorum magistrorum avaritiam, quam Græco vocabulo *παραλογίζω* appellat, id est studium semper plus habendi. *Fictis verbis*, *παραλογίζω*, id est, *ficticiis & compositis verbis sive sermonibus*. Necesse de vobis, sed, vos negociabuntur: tamen bene ac Latine interpres reddidit de vobis. Quod & Erasmus & alii secuti sunt. Sensus est: per avaritiam, hoc est, impellente eos avaritia (ut pote cor exercitatum avaritia habentes, sicut infra dicitur versu 14. (quæstum ex vobis facient, ad suum quæstum vobis abutentur, idque artificioso & ad persuadendum composito sermone. Ducta est metaphora ab avaris mercatoribus; qui, quo merces suas quàm plurimò vendant, omni arte verborum, etiam per mendacia, commendare eas student.

QUIBUS JUDICIUM JAM OLIM NON CESSAT. Græcè *οὐκ ἀργεῖ*, non tardat. Quanquam & cessare pro tardare dicitur Latine: ut apud Virgilium; *Cessas in vota precesque? judicium* autem pro damnatione, seu pœna per judicium inferenda, ponitur, Hebræo more. Sensus: Quibus jam olim & ab æterno destinata, & in Scripturis prædicta ac præmonstrata damnatio, non tardat: sed opinione & expectatione citius eos opprimet. Nam sicut non tarda Dominus promissionem suam, infra cap. 3. ita nec tardat comminationem; quantumvis tam istam quàm illam in longum differre videatur. Nec enim tardare dicitur, qui quod addixit, præstat tempore constituto.

Sunt qui adverbium olim de futuro tempore exponant, hoc sensu: Quibus absque retractatione præparatur olim ventura damnatio. Constat enim apud Latinos olim interdum ad futurum tempus referri. Sed repugnat huic intellectui Græcum adverbium *ἐμπύλαι*, quod sonat ex antiquo, proindeque non dicitur nisi de præterito. Sensem priorem confirmat quod de iisdem B. Judas ait: *Qui olim præscripti sunt in hoc judicium.*

ET PERDITIO EORUM NON DORMITAT. Pro eo quod diceret *Et quorum perditio non dormitat*. Hebraismus, qualem observare est in cantico Virginis: *Fecit mihi magna qui potens est & sanctum nomen ejus*, id est, *& cujus nomen sanctum est*. Quamvis, inquit, ipsi more dormientium in utramque arem, securi sint, dicentes: *Ubi est adventus ejus? Ubi judicium?* ut infra cap. 3. tamen perditio eis à Deo destinata atque prædicta, non dormit, neque dormitat, sed vigilat, certissimè eos comprehensura suo tempore; instar illius virgæ de qua Jeremias cap. 1. *Virgâ vigilantem ego video*. Cui respondet Dominus: *Bene vidisti: quia vigilabo ego super verbo meo ut faciam illud*. Nonnulli perditionis nomine diabolum accipiunt perditissimum, & omnis perditionis auctorem: qui nunquam dormit, sed semper vigilat in perniciem hominum. Verùm hic sensus proposito non congruit.

4. SI ENIM DEUS ANGELIS PECCANTIBUS NON

PEPERCIT. Deinceps Apostolus adductis ex antiquitate exemplis, ostendit non posse eos effugere Dei judicium, qui pravorum dogmatum authores sunt ac magistri. Adducit autem tria exempla sanè horrenda: de Angelis, de mundo originali, de Sodomis: quorum primum & tertium adferuntur etiam à Juda Apostolo. *Peccantibus*, Græcè *ἀμαρτανύωντες qui peccaverunt*. Non enim impeccabiles Angeli à Deo creati sunt. Ecce, ait quidam in libro B. Job, *qui serviunt ei non sunt stabiles: & in Angelis suis reperit pravitatem*, Job 4. Peccatum eorum describit B. Judas: *quod non servaverunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium*. Quorum verborum expositio suo loco servanda est. Illud satis constat, primum Angelorum peccatum fuisse superbiam. Nam initium omnis peccati est superbia, Ecclesiastici 10. Et, *In ipsa initium sumpsit omnis perditio*, Tob. 4. Estque ea communis & receptissima Theologorum, tam veterum quàm recentiorum, de Angelorum peccato, sententia. Qua de re latè disputatur apud Magistrum in 2. sent. dist. 10.

Quæri potest, cur Deus Angelis peccantibus non pepercerit, qui pepercit homini, providens ei redemptorem & Salvatorem. Ad hoc variae rationes adferri solent: sed, salva judiciorum Dei inscrutabili profunditate, hæc videtur præcipua; Quia humana natura tota corruerat in primo parente, quippe qui suo peccato obligavit totum genus. Quod proinde ne totum periret misericordia Dei subvenit. Angelica verò natura non tota cecidit; sed pars ejus aliqua, atque ea multò minor quàm sit eorum qui in sua rectitudine perstiterunt. Itaque genus ipsum, ut ita dicam, in illis opus non habuit reparatione. Possumus & hoc addere: quadam ratione plus præstitum Angelicæ naturæ quàm humanæ. Nam plures Angeli servati sunt ne caderent, pauciores cadere permitti sunt: Homines verò plures pereunt, pauciores salvantur. In eo tamen humana natura præ Angelis honorata est, quod eam sibi Filius Dei in unitatem personalem adunaverit. Caterum indicat B. Petrus argumentum à majore, quod explicat postea versu 11. quasi dicat: Si Deus Angelis, qui multò nobilioris sunt naturæ, quique fortitudine & virtute sunt majores, peccantibus non pepercit, spem veniæ ostendendo, &c. Quomodo non pepercerit, declarant verba sequentia.

SED RUDENTIBUS INFERNI, DETRACTOS IN TARTARUM, TRADIDIT CRUCIANDOS IN JUDICIUM RESERVARI. Participio *cruciandos*, in Græco nihil responder: paucis exceptis codicibus, quorum non tanta fides, in quibus est *οὐκ ἀλγομένους, puniendos*. Quod tamen etiam Augustino legitur; lib. 11. de civitate Dei, cap. 33. & De natura boni, cap. 33. necnon Fulgentio lib. 2. ad T. asin. cap. 2. quum alioqui videri possit hoc additum ab interprete, vel alio quopiam, illustrandi sensus gratia: quamvis an eò conducatur non facile dixerim. Græca sic habent: *sed catenis caliginis in tartarum detrufos, tradidit in judicium servatos*, nisi quod pro *τηναιώνους, servatos*, alii codices habent *μερηνους, servandos*, sive, *qui servantur*. Quod sensum non variat. Nam quod Gagnæus putat, interpretis tempore aliam fuisse lectionem in aliquibus codicibus, & pro *μερηνους* fuisse scriptum *τηναιώνους*, id est, *afflictos & vexatos*; pro quo interpres vertit *cruciandos*: fallitur in ea re. Siquidè & apud Judæ legitur idem verbum, à quo participium hujus loci.

Jam & cæteras voces expendamus. Pro *catenis*, Augustinus & Fulgentius legunt, *carceribus*. Cujus versionis etiam Bedameminit. Sed ut Vives apud Augustinum annotat, *Carceres pro claustris* interpres ille posuit, quibus exire demones prohibentur: quales erant illi in circo, quibus equi antequam currebant, coercerantur. Inferni, Græcè *ζόον*, caliginis; quemadmodum & iidem authores legunt, & noster Inter-

Nota, tria horrenda exempla contra pravorum dogmatum authores.

Quæstio, cur Deus peccantibus Angelis non pepercerit, qui homini pepercit, Resp.

Natura humana quantum præ Angelis à Deo honorata.

pres venit in epistola B. Judæ: mirum autem cur Erasmus vertere maluerit *noctis*: quod Græca vox non significat; & ipse quoque in epistola Judæ, *caliginem* transtulerit. Quod autem noster vertit, *detrahtos in tartarum*; & Erasmus eumque secutus Hentenius, *in tartarum præcipitados*; Græcis una dictio est *μεταπορεύς*; quam explicatius ita reddes, *cum in tartarum misisset*, seu *detrahsisset*. Verbum quidem insolitum est, nec usquam alibi legitur: cuius tamen significatio satis ex contextu colligitur, nisi quod de tartari significato paulò post agemus.

Porrò vocabulum *rudentibus*, sive *catenis*, multi faciunt ablativum instrumenti, referentes ad participium *detrahtos*: ac si dicatur Angelos transgressores validis funibus (nam *rudens* funis nauticus est) sive catenis detractos fuisse in tartarum. Et hoc modo verba B. Petri intellexisse videtur Interpres, qui vertit *detrahtos*. Quamvis enim in Græco dativus sit *αἰσίοις*, *catenis*; notissimum tamen est illum casum apud Græcos, qui ablativo carent, etiam servire instrumento significando.

Verùm multò convenientiùs ad sensum Petri & Scripturæ sacræ, dativus ille sic accipitur ut regatur à verbo *tradidit*; quomodo dicimus aliquem tradi custodiæ, carceri, vinculis; videlicet retinendum ac puniendum. Item ministro, tortoribus, *Matt. 5. & 18.* neque verò aliter locus Judæ, qui huic similis est, & cum quo ea quæ hîc dicuntur, omninò conferenda sunt, accipi potest. Sic enim habet: *Angelos qui non servaverunt, &c. in iudicium magni diei vinculis æternis sub caligine reservavit.* Ita legimus *Apoc. 20.* diabolus catena magna ligatum teneri abyssò, *per annos mille ut non seducat amplius gentes.* Nec opus admonere lectorem, *vincula, catenas, carceres*, in huiusmodi Scripturis accipi metaphoricè.

Quid tartari nomine significetur.

Queritur autem quid tartari nomine B. Petrus significatum voluerit in illo verbo *ταρταρόω*. Plerique S. Augustinum & Bedam secuti, *tartarum* interpretantur aërem hunc caliginosum, in quem veluti in carcerem detrusi sunt dæmones, & in quo detinentur usque ad extremum iudicium. Addit Adamus, exponens locum Judæ, hunc aërem à Petro *tartarum* appellari, quòd *turbulentissimus sit*, a verbo *ταρταρόω*, id est turbo sive confundo. Verùm, quòd *tartarus* accipitur pro aëre in quo nos versamur, vel qui supra nos est, quantumvis interdum turbulento; non arbitror ullius scriptoris neque sacri neque prophani, qui sic usurpaverit, autoritate posse probari.

Quocirca magis placet per *tartarum* significari, Infernum damnatorum quem vocamus; ubi *umbra mortis & nullus ordo: sed sempiternus horror inhabitat*, Job 10. ut maximè nomen illud à verbo *ταρταρόω* derivatum sit. Quem locum alia scripturæ *abyssum* vocant, ut *Lucæ. 8. Rom. 10. Apoc. 9. 11. 17. & 20.* Qui postremus locus, paulò ante citatus, quia & catenæ & alligationis meminit, hanc quam probamus tartari significationem non parùm confirmat. Est & significationis affinitas inter *abyssum* & *tartarum*. Nam *abyssus* significat aquarum immensam profunditatem: *tartarus* verò secundum Platonem, est aquarum thesaurus, quas evomit atque resorbet. Unde, sicut in sacris literis, *abyssus*; ita apud autores prophanos *tartarus* accipitur pro locis inferorum profundissimis. Hoc modo tartarum intellexit Oecumenius, & inter Latinos neotericos Cajetanus, Catharinus, Titelmamnus, Lorinus; à quibus nec Carthusianus dissidet; tametsi prioris, quoque sensus meminerit.

Neque tamen isti negant, etiam aërem hunc caliginosum esse carcerem & habitaculum dæmonum. Est enim hæc, ut scribit Hieronymus exponens caput sextum epistolæ ad Ephesios, *omnium doctorum opinio quod aër iste, qui calum & terram medius divi-*

dens, inano appellatur, plenus sit contrariis fortitudinibus. Sed tantum quid *tartari* nomine Petrus intellexerit, exponunt: Nec ulla repugnantia est. Ut enim multi dæmones in hoc aëre versantur, ita multi quoque detinentur claustris inferni. Ac verisimile est omnes Angelos apostatas simul atque peccaverunt, in locum se dignum, hoc est, in profundum infernum dejectos ac præcipitados fuisse; Postea verò, principem eorum, Dei iudicio, permissum tentare primos parentes; ac post horum transgressionem, etiam aliis (Deo quibus vellet permittente) concessum fuisse in hoc aëre, velut assignato eis carcere temporario, morarentur, humanum genus tentaturi, atque pro meritis multifariam vexaturi. Hinc Oecumenius scribens in hunc locum, illud *Lucæ 8. Et rogabant eum ne imperaret illis, ut in abyssum irent*, sic interpretatur, *ne in abyssum remitterentur*: In quam videlicet initio dejecti fuerant. Quamvis enim etiam aër iste carcer eorum sit; hunc tamen malunt quam abyssum. Hic enim regnum suum promovere possunt, non illic.

Poterit igitur sententia B. Petri sic explicari: Deus Angelis prævaricatoribus non pepercit: sed mox in barathrum illud tartareum eos præcipitavit, & vinculis caliginosis, id est, infernalibus, ubi perpetuæ sunt tenebræ) eos tradidit, *servandos ad iudicium magni illius diei*; quomodo Judas loquitur: quando nimirum & Angelos & homines iudicaturus est Dominus. Id verò non sic intellige, tanquam interim nullas pœnas sustineant dæmones, sive in tartaro detenti, sive in hoc aëre vagantes: semper enim ubicumque sunt, pœnam primæ suæ damnationis circumferunt, vel alligati vel additi igni gehennæ, sicut eam rem declarant Theologi. Sed in illo die iudicandi dicuntur & condemnandi; tum quia per illud iudicium omnis nocendi potestas in posterum eis auferetur; tum maximè quia imbecillitas eorum & nequitia ac superbia coram toto mundo traducetur. Quæ res erit superbissimis illis spiritibus pœna longè molestissima; præsertim quòd in æternum sperare non poterunt ullam vel potestatis vel honoris pristini recuperationem. Confer quæ scripsimus ad 2. sent. d. 6.

5. ET ORIGINALI MUNDO NON PEPERCIT. Alterum hoc exemplum est ex historia *Genes. 6. & 7.* quo docet errorum magistris horrendum Dei iudicium non evasuros. Simul hoc & sequenti exemplo pariter ostendit, justos eripi malis pereuntibus. *Originalem mundum* dixit interpres, pro *prisco*, *antiquo mundo*, ut alii verterant. Nam Græcè est *ἀρχαῖος κόσμος*; vox eadem quæ repetitur aliquoties, *Matth. 5. Dicitur est antiquis.* Igitur *originalem*, id est, *antiquum mundum* vocat eum qui fuit olim ab initio hominis creati, usque ad diluvium. Ac *mundi* nomine genus humanum intellige. Subauditur autem vocula *si*, repetenda ex versu superiori; sic, *Et si prisco mundo non pepercit.*

SED OCTAVUM NOE JUSTITIÆ PRÆCONEM CUSTODIVIT. *Octavum* vocat non ab Adam, à quo decimus reperitur: sed quia octo tantum animæ conservatæ fuerunt, ut idem Apostolus dicit 1. *epist. 3.* Quo in numero erat Noe, & quidem tanquam caput: qui proinde *octavus* dicitur; modo loquendi etiam vulgaribus usitato. *Præconem* seu prædicatorem appellat *justitiæ*, non civilis aut humanæ; sed, ut plerique exponunt, ejus justitiæ qua Deo placetur, & quæ coram Deo justitia est. Sicut dicitur *Luc. 1. Erant autem justi ambo ante Deum. Ejus, inquam, justitiæ quæ per fidem est*: sicut de Noe dicit Paulus *Hebr. 11. Et justitia quæ per fidem est, hæres est instituta.* Nam ipse Noe justitiam ita commendat scriptura, *Gen. 6. ut de eo dicat, quod justus atque perfectus fuit in generationibus suis; quodque, cum Deo ambulavit.*

De Angelis malis in inferno & in aëre versantibus verisimilis sententia.

Sensus.

Dæmones ubicumque sunt damnationis suæ pœnam circumferunt.

Noe præco
justitiæ e-
xemplo & fa-
cto & verbo.

Hanc justitiam prædicabat Noe, non solum exem-
plo, quatenus lux justitiæ ejus lucebat coram homi-
nibus: sed & facto & verbo. *Facto* quidem, id est,
ipsa per tot annos arcæ fabricatione, in qua myste-
rium justitiæ per fidem & aquam adipiscendæ conti-
nebatur, uti B. Petrus docuit in priori epistola. *Verbo*
autem; quia, ut verisimile est omnino interim dum
parat arcam, hortatus est homines ad Dei cultum &
sectandam justitiam, & ad vitam improbam corri-
gendam, denunciando alioqui futurum, ut omnes pe-
rissent. Tale quid à Noe factum; & propter hoc exo-
sum fuisse peccatoribus, etiam Josephus refert, lib.
1. *antiq. judaic. cap. 3.*

Quamquam potest hic locus accipi specialiter de
Dei justitia, scelerum & peccatorum vindice; quam
Noe prædicabat, exstruens arcam, ac profitens pro-
pter exuberantem hominum malitiam instare mun-
do superabundantiam aquarum, nec ab illis cui-
quam extra arcam, quam fabricabat, effugium fu-
turum. Congruit hic sensus cum eo quod de Noe
dicitur Hebr. 1. *Per quam (arcam) damnavit mun-
dum.* Vide ejus loci commentarium. In ea porro
custodiunt Deus, id est, à diluvio servavit *octavum*
Noe, id est, ipsum Noe cum septem aliis: quos si
non omnes sua justitia servavit (nam incertum est an
omnes justii fuerint); donati tamen sunt ipsi Noe, ut
principi familiæ, propter ejus insignem justitiam;
ac reservati in seminarium mundi futuri. *Dilu-
vium mundo impiorum inducens.* Græcè
ἐπαύξας, cum induxisset, id est, inducere cœpisset.
Mundus impiorum erat genus humanum illius tem-
poris, quod totum, paucis exceptis, à vera pietate
recesserat.

6. ET CIVITATES SODOMORUM ET GOMORRHÆO-
RUM IN CINEREM REDIGENS, EVERSIONE DAMNA-
VIT. Tertium exemplum. Ubi rursus particula, *Si*
repetenda est, oratione adhuc pendente. Nota est
historia Genes. 19. Atque hujus exempli meminit
etiam Judas in sua epistola. *Gomorrhæorum*, Græcè
Gomorrhæ; quomodo dixerat *Sodomorum*, non
Sodomæorum. Nam civitatum nomina sunt, So-
doma, plurale; & Gomorrhæ, singulare: quam-
vis & illud numero singulari, & hoc plurali inter-
dum legatur. *Has civitates* cum aliis duabus, Ada-
ma & Seboim (nam quinta Segor, Pentapolim com-
plens, data fuit precibus & meritis Loth) incolis
earum ac totius regionis sulphure & igne cælitus de-
misso consumptis, *reductas in cinerem* (est enim in
Græco participium aoriston *πεπρόσας*) *everisione* seu
subversione *condemnavit*, hoc est, funditus everten-
do punivit. Ob quæ peccata sic punitæ fuerint,
scriptura non tacuit. Primum, Genes. 12. & 18.
& 19. ubi de inhospitalitate, & infanda eorum
libidine. Deinde & *Ezech. 16.* Quo loco Domi-
nus Jerusalem per Prophetam sic alloquitur: *Ecce,*
hæc fuit iniquitas Sodoma sororis tue: superbia, satu-
ritas panis, & abundantia & ocium ipsius & filiarum
ejus; & manum egeno & pauperi non porrigebant,
&c.

EXEMPLUM EORUM QUI IMPIE ACTURI SUNT,
PONENS. Exemplum non hic Græcè est *τύπος*,
sed *ὁμοτύπος*. Pro quo apud Judam legitur *ὁμοτύπος*,
simplex; ut intelligas, ait Erasmus, non exemplum
quod imiteris; sed quod admoneat quid sit vitan-
dum. Tamen illud Erasmi discrimen inter eas
voces non est perpetuum. Sentit autem Petrus,
Deum statuisse civitates illas non in exemplum vul-
gare; quomodo qui publicis suppliciis afficiuntur,
statuunt exempla, ne cæteri similia committant:
sed in exemplum typicum; secundum hoc quod ait
Paulus: *Omnia in figura contingebant illis*, 1. Cor.
10. Nam per illam punitionem horribilem, sed
temporalem velut per typicum quoddam exem-
plum, significata fuit æterna pœna, longè formi-

Excidium
Pentapolis
typus æter-
næ impiorum
pœnæ.

dabilior, quæ manet homines impios, præsertim im-
pietatis magistros.

7. ET JUSTUM LOTH OPPRESSUM A NEFANDO-
RUM INJURIA AC LUXURIOSA CONVERSATIONE
ERIPUIT. Nonnihil variant Latini codices: nam in
quibusdam pro *injuria*, scribitur *injusta*, in aliis *im-
pudica*. Nec desunt in quibus pro (*injuria ac luxu-
ria*) tantum legatur, *impudica*. Quæ lectio plus aliis
convenit cum Græcis; quæ sic habent: *Et justum Loth,*
oppressum (sive *qui opprimebatur*) *à nefariorum in las-
civia conversatione, eripuit.* Et sensus est. Loth vi-
rum justum, quem illi nefarii ac flagitiosi homines
per libidinofam suam conversationem graviter affli-
gebant, ac velut labore enectum fatigabant, missis
ad eum Angelis suis Deus eripuit, ne cum illis in-
volveretur incendio. *Justitiam Loth* satis commen-
dat scriptura, quod cum Abraham egressus fuerit de
terra nativitatis suæ Genes. 13. quod solus cum parva
familia servatus de incendio Sodomorum; quodque
propter eum etiam Segor servata, Genes. 19. tum
quod ab hospitalitate sic laudatus, ut quemadmodū
Abraham, sic & ipse, etiam Angelos meruerit hospi-
tio suspicere. *Ibidem & Heb. 11.* Quomodo autem
justitiæ ejus non deroget quod Sodomitarum libi-
dini filias obtulit, ab expositionibus historiæ Genesis
petendum.

8. ASPECTU ENIM ET AUDITU JUSTUS ERAT. De-
claratio est ejus quod dixit, *Justum Loth oppressum*
fuisse à nefandorum luxuriosa conversatione. Quare
partis hujus sensus non est, Loth externa specie ju-
stum fuisse, ut qui videbant eum & audiebant, nihil
haberent quod reprehenderent: sed juxta hanc qui-
dem nostram lectionem, laudat eum Apostolus,
quod inter pessimos, cum quibus ei conversandum
erat, nec oculis nec auribus hauserit contagium sce-
lerum. Quæ est maxima virtus; inter malos & im-
pios constantiam servare justitiæ & pietatis. Quis
autem secundum Græcam lectionem, germanior
sensus videatur, statim dicemus.

HABITANS APUD EOS, QUI DE DIE IN DIEM
ANIMAM JUSTAM INIQUIS OPERIBUS CRUCIABANT.
Totus versus in Græco sic habet; *Aspectu enim &
auditu justus inhabitans inter eos, diem ex die animam*
justam iniquis operibus cruciabat. Nam Græcè est
ἐβασιλεύον, singulare; non *ἐβασίλευον*, plurale. Quod
si dicas, una tantum literula hæc differre, proinde
que facillimam esse alterius in alterum mutationem;
primum, obstat consensus Græcorum codicum in
verbum singulare. Reclamat deinde etiam gram-
maticæ ratio; nisi nominativas voces (quod Gai-
gnæo placet) pro genitivis absolutè positis accipias.
Sed hoc insolitum est, etiam in sacris literis. Græ-
cam igitur lectionem multi sic interpretantur; Loth,
quum esset oculis & auribus justus, ut ejus omnes
sensus à Sodomæ sceleribus abhorrent, animam
suam justam quotidie, malis eorum operibus, quæ
videre & audire cogeatur, excruciasse.

Verum articulus vocabulo *δυνατός* appositus, diver-
sam constructionem & sensum postulat hujusmodi:
Justus enim ille, cum versaretur inter illos nefarios
homines, quotidie justam animam suam (id est, sei-
psum) pravis eorum actionibus excruciat, viden-
do eas & audiendo. Nam multa videbat & audiebat
quæ ipsius animam vehementer offenderent: quo-
modo dictum est à Davide, *Vidi prævaricantes, & ta-
bescebam; quia eloquia tua non custodierunt*, Psal. 118.
Qui modus loquendi, per tropum etiam ad Deum
transfertur; ut Isa. 1. *Solemnitates vestras*, inquit, *odi-
vit anima mea; facta sunt mihi molesta; laboravi*
sustinens. Cæterum Hebraismus est, *animam suam*
cruciare, pro animo discrucari; qualis *benedicent se*,
pro *benedicentur*, Gen. 12. & alibi. Quæ forma ser-
monis etiam Gallis usitata est. *Il se rompera. Il se*
pourrir. Istud rumpetur. Istud putrefiet.

Sensus

Nota, eni-
comium
Noe, urpote
cujus omnes
sensus à So-
domæ scele-
tibus abhor-
rebant, cum
inter medios
impios con-
versaretur.

Sensus;

9. NOVIT DOMINUS PIOS DE TENTATIONE ERIPERE. Orationem huc usque pendente ab illo loco, *Si enim Deus Angelis peccantibus* &c. nunc claudit, alteram partem ei reddens, in hunc modum: Si Deus Angelis & hominibus olim peccantibus non pepercit, sed graviter punivit; si justos Noe & Loth & malis eripuit; igitur novit Dominus pios & tentatione eripere, & impios ad cruciatum reservare. Sic post Beadam Cajetanus partem hanc connectit superioribus. Quamquam Græca scholia separent; & orationem quæ manerat imperfecta, absolvunt; addito hujusmodi supplemento; *Igitur & istos magistros mendaces condigno tradet exitio: Vos autem qui cum illis in mûdo commoramini, servabit & salvos faciet: ut redditio subaudiatur ex præcedentibus, ubi de magistris mendacibus dixerat, quibus judicium jam olim non cessat, & perditio eorum non dormitat.* Id enim probandum sumpterat. Hoc modo supplet etiam Hyginus Papa in epist. 2. ubi locum hunc allegans, post illa verba *exemplum eorum qui impie acturi sunt ponens*; hæc adjicit: *Quid (putatis) iniquis & perseverantibus in nequitia eorum, erit?* Secundum hos, id quod nunc addit Petrus, *Novit Dominus*, &c. non illatio est, sed confirmatio dictorum: ac si dicat, Ita omnino facturus est Dominus: quia novit pios & tentatione eripere, id est, opus hoc ei placitum est & familiare, veros sui cultores ex angustiis & persecutionibus, quibus tentantur & probantur, educere & liberare, quemadmodum & id quod sequitur.

INIQUOS VERO IN DIEM JUDICII RESERVARE CRUCIANDOS. Græcè, *Injustos autem in diem judicii puniendos servare.* Hoc quoque novit Dominus, notitia decreti & approbationis; quia licet non gaudeat in pœnis impiorum, vult tamen & probat opus suæ justitiæ, qua punit impios & omnes injustos, id est, peccatores. *Diem judicii*, intellige extremi: velut passim alibi. Nec tamen hinc consequens est animas impiorum non puniri ante illum diem: Non enim de animabus separatim loquitur B. Petrus, sed de hominibus, deque punitione perfecta, qua simul in anima & corpore puniuntur.

10. MAGIS AUTEM EOS QUI POST CARNEM IN CONCUPISCENTIA IMMUNDICIÆ AMBULANT. Magis, Græcè *μάλιστα*, maximè, pro quo Hieronymus præcipue lib. 1. contra Jovin. cap. 24. ubi multa citra hujus loci. *Qui ambulant*, περιπατούντες, qui incedunt. Et *ματαιός*, non simpliciter immundiciam, sed pollutionem significat; quemadmodum & Hieronymus legit. Doctrinam generalē accommodat Apostolus suo instituto, rediens ad id quod initio capitis agere cœperat, id est, ad descriptionem falforum magistrorum; qui partim jam tum exorti erant, partim non multo post exorturi. De quibus vide quæ scribit in comment. Oecumenius, & ab eo citatus Irenæus lib. 1. adversus hæreses, cap. 1. 8. & 9. Sensus est: Omnes quidem impios & peccatores servari in diem judicii puniendos; maximè tamen ac præcipue puniendos eos, qui carnem, id est, carnalia desideria sequentes: vitam exigunt in omni genere turpium voluptatum. Quod breviter dixit Judas Apostolus, *Hic carnem quidem maculant.*

DOMINATIONEMQUE CONTEMNUNT. Similiter Judas, *Dominationem autem spernunt.* Hieronymus plurali numero legit *dominationes*. Sic enim & Græca quædam habent, *κυριότητες*, nominatim Complutensia & regia. Sed verisimilius est B. Petrum scripsisse *κυριότητος*, genitivum singularem: Nam verbum *καταφρονῶν*, contemnere, non accusativum regit, sed genitivum; & singulare est apud Judam. Porro quam *dominationem* intelligat uterque Apostolus, non liquet. Multi de politico magistratu interpretantur, id est, de regibus & principibus ac cæteris in sublimitate constitutis, ut Paulus loquitur, 1. Tim. 2. Nam hi dominari solent; secundum

illud Matth. 20. *Principes gentium dominantur eorū.* Unde & *Dominationes* salutantur. Verum hæreticos illos de quibus hic agitur, magistratum contempnissē non legitur. Imo Neroni Simon magus assentatus fuit usque ad adorationem.

Nonnulli cum glossa interlineali exponunt de suprema Christi dominatione, quam contempserunt qui pro Christo Angelos ad Deum mediatores substituerunt. Quam Paulus vocat *religionem Angelorum* Col. 2. Sed hoc si vellent Petrus & Judas, clarioribus verbis eam rem expressissent: ut Judas in alia parte suæ epistolæ, dicens: *Et solum dominatorem, & Dominum nostrum Jesum Christum negantes.* Oecumenius significari putat universalem dominationem Dei, qua mundum instituit & gubernat: qua mendaces illi magistri, per suas fabulas de mundi creatione & gubernatione confictas, quorum Irenæus meminit spreta atque repulsa, tamquam oculis à Deo omnium dominatore averfis, converterunt se ac demerferunt in omnem carnalem impudiciam. Similia repetit idem author in expositione epistolæ Judæ. Qui quidem sensus propius quàm cæteri, respondere videtur ad dogmata hæreticorum Apostolici temporis.

AUDACES, SIBI PLACENTES. Subaudiendum, *οἱ ἐν αὐτοῖς* Sensus, *qui sunt*, ut admonet Oecumenius: aut *ὄντες cum sint*, ut hæreat hæc pars cum sequentibus. Sunt enim hæc duæ voces non accusandi casus, sed nominandi in Græco; quamvis præcesserint accusativi. *Audaces*, ad aggrediendum ea quibus suum institutum promoveant. Item *audaces*, ad maledicendum, ponentes in cælum os suum: ut statim audiemus. *Sibi placentes*, Græcè *αὐθάδεις*, *profracti*, ut alii vertunt, id est, homines sui sensus, sui que capitis: ut dici solet. Hieronymus legit *procaces*. Noster interpretes alibi *αὐθάδης* *superbiam* interpretatur; ut Tit. 1. Quadrant hæc epitheta in hæreticos omnium ætatum.

SECTAS NON METUUNT INTRODUCERE BLASPHEMANTES. Secundum hanc receptam lectionem sensus promptus est. Exponitur enim effrænata audacia hæresiarcharum; qui non verentur nova dogmata excitare & spargere, & sectas facere. Sed sciendum, in codicibus Græcis atque etiam Latinis quibusdam manuscriptis, quorum & Erasmus meminit, non haberi verbum *introducere*. Sic autem habent Græca, *ὁ θεὸς ὁ ἡγεμὼν βλασφημῶντες*. Quod ita reddas Latine *Glorias non verentur blasphemare*; seu, *conviciis incessere*. Pro quo Apostolus Judas dixit, *Glorias autem blasphemant*. Ex quo etiam refelluntur qui dividunt hanc partem in duas; *Glorias non metuunt*, & *blasphemantes*: nec advertunt participium loco verbi infinitivi positum esse, juxta proprietatem Græci sermonis. Cur autem interpretes eandem vocem hinc *sectas*, apud Judam *majestatem*, seu *majestates* transtulerit, in sententia simili, seu potius eadem, mihi non liquet. Ac sanè quamvis *θεὸς* non solum *gloriam*, sed etiam opinionem significet; pro *secta* tamen usurpatum legisse non memini, licet ex opinionibus fixis & obstinatis sectæ suboriri soleant. Nam quod supra legimus, *sectas perditionis*, Græcè est *αἱρέσεις*.

Porro *glorias* Erasmus interpretatur *gloria præcellentes*, id est, viros gloria ac majestate præditos, ut sunt reges, principes ac magistratus. Qui & aliorum multorum commentarius est. Cæterum Oecumenius duplicem adfert expositionem, dum *θεὸς* esse dicit, *sive divinas virtutes*, *sive etiam ecclesiasticos principatus*: *divinas virtutes* ut arbitror, intelligens cælestes ac Dei ministros spiritus; *ecclesiasticos autem principatus*, eos qui in ecclesiarum regimine sunt constituti, id est, episcopos, cæterosque prælatos. Nam hos maledictis & calumniis hæreticorum obnoxios esse, quotidiana docet experientia. De divinis virtutibus, id est, Angelis etiam alii nonnulli interpretati sunt; ut Turrianus lib. 2. de hierar. ordinat.

Sensus.

Sensus.

ordinat. cap. 9. Et Hasselanus, ejusque discipulus Adamus, in *Comment. Constat enim*, inquit Adamus, ex historia antiquitatis scholam hanc, id est, Simonis & Gnosticorum, mirabilia finxisse de Angelis, & indigna prorsus excogitasse. De quibus legendi Irenæus & Epiphanius, scribentes adversus hæreses, & post hos Theodoritus lib. 3. *hereticar. fabular.*

Nec absimile vero est, Petrum eos hîc vocare glorias, sive splendor, sive dignitates, sive majestates (his enim vocibus Latinis *δξας* reddunt interpretes) quos Paulus vocat principatus, potestates, virtutes, dominationes, thronos *Ephes. 1. & Colos. 1.* Certè Gregorius hom. 8. super Ezechielem *majestatum celestium* meminit, cum dicit Christum etiam *majestatibus Angelorum esse superpositum*. At de his sermo redibit in exponenda epistola Judæ. Nam & illud quod in ea epistola refertur de Michaële archangelo, non aulo inferre diabolo judicium blasphemie, favet dictæ expositioni de Angelis: quemadmodum & hoc quod jam sequitur.

II. UBI ANGELI FORTITUDINE ET VIRTUTE CUM SINT MAJORES, NON PORTANT ADVERSUM SE EXSECRABILE JUDICIUM. Ubi, pro *cum* adverbio posuit. Sic enim tam Græcis quam Latinis interdum usurpatur. Noluit autem *cum* dicere; ne bis diceretur in tam paucis verbis, quia sequitur: *cum sint majores. Portant* Græcè *τίθενται* ferunt. *Exsecrabile judicium* *βδελύσσον κριτήριον*, id est, blasphemum, maledicum judicium. Deinde Græca plus habent, *παρὰ τωτοῦ*, pro quo repetitur in antiquis nonnullis Latinis, *à Domino*. Sed melius Erasmus, & alii vertunt, *apud Dominum*. *Non ferunt adversum sese apud Dominum, maledicum judicium*. Sic enim passim sumitur in scriptura Græca tam veteris quam novi Testamenti.

Qui ad Græca non respexerunt, nec ad locum Judæ Apostoli, sic ferè partem hanc interpretati sunt; Hæreticorum valde gravia & intolerabilia fore tormenta; cum nec Angeli prævaricatores, qui natura præstantiores & fortiores sunt hominibus, Dei adversum se judicium sustineant, sed ut importabile exsecrentur. Alii alios huc adferunt sensus, usque ad octo vel novem numero, quos recensent Feuardentius & Lorinus.

Pro sensu, quena nos veriore putamus, notandum; id quod Græcè est *κατ' αὐτοῦ* adversum se, positum esse pro *κατ' ἑαυτοῦ*, ut & quædam Græca habent, id est, *adversum seipsos*; quod exponitur, adversum se mutuo, alius adversus alium: quomodo reciprocum illud frequenter accipitur, ut alibi docuimus. Eodem redit si *adversum se*, exponas, contra suæ naturæ & excellentiæ socios. Nam & demones Angeli sunt ex principatibus & potestatibus & virtutibus, *Romanor. 8. & 1. Corinth. 15.* Juxta quem sensum, dictio *se* reciprocationem innuit generis seu naturæ, ut si dicas, Lupi sese non comedunt.

Sensus.

Sensus igitur hic esse videtur: Isti Simonis discipuli non verentur cælestibus ac gloriosis virtutibus, id est, Angelis gloriosis, maledicere: cum ipsi Angeli, robore ac virtute eis majores, non inferant sibi mutuo, id est, alii aliis, boni malis, judicium blasphemum; non impingant eis notam maledicti, non ingerant verba maledica, non eos cum maledictis exsecrentur; si quando controversiam seu disceptationem cum eis habent apud Dominum vel coram Domino. Nam, ut alter Apostolus refert, *Michaël Archangelus cum diabolo disputans de Moyse corpore, non est ausus judicium inferre blasphemie*. Ad hanc enim Michaëlis cum diabolo altercationem coram Domino habitam (ut solet filiis Dei coram Domino assistentibus adesse etiam Satan, *Job. 1. & 2.*) in qua à convicio Michaël abstinit, tantumque dixit, *Imperet tibi Dominus*, B. Petrum respicere plusquam verisimile est; ut ex Angelorum

G. Esii Tom. III.

comparatione exaggeret hæreticorum audacem maledicentiam, qui homines cum sint, Angelis non parant; quando nec Angeli, natura inter se æquales, alii aliis maledicunt. Si tamen per gloria intelligere quis maluerit homines gloria præcellentes: nihilominus valebit criminis eorum qui his maledicunt, exaggeratio, ab Angelis sumpta.

12. HI VERO VELUT IRRATIONABILIA PECORA NATURALITER IN CAPTIONEM ET IN PERNICIEM. Pergit Apostolus describere mores corruptissimos pseudodidascalorum. *Irrationabilia pecora*, Græcè, *ἄλογα ζῷα*, irrationalia, seu ratione carentia animalia; sive, ut interpretes in epistola Judæ, & Erasmus hoc loco vertunt, *bruta animalia*. Nam brutum dicitur quod sermonis & rationis est expers. Cæterum pro adverbio *naturaliter*, in Græco sunt duo vocabula, nomen & participium, *φυσικὰ γεννημένα*, *naturalia genita*. Quod sic exponunt, *naturaliter genita* seu producta, scilicet ad id quod sequitur, id est, *ad capturam & perniciem*. Nam Deus bruta animantia, quadrupedia, volatilia, natatilia creavit, ut ab hominibus capta & occisa, cedant in eorum usum.

Sensus.

Alii vocabulum *φυσικὰ*, seorsum accipiunt, exponentes hoc modo: Quæ naturali impetu feruntur, non ratione; ut sit declaratio vocabuli præcedentis, *ἄλογα*. Qui sensus aptior est: Nam juxta priorem sensum potius dicendum erat, *φυσικὸς* seu *φύσει γεννημένα*, naturaliter seu naturâ genita ad capturam, &c. Sentit Apostolus, eos adversus quos scribit, more brutorum animantium, quæ sensu, non ratione ducuntur, & in hoc nata sunt ut capta ab hominibus occidantur, quum & ipsi sensuum voluptatibus totos se dedant, tandem, judicii die tamquam laqueo captos, ad interitum trahendos. Quidam activè locum hunc interpretantur, de rapacibus & noxiis animalibus, quibus naturale est alias animantes capere & perdere: cujusmodi sunt lupi, leones, accipitres, aquilæ; quasi dicat B. Petrus, ad eundem modum seductores istos capere simplicium animas & perdere. Verum prior sensus germanus est, & explicatur sequentibus verbis.

IN HIS QUÆ IGNORANT BLASPHEMANTES, IN CORRUPTIONE SUA PERIBUNT. Hoc dicit, quod pluribus B. Judas: *Hi autem quæcumque quidem ignorant, blasphemant: quæcumque autem naturaliter, tamquam muta animalia, norunt, in his corrumpuntur*. Ergo quod Petrus scripsit, *In his quæ ignorant blasphemantes*, idem est cum eo quod Judas, *Quæcumque ignorant blasphemant*; ut Petri phrasin, alioqui insolita, sic exponi possit: In iis quæ ignorant suam exercent maledicentiam: vel potius similis sit Hebraismo frequenti in scripturis, quo *invocare in nomine Domini*, idem est quod *invocare nomen Domini*, quemadmodum interpretes Hieronymus & alii phrasin Hebraicam reddiderunt, quæ tamen nobis etiam legitur *Psal. 19. Nos autem in nomine Domini Dei nostri invocabimus*. Simile est illud *Psal. 72. Donec intelligam in novissimis eorum*, id est, donec eorum exitum videam & considerem.

Porro satis apparet utrumque Apostolum respicere ad blasphemiam, de qua proxime locuti fuerant; ea scilicet qua perdit i isti homines blasphemabant glorias seu majestates. Per quas, si intelligantur Angelicæ virtutes, quem intellectum superius ostendimus esse probabilem; facilis erit hujus loci Commentarius. Nam Angelorum natura, respublica, ordines, officia, sensum & cognitionem humanam longè excedunt, nisi quantum de illis Deus in scripturis revelavit. Hos autem isti blasphemabant, quia irreverenter & fabulosè tractabant, ut antè dictum est. Quamquam potest hæc pars ulterius extendi ad alia fidei nostræ mysteria, de quibus illi nugatissime fabulantur.

GGggg

Archangelus
Michaël disputans
cum diabolo à
convicio abstinuit.

Jam in eo quod sequitur, *In corruptione sua peribunt*, in Græco allusio est nominis & verbi τὸ φθόρειν αὐτὸν καὶ τὰ φθόρευσαντα. Quod Erasmus sic reddit: *in perditione sua peribunt*. Hieronymus autem expressius è Græco, *In corruptione sua corrumpuntur*. Ubi corruptionem Apostolus intelligit eam quam supra cap. 1. versu 4. & hic infra versu 19. De qua loquitur & Judas, dicens, *in his corrumpuntur*. Ea corruptio est, qua per scædas & innaturales libidines dehonestatur ac vitiatur humana natura, ejusque dignitas læditur ac violatur. *Sensus* autem est, instar brutorum animalium, ea quæ non intelligunt dentibus maledicentiae lacerantes; dum sese totos voluptatibus sensuum, etiam contra naturam, tradunt & immergunt, atque per hoc naturam suam corrumpunt, tandem in æternam corruptionem, id est, perditionem & interitum præcipitandos esse.

13. PERCIPIENTES MERCEDEM INJUSTITIÆ. *Percipientes*, Græcè κομιδῆς, *reportaturi*. Cohæretenim præcedentibus; & hic finiendus erat versus. Sic eandem vocem transtulit interpres in priori epistola cap. 1. *Reportantes finem fidei vestre salutem animarum*. Cæterum *injustitia* more scripturæ generaliter accipitur, comprehendens omne genus peccatorum, etiam carnalium, de quibus hic agitur, ut ex sequentibus amplius patebit. *Sensus* est: Eam pœnam, id est, corruptionem æternam recepturos esse pro mercede suarum corruptelarum.

VOLUPTATEM EXISTIMANTES DIEI DELICIAS. Constructio: Hi, inquam, qui voluptatem existimant diei delicias. Græcè, τὴν ἐν ἡμέρᾳ πρὸς ἡμᾶς, *cas que in die delicias*. Et sensus est, quem Erasmi versio paraphrastica significat: *Pro voluptate ducentes, si in diem deliciis fruuntur*, ac si dicat Apostolus: *Fœlicitatem statuunt in præsentibus deliciis carnis & sensuum, more Epicureorum; securi temporis ac judicii post hanc vitam secuturi*. Adamus *diei delicias* interpretatur delicias dieculares. Sic enim vocat; & hunc sensum reddit: *Posse uno & altero die deliciari, eam reputant unicam & summam voluptatem*.

Sunt qui diem à nocte distinguant, facientes hunc sensum: Exuto prorsus omni pudore, etiam interdum comessantur & libidinantur; quum hæc noctu fieri ab improbis soleant, dicente Paulo, *Qui ebrii sunt, nocte ebrii sunt*, 1. Thess. 5. Placet hic sensus Erasmo, tam in *paraph.* quàm in *annotat.* Atqui sensum primo loco datum, magis genuinum arbitror. Convenit enim cum placito negantium resurrectionem, & Christi adventum ad judicium; qui dicunt apud Paulum 1. Cor. 15. *Manducemus & bibamus: cras enim moriemur*. Et apud Petrum infra cap. 3. *Ubi est promissio aut adventus ejus?* quos ibidem vocat *juxta proprias concupiscentias ambulantes*, id est, tales, cuiusmodi hic describuntur.

COINQUINATIONES ET MACULÆ. Sic legendum pluraliter casu nominandi, ex castigatione Romana, Græcis omnibus exemplaribus & melioribus Latinis consentanea: quum in multis, atque etiam apud Bedam malè legeretur in genitivo singulari, *Coinquinationis & macula*. Numerum pluralem expressit Hieronymus, *sordes & maculas*. In Græco sic legitur, ὅτι οἱ καὶ μὴ μοῖ, id est, *labes, & vituperia*. Prius vocabulum etiam Paulo usurpatur Ephes. 5. *Non habentem maculam*. Hi ipsi de quibus Petrus, à Juda ἀλλὰ δεῖς, derivata voce, id est, *labes* seu *macula* vocantur. Ex eodem Apostolo discimus cur eos Petrus appelleret his nominibus: eo nempe quod in epulis suis turpia quædam, & omni vituperatione digna exercerent; qualia de iis Epiphanius refert in hæresi Gnosticorum. Erant igitur *labes & macula* seu *vituperia*: quia toti & animo & corpore polluti erant; & sua spurcitie cætus sub nomine Christi congregatos, contaminabant; ipsumque Christi nomen vituperio atque infamie expone-

bant. Indicat hoc & Petrus verbis sequentibus.

DELICIAS AFFLUENTES IN CONVIVIIS SUIS, LUXURIANTES VOBISCUM. Græca quæ nunc sunt in manibus sic habent ad verbum: *Delicantes in deceptionibus suis, cœpulantes vobis*. Nam pro *conviviis*, Græcè est ἀμαρτίαι, id est, *erroribus*, ut vertit Erasmus, seu potius, *deceptionibus*. Sed quia noster interpres vertit *conviviis*; admodum verisimile est eum in Græco legisse ἀγάπαις. Quæ vox *charitates* quidem significat: sed jam inde à tempore Apostolorum usurpata fuit pro conviviiis Christianorum inter se: quod ad ea pauperes advocando, charitatem in eos exercerent. Quam hujus appellationis rationem, inter alios adfert Tertullianus in *Apologetico* cap. 39. Firmat hanc conjecturam Epistola B. Judæ, in qua sic legitur: *Hi sunt in epulis*, &c. Græcè ἐν ταῖς ἀγάπαις: quod hoc loco vertit, *in conviviiis*. Nam & illic additur συνεσθῆναι, quod hic quidem, *luxuriantes* transtulit; sed ibi melius, *convivantes*. Pro quo legit Augustinus, *cœpulantes*, lib. de fide & op. cap. 25. Itaque sensus est; Toti delictis ac luxu diffundunt in agapis illis suis, id est, in conviviiis specioso agapurarum nomine obvelatis, quæ vobiscum exercent. Quamquam hæc convivii Augustinus extendit ad *epulas*, ut vocat, *sacramentorum & dilectiones*, id est, *agapas*, *plebium*.

Porro Græcum participium ἐκπεπαισμενός, Erasmus *insultantes* vertit, idemque jungit cum pronomine ὑμῶν, *vobis*, id est, primam dictionem cum ultima, faciens hyperbaton minime necessarium. Quamvis enim Græcum verbum πειράζειν, ambiguum sit ad *insultare & deliciari*: tamen hoc posterius præsentiloquo magis quadrat, & in eum sensum accepisse videtur Occumenius; licet interpres ejus variet, Erasmi versioni nimium inhærens.

14. OCULOS HABENTES PLENOS ADULTERII ET INCESSABILIS DELICTI. *Adulterii* Græcè μοιχαλίδος, *adultere*. Tamquam dicat Apostolus, *In ipsis oculis adulteram gestantes*, & nihil aliud quàm adulteras, explendæ libidinis gratia, spectantes. Sic enim Gaignæus exponit, Græca scholia secutus. Quod sensu diversum non est ab eo quod nos habemus, *plenos adulterii*, quodque legitur in libro de singularitate clericorum, sub nomine Cypriani, *plenos mœchationibus*. Oculos autem nominat, quod per oculos maximè, velut fenestras, hauriantur vanitates mundi. Propter quod orat Psalmista: *Averte oculos meos ne videant vanitatem*, Psalm. 118. Et de se commemoret S. Job. 31. *Pepigi fœdus cum oculis meis*. Et iterum: *Si secutum est oculos meos cor meum*. Nam & Dominus adulterii ingressum in oculis posuit, dicens: *Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, jam mœchatus est eam in corde suo*, Matth. 5.

Nota, quam cauta oculorum custodia opus, cum his maximè hauriantur vanitates sæculi.

Quod sequitur; *Et incessabilis delicti*; Græcè est, ἀκατάπαυστος ἁμαρτίαις, & *incessabiles peccati*; ut ad oculos pertineat, qui à peccando cessare nesciant; uti vertit Erasmus. Breviter dixeris, *Irrequietos à peccato*, videlicet aspectus libidinosi mulierum, quasi dicat, Oculos habent insatiabiles ad videndum id quod libidinem provocat. Gaignæus suspicatur interpretem legisse genitivo singulari: ἀκατάπαυστος: Mihi verisimilius est eum scripsisse, *incessabiles*, quod in nonnullis adhuc exemplaribus legitur. In sensu tamen haud multum est discriminis. Nam sensus vulgaræ lectionis est, oculos eorum intentos esse ad peccandum indefinenter & continuè.

PELLICIENTES ANIMAS INSTABILES. Hoc jam non ad oculos refertur, ut ex Græco constat, sed ad ipsos homines; quemadmodum & sequentia. *Pellicientes* Græcè δεινάζοντες, *inescantes*, nimirum per voluptates carnis, quas promittit & tradit eorum doctrina, quasque affatim exercent. Nam vo-

*voluptas escæ malorum est, ut Plato dicebat; quod ea videlicet homines mali capiantur, ut hamo pisces; referente Cicerone in libro de senectute. Animas instabiles vocat Apostolus eorum qui nondum firmi sunt in fide, sed adhuc nutant. Quod significat Græca vox ἀσέβητος. Unde in libro de singularitate clericorum sic legitur; capientes animas infirmas. Tametsi Hieronymus de charitatis infirmitate exponit, dum hanc partem ita reddit paraphrasticè: Decipiunt animas necdum Christi charitate robustas. Nā & qui in charitate minus sunt radicati, facilius ab hæreticis seducuntur, quamvis infirmitatem fidei ab Apostolo significari verisimilius est. Nam his opponuntur *σεπεί ἐσμεν, fortes seu firmi in fide*, apud eundem Apostol. 1. Epist. cap. 5.*

COR EXERCITATUM AVARITIA HABENTES. *Avaritia*, Græcè *πλεονεξία* pluraliter, id est, *avaritiis* seu *cupiditatibus*. Erasmus *rapinis*. Nam *πλεονεξία* non simplex habendi cupiditas est, sed dum quis rem alienam, arte non bona, sibi conquirat. Sumitur interdum apud Paulum pro insaturabili turpium voluptatum audivitate, ut Ephes. 4. *in operationem omnis immunditiæ, in avaritia*: sicut eo loco ostendimus. Ita putat Oecumenius hic ostendi posse cupiditatem, sive impudiciam sive possessionum: Impudiciæ quidem, propter eam quæ præcedunt; possessionum verò ac pecuniarum, propter exemplum Balaam quod mox inducitur. Quæ posterior expositio fere omnium est interpretum, ac revera probabilior; ut quæ etiam cum eo quod proximè præcessit, optimè cohæreat. Nam ad hoc seductores illi inescabant doctrinæ suæ blanditiis, auditores; ut pecunias emungerent, & rem suam auferrent. Hoc igitur est quod Apostolus dicit, eos multo usu tenere artes acquirendi per fas & nefas, ab iis quibus se magistros ingerunt. Quod & supra dixit, vers. 3. *Et in avaritia fictis verbis de vobis negotiabantur*.

MALEDICTIONIS FILII Hebraismus est, vel pro eo quod diceret, *Homines maledicti, execrabiles*, id est, omnium execratione digni, ut plerique exponunt: Vel potius, ut ita dicantur *maledictionis filii*, sicut alibi leguntur *filius mortis, ira, gehenna*, id est, quibus mors, ira, gehenna debeat ac præparata sit. Igitur maledictionis filii, quos manet illa maledictio iudicis, *Itē maledicti in ignem æternum*, Matth. 25.

15. DERELINQUENTES RECTAM VIAM ERRABERUNT. Hoc dicere videtur, Eos semel relicta recta via, id est, vera & sana Christi doctrina, jam non in uno aliquo dogmate consistere; sed vagari per varios errores doctrinæ; nunc hoc, cras aliud docentes, prout commodum viderint quaestui. Id quod significat subjunctum de Balaam exemplum. His consonat B. Judas, dum eos appellat *sidera errantia*.

SECUTI VIAM BALAAH EX BOSOR, QUI MERCEDEM INIQUITATIS AMAVIT. Hujus quoque meminit Judas, dicens: *Et errore Balaam mercede effusi sunt*. Historia est, Num. 22. 23. & 24. ubi Balaam describitur ut vates munerum cupidissimus, adeo ut paratus esset, si posset impunè, pro mercede maledicere populo quem sciebat à Deo benedictum. Quam Petrus vocat *mercedem iniquitatis* seu *injustitiæ*, Græcè *ἀδικίας*, id est, amatam, desideratam & expectatam pro opere injusto & impio. Hanc viam perversam (sic enim vocat eam Angelus Num. 22.) *relicta via relicta* dicit Apostolus istos *secutos*, scilicet illius Simonis discipulos ac sequaces, cui Spiritum sanctum emere & vendere volenti, dixit idem Apostolus; *Pecunia tua tecum sit in perditionem*. Act. 8. Illud, *ex Bosor*, quæstionem habet; Nam Græcè est *τὸ βοσὸρ*, ipsius Bosor; ut filius Bosor intelligi possit, licet scriptura Numero.

Guill. Estii Tom. III.

rum Patrem ejus non Bosor sed Beor nomet; nisi fortè binomius fuit. Nam Augustinus *quæst. 48. super numeros*, recitans hunc Petri locum, legit, *filius Beor*, tamquam idem sit Beor & Bosor. Vel ex Græco potest intelligi *natus in loco cui nomen Bosor*. Id quod placet Bedæ & aliis nonnullis. Fit enim illius loci mentio Dent. 4. & alibi, tamquam urbis in Madian sitæ. Verum priori intellectui, quem tradunt recentiores Erasmus, Cajetanus, Gagneus, Adamus & alii, favet articulus *τὸ*, qui magis solet parentem designare quàm locum nativitatis. Interim vide, si operæ pretium videtur, Lorinum plura huc adferentem.

16. CORREPTIONEM VERO HABUIT SUÆ VESANTIÆ. Græcè *Redargutionem vero habuit propria iniquitatis*. Sensus reddit Erasmi versio: *Sed redargutus fuit de sua iniquitate*. Tametsi hic in Græco non est *ἀδικίας*, ut in parte præcedenti; sed *παρανομίας*: quod magis *transgressionem* significat, dum quis sciens legem violat. Tale enim erat peccatum Balaam: qui cognita Dei voluntate nitebatur in contrarium. Quidam suspicantur interpretem non *παρανομίας*, sed *πνεῦμα πονηρίας*, legisse, id est, *dementia*; quæ vox est in parte sequenti.

Nota, Quid non mortalia pectora, cogat auri sacra fames.

SUBJUGALE MUTUM ANIMAL HOMINIS VOCE LOQUENS PROHIBUIT PROPHETÆ INSIPIENTIAM. Modum correptionis seu redargutionis explicat. Non enim per hominem, sed insolito ac stupendo miraculo per subjugale mutum ac stupidum animal, videlicet asinam humana voce loquentem, sicut historia Numerorum testatur, prohibitus fuit Balaam à sua dementia, qua contra Dei voluntatem, avaritia stipulante, proficiscebatur ad maledicendum Israël. Non quod in verbis asinæ fuerit aperta reprehensio jam dicti criminis, sed quia ex verbis ejus expostulatoriis intelligere debuit Prophetam, viam suam esse perversam, Deoque contrariam: sicut ei statim ab Angelo denunciatum fuit. Cujus etiam ministerio vox humanæ similis in ore asinæ fuerat à Deo formata.

Porrò supplenda est causalis conjunctio; *Nam subjugale*, &c. quam interdum subtrahunt & intelligendam relinquunt Hebræi & alii. Nec in Græco additur *animal*; uti nec apud Bedam, nec apud Gregorium Curæ pastor. *part. 3. admonit. 13.* ubi hunc locum adducit: denique nec in omnibus antigraphis Latinis. Nec sanè opus ut addatur: Nam *ζυγίου*, id est *subjugale*, substantivè sumitur, & *animal* includit; velut si dicas *jumentum*. Rursus in eo quod Græca habent, atque etiam Latina quædam, Beda & Gregorio suffragantibus *in hominis voce loquens*, manifestus Hebraismus est.

Illud *queritur*, quomodo Petrus eum vocet *Prophetam*, quem Moyses *ariolum* nuncupat, id est, divinatore ac vatem dæmonum, ut plerique intelligunt. Certè Prophetam Dei fuisse, sed avarum & improbum, constat ex iis quæ de eo refert scriptura Numerorum: Nam à vero Deo expectabat & accipiebat responsa. Quod declarant illa ejus verba, cap. 22. *Respondebo quicquid mihi dixerit Dominus*. Hebraicè *אני אומר*, Et cap. 24. *Non potero præterire sermonem Domini*. Et iterum: *Quicquid Dominus mihi dixerit, hoc loquar*. Unde & dicitur Dominus posuisse verba benedictionis in ore ejus, cap. 23. Nam & oracula quæ protulit, atque illud nominatim; *Orietur stella ex Jacob, & consurget virga de Israel*, ab omnibus agnoscuntur divina. Accedit quod Petrus absolute Prophetam eum appellat, nec reprehendens in eo falsum cultum, sed avaritiam.

Dubium, Quomodo Balaam vocetur Prophetam.

An autem ad vaticinandum, etiam dæmones aliquando advocaverit, haud liquet; tametsi multi ita sentiant, eo quod *ariolum* vocetur. Sed sciendum, loco hujus vocabuli in Hebræo legi, *Pethor*.

G G g g ij

Nota, seductorum esse, doctrinæ blanditiis inescare auditores, ad emungendas pecunias.

rah; quod & LXX. Græcis literis *parac* expresse-
runt. Estque loci nomen *Pacoria* Ptolemæo dicta.
Repetitur autem *Deut.* 23. ubi Hieronymus vertit:
De Mesopotamia Syria. Vocatur quidem Balaam
etiam Josue 13. *ariolus*, in nostra versione: sed He-
bræa dictio *casas* quæ illic legitur, patet ad diversas
divinandi species, etiam licitas. Unde & LXX. verte-
runt *uān*, id est, *vatem*, generali nomine: quam-
vis id in scripturis non soleat Dei Prophetis attribui.
Ut hinc non improbabilis sit suspicio, Balaam ho-
minem avarum, quæstus causa apud populos infi-
deles, inter quos morabatur, etiam ad illicitas divi-
nationes operam suam venalem exposuisse.

17. HI SUNT FONTES SINE AQUA. *Fontes* pro-
priè nulli sunt sine aqua: sed *fontes* vocat fontium
receptacula; quæ interdum, venis fontium ob-
struendis, aut alia ex causa, aquis destituuntur. Au-
gustinus *fontes siccos* legit *lib. de fide & op. cap. 25*.
Nam in Græco una vox est *ἀνύδρι*, *sicci*, *aqua caren-
tes*. In *aquosum* vertere solet vulgaris interpret. Igi-
tur hac parte significatur hypocrisis & fallacia pseu-
dodicalcalorum. Ut enim fons aqua catens procul
venientes invitat ad hauriendum & bibendum; at
vbi proprius accesserint, frustrat eos ac fallit: ita &
isti veritatem, pietatem, salutem, & salutis secu-
ritatem auditoribus promittunt; sed re ipsa nihil ho-
rum præstant; utpo te secundum Paulum, *habentes
speciem quidem pietatis, virtutem autem ejus abnegan-
tes*, 2. Tim. 3. Simili tropo Judas dixit, *Nubes sine
aqua*, id est, *nubes leves ac steriles*: quæ pluvias
promittunt, nec fundunt tamen, sed in aëre diffi-
pantur,

ET NEBULÆ TURBINIBUS EXAGITATÆ.
Græcè, non addita conjunctione, *Nubes à procella
actæ, impulse*. Sic apud Judam; *Nubes quæ à ventis
circumferuntur*. Notatur instabilitas doctrinæ, dum
more nubium quæ à ventis procellosis huc illuc agi-
tantur, inconstantes sunt in placitis suis, mutant
ea, prout commodum visum fuerit. Testatur id
de antiquis hæreticis Tertull. *lib. de præscript. ad-
vers. hæret. cap. 42*. & Ireneus *lib. 1. cap. 5. & 21*.
De novis autem ac nostræ ætatis hæreticis, id ipsum
abundè quotidiana testatur experientia.

QUIBUS CALIGO TENEBRARUM RESERVA-
TUR. Plus est in Græco: *Quibus caligo tenebrarum in
æternum servata est*. *Quibus*, non nebulis seu nubi-
bus: sed iis quos demonstrat illud præcedens, *Hi
sunt fontes*, &c. id est falsis magistris. Est enim *οἷς*,
masculinum. Idque etiam patet ex Epistola B. Ju-
dæ, ubi nubium mentio longius præcedit; & aliis in-
terpositis tandem dicitur, *Quibus procella tenebra-
rum servata est in æternum*. Quamquam nec conve-
nit hæc descriptio nubibus, præsertim quæ leves &
steriles sunt. Porro verisimile est particulam, *in
æternum*, quam Græca habent, non Latina, ex Apo-
stolo Juda huc insertam esse codicibus Græcis: ut
hac parte sinceriores arbitrer lectionem Latinam.
Caligo tenebrarum Hebræa phrasi caliginem tene-
brosum significat, id est, tenebras densissimas; quas
in Evangelio Dominus *tenebras exteriores* vocat
Matth. 8. 22. & 23. Hoc est, tenebras extimas, à
lucis regione remotissimas. Significatur ergo finis
& supplicium quod manet errorum magistros. Ac
ne tolerabilis videatur hæc tenebrarum pœna; addi-
tur in Evangelio tribus locis prædictis, *Illic erit fle-
tus & stridor dentium*.

18. SUPERBA ENIM VANITATIS LOQUEN-
TES. Mendosè legitur in quibusdam codicibus, *su-
perbia*. Nam *superba* legendum liquet ex Græcis
& melioribus quibusque Latinis. Unde & Hiero-
nymus ejus loco nunc *verba tumentia* legit, nunc
grandia. Illud *lib. 1. contra Jovin. cap. 24. hoc
lib. 2. cap. 2*. Græcè est, *ὕψις*, id est, *supra
modum turgida*, sive, ut Erasmus vertit, *vehemen-*

ter festuosa. Propriè competunt hæc in scholam Si-
monis, ex qua orti Gnostici; qui sibi solis scientiam
vendicantes, de rebus maximis & abstrusis magno
cum fastu vanissimè nugebantur. Quod erat *superba
vanitatis verba loqui*. Pro quo B. Judas: *Et os eorum
loquitur superba*, *ὕψις*.

PELLICIUNT IN DESIDERIIS CARNIS LUXU-
RIÆ. *Pellicunt*, Græcè *ἀσχετῶν, inescant*; ut paulò
antè, *inescantes*. *Luxuriæ*, Græcè *ἀσχετίας*, id est,
luxuriis seu potiùs *lasciviis*. Quamquam verisimile
est B. Petrum scripsisse & interpretem nostrum le-
gisse, *ἀσχετίας* casu genitivo numeri singularis,
quandoquidem & veteres Latini Hieronymus in 2.
contra Jovin. & Augustinus *de fide & op. ap. 25*. legunt,
alter, *luxuria*; alter, *impudicitie*. Nec hodie desunt
Græci codices, quibus idem casus legitur. Estque fa-
cillima hujus lectionis in alteram mutatio, solo io-
ta addito. Certè vulgata Græcorum lectio commo-
dum sensum non recipit, nisi conjunctionem addas,
& *lasciviis*: Nostra verò sensum habet obvium; Pel-
licunt per desideria carnis lascivientis. Ut enim He-
bræa phrasi *caro peccati* vocatur à Paulo *Rom. 8. caro
peccatrix* seu peccato obnoxia: sic à Petro *caro lasci-
via* posita est hoc loco pro carne lasciva, id est, in li-
bidinem propensa. Nisi magis placeat, illud *luxu-
ria* seu lascivix pendere à vocabulo *desideriis*, sicut
ex eodem pendet istud *carnis*: sed diversa habitudi-
ne: sunt enim hæc desideria carnis, id est, partis sen-
sitivæ non obedientis rationi. Eadem sunt desideria
lascivix & luxuriæ, quatenus voluptatem libidino-
sam pro objecto habent.

EOS QUI PAULULUM EFFUGIUNT. In Græcis
penè omnibus participium est aoristum, tempus
præteritum significans *ἀποφυγόντας*, *eos qui effuge-
runt*. Nec secus legunt Hieronymus & Augustinus.
Estque ea lectio ad sensum aptior: uti statim pate-
bit. Quod autem nos legimus, *paululum*, variè legi-
tur in Græcis. Plurique codices habent *ὄντας*, id est,
verè, revera. Quidam *ὀλίγως*, *parumper*. Alii, *ὀλίγον*,
paululum: ut editiones Complutensis ac regia. At-
que alterum horum legisse crediderim veterem in-
terpretem. Nam quod Erasmus & Vatablus, nullis
exemplaribus subnixi, suspicantur *ἔως* scriptum à
Petro, quod dicunt usurpari pro *utrumque*, *paulu-
lum*, velut Jo. 4. *Jesus sedebat sic supra fontem*, ubi
pro sic, malunt *paululum* vel *utrumque*, id ut verum
sit; tamen non propterea credendum est interpre-
tem hîc legisse *ἔως*. Porro conveniunt in hac parte
cum nostro interprete Hieronymus & Augustinus
locis alleg. Quid autem sit *paululum effugere*, vel *ef-
fugisse*; & quò sit hoc referendum: dissentiant expo-
sitores. Atqui verus Commentarius pendet ex eo
quod continuò sequitur.

QUI IN ERRORE CONVERSANTUR. Hoc qui-
dam referunt ad *superba loquentes qui pellicunt*, &c.
quos utique constat in errore versari & conversari.
Verùm Græca repugnant, in quibus non est nomi-
nandi casus sed accusandi, *τῶν ἀσχετοῦντων*, *eos qui
conversantur*. Regitur autem quorundam judicio à
verbo *pellicunt*, à quo tenebatur *τῶν ἀποφυγόντων*;
tamquam dicat Apostolus; Pellicunt eos qui paulu-
lum effugerunt: eos, inquam, qui in errore conver-
santur. Verùm sensus iste non congruit. Non enim
pellicunt eos qui erant sed ut in errorem mittant,
Deinde, quomodo in errore conservantur, qui jam
effugerunt? Ergo potiùs & omninò dicendum, quod
regatur à participio proximo *ἀποφυγόντας*; ut hæc sit
structura, *Pellicunt eos qui paululum effugerant illos
(vel ab illis) qui in errore conversantur*. Ita paulò
post loquitur: *Si enim refugientes coinquinationes
mundi*, &c. participio eodem.

Quoniam autem totus hic locus obscurior est:
paraphrastice eum elucidemus: *Verbis*, inquit, *tumen-
tibus*, id est grandibus, superbis, ac fastu plenis; *vanissi-*

Hæretico-
rum in con-
stantia in
dogmatis
suis.

mis tamen, inescant seductores illi per concupiscentias carnis ad lasciviam prona, cui permittunt quidquid libet (sic enim facilius ipsis creditur) eos qui paululum, id est imperfectè, nec satis firma fide (vel potius paululum, id est, non multò antè, sed nuper admodum conversi ad Christum) effugerunt ac recesserunt ab eis qui in errore conversantur, scilicet infidelitatis & viæ carnalis; cuiusmodi conversatio erat in ethnicismo ac Iudaismo. Quas infra vocat *coinquinationes mundi*. Quæ vita describitur ab eodem Apostolo, prioris epist. c. 4. dicente: *Sufficit enim præteritum tempus ad voluntatem gentium consummandam, his qui ambulaverunt in luxuriis, &c.* Porro qui legunt *ὁπότε, revera*, sic exponunt: Eos qui seriò pœnitentiam professi, verè effugerant atque reliquerant errorem pristinae conversationis, novo erroris genere decipiunt.

19. LIBERTATEM ILLIS PROMITTENTES. Significat qua potissimum arte pelliciant alios ad suam doctrinam: nimirum promissa libertate, qua nihil optabilius ac suavius audiri solet. Unde solemne est hæreticis, libertatem suis sectatoribus polliceri. Hoc enim habent erroris ac malitiæ suæ velamen; ut idem Apostolus loquitur in priori epist. c. 2. Erat autem ea carnis libertas; de qua beatus Judas in epistola, dicens subintroiisse quosdam homines, Dei nostri gratiam transferentes in luxuriam. De qua Paulus quoque fideles admonet Gal. 5. his verbis: *Vos in libertatem vocati estis fratres: tantum ne libertatem in occasionem detis carnis.* Quomodo libertatem hanc promiserint Apostolicorum temporum hæretici, nempe Simoniani, Nicolaitæ, & horum successores Gnostici, laxantes carni habenas ad omne genus turpium voluptatum; tradit Epiphanius in istarum hæreseon descriptione. Quadrat autem apprimè locus iste etiam in hæreticos nostri temporis, qui ex sola fide promittunt hominibus salutem, eamque certissimè consequendam, nullis obstantibus peccatis, quæ quis post fidem semel susceptam patraverit. Porro quæ vera sit libertas hominis Christiani, tota lex Evangelica abundè docet.

CUM IPSI SERVI SINT CORRUPTIONIS. Ostendit falsò eos promittere libertatem, argumento à repugnantibus; quoniam ipsi sunt servi pessima servitute, servi, inquam, corruptionis: ut proinde aliis libertatem præstare nequaquam possint. *Corruptionis nomine* quidam peccatum in genere significari putant, de cuius regno, dominio, servitute Paulus differt Rom. 6. licet eo loco verius sit per *peccatum* intelligi concupiscentiam, id est, peccati fomitem. Est autem peccatum *corruptio*, quia privat eum in quo est magno bono suo, simulque ducit ad corruptionem, id est mortem æternam. Hoc tamen loco probabilius est vocabulo *corruptionis* significari corruptelas libidinum, quibus sese velut in servitutem addixerant hi contra quos agit B. Petrus. Unde & mox *coinquinationes mundi* vocantur. Vide quæ diximus suprà ad illud capitis 1. *Fugientes ejus quæ in mundo est, concupiscentia corruptionem.*

A QUO ENIM QUIS SUPERATUS EST, HUIUS ET SERVUS EST. Græcè *τὸν ὃν ἐδούλωτο*, id est, huic & servus factus est; sive huic & servus addictus est. Quo posteriori modo citat Augustinus in lib. de fid. & operib. & alibi: necnon alii veteres. Quos dixit Apostolus eos esse servos corruptionis, id probat comparatione ex jure belli; in quo victor victum & captum sibi faciebat mancipium sive servum. Itaque sensus est; Qui in bello superatus est, is victori jure cedit in servitutem: sic ergo qui se patitur superari à corruptione, jure quodam servus efficitur corruptionis. Estque eadem ratio de peccato in genere, dicente Domino Joann. 8. *Omnis qui facit peccatum, servus est peccati.* Faciens enim peccatum subjicit se peccato tamquam Domino.

Guil. Esii Tom. III.

Nescitis, inquit Paulus; quoniam cui exhibetis vos servos ad obediendum, servi estis ejus cui obeditis: sive peccati ad mortem, sive obeditionis ad justitiam? Rom. 6. Cur autem ex hujusmodi servitute non sit consequens eum qui peccat, necessariò & non liberè peccare, tamquam in peccati potestatem redactus, servum & non liberum habeat arbitrium, ut voluit Lutherus; diximus ad illud ejusdem epistolæ ad Rom. 6. *Finem verò vitam æternam.*

20. SI ENIM REFUGIENTES COINQUINATIONES MUNDI IN COGNITIONE DOMINI NOSTRI ET SALVATORIS JESU CHRISTI. Referunt hanc partem quidam ad falsos magistros, qui aliquando post baptismum renati, voluptatibus sæculi renuntiaverunt. Verum ex superioribus patet de eis dici, quos falsi magistri pelliciunt in errorem per desideria carnis; utpote quos hoc pacto non solum in servitutem corruptionis retrahunt, sed in peiorem statum adducunt, quàm in quo fuerant, Christi notitia nondum percepta. Sunt enim iidem, quos ante dixit paululum effugisse eos qui in errore conversantur, & quos nunc dicit refugisse *coinquinationes mundi*; usus eodem participio quo prius, *ἐκ τῶν*. Ut clarior versio sit: Si enim, postquam effugerunt inquinamenta mundi per agnitionem Domini & Salvatoris Jesu Christi (nam, nostri, Græca non addunt) id est, postquam semel ab hujus sæculi corruptelis & inquinamentis elapsi sunt per fidem Christi mundantem & purificantem, Joann. 15. & Act. 15. Tempus nimirum significat quo primum facti fuerant Christiani.

HIS RURSUS IMPLICATI SUPERANTUR. Græcè, *τῶν δὲ πάλιν*; &c. ubi particula, *autem*, vel redundat, vel potius exponenda est ut Erasmus vertit; tamen, rursum, &c. Id est, à seductoribus istis inescati ac malè persuasi, rursus iisdem mundi corruptelis ac sordibus sese involvunt; & per hoc iterum in peccati victoris servitutem rediguntur. FACTA SUNT ILLIS POSTERIORA DETERIORA PRIORIBUS. Græcè, *ποστέρη καὶ πεινότερα τὰ πρότερα*. Allusio est ad verba Christi Matth. 12. *Et sunt novissima hominis illius pejora prioribus.* Ubi similiter habes in Græco, *Postrema pejora primis.* Sequitur hujus partis probatio,

12. MELIUS ENIM ERAT ILLIS NON COGNOSCERE VIAM JUSTITIÆ. Cognoscere, Græcè *ἐπιγινώσκω*, cognovisse. Melius autem, id est, minus malum. Comparantur enim duo mala, quorum alterum altero pejus est. *Viam justitiæ* vocat doctrinam quæ tradit modum assequendi veram & salutarem justitiam, fide & operibus constantem. QUAM POST AGNITIONEM RETRORSUM CONVERTI AB EO QUOD ILLIS TRADITUM EST SANCTO MANDATO. *Retrorsum*, Græci codices non habent, præter paucos, tamen legunt Hieronymus & Augustinus. In Græco sic habetur *Quam ubi cognoverunt converti*, &c. Quidam tamen Græci codices pro *ἐπιστρέψαι*, legunt *ἀναστρέψαι*, reflecti. Et ita B. Aug. *Sanctum mandatum* appellat, quod prius *viam justitiæ*, id est legem Christianam, quæ tradit præcepta justè & sanctè vivendi; ac insuper modum quo ea observentur, sic ut ab hominibus Deo serviatur in sanctitate & justitia coram ipso, Luc 1. Addidit autem mandato epithetum *sancti*, per antithesim ad *coinquinationes mundi*; ut quæ cum sanctitate ex diametro pugnent. Et hoc argumento ostendit Augustinus, *sanctum mandatum*, hic intelligi, non illud solum quod continet præcepta credendi; sed quo præceptum est ut ab hujus mundi *coinquinationibus* recedentes, casta conversatione vivamus. Quamquam, inquit, præcepto fidei totum continetur, si eam intelligamus fidem credentium quæ per dilectionem operatur.

Porro liquet ex his Apostoli verbis, posse viam veritatis cognitam deferi; ac proinde (quod sectarii

Observa
contra Se-
ctarios.

GGggg iij

Obs. contra
Hæret. ex
sola fide sa-
lutem pro-
mittentes.

Fidem & charitatem semel habitam amitti posse. Item, hominem non esse certum de salute sua. Dubium.

Resp.

negant) fidem & charitatem semel habitam amitti. Nam & domus per inhabitantem Spiritum sanctum mundata & ornata, rursus occupari potest à spiritu nequam, ut fiant illius novissima pejora prioribus, Matth. 12. Hinc & illud consequens est, hominem fide & charitate imbutum, non esse certum de sua salute: contra quam docent iidem omnes scriptarii.

Quæritur quæ sit ratio comparationis quam astruit B. Petrus, id est, cur hoc illo sit pejus. Respondeo, triplicem esse rationem: Prima est, quam indicat Apostolus dicens, post agnitionem, quia qui viam veritatis agnitam deserit, jam sciens peccat. Scriptum est autem: Servus qui cognovit voluntatem Domini sui, & non fecit: vapulabit multis, Luc 12. Item Scienti bonum facere, & non facienti: peccatum est illi, Jac. 4. Secunda ratio, quum indicat dicens, ab eo quod illi traditum est, sancto mandato: quia peccat per ingratitudinem, abiciens dona à Deo accepta, fidem seu veritatis notitiam, iustitiam, sanctitatem ac cætera charismata Spiritus sancti. Quod peccatum vehementer in hoc genere exaggerat Apostolus Paulus Hebr. 6. & 10. Tertia ratio, quam significat cum dicit, retrorsum converti, quia peccat gravissimo peccato vel hæresis, vel Apostasiæ. Nam etsi non omnes qui post baptismum relabuntur ad hujus mundi coinquinationes, in hæresim vel apostasiam incidant: proclive tamen est, ut qui bonam conscientiam repellunt, circa fidem naufragium faciant 1. Timoth. 1. ideoque periculo amittendæ etiam fidei sese exponunt. Graviter hoc peccatum ponderat idem Paulus iisdem locis.

22. CONTIGIT ENIM EIS ILLUD VERI PROVERBII. Græcè Contigit autem. Hieron. ita legit; Complectumque est in eis verissimum illud proverbium. Augustinus ferè nobiscum: Contigit enim illis res veri proverbii, id est, id quod vero proverbio dici solet, ut vertit Erasmus. CANIS REVERSUS AD SUUM VOMITUM. Scilicet, resorbendum. Quod est abominabilis immunditiæ. Nota est origo proverbii. Legi-

tur autem apud Salomonem, Prov. 27. Sicut canis qui revertitur ad vomitum suum, sic imprudens qui iterat stultitiam suam.

Et sus LOTA IN VOLUTABRO LUTI. Et, subaudi, illud alterius veri proverbii contigit eis. Sunt enim duo proverbia sive adagia, licet ad eandem rem usurpata. Nec Græcè est, volutabro; sed ad volutabrum; subintelligitur enim ex priori proverbio, reversa est. Verisimile est autem interpretem vertisse, in volutabrum. Jam si legas causaliter, Contigit enim, &c. erit in his proverbii probatio quædam partis præcedentis: eo quod hæc dici soleant in homines relapsos in pristina vitia; qui, propter rationes supra dictas, gravius peccant, quam ante peccaverant. Alioqui, possunt hæc accipi ut simpliciter dicta in eos qui ita peccant, ut sese similes reddant iis animalibus, quæ, propter insignem immunditiam, dant locum adagiis. Unde & Christus utrumque hoc animal suo sermone conjunxit, dicens: Nolite sanctum dare canibus: neque mittatis margaritas vestras ante porcos, Matth. 7. Conjunxit & Poeta hoc versu: Vixisset canis immundus, vel amica luto sus.

Competunt autem hæc proverbia in omnes quidem relapsos, sed potissimum ac propriissime in illos, qui semel ab hujus sæculi immunditiis abluti ac mundati, & sanctificati, iisdem sese rursus involvunt. Ut olim, qui impurissimæ sectæ Gnosticorum sese adjungebant. Nam pro luto sive cæno, Græcè est λέσσοπος, à quo nomen acceperunt Gnostici, ut Boiboritz dicantur. Cæterum pulchrè & appositè B. Augustinus, in tract. de decem chordis sub finem, peccatorum confessionem comparat cum vomitu, respiciens ad hunc Petri locum; monetque ne peccator, post confessionem, tamquam vomitu relevatus à peccatis, canino more ad vomitum, id est, ad peccata quæ vomendo projecit, redeat. Sicut autem hoc de cane proverbium, aptè refertur ad sacramentum reconciliationis: ita alterum de sue, referri potest ad sacramentum baptismi, in quo lavamur & purgamur à sordibus ac cæno peccatorum.

Nota, Post poenitentiam & ablutionem peccatorum diligenter cavendum relapsum in vitia priora.

CAPUT III.

1. Hanc ecce vobis, charissimi, secundam scribo epistolam, in quibus vestram excito in commonitione sinceram mentem; 2. ut memores sitis eorum, quæ prædixi, verborum à sanctis Prophetis & Apostolorum vestrorum, præceptorum Domini & Salvatoris: 3. Hoc primum sciens, quod venient in novissimis diebus in deceptione illusores, juxta proprias concupiscentias ambulantes, 4. dicentes: Ubi est promissio, aut adventus ejus? ex quo enim patres dormierunt, omnia sic per se fecerant ab initio creaturæ, 5. Latet enim eos hoc volentes, quod cali erant prius, & terra, de aqua, & per aquam consistens Dei verbo: 6. per quæ, ille tunc mundus aqua inundatus perii: 7. Cali autem qui nunc sunt, & terra, eodem verbo repositi sunt igni reservati in diem judicii, & perditionis impiorum hominum: 8. Unum vero hoc non lateat vos charissimi, quia unus dies apud Dominum sicut mille anni, & mille anni sicut dies unus: 9. Non tardat Dominus promissionem suam, sicut quidam existimant: sed patienter agit propter vos, nolens aliquos perire, sed omnes ad poenitentiam reverti: 10. Adveniet autem dies Domini ut fur: in quo cali magno impetu transierunt, elementa verd calore solventur, terra autem, & quæ in ipsa sunt opera, exurentur: 11. Cum igitur hæc omnia dissolvenda sint, quales oportet vos esse in sanctis conversationibus & pietatibus: 12. expectantes & properantes in adventum diei Domini, per quem cali ardentis solventur, & elementa ignis ardore tabescent: 13. Novos vero calos, & novam terram secundum promissam ipsius expectamus, in quibus iustitia habitat: 14. Propter quod charissimi hæc expectantes satagite immaculati & inviolati ei inveniri in pace: 15. Et Domini nostri longanimitatem, salutem arbitremini: sicut & charissimus frater noster Paulus secundum datam sibi sapientiam scripsit vobis: 16. sicut & in omnibus epistolis, loquens in eis de his: in quibus sunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti & instabiles depravant, sicut & cæteras Scripturas, ad suam ipsorum perditionem. 17. Vos igitur fratres, præscientes custodite: ne insipientium errore traducti excidatis à propria firmitate: 18. crescete verd in gratia, & in cognitione Domini nostri, & Salvatoris Jesu Christi, Ipsi gloria & nunc & in diem eternitatis, Amen.

SUMMARIUM.

Revocat eis in memoriam priores suas admonitiones, muniens eos adversus impostores. Monet ut in adventum Domini sese præparent, quando cali & terra innovabuntur. Pauli Apostoli doctrinam eis commendat, monens ab indoctis male intelligi. Denique hortatur ut errorem fugientes proficiant in gratia Dei.

ANC ECCE VOBIS, CHARISSIMI, SECUNDAM SCRIBO EPISTOLAM. Græca sic habent: Hanc jam, dilecti, secundam vobis, &c. Interpres pro ἡδὲ, quod hodie in omnibus est Græcis, legit, ἰδὲ ecce. Porro B. Petrus secundam hanc nominans

Epistolam ad eos scriptam, satis utique significat, se prius ad eosdem, nec plures, sed unam Epistolam dedisse.

IN QUIBUS VESTRAM EXCITO, IN COMMONITIONE, SINCERAM MENTEM. In quibus Græcè ἐν αἰς, fœmineo genere; ut non aliò quàm ad Epistolas referri possit: quum tamen non Epistolas, sed Epistolam dixerit. Unde nonnulli suspicati sunt hic esse solæcismum; ad quem evitandum vertere malunt, Has secundas vobis scribo literas, in quibus, &c. Sed non est affingendum B. Petro vel ejus amanuensi vitium Grammaticæ tam apertum, ut scriberet Epistolam in quibus pro in qua. Dicimus ergo Petrum quum ait, in quibus, relationem facere ad rem; non ad vocem

1. Tim. 4. 4. 2. Tim. 3. 4. 1. Jud. 18. Ezech. 12. f. 27. 1. Thess. 5. 2. 2. Apoc. 3. 16. c. 15. 1. Sa. 65. c. 17. 2. 66. c. 22. Apoc. 21. c. 1. Rom. 2. i. 4.

quod sæpè faciunt optimi quique scriptores. Id est, facere relationem ad duas Epistolas, verbis præcedentibus significatas, ac si diceret, Hanc secundam Epistolam vobis scribo post priorem; in quibus duabus epistolis per commonitionem excito & existimulo vestram sinceram mentem. Hinc etiam patet, utramque Epistolam monitoriam esse. Quod commonendi studium jam supra declaravit, cap. 1. dicens: *Propter quod, incipiam vos semper commovere, &c.* Et sicut illic animos eorum conciliabat, appellans *scientes & confirmatos in præsentis veritate*; ita & hic; laudem illis ascribens *sincera mentis*, id est, ejus quæ simulationis est experta, maximè, quod mens hujusmodi sit admonitionis capaxior.

2. UT MEMORES SITIS EORUM QUÆ PRÆDIXI VERBORUM A SANCTIS PROPHETIS. Hic jam sermo commonentis est. In Græco non est verbum *prædixi*, sed participium *πρὸς προφητῶν*, eorum quæ prædicta sunt. Itaque melius & clarius hanc partem ita vertas: *Ut memores sitis verborum quæ prædicta sunt à sanctis Prophetis.* Sic enim idem interpres vertit admonitionem huic similem, quæ est in Epistola Judæ: *Memores*, inquit, *estote verborum quæ prædicta sunt ab Apostolis, &c.* Plenius autem hic loquitur Petrus: prius ad Prophetarum, deinde ad Apostolorum verba atque præcepta animo recolenda, fideles excitans: ut qui per fidem in baptismo susceptam essent *superedificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum*, Ephes. 2. Sed & supra, cap. 1. ad utroque audiendos fuit adhortatus.

ET APOSTOLORUM VESTRORUM, PRÆCEPTORUM DOMINI ET SALVATORIS. Hæc pars intricatior est, etiam in Græco: ubi sic ad verbum habetur; *Etejus quod est Apostolorum nostrum (seu nostri) mandati, Domini Salvatoris.* Interpres legit pronomen secundæ personæ, *ὑμῶν*, pro *ἡμῶν*, primæ; quod nunc constanter habent Græca, Complutensibus exceptis. Nam quia videbatur absurdum, ut Petrus diceret, *Apostolorum nostrorum*, qui ipse erat Apostolus, idemque primus; hinc verisimile est quod personam mutavit quispiam.

Porro sensus variè redditur, etiam secundum lectionem Græcam. A quibusdam *hoc modo*: Præterea memores vos esse volo præceptorum Domini & Salvatoris, vobis traditorum à nobis Apostolis. *Alii*, autore Oecumenio, præcepta distinguunt; quasi memores esse velit præceptorum tam eorum quæ ab Apostolis, quam quæ a Domino Salvatore data sunt. *Tertium* sensum aperit Erasmi versio: *Et mandati nostri, qui sumus Apostoli Domini & Salvatoris*, id est, ut memores sitis etiam mandati seu mandatorum quæ accepistis à nobis Apostolis Christi. Sensus hunc planè efficiunt ipsa Petri verba, *καὶ τὰς ἐντολὰς ἡμῶν τῶν ἀποστόλων τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος.* Quare meritò plerique recentiores eum amplectuntur. Nam & priori parti congruenter respondet; atque adeò convenit cum eo quod in simili commonitione dicit B. Judas, *ab Apostolis Domini nostri Jesu Christi.*

ADDITIO B. P.

Sed ad hunc sensum accedet quod est in nostra vulgata; si sic ordinemus & distinguamus: *Ut memores sitis eorum verborum à sanctis Prophetis enuntiatorum, quæ prædixi in hac ipsa Epistola; memores item sitis præceptorum quæ nos Apostoli vestri vobis dedimus, eadem præcepta Domini & Salvatoris*, Matth. 7. & 24. Aut sic, *Dedimus, idem Apostoli Domini & Salvatoris.*

Hoc autem Apostolicum præceptum intelligit Petrus, quod jam in superioribus inculcavit, de retinenda mordicus doctrina principio tradita; maximè quod ad Christi Domini promissiones & gloriosum adventum attinet; deque cavendis pseudodidascalis qui ab ea doctrina conantur auditores abducere. De

his enim disertè Judas exponit; ac de iisdem subjungit Petrus.

3. HOC PRIMUM SCIENTES, QUOD VENIENT IN NOVISSIMIS DIEBUS IN DECEPTIONE ILLUSORES. Multa Græca non addunt illud, *in deceptione*, nec legit Oecumenius; tamen probabilè est à Petro scriptum esse, excidisse verò propter Græcarum vocum initiales syllabas similes *ἐμπαιτισμῶν, ἐμπαιτισμῶν*, &, quia apud Judam non additur. Nam certè Augustinus legit lib. 20. de civ. Dei, c. 18. *venient*, inquit *in novissimo dierum illusione illudentes*; & Hieronym. lib. 1. adversus Jovin. c. 25. *Venient in novissimis diebus illusores seducetes.* Hic jam ostendit Apostolus necessitatem commonitionis. Unde dicit, *primum*; tamquam de re præcipua quam scire eos oporteat, ob cautelam futurorum. Nam illud *scientes* (quod nominativi casus est, *γινώσκοντες*) refertur ad *ἀγαπῶντες*, *charissimi*: sic tamen ut præceptivè dictum intelligatur, id est, *scitote*: quomodo Paulus ad Timotheum loquitur, 2. ep. 3. *Hoc autem scito, quod in novissimis diebus, &c. Novissimos*, sive extremos dies; vel, ut in Græco, *extremum dierum*; pro quo Judas, *extremum seu novissimum tempus*; Hebræa consuetudine dixit Petrus pro temporibus futuris, sive in longinquum, sive etiam proximè, quemadmodum eam phrasim, quæ frequens est in scripturis, intelligendam docuimus in commentar. 1. ad Timoth. 4. & 2. ad eundem. 3. Sufficere potest ille unus locus, Proverb. 23. de vino: *Ingrederetur blandè; sed in novissimo mordebit ut coluber.* Nam & hic constat Petrum loqui de seductoribus paulò post exorituris; adversus quorum fallacias, hac epistola monitoria præmunit fideles ad quos scribit: Notantur autem qui ex Simonis præsertim schola prodituri erant, ut Gnostici & quotquot ejusdem generis, licet varia nomina sortiti.

Illusores autem dicuntur (quo nomine etiam Judas Apostolus eos appellat) non tam quod pro ludo habeant Christi religionem, ejusque cultores derideant, quam quod instructi sint arte fallendi; quos Latine dicimus *impostores*, Hebræi linguæ suæ proprietate vocant *illusores*, quod dum fallunt homines, exponant eos aliorum ludibrio. Nam dolo capti vulgo rideri solent tamquam simplices & incauti. Vel etiam, quia quos decipiunt vel decipiendos sperant, eos in corde suo derident tamquam ignaros doli & simplices. Sæpè etiam inter sese eos cum cachinnis irident. Legitur hoc vocabulum Psal. 1. ex Hebræo; & in Proverbiis, & alibi passim. Hinc & illud Matth. c. 2. de Herode, *Videns quoniam illusor esset à Magis*, id est, deceptus, Magis non redeuntibus, uti promiserant.

JUXTA PROPRIAS CONUPISCENTIAS AMBULANTES. August. legit, ut in Græco est: *Secundum proprias suas concupiscentias euntes.* Eadem propè verba sunt apud B. Judam; & sensus est; Obsequentes carnalibus suis desideriis, gulæ & libidini servientes. Qui enim ejusmodi sunt, facile spem abjiciunt & impugnant bonorum caelestium ac spiritualium, quæ nobis in futurum promittuntur. Unde sequitur.

4. DICENTES, UBI EST PROMISSIO, AUT ADVENTUS EJUS? *Adventus* in Græcis genitivi casus est, *τῆς παρουσίας*. Legunt enim sine particula disjuncte media, *Ubi promissio adventus ejus?* Quæ eadem lectio apud Liranum est. Sic & Augustinus; *Ubi est promissum præsentia ipsius?* Nam Græca vox & *adventum* & *præsentiam* significat, ut monuimus ad v. 16. ca. 1. Sed hoc loco melius accipitur pro *adventu*: quemadmodum & supra, d. cap. 1. v. 16. Est autem locutio transitiva pro intransitiva, familiaris Hebræis, quam intransitivè sic reddas; *Ubi est promissus ejus adventus?* *Ejus*, refert *Dominum & Salvatorem*: Id enim præcessit. *Adventum* intellige gloriosum, quo veniet cum majestate magna, judica-

turus mundum; & iudicio peracto sine fine regnaturus cum suis electis. Hunc enim adventum suum ipse Christus promisit in Evangelio multoties; eundemque prænuntiavit Prophetæ. Promissionis autem Christitestes fuerunt Apostoli; sicut dictum est cap. 1.

Dubium.

Porro quid impostores illi voluerint, dicendo; *Ubi est, &c. dubitari potest. Bēda*, quem nonnulli sequuntur, hæc ab illis dicta putat ad significandam tarditatem adventus Domini: quomodo dicebat *malus ille servus in corde suo. Moram facit Dominus meus venire: percutiens interim conservos suos edensque & bibens cum ebriosis*, Matth. 24. & Luc. 12. Hos opponit Bēda Thessalonicensibus, qui diem Domini viciniorem quam oportuit, suspicabantur, 2. Thessal. 2. ac monet, sanè quam salubriter, ab utraque opinione cohibendum assensum; *Sed solum hoc*, inquit, *seduli procuremus, ut, siue ocyus siue serò veniens Domini, paratos nos possit invenire dum venerit.*

Alii interrogatione ejusmodi simpliciter negari putant futurum adventum Christi: ut responsio sit, *Vana est promissio: nunquam veniet Dominus. Quo sensu ad Tobiam dicebant cognati ejus: Ubi est spes tua, pro qua elemosynas & sepulturas faciebat? Sic enim uxor ejus exponit, cum exprobratione dicens ei: Manifestè vana facta est spes tua, &c.* Sensus hunc volunt Liranus ac plerique neoterici: idque rectius. Nam eum planè exigit sequens istorum impiorum improbatio: *Ex quo enim Patres dormierunt, &c. & subjuncta refutatio, Latet enim eos hoc volentes, &c.*

Dubium.

Resp.

Rursus queritur utrum hæc ab impostoribus dicta fuerint ad eximendum metum futuri iudicii; an verò ad spem adimendam futuræ remunerationis & gloriæ. Respondeo principaliter dicta fuisse ad spem adimendam. Quod declarat nomen *promissionis*. Nam promissio bonorum est. Quippe studium illorum impostorum erat, hominibus injicere desperationem eorum bonorum quæ post hanc vitam expectanda per Apostolos Christi nunciabantur; tanquam inania essent promissa: quamvis consequenter hac sua doctrina etiam metum eximerent futuri iudicii ac gehennæ. Itaque fiebat, ut eorum sectatores de futuris & spe vacui & metu liberi, totos sese projicerent ac demergerent in voluptates vitæ præsentis: tanquam dicentes, *Edamus & bibamus: cras enim moriemur*, 1. Corinth. 15. videlicet more gentilium sine Deo viventium; desperantes semetipsostraderunt impudicitie, in operationem omnis immunditie, Eph. 4. Fuit hæc doctrina Gnosticorum & quorundam aliorum, qui post Apostolos exorti negarunt futuram mortuorum resurrectionem; & per consequens, adventum & regnum Christi, id est, duos extremos articulos Symboli fidei nostræ, *Carnis resurrectionem, & vitam æternam*. De quibus hæreticis consulendi Epiphanius, Philastrius & Augustinus, de hæresibus scribentes.

Quamquam & viventibus adhuc Apostolis erant qui per ecclesias talia spargerent: *Ex quibus Hymenæus & Philetus, dicentes resurrectionem esse jam factā*, 2. Tim. 2. & qui absolute dicebant; *quod resurrectio mortuorum non est*, 1. Cor. 15. Adversum quos eodem loco prolixè Paulus disserit; utens inter alia hoc argumento, *Si resurrectio mortuorum non est: inanis est ergo predicatio nostra, inanis est & fides vestra*. Nam sublata spe resurrectionis & gloriæ futuræ: corrui totum populus quod Christiani sumus. *Si enim*, inquit, *in hac vita tantum in Christo sperantes sumus: miserrabiles sumus omnibus hominibus*. Unde merito solliciti fuerunt Apostoli Petrus, Paulus, & Judas, ut hos exitiales errores ab ecclesiis, non verbo solum, sed & scripto profligarent.

EX QUO ENIM PATRES DORMIERUNT, OMNIA SIC PERSEVERANT AB INITIO CREATURÆ. Impositorum

verba per mimesin prosequitur; argumentum erroris summentium à perpetuo cursu naturæ, quem promissionibus Dominicis opponunt. *Ex quo*, Græcè *ἐξ οὗ*, supple, *ἡμῶν, ex qua die*. Jam pro eo quod nos interpretes Græcam vocem *κτίσις* vertit *creatura*; mavult Erasmus *creationis* seu *conditionis*. In quo Hentenius & alii quidam eum sequuntur: minus attenti ad usum hujus vocabuli in Scripturis. Nam ut ostendimus ad illud Roman. 1. v. 20. *à creatura mundi*; vix est ubi aliter usurpetur quam pro creatura, id est, *re creata, aut rebus creatis*. Quæ significatio bene etiam quadrat huic loco: & quidem melius quam si *creationē* vertas. Sic enim dixit Petrus, *ab initio creature*, tanquam si diceret, *ab initio mundi*. Nam Evangelistæ hæc duo pro iisdem habent: Matth. cap. 24. v. 21. dicens, *ab initio mundi*; & Marcus c. 13. v. 19. *ab initio creature*. Quod si creationem vellent intelligi Petrus & Marcus, non dicerent, *ab initio creationis*, sed *ab ipsa creatione seu constitutione mundi*; quomodo loquitur alibi Scriptura. Quapropter Erasmus quoque dicto loco Marci 13. vertit, *à principio rerum conditarum*; velut corrigens id quo prius cap. 10. vers. 6. verterat, *ab initio creationis*.

Sed sensum hujus loci dicamus: Ex quo tempore, inquit, antiqui Patres, id est, Patriarchæ & Prophetæ quos dicitis credidisse & annunciasse secundum eundemque gloriosum Christi adventum, obdormierunt, id est, mortui sunt; quamvis tot sæcula jam præterierint, nihil tamen hujus mundi mutatum vidimus, sed manet eadem facies cæli & terræ, & aliarum mundi partium, quæ fuit ab initio quo mundus cœpit. Hinc colligi volebant, eundem mundi statum semper duraturum: quasi qui author est naturæ, nihil in ea mutare possit; aut quasi diuturnitas præscribat mutationi. Quod autem dicunt, *dormierunt*; quo verbo spes insinuat resuscitationis corporum aliquando futuræ; secundum illud Psal. 40. *Numquid qui dormit, non adjiciet ut resurgat?* in eo sibi ipsis contradicebant; utentes vocabulo trito in Scripturis, ac recepto apud fideles, per quod redargui possent.

5. LATET ENIM EOS HOC VOLENTES. Refutatio est, cum accusatione crassæ & affectatæ ignorantie eorum qui talia dicebant: Nam sensus est; *Volentes*, id est, sponte dataque opera, *nesciunt*; nolentes advertere ad Scripturas, è quibus discere poterant veritatem. Ita Dominus ad Sadducæos: *Erratis*, inquit, *nescientes Scripturas, neque virtutem Dei*, Matt. 22. Nam istos nescisse virtutem Dei Petrus significat, dum in sequentibus *Dei verbo* mundi statum & restitutionem attribuit. Pronomen hoc demonstrat sequentia.

QUOD CÆLI ERANT PRIUS, ET TERRA, DE AQUA ET PER AQUAM CONSISTENS DEI VERBO. Scripturam sacram opponit illorum rationi, desumptæ ex perpetuo rerum cursu: quæ physica quædam ratiuncula erat, eaque fallax; quum Deus sit author ac Dominus naturæ. Sed singula partis hujus expendamus. *Prius*, Græcè *πρῶτον*, jam olim, id est, ab ipso mundi initio. *Cælos* pro cælo posuit: Nam singularem numerum in Hebræa lingua non habet. Et quamvis *cæli* nomine comprehendatur in Scripturis quicquid supra non expassum est: verificatio tamen pro diversis partibus fieri solet; ut interdum pro cælo beatorum, aliàs pro cælo stellato, sæpe pro cælo aëreo sumatur. Hic certè, & maxime in sequentibus, tantum intendit Apostolus loqui de cælo aëreo, nec eo toto, sed qua parte continet infimam & mediam aëris regionem, à qua volucres cæli, & nubes ac pluvie cæli vocantur. Ad has enim cæli regiones, & non altius, aquæ diluvii pervenerunt. Unde qui de cælo superelementari locum hunc totum continent accipi debere, veluti Catharinus, & alii nonnulli; violenti sunt interpretes.

De cælo aëreo hic loqui Apostolum.

Porro *cælum* aëreum hic intelligunt non solum posteriores Theologi ferè omnes tam sententiarum quam hujus epistolæ commentatores : verum etiam Augustinus loco supra citato, *De civit. Dei*, & Beda in *Comment. Consistens*, Græcè *συστήν*, pro quo legit Augustinus *constituta*. Potest etiam verti, *compacta, concreta*. Mirum autem quosdam, Græco numero simul ac genere repugnante, vertendum putare, *consistentes*, in plurali, ut æquè ad cælos & terram participium hoc referatur: quum historia *Genes. 1.* non finat, id quod hic dicitur, *de aqua & per aquam consistens* cælis ascribi, nequidem aëreis. Respicit enim Beatus Petrus ad illa Moyse verba: *Dixit ergo Deus; Congregentur aquæ quæ sub calo sunt, in locum unum: & appareat arida. Et factum est ita.* Sed & Hieron. exponens Isaïæ *cap. 65.* numerum singularem legit, utens verbo *subsistit*.

Ex his patet, etiam illam lectionem cujus Beda meminit *hoc loco*, post eum Rupertus super *Genesim*, *Cæli erant olim de aqua & per aquam constituti* non esse recipiendam; tum quod mutila sit, terram omittens, tum propter numerum participii mutatum, ut cælis affingatur quod de terra Petrus dixit. *Aqua* nomine materiam primam nonnulli significatam volunt; sed sensu à Scripturis alieno. Quidam chaos interpretantur, per aquas (ut ajunt) significatum à Moyse dicente, *Spiritus Dei ferebatur super aquas*. Verum nec illic per aquas aliud quam aquas propriè dictas, quæ totam terram tunc operiebant, intelligere debemus. Quare & hoc loco propriè sumenda est *aqua*, pro ipsius aquæ elemento. Nam nec aliter accipi potest in eo quod continuo sequitur, *Mundum aqua inundatum perisse*.

Sensus,

Sensus igitur Apostoli est: Jam olim & ab initio cælum fuit verbo, id est, imperio seu voluntate Dei omnipotentis conditum; terra quoque eodem Dei verbo ab initio fuit ex aqua, exstans scilicet, & veluti emergens (nam hujusmodi quiddam subintelligi videtur:) tunc scilicet quando dictum est, *Congregentur aquæ*, &c. Fuitque per aquam *consistens*, compacta, & solida; ne diffusetur in pulverem, & ut apta sit productioni & conservationi corporum mixtorum. Unde statim, altero die, vel secundum alios, eodem, post denudationem terræ ab aquis, ipsa nihilominus retinente penitus infusam humiditatem; scribit Moyses Deum dixisse: *Germinet terra herbam virentem*, &c. Illud Dei verbo, etiam ad cælos refero; quoniam & paulò post apertè refertur ad cælos & terram. Et generaliter dictum est in commemoratione creationis cæli, terræ, & aquarum; *ipse dixit, & facta sunt; ipse mandavit, & creata sunt*, *Psal. 32. & 148.*

6. PER QUÆ ILLE TUNC MUNDUS AQUA INUNDATUS PERIIT. Ille tunc mundus, Græcè *ὁ τότε κόσμος*, id est, mundus qui tunc erat: ut adverbium tunc non ad verbum *periiit*, sed ad mundum pertineat, indicans mundum quem superiori capite nominavit *ἀρχαῖον*, id est, *priscum, originalem*. Nec mundum hic intelligas cælum & terram, quomodo multi interpretantur; sed genus humanum, ut capite præcedenti. Quæ mundi acceptio vulgarissima est in Scriptura novi testamenti. Particulam *per qua* referunt quidam ad omnia tria, cælos, terram & aquam. Nam è cælis, id est, aëre pluit quadraginta continuis diebus, & aquæ inferiores quæ erant in terræ visceribus, evomente eas terræ, eruperunt & exundarunt. Sed si hæc tria vellet B. Petrus intelligi; non videtur statim, in iisdem verbis, repetiturus fuisse *aquam*. Tamen id argumenti facillè solvi potest. Sciendum tamen, Græcum, *διὰ*, etiam verti posse, *per quos*, nempe cælos: ut sensus sit, per imbres cælitus effusos genus humanum quod tunc erat, aquis submersum perisse. Hoc enim est quod figurato sermone dicitur *Genes. 7:* *Rupti sunt omnes fontes abyssi magna, & cataractæ cæli aperta sunt*. Estque hic

sensus planus & perspicuus.

Restat declarandum quomodo Petrus his verbis, *Quod cæli erant prius &c.* refellat argumentum illorum illulorum, qui dicebant: *Ex quo enim Patres dormierunt, omnia sic perseverant ab initio creatura*. Est igitur refutatio talis: Quum constet ex scripturis cælum jam olim fuisse, necnon terram ex aquis constantem, & per aquas consistentem; atque hæc facta esse non ulla vi naturæ creatæ, sed Dei verbo; tamen post tot sæcula, id est post mille sexcentos annos tanta successit eorundem mutatio, ut priori ordine turbato, cælum terræ misceretur, aquis nimirum cælestibus universam terram rursus contegentibus. Unde factum, ut genus humanum aquis suffocatum interiret. Non igitur incredibile videri debet, si dicatur, etiam post multa sæcula ejus qui nunc est, mundi decurrentis, aliquando futuram mutationem cæli & terræ tantam, quæ mundi consummationem inducat; quando & Christus adventurus sit & promissa completurus.

Sensus, discursus Apostolici.

7. CÆLI AUTEM QUI NUNC SUNT, ET TERRA, EODEM VERBO REPOSITI SUNT. Jam consequenter docet quæ mundi mutatio sit exspectanda. *Cælos & terram quæ nunc sunt*, dicit, ad discrimen cælorum & terræ quæ prius sive olim erant: non quod ab illis tota substantia vel omnibus qualitatibus differant, sed quod diversa sint bona ex parte, propter interpositam ex aquarum diluvio mutationem: quæ perierant quodammodo aquis omnia occupantibus. Eodem verbo, Græcè *αὐτὸν λόγον*, ejus verbo, scilicet Dei. Id enim præcellerat, tametsi nonnulli codices habent *τὸ αὐτὸν λόγον*, eodem verbo; seu potius, eodem verbo. Nam dativum postulat participium *θησαυρισμένοι*, thesaurizati; quod noster vertit, *repositi*, ac si dicas in thesauro verbi Dei repositi: ac reconditi, & ut Liranus exponit, *conservati*. Non enim *repositi* idem est quod *iterum positi, restituti in statum priorem*: quomodo Latini qui Græca non viderunt, hanc vocem exponunt. Id enim si vellet B. Petrus, non diceret, *Cæli qui nunc sunt*, sed simpliciter, *cæli*; quia dicendo, *qui nunc sunt*, supponit esse jam restitutos. Igitur istud *repositi*, significationem habet quam dixi: tamquam *verbum Dei* thesaurus quidam sit, ex quo depromat Deus suo tempore quæ facere decrevit. Dicuntur ergo isti cæli & ista terra thesaurizati verbo Dei, quia Deus ea servat verbo, imperio & voluntati suæ, ut aliquando de iis faciat quod ipsi placuerit. Hunc sensum declarat quod sequitur.

IGNI RESERVATI IN DIEM JUDICII ET PERDITIONIS IMPIORUM HOMINUM. Reservati Græcè *τηρημένοι*, presentis temporis, qui servantur. Semel, inquit, aqua periiit mundus; secundo perdendus igni: cui cælum & terra quæ nunc sunt, in Dei thesauro reservantur, usque in illum diem, sive in illud tempus, quo exercebitur universale judicium generis humani, & in interitum mittentur homines impii. Tunc enim futurum ut cælum & terra sicut infra docetur, ignis conflagratione in quandam novitatem demutentur. Meminit *perditionis hominum impiorum*; ut usum illius ignis præcipuum ostendat, qui est iniquos in æternum cruciare: simul ut impios dicentes, *Ubi est promissio*, &c. salubriter perterrefaciat.

Cælos autem quos igni reservari dicit, eisdem oportet intelligi quos supra, scilicet aëreos; quorum respectu dicit, qui nunc sunt: non autē astriferos, ut quidam volunt. Nusquam enim Scriptura significat orbis cælestes & astra, quæ ipsa sunt ignes quidam igne conflagrationis arsuræ, ac dissolvenda esse; quod hic de cælis dicitur: ut nec hujusmodi passionis naturaliter susceptiva sint. Itaque eorum opinio qui ad cælos superelementares referunt aut extendunt hanc conflagrationem, sive Theologiam consulas, auctoritate destituitur; sive Philosophiam, ratione.

Orbes cælestes, seu cælos superelementares non fore obnoxios conflagrationi.

Porro de igne conflagrationis quem vocant Theo-

logi, multa ab iis disputantur in 4. *sent. dist. 47.* de quo & nos eo loco egimus. Ad quas disputationes ne justo prolixiores hic simus, lectorem remitto: solum ea dicturus quæ ad intelligentiam decimi versus & trium sequentium necessaria videbuntur.

8. UNUM VERÒ HOC NON LATEAT VOS, CHARISSIMI. Hæc dicuntur ad confirmandam fidem, ac reprimendam curiositatem fidelium: ne vel dubitent de adventu Domini promisso, quem vident in longum extrahi; vel certum tempus quo venturus sit, exquirant; sed audiant illud quod Dominus suis discipulis de eo tempore sciscitantibus respondit, *Act. 1. Non est vestrum nosse tempora vel momenta quæ Pater posuit in sua potestate.* Dicuntur etiam istorsum, ut plenius illuforum cavillo satisfiat. Quamvis, inquit, lateat quando venturus sit Dominus; illud tamen latere vos non debet, adeoque volo cogiteris, quoties animum subit scrupulus de tarditate adventus Dominici, Illud inquam.

QUIA UNUS DIES APUD DOMINUM SICUT MILLE ANNI; ET MILLE ANNI SICUT UNUS DIES. Sentit, nullum tempus debere longum videri comparatione æternitatis secuturæ: cum in oculis atque æstimatione Dei æterni & immutabilis (hoc enim est quod dicit: *apud Dominum*) unus dies & mille anni non differant; quod ad proportionem attinet mensuræ, cum tempore infinito. Nam utrumque, comparatione æternitatis est velut punctum comparatione temporis. *Apud Dominum*, intellige Christum: Nam de ejus adventu sermo est. Unde & de eo sequitur, *Non tardat Dominus.* Igitur & hic insinuatio est divinitatis Christi: præsertim quum in his Petri verbis allusio sit ad versiculum *Psal. 89.* quo Deum alloquitur David, dicens: *Quoniam mille anni ante oculos tuos tamquam dies hesternæ quæ præteriiit.* Cæterum tacite Beatus Petrus confiteretur ignorantiam illius diei, convenienter Scripturis, quæ testantur eum soli Deo cognitum esse, *Marc. 13. & Act. 1.*

Vanum est autem quod quidam freti hac formula, qua mille anni apud Domium censentur tamquam dies unus, & contrà, conati sunt incerta quædam pro certis affirmare, & obscura quædam interpretari: dies accipiendi pro mille annis, aut etiam pro annis singulis. Ut exempli causa, cum sex dies creationis mundi, pro argumento sumunt eundem mundum per sex annorum millia duraturum. Et, cum dies quadraginta quinque post Antichristi mortem futuros ante iudicium, apud Daniele, *c. 12.* totidem annos interpretantur. Quæ conjecturæ sunt hominum superstitiosè curiosorum, prorsus incertæ & alienæ a sensu hujus loci.

9. NON TARDAT DOMINUS PROMISSIONEM SUAM, SICUT QUIDAM EXISTIMANT. Loco duarum dictionum *promissionem suam*, quædam manuscripta legunt *promissi*; quædam alia, *promissis*: quomodo locum hunc citat Pelagius in *Commentario epistolæ ad Romanos 2.* quia fortè interpretes legerat τὰς ἐπαγγελίας pro τῇ ἐπαγγελίᾳ. Augustinus legit *promissum*. Atqui Græca sic habent, *non tardat Dominus promissi* (seu *promissionis*) sicuti quidam tarditatem existimant. Quod posterius etiam Augustino legitur. *Dominus promissi*, id est, Dominus promissor, vel qui promissit; Hebraismus est. Fortè suspicabitur aliquis in Græco scriptum à Petro fuisse, τῇ pro τῇς, ut vertendum fuerit *promissiones*. Sed non invenio ubi verbum βεβούλω transitivè sumatur, & accusativum post se regat.

Annotat Salsboldus subaudiri conjunctionem illativam; quod Hebræi conjunctiones sæpè dissimulant, & intelligendas relinquunt: ut sensus sit; Non ergo Dominus, qui promissit, tardat, id est, ultra quam oporteat differt præstare quod promissit. Idem est *tardare*, cum in vicio ponitur ultra præ-

stitutum aut debitum tempus, quod agendum est differre. Quomodo quidam adventus Dominici dilationem malè interpretabantur. Sic de ejusdem Domini adventu scriptum est Habac. 2. *Si moram fecerit, expecta illum: quia veniens, veniet, & non tardabit.* Ex qua Scriptura liquet non continuo tardare eum qui differt & moram facit.

SED PATIENTER AGIT PROPTER VOS. Græcè, *Sed longaminis est erga nos.* Vel, ut pauci codices habent, *erga vos.* *Patientia seu longaminitas*, ut alia multa, anthropopathicè Deo tribuitur in Scripturis. Nam patiens & longaminis ex eo dicitur, quia differt ultionem: quod solent homines patientes atque longanimes. Interpres *longaminis* ex Græco expressit *infra vers. 15.* Est quidem hic sermo de Christo; sed passim ea quæ Dei sunt, scriptura Christo ascribit, utpote vero Deo.

NOLENS ALIQUOS PERIRE, SED OMNES AD PŒNITENTIAM REVERTI. Græcè, *ἡγοῦμαι*, *accedere, venire, pervenire.* Potest item active sumi: *sed omnes ad pœnitentiam recipere*; quomodo vertit Erasmus: tametsi neutralis acceptio probabilior; tam proprio usu; quàm propter verbum præcedens *ὑπομένω*, *perire, non perdere.*

Cum autem constet non omnes homines ad pœnitentiam converti, sed plurimos perire: *quaritur* quo sensu verum sit, Deum hoc nolle, illud velle, cujus voluntas omnipotens & immutabilis est, ideoque semper impletur. Quidam interpretantur hæc verba de voluntate conditionata, Deum velle omnes ad pœnitentiam venire, modo ipsi velint. Alii supplent, hoc modo: Deum id velle, quantum in ipso est: Ita post Liranum Thomas Anglicus in *hujus loci Commentario.* Nam eos falli, qui opus illud Thomæ Aquinatis esse putant, ostendemus (Deo propitio) in *sine commentar. ad epistolam B. Judæ.* Verum hujusmodi sensum jam exclusimus, & improbavimus ex Augustino, Prospero, Fulgentio, & ex ipso Doctore Angelico, cum exponeremus illud 1. Timoth. 2. *Qui vult omnes homines salvos fieri, &c.*

Alios vero sensus probabiles ejusdem sententiæ Paulinæ, adduximus eodem loco. Quorum duo postremi facile præsentī loco possunt aptari: ut dicatur Dominus nolle quempiam perire, sed omnes ad pœnitentiam pervenire; quatenus humano generi in universum media quædam & auxilia generalia providit & contulit, per quæ possent homines ad Deum converti; licet ea ad hominum conversionem & salutem absque specialibus auxiliis, quæ non omnibus dantur, minime sufficiant; qui erat ultimus sensus: Vel, quatenus vult & facit pios homines nolle quempiam perire, sed velle seu desiderare ut omnes à Deo averſi ad ipsum per veram pœnitentiam convertantur, & ad salutem perveniant: Qui erat sensus penultimus.

Verumtamen est & alius sensus, huic loco accommodatior, quem dedimus in *Comment. libri primi sent. distinct. 46.* ut Dei voluntas hic intelligatur absoluta, & propriè dicta; non tamen de omnibus hominibus, sed de solis electis. Dicit enim Petrus: *Sed patienter agit propter (vel erga) vos*, utique electos. Nam hæc epistola, uti manifestum est ex hujus capitis initio, scribitur ad eosdem ad quos prima scripta fuit; cujus quidem inscriptio sic habebat: *Petrus Apostolus Jesu Christi electis advenis, &c.* Sic ergo Petrus dicit *Dominum patienter agere*, id est, adventum promissum & iudicium suum differre, propter electos; ut ne pereant, sed ad pœnitentiam conversi salventur: quomodo Paulus dicit, *se omnia sustinere propter electos, ut & ipsi salutem consequantur*, 2. Timoth. 2. Notandum enim, sicut propter electos breviabuntur dies illi, scilicet tribulationis magna, qualis non fuit ab initio mundi, Marth. 24. ne videlicet magnitudinem tribulationum oppressi, in desperatio-

Dubium.

Resp. 2.

nem incidant electi, & pereant: ita, patienter agere Dominum, tempusque iudicii differre, propter electos; ut omnes qui adhuc restant colligendi, colligantur, & ad pœnitentiam aggregantur. (Sic enim verbū *καθίστα* quidam vertendum putant, *aggregari, colligi.*)

Nam si Deus anticiparet iudicii tempus à se decretum, aliqui perirent eorum quos ab æterno elegit ad salutem. Sanè: cum mundus sit propter electos; non differretur mundi consummatio, nisi adhuc electorum aliqui colligendi essent, & ad pœnitentiam adducendi. Simile est huic loco, quod Christus dicit Matth. 18. *Sic non est voluntas ante Patrem vestrum qui in cælis est, ut pereat unus de pusillis istis.* Quod de electis intelligendum, benè docent Janfenius & Hesselius. Hunc vero locum de electis accepit V. Beda, commentarium suum declarans alterius Scripturæ testimonio, scilicet Apocalyp. 6. Sic enim habet: *Ideo Dominus adhuc differt, ut electorum prius summa, quam cum Patre ante sæcula decrevit, adimpleatur. Unde & in Apocalypsi anima martyrum, qui die iudicii & resurrectionis oculis advenire sitiebant, audierunt, ut requiescerent tempus adhuc modicum, donec impleveretur conservorum & fratrum eorum numerus.* Hæc ille. Quæ ex eodem compendio repetit glossator. Et his consonat quod dicit Oecumenius, *Consummationis tempus differri, ut compleatur numerus salvandorum.*

IO. ADVENIET AUTEM DIES DOMINI UT FUR. *Dies Domini*, id est, dies quo venturus est ad iudicium Christus Dominus. Is erit hominibus improvus: quomodo fures venire solent, observantes tempus, quo minimè se putant expectari. Qua comparatione etiam alibi ad hanc eandem rem utitur Scriptura, ut 1. *Thessal. 5. Apoc. 3. & 16.* Porro Græca addunt, *in nocte.* Quod ex dicto loco epistolæ ad Thessal. huc ascriptum verisimile est. Nam ibi legitur, quod *dies Domini sicut fur in nocte ita veniet.*

IN QUO CÆLI MAGNO IMPETU TRANSIENT. Pergit describere mutationem mundi in fine sæculi futuram. *Magno impetu*, Græcè adverbium est *μετὰ σφοδρότητα*, quod Erasmus vertit, *procella in morem*: Hentenius *vehementi sonitu*. Nam verbum *ἐκείνη* significat *sibilare cum stridore*; qualis est sibilus rerum quæ velocissimè moventur: ut sagittarum, ventorum. Hic sibilus ac stridor *calorum*, id est, æris supra nos extensi, præviis ac præcursorius erit ad maiorem mutationem instantem, quæ per ignem fiet. Præviis, inquam, ad præmonendos homines, ut ad id quod instat, animos advertant; maximè quia sibilus ille non erit sine motu æris insolito. Cujusmodi motum fortasse significat verbum *transcurrent*, quod loco verbi *transibunt*, legitur apud Augustinum: tamen si Græcum *περὶ ἐκείνην*, quod idem in Evangeliiis legitur de cælo & terra, non aliud est quam *transibunt, præteribunt.*

Sensus.

Igitur sensus Apostoli est, Christo Domino ad iudicium venturo, cælos æreos, cum procellosa ac horribili commotione prævia, transituros esse, seu perituros, quemadmodum supra dixit, mundum aqua inundatum periisse, hoc est, ingentem mutationem passuros, videlicet per ignem; uti paulò post explicat. Dixi, *Domino ad iudicium venturo.* Quamvis enim opinio quorundam sit, ignem conflagrationis mundi, peracto demum universali iudicio oriturum esse, quo & mundus tunc innovetur, & impii involuti rapiantur in tartara, cruciandi: communior tamen est sententia (quæ & Scripturæ sacræ conformior) ignem illum antecessurum esse iudicem; quo genus humanum, quod à plagis præcedentibus reliquum erit, consumptum intereat; simul & mundi purgatio ac renovatio fiat, ut in novum mundum electi, resuscitati ad immortalitatem suis corporibus, introducantur: qui tamen ignis durante iudicio sit permanens, donec (ut dictum est) impios

in tartara secum abripiat. Nec huic sententiæ repugnat quod hic dicitur, *In quo*, scilicet die advenientis Domini, *cæli transient*; tamquam non antè, sed in ipso Domini adventu conflagratio per ignem exercenda sit: Nam *dies Domini*, more scripturæ, non præcisè significat illud tempus quo mortuos vitæ redditos Dominus iudicabit; sed unà comprehendit totam immutationem mundi, quæ Domini adventus atque iudicii proximè instantis erit prænuncia.

Cætera quæ de igne conflagrationis, ejusque effectis, atque de horum ordine quo sint eventura, à Theologis disputari solent, è suis locis petantur. Egimus & nos de his in 4. *sent. dist. 47. & in Comment. prioris epist. ad Cor. cap. 3.* ubi de die Domini & igne disserit Paulus. Jam quod hunc locum epistolæ ad Platonicas mundi revolutiones pertinere putavit Didymus, ex quo consequenter inferebat aut falsam aut falsatam esse epistolam, ideoque à canone Scripturarum rescandam, id quo loco sit habendum, diximus in prolegomenis.

ELEMENTA VERO CALORE SOLVENTUR. Pro calore, Græcè est participium passivum, *καυόμενα*, id est, *astuantia, calore correpta*, pro quo legit Augustinus, *ardentia*. Quod idem participium infra repetitum interpret vertit *ignis ardore*.

De sensu hujus partis variant scriptores. Beda exponit de quatuor elementis, igne, aëre, aqua & terra, quibus mundus iste consistit. Quæ cuncta, inquit, ignis ille maximè absumet. Nec tamen in tantum consumet ut funditus non sint: sed duo in tantum consumet ignem & aquam; duo vero in meliorem restituet faciem: de quibus infra Petrus ait, *Novos cælos & novam terram expectamus.* Hæc Bedæ sententia plures ob causas non placet. Primum, quia conflagratio per ignem futura, de qua loquuntur Scripturæ, tantum erit mundi hujus infimi, qui quondam diluvio periit, ut supra dictum est. Unde censent Augustinus & alii, inter quos & ipse Beda, non altius ascensurum ignem illum, quam quò pertigerunt aquæ diluvii. Deinde, nec in Scripturis quidem notum est ignis elementum, nec sensibus exploratum; sed ex sola ratione physica positum à philosophis. Nec illud apparet, quomodo ignis ignem absumat; conflagrationis, elementarem; eumque totum: cum præsertim elementum ignis non sit in aliena materia, quæ ab alio igne queat absumi. Sic enim solet ignis major minorem absumere ejus materiam alienam depascendo. Adde, quod eo consumpto spaciū quod nunc occupat (quod quidem amplissimum à Peripateticis illi datur, & rectè) aut vacuum relinqueretur, aut alio corpore implendum esset.

Igitur alii, ignis elemento prætermisso tria reliqua, quæ vulgo notissima sunt, *elementorum* nomine significari putant: aërem, aquam, & terram. Hæc enim aquis diluvii perierunt, sensu superius explicato. Quare & igne conflagrationis erunt, ut hic dicitur, dissolvenda.

Verum, quia *calos*, id est, aërem, Petrus jam nominavit in priori membro, dicens eos transituros; ac rursus in sequentibus *calos* ab *elementis* separat: idcirco, rectius existimant alii, terram & aquam solas hac parte nomine *elementorum* comprehendere; præsertim quum *elementum*, Græcè *στοιχείον*, quasi primordiale fundamentum significet: quod maximè crassioribus istis terræ & aquæ, convenit. Nec obstat quod proximè subjungit tamquam diversum, de terra exutenda: Nam terram repetit, ut aliud quiddam addat, quod ad eam pertineat. Alioqui, terram sub elementis à Petro comprehendere, satis ex eo patet, quod infra, cum iterum dixisset, *elementa ignis ardore tabescent*; nihil tamen de dissolutione vel exustione terræ adjiciendum putavit.

Porro dissolutionem *elementorum* intellige, non qua

Terram & aquam solum hic elementorum nomine comprehendere.

Dissolutio
elemento-
rum quid sit.

resolvantur in materiam primam, quæ sola est eorum materiale principium, (hæc enim dissolutio impossibilis est, aut saltem mundo renovando minimè conveniens) sed per quam ablata ac velut excocta omni impuritate, reddantur omnino pura, tamquam per ignem examinata atque probata. Neque enim substantialiter immutanda sunt; sed in statum & faciem meliorem, quæ novo mundo congruat, omnia restituenda.

TERRA AUTEM ET QUÆ IN IPSA SUNT OPERA, EXURENTUR. *Exustionem terre* tribuit, tamquam elemento præ cæteris crasso & materiali, in quo vis incendii vehementior appareat. Quamquam non hoc accipiendum de toto terræ globo, quasi ignis totum sit penetraturus, sed de partibus exterioribus, quæ serviunt usibus humanis, quæque peccatis hominum infectæ quodammodo & contaminatæ, sicut alibi Scriptura loquitur, purgatione quæ per ignem fiat, indigebunt. *Opera quæ in terra sunt*, intelligunt plerique ea quæ naturaliter ortum habent in terra ex primæva Dei institutione, id est, corpora mixta, bestias, arbores, cæterasque plantas, aurum, argentum & quicquid tale. Quæ omnia exurenda sunt, non ut purgentur ac renoventur (neque enim illorum usus erit post resurrectionem) sed ut penitus tollantur, atque intereant, resolutione facta in ipsa elementa. Possent etiam intelligi opera hominum arte facta, ut ædificia, civitates, arces omnisque suppellex, & omne genus instrumentorum corporalium. Nam & hæc omnia cum mixtis ex quibus constant, interibunt, ut sola remaneant elementa.

Sensus.

Cæterum magis probabile nobis est per *opera quæ in terra sunt*, actus terrenos Petrum significare voluisse, id est, opera peccatorum; quemadmodum contra de bonis operibus dicitur à Paulo, quod *nostra conversatio in cælis est*, Philip. 3. Unde & eodem loco, *qui secundum carnem ambulant, terrena sapere dicuntur*. Hic Commentarius ex verbis proximè sequentibus probabilitatem accipit, quibus hortatur Petrus fideles ut quoniam hæc omnia dissolvenda sunt, sanctis conversationibus & pietatibus, tamquam operibus cælestibus incumbant, *expectantes & properantes in adventum illius diei*, &c. ne videlicet, si secus egerint, opera eorum velut terrena, simul cum terra exurantur, & ipsi pereant; aut certè detrimentum patiantur. Videtur enim B. Petrus, dicens opera quæ in terra sunt, exurenda esse, illud insinuare, quod expressius à Paulo dictum est, 1. Cor. 3. *Si cuius opus arserit, detrimentum patietur*. Nam & illic, de eodem igne conflagrationis ac purgationis sermo est, de quo agitur. Est & altera antithesis, in eo quod adhuc sequitur: *Novos vero calos & novam terram expectamus, in quibus iustitia habitat*. Hanc enim iustitiam, quæ in nova terra habitat, opponere videtur operibus quæ in hac terra sunt, id est, peccatis. Authorem hujus expositionis habeo Oecumenium; licet alii non meminerint. Vide quæ diximus in Commentario 1. Cor. 3. ad illud: *Dies enim Domini declarabit*, &c.

II. CUM Igitur HÆC OMNIA DISSOLVENDA SINT; QUALES OPORTET VOS ESSE IN SANCTIS CONVERSATIONIBUS ET PIETATIBUS! Doctrinam superiorem de mundi per ignem transmutationem, Apostolicè convertit ad exhortationem: *Hæc omnia*, intelligit cælum & elementa quæ mundum hunc inferiorem constituunt. In Græco sunt genitivi absolute positi: pro quibus Erasmus Latine, *His igitur omnibus solutis*. Sed cum *νοστέρας*, præsertim sit temporis participium, meliùs in verbum resolvitur: quod fecit Hentenius ad hunc modum, *Quum igitur hæc omnia solvantur*. Quod & Erasmo placet in annotationibus. Optimè verò sensum reddidit noster interpres, per *dissolvenda*: adeo ut id secutus sit

Erasmus in paraphrasi. Nam præsens, pro eo quod certissimè est futurum, quodque tamquam præsens semper præ oculis habendum est, posuit Apostolus. Augustinus legit: *His ergo omnibus pereuntibus. Quales*, Græcè *ποταρῆς*, quod non simpliciter qualitatem significat rei vel personæ, sed cum emphasi quadam admirationis, ut Matth. 8. *Qualis est hic, quia venti & mare obediunt ei*? Marci 13. *Aspice, quales lapides & quales structura*? Luc. 7. *Quæ & qualis est mulier, quæ tangit eum*.

Cæterum exhortatio B. Petri ratiocinatione constat huiusmodi: Mundus, qui nostri causa conditus est, incendio solvetur, purgabitur, innovabitur; ut nostrum, id est, electorum atque iustorum fiat receptaculum: quantum igitur nos ipsos, ut in habitaculum illud recipiamur, puros & sanctos esse convenit? Erimus autem tales; si per omnia sanctè & piè conversemur, *fugientes ejus quæ in mundo est, concupiscentiæ corruptionem*, uti dixit suprà cap. 1. *Sanctas conversationes & pietates* vocat sanctas & pias actiones, tamen illud *pietatibus* Augustinus non legit. Sensui jam dato respondent quæ sequuntur usque ad versum 15.

12. EXPECTANTES ET PROPERANTES IN ADVENTUM DIEI DOMINI. *Domini*; Græcè, *θεοῦ*, Dei. Quod & in nonnullis est Latinis. Ac fortasse *Domini*, pro *Dei* irrepsit, quod alibi passim vocetur dies Domini; quodque *diei Dei*, cacophonum quid habeat. Christum autem intelligi constat; de cujus adventu & die iudicii, hic agitur. Est igitur hic locus apertus, juxta Græcam lectionem, pro Christi divinitate. Notandum, abesse in Græco præpositionem, *in*: Itaque vertit Erasmus, *exspectantes & accelerantes adventum*, &c. tamquam sensus sit, nos diligenti studio bonarum actionum id agere debere, ut acceleretur adventus Domini. Fit enim eo pacto, ut citius compleatur numerus electorum; ac desinat querela dicentium, *Ubi est promissio adventus ejus*? Hunc sensum non renuit verbum Græcum *προσδεσθαι*. Frequenter enim transitivè sumitur. Verùm, quia Scripturæ non nobis tribuunt accelerationem adventus illius diei, sed potius ipsi Christo venturo, de quo suprà, *Non tardat Dominus*, &c.

Idcirco magis placet sensus quem spectavit noster interpres, supplendo præpositionem; ut illud, *adventum diei*, ad utrumque participium referatur; hoc modo: *Exspectantes adventum illius diei, & ad eundem properantes*. Ac si dicat Apostolus: Non solum volo ut diem illum expectetis, semper vigiles & parati suscipere Dominum, quum venerit; quod bonorum fervorum est, de quibus Lucæ 12. *Beati servi illi quum venerit Dominus, invenerit vigiles*, sed insuper exhortor ut in occursum Domini venturi properetis; quo magis ardens vestrum desiderium adventus illius testemini. Quò pertinet Evangelica parabola virginum, quæ cum ardentibus lampadibus iverunt obviam sponso, Matt. 25. Quidam sic vertit: *Exspectantes properando ad adventum diei Dei*, quasi tale quid significetur, quale proverbio vulgato, *festina lentè*; ut expectatio moram significet, properatio torpori opponatur. Sed prior sensus melius respondet Scripturis.

Sensus.

Fit autem hæc de qua Scripturæ loquuntur expectatio, necnon properatio & occursum; dum quisque sedulo piis operibus incumbens, ostendit se Domini adventum ex animo diligere ac desiderare, more fervorum qui dominos absentes, quos amant, cum desiderio expectant, interim officio diligenter intenti. Huc enim alludere Petrum in his verbis, verisimile est. Porro *dies Domini* seu *Dei* vocat tempus illud quo Christus Dominus & Deus cum maiestate magna iudicaturus est mundum, & regnum suum omnino gloriosum auspicatorus.

PER QUEM CÆLI ARDENTES SOLVENTUR, ET ELEMENTA

ELEMENTA IGNIS ARDORE TABESCENT. Pro ignis ardore, rursus in Græco est participium, *καυόμενα*, *astuantia*. *Tabescent*, Græcè *μαίωται*, *liquefcunt*, præfentis temporis : quamquam futurum *δοκίμωται*, *liquefcunt*, in quibusdam exemplaribus legitur, nominatim in Complutenfi ac Regio. Quo modo & Augustinus legit in futuro *decoquentur*. Non aliud autem hac parte vult Apostolus, quam quod suprà dixit, *calos transiuros*, & *elementa calore solvenda*; nisi quod hic expressius aluit, illum *calorum transitum* ac *dissolutionem ardore*, id est, incendio, peragendum : utique per ignem, cui *calos qui nunc sunt, reservatos esse* jam antè dixerat. Similem habet sensum quod de *elementis* subjungit, dicens, quod *astuantia liquefcunt*: ducta metaphorà à cera, cui si ignem admoveas, statim solvitur ac liquefcit. Hac enim comparatione etiam alibi Scriptura utitur, ad significandum facilem ac celerem alicujus rei interitum à causa præpotente: ut in Psalmis aliquoties.

Igitur *elementa astu illius ignis liquefcunt*: hoc est, ita subito transmutabuntur, uti solet cera ab igne liquefacta statim ac facillè in quamlibet figuram transmutari. Proinde, non hic significatur cælorum & elementorum mutatio secundum substantiam, sed secundum qualitates: quomodo ceræ mutatio fit secundum figuram, liquationem, molliem. Unde Hieronymus ait, de mundi transitu loquens super Isa. 65. *Figura præterit, non substantia*. *Calos* intelligi non fideos, sed aëreos, jam antè satis dictum est. *Elementorum* verò nomine, terram & aquam solas cōprehendi, res ipsa docet: aëre videlicet prius ac seorsim nominato. Particula *per quem*, Græcè *δι' οὗ*, referri non potest ad *Dominum vel Deum*, repugnante genere; sed referenda est vel ad *diem* vel ad *adventum*; quod utrumque Græcis est fœminei generis. Aptius autem ad *adventum*; ut sensus sit, virtute adventus diei Domini futuram esse totam illam mundi mutationem, quomodo virtute ignis admoti cera liquefcit. Quod Hebræa phrasi dicitur à *facie ignis*, à *facie Dei*, utrumque Psalmo 67. Potest etiam verti *propter quem*, scilicet *adventum*: ut significet, illam mutationem mundi fore quamdam adventus Domini præparationem. Nam ut suprà dixi, præsentiam Christi judicis illa mundi per ignem purgatio & innouatio præcessura est. Unde & Augustinus pro *adventu præsentiam* legit. Utrumque enim Græca dictio *παρουσία* significat.

13. NOVOS VERO CÆLOS ET NOVAM TERRAM SECUNDUM PROMISSA IPSIUS, EXPECTAMUS. *Promissa* Græcè *ἐπαγγελία* seu *promissionem* numero singulari. Quod autè in Latinis quibusdā *prosecundum promissa* legitur & *promissa*; in manuscriptis probatoribus que apud nos sunt, non reperitur, uti nec omnino in Græcis hodie exstantibus: tamen facillè potuit *καὶ* abbreviatum, à scriba parum attento mutari in *et*, vel contrà. Nam certè Hieronymus legit hoc posteriore modo. Sic enim recitat hunc locum in commentario Isa. 65. *Novos autem cælos & novam terram videbimus, & repromissionem ejus*. Ubi & subjungit pro commentario: *Non enim, dixit, alios & aliam terram videbimus, sed veteres in melius commutatos*.

Igitur *novos* intelligere debemus repurgatos ac renovatos, & melioribus qualitatibus affectos, remanente substantia. Quo sensu & illud accipiendum quod Joan. Apoc. 21. post illa verba: *Et vidi cælum novum & terram novam*, subjicit: *Primum enim cælus & prima terra abiit*. Nam *abiisse* dicit quantum ad faciē & qualitates priores; eodem nimirum sensu, quo prædixerat ipse Dominus Matth. 24. *Cælus & terra transibunt*. Jam nec aliter hoc loco *calos* accipit Petrus, quam in præcedentibus. Quamquam non negamus ejus doctrinam habere veritatem etiam de cælis superelementaribus, in quibus infixæ sunt lumina cælestia: non quod igne purganda sint illa corpora, quæ purgatione non indigent; sed quoniam & ipsa trans-

Guil. Estii. Tom. III.

mutationem in melius recipient; ut fiat illud quod scribit Isaias c. 30. *Erit lux luna sicut lux solis: & lux solis erit septemplex, sicut lux septem dierum*.

Porro dicens Apostolus *novam terram*, simul aquam vult intelligi. Hæc enim duo proximè elementorum nomine comprehenderat, quæ igne velut liquefacta novas, exuta vetustate, qualitates, seu formas, acceptura sint. *Nec his obstat* quod Joannes in Apocalypsi post verba paulò antè citata, consequenter adjungit: *Et mare jam non est*. Quamvis ea Scriptura Bedam & alios quosdam adduxit in eam sententiam, ut putarent elementum aquæ in mundi innovatione prorsus interiturum. Non, inquam, obstat; quia non dicit Joannes aquam non amplius futuram; sed mare, id est, ut August. exponit li. 20. de civit. Dei, cap. 16. *hoc seculum vitam mortalium turbulentum & procellosum, quod maris nomine figuravit*. Vel, ut quidam volunt, mare secundum situm quem nunc habet in universo; ut significetur mare rediturum ad locum universi quem habuit initio, priusquam aquæ congregarentur in sinus quosdam, ut apparet arida; quæ congregationes aquarum appellatæ sūt maria, Gen. 1. Vel potius, mare quatenus impurum, crassum, salsum, turbidum & inquietum. Nam hujusmodi qualitates importare solet vocabulum maris: ideoque non dicitur mare novum futurum, sed simpliciter non futurum amplius.

Addit Petrus *secundum promissa* (vel *promissum*) *ipsius*, scilicet Christi Dei ac Domini. Sic enim promisit Isa. 65. *Ego creo cælos novos & terram novam*. Et cap. 66. *Cæli novi & terra nova quæ ego facio stare coram me*. Eademque promissio repetitur, ostensa Joan. in visione Apoc. 21. Si cui placet illa quorūdam codicum lectio, *Et promissa ipsius*, exponi poterit de bonis quæ Christus passim, tam in evangelio, quam in Apocalypsi, suis electis promisit, resurrectionis gloriam, immortalitatem, regni sui societatem, Dei visionem. Quibus bonis electorum beatitudo perficitur.

IN QUIBUS JUSTITIA HABITAT. Rursus tempus præsens pro futuro posuit, *Habitat*, id est, habitabit; idque non ad tempus, sed in omnem æternitatem; quæ convenientissimè per tempus præsens significatur. *Justitiam*, intelligit perfectam; vel ipsos homines perfectè justos. *Non enim illuc intrabit aliquid coinquatum*, Apoc. 21. Nominat autem & *cælos & terram* habitaculum justorum: quia totus mundus erit possessio & palatium & regnum electorum. Unde & in eorum persona dicitur Apoc. 5. *Et regnabimus super terram*. Ad hunc modum loquitur etiam Justinus martyr in quæstionibus. Nam quod quidam illud in quibus, referunt ad *promissa*; alii verò nonnulli ad verbum *expectamus*: minus obviæ sunt expositiones, mihi que non admodum probabiles. Nostra sanè consona est iis quæ scribit Isaias cap. 65. vbi post promissionem cæli novi & terræ novæ, ita subdit: *Gaudetis & exultabitis usque in sempiternum in his quo ego creo*; Id est, in cælo novo & terra nova. Suprà quoque dictum est, in hac parte antithesim esse ad opera quæ in hac terra sunt, id est, ad peccata.

14. PROPTER QUID, CHARISSIMI, HÆC EXPECTANTES, SATAGITE IMMACULATI ET INVOLATI EI INVENIRI IN PACE. *Satagite*, Græcè *σπουδαίετε*, *studete*, *operam date*. Idem verbum cap. 1. versu 10. *Involuti*, Græcè *ἀμώμωτοι*, *irreprehensibiles*. Vocat autem scriptura *immaculatos & irreprehensibiles*, eos qui piè, justè ac sanctè vivunt, à gravioribus peccatis, ac sæculi inquinamentis abstinentes. Infert Apostolus ex mundi renovatione, quem futurum dixit habitaculum justorum, ita vivendum esse, ut in eum à Christo recipi mereamur. Et sensus est: Ne auscultetis ad verba dicentium, *Ubi est promissio adventus ejus?* sed quæ promissa sunt, id est, cælos novos & terram novam Christi regnum, spe firma expectantes toti in hoc incumbite, ut tales à Domino ad judicandum venturo reperiamini, quales oportet esse eos

HHhhh

Sensus.

Qui novi
cæli.

qui bona ab eo promissa recipiant, hoc est, irreprehensibiles, puros & immaculatos, speciatim à turpitudine quam exercent & docent pseudodidascali isti, de quibus supra, parentes scholæ Gnosticorum.

Quod addit, *in pace*, quidam referunt ad verbum expectantes; quasi moneat, ut *in pace*, id est, animo quieto & pacato expectent adventum Christi. Sed plures ad proximum verbum, *inveniri*; hoc sensu: Studete, ut veniens Christus inveniat vos pacem cum ipso habentes, id est, amicos & filios; & per hæc dignos quos in suum regnum admittat. Quam pacem non habent nisi iusti ex fide: Paulo testante Ro. 5. *Iustificati ex fide pacem habemus ad Deum*. Nam qui non est consentiens adversario (per quem intelligitur lex Dei) dum est in via cum eo; mittitur in carcerem; numquam inde exiturus, *Matth. 5*. Potest etiam pax intelligi fidelium inter se, id est, animorum consensus in bono, maximeque in fide sana & integra. In qua pace si inveniantur, audient à Iudice, *Venite, hereditate regnum vobis paratum*, tamquam filiis Dei, *Matth. 25*. Nā pacifici filii Dei vocabuntur, *Matt. 5*. Hoc modo pax accipitur passim in exhortationibus. Hinc & cap. I. hortatus est eos ad amorem fraternitatis.

15. ET DOMINI NOSTRI LONGANIMITATEM SALUTEM ARBITREMINI. Græcè *ἐν ὑμῶν ἀρbitραμῖνι*: sicut antè, *satagite*. Monet ut Christi Domini longanimitatem, qua suum differt adventum, arbitrentur ac reputent ad suam spectare salutem: quia nimirum differendo iudicium, expectat eos ad poenitentiam salutarem; ut ne cum reprobis damnentur. Hoc est quod supra de eodem Christo Domino dixit: *Non tardat, sed patienter agit propter vos, nolens aliquos perire, sed omnes ad poenitentiam reverti*. Igitur & hæc pars ad animandum fideles pertinet, ne tædio frangantur ob diutinam moram adventus Domini: sed persuasum habeant in ea dilatione suam positam esse salutem.

SICUT ET CHARISSIMUS FRATER NOSTER PAULUS SECUNDUM DATAM SIBI SAPIENTIAM, SCRIPSIT VOBIS. Cur velut ex abrupto ad Apostoli Pauli mentionem Petrus divertat, infra dicemus. *Fratrem* vocat eum, vel communi nomine Christianorum, vel potius fratrem, quia Coapostolum, id est, Apostolici muneris socium atque collegam: quippe eo nomine dignissimum; ut qui in Evangelio plus omnibus laborasset, 1. Cor. 15. Dicens autem, *secundum datam sibi sapientiam scripsit vobis*, tam ipsum quam ejus epistolas laudat à sapientia, qua in eis scribendis sit usus: ac nihilominus eandem sapientiam refert in Deum datorem. *Sapientiam* intellige sublimen divinatorum mysteriorum notitiam, quæ utique in Paulo excelluit, qui Evangelium suum acceperat *per revelationem Jesu-Christi*, Gal. 1. Et *raptus in paradysum* audivit arcana verba, quæ non licet homini loqui, 2. Cor. 12.

Hoc exemplo Petri monemur ita laudare homines laude dignos, ut tamen omne quod in eis laudabile est, in Deum referamus authorem. Ubi interim observare est admirabilem candorem ac sinceram modestiam pectoris Apostolici in Petro; qui reprehensus aliquando à Paulo, tamen & ipsum *charissimum fratrem* appellat, & epistolas ejus commendat, inter quas & illa est in qua ipse reprehensio continetur atque defenditur; ea nempe quæ scripta est ad Galatas. De qua re locus est insignis apud Gregor. in hom. 18. *f. per Ezech.* Meminit & Beda præclare in cōment.

Sed & illud in Petro observatu dignum ac laudabile est, quod cum esset princeps Apostolorum, qui doctrinam suam hauserat partim ex ore Christi Salvatoris familiariter cum Apostolis colloquens, partim ac plenius ex illapsu Spiritus S. in die Pentecost. non tamen dedignatus fuerit Pauli Apostolorum novissimi legere epistolas; fortè & ex iis aliquid discere.

Quæritur quam Pauli epistolam indicet Petrus dicens: *Scripsit vobis*, id est, Judæis. Nam ad Judæos fi-

deles utramque Petri epistolam scriptam esse, satis suis locis arbitror me demonstrasse. Beda refert hoc ad omnes epistolas Pauli, quas ad ecclesias scripsit: *Quia etsi Paulus, inquit, ad quasdam specialiter scripsit ecclesias, omnibus tamen generaliter quæ per orbem sunt, quæque unā catholicam faciunt, scripsisse probatur ecclesiis*. Sed obstat huic intellectui, quod Petrus subjungit; *sicut & in omnibus epistolis*: utique significans ad istos Paulum specialiter scripsisse. Et id Petrum velle, existimant alii plerique: quorum Oecumenius, quem recentiores quidam sequuntur, epistolam ad Romanos significari putat. Hanc enim ad Judæos æquæ ac gentiles, qui Romæ erant & in Christum crediderant, scriptam fuisse, non est dubium: quemadmodum ostendimus in ejus epistolæ argumento.

Si quæras ubi in ea epistola habeantur, de quibus ait Petrus, *Sicut & Paulus scripsit vobis*: proferunt illud capituli. 2. *An divitias bonitatis ejus & patientiæ & longanimitatis contemnis? Ignoras quoniam benignitas Dei ad poenitentiam te adducit?* Hoc quippe, ut cætera ejusdem capituli ad Judæos propriè dictum fuit: idque simile esse volunt cum eo quod Petrus proximè dixit: *Et Domini nostri longanimitatem salutem arbitremini*. Unde & locus ille Pauli huc ad marginem in codicibus impressis annotatus habetur. Illud quoque quod Petrus dixerat: *Satagite immaculati & inviolati inveniri*, referunt ad verba Pauli in eadem epistola capite 12. *Obsecro vos ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem*. Quamvis & alibi Romanos ad vitæ puritatem hortatur. Denique in eam epistolam maximè quadrare dicunt hoc quod Petrus subjungit; *In quibus sunt quedam difficulta intellectu, quæ docti & instabiles depravant*.

At verò aliorum sententia est epistolam ad Hebræos à Petro significatam esse. Non enim aliam specialiter ad Judæos scripsit Paulus. Nec laborant in designandis locis ad quæ Petrus respicit, dicens: *Sicut & Paulus scripsit vobis*. Talia namque potissimum haberi cap. 10. & sequentibus usque ad finem; in quibus multus est in exhortando suos Hebræos ad retinendam fidem & spem promissorum cælestium; propositis etiam longa serie sanctorum Patrum exemplis. Quamvis & in prioribus epistolæ partibus eam rem agat, per intervalla; ut cap. 3. 4. & 6. Siquidem & secundum Græcos interpretes in ea epistola illud agitur præcipuè, ut Græcorum languentes animi excitentur ad fidei perseverantiam, certamque expectationem bonorum quæ per Christum promissa, atque in futurum reposita sunt. De his ipsis autem loqui Petrum, liquido constat ex iis quæ præcedunt, *Novos, inquit, celos & novam terram secundum promissam ipsius expectamus*. Et iterum: *Propter quod charissimi hac expectantes, satagite, &c.* Quin & illud à quo cœperat de adventu Domini patienter expectando differere, cum ait, quosdam dicere: *Ubi est promissio adventus ejus?* an non planè convenit cum eo quod ad Hebræos in fine capituli 10. dicitur; *Patientia vobis necessaria est, ut voluntatem Dei facientes, reportetis promissionem? Adhuc enim modicū aliquantulumque, qui venturus est veniet, & non tardabit, &c.*

Sed in re manifesta non immoror. Certè patet ex his, quantò sit probabilius, epistolam ad Hebræos à Petro designatam, quam ullam aliam: nec quicquam momenti habere, quæ pro epistola ad Romanos allata sunt. Nam quod ex cap. 2. proferebatur de patientia & longanimitate Dei, id Paulus increpando dicit, longanimitatem Dei intelligens, qua differt justum iudicium in peccatores. Petrus autem loquitur exhortando & consolando, longanimitatem intelligens, qua Christus Dominus adventum suum differt, promissa præmia redditurus electis. Locus autem de vitæ puritate communis est omnibus Pauli epistolis.

Iam nec verisimile est, Petrum dicentem *Sicut & Petrus scripsit vobis*, agere de una aut altera senten-

Sententia
Beda.

Aliorum
sent. proba-
bilior.

Nota, quomodo laudandi homines laude digni, nempe ut quod in eis laudatur, in Deum referatur.

Dabium,

Paulina, sed de totius epistolæ aut magnæ partis ejus argumento. Nec verò pro diversa sententia facit, quod in epistolam ad Romanos maximè quadrare videatur illud: *In quibus sunt quedam difficilia intellectu*, &c. Non enim hoc dicit Petrus de iis quæ ad Judæos scripsit Paulus; ut facilè est attento lectori animadvertere: sed de epistolis Pauli in genere, de quibus præmiserat, *Sicut & in omnibus epistolis*.

Obiectio
contra sen-
tentiam pro-
babiliorem.

Sed adhuc obijciunt, & dicunt Petrum scripsisse suas epistolas ad Judæos advenas dispersionis Ponti, Galatiæ, &c. quæ erant regiones Asiæ minoris, à Judæa procul distitæ; Epistolam vero quæ dicitur ad Hebræos, propriè dirigi ad eos qui Hierosolymam & Judæam incolebant; sicut & ipsi ostendimus in *prolegomenis illius epistolæ*: & proinde quod Petrus dicit de Paulo, *scripsit vobis*, de epistola ad Hebræos intelligi non posse, ut quæ non ad illos quibus hoc dicitur, scripta sit, sed ad alios.

Respons.

Verum hujus argumenti non est difficilis solutio. Non enim sensus est, *Scripsi vobis*, in illa dispersione positus, de qua in inscriptione prioris epistolæ: Alioqui nec epistola ad Romanos poterit intelligi; quod tamen isti volunt qui movent hanc objectionem: sed *vobis*, id est, genti vestræ. Nam quia peculiarem ad Judæos epistolam scripserat Paulus, & quidem de materia quæ ad omnes Judæos fideles pertineret, ideò supponit Petrus, illam ab eis ad quos missa fuerat, communicatam cæteris. Adde, quod etsi prior epistola Petri scripta fuerit ad Judæos dispersionis Ponti, Galatiæ, &c. non tamen necesse est hanc secundam intelligi præcisè scriptam ad eosdem; quum illud, *Hanc ecce vobis secundam scribo epistolam*, ita referri possit ad eandem gentem; ut tamen non ad eundem locum propterea referatur, sed ad Judæos ubilibet morantes.

Epistolæ ad
Hebr. aucto-
rem esse Pau-
lum.

Ut igitur concludam, ex iis quæ dicta sunt, admodum mihi probabile sit Apostolum Petrum hic denotare epistolam ad Hebræos scriptam. Ex quo jam consequens est, id quod controverterunt nonnulli, illius epistolæ Paulum esse auctorem. Id quod aliis etiam rationibus astruere conati sumus, in *proleg. epist. ad Hebræos*.

16. SICUT ET IN OMNIBUS EPISTOLIS. Erasmus vertit, *In omnibus ferè epistolis*; videlicet addita de suo particula *ferè*. Non enim verisimile est, omnes Pauli epistolas sine exceptione, Petrum hic comprehendere voluisse, sed pleræque, maximè quæ scriptæ sunt ad ecclesias. Quamquam textui non erat addendum *ferè*; sed expolitoribus annotandum oportebat relinquere. Porro non est hic supplendum *scripsit vobis*, quod constat falsum esse: sed absolutè *scripsit*; vel illud totum, *secundum datam sibi sapientiam scripsit*. Quid autem scripserit, indicat hoc quod sequitur.

LOQUENS IN EIS DE HIS. Nempe; de quibus ego vos intruxi & admonui, id est, de Christi adventu & promissis ejus fideliter & patienter expectandis; & de fugiendis errorum magistris, qui à veritate doctrinæ semel traditæ, præsertim ejus quæ est de fide & bonis operibus, avocant fideles. Horum enim capitum doctrina sparsa est per omnes aut ferè omnes epistolas Paulinas.

Dubitant autem nonnulli an omnes epistolæ Pauli quas habemus, jam tunc scriptæ fuerint, priusquam hæc scriberet Petrus. Sed non magna ratio est dubitandi. Nam Petrus hæc scripsit morti vicinus, ut patet ex capite 1. hujus epist. Paulus autem, qui Petro fuit in morte socius, suas epistolas etiam postremas scripsit multò ante; quemadmodum ostendimus ad illud 2. Tim. 4. *Tempus resolutionis meæ instat*; excepta tamen epistola ad Hebræos. Sed & hanc scriptam fuisse priusquam Petrus hæc scriberet, ex supradictis satis intelligitur; & cur dubitetur, rationem non video.

IN QUIBUS SUNT QUEDAM DIFFICILIA INTELLECTU. *In quibus*; alii tollendæ ambiguitatis causa, *Guil. Estii Tom. III.*

vertunt, *inter quæ*. Nam Græcè est *ἐν οἷς*, quod non potest ad epistolas referri; quarum, ut Latinis, ita & Græcis, genus est fœmininum: sed referendum ad ea quæ epistolis continentur, quasi dicat: *In quibus ab eo scriptis sunt quedam difficilia*, &c. Subjungit enim, *Sicut & cæteras Scripturas*. Quidam volunt *ἐν οἷς* positum pro *ἐν αἷς*: aut certè scribarum incuria irrepsisse o pro a. Nam & à Roberto tres codices annotantur, in quibus scriptum fuerit *ἐν αἷς*. Quæ si vera est lectio (quod tamen non facile affirmatim) facilius est Commentarius.

Porro locus hic evidens est adversus sectarios, doctes Scripturam sacram ubique facilem esse & omnibus intellectu perviam. Nam apertissimum est hoc Petri testimonium, in iis quæ scripsit Paulus, esse quedam intellectu difficilia, simul indicans & cæteris scripturis id esse commune, quod & eas, sicut Pauli scripta, depravant homines indocti. Quamquam hoc, tam de Paulinis epistolis, quam de cæteris scripturis, etsi Petrus non diceret, res tamen ipsa clamat, eas plerisque locis ad intelligendum difficilimas esse. Quod non solum nostra ab hæreticis dissensio comprobatur; verum maximè ipsorum de scripturæ sensibus assidue inter se digladiantium pugna mea.

QUÆ INDOCTI ET INSTABILES DEPRAVANT. *Indocti*, Græcè *ἀνοήτοι*, quod etiam Latinè reddi potest, *indociles*, discere nolentes. Tales sunt omnes hæretici; nolunt enim audire ecclesiam, quæ sola columna est & firmamentum veritatis, 1. Tim. 3. Unde & *instabiles* sunt, id est, sine firmamento. Nam *instabiles* dicit, non vagos & inconstantes; sed *infirmos* seu *parum firmos*, ut vertit Erasmus. Id enim sonat Græca vox *ἀσθενέστες*, quæ & usus Apostolus cap. super. v. 14. Significantur autem, qui fidei firmitatem & (ut ait Dominus Lucæ 8.) *radices non habent*. Ex quo deinde sequitur instabilitas & inconstantia doctrinæ. *Depravant*, Græcè *συνεβήθη* *torquent*, *detorquent*. Non enim sentit eos corrumpere seu fallere scripturas, quod fit addendo, aut demendo aliquid (quamvis & illud ab hæreticis non rarò factum fuerit olim, hodieque fiat) sed in pravos sensus vertendo & contorquendo, vim eis inferre, qui mos est omnium hæreticorum; præsertim sibi intelligendi difficultatem adfert obscuritas. Quod adeò verum, ut nulla fuerit hæresis tam absurda, quæ non ex scripturis sibi patrocinium assumeret.

SICUT ET CÆTERAS SCRIPTURAS. Hac parte (quod benè notandum est) Petrus canonizat, ut ita loquar, id est, in canonem sacrarum scripturarum ascribit atque canonicas facit epistolas Pauli. Dicens enim, *sicut & cæteras scripturas*; utique significat se etiam illas in scripturarum numero habere. De sacris autem scripturis eum loqui, in confesso est. Nec aliquas: sed omnes ejus epistolas comprehendit, etiam illam quæ ad Hebræos scripta est: ut intelligi potest ex supra dictis. AD SUAM IPSORUM PERDITIONEM. *Suam* Græcè *proprium*. Non causa finalis significatur, sed eventus & sequela. Detorquebant enim scripturas ad falsa & perversa dogmata: quæ tam eos, quam eorum discipulos adducebant in interitum ac mortem æternam.

Jam ut intelligamus quæ fuerint illa dogmata: sciendum est, ut annotant omnes penè interpretes, Petrum verbis illis proximè expositis; *In quibus sunt quedam difficilia intellectu*, quæ indocti & instabiles depravant ad suam ipsorum perditionem, respicere ad doctrinam Pauli, quæ docuit non ex lege neque ex operibus hominem justificari: sed gratis per fidem Jesu Christi. Hinc enim colligebant, opera bona non esse ad salutem necessaria. Quæ etiam Simonianorum hæresis fuit: ut testatur Epiphanius & Theodoretus. Doctrina vero illa Pauli quam dixi, præcipuè traditur in epistola ad Romanos: tametsi & in aliis ejusdem Pauli epistolis continetur; ut in ea quæ ad

Obf. contra
sectar. scri-
pturam sa-
cræ non ita
facilem esse,
& omnibus
perviam, ut
ipsi volunt.

Nulla hære-
sis unquam
tam absurda,
ut non ex
scripturis sibi
præsidium
quereret.

Galatas scripta est, & sparsim in epistolis ad Ephesios, ad Philippeneses, & ad Colossenses. Illuc autem Petrum respicere, primum ex eo probatur, quia in epistolis Paulinis vix aliud est, quod æquè possint homines libertatem ac desideria carnis amantes (quales hoc & præcedenti capite Petrus descripsit) ad momentum suarum cupiditatum ac defensionem sui erroris trahere. Quod & hoc sæculo fecerunt Lutherani.

Deinde, quia Jacobus Apostolus in sua epist. cap. 2. manifestè significat, ea perversa opinione quosdam imbutos fuisse, ut fidem ad iustitiam & salutem sufficere putarent absque bonis operibus. Quam & graviter oppugnat. Scribit autem & ipse ad eosdem ad quos Petrus, id est, ad duodecim tribus quæ erant in dispersione. Verùm Jacobus quidem tacuit occasionem erroris, quam expressit Petrus; videlicet fabricatam ex epistolis Paulinis. Quemadmodum è diverso Petrus tacuit ipsam doctrinam erroneam, quam expressit Jacobus. Unde, mutua collatione, quæ ab utroque scripta sunt illustrantur.

Huc pertinet quod Augustinus docet epistolas catholicas quatuor Apostolorum adversus prædictum errorem, quem ex epistolis Pauli perperam intellectis volentes hauserant quidam, conscriptas fuisse. Id habet libro de fide & oper. cap. 14. & de gratia & lib. arb. cap. 7. Vide quæ de ea re diximus in præfat. super epist. catholicas. Accedebat autem ad erroris occasionem, doctrina de electione & reprobatione: quam similiter, ac præcipuè in epistola ad Romanos, tradidit Paulus. Nam & per illam excludi videbantur opera à negotio nostræ justificationis. Quamquam & ipse Paulus adversus huiusmodi depravatores vigilavit; non solum exhortando fideles ad bona opera, tamquam ad salutem necessaria; quod facit in omnibus epistolis: verum etiam errori malè suam doctrinam intelligentium, obviando. Cum enim dixisset ad Rom. 5. *Ubi abundavit delictum, superabundavit gratia*: mox initio capitis sequentis, pravo intellectui occurrit, dicens; *Quid ergo dicemus? Permanebimus in peccato, ut gratia abundet? Absit*, &c. Sed & cap. 3. resistit iis qui doctrinam ipsius calumniabantur, tamquam diceret, *Faciamus mala ut veniant bona*. Quorum, inquit, damnatio iusta est.

17. VOS IGITUR FRATRES, PRÆSCIENTES, CUSTODITE. Conclusio est epistolæ qua admonet, ut ab impostoribus, de quibus multa superius, sibi ca-

veant. In Græco non est, *fratres*, sed ἀγαπῆται, dilecti. *Præscientes*, id est, jam à nobis satis præmoniti & instructi de cavendis erroribus & errorum magistris. *Custodite Græcè* φυλάσσετε, *custodimini*, *custodite vos ipsos*: cavete, ut bene vertit Erasimus. Sic usurpatur etiam Act. 21. ubi nos legimus: *ut abstineant se ab idolis immolato*, &c.

NE INSIPIENTIUM ERRORE TRADUCTI EXCIDATIS A PROPRIA FERMITATE. Græcè: *Ne iniquorum*, seu *nefariorum errore simul abducti*, &c. Vocat ἀθέτους, *nefarios*, qui nullo jure, nullisque legibus in ordine retineri possunt, sed omnia volunt sibi licere. Quod aptissimum est epitheton eorum qui sectas faciunt & errores seminant. Cavete, inquit, ne vos quoque erroneis istorum doctrinis unâ cum aliis, quos jam perverterunt, abducti & involuti, excidatis à vestra firmitate fidei, quam Apostolorum edocti magisterio hætenus tenuistis. Ostendit hic locus, ut alii multi, fidem Christianam amitti posse. Quod argumentum Calvinus dum solvere conatur hic & alibi, suamque statuere fidei securitatem, quam vocat, meras nebulas offundit lectori: quas ipsa per se lux veritatis satis discutit.

18. CRESCITE VERO IN GRATIA ET IN COGNITIONE DOMINI NOSTRI ET SALVATORIS JESU CHRISTI. *Crescite*, id est, dare operam ut crescat in gratia, &c. quod sit studio bonorum operum. Per hæc enim tam gratiæ, quam fidei comparatur augmentum. *Gratia Christi Domini & Salvatoris* intelligitur ea qua nos Patri, sibi que gratos efficit, constituit & conservat. Eiusdem *Christi Domini cognitionem* vocat, qua eum & ejus mysteria cognoscimus nunc per fidem, in futuro sæculo cognituri per speciem. Idcirco non dixit *in fide*, sed usus est generali vocabulo γνώσις, id est, *cognitionis*. Et observa, B. Petrum claudere epistolam iisdem penè verbis quibus usus fuerat in salutatione, quæ talis erat: *Gratia vobis & pax multiplicetur in cognitione Dei & Christi Jesu Domini nostri*; ut sic aptè postrema primis respondeant.

IPSI GLORIA ET NUNC ET IN DIEM ÆTERNITATIS. AMEN. Clausula est doxologica, qua significat Christo Salvatori nostro glorificationem deberi in hoc sæculo & in futuro: quod vocat *diem æternitatis*, quia tota æternitas una dies est. Et hic ergo significatio est divinitatis Christi: Nam huiusmodi clausula Deo, tamquam ipsi propriæ, passim ascribi solent.

Obs. contra hæc. fidem Christianam amitti posse, adeoque tuere fidei securitatem, quam Calvinus statuitur nititur.

IN EPISTOLAM

B. JUDÆ APOSTOLI

P R Æ F A T I O.

De Auctore
hujus episto-
læ.

ULTIMA Catholicarum eademque brevissima (nam secunda & tertia Joannis propriè Catholicæ non sunt) est epistola Judæ Apostoli; qui frater fuit Jacobi, cujus est inter Catholicas prima. Nam & Lucas Evangelii sui cap. 6. & Act. 1. *Judam Jacobi* appellat, & ipse se in fronte epistolæ, *fratrem Jacobi* nominat; ejus scilicet Jacobi, quem Paulus Galat. 1. fratrem Domini vocat: ut proinde & Judas *frater Domini* vocari potuerit; quemadmodum & vocatus fuit à Judæis dicentibus de Christo, *Nonne mater ejus dicitur Maria: & fratres ejus Jacobus & Joseph & Simon & Judas?* Matth. 13. & Marc. 6. *fratres* utique cognatione. Fuit autem Judas trinomius: quoniam & Thaddæus vocatur, Matth. 10. & Marc. 3. & Lebbæus, ibidem apud Matthæum juxta textum Græcum & Syriacum. *Lebbæus*, inquit, *qui cognominatus est Thaddæus*. Lebbæus autem Hebræis *corculum* significat.

De hac Epistola, num inter scripturas sacras esset recipienda, dubitatum aliquando

De auctori-
tate hujus
Epistolæ.

fuisse; testantur Eusebius *libro 2. histor. Ecclesiast. cap. 22. & lib. 3. cap. 19.* & Hieron. *in cata- log. de Juda Apostolo.* Causam cur dubitatum fuerit, hanc adfert Hieronymus, *quia de li- bro Enoch, qui apocryphus est, in ea assumitur testimonium.* Addunt alii de Archangeli Michaë- lis altercatione cum diabolo. Nam & illud ex apocrypho sumptum videri potest. Verum hæc ratio quàm parum firma sit ad infirmendam epistolæ auctoritatem, ostendemus in tractatione dicti testimonii. Sanè Eusebius ipse, priori loco *jam citato*, affirmat ista quo- rundam dubitatione non obstante, hanc epistolam cum reliquis, quæ Catholicæ vocan- tur, in quàm plurimis ecclesiis publicè receptam & approbatam esse. Qui *lib. 6. cap. 11.* refert Clementem Alexandrinum *in libris hypotyposeon*, ut in alias scripturas, ita & in episto- lam Judæ breves scripsisse explicationes; quæ & hodie exstant.

Agnoscent autem ut canonicam scripturam antiquissimi scriptores: Tertullianus *libro. de habitu muliebri cap. 3.* Et Origenes *homilia 7. super Josue*, Citat quoque Hieron. sub no- mine Judæ Apostoli scribens *in Jeremia cap. 29. & Ezech. 32.* ac sub nomine Judæ fratris Ja- cobi, in *Ezech. 18.* Citant & alii passim ejusdem ætatis ac sequentium, tam Græci scriptores quàm Latini, tamquam epistolam sacræ & indubitatæ auctoritatis. Et quicumque texue- runt catalogum librorum canonicorum, hanc epistolam intexunt. Ut Innocentius primus, Galasius primus, Athanasius, Augustinus, Isidorus: & Synodi tam particulares quàm uni- versales; Laodicæna, Carthagenensis 3. Florentina, Tridentina. Denique & hodie reci- pitur ab omnibus, etiam sectariis; saltem plerisque: Licet à Lutherò & Anabaptistis, nec- non à Centuriatoribus in dubium rursus fuerit vocata. Cur autem in Syriaco textu non habeatur; causam reddidimus in *prolegomenis 2. epist. B. Petri.*

Argumentū
Epistolæ.

Convenit argumentum hujus epistolæ cum iis quæ B. Petrus scribit in secunda epistola, præsertim cap. 2. & initio tertii. Nam quæ hic scribuntur, adeò cum illis similia sunt, ut hujus author S. Judas ea non solum legisse videatur, verum etiam, partim contrahendo, partim extendendo, partim iisdem vocibus & sententiis utendo, imitatus fuisse. Quod igitur de illius epistolæ argumento dictum est, etiam ad hanc referendum; Scripta est enim, perinde ut illa, generaliter quidem propter exhortandos fideles ad fidei perseve- rantiam & studium bonorum operum, adversus eos qui fidem jactabant sine operibus (quod argumentum esse epistolis omnibus catholicis commune, docuimus in earum pro- legomenis) specialiter autem esse, tam contra Nicolaitas, quorum mentio est in Apocalypsi, quàm contra sectam impurissimam Simonis magi, quæ (tametsi magistro jam extincto) canceris in morem latius serpebat, & propagabatur in nova germina. Quò pertinet, quod dicit eos *Dei gratiam transferre in luxuriam*; quodque vocat *illosos secundum deside- ria sua ambulantes in impietatibus*. Scripsit autem Judas, ut rectè censer Oecumenius post mortem aliorum Apostolorum: Simonianis jam liberè turpitudinem suam exercentibus. Nam Apostolorum, tamquam præcessorum qui vita jam exceßerint, meminit *versu 17.* potissimum intelligens Petrum, Paulum, Jacobum. Nam Joannes adhuc vivebat. His consentanea scribit Epiphanius in hæresi Gnosticorum, quorum in Simone exstitit origo. Nam post commemoratas illius Sectæ monstruosas & infandas libidines, tandem infert: *Quare de his commotus Spiritus sanctus, in Apostolo Juda ait: Quæcumque naturaliter tanquam muta animalia norunt, his corrumpuntur*, &c. Porro verisimile est ad eosdem scriptam esse, ad quos scripsit B. Petrus, id est, ad eos precipuè qui ex circumcisione crediderant. In- nuit hoc, cum dicit: *Memores estote verborum quæ prædicta sunt ab Apostolis Domini nostri Jesu Christi: qui dicebant vobis, quoniam in novissimo tempore venient illosos*, &c. Hoc enim prædi- xit Petrus 2. *epist. 2.* quem ad Judæos utramque epistolam scripsisse, suis locis ostendimus. Idipsum indicant illa verba, *versu 5. Commonere autem vos volo, scientes semel omnia.* Nam id aptissimè Judæis dicitur, à prima ætate imbutis cognitione historiæ sacræ.

EPISTOLA B. JUDÆ APOSTOLI.

1. **J**udas Jesu Christi servus, frater autem Jacobi, his qui sunt in Deo Patre dilectis, & Christo Jesu conservatis, & vocatis: 2. Misericordia vobis, & pax, & charitas adimpleatur. 3. Charissimi omnem sollicitudinem faciens scribendi vobis de com- muni vestra salute, necesse habui scribere vobis: deprecans supercertari semel traditæ sanctis fidei. 4. Subintroierunt enim quidam homines (qui olim præscripti sunt in hoc judicium) impii, Dei nostri gratiam transferentes in luxuriam, & solum Dominatorem & Dominum nostrum Jesum Christum negantes. 5. Commonere autem vos volo, scientes semel omnia, quo- niam Jesus populum de terra Egypti salvans, secundò eos, qui non crediderunt, perdidit: 6. Angelos verò, qui non serva- verunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium, in judicium magni diei, vinculis æternis sub caligine re- servavit. 7. Sicut Sodoma, & Gomorra, & finitimæ civitates simili modo exornatæ, & abeuntes post carnem alteram, factæ sunt exemplum, ignis æterni poenam sustinentes. 8. Similiter & hi carnem quidem maculant, dominationem autem spernunt, majestatem autem blasphemant. 9. Cum Michaël Archangelus cum diabolo disputans altercaretur de Moyfi cor- pore, non est ausus judicium inferre blasphemæ: sed dixit: Imperet tibi Dominus. 10. Hi autem, quæcumque quidem ignorant, blasphemant: quæcumque autem naturaliter, tanquam muta animalia, norunt, in his corrumpuntur. 11. Væ il- lis, quia in via Cain abierunt, & errore Balaam mercede effusi sunt, & in contradictione Core perierunt. 12. Hi sunt in epulis suis maculæ, convivantes sine timore, semetipsos pascentes, nubes sine aqua, quæ à ventis circumferuntur, arbores autumnales, infructuosæ, bis mortuæ, eradicatæ; 13. fluctus feri maris, despumantes suas confusiones; sidera errantia: qui- bus procella tenebrarum servata est in æternum. 14. Prophetavit autem & de his septimus ab Adam Enoch, dicens: Ecce venit Dominus in sanctis millibus suis: 15. facere judicium contra omnes, & arguere omnes impios de omnibus operibus im- pietatis eorum, quibus impie egerunt, & de omnibus duris, quæ locuti sunt contra Deum peccatores impii. 16. Hi sunt ver-

Guil. Estii Tom. III.

H H h h h iij

Nu. 14. f. 37.

Zach. 3. a. 2.

Gen. 4. b. 8.

Nu. 22. d. 23.

Nu. 16. a. 1.

2. Pet. 2. d. 17.

Apoc. 1. b. 7.

Psal. 16. c. 10.

1. Tim. 4. a. 1.

muratores querulosi, secundum desideria sua ambulantes, & os eorum loquitur superba, mirantes personas quæstus causa. 17. Vos autem charissimi, memores estote verborum, quæ prædicta sunt ab Apostolis Domini nostri Jesu Christi: 18. qui dicebant vobis, quoniam in novissimo tempore venient illudores, secundum desideria sua ambulantes in impietatibus. 19. Hi sunt, qui segregant semetipsos: animales, Spiritum non habentes. 20. Vos autem charissimi, superedificantes vosmetipsos sanctissimæ vestræ fidei, in Spiritu sancto orantes. 21. vosmetipsos in dilectione Dei servare, expectantes misericordiam Domini nostri Jesu Christi in vitam æternam. 22. Et hos quidem arguite judicatos: 23. illos vero salvate, de igne rapientes. Aliis autem miseremini in timore: odientes & eam, quæ carnalis est, maculatam tunicam. 24. Ei autem, qui potens est vos conservare sine peccato, & constituere ante conspectum gloriæ suæ immaculatos in exultatione in adventu Domini nostri Jesu Christi, 25. soli Deo Salvatori nostro, per Jesum Christum Dominum nostrum, gloria, & magnificentia, imperium & potestas ante omne sæculum, & nunc, & in omnia sæcula sæculorum, Amen.

S U M M A R I U M.

Confirmat Apostolus Judas fideles contra hereticorum deceptiones, per scripturas figurales, & similitudines naturales: atque fideles in veritate confirmat.

JUDAS JESU CHRISTI SERVUS. Ad eundem ferè modum Jacobus exorsus est, *Dei & Domini nostri Jesu Christi servum* se nominans. Igitur uterque Jesu Christi servum sese scribit, ratione muneris Apostolici, in quo pro Christo legatione fungentes fideliter ei serviebant.

FRATER AUTEM JACOBI. Ab aliis qui eodem nomine vocabantur, sese discriminat, Jacobi fratrem sese nuncupans. Erat enim Judæ nomen apud Judæos frequens. Verum maximè sic se cognominat, quia Jacobus inter Apostolos Domini permagna erat autoritatis, præsertim apud Judæos; ut liquet ex *Actis Apostol.* cap. 12. 15. & 21. necnon ex historia passionis ejus ab Hegesippo descripta, referente Eusebio *lib. 2. historia cap. 22.* Nam & Paulus *Galat. 1.* peculiariter eum appellat fratrem Domini: & *cap. 2.* numerat eum inter eos qui videbantur columnæ esse. Faciebat igitur nominis ejus expressio ad conciliandam autoritatem huic epistolæ, tamquam scriptæ à fratre tanti inter Apostolos viri. Qua in re etiam modestia commendanda est Beati Judæ, qui fratrem ut se majorem honoraverit, ab ejus nomine petita suæ epistolæ commendatione. Ex quo denique probabile fit, licet nonnulli dissentiant, fratrem fuisse Jacobi germanum.

HIS QUI SUNT IN DEO PATRE DILECTIS, ET CHRISTO JESU CONSERVATIS, ET VOCATIS. Græca sic perspicuè reddi possunt: *Iis qui in Deo Patre sanctificati sunt, & Jesu Christo servati, vocatis.* Ut ordo sit: *Vocatis, nempe iis qui in Deo patre sanctificati sunt, & Jesu Christo servati:* subaudi, scribit hanc epistolam. Nam *vocatis*, Græcè *κατακλημένοι*, nomen est, non participium; ac si dicas, *vocaticii*. Quod cum non adverteretur, adjecit aliquis copulam &, tamquam deesset: cum ea sensum adeo non explicet, ut magis obscuret. Est enim sensus, scribi hanc epistolam *vocatis*, id est, fidelibus, qui nimirum in Deo patre, tamquam, omnis sanctitatis autore & principio, sanctificati sunt; & à Jesu Christo, qui eos redemit ab eodem Deo Patre, servati & custoditi; ne à deceptoribus seducti pereant: ipso filio testificante, Joan. 6. *Hæc est voluntas ejus qui misit me Patris, ut omne quod dedit mihi, non perdam ex eo, sed resuscitem illud in novissimo die.* Et cap. 10. loquente de ovibus suis: *Nemo rapiet de manu Patris mei.* Unde & Patri gratias agens, Joan. 17. dicit: *Quos dedisti mihi custodiri: & nemo ex eis perit.* Scribit enim hæc Judas tamquam electis; quemadmodum & Petrus in prima epistola; *Electis advenis, &c.*

Quamvis enim inter eos quibus scripserunt Apostoli suas epistolas, essent quidam non electi: tamen non scribebant nisi propter electos; propter quos omnia se sustinere proficitur Paulus 2. *Tim. 2.* Dicit autem, *sanctificatis*, ut hujus beneficii mentione revocet eos ac deterreat ab immunditiis scholæ Simonianæ. Notandum in quibusdam Græcis codicibus pro *ἡγιασμένοις*, *sanctificatis*, legi *ἡγιασμένοις dilectis*; quo modo legisse videtur noster interpres, atque etiam legit Oecumenius. Verum altera lectio, quam

expoui, videtur esse sincerior, utpote scribentis instituto magis accommodata. Quod verò quidam annotant, enallagen esse præpositionis ἐν pro *in*, *Deo Patre*, id est, *à Deo Patre sanctificatis*; non multum habet momenti: quum potius ad Hebraïsmum referenda sit hujusmodi locutio.

2. MISERICORDIA VOBIS ET PAX ET CHARITAS ADIMPLEATUR. Sancta & verè Apostolica salutatio. *Adimpleatur*, Græcè *πληθυνέντι*, *multiplicetur*. Quod idem verbum legitur apud Petrum in utraque epistola: licet in secunda verterit interpres, ut hoc loco, *adimpleatur*. Unde nonnulli suspicantur eum in Græco legisse *πληθυνέντι*; sed nullis suffragantibus exemplaribus. Ex hac epistola & duab. Petri, discimus quomodo supplendæ salutationes Paulinæ, in quibus verbum non exprimitur. *Misericordiæ* nomen hoc loco videtur idem valere quod apud Paulum & Petrum in salutationibus nomen *gratiæ*: quæ propterea rectè vocatur misericordia, quia miseris & indignis datur, quales omnes sumus ex Adam geniti. De *gratia & pace* vide quæ diximus ad similem salutationem 1. *Pet. 1.* & *Rom. 1.* His duabus tertiam addit *charitatem*, quæ misericordiæ effectus est & causa pacis; sive charitatem intelligas qua Deus a nobis diligitur, sive qua diligunt homines se mutuo. Nam hæc pacem inter homines; illa pacem nobis cum Deo conciliat.

Non absurdè quidam in his tribus misericordia, pace & charitate, Trinitatis mysterium intimatum existimant: ut *misericordia*, Patri, qui Pater misericordiarum appellatur, 2. *Cor. 1.* *Pax* Filio; *Ipse enim est pax nostra*, Eph. 2. *Charitas* Spiritui S. per quem *charitas Dei diffusa est in cordibus nostris*, &c. *Rom. 5.* per quamdam appropriationem tribuatur.

3. CHARISSIMI, OMNEM SOLICITUDINEM FACIENS SCRIBENDI VOBIS DE COMMUNI VESTRA SALUTE, NECESSE HABUI SCRIBERE VOBIS. Sollicitudinem, Græcè *σπουδήν*, *studium, diligentiam*. Hoc exordio causam exponit, qua ad scribendum fuerit impulsus. Ea est respectus & cura communis salutis. Nam in Græco *vestra* non additur. Significat autem salutem de qua, vel pro qua conservanda ac promovenda scripturus est, sibi cum illis, adeoque omnibus electis, esse communem: quomodo disertè *communem hanc salutem* interpretatur Beda.

Potest hic locus, ut annotat Erasmus, bifariam accipi: Vel hoc sensu, Non solum mihi fuit summum studium scribendi ad vos de communi salute, verum etiam necessitas scribendi fuit, nempe propter ea quæ sequuntur. Vel sic: Cum esset mihi mirum studium scribendi vobis de communi salute, non potui non obsequi huic meo studio & desiderio. Posteriolem hunc sensum amplectitur Erasmus in sua translatione, dum paraphrasticè vertit hoc modo: *Dilecti tantum mihi studium fuit scribendi ad vos de communi salute, ut non potuerim non scribere vobis.* Verum re propius inspecta, videbitur prior sensus esse potior: quem & Sasboldus antepont: ut duo sint membra distincta; per se vehementer esse propensum ad scribendum, ac necessitate etiam ad id compelli. Sic enim & Paulus loquitur, Philip. 3. *Eadem vobis scribere, mihi quidem non pigrum: vobis autem necessarium.*

DEPRECANS SUPERCERTARI SEMEL TRADITÆ SANCTIS FIDEI. Deprecans, Græcè *παροτρυνών*,

Modestia
B. Judæ.

quod alii vertunt, *Exhortans*. Et *supercertari* Græcè, ἐπαρτυρίζειν, quod melius activè transfertur, *supercertare*: quomodo legitur in quibusdam manuscriptis; nisi fortè (quod F. Lucas suspicatur) verbo *supercertari*, usus est interpres ut deponente, quemadmodum usurpantur aliquoties *certari* & *decertari*, ab eo qui vertit Sapiientiæ & Ecclesiastici libros; ut Sap. 15. & Ecclesiast. 4. 11. & 38. Cum autem his verbis Apostolus finem consilii sui notet, qui idem est status epistolæ, debet oratio resolvi in hunc sensum; Ut vos adhorter ad certandum ac depugnandum pro fide semel sanctis, id est, ecclesiæ, tradita. Nam ecclesiam (quam sanctam in symbolo profiteamur) sanctorum appellatione designat.

Observe quod ait, *semel tradita*: Nam præter hoc quod dicit *tradita*, non scriptæ, primum indicat fidem semel ab Apostolis acceptam, nullo postea tempore mutandam esse: quod faciebant Simoniani primi hæretici, sed perpetuò mordicusque retinendam, ac pro ea fortiter decertandum. *Deinde*, subindicat id quod Patres docent, fidei nihil addi posse; quia nimirum tota semel tradita sit: instar depositi, quod ita servandum datur, ut nec addi quicquam ei nec auferri debeat. Hinc illud Pauli ad dilectum discipulum, *Depositum custodi*, 1. Tim. 6. & 2. Tim. 1. Quare nec ullæ revelationes quæ fidei addant aliquid, expectandæ sunt aut recipiendæ: sed tantum tenenda & explicanda quæ semel sunt tradita, quod sit etiam per conciliorum decreta contra novas insurgentes hæreses.

4. SUBINTROIERUNT ENIM QUIDAM HOMINES (QUI OLIM PRÆSCRIPTI SUNT IN HOC JUDICIUM) IMPII. Hac narratione jam declarat necessitatem, de qua supra; quæ ipsum ad scribendum impulerit. *Subintroierunt*, Græcè παρενέβησαν. Qua voce significatur latens & furtivus ingressus. Unde quidam vertunt, *obiter subierunt*. Alii, *subreperunt*. Id autem hæreticorum est, obliquis viis ac modis insinuare sese iis quos fallere volunt, ac sub vestimentis ovium tegere lupos rapaces, Matth. 7. Simili vocabulo Petrus usus est 2. epistol. 2. de iisdem loquens de quibus Judas: *Quibus subintroducunt sectas perditionis*; ut in Græco est. Paulus quoque duas ejusmodi voces in eadem oratione conjunxit Galat. 2. *Propter subintroductos falsos fratres, qui subintroierunt explorare libertatem nostram*. Porro textus sic ordinandus est: *Subintroierunt enim quidam homines impii*. Nam cætera parenthesi secludenda sunt: *qui olim præscripti*, &c. *Præscripti*, Græcè προεγγραμμένοι, id est, prius, vel ante scripti. Quod verbum etiam apud Paulum est Rom. 15. *Quæcumque ante scripta sunt, ad nostram doctrinam ante scripta sunt*. Et Gal. 3. *Ante quorum oculos Jesus Christus præscriptus est*.

Dicuntur ergo *præscripti*, de quibus agit Judas, quod de iis aliquid prædictum sit in Scripturis, utique veteris testamenti. Nam quod quidam existimant Judam significare quod Petrus & Paulus de iis scripserint, minus probabile est; propter additum adverbium *olim*, πάλαι, quo significari solet in Scripturis tempus antiquum, & Petrus eadem voce utatur loco memorato & in sententia simili: *Quibus*, inquit, *judicium jam olim non cessat*: Ex quo colligitur, loci præsentis hunc esse sensum: De quibus olim in Scripturis sacris prænuntiatur, quod deventuri essent in hoc iudicium, id est, damnationem, de qua statim locuturus sum. Nam punitiones impiorum quæ leguntur in Scriptura veteris Testamenti, quarum exempla mox commemorat, figuræ fuerunt æternæ damnationis, quæ præparata est hæreticis & omnibus Evangelii contemptoribus.

Potest etiam, quia dicit, *hoc iudicium*, tamquam præsens, intelligi iusta derelictio, qua propter peccata præcedentia permitti fuerunt pati naufragium fidei, & variis errorum fluctibus abripi, ita ut etiam

fierent errorum magistri: tandem iudicium illud gravissimum æternæ damnationis subituri. Nam Deus iudicium suum circa reprobos exercet non tantum in futuro sæculo, sed etiam in præsentem: licet in futuro sæculo (quod est tempus retributionis) exerceat multo manifestius atque severius. Ad iudicium præsentis sæculi pertinet illud Pauli, de quibusdam, *quod bonam conscientiam repellentes, circa fidem naufragaverunt*, 1. Tim. 1. Et quod 2. Thess. 2. dicit de iis *qui charitatem veritatis non receperunt, ut salvi fierent. Ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio: ut judicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati*. Cæterum istorum de quibus nunc agitur, impietatem exponit & probat Judas verbis sequentibus.

DEI NOSTRI GRATIAM TRANSFERENTES IN LUXURIAM. Græcè, ἀποχρησάντες, *lasciviam*. Et sensus est: Qui Evangelium gratiæ Dei nostri per Christum, quo nimirum annunciata nobis est libertas a lege, peccatis, & diabolo; vertunt in occasionem omnis lasciviæ & carnalium voluptatum: tamquam libertas Evangelica sit licentia quicquid libitum est, agendi. Quales erant, Apostolorum temporibus exorti, Simoniani & Nicolaitæ, & paulò post exorturi Gnostici. De quorum omnium infræni lascivia multa apud Epiphanium. Tales sunt & hodie qui prætextu libertatis Christianæ, legibus ecclesiæ sese quantum in ipsis est, eximunt, easque contemnunt, quò licentius carni serviant. Adversus quam pestem Petrus & Paulus sollicitè suis præceptis fideles muniunt. Petrus 1. ep. 2. *Quasi liberi, & non quasi velamen habentes malitiæ, libertatem*. Paulus Gal. 5. *Vos in libertatem vocati estis fratres: tantum ne libertatem in occasionem detis carnis*. Quò pertinet & illud, 2. Petri 2. *Libertatem illis promittentes, cum ipsi sint servi corruptionis*.

ET SOLUM DOMINATOREM, ET DOMINUM NOSTRUM JESUM CHRISTUM NEGANTES. Græca sic habent: *Et solum herum, Deum; & Dominum nostrum, &c.* Erasmus explicatè vertit hoc modo: *Et Deum, qui solus est herus, ac Dominum nostrum Jesum, &c.* ut prior pars referenda videatur ad Deum Patrem, qui solus est *δεσπότης*, id est, herus totius mundi, tamquam magnæ domus seu familiæ, quam despotico jure gubernat. Nam hujusmodi Dominum significat *δεσπότης*. Et sic utitur ea voce Paulus 2. Timoth. 2. ubi cum dixisset in magna domo diversi generis esse vasa, subjecit: *Si quis ergo emundaverit se ab istis, erit vas in honorem, sanctificatum, & utile Domino*, ὡς ἕσται τῷ δεσπότην. Nec tamen hic excluditur Filius, cujus est eadem cum Patre natura. Cæterum posterior pars Filio propria est, ut hominibus secundum quam naturam ipse solus (non Pater, non Spiritus sanctus) sanguine suo nos redemit. Sic enim Petrus exponit 2. epist. 2. *Et eum qui emit eos Dominum negant*. Sunt qui utrumque membrum intelligunt de Christo: propterea quod Petrus in loco jam dicto de solo Christo loquatur. Verum nihil vetat Judam plus aliquid hinc dixisse quàm Petrum: ut & in aliis quibusdam sententiis.

Queritur autem quomodo dicat eos *Deum & Christum ejus negasse*. Multi interpretantur negasse, si non verbo, factis tamen: quemadmodum illi de quibus Paulus Tit. 1. *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant*. Sed hic Commentarius Salsboldo nimis generalis est, utpote communis omnibus malis Christianis. Hæc autem propriè dicuntur in scholam Simonis, aliosque ejusdem generis hæreticos, qui *Dei gratiam transferebant in luxuriam*. Et constat ex Irenæo, Epiphanio & aliis qui de hæresibus scripserunt, Simonianos ac cæteros illius primi temporis, multa fabulosa de Deo confixisse, plures pro uno Deos mundi gubernatores introducentes: quod erat *unum dominatorem Deum negare*. Jesum quoque di-

H H h h h iij

Hæretici leges Ecclesiæ detractare soliti, prætextu quidem libertatis Christianæ, sed ut liberius carni serviant.

Dubium

Rep.

Fidei nihil addi posse.

Sensus.

cebant nec verè natum esse, nec passum, nec resurrexisse: Denique nec ipsum esse Christum, nisi patronymicè, denominatione ducta à supremo Christo, invisibili & incorporeo: quod erat *Dominum nostrum Jesum Christum negare*. Qui commentarius valdè probabilis est.

5. COMMONERE AUTEM VOS VOLO, SCIENTES SEMEL OMNIA. Græcè, *scientes vos semel hoc*. Et sensus est: Volo autem vos commonefacere & in memoriam vobis revocare illud quod sequitur; quamvis hoc ipsum non ignoretis, sed *semel*, id est, jam dudum legendo Scripturas, satis exactè didicistis atque noveritis. Non dissimiliter Petrus loquitur 2. epist. 1. *Propter quod incipiam vos semper commone de his: & quidem scientes, & confirmatos vos in presenti veritate*. Unde nostra versio habeat, *omnia*, non liquet: nisi fortè pro ἀπαρ quidam codices habuerint ἀπαρτα: ac deinde in Latinos codices utrumque vocabulum irrepperit; *semel omnia*. Quo modo si leges; sensus erit: *omnia* de quibus volo vos commone.

QUONIAM JESUS POPULUM DE TERRA ÆGYPTI SALVANS, SECUNDO EOS QUI NON CRDIDERUNT, PERDIDIT. Tria commemorat ex antiquitate exempla vindictæ divinæ in homines incredulos, superbos & lascivia corruptos: ut ostendat non evasuros severum Dei judicium ejusmodi exemplis præfiguratum (nam *omnia in figura contingebant illis* antiquis 1. Corinth. 10.) eos qui falsa, impia, & impura sua doctrina fidelium animos pervertunt. Et in hoc Petrum Judas imitatur: apud quem etiam tria sunt exempla; duo quidem eadem cum istis, tertium autem diversum, quod est de diluvio; cujus loco Judas adfert exemplum hoc primum de perditis ob incredulitatem Israëlitis. In Græco non *Jesus*, sed *Dominus* legitur. Sed non temerè est quod Latini codices omnes habent *Jesus*; quemadmodum & legit Hieronym. *contra Jovin* libr. 1. cap. 12. Quamquam & *Dominus* est *Jesus*, more Scripturæ novi testamenti. *Salvans*, Græcè σώζων, cum salvasset.

Vos, inquit, commonefacio, quod Jesus posteaquam populum Israëliticum ex Ægypto liberaverat & salvum eduxerat, deinde eos qui Deo fuerunt increduli, perdidit. Historia prioris partis est *Exodi* 12. 13. & 14. posterioris, *Num.* 14. & 26. ubi Moyses refert omnes quotquot numerati fuerant à viginti annis & supra, exceptis Caleb & Josue, propter inobedientiam & murmurationes adversus Dominum, consumptos fuisse in deserto. Quò respicit & Paulus 1. Corinth. 10. dicens: *Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo. Nam prostrati sunt in deserto*. Causam vero punitionis eandem quam Judas expressit Paulus Hebr. 3. Ubi de iisdem quorum cadavera prostrata sunt in deserto, disserens; ita concludit: *Et videmus quia non potuerunt introire in requiem ipsius, propter incredulitatem*.

Dubium.

Jam queritur quomodo Jesus hæc fecisse dicatur, qui nondum natus erat. Hieronym. loco memorato dictum hoc putat de *Jesu filio Nave*, post Moysen ductore populi Israëliti. Sic enim vocatur apud LXX. qui nobis ex Hebræo *Josue filius Nun* appellatur. Sed hunc intelligi non posse, patet ex ipsis Apostoli verbis. Non enim Josue populum ex Ægypto liberavit, sed Moyses; seu potius per Moysen Dominus Deus. Neque Josue perdidit incredulos; sed Moysè adhuc principante Deus incredulitatem populi sicultus est, ut eorum nemo terram promissionis intraret, sed omnes morerentur in deserto. Multoqueminus id quod sequitur, in Josue competit, nempe quod *angelos apostatas in judicium magni diei vinculis æternis sub caligine reservavit*.

Resp.

Restat igitur ut secundum Latinos interpretes & Didymum Græcum de Jesu Christo Domino nostro hæc dicta accipiantur, qui quidem hæc omnia

fecit, non ut homo, sed ut Deus, Dei filius, repressatus autem per angelum, qui populum Israëliticum ex Ægypto per mare rubrum duxit in desertum, ac tandem introduxit in terram promissam. Per quem etiam Deus exercuit punitionem incredulorum. In quibus omnibus, angelus ille Christi Domini sui personam ac typum gessit. Qua de re diximus in commentario 1. Cor. 10. ad illa verba; *Neque tentemus Christum; sicut quidam eorum tentaverunt*.

De angelo populum à terra Ægypti ducente & salvante, locus est *Exod.* 14. ubi sic legitur; *Tollensque se angelus Domini qui præcedebat castra Israël, abiit post eos; (& cum eo pariter columna nubis) priora dimittens, post tergum stetit, inter castra Ægyptiorum & castra Israël.* &c. Hunc autem gessisse personam Domini, significat id quod postea dicitur: *Et ecce respiciens Dominus supra castra Ægyptiorum per columnam ignis & nubis, interfecit exercitum eorum, & subvertit rotas currum, & ferebantur in profundum*. Hæc enim faciebat Dominus per angelum *Salvatorem*. Quæ salvatio non tantum consistebat in eo quod populum educeret ex Ægypto: sed & in eo quod adversarios perderet. Unde & ad eundem angelum pertinebat primogenitorum Ægypti interfectio. Nam *Salvatores* vocabantur qui expugnando & occidendo hostes, populum liberabant à captivitate, servitute, & periculis: quales Josue, Othoniel, Gedeon, Jephthe, Samson, Samuel, & in 4. *Regum* 13. Joas rex Israël.

Porro de eodem angelo, vindice eorum qui non crediderant, locus apertus est *Exod.* 23. *Ecce ego mitto angelum meum, qui præcedat te & custodiat in via, & intro ducat in locum quem præparavi. Observa eum, & audi vocem ejus; nec contemnendum putes: quia non dimittet cum peccaveris.* Et ut intelligas in eo personam Domini; proximè subjungit, *Et est nomen meum in illo*, id est, nomine meo vocatur. Spectat eodè quod Paulus eum vocat *exterminatorem* 1. Corinth. 10. Quo nomine etiam designatur Judith 8. & Sap. 18. Vide quæ ad eum Pauli locum à nobis dicta sunt. Per hæc autem destruitur hæresis Ebionitarum & Photinianorum, negantium Christum fuisse ante Mariam: Imò & Arianorum, qui Christo veram deitatem ademerunt. Portabat enim Angelus ille nomen Domini tetragrammaton, *Exod.* 3. 20. & alibi. Nec minus destruitur uterque error per id quod sequitur.

6. ANGELOS VERO QUI NON SERVAVERUNT SUUM PRINCIPATUM. Græcè, *Angelosque qui non servaverunt*, &c. Hoc exemplum etiam apud Petrum est ita scribentem: *Si enim angelis peccantibus &c. Judas autem peccatum ipsorum per effectus describit. Nam angeli peccando per superbiam, non servarunt suum principatum*, id est, amiserunt angelicæ dignitatis honorem, sicut exponit Oecumenius: ut de iis dici possit quod de homine, in psalmo 48. *Cum in honore essent, non intellexerunt*. Erasmus vertit, *originem*. Nam ἀρχὴ utrumque significat, *principatum*, & *originem* seu *principium*. At sensus eodè redit: *Non servarunt suam originem*, id est, exciderunt ac privaverunt se dignitate & felicitate in qua fuerant creati; Donum illud gratuitum primæ conditionis non retinuerunt.

SED DERELIQUERUNT SUUM DOMICILIUM. Sive *habitaculum*. Id est, peccando cælestem habitationem, velut stationem honorabilem in qua collocati fuerant, deseruerunt. Nam erigentes se adversus Deum per superbiam; neque naturæ neque loci primævum honorem conservare potuerunt.

IN JUDICIUM MAGNI DIEI, VINCULIS ÆTERNIS, SUB CALIGINE RESERVAVIT. Græcè ἐν τῷ σκοτεινῷ τῷ μέγαν, *sub caligine servavit*. Utraque vox etiam apud B. Petrum legitur. *Magnum diem* vocat, quem alibi

Angelos in veteri testamento sæpius gessisse personam Christi Domini.

Scriptura *diem Domini*, & emphaticè, *illum diem*; id est, diem seu tempus magni & universalis judicii. Nam quod in quibusdam codicibus legitur *magni Dei*, mendosum esse constat. *Vincula aterna*, pro quibus Petrus dixit *catenas*, & interpretes, *rudentes*, metaphoricè significant Dei potentiam, qua tamquam vinculis quibusdam æternis, id est, nunquam solvendis, eos constringit ac detinet, ne liberi ferantur quò volunt. Itaque sensus est; Dominus Jesus angelos desertores, simulatque peccarunt, è cælo præcipitatos, in locum caliginosum, id est, in infernum, detruxit; in quo velut quibusdam vinculis, iisque perpetuis, traditos & astrictos servavit, ac servat detinetque, dum sibi ad iudicium illud universale exhibeantur, coram toto mundo sententiam suæ condemnationis accepturi.

Quidam nomine *caliginis* aërem caliginosum intelligunt; in quem velut in carcerem dejecti sunt demones, & velut reconditi usque ad illud iudicium. Ita Clemens Alexandrinus in *commentariolo hujus loci*, & post eum Beda, glossa interlinealis, Liranus, Cajetanus & Adamus. Sed quia Beatus Petrus *tartarum* vocat eum locum in quem sunt detrusi; quod non aëris sed inferni nomen est: idcirco probabilius arbitramur infernum significari. Quamquam utrumque verum est, & in infernum & in aërem hunc caliginosum, ut in carcerem, dejectos esse: quemadmodum ostendimus in illo ad locum Petri commentario: ad quem pro hujus loci pleniori intelligentia lectorem remitto.

7. SICUT SODOMA ET GOMORRHA, ET FINITIMÆ CIVITATES SIMILI MODO EXFORNICATÆ, ET ABEUNTES POST CARNEM ALTERAM. Tertium est exemplum, idem cum eo quod apud Petrum tertium erat, de everfione Sodomæ & Gomorrhæ, & *civitatum iis finitimarum*, sive, quod Græca lectio sonat, *circumvicinarum*. Hæ civitates erant Adama & Seboim; quas duas etiam Osee Propheta nominat cap. 11. Omnium autem quatuor nomina repetuntur à Moysè *Deuteronom.* 29. Nam quinta Segor, intercedente Loth servata fuit; alioqui cum cæteris peritura, *Genes.* 19. Porro *civitates* vocat earum habitatores, id est, cives, incolas; aut certè civitates cum habitatoribus. *Simili modo*, Græcè, *Simili cum illis modo*; nempe cum Sodomæ & Gomorrhæ. Significat enim Apostolus, civitates Sodomæ & Gomorrhæ vicinas similia cum illis flagitia commisisse; idcirco eidem pœnæ fuisse involutas. Ea flagitia denotat, dicens: *Exfornicata & abeuntes post carnem alteram*. Quidam *exfornicatas* interpretantur fornicatas, stupris inquinatas; compositum accipientes pro simplici.

Verum S. Judas sine dubio plus aliquid significare voluit ea voce composita, ac parum usitata: nempe fornicationem, quæ fiat extra ac præter modum naturæ. De quo genere libidinis Sodomitas infamat scriptura Geneleos. Et hoc est quod Apostolus, velut exponendo, subjungit: *Et abeuntes post carnem alteram*; sive, ut Erasmus alique vertunt; *Et secuta carnem alienam*. Non enim *carnem alteram*, sive *alienam* dicit carnem quamlibet non suam; id est, non suæ uxoris, quomodo nonnulli interpretantur; quasi peccatum adulterii hîc insinuetur: Nam de adulterio nihil expressè meminit Scriptura, civitatum illarum peccata recensens. Sed *carnem alteram* intelligit carnem masculam; quæ altera vel aliena dicitur, quia quod ad generationem attinet, duo mares una caro esse non possunt, sed tantum mas & fœmina. Proinde caro mascula respectu masculæ semper manet caro aliena. Sic exponunt Oecumenius & alii plerique: & eum sensum historia postulat. Nam & Simoniani atque Nicolaitæ Gnosticorum parentes, hujusmodi portentosas atque infandas libidines exercuisse leguntur: quos hîc notare voluit Apostolus.

FACTÆ SUNT EXEMPLUM, IGNIS ÆTERNI PŒNAM SUSTINENTES. Græcè, *propositæ sunt exemplum*, &c.

Dubium est quò referendus sit genitivus, *ignis æterni*; utrùm ad *exemplum*, an ad *pœnam*. Si ad *exemplum*, sensus erit; Civitates illæ sustinentes pœnam in Genesi descriptam, scilicet ignis & sulfuris, *propositæ sunt in exemplum ignis æterni*, id est, punitionis impiorum in igne æterno. Nam illarum civitatum tam horribilis pœna, fuit insignis quædam figura gehennæ. Si referatur ad *pœnam*, significabitur illas civitates in eo quòd *sustinent pœnam ignis æterni*, propositas esse peccatoribus in exemplum. Cui sensui favere fortasse videatur participium præsentis temporis *ὑπάρχοντες*, *sustinentes*. Sed hic sensus difficultatem habet. Nam quomodo civitates illæ per hoc quòd sustinent pœnam ignis æterni, sunt peccatoribus in exemplum propositæ: cum de pœna ignis æterni, Genesis historia non loquatur; exemplum autem ab historia petatur? Ut omittam, quòd exemplum sumi debeat à re nota: notum autem non erat peccatoribus adversus quos hîc agitur, Sodomitas igne æterno cruciari.

Quocirca Cajetanus *ignem æternum* interpretatur illarum civitatum incendium. Quam dicit vocari *pœnam ignis æterni*, quod sit irreparabilis & duratura usque in finem mundi. Nam ea loca mare mortuum nunc occupat. Alii dicunt, incendium illud vocari *ignem æternum* metonymicè, eò quod typus fuerit ignis æterni. Verumtamen prior sensus & constructio magis convenit cum verbis Apostoli Petri, dicentis quod Deus civitates illas *in cinerem redigens everfione damnavit, exemplum eorum qui impiè acturi sunt ponens*. Ex quo loco primum constat, non pœnam ignis æterni, quam Sodomitæ nunc sustinent apud inferos; sed pœnam incendii & everfionis temporalis, quam olim in hoc mundo passi sunt, impiis proponi in exemplum. Deinde (quod consequens est) *exemplum* intelligi ignis æterni, qui preparatus est impiis: idque non morale tantum, sed & typicum, quemadmodum apud Petrum exposuimus.

8. SIMILITER ET HI CARNEM QUIDEM MACULANT. Cohæret hæc pars cum versu superiore, quasi dicat: Sicut illi exfornicati sunt & post carnem alteram abierunt; *similiter & hi carnem maculant*: ac proinde sicut illi igne cælitus emissio puniti sunt, similiter hi igne æterno punientur: quandoquidem ignis ille exemplum & figura fuit ignis æterni. Porro Græca sic habent: *Similiter sanè & hi somniantes* (sive, *delusi insomniis*) *carnem quidem polluunt*. Græcam vocem *ἐνυπνιάζοντες*, *somniantes*, legunt etiam & exponunt Clemens Alexandrinus & Oecumenius in *comm.* ac rursus idem Clemens lib. 3. *Stromatum*, & Epiphanius in hæresi Gnosticorum. *Somniantes* autem intellige non propriè, quod omnibus commune est & naturale; sed metaphoricè. Quam tamen metaphoram alii aliter explicant. Oecumenius interpretatur de coitu quodam incompleto cum mulieribus, eoque non nominando, Borboritarum; quem refert ex Epiphanio. Quod impurum facinus propter imperfectionem dicit appellari insomnium: quemadmodum imperfecta sunt quæ in insomniis aguntur.

Ipse verò Epiphanius hæc insomnia refert ad fabulosam Gnosticorum nugacitatem: ut *somniantes* dicantur, id est, delirantes, errantes, & dicentes quæ non sciunt. Pro quo sensu adducit quod hîc paulò post de seductoribus istis dicitur: *Quicumque ignorant, blasphemant*.

At verò Clemens *somniantes* interpretatur eos qui *somniant imaginatione sua libidines & reprobas cupiditates*, tamquam dicat Apostolus; Non aliud somniant quam spurcas libidines: Toti sunt in illis.

Pro quo Petrus; *Voluptatem existimantes dei delicias*, ac rursus, *Oculos habentes plenos adulterii & incessabilis delicti*. Ex qua collatione, apparet hunc esse verum sensum quem attulimus ex Clemente. Quamquam putat Gagnæus Apostolum alludere ad illusiones & pollutiones nocturnas; quia addit, *carnem maculant*. Hoc autem non uno modo faciebant seductores illi qui gratiam Dei transferebant in luxuriam; sed variè: prout varios excogitabant libidinum modos.

DOMINATIONEM ANTEM SPERNUNT. Hoc non comprehenditur sub adverbio *similiter*, sed adiungitur ut diversum: ac si dicat, Nec illud tantum faciunt quod Sodomitæ; sed præterea dominationem spernunt; &c. Exposita est hæc pars in epistola B. Petri, ubi dicit: *Dominationemque contemnunt*. Quamvis enim alii de magistratu politico exponant, quod voluit Erasinus, dum vertit hoc loco, *Dominos*, plurali numero; alii, de dominio Christi redemptoris: eum tamen sensum utriusque Apostoli scopo magis convenire diximus, secundum quem intelligitur universalis dominatio Dei qua mundum instituit & gubernat. Nam propius respondet hic sensus ad dogmata hæreticorum Apostolici temporis: ut qui dominationem illam Dei supremam & universalem commenticiis suis fabulis in contemptum adducerent, & quantum in ipsis erat, abrogarent.

MAJESTATEM ANTEM BLASPHEMANT. *Majestatem*, Græcè plurali numero *δοξας, glorias, majestates, dignitates*, ut quidam vertunt. Hæc pars in epistola B. Petri, juxta Græcam veritatem ita legitur: *Glorias non metuent blasphemare*. Quas utrobique Scriptura vocet *glorias*, explicare conati sumus in illius loci commentario; ostendimus eos probabiliter sentire qui *glorias* interpretantur cælestes virtutes, id est, angelos Dei ministros de quibus ad eorum injuriam & contumeliam, multa absurda & indigna veteres hæretici confinxerunt: ut inter alios refert Theodorus lib. 1. *fabul. hæret.* Et quidem hæc aperta sententia est Clementis Alexandrini in hunc locum, per *majestates* angelos significari. Vocantur autem angeli *majestates* seu *glorie*; vel propter gloriam supernæ beatitudinis qua fruuntur, vel quia sunt à Deo constituti principes regnorum & ecclesiarum; quod illis honorificum est & gloriosum. Non parum sanè confirmat hanc expositionem pars sequens de Michael Archangelo nolente convitari diabolo: necnon quod deinceps sequitur, *Hi autem quæcumque quidem ignorant, blasphemant*: ut ex commentario patebit.

9. CUM MICHAEL ARCHANGELUS CUM DIABOLO DISPUTANS ALTERCARETUR DE MOYSI CORPORE. Enormem audaciam & improbitatem eorum qui glorias blasphemabant, arguit ex comparatione ejus quod fecit Michael Archangelus. Est enim adverbialis sermo in Græco *ὅς ἔμηνεν*, *Michael autem*: vel, *Atqui Michael Archangelus, cum adversus diabolum certans sive altercans disputaret*. Sic enim ex Græco transponenda videntur verba Latina quæ interpretes reddidit: ut ostendimus ad illud Rom. 14. *Non in disputationibus cogitationum*.

Quæritur unde B. Judas istam historiam Michaelis cum diabolo disputantis acceperit. Multi de promptam putant ex libro quopiam Apocrypho: velut illo, cui titulus, *Assumptio Moysi*; vel juxta alios, *Ascensio Moysi*. Quod si ita est: non idcirco periclitatur auctoritas hujus epistolæ. Nam ut in hæreticorum libris non omnia falsa sunt; ita nec in Apocryphis. Apostolus autem spiritu divino præditus haud dubie discernere potuit inter ejusdem libri vera & falsa: quemadmodum & Paulus discretus; qui tribus locis adfert ex Poëtis ethnicis testimonia; ut *Act. 17. 1. Corinth. 15. & ad Tit. 1.*

Quamquam fortasse probabilius est, Judam hæc habuisse ex traditione majorum non scripta: sicut & Paulus nomina magorum Pharaonis, 2. *Tim. 3.* Nisi quis dicat, ea quæ hic commemorantur, scripto tradita fuisse, nec Apocrypho, nec sacro, sed quod fidem tamen mereretur humanam: ut sunt multa alia ab hominibus scripta, quæ etsi non sint auctoritatis divinæ; non tamen ut Apocrypha rejiciuntur.

Iterum *quæritur*, Quanam aut qualis fuerit hæc altercatio seu disputatio Michaelis cum diabolo super Moysi corpore. *Respondeo* colligendum id esse ex iis quæ de morte & sepultura Moysi scribuntur *Deuteronom. ult.* Ubi cum dixisset scriptura mortuum esse Moysen servum Domini jubente Domino; subjunxit: *Et sepelivit eum* (utique Dominus) *in valle terra Moab contra Phogor: & non cognovit homo sepulchrum ejus usque in hodiernum diem*. Quod enim dicitur *Dominus* Moysen sepelivisse, factum intellige (quod præfens locus indicat) ministerio Michaelis Archangeli; qui ductor erat populi per desertum, & introductor in terram promissam: quique toties Domini personam repræsentans, cum Moysen collocutus fuerat *facie ad faciem*; sicut solet loqui homo ad amicum suum, ut dicitur *Exod. 33.* Ut proinde officium sepulturæ Moysi, tamquam amico suo, videri possit exhibuisse. Sic autem sepelivit, ut hominibus incognitum maneret ejus sepulchrum. Cujus facti rationem hanc reddunt interpretes, eamque meo judicio verissimam, ne populus Israeliticus, qui ad idololatriam valde propensus erat, corpori Moysi, tanti prophetæ, tam clari signis & prodigiis, & per quem tanta beneficia acceperat, divinos honores impenderet. Hoc quippe diaboli studium erat, obstrepentis occultationi sepulchri, & ex adverso contententis (quasi qui pro honore Moysi sollicitus esset) tanti viri sepulchrum celebre apud homines ac venerabile esse debere. Hac igitur de re inter Archangelum Michaelem & diabolum altercatio fuit. Ex qua, simul & ex utroque loco tam *Deuteronomii*, quam hujus Apostoli, planè evertitur opinio quorundam veterum minus eruditorum, qui Apocrypha quædam secuti negarunt Moysen esse mortuum. Quos & Augustinus ex scriptura refellit lib. 26. *contra Faustum cap. 3.* & super *Joan. tract. ultimo*.

Porrò Michael Archangelum vocat, id est, *omnium Angelorum Principem*: non autem, ut nonnulli putant, unum ex ordine Archangelorum. Nam Michael ut omnes Angelos esse supremum satis liquet, tum ex iis quæ de eo scribuntur *Apoc. 12.* tum ex officio Ecclesiastico, in quo primas cælestis exercitus, atque angelicæ militiæ princeps appellatur. Et nos eam sententiam pluribus argumentis comprobavimus, in 2. *sent. dist. 10.* Vide etiam quæ diximus ad illud 1. *Thess. 4. In voce Archangeli*.

NON EST AUSUS JUDICIUM INFERRE BLASPHEMIAE. Conferendus est hic locus cum eo qui est apud Petrum 2. epist. 2. ita scribentem: *Ubi Angeli fortitudine ac virtute cum sint majores, non portant adversum se execrabile judicium*. Inde enim intelligitur eadem esse hæc duo, *portare judicium execrabile*, & *inferre judicium blasphemie*, sive judicium blasphemum ac maledicum, id est, ut illo loco exposuimus, execrari, maledictum impingere, verba maledica ingerere. Quæ maledictio *judicium* vocatur; quia qui maledicit alteri, hoc ipso judicat eum & condemnat: sive convitium dicat, sive mali aliquid imprecetur.

Quod ait: *Non est ausus*: sensus est, Michael Archangelum in illa contentione cum diabolo abstinuisse à maledictis ei inferendis, id est, noluisse ei maledicere, cum id jure posset. Ac si dicat Apostolus, Illa traditio, sive scripta sive non scripta, ad

Dubium.
Quanam aut qualis hæc disputatio Michaelis cum Diabolo.

Moysi sepulchrum Diabolus celebre esse voluit: at Michael occultum, ut Judæis non esset occasio idololatriæ.

Michael Angelorum omnium princeps.

Quæstio. Unde desumpta sit hæc historia Michaelis cum Diabolo disputantis.

Nota.
Michael à
maledictis
abstinens dat
nobis exem-
plum colen-
dæ mode-
stia: & ca-
vendæ male-
dicentia.

quam respicio; non inducit Michaellem in illa altercatione maledicentem diabolo. Si *quæras* cur id facere noluerit, cum homines exorcistæ diabolo maledicere non vereantur: Respondemus, ideò noluisse, cum posset, ut nobis, ad quorum doctrinam talia scripta vel tradita sunt, exemplum daretur modestia; ne faciles essemus ad maledicendum cuiquam. Qua ratione etiam in *Apoc. cap. 19. & 22.* Angelus non se permittit à Joanne adorari, id est, procubitu corporis honorari; quo tamen honore dignus erat: scilicet ut nos homines, quibus honorari persæpe periculosum est, humilitatem & honorem fugam suo exemplo doceret.

Sensus.

SED DIXIT, IMPERET TIBI DOMINUS. Græcè: *Increpet te Dominus.* Quod & in nonnullis est manuscriptis Latinis. Verisimile est interpretem, Græco casu retento, vertisse: *Increpet tibi Dominus.* Sic enim & Hieronymus citat in Apologia adversus Rufinum. Quod cum solæcum videretur, mutatum ab aliquo fuisse verbum increpet in imperet. Utrumvis autem legas, sensus convenit; estque huiusmodi: Deus te coërceat, & conatum tuum prohibeat. Hoc autem non erat maledicere; sed tantum imprecari à Deo mali conatus impedimentum. Simile quid habetur Zachar. 3. *Dominum*, id est, Angelum Domini, dixisse ad Satân: *Increpet Dominus in te Satan: & increpet Dominus in te.* Ubi pro *Satan* diabolum transtulerunt interpretes Lxx. Porro argumentum huius loci tale est. Si Michael Angelorum Princeps noluit maledicere diabolo, quamvis pessimo, & æternis suppliciis addicto, ac omnium maledictione dignissimo; sed modestissime ei restitit, tantum utens his verbis, *Increpet te Deus*: quæ igitur audacia & superbia est, homines terrenæ fragilisque naturæ, convitiis incessere spiritus illos Angelicos qui sunt in cælestibus, & tanti sunt apud Deum, ut gloria seu majestates appellentur?

10. HI AUTEM QUÆCUMQUE QUIDEM IGNORANT, BLASPHEMANT. *Quæcumque*, Græcè, *ὅσα* quod in hac & sequenti parte, simplici relativo quæ, reddunt alii interpretes: ut sermo sit indefinitus, non universalis. Neutra enim parte sensum universalem S. Judas intendit: ut nec Beatus Petrus; apud quem totus hic versus ita legitur: *Hi vero velut irrationalia pecora, naturaliter in captivem & in perniciem, in his quæ ignorant blasphemantes, in corruptione sua peribunt.* Repetit autem Apostolus hac priori parte, verbis generalibus, id quod dixerat; *majestatem autem blasphemant.* Estque hæc connexio; Michael Archangelus non fuit ausus maledicere diabolo: At isti nequam homunciones, passim ea quæ non noverunt, maledictis insectantur, etiam majestates, longè supra ipsos positas. Vide quæ diximus in *expositione Petri.*

Est ea sanè hæreticorum indoles, ea quæ non noverunt nec intelligunt, mordere & blasphemare. Quod olim Manichæi fecerunt de veteri testamento; & Ariani de mysterio Trinitatis: & hodie sectarii de sacramentis Christi, & ceremoniis ecclesiæ: cum è diverto veri Christiani, si quid in sacris libris ac fidei catholicæ mysteriis non intelligunt, humiliter ut cætera venerentur; intelligentiam expectantes ab eo qui dat homini scientiam; dicentes ei cum Psalmista: *Servus tuus sum ego, da mihi intellectum ut sciam testimonia tua.* Cujus modestiæ specimen est in Dionysio Alexandrino, qui referente Eusebio lib. 7. *hist. eccles. cap. 20.* professus Apocalypsim Joannis se non intelligere, quod in ea res altiores divinioreque scriberentur, quam quas ipse mente comprehendere posset: attamen inquit, non eas improbo quas non intelligo; sed ideo potius admiror quod mentis acie lustrare non queo.

QUÆCUMQUE AUTEM NATURALITER, TAM-

QUAM MUTA ANIMALIA NORUNT, IN HIS CORRUMPUNTUR. *Muta*, Græcè, *ἄλογα*, irrationalia, ut in epistola Petri. Repetit & explicat quod antè dixerat: *Carnem quidem maculant.* Quæ verò, inquit, naturaliter solis sensibus, ac si essent animalia rationis expertia, cognoscunt, ut ea maxime quæ gustu, tactuque percipiunt: in iis per comestationes & ebrietates, ut varias libidines corrumpuntur, eā nimirum corruptione, qua dignitas humanæ conditionis in corpore dehonestatur ac læditur: quod utique facere solent peccata carnalia. Naturaliter, opponitur rationi & judicio, quo bestia carent; quibus proinde similes fiunt homines, quando brutales sensuum motus fræno rationis non cohibent aut moderantur. Exponit hunc locum Epiphanius in hæresi Gnosticorum.

II. VÆ ILLIS QUI IN VIA CAIN ABIERUNT. Rursus interitum illis seductoribus denunciat, adductis ex antiquitate exemplis eorum, quorum mores imitantur, Cain & Balaam & Core; qui omnes malè perierunt. Hæc pars in quibusdam vetustis exemplaribus ita legitur: *Væ illis quia v. ài Cain abierunt;* Græcis conformiter, quæ sic habent: *Væ eis quia via Cain ierunt*, seu, *ingressi sunt.* Sed & veteres concordantiæ quia legunt: ut & textus apud Clementem Alexandrinum. Est autem Hebraismus multiplex in his verbis; quemadmodum benè declarat Adamus. *Væ illis*, denunciatio est pænæ committæ; quasi dicat: Digni sunt qui audiant, *Ite maledicti in ignem æternum.* *Quia viam Cain ingressi sunt*, id est, vitam, mores & exemplum ejus sequuntur. Nam sicut Cain invidit fratri, & ex invidia eum interfecit: ita & isti fraternitatem oderunt ac deserunt, & venenosus atque perniciosus suis doctrinis animas fratrum occidunt. Adfert huc & alium sensum Oecumenius, sed minus probabilem.

ET ERRORE BALAAAM MERCEDE EFFUSI SUNT. *Mercede* Græcè, *μίσθημα*, mercedis, quomodo verisimile est interpretem vertisse: cumque non intelligeretur, mutatum fuisse in alium casum. Nam ordo verborum est: *Et effusi sunt errore seu deceptione mercedis Balaam;* id est, avaritia decepti, exemplo Balaam qui mercede conductus voluit maledicere populo Dei, sese effundunt in omne facinus. *Radix enim omnium malorum est cupiditas*, 1. Timoth. 6. & *Avaro nihil est scelestius*, Ecclesiastici 10. Nota est Simonis, cujus hic schola taxatur, avaritia, qui Spiritum sanctum emere voluit ut venderet, ideòque audivit à Petro: *Pecunia tua tecum sit in perditionem*, Actorum 8. Error itaque mercedis Balaam, deceptio est ex mercede sperata; quæ & ipsum Balaam decepit, eumque impulit in pessimam voluntatem. Hoc de Balaam exemplum etiam Petrus adduxit.

Nota, Quid
non audeat
aviatia.

ET IN CONTRADICTIONE CORE PERIERUNT. Græcè sine præpositione, *Et contradictione Core perierunt.* Estque sensus: Ob imitationem contradictionis, id est, murmurationis ac seditionis adversus Moysen & Aaron excitata à Core volente sacerdotium ad se suosque transferre; destinati sunt ad perditionem, eamque similem illius ac sociorum exitio. Ut enim illos ducentos & quinquaginta, quorum princeps erat Core, consumpsit ignis egressus à Domino; sic & istos murmurantes & querulosos (ut infra nominantur) & ambitionis studio factiosos, atque ut infra rursus dicitur, *segregantes semetipsos*, involvet ignis æternus.

Multi putant Core periisse hiatu terræ, quomodo perierunt Dathan & Abiron cum sociis suis ac familiis. Verum scriptura *Numerorum 16.* ubi res gesta describitur, & *Deuteronom. 11.* necnon *Psalm. 105.* magis significat, solos Dathan & Abiron unà cum suis hiatu terræ fuisse absorptos: Core verò, unà cum suis Levitis, sacerdotium usurpantem atq;

Nota
Hæreticorū
morem &
indolem:
quæ non capiunt, capiunt.

incensum offerentem, incendio periisse. Quod & sentit Janfenius *super Ecclesiastici caput 45*. Porro tribus exemplis jam adductis, tria notare voluit Apostolus hæreticorum vitia, odium fratrum, avaritiam, ambitionem.

12. **HISUNT IN EPULIS SUIS MACULÆ.** Pergit describere mores corruptissimos illorum qui Dei gratiam transferebant in luxuriam. *In epulis suis*, Græcè ἐν ταῖς ἀγάπαις ὑμῶν, *In charitatibus vestris*; sive, ut legit Augustinus libro de fide & oper. cap. 25. *In dilectionibus vestris*. Quamquam & verti potest, *In agapis vestris*, Græca voce retenta: de qua diximus ad illum locum Petri huic similem: *Delitiis affluentes, in conviviis suis luxuriantes vobiscum*: nempe significari per agapas ea Christianorum convivium ad quæ pauperes à divitibus advocabantur, charitatis ac fraternitatis testandæ causa: quorum meminit interdum Tertullianus. Alludit & Cyprianus ad Quirinum, lib. 3. testim. 3. dicens: *agapen & dilectionem fraternam religiose & firmiter exercendam*. Pater autem ex hoc loco antiquitas hujusmodi conviviorum, & ipsius vocabuli in ea significatione. Dicit ergo, seductores illos agapis fidelium sese miscentes, esse eorum *maculas*; quoniam convivium ad fovendam charitatem instituta, commacularent sua spurcitie, dum in iis non verebantur turpia quædam dicere & agere. *Maculas* etiam Petrus nominavit. Ex quo Beati Petri loco Sasboldus bene probat hic per ἀμαρτίας intelligi *maculas*; etiam si Oecumenius id vocabulum longè aliter interpretetur.

CONVIVANTES SINE TIMORE. Participium in Græco masculinum est, συνῶντες ἑαυτοῖς. Quare construi non potest cum voce, *macula*, quod fœmininum est, ἀμαρτίας. Rectius autem legit Augustinus, *cœpulantur*, nempe *vobiscum*: ut expressit B. Petrus, ubi nos legimus: *luxuriantes vobiscum*. Quod (*vobiscum*) etiam hic in nonnullis Græcis codicibus additur. Sensus igitur est: Una vobiscum convivuntur & epulantur: non more sanctorum; quales illi de quibus Tob. 9. qui cum timore Domini nuptiarum convivium exercebant: sed, abjecto Dei timore, licenter atque securè vacantes voluptati ventris & carnis. Dictionem ἀσέβως, *sine timore*, nonnulli annectunt membro sequenti. Verum cohæret multò melius cum vocabulo *conviventes*, ut jam expositum est.

SEMETIPSOS PASCENTES. Græca vox ποιμαίνοντες, significat etiam *regentes*: quomodo vertit interdum vulgatus interpres; ut Psalm. 2. *Reges eos in virga fereat*. Et 22. *Dominus regit me, & nihil mihi deerit*. Quod secutus Erasmus, ita paraphrasticè vertit hunc locum: *suo pte ductu arbitrioque viventes*: Id enim est, *semetipsos regentes*; videlicet nullius parentes imperio, sed quicquid ipsis collubatum est, agentes. At verò plerisque magis placet *pascentes*; quomodo noster transtulit: quod sensum habet obvium; ac si dicat Apostolus: Cum profiteantur se doctores, quorum est pascere populum verbo Dei: ipsos quidem auditores suos non pascunt, sed necant venenoso pabulo: semetipsos autem carnaliter ac delicatè pascunt impensis quas à suis auditoribus accipiunt aut extorqueant. Quemadmodum faciebant illi pseudapostoli de quibus Paulus 2. Corinth. 11. *Sustinetis enim si qui devorat, si quis accipit*. Ad hunc quippe modum, istud, *pascere semetipsos*, sumitur apud Ezechielem cap. 34. ubi in reprehensione pastorum Israel, teritiò repetitur, quod pascebant semetipsos. Nec obstat quod eo loco Lxx. non utantur verbo ποιμαίνων, sed βοσκειν: Nam unum idemque significare voluerunt; cum in Hebræo semper idem sit vocabulum apud Ezechielem, & in Psalmis.

NUBES SINE AQUA, QUÆ A VENTIS CIRCUM-

FERUNTUR. Deinceps seductores illos depingit colore similitudinum quarundam. Hujusmodi enim quatuor adducit: quarum hæc prima est, eaque sola etiam à Petro adducta, verbis nonnihil diversis; ubi ait: *Hæ sunt fontes sine aqua, & nebula* (seu *nubes*) *turbis exagitata*. Pro *circumferuntur*, Regius codex habet *conferuntur*; quod consonat Græco μεταφερόμεναι, quod in eodem codice Regio legitur, & in aliis nonnullis. Quamquam in plurimis est μεταφερόμεναι, *quæ circumferuntur*: nec dubitamus veriore esse lectionem. *Nubes sine aqua*, quidam interpretantur illos dici, quod se dicant Apostolos, cum nihil habeant spiritu Apostolici. Nam Apostoli alicubi in scriptura per *nubes* significantur, ut Isa. 5. vers. 6. & cap. 6. vers. 8. Alii, quod more nubium quæ in pluviam non resolvuntur, inducant caliginem, videlicet erroris, nec præstent refrigerium consolationis.

Nobis sensus ille maximè probatur, quem indicavimus in superiori ad locum Beati Petri commentario, propterea falsos magistros vocari *nubes sine aqua*, id est, *nubes leves ac steriles*, quia pluviam promittunt veræ ac salutaris doctrinæ, nec tamen exhibent. Nam doctrinam cum aqua & pluvia & fonte comparari, satis frequens est in sacris literis: ut Deuteronom. 32. *Concresecit ut pluvia doctrina mea: fluat ut ros eloquium meum; quasi imber super herbam; & quasi stille super gramina*. Item Joan. 4. *Quibiberit ex aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aque salientis in vitam æternam*. Addit Apostolus, *quæ à ventis circumaguntur*; quod, more nubium quæ procellis agitantur, inconstantes sint in suis dogmatibus; fingentes ea, ac refingentes, prout affectus cupiditatum, veluti venti quidam, ad hanc aut illam novitatem doctrinæ eos impulerint. Vide quæ in Petro diximus. Exstat hæc metaphorica phrasid etiam apud Paulum Ephes. 4. *Ujam non sumus parvuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ, in nequitia hominum, &c.* Ex quo etiam loco, apparet hic legendum esse, *circumferuntur*.

ARBORES AUTUMNALES, INFRACTUOSÆ, BIS MORTUÆ, ERADICATÆ. Græcè addita conjunctione, & eradicatæ. Porro *autumnales*, Græcè φθινοπωρεῖς, quod Erasmus vertit, *autumno marcescentes*. Sed meliùs alii interpretantur (quod idem Erasmus in annotationibus non improbat) *arbores extremi ac deficientis autumnii*. Hoc autem alii ad flores, alii ad fructus referunt. Ad flores quidem: *Solent enim*, inquit idem author, *arbores novella extremo autumnio, præter temporis rationem, florere, idque agricolis indicat eas mox emorituræ*. Ad fructus autem; quia arbores quæ sero autumnio fructus afferunt, non eos perducunt ad maturitatem. Unde quidam vertit, *arbores frugiperdæ*.

Quod autem sequitur, *infructuosæ*, Græcè ἀναπα, quibusdam videtur esse interpretatio prioris. Nam & arbores extremo autumnio florentes fructum non adferunt, ab hyeme superveniente impeditæ: & quæ tam serò fructum adferunt ob eandem causam immaturum, proinde inutilem, relinquunt, ut ob id meritiò dici possint *infructuosæ*. Alii verò additum hoc putant ut novum ac secundum epitheton arborum malarum; ut tertium epitheton sit *bis mortuæ*, id est, penitus emortuæ; quartum, *eradicatæ & excisæ*, ita ut fructus in posterum nullus expectari possit.

Igitur his arboribus seductores illos comparat Apostolus: quia cum speciem habeant arborum bonarum ac fructiferarum, ac tales sese jactitent; tamen *autumnales* sunt ac frugiperdæ; quia fructum si quem ferre videantur, maturum & utilem reddere non possunt. Imò veriùs *infructuosæ* sunt, quia nullum verum ac salutarem fructum ferunt nec in seipsis,

Seductores hæretici malis arboribus comparantur.

Sensus.

seipſis, nec in ſuis ſeſſatoribus. Item ſunt *bis mortui*; quia per baptiſmum à morte peccati ſemel reſuſci-
tati, in eandem mortem, per apoſtaſiam, relapſi
ſunt. De quo relapſu graviter meminerunt Petrus
2. ep. 2. Paulus Hebr. 6. & 10. Denique, ſunt *eradi-
cati* & exciſi; quòd ex eis tamquam ex arboribus ra-
dicatus evulſis, fructus non amplius ſperetur: adeò
ut de talibus dicat Paulus Heb. 6. *Impoſſibile eſt eos
qui ſemel ſunt illuminati, & prolapſi ſunt, rursus re-
novari ad pœnitentiam.* Cæterum obſervanda eſt in
his epithetis gradatio per incrementa. Nam gradus
ſunt, fructum inutilem ferre, nullum ferre fructum,
bis mortuum eſſe, ad extremum eradicari, mitten-
dum in ignem.

13. FLUCTUS PERI MARIS, DESPUMANTES SUAS
CONFUSIONES. *Fluctus feri*, Græcè *κρούματα ὕδατος*,
ex quo patet iſtud *feri* referendum ad *fluctus*; non ad
genitivum *maris*. Amphibologiam vitavit Eraſmus,
dum ita vertit. *Unda efferam maris. Confusiones*, Græce,
ἀσέβειαι, id eſt, *pudores, infamias*. Recteque vertit
Eraſmus, *Despumantes ſua ipſorum dedecora*. Vide-
tur Apoſtolus hac ſimilitudine tria notare in falſis
illis magiſtris, inconstantiam, turbas, & turpitudi-
nem. Namque inſtar undarum maris, perpetuò flu-
ctuant in ſuis doctrinis: item turbis ac diſſidiis om-
nia replent: ac tertio, ſuas produnt ac deſpumant
fordes, id eſt, turpitudines. Hanc comparationem
à mari & fluctibus ejus ſumptam, impiis in genere
(quorum tamen præcipui ſunt errorum magiſtri)
applicat Iſa. cap. 57. ita ſcribens: *Impii quaſi mare
fervens, quòd quieſcere non poteſt; & redundans flu-
ctus ejus in conculcationem & lutum. Non eſt pax im-
piis, dicit Dominus Deus.*

SIDERA ERRANTIA. Sidera ea intelligit quos
planetas, id eſt, errones vocamus. Hoc enim voca-
bulum *πλανήτης*, hic eſt in Græco. Neque tamen na-
turâ, ſed vulgi opinione tales ſunt. Non enim re-
vera vagantur; ſed certos & ordinatos habent mo-
tus ſinguli proprios: qui quoniam imperitis ignoti
ſunt, errare & vagari incertis motibus eos putant.
At revera tales ſunt hæretici. Quippe ſtellæ videri
volunt, id eſt, lumina eccleſiæ: ſed ſtellæ ſunt erra-
ticæ; quia in doctrina, per quam alios illuminare
debeant, nuſquam ſibi conſtant, ſemper errorem
ex errore ſerentes.

QUIBUS PROCELLA TENEBRARUM SERVATA EST
IN ÆTERNUM. *Procella*, Græcè *ζέφυρος*, id eſt, *caligo*:
uti vertit in epistoſa 2. Petri. Nam illic eadem pror-
sus verba ſunt; & eo loco à nobis expoſita. *Sensus*
enim eſt: Quoniam pro lumine veritatis fundunt te-
nebras errorum, ideò manet eos, pro condigno &
numquam finiendo ſupplicio, *caligo tenebrarum*, id
eſt, tenebræ denſiſſimæ ac profundiffimæ. Nomi-
nat *tenebras* potius quàm ignem æternum; propter
illuſionem ad tenebras errorum, quibus nunc inſœ-
lices ſuos auditores immergunt.

14. PROPHETAVIT AUTEM DE HIS SEPTIMUS AB
ADAM ENOCH, DICENS: *Et de his*, Græcè ſine præ-
poſitione, *ἐκ τούτων*, & *his*; vel *etiam his*; ut ſenſus
ſit, Ipſum etiam Enoch antiquiſſimum, ut qui vixe-
rit ante diluvium, & ſeptimus fuerit ab Adam pri-
mo parente, ſpiritu Prophetico prædiſſe his ſedu-
toribus ſuum judicium atque exitium, verbis pro-
ximè præcedentibus ſignificatum. Hoc autem ex
Enoch teſtimonium adfert Apoſtolus, inquit Beda,
*ut confirmet exemplo quòd ſuperius ait, quòd jam olim
preſcripti fuerant in tale judicium impii homines, qui
ſuo tempore ſubintroierunt ad ſubvertendam fidem pio-
rum.* Quòd ſeptimus ab Adam fuerit Enoch, liquet
ex Scriptura Gen. 5. & 1. Paralip. 1. videlicet utro-
que nomine in hunc numerum incluſo.

Sed *queritur*, unde S. Judas hoc teſtimonium de-
prompſerit. Multorum ſententia eſt ex apocrypho;
qui liber Enoch vocabatur, ſumptum eſſe: ut Hier.

Guil. Eſſii Tom. III.

in Catal. & comm. epistoſ. ad Tit. 1. & Auguſtini lib. 15.
de civit. Dei cap. 23. & lib. 18. cap. 38. Item Beda in
huius loci comm. Quos authores ſequuntur plerique
interpretes. Hæc porro cauſa fuit cur ipſa jam olim
epistoſa reſecta fuerit à quibuſdam ut apocrypha: &
falſò aſſcripta Judæ Apoſtolo, quòd in ea legeretur
apocryphum teſtimonium; quemadmodum in cata-
logo refert Hieronymus. Verùm, ut idem Hiero-
nymus ſcribens in epistoſ. ad Titum, prolixè docet, non
ideò liber aliquis aut rejiciendus eſt, aut à canone
ſacrorum voluminum reſecandus, quòd ex apocry-
phis aut gentiliū poëtarum ſcriptis teſtimonium
citet, Id enim Paulum non uno loco feciſſe conſtat.
Sed nec ipſum teſtimonium continuò apocryphum
erit (ut exiſtimare videtur Cajetanus, ſatis temere
labefactans authoritatem epistoſæ) ſi ex apocrypho
libro fuerit deſumptum. Nam, ut ſuprà dicebamus
ad verſ. 9. in apocryphis non omnia ſunt apocrypha,
potuitque ſanctus Apoſtolus divino ſpiritu, quo
præditus erat, diſcernere inter ejusdem libri vera &
falſa, divina & humana.

Dicendum igitur, hoc, quòd Apoſtolus affirmat
Enoch prophetari, & prophetando dixiſſe ea ver-
ba quæ hic commemorat, abſque dubio verum eſ-
ſe: & proinde teſtimonium ipſum & verum eſſe &
divinum, ac tale fuiſſe etiam ante hanc Apoſtoli cita-
tionem; licet in canone ſacrorum librorum apud
Hebræos non exſtaret. Quomodo nec in illum cano-
nem relati erant alii quidam libri veteris testamen-
ti; quos in ſuum poſtea canonem recepit eccleſia.

Quæret aliquis quomodo non interierit illa pro-
phetia Enoch per generale diluvium. *Respondet* cum
Tertull. libro de habitu muliebri cap. 3. potuiſſe eam
à Noe, qui fuit pronepos ipſius Enoch, conſerva-
ri in arca. Addo, potuiſſe etiam exſtare lapidi in-
ſculptam, ut perenne monumentum. Quamquam
in eo fallitur Tertull. quòd putat in illa Prophetia
ſcriptum fuiſſe, quòd Angeli calo delapſi mulieres
quas Scriptura Genef. 6. vocat *filias hominum*, ada-
maverint, & ex iis gigantes procreaverint. Hoc
enim indubitanter apocryphum eſt; nec ab Enoch
ſcriptum aut prædictum: ſed multò poſt à quopiam
vel hæretico vel fabulatore, qui librum titulo Enoch
ediderit, mendaciter conſectum, quemadmodum
benè docet Auguſtinus cap. 15. de civit. Dei, quem
ſequuntur Beda & alii, licet veteres nonnulli, ut Hiero-
nymus, Juſtinus, Clemens Alexandrinus, & Athe-
nagoras illius libri inſcriptione decepti, in eundem
cum Tertulliano de Angelis & gigantibus errorem
inducti fuerint. Vide annotationem unam & alte-
ram Pameli in dictum locum Tertulliani. Hinc poſtre-
mò diſce, literarum inventum antiquius eſſe dilu-
vio: contra quàm multi ſentiunt, qui vel Abrahæ,
vel Moyſi, vel Phœnicibus populis huius inventi
laudem tribuunt.

ECCE VENIT DOMINUS IN SANCTIS MILLIBUS
SUIS. *Venit*, *ἦλθεν*, præteriti temporis, ſed loco futuri
poſitum more Prophetico. Eſtque ſermo de ſe-
cundo adventu Domini. *Millibus* Græcè *μυριάδων*,
myriadibus. Eſt autem propriè *myrias* numerus de-
cem millium, ſed paſſim ulſurpatur pro innumerabi-
li multitudine, finitum pro infinito. In ſanctis, id
eſt, cum ſanctis *millibus*. *Hæ ſanctæ myriades*, beato-
rum Angelorum ſunt: quibus & alibi Scripturâ nu-
merum aſſcribit valdè magnum, ut Job 25. Daniel. 7.
Matth. 26. Hebræor. 12. Nam & apud Danielelem,
& in epistoſa ad Hebræos, in Græco *myriades* le-
guntur: quemadmodum & Deuter. 33. ubi nos ha-
bemus; *Dominus de Sinai venit, & cum eo ſancto-
rum millia*. Quo etiam loco LXX. pro ſanctis, *An-
gelos* interpretati ſunt: quamvis illic non de adventu
Domini ad judicium, ſed de deſcenſu ad legem fe-
rendam ſermo ſit.

Angelis quidam adjungunt in hoc numero ho-

IIiii

Item com-
parantur flu-
ctibus maris.

Iterum stel-
lis erraticis
ſimiles hære-
tici.

Sensus.

Dubium.

Litterarum
inventum
quàm anti-
quum.
Quæſtio.

mines sanctos: verum ad illud *judicium* de quo loquitur Enoch, non homines sancti cum Domino venturi sunt; sed ad ejus adventum è terra resuscitandi, & raptu quodam obviam Domino ituri, 1. *Thess.* 4. Illud ergo significatur his Prophetæ verbis quod in Evangelio legitur, Dominum venturum cum Angelis suis, cum virtute multa & maiestate, *Matth.* 10. & 24. *Marc.* 13. & *Luce* 21. Unde & intelligitur Dominum hoc loco Christum intelligi. De quo & supra dixit Apostolus, *Dominum nostrum Jesum Christum negantes*: ut ab illo judicandi sint impii, quem Dominum negaverant. Nam *Pater omne judicium dedit Filio*, *Joan.* 5.

15. FACERE JUDICIUM CONTRA OMNES. Id est, ut exerceat judicium adversus omnes peccatores seu reprobos. Tale quidem subaudiendum; propter præpositionem *contra*, adversus. Nam judicium illud, in quo reddetur unicuique secundum opera sua, non erit adversus justos & electos; sed pro eis.

ET ARGUERE OMNES IMPIOS DE OMNIBUS OPERIBUS IMPIETATIS EORUM QUIBUS IMPIE EGERUNT. Priora verba sic habent in Græco: *Et arguere*, seu *redarguere, omnes impios eorum*; hoc est, utque redarguat omnes qui ex iis (scilicet peccatoribus aut reprobis) sunt impii. Significat ergo judicium illud non futurum adversus solos impios, sed adversus omnes peccatores: ceterum adversus impios multò gravius exercendum, id est, cum severa admodum redargutione & punitione, qualis describitur, 2. *Thessal.* 2. scilicet *in flamma ignis dantis vindictam*. Qui locus cum isto conferendus est, ut intelligatur quos Propheta vocet impios, nempe eos qui Deo & Evangelio ejus contumaciter resistunt, & sanctos ejus persequuntur. *Redarguet autem de omnibus operibus eorum impii*: quod inculcando exponit, quum addit, *quibus impie egerunt*. Sic enim Græcismus *ἐν ᾧ* *ἐγενοντο* Latine nobis est redditus. Quod tamen etiam verti posset, *quibus impiarunt sese*: si cui lubet verbum Græcum uno verbo Latino interpretari.

ET DE OMNIBUS DURIS, QUÆ LOCUTI SUNT CONTRA EUM PECCATORES IMPII. Non solum, inquit, de factis impiis, verum etiam de dictis, gravissimè redarguendi atque puniendi sunt impii: nimirum de omnibus quæ durè, contumeliosè, irreverenter adversus Christum Dominum locuti fuerint. Generaliter hoc à Propheta dictum est de iis qui in Christum verba jactarunt injuriosa: quales imprimis fuere Judæi; quorum in eum blasphemias & maledicta, sive conversantem cum ipsis, sive pendentem in cruce, legere est apud Evangelistas. Quales item Simoniani & Gnostici, multa de Christo falsa & indigna comminiscens: ut verè de eis supra dixerit B. Judas quod Dominum Christum negarint. Vide expositionem illius loci. Cur autem dicat, *peccatores impii*, & non simpliciter, *peccatores*, jam patet ex superioribus: quia non in omnes peccatores hæc dicuntur. Observandum denique, etiam in hoc brevi testimonio Prophetico ex prima antiquitate prolato veritatem obtinere quod Petrus Apostolus de Christo dicit, *Actor* 10. *Hinc omnes Prophetæ testimonium perhibent*. Nec mirum: quandoquidem omnium Prophetarum scopus est Christus.

16. HI SUNT MURMURATORES, QUERULOLI. Reddit ad depingendos seductores à moribus & studiis. *Murmuratores* à *querulosis* commate distinguendi sunt. Nam *μυρμηγοῦντες*, *queruli*, seu *querulosi*, substantivè capitur. *Murmuratores* eos vocat, non adversus Deum, ut quidā exponunt (nam maximè Dei cultores videri volunt) sed adversus ecclesiarum præpositos; quorum gubernationi passim apud fideles detrahunt: ut & hodie videmus hæreticos facere. *Querulosos* item, id est, morosos ac difficiles, quorum voluntati numquam satisfiat. Quod etiam intelligi potest de querimoniis adversum præpositos. Oecu-

menius *μυρμηγοῦντες*, eum interpretatur, qui semper studet omnes cavillari & diatribis incescere.

SECUNDUM DESIDERIA SUA AMBULANTES. Sua, id est, carnalia. Notatur enim carnalis eorum & voluptuaria vita; quippe qui gratiam Dei transferēbant in luxuriam: Et, ut Petrus loquitur, voluptatem existimabant dici delicias. Et OS EORUM LOQUITUR SUPERBA. Multi codices legunt *superbiam*; sed meliores, *superba*: suffragante editione Romana. Græcè quoque est *ὕψος*, id est, *tumida*, *superba*. Vox eadem quæ apud Petrum; ubi nos legimus, *Superba enim vanitatis loquentes*, &c. Cum inquit, cæno suarum cupiditatum sese turpiter involvant: tamen ut habeantur in precio, verba tumentia & magnifica loquuntur. Hoc quomodo competat in Gnosticos è schola Simonis exortos, in commentario Petri declaratum est *Superba*, mutandi in *superbiam*, occasio fuit ex verbis *Psal.* 16. *Et os eorum locutum est superbiam*.

MIRANTES PERSONAS QUÆSTUS CAUSA. *Mirari personas*, est ficta admiratione laudare homines, præsertim divites & potentes; iisque assentari coram & in facie. Id autem faciebant *quæstus causa*; sive, ut est in Græco *ἀρετὰς χάριν*, *utilitatis gratia*; non quidem publicæ, sed suæ atque privatae. Id jam supra dixit, errore mercedis Balaam effusus fuisse. Pulchrè ac nimis verè quadrat hæc pars in seductores: *Isaia* de talibus attestante cap. 3. *Popule meus, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt, & viam gressuum tuorum dissipant*. *Persona* quid in Scripturis significet, cum quis accipere, respicere, mirari personam dicitur; explicatum est à nobis ad illud Roman. 2. *Non enim est acceptio personarum apud Deum*. Siquidem in hujusmodi locis pro *persona*, tam Hebraicè quàm Græcè, vocabulum est quod *faciem* seu *vultum* significat. Ita dictum est *Levit.* 19. *Non consideres personam pauperis; nec honores vultum potentis*: quum in utroque membro Hebraicè, *פָּנֵי*, Græcè, *πρόσωπον* legatur.

17. VOS AUTEM CHARISSIMI, MEMORES ESTOTE VERBORUM QUÆ PRÆDICTA SUNT AB APOSTOLIS DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI. Nunc fideles hortatur, ut memores monitorum Apostolicorum, sibi caveant ab iis, quorum mores descripsit. Subjungit autem vetustissimæ Prophetiæ Apostolorum monitiones: quod esset harum recens memoria; quæ tamen & ipsæ Prophetiæ erant. Ideo dicit, *quæ prædicta sunt ab Apostolis*, id est, Prophetiæ de rebus futuris ab eis dicta: non autem, ut interpretatur Erasmus, *antè hæc dicta*; secus quam ipsemet verterat idem participium in 2. *epist.* B. *Petri* ca. 3. Nam *prædictionem de futuris* etiam hoc loco significari, manifestè declarant ea quæ continuo sequuntur. Est autem exhortatio planè similis apud Petrum, initio dicti capitis: nisi quod ille, secundum Græcam lectionem ejusque meliorem intellectum, se conjungit Apostolis; Judas autem loquitur quasi Apostolis posterior, & quasi ipse non sit Apostolus. Id enim hinc suspicari quispiam possit: quoniam & in fronte epistolæ, non se *Apostolum*, sed *servum* Jesu Christi nominavit.

Verum hoc facile diluitur. Nam modestiæ erat se non Apostolum, sed servum Jesu Christi scribere: quemadmodum & Jacobus in sua fecit epistola. Alioqui, Judas hunc Apostolum esse; vel ex eo colligas quod se Jacobi fratrem appellat. Ceterum Apostolis fuit posterior, non omnibus, sed plerisque jam antè vita defunctis: ut Petro, Paulo, Jacobo. Nam Joannes adhuc supererat. Vide quæ diximus ad illud *Hebr.* 2. *Ab eis qui audierunt, in nos confirmata est*. Respicit autem specialiter ad Petrum Apostolum, talia prædicentem in 2. *epist.* cap. 2. & 3. Fortè etiam ad Paulum; qui similia prædixit, *Act.* 20. 2. *Tim.* 4. & 2. *ad eundem* 3. & 4.

Auctorem
hujus Epi-
stolæ Apo-
stolum esse.

18. QUI DICEBANT VOBIS. Græcè ἐπὶ, quod dicebant vobis. Memores, inquit, estote verborum Apostolicorum; nempe quod dixerint vobis, id quod sequitur. Intellige, seu verbo seu scripto. Non tamen scriptorum meminit: quia nec omnes Apostoli scripserant; & qui scripserunt, eadem verbo scriptis & copiosius inculcarunt.

QUONIAM IN NOVISSIMO TEMPORE VENIENT ILLUSORES. Ita Petrus: *Quod ventent in novissimis diebus in deceptione illusores.* Qui dicantur illusores ab utroque Apostolo; & quod *novissimum tempus*, ex ejusdem Petri commentario petatur. Non enim intelligunt tempus valde remotum & extremo judicio vicinum: sed tempus sequens ac futurum; sive longius absit, sive propius.

SECUNDUM DESIDERIA SUA AMBULANTES IN IMPIETATIBUS. Idipsum jam supra dixit *versu* 16. sed hic repetit tamquam verbis Apostolorum qui hoc prædixerant. Sunt enim verba B. Petri proximè post superiora: *Juxta proprias concupiscentias ambulantes.* Quod idem est in Græco. Et in iisdem locis, pro *ambulantes* legitur *ἀρκευόμενοι*, id est, *incedentes, euntes*; Hebraismo significante quotidianam vitæ consuetudinem. Quod additur hoc loco *in impietatibus*, vel ut alii quidam codices habent, *in impietate*, Græcè est *ἐν ἀσεβείᾳ*, id est, *impietatum*; sicut & in Latinis quibusdam antiquis legitur: ut referatur ad *desideria* seu cupiditates; sitque sensus, quem reddit Erasmianna versio, *quod ambulaturi sint juxta suas impias cupiditates*, id est, cum impietate conjunctas. Quem sensum satis probant mysteria Gnosticorum, apud Epiphanium.

19. HI SUNT QUI SEGREGANT SEMETIPSOS. Rursus alias adjungit notas, quibus dignoscantur impostores illi. In Græco non additur, *semetipsos*; sed noster interpretes subintelligi putavit. Est enim hæreticorum proprium semetipsos segregare à corpore ecclesiæ Catholicæ, ac seorsim conventus agere. Quod pertinet quod Paulus ad Tit. 3. scribit hæreticum esse *proprio judicio condemnatum*. Etenim dum à societate fidelium se subducit ac separat: ipse quodammodo seipsum excommunicavit. Ita quidam Calvinianæ sectæ magistri & coryphæi, ante paucos annos palam professi sunt & gloriati, quod ab ecclesia Romana sese separassent. Eodem redit sensus, si *segregationem* intelligas à doctrina ecclesiæ. Nam hoc ipsum est se ab ecclesia separare. Potest autem absolute sumi participium *ἀποδοιέω*, *segregantes* sive *separantes*; ut intelligantur qui separationes faciunt tam in cætibz quam in doctrina: ut sit necesse subaudiri certum quiddam pro casu qui regatur vi illius participii. Clemens Alexandrinus interpretatur *segregantes, fideles à fidelibus*, id est, alios ab aliis. Urget Oecumenius Græcam vocem; utpote ductam à *termino*: ut *ἀποδοιέω* sit extra terminos ecclesiæ quempiam educere, elicere, extrudere.

ANIMALES. Græcè *ψυχικοί*, vocabulum ab *anima*, non ab *animo* deductum. Dicitur autem *animalis* in Scriptura tribus modis: quemadmodum annotavimus in commentar. 1. Corinth. 2. ad illud: *Animalis autem homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei.* Præsentū loco congruit ea significatio, qua animales dicuntur qui sectantur eas cupiditates quæ sunt secundum animam sensitivam, id est, qui sensibus ac sensuum voluptatibus obsequuntur. Quod vitium jam aliquoties in illis notavit. Nunc autem notat novo nomine, in hac significatione. Quo postea abusus fuit Tertullianus, quando in hæresim Montani prolapsus; conviciū hujus vocabuli jactare cæpit in Catholicos. Unde & librum in eos scripsit hoc titulo, *Adversus psychicos*. Sunt tamen qui generalius interpretantur, *animales*; scilicet eos, qui tantum ea recipiunt aut sequuntur, ad quæ ducit natura seu ratio humana divinitus non illuminata. Quomodo

Guil. Estii. Tom. III.

omnes philosophi gentium *animales* fuerunt. Utriusque expositioni non incommode respondet antithesis sequens.

SPIRITUM NON HABENTES. Id est, divino spiritu destituti; idèque toti animales atque carnales. Nam ubi spiritus adversus carnem non concupiscit, reliquum est ut sensus & caro plena libertate dominentur, hominemque impellant tam ad ea peccata quæ propriè carnalia vocantur, quam ad ea quæ *spiritualia* dici solent.

20. VOS AUTEM, CHARISSIMI, SUPERÆDIFICANTES VOSMETIPSOS SANCTISSIMÆ VESTRÆ FIDEI. Rursus exhortatio est, qua breviter modum ac regulam ostendit perveniendi ad salutem. Codices non pauci pro *vestra*, legunt *nostra*. Similiter Græca variant, unius litteræ commutatione, tametsi non multum refert utrum legatur, quum sit omnium fidelium una fides. Primum igitur hortatur ut *sanctissima fidei* quam ad apostolis acceperant, *seipsos superædificent*, id est, ut fidem Apostolicam pro fundamento retinentes, cæteras suas actiones illi superstruant, quo perfectum consurgat vitæ Christianæ ædificium. Quia nec fides prodest absque operibus; nec opera valent absque fide.

Quamquam & ita verti potest ex Græco, *Superædificantes vos invicem*. Sic enim illud, *ἐαυτέ*, juxta verbi regentis exigentiam, non raro accipitur; ut Eph. 4. *donantes invicem*: pro quo minus rectè vertit interpretes Col. 3. *Donantes vobismetipsis*. Quare & illud ibidem, *Commonentes vobismetipsos*, id est, *vos invicem*. *Superædificant autem se invicem sanctissima fidei* qui monitis & piis actionibus excitant sese mutuo ad retinendam fidem Apostolicam, super qua semel fundati sunt. Sensus hic probabilis est. Nam & alibi legitur hujusmodi phrasis, ut 1. Thes. 5. *Edificate alterutrum*. Porro fidem ab Apostolis traditam & acceptam vocat *sanctissimam*, quod in ejus doctrina nihil sit nisi sanctum, purum & immaculatum. Quo epitheto fidem Apostolicam discernit à fide & doctrina scholæ Simonianæ, quæ non solum absurda multa de Deo & mundo fingeat, verum etiam impura quædam ac nefanda tradebat turpitudinis ac libidinum mysteria.

IN SPIRITU SANCTO ORANTES. Illud, *In spiritu sancto*, quidam præcedentibus annectunt: verum multo aptius adhæret verbo *orantes*. Orant enim in Spiritu sancto, id est, per Spiritum sanctum, qui orantes petunt quæ petenda sunt, & quomodo petenda. *Nam quid oremus sicut oportet, nescimus*, ait Paulus Rom. 8. *Sed ipse Spiritus postulat pro nobis*, id est, postulare nos facit. Orant autem non in Spiritu sancto, sed secundum carnem; qui petunt à Deo quod in concupiscentiis suis insumant, *fac. 4.* Unde & hac parte notari videtur schola Simonis.

12. VOSMETIPSOS IN DILECTIONE DEI SERVATE. *Vosmetipsos*, iterum Græcè *ἐαυτέ*, ut verti quos sit, *vos invicem*. Utraque versio sensum habet accommodum. Nam & nosipfos, & alii alios, in Dei dilectione servare debemus; monitis, doctrinis & exemplis.

Dubium tamen utram intelligat dilectionem Dei: num eam qua nos Deum diligimus, an qua nos diligit Deus. Sanè potest utralibet intelligi: quippe altera ex altera necessariò consequitur. Utrumque sensum includit hæc expositio: *Conservate vos ipsos, sive vos invicem, in amicitia & gratia Dei.* Sic & alibi interdum ambigua est apud interpretes acceptio, *charitas Dei*: ut Rom. 5. v. 5. & cap. 8. v. 35. & ult. Item 2. Thess. 3. v. 5.

Ex hac Scriptura & aliis similibus, efficaciter ostendi, adversus hujus ævi sectarios, liberum hominis arbitrium, vix opus ut admoneam. Est enim hoc omnibus admonitionibus, exhortationibus, & correctionibus commune. Ne tamen salutare aliquid

Obs. contra Hæreticos, pro libero hominis arbitrio.

IIII ij

sibi liberum arbitrium arroget quod divinitus non acceperit; ideo subjungit Apostolus.

EXSPECTANTES MISERICORDIAM DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI IN VITAM AETERNAM. Spes Christiana commendatur ac præcipitur; qua nimirum vita æterna sic exspectatur pro bonis operibus, ut tamen hoc totum, & quod vita æterna bonis operibus retribuat, & quod opera bona faciamus; gratiæ & misericordiæ Domini nostri Jesu-Christi feratur acceptum.

22. 23. ET HOS QUIDEM ARGUTE JUDICATOS: ILLOS VEROSALVATE, DE IGNE RAPIENTES: ALIIS AUTEM MISEREMINI IN TIMORE. Docet fideles hoc præcepto, qualiter erga fratres ab impostoribus errorem inductos, gerere se debeant. Est autem sententia non parum diversa ab eo quod in Græcis legitur: Sicenim habent: *Et hos quidem miseramini, & septantes: hos autem in timore salvate, ex igne rapientes.* Itaque juxta Græcos codices sententia bimembris est; juxta Latinos, trimembris: Nec omnino liquet utri sinceriores sint. Est autem in Græcis varietas. Nam quod in pluribus habetur *ἐλεῖτε, miseramini*, in nonnullis est *ἐλέγχετε, arguite*, vel *redarguite*: quemadmodum & Oecumenium legisse, quamvis textus adjunctus aliter habeat, probat ejus commentarius, ut sensus primi membri sit, *Alios quidem disputando redarguite*. Sunt enim qui non nisi manifesta ratione convicti, cedant veritati, & ab errore recedant. De quibus, & Paulus episcopo præcipit, Tit. 1. *eos qui contradicunt, arguere*. Non enim hoc omnium est, sed doctorum. De significatione Græci vocabuli *διακρινόμενοι*, diximus aliquid supra ad versum 9. & plura Rom. 14. versu 1. & ultimo. Nec arbitror rectè verti posse *judicantes*, ut quidam volunt: nec ut interpret vulgatus, *judicatos*; nisi fortè ille legit *διακρινόμενος* quod in quibusdam Græcis reperit Rob.

Secundum membrum Latinæ & Græcæ lectionis eo tantum differt, quod in Græca addatur *in timore*, id est, per timorem; quam particulam nos Latini habemus in tertio demum membro. *Sensus autem est*: Alios verò, severi judicii divini incussio timore (de quo judicio legantur superiora, & quæ Petrus scribit) salvos facite, tamquam ex ignis incendio rapiantes. Hoc ad eos pertinet qui voluptatibus immergi non acquiescunt rationi. Tales enim terrore commovendi sunt, idque commemoratione ignis æterni peccatoribus omnibus præparati. Qui cum ab hujusmodi timore spiritum doloris ac poenitentiae concipiunt, *servari dicuntur velut ex incendio rapti*, id est, ex periculo ignis æterni.

Tertium membrum Latinæ lectionis videri potest adjectum occasione varietatis, quæ est in Græco, de qua dictum est. Cum enim in aliis legeretur, *arguite*, in aliis *miseremini*: sedulus scriptor utrumque posuit, addita etiam huic membro particula, *in timore*, quæ fortè secundo membro in quibusdam Græcis codicibus deerat, quales notavit Robertus quatuor. Beda locum hunc exponens, illud, *in timore* referendum putat ad omnia tria membra: quasi moneat Apostolus, ut unum quodque horum faciant non superbe, sed *cum timore*; ne fortè & ipsi tententur, ut loquitur Paulus Gal. 3. Alii ad solum postremum referunt, hoc sensu: Cæteris gravi aliquo delicto præoccupatis misericordiam exhibete in spiritu lenitatis, eos suscipientes cum timore sancto; ne & vobis aliquid tale contingat.

ADDITIUNCULA B. P.

Videtur ea clausula, *in timore*, per hypozeugma saltem in secundo Latinæ lectionis membro esse subaudienda, ut propius respondeant Latina Græcis.

ODIENTES ET EAM QUÆ CARNALIS EST, MACULATAM TUNICAM. *Eam quæ carnalis est*, Græcè

τὴν ἐν σαρκὶ, eam quæ ex carne: Potestque verti hoc modo: *Odientes & eam, quæ à carne maculata est, tunicam.* Hanc verò *maculate tunica* metaphorā alii aliter exponunt. Quidam veterem hominem interpretantur; quem jubemur exuere *cum actibus suis*, Col. 3. Quò pertinet illud Cant. 5 *Expoliavi me tunica mea: quomodo induar illa?* Vide Hesselium in illud 1. Tim. 6. *Ut serves præceptum sine macula.* Alii specialiter accipiunt de carnali & impura Gnostico- rum conversatione: ut quam imprimis odiendam & fugiendam moneat Apostolus. Salsboldus metaphoram explicat in hunc modum: *Turpitudine Gnostico- rum*, inquit, *non solum ipsorum opera inficit, sed & ad vestes transit, easque maculat.* Quare non solum ipsi fugiendi, sed & tunica qua sunt induti, exosa vobis, & execrabilis esse debet, tanquam ab eorum carne conspurcata. Ad hunc sensum invitat conjunctio &, id est, *etiam, insuper*; ut hoc sermonis schemate significetur non modò cavendum esse fidelibus à vitiorum contactu, quibus Gnostici sese commaculabant; sed & fugiendum quicquid illis esset affine, ex quo contagium metui posset: quomodo vitamus non solum peste laborantes, sed & vestes eorum.

24. EI AUTEM QUÆ POTENS EST VOS CONSERVARE SINE PECCATO. Conclusio est epistolæ doxologica, qua simul ostendit à quo vita sancta & immaculata, ad quam hactenus hortatus est, ejusdemque perseverantia, sit exspectanda; scilicet *ab eo qui potens est* id totum præstare. Quo verbo potentiam & efficaciam gratiæ divinæ declarat. Ita Paulus Rom. ultimo: *Ei autem qui potens est vos confirmare*, &c. *Conservare sine peccato*, Græcè *ἀμώμους*, à peccato immunes, donum perseverantiæ significat, cum quis ita conservatur ad finem usque in bono, ut peccando Deum non deferat. Multi Græci codices non *ὑμᾶς, vos*, legunt, sed *αὐτοὺς, illos*, ut referatur ad fratres ab errore revocandos. Verum illis prius opranda erat conversio à malo, quam conservatio in bono. Denique epilogi ratio postulat, ut iis ipsis ad quos scribit, hujusmodi bona à Deo comprecetur. Quare lectionem nostrorum codicum, quæ etiam in quibusdam est Græcis, hic præferendam censeo.

ET CONSTITUERE ANTE CONSPECTUM GLORIÆ SUÆ IMMACULATOS IN EXULTATIONE. Significatur remuneratio justorum, quando Deus electos suos *statuet in conspectu gloriæ suæ*, id est, visione & participatione suæ gloriæ donabit, ac beatificabit. Addit autem *immaculatos*, Græcè *ἀμώμους*, irreprehensibiles: quia nihil coinquatum illuc intrabit, Apoc. 21. Item addit, *in exultatione*, id est, *cum exultatione*; quia perpetuum gaudium & exultatio excipiet eos qui in hoc mundo tristitia multa passi sunt pro Christo. *Beati* namque *qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur*, Matth. 5. IN ADVENTU DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI. Hanc partem Græca non habent, nec Beda agnoscit. Adest quoque in vetustis aliquot Latinis. Adjecit fortè quispiam, ad designandum tempus quo futurum sit id quod præcedit.

25. SOLI DEO SALVATORI NOSTRO. Græcè, *Soli sapienti Deo* &c. Sed videri potest huc additum *σοφῶ, sapienti*, ex epilogo epistolæ ad Rom. Porro *Salvatoris* nomen toti Trinitati convenit. PER JESUM CHRISTUM DOMINUM NOSTRUM. Hæc desunt in Græcis exemplaribus; tamen constanter in Latinis legantur. Indicant autem meritum Christi hominis. At verò, cum Trinitati ea quæ sequuntur, non competant per meritum Christi, satis probabile sit hanc partem ab Apostolo non fuisse scriptam. Ac si quis benè perpendat, inveniet totam hanc doxologiam ascribi Christo: ut hinc habeamus apertum divinitatis ejus testimonium.

GLORIA ET MAGNIFICENTIA, IMPERIUM ET POTESTAS ANTE OMNE SÆCULUM; ET NUNC, ET IN OMNIA SÆCULA SÆCULORUM, AMEN.

Subauditur est; non sit: ut exprimitur, 1. Petri 4. Rursus Græca minus habent illud, *ante omne seculum*; & genitivum *seculorum*. Significat Apostolus hac vocum congerie, Deo competere supremam ac sempiternam in omnes & in omnia potestatem; ipsumque eo nomine ab omnibus honorandum & glorificandum esse.

Priusquam verò ad ea quæ restant progrediamur, videtur hoc loco fides nostra liberanda, qui superius alicubi, nos hic iudicium nostrum exposituros promissimus, de Commentariis illis quæ sub nomine sancti Thomæ Aquinatis, in Catholicas Apostolorum epistolas, nuper prostare cœperunt: sintne reverà illius. Quod nobis non videtur. Glossam interlinealem frequenter citat iste Commentator: in Commentariis S. Thomæ ad epistolas Paulinas, vix usquam id videas. Sublimitas deinde & sinceritas ac gravitas doctrinæ Sancti Thomæ hic nusquam apparet. Scribens iste Commentator in cap. 3. B. Jacobi, enumerat octo species malarum linguarum, parum doctè: congerit tantum; nec omnes illæ inter se differunt. In 2. Petri cap. 3. ibi, *Nolens aliquos perire, sed omnes*, &c. exponit illud verificari de Deo, quantum in ipso est. Ex diversis locis Beati Thomæ constat eam expositionem esse à mente ipsius alienam. In 1. Joan. 3. dicit quòd soli habentes perfectam charitatem tenentur animas pro fratribus ponere. Ex quo sequitur, episcopos & pastores eos qui perfectam non habent charitatem, ad id non teneri: ac multò minus episcopos carnales & sæculi pompis deditos. In secundam Beati Joannis scribens, *seductores* interpretatur *seorsim doctores*. In Præfatio-

ne totius Commentarii ait quòd virgo Deipara impetravit dimidium regni Dei; ut ipsa sit regina misericordiæ; Filius, rex justitiæ. Gravitas doctrinæ B. Thomæ non fert tam ineptum & indecorum sermonem. Lorinus citat hunc Commentarium sub nomine Thomæ Anglici.

ADDITIO B. P.

Sanctus Thomas 2. sec. q. 45. art. 6. ad 3. (quod opus unum est ex postremis ab eo elaboratis) vitiosam habet & exponit lectionem ejus quod in epistola Beati Jacobi est, capit. 3. in fine. In hoc tamen Commentario id rectè legitur & distinguitur, hoc modo: *Non judicans, sine simulatione*: idque tam in textu, quam in expositione. S. Thomas verò illic ubi diximus, legit & tentat explicare, *Judicans sine simulatione*. Sixtus Senensius *Bibliotheca sancta lib. 4.* in Thoma Anglico, sic loquitur: Hujus authoris esse creduntur Commentaria in Genesim, in Isaïam, in Jeremiam, in epistolas canonicas, in Apocalypsim, & in Boëtium de philosophica consolatione; ascripta Divo Thomæ: cui cum honoris causa tributum esset Angelici cognomen, & magna esset *Anglicum & Anglicum* vocis similitudo; paulatim effectum est ut per incuriam & errorem, Thomæ Anglici scripta Thomæ Angelici titulo notarentur. Claruit anno Domini 1400. Ita Sixtus. Ex quibus jam liquet, quid sequatur Lorinus, dum horum Commentariorum authorem vocat Thomam Anglicum. Non est tamen iste, cujuscumque sit, Commentarius ubique parvi faciendus; quum multa bona habeat.

Quid censendum de commentariis in epistolam Cathol. sub nomine Thomæ Aquin. editis.

IN EPISTOLAM PRIMAM.

B. JOANNIS APOSTOLI

P R Æ F A T I O.

De authore & autoritate hujus Epistolæ.

JOANNIS Apostoli, qui & Evangelium scripsit, & Apocalypsin, tres exstant epistolæ: quarum etsi duæ posteriores aliquando apud nonnullos dubiæ fuerint autoritatis; de prima tamen, quin Joannis esset Apostoli atque Evangelistæ, eaque ratione in canonem sacrorum librorum recipienda, nunquam à Catholicis scriptoribus dubitatum fuit. Testes ejus rei sunt Eusebius *libr. 3. hist. eccles. cap. 25.* & Hieronymus in *catalog.* Quapropter & Syrus interpres hanc epistolam nobis exhibuit, perinde ut cæteras novi testamenti scripturas eas quæ nunquam venerunt in quæstionem, aliis, quæ controversæ fuerunt, omisiss: Quin & stylus orationis & character proprius. Item charitatis & veritatis inculcatio satis apertè suum produnt authorem, discipulum illum à Domino dilectum, planèque eundem cum eo qui scripsit Evangelium.

Ad quos scripta hæc Epistola.

Porro quamvis in codicibus tam Græcis & Syriacis quàm Latinis, qui nunc sunt in manibus, non legatur ascriptum ad quos missa sit epistola: veterum tamen traditio est, ad Parthos scriptam esse. Hunc enim titulum ei tribuunt Higynius Papa *epist. 1.* Possidius in *indiculo operum Augustini*, & ipse Augustinus *libr. 2. Questionum Evangelic. cap. 39.*

Denique & Joannes 2. Papa in *epist. ad Valerium Episcop.* Scripsit autem ad Parthos Joannes Apostolus (quæ gens sita erat inter flumina Tygrim & Indum; juxta Medos) quod in ea regione locisque circumvicinis plurimi essent Judæi, ex antiqua captivitate & dispersione decem tribuum: Unde & *Act. 2.* ubi de Judæis qui ex varijs mundi partibus Hierosolymam venerant, agitur, primo loco referuntur Parthi, Medi, Elamitæ. Igitur quemadmodum Petrus epistolam dedit ad Judæos dispersionis Ponti, Galatiæ, Cappadociæ, Asiæ, Bithyniæ; quos Lucas illic enumeravit posteriore loco: sic & Joannes scripsit ad Judæos in oriente constitutos, id est, in Parthia cum locis adjacentibus: non ita tamen, quin uterque Apostolus suam epistolam communicatam voluerit etiam gentilibus earumdem regionum, qui in Christo crediderant, utpote membris ejusdem ecclesiæ, & eorum-

dem sacramentorum consortibus, & eandem spem cælestis regni vocatis: id quod Petrus non uno loco suæ epistolæ significat.

An verò causa scribendi ad Parthos ea Joanni fuerit, quod apud illos Evangelium prædicasset, ut nonnulli putant, non liquet, quum & Paulus ad Romanos & Colossenses scripserit, quibus ipse prius non prædicaverat. Scribit autem ad omnem ætatem: pueros, adolescentes, senes; ut ipse testatur *cap. 2.* quia de communi omnium salute scribebat.

Unde scri-
pta.

Ex quo loco scripta sit, haud multum refert ut sciatur: etsi non desint qui è Pathmo insula, in qua exulavit, scriptam velint; ubi & vidit Apocalypsim. Alii verò putant scriptam post reditum ab exilio. Verum utrique solis & incertis nituntur conjecturis.

ADDITIUNCULA B. P.

Credibile est diu ante exilium fuisse scriptam. Videantur quæ sunt infrà ad *cap. 5. v. 8.* paulò post initium annotationis.

ARGUMENTUM EPISTOLÆ.

VERSATUR hæc epistola potissimum in astruenda Christi Domini vera œconomia: ad quam pertinent imprimis hæc fidei nostræ mysteria; Jesum esse Christum, verum Deum ac Dei filium, eundemque esse verum hominem vera carne præditum: in quibus consistit veritas incarnationis Dominicæ. Rursus, eum esse nostrum advocatum ad Patrem; & propiciatorem pro peccatis nostris: à quo proinde peccatorum remissionem, totamque justitiam nostram expectare nos oporteat. Atque hæc sparsim traduntur per totam ferè epistolam. Qua doctrina rerundit Apostolus non solum hæreses ipsius tempore exortas, ut Ebionis & Cerinthi, qui Christo divinitatem adimebant, ac filium Dei negabant; necnon Basilidis atque sequacium, qui eum negabant in vera carne venisse, ideoque nec verè passum, crucifixum, mortuum pro nobis impiè docebant; uti memorat de illis Epiphanius in *heresi* 24. verum etiam futuris temporibus exoriturus; ut Arii, Nestorii, Eutychetis & Pelagii: quos omnes uno nomine vocat antichristos, id est, Christi adversarios; eosque *solvere Jesum* dicit, hoc est, integritatem mysterii dispensationis ejus destruere. Est autem hoc loco memoria reperendum quod scribit Augustinus in *libro de fide & operibus* c. 14. Apostolos qui Catholicas scripserunt epistolas, intentionem direxisse contra perversam ac perniciosam opinionem eorum qui dicebant fidem sine operibus ad salutem sufficere. Quorum princeps fuit Simon Magus. Nam & id haud segniter agit Joannes in hac epistola: idque per singula capita. Sic enim ait *cap. 1.* Si dixerimus quoniam societatem habemus cum Deo, & in tenebris ambulamus, mentimur, & veritatem non facimus. Et *cap. 2.* Qui dicit se nosse Deum, & mandata ejus non custodit, mendax est, & in hoc veritas non est. Et *capit. 3.* Filioli, nemo vos seducat. Qui facit justitiam, justus est: Qui facit peccatum, ex diabolo est. Et alia complura ejusdem capituli. Item *cap. 4.* Si quis dixerit quoniam diligo eum, & fratrem suum oderit: mendax est. Et *cap. 5.* Hæc est charitas Dei, ut mandata ejus custodiamus.

EPISTOLA I. B. JOANNIS APOSTOLI.

CAPUT I.

QUOD fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contrectaverunt de verbo vitæ: 2. & vita manifestata est, & vidimus, & testamur, & annunciamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, & apparuit nobis: 3. quod vidimus & audivimus, annunciamus vobis, ut & vos societatem habeatis nobiscum, & societas nostra sit cum Patre, & cum Filio ejus Jesu Christo: 4. Et hæc scribimus vobis ut gaudeatis, & gaudium vestrum sit plenum. 5. Et hæc est annuntiatio, quam audivimus ab eo, & annuntiamus vobis: Quoniam Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt ullæ. 6. Si dixerimus quoniam societatem habemus cum eo, & in tenebris ambulamus, mentimur, & veritatem non facimus. 7. Si autem in lucem ambulamus, sicut & ipse est in luce, societatem habemus ad invicem, & sanguis Jesu Christi, Filii ejus, emundat nos ab omni peccato. 8. Si dixerimus quoniam peccatum non habemus; ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. 9. Si confiteamur peccata nostra, fidelis est & justus, ut remittat nobis peccata nostra, & emundet nos ab omni iniquitate. 10. Si dixerimus quoniam non peccavimus, mendacem facimus eum, & verbum ejus non est in nobis.

SUMMARIUM.

DOcet & testificatur Filium Dei æternum, in tempore apparuisse. Deum lucem esse; & nos societate eo conjungi, si in luce ambulemus: neminem esse sine peccato: per Christum autem peccata remitti.

QUOD FUIT AB INITIO. Incipit epistolam absque salutatione, nec suo quidem præfixo nomine. Quod utrumque commune est huic epistolæ cum epistola Pauli ad Hebræos. Hujus rei rationem quod ad præsentem epistolam attinet, alii aliam reddunt. Ea nobis probatur, quod exordium suæ Catholice epistolæ voluerit Joannes conformare cum exordio sui Evangelii. Nam ut ibi dixit; *In princi-*

pio erat Verbum: ita, de eodem Verbo loquens, hic incipit: *Quod erat in principio*. Sic enim est in Græco, *ὃν ἀπ' ἀρχῆς*. Ut & hoc addam; hæc ipsa verba cum sequentibus, speciem quamdam habere salutationis ac boni nuncii, ut alia salutatione non sit opus. Mox enim testatur se illis ad quos scribit, annunciare vitam æternam & societatem cum Deo. Exordium hoc, *Quod erat ab initio*, ad Christi divinitatem proculdubio referendum est; sicut & illud Evangelii; *In principio erat Verbum*. Non enim ab initio Christus homo.

Quidam annotant Apostolum consultò non dicere, *Quod fuit*; sed, *Quod erat*: Ne quis putaret Filium per incarnationem id esse desisse quod erat priusquam nasceretur ex matre: quomodo dictum

Cur sine salutatione ordiatur Epistola.

est à Poëta, *Fuit Troes*. Unde & Apocalyp. 1. & 4. & 11. Deus vocatur *Qui est, qui erat, & qui venturus est*; non autem qui fuit. Verum hæc annotatio parum solida mihi videtur. Nam & de eo quod esse desit, dicitur, *quod erat*, ut in eadem Apocalypsi cap. 17. semel & iterum de bestia, *quæ erat, & non est*. Illud constat, hac locutione *quod fuit ab initio*, æternitatem significari; qua quid semper fuit: quemadmodum & illic, *In principio erat Verbum*. Nam in principio, & a principio fuisse dicitur; quod ita fuit, ut nihil eo fuerit prius: Quæ certissima notio est æternitatis; ac si dixisset, *Quod fuit ab æterno*. Quocirca nobis hic statim declaratur Christum Dei Filium esse Patri cœternum. Nam *Verbum*, id est, Filium, esse suppositum particulæ, *quod fuit*, infra docebimus: simul explicaturi syntaxin totius orationis; quæ alioqui nonnihil confusa est & intricata.

QUOD AUDIVIMUS. Hoc in persona sua & cæterorum Apostolorum dicit, quemadmodum & sequentia numero plurali. Sic enim & in evangelio: *Vidimus gloriam ejus*. Nec dubium quin hæc quæ de audito, & contrectato Verbo vitæ dicit, ad naturam ejus humanam pertineant. Quoniam verò idem est quod fuit ab initio; & quod audisse, vidisse & contrectasse testatur: hinc jam statuitur unitas personæ in Verbo incarnato, id est, utramque naturam habente, divinam & humanam. Dicit ergo, *Quod audivimus*, id est, quem Dei Filium ore suo benedicto loquentem ac docentem auscultavimus, cujus loquentis ac docentis verba auribus nostris hausimus.

QUOD VIDIMUS OCVLIS NOSTRIS, QUOD PERSPEXIMUS. Gradum facit ad sensum certiore, id est, visum. Addit autem *oculis nostris*, scilicet corporeis, majoris expressionis causa: ac, ne alienis tantum oculis eos credidisse, quis putaret: vidimus, inquit, hominem in humana carne conversantem cum hominibus, edentem, bibentem, ac cætera quæ humana sunt agentem ac patientem. Vidimus in monte transfiguratum ac splendenter: Vidimus cruci affixum, ac morientem: Denique, vidimus à morte redivivum & in cælos ascendentem. Hæc contra illos dicuntur, qui negabant Jesum in carne venisse. Simul ostenditur Joannes ex eorum fuisse numero, quibus dictum est à Domino Matth. 13. *Vestri beati oculi, quia vident; & aures vestre, quia audiunt*. Addit autem: *quod perspeximus*, Græcè ὁ ἰδὼν ἡμῶν, *quod intuiti sumus*, seu potius, *quod contemplati sumus*: ad significandam visionem non quamlibet, sed intentam; & ut ita loquar, curiosam; quæ sit oculis propius admotis, etiam adhibita, si opus videatur, contrectatione manuum. Unde sequitur.

ET MANUS NOSTRÆ CONTRECTAVERUNT. Id est, *palpaverunt*. Est enim idem in Græco vocabulum, quod apud Lucam cap. 24. dicente Domino: *Palpate & videte*. Palpaverunt autem seu *contrectaverunt* Verbum carnem factum; sive ante resurrectionem ejus, ut ipse Joannes, recumbens in sinu Jesu, Joan. 13. Et Petrus, quem Jesus extensa manu apprehendit Matth. 14. & omnes discipuli, quando manibus suis lavit eorum pedes, Joan. 13. sive post resurrectionem, ut Thomas, cui dictum fuit à Domino: *Infer digitum tuum huc, & asser manum tuam, & mitte in latus meum*, Joan. 20. & alii discipuli quibus dixit: *Palpate & videte*. Nam quin palpaverint ambigine non potest, præsertim de Thoma: cum ea res tota divinitus ordinata fuerit ad comprobendam resurrectionis veritatem. Contrectaverunt eum etiam manus impiorum, à quibus captus, colaphizatus, flagellatus & crucifixus fuit: sed ab illis testimonium non erat petendum.

Quidam in hac parte hyperbolen faciunt, quasi tantum hoc velit Joannes: dicens, *Et manus nostræ*

contrectaverunt, hoc, inquam, quod dixit in evangelio, *Et habitavit in nobis*, id est inter vos, ut significetur familiaris Verbi cum hominibus conversatio. Verum ex dictis satis apparet, propriè fuisse locutum. Ac sanè testem (qualem Joannes hic se proficitur) hyperbolicè testificantem loqui non convenit. Quo etiam argumento refelli potest eorum commentarius, qui auditum & visum hujus loci, ad mentem seu partem intellectivam referunt: ut audivisse dicantur Apostoli prænunciantibus Prophetis; vidisse, fide; perspexisse, intelligentia. Non enim animadvertunt hæc a Joanne scribi tamquam teste eorum, quæ cum sociis Apostolis audivit & vidit. Hoc enim mox addit, *Et testamur*. Unde & aiunt ad principes Judæorum Petrus & Joannes, Actorum 4. *Non enim possumus quæ vidimus & audivimus non loqui*.

DE VERBO VITÆ. *Verbum vitæ*, nonnulli interpretantur evangelium, sive evangelicam doctrinam vivificam & salutarem. Sed hic sensus non congruit cum præcedentibus. Igitur *verbum vitæ* intelligamus, ut alii fere omnes, Dei filium Verbum Patris; de quo præclare Joannes initio sui evangelii, & rursus in hac epist. c. 5. versu 7. Unde est & illud Apoc. 19. de filio Dei: *Vocatur nomen ejus Verbum Dei*.

Vocatur autem Verbum, Græcè λόγος, appellatione sumpta à verbo humano, ex cujus cognitione veluti manu ducendi sumus ad notitiam Verbi divini, nobis alioqui per naturam incogniti. Nam sicuti verbum nostrum procedit à mente: ita filio Dei ex ratione Verbi competit à Patre procedere, velut à mente æterna: & sicuti verbum nostrum internum, etsi à mente procedens, intimè tamen in ipsa permanet, nec ab ea separari potest; ita filius Dei procedens ex Patre intimus in ipso permanet, nec ab eo separabilis est. Rursum sicut mentis nostræ verbum quo seipsam intelligit est ipsius mentis imago perfecta; sic Dei Filius est perfecta imago Patris. Et, ut aliis comparationibus omisissis, unam adhuc adjiciam quæ præsentis loco serviat; quomodo Verbum internum apud homines manifestatur per verbum externum: ita æternum Dei Verbum Patri intimum, innotuit hominibus in tempore non solum per voces Prophetarum, qui venturum in carne prænunciarunt; verum etiam, & maxime, postea per assumptam ab ipso naturam humanam, in qua Verbum Patris olim invisibile factum est visibile, conversans & colloquens cum hominibus. Sed de hac re plura & ex professo ad dist. 27. lib. 1. sent. Ubietiam ostendimus, etsi tam hic, quam in evangelio & alibi, pro Verbo possit etiam verti sermo; quod Erasmus & alii quidam faciunt; imò & vulgatus interpret nonnumquam: melius tamen convenire Verbi vocabulum illi simplicissimo & immutabili Dei verbo: Quamquam fatendum est significationem Græcæ vocis λόγος prout tribuitur Dei Filio, Latina aliqua dictione nec satis propriè exprimi, nec plenè reddi posse.

Porro *Verbum vitæ* vocatur duplici ratione: & quia Verbum vivens est, imò ipsa vita; & quia Verbum vivificum, id est, vitam ac salutem adferens hominibus. Priori modo, vita est essentialiter; posteriori, causaliter. Videtur autem prior modus hic significatus, ut sequentia declarant: cum respectu tamen ad modum posteriorem. Nam & evangelii locus, *In ipso vitæ erat, & vitæ erat lux hominum*, eodem modo rectissimè intelligitur.

Quod ad constructionem attinet; quidam hanc partem præcedentibus ita annectunt: Quicquid de Verbo vitæ, vobis annunciamus (nam illud annunciamus vobis, paulò post sequitur) ab initio erat, & nobis palam ostensum est. Sed hæc constructio sinceritatem sententiæ corrumpit; quia quod Verbum caro factum est, & ab Apostolis auditum, visum &

Compara-
tiones inter
Verbum
divinum &
verbum hu-
manum.

Verbum, aut
sermo utrum
melius dica-
tur.

contrectatum; non fuit ab initio, sed factum est in tempore. Proinde dicendum, in eo quod ait, *De verbo vita*, locutionem esse transitivam, hoc recto modo exponendum, *ipsum verbum vita, quod fuit à principio, quodque carne indutum audivimus, & vidimus, & contrectavimus, annunciamus vobis*. Ita respondet optimè exordium hujus epistolæ cum exordio evangelii, *In principio erat Verbum*. Hæc syntaxis est apud Augustinum in *exposit. hujus epist.* & apud alios. Eandem Syrus interpres clarè expressit. Annotat autem Lorinus, esse Hebraismum, qualis Act. 2. *Effundam de Spiritu meo*: pro eo quod apud Joëlem cap. 3. legitur: *Effundam Spiritum meum*. Cujus locutionis etiam alia profert exempla.

(ET VITA MANIFESTATA EST. Orationem adhuc pendentem intercidit parenthesi: qua hanc solam partem includi quidam putant; ut id quod sequitur, *Et vidimus & testamur*, &c. referatur ad illud præcedens, *de verbo vita*. Alii parenthesis longius protrahunt; idque probabilius: ut infra declarabimus. *Vitam* appellat ipsum *Verbum vita*. Jesum Christum Dei Filium: quem & in evangelio *vitam* appellat: ut cap. 1. *Vita erat lux hominum*, & cap. 11. ipse Dominus testatur, *Ego sum resurrectio & vita*; & cap. 14. *Ego sum via, veritas & vita*. Appellatur autem *vita*, quemadmodum dictum est, primum quidem essentialiter, deinde etiam causaliter: & hoc bifariam: Si quidem, ut Deus, *vita* nostræ primarius author est, unà cum Patre & Spiritu sancto; sive *vitam* nostram intelligas temporalem, sive (quod Apostolus spectavit) æternam atque beatam. Ceterum, ut homo, per suam passionem & mortem, *vitam* nobis æternam promeruit. *Manifestata est autem vita*, Dei Filius, per incarnationem, & cum hominibus conversationem, perque doctrinam & miracula. Cohærebit hæc parenthesis cum præcedentibus, si &, per voculam causalem exponas; *Et enim vita manifestata est*: ut significetur ratio quædam ejus quod proximè præcedit, *de verbo vita*.

ET VIDIMUS ET TESTAMUR, ET ANNUNCIAMUS VOBIS VITAM ÆTERNAM. Planior fiet contextus si suppleatur hoc modo: *Quam & vidimus, de qua proinde & testificamur; quamque vobis annunciamus; vitam, inquam, æternam*. Quomodo vidisse dicat, explicatum est supra. Et quia tot modis viderant Joannes ac ceteri Apostoli vitam Christum: idcirco testes erant quàm maximè idonei, qui *vitam* illam hominibus annuntiarent. Quam nunc vitam æternam vocat, respiciens ad effectum quem nobis tribuit. Qui enim per essentialitatem est vita, immortalis & æterna, idem nobis electis suis æternæ vitæ participationem, & meruit ut homo, & præstat ut Deus. Alioqui, Verbum ipsum significari, id est, Vitam essentialem, declarat quod sequitur.

QUÆ ERAT APUD PATREM ET APPARUIT NOBIS) Apparuit, Græcè ἐφανερώθη; quod modò vertit manifestata est. Rursus autem quæ hic dicuntur conveniunt cum iis quæ habentur in evangelio. Quod enim illic ait, *Et Verbum erat apud Deum*; hoc de Vita nunc dicit, *Quæ erat apud Deum*. Et quod illic, *Verbum caro factum est, & habitavit in nobis*; hic de Vita dicit, *Et apparuit nobis*. Erat igitur hæc vita æterna, & fons vitæ, apud Patrem; non deum à mundo condito, sed in principio & à tota æternitate: licet actu vitam de se fundere non cœperit, nisi postquam per ipsam ea creata sunt, quæ vitæ perennis essent capacia. Erat, inquam, vita apud Patrem, tanquam persona ab eo distincta; sed unum cum eo in essentia: quippe particula apud & propinquitatem & differentiam denotat. Et quia dicitur, *apud Patrem*; ostenditur hanc vitam ipsum esse Filium.

Apparuit autem hominibus eadem vita, sicuti dictum est; quando Verbum caro factum habitare

cœpit & conversari cum hominibus. Hoc loco finitur parenthesis.

3. QUOD VIDIMUS ET AUDIVIMUS, ANNUNCIAMUS VOBIS. Repetit ex superioribus, *Quod vidimus & audivimus*; ut orationem quam reliquit imperfectam & suspensam, absolvat; addendo *annunciamus vobis*; ac si dicat: *Quod, inquam, vidimus & audivimus; ipsum nos Apostoli, tamquam certissimi testes, vobis annunciamus*. Nam probatissimi testes sunt, qui hominem de quo testantur, & viderunt, & loquentem audierunt: quod utrumque pertinet ad testem oculatum. Nam auritum testem vocamus qui refert ea tantum quæ ex aliis audivit.

Jam quo magis perspicuus fiat totius orationis contextus, ab initio epistolæ huc usque protensa; breviter eum repetimus & explicamus, hac paraphrasi: *Quod fuit à principio; quod audivimus, quod vidimus oculis nostris ac perspeximus, quodque manus nostre contrectaverunt, nempe verbum vita (vita namque manifestata est; quam & vidimus: de qua proinde etiam testamur, & quam annunciamus vobis; vitam dico æternam, quæ erat apud Patrem & apparuit nobis) Quod, inquam, vidimus & audivimus; annunciamus vobis*. Præter hanc contextus distinctionem, quam ut probabilior adduximus, & sequimur; adfert Erasmus in annotationibus adhuc unam & alteram, quas apud ipsum videre est.

UT ET VOS SOCIETATEM HABEATIS NOBISCUM. Addit causam finalem seu fructum annunciati per Apostolos evangelii de Verbo incarnato. Fructus ille est *societas cum Apostolis* hujus evangelii nunciis, quasi dicat: Nos qui vidimus & audivimus id quod vobis annunciamus; societate quadam inter nos conjuncti sumus, participantes ac participaturi bona, ab eo quem prædicamus promissa. Volumus autem & vos adjungi nobis socios; non quæstus aut commodi nostri causa: sed impellente nos charitate & officii nostri ratione; scilicet ut eorumdem nobiscum bonorum efficiamini participes: id quod sequentia declarant. Pro *societate* Græcè est κοινωνία, *communio* seu *communicatio*: quomodo noster interpres interdum alibi vertit. Significat autem socialem aliquorum inter se conjunctionem.

ET SOCIETAS NOSTRA SIT CUM PATRE, ET CUM FILIO ejus Jesu Christo. Verbum sit additum est ab interprete: quod & Erasmus supplet. Græca verò sic habent: *Et societas autem nostra cum Patre, &c. ut supplendum videatur verbum est*. Nam & Syriaci textus interpres ita vertit: *Est autem societas nostra cum Patre, &c.* Juxta versionem vulgarem sensus est. Utque *societas nostra*, id est, vestra nobiscum adunata, sit cum Deo Patre & Filio. Quod si verò est suppleatur, uti postulare videtur particula *est* (nam & Erasmus id magis probat in Annotatione:) erit assumptio ad id quod præcedit, ut sensus sit: *Nostra autem societas, id est, ea quam nos Apostoli inter nos habemus (ne rem non admodum expetendam promittere vobis videar) nobis communis est cum Patre & filio ejus Jesu Christo. Quæ profectò societas est omnibus vobis exoptanda: Quare si nobiscum inieritis societatem, consequenter eritis unà nobiscum socii Patris & Filii. Quæ quanta sit, & quam optabilis societas, ut omnes intelligant; exprimitur nomine amicitie: sicut eam alibi scripturæ expriment. Ut Sap. 7. Amicos Dei Sapientia constituit. Luc. 12. Dico vobis amicis meis. Joan. 11. Lazarus amicus noster dormit. Et 15. Vos amici mei estis, si faceritis, &c. Et iterum. Vos autem dixi amicos; quia omnia quæ audivi, &c.* Hoc autem nomen tantum ac tale est, ut pro magno scribar de Abraham Patriarcha Jacobus Apostolus, cap. 3. quod *amicus Dei appellatus est*. Unde & de hoc nomine sibi gratulatur Joannes Baptista, de seipso loquens in hunc modum: *Amicus autem sponsi qui*

Paraphra-
stica Expli-
catio Epist.
huc usque.

Sensus.

Societas
seu amicitia
cum Patre
& Christo
Jesu quanta
sit, & quam
optabilis.

In quibus
ea consistat.

stat & audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi. Porro consistit hæc societas & amicitia in participatione bonorum ad salutem nostram pertinentium, quæ Deus nobis ut sociis suis & amicis, communicat: quæ cum multa sint, omnium consummatio est in intima contemplatione beatissimæ Trinitatis, Patris & Filii & Spiritus sancti. Nam Patre & Filio nominato, Spiritus sanctus, qui Patris & Filii amor est, statim intelligitur. Præclare meminit hujus nostræ cum Deo societatis Apostolus Paulus 1. Corinth. 1. dicens: *Fidelis Deus per quem vocati estis in societatem filii ejus Jesu Christi Domini nostri.* Vide quæ ad eum locum de hoc vocabulo & re significata, annotavimus.

Obf. contra
Schismaticos,
non posse quem-
quam habere
societatem
cum Deo,
nisi eandem
habeat cum
Ecclesia Dei.

Ex his præterea collige, contra schismaticos, neminem posse cum Deo societatem habere, qui societatem non habeat cum ecclesia Catholica & Apostolica, sponsa utique Christi. Qua de re præclare Cyprianus: *Non potest habere Deum Patrem qui ecclesiam noluerit habere matrem.* Hoc ille in libro *De unitate eccl.* Eadem sententia apud S. Aug. enarrat. *Psalmi 88. in fine.*

4. ET HÆC SCRIBIMUS VOBIS UT GAUDEATIS, ET GAUDIUM VESTRUM SIT PLENUM. *Plenum*, Græcè *impletum*. Absunt autem duæ voces, *gaudeatis* & non solum in Græcis & Syris codicibus; verum etiam in manuscriptis quibusdam Latinis, & in antiquis concordantiis; nec non apud Augustinum & Bedam. Et quidem apud Bedam & Oecumenium, quemadmodum eorum commentarii declarant, prima persona legitur: *Vt gaudium nostrum sit plenum.* Cujus lectionis etiam glossa interlinealis meminit: tamen si pro secunda persona facere videntur loca prima fronte, Joan. 15. *Hæc locutus sum, ut gaudium vestrum impleatur.* Et cap. 16. *Petite & accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum.* Legitur & in secunda epistola, *Vt gaudium vestrum plenum sit*: sed in Latinis dumtaxat: nam Græca eo loco habent *nostrum*; ut habent hoc loco permulta. Syrus interpres utramque personam complexus est, dum ita vertit: *Vt gaudium nostrum quod est in vobis sit completum.* Sic enim & Dominus in evangelio; *Vt gaudium meum in vobis sit*, Joan. 15.

Sensus,

Nostræ lectionis hunc sensum reddere licet: Hæc quæ dixi de Verbo Dei æterno & incarnato, & per nos vobis annunciato; ut unâ nobiscum societatem habeatis cum Patre & Filio: scribimus vobis in eum finem, ut gaudeatis gaudio vero ac spirituali, nimirum de bonis in illa societate acceptis & accipientibus; utque gaudium illud vestrum perseveret ac perficiatur. Si primam personam legas: *sensus erit*: Ut nos de vobis tamquam sociis ac consortibus ejusdem gratiæ, plenum & perfectum capiamus gaudium. Quo ferè modo Beda & Oecumenius hunc locum exponunt. Simili sensu dixit Paulus: *Implete gaudium meum, ut idem sap. atis*, Philip. 2. Dicit autem Joannes plurali numero *scribimus*, quia quod scribebat, ex communi scribebat Apostolorum sententia atque doctrina.

5. ET HÆC EST ANNUNCIATIO QUAM AUDIVIMUS AB EO, ET ANNUNCIAMUS VOBIS. Hactenus præmii epistolæ, quod erat salutationis loco. Nunc ingressum facit ad exhortationem; qua doceat in genere fugienda esse peccata, si velint habere cum Deo societatem, de qua supra locutus est. *Annunciatio*, Græcè *ἐπαγγελία*, quæ vox etiam *promissionem* significat. Unde vertunt Erasmus & Hentenius: *Et hæc est promissio.* Nam & noster interpres capite sequenti, versu 25. *repromissionem* transulit. Verum hoc loco magis quadrat *annunciatio*: cum in verbis sequentibus non indicetur res aliqua promissa, sed doctrina contineatur, ad exhortationem applicanda: *quod Deus lux est*, &c. Est autem Hebraismus *annunciatio* pro re annunciata; sicut alibi *spes* pro

re sperata: *timor*, pro re timenda: Actus nimirum pro objecto. Hoc, inquit, est quod audivimus ex eo, nempe Christo Dei filio, quodque ille nos docuit; & quod nos ab eo docti vobis annuntiavimus, videlicet id quod sequitur.

QUONIAM DEUS LUX EST, ET TENEBRÆ IN EO NON SUNT ULLÆ. *Deum lucem* vocat, eodem tropo, quo tenebras ab eo removet; utroque scilicet vocabulo metaphoricè sumpto: Ne quis hic lucem & tenebras corporeas imagnetur, more Manichæorum, qui Deum esse dicebant lucem oculis corporeis aspectabilem; & Christum solem hunc visibilem. Igitur *Deus lux* ab Apostolo vocatur: *primum* quoad intellectum, quia plenus est intelligentia, clarissimè seipsum (qui est prima veritas) & in seipso omnia alia cognoscens. *Deinde* quoad voluntatem; quia summa bonitas est, summa justitia & rectitudo. Deus, inquit Moyses, *fidelis est & absque ulla iniquitate; justus & rectus*, Deuteronom. 32. *Tertio* (quod Joannes potissimum spectasse videtur) propter effectum divinæ lucis in nobis: quia nimirum ita Deus in seipso lux est purissima, nullisque permixta tenebris, ut etiam fons sit omnis lucis, id est, veritatis, bonitatis ac justitiæ quæ in nobis est; nec solum nos illuminet, docendo quid agere debeamus, quod sit illustratione mentis; verum etiam efficaciter operetur in nobis ut agamus, quod sit excitatione voluntatis. Unde & consequitur effectus ille quem alii hic considerant, ut radiis illius lucis perfusa mens nostra, ab ignorantiae tenebris liberetur, & voluntas à pravitate purgetur.

Deus vocatur lux ex triplici causa.

Hoc enim est quod addit Apostolus; *Et tenebræ in eo non sunt ullæ.* Nam sensus est: Ita tenebras omnis erroris & ignorantiae & peccati, ab illa luce æterna quæ Deus est, alienas esse; ut etiam à nobis errorum & peccatorum tenebras expellat. Et hic sensus satis colligitur ex sequentibus, estque consentaneus iis quæ scribit idem Apostolus cap. 1. sui evangelii, de Verbo Dei: *Vita erat lux hominum; & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt.* Ubi tenebras vocat homines erroribus & peccatis obtenebratos. Et cap. 12. *Ego lux in mundum veni: ut omnis qui credit in me, in tenebris non maneat.* Ubi tenebras utique peccata & errores intelligit, quibus dissipandis Christus lux vera venit in mundum. Nota quod dicitur *in eo*, id est, *in Deo*, posse etiam ad *lucem* referri, juxta Græcam lectionem, quia quæ neutri generis est, ut *lumen* Latinis. Quemadmodum retulit Hieronymus, ita scribens lib. 2. dialogi contra Pelegianos, capit. 3. *Quando dicit Joannes, nullas tenebras in Dei lumine reperiri; ostendit omnia aliorum lumina aliqua sorde maculari.* Quamquam hoc sensum non variat.

6. SI DIXERIMUS QUONIAM SOCIETATEM HABEMUS CUM EO, ET IN TENEBRIS AMBULAMUS: MENTIMUR, ET VERITATEM NON FACIMUS. Declarat quorsum huc adduxerit mentionem lucis ac tenebrarum; Si, inquit, dixerimus verbo aut animo, nos habere societatem cum Deo, & in tenebris peccatorum conversamur ac vivimus, *mentimur*, id est, falsum dicimus, & *veritatem non facimus*, hoc est, facto non probamus verum esse, quod verbo aut cogitatione loquimur. Aut, *Non facimus*, id est, non loquimur veritatem, quemadmodum sequenti capite, *Mendax est, & in eo veritas non est.* Ratio cur falsum dicere vincatur; quia *Deus lux est*: scriptum est autem, *Quæ societas luci ad tenebras?* 2. Cor. 6. Quare & illatio hic intelligi potest ex parte præcedenti; Si Deus lux est, nullas admittens tenebras, igitur homo in tenebris ambulans societatem habere cum Deo non potest. Quam proinde si habere se dicat, mentitur.

Di' et aliquis. Si is qui in tenebris, id est, in peccatis ambulat, non habet societatem cum Deo, igitur Obiectio.

Resp.

nec Joannes ipse, ceterique Apostoli societatem cum Deo habebant. Non enim vivebant sine peccatis: id quod Joannes palam profitetur paulo post, dicens; *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus.* Unde & David orabat Dominum, dicens; *Deus meus illumina tenebras meas.* Respondeo non omnem eum in quo aliqua sunt peccatorum tenebrae, secundum Apostolum *in tenebris ambulare*; aut, ut sequenti capite versu 9. loquitur, *in tenebris esse*: sed eos solos, quibus tenebrae dominantur, id est, in quibus peccatum regnat, *Roman. 6. versu. 12. & 14.* quique servi sunt peccati, *ibidem versu 17. & 20.* Nam tenebras aliquas patiuntur & habent etiam illi qui *in luce ambulant*, imò qui & *lux sunt Domini.* Qui verò peccatis serviunt & cupiditatibus suis obsequuntur, *in tenebris ambulare* dicuntur; ipsique tenebrae vocantur. Sic enim Paulus ad Ephesios cap. 5. *Eratis*, inquit, *aliquando tenebrae; nunc autem lux in Domino.*

Obf. contra
Sectarios,
etiam ma-
jos Chri-
stianos esse
in Ecclesia.

Jam nec illud ex hoc loco consequens est, Christianos malos & in tenebris ambulantes, non esse in ecclesia, quæ societas est fidelium. Non enim illa societas hic intelligitur, quæ cum recta fide solum consistat in externa fidei professione & sacramentorum communione sub uno capite visibili; cujusmodi societas ecclesiam constituit: sed ea quæ vera est cum Deo amicitia; quam charitas conciliat, in cordibus nostris diffusa per Spiritum sanctum *Romano 5.*

7. SI AUTEM IN LUCE AMBULAMUS, SICUT ET IPSE EST IN LUCE: SOCIETATEM HABEMUS AD INVICEM. Dixit eos mentiri, qui cum in tenebris ambulant, habere se dicunt societatem cum Deo: Nunc docet quinam veraciter hoc dicere possint; Nempe qui *in luce ambulant sicut Deus in luce est.* Non tamen, eo posito, aperte dicit Societatem nos habere cum Deo: verum id consequitur ex eo quod dicit; *Societatem habemus ad invicem*, Græcè *ἀλλήλων*, inter nos mutuam: Id est, vos nobiscum qui sumus Apostoli, & contra. Sic enim ait supra, versu 3. *Et vos societatem habeatis nobiscum: & societas nostra sit cum Patre*, &c. Significat ergo Joannes, inter ipsos quibus scribit, & Apostolos Christi societatem constare non posse; proinde nec cum Deo; nisi in luce ambulant: ne vanè de societate & amicitia Dei sibi plaudant. *In luce ambulare* dicuntur, qui exercent opera lucis, id est, veritatis, bonitatis & justitiæ.

Beda & alii quidam in metaphora *ambulandi* urgent profectum; quasi moraliter ambulare, secundum scripturas, non dicatur, nisi qui proficit; sive in bono, sive in malo. Et propterea Joannem de Deo non dicere, sicut ipse ambulat in luce, cum proficere non possit, sed, *sicut est in luce*, nimirum immutabiliter; utpote, cui dicitur, *Tu autem idem ipse es*, Psalm. 101. Verum eam annotationem parum solidam esse, probat locus capitis sequentis, ubi ait: *Qui dicit se in ipso (Christo) manere, debet sicut ille ambulavit & ipse ambulare.* Neque enim Christus profecit in virtutibus exercendo virtutes. Tantum ergo significat ea phrasis progressum, quo quis alia post alia, cum sui mutatione, exercet opera. Quod quidem etiam in Christum compete- bat; In Deum autem, ut Deus est, nullo modo. Vide quæ diximus ad illud *Roman. 6. In novitate vite ambulemus.*

Porro comparisonis abverbium in hac sententia aliisque similibus, non æqualitatem indicat, ut per se manifestum est; sed similitudinem quandam, seu potius imitationem alienæ perfectionis, in nobis aliquatenus exprimendæ. Nam id volunt præcepta Dominica; *Estote perfecti sicut & Pater vester celestis perfectus est*, Matth. 5. *Estote misericordes sicut & Pater vester misericors est*, Luc. 6.

ET SANGUIS JESU-CHRISTI FILII EJUS EMUNDAT NOS AB OMNI PECCATO. Ostendit non ita nos in luce ambulare ut tenebris omnino careamus: sed opus esse nobis continua tenebrarum discussione, id est, peccatorum purgatione; quæ fiat *per sanguinem Jesu-Christi filii Dei*, hoc est, per meritum passionis & mortis ejus, in qua sanguinem suum pro nobis effudit. Nec improbable est, Joannem hoc dicere propter Ebionitas hæreticos, qui cum in tenebris ambularent, crebris lotionibus se à peccatis suis emundari credebant; mysterium redemptionis Christi non agnoscentes; quemadmodum & ceteri Judaizantes. Adversus quos agit Paulus *Coloss. 2. & alibi.*

Quæret aliquis; Si ab omni peccato nos emundat sanguis Christi: quomodo statim negat idem Apostolus, dicere nos posse, *Quia peccatum non habemus*? Ratio est quia non emundat nos sanguis Christi simul & semel ab omni peccato, ut dicere quis possit, Peccatum non habeo; &, quod negat Sapiens, *Mundum est cor meum, purus sum à peccato*, Prov. 20. sed mundati sumus, & mundamur in dies, nunc ab his nunc ab illis peccatis: ita tamen ut nunquam dum hic vivimus, simus ab omni peccato prorsus emundati. Igitur ista mundatio ab omni peccato, consistit, ut Scholastici loquuntur, in fieri, non in facto esse: sitque actu incompleto, non autem completo, nisi in fine. Ex quo etiam intelligitur in electorum persona Joannem loqui. Nam ii soli perfectam omnium peccatorum emundationem tandem consequuntur.

Dicit autem *ab omni peccato*; volens utique comprehendere omne peccatum; originale, mortale, veniale: quemadmodum benè declarant in suis commentariis Augustinus & Beda: nec non Hieronym. *lib. 2. dialogi contra Pelag.* Originale quidem simul cum actualibus ante baptismum commissis abluatur sanguine Christi in baptismo: actualia verò post ea commissa, præsertim mortalia, remittuntur per sacramentum poenitentiae: Nam venalia etiam aliis modis, absque sacramento, remitti possunt: ita tamen ut sine virtute sanguinis in cruce pro nobis effusi, nulla fiat peccatorum remissio, nec ulla remissionem præcedens purgatio, sive ut interpret loquitur, *emundatio*. Non enim solum hoc sensu sanguis Christi nos emundat à peccatis, quod reatum tollit præcedentium peccatorum; verum etiam quia voluntatem purgat ab affectu peccandi, præstans veram cordis conversionem, & amorem justitiæ, virtutumque operationem. Ad hæc enim omnia patet meritum Christi; quemadmodum id sigillatim doctè explicat & ex scripturis probat Joannes Hesselius in commentario. Denique norandum, his paucissimis verbis; *Sanguis filii Dei*, tres hæreses destrui: Manichæorum, qui veritatem humanæ naturæ Christo admerunt; Ebionitarum, qui Christum Deum negarunt; & Nestorianorum, qui personam in Christo diviserunt.

8. SI DIXERIMUS QUONIAM PECCATUM NON HABEMUS: IPSI NOS SEDUCIMUS, ET VERITAS IN NOBIS NON EST. *Seducimus*, Græcè, *πλανάω* fallimus, decipimus. Pendet intellectus hujus sententiæ ex vero sensu ejus quod est *peccatum habere*. Multis enim modis peccatum habere quis dicitur. Primo, propter affectum peccati. Quo quidem modo veritatem habet hæc Apostoli sententia; quatenus in hoc sæculo nemo reperitur qui plenè purgatus sit ab omni inordinato & vitioso affectu. Unde Augustinus in enarrat. Psalmi 118. conc. 10. *Intelligere debemus*, inquit, *quantumlibet quisque proficiat in justificationibus Domini; habere enim mortalis carnis affectum circa ista terrena, & in quibus vita humana tentatio est super terram.* Sic & Leo magnus serm. 7. de Epiph. Domini: *Quis invenietur ita immunis à culpa*

Dubium.

Resp.

Nota, nos in
dies debere
mundari,
quamvis nō
simus, quo-
ad vivimus,
perfectè
mundati.

Omne pec-
catū emun-
datur san-
guine Chri-
sti.

Peccatum
habere quis
dicitur mul-
tis modis.

ut in eo non habeat justitia quod arguat? Et sermonis 6. quadragessimæ: *Talis est conditio etiam eorum qui concupiscentiis renituntur, ut numquam possint incor-dibus suis non invenire quod reprobent.* Et generalis est sententia Job. 14. *Nemo mundus à sorde.*

Secundo modo, propter reatum peccati: ut habere peccatum, sit reum esse propter primum opus commissum, ita definiente Beato Augustino lib. 1. de nuptiis & concupisc. cap. 26. Atque hoc etiam modo intellecta, vera est Beati Joannis sententia. Nam durante hac vita numquam sumus ab omni reatu liberi. Semper enim est unde dicere Deo debeamus: *Dimitte nobis debita nostra.* Quod etiam ad recens baptizatos extendit Hieronymus lib. 3. dialogi contra Pelag. sub finem. Et veritatem habet respectu pœnalitatum hujus sæculi quibus adhuc sunt obnoxii. Item qui adulti sunt baptizati, ii recens etiam post baptismum peccata aliqua committunt, quæ pœnam merentur. Sequitur enim hic modus ex priori. Nam si numquam plenè sit expurgatus in hac vita noster affectus: semper igitur remanet aliquis reatus, etiam in homine recens baptizato. Non enim per baptismum tollitur reatus nisi peccatorum quorum depositus est affectus. Hunc sensum orationis Dominicæ: *Per quam*, ut ait Augustinus lib. 21. de civitate Dei cap. 27. *nobis voluit Salvator ostendere, quantumlibet justè in hujus vita caligine atque infirmitate vivamus; non nobis deesse peccata pro quibus dimittendis debeamus orare.* Sed & Leo sermone jam citato de Epiphania Domini docet neminem inveniri ita immunem à culpa, ut in eo non habeat Dei misericordia quod remittat. Aperta quoque sententia est Innocentii 3. libro 5. mysteriorum Missæ cap. 28. *Hominem, dum in hac vita consistit, semper esse in aliquo peccato.* Quod & probat ex hoc loco Joannis.

Tertio modo, propter actum peccati, non quidem præsentem, sed frequentem & quotidianum & quodammodo continuum. Quem modum attenderunt Hieronymus, Augustinus & alii Patres, qui contra Pelagium scripserunt. Cujus erat doctrina, Justum hominem vivere posse sine peccato; ac multos fuisse qui sine peccato vixissent.

Quarto modo, propter peccatum in quo nati sumus, vel quod aut quæ deinde actu commisimus: propter quæ opus sit nobis Christo propiciatore & advocato. Juxta quem modum sententia Joannis refertur ad peccata præterita, quamvis remissa ac deleta: ut sit sensus, Si quis dixerit se non peccasse, nec in peccato unquam fuisse; ideoque Christo patrono opus non habere, &c. Sensus hic probabilis cuiuspiam videri posset ex loci circumstantiis. Præcessit enim proximè, & sanguis Jesu Christi emundat nos ab omni peccato. Et sequitur; *Si dixerimus quoniam non peccavimus, &c.* Et initio capitis sequentis: *Hæc scribo vobis ut non peccetis. Sed & si quis peccaverit, advocatum habemus, &c.*

At verò sensus iste præsentis loco minimè sufficit. Nam Apostolus adhuc exigit confessionem peccatorum, ac proponit spem veniæ, ex promissione Dei, dicens: *Si confiteamur peccata nostra: fidelis est & justus, ut remittat nobis peccata nostra.* Loquitur ergo de peccatis adhuc remittendis. Et utique scribit ad fideles quibus originale peccatum, & gravia actualia baptismo fuerant dimissa. Vult igitur ut adhuc confiteantur offensas suas quotidianas: quemadmodum & Jacobus Apostolus; qui cum dixisset cap. 3. *In multis offendimus omnes*, postea cap. 5. ad offensarum confessionem hortatur, dicens: *Confitemini alterutrum peccata vestra.*

Jam verò ex eodem Jacobi testimonio, quo dicit nos omnes in multis offendere, satis apparet quem modum ex tribus prioribus supradictis Joannes po-

tissimum spectaverit; illum nempe, secundum quem nemo est qui peccatum non habeat, quia non vivit sine quotidianis ac frequentibus peccatis. Atque hunc sensum explicant, aliisque scripturæ testimoniis declarant Patres Milevitani concilii, tribus canonibus super hac re editis, sexto, septimo & octavo. Pertinent huc sanctorum confessiones, quibus hanc peccandi frequentiam humiliter in se ipsis agnoscunt: Ut Hieronymus ad Pammachium adversus errores Joannis Hierosol. *Quotidie peccamus omnes, & in aliquo labimur.* Ambrosius libro 4. de sacramentis cap. 6. *Qui semper pecco, debeo semper habere medicinam.* Et in apologia David: *Unusquisque nostrum per singulas horas quam multa delinquit!* Augustinus in enarratione Psalmi 128. *Si veraciter sibi tundunt homines pectora; peccatores sunt. Et quis nostrum non sibi tundit pectus?* Gregorius lib. 4. epistola 31. ad Mauritium imperatorem: *Et quia omnipotenti Deo incessanter quotidie delinquo, incessantibus quotidie plagis ferior.* Bernardus epistola 24. in fine: *Orari pro me instantè postulo, quia incessanter pecco.* Joannes Gerson in tractatu de statuto Carthusienium: *Vix facimus aliquid, ubi non possumus rationabiliter formidare de peccato veniali.* Hæc ex multis pauca. Porro doctrina hæc adeò constans est apud Patres, ut passim affirmant hominem non posse vivere sine peccatis: nimirum ob fragilitatem humanæ naturæ originaliter corruptæ.

Ex his autem ulterius consequens est Apostoli sententiam veram esse etiam de reatu peccati intellectam, juxta secundum modum superius expositum. Dum enim frequentissimè peccamus, numquam deest unde dicamus in oratione, *Dimitte nobis debita nostra.* Quamquam etiam ad primum modum, qui est de affectibus vitiosis hærentibus in animo, Patres interdum respiciunt in alleganda hac Joannis sententia. Ex qua denique manifestè refellitur illud Pelagii cavillum, quo dicebat sanctos humilitatis causa confiteri se peccatores, quamvis revera peccatum non haberent. Non enim dicit Joannes, *Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi non extollimus, & humilitas in nobis non est:* sed dicit, *Ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est.* Unde sensum illum Pelagii Milevitana Synodus meritò damnavit anathemate, can. 6.

Præterea refellitur opinio quorundam, inter quos est Clemens Alexandrinus lib. 6. Stromatum, qui putant, Apostolos post Domini resurrectionem accepto Spiritu sancto, ita fuisse confirmatos in gratia Dei, ut deinceps nullis essent peccatis ac passionibus obnoxii. Refellitur, inquam, quia Apostolus est qui dicit: *Si dixerimus, &c.* Utrique semetipsum comprehendens; quemadmodum & in præcedentibus ac sequentibus. Sic etiam Jacobus Apostolus: *In multis offendimus omnes.* Sic Paulus de Petro Apostolorum principe, Gal. 2. *Quia reprehensibilis erat.* Extant hæc de re apud Hieronymum, Augustinum, Prosperum & alios Patres aperta testimonia, quæ brevitate studio omittimus.

Postremo, liquet ex dictis, hæc multum esse diversa, peccatum habere, & actu præsentis peccare; ideoque nequaquam esse consequens, si semper habemus peccatum, semper & in omni opere nos peccare; quemadmodum docent hæretici nostri temporis, Quem errorem condemnat Synodus Tridentina sess. 6. can. 25.

9. SI CONFITEAMUR PECCATA NOSTRA, FIDELIS EST ET JUSTUS, UT REMITTAT NOBIS PECCATA NOSTRA, ET EMUNDET NOS AB OMNI INIQUITATE. Postquam docuit neminem carere peccato: nunc demonstrat generale remedium obtinendæ remissionis peccatorum, quæcumque commiserimus, seu magna, seu parva. Hoc remedium est peccatorum confessio; nimirum ea quæ passim in scriptu-

Non posse hominem vivere in hoc sæculo sine omni peccato.

Semper in homine remanere aliquem reatu.

Obf. contra Hæreticos, non in omni opere nos peccare.

Primum in
spirituali sa-
natione est
agnitio pec-
cati.

ris veteris & novi testamenti describitur & com-
mendatur, id est, quæ ex dolore & erubescencia su-
per peccatis proficiscitur, & invocationem divinæ
misericordiæ conjunctam habet, simul & volunta-
tem ea faciendi quæ Deus à pœnitentibus exigit: si-
ve ea confessio coram solo Deo fiat, sive coram sa-
cerdote Dei vicario; juxta temporum & peccato-
rum differentiam. Nominat autem Joannes solam
confessionem, quia primum omnium in spirituali
sanatione hominis, est agnitio peccati: teste Augusti-
no in commentario: Vel, quia pœnitentia per con-
fessionem maximè se prodit; ut proinde nomine
confessionis tota pœnitentia subintelligi possit. *Fid-
elis est & justus*, supple, vel *Deus*, vel, *Jesus Chri-
stus Dei filius*. Utrumque enim præcessit. *Fidelis*
quidem, id est, stans promissis, & fidem servans.
Promisit enim Deus peccatoribus pœnitentibus &
peccata sua confitentibus, veniam peccatorum per
Christum. *Justus* autem, non quod pœnitente lege
justitiæ debeat venia peccati; quomodo benè
operanti debetur merces vitæ æternæ: sed, vel hac
ratione, quia servare fidem promissorum, pars qua-
dam est justitiæ, ut hoc vocabulum sit explicatio
prioris, vel, quia condecet hoc divinam bonitatem
humiliter sua peccata confitentibus, ea condonare.
Quo sensu, *justum Deo* dicitur ut misericordibus
miseretur & dimittentibus dimittat; testante Do-
mino Matth. 5. *Beati misericordes, quoniam ipsi mi-
sericordiam consequentur*. Et Luc. 6. *Dimittite, & di-
mittetur vobis*.

Cæterum dicta promissio non ad primam homi-
nis institutionem pertinet, sicut promissio vitæ æter-
næ pro bonis operibus; ut quidam opinati sunt: sed
ad gratiam Christi Salvatoris. Certum est enim
peccata non aliter remitti, quantacumque etiam
pœnitentiâ, quam per sanguinem Christi; tametsi &
illud verum est: posteaquam de statu primæ integri-
tatis homo decedit, ad gratiam Christi referendum
esse non solum quod reparetur ad justitiam, quod-
que opera justitiæ exerceat, verum etiam, quod pro
illis mercedem recipiat æternæ vitæ: cessante nimi-
rum & abolito, propter hominis transgressionem,
pacto primæ conditionis.

Obi, contra
Hæreticos,
remissionē
peccatorum
non fieri sola
imputatione
justitiæ.

Porro ne quis suspicetur remissionem peccato-
rum fieri sola imputatione justitiæ, ut novi hæretici
volunt: addidit Apostolus: *Et emundet nos ab omni
iniquitate*. Sic igitur remittit nobis peccata Deus, ut
ab eis nos emundet; quod non fit sola peccatorum
non-imputatione, sed vera renovatione vitæ. Quam-
quam quod dicit, *ab omni iniquitate*, si collectivè
sumatur, hoc sensu ut nihil restet iniquitatis, non
perficitur ea mundatio, nisi in sæculo futuro. Sed
potest accipi distributivè: ut sensus sit, nullam esse
iniquitatem tantam vel numero vel magnitudine, à
qua sanguis Christi nos non emundet, si eam con-
fessi fuerimus. Ita conveniet hæc pars cum illa su-
periore: *Sanguis Jesu Christi filii ejus emundat nos ab
omni peccato*; secundum expositionem illic datam.

Obiter admoneo, *peccatum & iniquitatem* pro eo-
dem accipi, hoc quidem loco.

10. SI DIXERIMUS, QUONIAM NON PECCAVI-
MUS, MENDACEM FACIMUS EUM. Hæc pars dupli-
citer exponi potest. Uno modo, ut sit inculcatio quæ-
dam ejus quod dictum est, *Si dixerimus, quoniam
peccatum non habemus*, &c. idque cum auxilio, qua
pro eo quod ibi dicebatur *Ipsi nos seducimus, & ve-
ritas in nobis non est*; hic dicitur, *Mendacem facimus
eum*, quod est multo deterius. Juxta quem sensum
idem est Joanni non peccasse, & *peccatum non habere*.
Nam ex eo peccatum habemus; quia peccavimus.
Nec (juxta hunc quidem sensum) erat dicendum,
Si dixerimus quoniam non peccamus: quia multi sunt
qui in præsentem non peccant, nec tamen dicere pos-
sunt; *peccatum non habemus*. Peccaverunt enim; &
ita quidem, ut peccatum habeant, sitque eis necesse
in oratione dicere, *Dimittite nobis debita nostra*. Qui
igitur, hoc sensu, dicit se non peccasse; *Christum
facit mendacem*, qui nobis omnibus illam orationem
præscripsit.

Alter sensus, quo nimirum aliquid diversum à
sententia superiore dicitur; est hujusmodi: Si quis
verò nostrum eo temeritatis processerit, ut non
modo dicat se peccatum non habere; sed insuper
audeat dicere, se numquam peccasse: is non solum
mendax est, seducens seipsum; sed & Deum facit
mendacem, qui passim in scripturis totum genus
humanum condemnat peccati. Quod pulchrè docet
Apostolus Paulus Rom. 3. collectus ex scripturæ te-
stimoniis, ex quibus concludit, quod *omnes peccave-
runt & egent gloria Dei*.

Si quis hæc Beati Joannis verba dicat verificari
posse de peccato originali, de quo Roman. 5. *In quo
omnes peccaverunt*: etiam si quis actuale peccatum
nullum commiserit, uti constat de infantibus: qui
si numquam actu peccaverunt, ergo nec in peccato
nati sunt. Nam ex eo fit ut sine peccatis actualibus
esse non possimus, quia in peccato nati sumus: qua
etiam remisso, concupiscentia seu fomes remanet,
assidue nos ad peccatum incitans. Quæ doctrina
est Augustini lib. 5. contra Julianum cap. 15. Hic
posterior sensus probabilior nobis est. Videtur
enim Joannes hoc dicere propter Judaizantes;
qui corruptæ naturæ pravitatem non agnosce-
bant. Quamquam & prior sensus est adversus
istos naturæ jam corruptæ imperitos laudatores.

ET VERBUM EJUS NON EST IN NOBIS. *Ver-
bum*, Græcè, λόγος, quod etiam *sermo* verti po-
tuit. Quidam sic exponunt: Christus qui est Ver-
bum Dei Patris, non est in nobis, scilicet ha-
bitans per gratiam. Verum, simplicior hic sensus
est; *Verbum* sive sermo quem nos à Deo missi
vobis annunciamus de Christo redemptore; cujus
sanguine omnes à peccatis mundandi sumus; non
est in nobis, per fidem; Id est, evangelio Dei per
nos annuntiati non creditis, quod est *Deum facere
mendacem*.

CAPUT II.

1. Filioli mei, hæc scribo vobis, ut non peccetis. Sed & si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem, Jesum
Christum justum: 2. & ipse est propitiatio pro peccatis nostris; non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius
mundi. 3. Et in hoc scimus quoniam cognovimus eum, si mandata ejus observemus. 4. Qui dicit se nosse eum, & mandata
ejus non custodit, mendax est, & in hoc veritas non est. 5. Qui autem servat verbum ejus, vere in hoc charitas Dei perfecta
est: & in hoc scimus quoniam in ipso sumus. 6. Qui dicit se in ipso manere, debet, sicut ille ambulavit, & ipse ambulare. 7.
Charissimi, non mandatum novum scribo vobis, sed mandatum vetus, quod habuistis ab initio: Mandatum vetus, est Ioan. 13. d. 34.
verbum quod audistis. 8. Iterum mandatum novum scribo vobis, quod verum est & in ipso, & in vobis: quia tenebræ & 15. b. 12.
transierunt, & verum lumen jam lucet. 9. Qui dicit se in luce esse, & fratrem suum odit, in tenebris est usque adhuc. 10. Infr. 3. c. 14.
Qui diligit fratrem suum, in lumine manet, & scandalum in eo non est. 11. Qui autem odit fratrem suum, in tenebris est,
& in tenebris ambulat, & nescit quid eat: quia tenebræ obceperunt oculos ejus. 12. Scribo vobis, filioli, quoniam remit-
tuntur vobis peccata propter nomen ejus. 13. Scribo vobis patres, quoniam cognovistis eum, qui ab initio est. Scribo vo-
bis adolescentes, quoniam vicistis malignum. 14. Scribo vobis infantes, quoniam cognovistis patrem. Scribo vobis juve-
nes, quoniam fortes estis, & verbum Dei manet in vobis, & vicistis malignum. 15. Nolite diligere mundum, neque ea quæ
in mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo: 16. quoniam omne quod est in mundo, concupiscentia
carnis

carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ: quæ non est ex Patre, sed ex mundo est: 17. Et mundus transiit, & concupiscentia ejus. Qui autem facit voluntatem Dei, manet in æternum. 18. Filioli, novissima hora est: & sicut audistis, quia Antichristus venit, & nunc Antichristi multifacti sunt: unde scimus, quia novissima hora est. 19. Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis: nam, si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum: sed ut manifesti sint quoniam non sunt omnes ex nobis. 20. Sed vos unctionem habetis à Sancto, & nōtis omnia. 21. Non scripsi vobis quasi ignorantibus veritatem, sed quasi scientibus eam: & quoniam omne mendacium ex veritate non est. 22. Quis est mendax, nisi is qui negat quoniam Jesus est Christus? Hic est Antichristus, qui negat Patrem, & Filium. 23. Omnis qui negat filium, nec Patrem habet: qui confitetur Filium, & Patrem habet. 24. Vos quod audistis ab initio, in vobis permaneat: Si in vobis permanserit quod audistis ab initio, & vos in Filio, & Patre manebitis. 25. Et hæc est repromissio, quam ipse pollicitus est nobis, vitam æternam. 26. Hæc scripsi vobis de his, qui seducunt vos. 27. Et vos unctionem quam accepistis ab eo, maneat in vobis. Et non necesse habetis ut aliquis doceat vos: sed sicut unctio ejus docet vos de omnibus & verum est, & non est mendacium. Et sicut docuit vos: manete in eo. 28. Et nunc Filioli manete in eo: ut cum apparuerit, habeamus fiduciam, & non confundamur ab eo in adventu ejus. 29. Si Scitis quoniam iustus est, scitote quoniam & omnis qui facit iustitiam, ex ipso natus est.

S U M M A R I U M.

Docet Christum esse propitiationem pro peccatis. Hortatur ad observationem mandati de mutua dilectione. Omnem asatam consolatur. Monet vitandam mundi dilectionem, & fugiendos Antichristos, ac permanendum in veritate semel accepta.

FILIOLI MEI, HÆC SCRIBO VOBIS UT NON PECCETIS. *Filioli*, vox est blandissimè monentis; qua & Christus ad discipulos suos usus fuit, *Marc. 10. & Joan. 13.* & Paulus ad *Galatas cap. 4.* Ipse verò Joannes in hac epistola frequentius utitur. An autem idcirco filios vocet, quod eos in Christo per Evangelium genuisset, non constat. Nam Apostolis omnes fideles erant filii & filioli; quatenus paternam curam salutis omnibus impendebant, aut impendere parati erant. Porro dicens: *Hæc scribo vobis*, aut de tota loquitur epistola, aut potius ad ea propriè respicit quæ jam proximè dixit de peccatis; nempe, nos omnes peccasse, & peccatum habere; & à peccatis emundari in sanguine Christi, si ea confessi fuerimus. Etenim inolita consuetudo peccandi, & sociorum peccantium multitudo, & facilitas veniæ, solent hominibus incitamento esse ad iteranda & frequentanda peccata. Dicit ergo B. Joannes, hæc se non scribere, seu scripsisse eis, quò liberius peccent; sed contrà, ut peccata sollicitè vitent, ac, ne in pristinas sordes peccatorum relabantur, à quibus sanguine Christi mundati erant. Hoc enim esset magnæ ingratitudinis. Non dissimiliter Apostolus Paulus *Rom. 6.* *Quid ergo dicemus?* inquit. *Permanebimus in peccato ut gratia abundet?* *Abst. Qui enim mortui sumus peccato; quomodo adhuc vivemus in illo?*

Sed quares cur non sit sibi ipsi contrarius Joannes, qui paulò ante negavit nos vivere posse sine peccatis; nunc autem ideo se nobis scribere dicit, ut non peccemus. Mover hanc quæstionem Beda & respondet, Apostolum illic providè & salubriter nos admonuisse nostræ fragilitatis; ne quis sibi quasi innocens placeat, & se de meritis extollendo gravius pereat: hic autem consequenter hortari, ut si omni culpa carere nequimus, demus tamen operam, quantum valemus, ne nos ipsi fragilitatem nostræ conditionis negligenter agendo augeamus: sed contra omnia vitia strenuè vigilantique dimicemus; maximè contra majora & apertiora, quæ Domino juvante facilius superare vel cavere possumus. Hæc Beda; benè locum hunc interpretans de peccatis in genere; quæ in universum cavenda præcipit Apostolus, quantum humana fragilitas permittit; magis tamen ea quæ graviora sunt; maximè verò quæ mortem adferunt. Unde & ecclesia quotidie Deum generaliter orat dicens: *Dignare Domine die isto sine peccato nos custodire.* Et iterum: *Tua nos hodie salva virtute, ut in hac die ad nullum declinemus peccatum.*

SED ET SI QUIS PECCAVERIT; ADVOCATUM HABEMUS APUD PATREM, JESUM CHRISTUM JUSTUM. Sed, additum ab interprete. Nam Græca & Syria-Guil. Estii Tom. III.

ea non habent. Quemadmodum capite præcedenti dicens, *Si confiteamur peccata nostra*, &c. remedium monstravit obtinendæ purgationis peccatorum, nempe confessionem eorum: ita nunc advocatum seu patronum ostendit cujus intercessione & merito eadem purgatio nobis contingat. Si cui, inquit, de vita humana surrepit aliquod peccatum, sive veniale, quo omni carere non possumus, sive mortale, quod vitari potest, *advocatum habemus*, &c. Cum enim nullum peccatum quantumvis exiguum ablui possit nisi sanguine mediatoris Christi, ipso dicente, *Si non laveris te, non habebis partem mecum* *Joh. 13.* nihil opus est hanc sententiam (quod quidam faciunt) ad mortalia peccata restringere, præsertim quum & in eo quod sequitur: *Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris*, &c. peccata generaliter intelligantur.

Advocatum, Græcè *μεγαλυνον*: quæ vox plura significat; *exhortatorem, consolatorem, advocatum*. Attribuitur autem Spiritui sancto *Joh. 14. 15. & 16.* quatenus consolatorem significat; juxta communem ac veriore intellectum. Qua significatione etiam Filio convenit, imò toti Trinitati. Nam Filius quidem dicens *Joh. 14. Rogabo Patrem & alium paracletum dabit vobis*, nempe post meum discessum; satis significat etiam se esse paracletum quomodo Spiritum sanctum, id est, consolatorem. Patrem autem eodem sensu paracletum esse, Paulus declarat *2. Cor. 1.* *Deum appellans totius consolationis.*

Verum hoc loco, quamvis Gregorius Nazianzenus orat. 4. de Theologia. Christum interpreter paracletum dici, id est, exhortatorem ac monitorem: omnino tamen aliorum omnium tenenda est sententia, *advocatum* significari. Nam advocati seu patroni (non enim hic ea vocabula distinguimus) officium expressit B. Joannes sequentibus verbis, dicens, *Ipsum esse propitiationem pro peccatis nostris*. Igitur, *advocatum habemus*, ait Joannes, *Jesum Christum justum*, qui apud Patrem judicem nostrum, pro nobis intercedat, veniamque nobis impetret peccatorum. Patrem solum nominat apud quem intercessio fiat, quia de Filio sermo est, cui maximè congruit apud Patrem intercedere pro supplicibus. Alioqui, tota Trinitas Judex noster est, apud quem partes advocati Filius agit secundum humanum naturam.

Jam verò cum ad officium advocati tria pertineant; *Primum*, ea apud judicem allegare quibus, citra rei condemnationem, justitiæ satisfiat; *Alterum*, proferre humilitatem ac preces rei, peccatum agnoscentis ac veniam postulantis; *Tertium*, suis etiā precibus apud judicem intercedere, ut clementer & misericorditer, non autem ex rigore justitiæ, cum reo agat: Hæc tria maximè in Christum competunt. *Primum* namque offert Patri sanguinem suum pro lytro seu pretio redemptionis peccatorum nostrorum, *Deinde* allegat humilem rei confessionem, de qua capite superiori: *Si confiteamur peccata nostra*. Tertiò suam addit interpellationem, orans indefinenter pro nobis Patrem, uti testatur Paulus *Rom. 8. & Heb. 7.*

Orat autem nunc in cælo constitutus non sup.

KKKK

Nota, ad mores, facilitatem veniæ non abutendum ad facilius peccandum.

Nota, quamvis sine peccatis hæc vita transigi non potest, danda tamen opera, ut quam minimum peccemus.

Tria ad officium advocati pertinentia.

Quomodo
Christus pro
nobis nunc
oret existens
in celo.

plicum more sese prosternens ante Patrem aut miserabiles edens voces : sed desiderium salutis electorum suorum eloquens atque expromens Deo , tum mente , tum verbis ejusmodi , quæ Filium in humanitate gloriosum , & ad dexteram Dei sedentem , atque cum eo regnantem , non dedecant , quemadmodum ostendimus ad illud Rom. 8. *Qui etiam interpellat pro nobis* , & amplius , ad locum Hebr. 7. *Semper vivens ad interpellandum pro nobis*. Porro de his advocati nostri officiis vide pluribus agentem Hesselium in commentario. Addit deinde Joannes , *justum* , id est , sanctum , innocentem & inculpatum. De quo Paulus Heb. 7. *Talis* , inquit , *decebat ut nobis esset Pontifex* , sanctus , innocens , impollutus , segregatus à peccatoribus. Neque enim idoneus est advocatus , qui ipse sit reus. Convenit autem hoc epitheton Christo advocato nostro perfectissimè : qui ita justus est , ut per omnia Deo placeat ac reconciliatore pro seipso prorsus non egeat.

Obf. contra
Sectar. quomodo
sanctos habeamus
velut
advocatos
nostros.

Sed quoniam revera , licet imperfectiori modo , competit epitheton illud etiam in alios sanctos & justos , sive jam cum Christo regnantes , sive in hoc sæculo adhuc peregrinantes : idcirco & eos , quatenus Christi merita Deo pro nobis offerunt , nosque suis precibus Deo commendant ac placare student , rectè nostros advocatos agnoscimus & salutamus : tamen gradu incomparabiliter inferiore quam Christum. Unde & orationes , quibus propter illorum intercessionem & merita (scilicet haud aliunde quam ex merito Christo profecta (aliquid à Deo petimus , ecclesia ferè terminat hac clausula : *Per Christum Dominum nostrum*.

2. ET IPSE EST PROPITIATIO PRO PECCATIS NOSTRIS. Plenius explicat Joannes excellentiam advocati nostri , nempe qui talis sit , ut non alienam offerat Patri satisfactionem , sed exhibeat suam ac propriam : per quam non solum conatur ac satagit (ut apud hominem judicem faciunt advocati) Deum reddere nobis placatum : verum certissimè Deum nobis placat ac propitium reddit. *Ipse* , inquit , *est propitiatio pro peccatis nostris*. Ut propitiationem intelligas vel sacrificium quo redditur Deus propitius ; quomodo intellexit Augustinus , vel ipsum propitiatorem , id est , eum qui reddit Deum propitium. Nam Christus utrumque est ; & Sacerdos Deum nobis placans , & hostia per quam semel in arca crucis oblatam , Deum nobis placat , ut latè docet Apostolus Paulus in epistola ad Hebræos. Sentit autem Joannes , Christum reddere Patrem nobis propitium per hostiam crucis , non solum sufficienter , ut loquuntur ; sed efficienter. Non enim ait , *Et ipse fuit propitiatio* ; tunc scilicet , quando offerebatur in cruce : sed , *Ipse est propitiatio pro peccatis nostris* ; in quantum videlicet hostiam illam pro omnium salutè sufficientem , continuè & usque ad finem sæculi quibus vult applicat , ad remissionem peccatorum. Pronomen *nostris* ad quos referendum sit , pendet ex intellectu partis sequentis. Ubi etiam plura contra sensum eorum qui Joannem de sufficientia exponunt. Est etiam operæpretium videre quæ hîc adversus Catharinum adfert Hesselius.

1. Exposit.

NON PRO NOSTRIS AUTEM TANTUM , SED ETIAM PRO TOTIUS MUNDI. Hujus loci variæ sunt expositiones. Inter quas una est , hostiam crucis sufficientem esse ad propitiandum & placandum Deum non modo pro peccatis nostris , id est , eorum qui credimus ; verum etiam pro peccatis omnium hominum , quotquot sunt , fuerunt , aut futuri sunt. Sed illum commentarium , quamvis veritatem contineat de universali sufficientia passionis Christi pro omnibus ; tamen ut huic loco minus convenientem jam exclusimus : plura ad eundem improbandum , infra dicturi. *Alii* porro , Joannem intelligentes lo-

2. Exposit.

qui de efficaci & actuali propitiatione , juxta datam prius expositionem ; sensu tamen adhuc variant. *Quidam* enim sic exponunt : Non tantum pro peccatis nostris , id est , eorum qui nunc vivunt , sed etiam pro peccatis eorum qui nascituri sunt quamdiu mundus durabit. Ita Oecumenius. *Alii* sic : Non tantum pro peccatis nostris , id est , eorum ad quos scribo ; verum etiam pro peccatis totius ecclesiæ. Ut nomine *totius mundi* intelligatur ecclesia per totum mundum dispersa , complectens omnes toto orbe fideles. Quæ est expositio Augustini tractatu 1. & 5. in hanc epist. & tract. 87. in Evangel. Joannis ; necnon Bedæ in comment. Sic enim & ipsa ecclesia canit in festo Pentecostes : *Quapropter profusus gaudiis totus in orbe terrarum mundus exultat* , id est , ecclesia toto orbe diffusa. *Rursus alii* : Pro peccatis non tantum eorum qui jam credunt , sed & omnium electorum , quos adhuc ex omnibus mundi partibus ad fidem adducturus est.

Alii denique reddunt hunc sensum : Non tantum pro peccatis gentilium cujuscunque per totum orbem nationis. Qui sensus exstat apud Cyrillum lib. 11. super Joan. cap. 19. Qui nobis videtur hujus loci maxime germanus , ideoque cæteris anteponendus. Scribitur enim hæc epistola ad Judæos , ut ostendimus in Prolegomenis. Sic & alibi Joannes loquitur ; ut Evangelii sui cap. 11. dicens Caipham prophetasse , quod Jesus moriturus erat pro gente , nempe Judæa ; & non tantum pro ea gente , sed et filios Dei qui erant dispersi , nempe per totum mundum , congregaret in unum , id est , in unum ovile. Quomodo dicit Dominus ejusdem Evangelii cap. 10. *Et alius oves habeo quæ non sunt ex hoc ovili : & illas oportet me adducere ; & vocem meam audient , & fiet unum ovile & unus Pastor*. Est & in hac epistola locus similis , ut cap. 4. ubi cum dixisset , Deum misisse filium suum propitiationem pro peccatis nostris ; paulo post ad gentiles idem beneficium extendit , dicens *Patrem misisse filium suum Salvatorem mundi*. Cum quo rursus convenit quod dicit ipse Dominus Evangelii ca. 17. *Non pro eis autem rogo tantum ; sed & pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me*. Hoc enim protinus exponens , ita subjicit : *Ut credat mundus* , id est , dispersio gentium , quia tum misisti. Necesse accipiendum arbitror id quod ad consecrationem sanguinis Dominici , recitat sacerdos ad altare , ex Apostolica traditione : *Qui pro vobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Pro vobis* , scilicet Judæis ; & *pro multis* , gentium populis.

Jam quod sensus Apostoli non debeat esse prorsus universalis , ut volunt qui de sufficientia dumtaxat pretii locum hunc exponunt : doceri potest ex verbis proximè præcedentibus , *Advocatum habemus apud Patrem , Jesum Christum justum*. Dum enim statim subjungit , *Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris* , ac totius mundi : declarat , Christum propitiationem esse pro peccatis illorum quorum est advocatus. Atqui tantum electorum advocatus est , quia tantum pro electis orat : sicut ipse testatur Joh. 17. *Non pro mundo rogo ; mundum reproborum intelligens , sed pro his quos dedisti mihi* : qui utique sunt electi. Similiter ergo , tantum pro electorum peccatis , tam eorum qui sunt ex gentibus quam qui ex Judæis , significatur esse propitiatio. Quæ res etiam ostenditur ex verbis memoratis. Joh. 11. *Non tantum pro gente : sed ut filios Dei qui erant dispersi , congregaret*. Ubi licet multitudinem gentium significare voluerit Evangelista ; tamen sermonem restrinxit ad filios Dei , nimirum prædestinatione , id est electos. Quare & hoc loco solos electos intelligi convenit. Nam etsi quidam non electi interdum propitiationis participes fiant ; quia tamen ab ea excidunt , ac proinde temporales sunt , finemque

Sensus germanus.

Christum esse
se propitiationem pro
peccatis electorum tantum , sive illi ex Judæis , sive gentilibus.

non attingunt : meritò reputantur inter alienos & propiciationis exsortes.

3. ET IN HOC SCIMUS QUONIAM COGNOVIMUS EUM, SI MANDATA EJUS OBSERVEMUS. Scimus Græcè *γινώσκωμεν*, cognovimus. Particula *eum* refert Patrem seu Deum. Commendat deinceps Apostolus iis ad quos scribit, observationem mandatorum Dei, & præcipue illius de proximis diligendis: idque propter illos qui de fide & notitia veri Dei gloriabantur, opera bona quæ facienda dicitur charitas, negligentes; tamquam fides sola ad salutem sufficeret. Simul ostendit quinam sint, qui cum Deo societate habeant, de qua primo capite locutus est. Docet igitur quid sit Deum cognoscere, videlicet ea cognitione quæ nobis sit salutaris, ac Deo nos probatos reddat, quamque passim à nobis exigunt scripturæ. Est autem ea notitia affectiva, quam vocant; complectens actum intellectus pariter & voluntatis, id quod cognoscitur amantis affectu charitatis. De qua notitia Isaias cap. 11. *Repleta est terra scientia Domini*. Et Hieremiæ cap. 31. *Cognosce Dominum*. Omnes enim cognoscent me. Et Sapientia cap. 15. *Nosse te consummata iustitia est*. Ita & Dominus in evangelio, de ovibus suis: *Ego cognosco meas, & cognoscunt me mea*. Joh. 10. Et ad reprobos: *Non novi vos*, Matth. 7. & 25. Hæc acceptio notitia Dei, frequens est in hac epistola. Unde Joanni, consecutivè, eadem sunt, *Nosse Deum, Diligere Deum, Habere Deum, Esse in Deo, & Manere in Deo*.

Notandum autem verbo *scimus* seu *cognoscimus*, non significari certam & infaillibilem notitiam; sed qualis de tali re, de qua sermo est, haberi per experientiam potest. *Sensus* enim hujus partis est: Hoc argumento discere possumus & cognoscere quod Deum noverimus, & noscendo diligamus; si præcepta ejus, ea speciatim quæ de diligendo proximo nobis dedit, observemus. Ad hæc enim præcepta Joannem respicere, patebit ex iis quæ dicit *inf. à v. 9. 10. 11*. Certum quidem est eum qui mandata Dei servat nosse Deum notitia charitatis: sed quod mandata Dei servemus, infaillibiliter certi non sumus, sed experimento quodam ex iis quæ agimus cognoscere possumus. Itaque nihil facit hic locus pro nova ac speciali fide hæreticorum.

4. QUI DICIT SE NOSSE EUM, ET MANDATA EJUS NON CUSTODIT, MENDAX EST, ET IN HOC VERITAS NON EST. Græcè, *Qui dicit, Novi eum, &c.* Estque in Græco idem verbum, *μπερὶν*, quod interpret variè vertit, *observare, servare, custodire*. *Mendax est*, id est, falsum dicit. Explicatur enim per hoc quod sequitur, *& in eo*, scilicet hoc dicente, *veritas non est*; id est, Hoc dicens, veritatem non loquitur. Ita capite præcedenti: *Mentimur, & veritatem non facimus*. Quamquam & eatenus propriè mendax est, id est, loquens contrà quàm gerit in mente, quia scire tenetur se Deum non nosse, si mandata, ejus non custodit. Reliquum hujus periodi patet ex superioris partis explicatione. Unde & liquet, ex hoc loco non esse consequens, id quod adversarii malè colligunt, eum carere fide, qui charitatem non habeat. Dictum est enim & declaratum quid Joanni sit, *nosse Deum*.

5. QUI AUTEM SERVAT VERBUM EJUS, VERE IN HOC CHARITAS DEI PERFECTA EST. *Perfecta*, id est, consummata; participium, non nomen. Nam in Græco verbum est passivum præteriti temporis *τελειώται*, quod Latine resolvitur in participium & verbum substantivum. *Charitatem Dei* intelligit, qua nos Deum diligimus.

Sed queritur, quam dicat charitatem Dei perfectam seu consummatam. Hoc ut intelligatur, conferendus est hic locus cum iis quæ dicit cap. 4. *Si diligamus*, inquit, *invicem; Deus in nobis manet, & charitas ejus in nobis perfecta est*. Ubi in Græco par-

ticipium exprimitur, *τελειώθῃ ἐστιν*. Et iterum: *In hoc perfecta est charitas nobiscum, ut fiduciam habeamus in die judicii*. Ubi Græcè rursus verbum quod hoc loco. Item, *Timor non est in charitate: sed perfecta charitas foras mittit timorem*. Ubi in Græco nomen *τρεψ*. Et mox: *Qui autem timet, non est perfectus in charitate*. Ubi rursus verbum præteriti temporis. His omnibus locis, *charitatem perfectam* videtur Apostolus eam intelligere, quæ est vera, sincera, Christiana, legi Dei conformata. Probat enim charitatem Dei perfectam, ex observatione mandatorum ejus, id est, ex dilectione proximorum. De qua Paulus Roman. 13. *Qui diligit proximum, legem implevit*. Nam & fiducia in diem judicii nascitur ex observatione præceptorum Dei. Sincera quoque & Christiana charitas cum timore servili non consistit; sed eum expellit.

Agnosceatur autem hujusmodi charitas, si se extendat ad proximos; nec amicos tantum, sed etiam inimicos; secundum præcepta salvatoris Matth. 5. Nam & ibi perfectam charitatem exigit; dum sua præcepta concludens, ait: *Estote ergo perfecti, sicut & Pater vester celestis perfectus est*. *Perfecti*, inquit, juxta modum perfectionis quam viatores assequi possumus. Alioqui nullius hominis in hac vita charitatem omnino perfectam esse, remota scilicet omni imperfectione, jam antè docuit Joannes, quando testatus est neminem hic vivere sine peccatis. Idque de se etiam proficitur Paulus Philip. 3. dicens: *Non quod jam acceperim aut perfectus sim*. Et iterum, *Fratres, ego me non arbitror comprehendisse*. Dicit ergo B. Joannes, eum verè diligere Deum, perfecta nimirum ac Christiana charitate, qui servat verbum ejus, quo præcipit diligi proximos sine exceptione. Denique probatur hic sensus ex alio loco simili infra cap. 5. *Hæc est*, inquit, *charitas Dei, ut mandata ejus custodiamus*. Unde manifestum est eandem esse Joanni *charitatem Dei, & charitatem Dei perfectam*.

IN HOC SCIMUS, QUONIAM IN IPSO SUMUS. *In hoc*, id est, per hoc, Hebraismus, ut sensus est: Si servamus verbum ejus, quo præcepit ut proximos diligamus: eo certissimo signo cognoscimus nos in ipso esse, id est, per charitatem esse ei conjunctos, & societatem habere cum eo. Sententia planè similis cum sententia superiore *versu tertio*. Nam ut eadem sunt servare mandata Dei, & verbum Dei; quod utrobique pro signo sive argumento ponitur: ita conveniunt, in Deo esse, & Deum cognoscere; sensu illic explicato. Quo etiam loco declaratum est, quàm nihil adjuvent hujusmodi sententiæ sectarios, ex eis stabilire conantes fidem suam specialem de certitudine justificationis.

6. QUI DICIT SE IN IPSO MANERE, DEBET SICUT ILLE AMBULAVIT ET IPSE AMBULARE. Repetitio est ejusdem doctrinæ. Sunt enim eadem Joanni esse in Deo, & manere in Deo, id est, charitate conjunctum esse Deo: ut ex pluribus hujus epistolæ locis ostendi potest. Simul declarat illud quod dixit, *Qui servat verbum ejus*: ac docet, eum id facere, qui in suis actionibus Christi imitator est. Ubi notandū pronomina *ipso* & *ille*, quæ etiam in Græco diversa sunt, ad alium & alium esse referenda. Nam *sensus est*; Qui dicit se esse, seu manere in Deo, ut probet se verum dicere, debet sua conversatione Christum imitari, servando videlicet verbum Dei, quod idem est verbum Christi. Hinc ipse Christus ad discipulos Jo. 15. *Si præcepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea: sicut & ego Patris mei præcepta servavi, & maneo in ejus dilectione*.

In quo autem Christus nobis sit imitandus, ut sicut ille ambulavit & nos ambulemus, docet Joannes hujus epist. cap. 3. *Quoniam ille animam suam pro nobis posuit; & nos debemus pro fratribus animas ponere*. Quod si in hoc opere excellentissimæ chari-

Perfecta charitas intelligitur juxta modum perfectionis in hac vita possibilem.

Sensus.

Observa nihil facere hunc locum pro fide speciali hæreticorum.

Obs. contra Sectarios, malè eos hinc colligere, eum fide carere qui charitatem non habeat.

Dubium?

Sensus. Nota, ut probemus nos per charitatem conjungi Christo, ipsum imitari debemus, idque potissimum dilectione proximi.

tatis imitandus nobis est Christus: quanto magis in minoribus & facilioribus! Porro *ambulare*, pro conversari, scripturæ phrasîs est notissima. Nec includit profectum in bono vel malo, ut quidam putant; sed tantum progressum seu motum de actione in actionem. Alioqui Christo non tribueretur, qui proficere non potuit. Diximus hoc etiam *suprà ad cap. 1. vers. 7.*

7. CHARISSIMI NON MANDATUM NOVUM SCRIBO VOBIS, SED MANDATUM VETUS QUOD HABUISTIS AB INITIO. *Charissimi*, Græcè *fratres*: tamen nostræ lectioni suffragantur interpretes Syrus, Augustinus, Beda, ceterique Latini: nec non codices aliquot Græci à Roberto Stephano designati. Estque Joanni hæc allocutio *ἀγαπῆται*, id est, *dilecti*, *charissimi*, magis familiaris. Pergit autem hortari fideles ad observationem præcepti de diligendis proximis: docens se non aliquid novum ingerere præceptum, ne premi se conquerantur præceptorum multitudine; sed vetus præceptum annunciare, quod habuerant ab initio evangelii ipsis per Apostolos prædicati. Nam Apostoli, post fidei doctrinam, primum ac præcipue commendabant omnibus hoc mutæ dilectionis præceptum; memores ejus quod à Domino audierant: *In hoc cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ab invicem.* Joh. 13.

Quidam *mandatum hoc vetus*, & *ab initio datum* interpretantur, eo quod institutum sit cum ipsa hominis natura. Dictat enim lex naturæ proximos esse diligendos, etiam externos & inimicos. Alii, *vetus* exponunt, id est, antiquis patribus in veteri lege datum, *Levit. 19.* Hic commentarius est apud Alexandrinos Clementem & Didymum; uterque verò apud Oecumenium. Sed non est verisimile Joannem, qui ad prædicandam Christi legem missus erat, remittere fideles vel ad legem naturæ, quæ multum obsoleta fuerat peccato, præsertim qua parte diligendos monet inimicos; vel ad legem Mosaicam veteri populo datam, minusque clarè de inimicorum dilectione loquentem. Nam & illud, *Quod habuistis ab initio*, additum explicationis causa, non aliud indicat initium, quam quod significatur in sequentibus; uti repetit aliquoties hujusmodi sermonem; *habuistis, audivistis ab initio*, ut *infra versu 24.* semel & iterum. Et *cap. 3. vers. 11.* Et *in epistola 2. v. 5. & 6.* Quibus omnibus locis, *initium* prædicati vel suscepti evangelii significatur.

Jam ex his etiam intelligi potest, quomodo Joannes dicens, *Non mandatum novum scribo vobis*, non sit contrarius Domino suo quem evangelii sui cap. 13. testatur dixisse: *Mandatum novum do vobis ut diligatis invicem.* Erat enim mandatum illud novum, quando Christus hoc dicit; quia nondum fuerat palam mundo prædicatum: non novum autem quando Joannes hæc scripsit, quia fidelibus ab initio datum. Quamquam & aliæ rationes adferri possunt, cur hoc dilectionis mandatum merito novum appelletur: & quia propriè pertinet ad legem novam, quæ est amoris, nec nisi per gratiam novi testamenti impletur: & quia novum fecit hominem ex veteri.

MANDATUM VETUS, EST VERBUM QUOD AUDISTIS. Hic rursus addunt Græca, *ab initio*. Sunt qui putent *mandatum vetus* hic aliter accipi quam prius, ut sit significatio legis æternæ: hoc sensu; Sermo quem nos vobis prædicavimus de proximis diligendis, quamvis prædicatione seu publicatione novus esset, origine tamen perantiquus est, annuncians nimirum id quod semper & ubique mortales obligat; cum sit legis æternæ. Sed probabilius est, *mandatum vetus* uno modo sumi: ut hæc pars sit explicatio prioris; Ac si dicat: *Vetus mandatum de quo loquor, est sermo quem nobis prædicantibus audistis.*

Exponit enim illam partem; *quod habuistis ab initio*. Quæ expositione confirmatur sensus quem illic dedimus.

8. ITERUM MANDATUM NOVUM SCRIBO VOBIS. Non sibi contraria scribit Joannes, nunc *novum vocans mandatum*, quod antea vetus dixit, & novum negavit. Aut enim *sensus est*, Mandatum vetus quod accepistis ab initio, nobis illud prædicantibus, nunc ego vobis renovo per hanc epistolam, repetens, iterumque monens, ne tradatis illud oblivioni: Aut, ut alii censent, utitur Apostolus correctione rhetorica; quasi diceret: Quamquam & verè novum est mandatum quod scribo vobis; sed diversa ratione. Nempe, vel eo sensu quo Christus appellavit novum, qui primus illud mundo propalavit; ut hoc dicat Joannes tamquam memor verborum magistri sui: vel ob alias rationes superius allatas.

QUOD VERUM EST ET IN IPSO ET IN VOBIS. Voculam *et*, prior loco Græca & Syriaca non habent, ut & vetusta quædam Latina. Item pro *vobis* in quibusdam Græcis legitur *ἡμῖν vobis*, quemadmodum & legit Hieron. *lib. 2. contra Jovin.* Sed hæc varietates non magni sunt momenti. Notandum est autem dictionem *verum*, *ἀληθές* neutri generis, ad *mandatum* non posse referri, quod Græcè est *ἐντολή*, fœminini generis, nisi vel solœcismum hic agnoscas, vel adjectivum dicas substantivari. *Verum*, id est, res vera, quomodo videtur Oecumenius accepisse. Quidam vertit; *Quod veritas est*. Erasmus & Hentenius reddunt, *Quod verum est in ipso, idem verum est & in vobis.* Atque ita supplet orationem Cajetanus. Cæterum aliis magis placet, ut referatur ad totum illud complexum, *mandatum esse novum*. Sensus. & sensus sit; *Verum hoc est, tum in ipso, nempe Christo, qui novam legem attulit & promulgavit; tum in vobis sive in nobis, qui sumus novæ legis primitiæ, in quibus mandatum illud observatione publica cœpit impleri. Cui sensui benè congruit quod sequitur.*

QUIA TENEBRÆ TRANSIERUNT, ET VERUM LUMEN JAM LUCET. *Transierunt*, Græcè *παρῆλθον*, *transiunt, prætereunt*: idem quod *infra versu 17.* *Mundus transit.* Sed aiunt præsens tempus hic positum loco præteriti. Verum id non est necesse. Quamdiu namque mundus non transiit, nec tenebræ transiunt: sed mundo transeunte, simul transeunt & tenebræ; quia mundus tenebris est involutus, & tenebræ mundo. *Tenebras* intelligit ignorantia & peccatorum, ut in capite superiore. *Eas* dicit *transire*, quia paulatim minuuntur, evangelii luce per Apostolorum prædicationem latius in dies sese diffundente. Hoc enim est quod addit, *Et verum lumen jam lucet*: nempe in dies magis ac magis. Ac si dicat, Nunc post adventum Salvatoris & Spiritum sanctum effusum, lux evangelicæ veritatis à nobis prædicatæ quotidianis profectibus augetur. Unde necessariò efficitur tenebras transire & minui; ut conjunctio copulans pro causali posita videatur: *Tenebræ transiunt, quia verum lumen lucet.* Sensus.

Alii lumen interpretantur Deum, de quo capite præcedenti; *Quoniam Deus lux est*. Rursus alii, Christum, de quo Joh. 1. *erat lux vera*. Et ipse Christus de sese; *Ego sum lux mundi*, Joan. 8. Sed nihil verat, *lucem* metaphoricè de pluribus dici, varia consideratione, quæ tamen ad eandem lucem, nempe divinam, omnia referantur. Nam & homines, sicut vocantur tenebræ propter peccata, sic etiam lux appellantur, propter fidem & charitatem ab increata luce sibi infusam. *Eratis*, inquit Paulus, *aliquando tenebræ; nunc autem lux in Domino*, Eph. 5. Huic certe loco benè convenit acceptio *lucis* quam dedimus.

9. QUI DICIT SE IN LUCE ESSE, ET FRATREM SUUM ODIT, IN TENEBRIS EST USQUE ADHUC.

Apostoli post doctrinam fidei soliti præcipue commendare dilectionem proximi.

Mandatum dilectionis quomodo vetus, quomodo novum.

Nota, argu-
mentum vel
signum veri
Christianis-
mi est dile-
ctio proximi.

Sensus clarus ex superioribus : Qui dicit se versari in luce evangelii, & discipulum esse Christi, si fratrem suum odit, vehementer fallitur: cum in densis adhuc tenebris versetur. Nam odium fraternum magnæ sunt tenebræ. *Fratrem* vocat hominem quicumque, id est, proximum : *Omnes enim vos*, inquit Dominus, *fratres estis*, Matth. 23. Fratres autem, ratione communis omnium Patris & creatoris. Unde sequitur ibidem: *Unus est enim Pater vester, qui in calis est*. Quod & Malachias cap. 2. *Numquid non*, ait, *Pater unus omnium nostrum*?

10. QUI DILIGIT FRATREM SUUM, IN LUMINE MANET. Hic jam aperit Apostolus de quo Dei mandato dudum locutus fuerit, nempe de fratre diligendo. Utitur autem, ad inculcandam doctrinam, antithesi, more suo. *Qui odit fratrem, in tenebris est: Qui diligit fratrem, in lumine est*. Nam esse in lumine, & manere in lumine, Joanni sunt eadem, etiam in evangelio. Sensus igitur est: Qui diligit fratrem seu proximum charitate sincera & Christiana (quam supra dixit perfectam); versatur in luce evangelii, servat evangelicam doctrinam, verus Christi discipulus est. Obiter admoneo, *lucem* & *lumen* hic & alibi, in Latina versione, nihil diversum significare: ut quibus una & eadem vox Græca semper respondeat.

ET SCANDALUM IN EO NON EST. *οὐκ ἔστιν αἰσχος* Græcè, Latine *offendiculum*, ut alii vertunt. Estque sensus illativus, quasi dicat. Et ideo non offendit, non impingit. Qui enim in tenebris ambulant, offendunt: non item qui in lumine. Significatur offensio spiritualis; quemadmodum spirituale lumen, & spirituales tenebræ. In tantum ergo non offendit qui fratrem diligit, in quantum in lumine manet & ambulat. Quatenus autem nondum perfectè ereptus est è tenebris ignorantiae & peccati in ipso habitantis; eatenus adhuc in multis offendit. Alludere videtur Apostolus ad illud Psalmi 118. *Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum*. Certè respicit ad verba Domini sui, quæ scripsit evangelii cap. 11. *Si quis ambulaverit in die, non offendet: quia lucem huius mundi videt*. Lege doctam & piam ad hunc locum annotationem Joannis Heßelii, qua docet, quomodo qui diligunt fratres, non patiantur scandalum ex aliorum peccatis, etiam si multa & magna committi videant; nec propter illa, fraternitatem deserant, oderintve, quod est hæreticorum & schismaticorum: sed tolerant, dissimulent, excusent, ex charitate corripiant, & corrigant ubi possunt; & inter hæc Deum orent assidue, ut ecclesiam suam tam in majoribus quàm in minoribus membris reformet.

11. QUI AUTEM ODIT FRATREM SUUM; IN TENEBRIS EST, ET IN TENEBRIS AMBULAT. Rursus ad alterum redit antithetum, quo rem planius ob oculos ponat. Sensus. Qui laborat odio fraterno; tenebris ignorantiae & peccati involutus est, etiam dum quiescit & nihil exterius agit rerum: & dum ambulat, in tenebris ambulat, id est, opera exercet tenebrosa (quæ Paulus opera tenebrarum appellat Ro. 13.) passimque impingit. Ita Dominus post verba paulo antè citata: *Si autem ambulaveris in nocte, offendit, quia lux non est in eo*.

ET NESCIT QUO EAT, QUIA TENEBRÆ OBSCURAVERTUNT OCULOS EJUS. Quidam sic exponunt: Nescit se præcipitem ire in gehennam: Nescit se diaboli laqueis irretitum, trahi in varias tentationes & offendicula. Mihi simplicior ac germanior sensus esse videtur: Præ tenebris in quibus ambulat, non videt quò eat, quid agat: actiones suas recta ratione non expendit, ac dijudicat: quia tenebræ in quibus est constitutus, mentis ejus oculos obscurant.

Ex hoc loco sic intellecto, confirmatur illud apud Philosophos ac Theologos tritum ac receptum, *Guil. Estii Tom. III.*

omnem peccantem errare, quo significatur, nullum committi peccatum, nisi ex errore prævio iudicii practici circa actum particularem quem voluntas elegit.

12. SCRIBO VOBIS FILIOLI, QUONIAM REMITTUNTUR VOBIS PECCATA PROPTER NOMEN EJUS. Totus hic locus, quo diversas ætates fidelium Apostolico affectu Beatus Joannes compellat, variè, quoad ipsas ætates, ab interpretibus exponitur. Ac primò sciendum est in Græco esse sex appellationes pro quinque nostris. Nam quæ Latinis secunda est, *Scribo vobis Patres*, &c. eadem in Græcis codicibus quinto loco repetitur. Notandum deinde, *adolescentes* & *juvenes* in Græco eisdem esse; videlicet *νῆνεις*. Itidem *filios* & *infantes* eisdem videri; quamvis in Græco nunc *παῖς*, nunc *παιδίον* vocentur, sed quæ in re præsentem idem valeant. Ex his jam collige, B. Joannem tres distinguere, fidelium, ad quos scribit, ætates: *puerorum*, *juvenum*, & *senum*; & unamquamque bis ponere; nisi quod in pueris mutat vocabulum. Tribuit autem cuique ætati quod congruit; ut patebit in progressu.

Jam quod ad ætatum significationem attinet; Augustinus eisdem appellari putat trium ætatum nominibus: quod omnes fideles & *filioli* sint, propter regenerationem in Christo, & *patres*, propter notitiam Christi, quia notitia viget in senioribus, & *juvenes*, propter pugnam cum diabolo. Sunt qui hæc referant ad ætates corporales, *puerorum* ratione jam utentium, *juvenum* seu virorum, ac *senum*. Qui commentarius non est improbabilis. Nam & his ætatibus, ea quæ Joannes scribit, congruenter aptari possunt.

Aliis tamen magis placet, ætates spirituales intelligi: ut *filioli* seu pueri dicantur vel infirmi Christiani, qui tamquam parvuli, juxta Paulum, adhuc lacte nutriendi sint, 1. Cor. 3, Hebr. 5. Quæ est expositio Oecumenii: Vel secundum alios, neophyti in fide ac nuper baptizati, qui & ipsi plerumque etiam sensibus ac mente parvuli sunt, ut loquitur idem Apostolus 1. Cor. 14.

Patres autem, qui Paulo perfecti vocantur, Hebr. 5. & spirituales 1. Cor. 2. & proinde idonei, qui alios etiam spiritualiter gignere possint. Vel alio sensu, *Patres*, qui multo tempore fuerunt Christiani, ideoque tales esse debent, qui possint & alios erudire & ad Christum adducere. *Juvenes* denique, qui tamen nondum illam Patrum perfectionem attigerint, eò tamen progressi sunt, ut jam vires habeant, quibus fortiter resistent diaboli tentationibus: aut, qui saltem propter tempus quo Christiani fuerunt, tamquam qui ex ephæbis jam excesserint, vel etiam in viros evaserint, eas vires ac fortitudinem habere deberent. Postremò notandum, particulam, *Quoniam*, Græcè *ὅτι*, quæ passim capitur determinativè pro *quòd*, in his quinque sive sex appellationibus accipi causaliter, pro *quia*: ut per singula dicat quare eis scribat. Nam quid scribat, postea dicit absolvens totam periodum, ibi: *Nolite diligere mundum, &c.*

Primum igitur, *Scribo vobis*, inquit, *filioli*, id est, pueri, & ut Petrus loquitur, 1. epist. 2. *sicut modo geniti infantes*: eo quòd acceperitis in baptismo remissionem peccatorum, virtute ac merito Christi pro vobis passi. Videtur enim præsens tempus positum loco præteriti, quasi dicat, *Quia abluti estis, sanctificati estis, iustificati estis, in nomine Domini nostri Jesu Christi*, 1. Cor. 6. ideo scribo vobis, admonens ne ad amorem mundi redeatis.

Non hinc consequens est ut volunt sectarii, *filiolos* quos alloquitur Apostolus, certò, singulos de seipsis, persuasos esse debere quod sint ipsis remissa peccata. Non enim hoc simpliciter affirmat de unoquoque eorum: sed quia baptizati erant,

Obs. contra
Sectarios,
non necessa-
riò quosvis
certos esse
debere de re-
missis sibi
peccatis

u pponit; quatenus tamen ex ipsorum parte nihil defuerit. Nam neque in sequentibus, ubi patres & juvenes alloquitur, de unoquoque eorum affirmat causam quam adjungit cur ad eas ætates scribat.

SCRIBO VOBIS PATRES, QUONIAM COGNOVISTIS EUM, QUI AB INITIO EST. *Patres*, id est, *seniores*, præsertim in Christianismo provecti. Ad vos, inquit, scribo; propterea quod eum cognoveritis, qui est ab æterno, de quo dixi in exordio epistolæ, *Quod fuit ab initio*, nempe Jesum Christum filium Dei, Verbum Patris. Nam & sensibus competit notitia: & congruum est ut antiqui cognoscant antiquum dierum. Verum & hinc notitiam accipe quomodo supra, pro cognitione cui respondeat affectus.

SCRIBO VOBIS ADOLESCENTES, QUONIAM VICISTIS MALIGNUM. Significat ætatem aptam ad pugnam contra hostes; qualis est juvenus. Unde apud Poëtam, *Romana juvenus*, pro cohorte, seu multitudine juvenum bellatorum ex Romanis. Nec obstat diminutivum vocabulum in Græco *νεανίσκος*. Nam apud Pollucem *νεανίσκος* dicitur in quarta annorum hebdomade, id est, à vigesimo primo anno usque ad vigesimum octavum: tamen intentio Joannis est etiam virilem ætatem comprehendere, velut aptam bello. *Malignum*, Græcè, *τὸν πονηρὸν*, *illum malum*, id est, diabolum. Hoc enim nomine significante eum qui consultò nequam & improbus est, sæpè notatur diabolus in Scriptura sacra: licet interpret non uno nomine reddat Latine; ut Matthæi 6. *Libera nos à malo*; & 13. *Ziḡania filii sunt illius nequam*. Et Ephes. 6. *Tela nequissimi ignea*. Dicit ergo Beatus Joannes: Scribo vobis qui jam velut juvenes aut viri in Christo roborati estis; quia diabolum variè vos oppugnantem vicistis, & quotidie vincitis fortiter ejus tentationibus resistendo. Jam quomodo hæc tria etiam ad ætatem corporalem referri possint; vide Hesselium bene explicantem.

14. SCRIBO VOBIS INFANTES, QUONIAM COGNOVISTIS PATREM. Syri codices & quidam Græci, nonnulli etiam Latini, legunt in præterito, *scripsi*: quod in duabus sequentibus Græci codicis & Syriaci pericopis, omnes illorum codices habent. Nam quia Joannes iteratò nunc eosdem compellat: tale est ac si diceret; Scripsi, iterumque scribo. *Infantes*, Græcè *παιδιά*, *Pueri*; quos ante vocavit, *παιδιά*, *filios*; ne quis hinc significari putet eos qui nondum fari possunt. Usurpatur autem utrumque, præsertim, *παιδιά*, cum quis vel minorem vel inferiorem blandè, aut benigne affatur. Sed & de altero exemplum est infra versu 18. *Filioli novissima hora est*. Item Christi loquentis ad discipulos Joan. 21. *Pueri, numquid pulmentarium habetis?* Et alibi de illis: *Ego & pueri, quos dedit mihi Deus*, Isai. 8. & Hebr. 2. Porro congruenter pueris dicitur, *quia cognovistis Patrem*. Laus enim puerorum est, nosse & amare patrem suum. *Sensus* igitur est: Quia Christum jam novistis ac diligitis, ut patrem; utpote per fidem ex eo renati. Nam ut de Christo exponatur, suadent præcedentia, nominatim illud, *propter nomen ejus*.

Sequitur hoc loco in Græcis, una Complutensi editione excepta) & Syris codicibus repetitio secundæ compellationis, *Scripsi vobis patres: quoniam cognovistis eum qui ab initio est*. Legitur eadem apud Augustinum, Bedam, Oecumenium & Thomam Anglicum; & in nonnullis etiam Latinis manuscriptis: ut probabile sit à librariis omissum hunc versiculum, velut superfluum; quod prorsus idem esset cum priore.

SCRIBO VOBIS JUVENES, QUONIAM FORTES ESTIS, ET VERBUM DEI MANET IN VOBIS, ET VI-

CISTIS MALIGNUM. Jam diximus in Græco & Syriaco legi præteritum, *scripsi*. Sic & Latina quædam: *Scripsi vobis adolescentes*.

Quod ait: *Quoniam fortes estis, & vicistis malignum*; qua ratione dicat, ex supradictis clarum est. Potest autem particula *&* illativè sumi, *fortes estis, & ideo vicistis malignum*; nempe viribus à Deo supeditatis. Quod significat illa pars interposita, *Et Verbum Dei manet in vobis*, id est, fidem Evangelii constanter retinetis. Fides autem monstrat à quo & per quem sperandum ac petendum sit in tentationibus auxilium. Itaque locus iste convenit cum illo Petri loquentis de diabolo tentatore, 1. Epist. 5. *Cui resistite fortes in fide*.

15. NOLITE DILIGERE MUNDUM, NEQUE EA QUÆ IN MUNDO SUNT. Declarat nunc Apostolus quid scribat omni ætati fidelium. Cum enim propositum ei sit hortari omnes ad dilectionem fraternam: id quo faciat efficacius, revocat eos à dilectione earum rerum, quarum amor & cupiditas fraternæ & Christianæ charitati adversatur. Ejusmodi res sunt *mundus & quæ in mundo sunt*. *Mundum* vocat homines deditos rebus hujus mundi, id est, corporalibus ac sensibilibus; ad quas inordinatè diligendas & prosequendas incurvatus est homo per peccatum primi parentis. *Mundum* autem sic acceptum, id est, homines malos, diligi vetat, quatenus tales sunt. Nam quatenus homines sunt, ejusdem nobiscum beatitudinis capaces; diligendi sunt à nobis ad hoc ut erati mundo salvi fiant. Per ea verò *quæ sunt in mundo*, intelligi vult hujusmodi bona; quæ corrupta hominum natura consuevit appetere; ut voluptates, divitias, honores. Sic enim ipse Joannes in sequentibus explicat. *Hæc* autem, *diligi vetat*, quomodo solent ea ab hominibus diligi & concupisci: nimirum inordinatè, ut dixi, postposita lege Dei rectæque rationis dictamine. Quam utique inordinationem importat nomen *concupiscentiæ*, quo statim utitur.

SI QUIS DILIGIT MUNDUM, NON EST CHARITAS PATRIS IN EO. Ostendit cur eos retrahat à dilectione mundi. Nam, inquit, fieri non potest, ut quis diligit mundum, & simul diligit Deum Patrem suum, scilicet eo dilectionis modo qui ei deberur, id est, super omnia. *Nemo enim potest duobus servire*, Matth. 6. Consequenter ergo nec proximum diligit ut oportet, hoc est, ex charitate Dei tamquam communis patris.

16. QUONIAM OMNE QUOD EST IN MUNDO CONUPISCENTIA CARNIS EST, ET CONUPISCENTIA OCULORUM, ET SUPERBIA VITÆ: QUÆ NON EST EX PATRE, SED EX MUNDO EST. Græca paulò aliter habent: *Omne quod est in mundo; nempe concupiscentia carnis, & concupiscentia oculorum, & fastus vitæ, non est ex Patre, sed ex mundo est*: tamen cum Latinis Syra conveniunt. Et sanè utraque lectio ad eundem sensum collimar. Vetuit Apostolus ne diligantur ea quæ in mundo sunt: nunc quænam ea sint, partitione declarat; ita tamen ut objectorum, id est, rerum appetibilium loco nominet cupiditates quæ circa res illas versantur; quemadmodum bene Cajetanus annotat. Nam alioqui sermone proprio ac directo dicendum erat, *Omne quod est in mundo, esse voluptates, & opes, & honores*: quæ male concupiscantur ab hominibus carnalibus, avaris & superbis. Verum nobis hæc tria quæ Joannes enumerat, singulatim explicanda sunt. Et quidem de *concupiscentia carnis*, & de *superbia vitæ*, quid per eas significetur, non magnam difficultatem habet. Cum enim *concupiscentia carnis* specialiter hic accipiat, utpote distincta à concupiscentia oculorum & superbia vitæ; satis inter expositores convenit eam cupiditatem intelligi, qua malè & inordinatè expetuntur ea quæ secundum carnem quatenus ab

Mundi nomine quid intelligat Apostolus.

Quid per ea quæ in mundo.

animo distinguuntur, delectabilia sunt, id est, ea quæ sensibus grata sunt & jucunda. Quæ concupiscentia generali nomine incontinentiæ & intemperantiæ significari potest; species (inter cæteras) habens gulam & luxuriam.

Superbia vitæ, Græcè, ἀλαζονεία τοῦ βίου, verti potest *fastus* seu *jaſtantia vitæ*. Syra versio habet *fastus*, five *superbia mundi*. Sed & apud veteres Latinos, *ambitio sæculi* legitur; ut apud Cyprianum *lib. de mortal.* & Augustinum *in hujus loci expositione*; & *lib. de patientia cap. 17.* & alibi sæpè. Etenim Græca dictio βίος non simpliciter *vitam* significat; sed *vite genus, rationem, institutum, sustentationem*, & quod vulgo dicunt, *statum*: quod alii interpretes vocarunt mundum & sæculum. Itaque, *superbia vitæ*, ambitio est, inter capitalia vitia primum habens locum, id est, honorum inordinata cupiditas, ut dum quis eo loco quem inter suos proximos habet, non contentus, semper altiora petit; quod vocant, *statum augere*, & ad altiorum statum ascendere. Ut facere videmus homines obscuros, eisdemque divites; qui nobilitatem & toparchias aut sibi comparant. Prohibetur autem hoc vitium à Domino, dicente Lucæ 22. *Noli in sublime tolli.*

Cæterum per *concupiscentiam oculorum* non omnes idem vitii genus intelligunt. Alicubi quidem eo nomine lascivia & impudicitia significatur, ut *Ezechiel. 23.* ubi de Hierusalem sub nomine Oolibæ meretricis prostituentis se Chaldæis, dicitur: *Insanivit super eos concupiscentia oculorum suorum.* Unde & Dominus ait Matth. 5. *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam*, &c. Hinc *oculus impudicus*, apud Augustinum in regula. Verùm ea significatio non quadrat huic loco, ubi *concupiscentia oculorum à concupiscentia carnis* tamquam à membro vitii diverso distinguitur.

Est igitur opinio satis recepta, hoc nomine significari totum genus curiositatis, id est, inordinatæ cupiditatis videndi, sciendi & experiendi; quod admodum latè pater. Ut in addiscendis vanis & superstitiosis artibus, in contuendis vanis aut lascivis spectaculis, in explorandis proximorum vitiis, aliisve secretis ad se non pertinentibus; in flagitandis sine necessitate signis & prodigiis. Et huc nonnulli referunt illud Ecclesiastæ 1. *Non saturatur oculus visu, nec auris impletur auditu.* De hoc genere Sanctus Bernardus sermone 36. super Cantica: *Sunt, inquit, qui scire volunt eo sine tantum, ut sciant; & turpis curiositas est.* Hujus expositionis author est Augustinus in tract. loci presentis, eamque etiam alibi tradit, ut *lib. 10. confess. cap. 35.* ubi genus hoc appellat vanam & curiosam cupiditatem, cognitionis & scientiæ nomine palliatam; ac pluribus illud verbis & exemplis declarat. Item *lib. de vera relig. cap. 38.* ubi refert ad hoc vitium illam tentationem Christi, quando ei dictum est à diabolo; *Mitte te deorsum*, Matth. 4. *Hoc enim, inquit, ut faceret non urgebat nisi causa tantum aliquid experiendi.* Beati Augustini sententiam Beda sequitur, & hos duos Beatus Thomas 2. 2. quæst. 167. art. 2. Quibus accedit Hesselius in commentario.

Verumtamen aliis magis placet, per *concupiscentiam oculorum* avaritiam intelligi. Cujus etiam expositionis, ab aliis traditæ, meminit S. Thomas 1. 2. quæst. 77. art. 5. Meminit item Hesselius, estque commentarius iste consentaneus aliis Scripturæ locis; in quibus reprehenditur insatiabilis oculorum cupiditas. Ut Ecclesiastæ 4. de avaro; *Laborare non cessat; nec satiantur oculi ejus divitiis.* Et Ecclesiastici 14. *Insatiabilis oculus cupidi; non satiabitur donec consumat animam suam.* Et Prov. 27. *Infernus & perditio nunquam implentur: Similiter & oculi hominum insatiabiles.* Quem locum etsi de cupiditate videndi seu cognoscendi, quæ nunquam expletur, intelle-

xit Cajetanus: bene tamen Jansenius docet melius accipi de cupiditate habendi ista terrena; quod ipsum & de hoc loco Joannis affirmat.

Quem quidem etiam Cajetanus sic intellexit: dicens sub *concupiscentia oculorum* comprehendit *inordinata vitia*, circa quæ nimirum avaritia versatur. Est autem appellationis ratio hæc: quia avaritia cupiditas est earum rerum quæ passim in oculos incurrunt, & quarum desiderium per sensum oculorum hauriri solet: ut pecuniarum, agrorum, domorum, vestium, pulchræ & amplæ suppellectilis. Unde & pueri (in quibus hoc vitium se exserit) quicquid pulchri vident, concupiscunt: ac de iis dici solet, quod, quicquid vident, volunt habere. Non enim tegunt aut dissimulant cupiditatem suam, quemadmodum viri.

Placet igitur commentarius quem superius semel & iterum indicavi, per *ea quæ in mundo sunt*, ex mente Beati Joannis intelligi tria hujus mundi bona, quæ ab hominibus origine corruptis ac nondum renatis, solent appeti; voluptates, divitias, honores. Ad quæ tria, quicquid aliud malè concupiscitur, facile potest reduci. Non enim tam peccata quàm peccatorum omnium pessimas radices explicare voluit Sanctus Joannes: uti loco proximè citato B. Thomas declarat.

Porrò typicè figurata nobis sunt hæc tria vitia in vitulo aureo exaltato, & à carnali Israël adorato, *Exod. 32.* Nam vitulus, ut vitulus, id est, animal petulans, significat *concupiscentiam carnis*: ut aureus, *concupiscentiam oculorum*; ut exaltatus, *superbiam vitæ*. Item, hæc sunt tres lanceæ, de quibus 2. Reg. 18. quas infixit Joab homicida, id est, diabolus, in corde Absalon, id est, hominis diligentis mundum & ea quæ in mundo sunt.

Adversus hæc tria mundi mala, sunt tria bona, velut antidota, quæ voto assumuntur ab iis qui relinquunt mundum; continentia, contra concupiscentiam carnis; paupertas seu communis vita, contra concupiscentiam oculorum; & obedientia humilitatis soboles, contra superbiam vitæ. Sed & omnibus fidelibus, adversus eadem mala, à Christo Domino proposita sunt tria remedia, jejunium, elemosyna, & oratio, *Matth. 6.* Et apud Paulum, sobrietas, justitia & pietas, *Tit. 2.*

Quod additur à Joanne, *Quæ non est ex Patre, sed ex mundo est*, est referendum ad omnia tria; sicut exigit Græca lectio. Sensus autem est, triplex hoc genus cupiditatis non esse à Deo authore, sed ex mundo originem habere: quatenus scilicet ex peccato primi hominis in genus humanum transfusum est.

Ostendit hic locus, concupiscentiam, quæ alio nomine fomes peccati vocatur, non esse facultatem naturalem appetendi jucunda, & molesta fugiendi (hæc enim facultas à Deo est authore naturæ) sed esse vitium naturæ, inclinans hominem ad ea appetenda quæ Deus prohibet; & ad averfanda quæ præcipit. Hoc enim vitium non est à Deo. Quare nec concupiscentia baptizatorum ex Deo est, sed ex mundo; quantumvis ei non consentiant: quemadmodum ex variis Augustini locis, & ex Bedæ commentario bene docet Hesselius; adhibitis etiam apertis ad eam rem Scripturæ testimoniis.

Nec tamen nomine concupiscentiæ & superbiæ hoc loco volumus significari illum fomitem: sed tria vitia capitalia, Intemperantiam, Avaritiam & Ambitionem. Quod si quis contendat concupiscentiam carnis & concupiscentiam oculorum esse ex Deo; pari ratione fateatur necesse est etiam superbiam vitæ esse ex Deo. Ponuntur enim hæc tria ab Apostolo in eodem ordine. Verùm de hac re latius à nobis disputatum est in 2. sent. dist. 30. ubi ostendimus concupiscentiam etiam renatorum, non esse opus Dei: sed vitium legi divinæ contrarium, ideo-

K K K K K iij

Superbia vitæ est ambitio seu inordinata honorum cupiditas.

Aliorum Exposit. de curiositate seu inordinata cupiditate sciendi.

Verior expositio de avaritia.

Per ea quæ in mundo sunt intelligi voluptates, divitias, honores.

Nota, tribus mundi malis opponi tria bona velut antidota.

Sensus.

Concupiscentiam etiam in renatis non esse opus Dei, sed vitium Deo contrarium, ideoque oppugnandum à nobis.

que oppugnandum à nobis, & odio habendum.

17. ET MUNDUS TRANSIT, ET CONCURSUS ejus. Pro verbo *transit*, in multis legitur *transibit*; etiam apud Augustinum: sed vera lectio est *transit*. Græcè *παράγειται*, veluti *suprà*, vers. 8. Cui & Syra ver-
 Nota, vana
 ac mox tran-
 satura non ef-
 se diligenda.
 fio consonat. Alia nunc ratione docet Apostolus, mundum & ea quæ in mundo sunt, non esse diligen-
 da. Nam quæ transeunt, diligenda non sunt; sed æterna: *Mundus autem transit*, id est, mali homines pereunt. Transit & *concupiscentia mundi*: sive hoc nomine intelligantur illa vitia supradicta, quantum ad actus delectabiles (etenim concupiscentia non manebit in damnatis ad delectationem, sed ad pœnam; teste August. lib. 6. contra Julian. cap. 5. aliàs 16.) sive intelligantur illorum vitiorum objecta. Non enim post hanc vitam manebunt ea quæ malè concupiverant mali; voluptates, inquam, & opes & honores; nequidem secundum fructum aliquem. Similis est hic locus, maximè juxta sensum posteriorem, illis verbis B. Petri 1. Epist. 1. *Omnis caro ut fœnum & omnis gloria ejus tamquam flos fœni: exaruit fœnum; & flos ejus decidit*. Sic & Jacobus de divite, cap. 1. *Quoniam sicut flos fœni transibit, &c.* Significat hujusmodi sententiæ, ex gloria & voluptate hujus sæculi nullum amatoribus suis fructum provenire; sed magis interitum. Quod contrà se habet in iis qui diligunt Deum. Unde sequitur.

QUI AUTEM FACIT VOLUNTATEM DEI, MANET IN ÆTERNUM. Hoc est, Qui facit ea quæ Deus præcipit (intelligitur enim præceptiva voluntas Dei, quemadmodum in oratione Dominica, dicimus: *Fiat voluntas tua*) manet in æternum, id est, vivet in æternum, utique vita beata. Neque enim opera ejus ita transeunt, quin maneant, semperque man-
 fura sint; quoad gloriosum fructum & mercedem. Responder hæc pars ei quæ apud sanctum Petrum, verbis paulò antè citatis, subjungitur: *Verbum autem Domini manet in æternum*. Intelligitur enim verbum Evangelii fide receptum cum obedientia.

18. FILIOLI, NOVISSIMA HORA EST. A doctrina morali quâ docuit diligendos fratres, & à dilectione mundi revocavit; transitum nunc facit ad exhortationem, qua fideles muniat adversus hæreses & sectas, quæ non paucæ jam tum subortæ erant. *Filiolos* vocat, seu pueros, *παιδια*, blando vocabulo; quo paternum erga eos affectum, ac salutis eorum desiderium ostendat. *Novissima hora est*, id est, extremum tempus jam decurrit. Quod *extremum* vocatur, quia sic in eo complenda sunt omnia, ut post illud usque ad mundi finem & Domini adventum, non sit alius rerum status expectandus; quomodo post hominis senectutem non ætas alia sed mors expectatur. Unde & *ultima mundi ætas* hoc tempus appellari solet; & à sancto Paulo, *consummatio sæculi* vocatur, Hebr. 9. Quo loco pluribus hanc Scripturæ phrasim exposuimus. Vide etiam quæ de ea re scribit Oecumenius satis exactè: tamen quod addit *novissimum*, sive *extremum* intelligi posse pessimum; sicut quum dicimus, *ad extremum mali pervenit*: præterquam quod alienum est à phrasi Scripturæ, parum scitè dicitur. Non enim *extremum* significat pessimum; cum dico *ad extremum mali pervenit*: sed ad pessimum determinatur, per adjunctum genitivum *mali*.

Præfatur Joannes novissimam horam esse; ne mirentur fideles tot exsurgere novos magistros, diversa & adversa docentes iis quæ ab initio fuerant ipsis tradita. Tales enim multos novissimis temporibus venturos Christus Dominus, & Apostoli ejus Petrus & Paulus antè prædixerant. Christus quidem *Matth. 24.* & *Marc. 13.* vocante eos *Pseudochristos & Pseudoprophetas*. Petrus autem in 2. Epistola cap. 2. & 3. *magistros mendaces & illusores* eos appellans. Et Paulus 1. Timot. 4. & 2. Timot. 3. *doctrinam eo-*

tum vocans *demoniorum*; & quales futuri sint, describens. Vult ergo Joannes attentos esse fideles & cautos, ne fallantur ab illis, de quibus exorturis dudum præmoniti fuerant: adeoque tam adversus errorum novitates quàm contra mundi concupiscentias, eò magis sibi vigilandum sciant; quanto propius accedit finis horæ novissimæ quando ad judicium venturus est Dominus. Nam hujus adventus infra meminit, vers. penult.

ET SICUT AUDISTIS QUIA ANTICHRISTUS VENIT, ET NUNC ANTICHRISTI MULTI FACTI SUNT. *Venit*, *ἦρξεν*, verbum præsentis temporis, sed habens significationem cujusdam futuri, id est, ejus quod in procinctu est ut veniat, quodque venire incipit. De quo Latine dicimus, *adveniat*. Sic enim & de Elia dicitur Matth. 17. *ἦρξεν*, quod interpretes ibi vertit, *venturus est*. Ita Christus priusquam advenisset, vocabatur *ἐρχόμενος*, interrogantibus eum discipulis Joannis Marth. 11. *Tu es qui venturus es?* id est, *Tunc es ille qui expectaris jam jam adfuturus?* Igitur & hoc loco, rectè vertunt Erasmus & alii, *Venturus est*; pro quo nonnulli solæcismo quodam debet venire; quod eodem recidit. Sed tamen, ut dixi, procinctus & præparatio quædam ad præsentiam adventus, significatur, etsi temporis incerta sit mora. Nam & de die extremi judicii dicitur *ἦρξεν*, 1. Thess. 5. *veniet*: ut ibi noster transtulit: quia nimirum ita venturus ille dies prædicatur, ut semper nobis esse debeat in expectatione. Vide nostra in 4. dist. 47.

Porrò quod ait: *Audistis*, &c. tale est ac si diceret: Traditum est vobis, ita estis edocti à nobis Christi Apostolis; scilicet Antichristum venturum esse. Ubi nota traditionem esse Apostolicam, imò divinam, Apostolo teste, quod Antichristus venturus sit. Hoc enim Apostoli ut traderent, à Christo acceperunt: qui inter alia dixerat ad Judæos; *Ego veni in nomine Patris mei, & non accipitis me: si alius venerit in nomine suo; illum accipietis*, Joan. 5. Quod ad nomen *Antichristi* attinet, quo significatur *adversarius Christi*, solus quidem Joannes sic eum nominat, hic & c. 4. Cæterum, qualis homo futurus sit, & quid acturus, exponit Paulus 2. Thess. 2. ac de eodem plura, sed obscurè, scribit idem Joannes in sua *Apocalypsi*.

Textus Apostoli videtur ordinandus, & explicandus, *hoc modo*. Sicut audistis quod venturus sit Antichristus; ita tenete: Nam omninò venturus est, sed interim *multi jam Antichristi facti sunt*. Græcè, *ἤρξαντο*, exorti sunt, venerunt. Erasmus, *ceperunt esse*. Tamquam dicat Apostolus: Unus quidem venturus est insignis adversarius Christi; cui proinde per antonomasiam, nomen Antichristi debeatur; sed ille multos jam incæpit habere præcursores, eosdemque participatione nominis ejus Antichristos; quia quod ille facturus est in universum, ut Christi nomen & gloriam extinguat; hoc isti partibus faciunt; dum alius naturam ejus divinam negat, alius humanam, alius passionis ac mortis ejus, qua gloriam promeruit, veritatem: Alii alia de eo falsa comminiscuntur. Hæc enim qui faciunt, *salvumne Christum*; ut infra loquitur capite quarto, & ea peculiari ratione sunt Antichristi: cum alioqui generaliter omnis hereticus sit antichristus; quatenus scilicet doctrinæ à Christo traditæ partem aliquam oppugnat. Antichristi hoc loco à Joanne notati, fuerunt Simon Magus, Basilides, Cerinthus, Ebion, Nicolaus Antiochenus, alique id genus: quibus adde Hymenæum & Philetum; dicentes resurrectionem esse jam factam, 2. Tim. 2.

UNDE SCIMUS QUIA NOVISSIMA HORA EST. Ac si dicat: Ita prædictum fuit, in novissimis diebus esse venturos qui falsas & Evāgelio Christi contrarias doctrinas, spargerent, id est, hæreticos: qui cum multi jam venerint, certò colligimus extremū tempus nunc agi.

Ordo, seu
 connexio &
 sensus textus
 Apostolici.

Novissima
 hora quo
 scilicet
 vocetur ab
 Apostolo.

Hæretici
olim ab Ec-
clesia prodie-
runt.

19. EX NOBIS PRODIERUNT. Græcè, ἐξ ἡμῶν ἐξεί-
runt. Significatur enim defectio, non origo. Oc-
currit Apostolus scandalo, quod nasci poterat ex eo
quod homines tam mali & perversi prodirent ex ec-
clesia; tamquam illa pestes ejusmodi genuisset, ac si-
nu suo fovisset. Ad hoc responderet, ostendens quo-
modo fuerint in ecclesia, è qua dicuntur egressi; &
quomodo in ea non fuerint. *Ex nobis*, inquit, *exie-
runt*; hoc est, ex Ecclesia fidelium seu Christianorum
per hæresim egressi sunt; nolentes Ecclesiam audi-
re, & ab ea semetipsos separantes: cum prius in ea
essent, utpote fidei professione & Sacramentorum
communione Christiani; sive simulati fuerint, ex-
terna specie gerentes se pro veris Christianis; sive re-
vera tales fuerint, animo tenentes quod exterius
profitebantur. Nam & Simon magus à Philippo
baptizatus fuit, *Act. 8.* & Nicolaus in diaconum
ab Apostolis electus, *Act. 6.* & Himenæus &
Philetus in magna domo, quæ est ecclesia, fuerunt
2. Timoth. 2. & Cerinthus in numero fidelium ali-
quando fuisse, docet Epiphanius *hæresi 28.*

Utrum autem omnes isti verè & ex animo prius
fideles fuerint; an verò vel omnes vel eorum aliqui
ficta fide & duplici corde fuerint ecclesiam ingressi,
novit scrutator cordium Deus. Probabile tamen est,
quosdam vera fide præditos fuisse. Sic enim de tali-
bus loquitur Apostolus *1. Timoth. 4.* quod *in novis-
simis temporibus discedent quidam à fide*; & ejusdem
Epistolæ cap. 1. quod *bonam conscientiam quidam re-
pellentes, circa fidem naufragaverunt*, & *2. Timoth. 2.*
quod *Hymenæus & Philetus à veritate exciderunt.*

Observa
contra Cal-
vinum, no-
vum fidei
specialis
dogma ma-
le sustinen-
tem.

Calvinus, ut novitium dogma de fide speciali su-
stineat, vult neminem illorum veram ac solidam fi-
dem habuisse: sed allata testimonia obstant. Hi ta-
men omnes, ut de Ecclesia manifestè exirent, prius
occultè heretici in Ecclesia fuerunt. Hoc enim est
quod dicit Joannes: *Ex nobis exierunt.* Unde satis
liquet, hæreticos occultos secundum quemdam mo-
dum esse in Ecclesia, donec inde vel ejiciantur, vel
ipsi palam sese separent.

SED NON ERANT EX NOBIS. Hoc duobus modis
intelligi potest. *Primum*, ut dicantur ex nobis non
fuisse quamvis inter nos ac nobiscum versarentur,
Christiana nobiscum Sacramenta participantes: non
erant tamen de numero verorum Christi fidelium,
sed fidem simulabant. Quo ferè sensu tractat hunc
locum Augustinus in commentario; quem & Beda
sequitur. *Aliter*, & melius; ut sensus sit: *Non erant
ex nobis*, id est, de numero electorum, sive de Eccle-
sia; qua parte continet electos; qui soli sunt Eccle-
siæ membra semper mansura. Quem sensum idem
Augustinus alibi tradit, ac pluribus explicat: ut *lib.
de corrept. & gratia cap. 9.* & *de dono persever. cap. 8.*

Dubium,
Resp.

Si quæras, unde Joannes sciverit eos de quibus lo-
quitur, non fuisse electos: *respondetur* id eum novisse,
non certa de singulis scientia, sed probabili. Erant
enim hæresiarchæ & errorum magistri primarii, &
ut Joannes eos appellat, *Antichristi*: quorum ali-
quem ad Ecclesiæ fidem & unitatem aliquando re-
verti, rarissimum est. De multis autem indistinctè
& in genere, Joannes id certò sciebat ex spiritu, quo
distante hæc scribebat. Sensus posteriorem probat
hoc quod sequitur.

NAM SI FUISSENT EX NOBIS; PERMANSISSENT
UTIQUE NOBISCUM. Hoc est: Si fuissent ex electo-
rum numero, ab ecclesia non recessissent, sed in ea
permansissent: aut certè, quod in talibus rarissimum
est, ad eam rediissent, aut redirent aliquando, per-
mansuri in ea. Ratio manifesta; Nam qui in eccle-
sia non permanent, sed ab ea recedunt numquam
redituri, per hoc ipsum ostendunt, ad electorum
numerus se non pertinere.

Obje-
ctio.
Resp.

Objiciet aliquis, incongruum videri quod parti-
culam, *ex nobis*, non uno modo interpretemur; sed

prius de ecclesia, postea de electis. *Respondeo*, con-
gruenter, atque ex mente Joannis sic exponi. Latet
enim in ejus verbis correctio quædam rhetorica;
quasi dicat; Fuerunt aliquando nostri, sed recesserunt
à nobis: Imò verò, numquam fuerunt nostri.
Nam si nostri fuissent, nobiscum permansissent. Ubi
quod dico *nostri*, non sine gratia sermonis aliter &
aliter accipitur; prius pro iis qui sunt in ecclesia, de-
inde pro electis. Porro jam ex his patet Joannem
hoc loco non significare, quod in Ecclesia nulli sint
reprobi; sed magis docere contrarium.

Observa
In Ecclesia
etiam esse
reprobos

SED UT MANIFESTI SINT QUONIAM NON SUNT
OMNES EX NOBIS. Græcè, *Sed ut manifesti fierent*, &c.
Sensus autem est, Deum idcirco permittere hoc
quod de Antichristis dixit, *Ex nobis exierunt*, ut ma-
nifesti fiant, & à fidelibus vitari possint: simul ut
exitu suo nobis manifestum faciant non omnes qui
in ecclesia sunt, esse electos. Id verò propterea nobis
manifestatur, ne, qui stare nobis videmur, al-
tum sapiamus; sed ut timeamus, & cum timore salu-
tem nostram operemur. Itaque geminum bonum
suorum electorum, ex illo malo, scilicet egressu quo-
rumdam ex ecclesia, Deus elicit: nempe ut & faci-
lius illos vitent, & ut ipsi reddantur humiliores at-
que cautiores. Potest hæc pars etiam intelligi, ut sit
Græcismus in verbis istis, *Sed ut manifesti fiant non
omnes esse ex nobis*, id est, ut patefieret quod non
omnes, qui nobiscum sunt in Ecclesia, sint ex nume-
ro nostro qui sumus electi. Juxta quem sensum,
reddatum etiam à Syro interprete, posterior tantum
utilitas jam dicta significatur.

20. SED VOS UNCTIONEM HABETIS A SANCTO
ET NOSTIS OMNIA: *Sed vos*, Græcè, *Et vos*. Mo-
destè excusat Apostolus quod tam sollicitè eos ad-
moneat, quasi rudes ac ignaros, cum essent in doctri-
na Christiana dudum instructi. Non sum nescius,
inquit, vos à Christo per ejus gratiam ac cæleste
magisterium sufficienter edoctos esse, sic ut noveritis
omnia quæ ad salutarem doctrinam pertinent;
Verùm hæc scribo vobis, ne sinatis vos ab eo quod
tenetis abduci: sed ut quemadmodum, infra loqui-
tur, *quod audistis ab initio, in vobis permaneat*; ac rur-
sus, *ut unctio quam accepistis, maneat in vobis*. *San-
ctum*, intelligit Christum, qui per excellentiam *San-
ctus* appellatur à Prophetis; & singulariter *Sanctus
Sanctorum*, à Daniele, cap. 9. quemadmodum &
Justus simili tropo vocatur, *Act. 7.* & *21.* Utrumque
verò nomen Petrus conjunxit *Act. 3.* dicens: *Vos au-
tem Sanctum & Justum negastis.*

Unctionis
vocabulo si-
gnificatur
gratia S.
Spiritus.

Unctionis seu charismatis vocabulo gratia Spiritus
sancti significatur; vel potius ipse Spiritus sanctus,
quo velut oleo spirituali mentes suorum fidelium
Christus perfundit & irrigat, multiplicem eis gra-
tiam largiendo, tum doctrinæ & scientiæ, tum san-
ctitatis & virtutum. Sumpta metaphora ab unctio-
ne corporali, qua consecrabantur olim reges & sa-
cerdotes utique ad officium suum dignè & sanctè
exsequendum. Unde & Christiani reges & sacerdo-
tes vocantur, *1. Pet. 1.* & *Apoc. 1.* Convenienter au-
tem sic loquitur, *Unctionem habetis à Sancto*, id est,
à Christo, quia unctio participata ab eo descendit
qui unctus est præ omnibus confortibus suis; nec
unctus simpliciter Sanctus, sed Sanctus Sanctorum
uti Daniel testatur; ut Spiritus unctionem acce-
perit absque mensura: propter quod etiam antono-
masticè *Christus*, id est, *unctus* vocatur.

Præterea, Joannes hujusmodi sermone fideles al-
loquens, voluit ex adverso ostendere hæreticos om-
nes spiritualis gratiæ expertes esse; nec ad illum per-
tinere qui Sanctus in Scripturis appellatur, sed ad
eum potius qui sanctitatis omnis est inimicus.

Dubium,

Quæri potest, an hoc quod dicit, *Et nostis omnia*,
pertineat ad omnes & singulos fideles. *Responsio.*
Quamvis unusquisque fidelis, quatenus verè fidelis

est, fide teneat omnia ad salutem necessaria, saltem implicitè (nam alioqui fidelis non esset) non tamen, ad sensum Apostoli, in unumquemque competere quod omnia norit, & quod infra dicit, *Non neresse habetis, ut aliquis doceat vos*. Nam ejuscemodi verbis non simplex fides eorum quæ credenda sunt, significatur, sed scientia quædam, qua & intelligantur aliquousque ea quæ fidei sunt, & idoneis rationibus explicentur. De qua scientia Paulus 1. Cor. 12. & 13. Dicendum proinde, hæc & similia ab Apostolo dici non ad singulos fideles, sed ad ecclesias eorum ad quos scribit, ac si diceret; Habetis episcopos & presbyteros, quorum cura ac studio vestræ ecclesiæ satis instructæ sunt, & instruuntur in iis quæ pertinent ad doctrinæ Christianæ veritatem.

21. NON SCRIPSI VOBIS QUASI IGNORANTIBUS VERITATEM, SED QUASI SCIENTIBUS EAM. *Quasi, &c.* Græcè quod non novistis veritatem, sed quod novistis eam. Verùm interpret noster sensum benè reddit, astipulante etiam Erasmo, Cohæret hæc pars præcedenti; quasi dicat; *Nostis omnia*: & proinde non hæc scripsi vobis quasi veritatis istarum rerum ignaris, sed potiùs tamquam scientibus; velut in memoriam vobis revocans ea quæ scitis, ut veritati præcepta firmiter adhæreatis.

ET QUIA OMNE MENDACIUM EX VERITATE NON EST. Clarius; *Et scientes quod nullum mendacium ex veritate sit*. Pendet enim ex eo quod dixit: *Scientibus eam*. Eadem Joanni esse videntur, *scire veritatem*; & *scire quod nullum mendacium sit ex veritate*: quemadmodum & infra repetit idem dicens; *Et verum est, & non est mendacium*. Rectum enim, Philosopho teste, sui index est & obliqui. Proinde cognita veritate, statim produntur errores contrarii. Si tamen aliquid est discriminis inter illa duo, dicemus, *scire veritatem* ad multos pertinere, qui non possint scienter mendacium detegere, & ostendere veritati contrarium. Id enim Joanni est, *ex veritate non esse*, veritati contrarium esse. Minus enim dicit, plus volens intelligi. *Mendacium* autem vocat non quamvis falsitatem, sed antinomasticè eam, quæ sanæ ac salutari doctrinæ adversatur: ut patet ex eo quod sequitur.

22. QUIS EST MENDAX, NISI IS QUI NEGAT QUONIAM JESUS EST CHRISTUS? In Græco & Syriaco cum negatione legitur, *Quoniam Jesus non est Christus*. Et sic habent multi & probati codices Latini. Sic & Irenæi interpret reddidit lib. 3. c. 18. & Beda legit in commentario. Sensus tamen utriusque lectionis idem est, eo quod Græcis & Syris duæ negationes non plus faciunt sapennumero quàm una; nisi quod interdum negationi vehementiam addant. *Mendacem* intelligit, uti diximus, in doctrina religionis: quod in eo genere mendacium maximè periculosum & perniciosum sit. Neque sentit Apostolus solos eos in doctrina religionis esse mendaces, qui negant Jesum esse Christum: (erant enim illo tempore & aliarum hæreseon magistri, de quibus Paulus & Petrus & Judas in suis Epistolis) sed, hos cæteris esse peiores ac pestilentiore, significat ista loquendi forma: quomodo solemus dicere: Quæ est impietas, si hæc non est?

Hoc igitur sensu dicit; Quis est mendax, si non ille, qui negat Jesum esse Christum, dicendo Jesus non est Christus? Et quidem Jesum esse Christum negarunt Judæi; Verùm de his Joannes non agit, sed de iis qui sub nomine Christiano (quod omnes hæretici prætendunt) docebant Jesum Mariæ filium non esse Christum. Quales imprimis fuere Cerinthus & Ebion, jã exorti Joannis tempore; Quales præterea quicumque Jesum solvebant, ut Apostolus loquitur, *infra c. 4.* id est, qui aliquid ad naturam ejus pertinens, ei detrahebant; aut contrarium aliquid attribuebant, ut fecerunt alii insuper hæretici, tempore Apostolo-

rum aut postea subsecuti. Qua de re infra, d. cap. vers. 3. Et hi omnes admodum convenienter antichristi vocantur: quia Christum ipsum destruere conati sunt. Ideò sequitur.

HIC EST ANTICHRISTUS, QUI NEGAT PATREM ET FILIUM. Quidam suspicantur his verbis prænuntiari Mahometum, tamquam insignem illum Antichristum, de quo aliquando venturo Scripturæ loquuntur. Videtur enim hæc pericope cum ea quæ sequitur, *Omnis qui negat Filium, nec Patrem habet*, in Mahometum aptissimè quadrare, qui non uno loco sui Alcorani Filium negat, & religionem Christianam ridet, quæ doceat Deum habere filium. Huc accedit quod in Græco dicitur *ὁ ἀντίχριστος*, cum articulo, quasi de illo singulari Antichristo sermo esset: quemadmodum superius articulum addidit ubi dixit; *Quia Antichristus venit*. Et infra cap. 4. *Et hic est Antichristus*. Verùm hæc opinio quæ Mahometum facit Antichristum illum in Scriptura prænuntiatum; ut alia nunc omittam, satis refellitur vel ex uno loco Pauli 2. Thess. 2. Nam quæ ibi de Antichristo dicuntur, in Mahometum minimè competunt, qui nec Deum se v enditavit, sed Dei Prophetam; nec fuit adventus ejus in omni virtute & signis & prodigiis mendacibus. Postremò, nec à Judæis receptus est. Sentent.

Alii sentiunt Joannem hic loqui de vero Antichristo, qui adhuc expectatur; & sensum hujus partis esse dicunt, hoc unum fore ex principalibus Antichristianæ doctrinæ capitibus, negare Patrem & Filium, idque fortasse, ut eò facilius tam Judæos, quàm Turcarum gentem ad se pertrahat: quorum isti jam olim à suo Mahometo didicerunt Filium è divinis tollere; Judæi verò Filium perpetuo negant, ex quo Filius Dei pro nostra salute descendit in terram: Negant, inquam, ea maximè causa, quod ille Filium Dei se prædicaverit. Ac videri potest Joannes ob id potissimum urgere fidem Patris & Filii, quod Judæi Patrem & Filium in divinis non agnoscerent. In quo quidem errore postea Mahometus se Judæorum discipulum præbuit; ut & in circumcissione & aliis quibusdam.

Aliorum porro sententia est, Joannem loqui de antechristis, id est, hæreticis sui temporis; de quibus, nondum indicata eorum doctrina, jam dixerat, *Nunc Antichristi multi facti sunt*. Hac enim parte jam eos quasi digito monstrat, dicens; *Hic est Antichristus qui negat Patrem & Filium*, ac si dicat: Quicumque hodie negat Patrem & Filium, Antichristus est, id est, ex eorum numero, quos paulò antè dixi Antichristos. Hic commentarius, quem tradit Irenæus lib. 3. cap. 15. & alii post eum, maximè convenit tam contextui, quàm temporis Apostolico. Dicuntur enim hæc præcipuè contra Cerinthus Judæizantium principem, qui, referente Epiphonio, fabulabatur Christum in specie columbæ venisse in Jesum, & revelasse ei quemdam ignotum patrem. De quo patre etiam Carpocratiani plurima commenti sunt.

Dicit ergo Joannes, illos sibi frustra blandiri de Patre, qui Jesum negant esse Christum & Filium Dei. Non enim alium Dei Filium agnoscebant aut expectabant Judæi, quàm Christum seu Messiam sibi promissum. Unde Pontifex eorum dicebat ad Jesum: *Adjuro te per Deum vivum, ut dicas nobis si tu es Christus Filius Dei*, Matth. 26. Quare qui Jesum negabat Christum in lege promissum, ut Cerinthiani, consequenter eum Filium Dei negabat. Hinc est quòd Joannes in hac Epistola, potissimè cap. 4. & 5. diligenter inculcat hanc doctrinam, *Jesum esse Christum Filium Dei*, Et denique clausurus Epistolam dicit: *Scimus quoniam Filius Dei venit*, scilicet ille ipse Messias expectatus. Quod pro prioribus opinionibus adferebatur de articulo Græco, nihil efficit. Constat enim articulum frequenter à Græcis authoribus usurpari sine emphasi, perinde atque si additus non esset.

Rectum
sui index est,
& obliqui.

Sententia
verior.

23. OMNIS QUI NEGAT FILIUM, NEC PATREM HABET. Ostendit merito se dixisse: *negat Patrem & Filium*; quamvis illi contra quos agit, non Patrem disertè negarent, sed Filium. Neque enim Pater à Filio separari potest, ut Filium quis neget, Patrem agnoscens ac fide retinens. Ita Dominus in Evangelio: *Neque me scitis, neque Patrem meum. Si me sciretis: utique & Patrem meum sciretis*, Joan. 8. & hoc est quod sequitur.

QUI CONFITETUR FILIUM, ET PATREM HABET. Id est, Qui confitetur se credere Filium; is demum est, qui etiam Patrem fide tenet; alioqui Patrem non habiturus. Hæc pars abest in Græcis, ac ne quidem ab Oecumenio lecta est: tamen Latina constanter exhibent. Aliqui putant annotatam à quopiam lectore, irrepsisse in contextum: At vero similis est, excidisse à Græcis codicibus oscitantia scriptoris, propter homæoteleuton hujus partis cum præcedenti. Quod & in aliis similibus accidisse non raro, novimus. Estque hujus rei notabile exemplum infra cap. 5. ubi agitur de tribus testimonium dantibus. Certè legitur hæc pars & in Syriaco, & in nonnullis etiam Græcis, & apud Cyrillum lib. 9. in Joannem, cap. 40.

24. VOS QUOD AUDISTIS AB INITIO, IN VOBIS PERMANEAT. Græcè: *Vos igitur quod audistis*, &c. Respicit enim ad id quod dixit: *Non scripsi vobis quasi ignorantibus veritatem, sed quasi scientibus eam*; ac si dicat: Nihil novum & inauditum aut incognitum vobis, adfero; probè tenetis omnia: Tantum moneo ut doctrinam quam ab initio, nobis Apostolis prædicantibus, audistis & accepistis, & hæcenus tenetis, firmiter retineatis usque in finem; nec istis novis magistris novorum dogmatum satoribus autem præbeatis. Sic & in 2. Epistola de eodem agens argumento: *Hoc est mandatum*, inquit, *ut quemadmodum audistis ab initio, in eo ambuletis: quoniam multi seductores exierunt in mundum, qui non confitentur Jesum Christum venisse in carnem. Hic est seductor & Antichristus*. Docent hujusmodi admonitiones, ex antiquitate judicandum de veritate doctrinæ; si videlicet ab initio prædicatæ & fundatæ fidei, tradita sit, & tamquam fidele depositum per Episcoporum successiones ad nos transmissa. Quod de suis dogmatibus, in quibus ab Ecclesia Catholica dissentiant, sectarii docere non possunt. Vide quæ diximus ad illud Gal. 1. *Si quis vobis Evangelizaverit præter id quod accepistis, anathema sit*.

SI IN VOBIS PERMANERIT QUOD AUDISTIS AB INITIO: ET VOS IN FILIO ET PATRE MANEBITIS. Hoc est: Si doctrinam ab initio vobis traditam retinueritis; permanebitis in societate & amicitia Dei Filii & Patris. *Filium* ante *Patrem* nominat; quia contra eos agit, qui filium negabant; simul ut insinuet, filium non esse Patre minorem, ut qui interdum etiam ante Patrem nominetur. Tacet autem Spiritum sanctum, quia de eo non erat oborta quæstio. Notandum est, interpretem hic & alibi indifferenter uti vocabulis *manere* & *permanere*: cum in Græco sit unum & simplex μένειν, manere.

25. ET HÆC EST REPROMISSIO QUAM IPSE POLLICITUS EST NOBIS; VITAM ÆTERNAM. Et pro quia, positum vult Oecumenius. Cum enim dixisset Apostolus; *In Filio & Patre manebitis*; consequenter ostendit quantum hoc bonum sit. Nam societas illa cum Patre & Filio, quando perfecta erit, vita æterna erit, credentibus promissa. Cujus promissi præmii commemoratione eos excitat ad perseverantiam. Est autem in verbis Apostoli duplex Hebraismus; prior, eo quod actum posuit pro objecto, *promissionem* pro re promissa; alter antiptosi, quæ casum obliquum posuit pro recto: *vitam æternam*, id est, vita æterna. Sensus enim est: Nam quod dixi vos in Filio & Patre mansuros, merces est, nobis,

in tradita veritate permanentibus, à Christo Domino promissa, vita scilicet æterna. Dicit autem *nobis*; ut quemadmodum societate jam conjuncti erant cum sanctis Apostolis, sicuti dixit cap. 1. *Ut & vos societatem habeatis nobiscum*; ita & sperent cum illud præmii communicationem.

26. HÆC SCRIPSI VOBIS DE HIS QUI SEDUCUNT VOS. Pronomen *hec* demonstrat ea quæ scripta sunt ab illo loco; *Filioli novissima hora est*. Hæc, inquit, scripsi vobis de falsis magistris qui conantur vos in errorem inducere doctrinæ vobis ab initio traditæ contrarium, eundemque pestiferum & qui sempiternum vobis creet exitium.

27. ET VOS UNCTIONEM QUAM ACCEPISTIS AB EO, MANEAT IN VOBIS. Rursus antiptosis est, *Unctionem* pro *unctio*; sicut in Evangelio, *sermonem quam audistis non est meus*, Joan. 14. tamen Græcum τοῦ ἁγίου, ambiguum est ad utrumque casum; ut etiam *unctio* verti possit. Est autem hæc syntaxeos ordinatio, *Unctio quam vos accepistis ab eo maneat in vobis*. Vel, ut in Græco, *ἡ ἐνέργεια, manet in vobis*. Quem modum enunciativum etiam Oecumenio lectum fuisse, satis indicat ejus expositio. Juxta Latinam lectionem, exhortatio est ut perseverent in doctrina Spiritus sancti (quam rursus *unctionem* vocat, eadem ratione, qua supra versu 20.) quem Spiritum sanctum à Christo Domino (*Sancto* ibidem nuncupato) acceperant. Quæ sit autem ratio conservandæ hujus unctionis, benè docet Heslelius in comment. ad quem mitto lectorem.

Cæterum, juxta Græcos codices, iterum se excusat Apostolus, dicens se non hæc eis scribere, quasi veritatem ignorent; cum in se domesticam & manentem habeant unctionem à Domino suppeditatam: sed exhortandi causa. Quam exhortationem paulò post sua forma subjicit: admonens ut in eo maneant quod acceperunt. Igitur secundum Græcam lectionem, Apostolus hoc loco repetit pluribus verbis id quod supra dixit: *Vos unctionem habetis à Sancto, & nostis omnia*. Nam illam partem, *unctionem habetis à Sancto*, nunc velut exponit, cum ait: *Unctio quam accepistis ab eo, manet in vobis*. Alterum vero, *Nostis omnia*; antecedens est ad hoc quod sequitur.

ET NON NECESSE HABETIS UT ALIQUIS DOCEAT VOS. Eatenus doctore opus non habebant, quatenus omnia noverant. Quo autem sensu noverint omnia fideles ii quibus hæc scribit, suo loco declaratum est. Habebant enim Episcopos & presbyteros, à quibus instruebantur & continebantur in doctrina Apostolica; nec adhuc ab hæreticis seducti erant, sed tenebant quod acceperant. Proinde non opus habebant doctore; sicut opus habent vel rudes, vel seducti: rudes ut dicant quod numquam sciverunt; seducti, ut redeant ad id à quo desciverunt. Sed tamen adhuc opus habebant doctore, cujus opera retinerentur in doctrina prius accepta, atque in ea plenius instruerentur, & adversus errores ac deceptiones hæreticorum munirentur. Locus similis est apud Paulum 1. Thess. 4. *De charitate fraternitatis*, inquit, *non necesse habemus scribere vobis. Ipsi enim vos à Deo didicistis, ut diligatis invicem. Etenim illud facitis in omnes fratres*, &c. Quos tamen, ut amplius id faciant, hortatur; ita subjungens, *Rogamus autem vos, fratres, ut abundetis magis*, &c.

Jam igitur patet, ex his & superioribus Joannis Apostoli verbis non esse consequens (quod hodie sectarii docent) Spiritum sanctum ita cuilibet adesse Christiano, ut vel externo ministerio doctoris omnino non egeat, vel ipse per se judicare possit de quibuscumque fidei Christianæ controversiis. Non enim singulis fidelibus tribuit Joannes omnia nosse, & alioqui doceat opus non habere; nisi juxta sensum jam explicatum.

Obf. contra, Sectarios, ex vetustate judicandum de veritate doctrinæ, &c.

Obf. contra, Sectarios, Spiritum sanctum non ita assillere cuilibet Christiano, ut aut alio doctore non egeat, aut ipse per se judicare possit.

Sensus.

SED SICUT UNCTIO EJUS DOCET VOS DE OMNIBUS. Variant Græci codices, Nam plerique legunt *τὸ αὐτὸ χρίσμα*, ipsa Unctio; pro quo Syriacè, illa unctio: in paucis autem legitur, *τὸ αὐτὸ χρίσμα*, *ipsius unctio*, nempe Christi Domini, quod cum vulgata versione convenit; atque hoc modo legit etiam Augustinus. Hanc partem, velut imperfectam, libri quidam exculi suppleant, addendo, *ita faciat*, quod ipsum enarratores ferè suppleant exponendo. Hesselius sententiam perficit hoc modo: Sed hoc tantum ago, ut sicut unctio vos docet de omnibus, & sicut imbuti estis, in eo maneatis. Verum hujusmodi supplementis fortasse non opus est; ut ex sequentibus apparebit.

ET VERUM EST, ET NON EST MENDACIUM. Illud nimirum quod unctio semel accepta, veritas est, non falsitas; vera doctrina, non falsa, qualem vobis adferunt & obtrudunt novi magistri. Posset etiam ex Græco verti: *Et vera est*, scilicet unctio, sed non valde respondet alterum membrum, *Et non mendacium*. Quamquam Augustinus utrumque legit adjectivè: *Et verax est, & non mendax*: ut sensus sit, Unctionem, id est, Spiritum sanctum, in omnibus quæ docet veracem esse, sine falsitatis admixtione.

ET SICUT DOCUIT VOS, MANETE IN EO. Vel in ea; ut ad unctionem (*Græcè χρίσμα*) referatur. Nec est in Græcis plerique *μὴντε, manete*; sed *μὴντε, manebitis*, quod tamen idem valeat. Nam Hebræis frequens est uti futuris indicativi pro imperativis: *Ut, Non occides*. Et mox commutat in verbum imperativum, *μὴντε*. Completur autem hac parte (quantum mihi videtur) periodus, ab illo initio; *Sed, sicut unctio ejus docet vos de omnibus (& verum est, & non est mendacium) sicut docuit vos, manete in eo*. Quæ sententia absoluta est: ut jam appareat, in priorie parte non fuisse querendum supplementum.

ADDITIO B. P.

Fortassis expeditius est, periodum claudere sine ulla parenthesi, proximè ante illa verba, *& sicut docuit vos, manete in eo*, ut hæc sit nova per se periodus, priori illi velut copulata, sed potius ex ea, secundum sensum, illata hoc modo. *Sicut unctio ejus docet vos de omnibus; ita se habet salutaris veritas, nihilque in hac ad salutem pertinente doctrina, qua unxit mentes vestras Christus Dominus, est vel minime falsitatis. Itaque sicut docuit vos; manebitis in eo*, scilicet quod vos docuit. Quæ exhortatio proximis deinde verbis inculcatur v. 28.

Monet ergo S. Joannes ut in unctione, sive in doctrina per unctionem accepta, tamquam indubitatè vera, permancant. Utitur autem verbo tam præsentis quam præteriti temporis; *docet & docuit*: ut innuat doctrinam ac magisterium Spiritus sancti in ecclesia esse perpetuum; nec ita abire in præteritum, ut aliquando desinat. Datus est enim ecclesiæ Spiritus veritatis, ut maneat cum ea in æternum, Joan. 14.

28. ET NUNC, FILIOLI, MANETE IN EO. Repetitio est præcepti cum blanda appellatione, qua paternum erga eos amorem declarat. Nam præter suavissimum nomen *filiolorum*, etiam illud *nunc*, obsecrandi particula est, respondens Hebræorum *na*; quo illi utuntur in suo *hosiah-na*. Illo verò *nunc*, utuntur & linguæ vulgares tamquam interjectione blandientis aut obsecrantis. Quidam in eo, exponunt, in Christo; propter illud quod sequitur, *Ut cum apparuerit*, nempe Christus. Sed hoc non urget ut alio referatur ea particula, quam quò referebatur in versu proximè præcedente, id est, ad unctionem, aut potius ad id quod dictum fuerat. Nam ad Christum illic etiam referri, minus probabile est.

UT CUM APPARUERIT, HABEAMUS FIDUCIAM. Fructum ac præmium ostendit perseverantiæ; nempe fiduciam habere vitæ promissæ, cum apparuerit

ex celo veniens Christus ad iudicium. Nam Christi mentio præcessit sub nomine *Filii*, qui pollicitus sit nobis vitam æternam. Potest autem hæc fiducia dupliciter exponi. Nam vel intelligitur fiducia quam nunc habemus in illud tempus, quo Christus apparebit. Spes enim & fiducia propriè hujus sæculi: nam in altero sæculo spes in rem convertitur. Vel sensus est, Resp. Ut intrepidi, magnæque cum animi constantia stemus coram Iudice Christo. Qui sensus congruit cum eo quod paulò post dicitur, *Cum apparuerit similes ei erimus*. Item cum eo quod dicit B. Petrus 1. epist. 5. *Cum apparuerit princeps pastorum, percipietis immarcescibilem gloriæ coronam*. Sed mox adferemus & tertium sensum.

ET NON CONFUNDAMUR AB EO IN ADVENTU EJUS. Dicuntur *confundi*, id est, pudesceri à Christo iudice in adventu ejus, quorum in illo iudicio peccata à iudice propalantur, quique pro illis ab eo recepturi sunt ignominiam æternam.

Verum hoc loco scrupulus est: quomodo Joannes exhortans fideles ad perseverantiam, verbo secundæ personæ, *manete*; statim personam mutet, seipsum comprehendens in eo quod subiungit; *Ut habeamus fiduciam, & non confundamur*, &c. cum sermonis series postulet dicendum esse, *Ut habeatis fiduciam & non confundamini*, aut certè ipso etiam exhortandi verbo, seipsum comprehendere deberet, ac dicere, *Et nunc maneamus in eo*. Responderi posset, personæ in eadem oratione mutationem non esse inusitatam in scripturis Apostolicis. Verumtamen nescio an in eorum scriptis ulla talis existeret personæ mutatio, qualis hoc loco. Nam incongruum videtur ita loqui, ut jungas te aliis in præmio, & disjungas in labore. Præterquam quod verba sic sonant, ac si ipsis etiam Apostolis opus esset commonitione ad manendum in doctrina Apostolica, ut fiduciam habeant, & non confundantur in adventu Christi iudicis.

Igitur ut germaniorem Apostoli sensum assequamur, videtur mihi locus iste conferendus cum altero ejusdem Apostoli, qui est in 2. epist. ubi secundum Græcam lectionem, ad Electam dominam & natos ejus sic loquitur: *Videte vosmetipsos, ne perdamus, quæ operati sumus, sed ut mercedem plenam recipiamus*. Quo loco significat Joannes, Evangelii ministros ac prædicatores perdere labores suos, nec plenam à Deo recipere mercedem, si illi quibus prædicant, vel credere nolint, vel à fide suscepta recedant. Quod sine dubio ad præmium accidentale referendum est, non ad essentialē. Non enim de illorum salute gavisuri sunt, quos ad salutem non produxerint, interim tamen de essentiali præmio nihil perdituri. Similis est locus Hebr. 13. ubi cum eis præcepisset Apostolus, ut suis præpositis obediant; ita subiungit: *Ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddaturi: ut cum gaudio hoc faciant, & non gementes*. Vide nostrum ejus loci commentarium.

Erit igitur & hujus loci sensus istiusmodi; Manete, Sensus, perseverate in doctrinā à nobis Apostolis acceptā; ut cum Christus ad iudicandum venerit, rationem nostræ legationis à nobis exacturus, non afficiamur pudore propter vos discipulos nostros, si in eo quod tradidimus, non permanseritis: sed ut cum gaudio & fiducia, id est intrepida ac securā libertate (id enim vox Græca *μετὰ φόβου* significat) vos Christo iudici sistamus; propter fidem doctrinæ nostræ adhibitam, & in ea perseverantiam, electis aggregandos: simulque cum eis æternæ vitæ præmio remunerandos.

Requirat autem hic sensus sanam intelligentiam, quam ad dictum locum epistolæ ad Hebræos, ostendimus. Non enim periculum est, ne in Dei iudicio malicia auditorum imputetur doctoribus ac prædicatoribus officio suo ritè & integrè perfunctis: sed metaphorice

tes, singula-
ri gaudio ac-
cidentaliter
beandi,

metaphoricus est sermo, quo significatur eos, quorum prædicationem fructus speratus (propter auditorum malitiam) non consequitur, gaudio quodam carituros, quod eis obvenisset, si auditores obediētes & perseverantes habuissent. Quod gaudium Theologi vocant accidentale. Metaphora sumpta est ab eo quod accidit in rebus humanis; ubi rubore suffunduntur dispensatores, qui damna dominorum suorum in rationes referre coguntur, etiam si fuerint extra culpam.

29. SI SCITIS QUONIAM JUSTUS EST: SCITOTE QUONIAM ET OMNIS QUI FACIT JUSTITIAM, EX IPSO NATUS EST. Post admonitionem de Antichristis fugiendis; transit Apostolus ad describendos veros Dei filios; & in eo immoratur *toto sequenti cap.* Ut proinde, quemadmodum benè Cajetanus observat, ab hoc loco sumi deberet initium tertii capitis. Summa autem doctrinæ est, eos esse Dei filios, utique per adoptionem, qui justè vivendo & mandata Dei servando, reddunt se Deo similes. *Si scitis,* inquit, hoc est, cum sciatis (est enim res indubitabilis) Deum seu Christum (nam de Christo proximè locu-

tus est) *esse justum, & quidem excellentissimè justum, qui & factus est nobis justitia & sanctificatio,* 1. Cor. 1. *illud etiam scitote, quod omnis qui operatur justitiam,* id est, quicumque justè vivit, sit ejus filius, atque ex ipso natus. Hæc enim est *secunda nativitas* hominis; quam Scripturæ *regenerationem* vocant; quia renascitur in Christo, atque ex Christo tamquam ex secundo Adam, ad justitiam; qui prima nativitate fuerat natus ex primo Adam, ad iniquitatem: secundum illud, *Ecce in iniquitatibus conceptus sum, &c.* Significat hac sententia Apostolus, omne opus justitiæ proficisci non ex viribus naturæ, quas ex prima nativitate accepimus, sed ex Christo, nostræ regenerationis auctore.

Quæri hîc posset, quomodo verum sit omnem eum qui facit justitiam, esse Dei Filium; cum multi tam cathecumeni quàm post lapsum pœnitentes, opera justitiæ exerceant, nondum regenerati aut reconciliati; proindeque nec filii Dei: Sed eam rem differemus usque ad illum locum sequentis capitis huic similem; *Qui facit justitiam, justus est: sicut & ille justus est.*

CAPUT III.

1. **V**idete qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur & simus. Propter hoc mundus non novit nos; quia non novit eum. Charissimi, nunc filii Dei sumus: & nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus: quoniam videbimus eum sicuti est. 3. Et omnis qui habet hanc spem in eo, sanctificat se, sicut & ille sanctus est: 4. Omnis qui facit peccatum, & iniquitatem facit: & peccatum est iniquitas. 5. Et scitis quia ille apparuit ut peccata nostra tolleretur: & peccatum in eo non est. 6. Omnis qui in eo manet, non peccat: & omnis qui peccat, non vidit eum, nec cognovit eum. 7. Filioli, nemo vos seducat. Qui facit justitiam, justus est: sicut & ille justus est: 8. Qui facit peccatum, ex diabolo est: quoniam ab initio diabolus peccat. In hoc apparuit Filius Dei, ut dissolvat opera diaboli: 9. Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit: quoniam semen ipsius in eo manet, & non potest peccare, quoniam ex Deo natus est. 10. In hoc manifesti sunt filii Dei, & filii diaboli. Omnis qui non est justus, non est ex Deo, & qui non diligit fratrem suum: 11. quoniam hæc est annuntiatio, quam audistis ab initio, ut diligatis alterutrum. 12. Non sicut Cain, qui ex maligno erat, & occidit fratrem suum. Et propter quid occidit eum? Quoniam opera ejus maligna erant: fratris autem ejus, justa: 13. Noli te mirari fratres, si odit vos mundus: 14. Nos scimus, quoniam translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres. Qui non diligit, manet in morte: 15. Omnis qui odit fratrem suum, homicida est. Et scitis quoniam omnis homicida non habet vitam æternam in semetipso manentem: 16. In hoc cognovimus charitatem Dei: quoniam ille animam suam pro nobis posuit: & nos debemus pro fratribus animas ponere: 17. Qui habuerit substantiam hujus mundi, & viderit fratrem suum necessitatem habere, & clausit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? 18. Filioli mei, non diligamus verbo, neque lingua, sed opere & veritate: 19. In hoc cognoscimus quoniam ex veritate sumus: & in conspectu ejus suadebimus coram nostra. 20. Quoniam si reprehenderit nos cor nostrum: major est Deus corde nostro, & novit omnia: 21. Charissimi, si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum: 22. & quidquid petierimus, accipiemus ab eo: quoniam mandata ejus custodimus, & ea quæ sunt placita coram eo, facimus. 23. Et hoc est mandatum ejus: Ut credamus in nomine Filii ejus Jesu Christi: & diligamus alterutrum, sicut dedit mandatum nobis: 24. Et qui servat mandata ejus, in illo manet, & ipse in eo, & in hoc scimus quoniam manet in nobis de Spiritu, quem dedit nobis.

SUMMARIUM.

Docet hos esse Dei per adoptionem filios, qui ejus mandata observando justè vivunt: eosque distinguit à filiis diaboli. Hortatur proinde ad divinatorum mandatorum observationem, ac specialiter ad dilectionem proximorum.

VIDETE QUALEM CHARITATEM DEDIT NOBIS PATER, UT FILII DEI NOMINEMUR ET SIMUS. Hoc postremum, & *simus,* multi Græci codices non habent: Verumtamen alii

non pauci quos annotavit Robertus Stephanus, habent, legentes *& simus,* nisi quis suspicetur hoc assumptum ex 2. versu, *Nunc filii Dei sumus, &c.* Quamquam & Oecumenius hîc se legisse significat, hoc glossemate: *Videte enim quod dedit nobis ut filii sui essemus & vocaremur.* Legit & Augustinus, & exposuit, dicens; *Nam qui vocantur & non sunt, quid prodest illis nomen?* Nec Syrus paraphrastes prætermisit. Sic enim habet: *Et videte quàm magna est charitas Patris erga nos; qui filios vocavit nos, etiam fecit nos.* Porro commendat Apostolus his verbis magnum illud Dei beneficium, de quo dixerat proximè, *Ex ipso natus est:* ut intelligatur quale & quantum sit. Nam *ex Deo natus esse,* est *esse filium Dei.* Dico, *quale & quantum:* Nam Græca dictio *ὅτι,* utrolibet modo verti potest, *qualem & quantam charitatem.* Estque sensus: Etiam atque

etiam cogitate, quantam charitatem nobis exhibuerit, quantoque beneficio nos affecerit Pater celestis, ut filii ipsius, id est, filii Dei, nominemur; non inani titulo, sed cum ipsa re conjuncto, id est, ut filii Dei simus. Igitur Dei charitas significatur quæ nos ipse diligit. Cujus tamen charitatis in nobis effectus est ea charitas, qua nos ipsum diligimus: sine qua certè ipsius filii non essemus. Videtur autem Apostolus respicere ad vaticinium Hoseæ 1. *Dicitur eis, Filii Dei viventis.* Hoc est, Erunt filii Dei viventis, ut eo, tamquam insigni nomine appellari possint. Sic enim passim in Scripturis prophetarum accipitur *vocari nomine hoc aut illo;* ut Isaïa 1. *Vocaberis civitas justæ, urbs fidelis.* Et cap. 7. *Vocabitur nomen ejus Emmanuel.* Similiter Angelus ad Virginem Luc. 1. *Et vocabitur altissimi filius.* Qui utique propriissimè & perfectissimè Dei filius est. Illud ergo, *Et simus,* veritatem ac rationem declarat nominationis. Unde etiam mox subjungit; *Nunc filii Dei sumus.*

Ut autem hujus beneficii magnitudo percipiatur; primò cogitandum, quanta res sit esse naturalem filium Dei. Sed hoc cum nec nobis nec Angelis, nec ulli prorsus creaturæ communicari possit; proximum quod præstari potuit, illud fuit, ut per gratiam nos adoptaret, faceretque filios suos adoptivos, ac regni sui hæredes. Tales autem facit dum nos regenerat, maxima & preciosa nobis promissa largiens; per quæ, secundum participationem, efficiamur divina consortes naturæ, 2. Petri 1. Jam, si ita filii Dei nominamur

Filium Dei nominari & esse magnum Dei beneficium.

Sensus.

Guil. Estii Tom. III.

L L III

Obf. contra
imputativā
Sectariorum
ultimā

ac reputamur ut filius Dei filii: consequens etiam est, nos ita nominari & reputari justos, ut & revera justus simus; ac non solum imputativē, quod volunt sectarii.

PROPTER HOC MUNDUS NON NOVIT NOS: QUIA NON NOVIT EUM. In Græcis nonnullis legitur secunda persona, non novit vos. At primam personam legunt plerique codices Græci: ut etiam Augustinus & Syrus interpres, & contextus ipse eam requirit. Continet autem hæc pars tacitam consolationem fidelium: ac si diceret, Non mirum si mundo non simus filii Dei, sed contra contemptibiles atque exosi: nam ideo mundus non novit nos, nec diligit, quia Deum, cuius filii sumus, nec novit, nec diligit. Non debet autem molestum nobis esse, si non diligamur ab iis qui nec Deum diligunt. Ita Dominus ad discipulos suos, Joan. 14. Si mundus vos odit: scitote quia me priorem vobis odio habuit. Et iterum: Hæc omnia facient vobis propter nomen meum: quia nesciunt eum qui misit me. Mundus accipitur ut in præcedentibus, pro multitudine eorum qui à Christo sunt alieni.

2. CHARISSIMI, NUNC FILII DEI SUMUS. Spectat hoc quoque cum sequentibus ad consolationem & exhortationem fidelium, ne succumbant in adversis. Quamvis, inquit, mundo despecti & viles habiti; tamen etiam nunc, in hoc seculo, atque inter pressuras & opprobria, revera filii Dei sumus, utique per gratiam adoptionis.

ET NONDUM APPARUIT QUID ERIMUS. Græcè fuit, ὅτι ἔσομεθα, quod erimus, vel uti clarius vertit Erasmus, id quod futuri sumus. Cæterum, quod erimus, legitur apud Augustinum in enarrat. Psalm. 37. Sic etiam verterunt interpres Clementis, & Hieronymus in epist. Epiphani ad Joannem Hierosolymitanum, à se è Græco translata. Diversum est autem, quod Didymus legit: Nondum apparuit quod sumus id est, nos esse filios Dei; quod tamen sensum habet haudquaquam alienum. At verò nostræ lectionis, quæ sola hodie exstat, tam in Græcis quam in Latinis codicibus, hic sensus est: Nunc quidem, inquit, filii Dei sumus, sed quid futuri simus, id est, quam gloriosi, quamque beati, quam animo & corpore consummati, id nondum apparuit, ne nobis quidem, qui nunc per fidem ambulamus, non per speciem, 2. Cor. 5. Apparere autem tempore futuræ retributionis, non nobis solum, verum & toti mundo: quando de nobis dicturi sunt impii, quod prædictum legitur Sap. 5. Hi sunt quos habuimus aliquando in derisum. Nos insensati vitam illorum existimabamus insaniam, & finem illorum sine honore. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei. Præsentī loco simile est illud Col. 3. Vita vestra est abscondita cum Christo in Deo. Cum autem Christus apparuerit vita vestra: tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria. Atque hoc est quod sequitur.

SCIMUS, QUONIAM CUM APPARUERIT, SIMILES EI ERIMUS: QUONIAM VIDEBIMUS EUM SICUTI EST. Græcè, Scimus autem quod si apparuerit. Et hoc modo vertit interpres Clementis, & legit Tertul. libro de resurrect. carnis c. 23. Verum particulæ non dubitantis est, sed supponentis id quod sine dubitatione verum est, ut alibi sæpè, velut Malac. 1. Si pater ego sum, ubi est honor meus? & si Dominus ego sum, ubi est timor meus? Quocirca Syrus quoque vertit cum apparuerit.

Queritur autem quò referendum sit verbum apparuerit, num ad illud proximum, quod erimus, ut sermo suppleatur hoc pacto: Nondum apparuit quod erimus. Scimus autem quod cum apparuerit, id quod erimus, similes ei erimus. An verò ad Deum; quia dixerat: Nam filii Dei sumus. An denique ad Christum, venturum ad iudicium. Quod tertium maxime probabile est. Nam & de primo ejus adventu postea dicit, v. 5. Et scitis quia ille apparuit ut peccata

nostra tolleret. Et sub finem capitis superioris de secundo ejus adventu dixit: Ut cum apparuerit, habeamus fiduciam, & non confundamur ab eo in adventu ejus. Magis autem Christo quam Deo, solet in Scripturis attribui adventus ad iudicium, & apparitio seu manifestatio in iudicio; propter formam humanam, in qua veniet & apparebit omnibus conspicuus & gloriosus.

Itaque sensus est: Quando Christus apparebit in gloria, tunc etiam apparebit id quod nos erimus, qui in eum credidimus. Consonat huic intellectui locus paulo antè citatus, Col. 3. Cum Christus apparuerit, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria. Sed & interpretes ad Christum referunt; Syrus, dum ita vertit: Scimus autem cum ipso revelatus fuerit. Hieronymus in epist. Epiphani supradicta; Novimus autem quia cum ille revelatus fuerit. Item Tertullianus loco prius citato; Beda, Carthusianus, & alii in commentariis. Adde quod nec satis commodè potest referri ad illud, quod erimus. Nam apparere quod erimus; non est causa cur similes Christo simus; sed apparitio & adventus Christi causa erit nostræ glorificationis quam exspectamus. Hinc aptissime dicitur; Cum Christus apparuerit, similes ei erimus, id est, conformabimur seu configurabimur illi in gloria: quemadmodum loquitur Paulus Col. 3. & Phil. 3. Erit autem sermo plenior hoc pacto: Cum apparuerit Christus, tunc etiam apparebit quod nos erimus, nempe quod ei similes atque conformes erimus.

Sed quomodo similes? Haud dubium quin & corpore & anima. Nam & secundum animam beati erimus; & secundum corpus gloriosi: juxta similitudinem Christi capitis nostri. Verum de corpore, videtur sensus esse germanior. Nam Paulus hanc similitudinem declarat vocabulo gloriæ attributæ corpori, ut 1. Cor. 15. de corpore loquens: Seminatur in ignobilitate, surget in gloria; & paulò post, Qualis celestis tales & celestes; & Phil. 3. Salvatorem, inquit, exspectamus Dominum nostrum Jesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis (sive gloriæ) suæ. Quam reformationem, Rom. 8. de gloria qua revelabitur in nobis differens, redemptionem vocat corporis Christi: Nec diversus est sensus ejus quod afferebatur ex epist. ad Coloss. licet illic corporis expressa mentio non fiat. Quare & hunc locum Joannis convenit interpretari de ea similitudine qua secundum corpora similes erimus Christo: ut sicut ille corpore gloriosus, ob omnibus conspicietur; ita & cum eo omnes electi. Nam animæ gloria consistens in beata Dei visione non poterit ab omnibus conspici: Atque isto modoglossa interlinealis hanc similitudinem exponit; Similes ei, id est, secundum corpus immortales & impassibiles, sicut ipse filius. Idem sensus est apud Tertullianum lib. de resurrect. carnis. c. 23.

Jam in eo quod sequitur, Quoniam videbimus eum sicuti est; illud quoniam. Græcè ὅτι dubitari potest, utrum causale sit, probans id quod proxime præcessit; an verò positum pro quod, ut in priori membro: quasi dicat Apostolus, scimus quod cum apparuerit, erimus ei similes; & quod videbimus eum sicuti est. Ut quomodo prior pars refertur ad gloriam corporis; ita hæc posterior ad beatitudinem animæ. Sed obstat quod nulla sit interposita conjunctio. Quare verisimilius est causaliter accipi; quemadmodum & acceperunt alii interpretes, sua versione distinguentes inter prius & posterius ὅτι, quod, quoniam. Simile est quod infra dicit versu 14. Nos scimus quoniam (id est) quod translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres. Ubi manifestum est posteriorem partem continere causam prioris. Sic igitur & hoc loco, significat ideo nos Christo similes futuros, quia videbimus eum sicuti est. Sed hæc causalitas explicanda est.

Quidam visionem hanc interpretantur qua Chri-

Sensus.

Secundum
corpus nos
Christo si-
miles futu-
ros.

Nota. Mi-
rum aut mo-
lestum nobis
videri non
debet, si non
diligamur
ab iis qui
Deum ipsū
non dili-
gunt.

Sensus.

Dubium.

stium oculis corporeis conspecturi sumus, qualis nunc est in cælo secundum corpus, id est, immortalem & inestimabili gloria decorum: ut hæc pars respondeat priori, *similes ei erimus*, quam de similitudine secundum corpus exposuimus. Sed hoc modo non videtur explicari causalitas hæc indicata. Nam ex eo quod corporaliter eum videbimus in gloria, non sequitur hæc effectus esse nos ei similes in gloria corporis. Si quidem in humanitate glorificata videbitur ad tempus etiam à reprobis. Nisi quis dicat intelligi debere visionem lætam, familiarem, & perpetuam; quæ solis continget electis: ut non tam causa quam certissima consequentia significetur: Videbimus eum corporaliter sicuti est; ergo secundum corpora similes ei erimus. Quam expositionem, ut probabilem recipit Lorinus, suos adducens auctores.

2. Sententia. Alii tamen, & complures, particulam *ei* vel ad Deum vel melius ad Christum referentes, *visionem ejus* interpretantur, quia mentis oculis divinam ejus essentiam non in aliqua creata similitudine, sed clarè & immediatè ut in seipsa est contemplabimur. Hoc enim est *Deum videre sicuti est*; & ut Paulus loquitur, *facie ad faciem*, 1. Corin. 13. Constat autem apud Theologos, ex Augustini sententia scribentis ad *Dioscorum epist.* 56. ex animæ gloria, quæ consistit in visione Dei beatifica, redundare gloriam, id est, immortalitatem reliquasque dotes gloriosas in corpus subjectum, ut proinde, videre Deum (aut Christum) sicuti est in divina natura, rectè adferatur ut causa cur in gloria corporis similes ei futuri simus.

Sententia probabilior. Verumtamen, quia nemo perfectè videt Christum sicuti est, nisi qui videt utrumque quod est, id est, utramque ejus naturam, (Christus enim ut Christus, & Deus & homo est): idcirco fortasse verior, saltem plenior, hujus partis erit intelligentia, de visione Christi secundum utramque naturam; quæ perfecta est ejus visio. Juxta quem sensum manet consequens ex hoc loco, quod ex eo communiter statuunt doctores, tam veteres quam recentiores, Deum à beatis videri per essentiam. Quamquam & consequens erit, si suppleas ad hunc modum: Quia videbimus eum cum Patre, sicuti est. Nam & Patris mentio præcessit. Estque sensus consentaneus cum eo quod scribit Apostolus Apocal. ultimo, *Et videbunt faciem ejus*: scilicet Dei & agni; quia conjunctim utriusque mentio præcesserat. Nam & in eo quod ibi continuo sequitur, *Et nomen ejus in frontibus eorum*; utriusque nomen intelligitur; ut ostendi potest ex initio capituli 14. ejusdem libri, ubi illa *centum quadraginta quatuor millia redemptorum*, dicuntur habere *nomen ejus*, scilicet agni; & *nomen Patris ejus*, scriptum in frontibus suis. Et certè Christus utrumque promissit in Evangelio: visionem Dei, cum ait, Matthæi 5. *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*; visionem sui, Joan. 14. *Qui diligit me, manifestabo ei meipsum*.

Observa, sanctorum animas non arceri à visione Dei usque ad diem judicii. Porro non sequitur ex hoc loco, ut neque ex eo quem adduximus ex Apocalypsi, sanctorum animas non visuras Deum sicuti est, ante Christi adventum & apparitionem, id est, ante diem extremi judicii; quemadmodum malè colligunt ex ejusmodi scripturis sectarii. Loquitur enim utrobique Joannes non de animabus separatis, quas alibi testatur interim regnare cum Christo mille annis, Apocal. 20. sed de nobis, id est, hominibus in adventu Christi resuscitandis ad vitam. Neque enim Deum videre poterimus prius quam vivamus.

3. ET OMNIS QUI HABET HANC SPEM IN EO, SANCTIFICAT SE, SICUT ET ILLE SANCTUS EST. Sanctificat se, &c. Græcè, & Syriacè, *Purificat seipsum sicut ille purus est*. Et ita legit Tertul. de monogamia cap. 3. & de pudicitia cap. 19. necnon Hieron. lib. 1. contra Jovin. Sed & Augustinus in comm. legit, *castificat semetipsum sicut & ipse castus est*. Noster inter Guil. Estii. Tom. 111.

pres pro ἀγίζῃ & ἁγρός, quod hodie est in omnibus Græcis, legisse videtur ἀγιάζῃ & ἁγρός. Quamquam res eadem ferè significatur. Nam *sanctitas* in Scripturis intelligi plerumque solet *puritas ab inquinamento* tam corporis quam animi. Docet Apostolus hac sententiâ quid agere debeat qui ad illam similitudinem aspirat, de qua dixit, *similes ei erimus*. Et sensus est: Igitur quicumque spem hujus rei habet in Christo, quod cum apparuerit similis ei in gloria, futurus sit, & visurus eum sicuti est: prius in hac vita purificare se debet atque emundare ab omni sorde peccati, ac digna conversatione reddere se ei similem, id est, sanctum, sicut ille per omnia sanctus est; & ut dicitur Heb. 7. *innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus*. Ut enim in futuro sæculo similitudinem assequamur gloriæ ejus, debemus ad illam in hac vita nos præparare, puritatem & innocentiam vitæ ejus imitando.

Consequens est hoc loco, veram esse in nobis sanctitatem, sicut est in Christo: tametsi in nobis gradu longè inferiore & imperfectiore. Consequens etiam (quod advertit Augustinus) hominem sanctificare & justificare seipsum; ac proinde libera sua voluntate cooperari gratiæ Dei ipsam sanctificantis & justificantis: quæ tamen ipsa voluntatis humanæ cooperatio sit effectus gratiæ Dei. Quod utrumque notandum, adversus horum temporum hæreticos.

Illud etiam observa, non dicere Joannem, sicut ille sanctificat se, tamquam indigens ulteriori sanctificatione: sed sicut ille sanctus est. Non enim Christus justificatur aut sanctificatur adhuc; quod Apoc. ultimo nobis præcipitur: sed semper æquè & perfectissimè sanctus est, ex quo conceptus fuit in utero virginis; cui dictum est ab Angelo, *Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei*, Luc. 1. Nec obstat quod ipse dicit Joan. 19. *Pro eis ego sanctifico meipsum*, id est, pro electis: Nam *sanctificare seipsum*, eo loco est offerre seipsum in sacrificium, vel ad ejusmodi oblationem sese parare & accingere.

4. OMNIS QUI FACIT PECCATUM, ET INIQUITATEM FACIT: ET PECCATUM EST INIQUITAS. Et, priore loco significat etiam; posteriore, capitur pro quia, more Hebræo; sicut Gen. 14. *Et erat sacerdos Dei excelsi*, quod Hieronymus vertit; *erat enim sacerdos Dei altissimi*. Et Isa. 64. *Tu iratus es, & peccavimus*, id est, quia peccavimus. Ita hoc loco; *quia peccatum est iniquitas*. Hac enim indefinita propositione sensum universalem habente, probat universalem quam sumpserat. Estque consequentia evidens: Omne peccatum est iniquitas; ergo quicumque facit peccatum, facit iniquitatem. Dependet autem probationis intellectus ex significatione duarum vocum, *peccatum* & *iniquitas*.

Sunt qui *peccatum* & *iniquitatem* ita distinguant, ut *peccatum* pro incredulitate & impietate cordis accipiat; *iniquitas* pro fructibus, ut loquuntur, impietatis; cujusmodi sunt peccata quæ committuntur adversus proximum, velut inhumanitas, inclementia, cædes, invadere res alienas. Ut sit sensus: Qui impius & contemptor Dei est, idem & in proximos injuriosus erit; eo quod ex impietate qua Deus ignoratur aut contemnitur, omnis in homines iniquitas oritur. Verum ista expositio longè petita est & parum fundata, nec facit ad contextum præsentis loci. Sanctus Ambrosius in apologia David cap. 13. tractans hunc locum, censet latius patere nomen *iniquitatis* quam *peccati*: ut omne peccatum sit iniquitas, non contrâ. Concupiscentiam enim cum qua nascimur, & quæ post baptismum in nobis remanet, estque radix, ut ait, & *seminarium peccatorum*, malos fructus ferens, iniquitatem esse dicit: quæ tamen, ut habet fides Catholica, post baptismum propriè peccatum non est. Id quod rursus apud eundem legitur in libro de Isaac & anima cap. 8. quem

Obs. contra hæret. locū pro vera hominis sanctitate, item pro libero ejusdem arbitrio.

Peccatum & iniquitas quomodo distinguantur.

ejus locum citat & explicat Augustinus *lib. 2. contra Julianum cap. 5.* Augustinus quoque *eiusdem operis lib. 5. c. 3. & lib. 6. c. 8.* pronunciare non dubitat, concupiscentiam in renatis esse iniquitatem : quam tamen ubique peccatum esse negat.

Hanc Ambrosii & Augustini doctrinam, qua docent concupiscentiam etiam renatorum merito vocari iniquitatem, latè & benè declarat, *in eius loci commentario*, Jo. Hesselius : ad quem lectorem remitto. Sed tamen non videtur illud discrimen peccati & iniquitatis à Ambrosio traditum, huic Apostoli loco satis quadrare; ubi ad exaggerationem peccati dicitur quod sit iniquitas: præsertim cum eodem Apostolo autore *infra c. 5.* etiam è diverso omnis iniquitas peccatum sit; quod Ambrosius negat : licet illo loco diversum in Græco vocabulum esse, non ignoremus. Huc accedit quod iniquitas in Scripturis non nisi de peccato dici solet; quemadmodum & iniustitia; quantum ad ipsas voces attinet.

Itaque S. Gregorius *lib. 11. Moralium c. 23.* existimat, ex mente Joannis Apostoli, inter iniquitatem atque peccatum nihil distare; ipso tamen usu loquendi, inquit, plus iniquitas quam peccatum sonat: & omnis homo liberè se peccatorem fatetur, iniquum verò dicere nonnumquam erubescit. Hæc ille. Sentit autem nihil distare, quoad rem ipsam, eo quod omne peccatum sit iniquitas, & contrà; distare tamen aliquid quoad significationem. Quod ut intelligatur, sciendum iniquitatem Græcè à Joanne vocari *ανομία*, id est, legis transgressionem seu recessum à lege. Dicit ergo Beatus Joannes, omne peccatum esse iniquitatem; ut ostendat nullum peccatum tamquam leve contemnendum esse; propterea quod in omni peccato sit legis divinæ quædam violatio. Cum enim ad vitæ puritatem & sanctimoniam hortaretur fideles; revocat nunc eos à peccatis sanctitati contrariis, ut maximè sunt impuditiæ & immunditiæ peccata; quæ, quod legibus humanis (excepta adulterii injuria) puniri non solerent, leviora putabantur, ac liberior committebantur; ab iis præsertim qui imbuti erant mysteriis Simonianorum ac Nicolaitarum. Etenim hoc genus peccatorum specialiter opponi sanctitati, docet illa Pauli ad Thessalonicenses exhortatio, 1. epist. 4. *Hæc est voluntas Dei sanctificatio vestra, ut abstinatis vos à fornicatione, &c.*

Sensus.

Sensus igitur perspicuus est hujusmodi: Ac ne quis sibi blandiatur in peccatis quibusdam, quasi levibus, eo quod non videantur esse contra leges: declaro vobis & affirmo, omne peccatum esse iniquitatem, id est, legis divinæ transgressionem; & omnem eum qui peccatum committit, iniquitatem committere legemque divinam transgredi; ideoque frustra eum qui in peccatis hæret, sibi promittere similitudinem gloriæ cum capite Christo. Loquitur autem præcipuè de peccato mortali; quamquam & venialia sunt iniquitates quædam & legi divinæ alicui repugnant, & ab ingressu regni cælestis ac similitudine Christi participanda, remorantur; donec expurgata fuerint.

5. ET SCITIS QUIA ILLE APPARUIT UT PECCATA NOSTRA TOLLERET. Aliud argumentum quo fideles à peccatis revocet, sumptum à fine incarnationis & œconomix Christi. Scitis, inquit, fide instructi, quod ille, scilicet filius Dei, in assumpta carne visibilis nobis apparuit; ut peccata nostra tolleretur; sive, ut Augustinus legit, auferret. Non ergo manendum est nobis in peccatis, aut ad peccata redeundum. Est enim hoc finis propter quem ille ad nos venit, contrarium. Unde de eo Paulus ad Tit. 1. *Qui dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilem, scilicet bonorum operum.*

Porrò notandum est Græcum verbum *αἰσέν* atque etiam Syriacum *nesau* ambiguum esse; quem-

admodum & Latinum *tollere*. Nam interdum significat, accipere, ferre, portare: interdum auferre, removere, delere; tametsi vox Græca magis significat portare, sive ad portandum accipere: quomodo quis dicitur onus tollere, quod accipit portandum. Et hoc modo sæpè de Christo Scriptura loquitur, dicens eum portasse, vel tulisse, nostra peccata: ut *Isaia 53. Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit.* Ac rursus, *Iniquitates eorum ipse portabit.* Item, *Et ipse peccata multorum tulit.* Unde & ibidem dicitur, quod posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum. Et notum est illud præcursoris, Christum monstrantis; *Ecce Agnus Dei qui tollit peccatum mundi.* Græcè *ὁ αἰσέν* tollens. Ita sensus Apostoli est, Christum apparuisse, ut peccata nostra, tamquam grave pondus quo premebamur usque ad tartara, in se suspiceret, eaque pro nobis portaret, id est, pendens in cruce pœnas pro illis debitas exsolveret. Sic enim & Petrus loquitur, 1. epist. 2. *Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum.* Convenit tamen & altera significatio, velut ex prioribus consequens: Christus enim portando peccata nostra, abstulit ea ac delevit. Et quidem, priori modo Christus, ut agnus & ut homo, peccata nostra tulit; utpote secundum eam naturam in qua pati potuit; altero autem modo, ea tulit & ut Deus, per potentiam, & ut homo, per patientiam qua nobis meruit abolitionem peccatorum.

Sensus.

ET PECCATUM IN EO NON EST. Oecumenius & alii quidam causaliter hoc exponunt: quia peccatum in eo nullum est, ac si dicat Apostolus, ideo Christum idoneum fuisse qui peccata nostra tolleretur, quia nullum ipse peccatum habuit. Poterit tamen simplicius exponi, hoc modo: Christum tulisse peccata nostra, non sua; cum in ipso nullum esset peccatum quod tolleretur. Hoc autem ampliè est intelligendum, ut nec sit nec unquam fuerit, imò nec esse posset ullum peccatum in Christo: tum quia de Spiritu sancto conceptus, peccatum contrahere non potuit: tum præcipuè propter unionem hypostaticam in persona filii Dei, in quam impossibile est capere peccatum, quemadmodum rectè docent Theologi in 3. dist. 12.

6. OMNIS QUI IN EO MANET NON PECCAT. Ex hac Scriptura aliisque similibus docuerunt Jovinianus & Pelagius justos vivere sine peccatis. Quæ doctrina cum suis authoribus ab ecclesia damnata est; & manifestè refellitur ipsius Joannis auctoritate, qui suprà cap. 1. dixit, *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, &c.* Videntur igitur quomodo quod hic dicit, omnem eum qui in Christo manet, non peccare, debeat intelligi ut illi doctrinæ Catholicæ non sit contrarium. Augustinus *lib. 4. contra dictas epist. Pel. cap. 11.* refert ex Ambrosii commentario super *Isaiam* quædam verba, quibus ille locum hunc exponit de futuro sæculo; quando perfecta erit electorum mansio in Christo, & conjunctio cum Christo; ut amplius nec peccent nec peccare possint. Verum non hic loquitur Joannes de futuro sæculo, sed de presenti, docens quid agere debeamus ut non peccemus. Sic enim & initio capituli secundi dixit: *Hæc scribo vobis ut non peccetis.* Quod utique ad præsens sæculum pertinet. Sed & hic post pauca, subjungit, *In hoc manifesti sunt filii Dei, & filii diaboli;* nempe in eo quod isti peccant, illi non peccat. Quod adfert ut notam discriminis inter hos & illos, etiam in hac vita.

Est igitur alius sensus ipsius Augustini, quem tradit *lib. 2. de baptis. parvul. c. 8. 9. & 10. lib. 2. contra epist. Parmen. cap. 7. lib. de perfect. justitia, sub finem, & in epist. 95.* justos & in Christo manentes, non peccare ex ea parte qua sunt in Christo renati ac renovati: licet ea parte qua sunt adhuc vetusti, & filii hujus sæculi, sæpenumero peccent. Sic & Bernardus intel-

¹exit libro de natura & dignitate divini amoris capit. 9. Atqui nec iste sensus videtur accommodus huic loco. Distinguit enim Joannes, ut dictum est, inter filios diaboli & filios Dei, per peccare & non peccare: quod intelligi non potest de quibuscumque peccatis, sed tantum de gravioribus, quæ mortalia vocamus.

Igitur Augustinus in commentario præsentis loci tractatu 5. interpretatur Joannem loqui de eo peccato quod est non diligere fratrem, id est, quo violatur fraterna charitas. Sic enim ipse Joannes exponere videtur illud peccatum, infra versu 10. dicens, & qui non diligit fratrem. Verumtamen sub illo fraterni odii peccato, ut plenus sit hujus loci sensus, etiam cætera mortalia comprehendere debent: quæ generaliter idem Apostolus vocat opera diaboli, versu 8. Nam & è contrario, opera bona justitiam in genere vocat, dicens, Qui facit justitiam, justus est.

Et hoc generali sensu locum præsentem accepit Hieronymus libro 2. contra Jovinianum capite 1. Et libr. 1. contra Pelag. cap. 3. Eundemque sensum inter alios tradit ac bene declarat Hesselius, observandum monens, apud Joannem Apostolum, peccare sive facere peccatum, idem esse quod apud Paulum, ambulare secundum carnem, esse sub peccato, servum esse peccati. Id autem est peccare mortaliter, actu vel affectu. Sic ergo, Joannes omnem eum qui manet in Christo dicit non peccare; scilicet dum manet in Christo: quomodo Paulus dicit nos mortuos esse peccato & liberatos à peccato, Roman. 6. Item nullam esse participationem justitiæ cum iniquitate, 2. Corint. 6. Nam & Petrus ita loquitur, 2. ep. 1. Hæc enim facientes non peccabitis aliquando.

Porro manere in Christo, est ei inhærere tamquam membrum suo capiti, sic ut vitales ab eo influxus accipiat. Nec verbum *manere*, perseverantiam Joanni denotat, sed quietem aliquam; quomodo quis dicitur manere in domo, ubi sedem habet. Unde nec convenit sensus illorum, qui sic exponunt; Qui manet in eo, perseveranter usque in finem; numquam deinceps mortaliter peccat. Nam neque per hoc distinguuntur filii Dei & filii diaboli: Multi enim sunt filii Dei, id est, justi, qui in justitia non perseverant.

ET OMNIS QUI PECCAT, NON VIDIT EUM NEC COGNOVIT EUM. Rem declarat ex oppposito: Nec tamen dicit, non manet in eo, sed non vidit eum, &c. visionem & notitiam, ut alibi, intelligens affectivam seu dilectivam; quam nemo habet, nisi qui manet in eo. Nam, ut annotat Cajetanus; non sumus in Christo per esse substantiali, sed secundum mentem, qua cognoscitur & videtur, eo nimirum cognitionis & visionis modo quem dixi. Nec sentit Joannes, eum qui peccat, numquam vere credidisse: sed sensus est; eum qui peccat, tunc quando peccat, ab affectiva Dei notitia alienum esse. Ponuntur enim præterita pro præsentibus, vel Hebræo more; vel, ut vult Cajetanus, ad significandum causalitatem notitiæ & visionis respectu actus peccandi vel non peccandi.

Sciendum tamen pro verbo, cognovit, in Græco esse *ἐγνώκειν*. Quæ vox, annotante Erasmo, significat actum inhærentem; quasi dicas cognitum habere. Unde potius vertendum putat, neque novit; quod præsentis temporis significationem habet. Visionem & cognitionem interpretes ferè pro synonymis accipiunt: tamen si Cajetanus visionem interpretatur notitiam evidentem, qua scilicet ea quæ fidei sunt, evidenter cognoscuntur sub ratione credibilis, ut loquitur. At verisimilius est, posterius verbum esse expositionem prioris; non vidit, id est, non cognovit: ne putaretur sermo restrictus ad visionem claram & evidentem.

7. FILIOLI, NEMO VOS SEDUCAT. Paterna admonitio est ad fideles, ne se finant in errorem abduci à seductoribus; qui docentes opera ad salutem non esse necessaria, sed fidem solam, carni & omni

Guil. Estii Tom. III.

vitiorum generi laxabant habenas, quam Joannes Obs. contra Apoc. 2. vocat doctrinam Balaam, & doctrinam Nicolaitarum, & quam asseribit in mysterio mulieri Jezabel. Nec minus valet eadem hæc admonitio adversus hæreticos hodiernos, simili ratione populum seducentes, cum negant per bona opera quemquam justum esse coram Deo; sed justificari nos imputativè sola remissione (quam ipsam malè exponunt) peccatorum; utique directe contra id quod sequitur hoc loco.

QUI FACIT JUSTITIAM JUSTUS EST. Convenit hoc cum eo quod dixit capite præcedenti, Qui facit justitiam, ex ipso natus est. Unde intelligitur, Joanni eundem esse, justum, & ex Deo (vel ex Christo) natum, id est, adoptione Dei filium. Est & similis locus Ezechiel. 18. Vir si fecerit judicium & justitiam, &c. & in præceptis meis ambulaverit, & judicia mea custodierit; hic justus est. Justitiam ergo Joannes intelligit non habitualement, sed opera bona; quæ vocantur opera justitiæ: quemadmodum & Augustinus declarat in enarrat. Psalm. 118. conc. 16. Ex quo consequens est, in operatione virtutum consistere justitiam Christianam, non autem in sola peccatorum remissione: nec solum significari quod opera justitiæ sint signa quædam exteriora quæ arguant hominem esse justum coram Deo: sed esse ejusmodi, quæ rationem habeant causæ formalis, qua quis justus sit. Ut enim formaliter ab æmulatione quis dicitur ambulans; ita ab actibus justitiæ quos exercet, quis dicitur justus in actu: & consequenter à justitia habituali, justus in habitu. Quemadmodum & è diverso, mala opera formaliter hominem constituunt peccantem; & macula ex eis contracta, peccatorem.

Sed recurrit dubitatio, quam movimus ad finem capitis superioris, & solvendam huc usque distulimus. Quomodo verum sit, omnem eum qui facit justitiam, justum esse: cum multi, tam Catechumeni, quam post lapsum pœnitentes, opera justitiæ exerceant, necdum justi, quia nondum justificati. Quæ justificatio non contingit ordinariè, nisi dum actu suscipitur sacramentum ad hoc institutum: adeo ut dicat Augustinus tract. 13. super Joannem, quod quantumcumque catechumenus proficiat, adhuc sarcinam iniquitatis suæ portat; non illi dimittitur, nisi cum venerit ad baptismum. Primum, responderi potest, omnem ejusmodi hominem justum dici, quantum est ex parte operum justitiæ quæ facit. Sunt enim ea legi divinæ conformia; propter quod & à Joanne justitia vocantur; ut sit argumentum à conjugatis; facit justitiam, ergo justus est. Quali ratione etiam Cornelius Centurio, nondum Christo incorporatus, Actor. 10. vocatur religiosus ac timens Deum: cujus orationes & eleemosynæ ascenderant in memoriam in conspectu Dei: idemque à domesticis suis ad Petrum missis, non utique falso, justus ac timens Deum appellatus. Verumtamen qui talis est, absolute justus dici non potest; eo quod ipsi desit ad justitiæ complementum, remissio peccatorum præcedentium: quorum ratione adhuc Dei inimicus est, & iræ ejus obnoxius. Non est autem absolute & simpliciter justus ac rectus, cui Deus est iratus, sic ut reum adhuc gehennæ teneat.

Alia responsio est, si dicamus, ejusmodi hominem justum esse, sed justitia actuali, quæ consistit, ut antè dictum est, in bonis operibus; à quibus, hac consideratione, etiam formaliter justus est.

Rursus alia responsio, quod dicatur justus à justitia inchoata & aliquo usque provecta. Nam initium justificationis est à fide & proposito novæ vitæ; progressus, in exercitio bonorum operum: complementum, in susceptione gratiæ gratificantis. Multum autem profecit peccator, quando ad secundum in hoc genere gradum pervenit; etiam si à tertio, ob causam, differatur.

Obs. contra Hæret. fallæ justitiæ imputativæ persuasione seducentes populum.

Observa locum, pro vera hominis justitia.

Dubitatio.

Resp. 1.

Resp. 2.

Resp. 3.

Ref. 4. Sed & hoc dici potest; Joannis sententiam sic intelligendam: Omnis qui facit justitiam, à peccato liber, justus est & ex Deo natus. Nondum est autem liber à peccato, qui reatu ejus adhuc tenetur. Hesselii responsio est, Joannem scribere fidelibus jam per baptismum renatis; quos affirmat esse justos & filios Dei, si rectè vivant; sin minus, regenerationis gratiam non habere, etiamsi perceperint ejus sacramentum.

Resp. 5. SICUT UT ILLE JUSTUS EST. Ita dictum fuit in fine capitis præcedentis, *Si scitis quoniam justus est, &c.* Utrumque verò de Christo dici, circumstantiæ docent. Hæc pars addita, confirmat quod diximus, ex hoc loco destrui justitiam hæreticorum imputativam, quam constituunt in sola peccatorum remissione. Christus enim, qui perfectissimè justus est, quique *factus est nobis à Deo justitia & sanctificatio & redemptio*, 1. Corinth. 1. sola mentis rectitudine justus est, non etiam peccatorum remissione, quæ nulla habere potuit, sicut & Angeli sancti eo tantum modo justi sunt. Verùm quia nos homines in peccatis nati sumus, & in multis offendimus omnes, Jacob. 3. ut semper nobis necesse sit dicere Deo, *Dimitte nobis debita nostra*: idcirco non in sola rectitudine mentis, & virtutum operatione consistit nostra justitia; sed etiam in remissione peccatorum; ut iis condonatis jam verè justi simus) etsi gradu longè inferiori) sicut & ille justus est. Nam similitudo, non æqualitas significatur.

Quomodo
diabolus au-
thor peccati.

8. QUI FACIT PECCATUM EX DIABOLO EST. Antithetum statuit inter Christum & diabolum; & inter eos qui justitiam faciunt & qui peccatum: quæ antithesis sic explicatur. Christus hominibus author est exercendæ justitiæ, diabolus author peccati: ut proinde alii Christum principem habeant, alii diabolum. Porro Christus justitiæ nobis author est, tum quia à Deo Patre, justitiam nobis sua passione promeruit; tum quia justitiæ nobis exempla, simul & præcepta, tradidit: diabolus verò peccati author est hominibus, quoniam & primus peccavit, & primus homini peccatum suggessit ac persuasit, & ad omnia peccatorum genera miseros homines incitare & impellere numquam desistit. Igitur, *ex diabolo est omnis qui facit peccatum*; tamquam ex eo qui peccati sit author & parens. Unde Dominus ad Judæos, Joan. 8. *Vos, inquit, facitis opera patris vestri.* Et iterum: *Vos ex patre diabolo estis, & desideria patris vestri vultis perficere.* Quocirca qui peccatum faciunt, ex diabolo sunt, non solum imitatione (nam paucorum est imitari velle diabolum in eo quod peccant) sed quatenus peccant, & eo ipso quo peccant, suggestionibus illius & tentationibus consentiendo. Id enim significat ratio, dictis Domini verbis indicata; *Et desideria patris vestri vultis perficere.*

Objectio.

Si quis obijciat multos multa committere peccata non ex suggestionibus dæmonum, sed ut Beatus Jacobus loquitur capite primo, à propria concupiscentia tentatos, abstractos & illectos; qui proinde, juxta sensum datum, dici non possunt esse ex diabolo: Respondet, rectè dici diabolum omnis peccati, in humano genere, authorem esse suggerendo atque suadendo; non quidem semper immediatè; sed, quia quicumque peccat, ex ea saltem concupiscentia ad peccandum inducitur, quæ diabolo per suasionem authore inducta est & diffusa in totum genus humanum.

Resp.
Quomodo
omne peccatum sit ab
auctore dia-
bolo,

QUONIAM AB INITIO DIABOLUS PECCAT. Non sentit Apostolus, ab initio suæ creationis diabolum peccasse; quomodo locum hunc quidam malè intellexerunt: quæ sententia meritò est ab ecclesia rejecta atque damnata, tamquam Scripturis adversa, quæ docent diabolum per superbiam cecidisse è statu rectitudinis ac felicitatis in quo creatus fuerat; quemadmodum ostendimus in secundum sentent. distinct. 3. Sed sensus Apostoli est, *Ab initio*, id est,

sub ipsius mundi initium, statim à mundi creatione, diabolum peccasse; cum prius nullum esset in mundo peccatum. Quo etiam sensu Dominus de eo dicit Joan. 8. *Ille erat homicida ab initio.* Nam & alibi, illud, *ab initio*, sic accipitur: ut Matth. 19. & Marc. 10. *Ab initio creatura, masculum & feminam fecit eos Deus.*

Jam, ut valeat probatio quam facit Apostolus; intelligendum est ita ab initio diabolum peccasse, ut ab eo, velut principio quodam, peccatum ad alios transiret. Nam, ut ille primus peccavit; ita cæteris omnibus quicumque peccaverunt, tam Angelis quam hominibus, author peccandi fuit. Hinc ergo sequitur, *omnes eos qui faciunt peccatum, ex diabolo esse*, sensu nimirum prius explicato.

Notandum quoque est, Apostolum non dicere, *peccavit ab initio*; sed *peccat*: quia, ut ait Beda, *ex quo diabolus peccare cepit, nunquam peccare desinit.* Et quidem semper continuo peccat diabolus, tum uno actu peccati, nempe superbix, qua primum peccavit; tum plurimis atque innumeris aliis peccatis, tentando, nocendoque hominibus. Nam ab hujusmodi nunquam feriat aut cessat: quia, sicut non dormit neque dormiet qui custodit Israël, Psal. 120. ita nunquam dormitat neque dormit qui impugnat Israël. Sunt autem peccata ejus omnia, mortalia, propter circumstantiam finis: quemadmodum docet S. Thom. 1. 2. q. 89. art. 4. in corpore & ad 3.

IN HOC APPARUIT FILIUS DEI, UT DISSOLVAT OPERA DIABOLI. In hoc, Græcè, *ἐν τῷ τοῦ*, ad hoc, in eum finem. Dissolvat, *λύσῃ* solvat, seu potius solveret. Repetit enim Apostolus aliis verbis id quod supra dixit, vers. 5. *Ille apparuit ut peccata nostra tolleretur.* Unde & manifestum est per opera diaboli significari peccata. Quæ quidem opera diaboli vocantur, quia diabolus eorum omnium author est; ea ratione quam superius attulimus. Patet etiam; hæc duo, *tollere peccata, & dissolvere opera diaboli*, eadem esse, saltem concomitanter. Itaque sensus est, *Dei filium propterea in nostræ carnis substantia apparuisse, id est, incarnatum esse; ut per suam passionem solveret ac destrueret peccata quæ diabolus in genus humanum invehit.*

Itaque solvisse ea dicitur, quia pretium dedit redemptionis, quo solverentur & abolerentur peccata, propter quæ eramus sub diaboli potestate captivi. Qui legunt, *solvat*, aut *dissolvat*, referunt hoc verbum ad effectus passionis, quos omni tempore filius Dei in hominibus operatur; videlicet convertendo peccatores & salutarem poenitentiam iis inspirando; deinde peccata seu peccatorum maculas ex animis delendo; poenasque simul pro iis debitas, remittendo: Denique peccatorum reliquias omnes penitus auferendo. *Solvit autem opera diaboli filius Dei*, non in omnibus hominibus, sed in electis. Nam in reprobis, ea peccata cum quibus hinc discedunt, nunquam solvuntur. Hanc solvendi potestatem Christus ex parte quadam communicavit ecclesiæ prælati, quibus dixit: *Quicumque solveritis super terram, erunt soluta & in celo*, Matth. 18. Et, *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis*, Joan. 20.

Quæres, an mors hoc loco dicenda sit opus diaboli. Non apparet. Nam, ut ostendimus, eadem Joanni sunt, opera diaboli, & peccata; mors autem peccatum non est, sed poena peccati, Deum habens authorem. Non enim in Christo locum habere potuit opus diaboli, ipso testante, *Venit princeps hujus mundi, & in me non habet quicquam*, Joan. 14. & tamen mortuus est Christus. Destruitur autem mors per Christum; non quod ipsa sit opus diaboli, sed quod ex opere diaboli, iusto Dei judicio, subsecuta. Nam per peccatum mors, Rom. 5.

Patet insuper (ut & hoc obiter addamus) ea signa quibus ad nocendum hominibus utuntur malefici,

Dubium, an
mors hoc
loco dicenda
opus diaboli.

Sensus,

Signa male-
ficii quo fine
destruenda.

non esse Joanni, *opera diaboli*; tamquam ea Christi exemplo dissolvere ac destruere debeamus, ut argumentantur quidam. Non enim ea signa peccata sunt; sed Dei creaturæ, ex pacto diabolico posita vel adhibita ad nocendum. Et quidem ea solvere licet ac destruere, in nefarii pacti detestationem; sed non eo fine ut illis amotis aut destructis, à nocendo cesseret diabolus: Id enim esset miscere se pacto diaboli: quemadmodum latius ostendi *super 4. sent. dist. 34.*

9. OMNIS QUI NATUS EST EX DEO PECCATUM NON FACIT. Adducit hanc sententiam Apostolus ad discrimen statuendum inter filios Dei & filios diaboli; quemadmodum & illam superiorem huic similem, *Omnis qui in eo manet, non peccat*; ideoque similiter est exponenda; nimirum hoc sensu. *Nemo natus ex Deo*, id est, per regenerationem & gratiam adoptionis factus Dei filius, dum talis est, *facit* seu committit peccatum grande; quod mortale vocamus. Nam de huiusmodi peccato Joannem agere jam supra dictum ac declaratum est. Repetit eandem sententiam *infrà c. 5. v. 18.* Quem locum, ut & hunc præsentem, sunt qui intelligant de certo quodam genere peccati, quod in Spiritum sanctum committitur, id est, de impugnatione manifestatæ veritatis. Idem, *natos ex Deo* interpretantur prædestinatos: quos existimant, ex sententia Joannis, ita à Deo conservari, ut in ejusmodi peccatum numquam labantur. Sed hæc interpretatio fundamentum non habet; ut nec ipsa opinio: quemadmodum ostendemus ad illud cap. 5. *est peccatum ad mortem.*

Rectius sanctus Bernardus *lib. de gratia & lib. arb.* citans hoc Joannis testimonium. *Hoc, inquit, dictum, est de prædestinatis ad vitam: non quod omnino non peccent, sed quod peccatum ipsis non imputetur; quia vel punitur condigna poenitentia, vel in charitate absconditur.* Item, *serm. 1. in Septuagesima. Non peccat, inquit, id est, non permanet in peccato; quia conservat eum ut perire non possit, ea qua falli non potest generatio celestis* (Respicit enim Bernardus ad rationem cap. 5. subjunctam, *Sed generatio Dei conservat eum*) *vel, non peccat, id est, tantumdem est ac si non peccet; eo quod non imputetur illi peccatum.* Hæc ille. Quem tamen non esse germanum sensum istius sententiæ, à Joanne toties iteratæ, sed eum quem primò dixi, satis liquet ex antedictis *v. 6.* Quod & confirmatur ex ratione quam hoc loco subjungit.

QUONIAM SEMEN IPSIUS IN EO MANET. *Hoc semen Dei* variè exponitur. Quidam esse dicunt Spiritum sanctum nos regenerantem; nonnulli filium Dei; alii gratiam Spiritus sancti; alii charitatem Dei; si tamen hæc à gratia Spiritus sancti diversa est. Rursus alii, verbum Dei fide non otiosa susceptum. Quæ omnia etsi probabiliter dicantur, ac ferè eòdem recedant; tamen ex mente B. Joannis esse videtur, ut per *semen Dei* intelligatur nativitas spiritualis, qua ex Deo renati sumus & facti filii Dei. Sic enim Joannes seipsum exponere videtur *c. 5.* ubi cum similiter, ut hoc loco, dixisset, *Omnis qui natus est ex Deo, non peccat*; pro ratione subjecit hæc verba, *Sed generatio Dei conservat eum*: tamquam illa generatio Dei conservans hominem ex Deo natum, sit hoc semen Dei manens in homine qui ex Deo natus est. Sensus igitur est, eum qui natus est ex Deo, propterea non peccare, quia nativitatem illam seu filiationem Dei in se habet manentem; cum qua peccatum non consistit. Dicitur autem manere in illo nativitas illa divina, non quod in eo permaneat usque in finem (non enim hîc de perseverantia sermo est) sed, ut expositum est *suprà v. 6.* quia permanenter inest atque inhæret, velut quiescens, residens & inhabitans. Quod non fit sine qualitate aliqua permanente: ut hinc rectè statuatur gratia permanenter inhærens animæ, quam vocamus gratiam habitualement.

ET NON POTEST PECCARE, QUONIAM EX DEO

NATUS EST. Hujus quoque partis variæ sunt expositiones, prout verbum *potest* variè solet accipi. Quidam, *non potest*, exponunt, non debet, ac si dicat Apostolus; Non licet ei peccare, videlicet ob acceptam à Deo tantam gratiam qua filius Dei factus sit. Hic sensus est apud Augustin. *lib. de natura & gratia c. 14.* & apud Orosium *in Apologia.* Alius sensus: *Non potest*, id est, non vult, habituali scilicet voluntate. Quomodo exponit Oecumenius. Item alius: Non potest peccare, quatenus ex Deo natus est, sed hoc modo nec venialiter potest peccare.

Porro Calvinus & alii nostræ ætatis hæretici sic intelligunt: Non potest ita peccare quin semper in eo maneat illud semen quo regeneratus est, quod incorruptibile esse dicunt & extingui non posse, sed perpetuam vim ac vigorem retinere; licet interdum ad tempus supprimi contingat, ut vim suam non exerat; instar carbonis vivi cineribus undique contenti. Sed hic sensus olim in Joviniano damnatus est; & apertissimis scripturis repugnat, quæ docent à gratia Dei posse hominem excidere, & in damabilia peccata incidere. Item, perseverantiam fidei & charitatis, esse specialia Dei dona, non omnibus fidelibus & justis communia. Quò pertinent innumerales exhortationes ad perseverandum in fide & sancta conversatione.

Vetus autem ac germanior hujus loci intellectus est, quem tradit Hieron. *lib. 2. contra Jovin.* Non potest peccare, quamdiu manet filius: sensu videlicet composito, ut aiunt Logici; quem declarat addita ratio, *quoniam ex Deo natus est.* Nam & eadem ratio præcessit; *quoniam semen ipsius in eo manet.* Breviter ergo, tale est quod Apostolus dicit: Stare simul hæc duo non possunt, peccare & esse filium Dei. Similes sunt locutiones: illa Pauli, *Qui in carne sunt, Deo placare non possunt*, Rom. 8. Illa Christi, *Non potestis Deo servire & mammona*, Matth. 6.

10. IN HOC MANIFESTI SUNT FILII DEI ET FILII DIABOLI. Id est, Hoc signo dignoscuntur in hoc sæculo, inter se, filii Dei & filii diaboli: quia isti peccant, illi non peccant. Refertur enim illud, *in hoc, èν τῷ τότῳ*, ad præcedentia, ubi dixit, *Qui facit peccatum ex diabolo est*; & *Qui natus est ex Deo, peccatum non facit.* Unde patet illas sententias de peccato mortifero debere intelligi. Non enim venialia peccata, sed mortalia, discernunt filios diaboli à filiis Dei. Liquet etiam, filios Dei, intelligi secundum præsentem justitiam, non secundum æternam prædestinationem. Nam & filii diaboli intelliguntur secundum præsentem injustitiam.

Porro sicut discrimen inter filios Dei & diaboli hîc assignatur per *peccare & non peccare*, id est, per malum, affirmatum & negatum: ita rectè statuitur per *diligere & non diligere*, id est, per bonum affirmatum & negatum. Quod discrimen indicat *infrà versu 14. & capite sequenti versu 7. & 8.* Unde est illud præclare dictum ab Augustino, tractante hunc locum: *Dilectio sola discernit inter filios Dei & filios diaboli. Signent se omnes signo crucis Christi; Respondeant omnes, Amen. Cantent omnes, Alleluia; Baptizentur omnes; intrent ecclesias: non discernuntur filii Dei à filiis diaboli nisi charitate. Qui habent charitatem, nati sunt ex Deo: qui non habent, non sunt nati ex Deo. Quicquid vis habe; Hoc solum non habeas: nihil tibi prodest. Alia si non habeas, hoc habe; & implesti legem. Qui enim diligit alterum, legem implevit; & Plenitudo legis, charitas.* Hæc Augustinus: quæ ferè eadem ex illo Beda retulit in suum commentarium.

Ex hac autem Apostoli doctrina non est consequens, in hoc sæculo manifestum nobis esse, qui sunt filii Dei, & qui filii diaboli, qui justi, & qui injusti. Sentit enim Joannes ea quæ dicta sunt, *peccare & non peccare; diligere & non diligere*, certissimas esse notas & signa hujus discriminis: non tamen semper nobis

Obs. contra Calvinum, hominem justum posse à gratia Dei excidere, & in damabilia peccata incidere.

Obs. contra hæret. inter filios Dei & diaboli nobis in hoc sæculo non esse evidens discrimen.

Sensus.

evidentia: sed quantum signa cognoscere possumus, tantum etiam judicare nos posse de hominibus per illa discernendis.

OMNIS QUI NON EST JUSTUS, NON EST EX DEO. Græca & Syriaca sic habent: *Omnis non faciens justitiam, &c.* Sed idem est sensus. Jam enim supra dictum est, quod *qui facit justitiam, justus est*. Et nostra lectio omnium est Latinorum, etiam antiquissimorum: Tertulliani libro de pudicitia capit. 19. & Cypriani libro 3. ad Quirinum, testimonio tertio. Spectat hæc pars ad declarationem supradicti discriminis: *Quisquis*, inquit, *non est justus, & justitiam non facit*, id est, opera justitiæ non exercet, *non est ex Deo natus*, proinde nec inter filios Dei numerandus. Ex quo reliquit intelligendum quod sit ex diabolo, id est, filius diaboli. Simul innuit, non eos solos à semine Dei alienos esse, & ad diaboli semen pertinere, qui gravia peccata committunt, verum etiam qui bona quæ facere deberent, omittunt (quod est non facere justitiam;) atque hos etiam generali sententia qua dixerat, *Qui facit peccatum, ex diabolo est*, comprehendit. Sunt enim peccata grandia atque mortifera non solum commissionis, sed & omissionis.

ET QUI NON DILIGIT FRATREM SUUM. Supple ex eo quod præcedit, *non est ex Deo*. Addit autem Apostolus, & *qui non diligit fratrem suum*, non tamquam aliquid diversum à priori, illo scilicet, *qui non facit justitiam*, sed magis docendi & explicandi causa: ne quis sibi placeat tamquam justitiam faciens, qui fratrem non diligit. Nam justitia Christiana principaliter in dilectione consistit; primum Dei, deinde proximi. Cur autem proximum potius nominet quam Deum; ipse causam reddit capite sequenti, *versu penultimo*, ibidem à nobis explicandam.

FRATREM quidam interpretantur Christianum: eo quod Christiani initio se mutuo fratres appellarent. Verum illa tam stricta fratris acceptio non convenit huic loco. Respicit enim Joannes procul dubio tum ad Dei præceptum in lege, *Diliges amicum seu proximum tuum sicut teipsum*, Levitic. 19. tum ad mandatum Christi quod capite præcedenti versu 8. vocavit *novum mandatum*; quodque exstat in Evangelio Matthæi 5. & Joannis 13. & 15. Constat autem his mandatis, secundum veram intelligentiam, præcipi dilectionem non eorum tantum qui nobiscum ejusdem sunt religionis, sed & aliorum omnium etiam infidelium & inimicorum, quos omnes proximi nomen comprehendit. Igitur *fratrem* intellige proximum, id est, quemlibet hominem. Sunt enim omnes homines inter se fratres propter communem parentem Deum; ad quem etiam ista quæ nobis omnibus præcipitur fratris dilectio, referenda est. Vide supra ad c. 2. v. 9. & infra, ad initium c. 5.

II. QUONIAM HÆC EST ANNUNCIATIO QUAM AUDISTIS AB INITIO, UT DILIGATIS ALTERUTRUM. *Diligatis*, Græcè ἀγαπάτε, *diligamus*: quemadmodum & Augustinus legit, & nonnulli codices Latini: tamen si id sensum non mutat. *Annunciationem* verò dixi pro re annunciata. Hoc vobis, inquit, annunciatum, traditum est, cum primum facti estis Christiani, sic instituti estis ab initio; ut omnes nos invicem diligamus: adeo quidem ut sine eo filii Dei, Christi que discipuli, esse non possimus. Hæc enim est tessera discipulorum ejus, ipso testante, Joan. 13. *In hoc cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem*. Hinc ergo sequitur eum qui fratrem non diligit, ex Deo non esse.

12. NON SICUT CAÏN QUI EX MALIGNO ERAT. Græci legunt absque relativo: *Non sicut Cain ex malo erat*. Utrovis modo legatur, supplemento opus est ad constructionem. Juxta Græcam lectionem ita suppleri & construi textus poterit, *Ut diligatis alterutrum*, & non oderitis fratres; ne sitis ex diabolo; sicut Cain odio fratrem prosequens, ex malo erat;

Juxta Latinam brevius & commodius hoc modo: *Ut diligatis alterutrum*: non agentes sicut Cain, qui ex malo erat. Nam sic agere, id est, fratrem odisse & occidere, quod ille fecit, non est diligere fratrem, sed dilectioni fraternæ è diametro contrarium. Adfert Apostolus exemplum Cain, qui & primus & insignis fuit osor ac persecutor fratris & inter homines quodammodo caput atque archetypus malorum: à quo civitas diaboli cepit initium. *Malignus* seu *malus*, Græcè ἐπὶ πονηρός per antonomasiam diabolus intelligitur velut capite præcedenti v. 13. & 14. & alibi frequenter. Hinc alii, vim articuli volentes exprimere, vertunt, *ex illo malo*, id est, ex diabolo qui in malitia tenet principatum. *Fuit autem Cain ex diabolo*, ut patre, sicut declaratum est supra; ac proinde diaboli filius: & filius quidem non quælisumque, sed primogenitus.

ET OCCIDIT FRATREM SUUM. Et eodem, inquit, maligno, id est, diabolo instigante, ut qui erat homicida ab initio, Joan. 8. *occidit fratrem suum Abel*. Hic nimirum primus fuit fructus odii fraterni. Historia nota est ex Gen. 4.

ET PROPTER QUID OCCIDIT EUM? Græca sonant: *Et cuius gratia occidit eum?* seu plenius; *Et cuius rei gratia?* Sic enim verterunt Erasmus & alii: quasi quæretur causa finalis. Verum responsio quam Joannes suæ reddidit interrogationi, declarat non finalem causam occisionis requisitam fuisse; sed causam invidiæ & odii quo motus fuit ad occidendum: ut proinde rectius verterit interpret noster & eum secutus Hentenius, *propter quid?* ac si quæreret Apostolus, *Quid movit, quid impulit eum ut occideret fratrem?* Responsio.

QUONIAM OPERA EJUS MALIGNA ERANT; FRATRIS AUTEM EJUS, JUSTA. Occidit eum, inquit, invidia motus, qua invidebat ei gloriam quam ex bonis operibus habebat; persequens in eo quod bonus erat. Cum enim ambo sacrificium Deo offerrent; respexit Dominus ad Abel, & ad munera ejus, ait Scriptura: *Ad Cain autem, & ad munera illius non respexit*. En gloria quam ex bonis operibus habuit Abel; Deo videlicet sacrificium ejus, & justitiam, & opera, approbante signo aliquo manifesto. Quod quale fuerit, indicat versio Theodotionis ab Hieronymo relata in traditionibus super Genesim. Ea sic habet; *Et inflammavit Dominus super Abel & super sacrificium ejus: super Cain autem, & super sacrificium ejus, non inflammavit*. Quæ nimirum inflammatio videtur ea fuisse, qua sacrificium Abel incensum & inflammatum fuit igne cælitus immisso; quemadmodum & aliàs factum legitur in sacrificiis Deo placitis: ut Lev. 9. 2. Par. 8. & 3. Reg. 18. Cain igitur, cujus sacrificium non inflammavit ignis cælestis, igne succensus est invidiæ & odii adversus fratrem: quibus duabus facibus agitatus eum interfecit. Quod exemplum optimè convenit instituto B. Joannis, ut qui agat de ea fratris dilectione qua diligitur ut bene vivat, & Deo inhæreat; itemque de eo odio quod patitur quia bene vivit & Deo carus est. Quod odium propriè diabolicum est; ac propriè diaboli filios facit. Nam ex hujusmodi odio diabolus hominem ab initio persecutus dejecit, ac duplici morte, cum toto genere, occidit. Tale fuit odium Judæorum adversus Christum; quorum vox est apud Sapientem cap. 2. *Circumveniamus justum; quoniam contrarius est operibus nostris, & improperat nobis peccata legis*. Imò generalis est sententia B. Augusti, in enarrat. Psal. 128. *Omnis malus ideo persequitur bonum, quia non illi consentit bonus ad malum*.

13. NOLITE MIRARI FRATRES, SI ODI VOS MUNDUS. Græcè & Syriacè, *fratres mei*. Subjicit hoc Apostolus ad consolationem fideliæ; ut ne mirentur tamquam de re nova, quod multis sint exosi: cum res sit valde vetus, bonos odium & persecutionem

Nota, non mirandum si boni sustineant odium & persecutionem malorum.

Sine dilectione proximi non possumus esse discipuli Christi.

sustinere à malis. Quemadmodum exemplo Cain demonstratum est. Levius autem ferendum est malum quod nec novum est, nec insolitum, & quod habeas cum omnibus bonis commune. *Omnes enim qui pie volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur*, 2. Tim. 3. *Mundam* vocat multitudinem hominum, quorum plurimi mali sunt.

14. NOS SCIMUS QUONIAM TRANSLATISUMUS DE MORTE AD VITAM. Pertinet hoc ad consolationis amplificationem: ac si dicat, Quamvis impii nos odio persequantur, etiam ad mortem usque; tamen illud in mediis malis consolari nos debet ac recreare, quod sciamus translatos nos esse de morte ad vitam. Cum autem multiplex sit mors & vita, tam animæ quam corporis; uti diligenter Hesselius in commentario declarat: illa mors hic intelligitur, qua dicitur anima mortua, vel homo mortuus, *morte peccati*; quo modo dixit Paulus de vidua, 1. Timoth. 5. *Quæ in delictis est, vivens mortua est*; & illa vita, qua vivere dicitur vel anima vel homo *vita justitiæ*; ut *mortis* nomine, peccatum: & *vite* nomine justitiam accipiamus; sitque *sensus*. Nos scire quod translatus sumus de morte peccati ad vitam justitiæ. Quamquam & sic intelligi potest, quod translatus sumus à statu mortis æternæ, ad statum æternæ vitæ; nempe quod ad meritum attinet. Cum enim essemus per peccatum obnoxii gehennæ; facti sumus per justitiam regni cælestis hæredes. Ut proinde *mors* intelligatur totius hominis æterna perditio: vita autem, æterna felicitas.

Cæterum, non illud sentit Apostolus, unumquemque fidelem certò scire quod sit translatus de morte ad vitam, & proinde in statu gratiæ constitutus; quomodo locum hunc & similes pravè sectarii interpretantur pro sua fide speciali: sed sermo generalis est, in persona fidelium scriptus; & ita exponendus, *Nos Christiani certa fide novimus, omnes bonos fideles, quorum è numero nos esse singuli confidimus, translatos esse de morte ad vitam*. Dicit autem translatus sumus, scilicet à Deo; ut non nostris viribus aut meritis, sed Dei gratiæ, totum salutis nostræ beneficium noverimus attribuendum. Sic & Paulus Col. 1. *Eripuit nos, inquit, de potestate tenebrarum, & transfudit in regnum filii dilectionis sue*.

QUONIAM DILIGIMUS FRATRES. Non hic significatur meritum, aut omnino causa, dictæ translationis, quasi prius sit diligere fratres, posterius autem & effectus illius, transferri de morte ad vitam id est, justificari. Neque enim opera bona præcedunt justificandum, sed sequuntur justificatum, ut concinnè B. August. dicit, lib. de fide & operibus cap. 14. Nam per justificationem creamur in bonis operibus quæ præparavit Deus, ut in illis ambulemus, Ephes. 2. Sed causalitas hæc referenda est ad cognitionem. Nam ex dilectione fraterna velut effectus & signo cognoscimus nos de morte ad vitam translatos esse: & quantum de illa certi sumus, tantum & de isto. *Redeat unusquisque, inquit hoc loco Augustinus, ad cor suum: si ibi invenerit charitatem fraternam, securus sit quia transit à morte ad vitam*.

Verumtamen, etsi dilectio Dei & proximi, justificationem nostram totam, cujus initium est à fide, nec mereatur nec præcedat, sed sub ea comprehendatur tamquam pars ejus: impetrat tamen remissionis gratiam; juxta verbum Domini, Lucæ. 7. *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum*. Sed & augendæ justificationis est causa, ut qui justus est, opera charitatis exercendo, justificetur adhuc, Apoc. ultimo.

QUI NON DILIGIT, MANET IN MORTE. Addit suo more membrum oppositum. In Græco & Syriaco casus exprimitur verbi transitivi. *Qui non diligit fratrem manet in morte*, qui faciliè ex precedentibus suppletur. Mortem intellige ut supra, vel pec-

cati; vel damnationis æternæ, quantum ad meritum & reatum attinet. Igitur *qui non diligit fratrem* id est, officia dilectionis, quum opus est, ei non impendit, *manet in morte* jam dicta: quia ab ea ad vitam non transfertur; remanens videlicet in eo aut certè recidens in illud, in quo natus est, id est, in peccatum, & statum damnationis. Estque certissimum hujus signum, non diligere fratrem.

Quidam non diligere fratrem, exponunt odisse fratrem, tam hoc loco quàm supra vers. 10. Sed nulla necessitas est hujus expositionis: imò nec utilitas. Constat enim non solum odiendo & persequendo, sed & non diligendo & charitatis officia non exhibendo, multos peccare mortaliter: quibus utile est ut sciant, se manere in morte, nisi resipiscant. Abunde id docent verba Christi judicis ad reprobos: *Discedite à me maledicti. Esurivi enim, & non dedistis mihi manducare*, &c. Matthæi 25. Sed & sanctus Joannes, infra, negat charitatem in eo manere, qui à fratre necessitatem patiente viscera sua clausit, vers. 17.

15. OMNIS QUI ODIT FRATREM SUUM, HOMICIDA EST. Obiter attexit præcedenti sententiæ aliquid, veluti incremento quodam orationis, quod faciat adversus odium fratrum, quasi dicat: Si manet in morte, qui non diligit: quo loco crederis esse eum qui fratrem non tantum non diligit, sed etiam odit? Vobis affirmo, illum coram Deo esse homicidam. Sed quomodo vera sit hæc Apostoli sententia tam generaliter enunciata, dubitatur: præsertim cū superiori capite de eo qui odit fratrem, non plus dixerit, semel & iterum, quàm quod in tenebris sit, & in tenebris ambulet; quod commune est omni peccanti mortaliter. Nec verò sufficit hunc locum sic exponere, Quisquis fratrem suum odit, homicida est sui ipsius; quia fratrem odiendo, suam ipsius animam occidit; secundum illud Sapient. 16. *Homo occidit per malitiam animam suam*. Plus enim Joannem dicere velle manifestum est. Nam respicit ad Cain interfectorem fratris, & cum illo comparat omnem eum qui fratrem suum odit. Igitur homicidam intelligit eum qui alterius sit interfector. Unde nec satis est huic sententiæ, si ideo dicatur homicida fratris, quia dum fratrem ex odio persequitur, provocat eum ad iram, & discordiam; & sic, quantum in ipso est, occidit eum in anima, ut explicat gloss. ord. Non enim hujusmodi fratris occisioni respondet exemplum Cain, & aliorum qui propter justitiam fratres oderunt, occiderunt, & martyres fecerunt.

Rectius igitur duobus modis intelligi potest, *omnem eum qui fratrem odit, homicidam esse*: Vel quia omne fraternum odium saltem dispositio quædam est ad homicidium, alia remotior, alia propinquior: sicut imperfectum dispositio est ad perfectum: quæ ratione omnis iniquus motus ad nocendum fratri, in homicidii genere deputatur; quemadmodum & omnis motus libidinosus, ad genus mœchiæ pertinet. Vel, quia completum odium fratris, etiam si lateat in animo, nec in opus erumpat; homicidium animo & voluntate constituit, & homicidii reatum inducit. Quod enim perfectè quis odit, optat non esse. Etenim antiqua sententia est, ait Hieron, epistola 62. *quem odit quis, periisse cupit*. Et præsentem locum intellexisse videtur Beat. Thomas 2. sec. quæst. 34. artic. 4. disputans utrum odium proximi sit gravissimum peccatorum quæ in proximum committuntur.

Cum ergo qui fratrem odit hac odii perfectione cupiat eum sublatum è medio: profectò occidit eum in corde suo, ut simile sit hoc dictum Apostoli cum eo quod dicit Dominus Matth. 5. *Omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo*. Nam & illud quod in eodem sermone dicit Dominus, *Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit judicio*: non improbabiler à quibusdam ex-

Sensus.

Observa
Sectar. male interpre-
tantes hunc
locum, pro
fide sua spe-
ciali.

Dubium;

1. Exposit.

2. Exposit.

Exposit. me-
lior.

ponitur de iudicio condemnationis; cui obnoxius est qui iram completam & in odium quale hic intelligitur, conversam, gerit in animo. Nam ut illa dicta sunt à Domino contra Scribas & Phariseos, qui reum homicidii lege vetiti neminem censebant nisi qui homicidium ipso opere perpetrasset: ita & hoc à Joanne dictum adversus illius temporis hæreticos quosdam, ejusdem Pharisaicæ doctrinæ sectatores. Qua de re consule August. lib. 19. contra Faustum c. 23.

Sensus.
Quomodo
olor fratris
homicida,

Breviter itaque reddi potest hic sensus: Quicumque fratrem suum odit, optans aut volens ei mortem, homicida est. Hac enim ratione etiam diabolus homicida fuit, antequam suasionem suam propelleret hominem in mortem; & Cain homicida, quando iratus fuit, ut habetur Genes. 4. nondum mittens manum in fratrem. Prior expositio propterea minus placet, quia comprehendit etiam motus odii fraterni veniales; utpote disponentes ad odium mortale. Constat autem ex precedentibus Joannem loqui de odio qui mortem adferat. Posterior vero expositio adjuvatur etiam illo quod docent Theologi, actum exteriorum peccati nihil malitiæ moralis addere interiori, cæteris paribus.

ET SCITIS QUONIAM OMNIS HOMICIDA NON HABET VITAM ÆTERNAM IN SEMETIPSO MANENTEM. Hoc scire eos dicit, quia sic instituti erant, & sic tenebant. Vita æterna potest intelligi vel charitas & justitia, per quam certissime tenditur ac pervenitur ad vitam æternam; imò quæ salutis ac vitæ æternæ initium est, consummationem habitura in futuro sæculo; Vel ipsa beata futuri sæculi vita; quam in se manentem habere dicitur omnis justus, quia constitutus est in statu illius adipiscendæ, ex merito præsentis justitiæ. Quæ quidem justitia in ipso manere dicitur eodem sensu, quo superius dixit semen Dei in eo manere qui ex Deo natus est; quia nimirum in eo residet, ceu permanet aliquid, instar habitus. Continet hæc pars propositionem syllogismi quo probet Apostolus suum institutum: ut præcedens, assumptionem. Nullus, inquit, homicida habet in se vitam æternam: Omnis qui odit fratrem, homicida est; ergo nemo fratrem odiens, habet in se vitam, sed manet in morte, majore etiam ratione quam qui fratrem quum diligere re ipsa deberet, non diligit re & effectu.

16. IN HOC COGNOVIMUS CHARITATEM DEI, QUONIAM MILLE ANIMAM SUAM PRO NOBIS POSUIT. Hortatur fideles ad charitatis erga fratres officia, Christi Domini proponit exemplum, qui summam erga nos charitatem ostendit, animam suam ponens pro nobis. Quo suo exemplo ipse Dominus discipulos hortatus est, dicens: *Hoc est præceptum meum ut diligatis invicem, sicut dilexi vos* Joan. 15. Genitivus Dei in Græcis codicibus non habetur, uno excepto qui sit instar multorum, Complutensis. Syrus quoque interpret non expressit. Sed nec Augustinus in textu posuit quem declarat; licet Beda alique Latini legant, & ex eo probent Christi divinitatem. Argumento est à Joanne scriptum non fuisse, quod loco promissis ille non sit in Græco *ὁ υἱός*, sed *ἐκ υἱός*, quod ad remotius referri solet; ut videatur Joannes ad illud respicere quod dixerat vers. 8. *In hoc apparuit filius Dei, &c.* Hæc efficiunt quominus hic locus sit evidens & promptus ad demonstrandam Christi divinitatem; ut sunt alia multa Scripturæ loca. Neque necesse est incerta aut obscura ad victoriam urgere testimonia; ubi certa & aperta minime defuit.

Potest autem secundum Græcam lectionem intelligi charitas absolute, hoc sensu: Per hoc nobis declaratur debitum charitatis erga fratres, quod Christus animam suam pro nobis posuit. Hoc enim suum exemplum voluit nos imitari. Vel charitas Christi designate potest accipi, ut sensus sit: Hoc argumento

nos Christiani cognoscimus Christi charitatem erga nos, quod ipse pro nobis æterna morte liberandis, animam suam posuit. Dicitur autem *animam suam posuisse*, Hebræa phrasi, quia voluntarie mortuus est, animæ sustinens à corpore separationem. Quo etiam sensu martyres dicuntur animas suas posuisse, videlicet id facientes quod hic sequitur, *Et nos debemus pro fratribus animas ponere*. Tamen Christus animam suam posuit quodam insuper peculiari modo quem indicare voluit, quando dixit ad Judæos: *Nemo tollit eam à me, sed ego pono eam à meipso. &c. Potestatem habeo ponendi eam, & iterum sumendi eam*, Joan. 10. scilicet iis verbis significans se potestatem habere moriendi, & animam suam deponendi, id est, à corpore separandi, quando & quomodo velleret: quemadmodum & resumendi: quam potestatem alii martyres nulli habuerunt. Cujus rei declarationem ampliorem vide apud August. lib. 4. de Trinitate c. 13.

ET NOS DEBEMUS PRO FRATRIBUS ANIMAS PONERE. Sic & nos, inquit, exemplo Christi Domini ac magistri nostri, qui dixit, *Exemplum dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis* Joan. 13. Debemus pro salute fratrum animas ponere, id est, voluntarie mortem subire. Nam & ordo charitatis id postulat, ut plus animam proximi quam corpus nostrum diligamus, & honorem Dei (qui in animarum salute etiam consistit) aliis omnibus bonis anteponamus. Postulat interdum honor & gloria Dei, ut pro temporali vita proximorum conservanda, nostram ipsorum vitam exponamus periculo; quoties scilicet ea res ulterius ordinatur ad eorum vel aliorum salutem æternam. Ita legimus Alexandriæ presbyteros, diaconos & alios fideles quam plurimos, cum pestis sævissima grassaretur, morbo laborantibus sponte ministrasse; mortemque libenter oppetivisse: *Quos, velut martyres, religiosa priorum fides venerari consuevit*: ut habet Romanum Martyrologium pridie Kal. Martii. Historiam refert Eusebius lib. 7. cap. 16. & 17. ex Dionysio Alexandrino. Nec dissimile est quod narrat Gregorius lib. 3. dialogi cap. 37. quemdam presbyterum, Sanctulum nomine, sese obtruncandum obtulisse pro diacono qui à Longobardis erat occidendus, quod ejus factum magnifice laudat; affirmans eum præstitisse, quod hoc loco præcipit Apostolus, id est, animam pro fratre posuisse.

Porro tenentur ex officio ad ponendum animas pro fratribus, ubi res postulat, omnes animarum pastores. Quibus omnibus in Petro primo pastore dictum est, *Sequere me*, Joan. 21. id est, animam tuam pone pro ovibus meis, sicut & ego pro eis animam meam posui. Cæteri vero fideles, licet non ex officio ad hoc teneantur, debent tamen eam habere charitatem, qua parati sint ad mortem pro fratribus obeundam, ubi salus illorum & honor Dei ita requireret. Et quia generalis est Apostoli sententia, dictans quid omnes debeamus: idcirco sic intelligenda est, quomodo & alia præcepta affirmativa; nempe debere nos in animi præparatione, si res exigat, pro fratribus animas ponere. Non igitur ab omnibus Christianis tanta perfectio charitatis exigitur, quanta à pastoribus; qui ex officio ad eximium illum charitatis actum tenentur loco & tempore exercendum; habere tamen omnes eam perfectionem debent in desiderio & studio assequendi. Quocirca non hinc sequitur omnes debere esse perfectos: sequitur tamen omnes ad perfectionem tendere & conari debere. Nec verum est quod scribit Thomas Anglicus, ad hoc præceptum solos perfectos teneri. Quid enim si pastor imperfectus sit, ut multi sunt; an non tenebitur? Melius diceret, ad hanc perfectionem omnes etiam imperfectos, teneri in casu: sicut dictum est. Vide quæ scribunt his consentanea B. Augustinus & Joannes Hesselius, ad hunc locum.

Nota, Pastores teneri ex officio ad ponendum animas pro ovibus suis.

17. QUI HABUERIT SUBSTANTIAM HUIUS MUN-
DI, ET VIDERIT FRATREM SUUM NECESSE HABE-
RE, ET CLAUSERIT VISCERA SUA AB EO: QUO-
MODO CHARITAS DEI MANET IN EO? Particulam
huius, meliores codices non addunt; ut nec Græca,
quæ sic habent: *Qui verò habuerit victum mundi, &*
viderit fratrem suum opus habentem, & cat. tametsi
rectè vertunt interpretes, *substantiam*, quod Græcè
est *τὸν βίον*. Nam ea voce, præter alia, tum victus
significari solet, tum generaliter omnia quæ ad victum
& vitæ præsentis usum pertinent, ut sunt alimenta,
vestes, pecuniæ, possessiones. Quod totum *substan-*
tia seu facultatum nomine comprehenditur. *Viscera*
claudere à fratre, est commiserationis affectum &
effectum nolle exhibere. Nam *viscera* pro affectu
interiore, præsertim amoris & misericordiæ, meta-
phora est in Scripturis utriusque testamenti fre-
quens. Itaque *sensus* est: Qui habet facultates mun-
danas ex quibus etiam aliorum indigentia queat
subvenire & novit fratrem seu proximum, egen-
tem; nec tamen opem misericordiæ ei impendat,
inopiam ejus sublevando, quomodo fieri potest, ut
charitas Dei communis omnium parentis, propter
quem frater diligendus est, in animo ejus resideat ac
domicilium habeat: ac si dicat Apostolus, id fieri
non posse. Descendit autem ab opere charitatis ex-
cellentissimo, de quo dicit Dominus Joan. 15. *Ma-*
jorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam
ponat quis pro amicis suis, id est fratribus, ad opus
multò inferius, quod est, de bonis exterioribus ali-
quid indigenti fratri impertire; ut saltem habeat cha-
ritatem inchoatam, qui nondum habet perfectam.
Cui dicit Augustinus: *Si nondum es idoneus mori pro*
fratre, jam idoneus esto dare de tuis facultatibus fratri.
Nam ut ait Gregorius hom. 14. super Evangelia,
Qui non dat pro ovibus substantiam suam; quando
pro his daturus est animam suam.

Nominat Apostolus charitatem Dei potius quam
proximi, ne quis existimet, salva charitate & amicitia
Dei negligere se posse charitatem ac beneficentiam
in fratres. Hinc ait capite sequenti. *Qui non diligit*
fratrem suum quem videt; Deum quem non videt quo-
modo potest diligere? Et hoc, inquit, mandatum habemus
à Deo, ut qui diligit Deum, diligat & fratrem suum.

Porrò notanda est in verbis Apostoli duplex ratio
adducens obligationem adtribuendam eleemosy-
nam pauperibus: Prior est, *substantia mundi* ex qua
fit facultas tribuendi; Altera, necessitas fratris. Quæ
quantò major est, tantò major existit ad tribuendum
obligatio. Proinde necessitas fratris extrema, omnes
obligat habentes quod dare possint, etiam pauperes.
Necessitas autem illius extremæ proxima, obligat
etiam eos qui tantum mediocriter habent. Arcta ipsius
necessitas eos obligat quibus bene prospectum est,
etiam si superfluum quoad statum non habeant. Vul-
garis seu communis, ut vocant, necessitas obligat om-
nes superfluum habentes, quorum quantò majores
sunt divitiæ, tantò major hac parte est obligatio.

Jam quod *queri* solet, quando neglectus eleemo-
synæ sit peccatum mortale; non potest in particulari
per singula definiri: sed id relinquitur, ut bene scri-
bit Hesselius, spirituali prudentiæ determinandum.
Illud constar, Apostoli sententiam præcipue divites
constringere, id est, superfluum habentes. Frivo-
lum est autem ac sophisticum, quod eam nonnulli in-
terpretantur, de extrema fratrum necessitate: quasi
Joannes instruat hoc loco fideles tantum de eo casu
qui rarissimè eveniat: & non potius agat de neces-
sitate illa fratrum quæ frequens est ac penè quotidia-
na. Lege quæ de hoc argumento disputant Theolo-
gi in 4. distinct. 15. & quæ Sanct. Thomas ejusque
commentatores in 2. sec. quæst. 32. art. 5. & 6. & alibi.

18. FILIOLI MEI, NON DILIGAMUS VERBO NE-
QUE LINGUA, SED OPERE ET VERITATE. Exhor-

tatio necessaria propter eos qui dilectionem frater-
nam verbo obtinentes, opere non præstant: qua-
les introducit Beatus Jacobus in epistola sua cap. 2.
dicentes; *Ita in pace, calefacimini & saturamini.* Non
solum (inquit Joannes) verbo & lingua diligamus
fratres, ut faciunt qui blande & speciosè loquuntur,
interim nihil dantes unde juventur egeni: sed dile-
ctionem opere & effectu monstremus. Igitur dili-
gere verbo & lingua, sicut hic accipitur, revera non
est diligere; & proinde Deo non placet. Est autem
sermo hic ad eos quibus est facultas opere & verita-
te diligendi. Quidam distinguunt *diligere verbo* & *dili-*
gere lingua: ac rursus, *diligere opere*, & *diligere ve-*
ritate: dicentes eum verbo diligere, qui dilectionem
simulat, nihil tribuens; eum verò diligere lingua,
qui tribuit quidem, sed ad proprium commodum
respicens. Magis apparet Joannem usum vocabulis
eiusdem aut vicinæ significationis; quo rem diligen-
tius inculcasset: quemadmodum & Dominus apud
Osèe Prophetam fecit in sententia non planè dissi-
mili. 6. *Misericordiam volui, & non sacrificium: &*
scientiam Dei plusquam holocausta.

19. IN HOC COGNOSCIMUS QUONIAM EX VERITATE
SUMUS: ET IN CONSPECTU EJUS SUADEBIMUS CORDA
NOSTRA. *In conspectu ejus*, Græcè *ἐμπροσθεν αὐτοῦ*,
coram eo. Dixit autem noster interpres, *corda nostra*,
pro *cordibus nostris*, Græcum casum secutus: quem-
admodum & legitur Judith. 12. *Suade Hebraam illam.*
quum alibi dativum reddat: ut Galat. 1. *Modo ho-*
minibus suadeo, an Deo? & 2. Cor. 5. *Hominibus*
suademus. Porro notandum est Joannem uti hac
phrasi, *in hoc cognoscere*, per totam fere epistolam
pro eo quod est: hoc illove argumento sive signo
cognoscere. Et ita quidem ut demonstratio refera-
tur interdum ad id quod præcessit, interdum ad id
quod sequitur: ut poterit observare qui volet. Hic
verò non ita liquet, utrò debeat referri. Ad partem
subsequentem refert Augustinus hoc sensu: *Per hoc*
quod in conspectu Dei, id est, in conscientia nostra
quam solus Deus videt, *persuademus cordibus nostris*,
id est, nobis ipsis, ex sola nos fratris dilectione ei
succurrere, cognoscimus nos esse ex veritate. Con-
gruit huic sensui illud Apostoli Pauli 2. Corinth. 1.
Gloria nostra hac est, testimonium conscientie nostræ,
quod in simplicitate & sinceritate Dei, & non in sapien-
tia carnali, sed in gratia Dei, conversati sumus in hoc
mundo. Et Gal. 6. *Opus suum probet unusquisque: &*
sic in semetipso tantum gloriam habebit, & non in alte-
ro. Verum obstat huic constructioni sermo copulans.
& *in conspectu ejus*, &c. cum dicendum esset, *quia*
seu *quoniam in conspectu ejus suadebimus*, &c. quemad-
modum supra loquitur v. 14. *Nos scimus quod trans-*
lati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fra-
tres. Itaque probabilius est demonstrationem, ut do-
cet Oecumenius, ad præcedentia referendam: &
hunc esse sensum; Ex hoc quod non solum verbo &
lingua, sed opere & veritate fratres diligimus, sin-
cere videlicet atque ex animo illis benefacientes,
cognoscimus nos esse ex veritate; & proinde, si id
faciamus, conscientiam nostram coram Deo tran-
quillam atque pacatam reddemus quod eum verè
diligamus, certa concepta fiducia quod damnatio-
nem in iudicio Dei simus evasuri: ut inferius hoc &
sequenti capite explicatur.

Esse ex veritate, quidam exponunt esse ex Deo,
vel ex Christo, qui est veritas; ut sensus sit, eum
qui diligit opere & veritate, cognoscere quod sit ex
Deo natus, Deique filius, à quo vera felicitas exspe-
ctanda sit. Ita Christus ad Pilatum Joan. 18. *Omnis*
qui est ex veritate, audit vocem meam, pro eo quod
Judæis dixerat, cap. 8. *Qui ex Deo est, verba Dei au-*
dit. Secundum alios, *esse ex veritate* est veritatem
amare & sectari, quod sit ubi liber est animus à te-
nebris pravarum cupiditatum. Id de se cognoscit

Nota, dile-
ctionem non
tam verbis
quam reipsa
præstandam.

Sensus.
Nota, Cha-
ritatis in
Deum ex-
pers convin-
citur, qui
proximo,
cum potest,
non misere-
tur.

Qualis ne-
cessitas in
egeno, &
qualiter
obliget.

Nota, quan-
do ex negle-
ctu eleemo-
synæ pecca-
tur mortali-
ter.

qui opere & veritate fratrem diligit. Potest etiam per *veritatem* intelligi veracitas Dei in promissis; quomodo dicit Paulus, *Christum ministrum fuisse circumcisionis, propter veritatem Dei ad confirmandas promissiones patrum*, Rom. 15. Juxta quam interpretationem, *ex veritate sunt* qui, quemadmodum in eadem Epistola cap. 9. Paulus loquitur, *filii sunt promissionis*, id est, ipsi Abraham promissi; quando ei dictum est, *In semine tuo benedicentur omnes gentes*, Genes. 22. qui quidem, eodem Apostolo exponente, sunt electi sive prædestinati ad vitam æternam. De quibus locum *Joan.* 18. intellexit Augustinus. Hoc modo sensus est: Eo argumento cognoscere nos quod simus e numero electorum, quia fratres opere & veritate diligimus.

Illud postremo *notandum*, in eo quod dicit, *cognoscimus*; ac rursum, *in conspectu Dei suadebimus corda nostra*; non significari cognitionem & persuasionem certam & infallibilem sive electionis nostræ, sive presentis justitiæ & amicitiae cum Deo: quam ex hoc loco & aliis similibus statuere conantur horum temporum sectarii: sed notitiam probabilem, nec majoris certitudinis, quam quanta scimus nos opere & veritate fratres diligere. Qua responsione pariter excluditur opinio Catharini, qui quamvis fateatur ejusmodi certitudinem non esse fidei, tamen infallibilem esse contendit.

20. *QUONIAM SI REPREHENDERIT NOS COR NOSTRUM; MAJOR EST DEUS CORDE NOSTRO, ET NOVIT OMNIA.* Declaratio est ex contrario; qua terret dilectionis fraternæ simulatores, allegato Dei iudicio omnia cognoscentis. Græca sic habent; *Quoniam si condemnet sive reprehendat nos cor: quod major est Deus, &c.* Qui sermo imperfectus est, & suppletur hoc modo; *Nam si reprehendat nos cor nostrum: scimus (aut scire debemus) quod major est Deus corde nostro, & novit omnia.* Noster interpret *particulam* *on*, quod, velut supervacuam omisit. Nam interdum juxta Hebraicum idioma redundat. Contextum sic explicamus; Ut igitur cognoscamus nos esse in veritate, & tranquillam reddamus coram Deo conscientiam nostram; diligamus fratres opere & veritate. Nam alioqui certè, si cor nostrum seu conscientia nostra nos condemnet, tamquam verbo & lingua, non opere & veritate diligentes, id est, tamquam simulatos dilectores: hypocrisis illa non latet conscientiam nostram, quamvis pusillam, & pauca scientem; sed ab ea redarguitur: quanto magis à Deo, qui incomparabiliter major est corde nostro, adeoque omnia novit! Dicitur Deus major corde nostro, quoad cognitionem; qua non tantum complectitur quicquid est in corde & angusta conscientia nostra, verum etiam alia omnia abscondita; cum sit ubique præsens & omnia penetrans.

21. *CHARISSIMI, SI COR NOSTRUM NON REPREHENDERIT NOS; FIDUCIAM HABEMUS AD DEUM.* Facit hæc pars ad explicationem ejus quod dixit *in conspectu ejus suadebimus corda nostra*. Et sensus est: Si non condemnat nos propria conscientia, sed dicat nobis quod fratres vera & sincera dilectione prosequamur, opere eam exhibentes ubi opus est: *fiduciam habemus erga Deum*, id est, spem magnam merito concipimus, quod suo iudicio nos non condemnabit. Hanc enim *fiduciam* evadendæ damnationis exprimit capite sequenti dicens; *ut fiduciam habeamus in die judicii*. Quam utique fiduciam parit bona conscientia. Quamquam alii *fiduciam* intelligunt accedendi ad Deum, & aliquid ab eo petendi, & impetrandi; de quo in verbis sequentibus.

Nonnulli generalius exponunt sententiam; hoc modo; Si cor nostrum nulla in re nos reprehendat aut condemnet; fiduciam habemus, &c. Sed observanda Apostoli consuetudo, qua sic unam aliquam justitiæ partem solet extollere, subintelligens inte-

rim conditionem hanc, si aliunde non sit defectus. Quale est illud cap. 5. *Omnis qui credit, quoniam Jesus est Christus; ex Deo natus est.* Aut certè, quia sincera & Christiana fratris dilectio, non est sine dilectione Dei; propterea qui videt in corde suo illam fratris dilectionem, videt & dilectionem Dei; & consequenter à corde suo non reprehenditur.

Sed quid de iis quos cor suum non reprehendit, etiam gravissimis peccatis involutos? quales idololatæ, Saraceni, Judæi, & alii diversarum religionum atque Sectarum homines; certò persuasum habentes quisque suæ sectæ doctrinam esse veram. Quales item multi Sanctorum persecutores; *arbitrantes obsequium se præstare Deo*, Joan. 16. inter quos Paulus, prius blasphemus, persecutor & contumeliosus; sed misericordiam Dei consecutus, quia ignorans fecerat in incredulitate, 1. Timor. 1. Quales & alii non pauci, qui vitiis suis & voluptatibus mancipati, tandem eo stuporis devenerunt, ut non sentiant se peccare. Neque enim tales, etsi à corde suo non reprehensi, veram habent fiduciam ad Deum: Neque de iis verum est quod hoc loco sequitur; *Et quicquid petierimus, accipiemus ab eo; quoniam mandata ejus custodimus, &c.* Resp. 1.

Responderi potest, admodum esse difficile, ac fortasse nunquam contingere, quemquam ita esse peccatis immersum, ut non rodat ac mordeat interdum ejus animum vermis conscientiae, dictantis ipsum malè agere; vermis, inquam, ille in reprobis nunquam moriturus *Marci* 9. Certè Paulus ipse quamvis zelo legis divinæ persequeretur Ecclesiam Dei, *Galat.* 2. & *Philip.* 3. & in eo putaret se benè agere: interim tamen in aliis desideriis atque peccatis morte dignis versabatur, quæ ab ipso enumerantur *Ephes.* 2. & *ad Tit.* 3. quorum malè conscium sibi fuisse, ut & alios perverfos legis zelatores; non est dubium. De quo genere erant, quibus adultèram mulierem adducitibus dixit Dominus: *Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat*, Joan. 8.

Alia responsio est, eaque textui congruentior; Joannem non universè loqui de quibuscumque hominibus, sed de Christianis Christiana doctrina imbutis, & Deum quem noverunt ejusque iudicia timentibus: quos si cor suum non reprehendit tamquam hypocritas, & dilectionem fraternam simulantes; sed contrà, dicat eis sua conscientia quod fratres sincère & Christianè diligant, *fiduciam habent ad Deum*; prout superius explicatum est. Notandum quippe, Joannem non dicere, *certi sumus*; sed, *fiduciam habemus*: quoniam etsi cor nostrum non reprehendat nos; potest tamen in eo latere quod Deus reprehendat, qui *major est corde nostro*. Quocirca, fiducia hæc tanta debet intelligi, quanta respondet testimonio bonæ conscientiae: ut enim hoc conscientiae testimonium in nobis non est infallibiliter certum, Apostolo Paulo dicente, *Nihil mihi conscius sum; sed non in hoc justificatus sum*, 1. Cor. 4. ita nec infallibiliter certa est hæc fiducia, quod iudicium Dei simus evasuri. Unde dicebat idem Apostolus, *Castigo corpus meum; ne forte cum aliis predicaverim, ipse reprobus efficiar*, 1. Corinth. 9.

22. *ET QUICQUID PETIERIMUS, ACCIPIEMUS AB EO.* Græcè & Syriacè *accipimus ab eo*; verbo præsentis temporis, scilicet ejusdem cum præcedenti verbo, *habemus*, ad significandam certitudinem promissionis. Si, inquit, cor nostrum nos non reprehendat, non solum habemus apud Deum fiduciam evadendæ damnationis in die judicii; verum etiam impetrandi & accipiendi ab eo quicquid ab eo petierimus. Nam particula *ab eo*, utrolibet, imò pariter ad utrumque referri potest. Huic loco simile est illud Psalmistæ *Iniquitatem si asperi in corde meo; non exaudiet Dominus. Propterea (nempe quia non asperi in corde meo iniquitatem) exaudivit Deus, & attendit*

Sensus.

Sensus.

Dubium.

Resp. 2.

Vis bonæ
conscientiæ
ad impetran-
dum quid-
quid peti-
mus.

attendit voci deprecationis meæ, Psal. 65. Ratio est hu-
jus fiduciæ : quia diligentibus fratres & mandata
Dei servantibus, facta est illa promissio, tot locis
Evangelii conscripta, *Petite & accipietis. Omne pe-
tenti dabitur. Si quid petieritis Patrem in nomine meo,
dabit vobis.* Quam tamen promissionem sic intelli-
ge : Si petatur quod petendum est, & quomodo pe-
tendum, & quantum res tanta peti debet, idque per-
severanter. An præterea sit necessaria conditio, si
pro seipso quis petat : videbimus infra ad illud cap.
5. *Quodcumque petierimus secundum voluntatem ejus,
audiat nos.* Rationem fiduciæ quam dixi, declarant
verba sequentia.

QUONIAM MANDATA EJUS CUSTODIMUS. Ea man-
data sunt hæc duo præcipue ; mandatum dilectio-
nis fraternæ, & consequenter mandatum dilectionis
Dei (nam qui fratrem diligitur oportet, id est, pro-
pter Deum; utique Deum diligit) & mandatum cre-
dendi in Christum. His enim præceptis charitatis,
quæ colliguntur ex præcedentibus v. proximo,
à capite adjungit mandatum fidei qua creditur in
Christum.

Obs. contra
Sectarios,
mandata Dei
non esse ser-
vatu impossi-
bilia.

Apertissime verò destruit hic locus hæreticorum
dogma, dicentium *Dei præcepta homini iustificato ad
observandum esse impossibilia.* Quod quidem totidem
verbis à Synodo Tridentina condemnatum est, sess.
6. cap. 11. doctrina: & can. 18.

ET QUÆ SUNT PLACITA CORAM EO, FACIMUS.
Nempe diligendo fratres. Quam sit placitum coram
Deo & Christo ejus, fratres diligere, & salutem eo-
rum procurare; docet illa vox Christi Domini ad
Petrum, tertio repetita, *Diligis me? Pasce oves meas,*
Joan. 21. Nam & hoc mandatum habemus à Deo, ut
qui diligit Deum, diligit & fratrem suum. Infra cap. 4.

Item, Non
omnia iusto-
rum opera
esse peccata.

Evertitur hac parte & alterum dogma sectario-
rum, priori affine, omnia istorum opera esse pec-
cata : nisi dicant, quod absque blasphemia dici non
potest, peccata esse Deo placita.

23. ET HOC EST MANDATUM EJUS, UT CREDAMUS
IN NOMINE FILII EJUS JESU CHRISTI. In no-
mine, Græcè τῷ ὀνόματι, nomini, nisi forte effluxit par-
ticula ἐν, quæ alibi præponitur, juxta phrasim He-
braicam. Si quidem & Syrus interpretis vertit, in no-
mine. Credere in nomine Christi, est credere in Chri-
stum. Sic enim passim loquitur scriptura, nomen po-
nens pro re : ut cum jubemur sanctificare, magnifi-
care, timere nomen Dei, id est, Deum ipsum. Porro
credere in Christum est firma fide recipere ea quæ de
Christo divinitus revelata sunt ; quale est in primis,
eum esse filium Dei, vere incarnatum & hominem
factum propter nos homines & propter nostram sa-
lutem. Exprimat Apostolus specialiter hoc fidei man-
datum, quia fides in Christum Salvatorem funda-
mentum est nostræ salutis.

ET DILIGAMUS ALTERUTRUM : SICUT DEDIT
MANDATUM NOBIS. Repetit mandatum dilectionis
fraternæ, de quo agit in superioribus ; ut intelligen-
amus, præter fidei præceptum, & charitatis præcepta
ad salutem esse nobis observatu necessaria. Quod
rursus notandum adversus Sectariorum dogma di-
centium, nihil præceptum esse in Evangelio præter fi-
dem ; cetera esse indifferentia, neque præcepta, neque
prohibita, sed libera. Quem errorem anathemate
damnavit Trid. Synodus sess. 6. can. 19. Addit autem
Joannes, sicut dedit mandatum nobis : vel, secundum
quosdam, ut explicet modum dilectionis fraternæ,
videlicet à Christo nobis præceptum, dicente, *Man-
datum do vobis, ut diligatis invicem sicut dilexi vos,*
Joan. 13. & 15. Id autem est diligere ad salutem & vi-
tam æternam ; vel, quod puto probabilius, per re-
petitionem hoc addit, qua bene nobis inculcatum
vult, Dei præceptum esse ut diligamus invicem.

24. ET QUI SERVAT MANDATA EJUS ; IN IL-
LIS ESTI TOM. III.

LO MANET, ET IPSE IN EO. Interpres variavit
quod in Græco scriptum est ejusdem vocabuli repe-
titione, ἐν αὐτῷ μένει, ὁ αὐτὸς ἐν αὐτῷ, in ipso manet, &
ipse in ipso. Sensus tamen est, In Deo manet, & Deus
in ipso : quod exprimitur cap. seq. vers. 16. Hoc au-
tem sermone mutæ immansionis significatur inti-
ma societas & amicitia quæ est inter Deum & homi-
nes Deum diligentes : de qua societate supra cap. 1.
Nam mandata ejus, intellige, Dei : quemadmodum
& in versu præcedenti, *Et hoc est mandatum ejus,* haud
dubiè, Dei. Nam sequitur, *ut credamus in nomine fi-
lii ejus.* Quod annoto, propter nonnullos qui hoc
loco mandata ejus, exponunt Christi : licet eodem res
redeat, quia Christus est Deus. Hic vero pluraliter
dicit, mandata; quia proximè duo mandata nomina-
verat, alterum fidei in Christum, alterum dilectio-
nis fraternæ. Significatur ergo præclara merces iis
proposita, qui servant mandata Dei ; videlicet inti-
ma & conjunctissima cum Deo amicitia.

ET IN HOC SCIMUS QUONIAM MANET IN NO-
BIS, DE SPIRITU QUEM DEDIT NOBIS. Græcè, ἐν
spiritu quem nobis dedit. Quæ præpositio melius hic
quadrat. Potest autem bifariam hic locus intelligi :
vel ut hæc dicantur ex persona fidelium in genere, vel
specialiter ut ex persona Apostolorum. Priori modo
sensus est : Et quidem Deum manere in nobis & con-
sequenter nos in Deo, cognoscimus hoc signo, ni-
mirum, ex spiritu quem nobis dedit, quo donati man-
data ejus servamus, ac nominatim mandatum dile-
ctionis. Si enim (inquit Augustinus hunc locum tra-
ctans) inveneris te habere charitatem, habes spiritum
Dei, & inhabitaris à tota Trinitate. Quantum igitur
novit quisque se habere charitatem, & proinde spi-
ritum Dei; tantum novit, Deum in se manere. Utrum-
que verò singuli fideles non norunt certa & infalli-
bili scientia ; sed probabili notitia : sicut in superio-
ribus dictum est. Novit autem infallibiliter utrum-
que, cæsus ipse fidelium, id est, Ecclesia Christi ;
certa videlicet de testimonio spiritus intra se. Quo
sensu Paulus ait : *quod ipse spiritus testimonium reddit
spiritui nostro, quod simus filii Dei,* Rom. 8.

Alter sensus est : Deum in nobis Apostolis mane-
re, tamquam veracibus magistris, scimus & com-
probamus ex spiritu quem dedit nobis, hoc est, ex va-
riis Spiritus sancti charismatis in nos collatis à Deo ;
ut erant dona. Prophetiæ, linguarum, sanationum, &
aliorum hujusmodi quæ Paulus recenset 1. Corint. 12.
& quorum abundantiam acceperant Apostoli in die
Pentecostes. Solent enim illi doctrinam à se tradi-
tam confirmare signorum ac miraculorum operatio-
ne : ut patet ex Act. Apostolor. Atque eo argumento
Paulus tam suam quam aliorum Apostolorum do-
ctrinam veram probat Rom. 15. 1. Cor. 2. & Heb. 2.
Utique Christi exemplo, qui passim in Evangelio
per miracula fidem astruit suæ doctrinæ.

Tradunt utrumque sensum Gaigneus & Hesse-
lius. Et prior quidem sensus connexionem habet
cum præcedentibus : sed posterior consentaneus est
iis qui sequuntur, de probandis spiritibus si ex Deo
sint. Nam quia venturi erant pseudoprophetæ, qui
& ipsi ad confirmandos suos errores signa quædam
edituri erant, qualis jam venerat Simon magus
Actor. 8. hinc commonet Apostolus fideles sequen-
tibus deinceps verbis, docens qua certissima ratione
spiritus erroris à spiritu veritatis discerni queat. Po-
test autem hic posterior sensus extendi ad Ecclesiam
Apostolicam : ac si dicat : Deum in nobis, id est, in Ec-
clesia nobis Apostolis adhærente, nostramque se-
quente doctrinam, manere, ex eo cognoscimus, ipsaque
cognoscit Ecclesia, quod in ea Spiritus sanctus ma-
nifestè suam ostendat præsentiam per multiplicem
charismatum operationem, & gloriam miraculo-
rum. Confer cap. 4. v. 13.

Alter sensus.

M M m m m

Obs. contra
Sectat. do-
centes nihil
præceptum
esse in Evan-
gelio præter
fidem.

CAPUT IV.

1. **C**harissimi, nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sint: quoniam multi Pseudoprophetae exierunt in mundum. 2. In hoc cognoscitur spiritus Dei: omnis spiritus qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo est: 3. & omnis spiritus, qui solvit Jesum, ex Deo non est; & hic est Antichristus, de quo audistis quoniam venit, & nunc jam in mundo est. 4. Vos ex Deo estis filii, & vicistis eum, quoniam major est qui in vobis est, quam qui in mundo. 5. Ipsi de mundo sunt: ideo de mundo loquuntur, & mundus eos audit. 6. Nos ex Deo sumus. Qui novit Deum, audit nos: qui non est ex Deo, non audit nos: in hoc cognoscimus Spiritum veritatis, & spiritum erroris. 7. Charissimi, diligamus nos invicem: quia charitas ex Deo est. Et omnis qui diligit, ex Deo natus est, & cognoscit Deum. 8. Qui non diligit, non novit Deum: quoniam Deus charitas est. 9. In hoc apparuit charitas Dei in nobis, quoniam filium suum unigenitum misit Deus in mundum, ut vivamus per eum. 10. In hoc est charitas: non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos, & misit filium suum propitiationem pro peccatis nostris. 11. Charissimi, si sic Deus dilexit nos, & nos debemus alterutrum diligere. 12. Deum nemo vidit unquam, si diligamus invicem, Deus in nobis manet, & charitas ejus in nobis perfecta est. 13. In hoc cognoscimus quoniam in eo manemus, & ipse in nobis: quoniam de Spiritu suo dedit nobis. 14. Et nos vidimus, & testificamur, quoniam Pater misit filium suum Salvatorem mundi. 15. Quisquis confessus fuerit quoniam Jesus est filius Dei, Deus in eo manet: & ipse in Deo. 16. Et nos cognovimus, & credidimus charitati, quam habet Deus in nobis. Deus charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. 17. In hoc perfecta est charitas Dei nobiscum, ut fiduciam habeamus in die judicii: quia sicut ille est, & nos sumus in hoc mundo. 18. Timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem: quoniam timor poenam habet: qui autem timet, non est perfectus in charitate. 19. Nos ergo diligamus Deum, quoniam Deus prior dilexit nos. 20. Si quis dixerit quoniam diligo Deum, & fratrem suum oderit, mendax est. Qui enim non diligit fratrem suum quem videt, Deum, quem non videt, quomodo potest diligere? 21. Et hoc mandatum habentus a Deo: ut qui diligit Deum, diligat & fratrem suum,

SUMMARIUM.

Docet quis spiritus sit ex Deo, quis non sit. Deum esse charitatem, & eum qui in charitate manet, in Deo manere. Eum autem qui timet, non esse perfectum in charitate.

CHARISSIMI, NOLITE OMNI SPIRITUI CREDERE. Munit fideles adversus seductores, id est, hæreticos, qui inter illos, sub nomine Christiano, prava sua dogmata spargebant, jactitantes se spiritum Dei habere. De quibus egit etiam *suprà*, cap. 2. Id verò nunc agit, ut tales à fidelibus cognoscantur, & cogniti vitentur. Nomen spiritus variæ significationis est in scripturis. Hoc loco sumitur vel pro revelatione seu doctrina quasi à Spiritu Dei profecta; vel pro ipso homine, ejusmodi revelationem sive doctrinam proferente: ut sensus sit, Ne fidem adhibeatis cuilibet doctrinæ quæ ad vos adfertur tamquam profecta à Spiritu Dei; vel, Ne fidem habeatis cuilibet homini doctrinam adferenti tamquam à Spiritu Dei revelatam. Ejusmodi spiritus etiam hodie plurimi sunt, quorum quisque suam doctrinam pro verbo Dei venditat.

SED PROBATE SPIRITUS SI EX DEO SINT. Id est, doctrinam & revelationem tamquam à Dei spiritu profectam adferentes, probate, discernite ac judicate, num vere sint ex Deo ipsi doctores seu eorum doctrinæ.

Dubium.

Quæritur, quomodo præcipiat Apostolus, omnibus fidelibus (nam ad omnes hæc dicuntur) ut probent spiritus, num ex Deo sint; cum Paulus 1. Cor. 12. *discernitionem spirituum* numeret inter ea Spiritus sancti charismata quæ non omnia dantur omnibus, sed aliis aliis. Ad hoc quidam respondent; ex mente B. Joannis omnes fideles probare spiritus num ex Deo sint, dum illis credunt qui spirituum habent discretionem. Sicut enim in corpore solus oculus videt, sed non sibi soli; ita in Ecclesia, qui discretionem habent spirituum, dogmata probant atque discernunt non sibi soli, sed & aliis; imò toti ecclesiæ in quibus proinde, & per quos, etiam alii illi probant ac discernunt, qui in semetipsis donum hujusmodi non habent. Verum objici potest, Joannem non remittere fideles ad eos qui habeant donum discretionis spirituum: sed ipsosmet instruere velle quo signo spiritus discernant. In hoc, inquit, cognoscitur spiritus Dei: Omnis spiritus qui confitetur, &c. Qua ratione, nec illorum sufficit responso qui verba Joannis ad totam congregationem dicunt pertinere, non ad singulos fideles. Nam & singuli incidunt in eos subinde, qui doctrinam novam adferant, ideoque singuli in promptu habere debent instructionem qua illis dignoscendis utantur.

Resp.

Potius itaque dicendum est, Joannem non dicere quod omnes fideles de unaquaque doctrina sibi pro-

posita, probationem & examen instituere debeant ex propriis Christianæ doctrinæ principiis; quod est doctorum ecclesiæ; de quibus Paulus, ubi *suprà*, *Nunc quid omnes doctores?* sed tradere fidelibus ad quos scribit, duos probandi modos; unum particularem, alterum generalem: quorum prior continetur illis verbis, *Omnis spiritus qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, &c.* alter assignatur *infra*, cum v. 6. dicitur, *Qui novit Deum, audit nos: qui non novit Deum, non audit nos.* Pertinet ad priorem modum illud ejusdem Apostoli in 2. Epist. *Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non adfert; nolite recipere eum in domum.* Nam & illic contra eos agit, qui non confitebantur Jesum Christum venisse in carnem. Nec vero S. Joannes hoc suo præcepto potestatem judicandi de controversiis fidei quæstionibus attribuit omnibus & singulis Christianis, quod volunt sectarii: sed unam & alteram regulam præscribit, ad quam possint ac debeant fideles ad quos scribit, etiam singuli, judicio quodam rationis explorare doctrinas, quæ fortè novæ ad eos perferrentur. Quæ res ex sequentibus manifestior evadet. Interim lector videat orationem nostram tertiam de prohibita lectione librorum hæreticorum.

Obf. contra Sect. potestatem judicandi de controversiis fidei non attribui omnibus, Christianis.

QUONIAM MULTI PSEUDOPROPHETÆ EXIERUNT IN MUNDUM. Ratio præcedentis admonitionis; quia multi jam exorti erant ac prodierant in mundum, falsi doctores jactantes, spiritum & revelationem divinam. Hos enim vocat *Pseudoprophetas*. Nam ut generali nomine *Propheta* dicebatur apud Judæos qui ex inspiratione divina cognoscebat ac proferebat occulta quædam doctrinæ sacræ, quævis futura nulla prænuntiaret; quomodo de Prophetis & Prophetia loquitur Paulus 1. Cor. 12. 13. & 14. ita pseudoprophetae erat, qui cum verus ejusmodi Propheta non esset, pro tali tamen se ingerebat, doctrinam suam falsam & perniciosam venditans hominibus tamquam divinitus acceptam. Tales fuere jam tum tempore Joannis, Simon, Nicolaus, Cerinthus, Ebion & alii non pauci. Nam multos fuisse, testatur etiam *suprà* c. dicens, *nunc Antichristi multi facti sunt*; & in Epistola 2. *Multi seductores exierunt in mundum*. Mirum verò quid secutus Irenæus lib. 3. cap. 18. diversa præpositione legat, *exierunt de saculo*: nisi mendum fuit in codice. Nam locum secundæ Epistolæ refert ut nos habemus, *exierunt in mundum*.

2. IN HOC COGNOSCITUR SPIRITUS DEI. Græcè, *cognoscite spiritum Dei*. Interpres legis videtur *γνωσκετε*, pro *γνωσκετε*. Quamquam & Syrus vertit *cognoscetur*. Sed id sensum non variat. Hoc, inquit, argumento si ve signo potestis cognoscere, imò cognoscite & probate spiritum quempiam esse Dei, id est, doctrinam à Dei spiritu profectam: nempe eo quod sequitur.

OMNIS SPIRITUS QUI CONFITETUR JESUM CHRISTUM IN CARNE VENISSE, EX DEO EST. Sensus: Omnis doctrina quæ tradit Jesum Christum in principio

Deum ac Dei filium, postea venisse in carne, id est, inter homines conversatum in vera humana natura, & omnis doctor qui id confitetur & docet; ex Deo est: doctrina quidem ex Deo, quia à Deo inspirata: doctor autem ex Deo, ratione doctrinæ. Carnem posuit pro natura humana, per synecdochen; sicut alibi, pro homine; ut Joan. 1. *Verbum caro factum est*; acceptione videlicet in scripturis usitatissima.

Obiectio.

Dicit aliquis, multos esse qui confiteantur Jesum Christum in carne venisse, ut olim Pelagianos, & hodie Lutheranos & Calvinianos, aliosque permultos, quos tamen ex Deo non esse constet, sed ex diabolo. Quod & de malis Catholicis objici potest: *Omnis enim qui non est iustus, non est ex Deo: & qui facit peccatum, ex diabolo est*, supra cap. 3. Quidam respondent Joannem loqui de iis qui Filium Dei incarnatum confitentur non ore tantum & fide, sed etiam opere, servantes scilicet omnia, quæ Deus homo factus servanda præcepit: contra quam illi de quibus ad Tit. 1. *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant*. Ita locum hunc interpretantur Didymus, Augustinus & Beda.

Sensus.

Sed rectius alii, qui dicunt Joannis intentionem hoc loco propriè dirigi adversus hæreses sui temporis, eorum scilicet qui doctrinam de filio Dei incarnato non recipiebant; quorum principes erant Valentinus, Cerinthus, & alii. Ut sensus Apostoli sit, Omnem doctrinam, adeoque omnem doctorem qui confitetur ac docet Dei filium vere hominem factum, & hunc esse Jesum, Messiam promissum, esse ex Deo; nimirum ea parte qua hoc docet. Sic enim & tempore Arianorum dicere licebat, Omnem eum qui confitetur Dei filium esse patri coæternum & consubstantialem, esse ex Deo. *Item* hoc nostro seculo: Omnem eum qui confitetur Christi corpus & sanguinem esse realiter in Eucharistiæ Sacramento, esse ex Deo. Quod non est aliud dicere, quam hujusmodi doctrinam esse ex Deo; necnon, eum qui ita confitetur & docet, ea parte doctrinæ, ex Deo esse. Nam certè, nec hæretici circa veros fidei articulos quos adhuc retinent, ac docent atque defendunt, supernaturali dono fidei prorsus darent; quamvis integram, & proinde Catholicam, fidem non habeant. Id quod Augustinus haud obscure docet compluribus locis; ut ostendimus in *Actis super Magistrum*, lib. 3. dist. 23.

3. **ET OMNIS SPIRITUS QUI SOLVIT JESUM, EX DEO NON EST.** Loco hujus sententiæ, in Græco & Syriaco legitur membrum priori oppositum, *Et omnis spiritus qui non confitetur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo non est*. Nisi quod Syrus non addit *Christum*. Græcæ lectioni suffragatur Cyprianus, qui lib. 2. adversus Judæos cap. 8. sic legit: *Qui autem negat in carne venisse* (supple ex priori membro, *Jesum Christum*) *de Deo non est*. At verò Latinam lectionem disertè refert Irenæus Cypriano antiquior, addito tamen vocabulo *Christum*, lib. 3. cap. 18. Sic & cæteri Latini legerunt; nominatim Leo Pontifex *Epist. 10. ad Flavianum*, cap. 5. Prosper lib. 1. de *vocat. gent.* cap. 23. Cassianus lib. 5. de *incarn.* cap. 10. & Beda in *comment.* Quibus addo Cyrillum Græcum, lib. de *recta fide ad reginas*.

Cæterum Augustinus, hunc locum tractans, utramque lectionem exponit; ut satis appareat utrumque ei lectum fuisse. Sanè valde verisimile est, maximè ex Irenæo, Græcos codices olim id habuisse quod in nostris. Idque perspicuè testatur Socrates lib. 7. *sua historia*, cap. 32. Dicit enim hoc scriptum fuisse in *vetustis* hujus Epistolæ *exemplaribus*; utique Græcis. Sed, inquit, hanc sententiam omnes qui divinitatem ab humanitate Christi sejungere studebant, ex vetustis exemplaribus delere tollereque non dubitarunt. Et addit: *Quapropter veteres interpretes idem ipsum significarunt, quosdam videlicet esse qui illam* Guil. Estii. Tom. 111.

Epistolam depravassent, quod in Christo hominem à Deo separarent. Hæc ille. Qui cum dicit delectam atque sublatam fuisse è codicibus eam sententiam, non autem pro ea aliam repositam, locum facit suspicioni quod utrumque scriptum fuerit à Joanne: & quidem priori loco id quod habent Græci codices; utpote membrum præcedenti oppositum. Id enim congruit, ut annotat Erasmus, cum phrasi Joannis Apostoli; cui peculiare est contrariam sententiam succinere priori; quo magis insigat animis quod dictum est. Atque eam suspicionem auget quod diximus utrumque Augustino lectum & expositum fuisse. Nam & apud Tertullianum utraque lectio reperitur: Græca quidem lib. de *carne Christi* cap. 24. & lib. 3. contra *Marcion*, cap. 8. Latina verò lib. contra *Psychicos* cap. 2. Imò utraque conjuncta, lib. 5. contra *Marcionem* cap. 16.

Porro Græcæ lectio sensum habet apertum & indubitatum; sive doctrinam sive doctorem nomine spiritus intelligas. Nam ut doctrina qua negatur Jesus Christus incarnatus, non est à Deo: ita nec ille qui tradit ejusmodi doctrinam ex Deo est: maximè quatenus eam doctrinam tradit. Verum in Latina lectione exponendum, quid sit *solvere Jesum*. Neque enim solvere hic opponitur ei quod est ligare, sed huic, construere, componere, ædificare. Itaque *solvere Jesum*, est eum dissolvere sive destruere: quomodo ipse Judæis: *Solvite templum hoc*, id est, destruite, Joan. 2. *Solvitur autem Jesus*, id est, dissolvitur ac destruitur per doctrinam de eo falsam, non qualemcumque, sed separatam in eo duas naturas, id est, negantem in una Jesu persona duas convenisse naturas, divinam & humanam. Quod quidem fit tribus potissimum modis. *Primo*, si dicantur in Christo duæ esse personæ, sicut sunt duæ naturæ. Quomodo solverunt Jesum, tempore Joannis Apostoli, Cerinthus & Ebion, dicentes Jesum non esse Christum nec Dei filium: sed Christum in specie columbæ intrasse in Jesum quando baptizatus est: ac rursus ab eo quando passus est, avolasse. Quam hæresim notavit Apostolus supra cap. 2. dicens: *Quis est mendax nisi is qui negat quoniam Jesus est Christus*. Attribuunt autem Cerintho & Ebioni, Irenæus lib. 1. contra *hæreses* cap. 25. & lib. 5. cap. 1. & epiphanius *hæresi* 28. & 30. Solvit eodem modo Jesum quarto post illos sæculo Nestorius dividens in Jesu Christo filium Mariæ à filio Dei; atque illum affirmans passum esse & crucifixum ac mortuum: hunc vero pati non potuisse. Hæc enim dicentem Nestorium, solvisse Jesum, testantur Cyrillus & socrates, & alii supra citati.

Secundo, solvunt Jesum qui divinitatem simpliciter ab eo remouent; ut Paulus Samosatenus, qui negabat Jesum ante Mariam fuisse: necnon Arius, substantiam Dei Patris à filio alienans.

Tertio, solvunt Jesum qui humanam ab eo naturam auferunt: ut olim Cerdon, Basilides, & aliquanto post, Manes; dicentes Christum non veram carnem, sed phantasticam, assumpsisse; in qua non solum passionem & mortem, verum & resurrectionem, mentiretur. Hoc etiam modo Jesum solvit Eutyches, qui naturam humanam in Christo, virtute divinitatis, in ipso conceptu, dicebat esse consumptam. De quo Leo Pontifex in Epistola supradicta; *Quid est*, inquit, *solvere Jesum nisi humanam ab eo separare naturam, & sacramentum fidei, per quod unum salvati sumus, impudentissimis evacuare figmentis?* Ad hunc tertium modum solvendi Jesum, pertinent & illi qui partem aliquam humanæ naturæ Christo subtraxerunt; ut Arius, qui animam humanam ademittit: & Apollinaris, qui mentem; dicens: Verbum divinum illi pro mente fuisse. Nam sine mente & anima non consistit humana natura.

Quoniam vero corpus Christi mysticum est Ec-

M M m m m ij

Jesum solvi, id est, destrui per falsam de eo doctrinam, idque tripliciter fieri.

Obs. contra
Hæc. ab ec-
clesia præ-
textu scan-
dalorum re-
cedentes.

clesia, cuius ipse est caput; verè dixerimus etiam il-
los solvere Jesum, qui caput hoc à suo corpore di-
vellunt; dicentes Christum suam ecclesiam propter
scandalorum multitudinem deseruisse, & novam si-
bi fingere Ecclesiam novumque corpus, videlicet ex
iis qui se Reformatos appellant: Denique Jesum sol-
vunt omnes illi, qui corpus ejus, quod est ecclesia,
solvunt, id est, lacerant ac dividunt; sectas & schif-
mata facientes, & per hoc inconfutilem Christi tu-
nicam seindentes.

ET HIC EST ANTICHRISTUS. Græcè; *Antichristi*,
genitivo casu. Sic autem Græca legunt, cum appositis
articulis: *ὁ τὸ πρῶτον ἐστὶ τὸ δεύτερον ἀντιχριστός*. Et hic, (nempe
spiritus, est ille ipsius Antichristi. Obliquum casum
reddunt veteres, ut Irenæus & Cyprianus suprâ cita-
ti, quorum ille legit, ex *Antichristo*, iste, de *Antichri-
sti spiritu*. Item Tertullian. adversus Marc. lib. 6. cap.
16. *præcursorem Antichristi spiritum* hunc vocans. Cas-
sianus quoque genitivum scribit & exponit lib. 5.
de incarnatione cap. 11. Consonat & Syra paraphra-
sis: *Sed hic est ab ipso pseudochristo*. Sensus autem est,
Hic spiritus qui non confitetur Jesum Christum in
carne venisse, sed solvit Jesum, spiritus est illius An-
tichristi, id est, hæc doctrina cum suo doctore, præ-
currit satellitio Antichristum, cuius omne studium
atque conatus in hoc erit, ut solvat ac destruat Jesum
Christum & regnum ejus.

Sensus.

DE QUO AUDISTIS QUONIAM VENIT: Græcè
ὁ ἀκούων, neutro genere, quod ad *ἀκούω* refertur,
id est, spiritum; ut vertendum sit, *quem audistis*, hoc
est, *de quo spiritu audistis*: sitque sensus hujusmodi:
Spiritus ille solvens Jesum, quodammodo spiritus est
ipsius Antichristi, nempe per consensum doctrinæ: de
quo spiritu Antichristi traditum accepistis; quod sit
venturus. Sciendum tamen exstare Græca quæ sic ha-
beant: *ὁ πρῶτος ἀκούων ὅτι ἐρχεται*: quoniam (seu quan-
doquidem) *audivimus quod venturus sit*, scilicet An-
tichristus: sed & fieri potuit, ut scioli non capientes
quomodo verum sit Antichristum venire, & (quod
sequitur) nunc jam esse in mundo, parumque me-
mores ejus quod suprâ cap. 2. dixit B. Joannes, *Sicut
audistis quia Antichristus venit*: mutaverint hoc loco
ἐν masculinum in ὁ neutrum, ut ad spiritum Anti-
christi, non ad ipsum Antichristum, fiat relatio. Ve-
rum quo sensu de Antichristo dicatur, *venit* Græcè
ἐρχεται, verbo præsentis temporis, satis eodem cap. 2.
à nobis explicatum est, dictumque verbo Græco non
tam significari præsentiam advenientis, quàm pro-
cinctum ac præparationem quandam ad hujusmodi
præsentiam, etiam si tempus ipsum quo sit adfuturus
qui expectabatur, in longum procrastinetur. Unde
& Erasmus utroque loco vertit, *Quod venturus sit*.

ET NUNC JAM IN MUNDO EST. Hoc est, *Jam nunc
inter homines versatur*; vel spiritus Antichristi, vel
ipse Antichristus; juxta variam lectionem partis su-
perioris. Nam spiritus Antichristi jam à temporibus
Apostolorum in hæreticis existit, semina quædam
spargens futuri regni Antichristi. Ipse etiam Anti-
christus jam in mundo est, & olim esse cœpit, secun-
dum membra sua & præcursores hæreticos, regnum
ipsius promoventes. Quæ duæ expositiones in eum-
dem sensum recidunt: tamen si locus ille cap. 2. magis
suadet ut ad Antichristum hæc pars referatur. Nam
pro eo quod hic dicitur, & *nunc jam in mundo est*, illic
dicebatur, *nunc Antichristi multi facti sunt*. Igitur
Antichristus ipse nunc in mundo esse dicitur, propter
multos quos habet præcursores ac satellites, eosdem-
que participatione sui nominis Antichristos, qui do-
ctrinis & factis viam sternunt illius adventui; falsa
atque impia de Christo docentes, & Christum in
membris suis persequentes. Vide dicti loci com-
mentarium ad cap. 2.

4. VOS EX DEO ESTIS FILIOLI. Ex Deo estis ge-
niti, id est, filii Dei: Id ipsum exprimit paulo post,

Omnes qui diligunt Deo natus est: quo sensu dixit ca-
pite præcedenti, *Omnes qui non est iustus, non est ex
Deo*. Alloquitur Ecclesiam fidelium, cuius præci-
pua membra sunt filii Dei.

ET VICISTIS EUM. Scilicet Antichristum, in præ-
cursoribus ejus, hæreticis. In Græco & Syriaco plu-
rale est, & *vicistis eos*, id est, *Antichristos*, vel, quod
ante præcessit, *Pseudoprophetas*. Quæ pluralis lectio
quorundam etiam est codicum Latinorum. Author
lib. de singul. cleric. legit præceptivè *vincite illos*. Por-
rò *vicistis*, intellige per fidem. *Hæc enim est victoria
quæ vincit mundum, fides nostra*, infra cap. 5. Maxime
verò per fidem vincuntur hæretici, dum perplexis
eorum rationibus & argumentis fidei simplicitas op-
ponitur. Quæ ratio vincendi hæreticos omnibus fi-
delibus est communis.

Ratio vin-
cendi hære-
ticos omni-
bus fidelibus
communis,
est fidei sim-
plicitas.

QUONIAM MAJOR EST QUI IN VOBIS EST
QUAM QUI IN MUNDO. Victoriā refert ad suum
authorem Deum: quemadmodum & paulus 1. Co-
rint. 15. *Deo gratias*, inquit, *qui dedit nobis victoriā
per Dominum nostrum Jesum Christum*. Sensus: Deus
qui in vobis habitat, regens vos atque conservans,
potentior est ad confirmandum vos in fide, & prote-
gendum adversus hostiles insidias; quam diabolus
impios inhabitans, ad impugandum vos atque fal-
lendum. Hæc potissima fidelium in omni tentatio-
ne consolatio est, Deum habere rectorem & pro-
tectorem. Simul hæc sententia nos docet, veram &
Christianam humilitatem: qua victoriā tentatio-
num non nostris viribus ascribendam noverimus,
sed potentiæ & misericordiæ Dei. Quod & Chri-
stus nos docuit, quando præcepit orare, *Ne nos in-
ducas in tentationem*. Diabolus in mundo esse, & habi-
tare dicitur, quia in genere humano, in quo plurimi
sunt impii, dominatur & regnat: adeo ut *mundus to-
tus in maligno positus dicatur*, sub finē hujus Epistolæ.

Nota victo-
riam tenta-
tionum non
nostris viri-
bus ascri-
bendam, sed
potentiæ &
misericordiæ
divinæ.

5. IPSI DE MUNDO SUNT. Vel, *de mundo sunt*,
ut habent Græca. Antichristos intelligit, qui *de
mundo esse* dicuntur, quia pertinent ad partem gene-
ris humani illam multò maximam quæ servit pec-
cato & concupiscentiis ejus. De talibus Apostolus
Paulus Röm. 16. *Hujusmodi Christo Domino non
se servant, sed suo ventri*.

IDEO DE MUNDO LOQUUNTUR. Græcè tursus, *de
mundo*. Non enim sensus est: Loquuntur de rebus
aut concupiscentiis mundanis, quas diligunt, secun-
dum illud; *Ex abundantia cordis os loquitur*, Luc. 6.
Multienim hodie sunt Antichristi qui assidue in ore
habent ea quæ à mundo maximè videantur aliena;
ut Evangelium, verbum Dei, fidem ac fiduciam in
Christum, dilectionem fraternam: summopere ve-
rò caveant ne suas prodant concupiscentias. Sed lo-
qui dicuntur *de mundo*, quia falsam doctrinam pro-
dunt, quæ non est ex Deo, sed ex mundo, & diabolo
principe mundi & patre mendacii; sive ea doctrina
probet quæ sensibus sunt jucunda; cujusmodi fere
dogmata sunt hæreticorum nostri temporis: sive
quæ delectationi sensuum contraria sint, quales hæ-
reses fuerint quorundam antiquorum, ut *prohiben-
tium nubere, abstinentium à cibis quos Deus creavit*, 1.
Tim. 4. & aliorum similium. Nam & hujus generis
doctrinæ *de mundo* sunt. Unde Paulus ibidem vocat
eos *doctrinas demoniorum*.

ET MUNDO EOS AUDIT. Hic repetenda est ra-
tionalis particula; & *ideo mundus eos audit*. Nempe
quoniam illi ex mundo loquuntur. Est enim duplex
illatio: De mundo sunt, ergo de mundo loquuntur.
Item, de mundo loquuntur, ergo mundus eos au-
dit. Ratio posterioris est, quia quisque libenter audit
ea quæ suæ sunt sectæ & scholæ. Communicant au-
tem omnes impii in schola diaboli; licet alii aliis cu-
piditatibus aut sectis addicti. Ita Dominus ad disci-
pulos Joan. 15. *Si de mundo fuissetis quod suum
erat diligere*. Addit autē Apostolus hoc postremū, &

Antichri-
stus jam est
in mundo,
& olim esse
cœpit secun-
dum mem-
bra sua.

[Sensus.

mundus eos audit; ne fideles turbentur ob multitudinem eorum qui hæreticis adhærent, quasi dicat. Etsi multi sint qui eos audiunt; nullius tamen sunt pretii: Quia non sunt nisi mundus, id est, humani generis colluvies, videlicet ea pars quæ peccato servit & diabolo. *Melior est autem unus timens Deum, quam mille filii impii*, Eccles. 16.

6. NOS EX DEO SUMUS. Hac parte & sequente loquitur Joannes ex Apostolorum persona; quorum ipse unus erat. Nam post signum particulare, temporis illi congruens, nunc intendit proponere fidelibus generale quoddam signum, quo vera doctrina discernatur à falsa. Nos Apostoli, inquit, non ex mundo sumus, sed ex Deo; cujus sumus Apostoli. Ut enim à Deo missi sumus ad prædicandum Evangelium Christi; ita doctrinam ab eo acceptam tenemus & aliis tradimus.

QUI NOVIT DEUM AUDIT NOS. Hanc partem opponit ei qua dixit de Antichristis, & *mundus eos audit*: ac si dicat: Qui de mundo sunt, audiunt doctores qui sunt de mundo. Qui vero Deum novērunt & ex Deo sunt, nos Dei Apostolos audiunt. Joanni eodem recidunt, *Novisse Deum*, & *Ex Deo esse*, ut patet ex parte sequenti. Dicuntur autem *Novisse Deum*, & *esse ex Deo*, qui Deum diligunt & cum eo societatem habent. Sequitur membrum oppositum.

QUI NON EST EX DEO, NON AUDIT NOS. Intellige quatenus ex Deo non est. Potest enim quis absolute non esse ex Deo, quia conjunctionem amicitiae cum Deo non habeat; qui tamen à Deo moveatur ad credendum ejus Apostolo: Nam fides etiam informis Dei donum est.

IN HOC COGNOSCIMUS SPIRITUM VERITATIS, ET SPIRITUM ERRORIS. Loquitur nunc ex persona fidelium. Hec, inquit, signo & argumento nos fideles cognoscimus & cognoscere debemus spiritum veritatis, & spiritum erroris, id est, discernimus inter doctrinam veram & falsam, & consequenter inter doctores veros & falsos. Signum illud est quod jam dixit, nempe nos Apostolos audire vel non audire.

Altera regula
probandi spi-
ritus num ex
Deo sint.

Igitur hoc loco tradit Apostolus alteram regulam, eamque generalem, probandi spiritus num ex Deo sint, id est, explorandi doctrinas religionis, an sint veræ & à Deo profectæ. Cum enim prior regula specialis fuerit, nec omni tempore usum habeat, nec ad omnes hæreses accommodari possit: idcirco generalis hæc regula adjicienda fuit; in qua quidem respicere videtur Apostolus ad verba Domini Luc. 10. *Qui vos audit, me audit; & qui vos spernit, me spernit*. Nam id non solum de præceptis Apostolorum accipiendum est, verum etiam de doctrina ab illis tradenda. Loquitur autem Joannes in persona Apostolorum, & omnium eorum qui Apostolis jam successerant, aut successuri erant, & ut semel dicam, in persona prælatorum Ecclesiæ, jam per Apostolos fundatæ; penes quos doctrinam à Christo acceptam Apostoli deposuerunt. Quod enim ad ipsos attinet Apostolos; jam illi vita defuncti erant, & solus fortassis supererat Joannes, sed manebat, & usque hodie manet, & manebit, quod Apostolis à Domino dictum fuerat, *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi*, Matth. 28. Manet, inquam, in eorum successoribus, ecclesiæ prælatis. Signum ergo certissimum à Joanne fidelibus omnibus monstratum, est istud; si quis ecclesiam audit, & ejus doctrinam sequitur, hic ex Deo est: Si quis eam non audit, sed ab ejus doctrina recedit, hic non est ex Deo.

Obf. contra
sectarios Ec-
clesiam esse
judicem quæ-
stionum fi-
dei.

Hinc porro consequens est, ecclesiam in suis prælatis (quos scriptura pastores & doctores vocat, Ephes. 4.) esse Judicem questionum & controversiarum omnium quæ circa doctrinam fidei suboriuntur.

Guil. Estii Tom. III.

Quocirca fideles, sicubi dubitant de spiritu quopiam num ex Deo sit, propterea quod nesciant utrum de doctrina quæ adfertur definitum aliquid ecclesia teneat; ecclesiæ prælatos consulere debet, atque eorum expectare & audire judicium: utpote ad quos, velut ad suos successores, Apostoli simul cum doctrina, potestatem de ea judicandi transmiserunt. Consule orationem nostram tertiam de prohibita librorum hæreticorum lectione.

7. CHARISSIMI, DILIGAMUS NOS INVICEM. Post interpositam de probandis spiritibus instructionem; redit ad exhortationem dilectionis fraternæ; sine qua nihil prodest, rectum & incorruptum de doctrina fidei tenuisse judicium. *QUIA CHARITAS EX DEO EST*. Hæc ætiologia duplicem continet rationem exhortationis ad charitatem seu dilectionem fraternam. Una est, ab excellentia hujus operis, quod est diligere fratres. Est enim hoc opus à Deo, non vulgariter, sed ut opus quoddam eximium, quod Deus per singularem suam gratiam in nobis operatur: ita ut omnis qui diligit, quemadmodum verbis sequentibus dicitur, sit ex Deo natus ac Dei filius. Altera ratio, à possibilitate & facilitate præcepti; secundum illud quod dicit capite sequenti, de præceptis charitatis loquens: *Et mandata ejus gravia non sunt*. Dicere enim quis poterat, Præceptum dilectionis, quod nobis assidue inculcas, admodum grave sentimus, nec infirmitati nostræ possibile; præsertim erga eos qui nos odio prosequuntur & injuriis afficiunt. Respondet Joannes, dilectionem ex Deo esse; & proinde ab eo petendum auxilium, ut dilectionis præceptum à nobis impleatur. Nam eo auxiliante, non solum possibilis, sed tandem & facilis erit nobis hujus præcepti impletio. Hanc secundam rationem tradit & explicat Augustinus lib. de gratia & libero arbitrio cap. 18. *Cur, inquit, dictum est, diligamus invicem, quia dilectio ex Deo est; nisi quia præcepto admonitum est liberum arbitrium, ut quaereret: Dei donum? quod quidem sine sui fructu admoneretur, nisi prius acciperet aliquid dilectionis; ut addi sibi quaereret, unde quod jubebatur impleveret*. Hæc ille.

ET OMNIS QUI DILIGIT, EX DEO NATUS EST, ET COGNOSCIT DEUM. Complet priorem rationem, declarans dilectionem ita ex Deo esse, ut eum qui fratrem diligit, Dei filium constituat. Eadem enim sunt, ex Deo natum esse, & esse Dei filium. Et hoc quidem absolute præstat ea charitas quæ homini dum justificatur infunditur, hæredem eum faciens vitæ æternæ. Præstat tamen etiam quadantenus & secundum inchoationem quandam ea charitas sive habitualis sive actualis, qua quis nondum regeneratus aut nondum reconciliatus, fratrem sincere ac Christianè diligit. Unde & qui sic diligit, tamquam adoptionis jam aliquo modo particeps, dicere potest Deo, *Pater noster qui es in celis*. Addit autem Joannes, & *cognoscit Deum*, notitia, videlicet affectiva: ut fructum adoptionis ostendat, qui est, Deum nosse ut amicum; hoc est, amicitiae societatem cum Deo habere.

8. QUI NON DILIGIT, NON NOVIT DEUM. Hic quoque supplendum, *Qui non diligit fratrem*. Nam de dilectione fraterna sermo erat institutus. Unde etiam si nosse Deum idem esset quod diligere Deum, non tamen esset in hac parte nugax ejusdem repetitio, propterea quod verba non ad eundem referantur. Quamquam propriè *nosse Deum*, non est, *diligere Deum*; cum alterum sit intellectus, alterum voluntatis: tamen si nosse Deum, ut hic includat, etiam affectum dilectionis Dei in se includat. Facit autem etiam hæc pars ad exhortationem fraternæ dilectionis. Nam si Deum non novit qui fratrem non diligit; utique studendum nobis est dilectioni fraternæ: ut Deum cognoscamus, id est, amicitiam cum eo habeamus.

M M m m m iij

QUONIAM DEUS CHARITAS EST. Potest hæc propositio referri vel ad probandum quod proximè præcessit: ac si dicat, eum qui fratrem non diligit, ideo non novisse Deum notitia amicabile; quia non potest inter tam dissimiles amicitia consistere, id est, inter hominem qui fratrem non diligit, & Deum qui est ipsa dilectio. Vel ad caput exhortationis, ut sit vehementior commendatio fraternæ charitatis, ex sua origine: quod nimirum charitas non solum ex Deo sit, sed etiam sit ipse Deus. Nam si *Deus charitas est*, utique charitas est Deus.

Potest autem tribus modis intelligi *Deum esse charitatem*; essentialiter, causaliter, & objectivè. Essentialiter quidem, quomodo Deus dicitur esse sapientia, potentia, bonitas & cætera huiusmodi, per essentialitatem. Nam in Deo, qui totus est essentia simplex ac prorsus incomposita, qualitates à substantia non distinguuntur. Causaliter, quomodo Deus est iustitia & fortitudo nostra; quia facit nos justos ac fortes. Objectivè, quomodo dicitur esse spes & desiderium & gaudium nostrum; quia in eum speramus, eum desideramus, & de eo gaudemus, quia ratione etiam ei dicitur, *Tu es patientia mea*, id est, sustinentia mea, Psal. 70. Vide nostra in 1. dist. 10. & 17. Verum quia non dicit Joannes, Deus est charitas nostra; sicuti dicitur fortitudo, spes nostra & gaudium nostrum, sed absolutè, *Deus est charitas*, quod & infra repetit versu 16. idcirco solus primus intelligendi modus convenit huic Apostolico pronuntiato. Quem & tradiderunt Augustinus alique patres.

Est autem & pater charitas, & filius charitas, & Spiritus sanctus charitas, & omnes tres una charitas. Hoc autem loco Deo Patri attribuitur: cujus charitas erga nos declarata est in eo quod filium suum misit in mundum, ut per eum viveremus; quemadmodum proximè dicitur. Quamquam solet hoc nomen accommodari Spiritui sancto, qui ex Patre Filioque procedens, quodammodo nexus est Patris & Filii: Unde & omnia Dei charismata ad humani generis reparationem & salutem ordinata, passim in scripturis attribuantur Spiritui sancto. Sed quia charitas excellentissimum est Dei donum, in cuius commendatione versatur hoc loco Joannes: ideo peculiariter ab eo dictum est de Patre, *Quoniam Deus charitas est*. Certè & Ecclesia in Antiphona prima tertii Nocturni, Festo SS. Trinitatis, ita recitat; *Charitas Pater est, Gratia Filius, Communicatio Spiritus sanctus*.

9. IN HOC APPARUIT CHARITAS DEI IN NOBIS, QUONIAM FILIUM SUUM UNIGENITUM MISIT DEUS IN MUNDUM, UT VIVAMUS PER EUM. Exemplo Dei Patris, quem dixerat esse charitatem, urget fideles ad diligendum se mutuò. Cùm autem multifariam Deus suam erga genus humanum ostenderit charitatem (etenim omnia naturæ bona quæcumque habemus, à Dei bonitate & amore gratuito nobis proveniunt; propter quos etiam universam creaturam corpoream condidit;) in eo tamen, inquit Joannes, tanquam effectu singulari & eximio, charitas illius erga eos manifestata est, quod *filium suum unigenitum miserit in mundum*, id est, in humana carne visibilem mundo exhibuerit; ut qui mortui eramus, hoc est, æternæ morti addicti propter peccatum, per eum, velut mediatorem qui debitum omne nostrum patiundo & moriendo in se susciperet, à morte liberati, *viveremus* vita æterna atque beata. Sententiam hanc hausit Joannes à suo magistro, cujus ad Nicodemum ferè eadem sunt verba, dicentis: *Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam*, Joan. 3. Utroque loco exprimitur nomen *unigeniti*; tum ad exaggerandam Dei charitatem erga nos; qua ratione laudatur obedientia Abrahamæ, quod filium unigenitum immolare iussus,

prompte paruerit, Genes. 22. tum ut intelligatur Christus esse filius Dei naturalis, non adoptivus, quales alii multi. Jam enim Cerinthus & Ebion docere cœperant Jesum non natura Dei filium esse, sed aliorum more sanctorum, ob insignem profectum virtutum, appellatione filii Dei honoratum.

10. IN HOC EST CHARITAS, NON QUASI NOS DILEXERIMUS DEUM, SED QUONIAM IPSE DILEXIT NOS. Ostendit his verbis Dei charitatem erga nos omnino fuisse gratuitam, ut qui nullo nostræ erga se dilectionis obsequio provocatus, ultro nos dilexerit. Pro *quasi*, Græcè est *ὡς*, quia, seu potius quod. Nam *sensus* est: Per hunc modum exereetur & commendatur charitas Dei erga nos, quod nos dilexerit quum essemus ab eo penitus aversi: non autem ideo dilexerit quod nos eum prius diligeremus, quomodo solent homines diligere eos à quibus se diligere animadvertunt.

Probat hic locus, ut & alii similes, quam verum sit illud à Patribus definitum, Gratiā Dei non ex meritis dari: Et, quod inde consequens est, electionem qua nos elegit Deus ad salutem, non niti prævisione nostrorum operum, sed esse merè gratuitam. Ita Paulus Rom. 5. *Commendat charitatem suam Deus in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est*. Et iterum: *Cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filii eius*. Unde & hic sequitur.

ET MISIT FILIUM SUUM PROPITIATIONEM PRO PECCATIS NOSTRIS. *Propitiationem*, Græcè *ἱλασµόν* dixit, pro *sacrificio propitiatorio*. Significat Apostolus Deum misisse filium suum qui esset sacrificium, quo in ara crucis immolato, ipse ob peccata nostra nobis iratus, reconciliaretur. Augustinus hunc locum tractans, lib. 15. de Trinitat. cap. 17. loco vocabuli *propitiationem*, legit *litatorem*: Cujus lectionis etiam Beda meminit. Est autem Christus *literator*, id est, sacrificator; quia sacrificavit seipsum ut Patrem redderet nobis propitium. Græca vox *ἱλασµός* utroque sensu potest accipi; sed melius priori. Vide quæ supra diximus ad illud capitis secundi, *Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris*.

11. CHARISSIMI, SI SIC DEUS DILEXIT NOS: ET NOS DEBEMUS ALTERUTRUM DILIGERE. Concludit, ab exemplo proposito & omnibus imitando: juxta præceptum Salvatoris, *Estote perfecti, sicut & pater vester celestis perfectus est*, Matth. 5. Si, inquit, Deus sic dilexit nos à se averfos & inimicos ut filium suum unigenitum pro nobis daret in mortem: utique & nos, tanto exemplo admoniti, debemus alii alios diligere; nec amicos solum & benefactores, sed etiam alienos, & inimicos, & persecutores. Simili modo Paulus Deum & Christum nobis imitandum proponit Ephes. 5. dicens: *Estote imitatores Dei, & ambulate in dilectione; sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam*, &c.

12. DEUM NEMO VIDIT UNQUAM. Habetur hæc eadem sententia apud eundem Joannem cap. 1. *sui Evangelii*: licet aliorum illuc allata. Quæ quidem intelligi non potest de visione per oculos corporeos; quomodo quidam intellexerunt: Sic enim nec filius Deum vidit; de quo tamen, tamquam qui Deum viderit, subjungitur eo loco, *Unigenitus qui est in sinu Patris ipse enarravit*. Deinde, quid mirum si Deum nemo vidit oculis corporeis; quando nec Angelos, nec animas, imo nec hunc aërem corporeum, corporeis oculis videre possumus. Igitur de visione quæ fit oculis mentis accipienda est sententia; nec de ea qualicumque; Nam mentis oculis Deum aspexerunt, id est, cognoverunt, & cognoscunt omnes fideles, alii magis, alii minus: Sed de ea visione qua Deus videtur *sicuti est*; & ut Paulus loquitur, *facie ad faciem*.

Gratiā Dei non dari ex meritis.

Sensus.

Sensus.

Sentit enim Joannes neminem mortalium esse qui Deum viderit aut videat (Nam præteritum *vidit*, Hebræo more dixit pro præsentis *videt* absoluto à tempore) qui proinde vel arcana Dei consilia, tamquam apud Deum quem viderit cognita, possit ad nos perferre & nobis enarrare; qua de re loquitur in Evangelio. Vel Deum uti decet redamare; sicut amamus ac redamamus amicum quem videmus & cum quo familiariter agimus. Ad hunc enim diligendum, ipso conspectu & familiari cum eo conversatione excitamur. Quo respicit hoc loco: nimirum insinuans, Deum, qui in seipso à nobis videri non potest, ideoque nec digne diligi; diligendum esse in fratribus quos videmus. Unde, & infra sic ratiocinatur: *Qui non diligit fratrem suum quem videt: Deum, quem non videt, quomodo potest diligere?*

Per neminem seu nullum, intelligi neminem mortalium, ut interpretati sumus, docetur ex eo quod simili sensu dictum est à Paulo, 1. Timoth. 6. *Quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest.* Unde non bene hinc colligas, bonos Angelos & sanctorum hominum animas Deum non videre. Recte autem statuitur, nec Moysen nec Paulum in hac vita Deum vidisse: Tamen si Cajetanus ita scribit in hunc locum; *Joannes dicit, Deum nemo vidit unquam. Tu scilicet doctorum credentium quod Moyses & Paulus viderunt Deum, utere his verbis tamquam regula patiente exceptionem.* Ita ille. Atqui Cajetane, melius est exceptionem non facere; quum ipse quem tu vis excipere, Paulus eam regulam absolute tradat, atque confirmet, addendo, *sed nec videre potest.*

SI DILIGAMUS INVICEM, DEUS IN NOBIS MANET. Quamvis, inquit, Deum nullus hominum videat; si tamen nos invicem diligamus; Deum, à quo mandatum habemus ut fratres diligamus: (uti dicitur infra, *versu ult.*) habebimus in nobis manentem per gratiam ejus & amicitiam, q. d. erimus Deo cari & amici.

ET CHARITAS EJUS IN NOBIS PERFECTA EST. Græcè, *Et charitas ejus perfecta* (seu consummata) est in nobis. Est enim participium, *τελειωμένη*, & illud in nobis, ad hoc participium referri debet. Copulam & causaliter quidam exponunt, & charitatem Dei intelligunt, qua Deus nos diligit: ut sensus sit; Si nos invicem diligamus; Deus in nobis manet per gratiam suam: quia perfecta charitate nos diligit. Sed sciendum est, Joannem, qui perfectæ charitatis aliquoties meminit, non illam tribuere Deo, tamquam & imperfecta charitas in eo locum inveniat: sed nobis, qui & imperfectè & perfectè Deum diligere possumus. Vocat autem charitatem perfectam, sinceram, Christianam & legi divinæ conformem charitatem; sicut eam exposuimus supra, ad illud capitis secundi, *Qui servat verbum ejus, verè in hoc charitas Dei perfecta est.*

Sunt qui charitatem perfectam dici putent ad differentiam charitatis inefficacis, quam vocant: qualis sit in multis peccatoribus, qui scientes Deum super omnia diligendum esse, desiderium quoddam habent ac velleitatem hujus dilectionis, nec re ipsa tamen omnia Deo postponunt, nec à peccatis suis recedunt. Verùm, quamvis eadem sit charitas perfecta & efficax; ea nimirum quæ est in voluntate efficace & absoluta diligendi Deum super omnia, & nihil postponendi mandatis ejus; cujusmodi charitas est in omnibus & solis sincerè Deum colentibus: non videtur tamen hoc discrimen quod isti ponunt, à Joanne spectari, quoties charitatem vocat perfectam; sed potius eam vocare perfectam, quatenus opponitur charitati imperfectæ illi qua Deus diligitur non propter se, sed nostri commodi causa: quomodo diligebant eum carnales Judæi. Ut charitas perfecta sit amor amicitiae; charitas autem imperfecta, amor concupiscentiæ prævalens amor amici-

tiae: qualis est plurimorum erga Deum & proximos; videlicet eorum qui sic diligunt ut quæ sua sunt quærant; cum de charitate vera & sincera scriptum sit, *Non querit quæ sua sunt*, 1. Cor. 13. Sensus igitur Apostoli est, Ita demum existimemus nos sincera charitate Deum diligere, & Deum nobis amicum habere; si nos invicem sincera charitate diligamus.

13. IN HOC COGNOSCIMUS QUONIAM IN EO MANEMUS, ET IPSE IN NOBIS; QUONIAM DE SPIRITU SUO DEDIT NOBIS. Quoniam, Græcè *ὅτι*, priori loco determinativum est; posteriori, causale. Clarius hoc modo vertas, *In hoc cognoscimus nos in eo manere & eum in nobis, quia de spiritu suo dedit nobis.* Dicit de spiritu suo, non quòd Spiritus Dei, id est, Spiritus sanctus, dividi possit ac distribui in partes, quarum aliam alius accipiat; sed propter ipsius dona, quæ distribuuntur hominibus. Divisiones enim gratiarum sunt; idem autem Spiritus, dividens singulis prout vult, 1. Cor. 12.

Quidam exponunt hunc locum de dono charitatis fraternæ, de qua superius disseruit: quasi sensus sit, Eo argumento cognoscimus nos intimè Deo conjunctos esse, quòd ab ejus spiritu, quem nobis dedit, moveamur ad diligendos fratres. Obstat huic intellectui quòd non dicit Joannes, *Spiritum suum dedit nobis*, sed, *de spiritu suo*. Quo locutionis modo significatur donorum partitio, dum aliis alia dantur: charitas autem unum donum est, quod omnibus debet esse commune. Deinde, magis etiam obstat hoc quod sequitur, *Et nos vidimus*, &c. Quod ad illum sensum non quadrat. Potius ergo dicendum est, Apostolum loqui de varietate charismatum Spiritus sancti, effusa super fideles. Cum enim dixisset Deum in nobis manere, si diligamus invicem: nunc alio signo evidentiore docet, non de singulis sed de Ecclesia fidelium, quòd intimam cum Deo societatem habeat (id enim significatur illis verbis, *in eo manemus*, & ipse in nobis) quia nimirum de spiritu suo dedit nobis, id est, varia Spiritus sui charismata distribuit nobis: cujusmodi longo ordine recensentur à Paulo 1. Cor. 12. Loquitur autem Joannes in persona ecclesiæ illius primitivæ; quæ in Apostolis & aliis multis fidelibus, de spiritu Dei, juxta hunc sensum, copiosè acceperat. Quod erat certissimum argumentum eos in Deo manere & Deum in ipsis. Unde Paulus 1. Cor. 14. de infideli intrante in ecclesiam, in qua conspiciuntur hujusmodi dona, sic ait *Cadens in faciem adorabit Deum, pronuncians quod verè Deus in vobis sit.* Confer cap. præced. v. ult.

14. ET NOS VIDIMUS ET TESTIFICAMUR, QUONIAM PATER MISIT FILIUM SUUM SALVATOREM MUNDI. Dicens, *Et nos*; declarat nunc specialius se loqui, scilicet in persona Apostolorum; quomodo locutus est initio hujus epistolæ. Nam sensus est; Et ut amplius intelligatur Deum in nobis esse & nos in Deo: nos Apostoli, quorum magisterio fidem Christianam suscepistis, vidimus oculis nostris & manibus contrectavimus (hæc enim dicuntur primo capite) eum in quem credidistis; Et sicut vidimus, ita testificari sumus, & adhuc testificamur signis cooperantibus, quod Deus Pater misit filium suum, ut esset mundi Salvator, id est, ut homines toto orbe in se credentes à peccatis & morte salvos faceret. Unde & Jesum, id est, Salvatorem, illum appellari præcepit, *Matth. 1. & Luc. 1.* & præsignari voluit per Joseph Patriarcham, quem mutato nomine rex Pharaon vocari jussit Ægyptiaca lingua, *Salvatorem mundi*, Genes. 14.

15. QUISQUIS CONFESSUS FUERIT, QUONIAM JESUS EST FILIUS DEI, DEUS IN EO MANET, ET IPSE IN DEO. Hæc pars illativè accipienda est, & ex præcedenti supplenda, hoc modo: *Quisquis igitur confessus fuerit quod Jesus est filius Dei Salvator mundi, &c. quasi dicat Apostolus, Quum & testimonio*

M M m m m iij

Spiritus sancti, qui multa & varia charismata effudit in ecclesiam per nos fundatam, & prædicatione nostra, id est, Apostolorum, qui sumus oculari testes certissimè constet Deum Patrem misisse Jesum filium suum, qui omnes in se credentes salvos faceret: ergo quicumque hoc ipsum integra fide confessus fuerit, intimam obtinet cum Deo conjunctionem: qua in re salus nostra consistit, imperfectè quidem in hac vita, perfectè autem in futura. Conferendus est hic locus cum eo qui est ad Rom. cap. 10. *Si confitearis in ore tuo Dominum Jesum, & in corde tuo credideris quod Deus illum suscitavit à mortuis: salvus eris. Corde enim creditur ad justitiam; ore autem confessio fit ad salutem.* Nam sicut ille locus, sic & iste confessionem requirit ex fidei corde profectam, & conjunctam cum ea voluntate qua paratus sit homo facere quæ facienda per fidem cognoverit.

Nota, quantumtopere nobis colenda sit fraternitas, &c.

16. ET NOS COGNOVIMUS ET CREDIMUS CHARITATI, QUAM HABET DEUS IN NOBIS. *Charitati, Græcè charitatem.* Commendaverat Apostolus charitatem fidelibus, proposito Dei Patris exemplo, qui filium suum misit pro mundi salute: nunc, instituti sui nequaquam oblitus, eodem revertitur, ostensurus quanto studio nobis exercenda sit mutua ac fraterna charitas, quibus tale & tantum propositum est charitatis exemplum. Videtur autem hic rursus loqui generalius, scilicet in persona populi fidelis: ut *sensus* sit, Itaque nos per Apostolorum prædicationem, perque Spiritus sancti testimonia, cognovimus ac fide complexi sumus charitatem illam immentam, quam Deus habet erga nos, ut pro quibus vivificandis & salvandis filium suum miserit in mundum,

DEUS CHARITAS EST. Cùm, inquit, tantam ostenderit Deus charitatem erga genus humanum, quantam suprâ pluribus verbis exposui; meritò vobis inculco ac repeto, Deum esse ipsam charitatem, nimirum propriè & essentialiter: sicuti propriè & essentialiter est potentia, sapientia, bonitas.

ET QUI MANET IN CHARITATE, IN DEO MANET; ET DEUS IN EO. Copulantem particulam & pro illativa sumere videtur: ut hoc sit enthymema Apostoli; Deus charitas est, ergo qui manet in charitate manet in Deo, & consequenter, Deus in eo. Cùm enim, ut suprâ declaratum est, hæc immanis sit per societatem & amicitiam, quæ necessariò est mutua, consequens est ut, si homo maneat in Deo, Deus quoque vicissim maneat in eo.

Sciendum, quosdam Theologos, ac nominatim Petrum Lombardum, ex hoc præcipuè loco conatos stabilire suam opinionem, qua dicebant eam charitatem, qua homo diligit Deum & proximum, non esse qualitatem creatam, sed ipsam essentiam divinam. Quod enim dicitur, & qui manet in charitate, de charitate increata volunt accipiendum esse, de qua dictum est, *Deus charitas est*, ut constet Apostoli argumentatio: quæ alioqui vitiosa foret propter homonymiam vocabuli *charitatis*. Quibus primò respondendum, non esse consequens, si totus hic locus accipiat de charitate increata, propterea excludi ac negari charitatem creatam. Hanc enim aliæ scripturæ frequenter & apertè nobis tradunt atque commendant, tamquam donum quoddam & fructum Spiritus sancti; connumerantes eam aliis donis & fructibus & virtutibus; ut fidei, spei, patientiæ, modestiæ, castitati: velut 1. Cor. 13. Gal. 5. Ephes. 6. Quemadmodum & illæ scripturæ quæ significant eam augeri posse: ut Joann. 15. Philip. 1. 2. Thess. 1. &c. quæ minui posse, ut Matth. 24. & Apoc. 2. Nam augmentum & diminutionem charitati increatæ competere impossibile est.

1. Resp.

2. Resp.

Deinde responderetur, nihil ob stare quo minus & hoc quod dicit Joannes, & qui manet in charitate, de charitate creata accipiat, sicut accipiendum om-

nino putamus. Non enim Joannes syllogismum facere intendit, in quo necesse sit eundem terminum eadem accipi significatione: sed, cum Deus essentialiter sit charitas, ideoque fons omnis dilectionis quæ esse potest in creaturis; optimè colligit eum qui manet in dilectione fraterna, manere in Deo; quia per charitatem creatam qua fratrem diligit, Deo, qui per essentiam charitas est, similis efficitur, eidemque societate conjungitur. Quod verò ad dictam opinionem pertinet; ea sanè jam satis damnata videtur in Concil. Trid. Sess. 6. cap. 7. doctrina. Quo loco absolute definitur, in justificatione impii per Spiritum sanctum diffundi charitatem Dei in cordibus eorum qui justificantur, eamque ipsis inhærere. Et iterum ejusdem Sess. can. 11. quo anathema dicitur ei qui dixerit hominem justificari absque ea gratia & charitate quæ in cordibus eorum per Spiritum sanctum diffundatur atque illis inhæreat. Vide quæ de hoc argumento plenius à nobis disputata sunt super 1. sent. dist. 10. & 17.

17. IN HOC PERFECTA EST CHARITAS DEI NOBISCUM, UT FIDUCIAM HABEAMUS IN DIE JUDICII. Dei non legitur in Græcis, ut nec apud Augustinum & Bedam, nec in textu glossæ & Lirani. Multi prætereà Latini codices, iique emendatiores, tam impressi quàm manuscripti, non habent. At Syrus interpres loco Dei, posuit prænomen eius. In hac, Græcè ἐν τῷ θεῷ, in hac re, quemadmodum suprâ aliquoties. Potest autem bifariam hic locus intelligi. Nam si legamus aut suppleamus *charitatem Dei*, quæ scilicet Deus nos diligit, erit iste *sensus*: Hic effectus est & fructus illius perfectissimæ charitatis, qua nos ut filios suos diligit Deus; quod Dei iudicium non admodum timeamus, sed cum bona fiducia parati simus ei iudicatu occurrere, & ad ejus tribunal nos sistere. Non enim condemnabit quos ut filios diligit, & quibus hæreditatem regni præparavit.

1. Sensus.

Quod si nec legamus nec suppleamus *Dei charitatem*, sed fraternam charitatem intelligamus significari, *sensus* erit hujusmodi: Charitas nostra mutua ac fraterna si sit perfecta, id est, germana, sincera ac Christiana (sic enim *charitatem perfectam* intelligendam esse jam suprâ docuimus) parit nobis hunc fructum, ut bene confidamus, in die iudicii nos aggregandos numero filiorum Dei. Sensem hunc præ altero probabilem facit locus ille cap. præcedentis, quo ad sinceram fratrum dilectionem hortabatur: *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum.* Huc etiam facit verbum Græcum *τελειωται*, perfecta (participialiter) consummata est, id est, perfecta evaluit, Quod de dilectione Dei, cui nulla perfectio potest accrescere, dici nequit.

2. Sensus.

Quidam sic exponunt; In hoc, id est, eo signo & argumento ostenditur esse in nobis perfecta charitas, sive erga Deum sive erga proximos; si fiduciam in nobis sentiamus quod in die iudicii non simus commendandi. Ita Beda & Hesselius. Sed obstitit huic intellectui particula *ut*, quæ finalis aut consecutiva esse solet, non autem conditionalis; sicut eam isti interpretantur.

QUIA SICUT ILLE EST, ET NOS SUMUS IN HOC MUNDO. Probatio est sententiæ præcedentis, qua dixerat charitatem fraternam gignere in nobis fiduciam in die iudicii. Nam charitas, inquit, illa nos Deo similes facit. Qui autem in se Dei similitudinem agnoscit per imitationem charitatis; meritò confidit, in ejus iudicio se recepturum mercedem promissam. Itaque valet hic locus pro fiducia bonorum ac per Spiritum Dei factorum operum, apud Deum, adversus hæreticos, qui solam fidem misericordiæ prædicant. Ubi tamen primò ac certissimè statuendum est, opera nostra bona nobis à Deo esse: cujus tanta est bonitas, ut nostra velit esse merita quæ sunt ipsius dona. Per quod retunditur hæreticorum calumnia,

Obf. contra Sectarios, pro fiducia bonorum operum, ut quæ gratiæ seu misericordiæ divinæ nihil derogent.

qui Catholicos ex operibus bonis salutem expectantes, criminantur, tamquam non totam fiduciam collocent in gratia & misericordia Dei. Neque enim solummodo fatentur & credunt Catholici, quidquid boni operantur, divini esse muneris: verum etiam Dei misericordiam in eo sibi necessariam esse confitentur, ut quotidiana sibi delicta remittantur; ac ne deferantur à Deo: quum vel maximè perseverantia sit gratuitum Dei donum.

1. Sensus. Quod ad explicationem attinet hujus loci; quidam ad Christum, alii ad Deum referunt particulam, *sicut ille est*. Qui ad Christum, *est per se* exponunt, ut sensus sit; Quia sicut ille versatus est in hoc mundo, charitatem per omnia nobis exhibens, & animam suam pro nobis ponens: ita & nos in hoc mundo versamur, proximos diligentes & animas quoque pro eis ponere parati. Respondet huic sensui, quod suprâ dixit cap. 2. *Qui dicit se in ipso manere, debet sicut ille ambulavit, & ipse ambulare*. Et cap. 3. *Omnis qui habet hanc spem in eo, sanctificat se; sicut & ille sanctus est*.

2. Sensus. Qui ad Deum referunt; interpretantur hoc ferè modo: quia sicut Deus est, id est, qualis Deus est, nimirum charitas per essentiam, qua nos adeò dilexit ut filium suum unigenitum daret nobis propitiatorem; tales & nos sumus per imitationem, officia charitatis fratribus impendentes; idque in hoc mundo, ubi variæ & frequentes occurrunt necessitates exercendi charitatem erga proximos. Hunc intellectum exigere videntur ea quæ paulo antè dixit Apostolus de charitate Dei erga genus humanum: ex quibus illam inferebat conclusionem; *Si sic Deus dilexit nos, & nos debemus alterutrum diligere*. Huc refert Augustinus scripturam Matth. 5. ubi Dominus commendans inimicorum dilectionem, adjecit: *ut sitis filii Patris vestri qui in celis est, qui solem suum facit oriri super bonos & malos, & pluit super justos & injustos*. Et tandem infert: *Estote ergo perfecti, sicut & Pater vester celestis perfectus est*. Nec solus Augustinus, sed & alii plerique tradunt hanc expositionem. Illud vix opus ut admoneam, adverbio *sicut*, tam hîc quam apud Matthæum, non æqualitatem significari, sed similitudinem & imitationem, ut passim alibi.

18. TIMOR NON EST IN CHARITATE. Quæ toto hoc ver. de timore dicuntur, eò spectant ut probeatur quod dictum est, eos qui charitatem exercent, habere fiduciam in die judicii. Nam ablegato per charitatem timore, jam locus est fiduciæ, cui timor adversabatur. Ut hæc sit probatio à remotione contrarii. Cùm autem multiplex apud Theologos sit timor; non hîc de filiali timore sermo est: quo filius metuit ne peccando Patrem offendant: nam in hoc sæculo quanto quis amplius profecerit in charitate; tantò magis sollicitus est ne quid committat quod eum à Dei Patris amicitia separet. At neque sermo est de timore mundano; dum quis metuit amittere bonum aliquod temporale, & eo metu legem Dei transgreditur; licet ad ejusmodi timorem extendant hunc locum Ambrosius *epist.* 74. & Tertull. *in fine libri de fuga in persecut.* Verùm non de timore hominum quo quis impellitur ad peccandum, loquitur Joannes: sed de timore Dei, quo retrahitur à peccato; puniendus si peccaverit.

Timorem Dei ut iudicis hic intelligi. Igitur Joanni sermo est de timore Dei, ut iudicis, sive, quod idem est, de timore judicii divini, quo pœna gehennæ peccatoribus infligitur. Hic enim timor oppositus est spei atque fiduciæ (quam dixit in die judicii. Comprehendit autem sub se timorem servilem & initialem. Nam & initialis timor, quamvis sit filiorum charitatem habentium, tamen & ipse pro objecto pœnam habet, eandem quam servilis: ideoque charitate crescente minuitur ille timor, uti bene docet Augustinus & alii post eum: & nos ostendimus *super 3. sent. dist.* 34.

Dubitan. Utrum verò de timore solo servili loquatur Apostolus, an etiam initialem comprehendi velit; penâ det præcipuè ex acceptione *charitatis* in hoc eodem versu. Quidam enim totum exponunt de charitate perfecta, qualis est eorum qui in hac vita perfecti dicuntur, ut distincti ab incipientibus & proficientibus. Subjungit enim Joannes: *Sed perfecta charitas foras mittit timorem*. Alii verò *charitatem & charitatem perfectam* pro eadem accipiunt; ut perfecta charitas Joanni dicatur perfectione essentiali, quemadmodum explicatum est in *versu præced.* & *cap. 2. vers. 5.* id est, charitas vera, sincera, Christiana: qualis est etiam incipientium & proficientium. Nam certè in perfectorum gradu sunt admodum pauci. Unde sequeretur, doctrinam Joannis de charitate foras mittente timorem & præstante fiduciam in die judicii, in paucis admodum Christianis veritatem habere. Proinde videtur exponendus hic locus de timore servili: quem vera charitas, etiam imperfectorum, excludit; præsertim cùm ne perfecti quidem timore judicii divini prorsus careant, sed cum Psalmista dicere debeant: *Confige timorem tuo carnes meas: à judicis enim tuis timui* Psal. 118. Sensus igitur hujus partis est: Timor ille quo quis sibi malè conscius timet condemnari in judicio divino; non consistit cum charitate, sive non est in eo qui charitatem habet Dei & proximi, veram scilicet atque sinceram; de qua sequitur.

SED PERFECTA CHARITAS FORAS MITTIT TIMOREM. Quam dicat perfectam charitatem, jam exposuimus. Ea foras ejicit timorem perfectum ex conscientia peccatorum, propter quæ quis meretur in Dei judicio condemnari: & consequenter fiduciam parit salutis in die judicii; tanto majorem quanto ipsa perfectior fuerit. Eadem ratio est de eo qui vel solum vel principaliter timore gehennæ abstinere à peccatis. Nam talis cùm sit extra charitatem, non potest habere bonam conscientiam. Neque enim verè à peccatis abstinere, qui nondum Deum super omnia diligit. Quare & eum timorem perfecta charitas ejicit foras.

QUONIAM TIMOR PŒNAM HABET. Græcè κόλασιν, *punitionem, cruciatum, tormentum*, ut legit August. Plerique sensum hunc reddunt: Timor suppliciorum quem mala gignit conscientia, cruciat animum; quemadmodum è diverso spes & fiducia quam bona conscientia parit, animum lætificat. Quamquam & sic intelligi rectè potest: *Timor pœnam habet* pro objecto; quasi dicat: Qui sibi malè conscius timet, is pœnam quam commeruit, semper animo versat; ideoque fiduciam in die judicii habere non potest. Nam, ut ait Augustinus in præfatione super Psalmum 31. *Mala conscientia tota in desperatione est; sicut bona conscientia tota in spe*.

QUI AUTEM TIMET, NON EST PERFECTUS IN CHARITATE. Perfectus partialiter ut suprâ v. 17. Est enim idem Græcū verbum, τέλειωται, *consummatus est*. Multi sic intelligunt hanc partem: Qui adhuc timet pœnam seu cruciatum, & hoc timore facit quæ Deus præcipit, nondum eò profecit in charitate, ut inter perfectos censeretur, sed adhuc hæret in classe vel inchoantium vel proficientium. At si hic esset Apostoli sensus, vel nulli vel admodum pauci essent in charitate perfecti. Quis enim est tam charitate perfectus in hac vita, ut in eo mala concupiscentia timore divini judicii, velut fræno, non sit cohibenda.

Quocirca putamus Apostolum de eo loqui, qui timet serviliter, id est, eo timore de quo dixit, *Timor non est in charitate*, quod de timore servili, non initiali docuimus intelligendum: Ut sensus hujus loci sit: Qui timet pœnam à Deo iudice irrogandam, & eo timore principaliter movetur ad faciendum bonum & abstinendum à malo, nondum est affectus

charitatem perfectam, id est, veram atque germanam, qualem lex Christiana requirit, & proinde fiduciam veram habere non potest in die iudicii. Id enim est quod Joannes probare intendit. Dixerat enim: *In hoc perfecta est charitas nobiscum, ut fiduciam habeamus in die iudicii.* Ubi si charitas intelligeretur ea tantum quæ perfectorum est, ut ab incipientibus & proficientibus distinguitur; sequeretur solos perfectos habere fiduciam in die iudicii: & ab ejusmodi fiducia tam proficientes quam incipientes excludi, donec ad ordinem perfectorum promovissent. Quod absurdum est dicere. Denique confirmat expositionem nostram illa sententia cap. superioris: *Si cor nostrum non reprobanderit nos; fiduciam habemus ad Deum.* Quod sine dubio pertinet etiam ad incipientes & proficientes.

Verumtamen, ut rectè dictum est ab Augustino locum hunc exponente, *Timor*, de quo Joannes agit, *quamvis non sit in charitate, tamen quasi locum præparat charitati. Cum autem acciperit charitas habitare, pellitur timor qui ei præparavit locum.* Quod verò subiungit, *Quantum enim illa crescit, ille decrevit; & quantum illa fit interior, ille pellitur foras. Major charitas, minor timor; minor charitas, major timor.* Hoc, inquam, non jam de timore servili dictum intelligi debet; sed de eodem timore pænæ, per ingressum charitatis mutato in timorem initialem, qui jam servilis dici non potest; quia servitutem charitas quæ filiorum est, excludit. Initialem hunc vocant Theologi, quemadmodum & Oecumenius in commentario; quia maximè necessarius est incipientibus Deo per veram charitatem servire: juxta illud in eum sensum à Patribus usurpatum, *Initium sapientia timor Domini*, Psal. 110. Proverb. 1. & Ecclesiastici 1.

Timor initialis quis sit.

19. NOS ERGO DILIGAMUS DEUM, QUONIAM DEUS PRIOR DILEXIT NOS. Græca sine particula illativa sic habent; *Nos diligamus eum; quia ipse primus* (seu prior) *dilexit nos.* Potest etiam verti, *diligimus*; ut fecit Erasmus. Nam Græcum ἀγαπᾷν anceps est ad utrumque modum. Quamquam melius est quod habet vulgata versio. Redit enim Apostolus ad superiorem exhortationem; ubi commemorata tanta Dei charitate erga nos, ut etiam Filium miserit, *propitiationem pro peccatis nostris*, ita concluderat; *Charissimi si sic Deus dilexit nos; & nos debemus alterutrum diligere.* Hoc igitur est, quod nunc repetit, utens exhortandi modo; nisi quod illic intulit diligendos esse fratres; hic autem infert Deum vicissim diligendum esse, eo nimirum argumento, quia benefactori rependendus est amor; eo magis, quo majus præstiterit beneficium: quale nobis utique summum & inestimabile præstitit Deus, ut proinde summè nobis diligendus sit. Ex hoc autem debito charitatis erga Deum, consequens est ut & fratres diligere debeamus; quia sic ille præcepit. Unde si quis fratrem non diligit, ostendit se Deum, ut oportet, non diligere. Et hoc est quod sequitur.

20. SI QUIS DIXERIT QUONIAM DILIGO DEUM, ET FRATREM SUUM ODERIT; MENDAX EST. *Quoniam*, redundat, Hebræo more. *Sensus est*: Si quis dixerit se diligere Deum, scilicet ea dilectione qua diligendus est; & interim fratrem suum aut oderit, aut omnino non diligit; sed ab affectu suæ dilectionis excludat: is mendax est, id est falsum loquitur, etiamsi persuasum fortè habeat se diligere Deum. Nam quod dicit, facto negat: dictum est autem supra cap. 3. *Non diligamus verbo neque lingua, sed opere & veritate.* Porro mendacem esse probat duabus subjectis rationibus: quarum prior hæc est.

QUI ENIM NON DILIGIT FRATEM SUUM QUEM VIDET; DEUM QUEM NON VIDET, QUOMODO POTEST DILIGERE? In Græcis utrobique præteriti temporis est verbum, *ἑώρακεν* vidit; quod & in vetustis quibusdam Latinis legitur; tamen res eodem redeat. Nam quod ad sensum attinet, præsens comprehendit præteritum. Sumpta est autem hæc ratio à faciliiori & promptiori, id est, ab eo, quod prius diligendum occurrit, utpote sensibus expositum; ac si dicat: Qui non exhibet officia charitatis erga fratrem quem videt, id est, hominem sibi notum, & cuius novit necessitates, ut iis conspectis naturaliter moveri debeat ad commiserationem, & subsidium præstandum: is, quomodo Deum, quem numquam vidit sed tantum credit, diligere poterit, eo scilicet dilectionis modo qui ei debetur? Quamvis enim frater à nobis diligendus sit propter Deum: prior tamen est natura quam gratia; & secundum naturam prius amamus visâ quam non visâ. Nam sicut omnis nostra notitia, sic & omnis amor, à sensu ducit originem. Isto ferè modo S. Thomas explicat hunc locum in 2. sec. q. 26. art. 2. ad 1. Ubi videatur Bannes.

21. ET HOC MANDATUM HABEMUS A DEO, UT QUI DILIGIT DEUM, DILIGAT ET FRATREM SUUM. A Deo, Græcè & Syriacè ab eo. Sic & Augustinus legit, & non pauci codices mss. Quod quidam ad Christum referunt, cuius mandatum habemus in Evangelio ut fratres diligamus. Verum quia de Christo nihil præcessit; satius est ut, juxta vulgatos codices, ad Deum referamus. Est autem hæc altera ratio ad probandum eum mendacem qui cum non diligit fratrem, affirmat se diligere Deum; sumpta videlicet ex lege Dei qua fratres diligere jubemur: quam qui violat, verè dicere non potest se Deum diligere. Nam dilectio Dei consistit in observatione mandatorum ejus. Unde Christus in Evangelio, *Si diligitis me, mandata mea servate* Joan. 14. Est autem huic loco simile quod dicit Petro, *Diligis me?* *Pasce oves meas*, Joan. 21. quasi nobis omnibus similiter à Deo dicatur: Si diligitis me, diligite fratres. Id enim præcepi vobis; & id faciendo ostendetis vos me diligere. Quod ergo dicit Joannes; ut *qui diligit Deum*, &c. sic intellige: ut dilectionem Dei prodatur ac probet opere dilectionis fraternæ, quam illi Deus præcepit.

CAPUT V.

Omnes qui credit, quoniam Iesus est Christus, ex Deo natus est. Et omnis qui diligit eum qui genuit, diligit & eum qui natus est ex eo. 2. In hoc cognoscimus quoniam diligimus natos Dei, cum Deum diligamus, & mandata ejus faciamus. 3. Hæc est enim charitas Dei, ut mandata ejus custodiamus: & mandata ejus gravia non sunt. 4. Quoniam omne quod natum est ex Deo, vincit mundum: & hæc est victoria, quæ vincit mundum, fides nostra. 5. Quis est, qui vincit mundum, nisi qui credit quoniam Iesus est Filius Dei? 6. Hic est, qui venit per aquam & sanguinem, Iesus Christus: non in aqua solum, sed in aqua & sanguine. Et Spiritus est, qui testificatur, quoniam Christus est veritas. 7. Quoniam tres sunt, qui testimonium dant in cælo: Pater, Verbum, & Spiritus sanctus: & hi tres unum sunt. 8. Et tres sunt, qui testimonium dant in terra: Spiritus, & aqua, & sanguis: & hi tres unum sunt. 9. Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei majus est: quoniam hoc est testimonium Dei, quod majus est, quoniam testificatus est de Filio suo. 10. Qui credit in filium Dei, habet testimonium Dei in se. Qui non credit Filio, mendacem facit eum: quia non credit in testimonium quod testificatus est Deus de Filio suo. 11. Et hoc est testimonium, quoniam vitam æternam dedit nobis Deus. Et hæc vita in Filio ejus est. 12. Qui habet Filium, habet vitam: qui non habet Filium, vitam non habet. 13. Hæc scribo vobis, ut sciatis quoniam vitam habetis æternam, qui creditis in nomine Filii Dei. 14. Et hæc est fiducia, quam habemus ad eum: Quia quodcumque petierimus secundum voluntatem ejus, audit nos. 15. Et scimus quia audit nos quicquid petierimus: scimus quoniam habemus petitiones, quas postulamus ab eo. 16. Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, perat, & dabitur ei

1. Cor. 15. g.

17.

Joan. 3. v. 26.

Luc. 24. g. 45.

vita peccanti non ad mortem. Est peccatum ad mortem : non pro illo dico, ut roget quis. 17. Omnis iniquitas, peccatum est & est peccatum ad mortem. 18. Scimus quia omnis qui natus est ex Deo, non peccat : sed generatio Dei conservat eum, & malignus non tangit eum. 19. Scimus quoniam ex Deo sumus, & mundus totus in maligno positus est. 20. Et scimus quoniam Filius Dei venit, & dedit nobis sensum, ut cognoscamus verum Deum, ut simus in vero Filio ejus. Hic est verus Deus, & vita æterna. 21. Filioli, custodite vos à simulacris. Amen.

S. U. M. M. A. R. I. U. M.

Qui sint ex Deo nati. Tres esse qui Christo testimonium perhibeant in calo: tres item qui in terra. Vitam æternam esse in Filio Dei. Pro peccato fratris ad mortem, non cuilibet fidenter orandum. Quid nobis contulerit adventus Filii Dei.

OMNIS QUI CREDIT QUONIAM JESUS EST CHRISTUS, EX DEO NATUS EST. Exhortationem superiorem de diligendis fratribus deinceps continuat, sub nomine *Filiorum Dei*, argumento exhortationis sumpto ex eo nomine : per quod insinuat eosdem esse nostros fratres, & Dei Filios, quod & Cajetanus observavit. Quamquam non per hoc excluditur dilectio eorum qui nondum sunt fratres nostri, aut filii Dei, cujusmodi sunt infideles aut peccatores. Licet enim non sunt diligendi, quia fratres sunt aut filii Dei : ad hoc tamen diligendi sunt, ut Deo renascantur, & fratres nostri fiant. Non enim solum actu, sed & prædestinatione, filii Dei nominantur : quo sensu Joan. 11. dicitur *Jesus moriturus, ut filios Dei qui erant dispersi, congregaret in unum*. Vide supra, ad c. 2. v. 9. de acceptione fratris.

Primum igitur describit Joannes Filium Dei, non quidem naturalem, sed adoptivum. *Omnis*, inquit, *qui credit Jesum esse Christum illum in lege promissum & à Patribus expectatum* (Nam in Græco cum articulo legitur, *ὁ υἱος*) *ex Deo natus est*, utique per regenerationem ex spiritu, & proinde Dei filius est. Sed credere intellige fide viva, obediens, efficax, qua quis ita credit Jesum esse Christum, ut totam ejus doctrinam recipiat, legem ejus amplectatur ac ferveret. Nam si quis hoc tantum credat Jesum esse Christum, cæteris articulis fidei rejectis ; aut si credat quidem quicquid credendum est, sed fidem operibus non ostendat ; nondum ille ex Deo natus est. Similis est locus Joan. 1. *Quotquot receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus*, &c.

ET OMNIS QUI DILIGIT EUM QUI GENUIT, DILIGIT ET EUM QUI NATUS EST EX EO. Hoc quidam interpretantur de Filio Dei naturali ; ut sensus sit : Quisquis diligit Deum Patrem, is etiam diligit Dei filium. At consequentia textus magis postulat generalem intellectum ; videlicet hujusmodi : Ita natura comparatum est, ut qui patrem diligit, ejus causa filium quoque diligat. Ut sit argumentum sumptum à propensione naturali quæ cernitur in hominibus. Rectè tamen utuntur hac sententia Theologi, ut probent in divinis nec diligi nec videri posse Patrem sine Filio ; adeoque nec Filium sine Patre. Hinc ait Dominus, *Qui me odit, & Patrem meum odit*, Joan. 15. & ad Philippum, *Qui videt me, videt & Patrem meum*, Joan. 14. Quod enim ordinatum est in humanis, id perpetuum est in divinis.

2. IN HOC COGNOSCIMUS QUONIAM DILIGIMUS NATOS DEI, CUM DEUM DILIGAMUS ET MANDATA EJUS FACIAMUS. Argumentatur Apostolus ad hunc modum ; Qui diligit eum qui genuit, diligit & natos ex eo : Nos ergo, si Deum diligimus, eo signo cognoscimus nos diligere natos Dei, qui iidem sunt fratres nostri. Ubi notandum est, Apostolum convertere quodammodo ratiocinationem quam paulo antè fecit ; qua ex negata dilectione fratris inferebat negationem dilectionis qua Deus diligitur. Utrumque rectissime : tum quia proceditur ab opposito consequentis, hoc modo : Si quis non diligit fratrem, non diligit Deum ; ergo si quis diligit Deum,

diligit & fratrem, & contra, tum quia utraque dilectio quadam ratione prior & notior est altera : Fratris quidem dilectio, secundum ordinem naturæ ; Dei autem dilectio, secundum ordinem gratiæ ; sicut supra dictum est. Sed & contingit nunc hanc, nunc illam dilectionem esse notiores nobis : prout animus actu vel circa ea quæ sunt divini honoris, vel circa ea quæ sunt humanæ necessitatis, exercenda ; magis occupatur. Addit autem, *Et mandata ejus faciamus*, Græcè *μεταδοῦν*, *servemus* ; ne quis semetipsum fallat, existimans se Deum diligere, nec tamen faciens ea quæ præcipit. Nam qui dicit se nosse (id est, diligere) Deum, & mandata ejus non custodit, mandata est, supra cap. 2. Tale igitur est quod hic ait Apostolus ; Rursum, & ediverſo per hoc judicium cognoscas te diligere Deum, si serves ejus mandata. Quod ipsum verbis subjunctis declarat.

HÆC EST ENIM CHARITAS DEI, UT MANDATA EJUS CUSTODIAMUS. Græcè *servemus*. *Charitatem Dei*, intelligit objectivè, nempe eam qua Deus à nobis diligitur. Sic alibi legimus *fidem Dei*, qua in Deum creditur, ut Marci 11. *Habete fidem Dei*, sic orationem Dei, qua Deus oratur, ut Lucæ 6. *Et erat pernoctans in oratione Dei*. Sensus : Idcirco adjeci de mandatis ejus servandis ; quia diligere Deum per consequentiæ rationem est *mandata ejus servare*. *Charitas siquidem erga Deum*, ait Cajetanus, *ratio est servandi mandata ejus*. Unde, quamvis præceptum diligendi Deum, ab aliis ejus præceptis diversum sit ; quicumque tamen hoc dilectionis servat præceptum, ex ea dilectione etiam cætera Dei præcepta servat, ut quorum observatio ex dilectione Dei necessario dependeat ac sequatur, tamquam effectus ex propria causa. Quod etiam significant illa Christi verba, Joan. 14. *Qui habet mandata mea, & servat ea ; ille est qui diligit me*. Et iterum : *Si quis diligit me ; sermonem meum servabit*. Et cap. 15. *Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis*. Simile est huic loco quod supra capite secundo dixit Joannes : *Qui servat verbum ejus, verè in hoc charitas Dei perfectæ est*. Qui locus cum isto conferatur.

ET MANDATA EJUS GRAVIA NON SUNT. Ne quis audiens neminem diligere Deum nisi qui servat ejus mandata, animo dejiciatur, tamquam dilectione Dei ad conditionem valde difficilem revocata, ad observationem ipsam nimirum mandatorum Dei, hac addita particula erigit atque excitat animum ad hanc conditionem præstandam ; affirmans mandata quæ Deus à nobis servari vult, gravia non esse. Quo in sermone Liptote est, qua minus dicitur & plus intelligitur. Sensus enim est, mandata Dei esse servatulevia atque facilia : juxta sententiam Salvatoris, Matth. 11. *Jugum meum suave est, & onus meum leve*.

Sed dicet aliquis ; Quomodo mandata Dei facilia sunt, & non gravia : cum Deus jubeat omnia dura perferre pro ipsius amore ; velut inopiam, famem, persecutiones, opprobria, membrorum cruciatus ac tormenta ; mortem denique ipsam, quæ est omnium maximè terribilis ; quod nec Joannes tacuit in hac epistola, supra c. 3. *Et nos*, inquit, *debemus pro fratribus animas ponere*. Deinde, Quid difficilius quam omnibus quæ in hoc sæculo diliguntur, renunciare ; etiam sibi ipsi ac propriæ voluntati ; suamque animam odisse ? Hæc tamen omnibus nobis in præcepto sunt ; Domino protestante Lucæ 9. *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum & tollat crucem suam quotidie, & sequatur me*. Et cap. 14. *Si quis venit ad me, & non odit Patrem suum & matrem & uxorem & filios & fratres & sorores, adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus* ; proinde nec ami-

Dubium, Quomodo mandata Dei sint facilia cum videatur præcipere multa satis gravia.

cus. Et infra; *Qui non renunciat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus.* Quapropter & viam salutis angustam portam vocat, & arctam viam Matth. 7. & Luc. 13. addens, *paucos esse qui eam viam inveniunt*, & eam portam intrare possint; licet multi sint qui quærant intrare. Quæ omnia permagnam significant difficultatem observationis mandatorum Dei. Quò & illud pertinet Apostoli Pauli Rom. 7. *Lex spiritualis est, ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato.* Unde exclamat, *Infelix ego homo; Quis me liberabit de corpore mortis huius?*

Resp.

Quomodo
aut quibus
mandata
Dei sint gra-
via, quibus
facilia.

Respondeo nihil istorum adversari sententiæ Joannis Apostoli, imò Christi Salvatoris, affirmantium facilia esse Dei mandata. Siquidem aliter atque aliter affectis & facilia sunt & gravia. Nam si mandata Dei quæ principalia sunt, & à quibus cætera dependent, considerentur in seipsis: quam sint mandata charitatis quæ Deus diligitur propter seipsum, & proximus propter Deum; hac utique ratione, servatu facillima sunt. Nihil enim per se facilius est quam diligere id quod est summè diligibile, id est, summum bonum, Deum ipsum; & ex ea dilectione diligere etiam cætera quæ ille præcipit diligere, & facere quæcumque præcipit ut faciamus. Eadem ratio est si comparatio fiat mandatorum Dei ad nos quales conditi sumus in primo parente, id est, integri & recti, & secundum omnes animæ corporisque vires Deo perfectè subjecti; denique similes Angelis, qui sic conditi fuerunt, ut perfectæ dilectione Deo adhererent. His enim facilia ab initio fuisse Dei mandata, nemo sanæ mentis dubitet. Quod si verò comparentur ad naturam hominis peccato vitiatam: sic affectæ procul dubio gravia sunt ac difficilia. Semper enim in hac naturæ corruptione, *caro concupiscit adversus spiritum; ut non quacumque volumus illa faciamus*, Gal. 5.

Verumtamen adhuc subdistingnuendum est. Aliiter enim loquendum de homine nondum renato per Christi gratiam, aliter de renato. Nam si respectus fiat ad eum qui nondum in Christo renatus sit, sed adhuc à gratia Dei alienus; huic mandata Dei fateamur gravia esse; &, quodam sensu, impossibilia. Quod non obscure significat Concil. Trident. sess. 6. cap. 14. agens de possibilitate observationis mandatorum Dei. Si verò respectus sit ad hominem jam in Christo renatum, & per ejus gratiam renovatum ac justificatum, patitur quidem ille adhuc difficultatem in via mandatorum Dei, propter rebellionem carnis adversus spiritum, ut hac ratione cum Paulo dicere debeat; *Ego carnalis sum, venundatus sub peccato.* Sed quia voluntatem habet absolutè conformem voluntati divinæ, ut cum eodem Apostolo ibidem dicere possit; *Consentio legi Dei, quoniam bona est*; Et iterum, *Condelector legi Dei secundum interiorum hominem*, Rom. 7. consequens est, illi tali levitia, facilia & delectabilia esse Dei mandata; quamvis interdum opus quod præcipitur habeat difficultatem ex suo genere. Quale est opus martyrii, quod est *pro fratribus animam ponere*. Versatur enim circa terrorem mortis; qui non superatur sine labore & molestia. Id quod etiam in ipso Christo locum habuit: cui tamen aliquod mandatum Patris grave aut difficile fuisse, nefas est dicere.

Sunt autem omnibus justis & charitate Dei præditis, facilia Dei mandata, non tamen æqualiter, sed eo magis aut minus, quo plus minusve profecerint in charitate & iustitia. Sensu jam explicato facilia esse Dei mandata, nempe justis hominibus, idque ratione charitatis qua Deum diligunt; docet Synodus Tridentina loco memorato. Cum enim dixisset, *Cujus mandata gravia non sunt; cuius iugum suave est & onus leve*: pro ratione subjunxit: *Qui enim sunt filii Dei, Christum diligunt; qui autem diligunt eum, ut ipsemet testatur, servant sermones ejus, utique ex di-*

lectione, quæ præstat facilitatem. Et quidem optimè convenit hic commentarius loco præsentis, ubi de filiis Dei sermo est: de quibus & continuo subiungitur vice probationis; *Omne quod natum est ex Deo, vincere mundum.* De hoc eodem argumento legatur Augustinus lib. de natura & gratia cap. 43. 68. & 69. & lib. de perfectione iustitiæ circa medium. Item Leo Papa sermone 5. de Quadragesima. Porro si mandata Dei homini justificato gravia non sunt; multo minus ei sunt impossibilia; quod hodie docent sectarii, quorum hanc sententiam anathemate condemnant Patres Trident. tam in decreto supra dicto, quam can. 18. ejusdem sess.

4. QUONIAM OMNE QUOD NATUM EST EX DEO, VINCIT MUNDUM. Ostendit natis ex Deo mandata Dei non esse gravia: sanè ob hoc ipsum quia nati sunt ex Deo, quia filii Dei, quia Deum ut patrem diligunt. Est autem probatio facilitatis duplex, altera, ex universali signo omne; altera, ex generalitate significata per mundum. Non enim grave est quod omnes præstant: Itaque non est grave ulli filiorum Dei, quod præstant omnes ejus filii. Deinde, ei qui tam potens ac validus est, ut totum mundum vincat amore Dei (id enim intelligitur;) mandata Dei gravia esse non possunt. Quid enim grave ei qui toto mundo superior est atque potentior? Vincere mundum dicitur qui vincit omne quod in mundo est; nempe concupiscentiam carnis, & concupiscentiam oculorum, & superbiam vitæ, supra cap. 2. Hoc est; qui superat omnes istorum vitiorum tentationes, ita ut per eas à Dei charitate non separetur. Quis, enim, inquit, Paulus, nos separabit à charitate Christi? An tribulatio, an angustia, an fames? &c. Sed in his omnibus superamus propter eum qui dilexit nos, Rom. 8.

Dicit autem Joannes neutro genere, *Omne quod natum est ex Deo; quomodo Christus in Evangelio, Omne quod dat mihi Pater ad me venit*, Joan. 6. nimirum, ad comprehendendum expressius omne genus hominum: ut virorum, mulierum; senum, puerorum; Judæorum, gentilium; servorum; etiam eorum qui vel abjectissimi vel infirmissimi sunt, ut ne quidem hominum vocabulo videantur digni: ac si dicat. Qualiscumque demum sit, si natus est ex Deo, vincit mundum, eoque superior est. Intellige quamdiu gratiam regenerationis servat; & semen Dei in ipso manet. Quo sensu docuimus accipiendas esse sententias illas huic similes, supra cap. 3. *Omnis qui in eo manet, non peccat; & Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit; quoniam semen ipsius in eo manet: & non potest peccare, quoniam ex Deo natus est.* Quibus simile, quod sub finem hujus capituli dicitur, *Omnis qui natus est ex Deo, non peccat: sed generatio Dei conservat eum.*

ET HÆC EST VICTORIA QUÆ VINCIT MUNDUM, FIDES NOSTRA. Quæ vincit, Græcè aoristum, *vinnōsa*: quæ vicit; ut significetur victoria jam parata. Quod antea tribuit Apostolus nativitati ex Deo, id est, gratiæ regeneranti, nunc ascribit fidei, fidem intelligens non qualemcumque, sed vivam & operosam per dilectionem. Est autem sermo causalis, hunc habens sensum: Et hæc victoria qua mundus vincitur (aut victus & superatus est) à nobis filiis Dei; per fidem nostram, qua in Christum credimus, obtinetur. Fides enim excitata & exercitata nobis proponit auxilium & gratiam Dei per Christum; monstrat etiam promissa futuri sæculi bona, bene certantibus proposita: quibus animantur ad fortiter pugnandum filii Dei. Hæc igitur fides, in filiis Dei vincit mundum: quia mundi victores facit. Hac fide quondam armati martyres, omnia mundi tormenta superaverunt. Per hanc fidem quanta & operati sint & passi Patres antiqui qui Deo placuerunt, latè differit Apostolus Paulus, Hebr. 11. Quapropter & fideles admonet ut in omnibus sumant

Obs. contra
Sectarios,
mandata
Dei cum te-
ste Joanne
non sint gra-
via, multo
minus esse
impossibilia.

Sensus;

Sensus.

Nota, exer-
citiū vivæ
fidei quan-
tum possit ad
vincendum
mundum.

scutum

scutum fidei, in quo possint omnia tela nequissimi, id est, diaboli, ignea exstinguere, Ephes. 6. De quo & Petrus 1. ep. 5. *Cui resistite fortes in fide.*

5. **QUIS EST QUI VINCIT MUNDUM, NISI QUI CREDIT QUONIAM JESUS EST FILIUS DEI.** Declarat quæ sit illa fides qua mundus vincitur; ea nimirum qua quis credit Jesum esse filium Dei, non quasi solus ille articulus fide receptus sufficere possit ad vincendum mundum, sed hoc sermone mediatorem ostendit (ut declarat versus sequens) per quem solum victoria de mundo reportanda sit; ac si dicat, Ille vincit mundum, & non alius (*eam enim vim habet, Quis, nisi?*) qui credens Jesum esse filium Dei, per eum ut mediatorem ac salvatorem, accedit ad Patrem, impetraturus gratiam & fortitudinem, qua superet omnem mundi tentationem. Hanc autem fidem constat non ociosam esse; sed obedientem, invocantem, operosam. Cæterum, emphatica est interrogatio, *Quis est qui vincit mundum, nisi, &c.* qualis & illa, *Quis est mendax, nisi is qui negat quoniam Jesus est Christus?* Suprà cap. 2.

6. **HIC EST QUI VENIT PER AQUAM ET SANGUINEM, JESUS CHRISTUS: NON IN AQUA SOLUM, SED IN AQUA ET SANGUINE.** *Qui venit*, Græcè ἐλθὼν, participium præteriti significativum. Nec diversa sunt, *per aquam & sanguinem*; & *in aqua & sanguine*. Nam & alibi passim, indifferenter his duabus præpositionibus utitur scriptura.

Admodum variè exponitur totus hic locus ab interpretibus; quam varietatem diligenter recensuit Lorinus: Nos eum sensum, qui ex aliarum scripturarum collatione maximè germanus esse videtur, adferemus. Igitur notandum in primis est, omnes Evangelistas studiosè referre de Joanne Baptista Domini præcursores, quod in aqua baptizaverit, & ad hoc venerit à Deo missus; ipso Joanne de se testificante, *Quoniam*, inquit, *ego baptizo vos in aqua*, Matth. 3. Marc. 1. Luc. 3. Joan. 1. Quod & de eo repetit Dominus, Act. 1. & Petrus Act. 11. & Paulus Act. 19. Quin & Joan. 1. sic de se Baptista loquitur: *Ut manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans.* Ubi certe monstrat se eum esse qui venit in aqua solum; ad differentiam ejus qui venturus esset, non in aqua solum, sed in aqua & sanguine; sicut hic dicitur. Et quamvis expressè non dixerit post se venturum qui baptizaret in sanguine, sed, qui in Spiritu sancto, ut testantur iidem omnes Evangelistæ; de sanguine tamen non tacuit. Nam in sanguine venturum, satis apertè significavit, quando de eo dixit, *Ecce Agnus Dei qui tollit peccatum mundi.* Agnus Dei tollit, utique per sanguinem, quem ad tollendum mundi peccatum erat effusus in cruce. De quo sanguine hic idem Apostolus suprà cap. 1. *Et sanguis Jesu Christi filii ejus emundat nos ab omni peccato.*

Pertinet autem huic evidentius historia aquæ & sanguinis manantis è latere Christi in cruce mortui, narrante eodem Joanne Apostolo cap. 19. sui Evangelii. Quam rem adeo voluit inculcatam lectori, propter mysterium in ea latens, ut adjecerit asseverationem hujusmodi: *Et qui vidit testimonium perhibuit: & verum est testimonium ejus*, scilicet ad confirmandum quod ille de cujus latere hæc effluerunt, sit idem ipse qui venit per aquam & sanguinem. Ostendit igitur Apostolus hoc loco, Jesum esse verum mundi salvatorem: utpote qui venerit non in aqua solum, id est, non solum exterius homines abluturus aqua, & eo ritu poenitentiam prædicaturus; quomodo Joannes Baptista sua ipsius professione, venit in aqua solum; sed qui venerit etiam in sanguine & Spiritu; quod utrumque de eo idem Joannes prædixerat: uti jam docuimus. Siquidem aqua sola ad Deum placandum inutilis erat. Venit autem Jesus in aqua, quia instituit baptismum aquæ; quem significavit aqua quæ fluxit ex ejus latere. Venit & in sanguine; quia per suum

Guil. Estii Tom. III.

sanguinem vivificat animas, tum in baptismo aquæ, tum in aliis sacramentis, tum etiam extra sacramenta. Nam sanguis, vitæ significationem habet in scripturis. Unde illud, *Anima carnis in sanguine est*, Levit. 16. & 17. Hæc autem animarum per Christi sanguinem vivificatio, significata est per sanguinem ex ejus latere manantem.

Sanctus quidem Bernardus serm. in octava Paschæ, putat istud, non in aqua solum, esse dictum ad discrimen Moyfi veteris legis latoris; quem venisse dicit in aqua solum, quia de aquis assumptus est, unde & nomen accepit, Exod. 2. Sed cum Moyses etiam sacrificia cruenta, vel maximè, instituerit, non apparet cur propter illam de aquis assumptionem venisse dicatur in aqua solum, & non etiam in sanguine: præsertim cum legatur eodem capite quod interfecerit Ægyptium, priusquam assumeretur in ducem populi. Id quod erat venire in sanguine; si illud, erat venire in aqua. Porro Christus Jesus quomodo & in Spiritu venerit, quod futurum de eo prædixerat Joannes, jam sequitur.

ET SPIRITUS EST QUI TESTIFICATUR QUONIAM CHRISTUS EST VERITAS. Duobus testibus, qui sunt aqua & sanguis, nunc tertium adjungit, Spiritum, quem hic non alium intelligimus quam Spiritum sanctum; maximè secundum Græcam & Syriacam lectionem, quæ habet: *quoniam Spiritus est veritas*. Quam lectionem habet etiam Leo Papa epist. 10. c. 5. in fine. & S. Aug. de dono persever. c. 23. Nostræ lectionis hic sensus est: sed & Spiritus sanctus testificatur Christum esse veritatem; sicut ipse se nominat in Evangelio, *Ego sum via, veritas & vita*, Joan. 14. Veritatem autem, id est, per omnia veracem in omni verbo & doctrina quam tradidit. Hoc testificatus est Spiritus sanctus; Primum, in die Pentecostes, quando super Apostolos in specie linguarum ignearum descendit, eosque ita replevit, ut loquerentur variis linguis magnalia Dei, Act. 2. Deinde, per multa ac varia charismata quæ deinceps in Christi fidelibus operatus est; qualia Paulus enumerat 1. Cor. 12. Et quidem id facturum Spiritum sanctum Christus ipse de eo prædixerat: Ille, inquit, testimonium perhibebit de me, Joan. 15. Et iterum, Ille me clarificabit, Joan. 16. Unde & Petrus, Nos, inquit, testes sumus horum verborum, & Spiritus sanctus, quem dedit Deus omnibus obedientibus sibi, Act. 5.

Secundum Græcam lectionem sensus est; Insuper Spiritus sanctus est qui testificatur Jesum esse Christum Dei filium & mundi salvatorem (per ea nimirum testimonia quæ jam dicta sunt:) cujus testimonium haud quaquam rejici potest; quoniam Spiritus est veritas, quum sit Deus, ideoque nec falli possit nec fallere. Juxta hanc lectionem & hunc sensum, particula ὅτι quoniam, causalis est; juxta priorem verò, determinativa, ut Latine dicas, Spiritum testificari quod Christus est veritas. Utraque tamen lectio probabilitatem habet: nec faciliè dixerim, utra sit alteri præferenda.

BARTHOLOMÆUS PETRUS

LECTORI.

Hucusque GUILLELMUS ESTIUS optimus & doctissimus vir Commentarium suum perduxit. Quæ sequuntur in reliquam hujus capituli partem, & in secundam actertiam B. Joannis epistolas; ea nos, multis ita desiderantibus, ne imperfectus relinqueretur in Catholicas epistolas Commentarius, adjecimus: omnia sanctæ Romanæ ecclesiæ judicio submittent: & quicquid hic boni est, Deo auctori tribuentes.

7. **QUONIAM TRES SUNT QUI TESTIMONIUM,** &c. Dixerat Apostolus v. præcedente, Spiritum testificari de Jesu quod ipse sit Christus; ille humani

N N n n n

Sensus.

Quomodo
Christus ve-
nerit in aqua
& sanguine.

Sensus Lat.
Lectionis.

Sensus Græ-
cæ lectionis.

generis Salvator, quondam à Deo Patre promissus, verus unicuique Dei filius, idem verus homo. Hoc suum dictum nunc sive confirmat sive amplificat. q. d. Quod Jesus sit Mariæ Virginis verus Filius, ut est unigenitus Filius Dei, quodque sit Salvator mundi; contra quam nunc hominibus persuadere nituntur Basilides cum suo grege, & alii hæretici: ejus rei sunt testes irrefragabiles in cælo, tres, in terra, itidem tres. In cælo quidem, *Pater, Verbum, & Spiritus sanctus*; tres divinitatis personæ, sed unius omnino naturæ. Unde consequens est supremam his testibus esse auctoritatem, tam singulis, quam tribus simul junctis. *Pater* testimonium perhibuit Domino Jesu quod ipse sit Salvator mundi; variis temporibus & modis. Primò quando per Angelum suum jussit sancto Joseph ut commaneret conjugi suæ, sine humano opere jam gravidæ; filiumque ex ea nasciturum nominaret *Jesum*, eo quod populum suum à peccatis ipsius esset salvaturus, Matth. 1.

Deinde, quum ipso à Joanne baptizato, vox Patris intonuit (sicut & in ipsius transfiguratione) *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Ipsum audite*, Matth. 3. & 17. Quale quiddam accidit & Jerosolymis Joan. 12. quum Jesu dicente, *Pater clarifica nomen tuum*, venit vox de cælo, *Et clarificavi, & iterum clarificabo*. De qua voce ipse Dominus dixit altanti turbæ, *Non propter me hæc vox venit, sed propter vos*, ut intelligamus testimonium de Christo fuisse. Præterea, Deus Pater testificatus est Jesum esse suum Christum, quando per eum tot tantæque edidit miracula; ac tali modo, quali Jesus utebatur: nempe significans se sua ipsius (quam tamen ex Patre unâ cum divina natura habebat) potestate illa facere. Ipse Dominus in Evangelio variis locis declaravit, sua miracula huc valuisse, ut forent Dei Patris de ipso quod esset Messias, testimonia. Joan. 5. v. 19. & 36. cum seqq. cap. 8. v. 18. & 54. cap. 10. v. 25. 37. 38. cap. 14. v. 11. & seqq. cap. 15. v. 23. & alibi.

Verbum. Secundam Trinitatis personam designat Apostolus eodem nomine quo in principio Evangelii sui, de qua ibi dixit, *Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum*. De filio igitur Dei unigenito nunc ait quod & ipse de seipso incarnato sit testificatus sese esse illum promissum à Deo Patre Messiam. Hoc testatus est & verbis, & miraculis in hujus veritatis confirmationem ab ipso factis, Joan. 5. v. 17. & seqq. v. 36. & seqq. cap. 8. v. 12. & seqq. v. 25. & seqq. cap. 10. v. 24. & seqq. v. 37. & seqq. cap. 11. v. 44. & seqq. cap. 13. v. 17. cap. 14. v. 29. Denique, omillis pluribus, hoc testimonium reddidit Dominus jam captivus, adjuratus à Principe sacerdotum ut diceret num ipse esset filius Dei ac ille promissus Messias. Quo respondente idem quod sæpe dixerat, sese esse; ac venturum judicem in nubibus cæli: condemnatus est mortis à toto illo confessu, tamquam blasphemus, ut narrant Evangelistæ in historia Passionis Domini. Et hanc causam repeterunt Judæi coram Pilato Jo. 19. *Nos legem habemus, & secundum legem nostram debet mori, quia filium Dei se fecit*. Atque hæc est causa cur Dominus in originali Scriptura vocetur *martyr*; & *martyrium* ei tribuatur: quæ Latini sonant *Testis*, & *Testimonium*, Apoc. 1. v. 5. & 1. Tim. 6. v. 13. Nam sanguinis sui effusione ipsiusque mortis perpeffione testatus est hanc veritatem quod ipse esset verus ille expectatus Messias. Et hæc notione propriè dicuntur Martyres Christi. Martyres Dei sunt illi quoque qui ob justitiæ defensionem moriuntur.

Et Spiritus sanctus. Spiritus sanctus testificatus est de Jesu quod sit unigenitus Dei filius, & in natura humana assumpta verus ille Salvator mundi; hoc (dico) testificatus est iis modis qui proximè sunt expofiti ad verba præcedentia, illa, *Et Spiritus est qui testificatur*, &c. Tum etiam singulariter illo modo quod super Jesum baptizatum descendit in specie

columbæ. Nam id factum fuisse ad testandum & publicè declarandum quod ipse sit Salvator mundi, Joanni Baptistæ fuerat divinitus revelatum: ipso narrante Joan. 1. *Qui me misit baptizare in aqua, ille mihi dixit; Super quem videris Spiritum sanctum descendentem, & manentem super eum; hic est qui baptizat in Spiritu sancto. Et ego vidi: & testimonium perhibui quod hic est filius Dei*.

ET HI TRES UNUM SUNT. De unitate naturæ, & quidem numerali (quoniam non est nisi unus Deus) est sermo. Nimirum hoc est illud quod Christus Dominus Joannis 10. dixit, *Ego & Pater unum sumus*.

Quod non de consensione dumtaxat voluntatis, posse accipi, liquet ex ipsa serie sermonis eo loco. Vult enim Christus hinc docere quod nemo possit oves ejus rapere de manu ipsius; sicut non potest eas quisquam rapere de manu Patris. Unam videlicet esse Patris & suam potentiam, ideoque naturam. Spiritum quoque sanctum esse unum cum Patre & Filio, unitate jam dicta; Dominus nobis declaravit, inter cetera, quando jussit Apostolis suis gentes convertas baptizare in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti: copulans cum Patre & Filio Spiritum sanctum, tamquam non existentem ex numero creaturarum, sed ejusdem cum ipsis naturæ & potentie, per quam sacramento baptismi regeneret homines, & adoptivos Dei filios efficiat; quod est solius Dei.

Obijciunt novi Ariani novique Eunomiani ac Macedoniani locum ex Joan. 17. ubi Dominus alloquens Patrem, ait; *Pater sancte; serva eos in nomine tuo quos dedisti mihi, ut sint unum, sicut & nos*. Et infra, *Ego claritatem quam dedisti mihi, dedi eis: ut sint unum, sicut nos unum sumus*. Atqui pro Apostolis non rogabat Christus ut essent unum unitate naturæ, sed ut voluntatis unitate; ergo neque in proposito est necessarium intelligere unitatem naturæ. Respondendum est, non valere consequentiam; propter materię diversitatem, etfi locutionis forma sit eadem. Et hoc indicant verba Domini, non illa solum quæ protulimus ex cap. 10. Joan. sed illa quoque quæ sunt eodem c. 17. *Sicut tu Pater in me, & ego in te; ut & ipsi in nobis unum sint: ut credat mundus quia tu me misisti*. Nam profecto, tum his verbis, tum aliis ejusdem cap. sententiis, satis declarat Dominus, longè arctiore unitate Patrem & Filium in Deitate esse unum, quam fideles sint inter se, etiam per gratiam charitatis. Quod ipsum tam multis aliis Scripturæ locis manifestè docetur, quæ contra Arianos & Pneumatomachos protulerunt veteres Ecclesiæ doctores & propugnatores.

Quod verò dicitur, Hos tres testimonium dare in cælo, videtur significare (ut supra insinuavimus) eos testari auctoritate divina, ideoque omnium suprema. Sicut quod dicitur versu seq. in terra, significat, testes ibi commemoratos testificari auctoritate quæ sit infra divinam. Atque hæc expositio confirmari potest ex illis verbis Domini, Matth. 21. ubi quæstionem proponebat primoribus Judæorum, *Baptismus Joannis è cælo erat, an ex hominibus?* Id est, divina auctoritate fuit institutus, an humana? Fuisse è cælo, ipse Joannes Baptista illis verbis dicit, *Qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris, &c.* Joan. 1. Nam profecto, nisi sic intelligat Apostolus hos tres testificari in cælo: multo plures tribus sunt in cælo testes divinitatis & humanitatis Domini Jesu, tot scilicet myriades beatorum Angelorum quorum nonnulli pro omnibus suis collegis hæc de Christo sunt testati nobis mortalibus, Judæis & Gentibus.

8. ET TRES SUNT QUI TESTIMONIUM DANT IN TERRA. Testimonium dant, ejusdem illius rei, Jesum esse unicum illum Messiam Domini, non minus verum hominem, quicquid fingat schola Basilidis, quam verum Deum; & contra. Hujus rei tres sunt testes in terra, id est, infra divinitatem, utpote

In divinis omnimoda unitas naturæ, potentie, &c.

Obiectio.

Resp.

Quomodo Spiritus S. de Christo testificatus est.

ex numero creaturarum : qui sunt, *Spiritus, aqua & sanguis*. De aqua & sanguine satis dictum videtur ad v. 6. *hujus cap.* Superest inquirere quid per *Spiritum* hoc loco intelligatur. S. Aug. contra Maximinum *lib. 3. cap. 22.* accipit humanum Christi Domini spiritum, hoc est, ipsam ejus animam. Et hunc intellectum plerique expositores videntur sequuti; tametsi venerabilis Beda Spiritum sanctum hic intelligat. Sed videtur sane B. Augustinus congrue intelligere eundem illum *spiritum* in his Apostoli verbis, de quo idem in Evangelica Christi patientis historia dixit. *Et inclinatus capite tradidit spiritum*. Joan. 19. clamans, nimirum Christus voce magna illud ex Psal. 30. *Pater in manus tuas commendo spiritum meum*, ut est Luc. 23.

Objectio.

Sed huic expositioni videtur *objici* posse quod v. 6. ubi aquæ & sanguini tertio loco additur *spiritus*, illis verbis, *Et spiritus est qui testificatur*, &c. intelligitur Spiritus sanctus : ergo & hoc loco *versu 8.* Respondendum est, nec antecedens esse certum, nec consequentiam valere. Antecedens non est certum : quia non videtur sine ratione esse quod Apostolus *versu 6.* & 8. nudè nominat *spiritum*, non adjiciens epitheton *sancti*; ut adjicit *versu 7.* quum tres illos nominat testes cælestes. Et haud dubiè S. Aug. qui v. 8. per *spiritum* intelligit animam Christi, ut dictum est : eodem nomine eandem intelligit *versu 6.* quum præsertim media verba, id est, totum *versu 7.* ipse in suis codicibus non habuerit; qua de re paulò post.

Resp.

Si roges, quis bonus sensus futurus sit *versu 6.* si illic per *spiritum* intelligatur humana Christi anima; præsertim autem in Græca illius v. lectione, quæ habet, *Et spiritus est qui testificatur: quoniam spiritus est veritas*: Respondetur futurum hunc quem insinuat Ven. Beda, Spiritus quem Christus moriens tradidit in manus Patris, ipsa sui emissionem testificatus est de ipso quod sit verus homo; quippe cum solus homo spiritum seu animam rationalem habeat corpori confertam. Idem sui depositione testatus est de Christo quod sit verus Deus; quoniam potestate sua animam posuit, eadem potestate resumpturus: sicut ipse prædixerat Joan. 10. De quo est repetendum memoria quod habet S. Tho. 3. p. 2. q. 47. art. 1. His igitur rationibus separatio spiritus Christi ab ipsius corpore, testata est seu probavit *quod Christus est Veritas*, id est, verus homo, non phantasma, ut mentitur Basilides: item quod in assumpta humanitate sit verus Salvator mundi, ideoque per omnia verax, in omni doctrina, in omni sermone, in omni opere.

Sensus
Græcæ
lect.

Juxta autem Græcam lectionem, sensus fuerit: Spiritus Christi discedens à corpore, hoc ipso eum fuisse, verum hominem ostendit: quoniam spiritus humanus non est phantasma, sed vera substantia; quæ proinde facit verè esse hominem cui infuerit: ut non solum impius sed etiam stultus sit Basilides cum suis, qui negat Christum fuisse verum hominem, fingens fuisse dumtaxat spectrum, quod illuserit oculis mortalium. Nam ita de Basilide Tertul. *De præscript. c. 46.* & S. Epiphanius *hæresi 24. paulò post init.* Et uterque paulò post addit, illum & hoc docuisse quod Jesu causa non sit subeundum martyrium.

Porrò ex variis hujus epistolæ sententiis, sicut etiam ex v. 7. *epist. 2.* satis apparet hanc epistolam directè scribi (inter cætera) contra illud impium figmentum Basilidis, negantis veram Christi humanitatem; quod postea resumpsit Manes parens Manichæorum. Loca hujus epistolæ sunt *cap. 1. v. 1. cap. 2. v. 18. & seqq. cap. 4. v. 1. 2. 3.* Hujus *cap. v. 1. 6. 8.* Idem hic Apostolus Evangelium scripsit adversus Ebionis hæresim, negantis Christi divinitatem: etiamsi multa interspergat quibus vera ejus humanitas probetur, sicut in hac epistola interseruntur complura quibus astruatur ejus divinitas, vel quæ ad alias illius temporis hæreses destruendas valeant; in primis autem Simonis Magi, qui Deum faciebat authorem ma-

Guil. Estii Tom. III.

lorum, & solam fidem aiebat sufficere ad consequendam salutem. Adversus quam detestabilem hæresim Apostolus hic tam multa dixit de necessitate charitatis & observationis divinorum mandatorum. Sicut contra illud alterum dogma Basilidis, non esse necessarium subire martyrium, dicuntur quæ sunt *hujus epist. c. 3. v. 16. cap. item 4. 15.* Et quoniam S. Epiphanius Basilidem facit quartum post Christi adventum hæresiarcham, Ebionem autem decimum; hinc (ut hoc obiter addamus) non malè quis ratiocinetur, hanc epistolam diu ante evangelium fuisse scriptam.

Quod autem consequentia propositæ objectionis non valeat; facile liquet si cogitemus nihil esse incommodi, quod, cum v. 7. commemoretur *Spiritus*, expresse adjuncto epitheto *sancti*; in precedente vers. eodem modo fuerit intellectus; versa autem 8. sine illo epitheto positus, aliter accipiat, pro humano scilicet spiritu, materia illius versus ita poscente.

Restat videre quomodo Spiritus, aqua & sanguis testata sint seu probaverint Jesum fuisse & esse, sicut verè Dei Filium, ita etiam verum hominem. Et quidem quomodo hoc probaverit spiritus humanus Domini, suo ipsius à corpore discessu, in ejus morte, proxime dictum est: de aqua & sanguine videndum. Itaque Dominum fuisse & esse verum hominem, aqua & sanguis, quæ de latere jam mortui fluxerunt (de his enim plerique omnes expositores accipiunt id quod hic dicitur) hac ratione probant, quod ex illis constet, verum, ac non phantasticum ejus corpus fuisse; nec solummodo verum, sed etiam humanum corpus; utpote quod animæ rationali ejus fuerat eousque conjunctum, ut homo esset, & ex quo sanguis verus, ut ex carne solet, manaverit. Legendus de hac re Innocentius 3. in *rescripto quod extat in Decretal. De celebrat. miss. ca. In quadam*; ubi operosè ostendit, verum sanguinem & veram aquam hic esse intelligenda, non verò nomine aquæ pituitam seu phlegma unum ex quatuor humoribus qui ad sustentationem & vegetationem humani corporis concurrunt. Sed legenda est hæc decretalis tota, prout extat suppleta in editione Gregoriana.

Aqua &
sanguis
quomodo
proben
Christum
esse verè
hominem.

Vidit hanc Innocentii Decretalem B. Thomas, legendus 3. p. 2. q. 74. art. 7. ad 2. & 3. Nimirum ad demonstrandum quod corpus Domini fuerat compositum ex quatuor elementis, fluxit vera aqua: ad demonstrandum vero quod ex quatuor illis humoribus, sanguis fluxit: sicut illic Innoc. latius declarat. Præter verò hanc de qua hic agitur testificationem, cujus gratia Dominus è suo jam mortui latere, militari lancea perfollo, eduxit sanguinem & aquam, etiam mysticæ significationis gratia hoc ipsum fecit, quam mysticam significationem expositores evangelii B. Joannis solent enarrare, unam alteramve. Id quod breviter & plenè, inter cæteros fecit Jansenius. Et dictum est aliquid ad vers. 6.

Illud hic addendum, posse alicui videri quod Joannes Apostolus hoc loco per *aquam & sanguinem*, non intelligat eum dumtaxat sanguinem & eam aquam, quæ ex latere jam defuncti Salvatoris emanarunt; licet plerique enarratores horum dumtaxat in sua expositione meminerint: eo quod non ea sola accipienda sunt in verbis paulò antè precedentibus v. 6. his; *Hic est qui venit per aquam & sanguinem, & Jesus Christus: non in aqua solum, sed in aqua & sanguine*; sicut in illorum verborum commentario est declaratum. Et certè, Dominum fuisse verum hominem, monstravit omnis ille sanguis quem tota passione sua effudit. Verum hominem fuisse, monstravit etiam aqua illa, qua à Joanne, ut unus hominum, baptizatus est. Lacrymæ quoque quas tota vita fudit, verum hominem esse demonstrarunt; quas hic sub aquæ nomine comprehendi, intelligit Commentator S.

NNnnn ij

Thomæ præferens nomen. Sed responderi potest, quod sanguis ille qui ex latere Domini jam defuncti profluxit, significaverit (omnium consensu) universum illum sanguinem quem tota vita pro nobis fudit, ejusque efficaciam: sicut aqua ex latere manans crucifixi, baptisimi Sacramentum significabat: etiam si ista hoc v. 8. sub nominibus aquæ & sanguinis non comprehendantur.

Obiectio.

Superest solvere objectionem, quam adversus hujus capituli versum 7. faciunt nostri temporis Ariani & Macedoniani, negantes scilicet veram divinitatem Filii & Spiritus sancti. Obijciunt ergo totum v. 7. in Græcis codicibus non legi; ut neque in quibusdam veteribus Latinis, & a veteribus scriptoribus non agnosci. Itaque veram hujus loci lectionem omittere totum v. 7. & ita nullum hinc duci posse argumentum pro trium personarum una divina natura. *Responsio.* Antecedens quadam duntaxat ex parte verum est: ideoque non valet consequentia. Nam, ut ad singulas trium antecedentis partium aliquid dicamus: Robertus ex sedecim vetustis exemplaribus Græcis, ab Italia, Hispania, Gallia petitis, solummodo notat septem quibus iste versus defuerit. Ad secundam partem antecedentis discimus, Lovanienses Theologos ex magno illo numero manuscriptorum codicum, ad quos sacra Biblia semel iterumque contulerunt, duntaxat quinque reperisse, quibus iste versus deesset. Ad tertiam vero partem respondemus, paucos quosdam patrum qui mutilatos codices nacti fuerant, hunc versum non legisse; legisse cæteros tam eos qui ante exortam hæresim Arianam (vix enim dubium est Arianos fuisse hujus mutilationis autores, ut fuerunt aliarum corrumptelarum) floruerunt, quam qui ea vigente, quam qui post.

Resp.

Quæ ut ordine declaremus, inter paucos illos quorum codicibus hic versus defuerit, est S. August. lib. 3. contra Maxim. cap. illo 22. quod & paulo superius indicavimus. Videtur & S. Ambrosius non habuisse: quum in libro de Spiritu S. nusquam citet, omnibus aliis de Spiritu sancto scripturis diligenter undique allegatis. S. Leo epist. 10. c. 5. in fine non legit: ut neque Vener. Beda in Comment. Atque hi pauci Latini. Inter Græcos æque pauci. S. Cyrillus Alex. Theauri lib. 14. c. penult. & Oecum. in hujus loci enarratione. Qui autem veteres hunc v. habuerunt, sunt hi, ex nobis notis; S. Hyginus pontifex epist. 1. c. 1. Joannes Evangelista ad Parthos. Tres in nobis sunt qui testimonium perhibent in cælo: Pater, Verbum, & Spiritus; & hi tres unum sunt. Cœpit sedere anno Christi 154. diu ante Arium natum. Itæ etiam B. Cyprianus, vetustior ipse quoque Ario, in libro de Uni. ecclesiæ. c. 4. ad finem his verbis: De Patre & Filio & Spiritu S. scriptum est, Et hi tres unum sunt. Citavit hunc B. Cypriani locum, ad Unitatis in Trinitate, & Trinitatis in Unitate probationem S. Fulgentius lib. contra decem objectiones Arianorum, in responsione ad ultimam. Item habuit hunc versum B. Athanas. in disp. contra Arium, illi attributa. Idem libro priore de unitate Deitæ Trinitatis, Dicit Joannes Evangelista in epistola sua, Tres sunt qui testimonium dicunt in cælo, Pater, Verbum, &c. Ex quibus testimoniis notum est (ut hoc addamus) quod tunc temporis Græci codices eum versum constanter habuerint. Nam Athanasius scriptor Græcus utique Græco codice usus est: nec hunc locum Arianis objecisset, si tunc temporis ea pars Græcis codicibus defuisset. Græco item codice & sua propria versione, non hac nostra vulgata, usi sunt Cyprianus & Hyginus: quare & illorum temporibus hæc fuit Græcorum librorum lectio. Paulo posterior Athanasio, eodem tamen sæculo, videtur Idacius Clarus, in Hispania Episcopus, qui etiam ipse hujus versus septimi sententia intrepide utitur contra Arianos, resumens ipsissima verba Hyгинi Papæ ex epist. 1. superius recitata; li-

bro contra Varimadum Ariane sectæ Diaconum.

Ejusdem temporis est S. Hieronymus: cujus hæc sunt verba, Prologo in septem epist. cathol. ad Eustochium virginem Christi; In prima Joannis epist. ab infidelibus translatoribus (vult dicere, ab interpretibus Latinis Ariana lue infectis) multum erratum esse à fidei veritate, comperimus; trium tantummodo vocabula, hoc est, aqua, sanguinis & Spiritus, in ipsa sua editione ponentibus; & Patris Verbiq; ac Spiritus testimonium omittentibus; in quomaximè fides cathol. roboratur, & Patris, Filii ac Spiritus S. una divinitatis substantia comprobatur. Quibus in verbis est considerandum, quod S. Hieronymus tantummodo culpet perfidos interpretes Latinos; tamquam ipsi Græci codices nulla tunc adhuc (Hieronymo jam sene, ut ipse in fine illius epistolæ ait, id est, post annum Domini quadringentesimum) mutilatione hoc in loco fuissent diminuti. Citavit hanc sub nomine divi Hieronymi præfationem Erasmus in Annotat. adhuc locum B. Joannis: ut mirum sit ab eodem opera B. Hieronymi recognoscente fuisse omissam, tamquam dubii authoris. Mirum & illud, quod Marianus Victorius novus Hieronymi operum recognitor & scholiastes, eam non restituerit: quum satis Hieronymum sapiat, etsi non habeat illam summè floridam disertitudinem; scripta scilicet à sene, & ad virginem. Extat hæc S. Hieronymi præfatio in vetustioribus Bibliis, etiam impressis, proxime ante Beati Jacobi epistolam, idque in nonnullis sub ipsius Hieronymi nomine. Extat & apud Liranum; indigna sane quæ pereat.

Quod autem Hieronymus de solis loquatur interpretibus Latinis, non de ulla varietate Græcorum codicum; tum ipsa verba nunc recitata clarè docent, tum verò illa quæ in eadem illa epistola præcedunt, hæc: Epistolarum septem quæ catholice nuncupantur, prima est una Jacobi, tum dua Petri, tres Joannis, & Judæ una. Quæ sicut ut ab eis digestæ sunt, ita ab interpretibus fideliter in Latinum verteantur eloquium, nec ambiguitatem legentibus facerent, nec sermonum sese varietas impugnet; illo præcipue loco ubi de unitate Trinitatis in prima Joannis epistola positum legimus. In qua ab infidelibus translatoribus, &c. ut supra recitavimus. Ita ibi S. Hieronymus. Ex quibus omnibus ejus verbis liquet, non temerè Arianis hanc mutilationem obijci: tametsi non desint qui in solos scribas, Græcos & Latinos, hanc culpam conjiciant, homeoteleuto deceptos mediam sententiam omittentes: illud scilicet (testimonium dant) priore loco positum, per incuriam negligentes, cum annexis; & solum posteriore positum loco legentes. Quale fecerunt sæpe alibi, in omni genere scriptorum.

Superioribus testibus addere possumus B. Fulgentium, libro Responsionum ad decem objectiones Arianorum, responsione ultima, ad fin. In Patre (ait) & Filio & Spiritu sancto unitatem substantiæ accipimus; personas confundere non audemus. Beatus enim Joannes Apostolus testatur dicens, Tres sunt qui testimonium perhibent in cælo, Pater, Verbum & Spiritus; & hi tres unum sunt. Idem in libro de Trinitate (quem cum nonnullis aliis Fulgentii opusculis nuper primum vulgavit Parisiis, vir pius & doctus Jacobus Sirmundus) his verbis utitur; Ego & Pater unum sumus, inquit Dominus: Vni, ad naturam referre nos docet; Sumus ad personas. Similiter & illud, Tres sunt, inquit, qui testimonium dicunt in cælo, Pater, Verbum & Spiritus; & hi tres unum sunt. Audiat Sabellius, sunt; audiat, Tres; & credat esse tres personas, &c. Audiat & Arius, unum: & non dicat Filiū differentis esse naturæ. Ita Fulgentius.

Atque hæc ad ostendendum imbecillitatem allatæ objectionis, sufficiant: quibus & illud potest addi, ad demonstrandum vitiosos esse libros qui omittunt versum 7. illud, inquam, quod pauci illi, sive libri sive Ecclesiastici scriptores qui eum omittunt, non consentiunt inter se in lectione versus octavi,

dum alii habent illud, *in terra*; alii omittunt, fortassis tamquam otiosum, postquam non est quicquam ad cuius distinctionem apponatur, sublata præcedente sententia, *versu* scilicet 7. Omittebat codex quo usus est B. Augustinus loco *suprà citato*. Item codex quo utebatur S. Leo, ut itidem liquet ex loco *præcitato*. Omittunt B. Cyrillus & Oecumen. *locis allegatis*. In textu Vener. Bedæ non omittitur.

Ultimo loco expendenda est finalis clausula versus octavi, *Et hi tres unum sunt*. De qua illud dicendum est, in multis Latinis libris eam non haberi. Lovanienses correctores quindecim tales sibi conspectos testantur. Innocentius 2. in *Decretali superius citata*, prout ea legitur suppleta in editione Gregoriana, ait, in plerisque codicibus (Latinis scilicet, nam de his loquitur) non haberi. Qui omiserunt scribæ Latini, videntur existimasse adjectam ab Ariano, ad elevandam præcedentis sententiæ auctoritatem, ubi Pater, Filius & Spiritus sanctus unum esse dicuntur. Sed magis credibile est, eam clausulam non esse adjectitiam, verum nonnihil corruptam, fortassis per Arianos. Græci enim codices (excepta Complutensi editione, & si quæ ex ea prognatae sunt) constanter habent, sed ita; *Et hi tres in (sive ad) unum sunt, eis rō ēr*. Quomodo & nostrum interpretem in Latina hac editione scripsisse, aut certè B. Hieronymum correxisse, valde probabile est: sed voculam (*in*) deinde, sive Arianorum fraude, sive scribarum oscitantia vel audacia, fuisse omissam. In nostris codicibus si ea vocula non legitur, debet tamen ipsa hæc clausula ita exponi, ac si legeretur: ut respondeat originali, ac sensus sit, *Et hi tres ad unum* de Christo testimonium ferendum concurrunt; ut exponit Oecumen. seu, *Hi tres ad unam eandemque rem testandam consentiunt*; scilicet Christum fuisse & esse verum hominem, contra ac fingit Basilides. Videndum, an possit etiam sic exponi: Et hi tres ad unam Christi humanitatem constituendam conveniunt. Nam spiritus humanus, & illi humores corporales, qui totius corporis sunt quasi prima basis, ad unius hominis substantiam concurrunt, & ad eam requiruntur.

9. SI TESTIMONIUM HOMINUM ACCIPIMUS, &c. Auctoritatem divini testimonii quod commemoravit *vers.* 7. & specialiter quatenus illud est Dei Patris, amplificat comparatione minoris: q. d. Quum in rebus humanis quotidie ita fieri videamus, ut hominum duorum aut trium concorditer de una aliqua re asserviantur testimonium recipiatur, ac secundum illud dicatur ius partibus litigantibus: certè longè majore ratione Deo Patri credere debemus, testificanti de Jesu filio Mariæ quòd sit filius suus dilectus, quem ipse velit esse præceptorem ac Salvatorem miseris mortalibus. Quibus temporibus & quibus modis hoc Deus Pater sit testatus, dictum est *suprà*, initio annotationis ad v. 7.

10. QUI CREDIT IN FILIUM DEI, HABET TESTIMONIUM DEI IN SE, &c. Est principalis conclusio quam initio capitis proposuerat; ac simul est tacita cohortatio ad fidem suscipiendam, ac susceptam firmiter retinendam, de Jesu quod sit verus Deus & verus homo, datus hominibus à Deo Christus seu Messias, Salvator ac Mediator. Ait ergò, *Qui credit in Filium Dei*, hunc scilicet designatè, Jesum, *suprà v. 1. Habet testimonium Dei in se*. Græcè legitur paulò significantius, *Habet illud* (scilicet Dei Patris, de quo dictum est) *testimonium in seipso*. Non una est hujus partis explicatio: sed perpendenti antithesin partis sequentis, probabitur expositio quæ inter alias legitur in Comment. qui S. Thomæ ascribitur; hæc nimirum, Qui credit in Jesum quod sit filius Dei; is Deum Patrem honore afficit quòd ejus testimonium de Jesu datum, intra animum suum admittit, mente firmoque assensu recipit & retinet: quum contrà (quæ est pars hujus v. posterior) qui

Guil. Estii Tom. III.

Jesum fingit Patre minorem, aut fingit non verum hominem fuisse, sed phantasma; Deum Patrem hac ignominia afficiat, quantum quidem est in ipso, ut eum dicat mendacem, tamquam qui falsò sit testis de Jesu: perinde (inquam) faciat ac si disertis verbis diceret Deum Patrem esse fallacem; dum non vult credere ejus testimonio. In hac secunda hujus versus parte, multi Græci codices ita legunt, *Qui non credit Deo, mendacem facit eum*, &c. quum sint nonnulli qui consentiant nostris libris, legentes *Filio*, & pro illo, *Deo*: quæ lectio magis probabitur ei qui totius orationis seriem perpenderit. Qui mutarunt, videntur id fecisse propter sequens relativum *eum*; quasi alioqui non posset ad *Deum* referri: quod secus est.

11. ET HOC EST TESTIMONIUM; QUONIAM VITAM ÆTERNAM DEDIT NOBIS DEUS, ET HÆC VITA IN FILIO EJUS EST. *Quoniam*, ὅτι, quòd; & pertinet ad utramque sententiam sequentem. Explicat Apostolus illud Dei Patris de Jesu testimonium, cui necessariò credendum sit: nimirum, esse illum verum Deum & hominem, unicum Redemptorem & Salvatorem humani generis. Hoc aliis verbis hic dicit B. Joannes, inquiens Deum Patrem esse testatum de Jesu quod vitam æternam ipse Pater dat his qui recta atque obediēte fide eum colunt (nam hoc latet in illo, *nobis*) & quod hæc vita in præsentī sæculo inchoata, in altero autem semper duratura, hominibus donetur merito Domini Jesu; tamquam in quo illa vita resideat; ut in authore quidem, secundum divinam naturam; ut autem in eo qui nobis eam meruerit, secundum naturam assumptam. Itaque hoc v. idem, pene iisdem verbis, dicit Joannes quod Evangelii cap. 1. loquens de Verbo increato: *In ipso vita erat*. Et c. 3. ipse Dominus, *Sic Deus dilexit mundum ut Filium suum unigenitum daret*, &c. Et postea. *Qui credit in eum non judicatur: qui autem non credit, jam judicatus est; quia non credit in nomine Unigeniti Filii Dei*. Ac Joannes Baptista in fine ejusdem c. *Qui credit in Filium, habet vitam æternam: qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum*. Adde ex Joan. 6. v. 46. 47. & cap. 17. in princ. Et ex c. 4. hujus epistolæ illam sententiam, *In hoc apparuit charitas Dei in nobis, quoniam Filium suum unigenitum misit in mundum, ut vivamus per eum*. Ex quibus omnibus jam patet quod vita ista æterna ab hominibus sic per Filium Dei habetur, ut sine eo ac fide in ipsum haberi non possit. Id quod hoc etiam loco Apostolus verbis disertis exprimit, ver. sequenti.

12. QUI HABET FILIUM, HABET VITAM: QUI NON HABET FILIUM DEI, VITAM NON HABET. Illud *Dei*, additur Græcè, estque in bonis libris Latinis, necnon in veteribus Concordantiis: & ea de causa hic apponimus, tamen absit à textu Bibliorum Clementinorum.

Est hic iterata conclusio adhortatoria ad fidem in Jesum Christum, cum argumento ex spirituali utilitate, imò necessitate; hac videlicet, quod sine hac fide, vera vita neque in hoc sæculo neque in futuro, obtineri possit: cum è contrario quisquis eam habet, non siccam aut sterilem, sed qualem Scripturæ passim intelligunt cum fidem commendant, piè scilicet affectuosam & obediētem, is habeat vitam & salutem, etiam in præsentī sæculo, sed inchoatam & amissibilem.

Quod autem illud, *Qui habet Filium*, intelligendum sit eo modo quo jam dictum est, nempe, Qui Filium Dei vera, affectuosa & obediēte fide tenet, ex similibus hujus Apostoli sententiis doceri potest; qualis est illa c. 2. *Omnis qui negat Filium, nec Patrem habet. Qui confitetur Filium, & Patrem habet*. Ita fit, ut hoc v. idem dicatur quod Petrus Apostolus inquebat, loquens de Domino Jesu; *Non est in aliquo alio salus. Nec enim est aliud nomen sub celo datum*

NNnnn iij

hominibus, in quo nos oporteat salvos fieri, Actor. 4. Et quod illæ Scripturæ testantur, quas allegabamus ad versum præcedentem: Illa quoque Domini sententia, *Nemo venit ad Patrem, nisi per me*, Joān. 14.

Fides mediatoris omnibus ad salutem semper fuit & est necessaria.

Magnum igitur hoc loco est testimonium de fide Mediatoris, quæ omnibus ad salutem semper fuerit & sit necessaria. Id quod Apostolus sequente etiam versu inculcat: ut utilitate tanta adeoque necessitate proposita, confirmet fideles in retinenda vera de Domino Jesu fide, adversus grassantes eo tempore perditionis sectas. Ait ergo, tamquam epilogo (inquit Oecum.) summam repetens prædicta.

13. HÆC SCRIBO VOBIS, UT SCIATIS QUONIAM VITAM HABETIS ÆTERNAM QUI CREDITIS IN NOMINE FILII DEI. Græcus codex pro præsentē (*scribo*) habet *scripsi*, *ἔγραψα*, ut habent multi boni Latini libri, etiam impressi; & textus Venerabilis Bedæ. Verum sensus non mutatur. Præterea, illam clausulam, *Qui creditis in nomine Filii Dei*, plerique codices Græci annectunt principio hujus versus, sic, *Hæc scripsi vobis qui creditis*, &c. sed id quoque non magni momenti est. Illud majoris, quod iidem plerique Græci codices addunt huic versui unam clausulam, istam nimirum; *& ut credatis in nomine Filii Dei*. Propter quam additionem, ipse etiam Erasmus veretur ne hoc loco Græci codices sint depravati. Certè Robertus notat sibi conspectos duos veteres, qui eam partem omittentes cum nostra vulgata consentirent: & nostrum Interpretem in suo exemplari Græco clausulam istam non habuisse, satis apertum videtur. Nec tamen idcirco, sine majore autoritate, à Græcis libris est tollenda: quoniam eā retentā, nihilominus totus versus commodum sensum habere potest; quem accipimus ex Oecumenio, hunc: Hæc ego vobis jam vera, affectuosa atque obediēte fide credentibus in Jesum Dei filium, eo fine scripsi, ut sciatis quod per eum jam in hoc sæculo habetis vitam æternam, sed inchoatam duntaxat, eoque amissibilem; habetis autem in illa ipsa fide, utpote charitatem sibi associante: eo item fine, ut fidem hanc constantissimè retinentes, semper sic credatis in Dominum Jesum, quantumcumque undique vobis obstrepant vel insusurent pseudoprophetae falsa sua dogmata, huic salutari fidei contraria.

Sensus est Oecumen. redditus.

Ex qua interpretatione, etiam nostræ lectionis sensus habetur, illa Græcorum clausula omissa. Ex eadem interpretatione, conformi his quæ dixit Apostolus *vers. 11.* patet non esse laborandum in ea questione, an hoc loco verbum (*sciatis*) significet certitudinem absolutam, an solum quandam moralem. Clarum est enim, absolutam significare: quia indubitatum est omnem eum qui fide illa quam intelligit Apostolus, affectuosa nimirum & obediēte, credit in Filium Dei, jam habere illam vitam æternam. Sed non propterea est absolutè certum de hoc vel illo in particulari quod sit in statu hujus æternæ vitæ, seu salutis: sicut neque sic est certum de quoquam quod habeat eam fidem de qua hic sermo est.

Quod autem sermo Apostoli sit de vita seu salute hujus vitæ, quæ idcirco amitti potest; liquet, tum ex verbo *habetis*, tum ex paulò post sequentibus, ubi significat fratrem posse peccare ad mortem. Liqueat etiam ex fine hujus capitis; monet generaliter omnes fideles quibus scribit, ut caveant se ab idolis. Et, omiſſis aliis, in 2. *epist. vers. 6. 7. 8.* monet Christianos ut in fide obediēte perseverent, caveantque sibi ab hæreticorum doctrina, ne perdant quæ eo usque bene operati fuerant, sed ut mercedem plenam accipiant.

Quoniam igitur fides in Christum, charitate formata hominem in statu salutis seu veræ vitæ constituit, quæ est maxima spiritualis utilitas, idcirco, hujus tanti fructus consideratione Apostolus hoc loco

& superioribus versibus vult excitare fideles ad perseverandum in ejusmodi fide. Sed deinceps alium quoque commemorat permagnum talis fidei fructum, cujus contemplatione illi provocentur; nempe fiduciam sive certam spem obtinendi à Deo quod ritè ab illo petiverimus. De hoc fructu est versus sequens.

14. ET HÆC EST FIDUCIA QUAM HABEMUS AD EUM, QUIA QUODCUMQUE PETIERIMUS SECUNDUM VOLUNTATEM EJUS, AUDIT NOS. *Quam habemus,* Nos scilicet, verè & obediēter fideles. Omnes enim hi possunt confidere quod ipsorum orationes sint exaudiendæ à Deo, modo fuerint factæ (ait Apostolus) *secundum voluntatem ejus*. Est autem voluntas Dei nobis consideranda, & circa rem quæ petenda sit, & circa petendi modum. Circa rem quidem petendam: ut ab ipso petamus secundum præcepta vel consilia ejus, hoc est necessaria vel bene utilia ad salutem; dicente Salvatore, Matth. 6. *Primum quærite regnum Dei, & justitiam ejus.* (Deinimurum) *& hæc omnia* (temporalia huic vitæ transigendæ necessaria) *adjicientur vobis.*

Circa verò petendi modum, est voluntas Dei ut piè petamus & perseveranter. Ea pietas multa includit: *Primo loco* fidem veram & integram de omnibus quæ Deus nobis revelavit. Quam fidem hic præsupponit Apostolus, ut patet. Hæc fides etiam hoc requirit ut unusquisque de se in particulari credat, se consecuturum quæ salutaria petit eo modo & tantum, quo modo & quantum ea petere oportet. Non autem, se consequuturum quicquid (quamvis salutare) quomodocumque petiverit. Horum prius liquet ex divinis promissionibus, quæ sunt, Matth. 7. *v. 7. & 8. Marci 11. v. 24. Luca 18. v. 7. 8. Joān. 14. v. 13. 14. cap. 15. v. 7. 16. cap. 16. v. 23. 24. Jacobi 1. v. 5. 6. 7.* Et hoc Apostoli loco, & v. seq. Poterius autem eorum quæ diximus, manifestum est ex hoc ipso loco: ubi non sine causa apponitur illa limitatio, *quodcumque petierimus secundum voluntatem ejus*. Unde est Psal. 65. *Iniquitatem si asperi in corde meo, non exaudiet Dominus.* Ut neque apud Apostolum Jacobum loco allegato, sine causa apponuntur ista, *Postulet autem in fide, nihil hesitans*, id est, nihil in corde suo disceptans adversus fidem catholicam.

Secundo loco, petitionis pietas requirit in petente, spem impetrandi. Huc faciunt, per argumentum à minore, Scripturæ jam allegatæ pro fidei necessitate. Huc valent illæ collationes Patris, Amici, Judicis duri; propositæ à Salvatore, Luca 11. & 18. Et quod dixit hic Apostolus *suprà cap. 3. v. 21.* Item quod dicit hoc loco.

Tertio loco pietas requirit ut qui Deum rogat, mandata ejus ex dilectione observet, saltem eo usque ut veram pœnitentiam agat, si nondum est reconciliatus. Quod significabat Apostolus per illa verba cap. 3. *Si cor nostrum non reprehenderit nos, quicquid petierimus accipiemus ab eo.* Porro inter cætera Domini mandata est illud (quod huc adfert Venerabilis Beda) de animi adversus proximum rancore deponendo, quando nos accingimus ad orandum, Marc. 11. *Cum stabitis ad orandum; dimittite si quid habetis adversus aliquem; ut & Pater vester qui in celis est, dimittat vobis peccata vestra.* De pœnitentium verò oratione quod sit fructuosa, B. Thomas 2. *sec. quest. 83. art. 16.*

Quarto loco, pietas requirit attentionem animi in eo qui Deum aliquid rogat. De qua attentione B. Thom. *ejusdem quest. art. 13.* Quinto loco requirit pietas humilitatem in petente: humilitatem verò, non solum respectu Dei, sed etiam respectu aliorum hominum, quibus sese indigniorem debet reputare coram Deo. Qua de re est peculiaris *art. num. 3. q. 161. in 2. sec.* Humilitas petentis etiam hoc includit ut absque respectu laudis humanæ fiat oratio: juxta

Nota, ut bene petamus, voluntatem Dei spectandam esse, & circa rem petendam, & circa petendi modum.
1. Petenda utilia ad salutem.
2. Petendum piè, id est, in fide, spe & charitate.

Item petendum attente & humiliter.

doctrinam Domini Salvatoris, *Matth. 6.* Ex qua doctrina, idem in omni bono opere esse observandum, manifestum est. Atque hæc de pietate in petitionibus quas Deo facimus, adhibenda, dicta sunt paucis.

Sed, ut diximus, Dei voluntas à nobis præter pietatem, in petendi modo exigit etiam perseverantiam in precando. De qua orationis conditione videndus est S. Thom. *d. 2. sec. q. illa 83. art. 14.* Porro voluntas Dei de nostra in orando perseverantia nobis innotescit per ea quæ leguntur *Luca 11.* in parabola amici per petentis perseverantiam victi; & *cap. 18.* in parabola illius judicis iniqui: & per illa Domini verba *cap. 21. Vigilate omni tempore orantes.* Cui consonat illud Apostoli, *1. Thessal. 5. Sine intermissione orate.* Consonat & hoc quod sacerdos Domini magnus Israelitas monet, *Judith 4.* Et exemplum illud memorabile primitivæ ecclesiæ, orantis pro liberatione Apostoli Petri ab Herode capti, *Act. 12.* ubi dicitur; *Oratio fiebat sine intermissione ab Ecclesia ad Deum pro eo.*

Quæritur meritò hoc loco, An supradictis conditionibus positis, infallibiliter exaudiatur oratio petentis pro seipso duntaxat; an etiam pro alio. Ac videri posset quod etiam pro alio petens, supradictis conditionibus positis infallibiliter exaudiatur, *ex vers. 16.* mox sequente; præsertim juxta distinctionem quæ in Græcis codicibus videtur debere esse versuum decimi quinti & decimi sexti (coli scilicet, non ut vulgo est, periodi) qua de re paulo post. Respondendum tamen est, non semper exaudiri justos pro aliis orantes, etiam si conditiones illæ orationi adsint. Et hoc significat ipse Apostolus, dicto *v. 16.* quatenus sententiam suam restringit adjectione illius clausulæ, *peccatum non ad mortem*, & quatenus addit, *Est peccatum ad mortem: non pro illo dico ut roget quis.* Atque hoc est quod docet S. Augustinus *Tract. 102. in Joan.* ubi expendit illa verba Domini *Joan. 16. Amen dico vobis; si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.* Verba Augustini sunt, Ita sanè est intelligendum quod ait, *Dabit vobis*; ut ea beneficia significata sciantur his verbis, quæ propriè ad eos pertinent qui petunt. Exaudiuntur quippe omnes sancti pro seipsis: non autem pro omnibus exaudiuntur vel amicis suis vel inimicis, vel quibuscumque aliis; quia non utcumque dictum est, *dabit*; sed, *dabit vobis.* Ita illic sanctus Augustinus. Ratio hujus est, quia potest esse impedimentum ex parte ejus pro quo oratur; quod impedimentum Deus justo suo judicio tollere nolit. Conferatur S. Thomas *d. 9. 83. in 2. sec. art. 7. ad 2. & 3. & art. 15. ad 2. in fine solut.* Quando autem pro seipso quispiam rogat secundum voluntatem Dei, id est, rogat illa quæ dicta sunt superius: & eo modo qui dictus est: tunc eo ipso jam est dispositus ad obtinendum quod petit.

15. ET SCIMUS QUIA AUDIT NOS QUICQUID PETIERIMUS: SCIMUS QUONIAM HABEMUS PETITIONES QUAS POSTULAMUS AB EO. Ita legitur hic versus in codicibus Latinis; nisi quod nonnulli vetusti in secunda parte habent præteritum *postulavimus*, conformiter originali. Et hac lectione posita, iste versus absolvit sententiam: ac (ut ait Vener. Beda) repetitio est & inculcatio proximè dictorum, facta ab Apostolo ut nos ad orandum vivacius excitet. Quamquam non simplex repetitio videtur, sed cum augmento quodam. Nam cum *vers. 14.* dixisset nos *habere fiduciam*, hic ait nos habere *scientiam*; seu absolute certos esse quod sumus exaudiendi in petitionibus quas Deo fecerimus, nimirum *secundum voluntatem ejus*: ut expressit *v. precedente.* Quod quomodo verum sit, satis videtur declaratum in illius versus expositione.

At Græcis codicibus, in principio hujus versus ad-

ditur vocula *εἰ*, si; hoc modo: *Et, si scimus quod audit nos*, &c. quæ vocula videtur in secunda hujus v. parte, illis in codicibus subaudiri: ut scilicet versus hic 15. à 16. non periodico signo, sed tantum coli distinctione separetur; quamvis expositores Græci quos habemus, hanc de distinguendo difficultatem vel non adverterint vel dissimulaverint; nisi quod Oecumen. id quod hic dicimus, subindiceret. Certè, in Græcorum lectione non potest terminari sententia cum hoc *v. 15.* præsertim quum in secunda ipsius ver. parte habeant præteritum *postulavimus*, ut dictum est: sed altera pars hujus conditionalis enunciationis esse debet versus dicimus sextus. Neque enim, quod antehac factas petitiones obtinuerimus à Deo, vult probare Apostolus per hoc, tamquam per quiddam notius, quod scimus illum nos exaudire quicquid petierimus; sed contra potius hoc ex illo colligendum erat. Sicut profectò hunc locum intellexit Didymus: qui proinde illud Græcorum *εἰ*, non in principio totius *versus hujus 15.* sed initio secundæ partis habuisse videtur; ita nimirum: *Et scimus quod audit nos Deus quicquid petierimus, si* (id est, quia, quandoquidem, ut sæpè alias) *scimus quod jam habemus petitiones quas antehac postulavimus ab eo.* Ad quem sensum etiam nostra vulgata lectio facillè revocatur, si cum vetustis illis libris Latinis legamus *postulavimus*, in secunda parte; ut sensum hunc accipiamus: *Scimus quod audit nos Deus quicquid petierimus: scimus enim quod habemus petitiones quas antehac ab eo postulavimus.* Quem quidem sensum pulchrè expressit sanctus Eucherius Lugdunensis, apud B. Augustin. *serm. 176. de tempore*, his verbis: Fidelis quisque, cum jam tanta perceperit; per ea quæ cognoscit præstita discat sperare promissa; & Dei sui præteritam præsentemque bonitatem, quasi futurorum teneat cautionem.

16. QUI SCIT FRATREM SUUM PECCARE PECCATUM NON AD MORTEM; PETAT, ET DABITUR EI VITA, PECCANTI NON AD MORTEM. Hæc sententia est conclusio specialis, deducta ex assertionibus generalibus *vers. 14. & 15.* Id quod maximè apparet in Græcis codicibus, ubi sententia *vers. 15.* revera suspenditur, nec absolvitur nisi hoc loco, ut paulò antè diximus. Per hanc autem specialem conclusionem delabitur Apostolus (quod Oecumen. annotat) ad certum quoddam fraternæ charitatis (quam passim tota epistola tantopere inculcavit) officium fidelibus commendandum; quod est orare pro Christiano peccante quidem, sed non ad mortem; quasi dicat: Quum habeamus bonam fiduciam, imò cum sciamus nos auditum iri à Deo, siquid secundum voluntatem ejus petiverimus; cumque sciamus nos jam habere quæ ante hoc tempus ab eo petivimus; cum (inquam) hæc sciamus: si quis noverit fratrem quempiam suum, hominem Christianum dico, peccatum aliquod admisisse, seu peccato aliquo teneri (in Græco est *peccatum*, ubi nos habemus *peccare*) quod non sit ad mortem: petat à Deo ut illum ab eo peccato liberet; & Deus dabit illi vitam, peccanti (ut prædixi) non ad mortem. Id quod addo: quia quædam peccata sunt ad mortem; pro quibus non jubeo, non moneo, non hortor ut ipsa roget. Hic est sensus verborum Apostoli toto hoc *vers. 16.* & eorum cum præcedentibus connexio.

Ex hac declaratione, intelligitur quod, quamvis in originali pro illo *petat*, sit futurum indicativi *petet*, *εἰ* tamen illud pro imperativi seu hortativi modi verbo sit accipiendum; ut sit in similibus quotidiano sermone. Ita intellexisse Oecumenium, est apertum ex ipsius explanatione quæ hunc textum immediatè præcedit: & sic esse intelligendum, liquet ex verbis Apostoli sequentibus, illis: *Non pro illo dico ut roget.* Quare, licet veteres quidam

Petendum
perseveran-
ter.

Quæstio, An
oratio debi-
tis vestita
circumstan-
tiis infallibi-
liter audia-
tur.

Resp.

Sensus

codices Latini hic habeant, *petet*: non ideo textus noster est mutandus.

Illi iidem Latini codices verba sequentia, conformiter originali, ita legunt: *& dabit ei vitam, peccantibus non ad mortem. Dabit*, sine dubio subauditur *Deus*, ex præcedentibus: quare in nostra lectione quum dicitur, *Dabitur ei vita*, similiter est subintelligendum, à *Deo*. Illud autem quod sequitur, *peccantibus non ad mortem*; prima fronte videbitur quibusdam esse solæcum, quod post illud *ei*, sequatur hoc *peccantibus*: sed hæc oratio, ut alia similes apud optimos quosque auctores, facile defenditur quod sensu congruitatem servet. Ad ipsum enim genus talium sit sermonis transitus: licet de uno, quopiam fratre sermo præcesserit: quasi dicat: Deus dabit ei vitam; dico, his qui peccant non ad mortem.

Nostri lectio vitat hoc quicquid est incommodi: & ut nostri textus communiter habent, ita legit etiam Venerabilis Beda. Quamquam, qui veteres Latini libri hic consentiunt Græcis (Lovanienses testantur sex tales sibi conspectos) ii non debent corrigi propter hanc incongruitatis speciem, nisi quis & Græcos codices velit mutare. Similis penè forma locutionis est in Græcis & nostris libris, *Joan. 17. v. 2. Et in 2. B. Joannis epist. vers. 7.* contrario modo antecedens est plurale; relativum, singulare. Sunt nasutuli & delicatuli quidam, quibus facile aliquid displicet in sermone sacre Scripturæ, sæpè sine ratione: ut hoc certè loco. Meminisse illi debebant horum & similium, apud Comicum: *Aperite aliquis actutum ostium. Apud Nasonem, Hoc pecus omne meum, multæ stabulantur in antris. Apud Boetium Consol. lib. 2. prosa 6. Quid verò, si corpuspectes, imbecillius homine reperire queas? quos sæpè muscularum quoque morsus, vel in secreta quæque reptantium necat introitus. Si plura talia desiderant, videant ex Tullio, Marone, Livio, Comico, apud Ninivitam in magno opere Syntaxeos; ne nos ad Grammaticorum arcana ipsis aperienda excurrere cogamur.*

In fine hujus ver. cum dicitur, *ut roget quis*: illud *quis* non est in Græco codice, sed suppositum verbi *roget*, subauditur ex præcedentibus. Rectè fecit noster Interpres quod hic illud *quis* expressit: nam in fronte totius vers. ubi originalis codex habet *si quis*, ipse solum posuit istud *Qui*. Atque hæcenus quidem faciem habent explicationem quæ sunt isto versu. Sed illud difficilior est, exponere quid Apostolus intelligat per *peccatum ad mortem*: & consequenter, ex opposito quid accipiendum sit per *peccatum non ad mortem*: & tamen nisi hæc explanentur, non potest Apostoli sententia intelligi. Ac certè ut in aliis obscuris locis, sic in isto videmus verissimum esse quod nonnulli dicere solent, Nullam esse diversarum interpretationum fecundiorē matrem quā obscuritatem. Unde sanctus Augustinus lib. de corr. & grat. cap. 12. quum hunc Apostoli locum attulisset, subiecit; *De quo peccato, quoniam non expressum est, possunt multa & diversa sentiri: ego autem dico id esse, peccatum, fidem quæ per dilectionem operatur, deserere usque ad mortem.* Videntur ergo expositiones diversæ adferendæ, & modestè refutandæ: ut tandem ad unam deveniatur quæ nihil patiat incommo-
dorum.

Peccatum ad mortem nonnulli accipiunt ut idem sit quod à Theologis dicitur peccatum mortale. Unde, secundum eos *peccatum non ad mortem* debet intelligi peccatum veniale, mortali altera ex parte oppositum: Hæc expositio facile refellitur ex verbis Apostoli, ubi dicit, *Petate, & dabitur ei vita, peccanti non ad mortem.* Ergo peccatum non ad mortem Apostolo nuncupatum, abstulerat vitam animæ; & proinde non est Apostolo veniale, sed mortale certi

generis. Cujus autem certi generis; inquirimus hac variarum expositionum discussione, ut ad unam stabilem perveniatur.

Secunda igitur expositio est, qua *peccatum ad mortem* intelligitur esse illud quo post agnitionem Dei, quæ per gratiam Christi cuiuspiam data est, ipse fraternitatem oppugnat, & adversus ipsam gratiam qua reconciliatus est Deo, invidentiæ facibus agitur. His enim verbis à Venerabil. Beda hæc expositio proponitur in Comment. Est autem sumpta ad verbum ex B. Augustin. libro priore de serm. Domini in monte, cap. 22. alias 43. ubi ait se ita putare: ideoque credibile est non fuisse sollicitum de confirmanda illa expositione. Sed ad eam infirmendam nobis sufficit quod ipsemet *Retract. lib. 1. cap. 14.* eam supplendam fuisse docet. Verba ejus sunt; *Hæc ita dixi, nec confirmavi; quia putare me dixi: sed addendum fuit, Si in hac tam scelerata mentis perversitate finierit hæc vitam. Quoniam de quocumque pessimo in hac vita constituto non est utique desperandum: nec pro illo imprudenter oratur de quo non desperatur.*

Tertiam expositionem verbis istis indicat sanctus Augustinus: quam etiam ca. illo 12. De corr. & grat. attulit: ut *peccatum ad mortem* sit peccatum mortale quodcumque, cujus non agitur pœnitentia ante mortem. Dico *quodcumque*; nam secunda expositio, præterquam quod erat imperfecta, nimis restringebat peccatum ad mortem; quasi B. Joannes unicam peccati in Spiritum sanctum speciem hac appellatione intellexisset. Tertia igitur expositio est latior hac ex parte, quam secunda: sed nihilominus etiam ipsa videtur strictior altera ex parte, quā par sit, nec verbis Apostoli convenire. Ait ille, *Si quis scit*, (Græcè est, *viderit*) *fratrem suum peccantem peccatum non ad mortem* &c. Præsupponit igitur posse à bono Christiano, etiam laico, sciri an peccatum quod novit alium Christianum commisisse, sit ad mortem, an non; & tamen ab eo non potest sciri an is quem post peccatum mortale ipsi notum, mori contingit, agat vel egerit sinceram ejus pœnitentiam. Deinde, si constaret aliquem mortali quopiam peccato sine pœnitentia esse defunctum: non liceret pro eo orare; nec unquam id Apostolus Christi permetteret: Atqui pro expiatione peccati ad mortem Deum rogare, ut Apostolus non monet, non hortatur: ita neque prohibet; tantummodo declarat se bonos Christianos non audere hortari ut pro eo peccato rogent, sicut hortatur eos rogare pro fratris peccato quod noverunt non esse ad mortem. Hæc igitur commoda premunt tertiam expositionem: tametsi ea reperiatur apud S. etiam Gregorium *Moral. lib. 16. cap. 28. alias 31.* Est aliquid auferendum de hac expositione tertia: quo sublato videntur omnia incommoda evitari, & mens Apostoli, in tota hac sermonis serie apte declarari.

Quarto igitur, *peccatum ad mortem* intelligitur quodvis peccatum mortale cujus non agitur pœnitentia, quamdiu & quatenus tale est. Ita non quodvis mortale intelligitur: nec tamen illud solum cui est conjuncta finalis impœnitentia; sed omne illud cui conjuncta est impœnitentia etiam temporalis, seu in cuius affectu quispiam hæret. Ad hunc modum Gelasius pontifex in Tomo de anathemate (extat Tomo Secundo Conciliorum) sese declaravit intelligere; dum inquit: *Est peccatum ad mortem in eodem peccato manentibus: est peccatum non ad mortem, ab eodem peccato recedentibus.* Eodem tendit expositio horum verborum quæ est apud sanctum Hieronymum in 14. *Jeremia*, ad illud, *Dixit Dominus ad me, Noli orare pro populo isto in bonum.* Et quæ apud Oecumen. in hujus loci comment. Ejus verba sunt ista; *Hoc solum est peccatum ad mortem quod ad pœnitentiam non respicit. Sed & illi peccant ad mortem qui injuriarum sunt memores.*

Dubium.
Quid sit Apostolo peccatum ad mortem.

1. Exposit.

3. Exposit.

4. Expositio genuina.

Nam & hi, servantes iram contra proximum, sine pœnitentia peccant. Quare, ex adverso *peccatum non ad mortem*, dicitur Apostolo, quod est mortale quidem, sed agitur ejus pœnitentia. Ita describimus: quoniam de solis mortalibus hic loqui videtur Apostolus dum peccatorum alia vocat *ad mortem*, alia *non ad mortem*: ita (inquam) videtur, propter illud, *dabitur ei vita*.

Quomodo
sit aliquod
peccatum
mortale &
non ad
mortem.

Videbitur hoc mirum alicui, quod peccatum quoddam mortale dicatur non esse ad mortem. Unde enim est mortale? Sed meminisse debet quod Salvator Joan. 11. dicebat, *Infirmus hac non est ad mortem*: cum tamen Lazarus ex ea infirmitate mortuus fuerit. Sic in proposito, peccatum mortale cujus vera pœnitentia agitur, non est ad mortem; quoniam nec ipsa mors qua ipsum mortale est, est ad mortem, sed ad gloriam Dei: sicut de corporali morte Lazari dixit B. Augustinus in illius loci commentario, *Tract. 49. in Joan.*

EST PECCATUM AD MORTEM NON PRO ILLO DICO UT ROGET QUI. Magnam prima fonte difficultatem parit hæc Apostoli sententia: quoniam Dominus nos orare jubet etiam pro persequentibus & calumniantibus nos, *Matth. 5.* Et ipsius Domini exemplum videtur aliud requirere, qui in cruce pendens oravit pro interfectoribus suis, *Lucæ 23.* Simile fecit protomartyr Stephanus, *Act. 7.* Responsio. Apostolus Joannes hoc loco non prohibet fideles pro fratribus orare quos sciant teneri peccato ad mortem: sed ad id non audet hortari quemlibet Christianum, ut scilicet pro tali oret cum ea impetrandi fiducia, de qua loquutus est *ver. 14.* & hujus parte priore; hoc est, qua pro fratre peccante non ad mortem, sive, sui peccati pœnitentiam agente. Responsio ista habetur ex sancto Ambrosio *lib. priore de pœnit. cap. 9.* & ex B. Hieron. *lib. 2. contra Jovin. ultra medium.*

Dubium.
An pro manifestis peccatoribus orare oporteat.

Oritur dubium, An igitur vulgares Christiani non teneantur orare pro persequentibus & calumniantibus sive ipsos sive catholicam religionem, & in talium peccatorum affectu hærentibus. Et idem de quibusvis aliis quos sciamus teneri aliquo peccato ad mortem, quæri potest. Certè præceptum Domini *Matth. 5.* videtur generale, *Orate pro persequentibus & calumniantibus vos*: & vel in primis de talibus loqui, in sua contra nos injuria permanentibus. Et quicumque in mortali aliquo peccato sic hærent, & ejus affectu ita sunt irretiti, ut salutem suam quodammodo contemnant; hi profecto in graviore ceteris peccatoribus versantur periculo, ideoque magis indigent ut pro ipsis oretur. *Si dicas*, Non volunt juvari, quia non agunt pœnitentiam, sed placent sibi in peccato suo: *replicabitur*, Tantò magis indigent ut à piis Deus rogetur ipsis dare pœnitentiam. Respondendum alicui videretur ex mente sancti Ambrosii *loco nunc proxime citato*, quod pro talibus orandum est, sed à magno intercessore & magna cum prece. Tanto autem major apud Deum precator ac intercessor est quispiam, quanto est major Dei amicus; est autem eo major apud Deum amicus quanto est sanctior. Res valde magna est talium peccatorum conversio: est autem præsumptionis, vel speciem præsumptionis habet si rem valde magnam pro alio quilibet a deo audeat petere, dicente Heli, *1. Reg. 2.* *Si in Dominum peccaverit vir, quis orabit pro eo?* Unde & S. Bernardus, pro homine sepulto in consuetudine mala, vel excommunicato, dicit ingemiscendum potius quam orandum, *Tract. de duodecim grad. humilit. in fine.* Sed ille gemitus oratio est.

Resp. ex mente Ambrosii.

Itaque ad dubitationem de vulgaribus, id est, mediocris sanctitatis Christianis, propositam, vel etiam de pœnitentibus, An pro alterius peccato ad mortem orare teneantur, respondendum est affirmative,

Resp. absolute.

teneri: non tamen fiducia suæ sanctitatis vel amicitia quæ ipsis cum Deo sit, hoc facere debere; sed intentione satisfaciendi divino præcepto nunc allegato, & alioqui generali præcepto charitatis quo omnes proximos jubemur diligere. Conformis est hæc responsio iis quæ leguntur apud S. August. *De corr. & grat. c. 15. & 16.* & apud S. Thom. *2. sec. q. 83. art. 7. ad 3.*

17. OMNIS INIQUITAS PECCATUM EST: ET EST PECCATUM AD MORTEM. Etiam hoc addit Apostolus ad declarationem versus præcedentis, ubi duplex genus fecerat peccati; quoddam ad mortem, quoddam non ad mortem. *Sensus est*, Omnis injuria, iniustitia, iniquitas (Græcè est *ἀνομία*) peccatum est: quoniam scilicet Peccatum est dictum, factum vel concupitum contra legem Dei æternam, ut est B. Augustin. definitio apud Theologos notissima, atque ita est Deo injurius quisquis peccat, quoniam legem eius violat, cui ex iustitia tenetur obedire: & vice versa, omnis ejusmodi iniquitas seu in Deum injuria, peccatum est. Reciprocantur enim hæc duo inter sese: ut hic locus demonstrat. Atque hoc in primis verum est de iis peccatis quæ extinguunt charitatem vitam animæ, mortalia idcirco dicta: & tamen hæc ipsa in dispare gradu reperiuntur, ita ut alia sint ad mortem, alia non ad mortem, juxta explicationem versu præcedente traditam. Hoc ipsum posteriore hujus versus parte significat Apostolus per illa verba, *& est peccatum ad mortem*. Ubi non est putandum, esse propositionem ex est tertio adjacentem, ut loquuntur Logici; quasi sensus sit, *Omnis iniquitas est peccatum, adeoque omnis est peccatum ad mortem*: sed ex est secundo adjacentem, hoc sensu, *Omnis iniquitas est peccatum; & reperitur quoddam peccatum, quod sit ad mortem*. Unde relinquitur ex adverso subaudiendum, esse etiam quoddam peccatum quod non sit ad mortem. Hanc enim peccati divisionem innuit his verbis Apostolus: quæ divisio in originali codice non minus innuitur, ubi hæc pars legitur cum negatione, hoc modo; *& est peccatum non ad mortem*; sed relinquitur subaudiendum alterum membrum; affirmans scilicet: ita ut nostræ lectionis sensus eodem recidat quo Græcicæ.

Est in *cap. 3. v. 4.* una sententia conferenda cum *ver. hoc 17.* ista: *Omnis qui facit peccatum, etiam iniquitatem facit; & peccatum est iniquitas*. Ubi in Græco, pro vocabulo *iniquitatis* quod ut hic, ita illic dicat noster Interpres, non est *ἀνομία*, ut hoc loco; sed *ἀνομία*, quasi dicat illegalitas. *Quæritur* ergo, an sicut hoc loco dicit Apostolus, *omnis iniquitas peccatum est*, ita similiter vere dicatur, *Omnis ἀνομία peccatum est*: ut loco illo *capitis 3.* Apostolus satis dicat, Omne peccatum esse *ἀνομία*. Videtur autem non esse concedendum quod omnis anomia sit peccatum; quoniam anomia non solum significat transgressionem legis quæ observari debeat, sed etiam justarum legum defectum seu carentiam, quæ potest esse sine peccato eorum qui carent. Item recessus ille quo fomes peccati prava concupiscentia à Dei lege deviat, & rationi non auscultat, quin hominem justificatum viriliter Dei gratia repugnantem, ad deviandum sollicitat: is (dico) recessus, & ea ad malum sollicitatio non est verè proprièque peccatum, ut in moribus loquimur (nam naturæ peccatum seu vitium meritò dicas) quoniam non est voluntaria; est tamen *ἀνομία*, id est à lege Dei deflexio, imò contra legem Dei repugnantia, ut ex *cap. 7. ad Roman.* manifestum est. Quare non videntur nobis confundenda ista duo apud hunc Apostolum loca; is scilicet qui est *cap. 3. v. 4.* & qui hic, *vers. 17.* Non tamen ita differunt peccatum & anomia, quin hæc sit illius genus; ideoque omne peccatum sit anomia, quamvis non omnis anomia sit proprii nominis peccatum.

Dubium.

Resp.

18. SCIMUS QUIA OMNIS QUI NATUS EST EX DEO, NON PECCAT; SED GENERATIO DEI CONSERVAT EUM, ET MALIGNUS NON TANGIT EUM. Hoc versu & duobus sequentibus reducit Apostolus sermonem suum ad superiora, ubi (ab initio capitis usque ad versum 14.) fideles fuerat cohortatus ad constanter perseverandum in vera atque affectuosa & obediēte fide in Jesum Dei Filium propter nos factum hominem. Nam versib. 14. & tribus seq. fuit quidam velut excursus à principali proposito; ad quod nunc redit. Ait ergo, *Scimus quod omnis qui natus est ex Deo, non peccat*; quasi dicat: Ingens ille fructus quem ex Christianismo accipitis, meritò vos permovere debet ut constanter in eo permaneat. Omnis enim qui per fidei sacramentum baptismum natus est ex Deo, accepta gratia justificationis, per quam adoptatus est Dei filius, non solum habet remissionem precedentium peccatorum, sed etiam servatur deinceps à peccatis. Nam retinens gratiam illam qua Dei filius factus est, nunquam ullum mortale peccatum admittet quo dignitatem illam perdat. Ut autem eam gratiam constanter retineat, in ipso situm est, divino auxilio assidue illum præveniente & subsequente, quod fideliter petenti serioque ambienti Deus non denegabit.

Renati etiam committunt peccata venialia, sed salva gratia adoptionis.

Videtur verbo peccandi Apostolus hoc loco solum intelligere peccatum mortale; quod simpliciter & insignitè peccatum est, faciens hominem simpliciter & absolute peccatorem. Hoc ita videtur; quoniam qui ex Deo natus est, retenta etiam gratia & dignitate hujus adoptionis committit peccata venialia: propter quæ hic idem Apostolus supra, cap. 1. dixit generaliter, *Si dixerimus quod peccatum non habemus; nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est*. Et iterum, *Si dixerimus quod non peccavimus, mendacem facimus eum, & verbum ejus non est in nobis*. Eodem valent quæ leguntur, cap. 3. vers. 6. 7. 8. 9. & passim tota epistola. Quo versu 9. causam hujus quod nunc dicitur, Apostolus reddiderat, inquiens: *Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit, quoniam semen ipsum in eo manet; & non potest peccare, quoniam ex Deo natus est*. Eandem hoc loco iisdem penè verbis repetit, dicens; *Sed generatio Dei conservat eum*. In Græco legitur nunc quidem, *Sed genitus ex Deo conservat seipsum*; at noster Interpretes pro relativo reciproco *ἐαυτὸν*, legit non reciprocum *αὐτὸν*, quæ sane lectio videtur aptior; & ea data, est clarior ac major oppositio hujus partis ad sequentem, illam; *Et malignus non tangit eum*.

Quid noster in suo codice habuerit, ut redderet generatio Dei, quum Græca nunc legant genitus ex Deo, non satis liquet. Sed per generationem Dei potest intelligi idem quod supra cap. 3. per semen Dei, nempe ipsa charitas seu gratia justificans, quæ facit hominem filium Dei adoptivum. Ita plerique Latini intelligunt; & hoc modo in eundem sensum utraque lectio concurreret, nostra & Græca hodierna. Quoniam qui per spiritum adoptionis genitus est ex Deo, non conservat seipsum nisi per hunc ipsum spiritum, & quotidiana Dei, ut patris, auxilia. Atque ita hic sermo intelligitur non solum formaliter, sed etiam causaliter. Ex Deo natus, remanens talis nullum letale peccatum admittit: idque ideo quia ex Deo natus est. Hæc enim adoptio, seu fundamentum ejus charitas, illum conservat à gravioribus peccatis, quotidianis Dei auxiliis & protectionibus comitata.

Et malignus non tangit eum. Per malignum intelligi diabolum, non est cur dubitetur. Sic enim passim tota hac epistola nomen maligni accipit Apostolus: ut cap. 2. v. 13. 14. Iterum cap. 3. v. 12. Græcè est *ὁ πονηρὸς* omnibus his locis, idem nomen quod in fine Orationis Dominicæ, & in sacris literis ferè

tribuitur personæ: licet generalem habeat significationem, qua etiam rei, vitiosæ nimirum aut calamitosæ, tribui queat. *Non tangit eum*. De tactu virtutis malæ sermo est: qua illum tangit diabolus quem ad consentiendum alicui sceleri permovet. Ita Vener. Beda, quem sequuntur Commentator S. Thomæ nomen præferens, & alii. Nam quod nonnulli exponunt hunc tactum esse afflictionem, nimis exile videtur nec congruere verbis Apostoli. Dei enim permissione affligit diabolus sanctissimos quosque, & afflixit ipsum Sanctum sanctorum. Nec adversus hunc tactum ordinatur semen Dei seu generatio ista divina, sed ab illo alio malæ virtutis tactu filios Dei conservat.

Nota; malignum; Dei beneficium quod soli boni Christiani sint extra potestatem diaboli.

19. SCIMUS QUONIAM EX DEO SUMUS, ET MUNDUS TOTUS IN MALIGNO POSITUS EST. *Quoniam, ὅτι*, quod. Hæc est assumptio ad propositionem generalem proxime præcedentem; quasi dicat. Scimus autem quod omnes boni Christiani sunt nati ex Deo, ideoque tuti à peccato, & à violentia ac fraudulentia diaboli, quamdiu hoc Dei semen & hæc filialem adoptionem retinere satagunt. Nec tantum omnes, sed etiam soli boni Christiani ex Deo nati sunt: Nam reliqui omnes homines sub potestate diaboli. Hoc volunt illa hujus verbi posteriora verba, *Et mundus totus in maligno positus est*. Nam mundum nominavit homines mundanos; homines, hujus mundi & rerum sensibilium amatores usque ad offensam Dei; homines spiritu Dei non renovatos: ut sæpe aliàs in Scripturis nomen mundi accipitur, quando in malo ponitur. Inculcat hoc isto loco Didymus & Oecumen. ut sæpe S. August. propter Manichæos, qui substantiam hujus mundi credebant esse malam per se, à malo quodam Deo productam, & sub illius potestate, jure creationis collocatam. Nomen mundi eodem modo quo hic sumi diximus, accipitur hac ipsa epistola cap. 3. v. 1. & 13. cap. 4. v. 5. ut omittamus tam multa alia ex evangelio loca, velut Joann. 7. v. 7. Cap. 14. v. 17. 22. 27. 30. Cap. 15. v. 18. 19. Cap. 16. v. 8. 11. 20. 33. Cap. 17. v. 9. 14. 25.

Sensus;

Mundus sumitur hic ut alibi sæpius pro hominibus mundanis.

Omnes ejusmodi homines seu omnium talium hominum congeries mundus figuratè dictus, sub potestate diaboli est; non per diaboli, tamquam Dei cujusdam, potentiam, sed unici illius veri Dei iusto judicio, relinquentis istum malum mundum sub diaboli (cui se voluntariè subjecit) tyrannide; ut nimirum ejusmodi homines captivos teneat in servitute peccati, & paulatim ex scelere in scelus præcipitet, nisi Deus pœnitentiam cordibus eorum inspirans misereatur, & liberet. Mirum hoc est quod Paulus Apostolus dicit 2. Tim. 2. *Det illis Deus pœnitentiam ad cognoscendam veritatem, & respiciant à diaboli laqueis; à quo captivi tenentur ad illius (Dei nimirum) voluntatem*. Hac videlicet ratione diabolus princeps hujus mundi dictus est, Joann. 12. & 14. Hic idem, postquam homines in scelera induxit, Dei minister est ad justum supplicium iis inferendum, carcerarius & tortor divinæ justitiæ. Quo quidem in officio is libentissime versatur; non justitiæ amore, non Deo subserviendi studio: sed odium in homines suum gaudens pascere eorum tormentis.

Hunc esse germanum istius loci sensum, ut per malignum intelligatur diabolus; satis apparet ex v. præcedente, & his quæ illuc allata sunt. Nam & hic in originali legitur, & quidem cum articulo *ὁ πονηρὸς*. Et Didymus ac Beda plane sic intelligunt tam nomen mundi quam nomen maligni, quomodo dictum est. Itaque istud, *in maligno*, idem valet quod, in potestate, in regno diaboli: quomodo ad Coloss. 1. dicuntur omnia in Christo constare, & vers. proximè seq. dicimur esse in filio Dei.

Ex hoc loco Didymus & Vener. Beda probant

originale peccatum, & urgent notam universalem totius. Nam quum parvuli non regenerati sint pars totius mali mundi (quod enim natum est ex carne, caro est, Joan. 3.) sequitur, ipsos sub istius maligni potestate esse. Id quod fieri non posset, si nullum peccatum haberent. Verba Didymi sunt: Totus, ait, mundus maligno est subiectus: quod omnes sub peccato nascimur, quorum ipse ortus in vitio est. Quæ Didymi verba legebantur apud sanctum Ambrosium in libro adversus Novatianos: & inde citat S. Aug. lib. 2. contra Iulian. cap. 3. & Beda in huius loci commentario.

Magnum igitur Dei beneficium his verbis Apostolus nobis ob oculos ponit, nempe quod soli boni Christiani sunt extra potestatem diaboli. Quod idem Paulus Apostolus Ephesiis inculcat cap. 2. & Colossensibus, cap. 1. Eandem hanc assumptionem aliis verbis S. Joannes repetit v. seq.

20. ET SCIMUS QUONIAM FILIUS DEI VENIT; ET DEDIT NOBIS SENSUM UT COGNOSCAMUS VERUM DEUM. Scimus quoniam (id est, quod ὅτι) Filius Dei venit: nimirum per assumptam humanitatem, conversatus inter nos, & operatus salutem nostram passione & morte sua. Hoc sciunt omnes Christiani certitudine fidei. Et dedit nobis sensum. In secunda parte non est necesse subaudire illud ὅτι, quod præcessit: sed rectè intelligitur ut sit assertio per se, non pendens ex præcedente. Idem iudicium (ut hoc obiter addamus) de posteriore parte versus 19. relata ad priorem ejusdem. Sensum, Græce est διδωσκον, sed rectè noster Interpres; quoniam usitatissimum est omni generi authorum, verba videndi & sentiendi, & iis conjugata vocabula, transferre ad nentem. Ut cognoscamus verum Deum. Tametsi multi Græci codices non habeant illud, Deum; meliores tamen videntur qui habent: quoniam illud verum masculinum est, ut patet ex articulo addito, τὸν ἀληθινόν. Congruit itaque hic locus cum verbis Salvatoris Joan. 17. in princ. Verus Deus nominatur ad differentiam falsorum deorum, idolorum scilicet & aliorum. Videtur autem hoc loco esse nomen personale, & significare Deum Patrem; propter illa relativa verba proximè sequentia.

ET SUMUS IN VERO, FILIO EJUS. Sumus, scripsisse interpretem conformiter originali, vix est dubitandum: & qui bene perpendet commentarium Bedæ & Thomæ, sentiet eos ita legisse. Mutaverint audaces scribæ, non advertentes quod hac parte sit assertio per se, non verò dependeat ex præcedente conjunctione ut.

Secunda igitur & tertia parte huius versus, exprimit Apostolus duos effectus adventus Christi & redemptionis per eum factæ, quos omnes boni Christiani jam sint adepti. Prior, est vera fides: nam hæc est ille sensus quo unicus ille verus Deus cognoscitur. Posterior, est incorporatio in corpus Christi, adeoque in ipsum Christum; quæ facta est per justificationem acceptam in baptismo. Ea declaratur verbis illis, Et sumus in Vero, Filio ejus. Ubi illa duo nomina Vero & Filio commate separanda sunt in nostris libris: nam Græcè repetitur & interponitur vocula et. Ita enim legitur: Et sumus in illo Vero, in Filio ejus Jesu Christo. Hæc duo namque postrema illic adduntur. Potest esse ambiguum an illud Vero, quod est in hac tertia istius vers. parte, significet Patrem an Filium. Et videtur rectius intelligi Patrem; sicut intelligitur parte secunda; & nihilominus, etiam Filius ab Apostolo verbis expressis nominatur verus Deus, parte huius versu quarta, quæ sequitur.

HIC EST VERUS DEUS ET VITA ÆTERNA. Filius Dei unigenitus est sua divina vita æterna, per essentiam: est angelorum & hominum vita æterna, causaliter: idque bifariam. Nam & materia est vitæ

æternæ, quoniam ejus divina natura est beatificæ contemplationis objectum; & ipse in beatis efficit illam ipsam contemplationem, per lumen gloriæ mentem ipsorum veluti elevando & roborando, & speciali cooperatione eam contemplationem in iis faciendo. Est verò vitæ æternæ hominum beatorum Christus homo causa etiam alio modo, quatenus passione & morte sua ipsis eam à Deo Patre promeruit.

Et hæc de vitæ æternæ propriè sic dicta, quæ est in patria: est autem etiam vitæ æternæ quæ est in via, Filius Dei & materia & causa effectrix & causa meritatoria. Ita fit ut cum hoc ver. 20. consonet id quod Salvator, audientibus Apostolis, ad Patrem dicebat, Joan. 17. Pater, venit hora, clarifica Filium tuum, ut & Filius tuus clarificet te: sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ut omne quod dedisti ei, det eis vitam æternam. Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te, solum Deum verum, & quem misisti Jesum Christum.

Hi ergo sunt fructus, prærogativæ & dignitates Christianismi, quos & quas toto capite, imo tota epistola sanctus Joannes exposuit; propter quos & quas sit constanter in Christi affectuosa & obediens fide permanendum, inter omnes violentias & fraudulentias diaboli & clientum ejus, hominum scilicet ethnicorum, hæreticorum vel alio quovis modo infidelium, aut alioqui malorum. Porro fideles tantis beneficiis à Deo affectos, tanta præmia expectantes, tanto suo malo à fide vel obedientia Christi defecturos, si desciscant, putavit Apostolus eo tempore iisque in locis, una insuper de re serio monendos; claudens epistolam hac adhortatione.

21. FILIOLI, CUSTODITE VOS A SIMULACRIS. AMEN. Græca sonant ad verbum ut noster Interpres reddidit. Nam pro isto simulacris, illic est τῶν εἰδωλῶν, ut sensus sit; Charissimi filii, extremo hoc loco illud vobis etiam atque etiam volo impressum in animos, ut caveatis vobis ab idolis. Quæ sit huius clausulæ sententia, expendendum est; & quorsum eam Parthis fidelibus, ad quos hæc prima epistola scribitur, inculcatam velit Joannes Apostolus, sunt variæ interpretationes. Prima, & haud dubiè maximè germana, quam Didymus priore loco ponit, & solam ex eo repetit Oecumenius, est, ut sensus sit, Caveate vobis ab omni idololatria, omni-que idololatriæ parte ac specie. Sed continuo quaestio oritur, cur hoc sive moneat sive præcipiat B. Joannes fidelibus, jam ab idololatria ad unius veri Dei & Christi Domini fidem conversis, præsertim quum in variis huius epistolæ partibus eos laudaverit tamquam sanctos, tamquam victores diaboli, tamquam filios Dei. Respondet Didymus atque ex eo Oecumenius, & rectè, quod hæc epistola scribitur universæ ecclesiæ Parthorum Christianorum; in qua (ut in quavis alia) erant omnis generis fideles, & inter alios quidam non satis firmi & integri in fide Christiana; sed lubrici, aut retinentes adhuc quasdam veteris idololatriæ reliquias. Idcirco hac finali monitione eorum saluti consulere voluisse Apostolum.

Confirmat hanc responsionem Didymus ex Paulo Apostolo, qui cum 1. Corinthior. 1. laudasset eos tamquam divites in Christo, & quibus nihil deesset in ulla gratia, idem tamen in eadem epistola eosdem Corinthios de variis peccatis reprehendit, vel præmonet; ac nominatim de idololatria; volens nimirum ut nullo modo contaminarentur cultu idolorum, neque directè neque indirectè, neque specie tenus; veluti comedendo idolothyta, aut recumbendo in idolio. Unde ejusdem prioris ad Corinthios capit. 5. ita scribit. Si is qui frater nominatur, est fornicator, aut avarus, aut idolis serviens: cum ejusmodi nec cibum sumere. Ecce, nominat fratrem, qui

Nota, fructus prærogativas & dignitates Christianismi, hoc capite, & tota Epistola ab Apostolo descripta.

k. Exposit.

Quæstio.

Duo effectus adventus Christi.

tamen serviat idolis; scilicet externa professione aut professionis specie, contaminando nimirum sese manducatione eorum quæ idolis erant immolata: sicut idem Apostolus seipsum exponit *cap. 8. toto & parte capit. 10.* Quo posteriore loco concludens doctrinam & exhortationem suam de idolothytis, ita loquitur; *Propter quod, charissimi mihi, fugite ab idolorum cultura.* Quæ est eadem sententia cum hac Apostoli Joannis.

Hac nimirum de causa, in generali Apostolorum Concilio erat prohibitum ne fideles vescerentur idolothytis, *Act. 15.* Quæ utique prohibitiones non solum scandali vitandi causa factæ sunt his scripturæ locis; sed etiam periculi. Nec enim mediocre erat periculum Christianis in medio idololatrarum degentibus, præsertim rudioribus vel infirmioribus, ne vel metu, vel pudore, vel placendi studio facerent saltem externum aliquid ad idolorum cultum pertinens. Quomodo nunc (ah dolor) nonnulli catholici habitantes inter hæreticos rerum per diversas provincias potientes, interdum quædam faciunt aut dicunt fidei catholicæ aut institutis Ecclesiæ dissentanea.

Obi, contra
sectarios,
malè hoc
loco abuten-
tes adversus
sacras ima-
gines.

Et ex his liquet quanta vel imperitia vel improbitate sectarii hunc locum Beati Joannis detorqueant adversus imagines Christi Domini & Sanctorum; asserentes non posse intelligi de idolis ethnicorum, eo quod (ut aiunt) fidelibus ad quos scribit Apostolus, nullum erat periculum cultus idololatriæ. Dicant igitur de quibus idolis loquuti sint Apostoli in suo decreto Jerosolymis facto, *Act. 15.* & de quibus sit loquutus Paulus Apostolus in epistola ad Corinthios, locis citatis. Dicant etiam qua in schola didicerint imagines Christi aut Sanctorum, appellare idola. Nos autem cum Synodo Nicena secunda, *Act. ione quinta & septima* (utrobique sub finem) anathema dicimus omnibus qui eas idola appellant.

2. Exposit.

Audiant potius Sectarii quæ sit hujus Apostolicæ sententiæ altera apud Didymum *expositio*, eademque prima inter eas tres quas ponit Venerabilis Beda; nimirum *idola* hic appellari opiniones & doctrinas hæreticorum. Quæ expositio, si non est plane genuina & ab Apostolo his in verbis intenta, est certe illi proxima. Nam de cavendis pseudoprophetis & antichristis multa dixerat Apostolus hac epistola, *capit. 2. & 4.* Porro eorum opiniones & doctrinæ merito dicantur *idola*; quia ab illis proponuntur tamquam Dei verbum, & tamquam earum susceptione ac veneratione colatur Deus; cum sint impiæ falsitates. *Idola* igitur merito appellantur; quum sint quædam repræsentationes, sive sensibiles, sive intelligibiles, cultus divini exercendi causa formatæ ac propositæ, quibus tamen nihil rei subest. Videtur autem Didymus hanc suam posteriorem expositionem priori quodammodo præferre; quando subjungit; quod, si hoc modo ista Apostoli verba intelligantur, congruus finis per ea huic epistolæ imponatur, in qua de pseudoprophetis & antichristis cavendis fideles monuerat.

Pro eodem hujus Scripturæ intellectu adferri possunt Beati Hieronymi diversa loca: *In cap. 2. & in 44. Isaia. In cap. 3. Danielis. In cap. 2. Abacuc Prophetæ, vers. 18. In cap. 13. Zachar. vers. 2.* Adde S. Augustinum *Confession. lib. 7. cap. 14.* ubi significat

quod hæretici suam ipsorum animam faciunt templum idolo, in quo collocant figmentum erroris sui. Adde Vincentium Lirinensem, sui libelli cap. 15. ubi ait quod in veteri testamento *per deos alienos allegoricè intelliguntur hæreses*; quod ita ab hæreticis opiniones suæ, sicut à Gentilibus dii sui, observentur.

Tertia expositio est apud Commentatorem sancti Thomæ nomen præferentem, qua per *idola* hic intelligitur simulata hæreticorum pietas, ipsique adeo hæretici quatenus pietatem simulant. Posset generaliter totum genus hypocriteos nomine idolorum censer; quia species sanctitatis assumitur à simulatoribus, quum non habeant. Huc adferri queat illud Zachariæ Prophetæ, cap. 11. *O Pastor & idolum, derelinquens gregem.*

Quarta expositio, quæ est secunda apud Bedam, hic per *idola* intelligit avaritiam; quam Paulus Apostolus esse dicit idolorum servitutem, *Eph. 5. Col. 3.*

Quinta expositio est, quæ apud eundem Vener. Bedam his verbis paraphrastice effertur; *Observate ne quas mundi illecebras conditoris amoris praponatis: nam & hoc inter idola reputabitur.*

Cæterum, satis per se liquet, quartam & quintam expositiones, tametsi verissimam doctrinam continent, non esse ad mentem Apostoli in verbis istis, *Cavete vobis ab idolis.* Secunda & tertia propius accedunt: prima verò indubiè est maximè genuina, ut dictum est.

Sed ex hac postrema clausula, unum quiddam colligere debemus, quod concernat eos quibus hæc epistola scripta est. Nempe, quum satis constet scriptam esse ad Parthos, ut testantur sanctus Higinus Papa *epist. 1. cap. 1. in fine.* D. Augustinus. *Quest. Evang. lib. 2. q. 39.* & Possidius in *Indiculo*, commemorans Tractatus B. Augustini in epistolam primam Joannis, his verbis; *De epistola Joannis Apostoli ad Parthos, Sermones decem*; necnon Joannes 2. Papa in *epist. ad Valerium*; quum (inquam) hi omnes sine dubitatione tradant esse scriptam ad Parthos, ex hac finali clausula debemus ratiocinari non esse scriptam solis Judæis in Parthia ac finitimis provinciis degentibus ad fidem Christi conversis; sed etiam ad earum regionum Gentiles jam factos Christianos. Nam post adventum Christi Judæi non coluerunt idola, ut soliti erant facere quondam, ut hoc beneficium ea gens à Christo Jesu acceperit, tametsi ab ea non recepto. Proinde non propter Judæos Parthos ad Christianismum conversos, posita est hæc ultimis verbis monitio; sed propter eos qui illis in provinciis ex ethnicis idololatriis fuerant ad fidem Christi adducti.

AMEN. Hac vocula, velut sigillo quodam, obsignat epistolam suam Apostolus. Valet autem ad confirmandum ea quæ tota epistola tradiderat fide tenenda: tamquam diceret, Verè hæc ita se habent. Veritatem coram Deo dixi vobis. Valet item ad approbandum præcepta & monitiones quas per totam epistolam fecit; quarum ultima est extremis epistolæ verbis proximè explicatis. Approbat enim qui optat aliquid fieri. Et horum respectu istud *Amen*, positum est pro eo quod diceretur, ita fiat. Nam LXX. Interpretes ad finem Psalmi 40. 71. 88. ac 105. quod Hebræicè est *Amen, amen*, reddiderunt, *Fiat, fiat.* Diximus ea de voce satis multa in *Commentario ad finem Psalmi illius 40.*

Ufus hujus
vocis. Amen.

IN SECUNDAM ET TERTIAM

BEATI JOANNIS

EPISTOLAM PRÆFATIO.

ON defuerunt hoc sæculo qui de autoritate & authore harum duarum epistolarum dubitare vellent: quibus argumentis moti, postea dicemus, si prius una eademque opera eas & Joannis Apostoli esse, & canonicas esse scripturas, ostenderimus. Cui rei sufficere possunt hæc. Concilium Cartagin. tertium *can. 47.* texens catalogum scripturarum canonicarum eas aliis scripturis annumerat, & quidem sub nomine Joannis Apostoli. Eisdem eodem modo recenset Innocentius primus in Canone universali sacrarum scripturarum quem misit ad Exuperium Tholosanum in Gallia episcopum, *epist. 3. cap. 7.* Idem fit in Concilio Laodicensi *cap. ult.* Eundem Canonem recitat S. August. *lib. 2. de doctr. Christ. cap. 8.* ubi similiter hæc duæ ut Apostoli Joannis numerantur. Accedit quod Ecclesia jam olim eas in Nocturno officio inter canonicas scripturas recitat, sub titulo Joannis Apostoli. Sub quo titulo easdem allegant vetustissimi quique scriptores. Tertullianus *De præscript. cap. 12. conjuncto cum 33. ejusdem operis.* Et *lib. de carne Christi cap. 24.* In Synodo Cartaginensi quæ sub Cypriano habebatur, ita legitur sententia 81. inter episcoporum suffragia, *Joannes Apostolus in epistola sua posuit, dicens; si quis ad vos venit, &c. ex secundæ epistolæ v. 10.*

De Authore
duarum Epi-
stolarum
subsequen-
tium.

Objicitur autem quod B. Hieronymus *Catal. in Joanne*, dicit; Reliquæ duæ epistolæ, Joannis presbyteri asseruntur: cujus & hodie alterum sepulcrum apud Ephesum ostenditur. Sed facilis est *responsio*, S. Hieronymum obiter referre quid alii nonnulli tunc dicerent: non verò approbare neque quod de sepulcro neque quod de epistolis dicebant esse alterius cujusdam Joannis. Subditenim, *Nonnulli duas putant esse memorias ejusdem Joannis Evangeliste.* Hoc de sepulcro Hieronymus. De epistolis autem his quid sentiat ipse, manifestum est ex *epistola ejus 85.* Clangat, ait, tuba evangelica, filius tonitruum (respicit ad id quod legitur *Marci 3.*) quem Jesus amavit plurimum (*Joan. 13.* Item 19. & 21.) qui de pectore Salvatoris doctrinarum fluentia potavit (*d. cap. 13.*) Presbyter Electæ dominæ, & filiis ejus quos ego diligo in veritate. Et in alia epistola, Presbyter Caio charissimo, quem ego diligo in veritate. Hactenus Hieronymus, recitans initia secundæ & tertiæ epistolarum, cum designatione B. Joannis Apostoli; idque in epistola seriò reprehensoria. Idem *epist. 103.* quæ est ad Paulinum; Jacobus, Petrus, Ioannes Apostoli *septem epistolas ediderunt*, tam mysticas quàm succinctas; breves in verbis, longas in sententiis: ut rarus sit qui non in earum cæcutiat lectione.

Objectio

Resp.

Objicitur præterea, quod Papias Apostolicorum penè temporum scriptor, nominat duos Joannes; alterum, Apostolum; alterum, Presbyterum. Verba Papiæ sunt apud Hieron. *Catal. in Papiam*, ubi postquam nominaverat Joannem Apostolum Papias, eodem sermone adjungit Joannem seniore. *Responsio.* Papias eodem sermone ait Joannem seniore & Aristionem fuisse discipulos Domini: quare duæ istæ epistolæ, etiamsi Joannis illius senioris essent, non carerent autoritate. Sed illius esse; neque dicit Papias, neque ex verbis ejus colligere possumus. Prorsus enim nihil de his epistolis Papias dicit. Itaque tota vis hujus objectionis in eo est posita quod author harum duarum epistolarum in fronte sese nominat Presbyterum. Sed, quæso, an id convenit Joanni Apostolo, etiamsi tunc temporis fuerit alius quispiam presbyter, & admodum provectæ ætatis, qui etiam ipse Joannes vocaretur? Argumententur eadem opera priorem B. Petri epistolam non esse ipsius; quoniam sese presbyterum nominat, initio *cap. 5.* ait enim: *Presbyteros qui inter vos sunt, obsecro qui & ipse sum presbyter, & testis passionum Christi.* Quam B. Petri sententiam S. Hieronymus epistola 85. ita recitat; *Presbyteros in vobis precor compresbyter & testis passionum Christi &c.*

Objectio 2.

Resp.

Est autem omnibus his locis istud *presbyter*, nomen dignitatis potius quàm ætatis: id eoque ab Interprete Latino fuerat retinendum; sicut ubique retinetur nomen *Apostoli*, nec in Latinam linguam ab eo transfertur. Nam ut nomina ista *Apostolus* & *Episcopus*, aliaque complura, tametsi Græca sint, tamen ab exordio nascentis ecclesiæ Christianæ facta sunt Latinis Christianis familiaria, domestica & quotidiano usu trita, ita ut sine interpre-

Nomen Pres-
byteri nomē
dignitatis po-
tius quàm æ-
tatis, in Scri-
pturis

novi Testa-
menti, adeo-
que retinen-
dum potius
quam ver-
tendum.

ratione sint retenta inter Latinos: ita & nomen *presbyteri*, quando gradus vel dignitas significatur; quantumvis istud *πρεσβύτερος* ad verbum idem sonet quod *senior*. Id nos suo exemplo docet B. Hieronymus, *epistola illa*, 85. dum harum duarum epistolarum initia, & locum citatum ex priore B. Petri allegans, non *Senioris*, sed *Presbyteri* nomine utitur: sicut paruit ex his quæ ex illo proximè, & in responsione ad priorem objectionem recitavimus, Ipsum *Senioris* vocabulum in linguis derivatis ex Latina, nimirum Italica, Hispanica, Gallica, non ætatis nomen est, sed domini aut nobilitatis. Et Latinum nomen *Senatus*, etsi à senio derivat, an idcirco ætatem significat? Sic nomen *Presbyteri*, Latinis & semi-latinè loquentibus, nationibus scilicet quas dixi, est vocabulum dignitatis Ecclesiasticæ, non senectutis.

Esse Latinis retinendum nomen *Presbyteri*, quando gradus ecclesiasticus, non senilis ætas, significatur, monuit diligenter Laurentius *ad caput 15. Act. Apostol.* & ad initium *secundæ B. Joannis*: quod idem facit Desiderius *ad cap. 20. Act. & ad cap. 5. prioris B. Petri*. Quare interpret Latinus qui in sua versione retinuit nomen *Presbyteri*, cap. illo 15. *Act. ver. 2.* rectius fecisset si retinuisset etiam *versibus 4. 6. 22. 23. & 41. ejusdem capituli*, item *capitis 16. v. 4.* Necnon *capitis 20. v. 17.* Nam ejusdem *c. ver. 28.* dicuntur *episcopi*, qui prius illic *presbyteri* fuerant nominati. Idem judicium de initio *capitis prioris B. Petri*, & de principiis *harum duarum epist.* Certè, epistolæ ad Titum *cap. 1. in princ.* & epistolæ B. Jacobi *c. 5. v. 14.* Interpres vidit retinendum esse nomen *presbyterorum*, nec vertit in *seniores*. Sæctarii nostræ ætatis saltem Laurentium & Desiderium hac in re deberent audire; neque Græcum *πρεσβύτερος* in suis Latinis & vernaculis interpretationibus ubique vertere in *seniorem*; odio scilicet gradus ecclesiastici, & sacramenti Ordinis: cujus significationem habet, non Latinum *Senior*, sed Græcum *presbyter* usu Christianorum, etiam transformatum in linguas vulgares. Neque facile invenient sæctarii in scripturis novi testamenti, ubi Græcum nomen *πρεσβύτερος* significet ætatem.

Atque hæc ad objectionem posteriorem (quam & Oecum. dissolvit) ideo pluribus nunc diximus, ne initio *secundæ* aut *tertiæ* epistolæ nobis sint repetenda. Quamquam ibi nonnihil addimus.

Poterat, ad probandum has duas epistolas esse Joannis Apostoli, etiam hoc adferri, quod dogmatum, sententiarum & verborum in his non tam similitudo sit quam identitas, cum iis quæ sunt in prima. Id quod liquebit conferenti 1. *Joan. 2. v. 7.* cum *secundæ* epistolæ *ver. 5.* Item 1. *Joan. 2. v. 23.* cum *secundæ v. 9.* Rursus 1. *Joan. 3. v. 6.* cum epistolæ *tertiæ v. 11.* Item 1. *epist. 4. v. 1. 2. 3.* cum *secundæ v. 7.* Sic 1. *Joan. 3. v. 3.* cum *secundæ ver. 6.* Denique, 1. *Joan. 3. v. 18.* cum iis locis *secundæ & tertie*, quibus inculcat *charitatem & dilectionem* quæ sit *in veritate*. Hoc ex sententiarum, sermonum & dogmatum identitate argumentum, etiam Vener. Beda & Oecumen. posuerunt; sicut & Baronius, ad annum Christi 99. §. 9. Qui plura desiderat, legere poterit Pamelium *annotat. 195.* ad librum Tertull. *De præscript. adversus hereticos.*

ARGUMENTUM SECUNDÆ B. JOANNIS EPISTOLÆ.

Conferenti hujus epistolæ *vers. 7.* cum variis locis primæ epistolæ, per nos indicatis *annotat. ad cap. 5. vers. 8.* & cum his quæ leguntur apud Tertull. *De præscript. c. 46.* & apud S. Epiphanium *hæresi 24. paulò post init.* satis apparebit, hanc brevem epistolam principaliter scribi adversus impietatem Basilidis & sæctatorum ejus, tunc temporis docentium, Christum non verum hominem, sed phantasma tantum fuisse; ideoque nihil eum revera vel fecisse vel passum esse eorum quæ visus fuerit facere vel pati. Quod est evertere totum fundamentum redemptionis nostræ.

Gratulatur ergo Apostolus Joannes mulieri nobili Christianæ, & filiis ejus, quod rectam de Jesu Christo fidem teneant; hortatur ut in ea perseverent, eamque per charitatem & obedientiam bonis moribus constanter exornent; denique ut hæreses & hæreseon disseminatores summo studio devitent: alioqui non permansuri in via salutis.

B. JOANNIS APOST. EPISTOLA.

SECUNDA.

1. SENIOR ELECTÆ DOMINÆ, & NATIS EJUS, quos ego diligo in veritate, & non ego solus, sed & omnes qui cognoverunt veritatem. 2. Propter veritatem quæ permanet in nobis, & nobiscum erit in æternum. Sit vobiscum gratia, misericordia, pax a Deo Patre, & a Christo Jesu Filio Patris, in veritate & charitate. 4. Gavissus sum valde, quoniam inveni de filiis tuis ambulantes in veritate, sicut mandatum accepimus a Patre. 5. Et nunc rogo te domina, non tamquam mandatum novum scribens tibi, sed quod habuimus ab initio, ut diligamus alterutrum. 6. Et hæc est charitas, ut ambulemus secundum mandata ejus. Hoc est enim mandatum, ut quemadmodum audistis ab initio, in eo ambuletis. 7. Quoniam multi seductores, exierunt in mundum, qui non consentiunt Jesum Christum venisse in carnem: hic est seductor, & Antichristus: 8. Videte volmetipsos, ne perdati quæ operati estis: sed ut mercedem plenam accipiatis. 9. Omnis qui recedit, & non permanet in doctrina Christi, Deum non habet: qui manet in doctrina, hic & Patrem & Filium habet. 10. Si quis venit ad vos, & hæc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum, nec AVE ei dixeritis. 11. Qui enim dicit illi AVE, communicat operibus ejus malis. 12. Plura habens vobis scribere, nolui per chartam & atramentum: spero enim me futurum apud vos, & os ad os loqui: ut gaudium vestrum plenum sit. 13. Salutant te filii sororis tuæ Electæ.

Isa. 15, b. 12

S U M M A R I U M.

*H*ortatur Joannes Electam ad bonum prosequendum & malum præcavendum: ac ponit cavendi modum cum excusatione de brevitate.

ENIOR ELECTÆ DOMINÆ, ET NATIS EJUS: &c. Seniorē lecta Domina, subauditur salutem dicit, vel scribit hæc, aut quid simile. Senior. Gracæ est, ὁ πρεσβύτερος, Presbyter; quod nomen latinizatum (ut sic loquar) hic fuerat retinendum, ut supra diximus; quoniam dignitas Ecclesiastica significatur, eaque non infima, sed Episcopalis, imò dignitas episcopi primatis. Nam is fuit Apostolus Joannes per Asiam; cujus totius fundavit rexitque ecclesias; inquit Hieron. Catal. in Joanne. Fuit primis Ecclesiæ temporibus in usu, ut episcopi etiam quatenus Episcopi sunt, dicerentur presbyteri, quod hic monet Oecum. & doceri potest ex Act. 20 v. 17. collato cum v. 28. ejusdem; & ex Tit. 1. v. 5. collato cum v. 7. ejusdem; necnon ex superius allegato initio c. 5. prioris B. Petri: ubi pro illo quod noster dixit, providentes, Gracæ est ἐπισκοπῶντες, episcopantes, si liceat sic loqui; quum primis verbis essent nominati presbyteri.

Et quoniam Joannes Apostolus totius Asiæ fuit primas, idcirco credibile est, quod per excellentiam dicebatur seu episcopus seu presbyter, non addito semper nomine proprio; ut non sit mirandum quod in fronte hujus & tertiæ epistolæ, ad nomen presbyteri non sit additum nomen ejus proprium, ut neque in prima epistola usquam exprimitur. Quia verò non est credibile tali per excellentiam appellatione fuisse celebratum Joannem illum seniore, de quo dictum est, diversum ab Apostolo & Evangelista Joanne, quem nemo tradit usquam fuisse episcopum: idcirco videtur ex hac proprii nominis omissione argumentum sumi posse, authorem secundæ & tertiæ epistolarum non fuisse illum Joannem cognomento seniore, contra quàm ratiocinentur isti dubitatores.

Electa, non liquet an hoc sit nomen proprium mulieris ad quam scribitur epistola, an commune. Id quod potius existimandum videtur: quoniam in fine epistolæ etiam soror ejus vocatur electa, non solent autem in eadem familia duæ proles esse cognomines. Posse sumi tamquam commune, Oecumen. sua expositione ostendit; & rectè: eo quòd soleant Apostoli in suis epistolis utriusque sexus fideles vocare electos, honoris secundum Deum causa. Rom. 16. Salutate Rufum electum. Coloss. 3. Induite vos, sicut electi Dei, viscera misericordiæ, &c. 1. Petri 1. electis advenis dispersionis, &c. Et c. 5. in fine, Ecclesia in Babylone coelecta. Videntur autem Apostoli quando sic loquuntur, non solum intelligere electionem ad fidem & gratiam justificationis, sed etiam electionem ad gloriam æternam; verum loqui ex bona fi-

Guil. Estii. Tom. III.

ducia, non ex omnimoda certitudine. Decet enim nos confidere quòd Deus quibus dedit fidem, poenitentiam & remissionem peccatorum, cum gratia justificante, dabit etiam in bono perseverantiam & vitam æternam: ut declarat Paulus Apostolus, scribens Philippensibus (cap. 1.) sese confidere quòd Deus qui in ipsis inchoaverat bonum opus, esset illud perfecturus usque in diem Christi Jesu: sicut (ait) est mihi justum hoc sentire pro omnibus vobis.

Domina. xupia. Videtur fuisse mulier nobilis sive genere sive opibus, benefica in pauperes & peregrinos; quantum potest colligi ex versibus 8. & 10. Ea de causa videtur illam appellare Dominam, honoris gratia: non solum hoc loco; sed & v. 5. Alioqui poterat vocare filiam; sicut Caium cui tertia epistola scribitur, inter filios ponit, illius epist. v. 4. Sed moris est apud bene moratas gentes, infirmiore sexum titulis & aliis decentibus modis honorare. Videmus aliquid tale factum à Paulo Apost. Rom. 16. Salutate, inquit, Rufum electum in Domino, & matrem ejus & meam.

ET NATIS EJUS. Natos dixit interpres, Poëtico apud Latinos vocabulo, pro filiis; quo filiorum nomine passim alibi reddit illud Græcorum τέτρα. Quos ego DILIGO IN VERITATE. Quos, refert totum præcedens, scilicet dominam & filios ejus; ut patet ex articulo postpositivo &c.

Quod autem dicit se illos diligere in veritate, significat quòd sincero, Christiano, & qui secundum Deum sit amore eos prosequatur; quodque eum amorem rebus ipsis ostenderit, & porrò ostendere sit paratus. Dixit enim prioris Epistolæ c. 3. Filioli mei, non diligamus verbo neque lingua, sed opere & veritate.

ET NON EGO SOLUS, SED ET OMNES QUI COGNOVERUNT VERITATEM. Per veritatem, intelligit veram catholicam fidem, seu ejus dogmata. Notum est autem quod sicut omnes catholici toto orbe terrarum in doctrina fidei & morum salutarium conveniunt: ita singuli alios omnes, qua quidem parte tales sunt, ament & in Deo diligant. Id quod de hæreticis inter se comparatis dici non potest: ut qui non minus alii ab aliis, quam omnes simul à Catholica veritate dissentiant. Quæ data est expositio, legitur apud Vener. Bedam; & confirmari potest per sequentia Apostoli verba.

Catholici
unanimis,
hæretici
semper dis-
cordes.

2. PROPTER VERITATEM, QUÆ PERMANET IN NOBIS. Illud propter veritatem, referendum est ad verbum diligo in præcedente sententia positum; & consequenter ad verbum diligunt, in tertia illius parte subauditum. Exponitur enim causa dilectionis qua singuli Catholici amant alios omnes: nimirum ea quam nunc diximus, conformitas fidei per totam Ecclesiam Catholicam; quæ in ea fuit semper, & erit usque ad novissimum mundi diem; juxta divinas promissiones, Isaia 59. Matth. 28. Joan. 14.

O O o o o ij

Joan. Apost.
totius Asiæ
primas.

Nam quod hîc dicitur, *nobis & nobiscum*; ex persona universorum Catholicorum, dictum est. Et hæc Catholicorum inter sedilectio ac redamatio est illa philadelphia, ille amor fraternitatis, qui in omnibus verè Catholicis reperitur: etiam si fortassis charitatem illam stricti nominis quæ amicos Dei constituit, non habeant; veluti si sint extra statum gratiæ. De hac philadelphia non semel nobis loquuntur Apostoli, *Rom. 12. vers. 10. Hebr. 13. vers. 1. 1. Petri 1. v. 22. cap. 2. v. 17. cap. 13. v. 8.*

3. SIT VOBISCUM GRATIA, MISERICORDIA, PAX &c. His verbis B. Joannes una eademque opera & salutationem ponit (non illam vulgarem, sed Apostolo dignam; & aliis quoque Apostolis in epistolarum exordio usitatam, Paulo scilicet passim, Petro in sua utraque, & Judæ in sua) & adversus hæreses tunc grassari incipientes, Christi Domini tamquam unigeniti filii divinitatem & cum Patre æqualitatem, ante omnia declarat, ac tamquam fundamentum ponit; utpote à quo Christo, non minus quàm à Deo Patre expectanda sint dona salutaria. Quæ quidem dona Apostolus fidelibus ad quos scribit, hîc exoptat ista; *Gratiam, misericordiam & pacem*. De quorum distinctione hoc breviter dixisse sufficiat, quod *Gratia* est quodvis Dei beneficium gratuitum conducens ad salutem æternam. *Misericordia* est hoc ipsum beneficium, quatenus in miseros à Deo confertur, & miseriæ sublevandæ destinatur. *Pax*, idiotismo Hebræo generaliter significat salutem, sive animi sive corporis; sive præsentis vitæ sive futuræ. Hîc tamen, habita ratione ejus qui scribit, convenit intelligere salutem animæ; quæ inchoatur in hac vita, & perseverantibus in justitia durat in æternum. Eadem hæc tria commemoravit, & planè eadem salutatione usus est Paulus Apostolus initio *post. ad Timoth.*

Quod in fronte hujus ver. legitur, *Sit vobiscum*, Græcè est per futurum indicativum, erit, *ἔσται*: sed notum est, illius modi futurum sæpè poni promodo imperativo seu deprecativo. Item Græci codices hîc habent, *nobiscum*; quidam tamen nostræ lectioni consentiunt, habentes *ὁ υἱὸς*.

A DEO PATRE, ET A CHRISTO JESU FILIO PATRIS IN VERITATE ET CHARITATE. Illud quod in fine attexitur, *in veritate & charitate*, ambiguum est utrò pertineat; an ad illud, *Sit vobiscum*, an vero ad id quod proximè præcedit, *Filio Patris*. Videtur autem rectius adjungi ei quod proximè præcedit; ut quadam amplificatione significetur quod Christus sit Patri consubstantialis, q. d. *& à Jesu Christo Filio Dei Patris, verissimo & dilectissimo*, utpote ejusdem cum ipso naturæ. Indicat potius quàm exprimat hanc expositionem Liranus priore sua interpretatione. Præter hanc autem sunt duæ aut tres aliæ, minus probabiles; quas omittimus: Una apud Oecumenium, reliquæ apud Liranum & Thomastrum.

4. GAVISUS SUM VALDE QUONIAM INVENI DE FILIIS TUIS AMBULANTES IN VERITATE, SICUT MANDATUM ACCEPIMUS A PATRE. Aggreditur Apostolus hortari mulierem istam nobilem Christianam & filios ejus, ut in recta de Christo fide constanter permaneant, atque in vera erga Deum & proximos charitate: Præmittit autem huic exhortationi laudem eorum, ut qui hætenus in fide & Christiana charitate perstitissent. Verum hanc ipsam laudem non laudationis formâ, sed suæ congratulationis, & tacitæ ad Deum gratiarum actionis specie, proponit. Id quod piis & prudentibus faciendum est dum alios laudant: ut neque tentationem superbiæ iis creent, neque divina beneficia hominibus, Deo præterito, adscribant. Dicit ergo *Gavisus sum valde*, utique gaudio spiritali, gaudio quod sit in Domino, ut Apostoli solent loqui, id est, gaudio de beneficiis Domini, cum animo gratias illi pro eis agendi. Et hæc

gaudii istius materia verbis proximis exponitur; *Quoniam* (seu, quod) *inveni de filiis tuis ambulantes in veritate*.

Quod ait, *de filiis tuis*, indicare videtur non omnes ejus filios fuisse Christianos: & nihilominus Apostolus de paucorum illorum conversione, sibi & Domini illi gratulatur, Deoque agit gratias, docens suo exemplo, nobis idem esse faciendum. *Ambulantes in veritate*. Is sic ambulat, qui in via recta progreditur; quod fit à mortalibus per profectum fidei & charitatis. Monent hoc Dydimus, Oecumenius & alii.

In veritate. Veritas hîc rectè intelligitur generaliter ut comprehendat veritatem vitæ ac morum, non minus quàm veritatem fidei. Utrorumque enim *veritate*, id est, sinceritate ac integritate opus est, ut quis ad salutem perveniat: & utraque hæc sinceritas seu integritas passim in scriptura *Veritas* nominatur ut cui nihil falsi, ficti, simulati, fucati sit admistum. Significat ergo, filios ejus non solum fuisse Christianos; sed etiam bonos Christianos. *Sicut mandatum accepimus à Patre*.

Ambulare seu manere in veritate de qua nunc dictum est, nobis mandavit Deus Pater, tum per legem naturalem, tum per leges suas positivas, quas per ipsum Christum nobis promulgavit hominem factum. Eæ leges sunt præcepta fidei, præcepta charitatis omniumque virtutum salutis necessariorum. Quod pertinent hæc & similia Scripturarum loca. *Creditis in Deum: & in me credite* Joan. 14. *Qui non credit in Filium Dei, jam judicatus est; quia non credit in nomine Unigeniti filii Dei*, Joan. 3. Item, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo &c. & proximum tuum sicut teipsum*, Matth. 22. resumptum ex veteri scriptura. *Diligite inimicos vestros; benefacite his qui oderunt vos*, Matth. 5. In summa, *Si quis diligit me; mandata mea servabit*, Joan. 14.

Ostendit hic versus quanto spiritali gaudio omnes veri Christiani, in primis ii qui præfunt, exultent de recta fide, de bona vita suorum in Christo filiorum, ac omnino suorum proximorum, deque ejus constantia. Hinc nimirum Paulus Apostolus dicebat, 1. Thess. 1. *Vos estis gloria nostra & gaudium*. Et Philip. 4. *Fratres mei charissimi & desideratissimi, gaudium meum & corona mea, sic stete in Domino*.

5. ET NUNC ROGO TE, DOMINA, &c. His verbis est cohortatio ad Christianam charitatem continuandam inter fideles mutuo, quum undique tot insurgerent adversarii & persecutores Christianismi. *Rogo*, sic loquitur ut efficacius permoveat, dum is rogat cujus erat hortari & monere. Simile fecit Paulus Apostolus 2. Corinth. 5. *fin. Ad Philem. vers. 9.* & alibi, *Domina*. Ad illam quidem hic sermo dirigitur expresse; sed simul omnes illi fideles intelliguntur qui ad eam attinebant; filii ejus vel in primis, de quibus *ver. 1. & 4.* Unde in sequentibus ad sermonem pluralem reditur, *ver. 6. 8. & 10.*

NON TANQUAM MANDATUM NOVUM SCRIBENS TIBI. Hoc apponit (ait Oecum.) ut ostendat, id ad quod hortatur, neque peregrinum, neque insolitum ipsis esse, neque difficile. Ab initio enim quo facti fuerant Christiani, Dei dono didicerant & assueverant amare Christianam fraternitatem; imo omnes homines, etiam inimicos. Quare præceptum dilectionis proximorum his non erat novum: Imo sensu quodam rectè dicitur planè non esse novum; ut dictum fuit ad 1. epist. cap. 2. vers. 7. ubi eadem iisdem pene verbis sententia est. Videtur enim prima fronte esse contrarium quod Dominus ait Joan. 13. *Mandatum novum do vobis ut diligatis invicem, sicut dilexi vos*. Imo, quod Apostolus ipse subjicit c. illo 2. vers. 8. *Iterum, mandatum novum scribo vobis*. q. d. Negavi mandatum esse novum quod vobis scribo de sincera charitate diligendis proximis:

Mandatum dilectionis proximi quomodo novum & non novum,

Præceptum dilectionis fraternæ in novo potissimum testamento enituit.

de diverso tamen recte dicitur esse novum.

Quo pacto autem hæc concilianda sint, Salvator insinuat verbis illis quæ superioribus suis Joan. 13. attexit, inquit; *In hoc cognoscet omnes quod discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem.* Nimirum, mandatum de dilectione proximorum, etiam inimicorum, est institutione sui antiquissimum, ortum cum ipsa natura hominum & Angelorum, utpote pertinens ad legem naturalem; repetitum dumtaxat lege positiva divina septem posterioribus præceptis Decalogi, & quibusdam eo pertinentibus; ut videre est, *Exodi 23. in princ. prov. 25. v. 21. & in Evangelio.* Est verò idem hoc mandatum, novum & cum Christianismo ortum, quoad generalem, publicam & manifestam sui observationem. Nam numquam sic eluxit in ullo hominum genere aut cœtu fraterna charitas, ut in Ecclesia Christi Domini; ubi initio unusquisque Christianus ab aliis omnibus dicebatur *frater*; unaquæque Christiana *soror*. Neque amorem inimicorum suorum ulli alii homines tot tantisque exemplis declararunt, quot & quantis Christiani; etiam ethnicis testantibus & mirantibus; ut est videre passim in historiis sanctorum martyrum.

Ut diligamus alterutrum. Quamvis verba hujus sententiæ nihil expresse sonent nisi hortationem ad perseverandum in charitate; involvunt tamen adhortationem ad permanendum in vera Christi fide; sine qua non est charitas: adhortationem (dico) tunc necessariam hæresibus undique surgentibus. Quare Vener. Beda hoc loco dat hunc commentarium: Arguit hoc verbo hæreticos, qui relictis his quæ ab Apostolis audierant, nova dogmata inducere tentabant; *ac per hoc charitatis fraternæ fœdera dissipabant.* Dicit ergo, se nequaquam novum mandatum scribere, sed hoc solum hortari ut antiqua fides in omnibus & charitas illibata perseveret. Sic Beda. Quamquam hic commentarius non huic dumtaxat versui quadrat, sed simul sequenti.

6. ET HÆC EST CHARITAS, UT AMBULEMUS SECUNDUM MANDATA EJUS. Videtur Apostolus sorte quodam suam adhortationem eo deducere, ut ad constantiam fidei initio Christianismi acceptæ, fideles istos excitet: q. d. Si salvi esse cupimus, est omnibus nobis necessaria charitas in Deum & proximos; charitatem in Deum non habet, qui non obtemperat mandatis ejus: inter cætera autem ipsius mandata est hoc, ut permaneamus in illis fidei dogmatibus & morum præceptis quæ per Sanctos Apostolos Domini accepimus quum facti sumus Christiani. Ergo (sic jungimus ultimum primo) si salvi esse vultis, fidem ab initio per Apostolos Domini vobis traditam retinere debetis. Cum verbis recitatis per omnia consentit quod fuit 1. Joan. 5. v. 3. & quod toties in Evangelio nobis Dominus inculcavit, *Si quis diligit me, sermonem meum servabit. Qui non diligit me, sermones meos non servat. Si diligitis me, mandata mea servate,* Joan. 14.

Ex dictis jam intelligitur quid sibi velit posterius hemistichium hujus vers. 6. *Hoc est enim mandatum ut quemadmodum audistis ab initio, in eo ambuletis.* Illud enim abest Græcis; & fortassis melius cohærent hæc præcedentibus ea vocula submota. Eadem sententia fuit suprâ, 1. Joan. 2. v. 24. Si quis autem roget ubi exter mandatum Dei permanendo in his quæ ab initio Christianismi sunt nobis tradita, dicendum est, hoc in primis esse legis naturalis. Deinde esse & legis positivæ Christi Domini & Apostolorum, omnibus iis locis quibus declaratur necessitas veræ fidei ad salutem obtinendam. Dicta sunt nonnulla ad vers. 4. Hæc possunt addi: *Qui non crediderit, condemnabitur,* Marc. 26. *Corde creditur ad justiciam,* Roman. 10. *Sine fide impossibile est placere Deo,* Hebr. 11.

Guil. Estii Tom. III,

7. QUONIAM MULTI SEDUCTORES EXIERUNT IN MUNDUM, QUI NON CONFITENTUR, &c. Hic in particulari commemorat Apostolus à quibus hæresibus & hæreticis tunc grassantibus, debeant sibi cavere fideles hi quibus scribit: & eadem est ratio de quibusvis aliis: quoniam *bonum est ex integra causa, malum ex singulis defectibus*, ut ait S. Dion. de divin. nom. c. 4. part 4. & ex eo sæpè repetit B. Thomas. ita fit, ut ad amissionem fidei Catholicæ, & consequenter salutis æternæ, sufficiat vel unam hæresim tenuisse: quare omnes omnino vitandæ sunt. Porro hæresis adversus quam specialiter istos hoc loco munivit Joannes Apostolus, erat Basilidis & gregalium ipsius, qui docebant Christum non apparuisse in vera humana natura, sed dumtaxat in spectro seu phantasmate. Diximus hoc etiam superius, in argumento hujus Epistol. & adv. 8. cap. 5. Epist. 1. Diximus autem ex Tertull. de præscript. c. 49. & ex S. Epiphonio hæresi 24. paulo post init. Quam stultissimam impietatem postea resorbuit Manes, unde Manichæi. *Multi seductores*, Græcè est *πλάνοι*, vocabulum Latinis etiam tritum, quod significat *Impostores, deceptores*. Sed hi non in re vulgari deceptores erant, verum in negotio sempiternæ salutis. *Exierunt in mundum*; Græcè est, *Ingressi sunt*, sed eodem redit, eo quod dicitur *in mundum*. Sensus igitur, Multi perniciosissimi hostes salutis, impii deceptores, grassantur per mundum; circumvolant omnes & omnia.

Quam verò impietatem haberent & docerent, exponit dicens; *Qui non confitentur Jesum Christum venisse in carnem.* Codices Græci habent *in carne*; & ita legitur etiam in nostris libris, 1. Joan. 4. v. 2. sed sensus eodem recidit, hic nimirum; *Qui negant Jesum veram carnem veramque humanam naturam assumpsisse, & in ea inter mortales fuisse versatum, passum denique & mortuum.* Quæ hæresis tollit funditus redemptionem humani generis. Non enim sumus Deo Patri reconciliati, neque pro peccatis hominum est ei satisfactum, si Jesus non est pro nobis in vera carne passus & mortuus. Dixit inter alios ea de re Sanctus Leo Pontifex ser. 4. de nativ. Domini, item 8. ac 10. Et prolixè Sermon. 4. de Epiphania. Item Sermon. 12. ac 15. de pass. Domini. *In carnem.* Filium Dei venisse *in carnem* est, eum humanam naturam assumpsisse. *In carne* eundem venisse, est ipsum in seu cum humana natura assumptam fuisse in hoc mundo conversatum.

Hic est seductor & Antichristus. Quod pluraliter dictum fuerat, refert singulariter: significans se de toto genere istius hæreseos loqui, ut magis emphatica sit oratio. Quò facit etiam articulus Græcè utrique nomini additus, *Hic est ille seductor & ille Antichristus.* Sensus; *Qui talis est ut neget Jesum Christum venisse in carne, is est impostor ille perniciosissimus, fallens homines in negotio sempiternæ salutis: idem est sceleratus ille Antichristus, magni Antichristi insignis præcursor, ipse quoque scelere suo Antichristus; utpote non vulgaris Christi adversarius, hæresim spargens quæ directò Christum ipsum oppugnat, dum adimit ei veram humanam naturam. Imò nec divinam Christo relinquens naturam, quem facit simulatorem, & in facto mendacem (quod Deo non potest convenire) dum ait, simulatam dumtaxat humanitatem habuisse; omniaque quæ visus est facere aut pati dumtaxat simulasse.*

Observanda est hoc loco incredibilis hæreticorum impudentia, qui Christum non habuisse veram humanam carnem, sed tantummodo phantasma fuisse audebant docere vivente adhuc Joanne Apostolo, qui unus fuerat duodecim domesticorum ipsius, qui super pectus ejus in novissima cœna recubuerat, qui crucifixo & morienti astiterat, qui resuscitatum viderat. Et quid non audebit impudentia aliorum hæreticorum, sive in doctrina, sive in faci-

O O o o o iij

Dubium,

Resp.

Sensus

Sensus

noribus? Quanto autem suo malo hi fideles forent hæreticorum doctrinam suscepturi, Apostolus eos docet duobus versibus sequentibus.

8. **VIDETE VOSMETIPSOS; NE PERDatis QUÆ OPERATI ESTIS.** Confirmat enim suam adhortationem argumento ducto ab incommotis quæ iis sint eventura si non acquiescant: perdituros nimirum eos salutem & æternam & præsentem. De æterna hoc dicit isto v. de præsentem, v. 9. Ait ergo, *Videte vosmetipsos*; Id est, Cavete vobis, Vosipsum circumspicite, Agite circumspicite. Vult autem Apostolus istos fideles monere ut etiam atque etiam sibi caveant, ne ab his impostoribus seducantur in illam nefariam hæresim qua dicitur Christus simulacrum dumtaxat hominis fuisse, non verus homo. Eadem verò ratio est de qualibet alia hæresi, aut schismate; ut supra dictum est.

Ne perdati qua operati estis. Hoc est, ne quicquid hætenus in vera Christi fide, bonorum operum fecistis, id omne fiat vobis inutile, cassum & inane, si à Catholica fide excideritis.

Sed ut mercedem plenam accipiat. Mercedem, utique eorum quæ bene operati estis: Quod vero adjicitur, *plenam*, non ideo apponitur ut significetur eos si non perseveraverint in fide & charitate, habituros nihilominus priorum bonorum operum aliquantam mercedem: id enim falsum esse docent Scripturæ *Ezech. 18. v. 24. & repetitur c. 33. v. 13. 18. & Ecclesiast. 9. Qui in uno peccaverit, multa bona perdet.* S. etiam *Jacobus c. 2. Quicumque totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus.* Quin & hoc ipso loco, parte proximè præcedente, absolutè dicitur, *Ne perdati qua operati estis.* Istud ergo *plenam*, apponitur tamquam epitheton illius, *mercedis*; ut ex adverso amplificetur magnitudo detrimenti quod sint accepturi, si non perseverent. Ut *sensus* sit; Ne vobis fiat cassa & inania quæ hætenus bene egistis: sed ut à Deo illorum respectu accipiat cœlestem illam mercedem plenam & copiosam, quæ reposita est fideliter Deo usque in finem adhærentibus. Ad eum modum Salvator inquebat suis, pro fide aut justitia persequutionem passuris; *Merceres vestra copiosa est in cœlis.* Est eadem locutio in libello *Ruth. c. 2. v. 12.*

Ex hoc igitur versutoto, tria aut quatuor colligi possunt Theologica dogmata. *Primum* est, Opera bona per spiritum Dei facta mercedem apud Deum mereri. *Alterum*, Possè amitti charitatem, omniaque priora bona merita fieri inania. *Tertium*, Non esse absolutè verum quod nonnulli solent dicere: Nullum opus bonum manere irremuneratum à Deo. Refutatur enim per illud quoque Apostoli Galat. 3. *Tanta passio estis frustra? Si tamen frustra.* Confer S. Thom. 3. p. 2. q. 89. art. 4. ad 2. & *Suppl. q. 14. art. 4. ad 1. Quartum*, Non esse vitiosum si justus bene operetur intuitu æternæ mercedis. Certè enim operanti licet eam intueri, quam Spiritus Sanctus per scripturas suas ei proponit: ut hoc loco.

Illud adjiciendum, plerosque Græcos codices ista, *Ne perdati qua operati estis*; & illud, *accipiat*, legere per primam personam; tamen Robertus quatuor vidit antiquos qui consentiant nostro interpreti, reddenti secundam. Verum sensus eodem redibit, si quod per primam personam legitur, credamus Apostolum protulisse figura Communionis; qua in rebus odiosis aut tristibus solemus uti & sæpe utuntur sacri scriptores. Velut ad Gal. 3. *Prinquam veniret fides, sub lege custodiebamur conclusi*, &c. & ca. 4. *Nos, cum essemus parvuli, sub elementis mundi eramus servientes.* Ita & Gal. 5. in fine, & alibi sæpè. Sunt exempla complura in 1. B. *Joan. Epist.* Hæc expositio videtur expeditissima, & ab Oecumenio indicata, quatenus per secundam personam exponit, quæ in textu legit per primam. Similis personæ mu-

ratio est 1. *Joan. 2. v. 28.* Proximo deinde versu confirmat quod nunc dixit, perdituros omnia nisi in fide Christi perseverent; inquit.

9. **OMNIS QUI RECEDIT ET NON PERMANET IN DOCTRINA CHRISTI. Recedit**; Sensus bene expressit interpres, etiam si vox Græca vel *prætereire*, vel *transgredi* significet, & *παρελθων*. Quod autem nonnulli libri Latini habent *præcedit*, vitiosum est. In doctrina Christi. Genitivus Christi activè an passivè sit exponendus, quæri potest. Illo modo vocatur *doctrina Christi*, quam Christus tradidit, quam Christus docet: hoc modo, quæ de Christo traditur, seu qua Christus docetur. Apparet autem Didymum, & evidens est Oecumenium, activè intelligere: id quod toti sententiæ videtur aptius. Quamquam & alter intellectus verissimus est, nec malè coheret. *Sensus ergo est*: Quicumque doctrinam à Christo Domino nobiscum in terris versante traditam (cujus una pars est de veritate utriusque naturæ in Christo) & quam is per Apostolos suos eorumque subsidarios & successores toto orbe prædicari jussit, semel receptam postea deserit, is *Deum non habet*, id est, Ei Deus neque per gratiam adoptionis sese veluti donat & conjungit in hac vita; neque per gloriam sese illi est daturus in futura. Quibus verbis innuitur, tali homini nihil esse expectandum, nisi sempiternum interitum.

Contra autem, *Qui permanet in doctrina Christi*, addunt Græci codices: Noster ex præcedentibus subaudit. *Hic & Patrem & Filium habet.* Nunc quidem per gratiam justificationis & adoptionis: habiturus autem in altero sæculo, per beatificationem, quæ est gratia consummata. Consonat hæc sententia cum illa Salvatoris, *Joan. 14. Si quis diligit me, sermonem meum servabit: & Pater meus diligit eum, &c.* Significatur autem per hæc Apostoli verba, Patris & Filii eadem individua substantia; ut hic admonent Didymus, Beda, Oecumenius: & idem judicium est de Spiritu sancto; licet is hic non exprimitur; exprimitur enim alibi, ad ejusdem rei declarationem.

10. **SI QUIS VENIT AD VOS, ET HANC DOCTRINAM NON ADfert**; &c. Conclusio est ex duobus versibus præcedentibus 8. & 9. deducta, sed explicata. Dixerat enim Apostolus, *Videte vosmetipsos*: id nunc apertius explicatur, ut intelligant fideles quanto studio cavere sibi debeant ne seducantur ab hæreticis; tanto scilicet, ut cum illis nihil habeant commercii. Dicit ergo, *Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non adfert.* Hanc doctrinam, Christi nimirum: nam id hic subauditur ex duobus proximè præcedentibus versibus. *Non adfert*; figuratus est sermo, quo minus dicitur & plus intelligitur. *Sensus est*; *Qui* hanc quam Apostoli vobis annunciarunt Christi doctrinam averlat, impugnat. Nec enim est mens Apostoli ut omnem eum sine exceptione vitent, domoque excludant, qui veram de Christo doctrinam non tenet; veluti ethnicum quempiam qui Evangelium Christi nondum audivit: sed loquitur de hæreticis quos designaverat sub nomine *seductorum & Antichristorum*, v. 7. *Si quis igitur talis venit ad vos: sive tamquam peregrinus, sive tamquam amicus, sive tamquam vos docturus, sive quocumque alio colore.* Nam varios pretextus hæretici assumunt, quibus adeant domos eorum quos cupiunt seducere: habentes in more circumcursare, & penetrare domos, ad perdendas animas, 2. *Tim. 3. & 2. Pet. 2.* itemque in *epist. B. Jude* eorum tales mores & studia describuntur; sicut & in *epist. ad Tit. c. 1.*

NOLITE RECIPERE EUM IN DOMUM. Quantumvis domus vestra soleat patere pauperibus peregrinis, vel Christi servis. Nam quod idem hic Apostolus commendat in Caio, epistola tertia, id etiam istos facere solitos non est ambigendum. Quid autem, si quispiam talis irrepsisset in domum alicui-

Sensus.

Observa 4.
dogmata
Theolog. ex
toto hoc versu.

Sensus.

Nota, de hæreticis cavendis, nec in domos recipiendis.

jus eorum, antequam fuisset notus? Manifestum est quid eo casu Apostolus fieri voluisset; statim scilicet hominem dimittere postquam fuisset detectus. Est enim eadem ratio. Nec hoc satis est, si excludatur velejiciatur domo: sed, *Nec ave ei dixeritis. Dicere alicui Ave*, est eum salutare; seu, ei precari salutem. Pro illo enim quod nos habemus, *Ave*, Græcè est *χαίρειν*, gaudere. Est autem idem, optare alicui gaudium; quod optare ei salutem, dicere illi Ave, Vale, Salve. His enim modis Latini salutem alicui precantur, sive in principio sive in fine congressus. Ergo his verbis Apostolus Domini idem jubet de hæretico, quod ipse Dominus de fratre in ecclesiam rebellis, *Matth. 18*. Si frater tuus abs te ad ecclesiam delatus, eam non audierit: *sit tibi sicut ethnicus & publicanus*. Id est, habeas illum eo loco quo Judæi habent ethnicos & publicanos; vitando scilicet illum, nec communem inter homines salutationem illi offerendo aut reddendo: sicut Judæi ethnicos & publicanos adeo vitabant ut ne salutarerent quidem. Jubet itaque hic fidelibus Apostolus, ut hæreticum ne salutent quidem: & pro ratione addit.

II. QUI ENIM DICIT ILLI AVE, COMMUNICAT OPERIBUS EJUS MALIGNIS. Nam (ait) qui illum salvere jubet, qui ei salutem dicit, fit particeps peccatorum ejus. Loquitur Apostolus de omnibus quidem ejus peccatis: sed potissimum & directè de illis operibus ejus malis quibus conatur destruere doctrinam Christi. Nam hanc in eo qualitatem spectat, dum ait, & hanc doctrinam non adfert.

Et sanè, quæ hoc loco Apostolus verbis præcipit, etiam factis monstravit. Cum enim quodam tempore, Ephesi, balneas lavandi causa ingrederetur, videretque ibi lavantem Cerinthum hæresiarcham: continuo exilivit, & illotus discessit, exclamans, *Fugiamus hinc: ne & balnea ipsa corruentes, nos opprimant, in quibus lavatur Cerinthus hostis veritatis*. Retulit hoc tamquam à Polycarpo discipulo B. Joannis, acceptum, Irenæus lib. 3. cap. 3. & ex eo. Euseb. hystor. 3. cap. 22. atque Theodoretus lib. 2. de hæreticorum fabulis. Tamen sanctus Epiphanius, fortassis levi memoriæ lapsu pro Cerintho Ebionem nominet, hæres. 30. Fieri potest ut simul esset in balneis Cerinthus & Ebion, socii errorum: ut conjectat Baronius, Tomo. 1. Anno Christi 74. §. 9. De ipso Polycarpo idem Irenæus ibidem hæc recitat: Ipse Polycarpus Marcioni, aliquando sibi occurrenti, & dicenti Cognosce nos: respondit, *Cognosco te primogenitum Satana*. Tum addit Irenæus; *Tantum Apostoli & eorum discipuli habuerunt timorem, ut neque verbotenus communicarent alicui eorum qui adulteraverant veritatem*.

Atque hæc ad qualemcumque horum Apostoli Joannis verborum sufficere poterant explicationem: sed expedit paulò distinctius declarare quæ & quo animo, vel quibus aliis circumstantiis facta cum hæreticis conversatio sit prohibita Ecclesiæ. filiis; & quo jure quave ratione sit prohibita.

Igitur, hominem hæreticum hospitio respicere, vel etiam salutare duntaxat, favore hæreseos; est peccatum contra Deum ac Dei cultum, lege naturali prohibitum. Et eo casu est manifestum quod locum habeat ratio ab Apostolo allata, *Qui cum salutat fieri participem peccatorum ejus*. Ponitur enim favere hæresi.

Qui autem non favore hæreseos, sed tamen cum periculo seductionis sui, familiariter versatur cum hæretico aliquo, is similiter peccat in legem naturalem, qua jubetur unusquisque vitare periculum animæ suæ: & in hunc quoque quadrat ratio allata ab Apostolo; *Qui dicit, Ave, communicat operibus ejus malignis*. Nam talis in hoc consentit & cooperatur hæretico: quod sicut ille periculum querit animis eorum quibuscum versatur, sic iste suæ ipsius

animæ periculum creat una cum illo, dum cum eo conversatur.

Quod si neutrum eorum quæ dicta sunt, adfuerit (quamquam non facile sibi quisquam debet persuadere nullum ipsi ex contubernio hæreticorum imminere periculum; meretur enim à Deo deferi, qui eos non vitat) tunc periculum saltem est scandali infirmorum, ex familiari alicujus Catholici cum hæretico quopiam conversatione. Infirmorum, dico; sive Catholicorum, sive ab hæreticis seductorum. Præbetur enim hujusmodi facto infirmis Catholicis occasio minus malè de hæresi & hæreticis sentiendi: similiter autem & his qui seducti quidem sunt ab hæreticis sed nondum in hæresi sunt pertinaces, præbetur occasio ut sine scrupulo progrediantur in hæresi, tandemque fiant obstinati. Itaque & hic peccat in legem naturæ, qua scandalum infirmorum prohibetur: & in ipso quoque locum habet ratio Apostoli, *Qui dicit hæretico Ave, communicat operibus ejus malignis*. Hæreticus scandalizat infirmos: scandalizat & iste qui cum eo exercet familiaritatem.

Si vero quispiam vel timore vel pudore mundano agit familiariter cum hæreticis; & in mensa communi (exempli causa) licet ipse nonumat ex cibis ecclesiastica lege suo tempore interdictis, tamen facit quæ professioni fidei catholicæ repugnant, veluti ministrando hæreticis carnes; ipse tamen eas non comedens, sed solum pisces, hic communicat operibus eorum malignis in conculcando Ecclesiæ præceptum, & fidei professionem violat, atque scandalizat ipsos etiam hæreticos per istam mollietatem, licet fortassis Ecclesiæ præceptum in corde suo nullo modo contemnat.

Quod si aliquis familiariter cum hæreticis versatur ex contemptu vero vel interpretativo legis Apostolicæ, quæ hic extat; vel ecclesiasticæ, qua communio cum excommunicatis prohibetur, certis casibus exceptis (quo de negotio omnes Theologi morales & juris canonici prudentes suis locis agunt) is delinquit contra legem etiam divinam & naturalem, qua tenetur obedire Apostolis Christi ejusque Ecclesiæ. Et in illum quoque cadit ratio hic à Joanne Apostolo posita; quia communicat peccato hæretici contemnenti Ecclesiam, dum & ipse contemnit.

Ex his omnibus intelligendum relinquitur, quanto studio unusquisque catholicus fugere debeat conversationem cum hæreticis; & idem judicium est de electione librorum ipsorum, vel de hæresi suspectorum: quamvis nulla esset alia causa quam seductionis periculum. Multo igitur magis quando plures ex istis causis concurrunt. Quibus & illa potest addi, salus ipsius hæretici: ut dum se videt ab hominibus vitari, pudefactus ad ecclesiam redeat. Hanc enim causam inspectavit Paulus, quando fratres propter minora etiam crimina quam sit hæresis, à præfectis ecclesiæ notatos, ita vitari voluit, ut ne mensam quidem communem cum iis haberent alii fideles, 1. Cor. 5. sub finem. & 2. Thess. 3.

Queret quispiam, An igitur non liceat Catholicis vivere in iis regionibus ubi major pars est hæreticorum; Imo ubi hæretici dominantur, & soli gerunt omnia officia publica, Item, An faciat contra hoc Apostolicum præceptum, qui necessitate quadam constringitur & cogitur habitare aut versari in eadem familia cum aliquo hæretico. Rursus, An nobis non liceat precari homini hæretico meliorem mentem; aut eum in domum recipere ut illum doceamus, & ab errore viæ suæ convertere studeamus. Ad has omnes quæstiones respondendum est, Apostolicum aut Ecclesiasticum præceptum talibus modis non violari; fieri tamen posse ut violetur legis naturalis præceptum de vitando periculo seductionis, & de vitando scandalo infirmorum. Itaque, si

O O o o o iiii

Nota, quanto studio vitandi hæretici & eorum libri.

Dubium aliquod circa conversationem & fugam hæreticorum.

Resp.

Hæreticum recipere, salutare &c. quomodo liceat.

sine horum præceptorum naturalium violatione, ista quæ proposita sunt fieri nequeunt; facienda non esse. Conferatur quod habet S. Thom. 2. sec. q. 10. art. 10. & q. 39. art. 4. ad 2. Videantur etiam quæ sunt in hoc commentario ad illa Apostoli Pauli loca proxime allegata.

Si roget quispiam, An in extrema vel arcta necessitate nobis non liceat hæreticum in domum recipere, vel aliud misericordiæ opus in illum exercere; facile apparet quid sit *respondendum*, nempe quod hæreticus non desit esse ex numero proximorum nostrorum; quos omnes iubemur diligere sicut nos ipsos; ac propterea, esse ei præstandum opus misericordiæ quo valde indiget, sed interim cavendum ab omni peccato, peccati specie, peccati periculo. Scribitur Philosophus, cum reprehenderetur quod homini improbo eleemosynam dedisset, respondisse, non improbitati se dedisse, sed homini misero. Adde, quod ista humanitas Catholicorum potest hæretico esse occasio resipiscentiæ, Deo hac via salutem ejus operante.

12. PLURA HABENS VOBIS SCRIBERE, NOLUI PER CHARTAM ET ATRAMENTUM. *Plura*; Græcè est, *multa*; ut & nos habemus in fine Epistolæ tertiæ: quare comparativus quem nos habemus, pro positivo est accipiendus, ut sit sapissimè. *Spero enim*, &c. Hæc pars ita sonat Græcè: *Sed spero venire ad vos, & os ad os loqui*. In illo priore *os, & os*, quidam subaudiunt *in vultu*: quod non videtur necesse; sed per synecdochen loquutionis utrumque istud *os, os*, potest pro toto homine accipi: quasi dicat, spero me ipsum ad vos, præsentem ad præsentem, loquuturum. *Ut gaudium vestrum plenum sit*. Ita habent etiam Græci codices nonnulli quos vidit Robertus, *ὅπως*: sed plerique habent *ἵνα*: Verum id sensum non variat. Similia his, vel potius eadem sunt in fine Epistolæ tertiæ. Non est autem existimandum illa *multa* quæ Apostolus in utraque Epistola se habere scribenda dixit, fuisse parvi momenti, aut pertinuisse ad res hujus sæculi; verum pertinuisse ad animarum salutem. Talia enim demum erant digna Apostolo Christi: & de talibus eum hîc loqui, significat illa hujus versus finalis clausula, *ut gau-*

dium vestrum sit plenum; gaudium utique spirituale, quod boni fideles solent capere quando de fidei dogmatibus accuratius, pro suo captu, instituuntur; & ad bene vivendum cum Dei gratia, acrius incitantur, singuli appositè ad suam indolem.

Quare ex hoc loco, præter alios complures ac præter ipsam rei evidentiam, manifestum est Apostolos non omnia voluisse scripto committere, quæ ad salutem pertinentia vellent nota esse fidelibus; sed multa sermone solo tradidisse. Certè & nos quæ majoris sunt momenti, aut quæ secretiora, non solum chartis committere; sed coram dicenda reservare. Illud nemo negare potest, Apostolos, occasionibus exigentibus, quædam absentibus scripsisse, quæ scripturi non erant, si vel fuissent præsentem vel mox futuros sperassent; uti hic de se sperat beatus Joannes. Quocirca si apud Corinthios (exempli causa) quæstiones tales non fuissent exortæ; aut si Paulus Apostolus iis tunc fuisset præsens, aut paulò post se iis adfuturum existimasset; nos priorem illam ad Corinthios Epistolam tam varia doctrina refertam non haberemus. Et ita de aliis similibus censendum.

13. SALUTANT TE FILII SORORIS TUE ELECTÆ. Hæc & similes salutationes quæ in literis Apostolicis leguntur, non sunt duntaxat civiles, quibus nimirum etiam ethnici, corporis & rerum externarum prosperum statum precantur alii aliis: sed sunt salutationes Christianæ, id est, iis Christiani precantur aliis salutem animæ, præsentem in primis, quæ est per veram fidem & charitatem, qui est status gratiæ; deinde futuram, quæ est in vita æterna. Cum enim *salutare* sit salutem alicui optare, hujusque bonæ operationis signum aliquod edere, Christiani dum salutant, eam certè salutem intelligunt, quæ ut ipsis solis est nota, ita solis est curæ & cordi; nimirum veram animæ in Deo salutem, per gratiam in præsentem sæculo; per beatitudinem in futuro. Addunt Græci codices pro coronide, *Amen*. Qua de vocula, quantum necesse videbatur, dictum est ad finem Epistolæ primæ; ubi nostri quoque codices eam constanter legunt.

Obf. contra Sectarios, non omnia ab Apost. scripto commissa, quæ ad salutem pertineant, sed multa solo sermone tradita.

BEATI JOANNIS

TER TIA EPISTOLA.

ARGUMENTUM.

Aium, cui tertia Epistola scribitur, Apostolus commendat quod rectam fidem teneat, eamque operibus charitatis & misericordiæ exornet: hortatur ut utraque in re constanter perseveret: neque curet aut prohibitionem aut pravam exemplum Diotrophis, qui Ecclesiæ illi præerat in qua verfebatur Caius: quin potius accendatur exemplo Demetrii viri sincere Christiani ab omnibus fidelibus secundum Deum collaudati ob rectam fidem & charitatem.

EPISTOLA B. JOANNIS APOSTOLI
TERTIA.

1. **S**enior Caio charissimo, quem ego diligo in veritate. 2. Charissime, de omnibus orationem facio prospere te ingredi, & valere, sicut prospere agit anima tua. 3. Gavisus sum valde venientibus fratribus, & testimonium perhibentibus veritati tuæ, sicut tu in veritate ambulas. 4. Majorem horum non habeo gratiam, quam ut audiam filios meos in veritate ambulare. 5. Charissime, fideliter facis quicquid operaris in fratres, & hoc in peregrinos. 6. qui testimonium reddiderunt charitati tuæ in conspectu Ecclesiæ: quos benefaciens, deduces digne Deo. 7. Pro nomine enim ejus profecti sunt, nihil accipientes à Gentibus. 8. Nos ergo debemus suscipere hujusmodi, ut cooperatores simus veritatis. 9. Scripsissem forsitan Ecclesiæ: sed is, qui amat primatum gerere in eis, Diotrophes, non recipit nos. 10. Propter hoc si venero, commonebo ejus opera, quæ facit, verbis malignis garruens in nos: & quasi non ei ista sufficiant, neque ipse suscipit fratres, & eos, qui suscipiunt, prohibet, & de Ecclesia ejicit. 11. Charissime, noli imitari malum, sed quod bonum est. Qui benefacit, ex Deo est: qui malefacit, non vidit Deum. 12. Demetrio testimonium redditur ab omnibus, & ab ipsa veritate, sed & nos testimonium perhibemus: & noli, quoniam testimonium nostrum verum est. 13. Multa habui tibi scribere: sed nolui per atramentum & calamum scribere tibi. 14. Spero autem protinus te videre, & os ad os loquemur. Pax tibi. Salutant te amici. Saluta amicos nominatim.

SUMMARIUM.

Monet Caium Apostolus ut in pietate permaneat, ut à malo declinet, cum adjuncta salutatione.

SENIOR CAIO CHARISSIMO, QUEM EGO DILIGO IN VERITATE. Subauditur, salutem dico; vel, scribo hac; aut quid simile. De isto Senior, repetenda sunt quæ diximus supra, ubi de secundæ & tertiæ epistolarum autoritate, & ad præcedentis epistolæ v. 1. Caio. Hunc Caium fuisse illum de quo Paulus Apostolus Rom. 16. *Salutat vos* (inquit) *Caius hospes meus & universæ ecclesiæ*; conjectura est Vener. Bedæ in com. hujus loci, & eorum qui illum sequuntur: sed nihil habent præter conjecturam; quam faciunt ex similitudine morum hujus Caii cum illo Corinthio Caio, quem Paulus commendat quod ipsum hospitio exciperet & universam ecclesiam, id est, quoslibet Christianos egenos ad ipsum venientes. Eadem beneficentiâ fuisse hunc Caium cui scribit B. Joannes, manifestum est ex v. 3. & 5. hujus epist. Hoc autem valde credibile est, illum Caium Corinthium fuisse eundem quem Paulus à se Corinthi baptizatum scribit, 1. Cor. 1. Fuit & alius Caius Pauli Apostoli discipulus, de quo Act. 19. & 20. nisi duo diversi illic significati sunt. Nam ille quidem vocatur Macedo; hic verò, Derbeus. Derben autem ponunt in Lycaonia, vel Isauria. Neminem istorum fuisse hunc Caium cui tertiam istam epistolam B. Joannes scribit, nobis credibilis est, ex v. 4. hujus, ubi eum Joannes inter filios suos numerat quos scilicet Christo genuerat per Evangelium, aut per baptismum, aut per utrumque: illos autem Paulus Apostolus Christo genuerat. *Quem ego diligo in veritate.* Hæc pars exposita est ad vers. 1. epist. 2. nam & ibi repetitur; ut quædam aliæ sententiæ sunt utrique epistolæ communes.

2. **CHARISSIME DE OMNIBUS ORATIONEM FACIO PROSPERE TE INGRESSE, &c.** Sensus videtur is quem hunc fere in modum explicat Beda: Deum oro de omnibus rebus, & spiritualibus nimirum & temporalibus, ut in utriusque te prospere agere faciat, utrisque valere; continuando nimirum tibi salutem animæ, quam dedit per gratiam, continuando etiam incolumitatem corporis, & rerum temporalium affluentiam, quibus in Dei servitute bene uteris, hæc, inquam, continuando, sicut prospere agit anima tua, id est, sicut hætenus, Dei beneficio, est prosper tuarum rerum status: in primis secundum spiritum; deinde, secundum cætera.

3. **GAVISUS SUM VALDE, VENIENTIBUS FRATRIBUS, &c.** Antequam ad perseverandum in operibus misericordiæ Caium exhortetur; hoc v. & duobus seqq. prius eum de iis quæ eousque fecerat, collaudat, seu potius Dei gratiam in ipso deprædicat, per quam adeo beneficus in pauperes Christianos soleat esse. Et hæc laudatio est tacita ad Deum gratiarum actio. Conferantur quæ dicta sunt ad ep. 2. v. 4. quibus illud explicatur quod hic dicitur, *Gavisus*

sum valde. Cujus spiritualis gaudii materiam exponit verbis sequentibus, *Venientibus fratribus, &c.* quasi dicat. Hoc tibi gratulor, hoc mihi fuit gaudium, hoc nomine Deo egi & ago gratias, quod in pauperes Christianos soleas esse adeo beneficus sicut illi ipsi nobis retulerunt qui istinc ad nos venerunt, tuam beneficentiam experti. Hanc beneficentiam Apostolus vocat *veritatem*, his verbis, & *testimonium perhibentibus veritati tuæ*: quia verum & nomine suo dignum Christianum non facit sola fides, sed bona opera fidei adjuncta; inter quæ eminent officia charitatis. Hinc intelligitur illud hujus versus extremum; *sicut tu in veritate ambulas.* Nimirum is ambulat in veritate, qui in recta fide & sincera charitate non solum manet, sed etiam proficit. Confer quæ dicebantur ad v. illum 4. ep. 2.

4. **MAJOREM HORUM NON HABEO GRATIAM.** Veteres Concordantiæ bibliorum collectæ ab Hugone Garenfi Cardinali ex familia sancti Dominici, constanter legunt, *Majus his non habeo gaudium.* Tribus enim locis hæc lectio in illis Concordantiis reperitur; scilicet, verbo *Major*; verb. *habeo*; verb. *gaudium*: & Isidorus Clarius testis est sibi visos veteres Latinos codices, qui sic haberent. Habent ita etiam Biblia Complutensia, & regia inde orra. Quæ omnia si considerari potuissent à Correctoribus Romanis, vix dubium est Cardinalis Hugonis lectionem in textum fuisse recepturos; utpote quam satis liqueat esse germanam nostri interpretis scripturam, eamque dilucidam, & Græco codici planè conformem. Diversitas hæc inde nata est quod pauci quidam minus correcti codices Græci hinc legunt *χαῖν*, quod sonat *gratiam*; cum plerique omnes habeant *χαῖν*, *gaudium*. Unde fluxerunt duæ diversæ interpretationes Latinæ: quarum ea quæ est deterioris lectionis, plerisque codices nostros qui hodie sunt in manibus, occupat.

Quo loco, obiter monendi sunt omnes critici librorum correctores, ut Concordantias Bibliorum veteres relinquant intactas: eo quod nos doceant quid in suis antigraphis legerit Cardinalis Hugo, illic ubi est scripturæ seu lectionis diversitas; eaque de causa vetusti exemplaris loco nobis esse debeant; & quidem insignis, quoniam meliorem multis in locis lectionem exhibent quam vulgo triti codices. Id quod in hisce etiam Commentariis sæpe fuit observatum. *Quam ut audiam filios meos in veritate ambulare.* Hujus partis sensus manifestus est ex dictis ad versum præcedentem.

5. **CHARISSIME FIDELITER FACIS QUICQUID OPERARIS IN FRATRES.** *Fideliter facis*; Græcus ad verbum sonat, *fidele facis*, id est, rem facis fidelem, facis rem viro fideli dignam, ut exponit Oecum. facis rem verè Christianam: *Quicquid operaris in fratres*, hoc est, Quandocumque opera misericordiæ exerces in pauperes vel alioqui indigentes Christi discipulos, homines Christianos. Atque ex isto & similibus Scripturæ locis illud fluxit quod apud veteres ecclesiæ scriptores Eleemosyna vocetur *Op-*

Sensus:

Concordantias Bibliorum veteres relinquendas intactas.

ratio, ut apud Tertulian. lib. de Idololatria, in fine, & contra Marcionem lib. 4. S. etiam Cyprian. in tract. de opere & eleemosynis passim quando bona opera nominat, intelligit eleemosynam. Imitatur hoc Prudentius, quando in Psychomachia avaritiæ opponit operationem, ubi ait, *Cum subito in medium, &c.* S. etiam Leo serm. de octo beatitud. in explicat. quinta; Secura esto operantium fides, &c.

ET HOC IN PEREGRINOS. Illud hoc non est in Græco, & non nihil turbat sensum. Videtur enim Apostolus duo quædam commemorare; scilicet Cæi beneficentiam in pauperes Christianos suæ civitatis suæque Gentis, item in Christianos peregrinos seu extraneos qui illuc adveniebant. De istis autem peregrinis subjicit quod in gratiarum actionem Deo, & in exemplum atque ædificationem fidelium, beneficentiam Cæi in publico ecclesiæ conventu narraverint. Hoc est enim quod sequitur.

6. QUI TESTIMONIUM REDDIDERUNT CHARITATI TUE IN CONSPECTU ECCLESIE. Per illud quod hic dicitur, *Charitati tue*, nimirum operibus ipsis declarata, confirmatur expositio quæ supra data est vers. 3. & 4. de veritate; & quæ de fine, vers. 5. Hæc est enim veritas, hæc fides quæ verè faciat Christianum, Charitas in Deum & proximos sanæ religioni adjuncta. Tum addit Apostolus, loquens de iisdem peregrinis, *Quos benefacies deducens digne Deo.* Ita legitur in libris Latinis melioribus, conformiter Græcis, & ita est in textu Lirani & Thomastri. *Sensus* & planus ordo verborum est hic: Quos si digne Deo deduxeris, rem bonam feceris & tua pietate dignam. In his ergo verbis, item vers. 8. & 11. est adhortatio qua Cæium monet Apostolus ut pergat esse sui similis in beneficentia erga eos qui indiguerint; ac particulariter erga hos ipsos peregrinos, de quibus verbis præcedentibus. Unde conjectare possumus quod per istos ipsos epistolam Cæio miserit.

Cæterum, quod ait, *deducens digne Deo*; quid sibi velit est paulo accuratius intuendum. Nec enim existimare debemus quod hoc loco, & in Actis Apostolorum ac in Paulinis epistolis, ubi passim fit mentio *deductionis*, ea non aliud sit quam nos vulgò intelligamus, scilicet quempiam proficiscentem honoris causa aliquo usque comitari: sed est præterea subministrare sumptus profectioni necessarios. Sic exponit etiam Liranus; & rectè: nam sic esse intelligendum, innuit nobis id quod hic additur, *digne Deo*, id est, sicut decet & dignum est deducere filios Dei, fideles Christi. Sicut Paulus Apostolus ad Roman. 16. dum eis commendat Pheben Diaconissam ecclesiæ Cenchreenfis, *ut eam excipiant in Domino*; addit, *digne sanctis*, id est, sicut decet excipi sanctos fideles Christi & in ejus ecclesia ministros. Quod hanc *deductionem* sic intelligat Apost. Joannes, magis etiam manifestum sit ex ratione, quam subdit.

7. PRO NOMINE ENIM EJUS PROFECTI SUNT, NIHIL ACCIPIENTES A GENTIBUS. Pro nomine ejus, Dei scilicet de quo dictum erat, *digne Deo*. Videtur autem esse nomen personale hoc loco, & verificari de Christo Dei filio. Apud Bedam quidem, & in plerisque Græcis non est istud *ejus*, sed idem Beda monet esse subaudiendum hoc, *Domini Jesu Christi*. Hac enim subauditione solere uti veteres Christianos. Id quod potest probabilitatem accipere ex simili quodam quod legitur Levit. 24. versu 11. *Cum blasphemasset nomen, &c.* ubi sicut in Clementinis & melioribus libris nostris nihil additur: ita neque Hebraicè aut Græcè. Sed B. Augustin. in Locut. manifestum est (ait) *nomen Dei* esse intelligendum, cui maledixit.

Quod ait Apostolus, istos *profectos pro nomine Domini Jesu Christi*, potest *bisariam* exponi, ait Beda: videlicet, aut ut prædicaturi nomen & Evangelium, ejus sponte sint profecti ad Gentiles converten-

dos; aut ut propter fidem & confessionem nominis Christi per suos contribules patria fuerint expulsi. Similiter quod sequitur, *nihil accipientes à gentibus* ambiguum est an de gentibus ad fidem Christi jam conversis accipiendum sit, an de nondum conversis: & uterque intellectus sua nititur probabilitate. Illo modo *sensus est*, quod hi quamvis annuntiassent & deinceps forent annuntiatori gentibus Evangelium seu fidem Christi, essentque jam complures Gentilium eorum prædicatione conversi: nihil tamen ab iis exigere vel accipere voluerint necessariæ sustentationis; hæc scilicet de causa, ne quod offendiculum darent Evangelio Christi. Sicut & Paulus, in Asia & Achaia, sine sustentatione quæ à gentibus conversis præberetur, Christum annuntiavit: quia ethnici non assueverant suos magistros alere; & quia Pseudapostoli sine eorum quos docebant gravamine suas doctrinas disseminabant. Qua de re multa sunt apud Apostolum 1. Corinth. 9. 2. Corinth. 11. v. 7. & seqq. c. 12. v. 13. & seqq.

De gentibus autem nondum conversis si sermo sit; tunc significatur, quod isti peregrini, quamvis egerent quacumque tandem ex causa, nihil tamen ab ejusmodi gentibus accipere, nedum petere voluerint, ne ii scandalizarentur & longius à Christiana religione averterentur. Dixissent enim; Ecce nulla est charitas inter Christianos: coguntur peregrini & alii pauperes eorum ad nos confugere, egestate alioqui conficiendi. Itaque, male audisset Christiana religio, si isti peregrini quippiam necessariæ sustentationis ab infidelibus gentilibus accepissent. Hic intellectus potest confirmari per id quod Paulus Apostolus scripsit Thessal. 1. ep. c. 4. *Rogamus vos fratres, &c. Et ut honestè ambuletis ad eos qui foris sunt, & nullus aliquid desideretis*, id est, & ut ab iis qui foris sunt nihil ad sustentationem pertinens, petatis, videlicet ne illi scandalizentur quod vos non operemini manibus, & sic vitæ necessaria pareatis; aut, si id nequeatis, scandalizentur quod alii Christiani non tribuant vobis necessaria. Utraque expositio bene probabilis est; nec satis liquet utra sit præferenda.

8. NOS ERGO DEBEMUS SUSCIPERE HUIUSMODI, UT COOPERATORES SIMUS VERITATIS. Conclusio est hujus exhortationis, cum adjecta nova ratione. Ergo, ait, ne isti inopia coacti compellantur necessaria petere a gentilibus, sive conversis, sive nondum conversis, quorum utrumvis sit futurum cum scandalo infirmorum, *nos debemus suscipere huiusmodi*, pauperes Christianos, *qui pro nomine Jesu proficiscuntur* quopiam aliò; sive hac sive illa de causa id faciant, de qua dictum est in expositione ver. præcedentis. *Ut cooperatores simus veritatis*, fidei sc. quam tales vadunt annunciatum inter gentes; vel, quam tales sunt professi inter impios, etiam cum bonorum omnium jactura, & cum exilio: juxta illud versu præcedentis, *pro nomine ejus profecti sunt*, alio atque alio modo intellectum. Qui autem sic cooperatur veritati, accipiet à Deo mercedem tamquam & ipse partem habens in hoc bono opere, dum illud facientem fovet & sustentat. *Qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet: qui recipit justum in nomine justī, mercedem justī accipiet*: ut promittit Dominus, *Matth. 10.* Pulchrè V. Beda hoc loco; Divites sese virtutibus pauperum spiritualia dona habentium, inserunt; dum iisdem sanctis pauperibus de suis divitiis impertiuntur.

Restat illud exiguum vocabulum *Nos*, in fronte hujus versu collocatum, quod duas nobis exhibet quæstiones. Prior est, Quos intelligat Apostolus per istud *nos*: an Christianos quoslibet quibus essent facultates, an solos Christianos ex Judæis. Dicendum verò est, quod hæc particula sit accipienda juxta interpretationem illius quod præcessit, *à gentibus*: ut conformis sibi sit tota expositio. Igitur si illic de gen-

Dubium 1.

tibus adhuc infidelibus est sermo: tum istud *Nos* accipietur juxta priorem modum. Si verò de gentibus jam conversis: juxta posteriorem. Constat quidem quod Apostolus sub illo *Nos*, comprehendat Caium, cui ista scribit; sed non liquet an is fuerit Christianus, ex Gentili, an ex Judæo.

Dubium 2.

Posterior questio est, Quomodo Joannes Apostolus sese numeret inter eos qui debeant pauperum Christianorum necessitatibus subvenire, quum Apostoli jam multo antè dixissent Domino, *Eccē nos reliquimus omnia, & secuti sumus te*. Respondet Vener. Beda his verbis; B. Joannes, qui omnia propter Christum dimiserat, jungit se personæ fidelium divitum, ut ita eos reddat alacriores ad miserendum pauperibus & peregrinis. Sed quæritur, quomodo sermo Apostoli veritatem habeat. Poterat responderi, Apostolum in his verbis uti figura Communionis; de qua aliquid dictum est *ep. 2. v. 8. sub finem annotat.*

Resp.

Sed aptius ad rem *respondetur*, quod Apostoli ex bonis quæ a fidelibus erant oblata in communem fraternitatis usum; sicut alia misericordiæ opera, ita & viatici præstationem, & hospitalitatem exercere potuisse, debuisse atque consuevisse. Nam profectò Apostoli Episcoporum primi suis constitutionibus exigebant ab Episcopis ut essent hospitales, *1. Tim. 3. Tit. 1.* Addit rectè Liranus, quod etiam illi qui nullam bonorum communium curam habent, verè dicuntur talia in pauperes facere, quando suo hortatu permovent divites ad faciendum.

9. *SCRIPSISSEM FORSITAN ECCLESIAE; SED IS, &c.* Videtur esse occupatio tacitæ objectionis. Potuisset enim Caius dicere, istos peregrinos fuisse potius commendandos toti ecclesiæ in qua degebat ipse Caius, sive ea fuerit Corinthiaca sive alia: tum ad subsidia cumulatus iis conferenda, tum ne ipse solus oneraretur. Præoccupat hanc objectionem B. Joannes, dicens id fuisse futurum frustraneum; eo quod præfectus illius ecclesiæ parvi faceret Apostolum Joannem: ideoque nullo fructu futuram eam quæ ecclesiæ fieret scriptionem. Describit autem mores istius præfecti, idque sine peccato detractionis; tum quia erat publicum qualis esset, tum quia Caii intererat id moneri; tum ne illi pareretur, aut sese conformaret (*infra v. 11.*) præsertim quia fidei & veræ pietati noxius erat iste Diotrephes, & fructum prædicationis Evangelicæ impediēbat ejus auctoritas. Quæ causæ leguntur apud Bedam, Oecumenium, Liranum, & alios.

Tria autem sunt, quæ Beatus Joannes taxat in isto homine, *hoc vers. & seq.* ambitio, maledicentia in Apostolum, inhospitalitas in pauperes Christi: sed hæc omnia ex una radice videntur orta fuisse, nimirum hæresi. Nam fuisse hæreticum, omnino videtur: & hanc opinionem indicat Oecumen. exprimit autem Venerab. Beda, & ex eo alii. Credibile est fuisse quempiam ex illis Judæis titulo tenus Christianis, qui Christi fidem ita suscipiendam putabant ut simul servaretur lex ceremonialis Moysi. Neque enim initio Christianæ religionis ea majores ullos in doctrina adversarios passa est quam istos Judaizantes: ut ex Epiphonio discere possumus, *heresi 28. 29. 30.* quæ sunt Cerinthianorum, Nazaræorum & Ebionitarum. Horum Judizantium magistros solet Paulus appellare Pseudapostolos. Qui utique veris Christi discipulis legalia negligentibus, & veris Christi Apostolis cessationem, imò noxam, ceremonialis post divulgatum Evāgelium observationis, strenuè prædicantibus, erant infestissimi, ut ex Actis Apostolorum & ex Paulinis epistolis manifestum est.

Eaque de causa verisimile est istum Diotrephen sese malevolum & infestum præbuisse Joanni Apostolo; fuisseque conatum ut Judaismum in eccle-

siam cui præerat: introduceret. Hoc de hæresi ipsius. Hujus hominis ambitionem notat Apostolus illis verbis, *Is qui amat primatum gerere in eis*; quasi dicat: Qui sese in præfecturam illius ecclesiæ insinuavit & ingressus, eaque præfectura delectatur tamquam magno quodam bono; qui gaudet præesse, non ut prosit, sed quia grande aliquid putat istud præesse; imò quia ea præfectura abutitur ad gregem Christi inficiendum perniciose doctrina. Eiusdem ambitionem & insolentissimam superbiam declarant & illa verba proxima, *Non recipit nos*. Id est, nihil facit personam nostram, nostrum munus Apostolicum quo fungimur, nostrum ecclesiasticum principatum, quem tota Asia reverenter suscipit: ideoque nec epistolas nostras quibus eam ecclesiam docerem vel monerem, ipse ullo honore dignaretur, contemnens nimirum nostram auctoritatem, nostra mandata, monita, consilia.

Quod est in principio hujus vers. *Scripsissem forsitan*, id Græcè legitur, *scripsi ἵνα*. Sed utraque lectio bonum sentum habet; & potest connecti, *hoc modo*: Scripsi alias ecclesiæ vestræ, sed frustra; quoniam Diotrephes qui istuc præest, nobis adversatur: qua de causa nunc non scribo, scripturus alioqui fortassis.

Sensus.

10. *PROPTER HOC, SI VENERO, COMMONEBO EJUS OPERA QUÆ FACIT. Commonebo*, *καταμαρτυρώ*: Idem verbum quod est in epistola B. Judæ, *v. 5.* ubi satis liquet idem valere quod in memoriam reducere, memoriam alicui refricare, quempiam commonefacere. Quæ propria ejus verbi significatio huic loco valde quadrat, ut sensus sit; Si istuc me venire contingat, refricabo fidelibus memoriam eorum quæ pravè agit Diotrephes. Vult tamen Apostolus intelligi quod simul ea redarguet coram ecclesiâ, ut cujus inter sit prava ejus facta redargui. Inter cætera autem commemorantur duo hoc loco, verbis proximè sequentibus: quorum prius est, istius hominis maledicentia in tantum Christi Apostolum Joannem. *Verbis*, ait, *malignis garriens in nos*, id est, nobis obrectans, nomini nostro detrahens; eo scilicet fine ut ipse sit in pretio, & audiat a fidelibus quos cupit seductos. Est autem credibile, juxta ea quæ dicta sunt *ad vers. præcedentem* istum eadem dixisse in Joannem Apostolum, quæ Pseudoapostoli Judaizantes dixerunt in Petrum & Paulum Apostolos, in Stephanum Protomartyrem, & generaliter in omnes Christi Domini gratiam, & Christianam libertatem sincerè prædicantes; esse eos inimicos legis, inimicos Moysi, hostes templi sancti, hostes ipsius Dei; ut qui docerent, legem ceremonialem divulgato Christi Evangelio neminem obligare; imò esse noxiam observatu, utpote falsæ significationis in materia fidei, quasi Christus nondum venerit.

Alterum istius hominis pravum facinus quod hic commemoratur, est ejus inhospitalitas: de qua sunt illa sequentia, *Et quasi non ei ista sufficiant, neque ipse suscipit fratres, &c.* Id est, Neque hospitio excipit, neque ullo alio beneficentiæ genere afficit veros Christianos: amans nimirum solos illos semi-Christianos, qui ceremonias legis quasi observatu necessarias jungunt fidei Christi. *Et eos qui suscipiunt, prohibet, & de ecclesia ejicit.* Qui suscipiunt, fratres verè Christianos; prohibet, ne deinceps id faciant. Prohibet verò per constitutionem qua id severè interdicat. Ita Oecumenius *in arg. hujus ep.* & hic Liranus. Erat ea prohibitio cum interminatione ejektionis ex ecclesiâ: & hanc interminationem rigidè exequabatur, si quis recepisset aliquem qui non fateretur legalium ceremoniarum observationem esse etiam nunc necessariam salutem. Hoc est illud, *& de ecclesia ejicit.* Exemplum (ait Thomaster) excommunicationis injustæ, continentis errorem

intolerabilem; quæ propter opus bonum inferebatur piis benefactoribus pauperum verè fidelium. Simile fecerant Judæi adversus eos qui Jesum confiterentur esse Christum seu verum illum Messiam, *Joan.* 9. Non habebat ullam vim ista manifestissime nulla, excommunicatio quam ferebat Diotrophes; neque prohibitioni illi ipsius, quantumvis comminatoriæ, erat parendum. Hoc significant verba sequentia.

II. CHARISSIME, NOLI IMITARI MALUM; SED QUOD BONUM EST. Sensus. Ne opera quidem istius impii commoveant ut velis imitari: multo minus ejus verba & præcepta ut velis parere, quasi dicat. Ne feceris secundum opera ejus, neque secundum doctrinam aut prohibitionem ejus: quoniam omnia hæc mala sunt, repugnantia veræ in Deum fidei & charitati.

Hoc ipsum aliis verbis dicit Apostolus, subjungens pro ratione, *Qui bene facit, ex Deo est: qui male facit, non vidit Deum.* Quæ sententia quoniam iisdem penè verbis fuit *1. ep. cap. 3. v. 6. & 10. Item 6. 4. v. 7. & 8.* inde si qua amplior explicatio requiritur, petatur. Ut autem Caium Apostolus magis etiam confirmet adversus prohibitiones & prava exempla Diotrophes, proponit ei exemplum contrarium, quod imitetur, inquit.

12. DEMETRIO TESTIMONIUM REDDITUR AB OMNIBUS, ET AB IPSA VERITATE. *Ab omnibus*, qui eum noverunt, *testimonium redditur Demetrio* de ipsius in pauperes Christianos, siue domesticos, siue extraneos, charitate ac misericordia, variis beneficentiæ modis demonstrata. *Et ab ipsa veritate*, hoc est, à Christo Domino, *qui est Via, Veritas & Vita*, *Joan.* 14. Vel, *Ab ipsa veritate*, id est, per ipsam rei evidentiam. Ita enim lucet lux ejus coram hominibus, ut videntes opera ejus bona, glorificent Deum. Hunc posteriorem intellectum, qui fortassis est in verbis Oecumenii (obscura enim sunt) ideo existimamus probabilior, quod subjungat Apostolus, *Sed & nos testimonium perhibemus*: non videtur autem suum testimonium additurus fuisse testimonio divinæ & increatæ veritatis; *Sed & nos* (ait) *testimonium perhibemus*, Demetrio scilicet, hoc est, ejus erga pauperes charitati ac beneficentiæ. *Testimonium perhibemus*, tamquam ipsimet experti, ait Liranus; & est verisimile. *Et nosti quoniam* (quod) *testimonium nostrum verum est.*

Vel hæc particula docere nos potest non alium esse hujus epistolæ authorem quam Joannem Apostolum; qui hoc sermone uti solet: ut est videre Evangelii *cap. 19. v. 35. & cap. 21. v. 24.* Congruit hujusmodi cum autoritate asseveratio Joanni, tamquam uni ex duodecim primis a Christo Domino electis Apostolis; imò tamquam specialiter dilecto ab ipso, & tamquam maximè longævo inter illos omnes, ut qui supervixerit omnibus aliis longo tempore, defunctus demum anno Christicentésimo primo. Addit verò hanc suam testificationem

Joannes, ut efficacius permoveat Caium ad imitationem Demetrii in constantia beneficentiæ, neglectis minis Diotrophes. Beda & post eum Liranus.

13. MULTA HABUI TIBI SCRIBERE; SED NOLUI PER ATRAMENTUM ET CALAMUM SCRIBERE TIBI.

14. SPERO AUTEM PROTINUS TE VIDERE, ET OS AD OS LOQUEMUR. Expositio horum est præcedentis *epist. v. 12.* sunt enim eadem. Tum addit Apostolus, *Pax tibi.* Quid nomine pacis accipiendum sit, repetatur ex commentario versus 3. illius præcedentis epistolæ. Sequitur, *Salutant te amici, saluta tu amicos nominatim.* Quæ qualisve salutio hîc intelligatur, dictum est ejusdem epistolæ *v. 13.*

Coronidis vice hoc loco aliquid addendum videtur de ordine sacrorum scriptorum quæ extant B. Joannis Apostoli. Ac satis constare videtur Apocalypsim & Evangelium ultimo loco fuisse scripta: sed utrum horum priore loco, non omnes eodem modo dicunt. Anno decimo Imper. Domitiani fuit sanctus hic Apostolus relegatus in Patmon insulam; anno 14. scripsit illic Apocalypsim, qui fuit *annus Domini 97.* Interfecto Domitiano rediit Ephesum *anno 1.* Nervæ Imper. Christi verò, 98. Videtur autem Evangelium scripsisse non tunc demum quando ab illo exilio Ephesum fuerat reversus, sed multo antè quam exularer; rogatus ab Asiæ Episcopis, maximè propter Ebionitarum dogma tum confurgens; inquit Hier. Catal. in Joanne, & ante eum Euseb. *hîst. lib. 3. c. 18.* Atque Ebion multò ante exilium B. Joannis, suam impietatem sparserat, imò & Romam profectus fuerat hæreseon suarum disseminandarum gratia; ut ex Epiphanio *hæres. 30.* recitat Baronius *anno Christi 74. §. 7.* Et hanc sententiam, Evangelium fuisse scriptum ante Apocalypsim, tamquam probabilior, defendit Turrianus *Defens. canon. Apost. & epist. pontif. veterum lib. 1. c. 11.* necnon ad Clementem Romanum *lib. 2. cap. 57. explan. 3.* Quoniam verò prima & secunda B. Joannis epistolæ directè & potissimum videntur scriptæ adversus Basilidem hæresiarcham, ut ostendimus *ad v. 8. c. 5. primæ ep.* & in argumento *secundæ*; ex Epiphanio autem constat Basilidem anteriorem fuisse Ebione, *hæres. 24. & 30.* ponit enim Basilidem quartum post adventum Christi hæresiarcham, Ebionem decimum: idcirco videntur duæ illæ epistolæ fuisse scriptæ diu ante Evangelium. Id quod ex eo quoque probabile sit, quod Basilides fuerit Simonis magi ac Menandri discipulus, Epiph. *her. 23.* quem proinde verisimile est, non diu post mortem Simonis sese pro magistro gessisse. Interiit autem Simon *anno Christi 68. ut est Tomo 1. Annal. Baronii.* De tertia Apostoli hujus epistola, quando scripta sit non valde liquet: videtur tamen ex similitudine quam habet cum secunda, etiam ipsa fuisse ante Evangelium scripta; sed post obitum Apostolorum Petri & Pauli, quando cura Asiaticæ ecclesiæ soli ex Apostolis Joanni incumberebat.

De ordine
scriptorum
à B. Joan.
Apost.

Finis Commentariorum in omnes Epistolas Apostolicas.

INDEX RERUM IN TRES TOMOS COMMENTARIORUM ESTII.

Quae observanda circa hunc Indicem, vide Praefationem ad Lectorem.

Numerus paginam; litera a, primam columnam; b, secundum indicat.

A

Abraham.

ABRAHAM pater omnium credentium. 45. a.
47. a. ante circumcis. justus 44. a. Ejus cor-
pus emortuum quo sensu. 48. a. Non vacilla-
vit in fide. 49. a. An fuerit sacerdos. 937. a
Ejus fidei commendatio proluxa. 1007. b

Abstinencia.

Abstinencia ciborum Ecclesiae lege praescripta defenditur con-
tra sectar. 163. a. 169. a. 273. a. 308. b. 690. b. 771. b. 843. b
A carnibus aut vino abstinere quatenus actus virtutis. 296. a
An extra periculum scandalii licitum vesci idolothyto. 296. a.
Exempla martyrum, qui recusarunt. 305. a. Cur Christiani
piscis a carnibus distinguant. 393. a

Acceptio personarum.

personarum Acceptio quid sit. 23. a. 1073. a. quibus in rebus
committatur. 1075. a.

Actiones.

Omnia in nomine Domini Jesu Christi facienda. 164. b. 165. b
omnes Actiones nostrae in Dei gloriam referendae. 306. a. 1151. a.
idque praecipi est, non consilii. ibid.
omnis Actio naturae a Deo intus operante. 392. b. Sic insti-
tuendae omnes actiones nostrae, tamquam judicandi a Deo
secundum ipsius legem. 1077. a
In disponendis actionibus nostris semper simus divinae provi-
dentiae & nostrae mortalitatis memores. 1095. b

Adam.

Adam forma Christi quo sensu. 59. a
Adae peccatum cur inobedientia vocetur. 61. b. Quo sensu
factus in animam viventem. 395. a
quomodo Adam non sit seductus. 757. a. Cur diabolus non
sit aggressus virum. ibid. b

Adventus.

Adventum Domini brevi futurum, quomodo verum etiam
tempore Apostolorum. 998. b. & seq.
Adversa, vide tit. Patientia.
Afflictiones vide tit. Patientia.
Agapae quae convivia olim sic dicta. 318. a
Ambulare in scripturis morale vocabulum. 63. b. 1005. a
quid Ambulare secundum carnem. 80. a. aut secundum ho-
minem. 210. a
Amen, quid significet. 17. b. 144. b

Amor sui ipsius.

Amare seipsum quatenus vitiosum. 822. a
Anathema quid sit, & quomodo id esse optaverit Apostolus
Paulus. 101. a

Angelus.

Ex omnibus ordinibus aliquos cecidisse probabile. 100. a
Angeli hominum custodes. 313. b. ubique praesentes. ibid.
ordines Angelorum quatenus mansuri post iudicium. 384. a
quomodo Angeli per Christum reconciliati. 670. a
Angeli etiam pertinent ad Ecclesiam Christi. 1038. b
utrum Angelis olim cognita fuerint mysteria sapientiae Dei.
205. a
Angelus exterminator. 292. a
an omnes Angeli sine exceptione mittantur. 866. a
cur Deus peccantibus Angelis non pepercit, qui homini pe-
percit. 1173. b
de Angelis malis in inferno & in aere versantibus. 1174. b
Angelos in veteri testamento saepius gessisse personam Chri-
sti. 1196. b
Anima pro homine, Judaeis familiare. 154. a
Anima separata sine phantasmate contemplatur. 349. a
Animam humanam non propagari ex traduce. 1032. a

Antichristus.

Antichristus miranda quaedam faciet, sed nulla miracula. 730. b
an Antichristus, de quo Apost. agit jam venerit. 731. b. Quo-
modo olim & nunc sit in mundo, nempe secundum mem-
bra sua. 1140. b
Aporiari quid. 45. a

Guil. Estii. Tom. III.

Apostoli.

Qui proprie dicantur. 4. b. Nomen illud ad alios multos ex-
tensum. 375. b
inter Apostolos Christi, nullus sapiens, potens, nobilis. 199.
a. stulti propter Christum. 215. b
donum linguarum in Apostolis quale. 362. a
Apostoli linguas omnium gentium tenebant. 362. a. Non tam
eloquentes in lingua aliena, ut in sua. 433. b
Apostoli pauperes & tamen divites. 472. a
Christus & Apostoli fundamentum Ecclesiae, sed diversimode.
596. a
in quo monte Apostoli cum Christo transfigurato fuerint.
1169. b

Avaritia.

Avarus cur idololatra. 616. a
Avaritia in Ecclesiasticis tot beneficia captantibus notata.
795. a
Avaritia omnium vitiorum radix. 795. b. Exemplum in Ba-
laam contra Dei iussum nitentis maledicere populo Israel.
1179. b
Avaritia in Parochis & praesertim Episcopis tam rigide exi-
gentibus sua, notatur. 840. a. & seq. contra immo-
deratum desiderium bonorum. 1048. a. Ad coercendam
avaritiam potissimum valet fiducia in Deum. ibid. b. Vide
Titulum Divitiae.
B
Alaam an ad varicinandum aliquando usus opera demo-
num. 1179. a. Ejus avaritia, qua stimulante contra Dei
voluntatem pergebat ad maledicendum populo. 1179. a
1199.

Baptismus.

in Baptismo typus nostrae iustificat. 63. b
professioni in Baptismo factae ut vita respondeat curandum.
65. a. lac & mel olim inter ceremonias Baptismi gustanda
dabantur. 1123. b. Christianorum filis etiam necessarius
Baptismus contra quosdam haereticos. 130. b
Baptismus infantum probatur. 195. b
Baptismus non nudum signaculum, contra sectarios. 544. a
Baptismus sacramentum illuminationis. 923. b. & seq. 996. b
Baptismi effectus est remissio culpae & poenae. 925. b. quo-
modo in arca & aquis diluvii typus Baptismi. 1144. a
Barbari qui & unde dicti. 358. a
de S. Bartholomaei regia nobilitate Fabula. 199. a

Beatitudo.

Animas iustorum statim a morte ad beatitudinem, seu visio-
nem divinam admitti. 357. a. 636. b. 713. b. 722. a. 1012. a
1040. a. 1227. a. Intellectualis creaturae beatitudo in visione
Dei constat. 357. a

Bellum.

Belli mala & incommoda. 751. a

Benedictio.

Cibus & potus Benedicendus exemplo Christi. 165. a
Benedictio vocabulum medium. 186. a
Benedicere pro bene precari usitatum in script. 297. a. mensae
benedicendi mos a Christo manavit. 297. b. an benedicere
aliquando sit consecrare. 298. a

C

Castitas.

Castitas fuga occasionum conservanda. 244. a. inconti-
nentiae remedia pro iis quibus illicitum conjugium. 251.
b. Christi consilium de perpetua continentia, iudem
Pauli 261. b. continentia melior conjugio. 167. b. Vidua
continens beatorum, quam si nubat. 268. b. sancti quidam
ab impuris carnis motibus non prorsus immunes. 514. a
Castitatis praerogium insigne, quod mentem serenet, &c.
1033. b

Charitas.

Charitas habitus inherens. 53. a
Charitas bifariam accipitur in scripturis. 52. b
Charitatis debitum numquam persolvitur, sed semper manet.
157. b. nec se nec proximum recte diligit, qui Deum non dili-
git. 158. a. dilectio plenitudo legis, quo sensu. 159. a. vide etiam
verbo Proximus. Dilectio in admonente necessaria. 176. a
An omnis homo charitatem habens sit spiritualis. 208. b

P P P P P

I N D E X.

- Charitas etiam edificat sine scientia. 270. a
Charitatis excellentia supra charismata. 342. a
Charitate destitutus, aliis aliquando potest esse utilis. 343. a
vi Charitatis profunt omnia, & sine ea nihil profunt cetera. 345. b, 1149. a, Proprietates ac notæ charitatis. 346. a, Quo-
modo dicatur incipere à seipsa. 347. a
cur Charitas non abolenda. 350. a, 351. a
Charitas omnia ad ædificationem refert. 365. b
ex imperio Charitatis omnia facienda. 410. a idque non con-
filiū est sed præcepti. ibid.
Charitatis opus est corripere delinquentes, non vero dissimu-
lare. 427. b
Charitate condiri debet correptio. 176. a, 527. b
fraterna Charitas provocanda & fovenda. 992. a, 1131. b, 1244. a
quomodo Charitas cooperiat universa delicta. 1149. b
Charitatis expertus est, qui non miseretur proximo. 1235. a
- Christus.*
- Mors ac Passio Christi non solum causa, sed & typus nostræ
justificationis. 63. a, ejus crucifixio quid mysticè. 64. a
mors Christi semel tantum dominata. 64. b
Christus venit in similitudine carnis peccati. 81. b, quo sensu
prædestinatus filius Dei. 5. a, omne Christi meritum ejus
morte completum 50. a, quo sensu propter justificationem
nostram surrexerit. ibid. an non pro electis traditus in mor-
tem. 97. a, quo sensu, à Patre traditus in mortem. ibid. ad-
huc pro nobis interpellat quo sensu. 98. a
Christus Judæis lapis offensionis. 115. b, quo sensu finis legis.
117. b, 441. b, de descensu Christi ad inferos. 119. a
Christus noster Dominus jure redemptionis. 164. b, 166. a, Do-
minum ejus in omnes homines, bonos & malos. 166. b,
etiam mortuus pro reprobis. 168. b, 462. b
Christus radix Jesse, & radix David. 75. a, quo sensu Dominus
gloriæ. 104. a, omnia in nomine Christi facienda. 689. b, v.
tit. Christianus. 212. b
Christus fundamentum ædificiū spiritualis. 244. a
Christus caput mysticum totius Ecclesiæ. 227. b, & seq.
fratres Christi qui dicantur. 284. a, 573. a, 1169. a
Christus non solum redemptor, cui credamus, sed etiam le-
gislator, cui obediamus. 677. a, quæstio de triduo mor-
tis Christi. 373. b
de Apparitionibus Christi post resurrectionem. 373. & seqq.
an Christus post ascensionem aliquando descenderit in ter-
ram. 377. a, primogenitus mortuorum. 382. a
Christi regnum Ecclesiæ. 383. b, tradet illud Deo Patri. ibid.
& seqq. omnia Christo subjienda. 386. a
Christus quatenus Patri subjectus, cum sit æqualis. 386. b, &
seqq.
Christus imago Dei. 447. b
Christus omnes redemit sufficienter, non efficienter. 462. b
Christi patientia & mansuetudo in ferendis maledictis. 1133. a
an Christus ut homo Dominus totius mundi, Rex Regum.
486. a, 798. b, quomodo dicatur sedere ad dexteram Patris.
98. a, 586. b, 876. b
Christus etiam sibi meruit contra Hæret. 607. a, 641. a, 893. b
968. b
Quomodo dicatur ascendisse supra omnes cælos. 607. b
Christus imitandus humilitate & studio salutis alienæ. 640. a
obedientia Christi singulariter in subeunda morte emicuit.
641. i
Christus caput Ecclesiæ secundum naturam humanam. 669. b
Christus non fuisset incarnatus si homo non peccasset. 746. b
Mediator inter Deum & hominem, debuit esse Deus & ho-
mo. 753. a, mysterium incarnationis Christi, præcipuum ca-
put nostræ fidei. 767. b
Christus quomodo hæres constitutus à Patre. 874. b, quorum,
& quando. ibid. b
Sessionem ad dexteram Christo attribui ut homini. 876. b,
quid sit sedere ad dexteram Dei Patris. 586. b, 98. a, 877. a.
cur dictus lapis angularis. 1125. a
quomodo Christus major Angelis effectus. 877. a, b, quomo-
do filius Dei vocetur Primogenitus, qui magis dicendus
Unigenitus. 881. a, 668. b, quomodo condolentia cadat in
Christum cum sit impassibilis. 913. a
Christus per omnia tentatus, quomodo. 913. a, à carne tenta-
ri non potuit. ibid. b
Christus in cruce non fuit desperandus, contra impium
Calvini dogma. 918. a
verba Christi in cruce Deum compellantis fuisse precatoria.
917. b
omnem Christi orationem absolutam fuisse exauditam. 917. b
an Christus ex tribu Juda, simul & Levi. 940. a, quomodo vo-
cetur sacerdos in æternum. 942. a, & cur secundum ordinem
Melchisedech. ibid. b
quomodo Christus etiam nunc oret pro nobis. 947. a, 1214. a.
cur non mox à lapsu primorum Parentum passus sit Chri-
stus. 978. a, quomodo multorum peccata tulit, & non omnium
979. b
- Christus noster agonothetes. 1028. a, ejus exemplo discenda
patientia. 1028. a, 1133. a
Christus imitandus. 1051. a, agno comparatur propter inno-
centiam & patientiam. 1119. b
- Christianus.*
- Generalia quædam principia, quibus omnes Christianos in-
structos esse oportebat. 1139. b
ingratitude argui Christianos qui vitæ novitatem per
Christum acceptam bonis operibus conservare non stu-
dent. 1166. a
mali Christiani fidem nostram hostium calumniis exponunt.
1173. a, V. Christiani.
Christiani non sunt absoluti ab observatione decalogi. 743. a
Christianus homo, qua ratione simul beatus & miser. 78. b,
ei omnia in nomine, & ad gloriam Christi facienda. 164. b,
165. b, 307. b
Christiani vocantur sancti. 184. b, 233. a
non omnes fideles seu Christianos judices esse in controversiis
fidei, contra Sectarios, asseritur. 208. a, 295. b, 366. b, 718. a,
1223. a, 1230. b
cur Christiani in hac vita cæteris hominibus afflictiores.
380. b, quatenus promittantur ipsis temporalia. 624. b, uni-
ce eis competit placere Christo. 667. a
Christianum esse maxima dignitas & felicitas. 1064. b
Christiani omnes reges. 1127. a, non omnes sacerdotes. 1124. a
summæ vitæ Christianæ his tribus comprehenditur ab Apost.
sobrietate, justitia & pietate. 847. a
cur finis Christiani. 1128. a
Christianismi prærogativa & dignitas. 1159. b, & seq.
- Circumcisio.*
- An gratiam contulerit. 44. b, quo sensu nihil esse dicatur.
260. a, quid valuerit tempore legis. ibid.
- Cælum.*
- Cæli nomen in scriptura quid significet. 118. b
Cælum quomodo perituum. 264. a, 884. a
quodnam tertium Cælum apud Apost. 510. b
Cælum esse figuræ sphericæ, & moveri. 950. a
orbes Cælestes non fore obnoxios conflagrationi. 1185. b
- Concionator.*
- An concionatoribus imitandus Paulus, negligens persuasibi-
lia humanæ sap. verba. 201. a, attendant, qualem doctrinam
proponant populo. 211. & seq. quæ ei potissimum decenda.
362. a, & quomodo. ibid. vis boni exempli in prædicatore.
416. b, 430. b, 698. a, 846. a
Vide tit. Pastores.
Item tit. Ministri Evangelii.
Item tit. Ecclesiastici.
- Concordia.*
- Pacis & Concordiæ studium commendatur. 151. b, 639. a, 1033. b
quam exosos habere debeat Christianus homo lites foren-
ses. 240. b, quomodo malum suo judicio repetere, vel inju-
riam repellere. 240. b, 242. b, ad pacem vocat nos Deus.
258. a, Charitas & Concordia inter fideles velut unius cor-
poris membra, uti fovenda. 338. b
- Concupiscentia.*
- Concupiscentia manens in renatis cur vocetur peccatum,
65. b, 77. a, durante hac vita penitus extingui non potest,
65. b, est deordinatio totius appetitus humani. 73. a, lege
cohibente vehementius inardescit, & nititur in vetitum,
73. a
Concupiscentiæ lex peccati, quo sensu. 78. a, non est opus
Dei. etiam in renatis. 1219. b
Concupiscentiam in renatis, seu motus involuntarios non
esse peccata, nec lege divina prohiberi. 78. b, 1066. b
Concupiscentia rei alienæ vitiosa est, etiam si per injustitiam
non quærat. 710. a, gradus, quibus tentante Concupif-
centia, pervenitur ad mortem. 1066. b
- Confessio.*
- an de Confessione sacrament. agat Jacobus Apost. 1107. a
- Conjugium.*
- Uxor à viro digressa quando manere innupta, quando recon-
ciliari debeat. 254. b, facta separatione neutri licet ad no-
vas nuptias transire. 255. a
Conjugem infidelem absque religionis injuria cohabitare
volentem non licet dimittere. 255. b, 259. b, Esdræ factum
explicatur, ibid. casus, quo matrimonium consummatum
solvitur quoad vinculum. 258. a, inconsummatum solvitur
per ingressum religionis. 262. b, nuptiæ res bona, à Deo
instituta. 265. b, 266. b
vitam conjugalem plenam esse molestiis, & angoribus. 265. a
minus aptum Dei servitio quam cœlibatus. 248. a, 250. a, non
præcipitur omnibus, contra Sectar. ib. b, concubitus licitè sit
sola generandi causa. 250. b, Paulus optat omnes esse liberos
à Conjugio. 253. a, melius nubere quam uri, quo sensu. 251.
a, Christi præceptum de non dimittenda conjuge explica-
tur. 254. a, uxorati quomodo sint tamquam non uxorati,
585. b, nubere in domino quid sit. 268. b, nuptiæ fidelium

INDEX.

- cum infidelibus prohibita; 268. b. 277. a
de officio virorum erga uxores; 620. b. 690. a
lex seu monitum honesti & casti Conjugii, 707. b
quando peccetur mortaliter, quando venialiter in usu Conjugii, 708. a, 1136. b
qualis amor competat uxoris erga viros, 845. b
uxores qualiter à viris tractandæ, 1136. b
Conjugatis sedulo cavenda dissidia, 1136. a
- Conscientia.*
- Errantis conscientia obligat eum ad non agendum quod malum judicat, 168. a, 273. a
dubiâ Conscientiâ agere quidpiam peccatum est, 171. a. b.
quæ estimatio liciti sufficiat, ibid. b
bona Conscientia fiduciam parit impetrandi, 240. a
à mala Conscientia proclivis est gradus ad apostasiam, 823. a
Cor, quid in scripturis significet, 14. a
- Correptio.*
- Manfuerudine condicienda, 820. b, 829. a, 1055. b
quomodo Christus tres Correptionis gradus, Apostolus duos tantum præscribat, 854. a
- Cultus imaginum.*
- Cultus sacrarum imaginum defenditur contra Hæreticos, 16. a
- D*
- Daniel.*
- D**anieli revelatum tempus venturi Messiae, 1116. a
- Defuncti.*
- Orationes fidelium pro defunctis defenduntur contra Sectar. 461. a
- Detractio.*
- contra Detractores & maledicos. 1085. b. 1093. b. & seqq.
- Deus.*
- Deum vocare Patrem, reservatum tempori gratiæ, 86. a
insignis Dei proprietas, gratuitum esse benefactorem, 107. b
Deus omnia dirigit ad suam gloriam, 110. b. Dei bonitas ac misericordia erga electos manifestatur per aliorum reprobationem, 112. a
Deus cur vocetur Dominus Sabaoth, seu exercituum, 114. b
Deus neminem in se confidentem repellit, 120. a
bonitas & severitas Dei, 138. a. judicia Dei inscrutabilia, 143. b. Dei munus, ulcisci injurias, 152. a
Deus spei cur dicatur, 175. b. scrutator est cordium & renum, 205. b
Dei providentia super justos, 1138. b. providentia Dei pertingens ad omnia & singula, 279. b. quo sensu non sit Deo cura de bobus, ibid. quo sensu Deus velit omnes homines salvos fieri, 284. a
an Deus aliquem supra vires tentari sinat, 294. a. omnia quæ agimus, ad Dei gloriam referenda, 306. a
Deus principium universale, & prima causa omnium, 314. b
Deus malis bene utitur, 317. a, opera Trinitatis indivisa, 331. a
Deus omnia in omnibus operatur quo sensu, 331. b, 438. b
ordine causalitatis prævenit causas secundas, 331. b
utrum in hac vita quisquam divinam essentiam viderit, 331. b, 799. a
Dei potentia magis conspicua, ubi præsidia desunt humana, 450. a
Dei bonitas erga homines, 467. a
Deus quo sensu zelotes, 499. a
Dei providentia non excludit cooperationem hominis, 748. b
quomodo Deus velit omnes homines salvos fieri, 751. a, quomodo se dedit pro omnibus, cum tam multi pereant, 755. a
solus Deus immutabilis, 798. a
Dei beneficentia erga genus humanum, 800. a
Deus quomodo omnipotens, cum aliqua non posse videatur, 814. a
nomen Deus aliquando geminatur in scriptura emphasis causa, 883. a
quomodo Deus die septima dicatur complevisse opus suum, 909. a
Deus quæque etiam abditissima videt, & peccata quantumvis occulta punit, 911. b
consilium Dei quomodo mutabile, 930. a
ad unius Dei notitiam Philosophi quidam pervenerunt, nemo tamen cognitum Deum coluit ut debuit, 12. a
omne bonum tam intell. quam voluntatis, etiam ex solis naturæ viribus proveniens Deo ut auctori tribuendum, 13. a
Deum esse mundi creatorem quibusdam Philos. cognitum, 13. b
fides & notitia Dei ad ejus cultum & amorem referenda, 14. a
an excusari possint, qui Deum non cognoscentes, eum non glorificaverunt. 14. a
- Deus non est auctor peccati, 16. a
quo sensu Deus tradat homines in desideria cordis, in reprobum sensum, 16. b
immensa Dei misericordia, 62. a
ea non abutendum ad licentius peccandum, 61. b
Deus iustitiæ irâ destruxit peccatum, 82. a
terribilis Dei iustitia in impios futura, 1153. a
curas omnes in divinam providentiam resignandas, 1158. a
- Diabolus.*
- Dæmones principes hujus sæculi. 203. b
an cognoverint Christum esse filium Dei, 204. b
quam grave peccatum dæmoniis societate jungi 301. a
mos Diaboli fallere boni specie, 431. a
hujus sæculi Deus cur dicatur, 446. b
data ei sed limitata potestas nocendi hominibus, 447. a
quibus modis transfiguret se in Angelum lucis, 503. a
Dæmones ac damnati, quomodo Christo genui flectant, 641. b
quomodo dicatur habuisse imperium mortis, 897. a
humilitate fugatur, 1092. b
quomodo fugiat, nobis resistentibus, qui numquam impugnare desinit, 1093. a
præcipue moribundis infestus, 1103. a
cur vocetur Satan, 1158. b
cur Diabolus non sit aggressus virum tentando seducere, 757. b
Dæmones ubicumque sunt, infernum, id est poenam, damnationem suam circumferunt, 1174. b
quomodo Diabolus auctor peccati, 1130. a
Diaconorum quodnam olim officium, 764. a, 766. a
Diaconissæ in primitiva Ecclesia, 161. a, 765. b
- Divitiæ.*
- Pecuniæ tractatio magnam hominis integritatem requirit, 488. a, sufficientia quærenda, non abundantia, 491. b. 794. a
quomodo divitiæ sine vitio habendæ, 794. b, an peccatum sit velle ditescere, 795. a, quomodo liceat optare & comparare Divitias, ibid. quam sit periculosum quærere Divitias, ibid.
Divitias licite possideri, 799. b, quis dives salvus, ibid. quam necessarium divitibus præceptum humilitatis, 800. a, quam vana & fallax spes divitum, 800. a, non superbiendum in divitiis, 1064. b, Apostolus terret Divites non ut desperent, sed ut resipiant, 1096. a
Divitum materiæ, 1096. b
Exprobatio in Divites tenaces & immisericordes, 196. b
Quid passuri divites avari in judicio divino, 1097. a
Divites impii, quantum divitiis, tantumdem supplicii addunt, 1097. a, contra avaros, mercedem operarii detinentes aut defraudantes, 1097. b, quam indignum, esse inhumanum & injurium adversus agricolas, 1097. b
Divitiarum abusus in delictis, epulis, &c. 1098. a
Divites in luxu viventes saginant se in diem judicii, 1098. a
quod potentiores deterri debeat ab oppressione pauperum, 1099. a
- Doctor.*
- Doctores quinque potissimum docenda, nimirum credenda agenda, vitanda, speranda, timenda, 362. a, nullus in Ecclesia doctor cui non opus sit audire alios, 366. b, sintne aliqui Doctores non Pastores in Ecclesia, 609. a, Notantur qui alios docent, non seipsos, 823. a, Quatuor præcipua officia Doctoris Ecclesiastici, 826. b, Tutius discere quam docere, 1070. a, 1083. a, ideoque non ambiendum Doctoris munus, ibid. Christiano Doctori sapientia & scientia necessaria, 1086. b
Optimus docendi modus, facere quod doces, 28. a, Mansuetudo conjuncta sapientiæ maximè Doctorem ornat, 1087. a, Gravis increpatio Doctorum, seu Prædicatorum, aliud potius quam Dei gloriam quærentium, 1090. a, Terribilis sententia in eos, qui omnia sua dirigunt ad gratiam humanam, 1090. b
- Donec.*
- Usus adverbii donec in scripturis, 385. a
- Domini.*
- Domini quamvis mali & impii à subditis honorandi, 791. b
- E*
- Ebrietas.*
- Vide tit. Sobrietas.
- E**brietas suo genere mortale peccatum, 160. a, 235. b, Etiam citra deliquium rationis, ibid. Dehortatio Ebrietatis, 619. a, quomodo in vino luxuria, ibid. Vinolentia maximè dedecet Pastorem animarum, 761. b, 789. b
- Ecclesia.*
- Sanctitas Ecclesiæ nota ac proprietas, 191. a
Ecclesiæ Christi maximè competit omnia judicare, 208. a
Ecclesia unde dicta, 319. b
Ecclesia iudex quæstionum fidei, 1241. a
In Ecclesia etiam esse malos prob. contra Sect. 234. a, 244. a, 818. b, 1210. a, 1221. b.
Ecclesiæ jurisdictio non extenditur ad eos, qui foris sunt, 236. b

INDEX.

Ecclesiastica negotia à laicis non iudicanda 237. b
Ecclesia præcipere potest, quæ Christus per se non præcepit, 254. a
Argumentum ab auctoritate Ecclesiæ optimum, 315. b
caput Ecclesiæ Pontifex Romæ 336. b, 340. a
Ecclesiæ mandata censentur mandata Domini, 370. b
Ecclesiam esse visibilem, contra Sectar, 528. a
Adversis proficit Evangelium, seu persecutionibus crescit Ecclesia. 634. a
Ecclesiæ leges & decreta à calumniis hæreticorum defenduntur, 683. b
Honor & reverentia Ecclesiæ Præfatis exhibenda. 715. a
Tanto magis, quo sincerius curant sibi commissos. 716. a
Ecclesiæ iudicio discernendos libros genuinos ab adulterinis, 725. a
Ecclesia numquam defecit à fide, 726. a
Ecclesia est visibilis. 767. a
In doctrina fidei errare nequit, ibid.
Ecclesia invincibilis. 817. a
Non posse aliquem habere societatem cum Deo nisi eandem habeat cum Ecclesia Dei, 1209. a
in sola Ecclesia aservari doctrinam genuinam ab Apost. traditam, 808. b

Ecclesiastici.

Exemptio Cleri non repugnat præcepto Apostoli. 134. b
Contra obrectatores potestatis Ecclesiasticæ. 405. b, 425. b
533. a, 843. a, 1052. b, 1094. b.
Sollicitudo plurium Ecclesiarum censetur ab Apostolo afflictio & onus maximum. 507. b
Quam castè & cautè agendum Ecclesiasticis cum dispari sexu. 778. a, 846. a
Quam sollicite conservanda castitas. 789. b
Negotiatio ipsis prohibita. 812. a
Inlicita damnata. 841. b
Ecclesiastica beneficia conferri indignis neglectis dignioribus, quam sit indigni. 1074. b, Vide tit. Ministri Evangelii,
Item tit. Pastores, & tit. Episcopus.

Electi.

Vis divinæ charitatis erga Electos, 100. b
Electorum nemo perire potest. ibid.
Electio non est ex meritis. Vide Prædestinatio. Promissiones novi Testamenti principaliter Electos spectant. 294. b
Electis in afflictione non deest consolatio. 415. b
Fructus afflictionis in Electis. 418. b
Electorum est pati. 704. b

Eleemosyna.

Qua simplicitate eroganda Eleemosyna. 147. b, Item qua promptitudine & alacritate ibid.
Eleemosyna cur fructus dicatur, 179. b. Hebdomadatim aliquid seponendum pro pauperibus, 406. a
commendatio Eleemosynæ, 481. a
Eleemosynæ simplici intentione faciendæ, 482. a, 492. b
Eleemosyna non tantum consilii, sed etiam præcepti, 484. a
Spe retributionis spiritualis excitamur ad eroganda temporalia. 485. b
Eleemosynæ cum charitate & prudentia faciendæ. 486. b
Largiter dandæ 409. b. Ex affectu donantis potius, quam ex quantitate doni æstimandæ Eleemosynæ, ibid. hilariter dandæ, ibid. 1149. Spe divinæ providentiæ largius dandæ, 491. b
Eleemosyna vocatur iustitia 491. b, præmium ejus æternum, 492. a
*Eleemosynæ spiritualibus & corporalibus bonis à Deo compensantur, 492. a. Ordinariè liberalis Eleemosynarius necessarii non destituitur, ibid. Opera misericordiæ ex animo exercenda, 688. a, simplicitas in Eleemosynis commendata, 1063. b, Quam oporteat nos esse promptos ad misericordiam, ut aliquando & ipsi misericordiam consequamur, 1077. b. Ideo Deus liberalis in te, ut tu vicissim liberalis sis in proximum, utpotè dispensator, 1150. a, Afflictis solatium & auxiliū impendere gratissimum Deo cultus, 107. b Deum non diligit, qui non misereatur proximo, 1235. a
*Quando ex neglectu Eleemosynæ peccetur mortaliter, ibid.**

Enoch.

Quo translatus Enoch, 1004. a, Translatum esse, sed non per mortem, ibid. b

Episcopus.

Episcopi quondam arbitri & iudices causarum sæcularium, 239. a, Exemplum Augustini, ibid. Sollicitudo Episcopi pro grege suo, 480. a, 832. b
Episcopo non vulgaris sed excellens doctrina competit, 608. b ideam dicendum de Parochis, 775. a
Episcopatus est onus etiam Angelicis humeris formidabile, 759. a
An eum appetere liceat. ibid. Cur digamum ab Episcopatu repellat Apost. 760. b

Virtutes Episcopo dignæ, sobrietas, hospitalitas, &c. 761. a
Utum Theologus an canonista Episcopatu dignior. ibid.
Vina à quibus longissimè abesse oportet Episcopum, 761. b
Discrimen inter Episcopum & Presbyterum, 763. b, Prædicatio divini verbi, præcipuum munus Episcopi seu Pastoris, 766. b, 828. a
Episcopatus ordo propriè dictus, 776. a
Episcopos & animarum Pastores oportet ab omnibus aliis abstinerere, & suo solum muneri intendere, 812. a, Inutiles & frivole quæstiones Episcopo respuendæ. 820. a
Episcopi & Pastores, non eligendi à Plebe, 829. a, Avaritia in iis tam rigide jura sua exigentibus notata, 840. b
hospitalitas digna Episcopo est bonorum consuetudine delectari, averfari palpones & assentatores, &c. 841. a, Summa eorum quæ Paulus in Episc. requirit, 841. b, Quatenus Episcopo abesse liceat ab Ecclesia sua, 854. b. Vigilare maximè proprium Episcoporum & Pastorum. 1033. a

Evangelium.

Media quædam idonea ad Evangelium cum fructu prædicandum, 699. b. Evangelium quid significet, 4. b. Evangelium quo sensu prædicatum per universum mundum, 121. b, 971. a & seq. Evangelii doctrina palam ac libere proponenda, 441. a, Perverso affectu à multis prædicari Evangelium, 9. a, 632. b, Evangelii mysteria cognita etiam Angelos lætificant, 1117. b

Eucharistia.

Eucharistiam esse sacrificium contra sectarios asseritur, 301. b 324. a
Cœna præcessit institutionem Eucharistiæ. 317. b
Cœna Dominica unde dicta. 318. a
Eucharistia sumenda à jejunis. 318. b, 329. b
Judas proditor admissus ad sumendū corpus Domini, 319. a
Eucharistiæ mysterium quomodo descriptum à 4. Evang. 320. a
Paulus quomodo accepit à Christo Eucharistiæ institutionem, ibid.
Christus consecravit in azymo, 320. b
Græci Latinos de azymo criminantur. ibid.
Unde sacramentum hoc dictum Eucharistia, 321. a
Cur Christus in consecrationem non usus verbo imperandi, v. g. FIAT, &c. ibid. b
Verborum consecrationis orthodoxa expositio, 321. a, & seq.
Sacerdotes consecrant iisdem verbis quibus Christus, 322. a
Corpus Christi quo sensu frangatur in Eucharistia, 323. a
Fractio panis consecrati quid significet, ibid.
Quid facere in Domini commemorationem, 323. b
Sensus verborum consecrationis calicis apud Paulum, 324. b
Sumptio unius speciei contra sectarios defenditur. 325. b
326. a, b, 327. b, 335. a
Eucharistia rectè offertur pro acceptis beneficiis, 325. b
Quam reverenter & digne ad sacra mysteria accedendum, 326. a
Probatio requiritur, adeoque confessio criminum, 327. a
Probatio fidei ab Hæreticis fingitur, sed refellitur, ibid.
Reatum mortis æternæ incurrunt indigne communicantes, ibid.
Comparantur cum Christi interfectoribus, 328. a
Hoc est corpus meum, Est, non explicandum per significat, contra sacramentarios. 289. b, 321. b
Corpus Domini quo sensu panis vocetur. 299. a
Veritas corporis & sanguinis Christi in Eucharistia probatur contra Hæreticos, 299. a, 327. a, 335. b, 494. a, 685. b 981. a
Eucharistia symbolum unitatis, 299. b
convenienter in pace & vino instituta. 30. a

Excommunicatio.

Excommunicandus nemo nisi contumax, 229. a, 428. b
Excommunicandi potestas non est penes multitudinem fidelium, 229. b
Cur excommunicati dicantur tradi Sathanæ, 230. b
Quomodo Excommunicatio ad salutem excommunicati, 232. a
Orandum pro Excommunicatis, ibid.
Finis Excommunicationis ex parte Ecclesiæ, ibid.
Excommunicatio magna discretionem & circumspeditionem infigenda, 496. b
Ingens malum excommunicari. 749. a

Extrema Unctio.

Ab Apostolica traditione manavit, estque vere Sacramentum. 1103. b
Quibus ministranda, ibid.
Materia ejus, 1104. a
Hæreticorum commenta circa Extr. Unct. diluuntur, ibid.
Effectus ejus secundarius, sanitas corporis. 1105. b

F

Feriæ hebdomadæ malè Planetarum, vel Deorum gentilium nominibus à Christianis appellantur, 405. b
Sicut & prophana mensium nomina malè in usu apud Christianos, 408. a

INDEX

Festi dies.

Observatio dierum festorum ab Hæreticorum calumniis vindicatur, 557. b

Fides.

Fides non est ipsa iustitia contra Sectar. 35. a, 38. b
 Credere in Deum, quid sit Hebræis, 41. a
 Quo sensu fides reputetur ad iustitiam, 43. a
 Per fidem accessus ad iustitiam quo sensu, 51. b
 Fides specialis sectariorum refellitur, 51. b, 91. a, 99. b, 206. b, 222. a, 283. b, 293. b, 520. a, 583. a, 585. a, 645. a, 651. b, 671. a, 734. b, 901. b, 907. a, 930. b, 1064. a
 Non sola fides ad iustitiam sufficiens, 10. a, 117. b, 241. a, 602. b, 1181. a, 1237. a
 Fides ex auditu, 120. h
 Surditas fidem impedit, ibid.
 Prædicatio ad fidem necessaria, ibid.
 Fides semel habita amitti potest, contra Sectar. 138. a, b, 901. b, 1182. a, 1192. b
 Fides cæterorum Dei donorum rectrix, 146. b
 Fidem celare non licet, ubi confessio requiritur, attramen nec temere prodenda, 170. a
 Distinctio fidei informis ac formatæ admittenda, contra Sect. 1078. a, 1082. b
 Fides & scientia ejusdem in eodem esse potest, 269. b
 Fides Miraculorum gratia gratis data, 333. a
 Miracula qua ratione tribuenda fidei, 343. b
 Fidem Christianam posse sine charitate & bonis esse operibus, seu fidem informem dari, contra sectar. 11. b, 343. b, 765. a, 780. b, 1078. a, 1082. b, 1165. b
 Discrimen fidei Christianæ à quavis alia persuasione humana, 495. a
 Quomodo per fidem Christi iustificemur, 542. a
 Fides scutum Christiani, 628. a
 Quanta vis fidei adversus insidias Diaboli, ibid. b
 Non omnia fidei dogmata ad examen revocanda, 718. a
 Poenis ad fidem homines compelli posse, 734. b
 De ratione veræ fidei non esse perseverantiam, 905. b, Vide suprâ.
 Fidei Officium est, hominis animum confirmare in malis & adversis, 999. b, 1100. a
 Quomodo fides substantia dicatur, 1001. a
 Cur non in omnibus credentibus fides operetur opera tam præclara, 1001. b
 De excitanda & exercenda fide, 1001. b
 An sit vera fidei definitio, quam tradit Apost. 1002. a
 An aliqui sine fide cognoverint Deum notitia ad salutem utili & necessaria, 1005. b
 Verbum Dei non solum audiendum & credendum, sed etiam faciendum, 1071. a
 Cur fidei adscribatur victoria Diaboli, 1158. b
 Fidem sine operibus esse posse, sed non prodesse, 1165. b
 Vide suprâ de fide sine charitate, &c. Quanta sit vis fidei ad vincendum mundum, 1248. b
 Fides mediatoris semper fuit ad salutem necessaria, 1254. a

Fornicatio.

Fornicationis vitium fugiendo potius, quam repugnando superandum, 224. b, 290. b
 A peccatis turpitudinis adeo abhorrendum, ut ne nominentur quidem, 615. a

Fortitudo.

Verecundia, seu vitiosus pudor vincendus ubi causa Christi & divinæ gloriæ agitur, 9. b

G.

Gaudium.

Quomodo in tristitia gaudendum, 1114. b
 V. rit. Patientia. Solidum gaudium in altera vita solū, 1151. b

Gedeon.

Gedeonis fides, 1019. b, Quid de facto Gedeonis facientis sibi Ephod censendum, 1020. b, Gedeonem sanctè obisse, ib.

Gloria æterna.

Gloriæ diversitas, pro diversitate meritum, 393. a, & seq.

Gratia.

Gratia quid significet, 7. a
 Debitum non pugnat cum gratia, contra sectarios, 88. a
 Non omnibus dari gratiam sufficientem ad salutem, 120. b, 127. b, 847. b
 Gratiam Dei nulla merita præveniunt, sed omnia ab ea præveniuntur, 144. a, Cum æquali auxilio gratiæ, non contingit hunc agere, illum non agere, 223. b, 521. a, Cooperatio gratiæ & liberi arbitrii, 378. a
 Gratia principalior in bono opere, ibid. Quidquid boni possumus, totum ex Deo, 438. b
 Gratia Dei quando recipiatur in vacuum, 469. a, Quomodo subinde in nobis resuscitanda, 806. a, Unde censenda efficax, nimirum ex seipsa, non ex assensu nostræ voluntatis, 1055. a

Guil. Estii. Tom. III.

Quam periculosum sit gratiam Dei in vacuum recipere, seu gratiæ non cooperari, 903. a
 Quolibet peccato mortali homo excidit gratia Dei, 994. a
 Homo iustificatus meretur gratiæ augmentum, 1092. b

Gratitudo.

Gratitudo in Deum meretur nova beneficia, 7. b, 191. b
 Gratiarum actione maxime glorificatur Deus, 453. a
 Laudandus Deus in conversione peccatoris, 531. b
 Gratiarum actio optimus sermo Christiani, 615. b
 Etiam pro adversis agendæ Deo gratia, 619. b
 Gratiæ agendæ Deo cum gaudio, 667. b
 Hominis vere Christiani est in omnibus Deo gratias agere, 717. b, 720. è
 Ingratitudo quantum vitium, 822. a

Gula.

Comestiones & ebrietates fugiendæ, 160. a, & seq.
 Ebrietas peccatum mortale, ibid.
 Contra vitium gulæ, 290. a

H

Hæretici.

Hæretici vitandi, nec disputandum cum iis, 185. b, 815. a
 Hæreticis omnibus communis superbia, ibid.
 Eorum blandiloquia merito suspecta, 186. a
 Conversari cum Hæreticis non semper & ubique illicitum, 234. b, 1267. b
 Hæreses quomodo in Ecclesia, 316. b
 Quomodo oporteat hæreses esse, ibid.
 Ad antiquitatem respiciendum in negotiis religionis, secus ac Hæretici novatores faciunt, 370. a, 526. a
 Mos hæreticorum id negare cuius modum non capiunt, 392. a
 Hæretici doctrinam suam non subijciunt examini Ecclesiæ, 533. a
 Hæreticis nihil concedendum, sed institutis religionis avitæ mordicus inhærendum, 534. b
 Hæretici inimici ordinis & hierarchiæ antiquitus in Ecclesia constituti, 675. a
 Impudentia Hæreticorum, 728. a
 Hæresiarcharum à fide Cath. defectio, ex mala conscientia plerumque ortum duxit, 749. a
 Hæreticorum sermo ut cancer serpit, 816. a
 Lutheri aliique similis farinæ idonei corruptis hominum affectibus magistri, 829. a
 Quis proprie censendus Hæreticus, 853. b
 Hæretici an è medio tollendi, 854. a
 Indigni nomine Christianorum, 1152. b
 Hæretici cavendi, nec in domos recipiendi, 1267. a
 Fugendi eorum libri, 1267. b
 Hæreticorum arrogantia & impudentia in contemnenda antiqua & unanimi Patrum doctrina, 943. a
 Tria horrenda exempla contra pravorum dogmatum auctores, 1173. b
 Eorum inconstantia, 1180. b
 Prætextu Christianæ libertatis leges Ecclesiæ detrectant, sed revera ut libenter carni serviant, 1195. b
 Hæreticorum mos est, carpere quæ non possunt capere, 1175. a
 Hæretici seductores malis arboribus comparantur, item fluctibus maris, & stellis erraticis, 1200. b, & seq.
 Hæretici singularitatis amantes, 1203. a
 Etiam ex vetustate judicandum de veritate doctrinæ, 1223. a
 Ratio vincendi hæreticos simplicitas, 1240. b

Hebræi.

Hebræi unde dicti, 504. b, 649. b
 Hebræi, Israëlita & semen Abraham quid differant, 504. b
 Geminatio vocum apud Hebræos sermonem intendit, 929. a, 998. a

Homo.

Homo animalis quis Apostolo, 206. b
 Quo sensu non percipiat ea quæ sunt spiritus, 207. b
 Hominibus placere quomodo culpabile, 307. b, 526. b
 Homo interior proficit deficiente exteriori, ibid.
 Homo interior, & exterior, quid Apostolo, 453. b
 Quid verus, quid novus homo, 687. b
 Homo imago Dei dupliciter, ibid.
 Homines potentia & dignitate præcellentes vocantur Dii in scriptis, 888. a
 Homini ob peccatum non ablatum, sed imminutum in creaturas imperium, 891. b
 Similitudo seu imago Dei in homine in quo consistat, 1086. a, & seq.
 Homo floret ad tempus, sed flos ille nimis caducus est, 1121. b
 Humana natura, quantum à Deo præ Angelis honorata, 1173. b

Honor.

Honor est testimonium excellentiæ, 624. a
 Honor pro sustentatione & alimonia accipitur, 778. a, Vide tit. acceptio personarum.
 Hospitalitas sectanda, 150. a
 Ab Ecclesiarum præfectis potissimum exercendis, 1045. b

PPppp iij

INDEX

- Humilitas.*
Humilitas & modestia Pauli imitanda, qui paratus erat ab aliis doceri, 8. b
Humilitas qualis virtus. 1137. b
Quomodo ex humilitate se minimum & infimum omnium quis aestimare possit. 599. b, 639. a, 747. a
Commendatio humilitatis & mansuetudinis. 604. a
Quam humiliter de se quisque sentire debeat. 653. b
Humiles majoris gratia capaces, at superbi Deo invisibiles. 1092. a
Humilitate maxime fugatur Diabolus. 1092. b
Modestia Petri, & successorum ejus. 1154. a
Humilitatem animi firmiter retinendam. 1157. b
- I.*
Jacobus.
Jacobus quo sensu frater Domini. 530. a
An fuerit ex duodecim. 530. b
De Jacobo auctore primae Epistolae Catholicae. 1059. b
An filius Zebedaei, an Alphaei. ibid.
- Jejunium.*
Jejunia, abstinentiae, & festivitates Ecclesiasticae defenduntur. Contra Haereticos. 163. a, 557. b
Jejunii utilitas Evangelio ostenditur. 773. a
- Jephthe.*
Fides Jephthe. 1020. a
Devotio Jephthe filiam sacrificantis. 1021. a, & seqq
- Jesus.*
Jesu nomen quanta reverentia dignum. 187. a
- SS. Imagines.*
SS. Imaginum cultus contra Haereticos defenditur. 999. a, 1260. a
- Indulgentiae.*
Indulgentiae ad relaxandam poenam temporalem peccatis debitam ab Ecclesia concedi solitae defenduntur contra Haereticos. 431. a, & seqq.
- Induratio.*
Induratio quid sit. 109. a, 139. a
Quomodo Deus dicatur excicare. 446. b, 1066. a
- Infideles.*
Utrum omnia infidelium opera peccata. 171. a
Non sola infidelitate sed aliis etiam peccatis damnantur homines. 686. a
Infirmitatis multiplex acceptio in scripturis. 53. b, 913. a
- Inimici.*
Dilectio inimicorum an majoris meriti quam amicorum, 54. b
Persequentibus benedicere consilium est non praeceptum. 150. a
Benefaciendum inimicis. 152. b
Beneficiis ad amorem provocandi. ibid.
- Intentio.*
Rectae intentionis cura commendatur. 307. a, 689. b
- Invocatio sanctorum.*
Invocatio SS. asseritur & stabilitur contra sectarios. 160. b
Vide tit Sancti: quatenus antiquis prohibitum.
- Job.*
Liber Job historia, non fabula. 1101. a
Non onerandus calumniis ob quaedam verba impatientiae ibid.
- Ira.*
Ira subito deponenda. 612. b, 1070. a
- Isaac.*
Isaac figura Christi immolati & resuscitati. 1013. b
Fides Isaac benedicens filios suos. 1014. a
- Israel.*
Israelitarum nomen honorabile. 102. b
Quatuor epitheta populo Israelitico attributa. 1127. a
- Judei.*
Unde dicti. 27. a
Prærogativa eorum præ gentilibus. 30. a, 174. a
Cur populus Judaicus vocetur Sanctus. 130. b
De conversione Judaeorum in fine saeculi. 140. a, & seqq. 142. b
Eorum error circa cibos lege prohibitos. 168. a
Utri majores Deo gratias debeant Judaei an Gentiles. 174. a
an Judaeorum principes cognoverint Christum esse filium Dei. 204. a
Judaeorum vanitas adhuc Messiam suum expectantium. 952. b
- Judicium temerarium.*
Facta non temere judicanda. 165. a, 1100. a
Ne quidem peccata. 21. a
- Judicium extremum.*
Omnes sine exceptione judicandi. 166. a, & b, 460. a
Quomodo aliqui seclari & judicaturi cum Christo, ibid.
- Omnibus omnia in illo judicio manifestanda. ibid.
Utrum infantes judicandi. 460. b
Adventus Domini semper expectandus. 711. a
Severitas divini judicii obstinatis peccatoribus inculcanda. 1153. b
- Juramentum.*
Juramentum licitum exemplo Apostoli, 1101. a, 389. 425. a
Jurandi formula apud Hebr. Vivit Dominus. 166. b
An Deus possit jurare. 928. b
Non omne juramentum illicitum. 929. b, 1101. b
Conjunctum tamen cum irreverentia vitandum. 1102. a
SS. Patribus invisum crimen. ibid.
- Justi.*
Justi sine crimine vivunt, non sine peccato. 192. a
- Justitia.*
Justitia imputativa Haereticorum refellitur; Interna & inherens asseritur. 41. a, 43. b, 51. b, 61. b, 117. a, 160. b, 200. a, 241. b, 467. b, 548. a, 582. b, 612. a, 617. a, 651. b, 671. b, 852. a, 970. a, 1212. a, 1226. a, 1229. b
Deum ex toto corde diligere vera justitia est. 118. a
Justitia ex lege, & justitia fidei quomodo differant. 118. b
Veram justitiam amitti posse. 285. a, 1237. b, vide Tit. Fides.
Justitiam nostram non consistere in sola remissione peccatorum. 1118. b
- Justificatio.*
Quomodo per fidem & tamen gratis justificemur. 39. a
Quo sensu Abraham non justificatus ex operibus. 40. b
Sola peccati remissio non est nostra justificatio, contra Haeret. 51. b, 852. b
Ornamenta justificationum. 50. b
Tota justificatio ascribenda Christo. 241. b
Quae opera rejiciantur à justificatione. 852. b
Quomodo olim homines justificati, cum vera justitia nihil sacramenta conferrent. 965. b
Hominem cooperari suae justificationi. 1093. a
Variæ acceptiones verbi justificare. 24. a
Justificatio nostra ex meritis Christi. 36. b
Non omnia opera à negotio justificat. excludi. 38. b
Quomodo attribuitur peculiariter fidei. ibid.
- L*
Labor.
Honesto labore quarendus victus, otium & desidia fugienda. 730. b
- Laus.*
Laudandi sui ipsius justa ratio. 462. a, 515. a
Laus propria vel insipientis est, vel saltem habet insipientiae speciem. 499. a
Quomodo laudandi homines laude digni, nempe ut, quod in eis laudatur in Deum referatur. 1190. a
- Lex.*
Occasione Legis homines facti deteriores. 61. b
Justi ver. Testam. non erant sub lege, sed sub gratia. 66. a, 70. b
Legis nomine tota veteris testam. scriptura comprehenditur. 69. a
Legis à gratia distincta officia. 70. a
Lex vetus quo sensu lex mortis. 71. b
Ad vitam data, quomodo ad mortem cesserit. 74. a
Lex & mandatum quomodo differant. ibid.
Quae lex peccati & mortis. 80. a
Lex membrorum quae dicatur. 78. b
Legis infirmitas, & gratiae Christi necessitas. 01. a
Lex Decalogi naturae viribus servari non potest. 82. a
Justificatus vero per gratiam Christi legem implet, ibid.
Leges injustae non obligant. 155. b
Mandata legitima obligant in conscientia. 156. b, 625. b
Quae leges justae censendae. 1130. b
Lex quatenus obliget cessante legis ratione. 305. b
Iusto quo sensu non sit lex posita. 743. b
Leges propter abusum non abolendae. 785. a
Legem Dei compleri posse. Vide Tit. Mandata Dei
- Liberum arbitrium.*
Lib. arbitr. defenditur contra Haereticos. 108. a, 227. b, 267. a, 367. b, 482. b, 855. b, 910. a, 1164. b, 1208. b, 1227. b
Nec gratiae morio neque ejus subtractio est sine consensu liberi arbitrii. 138. b
Libertas religionis ab haereticis in vestra exploditur. 163. a
Libertas vescendi quibuscumque per Christum concessa. 168. b
Libertatem Christianam non consistere in immunitate à legibus humanis. 567. b, 792. a
- Libri.*
Non omnibus quorumlibet librorum lectio permittenda. 718. b
- Lingua.*
Linguarum donum quale fuerit. 354. b
Quale in Apostolis. 355. a

INDEX.

- Loqui lingua non intellecta, cur non absurdum, *ibid.*
 Multi linguis loquentes non habuerunt donum intelligentiæ, 336. b, 365. b
 Qua lingua Christus & Apostoli usi, 505. a
 De cavendis linguæ peccatis, 613. a
 Homini religioso & pietatis studio lingua solite refrenanda, 1072. a
 An possit esse quispiam qui non offendat in lingua sua, 1083. a
 Quanti referat posse regere linguam, *ibid.*
 Quomodo lingua universitas omnium vitiorum, 1084. a
 Quanta cura moderanda lingua, *ibid.*
 Per abusum fit instrumentum Diaboli, *ibid.* b
 Linguæ continentia improborum hominum injuriæ facile declinantur, 1139. a
 Loquela nostra semper ad aliorum ædificationem dirigenda, 613. a
 In loquendo parum & cautum esse oportet, 1170. a
 Lites forenses fugienda. Vide tit. Concordia.
 Literarum inventum quam antiquum, 1201. b
- M**
- Magister.*
 Magistri à discipulis non judicandi, 221. b
 Magisterium seu Doctoris munus non esse præpoltere affectandum, 1082. b
- Magistratus.*
 Magistratus officium paci & tranquillitati Reipublicæ consulere, 750. b
 Magistratui obtemperandum, 849. a
- Mandata Dei.*
 Mandata Dei impleri posse, docetur contra sectar. 29. a, 159. a
 1036. a, 1237. a, 1248. b
 Mandati unius transgressor quomodo sit reus omnium, 1076. b
 Mandatū dilecti Dei, quomodo Verus, quomodo Novū, 1216. a
 Quomodo mandata Dei facilia, cum multa videantur satis gravia, 1247. b
 Quibus sint gravia, quibus facilia, 1248. a
- Maria virgo.*
 B. Maria unigenita, 278. a
 Mariæ V. Elogia ab Hæreticis defensiva, 704. b, 77. b
 Ex femine David, 5. a
- Martyres.*
 Martyrum mors vita Ecclesiæ, 451. b
 Cur sic dicti, 754. a, 1155. a
- Matrimonium.*
 Matrimonium prorsus indissolubile, & an aliquo casu solubile, 69. b
 Unde probari possit esse sacramentum, 625. a
- Melchisedech.*
 Quis fuerit Melchisedech, 931. b
 An filius Noe, 932. a
 Probabilis sententia seu conjectura de genere ejus, *ibid.*
 Ratio prætermisæ ejus in scriptura genealogiæ, 934. a
 Quomodo dicta de ipso applicanda ad Christum, 934. a
 Mendacium & omnis deceptio proximi prohibita, 687. a
 Mercatura non damnatur, sed approbatur ab Apostolo, 1095. a
 Michael Archang. Præco Dominici adventus futurus, 711. b
 Disputatio ejus cum Diabolo, 1177. a, 1198. a
 Quænam aut qualis hæc disputatio, *ibid.* b
 Unde desumpta hæc historia de Altercatione Michaëlis cum diabolo, *ibid.*
 Michael Angelorum omnium princeps, *ibid.* b
 Michaëlis exemplo commendatur nobis modestia, & fuga maledicentiæ, 1175. a
- Ministri Evangelii.*
 Ministrantibus spiritualia vicissim debentur temporalia ex justitia, 179. b
 Exemplo Pauli prudenter tradant doctrinam Christianam ad captum & ingenium auditorum, 209. b
 Quam eos oporteat esse concordēs, 211. a
 Merces cuique reddenda juxta conatum, non juxta fructum, *ibid.*
 Attendant, qui doceant, 212. b, & seqq.
 Prædicatores Evangelii quo loco habendi, 221. a
 Multa patiuntur adversa, 470. a
 Ordinatio Christi est, ut, qui Evangelium prædicant, de Evangelio vivant, 281. a
 Pœna ministri, non Evangelizantis, 282. a
 Ad ministros Evangelii pertinet officium consolandi, 416. a
 Fidelis non querit quæ sua sunt, 645. a
 Prædicatori Evangelico jure debetur victus, non ut pretium laboris, sed ut honorarium, 736. a
 Quomodo sint bonus odor Christi, 435. b
- Vis boni exempli in Prædicatore Evangelii, 416. b, 446. a
 Pauci idonei ad ministerium Evangelii, 436. a
 Qui adulterantes verbum Dei, 436. a
 Qui idonei ministri novi Testamenti, 439. a
 Verbum Dei sincere prædicandum, ut absit omnis ab intensione ministri & ab ipsa doctrina perversitas, 445. b
 Ministri Evangelii se totos impendant salutis proximorum, 462. b
 Ministri Evangelii non gloriandum in propinquis carnalibus, 464. b
 Patientia iis inprimis opus, 470. a
 Item castitate, 470. b, Item comitate & facilitate morum, *ibid.*
 Ministri synceri sunt gloria Domini, 488. b
 Non est gratuitum sed debitum quod datur ratione ministerii sacri, 662. b
 Duplicitas turpissimum vitium in ministris Ecclesiæ, 764. b
 Item vinolentia, *ibid.* Item Avaritia. *Ibid.* Libertas corripiendi decet ministros Ecclesiæ, 766. a
 Qua in repudorem & timorem seponant, 806. b
 Non concedenda magistratui politico constitutio ministrorum Ecclesiæ, 840. a
 De legitima vocatione ad ministerium verbi, 916. a
- Miracula.*
 Multi per miracula, plures sine miraculis in Christum crediderunt, 198. a
 Misericordiæ opera vide tit. Eleemolyna.
- Missæ.*
 Defenditur contra sectarios, 328. a, 398. b, 642. b, 948. a, 981. a
 Ratio aquæ cum vino in sacrificio miscenda, 973. b
 De vi & efficacia sacrificii missæ ad remittenda peccata, 915. a
 Objectio contra quotidianum Altaris sacrificium solvitur, 989. a
 Quomodo una Christi oblatio non excludat quotidianum missæ sacrificium, 989. a
 Sacrificium missæ propitiatorium est, 990. a, 994. a
- Missio.*
 Legitimè nemo prædicat nisi legitimè missus, 121. a
 Missio legitima duplex, *ibid.*
- Moyse.*
 Fides Moyse in respuenda adoptione filiæ Pharaonis, 1016. a
 In educatione populi ex Ægypto, 1017. b
 Ejus sepulchrum voluit Michael Archangelus latere, at Demon parere, 1198. b
- Mors. Mori.*
 Mortis nomine omnis peccati pœna comprehenditur, 80. b
 Mors vocatur somnus in scriptura, 374. b, 399. a, 710. b
 Quomodo morituri, qui vivunt tempore adventus Domini, 400. b, 457. b
 Christiano nec vivere, nec mori recusandum exemplo Pauli, 636. d
 Præparatio ad mortem, 72. a, & seqq.
 Quomodo liberaverit nos Christus à morte, cum nemo effugiat mortem, 897. b
 Solatium mortis est spes resurrectionis, *ibid.*
 Cur Patres antiqui tam longævi, 47. a
- Mortificatio.*
 Studium mortificationis commendatur Christiano, 64. a, 84. b, 145. a, 160. a, 284. a, 571. b, 686. a
 Christi passio & mors monet nos de mortificandis vitiis, & malis affectibus, 1146. a
- Mulieres.*
 Mulieres prophetantes in primitiva Ecclesia, 310. a
 Judæorum mulieres non loquuntur in Synagoga, 311. a
 Mulieris nomen generale *ibid.* Cur mulier invelata deturpet caput suum, *ibid.*
 Mulieri turpe tonderi, *ibid.*
 At mostondendi virgines Deo sacratas à calumniis vindicatur, *ibid.*
 Factum laudabile cujusdam virginis, 312. a
 An mulier imago Dei, 312. b
 Mulier gloria viri quo sensu, *ibid.*
 Mulier propter virum facta, non contra, 313. a
 Mulierum conspectus sacerdotibus, justis etiam ac sanctis periculosus, ideoque velata Ecclesias intrent, 314. a
 Coma promissa mulierem decet, non virum, 315. a
 Loqui in Ecclesia prohibitum mulieribus, 369. a, & seqq.
 Moniales canentes in oratoriis suis, an agant contra mentem Apostoli, 370. a
 Mulieris nomen obscurat decus virginum, 555. b
 Institutio mulierum, 690. a
 Modestia habitus muliebris ab Apostolo præcipitur, 755. a

I N D E X.

Mulierum conversatio vide tit. Ecclesiastici.
Præcipua mulierum laus est cura & custodia domus. 846. a
Quo ornata potissimum mulieres se viris suis commenda-
re debeant. 1135. a
Mulierum luxus in vestibus redarguitur. 1135. a
Quisnam optimus ornatus mulierum. 1135. b

Murmuratio.

Quid murmuratio, & quantopere cavenda erga superiores.
292. a
Musica quatenus probanda in officiis divinis. 362. a

N

Noe præco iustitiæ exemplo, facto, & verbo. 1175. b
Encomium Noe, inter tot sceleratos à scelere abhor-
rentis. 1175. b

O

Obedientia.

Obedientiæ superioribus debita. 154. a, & seqq.
Apostolis singulariter commendata. ibid.
Solutio tributorum, est professio subjectionis 156. b
Principes etsi mali honorandi. 1132. a

Oculi.

Oculorum diligenti custodia opus. 1178. b

Opera bona.

Bona opera esse meritoria mercedis & vitæ æternæ, contra
sectar. prob. 25. a, 24. a, 52. a, 68. a, 88. a, 126. b, 144. a,
216. a, 404. b, 454. b, 461. a, 490. b, 575. a, 592. b, 680. b,
690. b, 721. b, 758. b, 796. b, 801. a, 807. a, 831. a, 849. b,
851. b, 910. a, 927. a, 997. b, 1006. a, 1017. b, 1065. b, 1118.
a, 1157. a, 1166. a
Unde æstimationem habeant apud Deum. 211. a
Non omnia bona quæ agimus esse præcepti, contra sectar.
261. b
Opera supererogationis afferuntur contra novatores. 281. b
Non est servilis animi, mercedem æternam spectare in
opere bono. 285. a, 454. b, 666. a
Bona opera per poenitentiam vivificari. 645. b, 927. a
Posse alios aliorum meritis juvari apud Deum. 662. a
Discrimen operum bonorum in Christiano & pagano. 1079. b
Conciliatio Pauli & Jacobi de fide & operibus. 1080. b
A negotio salutis non simpliciter excludi merita. 1113. b
Certa Dei electio non excludit opera bona, utpote media.
813. b
Opera pietatis Deo non sunt grata, aut nobis utilia, nisi per
Christum. 1124. b
Fiducia bonorum operum nihil derogat divinæ gratiæ
1244. b

Oratio.

Quid orandum, sæpe nescimus. 91. b An pro avertendis af-
flictionibus orandum, ibidem. Conditiones bonæ oratio-
nis, ibid.
Quis modus orandi & psallendi in Ecclesia tempore Aposto-
lorum, 310. a;
Quare vir orans velato capite deturpet caput suum.
310. b
Orationes non intellectæ etiam bonæ, & quomodo. 356. a
359. b, Triplex attentio Orantis, quæ optima ac necessaria.
359. b
Oratio Dominica ab omnibus debet intelligi. 361. b
Quid orare spiritu & mente. 359. b
Non requiri ut preces publicæ vulgari lingua recitentur.
361. b, & seq. De fructu orationis multorum. 419. b
Cantandum Domino in cordibus, & non summis tantum
labiis, 619. b
Assidua ratio Christiano necessaria, 628. a
Quid sit semper orare, ibid. Quomodo semper oran-
dum. 8. b, 717. a. De discrimine Orationum, obsecratio-
num, postulationum, &c. 750. a
Orandum pro magistratibus, tamquam pacis & tranquil-
litatis publicæ præsidibus. 750. b
Oratio debet esse pura, 755. a. Animus orantis iræ, vindictæ,
& contentionis affectibus vacare debet, 755. a
Cur orandum ante sumptionem cibi, 772. a
Vis assidue orationis, 1108. a
Temporalia bona quomodo seu qua intentione petenda,
967. a, Dei liberalitas nos ad petendum excitat, 1063. b
Non dubitanter orandum, 1064. a
Non satis bona petere, nisi & bene petamus. 1090. a
Unde contingat multorum orationes non exaudiri, 1091. b
Afflictis orandum, prospere agentibus psallendum. 1103. a
Sobrietas orationi nos reddit idoneos. 1149. a
Vis bonæ conscientie ad obtinendum, quod petimus, 1237. a
Quid & quomodo petendum, 1254. b
An Oratio debitis ornata circumstantiis infallibiliter exau-
diatur, 1255. a
An pro manifestis peccatoribus orandum, 1257. a

Ordo.

Honestas & ordo servandus. 172. b

Ordo in Hierarchia potissimum commendatione dignus;
675. a
Ad sacros ordines sine diligenti examine nemo admittendus,
788. b

Originale Peccatum.

Peccatum Originale propagatione non imitatione descen-
dit in posteros 56. a. An etiam per Evam, ib. a. Quid sit, 56. b
Effectus & poena peccati orig. 56. b 88. b
Omnes homines communi generationis lege seu per concu-
bitum maris & feminae natos in Adam peccasse nemine
excepto, 57. a. 463. a
Originale peccatum, omnium actualium peccat. fons &
fomes. 58. a. Peccato Originali remisso manet in homine
fomes ad exercitium, 76. a

Osculum.

Osculum Sanctum quid, 185. a

P

Pascha unde dictum, 1018. a

Pastores.

Duo Pastorum officia, prædicare, & Sacramenta ministrare,
illud vero præcipuum, 196. a
Unde & baptizandi, exorcizandi, &c. officia aliis delegan-
da, ut ministerio verbi melius vacare possint, ibid.
Pastoris munus maximè proprium docere. 608. b, Fidelis
Pastor facile negliget cetera, dummodo Christus prædica-
tur, 635. b
Melius mercenarium habere pastorem quam nullum, ibid.
Pastoris officium consolari mœstos, 775. b
Pastoribus animarum hoc maximè necessarium ut procul sint
ab omni avaritia, 769. a, 840. b
Non agendum iis imperiose, & rigide, 849. b
Cavendum iis, ne sint contemptui, ibid.
Vigilare maximè proprium Pastorum, 1053. a
Quam sit arduum onus cura animarum, ibid.
Perpetua Pastorum apud oves suas residentia est juris divini,
1155. b
Pastoris nomen etiam Regibus & Principibus tributum,
ibidem.
Officium veri pastoris describitur, 1155. b
Veri pastoris nota non commodi sui, sed divinæ gloriæ cau-
sa officio suo vacare, 1156. a
Turpe pastori quæstus gratia tam Sanctum munus gerere,
ibidem.
Pastores ac Prælatos Ecclesiæ potius humilitate & mansuetu-
dine, quam externo splendore auctoritatem suam tueri,
ibidem.
Pastoribus nunquam intermittendum officium admonend
subditos. 1167. a
Item curandi, ut subditis de sana doctrina provideatur,
1168. a
Pastores tenentur animas ponere pro ovibus, 1234. b

Patientia.

Adversa patienter ferenda ob magnitudinem futuræ gloriæ;
93. n, 88. a
Pati apud electos est vincere, 99. a
Cur Christiani in hac vita miserabiliores, 380. b
De fructu afflictionum in Electis, 418. b
Patientia opus ministris Evangelii, 470. a
Electorum est pati. 704. b, 1132. b, Et gaudere dum patiun-
tur, 52. a, 717. a
Afflictiones piorum argumentum divinæ justitiæ, 721. b,
1153. a
Patientia in Deum, & alterius vitæ expectatione.
774. a, 1043. b, 1099. a, b
Patiendum cum Christo, ut cum ipso regnemus, 814. a, b
Quomodo adversa nobis possint esse materia gaudii, 997. a
1032. b, 1062. a
Patientia & longanimitate Christianis præcipue opus,
998. a, 1025. b
Exemplo Christi discenda patientia, 1028. a, 1029. a
Quam utile à Deo castigari, 1029. b, 1032. a, Idque signum
paternæ dilectionis, 1030. a
Piorum etiam afflictiones ob peccata quædam & abusus,
1030. a
Patientia ubique opus, 1100. a
Quomodo probatio fidei patientiam operetur, 1062. b
Beatus qui afflictiones sustinet, 1065. a
Persecutionibus & adversis non credendum. 1151. a
Beneficientem patres Deo gratissima, 1132. b
Nihil patimur mali, nisi permittente Deo, 1140. b, 1154. a
Pati ut Christianum gloriosum est, 1152. b
Per multas tribulationes eundem in cœlum, 1153. b
Quid in persecutionibus faciendum, 1153. b
Afflictiones hujus vitæ breves ideoque patienter ferendæ, 1159. a
Nil mirum si boni persecutiones patientur malorum, 1232. b

Paulus Apostolus.

Pauli eloquentia, 93. b, 500. b

INDEX.

- Mira ejus charitas & amor salutis alienæ, 284. b, 472. b, 476. b, 478. a, 860. a.
 Cur se gentium dicat Apostolum, 129. b
 Gloriatio ejus in Christo, 176. b
 An aliquando venerit in Hispaniam, 180. a
 Ejus modestia, 183. b, 4. i. b, 452. b, 501. b, 506. a, 515. a, 740. a
 Humanitas ejus, 186. b
 Quo sensu vocatus Apostolus, 191. a
 Paulo occiso lac pro sanguine manavit, 209. b
 An potuerit Paulus ad prædicandum Evangelium adhibere eloquentiam, & sæcularem scientiam, 201. a
 Quomodo non aliud sciverit, quam Jesum crucifixum, ibid.
 Manibus laborat, 225. b
 Pauli coelibatus confirmatur, 252. b, 277. b
 Paulus Christum in carne vidit oculis corporeis, 275. b, 370. a, 377. a
 Omnibus omnia factus, 284. b
 Non tamen faverit ejus exemplum simulatoribus, ibid.
 Pauli charitas & zelus alienæ salutis, 284. b, 700. b
 Zelus Evangelii, 636. a
 Ejus humilitas, 285. a, 376. a, 419. a, 747. a
 Non erat de perseverantia securus, 293. a
 Paulus omnibus per omnia placens, quo sensu, 307. b
 Proponit se imitandum, & quatenus, 308. a
 Eloquentia Pauli, 334. b
 An etiam sua reliquerit, 345. b
 Verè corporaliter Christum vidit, 376. a, quando & ubi, ibid.
 Plus omnibus laboravit, quo sensu, 378. a
 An aliquando bestiis objectus, 389. b, & seq.
 Antædium vitæ passus, 418. a
 De raptu Pauli, 510. a, & seq.
 Deum non vidit in raptu, 511. b
 Quo tempore Paulo facta revelatio mysteriis fidei, 527. a
 Paulus Petrum an justè & merito reprehenderit, prolixè disputatum, 537. b
 An aliquando uxoratus fuerit, 657. a
 Quam fuerit studiosus propagandi Evangelii, 698. b
 An per ignorantiam, an per malitiam peccaverit, 746. a
 Singulariter gentium Doctor deputatus, 754. b
 Ejus sollicitudo pro Ecclesia, 797. a, 832. b
 An fuerit certus de sua salute, 831. a
 Cur cum valeret gratia sanationum, quosdam infirmos curaverit, quosdam non, 1105. a
- Paupertas.**
- Paupertas exemplo Christi amanda, 484. a
 In pauperibus quomodo salvetur divina promissio, quaerite primum regnum Dei, &c. 774. a, Quam diversum Dei judicium & mundi, ille pauperes extollit, hic deprimit, 1074. b, Pauperiores non contemnendi, ibid.
 Exemplum aut simile, quo pauperes patientiam discant, 1099. b
- Pax.**
- Pacis studium vide tit. Concordia, Pax & tranquillitas quam sit commoda pietati & cultui divino, 751. a, belli mala ibid.
 Pax quid significet in script. 7. a
- Peccatorum.**
- Peccata ante legem datam non imputata, 58. a
 Peccati nomine concupiscentia significatur, 65. b
 Peccatum est, quod sit contra legem, 72. a
 Peccatum & iniquitas quomodo distinguantur, 1227. b
 Peccata quomodo cedant electis in bonum, 93. b
 quidquid entitatis in peccatis est, à Deo est, 144. b
 Hominem posse eodem actu peccare & benefacere, 165. a
 Peccatorum venialium & immortalium discrimen, contra Novatores, 241. a, 744. b, 1076. a, Omnis de peccato victoria gratiæ Christi tribuenda, 404. b, Non omnis peccator odit Deum, 411. b
 Peccatorum alia carnalia, alia spiritualia, 475. b
 Peccata quædam præcedentium peccatorum poena, 731. a
 Peccandi remedium præsentia Dei & Angelorum, 787. b
 Quædam peccata peccatorum, præcedentium poenæ, 18. b
 Hominum peccata non mutant Dei promissa, 30. b, Non facienda mala ut eveniant bona, 31. b
 Peccata quomodo dicantur Deo testia, 43. b
 Quis communicet peccatis alienis, 788. b
 Peccata etiam abditissima Deus cognoscit, 911. b
 Quam sit periculosa recidiva seu relapsus, 924. b
 Quam periculosum peccare ex malitia & destinata voluntate, 1016. b
 Peccati delectatio non est diuturna, 993. a
 Quam caute peccata fugienda, quorum nobis laquei ubique imminet, 1128. a
 Peccati tentationibus quomodo repugnandum, 1029. a
 Nullum justum esse vel fuisse sine peccato, 1030. a
 Peccata cur comparentur tenebris, at bona opera luminibus, 1068. b
 Post poenitentiam diligenter cavenda recidiva, 1182. b
- Indies debemus mundari à vitiis, quamvis in hac vita non simus perfectè mundandi, 1210. b
 Sanguis Christi emundat omne peccatum, 1210. b
 Non posse hominem in hac vita esse sine omni peccato, 1212. a
 Danda tamen opera, ut quam minimum peccemus, 1213. a
 Quomodo omne peccatum auctore Diaboli, 1230. a
- Peccator.**
- Deus ad conversionem peccatoris uti vult opera hominum, 821. a
 Nulli peccatori de resipiscencia desperandum, 1211. a, Facilitate veniæ non abutendum ad licentius peccandum, 1213. a
 Perfectio in hac vita possibilis, qualis, 1215. b
 Persecutiones: vide tit. Patientia.
- Perseverantia.**
- Perseverantia Dei donum, 126. a, Charitatem amitti posse, 348. a, Non datur omnibus perseverare, quibus datum est bene inchoare, 632. b
 Perseverantia non cadit sub meritum, 723. b
 Hominem justificatum posse excidere gratia, 925. a, 994. a, 1182. b, vide tit. Fides.
- Petrus.**
- An merito reprehensus ab Apostolo Paulo, seu an verè peccaverit, 538. a
 Ejus humilitas in suscipienda correptione Pauli, 539. a
 Non errasse in doctrina fidei, contra sectarios, 540. b, 541. a
 Fuit binomius, 1111. a
 Petri Primatus super Ecclesiam universam, vide tit. Romanus Pontificatus.
- Pii, Pietas.**
- Piis & electis omnia cooperantur in bonum, 93. b
 Quomodo pietas sit utilis ad bona temporalia, 773. b
 Piis promittuntur temporalia, sed quatenus æternis subserviunt, ibid.
 An qui persecutiones non patitur, censendus non sit inter pios, 825. a
 Quomodo piis numquam desit crux & persecutio, ibid.
- Philosophia.**
- Qualem Philosophiam reprobet Apostolus, 675. b
 Photius schismaticus, 57. b
- Pœnitentia.**
- Tempus Pœnitentiæ non negligendum, 1034. a
 Inutilis Pœnitentia, quæ non procedit ex amore Dei, 1035. b
 Satisfactiones Pœnitentium defenduntur contra Sectar. 43. b
- Prædestinatio.**
- Prædestinatio hominis ad vitam æternam prorsus gratuita, 72. a, 94. b, 104. b, 126. b, 143. a, 205. b, 819. a, 851. b
 Non requiri à nobis certam fidem prædestinationis nostræ, 901. b, vide tit. Fides specialis.
- Prælati.**
- Quæ morum integritas Prælatos & Doctores Ecclesiæ deceat, 121. b
 Item, quæ sollicitudo, 147. b
 Modus commendandi se, & placendi populo, utilis prælati & animarum rectoribus, 307. b
 Penes Prælatos Ecclesiæ esse potestatem præceptorum, 405. b, 1094. b
 Vis boni exempli in rectore populi, 416. b, 846. a
 Prælati se ministros potius æstiment, quam Dominos exemplo Pauli, 430. b
 Fidelis Prælati est orare pro sibi commissis, 8. a, 633. a
 Iisdem continuò adesse debent, si non corpore, saltem animo & solitudine, 675. a
 Proprietates quædam & notæ fidelis Prælati & Prædicatoris, 700. b, Prælati honorandi, 716. a
 An etiam cum male funguntur officio, ibid. Monita ad Præfectos & rectores populi, ibid.
 An expediat Ecclesiæ Prælatos esse Principes ac Dominos sæculares, 812. a, Cavendum Prælati, ne pateant contemptui, 849. b, Subditorum malitia non minuit Prælati mercedem, habebunt enim præmia juxta laborem, non juxta fructum laboris, 1053. a
- Presbyter.**
- Quos Apost. dicat Presbyteros, 839. a, De discrimine Presbyteri & Episcopi, ibid. Nomen Presbyteri nomen dignitatis potius quam ætatis, 1261. b
- Principes.**
- Principes Christiani Ecclesiæ filii, 154. b, Quomodo omnis principatus & potestas à Deo, ibid. Potestas sæcularis ad quid instituta, 156. b, Principum legibus necessario obtemperandum, 156. b, Etiam malorum, 1130. b, 1131. b
 Principum est bonos præmiis, malos poenis prosequi, 1131. a
- Prophetia.**
- Prophetiæ donum quodnam Paulo sit, 354. a
 An ad donum Prophetiæ aliquid contulerit studium humanum, ibid.

- Non est habitus manens, sed impressio transiens, 367. a
Proximus.
 Proximorum facta in meliorem partem interpretanda, 165. a
 Proximorum infirmitas ferenda, 172. a. 573. a
 Quomodo placendum proximo, 172. b
 Res diviniſſima Deo cooperari ad salutem proximi, 211. b
 Dona cujusque singularia ad utilitatem proximi referenda, 332. a. 1149. a
 de Proximi bona potius quam mala præſumenda, 347. b
 & meliora ſemper ſperanda, 348. a. Dilectio proximi commendatur, & condonatio offenſarum, 614. a. 686. a. b
 Quantum valeat apud Deum miſericordia proximis præſtita, 1078. a
 Salus proximi à Deo precibus petenda, 1109. a
 Proximi nomen quam latè pateat, 157. b
 Qui proximum diligit legem implet, 157. b
 Præceptum dilectionis proximi totius legis compendium eſt, 158. b
 Quid ſit diligere proximum ſicut ſeipſum, 158. b
 Bene vivendum, ut proximi bono exemplo ædificentur, 1129. b
 Caritas in Chriſtum probatur ex charitate in proximum, 1215. b
 Sine dilectione proximi Chriſti non ſumus diſcipuli, 1232. a
 Oſor fratris homicida, 1234. a
 Præceptum dilectionis proximi novum, quomodo in Novo Teſtamento præcipue claruit, 1265. a
Prudentia.
 Carnis prudentia mors eſt, 83. a. Vitium generale eſt, contra prudentia ſpiritus generalis. Prudentis eſt nec omnibus, nec omnia credere, 376. b
 Purgatorium aſſeritur & defenditur contra ſectar, 54. b. 218. a
 636. a. 721. b. 1030. b. 1040. a. 1153. b
 R.
Rahab.
 An fuerit verè meretrix, 1019. a. 1081. b
Religioſi Ord. Mendic.
 Liberantur à calumnia hæreticorum, qua notantur velut inertio otio dediti, 736. b
Reprobatio.
 Reprobationem hominum non eſſe ex meritis, 105. b. & ſeqq.
 Hæc ſententia eſſi dura, ab Auguſtino tamen conſtanter aſſerta & propugnata, 106. b. Reprobationem divinæ ſapientię & rationi optimè congruere, 108. b. 109. b
 Reprobationis cauſa finalis oſtenſio juſtitię divinæ. Electionis vero manifeſtatio bonitatis ejus, 110. b. Reprobos Deus ſuſtinet patienter, 111. a. Reprobatio non obſtat, quo minus converti poſſint repro, ibid. Reprobi vaſa iræ, ibid. & quo ſenſu aptata ad interitum, ibid.
Reſurrectio.
 Impiorum reſurrectio non pertinet ad beneficia gratię Chriſti, 62. b. Reſurrectio Chriſti, idæa quædam noſtræ reſurrectionis, 166. a. ſeu fundamentum, 711. a. & cauſa 372. b. 378. b. 381. b. In fide Reſurrect. Chriſti ſita noſtra juſtitia, 379. b. 381. a. Quæ reſurrectio filiis Dei propria, 382. b
 Deſperatio reſurrectionis homines reddit Epicuræos, 390. b
 Error Phariſæorum & Philoſophorum circa reſurrect, 392. a
 Corpora reſurrectura eadem ſecundum ſubſtantiam, non ſecundum qualitates, 392. a. De qualitatibus corporum reſurgentium in beatis, 394. a. Idem numero corpus reſurrecturum, 458. a. Secundum corpus nos Chriſto ſimiles futuros, 1126. a
Romanus Pontificatus.
 Romanus Petri Pontificatus aſſeritur & defenditur contra ſectarios, 185. a. 340. a. 609. a. 693. b. 1154. a. 1160. a
 Rom. Pontificem impie & impudenter ab hæreticis dici Antichriſtum, 726. a. Primus id auſus Lutherus, 728. & ſeqq.
Sacerdos, Sacerdotium.
 Sacerdotium propriè dictum in nova lege aſſeritur contra ſectarios, 176. b. 472. b. 898. b. 1124. a
 Excellentia ſacerdotii Chriſti præ ſacerdotio Aaronico, 915. b
 Jus ſacerdotii non fuiſſe primogenitiſ peculiare, 932. a
 1033. a. Quomodo ſacerdotium Chriſti perpetuum non excludat alios ſacerdotes, 946. a. Alii impropriè ſacerdotes, 1124. b
 Coelibatus ſacerdotum defenditur contra hæreticos, 250. a
 771. a. 775. a. 789. a. Inſcitia & ignavia quorundam ſacerdotum damnatur, 841. b
Sacramenta.
 Hæretici ſolam ſigni ac ſigilli rationem Sacramentis attribuant, 621. a. aut ſymbola quædam externa vocant, 852. a
 Sacramenta vet. legis in fide mediatoris ſuſcepta conferebant gratiam, 983. a
Sacrificium.
 Apud Chriſtianos dari externum ſacrificium prob, contra ſectar, 300. a. 323. a. 1050. b. An facere idem quod ſacrificare, 323. b. Totum ſacrificium propitiatorium, 323. a. Potestas ſacrificandi data Apoſtoliſ in cœna, 323. b
 Offerre ſacrificium quomodo Laicis competat, 324. a
 Quæ commemoranda in oblatione ſacrificii incruentii, 326. b
Sancti.
 SS. invocatio aſſeritur, & defenditur contra ſectarios, 120. a
 355. a. 419. a. 430. b. 488. a. 602. a. 681. a. 750. b. 946. b. 1053. b. 1063. b.
 Cognoscunt preces noſtras, eſſi ſola mente factas, 205. b
 Sancti mundum judicaturi, quo ſenſu, 238. b
 Sanctos pro nobis orare, 348. b
 Sancti & immaculati quatenus ſimus, 581. b. 622. a
 Sanctorum in cœlis ſuffragia à nobis jure amicitia requiri, 1040. a
 Sanctitas multiplex, 1118. a
 Sanctos invocari citra Chriſti mediatoris injuriam, 719. b
 753. a
 Quomodo ſanctos habeamus velut advocatos noſtros, 1114. a
 SS. Elogia ab hæreticis vindicata, 739. b
 Sanctum Sanctorum cur ita dictum, 999. b
Sapiens, Sapientia, Sapere.
 Quis verè ſapiens dicendus, 15. a
 Non Philoſophi antiqui, ibid.
 Quid Sapere ſecundum carnem, Quid ſecundum ſpiritus, 82. b. 420. b. Sapientia & ſcientia quomodo differant, 143. a
 Quid ſapere pluſquam oportet, 146. a
 Solus Deus ſapiens, quo ſenſu, 188. b
 Per ſapientiam verbi evacuatur crux Chriſti, 196. b
 Cur abjecta à Deo mundi ſapientia, 197. a
 apud Deum ſtultitia eſt, 219. b
 Sapientia gratia gratis data, 332. b
 Sapientem non dedecet mutare conſilium, 422. b
 Sal ſymbolum ſapientiæ, 692. a
 Quæ vera, quæ falſa, 1087. b
 Qualem ſapientiam habeant homines ambitioſi, & moribus corrupti, 1087. b
 Veræ ac cœleſtis ſapientiæ proprietates, 1088. a
Satisfactio.
 Doctrina Catholica de ſatisfactione confirmatur, 328. q. 479. b.
 Non enim repugnat divinæ juſtitia remiſſa pœna æterna reſervari temporalem, 621. b
 Septem pro multis in ſcriptura frequens, 125. b
Scandalum.
 Scandalum quid ſit, 167. b
 aliud datum, aliud acceptum, 274. b
 Scandala cavenda. Spem fratrem, qui ſcandalum ei ponit, 166. a. Abſtinendum etiam à licitis quandoque propter fratrem infirmum, 168. b. 170. a
 Scandala quam ſolicite vitanda, 274. b. 303. a. 406. b
 718. b
 Ubi vera dilectio proximi, ibi non facile eſt periculum ſcandali, 1117. a
Scientia.
 Scientia inſiat quo ſenſu, 269. b
 Scientiæ non fugiendæ ſtudio humilitatis, 270. a
 De modo ſcientias rectè quærendi, verba S. Bernardi notatu digniſſima, 270. b
 Scientia quamvis operoſa ſine charitate nihil prodeſt habenti, 343. b
 Scientia quomodo deſtruenda, 349. a
 Contra curioſitatem ſciendi inutilia & ſupervacanea, 713. a
 741. a. 793. a. Docti arrogantes, & impuri ad hæreſes ſibi viam ſternunt, 743. a
 Scire omnia & Chriſtum nescire mera ignorantia eſt, 792. b
 Ejuſdem ſcripturæ non eſſe plures ſenſus hiſtoricos ſeu literales, 879. b
 Quando à ſenſu literali ad myſticum & ſublimiorem deſcendendum, 879. b
 Quatenus valeat argumentum, ex ſenſu myſtico petitum, 880. a
 Aliquando dari literalem ſenſum, eſſi excedat modum literæ, ibid.
 Fœcunditas ſenſuum Script. S. 892. b
Scriptura Sacra.
 Quæ Scripturæ more legis intelligantur, 33. b
 Aliquando tota ſcriptura Vet. Teſtamenti, 363. a
 Scriptura S. hæreticis ſit in laqueum, quia Eccleſiæ magiſterium contemnunt, 128. a
 Scripturæ S. utilitas, 173. a. 934. a
 Linguarum notitia ad ſcripturas intelligendas neceſſaria, 334. a. 451. b
 Scripturæ obſcuritas contra ſectar, 446. a. 1191. b

INDEX.

- Qualis eloquentia in Sacris literis. 508. a
 An Biblia Hebræa corrupta. 547. b, 934. a
 Versio Novi Testamenti non est Hieronymi, 584. a. Studium
 Apostoli Pauli in Scripturis. 958. b
 Scripturæ studium necessarium Episcopis & Pastoribus, 775. b
 826. b, 833. a.
 Quomodo nec pueri, nec mulieres à lectione Scripturæ Sarcendi, 826. a. Non omnibus sine discrimine permittendam
 S. Scripturæ lectionem. 1170. b
 Utilitas studii Script. S. ad hominem in sua vocatione proficiendum, 827. b. Attamen non solis SS. Literis, sed etiam
 traditionibus doctrinam Christianis necessariam contineri, 827. b
 Mira Scripturæ in sensibus & mysteriis fecunditas, 946. b
 LXX. Interpretum Authoritas commendatur. 972. b
 Distinctio codicum Hebræorum à Masorethis inventa, quanti
 faciendâ, 902.
 Qualiter Script. S. à nobis habenda, 1171. b. Arguendi Hæretici, quod contempto Ecclesiæ sensu, suo spiritu scripturas interpretantur, 1171. a. Nulla hæresis tam absurda,
 quin scripturis niti voluerit, 1191. b
 Seneca an Christianus, & familiaris Pauli, 663. b
Senes.
 Senes quomodo & quando increpandi, 777. b. Quæ virtutes
 Senibus dignæ, iisque sæpius inculcandæ, 845. a
Servi.
 Quatenus debeant Dominis placere in omnibus, 846. a. Cur
 Paulus tam diligenter agat de officio servorum, 847. a
 Servi quomodo à Christianis habendi, 860. a
Sobrietas.
 Orationi nos reddit idoneos, 1149. a, armat nos adversus
 Dæmonem, 1158. b
Societas.
 Malorum conversatio vitanda, 234. a, 473. b, 475. a
Sollicitudo.
 Qualis sollicitudo competat homini, ut simul pendeat à divina
 providentia, 1158. a, Divinæ providentiæ cogitatio
 minuit anxiam hominis curam, ibid.
Spes.
 Despe & fiducia qua divinæ providentiæ etiam in rebus dubiis
 & adversis innitendum, 659. a
 Spei Christianæ similitudo cum anchora, 930. b
Spiritus sanctus.
 Non solum animæ piorum, sed & corpora templum sunt
 Sancti Spiritus, 83. b, 84. a, 219. a, 246. b, Spiritus S. quomodo
 postulet pro nobis, 92. b. Divinitas Spiritus S. asseritur,
 92. b, 206. a, 247. a, 334. b, 443. a, Spiritui sancto ascribuntur
 opera quæ sunt nostræ sanctificationis, 331. a, 437. b, Varia Spir. S.
 charismata recensentur, 331. a, Spiritui S. cur donorum distributio
 appropriata, 334. a, Unctio Spiritus Sancti quæ, 424. b
Superbia.
 Non alta sapere, sed humilibus consentire monet Apost. 150. b
 Non gloriandum de bonis naturæ, 200. a. In nullo gloriandum,
 quia nihil nostrum, 223. b. Etiam sanctissimis periculum à
 superbia, 512. b, contra vanam arrogantiam & sui ipsius
 complacentiam, 589. b
 Notantur qui volunt videri magni & excellentes in hoc sæculo,
 1090. b
 Superbi Deo exosi, humiles verò uberioris gratiæ capaces,
 1092. b
T
Tempus.
 Tempori quomodo serviendum, 148. b, & seq.
 Tempus redimere quid sit, 618. b. Novissima tempora, quæ
 vocet Apost. 1120. a, 1148. b, 1220. a
Tentatio.
 An Deus aliquem suprâ vires tentari sinat, 294. a. Quo sensu
 omnibus possibile omnes tentationes vincere, ibid. Non omnibus,
 nec semper adesse vires, quibus tentationi resistant, 295. b.
 Quid sit tentare Deum, 903. a. Tentare quomodo Deo conveniat,
 1012. b, 1066. a. Victoria tentationum non nobis, sed Deo
 ascribenda, 1240. b
Terrenorum contemptus.
 Terrena nobis contemnenda velut peregrinis & advenis, 1012. a,
 1051. b, 1119. a, 1119. a. Rerum huius sæculi vanitas & caducitas,
 1061. a, 1219. b
Testamentum.
 Utrumque Testamentum sanguine confirmatum, 324. b.
 Quod dicatur vetus, quod novum, ibid. Differentia promissorum
 veteris & novi Testamenti, 952. a, 954. a. Testamentum
 confirmatur interveniente morte testatoris, 970. b
 Quid propriè Testamentum sit apud J. C. 972. a
Theologia Scholastica.
 Liberatur à calumnia hæreticorum, 741. b. culpandi nihilominus,
 qui quæstiones sine fructu multiplicant, & subtilia magis
 quam utilia tractant, ibid. 793. a. 814. b, 853. a. Triplex
 Gentilium Theologia, civilis, fabularis & naturalis, 16. b
Thomistæ.
 Utrum reprehendendi qui se Thomistas aut Schotistas, item
 Dominicanos, & Franciscanos vocant, 194. b
Timor.
 Timor servilis donum Dei quo sensu, 85. a, peccatoribus utilis,
 & necessarius, 85. b, 476. a
 Timothæi laus, 226. b
Traditiones.
 Traditiones defenduntur adversus Hæret. 185. b, 308. b, 315. b
 319. b, 328. b, 525. a. 702. a, 717. b, 732. b, 741. a, 801. a,
 808. b, 824. a, 827. b, 1038. a, 1268. a
Tristitia.
 Damna tristitiæ inordinatæ, & fructus tristitiæ quæ secundum
 Deum, 479. a, & b. Qualis tristitia licita, 646. b
V
Veritas.
 Concertatio non tam veritati quam vanitati seu gloriæ
 serviens reprehenditur, 639. a, 814. b
Vestes.
 Vestium luxur notatur, 1096. b
Vidua.
 Quæ veræ viduæ, 778. b. Quomodo à viduis exigatur hospitalitas,
 781. b. Quales velit rejici Apost. 781. b. Quomodo
 Apost. velit viduas nubere, 784. a
Vindicta.
 Vindictæ studium dedecet Christianos, 151. a, 612. b, 1070. a
 1137. b. Vindictam petere, quomodo non adversetur charitati
 & Christi præcepto, 153. a. Appetitus vindictæ prohibetur,
 non ordo iustitiæ, 717. a. Quomodo Sancti aliis vindictam
 imprecari salva charitate, 833. b
Virtus.
 In studio virtutis semper progrediendum, 653. a
Virginitas.
 Virginitas commendatur & defenditur, 261. b, 262. b, 266. a
 758. b. Virgines Deo consecratas nefarie ad nuptias provocari,
 263. b
 Innupta corpore & Spiritu Sancta potius quam nupta, 265. a
 Conjugium perverse hæretici æquant Virginitati, 267. b
 Ad Prophetandum virgines aptiores nuptis, 309. b
 Virginitas facilius continentia, quam viduis, 784. a
Vita.
 Vitæ præsentis amor minuendus, tum ob perpetuas ejus ærumnas,
 tum maxime ob peccati legem in membris nostris sævientem,
 80. b. In statu vitæ constantia servanda, 259. a
 De Brevitate & fallacia vitæ præsentis, 1095. a, 1167. a
Vita æterna.
 Vitæ æternæ hæreditas simul & merces, 87. b, 831. a. Quomodo
 omnino gratis conferatur, 668. a, 806. b, 810. a, 1065. b
 Requies æterna cur Sabbatismus vocetur, 908. b. Quantum
 opere ad eam aspirandum, 1113. b
Voluntas Dei.
 Malè voluisse & malè fecisse, apud Deum paria, 1138. a
 Voluntati absolutæ seu beneplaciti, nemo potest resistere, at
 voluntati signi resistit omnis qui peccat, 109. b
 Voluntatis Dei eligentis & reprobantis ratio non est querenda,
 109. b, nisi in generali, 110. b, absoluta, seu voluntas signi
 in Deo non scrutanda, sed benè voluntas signi, 146. a
Voluptas.
 Voluptatum amatores sunt inimici crucis Christi, 654. b. Voluptas
 emollit cor hominis ad peccata, sed obdurat ad Dei præcepta,
 905. b. Voluptates & cupiditates Litium seu contentionum
 seminaria, 1089. a
 Rationem obnubilant, 1165. a
Vota.
 Vota sacra fidelium defenduntur contra hæreticos, 451. a,
 859. b. Hæretici ofores votorum, continentia imprimis, 782. b.
 Vovendi temeritas reprehensa, 783. b

F I N I S.

P R I V I L E G E D U R O Y.

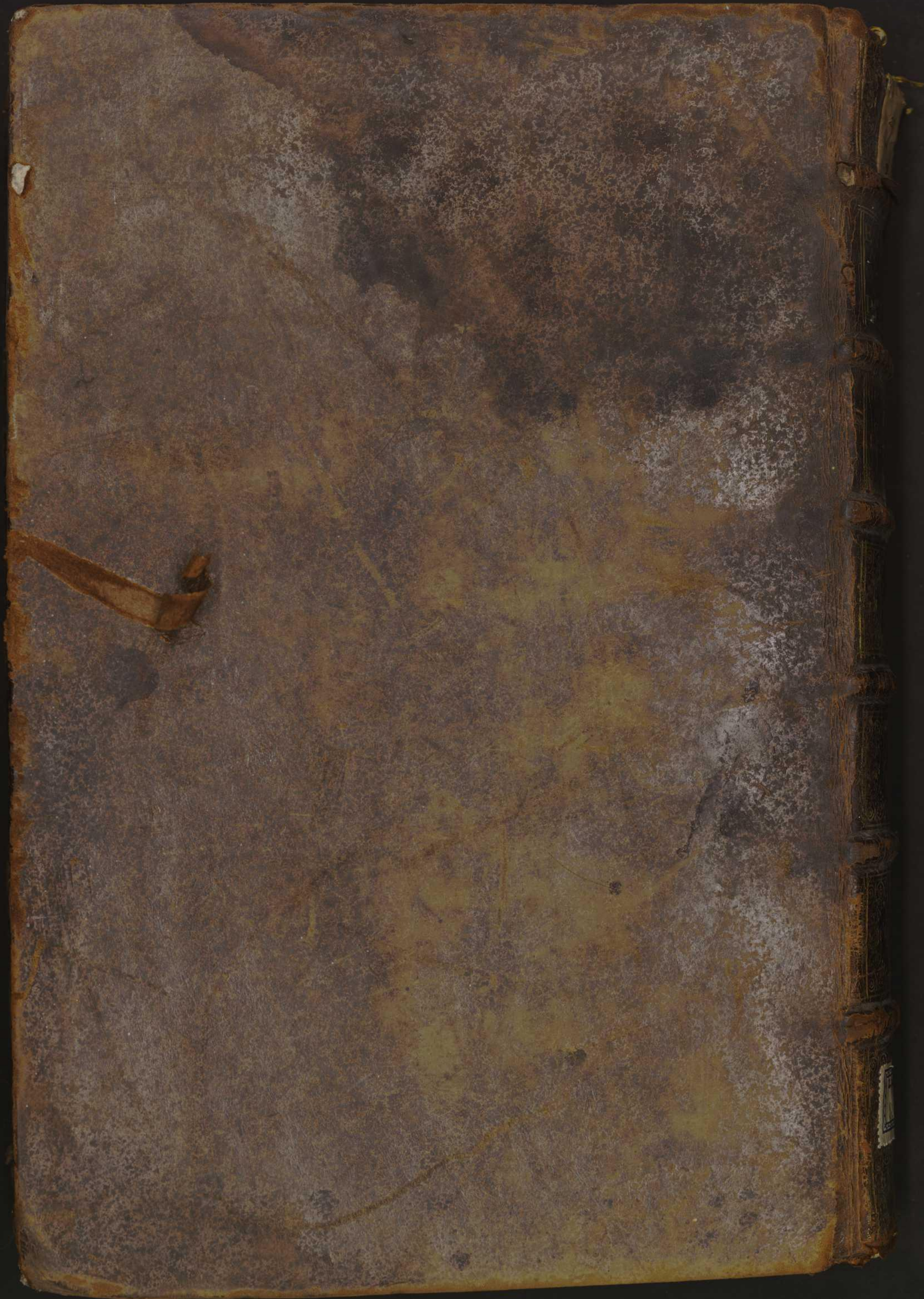

LOUIS PAR LA GRACE DE DIEU ROY DE FRANCE ET DE NAVARRE. A nos Amez & Feaux les Gens tenans nos Cours de Parlement, Maistres des Requestes ordinaires de nostre Hostel, grand Conseil, Baillifs, Seneschaux, Prevosts, ou leurs Lieutenans, & à tous nos autres Justiciers & Officiers qu'il appartiendra, S A L U T. Nostre cher & bienamé F E D E R I C L E O N A R D nostre Imprimeur ordinaire, Nous a fait remontrer qu'il s'est chargé de toute l'Edition du Coûtumier General de France, auquel il souhaite joindre les Coûtumes de Lorraine, & des Pays conquis; Il Nous a pareillement représenté qu'il voudroit imprimer *Estius in Epistolas Pauli*, pour joindre avec son Commentaire *In loca difficiliora Sacre Scriptura*, qu'il a cy-devant imprimé; Comme aussi *Sancti Bernardi Opera cum Notis Horstii & Mabillon. Sancti Augustini Milleloquium. Bail Summa Conciliorum. Tractatus de triplici Examine ordinandorum*; & la *Theologie affective du mesme Auteur. Pastorale Sancti Gregorii Papa*, en Latin & en François. Les Oeuvres du Cardinal de Berulle, du R. P. de Gondran, & du R. P. Bourgoïn Generaux de l'Oratoire, celles du R. P. Carré, & la Conduite d'Oraison du R. P. Seguenot aussi de l'Oratoire, les Meditations sur la Passion, du R. P. Buzée traduite par les PP. de la Mission. L'Office de la Semaine Sainte par M. de Voysin. Les Entretiens de l'Abbé Jean, & du Prêtre Euzebe, Description de l'Abbaye de la Trappe. De la Vie & du devoir des Evêques par Grenade, en Latin & en François. Le Catechisme en Vers par M. d'Heauville. *Chesneau Observationes Medicae*, & la Pharmacie Theorique du mesme Auteur. *Silvi delle Boè Opera Medica*. Pour tous lesquels Livres il Nous a tres-humblement supplié de luy vouloir accorder nos Lettres de Privilege, tant pour ceux dont les Privileges sont prests à expirer, que de ceux qui sont expirez, ou qui n'en ont point. A CES CAUSES, voulant favorablement traiter ledit Exposant, en consideration des grands Ouvrages qu'il a entrepris & entreprend journellement, Nous luy avons permis & permettons par ces Presentes d'imprimer & reimprimer, faire imprimer ou reimprimer par tout nostre Royaume, Pays, Terres & Seigneuries de nostre obeïssance, en telle Marge, Caractere & Volume qu'il jugera à propos, le *Coûtumier General &c.* & tous les autres Livres enoncez cy-dessus pendant le temps & espace de TRENTE ANNÉES, à compter du jour que chacun desdits Livres sera achevé d'imprimer, en vertu des Presentes. Faisant tres-expresses inhibitions & défenses à toutes personnes de quelque qualité & condition qu'elles soient, autres que ledit Leonard, ou ceux qui auront droit de luy, d'imprimer ny vendre lesdits Livres ou partie d'iceux en aucun lieu de ce Royaume, ny d'en avoir ou debiter de ceux qui auront esté imprimez hors du Royaume, sous quelque pretexte que ce puisse estre, ny mesme de les imprimer sur les anciennes Copies, nonobstant tous Arrests & Reglemens à ce contraires, auxquels Nous avons dérogé & dérogeons par ces Presentes, à peine de six mille livres d'amende payable sans deport par chacun des contrevenans, applicable un tiers à Nous, un tiers à l'Hostel-Dieu de nostre bonne Ville de Paris, & l'autre tiers à l'Exposant, confiscation des Exemplaires, des Presses & Caracteres qui auront servy à les imprimer; lesquels seront par provision enlevez & mis en sequestre, jusques à ce que Nous en ayons ordonné, & de tous dépens, dommages, & interets. A condition qu'il sera mis deux Exemplaires desdits Livres dans nostre Bibliotheque publique; un en celle de nostre Cabinet du Louvre, & un en celle de nostre tres-cher & feal Chevalier & Chancelier de France le Sieur Daligre, avant qu'en exposer aucun en vente, à peine de nullité des Presentes. Si vous mandons que du contenu en icelles vous fassiez & souffriez jouyr & user pleinement & paisiblement ledit L E O N A R D & ceux qui auront droit de luy, sans souffrir qu'il leur soit fait & donné aucun empêchement. V O U L O N S qu'en mettant à la fin ou au commencement desdits Livres Copie des Presentes, ou un Extrait d'icelles, elles soient tenuës pour bien & deuëment signifiées, & que foy y soit ajoutée & aux Copies collationnées par l'un de nos Amez & Feaux Conseillers & Secretaires, comme à l'Original. M A N D O N S au premier nostre Huissier ou Sergent sur ce requis faire pour l'exécution des Presentes tous exploits, saisies & autres actes requis & necessaires, sans demander aucune autre permission, nonobstant toutes oppositions ou appellations quelconques, clameur de Haro, Charte Normande, prise à partie, & Lettres à ce contraires, dont Nous Nous reservons la connoissance & à nostre Conseil. Car tel est nostre plaisir. D O N N É à S. Germain le vingt-septième jour de Mars, l'an de grace mil six cens soixante-dix-sept, & de nostre Regne le trentetroisième. Signé, Par le Roy en son Conseil, D E S V I E U X.

Registré sur le Livre de la Communauté des Libraires & Imprimeurs de Paris, le 3. Septembre 1677. suivant l'Arrest du Parlement du 8. Avril 1653. & celui du Conseil Privé du Roy du 27. Février 1665. E. C O U T E R O T, Syndic.

Achevé d'imprimer pour la premiere fois en vertu du present Privilege, le 20. Mars 1679.

Stent. For
Est 22
Tab. 6
Num. 9.

ESTIVS
- IN
P AV LVN

TO · II ·

2864
2697